

รายงาน

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

Proceedings

เล่มที่
1

พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมยุคไทยแลนด์ 4.0

Buddhist Integration and Modern Science
for Developing the Mind and Society of Thailand 4.0

รายงาน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

Proceedings

เล่มที่
1

พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่
เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมยุคไทยแลนด์ 4.0

Buddhist Integration and Modern Science
for Developing the Mind and Society of Thailand 4.0

สำนักงาน น.น.บ.

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1

Buddhist Integration and Modern Science for Developing the Mind and Society of Thailand 4.0

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ที่ปรึกษา	พระราชวรเมธี, ดร. พระราชคุณากรณ์ พระราชศาสนานิกบาล พระสุนทรมุณี ว่าที่ร้อยตรีสมเดช อภิขยกุล	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร เจ้าคณะจังหวัดน่าน รองเจ้าคณะจังหวัดน่าน ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน ที่ปรึกษาวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
-----------	---	---

คณะกรรมการ

พระราชปรีดีทิวี,ศ.ดร.	ประธานคณะกรรมการ
พระราชวรมุณี,ดร.	รองประธานคณะกรรมการ
รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองประธานคณะกรรมการ
พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.	รองประธานคณะกรรมการ
พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.	คณะกรรมการ
พระครูโสภณปริยัติสุธี, รศ.ดร.	คณะกรรมการ
ศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตรเจริญ	คณะกรรมการ
ศาสตราจารย์ ดร.จ่านงค์ อดิวัฒนสิทธิ์	คณะกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุทม์ บุญศรีตัน	คณะกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสังฆธรรม	คณะกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี	คณะกรรมการ
พระชยานันท์มุณี,ผศ.ดร.	กรรมการและเลขานุการ
พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญโญ, ดร.	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.ชานานู เกิดช่อ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.เบญจมาศ สุขสถิตย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์เชษฐ์ นิมมาทพัฒน์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

แบบปก-รูปเล่ม : นายศุภกริช เชื้อนเพชร

พิมพ์เมื่อ : กันยายน 2560

จัดพิมพ์ในงาน : การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ประจำปี 2560

ถ้อยแถลง

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ จัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 เรื่อง พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาจิตและสังคมยุคไทยแลนด์ 4.0 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการสู่สังคม และเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านบทความทางวิชาการและงานวิจัยในการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยอนุวัตตามปรัชญาของมหาวิทยาลัยที่ว่า “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม”

นักวิทยาศาสตร์ยุคใหม่เริ่มหันมาศึกษาภูมิปัญญาตะวันออก โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ทำให้รู้พุทธธรรมบางแง่มุมอยู่บ้าง เช่น เมื่อพระพุทธศาสนาแสดงไว้ว่า “สังขารทั้งปวงเพราะไม่เที่ยง (อนิจจัง) จึงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ (ทุกขัง) เพราะอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ จึงหาตัวตนที่แท้จริงไม่ได้ (อนัตตา) ไม่มีอะไรเป็นหน่วยอิสระซึ่งคงที่ ไม่มีอะไรคงตัว ไม่มีอะไรเป็นตัว มีแต่กระแสธรรมไหลไปสืบเนื่องสัมพันธ์กันไป เป็นปัจจัยแก่กันและกัน มีอยู่ด้วยความสัมพันธ์กัน มีอยู่ด้วยอาศัยปัจจัย ไม่มีความคงที่อยู่อย่างเดิม ไม่มีอยู่โดยตัวมันเอง ไม่มีตัวตนที่แท้จริง”

นักฟิสิกส์ยุคใหม่จึงแสดงทรรศนะสะท้อนความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ในโลกว่า “อนุภาคพื้นฐานไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แบบอิสระแยกจากกันได้ โดยเนื้อแท้ อนุภาคนั้นเป็นชุดแห่ง ความสัมพันธ์ที่แผ่ออกไปยังสิ่งอื่น ๆ อนุภาคพื้นฐานไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่” เวอร์เนอร์ ไฮเซนเบิร์ก กล่าวว่า “โลกนี้ปรากฏเป็นชิ้นส่วนเหตุการณ์ที่ซับซ้อนโยงใยเข้าหากัน ทดแทนกัน ทับซ้อนกันหรือรวมตัวกันจนมีผลออกมาเป็นการถักทอขององค์รวม”

นักฟิสิกส์ยุคใหม่เห็นตรงกันว่า ความสมดุลของโลกเป็นผลจากความสัมพันธ์อย่างลงตัวระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิต ทุกสิ่งมีระบบควบคุมการดำรงอยู่ร่วมกันที่เป็นเอกภาพ โลกคือองค์ภาพพหุที่มีชีวิต เป็นอาณาจักรแห่งความร่วมมือระหว่างพืช สัตว์ แบคทีเรีย ซึ่งดำรงอยู่ร่วมกันในลักษณะพันมิติ ประสานกิจกรรมระหว่างกัน เพื่อความอยู่รอดของส่วนรวมทั้งหมด วิธีการนำทฤษฎีโพธิญาณและข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์ไปใช้โดยการบูรณาการ คือเติมเต็มให้แก่กันและกัน

วิธีที่ 1 การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและหลักการทางวิทยาศาสตร์ไปอธิบายเสริมกันและกันให้เป็นที่เข้าใจง่ายขึ้น เช่น กรณีพระพุทธเจ้าทรงแสดงโลกทัศน์ที่เป็นสัมมาทิฐิและมิจฉาทิฐิว่า

โลกนี้โดยมากอาศัยส่วนสุดโต่ง 2 ข้าง คือ *ความมี (อัตถิตา) และความไม่มี (นัตถิตา)* เมื่อบุคคลเห็นเหตุเกิดแห่งโลก ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง *ความไม่มี (นัตถิตา)* ในโลกก็ไม่มี เมื่อบุคคลเห็นความดับแห่งโลก ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง *ความมี (อัตถิตา)* ในโลกก็ไม่ *มี* ข้อที่ว่า ‘สิ่งทั้งปวงมีอยู่’ นั้น เป็นส่วนสุดโต่งข้างหนึ่ง ข้อที่ว่า ‘สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่’ นั้น เป็นส่วนสุดโต่งอีกข้างหนึ่ง ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าไปข้องแวะส่วนสุดโต่งทั้งสองข้างนั้น

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า แนวคิดทางพระพุทธศาสนา นักวิทยาศาสตร์ อาจไม่เข้าใจชัด ก็ให้นำหลักการของฟิสิกส์ควันตัม มาอธิบายเทียบเคียงกัน ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่ เหมือนกันว่า

โฟตอนหรือส่วนประกอบย่อยแห่งอะตอมของแสง เป็น ‘ทวิลักษณ์’ คือ (1) อนุภาค (2) คลื่นทั้งสองอยู่ด้วยกัน แต่เป็น 2 อย่างที่ขัดแย้งกันอยู่ใน ตัว ถ้าเราบอกว่า โฟตอนเป็นอนุภาค ก็เป็นมุมมองที่ดูโต่งข้างหนึ่ง ถ้าเรา บอกว่า โฟตอนเป็นคลื่น ก็เป็นมุมมองที่ดูโต่งอีกข้างหนึ่ง มองอย่างไรจึง ไม่ถือว่าเป็นที่ดูโต่ง ? มองโดยมีขณธรรมเทศนา คือมองโดยสายกลาง

นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาอาจไม่เข้าใจทฤษฎีนี้ของนักวิทยาศาสตร์ ก็ให้นำแนวคิด ทางพระพุทธศาสนาที่แสดงไว้ข้างต้นนั้นมาอธิบายเทียบเคียงกัน

วิธีที่ 2 การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเติมเต็มวิทยาการใหม่ ๆ ให้มีความสมบูรณ์ ยิ่งขึ้น เช่น แนวคิดทฤษฎีทางการบริหารยุคใหม่อาจมีความสมบูรณ์บางมิติ แต่ยังขาดไปบางมิติ ในการ บริหารคน นักบริหารยุคใหม่อาจมองเพียงว่า การบริหารคนที่จะให้ได้ดำเนินด้วยดีนั้น ให้ค่าตอบแทนสูง มีสวัสดิการพร้อม สร้างความเป็นกันเอง เท่านั้นก็จะเพียงพอ แต่พระพุทธศาสนามีหลักสังคหวัตถุ 4 คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา ที่จะทำให้การบริหารมีประสิทธิภาพยิ่งยไปกว่า หรือแม้แต่หลักวิชาว่า ด้วยการรักษาพยาบาล ในการรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วยที่ผ่านมา เราอาจเน้นการรักษาโรค แต่ปัจจุบันมี การนำหลักการทางพระพุทธศาสนาการรักษาใจผู้เจ็บป่วย ใช้วิธีการรักษาโรค รักษาใจควบคู่กันไป

วิธีที่ 3 การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นฐานในการทำให้วิทยาการใหม่ๆ ทั้งหลายมีโอกาสได้แสดงฐานะและบทบาทมากยิ่งขึ้น นั่นคือผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาการยุคใหม่ได้ หันมาศึกษาปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พัฒนาตัวเองให้มีความเข้มแข็งสามารถยืนหยัดอยู่ได้ ในท่ามกลางโลกธรรมที่แปรเปลี่ยนไปในทางดีและไม่ดีตลอดเวลา ความเป็นคนเข้มแข็งนี้ จะเป็นโอกาสให้ ได้ใช้วิชาความรู้ในการปฏิบัติหน้าที่การงานได้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดเวลา

ดังนั้นวิธีที่ 3 นี้ถือว่าตรงกับพุทธประสงค์มากที่สุด เพราะทรงแสดงลำดับขั้นของการพัฒนา ตนเพื่อบรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ โดยเริ่มจากการศึกษาหาความรู้ด้านวิชาการวิชาชีพ (ปริยัติศีลธรรม) อบรมสั่งสมตนให้มีความเรียบร้อยด้านกายภาพ ให้เข้มแข็งอดทนด้านจิตภาพ และโลกทัศน์ชีวิตที่ศรัทธาที่เป็น สัมมาทิฐิตลอดเวลา (ปฏิบัติศีลธรรม) และทำยให้มีความร่มเย็นเป็นสุข (ปฏิเวธศีลธรรม)

การบูรณาการที่ถูกต้องจึงไม่ใช่การบูรณาการตัวเนื้อหาวิชา แต่เป็นการรับเนื้อหาวิชา ศาสตร์สมัยใหม่เข้ามาในตัวคนแล้วเอาหลักปริยัติศีลธรรม ปฏิบัติศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาพัฒนา ตัวคน เพื่อให้โลกทัศน์เชิงบูรณาการในการดำรงชีวิต

ขออนุโมทนาในวิริยะอุตสาหะของผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยสงฆ์ นครน่านฯ และคณะ วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและองค์กรภาคี เครือข่าย ในการร่วมด้วยช่วยกันจัดงานและนำเสนอผลงานทางวิชาการในรูปแบบต่าง ๆ อันจะเป็น คุณูปการต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมสืบไป.

(พระราชปริยัติกวี, ศาสตราจารย์ ดร.)

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

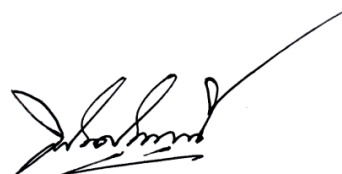
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ประธานบรรณาธิการการประชุมวิชาการระดับชาติ
ครั้งที่ 1 วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

11 สิงหาคม 2560

คำนำ

การประชุมวิชาการระดับชาติที่มีรายงานสืบเนื่องจากการประชุม (Proceedings) ครั้งที่ 1 วิทยาลัยสงฆ์ นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ร่วมกับภาคีเครือข่ายที่มีบทบาทในการพัฒนาด้านการศึกษาและสังคม ประกอบด้วย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) กรมการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติประจำจังหวัดน่าน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านน่าน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยศูนย์จังหวัดน่าน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ วิทยาลัยน่าน และวิทยาลัยชุมชนน่าน ภายใต้หัวข้อเรื่อง “พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมยุคไทยแลนด์ 4.0” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของมหาวิทยาลัยและนักวิชาการสู่สาธารณะ ตามวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย เป็นเวทีสาธารณะเสนอแนะผลงานวิชาการในประเด็นที่เกี่ยวกับพุทธบูรณาการ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับทุกภาคส่วนของสังคม

ขออนุโมทนาในวิริยะอุตสาหะของผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน และคณะผู้บริหาร คณาจารย์ วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและองค์กรภาคีเครือข่าย ในการร่วมด้วยช่วยกันจัดงานและนำเสนอผลงานทางวิชาการในรูปแบบต่าง ๆ อันจะเป็นคุณูปการต่อศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การประชุมวิชาการระดับชาติในครั้งนี้ จะอำนวยประโยชน์แก่คณาจารย์ บุคลากรในมหาวิทยาลัย และนักวิชาการ ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ในยุคไทยแลนด์ 4.0 อย่างยั่งยืนสืบไป

(พระสุนทรมนี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ถ้อยแถลงของประธานคณะกรรมการ	ก
คำนำ	ง
อนุവാโท : พุทธวิธีการสื่อสารเพื่อสันติในยุคประเทศไทย 4.0 พระมหาธนรัฐ ฐฎฐเมโธ, ดร., พระอธิการเวียง กิตติวัฒนโณ, ดร.	1
ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของโรงพยาบาลพะเยาต่อการจ้างงานภายนอก พระเอกภพ ปญญาวชิโร	15
อาชีพปาริสุทธิตีลกับการปรับใช้ในการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข นายปัญญา เสนงูงา	28
หลักสัปปริสธรรม 7 กับการพัฒนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 นางสาวธันท์ธร โสภณติลก	37
ความเชื่อกฎแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฐิในพระพุทธศาสนาเถรวาท พระมหาสุพร รกขิตธมโม,ดร.	44
ธรรมชาติของจิตในพุทธศาสนาเถรวาทที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์ ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์	55
แผนที่เล่าเรื่องวัดในพุทธศาสนา พื้นที่อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ พระมหาปิยะ ธีรังกุโร, รศ.ดร. ศิริพรรณ ทวีสุข, พระมหาอนันต์ องค์กรสิริ	64
บุพเพสันนิวาส ยุค 4 G นายอำนาจ ทาปิน	75
มองสังคมไทยผ่านจรรยา ดร.สาคร พรหมโคตร	80
พระสงฆ์ ยุค 4.0 : การใช้นวัตกรรมในการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ พระอัครราชภิกษุธี สิริวฑฒโน, ดร.	91
ความต้องการของคนยุคไทยแลนด์ 4.0 พระครูวิมลศิลปกิจ, ผศ.	100
พัฒนาการราชनावีสยามในยุคการปรับปรุงและปฏิรูปประเทศสู่ความทันสมัย น.ท.ดร.อนุชา ม่วงใหญ่	110

รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดร.คุณากร กรสิงห์	122
การจัดการองค์การภาครัฐเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดาบตำรวจ ดร.ไทยมณี ไชยาฤทธิ์	130
วิเคราะห์หลักประชาธิปไตยที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พระมหาประเสริฐ สุเมโธ	139
บูรณาการการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยหลักสัปปุริสธรรม ดร.โสภณ บัวจันทร์	148
การเมืองภาคประชาชน 4.0 ในสังคมไทยและบทบาทต่อสังคมการเมืองไทย นายชุตินธ์ วงษ์อมรวิทย์	168
สมณศักดิ์กับอำนาจสงฆ์ไทย นางสาวณัฐกานต์ หงษ์กุลเศรษฐ์	178
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูง ขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่าง นายวิษณุ เทพสินธพ	184
อนาคตภาพองค์กรแห่งความสุขวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน นางวรรณพร บุญรัตน์	200
การปกครองนครน่านจากรัฐจารีตสู่การสร้างรัฐสมัยใหม่ในรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411 - 2453) พันเอกพงษ์ศิริ พงษ์อารีมงคล	210
ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัด กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ นายปรีดี กิตติวัฒนากุล	224
ความผูกพันต่อองค์กรของครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต 1 นางสาวพัชรินทร์ ศิริเมฆ	234
การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ยุคไทยแลนด์ 4.0 ดร.วิญญาภา เมธีวรฉัตร	244
การจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว นายกรีช เทียมสุวรรณ	254

แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี นายสมควร แก้วกลีกริจ	264
ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท นายณัฐติกร สังข์ชูป	275
คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลิ จังหวัดนครสวรรค์ ร.ต.อ.พิเชษฐ์ ขำใจ	290
ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยราชภัฏ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ผศ.ดร.สุทธิพงศ์ บุญผดุง, ดร.วินัย วินัย ชุ่มชื่น	300
มองวัฒนธรรมไทยในสังคมเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อาจารย์ ดร.จิรกิตต์ภรณ์ พิริยสุวัฒน์	311
แนวทางประยุกต์ใช้สื่อโซเชียลเพื่อพัฒนาการสื่อสารการเรียนการสอน อาจารย์สถาพร กันธิยะ, พระมหาไกรสร โชติปัญญา	322
การบูรณาการการเรียนการสอนกับโจทย์จริง: กรณีศึกษาการพัฒนาโปรแกรมประยุกต์แบบ เว็บสำหรับบันทึกงานแปลคำกริยาโบราณในรูปแบบดิจิทัลของวัดพระธาตุแช่แห้ง นายธนกร ม่อมดี, พลวิทย์ นวลจันทร์จิต, ดร.ภัทรพร คุวุฒยากร, ผศ.ดร.วรวิชัย จันทร์ฉาย, ดร.อรรวิชัย ถิ่นนุกูล, ดร.เบญจมาศ สุขสถิตย์, ดร.ภูริดา เวียนทอง, พญ.นิพัทธวรรณ ไวกะยานันท์	332
การพัฒนาระบบเฝ้าระวังและส่งต่อภาวะฉุกเฉินด้านสุขภาพในผู้ป่วยสูงอายุติดเตียง โดยความร่วมมือของภาคีเครือข่าย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก สุภัสชา พันเลิศพาณิชย์	342
พระ วัด กับความรู้ด้านการท่องเที่ยว อนัญญา รัตน์ประเสริฐ, นายยุทธศักดิ์ ฉัตรแก้วนภานนท์	354
กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน อาจารย์ ดร.ฤทธิชัย แกมมา, นางสุภัสชา พันเลิศพาณิชย์	363
การสร้างเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดร.พรเศรษฐี วุฒิปัญญาอิสกุล	374
ความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุข จังหวัดนครสวรรค์ นางสาวทรงครวรรณ ขาวพราย	381
คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นายอดิศักดิ์ แพบัว	393

ความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ นายจำนงค์ เพ็งสาตร์	404
การเกษตรยุคใหม่สู่การเปลี่ยนแปลงตามวิถีคุณธรรม พระวิฑูรย์ ปภุชสรณาโณ	415
วิถีชีวิตกับความเชื่อภูมิปัญญาปลาไหลของชุมชนทุ่งกุลา มณฑิรา สะแกทอง, นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์, นายสมคิด สุขจิต	422
พุทธวิธีในการบริหารทรัพยากรกับบัญชีครัวเรือน ดร.พิชญ์ บุญนิยม, ดร.บุญญาบารมี สว่างวงศ์	432
โบราณสถานวัดศรีบุญเรือง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย กับแนวทางการอนุรักษ์ และพัฒนาเชิงบูรณาการตามหลักพุทธธรรม นายธีระวัฒน์ แสนคำ, ผศ.บุญวัฒน์ บุญทะวงศ์	443
รูปแบบการจัดกิจกรรมตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธในโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดพะเยา พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร. พระมหาคิวกกร ปญญาวิชโร, พระสุกฤษณ์ ปียลีโล, นายกรภพ ลีสัน	455
พฤติกรรมการสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา อาจารย์ชมพูนุท สิงห์มณี, อาจารย์ว์โรตม เสมอเชื้อ, อาจารย์สมศรี สัจจะสกุลรัตน์	468
ดัชนีมวลกายของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง นายว์โรตม เสมอเชื้อ, นางสาวชมพูนุท สิงห์มณี, ดร.เบญจมาศ สุขสถิตย์	479
คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา พระครูโสภณปริยัติสุธี,รศ.ดร. พระสุกฤษณ์ ปียลีโล ดร.เบญจมาศ สุขสถิตย์	489
การสำรวจคุณภาพการจำวัดและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา พระครูพิศาลสรกิจ, ดร., พระมหาคิวกกร ปญญาวิชโร, ดร.เบญจมาศ สุขสถิตย์	501
ภาคผนวก	
คำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review)	511
คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1	513

อนุปวาโท : พุทธวิธีการสื่อสารเพื่อสันติในยุคประเทศไทย 4.0 Anupavado: The Buddhist Communication for Peace of Thailand 4.0

พระมหาธนรัฐ ภูมิเมธี, ดร.
พระอธิการเวียง กิตติวัฒน์, ดร.
วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาหลักพุทธวิธีการสื่อสารและหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง และเพื่อศึกษาหลักของอนุปวาโท ซึ่งเป็นหลักพุทธจริยศาสตร์เพื่อการสื่อสารเพื่อสันติสุข ศึกษาโดยใช้หลักการวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วสรุปเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ปาฏิโมกข์เป็นแผนแม่บทที่สำคัญของพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงประกาศและสั่งสอนให้กับพระสงฆ์ ซึ่งมีทั้งคำสอนและหลักการปกครองคณะสงฆ์ ที่เป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา และมีวิธีการของการประกาศพร้อมทั้งจรรยาบรรณของนักเผยแผ่ และหลักการปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนานั้นต้องเป็นวาจาที่ไม่ประกอบด้วยอกุศลกรรม และสัมมาวาจาเป็นหลักการสื่อสารที่พึงประสงค์ และหลักการสื่อสารสื่อสารที่สำคัญตามแนวพุทธวิธี คือ หลักอนุปวาโท การไม่กล่าวร้าย(Non speaking evil) ในโอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่งมีความสำคัญสำหรับการสื่อสารทุกประเภท และเป็นแม่บททางจริยธรรมให้กับนักสื่อสารได้นำไปประยุกต์ใช้ในการสื่อสาร ซึ่งคุณค่าของการคิดพูดทำด้วยเมตตากรรมนี้ ก็จะส่งผลเป็นการสร้างสันติสุข (Peace) ในสังคมมนุษย์ในยุคประเทศไทย 4.0 ในที่สุด

คำสำคัญ:พระพุทธศาสนา, อนุปวาโท, การสื่อสาร, สันติ, ประเทศไทย 4.0

Abstract

The purposes of this article were to study the principles of Buddhist communication and related principles, and to study the principles of *Anupavado*, which is the Buddhist ethics for communication for peace. Content analysis used for data analysis was from related research and literature and summarized body of knowledge from the synthesis study based on the content analysis of relevant documents and research. The study found that *Patimokkha* is a major master plan of Buddhism, which was the Buddha, taught and instructed the monks and its have both the teachings and principles governing the Sangha. *Patimokkha* is the heart of Buddhism, and there is a method of proclamation, along with the ethics of the missionaries. The principle of communication according to the principles of Buddhism is a word that does not consist of unwholesome, and the word of mouth is the preferred communication principle. And the main communication principle in the Buddhist way is the way of non-evil (Non

speaking evil) in the *Patimokkha*. This is important for all types of communication, and ethical framework for communicators applied to the media. The value of this kind of speech is done with kindness. It will result in peace in the human society in Thailand 4.0 in the end.

Keywords: Buddhism, Anupavodo, Communications, Peace, Thailand 4.0

บทนำ

การสื่อสาร (Communication) เป็นเครื่องมือที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการติดต่อระหว่างสังคมมนุษย์ด้วยกัน “ซึ่งการสื่อสารของมนุษย์นั้นจะต้องใช้ทั้งภาษาถ้อยคำ (วจนภาษา) และภาษาที่ไม่ใช่ถ้อยคำ (อวจนภาษา) ควบคู่กันไป ในบางโอกาส อาจใช้จำเพาะแต่อวจนภาษาเท่านั้น แต่ใช้เฉพาะวจนภาษาอย่างเดียว นั้นเป็นไปได้”¹ ซึ่งใน “เป้าหมายของขั้นสุดท้ายของการสื่อสาร คือการรับรู้ความหมายร่วมกัน อันจะบรรลุถึงได้ก็โดยการพัฒนาองค์ประกอบทุกส่วนในกระบวนการสื่อสารให้ทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและประสานสัมพันธ์กัน”² ในส่วนของพระพุทธศาสนานั้นจัดเป็นศาสนาแห่งกรรมวาที คือ เน้นเรื่องการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา (กรรม) เป็นสำคัญ บุคคลจะพูด จะกระทำสิ่งใด ล้วนเกิดขึ้นจากใจ (เจตนา) เป็นสิ่งสำคัญ ดังที่มีปรากฏในคถาธรรมบทว่า “หลักธรรมะมีใจเห็นเหตุหน้าหน้า มีใจประเสริฐสุด...หากบุคคลมีใจประทุษร้ายแล้ว จะพูดก็ตาม จะทำก็ตาม เพราะเหตุนั้นความทุกข์ย่อมติดตามบุคคลนั้นไป...”³ ในส่วนของการพูดหรือการสื่อสาร ที่จัดเป็นกรรมทางวาจา หรือวจีกรรม ซึ่งมีทั้งวจีสัจริตและวจีทุจริต ในส่วนของวจีสัจริต ซึ่งได้กล่าวถึงเรื่องการพูดหรือการสื่อสารที่พึงประสงค์ของมนุษย์ ดังมีปรากฏในบทมงคลสูตรซึ่งเรียกว่า “วจีกรรม” หรือ “วาทกรรม” นี้ว่า “วาจาสุภาสิต และจัดว่าเป็นมงคลในการดำเนินชีวิตของมนุษย์”⁴ ซึ่งตรงประเด็นนี้ อ้อม ประพนอม ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพูดหรือวจีกรรมเชิงอุปมาเอาไว้ว่า “ดอกไม้มีกลิ่นเหม็น ดึงดูดผึ้ง ผีเสื้อ เพราะดอกไม้มีน้ำหวาน มนุษย์เองก็ได้หิวเฉพาะอาหารเท่านั้น มนุษย์ยังหิวกระหายคำชม คำยกย่อง และต้องการฟังคำที่เป็นกำลังใจด้วย”⁵ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวความคิดเรื่องความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (Basic human Needs) ของ มาสโลว์(Maslow) ที่กล่าวว่า ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เป็นสัญชาตญาณที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิดมีอยู่ 5 ขั้นตอน เริ่มจากต่ำสุดไปสูงสุด ซึ่งความจำเป็นข้อที่ 4 ใน 5 ข้อนั้นคือ “ความต้องการยอมรับนับถือ (Esteem Need) หมายถึง ความต้องการความเคารพนับถือจากผู้อื่น (Respect from others) บางที่เรียกว่า Self Esteem”⁶

¹ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, การใช้ภาษาไทย (ฉบับปรับปรุง) หน่วยที่ 1-8, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2545), หน้า 32.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

³ ธงชัย สุมนจักร. **ประมวลคถาธรรมบทภาค 1-8**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2537), หน้า 3.

⁴ “...สุภาสิตา จ ยา วาจา...” ม.ม. (ไทย)20/202/197.

⁵ อ้อม ประพนอม, **ดอกไม้ในรอยยิ้ม**. (กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์ จำกัด, 2557), หน้า 328.

⁶ ความต้องการของมนุษย์ (Human Needs) 5 อย่างคือ 1) ความต้องการทางร่างกาย, 2) ความต้องการความปลอดภัย, 3) ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ, 4) ความต้องการการยอมรับและนับถือ และ 5) ความต้องการ

ในส่วนของนักจิตวิทยาจึงได้กล่าวไว้ว่า “โดยธรรมชาติของมนุษย์นั้นต้องการสร้างความประทับใจว่า เขาเป็นผู้ที่ฉลาดหลักแหลมต้องการที่จะให้ผู้อื่นรู้สึกถึงว่าตนเองเป็นผู้ที่มีความสำคัญ ต้องการความสำเร็จในทุกสิ่งทีปรารถนา ต้องการเป็นคนเก่งในทางใดทางหนึ่ง ต้องการเป็นคนที่มีหน้ามีตา ต้องการที่จะให้ผู้อื่นเคารพนับถือในตัวเขา ต้องการให้ผู้อื่นรักเขา..”⁷ซึ่งทราบได้ที่มนุษย์ยังมีความจำเป็นต้องสื่อสารกัน ตราบนั้นการใช้วาจาก็ยังคงต้องสำคัญ วาจาอาจจะเป็นได้ทั้งคมหอก หรืออาจจะเป็นดอกไม้ในเวลาเดียวกันก็ได้ ขึ้นอยู่กับเจตนาที่พูด ดังมีคำอุปมาความสำคัญของคำสุภาสิตกับปลาเอาไว้ว่า “ปลามีชีวิตยืนยาวอยู่ได้ก็เพราะอาศัยปากเป็นสิ่งสำคัญ แต่ก็เพราะปากนั่นเอง ปลาจึงต้องดิ้นเบ็ดเสียชีวิตโดยง่าย เช่นกัน วาจาสุภาสิตจากปาก จะทำให้คนเราประสบความสำเร็จ ได้รับความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ก็เพราะอาศัยวาจาสุภาสิตจากปาก แต่ก็เพราะวาจาทุภาสิตจากปากเพียงคำเดียว บางครั้งแม้แต่ชีวิตก็ยากจะรักษาไว้ได้”⁸

ดังนั้น “การพูดจึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ “ศาสตร์ หมายถึง การพูดจะต้องมีหลักเกณฑ์และวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้สอน ถ่ายทอด ปฏิบัติฝึกฝน เช่นเดียวกับหลักวิชาแขนงอื่น ๆ ส่วน “ศิลป์” หมายถึง การพูดเป็นเรื่องของความสามารถพิเศษเฉพาะบุคคล”⁹ ซึ่งในบทความชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์นำเสนอ “หลักการใช้คำพูด” หรือ “การสื่อสารตามนัยพระพุทธศาสนา” ดังปรากฏมีในโอวาทปาฏิโมกข์คือ หลัก “อนุปวาโท: การไม่กล่าวร้าย” ซึ่งเป็นหัวใจหลักสำคัญและเป็นแผนแม่บทของการสร้างสันติภาพของมนุษย์โดยผ่านการเจรจา ซึ่ง “หลักแห่งอนุปวาโทนี้” ให้ความสำคัญในการใช้คำพูด (Speech) “ซึ่งคำพูดที่จะเป็นคำพูดที่ทำได้ง่าย ลงทุนน้อย ถ้าผู้คนรู้จักพูดยกย่องชมเชยผู้อื่น ให้เกียรติผู้อื่น ทำให้ผู้ฟังภาคภูมิใจ”¹⁰

โอวาทปาฏิโมกข์ : แม่บททางจริยธรรมการสื่อสารทางพระพุทธศาสนา

ก.ความหมาย:ในคานินยามความหมายของคำว่า “โอวาทปาฏิโมกข์ นั้น ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาของพระสุตตันตปิฎก พระอรรถกถาจารย์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “บทว่า ปาฏิโมกข์ แยกศัพท์เป็น ป+อติ+โมกข์ แปลว่า การพ้นทวยัง คือ ศิลสูงสุด ย่อมรักษาด้วยความวิเศษคือสุดติ และยอมให้พ้นจากภัยคือทุกติ หรือยอมรักษาพ้นให้ทุกติ เพราะฉะนั้น ศิลนั้น ท่านเรียกว่า ปาฏิโมกข์ ผู้สำรวมปาฏิโมกข์นั้น”¹¹ และพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “โอวาทปาฏิโมกข์ แปลว่า โอวาท หรือคำกล่าวสอนที่เป็นหลักเป็น

บรรลुकัยภาพสูงสุดแห่งตน: อ้างใน Follow your dream, ความต้องการของมนุษย์ (Human needs) [ออนไลน์] แหล่งที่มา <https://romravin.wordpress.com/2011/05/22/ความต้องการของมนุษย์-human-needs/> [13 มีนาคม 2560]

⁷ อ้อม ประพนอม. อ้างแล้ว, หน้า 328.

⁸ กัลยาณมิตร เพื่อนแท้สำหรับคุณ, มงคลที่ 10 มีวาจาสุภาสิต, [ออนไลน์] แหล่งที่มา http://www.kalyanamitra.org/th/mngkhlchiwit38_detail.php?page=99 [13 มีนาคม 2560]

⁹ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, สัมมาวาจา พูดดี ดุติ สังคมดี. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด, 2554), หน้า 9.

¹⁰ อ้อม ประพนอม. อ้างแล้ว, หน้า 328-329.

¹¹ ที.ม.อ.(ไทย) 13/54/162.

ประธาน อย่างที่เรียกว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เป็นหลักสำคัญให้ยึดถือปฏิบัติกัน”¹²ซึ่งมีความสอดคล้องกับ เจษฎาภรณ์ รอดภัย ที่ได้ศึกษาและสรุปผลการศึกษาวิจัยว่า “โอวาทปาฏิโมกข์ คือ ปาฏิโมกข์ที่เป็นโอวาท กล่าวคือ สิ่งที่เป็นหลักเป็นประธานในด้านคำกล่าวสอน หรือหลักการโดยสรุปของพระพุทธศาสนา มีทั้งคำสอนและหลักการปกครองคณะสงฆ์ ได้ประกาศหลักอันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา วิธีการการประกาศพร้อมทั้งจรรยาบรรณของนักเผยแผ่ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพร่วมกันในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง”¹³

ข. ความสำคัญ: กิตติ กันภัย ได้กล่าวว่า “นัยของการสื่อสารในปาฏิโมกข์จากพระพุทธวจนะมีความชัดเจนกว่ามีความสำคัญในฐานะที่เป็นเครื่องมือ (Apparatus) ร้อยสมาชิกกลุ่มสังคมเข้าไว้ด้วยกันให้เกิดความเป็นปึกแผ่น หากปราศจากการวางกฎระเบียบ บรรทัดฐาน (สิกขาบท) และถ่ายทอดการสื่อสารอย่างต่อเนื่องและเคร่งครัด (ปาฏิโมกข์) แล้วกลุ่มสังคมและสถาบันก็ไม่าจะดำรงอยู่ได้นาน เพราะขาดสิ่งยึดโยงเมื่อเวลาผ่านไปและมีสมาชิกใหม่เข้ามาสู่กลุ่ม”¹⁴

ค. พัฒนาการ: วิกฤตปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า มีกำเนิดและพัฒนาการเริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าวิปัสสี พระองค์ได้ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ 6 เดือนต่อหนึ่งเดือน แต่การบัญญัติสิกขาบทยังไม่มี การบัญญัติ การทำอุโบสถก็ทำในที่แห่งเดียวเท่านั้น คือ ในอุทยานเขมมฤคทายวัน ต่อมาถึงสมัยพุทธกาลจึงได้มีการบัญญัติสิกขาปาฏิโมกข์ไว้ และทรงแสดงเพียงครั้งเดียวต่อต่อจากนั้น ก็ทรงให้สาวกเป็นผู้แสดง วิกฤตปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนา คือ ข้อวินัยของพระภิกษุ คำว่า วิกฤตปาฏิโมกข์ หมายถึง สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติแก่ภิกษุทั้งหลาย หรือศีลของภิกษุสงฆ์ ซึ่งทำให้บุคคลผู้รักษา คัมภีร์ศีลดีแล้ว ย่อมไม่ตกไปสู่อบาย ความสำคัญของวิกฤตปาฏิโมกข์ คือ มีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของพระภิกษุ ทำให้พระภิกษุได้ระลึกถึงศีลของตน อันจากเป็นประโยชน์ต่อพระภิกษุให้ได้ศึกษาทบทวนพระวินัยที่เป็นหลักปฏิบัติ ประเภทของปาฏิโมกข์ มี 2 ประเภท คือ โอวาทปาฏิโมกข์ และ อาณาปาฏิโมกข์ เนื้อหาเกี่ยวกับศีลของภิกษุ และภิกษุณี การปรับอาบัติ บทลงโทษ และอันสงฆ์ของการเข้าร่วมสังฆกรรมการสวดและฟังวิกฤตปาฏิโมกข์¹⁵

ในมิติของการพัฒนาการนั้น กิตติ กันภัยได้ระบุไว้ว่า “ในการบัญญัติสิกขาบทหรือกฎเกณฑ์ที่พึงปฏิบัติไม่เพียงละเมียดนั้น พระพุทธองค์ทรงรอเวลาเมื่อเกิดคณะสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่เพราะมีภิกษুবวชนาน เพราะแพร่หลาย เพราะมีลาภสักการะ และเพราะความเป็นพหุสูตร ทำให้เริ่มมีผู้กระทำความผิดและสิ่งที่ไม่ควร”¹⁶ “จรรอไปก่อนเกิดสารีบุตร จรรอไปก่อนเกิดสารีบุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ศาสดาจะ

¹² พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *ตามทางพุทธกิจ*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2539), หน้า 105.

¹³ เจษฎาภรณ์ รอดภัย. “การศึกษาวิเคราะห์หลักโอวาทปาฏิโมกข์ในทัศนะของพระเถระในประเทศไทย”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557, หน้า (1).

¹⁴ กิตติ กันภัย. *นิเทศศาสตร์ในพระไตรปิฎก Communications in the Buddha's Tipitaka*. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 185.

¹⁵ พระบุญเกิด อธิมุตโต, “วิกฤตปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ 10 ฉบับที่ 2, ดร.ประพันธ์ ศุภษร บรรณาธิการ, (พฤษภาคม-สิงหาคม 2557): 247.

¹⁶ กิตติ กันภัย. *อ้างแล้ว*, หน้า 185.

ไม่ยังบัญญัติลิกขาบทนั้น ศาสดาจะยังไม่บัญญัติลิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง เมื่อเกิดอภิวรรณานิยธรรม (ธรรมที่เป็นตั้งอาสวะ ความชั่วต่าง ๆ) บางอย่างในสงฆ์ ตถาคตจึงจะบัญญัติลิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวกเพื่อขจัดอภิวรรณานิยธรรม”¹⁷

พุทธวิธีการสื่อสาร (Buddhist Communication)

ก. พุทธวิธีการสื่อสารคืออะไร

สมชัย ศรีนอก ได้ให้ความหมายว่า “พุทธวิธีการสื่อสารนี้ เป็นการสื่อสารทั้งระบบ โดยจะสังเกตได้จากขั้นตอนการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ที่เริ่มด้วยการเรียนรู้ (ปริยัติ) ปัญหาชีวิต สู่วิธีการแก้ไขปัญหา (ปฏิบัติ) เพื่อให้ชีวิตมีอิสรภาพ (ปฏิเวธ) ซึ่งล้วนอยู่ในระบบการสื่อสารทั้งสิ้น”¹⁸

ข. หน้าที่ของพุทธวิธีการสื่อสารเป็นอย่างไร

ในส่วนหน้าที่ของการสื่อสารเชิงพุทธนั้น สมชัย ศรีนอกได้กล่าวเอาไว้ว่า “หน้าที่ของพุทธวิธีการสื่อสารคือช่วยให้มนุษย์ได้รู้จักปัญหาและรู้วิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเอง แต่การที่จะให้ผู้รับสารเชื่อถือและยินดีจะปฏิบัติตามนั้นหรือไม่ ผู้ทำหน้าที่สื่อสารที่ดี ต้องเพียบพร้อมสมบูรณ์ทั้งคุณสมบัติภายใน (อุดมคติสมบัติ) ทั้งคุณสมบัติภายนอก (ปรหิตสมบัติ) จึงจะสามารถสร้างความเชื่อถือให้เกิดแก่ผู้รับสารได้ซึ่งในพุทธธรรมเรียกผู้ส่งสารเช่นนี้ว่า กัลยาณมิตร (ปรโตโฆส) ของผู้รับสาร”¹⁹

ค. ผัสสะ (Contact) ในปฏิจจสมุปบาท: จุดเริ่มต้นของการสื่อสารเชิงพุทธ

จุดเริ่มต้นของการสื่อสารในมิติพุทธศาสนานั้น กิตติ กันภัยได้แสดงทัศนะไว้ว่า “ผัสสะ แปลว่า ความกระทบ ความประจวบ พระสารีบุตร ซึ่งเป็นอัครสาวกเบื้องขวาของพระพุทธเจ้า ได้แสดงให้เห็นถึงเรื่อง ผัสสะว่าเป็นอย่างไร เกิดจากอะไร ดับไปอย่างไร รวมทั้งข้อปฏิบัติของความดับผัสสะด้วย การสื่อสารนั้นจะเกิดขึ้นทันทีจากการกระทบระหว่างอายตนะภายในกับภายนอก การสื่อสารในแง่นี้จึงมีลักษณะเป็น ‘Conditioned origination’ เพราะหากไม่มีการกระทบก็ไม่มีการสื่อสาร ณ จุดนี้เอง เป็นการตอบคำถามของอภิปรัชญาและภววิทยาสื่อสารว่า การสื่อสารนั้นไม่ได้มีธาตุแท้อยู่จริง หรือเกิดขึ้นและมีอยู่อย่างมีเงื่อนไข และเงื่อนไขนั้นก็คือผัสสะนั่นเอง”²⁰

ง. องค์ประกอบของพุทธวิธีการสื่อสาร

กิตติ กันภัย ได้กล่าวว่า “การแสดงปฐมเทศนาคืออัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้คือการสื่อสารกับโลกครั้งแรกของพระพุทธเจ้า การสื่อสารนี้ทำให้พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นและดำเนินไป เปรียบเหมือนล้อเกวียนที่เริ่มหมุนไปด้วยกำลังคือการสื่อสาร”²¹ ดังนั้นในประเด็นขององค์ประกอบการสื่อสารตามแนวพุทธวิธีการสื่อสารนั้น แยกออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) ผู้ส่งสาร, 2) สาร และ 3) ผู้รับสาร ดังมีรายละเอียดของคุณสมบัติดังต่อไปนี้

¹⁷ อ่างใน กิตติ กันภัย. อ่างแล้ว. หน้า 185.

¹⁸ สมชัย ศรีนอก “พุทธสื่อสาร”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ 7 ฉบับพิเศษ เนื่องในงานวันบูรพาจารย์ ประจำปี 2554: 339.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 339.

²⁰ อ่างใน กิตติ กันภัย. อ่างแล้ว. หน้า 91-92

²¹ กิตติ กันภัย. อ่างแล้ว. หน้า 55.

(1). ผู้ส่งสาร (Sender) ที่พึงประสงค์ตามนัยแห่งพระพุทธานุชา

ก.คุณสมบัติ 7 ประการของผู้ส่งสารตามหลักสัพริธรรม คือ 1) มีธัมมัญญาตา เป็นผู้รู้ธรรมะ คือ หลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร 2) มี อตถัญญาตา คือ รู้จักเนื้อหาสาระความหมาย ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่แน่นอน 3) มี อตตัญญาตา คือ รู้จักตนเอง ว่าตนคือใคร มีความพร้อมหรือไม่พร้อมอย่างไร 4) มี มัตตัญญาตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การรู้จักประมาณในการสื่อสาร (Frequency) คือ ไม่ส่งสารซ้ำซากมากเกินไปน้อยเกินไป จึงเป็นคุณสมบัติประการสำคัญอีกประการหนึ่งของผู้ส่งสาร, 5) กาลัญญาตา รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่า เวลาไหนควร เวลาไหนไม่ควร, 6) มี ปริสัญญญาตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ในทางนิเทศศาสตร์ เรียกว่า รู้จักกลุ่มผู้รับสาร หรือกลุ่มเป้าหมาย และ 7) มี ปุคคัลโปรปรณัญญาตา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล ว่าผู้รับสารแต่ละคน แต่ละกลุ่มมีลักษณะจำเพาะเป็นของตนเอง การที่ผู้ส่งสารรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้น ทำให้สามารถแยกแยะผู้รับสารได้”²²

ข.ผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ตามหลักกัลยาณมิตร: ในพุทธสื่อสารต้องมีคุณสมบัติ 7 ประการดังต่อไปนี้ 1) ปิโย คือ น่ารักเป็นที่ไว้วางใจและมีเสน่ห์, 2) ครุ คือ น่าเคารพ เป็นผู้ที่มีใจหนักแน่นมั่นคง เกิดความรู้สึกอบอุ่นที่ได้เข้าไปหา รู้สึกว่าเป็นที่พึ่งพาได้อย่างปลอดภัย, 3) ภาวนีโย คือ นายกย่อง ในฐานะผู้ทรงคุณคือ ความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง, 4) วตตะตา รู้จักคำพูด ให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี, 5) วจนกฺขโม คือ อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมทั้งจะรับฟังคำซักถามต่าง ๆ อยู่เสมอ และสามารถรับฟังได้ด้วยใจความ อดทนไม่เบื่อง, 6) คมภีรณฺจกถกตตะตา กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งได้ และ 7) โน จญฺฐาเน นิโยชโย ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย”²³

ค.บุคลิกภาพของผู้ส่งสาร มี 4 อย่าง คือ 1) รูปร่างปมาณิกา คือ มีรูปร่างสง่างาม มีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือ, 2) สทฺทบุปมาณิกา คือ มีเสียงดี แจ่มใส ชัดเจน นุ่มนวล ชวนฟัง กลมกล่อม ไม่พร่า ซ้ำ กังวาน, 3) ลุขบุปมาณิกา คือ ประพฤติซัดเกล้ากลีเส เช่น ฉันทนเดียว จีวร 3 ผืน จำวัดเพียง 3 ชั่วโมงและ 4) ธมฺมบุปมาณิกา คือ บุคคลที่พิจารณาด้วยปัญญาเห็นสารธรรมหรือการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ แสดงธรรมชัดเจน ตามหลัก 4 ส. คือ สันตัสสนา, สมาทปนา, สมุตเตชชา, สัมปหังสนา) ดุจหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง ดุจตามประทีปในที่มืด”²⁴

ง.ธรรมของผู้สื่อสาร :ธรรมเทศกธรรม 5 (Qualities of a preacher) ท่าน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายเรื่องธรรมเทศกธรรมว่าหมายถึง ธรรมของนักเทศน์ องค์แห่งธรรมกถึก ธรรมที่ผู้แสดงธรรมหรือสั่งสอนคนอื่นควรตั้งไว้ในใจ ประกอบด้วย 1) อนุพุพพิถิ หมายถึง กล่าวไปตามลำดับ คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ, 2) ปริยายทสสาวิ หมายถึง ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เห็นเข้าใจ คือ ชี้แจงให้เห็นชัดในแต่ละแง่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกย่องไปต่าง ๆ ตามแนวเหตุผล, 3) อนุหตฺตปฏิจฺจ หมายถึง แสดงธรรมด้วยความเมตตา คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่เขา, 4) น อามิสฺนตโร หมายถึง ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อำมิส

²² อ่างใน สมชัย ศรีนอก อ่างแล้ว: 342-343.

²³ เรื่องเดียวกัน: 343.

²⁴ เรื่องเดียวกัน: 346.

คือ สอนเขามีใช้เพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภหรือผลประโยชน์ตอบแทน และ 5) อุตทานอุจปรณจอนุพหจ หมายถึง แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดีข่มขู่ผู้อื่น²⁵ และกิตติ กัณภัย ได้แสดงทัศนะในการเปรียบเทียบว่า “หากเทียบเคียงธรรมทั้ง 5 ประการ ซึ่งเป็นเรื่องการสอนกับบริบทของการสื่อสารก็จะพบว่านักสื่อสารก็ควรมีคุณสมบัติทั้ง 5 นี้เช่นกัน นั่นคือ นักสื่อสารควรแสดงสารหรือเนื้อหาสารตามลำดับความง่ายยากกลุ่มเล็ก นักสื่อสารควรชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เกิดความเข้าใจนักสื่อสารควรสื่อสารด้วยเมตตา นักสื่อสารไม่ควรสื่อสารเพราะเห็นแก่อามิส และนักสื่อสารไม่ควรสื่อสารกระทบตนและผู้อื่น”²⁶

(2). สาร (Message) ที่พึงประสงค์ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา

สมชัย ศรีนอก ได้กล่าวถึงองค์ประกอบด้านสารตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาไว้ว่า “องค์ประกอบด้านสารซึ่งเป็นส่วนสำคัญยิ่งนั้น จะต้องประกอบด้วยลักษณะ 5 ประการได้แก่ 1) สัจจะ ได้แก่ เรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้น ต้องเป็นเรื่องจริงเสมอ หรือผู้ส่งสารตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือน, 2) ตถตา ได้แก่ เรื่องแท้ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้นต้องเป็นเรื่องแท้เสมอตามสภาพที่แท้จริง ไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้มใส่สี ใส่ไข่, 3) กาล ได้แก่ เรื่องที่เสนอนั้นต้องเหมาะสมกับกาลเวลา, 4) ปิยะ ได้แก่ เรื่องที่สื่อสารนั้นเป็นเรื่องที่คนชอบ หรือเสนอโดยวิธีที่ผู้รับสารชื่นชอบ, 5) อัถละ ได้แก่ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้นต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม บางเรื่อง อาจไม่เหมาะสมกับเวลา อาจจะไม่เป็นที่ชอบใจของคนบางกลุ่มบางคน แต่เมื่อเสนอเรื่องนั้นไปแล้ว ควรคำนึงถึงแก่นสารที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมหาชน”²⁷

(3). ผู้รับสาร (Receiver) ที่พึงประสงค์ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา

สมชัย ศรีนอก ได้สรุปทัศนะว่า “ความรู้ของผู้รับสารในพุทธสื่อสาร มี 4 ประเภท ตามระดับสติปัญญา กล่าวคือ 1) อุกมิตัญญ คือ ผู้สามารถรู้ได้เพียงแค่ยกหัวข้อขึ้นแสดงก็อาจรู้ได้ทันที, 2) วิปจิตัญญ คือ ผู้สามารถรู้ได้เมื่ออธิบายหัวข้อที่ยกไว้, 3) เณย คือ ผู้สามารถเข้าใจได้เมื่ออธิบายอย่างละเอียด ชักถาม ทบทวน และ 4) ปทปรม ผู้ที่ครูหรือผู้ส่งสาร²⁸จะต้องใช้บทบาทอย่างมาก จึงเข้าใจได้” และ “พุทธวิธีการสื่อสารเกิดจากพระปัญญาญาณของพระพุทธองค์ ซึ่งทรงเห็นการดำรงชีวิตของมนุษย์ว่าล้วนเป็นความทุกข์ คือปัญหาชีวิต ที่มนุษย์จะต้องรู้และหนทางแก้ไขอย่างเร่งด่วนด้วยปัญญาของมนุษย์เอง ผู้ส่งสารจะอยู่ในฐานะ ปรโตโฆสะ (เสียงจากผู้อื่น) ที่เป็นกัลยาณมิตร (เพื่อนที่ดี) ซึ่งคอยชี้ทิศทางให้ ส่วนผู้รับสารจะปฏิบัติตามหรือไม่ ต้องอาศัยความศรัทธาในตัวผู้ส่งสาร และเชื่อมั่นในตัวเขาเอง”²⁹ซึ่งในยุคแห่งโลกาภิวัตน์นั้น “ในด้านผู้รับสารที่พึงประสงค์ โดยเฉพาะยุคข่าวสารที่มาจากสารทิศมากมายเช่นนี้ จะต้องมีคุณสมบัติหรือความสามารถในการแยกแยะข้อมูล

²⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 17. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 164.

²⁶ กิตติ กัณภัย, อ้างแล้ว. หน้า 62.

²⁷ อ้างใน สมชัย ศรีนอก อ้างแล้ว: 345.

²⁸ อง.จตุกก.(บาลี) 21/133/153.

²⁹ อ้างใน สมชัย ศรีนอก, อ้างแล้ว. หน้า 345.

ข่าวสารว่าอะไรควรเชื่อ อะไรไม่ควรเชื่อ และมีคุณสมบัติเพิ่มเติมตามแนวทาง กาลามสูตร ซึ่งส่งเสริมให้บุคคลใช้เหตุผลและความคิดอิสระในการตัดสินปัญหาต่าง ๆ คุณสมบัติตามแนว กาลามสูตร³⁰ ที่ผู้รับสารจะพึงมี ได้แก่ 1) มา อนุสสวณะ อย่าเชื่อโดยฟังตามกันมา, 2) มา ปรัมปรายะ อย่าเชื่อโดยทำสืบกันมา 3) มา อิติกิรายะ อย่าเชื่อโดยตื่นข่าวลือ 4) มา ปิกุกสัมปทานะนะ อย่าเชื่อเพราะอ้างตำรา 5) มา ตักกะเหตุ อย่าเชื่อโดยนึกเดา 6) มา นะยะเหตุ อย่าเชื่อโดยคาดคะเน 7) มาอการะปะริวัตักเกนะ อย่าเชื่อโดยตรึงตรองตามอาการ 8) มา ฏิกุณินชฌานักขันติยา อย่าเชื่อโดยพอใจว่าตรงกับความเห็นของตน 9) มา ภัพพะรุปะตายะ อย่าเชื่อเพราะเห็นว่าผู้พูดความเชื่อถือได้ และ 10) มา สมโณโหติ ครุติ อย่าเชื่อเพราะเห็นว่าสมณะนี้เป็นครูเรา แต่ให้สอบสวนจนได้ด้วยตนเองเสียก่อนจึงเชื่อ”³¹

วชิกรรมในพุทธวิธีการสื่อสาร

ในประเด็นเรื่อง “วชิกรรม” หรือ “การพูด” ที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นมี “การใช้คำที่มีความหมายเกี่ยวเนื่องด้วยการพูดอยู่ชุดหนึ่ง เช่น ‘วาจา’ ‘วชิกรรม’ ‘สัจจะ’ ‘สัจจวาจา’ ‘วจีบัญญัติ’ (การเคลื่อนไหวให้รู้ความหมายด้วยวาจา / verbal intimation; speech)”³²

อนึ่ง พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนใจชั่วก็จะพูดชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย เพราะความชั่วนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไป เหมือนล่อหมนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้น” และทรงตรัสเพื่ออุปมาอีกว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าคนมีใจดี ก็จะทำดีหรือทำดีตามไปด้วย เพราะความดีนั้น สุขย่อมติดตามเขาไป เหมือนเงาติดตามตัวเขาไป ฉะนั้น” ดังนั้นแล้ว “วาจาทั่วไปเป็นวาจาที่ใช้สนทนาปราศรัยกันตามธรรมดา เป็นวาจาที่ไม่ประกอบกรรม ส่วนวชิกรรมเป็นวาจาที่ประกอบกรรม มีผลต่อตนเองและผู้อื่น ขึ้นอยู่กับการกระทำทางวาจาที่เป็นกุศลอกุศล หรืออพยาท สุภาสิตเป็นวาจาที่มีผู้กล่าวไว้ดีแล้ว มีใช้คำพูดที่แสดงเจตนาหรืองดเว้นเจตนาที่เกิดจากผู้ใช้วาจาโดยตรง ผ่านการกลั่นกรองจากสังขมมานาน จึงเป็นวาจาที่ใช้เตือนสติตนเอง และวาจาสุภาสิตเป็นวาจาที่เป็นพุทธพจน์หรือพระไตรปิฎก เช่นสัมมาวาจา เป็นวาจาที่พึงยึดถือปฏิบัติเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต”³³

ในพระไตรปิฎกได้แยกวาจาออกเป็น 2 ชุดใหญ่ คือ สัมมาวาจา และมิจฉวาจา ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1). สัมมาวาจา (Good Speech)

ก. อะไรคือ สัมมาวาจา (Good Speech)?

ในนัยแห่งความหมายของคำว่าสัมมาวาจานี้ ได้มีผู้รู้ได้อรรถาธิบายเอาไว้ ดังนี้ “สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ได้นิพนธ์เอาไว้ว่า สัมมาวาจา เจรจาชอบ หมายความว่า พูดจากถูกต้อง หรือ เมื่อไม่พูดก็นิ่ง

³⁰ อ.ต.ก.(บาลี) 20/66/186 (เกตปุตติยสูตร)

³¹ อ้างใน สมชัย ศรีนอก. อ้างแล้ว: 345.

³² กิตติ กันภัย, อ้างแล้ว. หน้า 188.

³³ ธนัชกร กิริติเสถียร. “ศึกษากการใช้วาจาเพื่อการสร้างสรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 55.

เพราะเว้นเสียจากการพูดที่ผิดพลาด ในที่นี้ได้แก่ เว้นจากพูดมุสา เว้นจากพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ ไม่มีประโยชน์” และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สัมมาวาจา เจริญชอบ คือ การเว้นจากทุจริต 4 เว้นจากการพูดเท็จ รวมทั้ง สัจจะวาจา ด้วยการพูดความจริง เว้นจากการพูดส่อเสียด พูดคำสมานฉันท์ เว้นจากการพูดคำหยาบ พูดคำอ่อนหวานสุภาพ และเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ พูดคำที่มีประโยชน์” สรุปแล้ว “สัมมาวาจา ก็คือ เว้นจากการพูดไม่ดีหรือเว้นจากคำพูดที่เป็นวิทุจริต ทั้ง 4 ประการ³⁴

ข. ลักษณะของสัมมาวาจา เป็นเช่นไร

พระพุทธองค์ทรงมีพระเมตตา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย จึงตรัสพระวาจาตามหลัก 6 ประการ คือ (1) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รัก ที่ชอบใจของผู้อื่น-ไม่ตรัส, (2) คำพูดที่จริง, ถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รัก, ที่ชอบใจของผู้อื่น-ไม่ตรัส (3) คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น-เลือกกาลตรัส, (4) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รัก ที่ชอบใจของผู้อื่น, ไม่ตรัส, (5) คำพูดที่จริง ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รัก ที่ชอบใจของผู้อื่น-ไม่ตรัส และ (6) คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, เป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่น-เลือกกาลตรัส”³⁵ลักษณะของพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้ คือ “ทรงเป็นกาลวาที สัจจวาที ภูตวาที อุตถวาที ธรรมวาที วินัยวาที”³⁶

ค. สัมมาวาจา (Good Speech) สำคัญอย่างไร

พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงธรรมให้เห็นภาพง่าย ๆ ว่า “สัมมาวาจาเปรียบเสมือนดินไม่เค็ม พืชที่หว่านลงในนาที่ดินไม่เค็ม ย่อมมีผลมาก มีความชื่นใจมาก”³⁷

ง. ลักษณะของสัมมาวาจา (Good Speech) เป็นอย่างไร

คำว่า “สัมมาวาจา” นี้มีองค์ประกอบ 5 ประการ ดังปรากฏในวาจาสูตรว่า “1) พูดถูกกาล คือพูดในสถานที่เหมาะสม ในเวลาที่เหมาะสม ในปริมาณที่เหมาะสม โดยความเหมาะสมจะมีมากน้อย ก็ขึ้นอยู่กับเรื่องที่กำลังพูดนั่นเอง 2) พูดคำจริง คือ ข้อมูลที่ถูกต้องมีหลักฐานอ้างอิงได้ ไม่ปั้นแต่งขึ้นมา, 3) พูดคำอ่อนหวาน หรือต้องเป็นคำพูดที่สุภาพ คือพูดด้วยภาษาที่สุภาพ ไพเราะ ไม่หยาบโลน หยาบคาย 4) พูดคำประกอบด้วยประโยชน์ คือ มีประโยชน์ต่อผู้ฟัง ถ้าหากนำแนวทางไปคิด หรือปฏิบัติในทางสร้างสรรค์ต่อไป 5) พูดด้วยเมตตาจิต คือ พูดด้วยจิตใจที่มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง มีความจริงใจต่อผู้ฟัง”³⁸

จ. ประโยชน์ที่เกิดจากการมี สัมมาวาจา (Good Speech) นั้นเป็นเช่นไร

โดยหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนาแล้ว “วาจาเป็นองค์ประกอบสำคัญหนึ่งในแปดประการของมรรคมีองค์ 8 ซึ่งถือเป็นหัวใจของอริยสัจ 4 อันเป็นแก่นของศาสนา สัมมาวาจา หมายถึงการเจรจาชอบ พบเป็นทั้ง

³⁴ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, สัมมาวาจา พูดดี ดูดี สังคมดี. อ่างแล้ว, หน้า 13.

³⁵ ม.ม.13/94; เทียบ ที.ปา.11/119

³⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ 25, (กรุงเทพมหานคร:บริษัทสหมิตรพรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2557, หน้า 35.

³⁷ อ่างใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, สัมมาวาจา พูดดี ดูดี สังคมดี.อ่างแล้ว.หน้า 16.

³⁸ อง.ปญจก.(ไทย) 22/198/338.

เหตุและผลขององค์ธรรมต่าง ๆ ในกระบวนมรรควิธีทั้งแปดซึ่งมีจุดหมายปลายทางคือวิมุตติพ้นชอบ” ดังที่พระสิริมังคลาจารย์ได้สรุปประโยชน์ของวาทสาธุชาตวินัยในมังคลัตถทีปนี ดังนี้ (1) เป็นคำพูดไม่มีโทษ, (2) วิญญูชนิตีเดียมนำได้, (3) ไม่ทำตนให้เดือดร้อน, (4) ไม่เบียดเบียนผู้อื่น, (5) ทำให้ได้ทรัพย์, (6) ทำให้ประโยชน์ให้สำเร็จ, (7) ทำให้ได้สิ่งของ (8) สมควรแก่คำพูด, (9) คนชื่นชม, (10) พ้นจากความตาย, (11) นำประโยชน์มาให้แก่ตนและผู้อื่น, (12) นำมาซึ่งโลกีย์สุขและโลกุตระสุข (13) ทำให้บรรลุประอรหัตต์ (14) ทำให้บรรลุปัจเจกโพธิ์, (15) ทำให้หมดกิเลส และ (16) สิ้นทุกข์”³⁹

(2). มิจฉวาจา (Wrong Speech)

ก. การพูดไม่ดีทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “มิจฉวาจา” ซึ่งไม่ได้หมายถึงการพูดผิด แต่เป็นการพูดใจที่เป็นอกุศลจิตต่างหาก แต่ต้องอาศัยเจตนาที่จะพูดไม่ดีอยู่เป็นพื้นฐานด้วย ในอกุศลกรรมบถ 10 ได้แบ่งการกระทำทางวาจาฝ่ายอกุศลไว้ 4 อย่างด้วยกัน คือ (1) มุสาวาท การพูดเท็จ, (2) ปิสฺสนวาท วาจาเสื่อมเสีย, (3) ผรุสวาท วาจาหยาบ และ (4) สัมผัสฺปปลาปะ คำพูดเพ้อเจ้อ⁴⁰ ซึ่งมิจฉวาจาทั้ง 4 ข้อนี้ “ต้องประกอบด้วยองค์ 4 ประการด้วยกันคือ (1) เรื่องแห่งมิจฉวาจานั้น (2) เจตนาที่จะกล่าวมิจฉวาจา (จากอกุศลจิต) (3) ความพยายามที่จะกล่าวมิจฉวาจา และ (4) ผู้ฟังมิจฉวาจา”⁴¹

ข. วิธีการลด ละ เลิก จากมิจฉวาจา นั้นทำอย่างไร

พระพุทธองค์ท่านได้ทรงแสดงให้เห็นถึงโทษของมิจฉวาจาแล้ว ก็ทรงแสดงถึงหนทางแห่งการลด ละ เลิก จากมิจฉวาจา นั้น โดยมีหลักการปฏิบัติ ดังนี้ คือ (1) ละมุสาวาท โดยเว้นจากการพูดเท็จ เมื่อไม่รู้ก็บอกว่าไม่รู้ เมื่อรู้ก็บอกว่ารู้ ไม่เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งที่รู้ ไม่ว่าจะเพราะเหตุแห่งตน เหตุเพราะผู้อื่นหรือเหตุเห็นแก่อำภิสสินจ้างใด ๆ , (2) ละปิสฺสนวาท โดยเว้นจากการพูดเสื่อมเสีย ไม่พูดเพื่อทำลายคน พูดให้สมานคนหรือแตกร้างกัน ส่งเสริมคนที่สมัคสมานกันยินดีในความสามัคคี ขอบกล่าวถ้อยคำที่ทำให้คนสามัคคีกัน, (3) ละผรุสวาท โดยเว้นจากวาจาหยาบคาย กล่าวถ้อยคำที่ไม่โทษ รื่นหู น่ารัก จับใจ สุภาพ เป็นที่พอใจและชื่นชมของพหูชน , (4) ละสัมผัสฺปปลาปะ โดยเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ พูดถูกกาล พูดคำจริง พูดเป็นธรรม พูดเป็นวินัย พูดเป็นอรรถ (ประโยชน์)”

อนุปวาโท : หลักพุทธจริยศาสตร์เพื่อการสื่อสารเพื่อสันติสุข

ก. อนุปวาโท.....คืออะไร

คำว่า “อนุปวาโท” อ แปลว่า ไม่, อุป แปลว่า เข้าไป, สองศัพท์นี้เป็นนิบาตกลับความ วาท แปลว่า ว่ากล่าว, ทำการสนธิตามหลักไวยากรณ์ ได้รูปเป็น อนุปวาโท แปลว่า การไม่เข้าไปว่าร้ายหรือกล่าวร้าย เป็นเรื่องที่พุทธองค์ทรงตรัสกำชับให้พระอรหัตต์สาวก 1,250 องค์ ให้แสดงพฤติกรรมสงบสมกับสมณสารูป โดยเฉพาะเรื่องศีลอันเป็นคุณธรรมเบื้องต้นแห่งธรรมทั้งหลาย เมื่อไปสั่งสอนประชาชนหรือบุคคลอื่นก็ต้องทำตนให้เป็นแม่แบบรักษาศีล มีความสงบทางกายและวาจา อันเป็นรูปลักษณะที่คนอื่นเห็นแล้วเกิดความเลื่อมใส ดุจอุปติส

³⁹ พระสิริมังคลาจารย์, มงคลัตถทีปนี (ปฐม โภโก), (กรุงเทพมหานคร:มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 242.

⁴⁰ ที.ป.(ไทย) 11/359/284

⁴¹ พระมหาพรชชา ธมฺมาโส, สัมมวาจา พุทธิตี ดุติ สังคมตี.อ้างแล้ว หน้า 23.

สะเห็นพระอัสสชิเดินบิณฑบาตมีกิริยางดงามน่าเลื่อมใส ซึ่งเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ได้คู่อัศวินในพระพุทธศาสนาต่อมา”⁴² ดังนั้นแล้ว ในคาถาปาติโมกข์ว่า “อนุปวาโท” นั้น ในอรรถกถาธรรมบทนั้น พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวไว้ว่า “การไม่ติเตียนเอง และการไม่ยังผู้อื่นให้ติเตียน ชื่อว่าอนุปวาโท”

ข.หลักแห่งอนุปวาโท...เป็นอย่างไร

พระครูศรีสุนทรสรกิจ ได้อธิบายไว้ว่า “หลักอนุปวาโทนี้ เป็นหลักธรรมที่กล่าวไว้ใน กุศลกรรมบถ 10 คือ กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความสุข ความเจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 หมวด ได้แก่ กายกรรม 3 วจีกรรม 4 และมโนกรรม 3 กล่าวเฉพาะในหมวดของวจีกรรม 4 ท่านให้ละเว้นการพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดเพ้อเจ้อ ฉะนั้น การไม่กล่าวร้ายผู้อื่นจึงเกี่ยวข้องกับการละเว้นจากการกระทำทางวาจา ให้รู้จักใช้วาจาให้เกิดประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ที่เรียกว่า ปิยวาจา ซึ่งหมายถึง วาจาอันเป็นที่รัก การพูดจาน่ารัก น่านิยมนับถือ วาจาที่กล่าวด้วยจิตเมตตา หรือคำที่พูดออกมาด้วยความรัก ความเมตตาปรารถนาดี เช่น คำพูดสุภาพอ่อนโยน คำแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี เป็นต้น หลักธรรมในข้อนี้ปรากฏอยู่ในสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวใจ บุคคล และช่วยประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หรือเรียกอีกอย่างว่า เป็นนักการสงเคราะห์ ประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตา เฉพาะส่วน ปิยวาจา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เปยยวัชชะ หมายถึง วาจาที่เป็นที่รัก วาจาที่ดูดีมีน้ำใจ หรือวาจาที่ซาบซึ้ง คือ การกล่าวสุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน สมานสามัคคีให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วย เหตุผลหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม”⁴³

ค. อนุปวาโท: เครื่องกรองผู้ส่งสาร (พูด)

สุนน อมรวิวัฒน์ ได้กล่าวถึงการพิจารณานิสัยของผู้ส่งสารที่มีผลกระทบต่อระหว่างกันไว้ว่า “พระพุทธองค์ได้ทรงอธิบายลักษณะของบุคคล 3 ประเภทที่เป็นผู้ส่งสาร (พูด) ได้แก่ (1) คนพูดเหม็น (พูดภาษาอาจม) ได้แก่ คนที่พูดบดบัง ๆ ที่รู้ เพื่อประโยชน์ของตนเอง เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น หรือเพื่อประโยชน์ทางามิสสินจ้าง, (2)คนพูดหอม (พูดภาษาดอกไม้) ได้แก่ผู้ไม่พูดบดบัง ๆ ที่รู้ เพื่อประโยชน์ของตนเอง เพื่อประโยชน์ผู้อื่น หรือเพื่อประโยชน์ทางามิสสินจ้าง และ (3) คนพูดหวาน (พูดภาษาน้ำผึ้ง) ได้แก่ ผู้ที่เว้นจากการพูดหยาบ พูดแต่คำที่รื่นหู เป็นที่พอใจแก่คนหมู่มาก”⁴⁴ สมดังพุทธพจน์ที่ว่า “สิวหาเรนโสเจยเยเวทิตพฺพํ แปลว่า ความสะอาด พึงทราบด้วยถ้อยคำสำนวน”⁴⁵

ข.อนุปวาโท: แม่บทแห่งการจัดการความขัดแย้งโดยวิธีการทางทูตสันติ (Peaceful Diplomatic Means)

ในนัยแห่งการจัดการความขัดแย้งโดยวิธีการทางการทูตนั้น พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้ระบุเอาไว้ทั้ง 4 วิธีด้วยกัน คือ “(1) การเจรจา (Negotiation) หมายถึงกระบวนการแสดงออก ซึ่งข้อเสนอที่ต้องการให้

⁴² เจษฎาภรณ์ รอดภัย. อ้างแล้ว, หน้า 82.

⁴³ พระครูศรีสุนทรสรกิจ และคณะ, “บทที่ 2 หลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, ใน **ธรรมนิเทศ Dhamma Communication**. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555, หน้า 63.

⁴⁴ อ้างใน สุนน อมรวิวัฒน์. **การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์**, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, 2547), หน้า 70.

⁴⁵ อ้างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **อมฤตพจนานา**. (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2553), หน้า 187.

ได้รับการตกลงบนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกันในเรื่องที่มีการขัดแย้งทางผลประโยชน์ เป็นต้น, (2) การได้ ส่วน (Inquiry) คือ แนววิธีการที่มุ่งเน้นการจัดการข้อพิพาททั้งในระหว่างประเทศ และภายในประเทศ , (3) การสร้างความสมานฉันท์โดยการไกล่เกลี่ย (Reconciliation) คือ เป็นการปฏิบัติการของรัฐที่สาม หรือบุคคลที่สาม ในกรณีที่คู่กรณีไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองโดยทางวาจา และ (4) การประนีประนอม (Compromising) วิธีการนี้ถ้าใช้ในระหว่างประเทศ ก็เป็นวิธีการระงับข้อพิพาทโดยให้คณะกรรมการ หรือ ตัวแทนระหว่างประเทศอื่น ซึ่งคู่กรณีขัดแย้งกันได้ตกลงกันแต่งตั้งขึ้น”⁴⁶ ดังนั้นอนุปวาโท จึงเป็นแม่บทของการจัดการความขัดแย้งโดยอาศัยการสื่อสารทางวาจา (วจนภาษา) เป็นเครื่องมือช่วยในการขับเคลื่อนเพื่อให้ การเจรจาหรือการสื่อสารนั้นประสบความสำเร็จ หรือเป็นวิธีแห่งทูตสันติวิธี (Peaceful Diplomatic Means) นั้นเอง

ง.อนุปวาโท:แม่บทการทูตในพุทธจริยศาสตร์

โดยภาพรวมของพุทธจริยศาสตร์นั้นได้แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับต้นอันได้แก่เบญจศีล, เบญจธรรม, ระดับกลางได้แก่กุศลกรรมบถ 10 และระดับสูงได้แก่มรรคมีองค์ 8 ซึ่งประเด็นของอนุปวาโท (การไม่กล่าวร้าย) นั้น มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับแม่บทของพุทธจริยศาสตร์ทั้ง 3 ระดับ คือระดับต้นจัดอยู่ในศีลข้อที่ 4 ในเบญจศีล และอยู่ในสังขะ (ความสัตย์) ในเบญจธรรม, ในส่วนระดับกลาง มีปรากฏอยู่ในส่วนของวจีสัจริต ทั้ง 4 ข้อในกุศลกรรมบถ 10 และในระดับสูงคือมรรคมีองค์ 8 นั้น ก็มีใน “สัมมาวาจา Right Speech” นั้นเอง

บทสรุป

การพูดหรือการกระทำทางวาจาซึ่งเรียกว่า วาจกรรม (Verbal Action) จัดเป็น “วาทกรรม” ที่เป็นวิธีการหนึ่งของหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน 6 วิธี คือ วิธี “อนุปวาโท การไม่กล่าวร้าย”(None speaking evil)ในโอวาทปาฏิโมกข์นั้น จัดว่ามีความสำคัญสำหรับการสื่อสารทุกประเภท และเป็นแม่บททางจริยธรรมให้กับนักสื่อสารได้นำไปประยุกต์ใช้ในการสื่อสาร ซึ่ง “นักสื่อสารจะต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมายต้องรู้ว่าในสถานที่ที่จะแสดงหรือสื่อสารนั้น มีบุคคลประเภทใดบ้าง ไม่ว่าจะเป็นโดยเพศ โดยวัย โดยวุฒิ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการเลือกหัวข้อธรรมที่เหมาะสม และสำเร็จประโยชน์แก่ฟังโดยทั่วกัน”⁴⁷ การพูดที่ดีนั้น เรียกว่า “สัมมาวาจา” ในทางพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกันกับสุภาษิตไทยที่ว่า “พูดดีเป็นศรีแก่ปาก พูดมากปากจะมีลี” ซึ่ง “การพูด” ก็คือ การที่มนุษย์เปล่งเสียงเป็นถ้อยคำออกมาเพื่อแสดงความรู้ ความคิด ความรู้สึก หรือความต้องการของผู้พูดออกไป ให้ผู้อื่นได้ยินและเข้าใจ โดยอาศัยภาษา น้ำเสียง อากัปกริยาท่าทางเป็นสื่อและมีการตอบสนองจากผู้ฟังด้วยหลักแห่งสัมมาวาจา (Right Speech)⁴⁸ และการพูดนี้ก็เป็นเรื่องบังชี้เจตนา หรือความสะอาดของผู้สร้างวาทกรรมดังพุทธพจน์ที่ว่า “สโรวาเรนโสเจยยเวทิตพฺพํ แปลว่า ความสะอาด ฟังทราบด้วยถ้อยคำสำนวน”⁴⁹ ดังนั้นแล้ว หากสังคมมนุษย์ซึ่งมีการสื่อสารกันตลอดเวลา ควรมีการตั้งกัลยาณจิตร ความ

⁴⁶ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), พุทธสันติวิธี การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด, 2554), หน้า 219-225.

⁴⁷ อ่างใน สมชัย ศรีนอก, หน้า.346.

⁴⁸ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, สัมมาวาจา พูดดี ดุติ สังคมดี.อ่างแล้ว. หน้า 39.

⁴⁹ อ่างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต),อมฤตพจนนา. (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2553), หน้า 187.

ปรารถนาดีต่อกันในทุกการสร้างสรรค์ ทั้งการคิด (มโนกรรม) การพูด (วาจากรรม) และกระทำ (กายกรรม) ด้วยอาศัยเมตตาเป็นพื้นฐานมอบให้กันแล้ว คุณค่าแห่งการคิดพูดทำด้วยเมตตากรรมนี้ ก็จะส่งผลกลายเป็นการสร้างบุญกุศลมหาศาลและสันติสุข (Peace) ก็จะมีบังเกิดขึ้นบนโลกใบนี้อย่างแน่นอน

บรรณานุกรม

- กัลยาณมิตร เพื่อนแท้สำหรับคุณ, **มงคลที่ 10 มีวาจาสุภาสิต**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา http://www.kalyanamitra.org/th/mngkhlchivit38_detail.php?page=99 [13 มีนาคม 2560] กิตติ กันภัย. **นิเทศศาสตร์ในพระไตรปิฎก Communications in the Buddha's Tipitaka**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- เจษฎาภรณ์ รอดภัย. “การศึกษาวิเคราะห์หลักโอวาทปาฏิโมกข์ในทัศนะของพระเถระในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.
- ธงชัย สุนนจักร. **ประมวลคาถาธรรมบทภาค 1-8**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2537.
- ธนัชกร กิรติเสถียร. “ศึกษาการใช้วาจาเพื่อการสร้างสรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.0
- นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2547.
- พระครูศรีสุนทรสรกิจ และคณะ, “บทที่ 2 หลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, ใน **ธรรมนิเทศ Dhamma Communication**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ตามทางพุทธกิจ**, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2539.
- พระบุญเกิด อธิมุขโต, “ภิกขุปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ใน **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**, ปีที่ 10 ฉบับที่ 2, ดร.ประพันธ์ ศุภษร บรรณาธิการ, (พฤษภาคม-สิงหาคม 2557).
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **อมฤตพจนานา**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2553.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ 25, กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชซิ่ง จำกัด, 2557.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญยากร), **พุทธสันติวิธี การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด, 2554.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, **สัมมาวาจา พูดดี ดุติ สังคมดี**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด, 2554.
- พระสิริมังคลาจารย์, **มงคลตถุทีปนี (ปฐม ภาค)**, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกภาษาไทย พระสูตรและอรรถกถาแปล**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, การใช้ภาษาไทย (ฉบับปรับปรุง) หน้าที่ 1-8, นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2545.

สมชัย ศรีนอก “พุทธสื่อสาร”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ 7 ฉบับพิเศษ เนื่องในงานวันบูรพาจารย์ ประจำปี 2554.

สุมน อมมวิวัฒน์. การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์, อ้อม ประนอม, ดอกไม้ในรอยยิ้ม. กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์ จำกัด, 2557.

Follow your dream, ความต้องการของมนุษย์ (Human needs) [ออนไลน์] แหล่งที่มา <https://romravin.wordpress.com/2011/05/22/ความต้องการของมนุษย์-human-needs/> [13 มีนาคม 2560].

ประสิทธิภาพการจัดการของโรงพยาบาลพะเยาต่อการจ้างงานภายนอก
An Efficiency of Phayao Hospital Management
Towards Outsourcing Service

พระเอกภพ (ปญญาวชิโร) พวงประดิษฐ์
นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยพะเยา

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ 2) ปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการ และ 3) แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการของโรงพยาบาลพะเยาต่อการจ้างงานภายนอก เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ใช้กลุ่มตัวอย่าง 393 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ คือ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ความถี่และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลจากการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพการจัดการของโรงพยาบาลพะเยาต่อการจ้างงานภายนอก ภาพรวมอยู่ในระดับมาก พิจารณาจากทุกขั้นตอน พบว่า มีการวางแผนดำเนินการที่ชัดเจน การกำหนดวัตถุประสงค์สอดคล้องกับความจำเป็นขององค์กร มีการคัดเลือกผู้ให้บริการด้วยวิธีการที่ทันสมัย โปร่งใสและตรวจสอบได้ การโอนถ่ายทรัพยากรเกิดประโยชน์ต่อองค์กร มีรูปแบบความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลส่งเสริมกันกับบริษัทจ้างงานภายนอก มีทัศนคติด้านบวกในการพิจารณาจ้างงานให้ประสบความสำเร็จ ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการอยู่ในระดับสูง ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.70

ปัญหาอุปสรรคที่พบ ได้แก่ การร่างรายละเอียดเงื่อนไขการดำเนินงานไม่ครอบคลุม การกำหนดงบประมาณไม่สอดคล้องกับจำนวนผู้รับบริการ แนวทางการปรับปรุงแก้ไข คือ การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มศักยภาพบุคลากรในการวางแผนงานและการศึกษาและคัดเลือกรูปแบบการจ้างงานที่เหมาะสมกับองค์กร

คำสำคัญ: ประสิทธิภาพ, การบริหารจัดการ, การจ้างงานภายนอก

Abstract

The objective of this research was to study 1) the efficiency of Phayao hospital management towards outsourcing service 2) problems and obstacles on outsourcing management of Phayao hospital 3) guidelines for enhancing the efficiency of outsourcing service of Phayao hospital. There were 393 samples. The research tools were questionnaire and in-depth interview. The statistical analyses were frequency, percentage, mean and standard deviation.

It was found that the efficiency of Phayao hospital management towards outsourcing service was at a high level, considering from all aspects, there was a clear action plan for decision-making process; outsourcing objectives were consistent with the necessity of the organization. The methods for selecting outsourcing provider were in compliance with the procedures of modernity, transparency and auditability, resources transferring made good benefits for the organization. Types of relationship that Phayao hospital used encourage and support the provider. Phayao hospital had a positive attitude to explore successful outsourcing process. The overall client's satisfaction towards outsourcing service was at a high level (3.70).

With regard to the problem, it was found that lack of site-specific on project implementation. Budgeting was not consistent with the number of clients. The improvement approach was to enhance the potential of planning staff, Understanding the appropriate way and choosing successful outsourcing model for the organization.

Keywords: Efficiency, Management, Outsourcing

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากกระแสโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินกิจกรรม เพื่อเพิ่มพูนศักยภาพและขีดความสามารถในองค์กร ให้สามารถดำรงอยู่ได้ในสถานะที่เปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งปัญหาความเสื่อมถอยของระบบราชการไทยในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาขาดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการบริหารจัดการมาอย่างยาวนาน ส่งผลให้ต้นทุนความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ถือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต¹

การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) จึงเป็นแนวคิดพื้นฐานที่จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการ โดยนำหลักการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการของภาคเอกชน มาปรับใช้กับการบริหารงานหน่วยงานภาครัฐ เช่น การบริหารงานแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ การบริหารงานแบบมีอาชีพ การคำนึงถึงหลักความคุ้มค่า การจัดการโครงสร้างที่กะทัดรัดและแนวราบ การเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาแข่งขันการให้บริการสาธารณะ การให้ความสำคัญต่อค่านิยม จรรยาบรรณวิชาชีพ คุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนการมุ่งเน้นการให้บริการแก่ประชาชน โดยคำนึงถึงคุณภาพเป็นสำคัญ แนวคิดที่องค์กรภาครัฐของไทยเริ่มมีการนำมาประยุกต์ใช้กันอย่างต่อเนื่องอีกแนวคิดหนึ่ง คือ แนวคิดเกี่ยวกับการจ้างงานภายนอก (Outsourcing) เพราะถือว่าเป็นกิจกรรมที่ลดความซ้ำซ้อน ลดขั้นตอนการปฏิบัติงานขององค์กร เกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ ตอบสนองในเรื่องของความเร็วและความมีประสิทธิภาพในการให้บริการประชาชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งจากคำนิยามที่ว่า Outsourcing คือ การที่องค์กรว่าจ้างบริษัทภายนอกที่มีความรู้

¹ สุรศักดิ์ ชะมารัมย์. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารจัดการ ของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2554), หน้า 13-16.

ความชำนาญมากกว่าเข้ามาดำเนินการแทน เพื่อให้องค์กรได้มุ่งเน้นการดำเนินงานไปที่กิจกรรมหลัก ที่มีความสำคัญและสามารถสร้างมูลค่าให้กับองค์กรจริง ๆ จะเห็นได้ว่าการจ้างงาน ภายนอกนั้น มีประเด็นที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสององค์กร ในเรื่องการเข้ามาดำเนินการแทน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดต้นทุนในด้านงบประมาณ ด้านบุคลากรและเพิ่มประสิทธิภาพ ให้การดำเนินงานขององค์กรโดยรวม เป็นหลัก²

ในประเทศไทย แม้จะมีแนวคิดเกี่ยวกับการจ้างงานภายนอกมานานแล้ว แต่องค์กรต่าง ๆ ที่นำแนวคิดนี้ไปใช้ ยังถือว่าใหม่ในการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและบริหารจัดการให้ประสบผลสำเร็จได้ จากการ จัดอันดับการทำธุรกิจการจ้างงานภายนอกนั้น ประเทศไทยจัดอยู่ในอันดับที่ 4 ถือเป็นประเทศที่อยู่ในกลุ่ม ผู้เริ่มดำเนินกิจกรรมการจ้างงานภายนอก (Neophyte) การเข้าใจในหลักการและกระบวนการจ้างงานภายนอก จึงยังถือว่าเป็นอุปสรรคอยู่พอสมควร เช่น ด้านการกำหนดรูปแบบการดำเนินงานให้ชัดเจน รวมทั้งการไม่คำนึงถึงปัจจัยเสี่ยงในด้านต่าง ๆ จากการทำกิจกรรมเหล่านี้ เพราะเล็งเห็นแต่ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับองค์กรเพียงด้านเดียว ปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องศึกษาทำความเข้าใจให้่องแท้และดำเนินการแก้ไข ให้การจ้างงานภายนอกมีหลักปฏิบัติที่ถูกต้อง เพื่อให้การบริหารจัดการองค์กรโดยรวมนั้น เกิดประสิทธิภาพอย่างสูงสุด³

โรงพยาบาลพะเยาถือว่าเป็นองค์กรภาครัฐอีกประเภทหนึ่ง ที่มีการดำเนินการจ้างงานภายนอก เพราะเล็งเห็นประโยชน์ที่เกิดกับองค์กร จากการสอบถามผู้บริหารของโรงพยาบาลในเบื้องต้น พบว่า โรงพยาบาลพะเยาได้ดำเนินการจ้างงานภายนอกมาได้ไม่นาน ยังใหม่ในการนำแนวคิดเกี่ยวกับการจ้างงานภายนอกมาประยุกต์ใช้ในองค์กร จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า รูปแบบการดำเนินการของโรงพยาบาลพะเยานั้นจะเป็นไปในทิศทางใด ความมีประสิทธิภาพของการบริหารจัดการโรงพยาบาลพะเยาต่อการจ้างงานภายนอกจะอยู่ในระดับใด เมื่อมีปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ โรงพยาบาลจะมีวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างไร และมีวิธีการที่เป็นแนวทางหรือข้อเสนอแนะ เพื่อให้การบริหารจัดการต่อการจ้างงานภายนอก มีประสิทธิภาพมากขึ้นได้อย่างไร⁴

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการของโรงพยาบาลพะเยาต่อการจ้างงานภายนอก ซึ่งประกอบด้วยแผนกรังสีวิทยา แผนกโภชนาการและแผนกการรักษาความสะอาด เพื่อให้ทราบถึงระดับของประสิทธิภาพด้านการบริหารจัดการ รวมทั้งปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนที่มีการดำเนินการจ้างงานภายนอก เพื่อการพัฒนาระดับความมีประสิทธิภาพของโรงพยาบาลพะเยา ในด้านการจ้างงานภายนอกต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการบริหารจัดการของโรงพยาบาลพะเยาต่อการจ้างงานภายนอก
- 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการบริหารจัดการของโรงพยาบาลพะเยาต่อการจ้างงานภายนอก

² รุ่งภา ไชยชมพู. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจใช้บริการ Outsourcing ด้านบัญชี กรณีศึกษา บริษัท ฟิลิปส์ อิเล็กทรอนิกส์ (ประเทศไทย) จำกัด”. *วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต*. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 1.

³ บุญทัน ดอกไธสง. *การจัดการทุนมนุษย์*. (กรุงเทพฯ : พิมพ์ตะวัน, 2551). หน้า 239.

⁴ สัมภาษณ์ วิริยภูมิ จันทรสุภาเสน, จ.ส.อ. รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารงานทั่วไป โรงพยาบาลพะเยา, 7 ตุลาคม 2559.

3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการต่อการจ้างงานภายนอกของโรงพยาบาลพะเยา

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ได้แก่ ประชาชนที่มารับการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลพะเยา จำนวนทั้งหมด 24,140 คน (ข้อมูลสถิติผู้ป่วยในของโรงพยาบาลพะเยาเฉลี่ยต่อปี ประจำปี 2559) กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร ของทาโร ยามาเน⁵ เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบไม่ใช้ทฤษฎีความน่าจะเป็น (Non-Probability Sampling) โดยวิธีการเลือกแบบตามสะดวก (Convenience Sampling) ในการเก็บข้อมูล ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 393 คน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ

ได้แก่ รองผู้บริหารของโรงพยาบาลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินการด้านการจ้างงานภายนอก จำนวนทั้งสิ้น 5 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-Depth Interview)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview)

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

ได้แก่ ค่าสถิติความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของโรงพยาบาลพะเยาต่อการจ้างงานภายนอก จากกระบวนการบริหารจัดการทั้ง 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผนเตรียมการ (Preparation) การคัดเลือกผู้ให้บริการ (Vendor Selection) การโอนถ่ายงาน (Transition) การบริหารจัดการความสัมพันธ์ (Managing Relationship) และการพิจารณาเมื่อสิ้นสุดการจ้างงาน (Reconsideration) ตามกรอบแนวคิดของ Zoran Perunović ปัญหาอุปสรรค รวมทั้งแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการต่อการจ้างงานภายนอก สามารถสรุปผลได้ ดังนี้

1) การศึกษาประสิทธิภาพการบริหารจัดการของโรงพยาบาลพะเยาต่อการจ้างงานภายนอก

การวางแผนเตรียมการ (Preparation) พบว่า โรงพยาบาลพะเยามีการวางแผนการจ้างงานโดยพิจารณาจาก 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่ หลักความจำเป็น ความคุ้มค่าและประโยชน์ที่จะเกิดกับองค์กรเป็นตัวกำหนด

⁵ สุทธนู ศรีไสย์. สถิติประยุกต์สำหรับงานวิจัยทางสังคมศาสตร์. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 38.

วัตถุประสงค์ในการจ้างงานภายนอก จากการศึกษา พบว่า โรงพยาบาลพะเยาได้รับการสนับสนุนเทคโนโลยีการรักษาพยาบาลที่ทันสมัย การให้บริการประชาชนที่สะดวก รวดเร็วยิ่งขึ้น มีจำนวนภาระงาน การใช้จ่ายงบประมาณและจำนวนบุคลากรที่ลดลง นอกจากนี้ ยังมีกลยุทธ์การสรรหาผู้ให้บริการตามกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ เพื่อให้เกิดความโปร่งใส ตรวจสอบได้และมีการแข่งขันอย่างเป็นธรรม เริ่มต้นจากการวางแผนกำหนดรายละเอียดและขอบข่ายงานที่โรงพยาบาลพะเยากำหนด จะต้องเป็นงานที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการให้บริการประชาชน ไม่มีความซับซ้อนทางด้านเทคนิคการบริหารและไม่ต้องใช้อำนาจในการตัดสินใจ มีการกำหนดข้อตกลงด้านพื้นที่ปฏิบัติงาน ทรัพยากรบุคคล คุณลักษณะเฉพาะเกี่ยวกับเครื่องมือ เทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวก รูปแบบการให้บริการ ให้ครบถ้วน สมบูรณ์ เพื่อการปฏิบัติงานอย่างเต็มประสิทธิภาพ การกำหนดราคาในการจ้างงาน มีการอ้างอิงจากราคากลาง ตามระเบียบการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ วงเงินที่ตั้งเป็นราคากลาง ยึดตามเกณฑ์มาตรฐานของสำนักงานงบประมาณ ราคาจัดซื้อจัดจ้างในปีก่อนหน้า การสำรวจราคาตลาดหรือใช้เกณฑ์ราคาจากโรงพยาบาลใกล้เคียง โรงพยาบาลพะเยา มีข้อตกลงในการเป็นเจ้าของทรัพยากรด้านข้อมูลข่าวสารร่วมกัน ส่วนองค์ความรู้ ทรัพยากรบุคคล เทคโนโลยี ฮาร์ดแวร์ (Hardware) ซอฟต์แวร์ (Software) อยู่ในความรับผิดชอบของบริษัทจ้างงานภายนอก ที่จะต้องสรรหาเพื่อใช้งานเอง มีการกำหนดข้อผูกพันด้านการเงิน ให้เหมาะสมกับการจ้างงานแต่ละแผนก โดยกำหนดให้มีการจ่ายค่าตอบแทนที่หลากหลาย ได้แก่ การจ่ายครั้งเดียวเมื่อสิ้นสุดงาน จ่ายเป็นงวด ๆ และจ่ายเป็นรายเดือน มีการตรวจสอบศักยภาพผู้ให้บริการจากต้นทุนที่ใช้ จุดทะเบียนของบริษัท ประสบการณ์ทำงาน ใบรับรองการผ่านงานและปริมาณการดำเนินงานที่ผ่านมา รวมทั้งการตรวจสอบประวัติการเป็นผู้เคยทำงานผ่านระบบฐานข้อมูลของกระทรวงการคลัง เพื่อให้เกิดความมั่นใจก่อนจ้างงาน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างโรงพยาบาลพะเยาและบริษัทจ้างงานภายนอกเป็นแบบคู่สัญญาทางการค้า จะต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อตกลงโดยไม่ทำผิดสัญญาที่ระบุไว้ การวางแผนเตรียมการจนสิ้นสุดกระบวนการคัดเลือกผู้ให้บริการ ใช้เวลาดำเนินการทั้งสิ้น 1 เดือนครึ่ง ถึง 2 เดือน

การคัดเลือกผู้ให้บริการ (Vendor Selection) มีขั้นตอนการประกาศเพื่อทำการจ้างงานภายนอกด้วยระบบการประมูลอิเล็กทรอนิกส์เปิดดิ่ง (e-bidding) ตามแนวทางการจัดหาพัสดุภาครัฐ เพื่อให้เกิดการแข่งขัน การดำเนินงานที่โปร่งใส สะดวกรวดเร็ว บุคคลภายนอกสามารถตรวจสอบได้และสามารถดำเนินการได้ทันทีทุกเวลาผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต มีขั้นตอนการร่างเอกสารกำหนดขอบเขต (Terms of Reference: TOR) เพื่อระบุรายละเอียด (Specifications) ให้มีแนวทางและวิธีปฏิบัติที่ชัดเจน ซึ่งแต่ละแผนกนั้นมีรายละเอียดการร่างข้อเสนอ ดังนี้ แผนกรังสีวิทยา เน้นรายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องเอกซเรย์เพื่อตรวจวินิจฉัย ให้ตรงตามความต้องการของโรงพยาบาล รวมทั้งประสิทธิภาพการบริการผู้ป่วย ให้มีความรวดเร็ว แม่นยำและถูกต้อง จากการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย โดยนักการรังสีแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ แผนกโภชนาการ มีการกำหนดรายละเอียดด้านคุณสมบัติของผู้ประกอบอาหาร ให้มีความรู้ในการประกอบอาหารและบริการที่ดี รูปแบบการให้บริการที่ปลอดภัยแก่ผู้ป่วย การลำเลียงขนส่ง คุณภาพอาหาร การใช้วัตถุดิบ วัสดุอุปกรณ์และสถานที่ในการดำเนินการ ต้องเป็นไปตามที่โรงพยาบาลกำหนด แผนกการรักษาความสะอาด เน้นเรื่องทักษะความสามารถในการทำความสะอาด การปฏิบัติงานในช่วงเวลาที่กำหนดไว้ การสวมใส่ชุดแบบฟอร์มที่ถูกต้องเรียบร้อย การคำนึงถึงความปลอดภัยในสุขภาพขณะปฏิบัติงาน นอกจากนี้ ยังมีมีการประกาศเพื่อประกวดราคา การ

ดำเนินงานเมื่อมีผู้ชนะการประมูลราคาและขั้นตอนการเซ็นสัญญาชี้แจงก่อนปฏิบัติงาน ก่อนที่จะมีการตกลงโอนถ่ายงานกันในขั้นตอนต่อไป

การโอนถ่ายงาน (Transition) มีการโอนถ่ายด้านข้อมูลข่าวสาร สถิติและประวัติการเข้ารับ การรักษาพยาบาลของผู้ป่วย ผ่านระบบคอมพิวเตอร์ เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการตรวจวินิจฉัย มีการ โอนถ่าย ทรัพยากรบุคคลให้ขึ้นตรงต่อบริษัทจ้างงานในครั้งแรกที่มีการดำเนินการจ้างงาน เพื่อลดขั้นตอนการสรรหา ไม่ มีการโอนถ่ายงานในด้านเทคโนโลยี ซอฟต์แวร์ (Software) และฮาร์ดแวร์ (Hardware) มีเฉพาะการช่วยเหลือ สนับสนุนบุคลากรด้านการพยาบาลของโรงพยาบาลพะเยา เพื่อให้เกิดความรวดเร็ว คล่องตัว ในการ ให้บริการ มีการติดต่อประสานงานเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน 2 ลักษณะ คือ 1) โดยการพูดคุย เจรจา โดยตรงกับพนักงาน 2) การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับหัวหน้างานของบริษัทจ้างงานภายนอก มีรูปแบบ การติดต่อสื่อสารโดยใช้ หนังสือเวียน โทรศัพท์และอีเมล การรับมือกับปัญหาการว่างงานใช้การจัดหาตำแหน่ง ว่างในโรงพยาบาลรองรับและการโอนถ่ายบุคลากรไปให้บริษัทจ้างงานรับผิดชอบ

การบริหารจัดการความสัมพันธ์ (Managing Relationship) การประคับประคองความสัมพันธ์ใช้ วิธีการประนีประนอม เจรจาไกล่เกลี่ย การใช้เทคนิคการสื่อสารที่ชัดเจน ตรงประเด็น หลีกเลี่ยงการใช้ภาษาที่ ทำให้เกิดความขัดแย้ง พูดคุยเพื่อสร้างขวัญกำลังใจแก่พนักงาน การจัดกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ในโอกาส พิเศษ มีการประชุมกับตัวแทนบริษัทจ้างงานในพื้นที่จังหวัดพะเยา เชียงราย เชียงใหม่ เพื่อรับส่งข้อมูลข่าวสาร ด้านปัญหาอุปสรรคและแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ การเฝ้าติดตามการ ปฏิบัติงาน ตรวจสอบและประเมินผล ใน 1 ปี มีการประเมินรอบ 3 และ 6 เดือน แบ่งการประเมินออกเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ การประเมินแบบพนักงาน การประเมินโดยคณะกรรมการโรงพยาบาล การประเมินจาก ประชาชนผู้รับบริการและการประเมินจากคณะกรรมการภายนอก ใช้เทคนิคการสร้างแรงจูงใจเพื่อเพิ่ม ประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานด้วยวิธีพูดคุย ดิชม และการคัดเลือกเป็นพนักงานดีเด่นประจำเดือน ส่วนบทลงโทษในกรณีที่บริษัทหรือพนักงานทำผิดสัญญาการจ้างงาน ใช้วิธีการกล่าวตักเตือน ปรับเงิน ไปจนถึง การบอกเลิกสัญญาและตัดสิทธิ์ไม่ให้เสนอราคาในครั้งต่อไป โรงพยาบาลพะเยามีการค้นหาปัจจัยสู่ความสำเร็จ ในการจ้างงาน โดยวิธีการศึกษาเปรียบเทียบความคุ้มค่าระหว่างการดำเนินงานปีก่อนหน้ากับที่ทำอยู่ปัจจุบัน เน้นการพบปะพูดคุยกับผู้ประสานงาน แบ่งปันข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน เพื่อให้มีทัศนคติและทิศทางการ บริหารที่ตรงกันระหว่างสององค์กร

การพิจารณาเมื่อสิ้นสุดการจ้างงาน (Reconsideration) มีการสรุปผลการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุด สัญญา เพื่อพิจารณาประสิทธิภาพในการดำเนินการ จากข้อมูลการปฏิบัติงานของบริษัทจ้างงาน คະแนนที่ ได้รับตามเกณฑ์การประเมินจากคณะกรรมการผู้ตรวจงาน และระดับความพึงพอใจของประชาชน เป็น แนวทางในการวางแผนการจ้างงานให้ถี่ถ้วน รัดกุม มากยิ่งขึ้น โดยต้องอาศัยการหาข้อบกพร่องจากทุกขั้นตอน กระบวนการ เพื่อการวางแผนโครงการจ้างงานให้ถี่ถ้วน รัดกุม มากยิ่งขึ้น โดยต้องอาศัยการหาข้อบกพร่องจากทุกขั้นตอน ต่อ ๆ ไป เป็นประโยชน์ต่อการสรรหาบริษัทจ้างงานรายใหม่ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นในปัจจุบัน โรงพยาบาล พะเยาไม่มีแนวคิดที่จะนำแผนกที่จ้างงานไปแล้วกลับมาดำเนินการอีก เพราะใช้ต้นทุนดำเนินการสูง มีความ ยุ่งยากในการจัดหาทรัพยากรทุก ๆ ด้าน สิ้นเปลืองเวลาในการจัดเตรียมและปรับเปลี่ยนโครงสร้างองค์กรใหม่ แต่มีแนวคิดในการเพิ่มแผนกการจ้างงานภายนอกให้มากขึ้น ในกรณีที่โรงพยาบาลเห็นว่าการจ้างงานไม่เกิด

ความคุ้มค่า ไม่มีประสิทธิภาพ จะมีการดำเนินการแก้ไขโดยวิธีการเปลี่ยนผู้ให้บริการแล้วคัดเลือกบริษัททำงานภายนอก รายใหม่ที่เหมาะสมยิ่งขึ้น เข้ามาดำเนินการแทน

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ทำการศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของโรงพยาบาลพะเยาด้านการจ้างงานภายนอกทั้ง 3 แผนก ประกอบด้วยแผนกรังสีวิทยา แผนกโภชนาการและแผนกการรักษาความสะอาด เพื่อเป็นการยืนยันความประสิทธิภาพจากผลลัพธ์การให้บริการ พบว่า ประชาชนมีความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.70$) เมื่อพิจารณาแต่ละแผนกพบว่า แผนกที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ แผนกการรักษาความสะอาด ซึ่งค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.74$) รองลงมา คือ แผนกโภชนาการ ซึ่งค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.70$) และแผนกที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ แผนกรังสีวิทยา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.66$) มีปัญหา ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการของโรงพยาบาลพะเยาต่อการจ้างงานนอก พบว่า ควรมีการปรับปรุงด้านโภชนาการในเรื่องของรสชาติอาหารและความเอาใจใส่ในการบริการให้มากยิ่งขึ้น มีการเพิ่มอัตราค่าจ้างของบุคลากรและวัสดุอุปกรณ์ให้มีความเพียงพอต่อจำนวนผู้มารับบริการ ลดความซับซ้อนในขั้นตอนการให้บริการ ประชาชนเข้าถึงการให้บริการได้อย่างรวดเร็วภายในระยะเวลาอันสั้น

2) ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการของโรงพยาบาลพะเยาต่อการจ้างงานภายนอก

พบว่า การร่างเงื่อนไขรายละเอียดการให้บริการ (Specifications) ยังไม่ละเอียด ครอบคลุม ขาดบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะด้านเกี่ยวกับการเขียนแผนดำเนินการจ้างงานภายนอกโดยตรง งบประมาณ ในการดำเนินการมีน้อย ไม่สมดุลกับจำนวนผู้ใช้บริการที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปี การกำหนดจำนวนผู้รับบริการ ต่อ งบประมาณที่ใช้ดำเนินการไม่ตรงตามที่ตั้งไว้ มีบริษัทจ้างงานที่ขาดคุณสมบัติเข้ายื่นประกวดราคา ระยะเวลาในการตรวจสอบศักยภาพผู้ให้บริการมีน้อย มีข้อมูลประกอบการพิจารณาไม่เพียงพอ การคัดเลือกผู้ให้บริการ ไม่มีผู้เข้าเสนอราคาในบางครั้ง ผู้ให้บริการไม่สามารถสู้ราคากลางที่กำหนดไว้ได้ มีการเปลี่ยนแปลงระบบจัดซื้อจัดจ้างบ่อยครั้ง ทำให้บริษัทจ้างงานเรียนรู้และปรับตัวไม่ทัน ผู้เข้าประมูลบางรายไม่คุ้นชินกับการประมูลในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพราะมีขั้นตอนระเบียบทางพัสดุที่ค่อนข้างมาก จำนวนบริษัทจ้างงานภายนอกยังมีไม่มาก ทำให้ไม่มีการแข่งขันที่หลากหลาย การโอนถ่ายงานยังมีการสื่อสารที่ผิดพลาด ระหว่างบริษัทจ้างงานและโรงพยาบาล มีความยุ่งยากในการติดต่อประสานงานกันในรูปแบบเอกสาร บุคลากรของทั้งสององค์กรไม่ค่อยมีโอกาสได้พบปะพูดคุยกัน การติดต่อสื่อสารตั้งแต่ระดับผู้บริหารจนถึงพนักงานเป็นไปได้ยาก ขาดโอกาสในการปฏิสัมพันธ์ในขณะปฏิบัติงาน พนักงานบริษัทจ้างงานมีข้ออ้างในการปฏิบัติงาน บริษัทจ้างงานอยู่ห่างไกลจากโรงพยาบาล การติดต่อสัมพันธ์ในระดับผู้บริหารเป็นไปได้น้อยเช่นกัน การพิจารณาเมื่อสิ้นสุดการจ้างงาน มีช่องว่างในการสรรหาผู้ให้บริการรายใหม่ ทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องในการดำเนินการต่อ เมื่อสิ้นสุดสัญญา

3) แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการด้านการจ้างงานภายนอกของโรงพยาบาลพะเยา

การวางแผนเตรียมการ ควรมีการศึกษาแนวทางในการดำเนินการ จากองค์กรภาครัฐและเอกชน รายอื่น ที่ทำการจ้างงานมานาน นำเอากลยุทธ์การจ้างงานที่ความเหมาะสมและคล้ายคลึงกัน มาปรับใช้

องค์กร ศึกษาผลการดำเนินงานในอดีต จัดให้มีการศึกษาดูงานและฝึกอบรมวิธีการร่างเงื่อนไขข้อเสนอการจ้างงานให้เกิดความครอบคลุม จัดสรรงบประมาณให้เหมาะสมต่อจำนวนผู้ให้บริการ การคัดเลือก ผู้ให้บริการ จัดทำคู่มือหรือแผนการดำเนินงานที่สามารถระบุระยะเวลาการดำเนินงานได้ชัดเจน ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับวิธีการวางแผนจัดซื้อจัดจ้างงานภายนอกที่มีประสิทธิภาพ วิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยง และความคุ้มค่าในการจ้างงาน จัดให้มีคณะกรรมการที่มีความเชี่ยวชาญในการร่างรายละเอียดการจ้างงาน ตรวจสอบความเรียบร้อยของแผนงาน ก่อนส่งให้เจ้าหน้าที่พัสดุพิจารณาซ้ำ ทำการยืดระยะเวลาในการเขียนโครงการเพื่อให้เจ้าหน้าที่มีเวลาในการทำงานที่มากขึ้นและไม่รู้สึกกดดัน ทำการตรวจสอบศักยภาพผู้ให้บริการจากหลาย ๆ ช่องทาง ทั้งจากระบบฐานข้อมูล ประวัติการดำเนินการจากบริษัทอื่น ๆ รวมทั้งจากเอกสารยืนยันการจ้างงานทั้งหมด ทำการกำหนดยอดผู้รับบริการให้มีความชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดในการประกวดราคาหลาย ๆ ครั้งใน 1 ปี เน้นประชาสัมพันธ์ ให้ข้อมูลจัดซื้อจัดจ้างที่ต้องแก่บริษัทจ้างงานภายนอก โดยวิธีการที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน เข้าใจง่ายที่สุด กำหนดจำนวนพนักงานบริษัทจ้างงานให้เหมาะสมกับภาระงานของโรงพยาบาล จัดอบรมพบปะพูดคุยเชื่อมความสัมพันธ์กันระหว่างผู้บริหารโรงพยาบาลพะเยากับพนักงานบริษัทจ้างงาน การโอนถ่ายงาน ลดความซ้ำซ้อนและความล่าช้าในการตรวจสอบเอกสาร เปลี่ยนไปเป็นขั้นตอนทางอิเล็กทรอนิกส์เพื่อความสะดวกรวดเร็วแก่ผู้รับบริการ การบริหารจัดการความสัมพันธ์ ลดอัตราในการทำงาน ทั้งสองฝ่ายรับฟังปัญหากันมากขึ้น กำหนดเวลาในการติดต่อประชุมกันให้ชัดเจน โดยทำการระบุไว้ในเงื่อนไขในสัญญา ส่งเสริมการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรบริษัทจ้างงานภายนอก เพื่อเสริมสร้างทักษะในการปฏิบัติงาน จัดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์ในวาระต่าง ๆ ให้บุคลากรของทั้งสององค์กรให้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกัน จัดให้มีช่องทางในการพบปะพูดคุยกับคณะผู้บริหารโรงพยาบาลเพื่อรับฟังปัญหาจากฝั่งผู้ปฏิบัติงานโดยตรง การพิจารณาเมื่อสิ้นสุดการจ้างงาน ทำการทดลองเทคนิค ยุทธวิธีใหม่ ๆ ในการวางแผนจ้างงาน นำเอาแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย ในองค์กรเอกชนหรือจากหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีการรายงานว่าประสบความสำเร็จในการจ้างงานภายนอก มาประยุกต์ใช้ในองค์กร ศึกษาวิธีการจ้างงานที่เหมาะสมเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประสิทธิภาพให้องค์กรอย่างสม่ำเสมอ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัย “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของโรงพยาบาลพะเยาต่อการจ้างงานภายนอก” สามารถนำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้

การจ้างงานภายนอกของโรงพยาบาลพะเยาแสดงให้เห็นถึงการวางแผนเตรียมการอย่างเป็นระบบ การกำหนดวัตถุประสงค์และการคัดเลือกแผนกเพื่อทำการจ้างงานภายนอกมีความชัดเจน การสนับสนุนให้มีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการรักษาและการให้บริการแก่ประชาชน มีกลยุทธ์การสรรหาผู้ให้บริการ โดยยึดถือรูปแบบการดำเนินการภาครัฐเป็นแนวทางให้กับองค์กร ให้ความสำคัญกับการกำหนดปัจจัยนำเข้าที่เป็นบุคคล งบประมาณ เทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวก กล่าวคือ ต้องมีคุณภาพ เหมาะสม ทันสมัยและประชาชนได้ประโยชน์สูงสุด มีการตรวจสอบศักยภาพผู้ให้บริการก่อนจ้างงาน ด้วยวิธีการที่รอบคอบและหลากหลาย ป้องกันการได้มาซึ่งบริษัทจ้างงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ มีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายเกิดความชัดเจนในแนวทางการปฏิบัติงาน โดยใช้กฎข้อบังคับอย่างเคร่งครัด

และระยะเวลาดำเนินการที่แน่นอน ซึ่งรูปแบบการวางแผนดำเนินการของโรงพยาบาลพะเยา มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ กิ่งพร ทองใบ (2554) ที่อ้างอิงผลการวิจัยของ Hernandez ศึกษารูปแบบการประกอบธุรกิจ จัดหางานเพื่อตอบสนองกลยุทธ์การจ้างงานภายนอก ผลการวิจัยพบว่า องค์กรต่าง ๆ ตัดสินใจทำการจ้างงานภายนอกนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงโครงสร้างการทำงานภายในองค์กรให้มีความคล่องตัว รวดเร็ว และปัจจัยในเรื่องของการประหยัดต้นทุน รวมทั้งความคาดหวังที่จะเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพด้านการบริหาร โดยพิจารณาจากความเหมาะสมของงานที่จะให้หน่วยงานภายนอกเข้ามาดำเนินการ แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า โรงพยาบาลพะเยามีการประมาณจำนวนผู้รับบริการไม่ตรงตามที่คาดการณ์ไว้ ทำให้การจัดสรรงบประมาณไม่สอดคล้องกับจำนวนผู้รับบริการ ต้องปรับปรุงแก้ไขโดยวิธีการเก็บบันทึกข้อมูลจำนวนผู้รับบริการให้ถี่ถ้วนเป็นรายเดือนหรือรายสัปดาห์ เพื่อใช้วิเคราะห์การกำหนดงบประมาณให้เกิดความแม่นยำมากยิ่งขึ้น เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการจ้างงานครั้งต่อไป นอกจากนี้ ยังมีปัญหาอุปสรรคจากการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดซื้อจัดจ้างอยู่บ่อยครั้ง จำเป็นที่จะต้องแจ้งข้อมูลข่าวสารให้บริษัทจ้างงานภายนอกทราบอยู่เสมอ เพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้อง

การคัดเลือกผู้ให้บริการ โรงพยาบาลพะเยาดำเนินตามระเบียบการจ้างเหมาบริการของภาครัฐ ซึ่งในแต่ละแผนกนั้น มีข้อเสนอที่เน้นรายละเอียดเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการให้บริการผู้ป่วย ให้มีความแม่นยำ และถูกต้อง จากการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยโดยบุคลากรผู้เชี่ยวชาญ ทักษะความสามารถในการปฏิบัติงาน วัสดุอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวกที่มีคุณภาพและมีการวางแผนโครงการจ้างงาน แต่เนื่องด้วยรายละเอียดงานแต่ละแผนกค่อนข้างมากและมีความซับซ้อน ประกอบกับระยะเวลาดำเนินการมีน้อย ทำให้บุคลากรโรงพยาบาลไม่สามารถระบุเงื่อนไขการจ้างงานได้อย่างถี่ถ้วน ควรมี แนวทางการแก้ไขปัญหา เพื่อให้เจ้าหน้าที่และผู้บริหารที่เป็นคณะกรรมการ เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการร่างรายละเอียดงานการจ้างงานอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ควรมีการกำหนดจำนวนพนักงานบริษัทจ้างงานให้เหมาะสมกับภาระงานของโรงพยาบาล จัดอบรมพบปะพูดคุยเชื่อมความสัมพันธ์กันระหว่างผู้บริหารโรงพยาบาลกับพนักงานบริษัทจ้างงาน เป็นประโยชน์ต่อการสั่งการและมอบหมายงานแล้วพนักงานบริษัทจ้างงานปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ

การโอนถ่ายงาน มีการโอนถ่ายข้อมูลข่าวสารระหว่างกันตลอดเวลา ทรัพยากรบุคคลมีการโอนถ่ายให้บริษัทจ้างงานภายนอกในครั้งแรกที่มีการจ้างงาน เพื่อลดขั้นตอนการสรรหาและลดปัญหาการว่างงาน ไม่มีการโอนถ่ายงานด้านเทคโนโลยี ซอฟต์แวร์ (Software) และฮาร์ดแวร์ (Hardware) การติดต่อประสานงานเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันมีความต่อเนื่องและหลากหลาย แต่ยังพบว่า มีการสื่อสารที่ผิดพลาดและเกิดความยุ่งยากในการติดต่อประสานงานกันในรูปแบบเอกสาร ควรมีการปรับเปลี่ยนไปเป็นขั้นตอนทางอิเล็กทรอนิกส์เพื่อความสะดวกรวดเร็วแก่ผู้รับบริการและความสะดวกของเจ้าหน้าที่ ซึ่งสอดคล้องกับ⁶ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการให้บริการจากแหล่งภายนอกในห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏ ผลการวิจัยพบว่า มีปัญหาด้านความไม่สะดวกในการติดต่อกับบริษัทจ้างงานภายนอก เนื่องด้วยหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้บริหารบริษัทจ้างงานมีมากและองค์กรมี

⁶ วรรณประภา เอี่ยมฤทธิ. “การใช้บริการจากแหล่งภายนอกในห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏ”. วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548).

ความห่างไกลกัน ด้านการเตรียมตัวรับมือกับปัญหาการว่างงานจากการโอนถ่ายงาน มีการจัดหาตำแหน่งว่างในโรงพยาบาลรองรับหรือ ทำการโอนถ่ายต่อไปให้บริษัทจ้างงานรับผิดชอบ

การบริหารจัดการความสัมพันธ์ มีเทคนิควิธีการที่ช่วยลดความขัดแย้ง เมื่อเกิดปัญหาในการดำเนินการ มีการสนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดสัมพันธ์ภาพที่ดีในการทำงานร่วมกันของสององค์กร ด้วยวิธีการเจรจา การหาทางออกร่วมกันและการพบปะพูดคุยเพื่อสร้างขวัญกำลังใจ มีการส่งเสริมความสัมพันธ์ในโอกาสต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี โดยวิธีการประนีประนอม การเจรจาไกล่เกลี่ย การใช้เทคนิคการสื่อสารที่ชัดเจน ตรงประเด็น หลีกเลี่ยงการใช้ภาษาหรือถ้อยคำที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง พบปะพูดคุยเพื่อสร้างขวัญกำลังใจ การส่งเสริมความสัมพันธ์ในโอกาสต่าง ๆ การประชุมเพื่อรับทราบข้อมูลข่าวสาร ปัญหาอุปสรรคและแนวทางในการพัฒนาปรับปรุง ให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ การเฝ้าติดตามการปฏิบัติงาน ตรวจสอบและประเมินผล ให้มีความถี่ถ้วนและครอบคลุมจากหลาย ๆ ช่องทาง เป็นปัจจัยไปสู่การดำเนินการจ้างงานที่ประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้โรงพยาบาลพะเยายังทำการพิจารณาเปรียบเทียบกับการดำเนินงานปีก่อนหน้าเพื่อกำหนดวงเงินในการจ้างงานที่เหมาะสม ค้นหาวิธีการที่ทำให้ประสบผลสำเร็จในระหว่างที่มีการดำเนินการ เช่น เน้นการพบปะพูดคุยและแบ่งปันข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ส่งเสริมการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรบริษัทจ้างงานภายนอก เพื่อเสริมสร้างทักษะในการปฏิบัติงาน

การพิจารณาเมื่อสิ้นสุดการจ้างงาน มีการสรุปผลการดำเนินงานการจัดซื้อจัดจ้างงาน เมื่อสิ้นสุดสัญญา เพื่อพิจารณาความคุ้มค่าและควมมีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ เป็นแนวทางในการวางแผนการจ้างงาน ให้มีความถี่ถ้วน รัดกุมยิ่งขึ้น เพื่อลดความเสี่ยงในการดำเนินการในปีต่อ ๆ ไป การคำนึงถึงประสบการณ์และความเชี่ยวชาญของบริษัทจ้างงานภายนอก การรับรู้ขีดความสามารถขององค์กร การศึกษาเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับการดำเนินกิจกรรมจ้างงาน นอกจากนี้แล้ว การเน้นรับฟังปัญหาจากผู้ใช้บริการ ทั้งในส่วนของความพึงพอใจและข้อคิดเห็นในการรับบริการ เป็นสิ่งที่โรงพยาบาลควรใช้เป็นปัจจัยที่ช่วยสะท้อนถึงระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการและการบริการได้เป็นอย่างดี เพราะการจ้างงานเป็นกระบวนการที่มีความซับซ้อน จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการให้ดีในทุก ๆ ส่วนงาน จึงจะประสบผลสำเร็จได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ Zoran Perunović⁷ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง Utilisation of Information and Communication Technology across the Outsourcing Process : The Vendor's Perspective ผลการวิจัยพบว่า การจ้างงานภายนอกไม่ใช่กิจกรรมที่เรียบง่าย แต่มีความซับซ้อนและจำต้องอาศัยการพิจารณาหาข้อบกพร่องจากทุกขั้นตอนกระบวนการ การศึกษาแต่ละส่วน ประกอบกันและการเชื่อมโยงในทุก ๆ ขั้นตอนเป็นสิ่งเดียวที่จะทำให้เข้าใจการทำงานจ้างงานภายนอกอย่างแท้จริง เพื่อการเขียนเงื่อนไขรายละเอียดการปฏิบัติงานและการกำหนดงบประมาณได้อย่างถูกต้อง เป็นประโยชน์ต่อการสรรหาบริษัทจ้างงานรายใหม่ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ในปัจจุบันโรงพยาบาลพะเยา ไม่มีแนวคิดที่จะนำแผนที่เคยจ้างงานไปแล้ว กลับมาดำเนินการใหม่โดยโรงพยาบาลเอง เพราะทำให้เกิดความยุ่งยากในการจัดหาทรัพยากรทุก ๆ ด้าน

⁷ Zoran Perunović. "Utilization of Information and Communication Technology across the Outsourcing Process - The Vendor's Perspective". (Ph.D. Centre for Technology, Economics, and Management, Technical University of Denmark, 2008).

และใช้ต้นทุนที่สูงกว่าเดิม สิ้นเปลืองเวลาในการจัดเตรียมงาน และปรับเปลี่ยนโครงสร้างองค์กร แต่มีแนวคิดในการเพิ่มแผนกการจ้างงานภายนอกให้มากขึ้น ในกรณีที่โรงพยาบาลเห็นว่าไม่เกิดความคุ้มค่า ไม่มีประสิทธิภาพ ต่อองค์กร จะมีการดำเนินการแก้ไขโดยวิธีการเปลี่ยนผู้ให้บริการแล้วคัดเลือกบริษัทจ้างงานภายนอกรายใหม่ ที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

จากการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ ที่เป็นตัวช่วยสนับสนุนความมีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการของโรงพยาบาลพะเยาต่อการจ้างงานภายนอกอีกส่วนหนึ่ง คือ ความพึงพอใจของประชาชนที่มารับบริการ พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละแผนก พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกแผนกด้วยเช่นกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐธนนท์ ฉิมสิงห์⁸ ได้ศึกษารูปแบบการตัดสินใจเลือกจ้างเหมาซื้อบริการสาธารณะจากภาคเอกชน ผลการวิจัยพบว่า องค์กรมีความรู้เกี่ยวกับการจ้างเหมาบริการยิ่งมาก ความพึงพอใจในรูปแบบการให้บริการประชาชนก็มีมากขึ้นด้วย ที่เป็นเช่นนี้สามารถอธิบายได้ว่า ประชาชนผู้มาใช้บริการในโรงพยาบาลพะเยา มีความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการของโรงพยาบาลต่อ การจ้างงานภายนอกในระดับที่ดี การจ้างงานภายนอกเป็นกิจกรรมที่สำคัญต่อองค์กรสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กองนโยบายและแผน มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี⁹ ที่ได้ทำการศึกษา คุณภาพการให้บริการของหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพในด้านการให้บริการประชาชนในแง่ของการให้บริการสาธารณะนั้นจะต้องคำนึงถึงคุณภาพของการให้บริการ จะต้องประกอบด้วย ความเชื่อถือได้ การตอบสนอง ความสามารถ การเข้าถึงบริการ ความสุภาพอ่อนโยน การสื่อสาร ความซื่อสัตย์ คุณภาพของงาน ความมั่นคง ความเข้าใจ และการสร้างสิ่งจำเป็นที่จับต้องได้ โดยการให้บริการเหล่านี้ เป็นแนวคิดในการบริการงานภาครัฐแนวใหม่ที่ผู้ให้บริการจะต้องยึดถือปฏิบัติ แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวารี ยิ้มละมัย, ต่อศักดิ์ ศิริโวหาร¹⁰ ที่ได้ศึกษา ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการภายนอก พบว่า ระดับความพึงพอใจของผู้ใช้บริการภายนอก โดยภาพรวมและด้านความน่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ ด้านความรวดเร็วหรือการตอบสนอง ด้านการรับประกัน ด้านการเอาใจใส่ลูกค้าเป็นรายบุคคล และสิ่งที่สัมผัสได้ อยู่ในระดับปานกลาง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้

1.โรงพยาบาลพะเยา รวมทั้งองค์กรอื่น ๆ ที่มีแนวคิดที่จะดำเนินการจ้างงานภายนอก ควรมีการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับประเภทองค์กรของตน ตามรูปแบบการทำการจ้างงานที่

⁸ ณัฐธนนท์ ฉิมสิงห์. “การศึกษารูปแบบการตัดสินใจเลือกจ้างเหมา-ซื้อบริการสาธารณะจากภาคเอกชน การให้บริการประชาชน ของผู้ให้บริการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”. การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. (มหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม, 2554).

⁹ กองนโยบายและแผน. “คุณภาพการให้บริการของหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี”. (มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, 2555).

¹⁰ สุวารี ยิ้มละมัย, ต่อศักดิ์ ศิริโวหาร. “ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการจ้างงานภายนอก”. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, 2551).

หลากหลาย หรือการศึกษาดูงานองค์กรภาครัฐและเอกชน ที่ดำเนินการจ้างงานภายนอกในลักษณะเดียวกัน เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากที่สุด

2. ควรมีการส่งเสริมหรือผลักดันให้เกิดการทำงานร่วมกันกับบริษัทภายนอก เพื่อประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนทรัพยากร เกิดหลักการหรือแนวคิดใหม่ ๆ ทางการบริหาร และเพื่อการเจริญเติบโตของบริษัทการจ้างงานให้มีมากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเจาะลึกในแต่ละขั้นตอนแยกกัน ในกระบวนการบริหารจัดการจ้างงานภายนอกเพื่อวัดระดับความมีประสิทธิภาพของการดำเนินการได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานของรัฐและเอกชน เกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินการจ้างงาน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานของโรงพยาบาลพะเยา ให้เหมาะสมกับลักษณะและประเภทขององค์กรของตน

บรรณานุกรม

- กองนโยบายและแผน. “คุณภาพการให้บริการของหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี”. มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, 2555.
- ณัฐนันท์ นิมสิงห์. “การศึกษารูปแบบการตัดสินใจเลือกจ้างเหมา-ซื้อบริการสาธารณะจากภาคเอกชนการให้บริการประชาชน ของผู้ให้บริการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”. การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร: นครปฐม. 2554.
- บุญทัน ดอกไธสง. การจัดการทุนมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ตะวัน, 2551.
- รุ่งนภา ไชยชมพู. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจใช้บริการ Outsourcing ด้านบัญชี กรณีศึกษา บริษัทฟิลิปส์ อิเล็กทรอนิกส์ (ประเทศไทย) จำกัด”. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.
- วรรณประภา เอี่ยมฤทธิ. “การใช้บริการจากแหล่งภายนอกในห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏ”. วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- สัมภาษณ์ วิริยภูมิ จันทรสุภาเสน, จ.ส.อ. รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารงานทั่วไป โรงพยาบาลพะเยา. 7 ตุลาคม 2559.
- สุทธนู ศรีไสย์. สถิติประยุกต์สำหรับงานวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- สุรศักดิ์ ชะมารัมย์. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารจัดการของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2554.
- สุวารี ยิ้มละมัย, ต่อศักดิ์ ศิริโวหาร. “ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการจ้างงานภายนอก”. วิทยานิพนธ์

บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, 2551.

Zoran Perunović. “Utilization of Information and Communication Technology across the Outsourcing Process - The Vendor’s Perspective”. Ph.D. Centre for Technology, Economics, and Management, Technical University of Denmark, 2008.

อาชีพปาริสุทธิศีลกับการปรับใช้ในการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข Ajjivaparisuddhisila and Adaptable Development for Life Happiness

ปัญญา เสนงูษา
นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
วิทยาเขตขอนแก่น

บทคัดย่อ

อาชีพปาริสุทธิศีลในพระพุทธศาสนา คือ การดำรงชีวิตของตน ให้เป็นอยู่ได้อย่างสะอาดหมดจด เป็นการงดเว้นจากการประพฤติมิจฉาชีพที่กระทำด้วยวิธีอันเลวทรามต่าง ๆ การปฏิบัติตามหลักอาชีพปาริสุทธิศีล คือการเลี้ยงชีพโดยทางที่ชอบธรรม บริสุทธ์ ไม่หลอกลวงผู้อื่น บุคคลที่มีอาชีพปาริสุทธิ ย่อมแสวงหาปัจจัย 4 โดยชอบธรรม การปฏิบัติตามหลักอาชีพปาริสุทธิศีลของบรรพชิต คือ ความสะอาดหมดจดแห่งวิธีการที่จะได้มาซึ่งปัจจัยบริโภคของภิกษุ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ อาศัยและยารักษาโรค ซึ่งจะต้องได้มาโดยวิธีที่ถูกต้อง โดยนัยแห่งความเป็นสมณะเพศ และการปฏิบัติตามหลักอาชีพปาริสุทธิศีลของคฤหัสถ์ คือ ควรที่จะยึดในหลักหัวใจเศรษฐกิจ คือ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชิวิตา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการแสวงหาทรัพย์ และรักษาทรัพย์ไว้ได้อย่างมั่นคงที่เป็นประโยชน์ที่ถูกต้องตามหลักการและเหตุผล

การปรับใช้อาชีพปาริสุทธิศีลในการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข คือประกอบการทำงานที่สุจริตละมิจฉาชีพ เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาชีพ ขณะเดียวกันก็มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ การงานหน้าที่ที่อันสุจริต การทำงานเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ถ้าการงานเป็นสัมมาชีพ คือไม่ทุจริตไม่คดโกง ไม่หลอกลวง ไม่เป็นไปเพื่อทำลายตน และทำลายคนอื่นก็นับว่าเป็นอาชีพที่ดี ส่งเสริมให้การดำรงชีวิตดำเนินไปอย่างสะดวก และปลอดภัยจึงไม่เกิดโทษและชีวิตเป็นสุข

คำสำคัญ : อาชีพปาริสุทธิศีล, การปรับใช้, การพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข

Abstract

Academic article. The Occupational Spa holy precepts in Buddhism. The author focuses on the life of his to be clean. To refrain from criminal conduct committed by a vile place. In compliance with the Occupational a holy sacrament. The Fund is a pure righteous deceiving others. Deployment occupational Prisutti baptized in the development of life for everyone. Is the practitioner work that honestly living with each fraud career Fund. Meanwhile, it has diligently occupation. The job duties of good faith. By assembling the career Fund is Miami Miami Miami cheat fraud scam. Not to destroy their and destroy others is a good career. To promote a happy life.

Keywords: Ajjivaparisuddhisila, Adaptable Development, Life Happiness

บทนำ

การพัฒนาชีวิตให้มีความสุขได้อย่างไร สิ่งสำคัญที่จำเป็นอย่างยิ่ง คือจะต้องพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เพราะมนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องสร้างคนให้มีความรู้มีความสามารถ มีทักษะพื้นฐานที่จำเป็น มีลักษณะนิสัยจิตใจที่ดีงาม มีความพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อตนเองและสังคม มีความพร้อมที่จะประกอบกิจการงานอาชีพได้ การศึกษาพัฒนาคุณภาพชีวิตก็เพื่อที่จะให้ได้พัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสม และเจริญยิ่งขึ้นไป หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงหมายถึง คุณงามความดี การกระทำความดี เพื่อสร้างสมคุณงามความดีต่าง ๆ ให้งอกงามไพบูลย์ สร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับชีวิตตลอดจนถึงการทำมาหาเลี้ยงชีพ และยังได้เอื้ออำนวยแก่การทำกิจต่าง ๆ ที่ดียิ่งขึ้นไป พร้อมกันนั้น ก็ยังเป็นการฝึกอบรมชีวิตด้านกาย วาจา และใจ ของบุคคลนั้นให้มีความพร้อมยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นถึงความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังคม คือ การอยู่ร่วมกันด้วยดีระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ในสภาพที่เกื้อกูลกัน สมาชิกแต่ละคนนอกจากจะสามารถดำรงตนอยู่ได้ด้วยดีแล้วยังมีโอกาสที่จะกระทำความดีงามหรือเข้าถึงสิ่งมีค่าสูงขึ้นไปอีกด้วย

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักการการพัฒนาชีวิตให้มีความสุข ต้องประกอบ ด้วย อาชีวปาริสุทธิศีล คือการดำรงชีวิตของตน ให้เป็นอยู่ได้อย่างสะอาดหมดจด การงดเว้นจากการประพฤติมิจฉาชีพที่กระทำด้วยวิธีอันเลวทรามต่าง ๆ ซึ่งหมายถึงสภาพของชีวิตที่ดำรงอยู่ด้วยดีเป็นส่วนร่วมที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน สังคมและธรรมชาติมีความพร้อม และสามารถที่จะพัฒนาตัวเองให้เจริญงอกงามสู่ความสันติสุขและอิสรภาพสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามชีวิตที่เป็นสุขจะต้องมีศีล คือความเป็นปกติ และการหาเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบชีวิตจึงจะเป็นสุขได้อย่างยั่งยืน บทความเรื่องนี้ ผู้เขียนมุ่งศึกษาอาชีวปาริสุทธิศีลในพระพุทธศาสนา และการปรับใช้อาชีวปาริสุทธิศีลในการพัฒนาชีวิตให้มีความสุข

ความสำคัญ

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามุ่งให้ละชั่วทำความดี และทำจิตใจให้ผ่องใส ในการทำความดีทั้งปวงบุคคลจะต้องมีศีลเป็นเบื้องต้นของการทำความดี ในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ก็อยู่บนพื้นฐานของศีลที่เรียกว่า อาชีวปาริสุทธิศีล คือการหาเลี้ยงชีพชอบ ซึ่งเป็นหลักของศีลที่สามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขได้

ความหมายของอาชีวปาริสุทธิศีล ถ้าแปลโดยตัวพยัญชนะ อาชีว คือ การดำรงชีวิตให้เป็นอย่างอยู่ได้ ปาริสุทธิ คือการชำระอย่างหมดจด ศีล คือภาวะแห่งความเป็นอยู่อย่างสงบปกติ รวมความว่า ปกติภาพ กล่าวคือ ความชำระสะสาง การดำรงชีวิตของตน ให้เป็นอยู่ได้อย่างสะอาดหมดจด โดยเนื้อความ คือ “การงดเว้นจากการประพฤติมิจฉาชีพที่กระทำด้วยวิธีอันเลวทรามต่าง ๆ เช่น การโกหก การพริ้วไโร การพูดหวานล่อม การยอมตัวให้ใช้สอย การต่อลามด้วยลามก ของภิกษุผู้ศีลล่วงสิกขาบทเพราะเห็นแก่อาชีพของตน นี้ชื่อว่า อาชีวปาริสุทธิศีล

โดยเครื่องสังเกตอย่างอื่น ความตั้งใจดีสารวม ไม่ยอมบริโภควัตถุที่ได้มาไม่ชอบธรรม เป็นลักษณะภาพของศีลข้อนี้ ความที่ภิกษุพยายามเป็นอย่างยิ่งอยู่เสมอในการระวังไม่ให้การแสวงของตนนอกริตจากความเป็นสมณะ เป็น ปวัตติภาพ ของศีลข้อนี้ ความที่ภิกษุบริโภคสิ่งของนั้น ๆ อยู่ได้อย่างสนิทใจ ไม่ต้องรู้สึกขยေး

ว่าบริโศกของที่ได้มาอย่างสกปรกนี้เป็นคุณภาพของศีลนี้ และความสุขสงบระหว่างคนทั้งสองฝ่าย คือทนายก็ไม่ถูกล่อลวงโดยภิกษุโกก และภิกษุก็อึดใจตัวเองบริโศกวัตถุนั้น ๆ ได้นี้เป็นปรากฏภาพ (คือเครื่องแสดงว่าสิ่งนี้มีอยู่ในที่นี้) ของศีลนั้น ความได้อาหารบำรุงกายสมประสงค์และได้ปิติปราโมทย์บำรุงใจ อุดหนุนกำลังสมาธิของภิกษุผู้สำรวมในศีลนี้ นี้เป็นอานิสงส์ของศีลข้อนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้อธิบายถึง อาชีวาปริสฺสุทฺธิศีล ว่า ความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ ได้แก่ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบธรรมบริสุทธิ์ไม่ประกอบกรรมแสวงหาในทางที่ผิด เช่น ไม่พูดอวดอุตริมนุชยธรรม คือ ฆาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ มรรค ผล นิพพาน ที่ไม่มีจริงในตน และไม่ออกปากขออาหารเพื่อตนเองบริโศกมิได้เจ็บไข้ ไม่กระทำ กุหนาคือ หลอกลวง เช่น ปั้นแต่ง ท่าทางหน้าตาเคร่งครัด ให้เขาเลื่อมใสถวายปัจจัยสี่ ไม่กระทำ ลพนา คือ ประจบเขากิน ไม่กระทำ นิमित คือ เลศนัยต่าง ๆ เขาถวายปัจจัย ไม่กระทำ นิปเปสิกตา คือ ชูเข้ญก้าน แกล้งเพื่อยอมให้เขายอมถวายปัจจัย และไม่เอาลากต่อลาก เช่น ให้ของน้อยแก่เขาไป เขาจะได้ถวายมากตอบมา¹ กล่าวโดยรวมแล้วในอาชีวะปริสฺสุทฺธิศีลนั้นจะเป็นการแสวงหาทรัพย์แล้วใช้สอยทรัพย์นั้น โดยชอบธรรม ตั้งแต่ปัจจัย 4 อันเป็นพื้นฐานในการครองชีพ สัมมาอาชีวะเป็นองค์ธรรมหนึ่งในอริยมรรค เป็นคำสอนที่เชื่อมโยงกับ สัมมาสัมมัสนตะในข้อ อทินนาทานา เวรมณี เจตนาจเวณจากการถือเอาของที่เขามีได้ให้

อาชีวาปริสฺสุทฺธิศีล คือ การหาเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ² โดยการบิณฑบาตหาเลี้ยงชีพ จงดเว้นการหาเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด เช่น การหลอกลวงด้วยการใช้การเบี่ยงเบนการเป็นหมอดู การเป็นพ่อสื่อเป็นแม่ชัก การประจบชาวบ้านจัดเป็นการกระทำผิดวินัย การประกอบอาชีพที่ถูกต้อง สัมมาอาชีวะ ทำหน้าที่ให้ ได้ผลตามวัตถุประสงค์ของอาชีพไม่ให้อาชีพของเราไป ก่อการเบียดเบียนเกิดโทษ เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใด หรือทำให้สังคมเสื่อมเสีย และไม่ทำให้ตัวเองสูญเสียหรือเสื่อมจากการพัฒนา

ใน พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย อุปฺปิณฺณาสะกั พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึง สัมมาอาชีวะไว้ว่า สัมมาอาชีวะมี 2 ได้แก่ (1) สัมมาอาชีวะที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญให้ผลคืออุปฺธิ (2) สัมมาอาชีวะอันเป็นอริยะที่ไม่มีอาสวะ เป็น โลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค สัมมาอาชีวะที่ยังมีอาสวะเป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคือ อุปฺธิ คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ย่อมละมิจฉาอาชีวะ เลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เป็นสัมมาอาชีวะ เป็นสัมมาอาชีวะที่ยังมีอาสวะเป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคือ อุปฺธิ ส่วนสัมมาอาชีวะ อันเป็น อริยะที่ไม่มีอาสวะ เป็น โลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรคคือ การจต การเวณ การเวณชาต เจตนาเป็นเหตุจเวณจากมิจฉาอาชีวะของภิกษุ ผู้มีจิตไกลจากข้าศึกมีจิตหาอาสวะมิได้เพียบ พร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่นี้เป็นสัมมาอาชีวะอันเป็นอริยะที่ไม่มีอาสวะ เป็น โลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค ภิกษุนั้นย่อมพยายามเพื่อละมิจฉาอาชีวะยังสัมมาอาชีวะให้ถึงพร้อม ความพยายามของภิกษุนั้นเป็นสัมมาวายามะ ภิกษุนั้นมีสติละมิจฉาอาชีวะมีสติเข้าถึงสัมมาอาชีวะอยู่ สติของภิกษุนั้นเป็นสัมมาสติ ธรรม 3 นี้ คือ (1) สัมมาทิฏฐิ (2) สัมมาวายามะ (3) สัมมาสติ ย่อม ห้อมล้อมคล้อยตาม สัมมาอาชีวะของภิกษุนั้นไป³

¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2549), หน้า 794.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 360.

³ ม.อ. (ไทย) 14/140/180.

การปฏิบัติตามหลักอาชีวปาริสุทธิศีล

อาชีวปาริสุทธิศีล คือการเลี้ยงชีพโดยทางที่ชอบธรรม บริสุทธ์ ไม่หลอกลวงผู้อื่น พระภิกษุที่มีอาชีวปาริสุทธ์ ย่อมแสวงหาปัจจัย 4 โดยชอบธรรม การปฏิบัติตามหลักอาชีวปาริสุทธิศีล ผู้เขียนได้แบ่งออกเป็น 2 อย่างคือ 1) การปฏิบัติตามหลักอาชีวปาริสุทธิศีลของบรรพชิต 2) การปฏิบัติตามหลักอาชีวปาริสุทธิศีลของคฤหัสถ์ มีอธิบายดังนี้

1. การปฏิบัติตามหลักอาชีวปาริสุทธิศีลของบรรพชิต

อาชีวปาริสุทธิศีล เป็นการเลี้ยงชีวิตด้วย สัมมาอาชีวะละเว้นการประกอบมิจฉาอาชีวะ ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ใน มหาสติปัฏฐานสูตร ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะเป็นไฉน ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละมิจฉาอาชีวะได้แก่ “การโกงหรือหลอกลวงการประจบ สอพลอการทำเลศนัยใช้เล่ห์ ขอการบีบบังคับขู่ขู่ขู่การต่อลาภด้วยลาภเลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาอาชีวะ ภิกษุทั้งหลายนี้เรากล่าวว่า สัมมาอาชีวะ”⁴ พระอรรถกถาจารย์ ได้อธิบายความหมายของคำว่า “สัมมาอาชีวะ ว่าได้แก่ กายสุจริตและวจีสุจริตที่ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ปัจจัย มีของเคี้ยวของกิน เป็นต้น และเป็นอาชีพ ที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ”⁵

พระสิริมงคลาจารย์ ได้อธิบายสรุป อาชีวปาริสุทธิศีล นี้ว่า “ก็อาชีวปาริสุทธิศีล พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า ปรีเยภุสสุทธิ” เพราะบริสุทธ์ได้ด้วยแสงหาของภิกษุผู้ละ อนเนสนา แล้วยัง ปัจจัยทั้งหลายให้เกิดขึ้นโดยธรรมสม่าเสมอ อนเนสน คือ การแสวงหาอันไม่ควร ได้แก่การแสวงหาปัจจัย ที่ไม่เหมาะสม ด้วยความสามารถ อนเนสนกรรม มีเวชกรรมตามที่กล่าวแล้ว เป็นต้น และด้วยสามารถวิฑูจริตมีล่อลวง เป็นต้น ปหาย แปลว่า เว้นแล้ว อธิบายว่า ไม่ทำเพราะฉะนั้น ธรรมดาภิกษุเมื่อจะทำ อาชีวะ ให้หมดจดแม้อดอาหารก็พึงทำแม้จิตในการแสวงหาอันไม่ควรให้เกิดขึ้นถึงความดิ้นรนทางกาย และวาจาเล่า ภิกษุพึงเป็นดุจ พระมหาตีสสเถระ ผู้อยู่ในจริยคัมภีร์ เรื่องมหาตีสสเถระ ดังได้สดับมา ในคราวทูลทักขณีย์พระมหาตีสสเถระนั้น เดินทางไปมีกายลำบาก อ่อนแรง เพราะขาดอาหาร และลำบากในหนทางจึง (แวะ) นอนที่โคนต้นมะม่วงมีผลมะม่วงอยู่เป็นอันมาก หล่นอยู่ในที่นั้น ๆ ครั้งนั้น อุบาสก ผู้เฒ่าคนหนึ่งพบพระเถระ รู้ว่าเมื่อยล้าจึงให้พระเถระดื่มน้ำ อัมพปานะ (น้ำมะม่วง) แล้วยกขึ้นสู่หลังของตนนำไปสู่ที่อยู่ (ของท่าน) พระเถระสอนตนว่า “อุบาสกนี้ มิใช่บิดา มิใช่มารดา มิใช่ญาติ มิใช่พวกพ้องของท่าน เขาทำกิจเช่นนั้นเพราะ เหตุแห่งท่านมีศีล ดังนี้แล้ว เจริญวิปัสสนาอยู่บนหลังของอุบาสกนั้นนั่นเองบรรลุพระอรหันแล้ว เรื่องพระมหาตีสสเถระ ผู้ฉัน มะม่วงมาในฎีกาปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค”⁶ “อนเนสนา” ได้แก่ กิริยา แสวงหาเลี้ยงชีพในทางไม่สมควร

สรุป อาชีวปาริสุทธิศีล คือความสะอาดหมดจดแห่งวิธีการที่จะได้มาซึ่งปัจจัย บริโภคของภิกษุ ได้แก่อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งจะต้องได้มาโดยวิธีที่ถูก ต้องโดยนัยแห่งความเป็น สมณะเพศ นั้น วิธีการที่จะได้มาซึ่ง ปัจจัยบริโภคย่อมแตกต่างกับวิธีการของฆราวาสโดยสิ้นเชิง อนึ่งสำหรับมิจฉา

⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) , พุทธธรรม, ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2549), หน้า 757.

⁵ พระสิริมงคลาจารย์, มงคลตถกถาปิณี (แปล) เล่ม 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราช วิทยาลัย, 2535), หน้า 78.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84-85.

อาชีวะ กล่าวคือวิธีการที่จะได้มาซึ่งปัจจัยบริโภคของภิกษุโดยไม่ถูกต้อง ไม่บริสุทธิ์อันเป็นการล่วงละเมิดต่ออาชีวะปาริสุทธิศีล

2. การปฏิบัติตามหลักอาชีวะปาริสุทธิศีลของคฤหัสถ์

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมาย อาชีวะปาริสุทธิศีล คือ ความบริสุทธิ์แห่ง อาชีพ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบไม่ประกอบ อนธนา มีหลอกลวงเขาเลี้ยงชีพ⁷ เป็นต้น สัมมาอาชีพ ในส่วนนี้ หมายถึง ปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพ เป็นผลตอบแทน โดยชอบธรรมและยังหมายถึงการทำหน้าที่ ความประพฤติหรือการดำรงตนอย่างถูกต้องอย่างหนึ่งอย่างใด ทำให้เป็นผู้สมควร แก่การได้ปัจจัยบำรุงเลี้ยงชีวิตด้วย เช่น การที่พระภิกษุดำรงตนอยู่ในสมณะธรรมแล้วได้รับปัจจัย 4 ที่ชาวบ้านเขาถวายก็เป็นสัมมาชีพของพระภิกษุ หรือการที่ลูกประพடுத்தนเป็นลูกที่ดีสมควรแก่การเลี้ยงดูของพ่อแม่ ก็พึงนับเป็นสัมมาชีพของลูก อนึ่งในการวัดคุณค่าของแรงงาน แทนที่จะวัดเพียงด้วย การได้ผลผลิตเกิดขึ้นสนองความต้องการของมนุษย์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นความต้องการด้วยตัณหา หรือความต้องการของชีวิตที่แท้จริงก็ยังไม่แน่ ในทางธรรมกลับมองที่ผลอันเกื้อกูลหรือไม่เกื้อกูลแก่ชีวิตแก่สังคมหรือการดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่มนุษย์⁸ ดังนั้น วิธีปฏิบัติ อาชีวะปาริสุทธิศีลของคฤหัสถ์ ควรยึดธรรมในด้านการแสวงหา จากอาชีวะอันชอบธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นก็มีหลักธรรมที่พูดถึงการแสวงหาและการรักษาทรัพย์ไว้ว่า อุ, อา, กะ, สะ มีใจความว่า

ครั้งหนึ่ง อุชชยพรหมณ์ ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า⁹ และกราบทูลว่า ตนจะไปอยู่ต่างถิ่น จึงขอให้พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขปัจจุบันและธรรมที่เป็นไป เพื่อประโยชน์สุขภายหน้า พระพุทธเจ้า ได้ตรัสว่า ดูกรพรหมณ์ ธรรม 4 ประการนี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขในปัจจุบัน กล่าวคือ อุภูฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชิวิตา ดังนี้

1. อุภูฐานสัมปทา คือ กุลบุตรหาเลี้ยงชีพด้วยความขยันในการงาน ไม่ว่าจะ เป็น กสิกรรมก็ดี พาณิชยกรรมก็ดี โครกขกรรมก็ดี ราชการทหารก็ดี ราชการพลเรือนก็ดี ศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ดี เธอเป็นผู้ขยัน ซำนิชำนาญ ไม่เกียจคร้าน ในงานนั้นประกอบด้วยปัญญา เครื่องสอบสวนตรวจตรารู้จักวิธีปฏิบัติในเรื่องนั้น ๆ สามารถทำสามารถจัดการนี้ เรียกว่า อุภูฐานสัมปทา

2. อารักขสัมปทา คือ กุลบุตรมีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร สั่งสมไว้ด้วยกำลังแขนอย่างอาบเหงื่อต่างน้ำ เป็นของชอบธรรมได้มาโดยธรรม เธอจัดการรักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้น โดยพิจารณาว่าทำอย่างไร พระราชาทั้งหลายจะไม่พึงริบโภคะ เหล่านี้ของเราเสียพวกโจรไม่พึงลักไปเสีย ไฟไม่พึงไหม้เสียน้ำไม่พึงพัดพาไปเสีย ทายาทร้าย จะไม่พึงเอาไปเสีย นี้ เรียกว่า อารักขสัมปทา

3. กัลยาณมิตตตา คือ กุลบุตรเข้าอยู่อาศัยในนิคมใดก็ตาม เธอเข้าสนิทสนม สนทนาปราศรัย ถกถ้อยปรึกษากับท่านที่เป็นคหบดีบ้างบุตรท่านคหบดีบ้าง พวกคนหนุ่มที่มีความประพฤติเห็นผู้ใหญ่ บ้าง คนสูงอายุที่มีความประพฤติเป็นผู้ใหญ่บ้าง ผู้ประกอบด้วยศรัทธา ประกอบ ด้วยศีล จาคะ และปัญญา เธอศึกษาเยี่ยงอย่าง

⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร : สือตะวัน, 2545), หน้า 124.

⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2549), หน้า 779.

ความเพียบพร้อมด้วยศรัทธาของท่านผู้เพียบพร้อมด้วยศรัทธา ศึกษาเยี่ยงอย่างเพียบพร้อมด้วยศีลของท่านผู้เพียบพร้อมด้วยศีล ศึกษาเยี่ยงอย่างด้วยจาคะของท่านผู้เพียบพร้อมด้วยจาคะ ศึกษาเยี่ยงอย่างด้วยปัญญาของท่านผู้เพียบพร้อมด้วยปัญญานี้เรียกว่า กัลยาณมิตตตา

4. สมชีวิตา คือ กุศลบุตรเลี้ยงชีวิตพอเหมาะไม่ให้ฟุ่มเฟือยเกินไป ไม่ให้ผิดเคียดเกินไป โดยรู้เข้าใจทางเพิ่มพูน และทางลดถอยแห่งโภคทรัพย์ว่าทำอย่างนี้ รายได้ของเราจึงจะเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเรา จึงจักไม่เหนือรายได้ เปรียบเหมือนคนชั่งตราชั่งหรือลูกมือคนชั่งยกตราชั่งขึ้นแล้วย่อรู้ว่าหย่อนไปเท่านั้น หรือเกินไปเท่านี้ ถ้าหากกุศลบุตรนี้มีรายได้น้อยแต่เลี้ยงชีวิตอย่างฟุ้งเฟ้อก็จะมีผู้กล่าวว่า กุศลบุตรผู้นี้กินใช้ทรัพย์สมบัติเหมือนคนกินมะเดื่อ ถ้ากุศลบุตรนี้มีรายได้มากแต่เลี้ยงชีวิตอย่างผืดเคือง ก็จะมีผู้กล่าวได้ว่า กุศลบุตรผู้นี้คงจะตายอย่างคนอนาถาแต่เพราะกุศลบุตรนี้เลี้ยงชีวิตพอเหมาะนี้จึง เรียกว่า สมชีวิตา

ดังนั้น การปฏิบัติตาม หลักอาชีวปริสุทธิตีลของคฤหัสถ์ ควรที่จะยึดในหลักหัวใจเศรษฐกิจ คือ อุ อากะ สะ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระศาสดาทรงยกหลักการแสวงหาทรัพย์ และรักษาทรัพย์ไว้ได้อย่างมั่นคง ซึ่งเป็นประโยชน์ที่ถูกต้องตามหลักการและเหตุผลถึงโภคะจะหมดสิ้นไปก็สบายใจได้ว่า ได้ใช้โภคะ นั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถึงโภคะเพิ่มขึ้นก็สบายใจเช่นเดียวกันเป็นอันไม่ต้องเดือดร้อนใจนั่นเอง

การปรับใช้หลักอาชีวปริสุทธิตีล

อาชีวปริสุทธิตีลนั้นเป็นเรื่องของการทำงานอาชีพที่สุจริต การประกอบอาชีพที่ผิด กฎหมายและผิดศีลธรรมมีปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน ได้แก่ การค้าขายเสพติดให้โทษทุกชนิด การเปิดบ่อนการพนันทกชนิด การขายบริการทางเพศ เป็นต้น อาชีพเหล่านี้ล้วน ผิดกฎหมายและศีลธรรม และเป็นมิจฉาชีพ เป็นมิจฉาอาชีพะ ดังพุทธพจน์ ที่ว่า “สัมมาอาชีพะ คือการเจตนางดเว้นมิจฉาอาชีพะ”⁹ สัมมาอาชีพะ จึงเป็นหลักธรรมสำหรับการจัดระเบียบสังคมและพัฒนาตนเองให้มีระเบียบ วินัยอีกข้อ หนึ่ง สัมมาอาชีพะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ ละมิจฉาชีพ เลี้ยงชีวิตด้วย สัมมาชีพ ขณะเดียวกันก็ มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ การงาน หน้าที่อันสุจริต เช่น ทำงาน ไม่ให้อากูล หมายถึง ไม่ค้ำงาน ไม่ผัดผ่อนงานไม่จับจดงาน ไม่ยุ่งเหยิงสับสน เป็นต้น และเมื่อกล่าวถึง หลักการของสัมมาอาชีพะนั้นพอเข้าใจว่า เป็นการแสวงหาทรัพย์แล้วใช้สอยทรัพย์นั้นโดยชอบธรรม ตั้งแต่ปัจจัย 4 อันเป็นพื้นฐานในการครองชีพ และผลตอบแทนในด้านจิตใจด้วยไม่ใช่ทำงาน เพื่อวัตถุหรือเพียงเพื่อได้ทรัพย์มาเท่านั้น ซึ่งในข้อนี้สามารถประยุกต์ได้ 8 ประการ ดังต่อไปนี้

1) มุ่งให้คนมีปัจจัย 4 ที่พอเพียงที่จะเป็นอยู่ได้แต่ไม่ได้มุ่งว่าจะมีมากหรือน้อยคือ มุ่งให้คนทำงานเป็นมากกว่าจะมานั่งนับทรัพย์สิน ซึ่งเป็นผลการทำงานอีกต่อหนึ่งมิใช่ เป้าหมายของพระพุทธศาสนาดังจะเห็นได้จากธรรมะที่เกี่ยวกับการปกครองบ้านเมืองหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดิน ข้อที่หนึ่ง¹⁰ คือ ทาน หมายถึงการช่วยเหลือด้วยวัตถุสิ่งของแก่ประชาชน คือนำสิ่งของไปช่วยเหลือชาวบ้านไม่ให้เก็บไว้จนเต็มท้องพระคลังหลวง ถ้าพิจารณาให้ครบถ้วน จะเห็นได้ว่า เป็นการนำรายได้ ว่า หลวงบริหารประเทศให้พลเมืองอยู่ดีกินดี และดำรงชีวิตได้ ด้วยองค์กรของรัฐเข้าระดับประคอง

⁹ อภ.วิ.อ. (ไทย) 35/487/371.

¹⁰ ที.ปา.(บาลี) 11/35/65.

2) ความสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สินมิใช่จุดหมายที่แสวงหา แต่เป็นเพียงสิ่งอุปการะ แก่การดำรงชีวิต อันเนื่องมาจากศีลเป็นตัวผลิตให้ด้วยการทำงานสุจริตนั้น จุดมุ่งหมายจริง ๆ ก็คือต้องการให้เกิดการพัฒนาด้านจิตใจและปัญญามากกว่ามาประกอบอาชีพ เพื่อหาทรัพย์มาบำรุงตนฝ่ายเดียว แต่ทรัพย์ภายในอย่างอื่นต้องแสวงหาเพิ่มเติมด้วยเช่นกัน

3) สัมมาชีพ มิได้หมายถึง มีหน้าที่ ในการใช้แรงงาน เพื่อให้เกิดทรัพย์สินสมบัติเท่านั้น แต่ยังหมายถึง การทำหน้าที่การดำรงตำแหน่ง การมีคุณธรรมศีลธรรมในหน้าที่ กิจการงานของตนเอง เช่น เป็นครูก็มีธรรมสำหรับครู เป็นต้น ไม่ใช่สอนเพื่อหวังแต่เงินเดือนตอบแทนเพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกันจะต้องถ่วงทอความรู้ ความสามารถวิชาการที่ก้าวหน้าแก่ศิษย์ ตามหน้าที่ จัดว่าเป็นสัมมาชีพของครู คือ มีการใช้แรงงานการสอนวิชาการ และมีผลผลิต คือรายได้ต่อเนื่อง เพื่อนำไปเลี้ยงตนและคนที่เกี่ยวข้อง และเสียภาษีช่วยรัฐ

4) สัมมาอาชีพะ โดยทางธรรม หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานกับอาชีพะ และผลตอบแทน โดยพิจารณาแบ่งเป็น 2 อย่าง คือ สำหรับคฤหัสถ์ ได้แก่ การใช้แรงงานในหน้าที่เป็นเรื่องของอาชีพะโดยตรง คือ เป็นไปเพื่อผลตอบแทนเป็นทรัพย์สินเงินทอง ใช้เป็นปัจจัยเลี้ยงชีพ เช่น อาชีพ กรรมกร ครู ทหาร ตำรวจ อัยการ ผู้พิพากษา นายกรัฐมนตรี เป็นต้น ส่วนของพระสงฆ์ ได้แก่ การใช้แรงงานในหน้าที่ไม่เป็นเรื่องของอาชีพะไม่มีความมุ่งหมายในด้าน อาชีพะ คือ ไม่เกี่ยวกับอาชีพะเลย เพราะไม่เป็นไป เพื่อผลตอบแทนเป็นปัจจัย เครื่องยังชีพ แต่ปฏิบัติงานเพื่อธรรมและเพื่อผดุงธรรมในโลก ถ้าเอาแรงงานที่พึงใช้ในหน้าที่ มาใช้ในการแสวงหาปัจจัยเครื่องยังชีพจัดว่าเป็นมิฉาชีพ¹¹

5) สัมมาอาชีพะ ในแง่การพัฒนาจิตใจและปัญญา ได้แก่ การรู้จักทำงานใช้แรงงาน เมื่อได้ ทรัพย์อันเกิดจากกิจกรรมนั้น ๆ แล้วก็รู้จักวิธีปฏิบัติต่อทรัพย์ คือ ให้ความรู้ ความเข้าใจ คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม และเป็นไปด้วย นิสสรณปัญญา หมายถึง การรู้เท่าทันต่อ ทรัพย์ไม่ตกเป็นทาสของทรัพย์สิน ไม่หลงมัวเมาในสมบัติที่ค้นหาได้แล้วนั้น คือ ให้เป็นนายทรัพย์ ต่อจากนั้น ก็นำทรัพย์ ที่หามาได้ทำให้เกิดประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ แก่ตนเอง ครอบครัว สังคมประเทศชาติตามลำดับ มีหลักในการปฏิบัติ คือ การแสวงหาทรัพย์ โดยชอบธรรมไม่ข่มเหง หรือเบียดเบียนเขาได้มาส่วนการใช้ทรัพย์ คือ บริหารทรัพย์เป็น 3 ส่วน ได้แก่ เลี้ยงตน (และคนที่เกี่ยวข้องกับตน) ให้เป็นสุขช่วยเหลือแบ่งปันแก่คนอื่น เช่น บริจาคเสื้อผ้าแก่ผู้ประสบภัยพิบัติ เป็นต้น และบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ เช่น สร้างเครื่องแพทย์แก่โรงพยาบาล สร้างโรงเรียน สร้างสะพาน ขุดบ่อน้ำ ขุดสระน้ำ เป็นต้น¹²

6) สัมมาอาชีพะ ที่มีคุณค่าทางจิตใจและปัญญา ได้แก่ เมื่อมีทรัพย์ก็ไม่มัวเมา ไม่ใช้จ่ายทรัพย์ ไปในทางให้โทษแก่ตนและสังคม เช่น เล่นการพนัน เสพยาเสพติด นำไปลงทุนทางที่ผิดต่อศีลธรรม และกฎหมาย เป็นต้น ดังนั้น ทรัพย์จึงมีผลต่อจิตใจและปัญญา เพื่อการดำรงชีพอยู่อย่างปกติสุข ถ้าขาดหลัก สัมมาอาชีพะ ย่อมผิดศีลได้เช่นกัน

7) สัมมาอาชีพะ ในความหมาย ฝ่ายคฤหัสถ์ ได้แก่ สัมมาอาชีพะสำหรับคฤหัสถ์ ผู้ครองเรือน ทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้รู้จักพัฒนาด้านสัมมาอาชีพะ คือ ให้รู้จักพัฒนาด้านสัมมาอาชีพะ คือ ให้รู้จักการหา

¹¹ ม.อ.(บาลี) 14/275/186.

¹² อัง.ทสก.(บาลี) 24/91/194.

ทรัพย์ การใช้จ่ายทรัพย์ และความสุขที่เกิดจากการใช้ทรัพย์ มีความหมายโดยสาระทางพุทธธรรม คือ หลักการแสวงหาทรัพย์มีอยู่ 4 ประการ ได้แก่ (อภฺรฐานสัมปทา) ความขยันหมั่นเพียรในการแสวงหา ไม่เกียจคร้าน กิจการงานทุกอย่างทำงานไม่ทอดทิ้งงาน ไม่อาภุคไม่จ้บจืด (อารักขสัมปทา) รู้จักวิธีรักษาทรัพย์ที่ได้มานั้น รู้จักบำรุงดูแลหาของใหม่มาแทนของเก่า รู้จักซ่อมแซมปรับปรุงให้ใช้งานได้ดี และการบริหารทรัพย์ควรให้คนมีความซื่อสัตย์ไว้ใจได้ดูแลทรัพย์สิน (กัลยาณมิตตา) การรู้จักคบหา เสวนากับบัณฑิต หรือสัตบุรุษ คนดีผู้มีศีล เว้นคนทุศีล โจรผู้ก่อการร้าย ผู้มีอิทธิพล ซึ่งเป็นภัยต่อสังคมและประเทศชาติ สมชีวิตา คือ การใช้จ่ายอย่างฉลาด ได้แก่ มีรายได้รายรับและรายเหลือ¹³

8) อาชีพที่ขัดต่อการพัฒนาด้านสัมมาอาชีพะสำหรับคฤหัสถ์ นอกจากการประกอบอาชีพที่สุจริตแล้ว บุคคลผู้หวังความเจริญด้านสัมมาอาชีพะพึงหลีกเลี่ยงโทษ ในการประกอบอาชีพค้าขายสิ่งที่ไม่เหมาะให้โทษ 5 อย่าง คือ ค้าขายอาวุธ ค้าขายมนุษย์ ค้าขายเนื้อสัตว์ ค้าขายน้ำเมา (รวมถึงสิ่งเสพติดทุกประเภท เช่น ยาบ้า ฝิ่น เป็นต้น) และค้าขายยาพิษ¹⁴ กล่าวโดยรวมแล้ว สัมมาอาชีพะ ในข้อนี้ เป็นการเว้นจากการเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด เช่น การโกงเขา หลอกหลวง สอพลอ บีบบังคับขู่เข็ญ ค้าคน ค้ายาเสพติด ค้ายาพิษ¹⁵ ซึ่งเป็นคุณธรรมคอยอุดหนุนศีลข้อที่ 2 ให้มั่นคงบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น บุคคลพึงรักษากาย วาจาของตนให้ดำรงมั่นในศีลแล้วบำเพ็ญตนให้ประกอบด้วยจิตอันเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ และสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลก ให้อยู่กันอย่างสันติสุข ปราศจากความรุนแรงประทุษร้ายต่อกัน โลกจึงจะถาวรมั่นคงอยู่ได้ยาวนาน ดังความตอนหนึ่งว่า ผู้มีธรรมประจำใจ เช่น เมตตา ความปรารถนาดีรักใคร่ต่อคนอื่น ยืนไม่ตรีจิตเป็นมิตรกับคนทุกคนกับสัตว์ทุกชนิด แม้แต่ความคิดล้างผลาญที่จะเกิดขึ้นในใจก็ไม่มี ย่อมประกันได้เลยว่าจะหาผู้มุ่งทำลายได้ยาก ท่านจึงสอนว่า เมตตา เป็นธรรมค้ำจุนโลก นั้นหมายความว่า โลกจะยั่งยืนอยู่ได้ และพัฒนาถาวรมั่นคง ตลอดไปก็เพราะทุกฝ่ายได้มีเมตตาต่อกัน และข้อเกี่ยวเนื่อง คือการดำรงชีวิตจะต้องมีได้ด้วยการประกอบอาชีพ คือ การทำงานเพื่อเลี้ยงปาก เลี้ยงท้อง ถ้าการทำงานเป็นสัมมาชีพ คือ ไม่ทุจริต ไม่คด โกง ไม่หลอกหลวง ไม่เป็นไปเพื่อทำลายตน และทำลายคนอื่นกันนั้นว่าเป็นอาชีพที่ดี ส่งเสริมการให้ ดำรงชีวิตดำเนินไปอย่าสะดวก และปลอดภัย

สรุป

อาชีพปารีสุทธิศีลในพระพุทธศาสนา คือ การดำรงชีวิตของตน ให้เป็นอยู่ได้อย่างสะอาดหมดจด.การงดเว้นจากการประพฤติมิฉฉาชีพที่กระทำด้วยวิธีอันเลวทรามต่าง ๆ การปฏิบัติตามหลักอาชีพปารีสุทธิศีล คือ การเลี้ยงชีพโดยทางที่ชอบธรรม บริสุทธิ์ ไม่ หลอกหลวงผู้อื่น บุคคลที่มีอาชีพบริสุทธิ์ ย่อมแสวงหาปัจจัย 4 โดยชอบธรรม การปฏิบัติตามหลักอาชีพปารีสุทธิศีลของบรรพชิต คือ ความสะอาดหมดจดแห่งวิธีการที่จะได้มาซึ่งปัจจัยบริโภคของภิกษุ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งจะต้องได้มาโดยวิธีที่ถูกต้อง

¹³ อภฺรฐก. (บาลี) 23/144/289.

¹⁴ อภฺรฐก.(บาลี) 22/177/233.

¹⁵ พระเมธีวราภรณ์, เบนฺจศีลเบญจธรรมอุดมชีวิตของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ต้นบุญ, 2553), หน้า

โดยนัยแห่งความเป็นสมณะเพศ และการปฏิบัติตามหลักอภิวชิวปริสุทธิตีลของคฤหัสถ์ คือ ควรที่จะยึดในหลักหัวใจเศรษฐกิจ คือ อุดมฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชิวิตา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการแสวงหาทรัพย์ และรักษาทรัพย์ไว้ได้อย่างมั่นคง ซึ่งเป็นประโยชน์ที่ถูกต้องตามหลักการและเหตุผล

การปรับใช้หลักอภิวชิวปริสุทธิตีล คือ ประกอบการงานที่สุจริตละมิงฉาชีพ เลี้ยงชีวิตด้วย สัมมาชีพ ขณะเดียวกันก็มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ การงานหน้าที่อันสุจริต การทำงานเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ถ้าการงานเป็นสัมมาชีพ คือ ไม่ทุจริตไม่คดโกง ไม่หลอกลวง ไม่เป็นไปเพื่อทำลายตน และทำลายคนอื่นก็นับว่าเป็นอาชีพที่ดี ส่งเสริมให้การ ดำรงชีวิตดำเนินไปอย่าง สะดวกและปลอดภัยจึงไม่เกิดโทษและชีวิตเป็นสุข

บรรณานุกรม

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2549.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 10, กรุงเทพมหานคร: สือตะวัน, 2545.
- พระเมธีวราภรณ์. **เบญจศีลเบญจธรรมอุดมชีวิตของมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, 2553.
- พระสิริมังคลาจารย์. **มังคลัตถทีปนี (แปล) เล่ม 2**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2535.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร). **อุปกณ์วินัยมุข เล่ม 2**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ. 2529.

สัพปุริสธรรม 7 กับการพัฒนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 Sappurisdhamma and Development in Thailand 4.0

ธนันท์ธร โสภณดิลก
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาแนวคิดและการประยุกต์ใช้หลักหลักสัพปุริสธรรม 7 สำหรับพัฒนาประเทศไทยแลนด์ 4.0 หลักธรรมนี้ซึ่งองค์พระสมเด็จฯ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้มอบไว้ให้กับสากลโลก หลักธรรมดังกล่าวนี้เป็นแนวทางหรือธรรมะที่ทำให้มนุษย์เราเป็นคนดี หรือจะเรียกได้ว่าเป็นธรรมะของคนนั่นเอง อนึ่งแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมิถรมหาภูมิพลอดุลยเดช (ร.9) อันเป็นแนวทางแห่งการประมาณตนและทำสิ่งที่ตนพอจะทำได้เพื่อตนเอง เพื่อชุมชนอันก่อให้เกิดผลประโยชน์สุขตามมา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่องค์พระสมเด็จฯ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ ดังนั้น หลักสัพปุริสธรรม 7 นี้สามารถนำมาใช้อธิบายถึงแนวทางการพัฒนาประเทศไทยภายใต้ “ประเทศไทย 4.0” นับเป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน อย่างแท้จริง

คำสำคัญ : สัพปุริสธรรม 7, การพัฒนา, ไทยแลนด์ 4.0

Abstract

This article aims to study the concept and applying of Sappurisa dhamma principles for development Thailand 4.0. Sappurisa dhamma principles that Lord of Budhha give to the world is way of life and bring people to good men. Thus, King Bhumibol Adulyadej (Rama IX)'s Sufficiency Economy Philosophy is the middle path principle generating for yourself and communities according to Lord of Budhha said. So, Sappurisa dhamma principles can explain the way of country development under "Thailand 4.0". This is the beginning of truly driving country to stability, prosperity and sustainability.

Keywords: Sappurisdhamma, Development Thailand 4.0

บทนำ

อดีตที่ผ่านมาประเทศไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และในขณะเดียวกันความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ในศตวรรษที่ 21 ความเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ค่านิยม ทัศนคติ และ

พฤติกรรมของพลเมืองในสังคม และก่อให้เกิดความร่วมมือกับมิตรประเทศทั้งในรูปแบบทวิภาคีและพหุภาคี รวมถึงความร่วมมือกับประเทศในอนุภูมิภาคและอาเซียนซึ่งมีความเข้มข้นและชัดเจนขึ้น

อย่างไรก็ตามเมื่อมีการเชื่อมโยงกับสังคมโลกมากขึ้น ก็ย่อมก่อให้เกิดความอ่อนไหวและผันผวนตามปัจจัยภายนอก ในขณะที่ความสามารถในการแข่งขันปรับตัวช้า เนื่องจากการยกระดับห่วงโซ่มูลค่าการผลิต เกษตร อุตสาหกรรม และบริการสู่การใช้องค์ความรู้ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมยังดำเนินการได้น้อย ทำให้ฐานการผลิตเกษตร อุตสาหกรรม และบริการมีผลิตภาพการผลิตต่ำ ประกอบกับประเทศไทยยังประสบปัญหาคุณภาพในเกือบทุกด้าน ที่สำคัญได้แก่ คุณภาพคน คุณภาพ การศึกษา คุณภาพบริการสาธารณะ และบริการสาธารณสุข สังคมไทยยังมีความเหลื่อมล้ำสูง ก่อให้เกิดความแตกแยก อีกทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ร่อยหรอและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว มีภาวะขยะล้นเมือง และการบริหารจัดการน้ำยังไม่มีระบบที่สมบูรณ์ รวมไปถึงผลกระทบที่เกิดจากสภาพภูมิอากาศผันผวนมีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งสะท้อนถึงปัญหาการจัดการภาครัฐที่ขาดประสิทธิภาพเพราะการบริหารจัดการยังขาดเอกภาพ และการปฏิรูปกฎหมายเพื่อพัฒนาประเทศยังล่าช้า

ดังนั้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2564) ยังคงยึดหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม โดยสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของกรอบยุทธศาสตร์ชาติที่กำหนดว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” อันเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อวางรากฐานของประเทศในระยะยาวให้มุ่งต่อ ยอดผลสัมฤทธิ์ของแผนที่สอดคล้องเชื่อมโยงและรองรับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องกัน ไปตลอด 20 ปี”¹

คำนิยามและความหมาย

สี่ปुरुสธรรม 7² (ธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของผู้ดี) ประกอบด้วยดังนี้

1. อัมมัญญตา (ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ) คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล
2. อัตถัญญตา (ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล) คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก
3. อัตตัญญตา (ความรู้จักตน) คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น
4. มัตตัญญตา (ความรู้จักประมาณ) คือ ความพอดี

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560– 2564), หน้า 3.

² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ 12. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546).

5. กาลัญญุตตา (ความรู้จักกาล) คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน

6. ปริสัญญุตตา (ความรู้จักบริษัท) คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม

7. บุคคลัญญุตตา หรือ บุคคลปโรปรัญญุตตา (ความรู้จักบุคคล) คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอรรถาศัยความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น

การพัฒนา ได้มีผู้ให้นิยามความหมายของคำว่า การพัฒนาไว้ดังต่อไปนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (planned change)³

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การกระทำให้เกิดขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า⁴

วิทยากร เชียงกุล กล่าวไว้ว่า การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึง การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจและความสงบสันติซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางการศึกษาสิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่าง ๆ ด้วยความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกกันว่าเป็นการพัฒนา “คุณภาพ” เพื่อให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า⁵

พัฒนาในยุค Thailand 4.0

ประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมามีการพัฒนา ด้านเศรษฐกิจเป็นไปอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ยุคแรก เรียกว่า “ประเทศไทย 1.0” เน้นการเกษตรเป็นหลัก เช่นผลิตและ ขาย พืชไร่ พืชสวน หมู หมา กา ไก่ เป็นต้น ยุคสอง เรียกว่า “ประเทศไทย 2.0” เน้นอุตสาหกรรมแต่เป็น อุตสาหกรรมเบา เช่น การผลิตและขายรองเท้า เครื่องหนัง เครื่องดื่ม เครื่องประดับ เครื่องเขียน กระเป๋า เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น ยุคที่สาม เรียกว่า “ประเทศไทย 3.0” เป็นอุตสาหกรรมหนัก และการส่งออก เช่นการผลิตและขาย ส่งออกเหล็กกล้า รถยนต์ ถังน้ำมัน แยกก๊าซธรรมชาติ ปูนซีเมนต์ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นไทยในยุค 1.0 2.0 และ 3.0 รายได้ประเทศยังอยู่ในระดับปานกลาง จึงเป็นสาเหตุให้หันไปสู่ยุคที่สี่ ให้ เรียกว่า “ประเทศไทย 4.0” ให้เป็นเศรษฐกิจใหม่ (New Engines of Growth) มีรายได้สูง

³ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2526), หน้า 5.

⁴ ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ส.ส.น.ไทยอนุเคราะห์ไทย, 2526), หน้า 1.

⁵ วิทยากร เชียงกุล, การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย : บทวิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉบับแรก, 2527), หน้า 17-18.

โดยวางเป้าหมายให้เกิดภายใน 5-6 ปีนี้ คล้าย ๆ กับการวาง ภาพอนาคตทางเศรษฐกิจที่ชัดเจนของประเทศที่พัฒนา เช่น สหรัฐอเมริกา “A Nation of Makers” อังกฤษ “Design of Innovation” อินเดีย “Made in India” หรือ ประเทศเกาหลีใต้ที่วางโมเดลเศรษฐกิจในชื่อ “Creative Economy”⁶

ไทยแลนด์ 4.0 มีลักษณะอย่างไร

ประเทศไทย 4.0 เป็นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจ ไปสู่ “Value-Based Economy” หรือ เศรษฐกิจที่ ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” โดยมีฐานคิดหลัก คือ เปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์” ไปสู่สินค้าเชิง “นวัตกรรม” เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยอุตสาหกรรมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิด สร้างสรรค์และนวัตกรรมและเปลี่ยนจากการเน้นภาคการผลิตสินค้าไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น

ด้านการเกษตรเปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิมในปัจจุบัน ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ที่เน้นการบริหาร จัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยเกษตรกรต้อง ร่ำรวยขึ้น และเป็นเกษตรกรแบบเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur)

นอกจากนี้ด้านธุรกิจเปลี่ยนจาก Traditional SMEs หรือ SMEs ที่มีอยู่และรัฐต้องให้ความช่วยเหลือ อยู่ตลอดเวลา ไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ Startups บริษัท เกิดใหม่ที่มีศักยภาพสูง เปลี่ยนจาก Traditional Services ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำไปสู่ High Value Services และด้านแรงงานของประเทศ เปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและทักษะสูง เป็นต้น

ไทยแลนด์ 4.0 จะพัฒนาเรื่องใดบ้าง

เพื่อให้เกิดผลจริงต้องมีการพัฒนาวิทยาการ ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการวิจัยและพัฒนา แล้วต่อยอดในกลุ่มเทคโนโลยี และ อุตสาหกรรม เป้าหมาย ดังนี้

1. กลุ่มอาหาร เกษตร และเทคโนโลยีชีวภาพ เช่น สร้างเส้นทางธุรกิจใหม่ (New Startups) ด้านเทคโนโลยีการเกษตร เทคโนโลยีอาหาร เป็นต้น

2. กลุ่มสาธารณสุข สุขภาพ และเทคโนโลยีทางการแพทย์ เช่น พัฒนาเทคโนโลยี สุขภาพ เทคโนโลยี การแพทย์ สปา เป็นต้น

3. กลุ่มเครื่องมือ อุปกรณ์อัจฉริยะ หุ่นยนต์ และระบบเครื่องกลที่ใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ควบคุม เช่น เทคโนโลยีหุ่นยนต์ เป็นต้น

4. กลุ่มดิจิทัล เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่ เชื่อมต่อและบังคับอุปกรณ์ต่าง ๆ ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยี สมอกลฝั่งตัว เช่น เทคโนโลยีด้านการเงิน อุปกรณ์เชื่อมต่อออนไลน์โดยไม่ต้องใช้คน เทคโนโลยี การศึกษา อี-คอมเมิร์ซ เป็นต้น

5. กลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วัฒนธรรม และ บริการที่มีมูลค่าสูง เช่น เทคโนโลยีการออกแบบ ธุรกิจ โลฟส์สไตล์ เทคโนโลยีการท่องเที่ยว การเพิ่มประสิทธิภาพการบริการ เป็นต้น

⁶ สุวิทย์ เมษินทรีย์, ออนไลน์.

หลักสัปปริสธรรม 7 กับการพัฒนาในยุคไทยแลนด์ 4.0

จากกระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศไทยภายใต้ “ประเทศไทย 4.0” เป็นอีกนโยบายหนึ่งที่เป็นการวางรากฐานการพัฒนาประเทศในระยะยาว เป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนไปสู่การเป็นประเทศที่ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามวิสัยทัศน์รัฐบาล เป็นรูปแบบที่มีการผลักดันการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ การปฏิรูป การวิจัย และการพัฒนาและการปฏิรูปการศึกษาไปพร้อม ๆ กัน เป็นการผนึกกำลังของทุกภาคส่วนภายใต้แนวคิด “ประชารัฐ” ที่ผนึกกำลังกับเครือข่ายพันธมิตรทางธุรกิจ การวิจัยพัฒนาและบุคลากรทั้งในและระดับโลก

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2564) ซึ่งยังคงยึดหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวคิดหลักในการบริหารประเทศ ซึ่งสามารถถอดรหัสออกมาเป็น 2 ยุทธศาสตร์ที่สำคัญ คือ

1. การสร้างความเข้มแข็งจากภายใน (Strength from Within) โดยมีกลไกในการขับเคลื่อนหลักอยู่ 3 ตัวคือ

1.1) การยกระดับนวัตกรรม(Innovation Driven Proposition) ของทุกภาคส่วนในประเทศ

1.2) การสร้างสังคมที่มีจิตวิญญาณของความเป็นผู้ประกอบการ(Entrepreneur Driven Proposition)

1.3) การสร้างความเข้มแข็งในระดับฐานรากหรือชุมชน

ซึ่งทั้ง 3 กลไกนี้ขับเคลื่อนไปพร้อม ๆ กันและเมื่อโครงสร้างภายในประเทศเข้มแข็งแล้ว การเชื่อมโยงกับภายนอกก็ย่อมเป็นสิ่งที่ต้องทำควบคู่กันไป

2. การเชื่อมโยงกับประชาคมโลก (Connect to the World) ในการเชื่อมโยงกับประชาคมโลกนี้ สามารถเชื่อมโยงทั้งในมิติทางเศรษฐกิจในระดับประเทศ เศรษฐกิจภูมิภาคและเศรษฐกิจโลก ซึ่งเมื่อเศรษฐกิจในประเทศเมื่อเชื่อมโยงกับแนวคิดการสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากจะก่อให้เกิดการเติมเต็มพลังในท้องถิ่น (Local Empowerment) ผ่านการค้าและการลงทุนในท้องถิ่น การจ้างงานในท้องถิ่นและนำไปสู่ความเป็นเจ้าของของคนในท้องถิ่น และสามารถเชื่อมโยงในระดับภูมิภาค อาทิต ASEAN และในระดับโลกได้

จากการที่นำแนวคิดหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาปรับใช้นั้นก่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลใน 4 มิติ กล่าวคือ ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ(Economic Wealth) ความอยู่ดีมีสุขของผู้คนในสังคม(Social Well-beings) การรักษสิ่งแวดล้อม (Environment Wellness) และการยกระดับศักยภาพและคุณค่าของมนุษย์ (Human Wisdom)

การยกระดับศักยภาพและคุณค่าของมนุษย์(Human Wisdom) ด้วยการพัฒนาคนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งเป็นแนวทางแห่งการประมาณตนทำสิ่งที่ตนพอจะทำได้เพื่อตนเอง เพื่อชุมชนและจะก่อให้เกิดผลแห่งประโยชน์สุขตามมา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่องค์พระสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเคยมอบให้กับประชากรชาวโลกที่พระองค์ทรงโปรดนั่นก็คือ “สัปปริสธรรม 7” ซึ่งสามารถนำมาเชื่อมโยงปรับใช้ภายใต้บริบทไทยแลนด์ 4.0 ได้ดังนี้

1. การรู้หลักรู้จักเหตุ (ธัมมัญญตา) คือ รู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง ซึ่งตนมีหน้าที่ความรับผิดชอบในการบริหารจัดการให้สิ่งนั้นบรรลุผลสำเร็จ จำเป็นต้องรู้หลักการ ที่จะเป็เหตุให้สิ่ง ๆ

นั้น ประสบความสำเร็จได้ตามเป้าหมาย ซึ่งการรู้หลัก รู้จัก เหตุว่าความรู้เป็นหลักการสำคัญ ในการพัฒนาตน และองค์กรทั้งในภาครัฐและภาคเอกชนให้ไปสู่ความสำเร็จจึงเป็นหลักธรรมขั้นแรกที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนา ในขั้นต่อ ๆ ไป

2. การรู้จักผล (อรรถัตถญาณุตตา) หมายถึง การรู้ความหมายและความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของสิ่งที่ตนกำลังปฏิบัติ กล่าวคือ ต้องเข้าใจวัตถุประสงค์ จุดมุ่งหมายและวิสัยทัศน์ขององค์กร ทั้งนี้ไม่เพียงแต่มองในมุมมองของการบริหารองค์กร ยังสามารถปรับใช้ในมุมมองของการขับเคลื่อนธุรกิจขนาดเล็กได้เช่นกันที่จะต้อง มีเป้าหมายทั้งในเรื่องของการบริหารคน งานและเงิน

3. การรู้ตน (อรรถัตถญาณุตตา) คือ รู้ตามความเป็นจริงว่า ตนมีฐานะ ความรู้ ความสามารถ ความถนัด มีจุดแข็ง จุดอ่อนอย่างไร ซึ่งต้องกำหนดบทบาทให้เหมาะสมกับสภาพที่แท้จริงของตน ตลอดจนปรับปรุงและพัฒนาตนให้มีศักยภาพสูงขึ้น กล่าวได้ว่าทำตามกำลังพอประมาณที่ตนสามารถกระทำได้

4. การรู้ประมาณ (มัตตัตถญาณุตตา) คือ การรู้จักความพอดี รู้ประมาณในการบริโภค รู้ประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอดีในการประกอบกิจการต่าง ๆ ต้องมีความเข้าใจและกระทำด้วยปัญญา เพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่ตนเองและผู้อื่น

5. การรู้กาลเวลา (กาลัตถญาณุตตา) คือ การรู้กาลเวลาอันเหมาะสม รู้ว่าเวลาใด ควรกระทำการสิ่งใด วางแผนด้านเวลาอย่างไรให้มีประสิทธิภาพ และไม่ควรปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์

6. การรู้ชุมชน (ปริสัณญาณุตตา) เมื่อเข้าไปเกี่ยวข้องกับชุมชนใด ต้องรู้จักชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนนั้น ๆ ตลอดจนรู้จักให้เกียรติ ให้ความร่วมมือ ช่วยทำนุบำรุง รักษาชุมชนให้สงบเรียบร้อยน่าอยู่อาศัย

ภายใต้การพัฒนาทางเศรษฐกิจ ย่อมต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปด้วย ไม่เช่นนั้นแล้วย่อมก่อให้เกิดสถานะไม่สมดุลระหว่างระบบนิเวศน์(Ecology) และระบบเศรษฐกิจ (Economy) ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา โดยผลกระทบที่เกิดจากสถานะโลกร้อนนี้ ย่อมเป็นความรับผิดชอบของทั่วโลกที่ต้องรับผิดชอบ และให้ความสำคัญร่วมกัน ซึ่งปัจจุบันนี้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคมภาคธุรกิจ Corporate Social Responsibility (CSR) กล่าวคือ การดำเนินธุรกิจนั้นต้องอยู่ภายใต้หลักจริยธรรมและการกำกับที่ดี ควบคู่ไปกับการใส่ใจและดูแลรักษาสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาธุรกิจอย่างยั่งยืน CSR เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อสังคมชุมชนและความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งไม่ต้องการให้มนุษย์และสิ่งแวดล้อมอยู่ร่วมกันในลักษณะเบียดเบียน แต่ต้องการให้มนุษย์และสิ่งแวดล้อมอยู่ร่วมกันในลักษณะเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

7. การรู้บุคคล (บุคคัตถญาณุตตา) การรู้จักและเข้าใจความแตกต่างของบุคคล ในด้านทักษะ ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ทัศนคติ และคุณธรรม

จะเห็นว่าหลักสัปปุริสธรรม 7 ข้างต้น สามารถอธิบายความสัมพันธ์ของการบริหารจัดการเกี่ยวข้องกับคนและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่า พบได้ในสังคมมนุษย์ หรือปัจจัยแห่งสังคมในกระบวนการอาศัยซึ่งกันและกัน ด้วยการพิจารณาจากเหตุและผล รู้จักโลก รู้จักธรรมชาติ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ อันนำไปสู่สังคมที่มีความหวัง (Hope) สังคมที่เปี่ยมสุข (Happiness) สังคมที่มีความสมานฉันท์ (Harmony)

บรรณานุกรม

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**.พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- ไมตรี สุนทรวรรณ. (8 กุมภาพันธ์ 2553). **สัปปุริสธรรมกับยุคโลกาภิวัตน์**. สืบค้นเมื่อ 9 สิงหาคม 2560, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/334781>
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท**, กรุงเทพมหานคร: ส.ส.น.ไทย อนุเคราะห์ไทย, 2526.
- วิทยากร เชียงกุล, **การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉัับแกระ, 2527.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **การพัฒนาชุมชน**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2526.
- สุวิทย์ เมษินทรีย์. **ประเทศไทย 4.0 โมเดลเศรษฐกิจใหม่**. สืบค้นเมื่อ 9 สิงหาคม 2560, จาก <http://www.drborworn.com/article/detail.asp?id=16>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560– 2564)**.

ความเชื่อกฎแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฏฐิในพระพุทธศาสนาเถรวาท The Belief in Law of Karma According to Sammadhitthi in Theravada Buddhism

พระมหาสุพร รุกขิตธมฺโม (ปวงกลาง),ดร.
วิทยาเขตนครราชสีมา

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และความเชื่อกฎแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฏฐิในพระพุทธศาสนาเถรวาท การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า กฎแห่งกรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ที่ทำให้เกิดผลของการกระทำนั้น ๆ คำว่า “กฎแห่งกรรม” จึงเป็นคำกลาง ๆ ที่ไม่ดีหรือชั่วในตัวเอง กรรมบางอย่างให้ผลในปัจจุบัน บางอย่างรอให้ผลเมื่อมีเหตุปัจจัยที่เพียงพอ ในทางพระพุทธศาสนาสามารถสงบระงับและดับได้ โดยการฝึกฝนอบรมตนในแนวทางไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา มนุษย์ทุกคนจึงควรตระหนักรู้ และชวนขวายนั่นทำความดีทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ เป็นผู้ละอายชั่วเกรงกลัวต่อบาป ให้ตั้งกุศลจิตในกรรมคืออยู่เป็นนิจ กรรมจึงเป็นประดุจเงาติดตามตัวบุคคล อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพราะกรรมนั้นล้วนส่งผลเป็นวิบากอย่างต่อเนื่องและตลอดเวลา

ส่วนกฎแห่งกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นกระบวนการของการดำเนินชีวิต มีความคิดดี ความปรารถนาดี ก็เกิดความถูกต้องตามไปด้วย อันเป็นเหตุให้วิถีชีวิตดำเนินไปตามทางสายกลางหรือมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นทางดับทุกข์ วิธีการสร้างความเชื่อในกฎแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฏฐิ มี 2 ประการ คือ 1. โปรโตไซสสะ ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก เช่น การคบหากัลยาณมิตรคนดี คนมีศีลธรรม มีสัจบุรุษและพระพุทธเจ้า เป็นต้น และ 2. โยนิโสมนสิการซึ่งเป็นปัจจัยภายใน ทำความดีทั้งในที่แจ้งและในที่ลับเป็นผู้ละอายชั่วเกรงกลัวต่อบาปให้ตั้งกุศลจิตในกรรมคืออยู่เป็นนิจ การเชื่อในกฎแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฏฐิ เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะมีผลต่อการแสดงออกและการคิด ควรปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: ความเชื่อ,กฎแห่งกรรม,หลักสัมมาทิฏฐิ,พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This thesis was the main purposes to study the law of Kamma in Theravāda Buddhism, and to study a belief in the law of Kamma according to Theravāda Buddhism. This was a qualitative research to collect all data from academic paper, books and related researches.

A result of this study was found that the law of Kamma was action with intention to cause a result of that action. The word, 'Kamma' was general language without stressing on only goodness or badness. Some of Kamma produced a result in the present time but some of Kamma gave a result in the future when all proper factors came together. In Buddhism, there was a way to stop and cease it by training oneself in a way of Threefold Training: morality, concentration, and wisdom. All human beings ought to be conscious and get attempt to produce good action both in front of people and behind them. They ought to be afraid of badness and get continuously moral mind full of good action. Thus, Kamma was like a shadow following a person without any stop although he was free from all defilement because Kamma gave continuously a result through all times.

The law of Kamma according to being a process of living. If life was full of kindness, it caused the right to live in the Middle Way or Eightfold Noble Path that was really a way of ceasing the suffering. There were two ways of making people believe in the law of Kamma according to Theravāda Buddhism : (1) Paratoghosa (external factors) such as associating with good, moral persons like a worthy man and the Buddha, and (2) Yonisomanasikara (internal factors) such as holding the honesty both in front of people's eyes and behind them, fearing a result of badness, and getting the intention to produce continuously goodness. The belief in the law of Kamma according to Sammādhitti was an important factor to live in the present time because it had great effect on a personal manner and thoughts. Thus, it was necessary to practice it continuously.

Keywords: The Belief, Law of Kamma, Sammadhitthi, Theravāda Buddhism

บทนำ

ความเชื่อกฎแห่งกรรม¹ หรือการเชื่อกรรมและผลแห่งกรรม จัดเป็นหลักคำสอนที่สำคัญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา เพราะวิถีชีวิตของคนทุกคนนับตั้งแต่เกิดจนตาย ทุกชีวิตจะดำเนินไปในทางดีหรือทางชั่วขึ้นอยู่กับกรรม หรือการกระทำที่ตนได้อบรมสั่งสมไว้ ได้กระทำไว้ ดังพระพุทธวจนะที่ว่า “กมฺมุนา วตฺตตี โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม”² นั่นคือ ส่วนหนึ่งอาจเป็นผลมาจากกรรมเก่าที่ได้เคยกระทำไว้ในอดีตชาติ หรืออีกส่วนหนึ่งอาจเป็นผลมาจากกรรมใหม่ที่สร้างขึ้นเอง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนผู้คนที่ทั้งหลาย

¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.(กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ครั้งที่ 11. (พิมพ์ที่ บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551). หน้า 428.

² ขุ.ธ.(ไทย) 25 /2530/342.

ให้รู้ถึงกฎแห่งความจริงที่ว่า วิถีชีวิตของสรรพสัตว์ตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม ไม่ใช่พรหมลิขิต แต่พระองค์ทรงสอนให้มีความเชื่อกรรม ที่สัตว์ทั้งหลายกระทำไว้เป็นตัวกำหนดให้สัตว์ให้ติเลวแตกต่างกัน ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ทำให้เห็นว่าการกระทำกรรมต่าง ๆ ที่เป็นเหตุ ทำให้มีผลเกิดขึ้นจริง บางครั้งจึงเรียกว่าเป็นกรรมวาท และพระพุทธองค์ได้ชื่อว่าเป็นกรรมวาที คือผู้มีปกติกกล่าวกรรม พระพุทธศาสนาสอนเรื่องศรัทธาที่เกี่ยวกับกรรมไว้ ถือเป็นความเชื่อพื้นฐานของชาวพุทธ กล่าวคือ ศรัทธา 4 ประการ ได้แก่ 1) เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา) 2) เชื่อกฎแห่งกรรม (กम्मสัทธา) 3) เชื่อว่ากรรมที่ทำมีผลจริง (วิปากสัทธา) 4) เชื่อว่าผู้ทำกรรม ได้รับผลของกรรมที่ตนได้ทำไว้ (กम्मสสกตาสัทธา) พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อกรรมตามหลักศาสนา ไม่ใช่ความเชื่อที่มงายแต่ประการใด พระพุทธองค์ทรงอธิบายให้เหตุผลในเรื่องของกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด กฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องของเหตุและผล ซึ่งมีความสำคัญมากเพราะสามารถอธิบายถึงความเป็นไปในชีวิตของมนุษย์ ทั้งในด้านความเจริญ และความเสื่อม ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาความเชื่อกฎแห่งกรรมเป็นความสำคัญอันดับต้น ๆ ของการศึกษาธรรมะในพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนทุกคนไม่ควรมองข้าม เพราะถ้าชาวพุทธไม่เข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรมและการให้ผลอย่างถูกต้องแล้ว อาจก่อให้เกิดความทุกข์ได้เพราะมีการเข้าใจผิดเกี่ยวกับกรรม และการให้ผลของกรรม ทำให้มนุษย์สามารถมองเห็นหลักของเหตุและผล ทั้งนี้เพราะการให้ผลของกรรมมีความซับซ้อนมาก เนื่องจากบางช่วงของการให้ผลของกรรม อาจข้ามภพข้ามชาติหลาย ๆ ชาติ ดังปรากฏในอจินตีสสูตร อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต เรื่องอจินไตย 4³ คือ พระพุทธเจ้าองค์เดียวเท่านั้นที่สามารถจะรู้ได้ตลอดสายของทุกชีวิต อย่างไรก็ตาม มนุษย์เราก็สามารถรู้และเข้าใจเรื่องกรรมและการให้ผลได้ โดยการศึกษาธรรมะในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง แต่ก็เป็นเรื่องที่น่าเสียดายที่ผู้คนส่วนใหญ่มิได้ให้ความสนใจในเรื่องนี้เท่าที่ควรสังเกตได้จากการดำเนินชีวิต ขาดความสนใจในการศึกษาธรรมะที่เกี่ยวกับกรรม สนใจแต่วิชาการทางโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่เข้าใจกันว่าเป็นการบ่งบอกถึงความเจริญของมนุษย์ ซึ่งเป็นเพียงความเจริญทางด้านวัตถุเท่านั้น ส่วนทางด้านจิตใจของมนุษย์นับวันแต่จะเสื่อมลง โดยจะเห็นได้จากข่าวคราวตามหน้าหนังสือพิมพ์ที่แสดงให้เห็นว่าผู้คนทั้งหลาย เริ่มมีคุณธรรมจริยธรรมลดน้อยลงไปทุกที เพราะผู้คนขาดความเข้าใจในเรื่องของกรรมนั่นเอง จึงไม่รู้เท่าทันความจริงและอาจละเลยถึงขั้นจะไม่เชื่อเรื่องกรรม ดังนั้น หากคนเราหันมาให้ความสนใจและศึกษาธรรมะ โดยเฉพาะในเรื่องของกรรมและการให้ผลของกรรมแล้ว ก็ย่อมเป็นนิमितหมายที่ดีที่จะทำให้นักในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคมไทย หากคนทั่วไปมีความเชื่อเรื่องกรรม การให้ผลของกรรม และการเวียนว่ายตายเกิด ปัญหาของการละเมิดศีลธรรมหรือปัญหาจริยธรรมคงจะลดน้อยลงไป เพราะคนจะมีความละเอียดต่อความชั่วและเกรงกลัวบาป แต่หากคนเรายังไม่มีความเชื่อในเรื่องนี้หรือยังมีความสงสัย ก็อาจจะไม่อยู่ในกรอบแห่งจริยธรรมหรือศีลธรรม ในทางพระพุทธศาสนา ความไม่เชื่อเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด จัดเป็นมิจฉาทิฎฐิประเภทหนึ่ง ในมิจฉาทิฎฐิคือความเห็นผิดมี 10 ประการ⁴

³ อจ. จตุกก.(ไทย) 21/2530/ 106.

⁴ ชุ.ธ. (ไทย) 25/2530/301.

ความเชื่อกฎแห่งกรรม เป็นหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งนับว่ามีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวพุทธเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากความเชื่อเรื่องกรรมและกฎแห่งกรรม จึงทำให้บุคคลในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข โดยมีหลักเชื่อว่า ถ้าบุคคลทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี และตรงกันข้าม ถ้าทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่วตอบแทนเช่นเดียวกัน ดังพระพุทธพจน์ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้ผลชั่ว”⁵ ส่วนความหมายของกรรม คือ การกระทำของบุคคลที่แสดงออกทางกาย ทางวาจาและทางใจ การกระทำทั้งสามทางนี้ ที่สำคัญที่สุดคือทางจิตใจ เพราะการกระทำทางกาย วาจา ล้วนเกิดจากจิตใจเป็นผู้สั่งการทั้งสิ้น และการสั่งการของจิตที่แสดงออกทางกาย วาจา อาจจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ กรรมดีกระทำแล้วให้ผลดี ไม่ร้อนใจในภายหลัง ส่วนกรรมชั่วกระทำแล้วให้ผลชั่ว คือ ร้อนใจภายหลัง⁶

ความเชื่อกฎแห่งกรรมและการให้ผลของกรรม ของคนในสังคมชาวพุทธส่วนหนึ่ง ยังไม่เข้าใจในเรื่องกฎแห่งกรรม ว่ากรรมจะให้ผลหรือไม่ เช่น เมื่อตนทำความดีไปแล้ว แต่ผลของความดีไม่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันชาติ กลับไม่ร่ำรวยเหมือนคนที่ฉ้อโกง หรือคอร์รัปชั่นต่อหน้าที่ สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่ากรรมมีการให้ผลในระยะเวลาที่ต่างกัน หากเข้าใจคลาดเคลื่อนหรือเกิดมิจฉาทิฐิแล้วย่อมปฏิเสธว่า กรรมดีไม่มี กรรมชั่วไม่มี นรกสวรรค์ไม่มี นิพพานก็ไม่มี บุญกุศลต่าง ๆ ที่ทำไปก็ไร้ผลไม่มีความหมายใด ๆ ต่อการดำเนินชีวิตให้เจริญงอกงามเลย หากเห็นอย่างนี้ จัดเป็นความเห็นผิดอย่างรุนแรง แม้การปฏิบัติก็ผิดไปด้วย บางคนก็रोให้โชคหรือรอเทวดาบันดาลให้เป็นไปต่าง ๆ นานา พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาที่ชื่อว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” เป็นสูตรที่ว่าด้วยการหมุนกงล้อ คือพระธรรม (Setting in Motion the Wheel of Dharma)⁷ กล่าวถึง สัมมาทิฐิจึงมีความสำคัญในฐานะที่คอยขับเคลื่อนให้ผู้ปฏิบัติ ดำเนินอยู่บนมรรควิธีอันเป็นทางสายกลาง ที่เรียกกันว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ซึ่งถือเป็นข้อปฏิบัติอันพอดี ที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้น เป็นอิสระ ดับทุกข์ ปลอดภัย

ดังนั้นผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะศึกษาความเชื่อกฎแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฐิ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้คนในสังคมมีความเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรมที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” เพิ่มมากขึ้น และมีการใช้หลักสัมมาทิฐิมาเป็นหลักในการพิจารณาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องกรรม และกฎแห่งกรรม ด้วยความเห็นชอบ ความเห็นและความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับความความเชื่อกฎแห่งกรรม ซึ่งทำให้เกิดการกระทำอันถูกต้องตามหลักสัมมาทิฐิทางพระพุทธศาสนาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1 เพื่อศึกษากฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2 เพื่อศึกษาความเชื่อกฎแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฐิพระพุทธศาสนาเถรวาท

⁵ ส.ส. (ไทย) 15/256/374.

⁶ ช.ธ. (ไทย) 25/15-16/28-29.

⁷ เสฐียรพงษ์ วรรณปก (ราชบัณฑิต). พระสูตรดับทุกข์. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2541), หน้า 3-4.

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (primary sources) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และข้อมูลทุติยภูมิ (secondary sources) จากเอกสาร บทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล จากหนังสือที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ตลอดถึงตำราเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีขั้นตอนการวิจัย โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

1 ขั้นรวบรวมข้อมูล

1) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, CD ROM พระไตรปิฎกภาษาไทยและภาษาบาลี

2) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ตลอดทั้งงานวิจัยเอกสารและหนังสือตำรา ที่มีเนื้อหาสอดคล้องหรือที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ทำการวิจัย ซึ่งได้จากแหล่งข้อมูล ต่าง ๆ ทั้งฉบับภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ เป็นต้น

2 ขั้นวิเคราะห์

วิเคราะห์ข้อมูลความเชื่อภุมแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฐิพระพุทศาสนาเถรวาท โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังกล่าว มาศึกษาวิเคราะห์ แยกแยะประเด็น และอธิบายตามกรอบแนวคิดในประเด็นที่ต้องการทราบ

3 ขั้นสรุป

สรุปผลจากการศึกษาและวิเคราะห์ในประเด็นว่าด้วย ความเชื่อภุมแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฐิพระพุทศาสนาเถรวาท เพื่อหาข้อสรุป และนำเสนอรายงานผลการวิจัยในรูปแบบเชิงพรรณนาต่อไป

สรุปผลการวิจัย

ความเชื่อภุมแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฐิในพระพุทศาสนาเถรวาท สรุปผลการศึกษาวิจัยได้ดังนี้

1) ภุมแห่งกรรมในพระพุทศาสนาเถรวาท

คำว่า “กรรม” เป็นคำกลาง ๆ แปลว่าการกระทำหมายถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ซึ่งเป็นตัวเหตุที่จะก่อให้เกิดผลดีและผลชั่ว จะเป็นการแสดงออกทางกายวาจาหรือใจคิดก็ตามจัดเป็นกรรมทั้งนั้น และกรรมนั้นก็ได้หมายถึงเฉพาะกรรมชั่วที่บุคคลทำไว้ในอดีตตามที่คนทั่วไปเข้าใจเท่านั้น แต่หมายถึงกรรมทั้งดีและชั่วที่บุคคลได้ทำไว้ในอดีตปัจจุบันและที่จะทำในอนาคตด้วย

กรรม12เป็นมติของอรรถกถาจารย์ที่กล่าวไว้ในอรรถกถาโดยมีวัตถุประสงค์รวบรวมคำสอนเรื่องกรรมจากพระไตรปิฎกแล้วจัดแบ่งออกเป็น3 ประเภทตามทางให้ผลของกรรมคือ 1. กรรมให้ผลตามหน้าที่ 2. กรรมให้ผลก่อนหรือหลัง 3. กรรมให้ผลตามระยะเวลา อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับกรรมและผลของกรรมที่เป็นรูปธรรมได้ชัดเจน ภุมแห่งกรรมนี้ก็เช่นเดียวกันกล่าวคือเป็นนิยามหนึ่งในนิยาม5ที่ท่านเรียกว่า “กรรมนิยาม” ธรรมนิยามมีความหมายครอบคลุมภุมธรรมชาติหมดทั้ง5ข้อ กรรมทั้งดีและชั่วที่บุคคลทำไว้ในชาติ

ปัจจุบันที่เรียกว่าปัจจุบันกรรม เป็นเหตุการณ์เกิดใหม่ในภพภูมิต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสุคติภพและทุคติภพเป็นผลปัจจุบันกรรมนี้

ความเชื่อเรื่องกรรม (กัมมสัทธา)คือเชื่อว่าการกระทำมีทั้งดีและชั่ว ผู้กระทำความดีเป็นผู้รับผลและการกระทำสิ่งใดจะสำเร็จก็ด้วยกรรมของตนมิใช่ด้วยอำนาจของสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น สาเหตุแห่งการเกิดกรรมนั้นจิตของคนเรามีวิชาเป็นกิเลสพื้นฐานนอนเนื่องติดตัวมาแต่เกิด เมื่อจิตถูกสิ่งเร้ากระทบทำให้กิเลสฟุ้งขึ้นมาปรุงแต่งจิตให้เกิดการรับรู้ต่อสิ่งเร้า นั้น โดยเริ่มจากมโนกรรมแล้วทำกรรมต่อทางกายและใจกิเลสที่ฟุ้งขึ้นมา หากเป็นโลภะโทสะโมหะก็จะเป็นสาเหตุให้เกิดอกุศลกรรม (กรรมชั่ว) หากเป็นอโลภะ อโหสะ อโมหะก็จะเป็นสาเหตุให้ทำกุศลกรรม (กรรมดี) ผัสสะเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดกรรม เมื่อทำกรรมไม่ว่าชั่วหรือดีย่อมมีผลคือวิบาก เมื่อรับผลเกิดความรู้สึกนึกคิดชอบไม่ชอบต่อผลนั้นตามแรงผลักดันของกิเลส แล้วลงมือกระทำความกรรมต่อได้รับผลของกรรม (วิบาก) ทำให้เห็นได้ว่าชีวิตของคนเรานวนเวียนอยู่กับการคิดทำรับผลหรือวิภูษะอันหมายถึงกิเลสกรรมวิบากตลอดเวลา ทางแห่งการเกิดกรรม มี 3 ทางคือ 1) ทางกายกรรม คือการกระทำทางกาย 2) ทางวจีกรรม คือ การกระทำทางวาจา 3) มโนกรรม คือ การกระทำทางใจ

การกระทำที่เรียกว่า “กรรม” ที่เรียกว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ต้องการมุ่งให้บุคคลทำแต่ความดี หลีกหนีความชั่ว รู้จักพึ่งตนเอง ขยันทำกิจการ ไม่เกียจคร้าน ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง ไม่สร้างวิมานในอากาศ ประสงค์สิ่งใดก็ลงมือทำ เพื่อให้เป็นจริงตามปรารถนา เมื่อมีอุปสรรคเกิดขึ้นก็ไม่ย่อท้อ พยายามหาทางแก้ไข และต่อสู้จนประสบประสบความสำเร็จ คนประเภทนี้แม้จะเกิดมายากจน เพราะอำนาจของกรรมชั่วที่ทำไว้ในอดีต ก็มักจะสามารสร้างตัวจนมีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้นด้วยอำนาจกรรมดีที่ทำในปัจจุบัน การทำ “กรรม” ไม่ว่าจะดีหรือชั่วตัวของบุคคลแต่ละคนนั้นจะเป็นผู้รับผลแห่งการกระทำของตน และไม่สามารถตัดกรรมหรือว่าสะเดาะเคราะห์ให้หมดหรือหายไปได้ ในพระพุทธศาสนาจึงมุ่งให้ศาสนิกหรือมนุษย์ทุกคนได้ตระหนักรู้ และชวนขวยหมั่นทำความดีทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ เป็นผู้ละอายชั่วเกรงกลัวต่อบาป ให้ตั้งกุศลจิตในกรรมคืออยู่เป็นนิจ “กรรม” จึงเป็นประดุจเงาติดตามตัวบุคคล อย่างไม่มีที่สิ้นสุดแม้แต่จะสิ้นกิเลสแล้วก็ตาม ฉะนั้นในพุทธศาสนา จึงมุ่งให้มนุษย์สร้างแต่กรรมดี ไม่เห็นกรรมชั่วว่าเป็นสิ่งน้อยนิดเมื่อทำแล้วว่าเป็นไร และเห็นกรรมดีว่านิดหน่อยแล้วไม่ทำ เพราะกรรมนั้นล้วนส่งผลเป็นวิบากอย่างต่อเนื่องและตลอดเวลา ข้ามพ้นสติปัญญา วิสัยของมนุษย์ที่จะเข้าใจได้ เว้นเสียแต่พุทธวิสัย

กฎแห่งกรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา กระบวนการให้ผลของกรรมหรือ ผลที่เกิดจากการกระทำ ดังนั้น กฎแห่งกรรมจึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะเมื่อมีการกระทำคือกรรม ย่อมมีผลแห่งการกระทำด้วย คำว่า “กฎแห่งกรรม” จึงเป็นคำกลาง ที่ไม่ดีหรือชั่วในตัวเอง หากแต่เมื่อไรที่ปรากฏให้ออกมาจะเป็นการแสดงให้เห็นได้อย่างแจ่มชัดว่าเป็น กรรมดีหรือไม่อย่างไร ซึ่งคำว่า “กฎแห่งกรรม” จึงเป็นคำที่แตกต่างไปจากความเข้าใจดั้งเดิมของคนทั่วไปที่เข้าใจว่าคำว่า “กฎแห่งกรรม” คือว่าชั่วหรือเลวร้ายไปทั้งหมด แท้ที่จริงแล้ว คำว่า “กฎแห่งกรรม” นั้นเป็นเพียงชื่อ เป็นคำกลาง ๆ ไม่ปรากฏว่าดีหรือชั่วอย่างไร จากความหมายของกรรมประเภทต่าง ๆ ผู้วิจัยเห็นว่า กรรมแต่ละประเภทส่งผลที่แตกต่างกันออกไปกรรมบางอย่างให้ผลในปัจจุบัน บางอย่างรอให้ผลเมื่อมีเหตุปัจจัยที่เพียงพอ แต่อย่างไรก็ตามวิธีการแก้กรรมที่ไม่ให้ส่งผลนั้นเป็นไปได้ แต่อาจจะสามารถทำให้กรรมนั้นส่งผลที่ยาวนานออกไปได้เท่านั้น เช่นการอุปมาเปรียบด้วยการที่นำเอาเกลือใส่ลงในแก้วน้ำ กับการที่นำเอาเกลือใส่ลงในตุ่มในปริมาณที่เท่ากัน อาจจะให้รสเค็มของ

น้ำที่แตกต่างกันแต่เกลือที่ใส่ลงไปนั้นก็ยังคงเจือปนอยู่นั่นเอง ฉันทิ กรรมที่บุคคลได้กระทำลงไปแล้วก็ย่อมให้ผลแต่ขึ้นอยู่กับเจตนา และกรรมที่กระทำลงไปนั้นเป็นกรรมชนิดใด หนักหรือเบา แต่ห้ามไม่ให้ส่งผลนั้น เป็นไปไม่ได้กฎแห่งกรรมในพระไตรปิฎก มีความหมายและนัยยะที่บ่งชี้ให้เห็นว่ากฎแห่งกรรมนั้นไม่ว่าบุคคลใด เป็นผู้กระทำการนั้นก็ส่งผลให้แก่บุคคลนั้นพร้อมทั้งแสดงให้เห็นถึงเศษแห่งกรรมที่สามารถแสดงและชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า เพราะเหตุใดแต่ละบุคคลจึงมีความแตกต่างกันออกไปมากบ้างน้อยบ้าง ซึ่งก็ล้วนมาจากเป็นผลแห่งกรรมของตน ดังที่ปรากฏในรูปร่าง หน้าตา หรือแม้แต่กำเนิดที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งล้วนเป็นการแสดงตัวของกฎแห่งกรรมทั้งหมด กฎแห่งกรรมสามารถอธิบายได้หลายแนวทางเพื่อพิจารณาว่ากรรมนั้น เกิดเพราะกรรมชนิด หรือประเภทใด หรือเกิดเพราะความประมาทหรือไม่ ซึ่งเกณฑ์ในการวินิจฉัยนั้น นิยามมี 5 ถือว่าเป็นเกณฑ์ในการตัดสินได้เป็นอย่างดีว่า กรรมนั้นไม่เพียงคิดเอาว่าเกิดเพราะกรรมแต่สามารถสืบสาวหาเหตุ บ่อเกิดได้ว่าเป็นอย่างไร อย่างเช่น การที่มีครอบครัวหนึ่งพ่อประกอบอาชีพฆ่าสัตว์ อยู่มาวันหนึ่งผู้เป็นพ่อ ได้ให้ลูกช้อนท้ายรถมอเตอร์ไซด์เพื่อกลับบ้าน ระหว่างทางฝนตกถนนลื่น ทำให้ลูกที่ช้อนท้ายตกลงจากรถ เสียชีวิต เป็นต้น จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้จะสามารถพิจารณาได้อย่างไรว่าเกิดเพราะกรรมของผู้เป็นพ่อแล้วตกมาสู่ลูก หรือหากพิจารณาจากนิยาม 5 ก็สามารถพิจารณาได้ว่าเกิดจากอุตุนิยาม คือดิน ฟ้า อากาศนั่นเอง ดังนั้นการพิจารณาว่าอย่างไรเป็นกรรมจึงต้องสืบสาวหาเหตุปัจจัยอย่างรอบด้าน ไม่ด่วนตัดสินจึงเป็นแนวทางในการพิจารณากฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาที่ไม่เพียงแต่เชื่อหรือศรัทธาเท่านั้น แต่ต้องประกอบด้วยปัญญา หรือโยนิโสมนสิการในการพิจารณาตัดสินใจ กฎแห่งกรรมกับสังสารวัฏ กรรมนั้นส่งผลไม่เพียงการปรากฏให้เห็นเพียงแค่ชาตินี้เท่านั้นแต่ยังมีการส่งผลอย่างต่อเนื่องยาวนานสุดคณานับได้แต่อย่างไรแล้วกฎแห่งกรรม ในทางพระพุทธศาสนาสามารถส่งประจักษ์และดับได้โดยการฝึกฝนอบรมตนในแนวทางไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เพราะการเกิดมาในกำเนิดมนุษย์เป็นเรื่องที่ยากยิ่ง และเป็นการยากยิ่งไปกว่าอีกในการดำรงชีวิตที่ ประเสริฐที่ประกอบไปในแนวทางแห่งอริยมรรค เพื่อดำเนินไปสู่การดับภพดับชาติ

2) ความเชื่อกฎแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฏฐิพระพุทธศาสนาเถรวาท

สัมมาทิฏฐิ หมายถึง เห็นชอบ ได้แก่ ความรู้อย่างจริง 4 หรือเห็นไตรลักษณ์ หรือ รู้กุศลและอกุศลมูลกับกุศลและอกุศลมูล หรือเห็นปฏิจจนุปบาท เป็นธรรมข้อแรกของมรรคมืองค์ 8 ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฏฐิ 2 (ทางเกิดแห่งแนวคิดที่ถูกต้อง, ต้นทางของความตั้งมั่นทั้งปวง 1. พรโตโมสะ (เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก) คือ การรับฟังคำแนะนำสั่งสอน เล่าเรียนความรู้ สนทนาซักถาม ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการสดับสัทธรรมจากท่านผู้เป็นกัลยาณมิตร 2. โยนิโสมนสิการ (การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น) คือ กระทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออก ให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ซึ่งสัมมาทิฏฐิมีส่วนในการพัฒนาชีวิตคือเมื่อมีสัมมาทิฏฐิแล้ว ก็จะทำอะไรได้อย่างถูกต้อง แม่นยำ โดยมีสัมมาทิฏฐิเป็นเหมือนนายสารถิที่ชี้นำทิศทางในการดำเนินชีวิต เป็นบุญนิมิตแห่งการเกิดธรรมะและส่งเสริมธรรมทั้งปวง

มิจฉาทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นผิด คลาดเคลื่อน ไม่ตรงกับความเป็นจริง เป็นคำที่เป็นตรงกันข้ามกับสัมมาทิฏฐิ ปัจจัยให้เกิดมิจฉาทิฏฐิ คือ 1. ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความยึดมั่น กำหนดพอใจในชั้น 5 ความยึดถือ ในอายตนะภายใน (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) อวิชชา (ความไม่รู้จริง) ผัสสะ

(การสัมผัส) สัญญา (ความจำได้หมายรู้) วิตก (ความตรึก) อโยนิโสมนสิการ (การไม่คิดไตร่ตรอง โดยอุบายอันแยบคาย) 2. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ อายุตนะภายนอก (รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์) มิตรชั่ว เสียงแต่ที่อื่นหรือความรู้ที่ได้ยินได้ฟังจากที่อื่น หรือผู้อื่น เรียกอีกอย่างว่า พรโตโฆสะ ซึ่งเกิดจากความเชื่อ ความชอบใจ การฟังตามเขาว่า ความตรึกตามอาการ ความปักใจเชื่อ โดยขาด การพิจารณาไตร่ตรองด้วยหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งมีฉาภิภูมิจี้ จะมีผลให้เกิดการประพฤติปฏิบัติที่ผิดทาง คือ ทางซึ่งเป็นทางสุดโต่ง 2 คือ กามสุขัลลิกานุโยค คือ การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุข และอัตตกิลมณานุโยค คือ การประกอบความลำบากเดือดร้อนแต่ตนเอง การบีบคั้นทรมานตนให้เดือดร้อน ซึ่งมีฉาภิภูมิจี้สามารถ จัดแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม โดยแบ่งออกเป็นสองข้างแห่งความสุดโต่ง คือ กลุ่มที่ภูมิจี้ที่มีความเชื่อในความมีอยู่ เป็นอยู่ และกลุ่มที่ภูมิจี้ที่มีความเชื่อในความไม่มีอยู่ไม่เป็นอยู่นั่นเอง

ความแตกต่างความเชื่อเรื่องกรรม ตามหลักสัมมาทิฏฐิจี้และมิฉาภิภูมิจี้ คำว่า สัมมาทิฏฐิจี้ (ความ เห็นชอบ) เป็นคำที่ตรงข้ามกับ มิฉาภิภูมิจี้ (ความเห็นผิด) จึงเป็นธรรมะที่ต้องศึกษาคู่กัน คือ ถ้าเราละ ความเห็นที่เป็นมิฉาภิภูมิจี้ ก็จะเป็นผู้ที่มีสัมมาทิฏฐิจี้ นั่นเองสัมมาทิฏฐิจี้ เป็นสิ่งแรกที่พึงมี เพราะเมื่อเราเป็นผู้มี สัมมาทิฏฐิจี้ในเบื้องต้นแล้ว ย่อมสนใจใคร่ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น ไม่หลงทางและพัฒนาตัวเองให้มีสัมมาทิฏฐิจี้ ยิ่ง ๆ ขึ้น จนเกิดปัญญารู้แจ้งหลุดพ้นได้ในที่สุด ในทางตรงกันข้ามหากบุคคลใดเป็นมิฉาภิภูมิจี้ ผลลัพธ์จะเป็น อีกทาง คือ จมอยู่กับความทุกข์แห่งสังสารวัฏไม่รู้จบ โดยเฉพาะมิฉาภิภูมิจี้ร้ายแรงที่ควรหลีกเลี่ยง 3 อย่าง ที่เรียกว่า นียตมิฉาภิภูมิจี้ คือ ความเห็นผิดที่ดั่งแก่ไขไม่ได้ ได้แก่ อภิริยทิฏฐิจี้ เห็นว่า ไม่เป็นอันทำ ปฏิเสธการ กระทำดี ทำชั่ว และปฏิเสธผลว่าไม่มี อเหตุกทิฏฐิจี้ เห็นว่า ทุกสิ่งไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เป็นไปเอง นัตถิกทิฏฐิจี้ เห็นว่า ไม่มีบุญ ไม่มีบาป ปฏิเสธทั้งเหตุและผล จะเห็นได้ว่าบรรดาครูทั้ง 6 นั้น ปุโรหิตชี้แจงว่า เมื่อทำ บาปก็ไม่เป็นอันทำ ชื่อว่า ย่อมปฏิเสธกรรม อชิตะชี้แจงว่า เพราะกายแตกสัตว์ย่อมขาดสูญ ชื่อว่า ปฏิเสธ วิบาก มักขลิชี้แจงว่า ไม่มีเหตุ ชื่อว่า ปฏิเสธทั้งกรรมและวิบากทั้ง 2 ในข้อนั้น แม้เมื่อปฏิเสธกรรม ก็ชื่อ ว่าปฏิเสธวิบากด้วย แม้เมื่อปฏิเสธวิบาก ก็ชื่อว่าปฏิเสธกรรมด้วย ดังนั้น เจ้าลัทธิมัทธิมัทธินั้น ว่าโดย อรรถก็คือปฏิเสธทั้งกรรมและวิบากของกรรมทั้ง 2 ย่อมเป็นอเหตุกภาวะด้วย เป็นอภิริยภาวะด้วย เป็นนัตถิก ภาวะด้วย ผู้ที่มีเห็นผิดรุนแรง คือ เชื่อปักใจว่า ตายแล้วสูญ คนพวกนี้ย่อมไม่เชื่อว่า บาปบุญมีจริง เขา ย่อมไม่เชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว นั่นคือ ไม่เชื่อคำสอนของพระพุทธองค์ ในเรื่อง กฎแห่งกรรม นั่นเอง

ความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม ในพระพุทธศาสนา ที่คลาดเคลื่อนไปจากหลักธรรมของ คนไทย ในปัจจุบันว่ากรรมดีให้ผล เป็นลาภ ยศ สรรเสริญ อันเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ และประกอบกับ สังคมยกย่องคนดี ด้วยการเห็นแต่ภายนอกนับถือด้วยวัตถุ คือ คนที่มีร่ำรวย มีเกียรติ และชื่อเสียง ซึ่งทำให้เกิดความแสวงหาสิ่งเหล่านี้ ด้วยการทำทุกวิถีทางที่ให้ได้มา ดังนั้นการเข้าใจ และเชื่อเรื่องกรรมที่ผิดไปจาก คำสอน ในพระพุทธศาสนานั้น ในขั้นแรกมีผลต่อตนเองเป็นอย่างมาก เพราะผู้ที่เชื่อแบบผิด ๆ จะมีการ กระทำที่ไม่เกรงกลัวและละอายต่อบาป ส่งผลให้ต้องทุกข์ทรมานเวียนว่ายตายเกิด อยู่ในสังสารวัฏไม่จักจบ ไม่รู้จักสิ้น ดังนั้น ในขั้นต่อไปการกระทำที่ไม่เกรงกลัวและละอายต่อบาป จะส่งผลกระทบต่อสังคมโดยตรง ทำให้เกิดปัญหาสังคมนานับประการ

การศึกษาวิเคราะห์กฎแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฏฐิจี้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลักธรรมที่ สำคัญมากการเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม โดยทั่วไปมีขอบเขตและความหมายครอบคลุมทั้งความเห็นแนวคิดความ

เชื่อทฤษฎีทัศนคติ ตลอดถึงอุดมการณ์ในเมื่อบุคคลใดมีสัมมาทิฐิเป็นเจ้าครองจิตใจ จนตกอยู่ในอำนาจของมันแล้วทิฐิชนิดนั้น ก็เข้าไปมีอิทธิพลต่อการกำหนดกรอบการมองโลกและวิถีชีวิตในสังคมของบุคคลนั้น รวมทั้งมีอิทธิพลต่อการตีค่าและให้ความสำคัญแก่สิ่งต่าง ๆ ซึ่งเรียกรวมกันว่ากระบวนการทางความคิดและสร้างสรรค์จิตใจและความเห็นความเชื่อทางจิตใจจะแสดงออกมาเป็นการกระทำกรรมทางสังคมมีการแสดงออกมาให้ปรากฏแก่สายตาของชาวโลกทั้งทางกายทางวาจาและทางใจอันส่งผลให้วิถีชีวิตของมนุษย์และสังคมเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามอำนาจของสัมมาทิฐินั้นเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่อาจนำวิถีชีวิต และสังคมมนุษย์ไปสู่ความเจริญ และอาจนำไปสู่ความดับทุกข์หรือนิพพานก็ได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับคนเราเริ่มต้นชีวิตด้วยความเห็นความเชื่อ หรือทัศนคติอุดมการณ์ที่ถูกต้องเป็นสัมมาทิฐิแล้ว ก็เป็นเหตุให้กระบวนการดำเนินชีวิต ความคิด ความปรารถนาก็เกิดความถูกต้องตามไปด้วย อันเป็นเหตุให้วิถีชีวิตดำเนินไปตามทางสายกลาง หรือมรรคมืดมัวซึ่งเป็นที่ดับทุกข์ ด้วยเหตุดังกล่าวมิฉฉาทิฐิความเห็นผิดและสัมมาทิฐิความเห็นถูกต้อง จึงกลายเป็นจุดแยกระหว่างทางให้เกิดปัญหาที่ดับทุกข์ของสังคมมนุษย์ ส่วนการดำเนินชีวิตตามหลักสายกลางก็ไม่อาจจะบังเกิดขึ้นได้ ถ้าไม่พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมองเห็นการพัฒนาสัมมาทิฐิ คือ ปัจจัยอันเป็นเหตุให้สัมมาทิฐิบังเกิดอบรมสัมมาทิฐิให้บังเกิดมีก่อน ดังนั้นในทางขึ้นนั้นมี 2 ประการคือ

1. ปรัตโธสะซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก
2. โยนิโสมนสิการซึ่งเป็นปัจจัยภายใน

ก. สำหรับปัจจัยภายนอกหรือปรัตโธสะนั้นคือวิธีการสร้างความเชื่อในกฎแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฐิโดยอาศัยสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ดีเช่นการคบหากัลยาณมิตรคนดีคนมีศีลธรรมเช่นสัตบุรุษทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นการได้รับฟังคำแนะนำอบรมสั่งสอนตลอดถึงได้ร่วมกับสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดีซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดสัมมาทิฐิประกอบด้วยพลังศรัทธาที่จะประพฤติกรรมดี คือหลักหนีความชั่ว รู้จักพึ่งตนเอง ขยันทำกิจการ ไม่เกียจคร้าน ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง ไม่สร้างวิมานในอากาศ ประสงค์สิ่งใดก็ลงมือทำ เพื่อให้เป็นจริงตามปรารถนา เมื่อมีอุปสรรคเกิดขึ้นก็ไม่ย่อท้อ พยายามหาทางแก้ไขและต่อสู้จนประสบประสบความสำเร็จ

ข. สำหรับปัจจัยภายในหรือโยนิโสมนสิการนั้นเป็นวิธีการสร้างความเชื่อในกฎแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฐิด้วยการมีความคิดได้แก่การคิดอย่างถูกวิธีคือการค้นหาสาเหตุตั้งแต่ต้นจนปลายอันเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถูกวิธีซึ่งเป็นเหตุให้เกิดสัมมาทิฐิระดับโลกุตรระอันเป็นการพัฒนาวิถีชีวิตให้เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ด้วยเหตุดังกล่าวเมื่อบุคคลเริ่มมุ่งเป้าหมายการพัฒนาชีวิตตามทางสายกลางคือมรรคมืดมัวแล้ว สัมมาทิฐิความเห็นถูกต้องก็เริ่มแสดงบทบาทเป็นตัวนำและคอยควบคุมกระบวนการพัฒนาตั้งแต่ต้นจนจบ โดยชวนชวยหมั่นทำความดีทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ เป็นผู้ละอายชั่วเกรงกลัวต่อบาป ให้ตั้งกุศลจิตในกรรมดีอยู่เป็นนิจ “กรรม” จึงเป็นประดุจเงาติดตามตัวบุคคล อย่างไม่มีที่สิ้นสุดแม้แต่จะสิ้นกิเลสแล้วก็ตาม ฉะนั้นในพุทธศาสนาจึงมุ่งให้มนุษย์สร้างแต่กรรมดี ไม่เห็นกรรมชั่วว่าเป็นสิ่งน้อยนิดเมื่อทำแล้วว่าเป็นไร และเห็นกรรมดีว่านิดหน่อยแล้วไม่ทำ เพราะกรรมนั้นล้วนส่งผลเป็นวิบากอย่างต่อเนื่องและตลอดเวลา ชำม่นพิศปัญหาวิสัยของมนุษย์ที่จะเข้าใจได้ เว้นเสียแต่พุทธวิสัยโดยสามารถสรุปสั้น ๆ เป็น 3 อย่างคือ

1. เป็นแนวทางนำชีวิตเข้าสู่กระบวนการพัฒนา
2. เป็นแนวทางฝึกอบรม
3. เป็นแนวทางสำเร็จผลอันเป็นจุดมุ่งหมายอย่างแท้จริง

เรียกได้ว่ามีความสำคัญทั้งเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุด สัมมาทิฐิเป็นองค์ธรรมที่ประมวลไว้ซึ่งความรู้เบื้องต้นอันเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชีวิต ทั้งหมดเริ่มตั้งแต่ความรู้จักความทุกข์ซึ่งเป็นตัวปัญหา (ทุกข์สัง) ความรู้จักสาเหตุของปัญหาคือต้นเหตุความทะยานอยาก (สมุทัยสัง) ความรู้จักสภาวะที่หมดปัญหาคือความดับทุกข์อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต (นิโรธสัง) และรู้จักหนทางแห่งการดำเนินให้ถึงความดับทุกข์ (มรรคสัง) อนึ่งแม้ความรู้ระดับนี้จะเป็นเพียงทฤษฎีหรือความรู้ระดับเหตุผล แต่ก็เป็ความรู้ที่ถูกต้องถ้ามองการพัฒนาแบบระยะยาว คือตั้งแต่ระดับโลกียะจนไปถึงระดับโลกุตระ หรือตั้งแต่การพัฒนาขั้นพื้นฐานจนถึงขั้นบรรลุมรรคผลสัมมาทิฐิจะเป็นตัวคอยกำกับกระบวนการพัฒนา โดยตลอดคือนับตั้งแต่ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายล้วนมีกรรมเป็นของตน เป็นไปตามอำนาจของกรรมระดับการฝึกอบรมสมถกรรมฐานการบำเพ็ญสมาธิ และระดับการฝึกวิปัสสนากรรมฐานดังนั้นถ้ามองด้านคุณภาพจึงอาจแบ่งคุณภาพของสัมมาทิฐิออกเป็น 3 ระดับคือ

1. คุณภาพระดับความเชื่อ (ศรัทธา)

2. คุณภาพระดับสมบูรณ์ในฐานะเป็นความเห็น(สัมมาทิฐิ)

3. คุณภาพระดับไม่เป็นความเชื่อหรือเห็นอคติ (ปัญญา)

ด้วยเหตุนี้การศึกษาวิเคราะห์เรื่องกฎแห่งตามหลักสัมมาทิฐิในพระพุทธศาสนาเถรวาท จึงขอเน้นในเรื่องการดำเนินชีวิตตามหลักของพุทธธรรมในอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ เพราะสัมมาทิฐิเป็นเรื่องใหญ่สำคัญมากพระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญแก่เรื่องทิฐินี้เป็นอย่างมาก และเพราะการเชื่อในกฎแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฐิในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นขึ้นอยู่กับจิตที่คิดดี เพราะ " จิตที่ตั้งไว้ผิดย่อมทำผู้นั้นให้ประสบกับความฉิบหายยิ่งกว่าโจรเห็นโจร ผู้มีเวรแก่กันจะกระทำให้เสียอีกในทางกลับกันจิตที่ตั้งไว้ชอบก็จะพึงอำนวยประโยชน์สุขให้อย่างหาที่สุดมิได้ แม้มารดาบิดาญาติพวกพ้องไม่อาจทำให้ได้ " ความเชื่อหรือความศรัทธา เป็นที่มาของทิฐิ เมื่อเชื่อในสิ่งที่ดี (สัมมาทิฐิ) ก็จะทำให้การประพฤติทางกาย ทางวาจา และทางใจไปในทางที่ดีตั้งนั้นการเชื่อในกฎแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฐิเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตประจำวันเพราะมีผลต่อการแสดงออกและการคิด และนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นทางที่ชอบและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

กฎแห่งกรรมเป็นสิ่งที่จำเป็น ควรให้ความสนใจในการนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1.ศึกษาวิเคราะห์กฎแห่งกรรมกับในการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

2.ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อ เจตคติ และค่านิยมของชาวพุทธต่อกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

- พระรัตนสุวรรณ. **ตายแล้วเกิด**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, 2536.
- พระครูภาวนาวิสุทธิ (จรัล ฐิตธมฺโม). **กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติเล่ม 2**. กรุงเทพมหานคร: หอรัตนชัยการพิมพ์, 2531.
- พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิต ฐิตวณฺโณ). **กฎแห่งกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่**. พิมพ์รวมเล่มครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2537.
- พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวโส (ดอกรัก). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, 2534.
- พระอุทัย จิรธมฺโม (เอกสะพัง). **ทรรศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน**. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, 2534.
- พิน ดอกบัว. **รายงานการวิจัยเรื่อง แนวความคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ: การเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร :ศิลปาบรรณาการ, 2543.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2550**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- _____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- วศิน อินทสระ. **หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. **เวียนว่ายตายเกิด**. มูลนิธิอิทธิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ทำพระจันทร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมืองพิมพ์, ม.ป.ป.
- Lakshmi Narasu. **The Essence of Buddhism**. Bombay : Thacker & Co., Ltd., 1949.

ธรรมชาติของจิตในพุทธศาสนาเถรวาทที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์

The Nature of Citta in Theravada Buddhism Influencing Over The Change of Human Behavior

ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์
วิทยาเขตนครราชสีมา

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาธรรมชาติของจิตและเจตสิกในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ในชีวิตประจำวัน และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ธรรมชาติของจิตที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาจากเอกสาร หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า จิต คือธรรมชาติที่รู้อารมณ์ หรือธรรมชาติที่ทำหน้าที่ เห็น ได้ยิน รู้กลิ่น รู้รส รู้สี การสัมผัสผัสสุกต้องทางกาย และรู้สึกนึกคิดทางใจ ในทางพระพุทธศาสนาไม่ถือว่าจิตเป็นตัวตนที่แท้จริงแต่ถือว่าเป็นสิ่งที่อาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่างทำให้เกิดขึ้น จิตดำรงอยู่ได้ด้วยการอิงอาศัยกันของสิ่งที่เรียกว่าเจตสิกอันเป็นองค์ประกอบของจิต ประกอบกันเป็นกระบวนการทำงานทั้ง 7 อย่างเรียกว่า ธรรมธาตุ 7 ธรรมชาติของมนุษย์ ถึงแม้ว่าท่านจะไม่ได้กล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ในแง่สภาวะธรรมเอาไว้โดยตรง แต่เราสามารถมองในแง่จิตวิทยาได้

การพัฒนาบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลจะต้องพัฒนาทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมถึงปัญญาควบคู่กันไป ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา ให้มีความแข็งแรง มั่นคง มีความรู้เท่าทันในทุกข์ จากภวังคจิตที่เก็บสั่งสมมาจากวิถิจิตในปัจจุบันหรืออดีตภพเป็นเหตุให้เกิดพฤติกรรมแสดงออกมา มีทั้งกุศล อกุศล และอุเบกขา ซึ่งทำให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับตัณหาหรือไม่ใช่ตัณหาก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของภวังคจิตที่เก็บสั่งสมมาในอดีตหรือประสบการณ์ที่ผ่านมาที่คิดนึกว่าถูกต้อง และเมื่อมีความพอใจในพฤติกรรมนั้น ๆ ก็จะมีเจตนาในวิถิจิตนั้นแรง เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ทำให้เราารู้จักพฤติกรรมและบุคลิกภาพของมนุษย์ รู้จักตัวเอง คนใกล้ชิด ซึ่งจะเป็นหนทางอีกหนทางในการแก้ปัญหาของมนุษย์ ให้มีความสมบูรณ์นั้นจะต้องครบพร้อมทั้ง 3 ด้าน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และในสังคมได้อย่างมีความสุขทั้งชีวิตส่วนตัวและสังคมส่วนรวมได้

คำสำคัญ: ธรรมชาติของจิต,พระพุทธศาสนาเถรวาท,มีผลต่อ,การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์

Abstract

The main purposes of this research to study the natural duty of mind and mental factors in Theravāda Buddhism, to study human behaviour in daily life, and to analyze the natural duty of mind that had great effect on the change of human behaviour. This was a qualitative research to collect all data from academic paper, books and related researches.

A result of this study was found that mind was a natural factor to know emotions or to complete a duty of seeing, listening and knowing smell, taste, and feelings from physical touching and thinking. In Buddhism, mind was not recognized as a real self but it was a thing coming from cause and effect. Mind existed with dependence of things called a 'mental factor'. As an element of mind, mental factors had cooperated with mind in a natural process, actually called 'sevenfold Dhamma-thatu'. Although there was no consideration of the state of Dhamma in human nature, a person could see it in the psychological way.

The development of individual personality was completely done both in a body and mind. Similarly, wisdom was required great development for strength, stability, and knowing the suffering clearly. Here, the sub-consciousness collected all suffering from a way of mind in the present time or the past time as a main cause of the good, bad, and impartial behaviour. Then, it caused the action relating to craving or no craving under the influence of sub-consciousness from the past time or the past experience. When there was satisfaction in such behaviour, the intention in a way of mind was stronger in the form of greed, anger, delusion, etc. If one learned it clearly, one could know clearly human behaviour. It was useful to make people understand clearly the human behaviour, personality, and close people. This was one of many good ways to resolve the human problems. A way of making humanity perfect was to follow three principles of morality, concentration, and wisdom for personal happiness and social happiness in daily life.

Key Words: The Nature of Citta ,Theravada Buddhism, Influencing ,The Change of Human Behavior

บทนำ

ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เหตุการณ์ทั้งดีและไม่ดีซึ่งล้วนมาจากปัญหาทางด้านจิตใจที่เต็มไปด้วยความรัก ความโลภ ความโกรธ ความหลง อวิชชา ตัณหาของมนุษย์และสัตว์โลก สิ่งที่กำลังมาแล้วข้างต้นนี้ก็ล้วนมาจากจิตใจ แม้การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆขึ้นมาไม่ว่าจะเป็นเครื่องมือเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น โทรศัพท์ โทรทัศน์ วิทยุ ยานอวกาศ รถยนต์ บ้านเรือน และสิ่งต่างๆอีกมากมายบนโลกนี้ต่างก็ล้วนเกิดขึ้นมาจากจิตใจของมนุษย์เป็นผู้คิดค้นสร้างสรรค์ขึ้นมาทั้งนั้น ซึ่งในปัจจุบันเป็นสังคมยุคโลกาภิวัตน์เป็นยุคการสื่อสารไร้พรมแดน มนุษย์มีความพร้อมพร้อมทางด้านวัตถุอย่างมากมาย ทั้งที่สิ่งเหล่านี้เป็นทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกและช่วยสร้างความสุขให้กับมนุษย์ แต่สังคมกลับเต็มไปด้วยปัญหาทางด้านต่าง ๆ เช่น ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง ความขัดแย้ง สงคราม สิ่งแวดล้อม และปัญหาทางด้านสังคมตามมามากมาย ซึ่งมีผลทำให้ผู้คนในยุคปัจจุบันมีความทุกข์กันมากขึ้นทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ คนเราจึงต่างดิ้นรนไขว่คว้าแสวงหาความสุขกันถ้วนหน้า

ในการกระทำของมนุษย์ที่แสดงออกมาทั้งทางกาย วาจา หรือที่เรียกว่าพฤติกรรมนั้นก็มาจากจิตใจทั้งทางที่ดีเป็นกุศลและทางชั่วที่เป็นอกุศล เพราะฉะนั้นในการที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคมยุคปัจจุบันในทางพุทธศาสนาท่านจึงสอนให้แก่ที่จิต ซึ่งพระพุทธเจ้าท่านทรงตรัสว่า “ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว กล่าวอยู่ที่ตาม ทุกข์ย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะทุจริตสามอย่างนั้น เหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโค ผู้ลากเกวียนไปอยู่ ฉะนั้น”¹ ในทางกุศลจิตก็ตรัสว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใส กล่าวอยู่ที่ตาม ทำอยู่ที่ตาม สุขย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะสุจริตสามอย่าง เหมือนเงามีปกติไปตามฉะนั้น”² จากพุทธภาษิตข้างต้นก็จะเห็นได้ว่าการกระทำทุกอย่างของมนุษย์ล้วนแล้วมาจากจิต จะสุข จะทุกข์ก็มาจากจิต จะเศร้าโศก ผ่องใสก็มาจากจิต จะตกนรก ขึ้นสวรรค์ก็อยู่ที่จิต

ในพระพุทธศาสนาถือว่าในชีวิตของมนุษย์ทุกคนที่เกิดมาบนโลกนี้ ร่างกายกับจิตใจเป็นสิ่งที่เกิดมาคู่กัน และต้องอาศัยซึ่งกันและกันจะขาดอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ได้ และในพุทธปรัชญาเถรวาทจะให้ความสำคัญกับจิตเป็นอย่างยิ่ง และถือว่าจิตเป็นปรมัตถธรรมอย่างหนึ่งใน ปรมัตถธรรม 4 อย่างคือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ที่กล่าวว่าจิตเป็นปรมัตถธรรมก็เพราะว่าเป็นภาวะธรรมที่เป็นนามธรรม ลักษณะสำคัญของจิตคือการรับรู้อารมณ์ จิตนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าวิญญาณ ดังพระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย วิญญาณคืออะไร ดูก่อนภิกษุทั้งหลายวิญญาณมี 6 กลุ่ม คือ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ”³ จิตเป็นธรรมชาติที่รับรู้อารมณ์ในลักษณะของการเห็นรูปทางตา การได้ยินทางหู การได้กลิ่นทางจมูก การรับรู้รสทางลิ้น การรับรู้สัมผัสหรือกระทบทางกายและในลักษณะของการคิดหรือรู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจ ซึ่งในทรรศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่าจิตเป็นสิ่งที่เกิดดับอยู่ตลอดเวลา หรือเกิดดับอยู่ทุกขณะ

ส่วนพฤติกรรม เป็นผลมาจากการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าในสถานการณ์ต่าง ๆ การกระทำของมนุษย์อาจสังเกตเห็นได้ชัดเจน คือการกระทำทางกาย เช่น การยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น เรียกว่า กายกรรม การกระทำทางวาจา ได้แก่ การพูด สนทนา การทักทายและการสั่งสอน เป็นต้น เรียกว่า วาจากรรม ส่วนการกระทำที่ซับซ้อนมากขึ้น ยากต่อความเข้าใจ ต้องติดตามสังเกต วิเคราะห์ ตีความ และประเมินค่า เป็นการกระทำทางใจ เช่น การคิด การจำ การลืม การเรียนรู้ แรงจูงใจ เจตคติ ความรัก ความเมตตา เป็นต้นเรียกว่า มโนกรรม⁴ พฤติกรรมของมนุษย์ทั้ง 3 ลักษณะ มิได้แยกจากกันแต่ทำงานผสมผสานเป็นจริตหรือจริยาตามลักษณะความประพฤติประจำอยู่ในสันดาน พันเพจิตหรือลักษณะอุปนิสัย 6 ประเภทคือ รากจริต โทสจริต โมหจริต สัทธาจริต พุทธิจริต วิตกจริต ในทางจิตวิทยาตะวันตก เรียกลักษณะทั่วไปของบุคคลว่า บุคลิกภาพ ซึ่งรวมหมายถึงคุณสมบัติภายในและพฤติกรรมเฉพาะบุคคลโดยรวม

¹ ชุ.ธ.(ไทย) 25 / 1 / 23.

² ชุ.ธ.(ไทย) 25 / 1 / 24.

³ สนิท ศรีสำแดง.ปรัชญาเถรวาท.(กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย,2539),หน้า 162.

⁴ เรียม ศรีทอง,พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเจริญเวฟเอ็ดดูเคชั่น จำกัด,2542),

ในพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่าพฤติกรรมมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดระหว่างกายกับจิต โดยเน้นจิตใจมีอิทธิพลเหนือกาย จนมีข้อสรุปว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” กายกับจิตต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน กายเป็นที่อาศัยของจิต และจิตเป็นผู้ควบคุมภายใน สำหรับการรับรู้และการเรียนรู้โดยผ่านกาย การทำงานของจิตส่งผลกระทบต่อสภาพทางกาย ดังนั้นมนุษย์เราจะทำดีหรือชั่ว จะอยู่อย่างมีความสุขหรือทุกข์ จึงขึ้นอยู่กับสภาพทางจิตหรือพลังงานทางจิต เพราะภาวะจิตในทางดีหรือไม่ดีนั้นจะเป็นตัวผลักดันให้เกิดพฤติกรรมดีหรือไม่ดีก็ตาม

จากที่กล่าวมาโดยสังเขปข้างต้นทำให้เราได้ทราบถึงความสำคัญของจิตที่มีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ผู้วิจัยตระหนักว่าจิตมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ ในการช่วยให้ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ช่วยลดละการเบียดเบียนทำให้ผู้อื่นเป็นทุกข์ กระทั่งเป็นส่วนสำคัญในการสรรค์สร้างสังคมให้มีความสงบสุข ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาธรรมชาติของจิตในพุทธศาสนาเถรวาทที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์ ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์ได้อย่างละเอียดลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น เพื่อสามารถนำไปศึกษาวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาธรรมชาติของจิตและเจตสิกในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ในชีวิตประจำวัน
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ธรรมชาติของจิตที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาธรรมชาติของจิตในพุทธศาสนาเถรวาทที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์ วิธีที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ด้วยการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล จากหนังสือที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ตลอดถึงตำราเอกสารที่เกี่ยวข้องซึ่งมีขั้นตอนการวิจัย โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

1. ชั้นรวบรวมข้อมูล

1.1 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ในส่วนที่ว่าด้วยเรื่องธรรมชาติของจิตในพุทธศาสนาเถรวาทที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์ โดยได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, CD ROM พระไตรปิฎกภาษาไทยและภาษาบาลี

1.2. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์ วิเสส วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องตลอดทั้งงานวิจัยเอกสารและหนังสือตำราที่มีเนื้อหาสอดคล้องเกี่ยวกับหัวข้อที่ทำการวิจัย ซึ่งได้จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เป็นต้น

2. ชั้นวิเคราะห์

วิเคราะห์ข้อมูลธรรมชาติของจิตในพุทธศาสนาเถรวาทที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์ โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังกล่าว มาศึกษาวิเคราะห์ แยกแยะประเด็น และอธิบายตามแนวคิดในประเด็นที่ต้องการทราบ

3. ชั้นสรุป

สรุปผลจากการศึกษาและวิเคราะห์ประเด็นว่าด้วยธรรมชาติของจิตในพุทธศาสนาเถรวาทที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์ในสังคมยุคปัจจุบัน เพื่อหาข้อสรุป และนำเสนอรายงานผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาต่อไป

สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยภายใต้กรอบวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการวิจัยมาทั้งหมด ผู้วิจัยได้ผลการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาธรรมชาติของจิตและเจตสิกในพระพุทธศาสนาเถรวาท

จิตคือธรรมชาติใดที่รับรู้อารมณ์ อารมณ์คือสิ่งที่ถูกจิตรู้ โดยผ่านอายตนะทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ โดยมีแยกเป็น อุกุศลจิต 12 ดวง กามาวจรโสภณจิต 24 ดวง อเหตุกจิต 18 ดวง รูปาวจรจิต 15 ดวง อรูปาวจรจิต 12 ดวง โลกุตตจิต 8 ดวง มี 9 ประเภท มี 2ระดับ คือ จิตระดับวิถี ทำหน้าที่รับรู้เรื่องราวที่ผ่านทวาร คือตา หู จมูก ลิ้นกายใจ แล้วโต้ตอบเป็นขั้น จิตระดับภวังค์ ธรรมชาติของจิตมีการเกิดดับ เกิดดับไม่คงที่ ซึ่งตัวจิตมีหน้าที่ ปฏิสนธิกิจ ทำหน้าที่สืบต่อภพใหม่ ภวังคกิจ ทำหน้าที่รักษากรรมวิบากของรูปนาม สืบต่อจากปฏิสนธิวิบากจิต อาวชชนกิจ ทำหน้าที่พิจารณาอารมณ์ที่ปรากฏใหม่ในปัจจุบัน ทัสสนกิจ ทำหน้าที่ เป็นรูปทางประสาทตา สวณกิจ ทำหน้าที่ได้ยินสัททวารมณฆายนกิจ ทำหน้าที่รู้กลิ่น สายนกิจ ทำหน้าที่รู้รส ผุสนกิจ ทำหน้าที่รับสัมผัสโผฏฐัพพารมณสัมปฏิจฉนนกิจ ทำหน้าที่รับปัญจารมณ สันตริณกิจ ทำหน้าที่ได้สวนอารมณ์ โวภูฏัพพนกิจ ทำหน้าที่ในการตัดสินใจ ปัญจารมณ ชวนนกิจ ทำหน้าที่ในการเสพอารมณ ตทาลัมพนกิจ ทำหน้าที่เก็บอารมณ์ จุตติกิจ ทำหน้าที่เคลื่อนจากภพปัจจุบัน เป็นดวงจิตสุดท้ายในภพชาติหนึ่ง ๆ จากที่ได้กล่าวมาแล้วเป็นจิตส่วนที่เป็นลักษณะของจิตยังสามารถแบ่งออกได้4ประการคือ1) ชื่อว่าจิตเพราะเป็นสภาพธรรมที่รู้แจ้งอารมณ์2) ชื่อว่าจิตเพราะสังสมสันดานของตนด้วยการเสพอารมณ3) ชื่อว่าจิตเพราะเป็นสภาพธรรมอันประกอบด้วยกิเลสสังสมวิบากผล4) จิตแม้ทุกดวงชื่อว่าจิตเพราะเป็นธรรมชาติวิจิตร (ความแตกต่างกันของจิตนั้นไม่มีที่สิ้นสุด) ตามสมควรโดยอำนาจแห่งเจตสิกเกิดร่วมกับเจตสิกเป็นธรรมที่ประกอบจิต มีลักษณะเป็นนาม ปฐกแต่งจิต ทำให้จิตรู้อารมณ์ รู้สึกเป็นไปตามอำนาจของนามธรรมนั้น ๆ เป็นสังขตธรรม เป็นไตรลักษณ์ เป็นปรมัตถธรรมเจตสิกมีลักษณะ4ประการคือ 1)เกิดพร้อมกับจิต 2)ดับพร้อมกับจิต 3)มีอารมณ์เดียวกันกับจิต4)มีที่อาศัยเกิดอย่างเดียวกันกับจิตเจตสิกเป็นธรรมชาติที่อาศัยจิตเกิด ธรรมชาติของเจตสิกนั้นย่อมเกิดในจิต หรือย่อมประกอบในจิตเป็นนิตย์ ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับเจตสิกมีลักษณะดังนี้คือเจตสิกอาศัยจิต ประกอบกับจิต เกิดร่วมกับจิต เกิดพร้อมกับจิต ดับพร้อมกับจิต มีวัตถุเดียวกับจิต และมีอารมณ์เดียวกับจิต แม้เจตสิกจะเกิดร่วมกับจิต แต่เจตสิกแต่ละดวงต่างทำหน้าที่เฉพาะตามลักษณะของตน

2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมมนุษย์

พฤติกรรมคือ การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ที่ปรากฏออกมาทางทวารทั้ง3คือกายวาจาและใจอันเกิด

จากการปฏิบัติทางระบบต่าง ๆ ในร่างกายคือสมองระบบกล้ามเนื้อและระบบต่อมต่าง ๆ รวมทั้งอารมณ์จิตใจที่เกิดจากสิ่งเร้าและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ จึงทำให้เกิดเป็นพฤติกรรมปัจจัยพื้นฐานของพฤติกรรมมนุษย์คือ ปัจจัยทางชีววิทยา ได้แก่ ระบบประสาท ระบบต่อมระบบกล้ามเนื้อ ปัจจัยทางสังคมวิทยา ได้แก่ ประชากร วัฒนธรรม ปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ อวัยวะรับรู้ความรู้สึก สิ่งเร้า ความตั้งใจแน่วแน่ การเรียนรู้ การเกี้ยวโยง และระดับความรู้สึกตัวของบุคคล พฤติกรรมมีองค์ประกอบคือ องค์ประกอบการรับรู้ องค์ประกอบด้านสติปัญญา องค์ประกอบด้านความคิด องค์ประกอบด้านเจตคติ องค์ประกอบด้านอารมณ์ ซึ่งมีปัจจัยในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์คือ การรับรู้ การเรียนรู้ สติปัญญาและความคิด ความเชื่อและค่านิยม เจตคติ อารมณ์ และแรงจูงใจ ซึ่งแรงจูงใจต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์เชิงพุทธร มี 2 อย่างคือ แรงจูงใจภายนอก และแรงจูงใจภายในนั่นเอง

“ธรรมชาติของมนุษย์” ในพุทธศาสนาเถรวาทมี 2 นัยคือ (1) ความหมายตามรูปศัพท์ (2) ความหมายตามทรรศนะของนักปราชญ์ร่วมสมัยความหมายตามรูปศัพท์หมายถึง “สภาวะที่เกิดเอง, มีเองและเป็นอยู่เองตามเหตุปัจจัยหรือปรากฏการณ์ที่เป็นไปตามธรรมดาหรือตามเหตุปัจจัยภายในชีวิตมนุษย์ส่วนความหมายตามทรรศนะของนักปราชญ์ร่วมสมัยหมายถึง (1) กฎธรรมชาติที่มนุษย์ต้องเป็นตามนั้นต้องทำหน้าที่ตามนั้นและจะได้รับผลตามนั้น (2) ภาวะคือความเป็นผู้ที่ต้องฝึกและฝึกได้ เนื้อหาสาระธรรมชาติของมนุษย์ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเราสามารถมองได้เป็น 2 แง่คือในแง่จิตวิทยาและแง่สภาวะธรรม ในส่วนของพระวินัยปิฎกไม่มีการกล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ในแง่สภาวะตามธรรมชาติไว้โดยเฉพาะ เพราะท่านมุ่งแสดงบทบัญญัติกฎระเบียบแบบแผนสำหรับปฏิบัติตนของสงฆ์เป็นหลักแม้จะมีบางส่วนที่ท่านแสดงสภาวะธรรมไว้แต่ก็ไม่มีกระบุงไว้โดยตรงว่าลักษณะอย่างนี้คือธรรมชาติของมนุษย์ถึงแม้ว่าท่านจะไม่ได้กล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ในแง่สภาวะธรรมเอาไว้โดยตรงแต่เราสามารถมองในแง่จิตวิทยาได้ซึ่งตามที่ได้นำเสนอไปแล้วนั้นธรรมชาติในแง่นี้ได้แก่ความเป็นผู้สามารถที่จะฝึกฝนพัฒนาตนเองให้ประเสริฐที่สุดได้โดยอาศัยธรรมชาติคือ “ความเคยชิน” และธรรมชาติคือ “ศรัทธา” เป็นเครื่องมือในการฝึกฝนพัฒนาด้านกายศีลจิตและปัญญาให้สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่มนุษย์สามารถฝึกฝนพัฒนาได้อีกประการหนึ่งการได้เกิดมาเป็นมนุษย์ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุดโดยธรรมชาติและถือเป็นความโชคคืออย่างยิ่งเพราะชีวิตมนุษย์สามารถเป็นฐานในการทำความดีที่สูง ๆ ขึ้นไป

3. วิเคราะห์ธรรมชาติของจิตที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์

จิตกับเจตสิกมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เมื่อประกอบเข้าด้วยกันแล้วต่างอิงอาศัยกัน เจตสิกเมื่อประกอบเข้ากับจิตและปรุงแต่งจิตมีผลทำให้จิตมีความแตกต่างกันตามอำนาจของเจตสิกนั้น ๆ จิตมีความแตกต่างกันแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะประเภทของเจตสิกที่เข้าประกอบอยู่ เช่น เมื่อจิตถูกเจตสิกฝ่ายดีคือกุศลเข้าปรุงแต่ง เช่น โลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น จิตนั้นก็จะเป็นฝ่ายดีคือกุศลจิต เมื่อจิตถูกเจตสิกฝ่ายชั่วเข้าไปปรุงแต่ง เช่น โลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ก็เป็นจิตฝ่ายชั่วคืออกุศลจิต นั่นเอง การปรุงแต่งจิตของเจตสิกนี้นับเป็นว่าสำคัญมาก เพราะจิตที่เป็นฝ่ายดี (กุศล) หรือชั่ว (อกุศล) นี้เป็นต้นเหตุของการกระทำที่คนเราแสดงออกมาทางกายและทางวาจาทั้งในทางที่ดีและไม่ดีเป็นไปตามเจตสิกที่ปรุงแต่งจิตนั้น ๆ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดจิตที่เป็นผลที่เรียกว่าวิบากจิตเกิดขึ้นซึ่งเป็นผลของกรรมดีกรรมชั่วที่ได้กระทำแล้ว ผลนั้นจะทำให้คนเราได้รับผลของกรรมต่อไปตามกรรมดี หรือกรรมชั่วที่ได้กระทำไว้แล้วนั่นเอง

พฤติกรรมเกิดจากการทำงานของจิตและเจตสิก ซึ่งจิตรับรู้อารมณ์ เมื่อจิตรับรู้อารมณ์ก็ส่งอารมณ์ไปสู่เจตสิกเพื่อให้เจตสิกเสวยอารมณ์นั้น เมื่อเสวยอารมณ์นั้น ๆ ก็จะแสดงพฤติกรรมที่จิตและเจตสิกสั่งการมา ซึ่งการแสดงพฤติกรรมเกิดจาก ตัณหา และฉันทะ อันได้ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ตัณหา 3 อย่างนี้ ทำให้พฤติกรรมของมนุษย์ดำเนินไปในทิศทางต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายสามารถแบ่งออกตามอรรถหรือเป้าหมายของพฤติกรรมมนุษย์ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ คือเป้าหมายปัจจุบันหรือเป้าหมายเฉพาะหน้า เป็นจุดหมายขั้นแรก ของมนุษย์ ได้แก่ การแสวงหา ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข สัมปรายิกัตถะ คือเป้าหมายในอนาคต ประมัตถะ เป้าหมายขั้นสูงสุด หรือเป้าหมายที่เป็นสาระที่แท้จริงของพฤติกรรมชีวิตมนุษย์ และ แบ่งเป้าหมายตามพฤติกรรมที่สัมพันธ์ระหว่างบุคคลแต่ละคน คืออัตตัตถะ พฤติกรรมเป้าหมายเฉพาะตน ปรัตถะ เป้าหมายเพื่อคนอื่น อุภยัตถะ เพื่อประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือการแสดงพฤติกรรมเป็นประโยชน์ร่วมกัน

การฝึกฝนจิตใจเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเชิงพุทธต้องอาศัยธรรมชาติที่เกิดพร้อมกันกับจิตฝ่ายดีงาม คือ สติ มาฝึกจิต โดยเลียนแบบการเลี้ยงลูกของชาวนาทานอุปัชฌาย์เหมือนเชือกที่ผูกลูกโคเอาไว้กับหลักแรก ๆ ลูกโคจะเดินไปทางโน้นทางนี้แต่ไม่สามารถหนีไปได้สุดท้ายจะชินฟังหรืออนอนอิงหลักที่ปักไว้ในกาฝึกจิตก็เช่นเดียวกัน ซึ่งอุปกรณ์สำหรับฝึกจิตมี 40 ประการคือ กลืน 10 อสุภะ 10 อนุสสติ 10 อัปมัญญา 4 อาหारेปฏิบัติ สัญญาการฝึกฝนด้านนี้อาศัยธรรมชาติที่ต่อเนื่องมาจากการฝึกฝนพัฒนาด้านกาย,ศีล,และจิตใจ กล่าวคืออาศัยศรัทธาและความเคยชิน แต่ในการฝึกฝนพัฒนาปัญญาต้องอาศัยหลักการอื่นเข้ามาช่วยด้วย มนุษย์เกิดมาพร้อมกับธรรมชาติที่เอื้อต่อการศึกษาคือมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ธรรมชาติทั้ง6ประการนี้พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่าถ้ามนุษย์รู้จักฝึกฝนพัฒนาให้ถูกต้องแล้วจะช่วยพัฒนาปัญญาได้มาก หลักการที่ทำน่านำเข้ามาช่วยได้แก่ 1) ฝึกฝนพัฒนาด้วยการฟังการอ่านการถามการเล่าเรียนเรียกว่า สุตมยปัญญา 2) ฝึกฝนพัฒนาด้วยการนำเอาสิ่งที่ได้จากการฟังการอ่านการถามการเล่าเรียนมาคิดตามหลักเหตุผล (โยนิโสมนสิการ) เรียกว่าจินตามยปัญญา 3) ฝึกฝนด้วยการนำหลักการที่ได้จากการคิดไตร่ตรองด้วยเหตุผลอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วมาลงมือปฏิบัติในชีวิตประจำวันและสังเกตผลการปฏิบัติว่าเป็นไปตามที่ทฤษฎีที่ได้ศึกษามาหรือไม่เรียกว่า ภวานามยปัญญา

ในการฝึกฝนพัฒนาปัญญาต้องอาศัยธรรมชาติที่ต่อเนื่องมาจากการฝึกฝนพัฒนาด้านกาย,ศีล,และจิตใจและอาศัยองค์ประกอบภายนอกคือปรโตโฆสะองค์ประกอบภายในคือโยนิโสมนสิการบวกกับหลักการพัฒนาปัญญา3ประการคือสุตะ,จินตา,และภavanaเข้ามาช่วยโดยมีธรรมชาติที่เรียกว่าอินทรีย์6 (ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย, ใจ) ซึ่งมีอยู่แล้วในชีวิตมนุษย์เป็นช่องทางเชื่อมต่อระหว่างภายในกับภายนอกผลที่ได้จากการฝึกฝนพัฒนาในแต่ละด้านจะส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันนั่นคือกายและศีลที่ฝึกฝนพัฒนาได้แล้วเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการฝึกฝนด้านจิตใจจิตใจที่ฝึกฝนพัฒนาได้แล้วเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการฝึกฝนพัฒนาปัญญาปัญญาที่ฝึกฝนพัฒนาได้สมบูรณ์แล้วเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการฝึกฝนอบรมพฤติกรรมและจิตใจ แนวทางการปรับเปลี่ยนและพัฒนาพฤติกรรมเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมยุคปัจจุบันคือการพัฒนาระดับศีล เป็นการพัฒนาพฤติกรรมหรือพัฒนาตนเอง โดยการรักษาศีล ทำสมาธิ เพื่อให้เกิดปัญญา เมื่อเกิดปัญญานำซึ่งพฤติกรรมที่ดีงาม

ข้อเสนอแนะ

5.1 ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้

วิเคราะห์ธรรมชาติของจิตในพุทธศาสนาเถรวาทที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์พบว่า จิต กับเจตสิกมีผลก่อการเกิดพฤติกรรมเป็นอย่างมาก ในการพัฒนามนุษย์ควรพัฒนาที่จิตเพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่ดีงาม

5.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาแนวทางพัฒนาจิตเพื่อพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์เชิงพุทธ

2. ศึกษาวิเคราะห์จิตในทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาบุคลากรโดยการใช้สติปัญญา

สูตร

บรรณานุกรม

กันยา สุวรรณแสง,รศ.ดร.จิตวิทยาทั่วไป.พิมพ์ครั้งที่4.กรุงเทพมหานคร :อักษรพิทยา,2542.

เดโชสวนานนท์. จิตวิทยาทั่วไปฉบับแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2502.

นัตติมา ชูดวงแก้ว. การศึกษาเปรียบเทียบเจตสิกธรรมในพระอภิธรรมปิฎกกับพระสุตตันตปิฎก. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.

บรรจบ บรรณรุจิ. ร.ท.จิตวิเคราะห์เปรียบเทียบ:พระพุทธเจ้า:ชิกมันด์ ฟรอยด์.กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ธรรมสภา ,2520.

พระฟอง อภิวัฒน์. การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องจิตว่างของพุทธทาสภิกขุ. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**.บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2535.

พระชัชวาล ศรีสุข.ศาสนากับการพัฒนาบุคลิกภาพ:ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพในพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต**.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล,2541.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**.พิมพ์ครั้งที่4. กรุงเทพมหานคร : บริษัทด้านสุทธาการพิมพ์จำกัด, 2531.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต).**พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม**.กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์จำกัด, 2548.

พระมหาศุภวัฒน์ ชุตินันโต (สุขดำ). การศึกษาเปรียบเทียบความคิดเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์ในทรรศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทกับชิกมันด์ ฟรอยด์. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต** .บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2548.

พระมหาราชมนตรี ธมมกาโม (ธาตุเงิน). การศึกษาเปรียบเทียบความจริงเรื่องจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับจิตในปรัชญาตะวันตก. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**.บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2539.

- พระราชวรมณี (ปยุตต์ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่3. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์ ,2529.
- พระอภัย อภิชาติ (ชูขุนทด). การศึกษาหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2554.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**พระไตรปิฎก ภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2539.
- _____.**อรรถกถาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2532.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย.**พระอภิธรรมมัตถสังคหะบาลีและอภิธรรมมัตถสังคหะภาวิณีฎีกา แปล**. พิมพ์ครั้งที่ 6.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539.
- เรียม ศรีทอง,รศ.ดร. **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**.กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอิร์ดเวฟเอดดูเคชั่น
จำกัด,2542.
- ราชบัณฑิตยสถาน,**พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน2525**.พิมพ์ครั้งที่5. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญ
ทัศน์, 2538.
- ลักขณาสรวิวัฒน์. **จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน**. พิมพ์ครั้งที่1.กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่โอ. เอส. พรินติ้งเฮาส์,
2544.
- วินัย อ.ศิวะกุล.**ทฤษฎีพุทธจิตวิทยา**, สถาบันพุทธวิทยาศาสตร์ประยุกต์อภิธรรมมูลนิธิ วัดพระเชตุพน, 2523.
- วิภาพร มาพบสุข. **จิตวิทยาทั่วไป**. สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ : กรุงเทพมหานคร,2540.
- ศรีเรือนแก้วกังวาน. **ทฤษฎีจิตนิยมบุคลิกภาพ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน,2544.
- สงวนสุทธิเลิศอรุณและคณะ. **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**.กรุงเทพมหานคร: อักษราพิพัฒน์, 2543.
- สถิต วงศ์สุวรรณค์. **การพัฒนาบุคลิกภาพ**. กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยา,2540.
- แสง จันทร์งาม.**ปรากฏการณ์ทางจิต**.กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2524.

แผนที่เล่าเรื่องวัดในพุทธศาสนา พื้นที่อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน
ด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์

Buddhist Temples Story Map in Mueang Nan District Area, Nan Province with
Geographic Information System

พระมหาปิยะ ธีรังกุโร (มุลทา)

รองศาสตราจารย์ ดร. ศิริพรรณ ทวีสุข

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พระมหานันท องค์กรศิริ

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การกระจายตัวเชิงพื้นที่ของวัดในพุทธศตวรรษย้อนรอยเวลาตามช่วงพุทธศตวรรษผ่านมุมมองของ “แผนที่เล่าเรื่องวัดในพุทธศาสนา” ของพื้นที่อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ผลการศึกษาพบการมีอยู่ของวัดในพุทธศาสนา ตั้งแต่ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน วัดในพุทธศาสนาแห่งแรกสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 15 คือ “วัดพญา วัด” การสร้างวัดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 ถึง 21 กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ตำบลในเวียง และตามการย้ายเมืองของเมืองน่าน ส่วนพุทธศตวรรษที่ 17 ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการสร้างวัด ช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 ถึง 25 การสร้างวัดมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญนับเป็นยุครุ่งเรืองด้านการเผยแผ่พุทธศาสนา การสร้างวัดมีการกระจายตัวไปยังพื้นที่ตำบลต่าง ๆ ของพื้นที่อำเภอเมืองน่านด้านทิศใต้ ทิศตะวันตก และทิศเหนือตามลำดับ ปัจจุบันวัดในพุทธศาสนาของอำเภอเมืองน่านมีจำนวนทั้งหมด 73 วัด กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ 11 ตำบล วัดที่สร้างใหม่ล่าสุด คือ “วัดป่าปัญญาธาราม”

คำสำคัญ: พุทธศาสนา, ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์, จังหวัดน่าน

Abstract

The purpose of this research is to analyze the spatial distribution of Buddhist temples in the past Buddhist centuries, through the perspective of “Buddhist temples story map” of Mueang Nan District, Nan Province, using geographic information system. The result indicated that Buddhist temples came into existence since the middle of the 15th Buddhist century with “Wat Phaya Wat” as the first one built in that period. During the 15th to 21st Buddhist centuries, Buddhist temples were scatteringly built in Nai Wiang Sub-district and also in accordance with the relocation pattern of Nan city. In the 17th Buddhist century, there was no evidence of temple building. However, the number of Buddhist temples increased significantly in the 22nd

to 25th Buddhist centuries as it was the glorious age of Buddhism propagation. The construction of Buddhist temples was spread to other sub-district areas in the South, West, and North of Mueang Nan District, respectively. At present, there have been 73 Buddhist temples locating in 11 sub-districts with “Wat Pa Panyawuttaram” as the latest built one.

Keywords: Buddhism, Geographic Information System, Nan Province

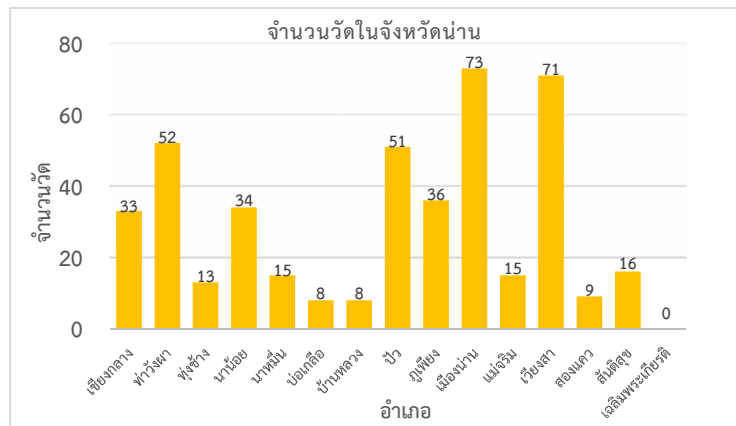
บทนำ

วัดในพุทธศาสนา หมายถึง ศาสนสถานอันเป็นที่อยู่ของพระรัตนตรัยและเป็นสถานที่สำหรับพุทธศาสนิกชนเข้าไปประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็น ศาสนพิธี เช่น การฟังธรรม และ ไม่ใช่ศาสนาพิธี เช่น การประชุมสัมมนาที่ใช้วัดเป็นสถานที่จัดงาน เพราะเห็นว่ามีสถานที่ที่กว้างขวาง มีวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องครบพร้อม ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 4 พระวินัย มหาวรรค ภาค 1 ได้กล่าวถึง การเกิดขึ้นของวัดแห่งแรกในพุทธศาสนาว่า พระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แคว้นมคธ ทรงถวายพระราชอุทยานสวนไผ่ นอกกำแพงเมืองราชคฤห์ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้เชิงเขาเวภารบรรพต บนริมฝั่งแม่น้ำสรสวัสดิ์ (ปัจจุบันอยู่ในรัฐพิหาร ประเทศอินเดีย) แต่พระศาสดาให้เป็นวัดแรกในพุทธศาสนา ชื่อว่า “วัดเวฬุวันมหาวิหาร” หรือ “พระเวฬุวันกัลลันทกนิวาปสถาน” ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ก็ทรงมีพระบรมพุทธานุญาตให้ภิกษุรับถวายอาราม (วัด) ได้ด้วยเหตุนี้ในพื้นที่ที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปถึงจึงมีพุทธศาสนิกชนที่มีศรัทธาแรงกล้าร่วมกันสร้างวัดถวายไว้ในพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก

การสร้างวัดในครั้งโบราณกาล เมื่อประชาชนที่มีจิตศรัทธาในพุทธศาสนา ได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ใดก็ตาม มักจะสร้างวัดขึ้นเพื่อให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและประกอบศาสนกิจตามความเชื่อประเพณีสืบต่อกันมา ครั้นประชาชนมีมากขึ้นการสร้างวัดก็มีจำนวนมากตามไปด้วย การปกครองจึงได้มีกฎหมายเกี่ยวกับคณะสงฆ์ ตราขึ้นเป็นฉบับแรก คือ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการสร้างวัดนั้นต้องได้รับพระบรมราชานุญาตก่อน ต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2484 ให้มีกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ขั้นตอน วิธีการสร้างวัดและตั้งวัดไว้โดยให้คณะกรรมการอำเภอออกใบอนุญาตสร้างวัด กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ออกประกาศตั้งวัด จนมาถึง พ.ศ. 2505 ได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ขึ้นมาเป็นฉบับที่ 3 โดยให้การสร้างและตั้งวัดดำเนินการตามกฎหมายกระทรวง เช่นเดียวกับฉบับก่อน แต่กรมการศาสนาจะเป็นผู้ออกหนังสืออนุญาตการสร้างวัด ส่วนการตั้งวัดยังคงให้กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ออกประกาศ ปัจจุบันการจะสร้างวัดขึ้นในพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องเป็นวัดโดยสมบูรณ์ มีวิสุคามสีมาจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ ขั้นตอน และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2507) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หมวด 1 การสร้างวัด หมวด 2 การตั้งวัด และหมวด 6 การขอรับพระราชทานวิสุคามสีมา

“น่าน” เป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีตคู่กับประวัติศาสตร์การสร้างเมืองน่าน ดังปรากฏในพงศาวดารนครน่านกล่าวถึงพระยาครานเมือง เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 4 ได้ไปช่วยพระยาสุโขทัยสร้าง “วัดหลวงอภัย” ในปีจุลศักราช 715 (พ.ศ.1896) ครั้นเสร็จแล้วพระยาสุโขทัยได้มอบพระบรมสารีริกธาตุ 7 องค์ พระพิมพ์เงิน 20 องค์ พระพิมพ์คำ 20 องค์ ภายหลังได้สร้าง “พระธาตุแช่

แห่ง” บรรจุพระบรมสารีริกธาตุพร้อมทั้งพระพิมพ์ที่ได้มานั้น การมีอยู่ของวัดในพุทธศาสนาของเมืองน่านก่อนหน้านี้นี้ปรากฏหลักฐานว่าช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 ปี พ.ศ. 1538 มีการสร้าง “วัดพญาวัต” ซึ่งเป็นวัดในพุทธศาสนาที่สร้างขึ้นตั้งแต่ยุคแรกเริ่มความเป็นนครรัฐของน่าน ช่วงเวลาต่อจากนั้นมามีการสร้างวัดในพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เห็นถึงความศรัทธาของชาวน่านและความรุ่งเรืองของพระพุทธรูปในพื้นที่จังหวัดน่าน ข้อมูลจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2559) พบว่ามีวัดในพื้นที่จังหวัดน่านทั้งหมดจำนวน 434 วัด เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองน่านถึง 73 วัด (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 จำนวนวัดจำแนกตามอำเภอ จังหวัดน่าน (สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดน่าน, 2559)

ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System: GIS) เป็นระบบคอมพิวเตอร์ที่ออกแบบมาเพื่อใช้ในการรวบรวม จัดเก็บ สืบค้น ปรับปรุง แสดงผล การจัดการฐานข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ (Spatial data) และข้อมูลเชิงคุณลักษณะ (Attribute data) เพื่อให้ได้ผล คำตอบ หรือสารสนเทศที่มีประโยชน์ต่อการสนับสนุนการตัดสินใจหรือการใช้ในการวางแผน การจัดการด้านต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันมีการนำ GIS มาประยุกต์ใช้กับงานด้านต่าง ๆ กันอย่างแพร่หลาย อาทิ งานด้านเกษตรกรรม สิ่งแวดล้อม ภัยพิบัติ สาธารณสุข สาธารณูปโภค การท่องเที่ยว การวิเคราะห์การตลาด ฯลฯ การจัดทำ “แผนที่เล่าเรื่องวัดในพุทธศาสนา” ด้วย จึงนับได้ว่ามีความสำคัญและเป็นจุดเริ่มต้นของการบูรณาการศาสตร์ทางพุทธศาสนากับศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ในอีกมิติหนึ่งด้วยการประยุกต์ใช้ GIS กับงานด้านพุทธศาสนา อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาและยังประโยชน์กับทุกภาคส่วนของสังคม

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การกระจายตัวเชิงพื้นที่ของวัดในพุทธศาสนาอันร่อยเวลาตามช่วงพุทธศตวรรษผ่านมุมมองของ “แผนที่เล่าเรื่อง (Story map)” วัดในพุทธศาสนา พื้นที่อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์

พื้นที่ศึกษา

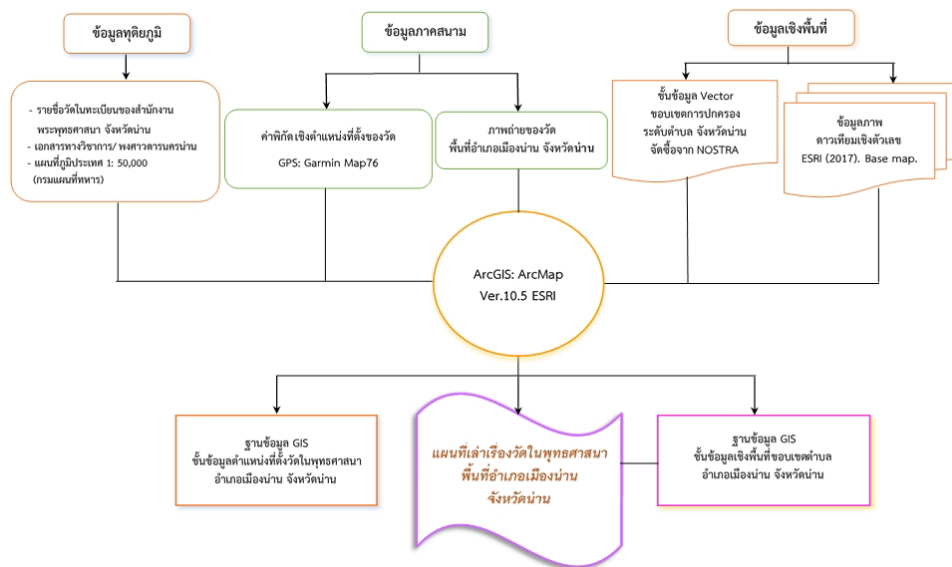
การศึกษาครั้งนี้ครอบคลุมพื้นที่ของอำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ด้วยข้อมูลเชิงพื้นที่ที่ตามระบบพิกัดทางภูมิศาสตร์ Universal Transverse Mercator: UTM Zone 47Q พื้นหลักฐานทางราบ World Geodetic System 1984: WGS1984 (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 พื้นที่ศึกษา อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

วิธีการศึกษา

การวิเคราะห์การกระจายตัวเชิงพื้นที่ของวัดในพุทธศาสนาด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในพื้นที่อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน มีขั้นตอนการศึกษาดังนี้ (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 ภาพรวมของขั้นตอนการศึกษา

1. รวบรวมข้อมูลหตุยภูมิของวัดในพุทธศาสนา พื้นที่อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน จากสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดน่าน และเว็บไซต์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ข้อมูลจากหนังสือประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 8 ของกรมการศาสนา พ.ศ.2532 พงศาวดารนครน่านและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. สสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field survey) “วัดในพุทธศาสนา” ด้วยการบันทึกค่าพิกัดทางภูมิศาสตร์ของตำแหน่งที่ตั้งวัด ด้วย GPS receiver: Garmin Map 76 ที่ตำแหน่งประตูทางเข้าหลักของวัด ร่วมกับแผนที่ภูมิประเทศของกรมแผนที่ทหาร ลำดับชุด L7018 มาตรฐาน 1: 50,000 ระวัง 5146 I ถึง IV 5147 II และ III พร้อมทั้งบันทึกภาพถ่ายของวัด บริเวณพื้นที่อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ทำการศึกษาสำรวจข้อมูลช่วงระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2558 ถึง เดือนมีนาคม พ.ศ. 2559
3. จัดทำฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ (Spatial database) ด้วยการนำเข้าข้อมูลและสร้างชั้นข้อมูลเวกเตอร์คือชั้นข้อมูลตำแหน่งที่ตั้งวัดในพุทธศาสนา อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน จากการสำรวจภาคสนามในข้อ 2 และข้อมูลหตุยภูมิของวัดจากข้อ 1 ด้วยซอฟต์แวร์ ArcGIS : ArcMap version 10.5 ESRI
4. ทำการศึกษาวิเคราะห์การมีอยู่และกระจายตัวเชิงพื้นที่ของ “วัดในพุทธศาสนา” อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ตามช่วงพุทธศตวรรษ จากข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของเมืองน่าน รวมทั้งประวัติวัด และพงศาวดารนครน่าน และข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่อำเภอเมืองน่าน ณ เวลาปัจจุบัน จัดทำ “แผนที่เล่าเรื่องวัดในพุทธศาสนา” ด้วยซอฟต์แวร์ ArcGIS : ArcMap version 10.5 ESRI
5. นำเสนอการสร้างวัดในพุทธศาสนาของพื้นที่อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ผ่านมุมมองของ “แผนที่เล่าเรื่อง (Story map)” ย้อนรอยเวลาตามช่วงพุทธศตวรรษ

ผลการศึกษา

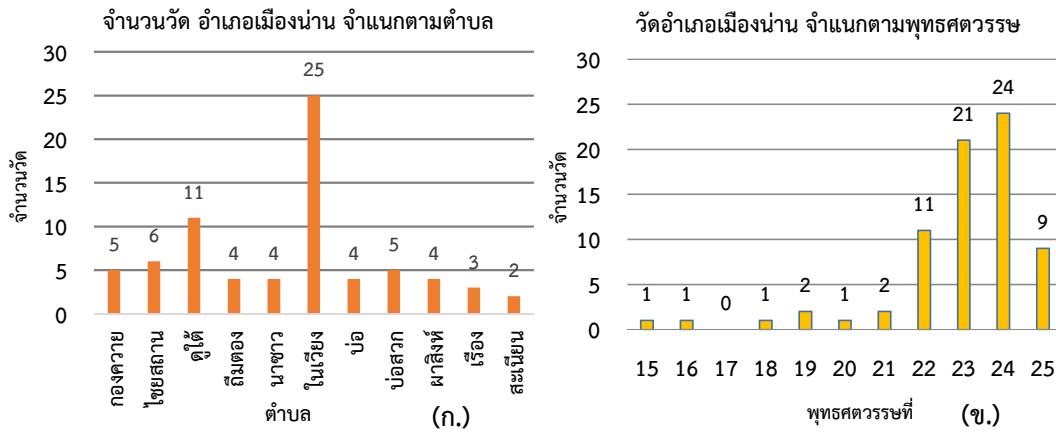
ผลการศึกษาแผนที่เล่าเรื่องวัดในพุทธศาสนา พื้นที่อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ร่วมกับข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามและเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง พบว่าจากข้อมูลหตุยภูมิรายชื่อวัดในทะเบียนของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดน่าน (2559) ปัจจุบันพื้นที่อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน มีวัดในพุทธศาสนาจำนวนทั้งหมด 73 วัด มีการกระจายตัวของวัดในพื้นที่ 11 ตำบลตำบลที่มีจำนวนวัดมากที่สุดคือตำบลในเวียง 25 วัด รองลงมาคือ ตำบลตุ้ใต้ 11 วัด ส่วนอีก 9 ตำบลมีวัดอยู่ในพื้นที่ทุกตำบลตำบลละเนี่ยนมีจำนวนวัดน้อยที่สุดคือ 2 วัด (ภาพที่ 4 ก.)

จากการนำระบบ GIS มาประยุกต์ใช้ร่วมกับข้อมูลหตุยภูมิรายชื่อวัดในทะเบียนของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดน่าน (2559) ข้อมูลประวัติการสร้างวัด และการสร้างชั้นข้อมูล (Layer) ตำแหน่งที่ตั้งของวัดในพุทธศาสนาด้วยข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม เพื่อนำเสนอการสร้างวัดในพุทธศาสนาผ่านมุมมองของ “แผนที่เล่าเรื่อง (Story map)” ย้อนรอยเวลาตามช่วงพุทธศตวรรษ พบว่าวัดในพุทธศาสนาของพื้นที่อำเภอเมืองน่านปัจจุบัน มีหลักฐานปรากฏการมีอยู่ของวัดตั้งแต่ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา จนถึงพุทธศตวรรษที่ 25 วัดแห่งแรกสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 และมีการสร้างวัดอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ยกเว้นในพุทธศตวรรษที่ 17 ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างวัดในพื้นที่อำเภอเมืองน่าน วัดที่สร้างขึ้นช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 – 21 มีจำนวนทั้งหมด 8 วัด การสร้างวัดแต่ละช่วงพุทธศตวรรษมีจำนวน 1 – 2 วัด นอกจากนั้นยังพบว่า จำนวนวัดในพุทธศาสนาของพื้นที่อำเภอเมืองน่านมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

ต่อเนื่องในช่วงของพุทธศตวรรษที่ 22 ถึง 24 คือ มีการสร้างวัดจำนวน 11, 21 และ 24 วัด ตามลำดับ ส่วนจำนวนวัดที่สร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ของพื้นที่อำเภอเมืองน่านมีจำนวน 9 วัด ตารางที่ 1 และ ภาพที่ 4 ข.

ตารางที่ 1 รายชื่อวัดในอำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน เรียงตามพุทธศตวรรษและปีที่สร้างวัด

พุทธศตวรรษที่สร้างวัด						
15 - 21	22	23		24		25
พญาวัด	เชียงแข็ง	ศรีเกิด	พระเกิด	ดอนถืมต อง	เมืองเส้น	เชียงราย
สวนตาล	น้ำล้อม	พุฒิมาราม	ชาวหลวง	ถืมตอง	ม่วง(ม่วงเจริญราษฎร์)	พวงพยอม
กู่คำ	มหาโพธิ์	ตาแก้ว	ศรีนาเรือง	เขื่อนแก้ว	หัวเวียงใต้	นวรราษฎร์
พระธาตุช้างค้ำ	พระธาตุเขาน้อย	ฝาง	ตุ๊ใต้	เชียงยืน	ท่าช้าง	คอวัง (วังวิโมกข์)
พญาภู	น้ำครกใหม่	มงคล	พระเนตร	ต้นแก้ว	ห้วยยืน	เขาน้อยเทศสังขี
ศรีนาปาน	น้ำครกเก่า	สะไมย์	สถารศ	สุรธาตาราม	ป่าคา	ป่าศรีถาวรวิงดาว
ไผ่เหลือง	ธงหลวง	ดอนมูล	อรัญญาवास	หัวช่วง	สมุน	ฝายแก
ภูมินทร์	ช้างเผือก	ดอนเพ็อง	มิ่งเมือง	ภูเพียง	ธงน้อย	ป่านันทบุรี ญาณสังวราราม
	มณเฑียร	ดอนแก้ว	ศรีพันต้น	ผาตูป	สาระ	ป่าปัญญาจุฬาราม
	ไชยสถาน	บ่อสวก	อภัย	ผาขวาง	ปางค่า	
	นาซาว	สวนหอม		ผาสิ่งห้	เจดีย์	
				นาผา	บ้านต๋าม	

ภาพที่ 4 จำนวนวัด อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน (สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดน่าน, 2559)

วัดในพุทธศาสนาที่สร้างในพื้นที่อำเภอเมืองน่านมีการกระจายตัวส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ตำบลโนนเวียง ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของเมืองเก่า (เวียงใต้) อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน จากเอกสารประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่มที่ 8 ของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ พบว่า “วัดพญาวัด” เป็นวัดที่สร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 คือ ปี พ.ศ. 1538 นับเป็นวัดในพุทธศาสนาแห่งแรกและเก่าแก่ที่สุดอันดับ 1 ของบรรดาวัดที่สร้างอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองน่านปัจจุบัน ซึ่งในขณะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงก่อนที่ “นครน่าน” ในฐานะนครรัฐอิสระแห่งดินแดนล้านนาตะวันออกจะเกิดขึ้น ตามหลักฐานที่ปรากฏในพงศาวดารนครน่านว่า “นครน่าน” เริ่มสร้างบ้านแปงเมืองเมื่อกลางพุทธศตวรรษที่ 18 มีฐานะเป็นรัฐอิสระปกครองตนเองมีชื่อว่าเมือง “ปัว” หรือ “วรนคร” โดยมี เจ้าขุนฟอง ราชบุตรของพญาภูคาเป็นเจ้าผู้ครองนครองค์แรก ต่อมาในปี พ.ศ.1896 สมัยของพระยาครานเมืองเจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 4 สร้างพระธาตุแช่แห้ง ณ ดอยภูเพียงแช่แห้งแล้ว ได้มีการย้ายเมืองครั้งแรกจากเมืองปัวมาสร้าง “เวียงภูเพียงแช่แห้ง” บริเวณ “วัดพระธาตุแช่แห้ง” ในปี พ.ศ. 1902 (ภาพที่ 5) หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 1911 เจ้าพญาผากอง ได้ย้ายเมืองเป็นครั้งที่ 2 โดยย้ายมาทางทิศตะวันตกของแม่น้ำน่านที่บริเวณบ้านห้วยไค้ ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ “วัดพญาวัด” อันเป็นวัดเก่าแก่ที่สุดในบรรดาวัดที่สร้างอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองน่าน ที่มีบันทึกหลักฐานการสร้างในปี พ.ศ. 1538 ก่อนเมืองใหม่จะย้ายมา ปัจจุบัน “วัดพญาวัด” ตั้งอยู่ในเขตตำบลตุ๊ใต้ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

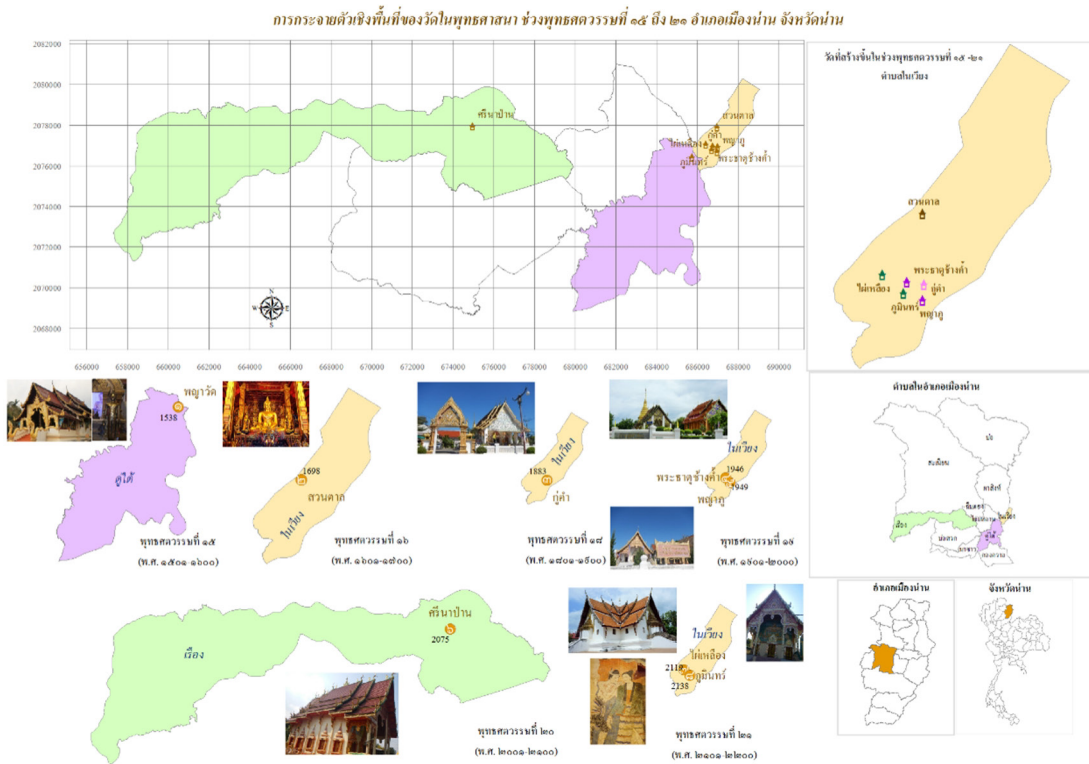

ภาพที่ 5 วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

ช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 – 19 การสร้างวัดส่วนใหญ่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ตำบลในเวียง ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของเมืองเก่า (เวียงใต้) วัดในพุทธศาสนาของพื้นที่อำเภอเมืองน่านที่มีอายุเก่าแก่อันดับที่ 2 ถึง 5 คือ “วัดสวนตาล” “วัดกู่คำ” “วัดพระธาตุช้างค้ำ” และ “วัดพญาภู” สร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16, 18 และ 19 ตามลำดับ วัดกู่คำมีประวัติเชื่อมโยงกับตำนานการสร้าง “พระธาตุแช่แห้ง” ดังปรากฏในเอกสารโบราณเรื่อง ตำนานมหาชินะธาตุห้าหลังในนครน่าน ที่กล่าวถึงการสร้างพระธาตุเจดีย์วัดกู่คำ พระธาตุแช่แห้ง พระธาตุสวนตาล พระธาตุช้างค้ำ และพระธาตุพญาภู โดยที่วัดพระธาตุช้างค้ำ และวัดพญาภู ปัจจุบันได้รับยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวง และเป็นสำนักศาสนศึกษาที่สำคัญของจังหวัดน่าน ส่วนในพุทธศตวรรษที่ 17 ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างวัดในพื้นที่อำเภอเมืองน่าน อาจเป็นเพราะในช่วงเวลาดังกล่าวศูนย์กลางเมืองและผู้คนส่วนใหญ่ยังอาศัยอยู่ที่ “เมืองวรรณคร” หรือ “เมืองปัว” อันเป็นเมืองเก่าในยุครแรก ต่อมาช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ปี พ.ศ. 2075 พบว่ามีการสร้าง “วัดศรีนาป่าวน” กระจายตัวออกนอกเขตของพื้นที่เมืองเก่า นานคือ บริเวณพื้นที่ตำบลเรืองในปัจจุบัน ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 พบว่ามีการสร้างวัดที่มีความเก่าแก่เป็นอันดับที่ 7 และ 8 ของพื้นที่อำเภอเมืองน่าน คือ “วัดไผ่เหลือง” และ “วัดภูมินทร์” สร้างในปี พ.ศ. 2119 และ 2138 ตามลำดับ (ภาพที่ 6) ปัจจุบันวัดดังกล่าวตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลในเวียงและเป็น “Landmark” ด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดน่าน จากสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถแบบจตุรมุขที่จัดเป็นสถาปัตยกรรมชั้นเอกของเมืองน่านในอดีต อีกทั้งภายในยังมีจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง “คัถณะกุมารชาดก” ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตเมืองน่านในอดีต และยังเป็นที่ตั้งของสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดน่าน

ช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 ถึง 25 มีการสร้างวัดในพุทธศาสนาบริเวณพื้นที่อำเภอเมืองน่าน เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญจากช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 ถึง 21 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นยุครุ่งเรืองของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในพื้นที่อำเภอเมืองน่าน การสร้างวัดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 มีจำนวน 11 วัด ส่วนใหญ่มีการกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ตำบลในเวียงซึ่งเป็นพื้นที่เมืองเก่า นาน ตามการย้ายเมืองในอดีต คือ จากเวียงใต้ ไปเวียงเหนือ แล้วย้ายกลับมาพื้นที่ตัวเมืองน่านหรือตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่านปัจจุบัน วัดที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดสร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 คือ วัดเชียงแข็ง สร้างในปี พ.ศ. 2213 รองลงมาคือ วัดน้ำล้อม และวัดมหาโพธิ์ สร้างในปี พ.ศ. 2215 และ 2217 ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าการสร้างวัดมีการกระจายตัวไปทางด้านทิศใต้และทิศ

ตะวันตกของตำบลในเวียง คือ พื้นที่ตำบลคูใต้ ไชยสถาน กองควายและนาขาว อาทิวัดพระธาตุเขาน้อย สร้างในปี พ.ศ.2230 วัดไชยสถานและวัดนาขาว ที่สร้างในปี พ.ศ.2300

ภาพที่ 6 การกระจายตัวเชิงพื้นที่ของวัดในพุทธศาสนา ช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 ถึง 21

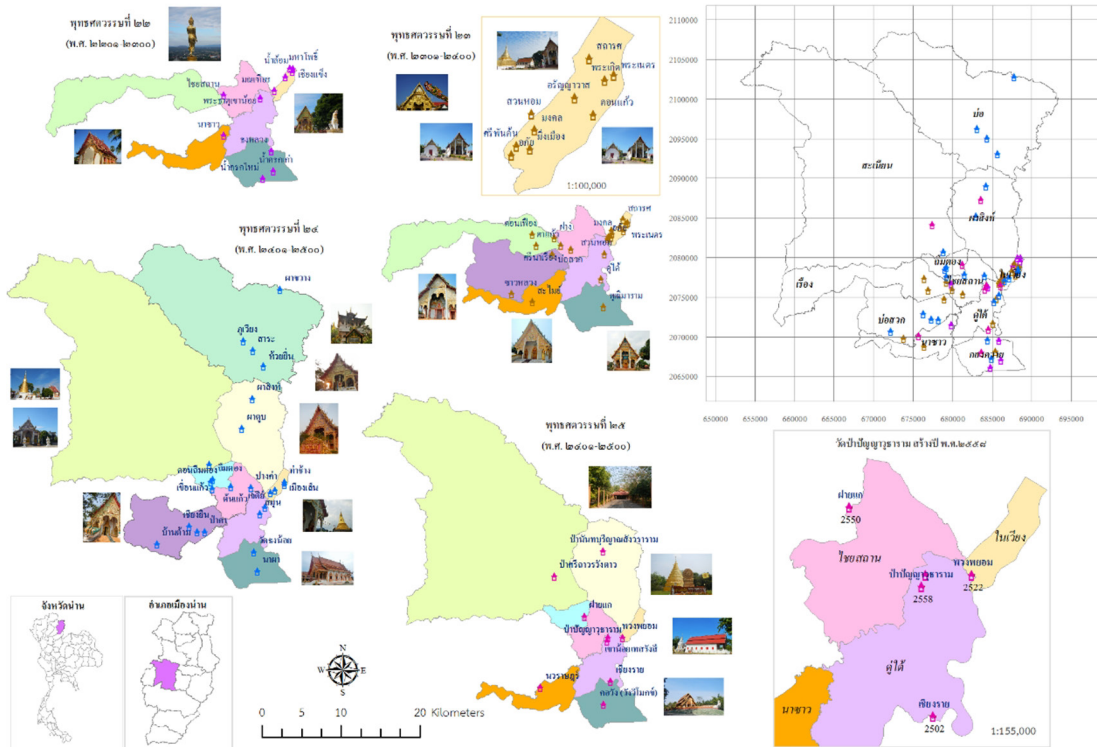
พุทธศตวรรษที่ 23 เป็นช่วงที่เมืองน่านได้ขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมากับกรุงรัตนโกสินทร์ ในฐานะหัวเมืองประเทศราช ตั้งแต่ พ.ศ. 2331 สมัยเจ้าฟ้าอภัยทวารปัญญา ซึ่งช่วงพุทธศตวรรษนี้เช่นกันที่เจ้าผู้ครองนครน่าน คือ เจ้าฟ้าอภัยทวารปัญญา ย้ายเมืองครั้งที่ 4 จากเมืองเก่า “เวียงเหนือ” ลงมาตั้งใน “พื้นที่เมืองน่าน” ปัจจุบันปี พ.ศ. 2344 ดังปรากฏในพงศาวดารนครน่าน วัดที่สร้างในช่วงพุทธศตวรรษนี้ มีจำนวนถึง 21 วัดเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญเกือบเท่าตัวจากพุทธศตวรรษที่ผ่านมา การสร้างวัดส่วนใหญ่ยังอยู่ในพื้นที่ตำบลในเวียง 9 วัด คือ วัดมิ่งเมือง วัดมิ่งคล วัดศรีพันต้น วัดสภารศ วัดดอนแก้ว วัดพระเกิด วัดพระเนตรวัดอภัย และวัดอรัญญาวาส ส่วนอีก 12 วัดมีการสร้างกระจายตัวออกไปยังพื้นที่ของ ตำบลไชยสถาน บ่อสวก เรือง นาขาว กองควาย และผาสิงห์ การสร้างวัดมีการกระจายตัวออกไปยังพื้นที่ด้านทิศตะวันตกมากขึ้น

การสร้างวัดในพุทธศตวรรษที่ 24 พบว่ามีจำนวนทั้งหมด 24 วัด ซึ่งนับว่าเป็นช่วงที่พื้นที่อำเภอเมืองน่านมีการสร้างวัดจำนวนมากที่สุดนับจากพุทธศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา ซึ่งช่วงพุทธศตวรรษดังกล่าวนี้ พบว่าการสร้างวัดกระจายตัวไปด้านทิศตะวันตกของพื้นที่เมืองเก่าน่านเช่นเดียวกับช่วงพุทธศตวรรษที่ผ่านมา และยังพบว่าการสร้างวัดมีการกระจายตัวไปยังพื้นที่ด้านทิศเหนือ คือ ตำบลถ้ำมดตอง สะเนียน บ่อ และผาสิงห์

มากขึ้น ในจำนวนวัดเหล่านั้นมี วัดดอนถิมตองและวัดถิมตองมีอายุเก่าแก่ที่สุด คือ สร้างในปีพ.ศ.2404 และมีวัดบ้านด้าม ตำบลนาชาว สร้างขึ้นหลังสุดในช่วงพุทธศตวรรษ 24 คือ พ.ศ.2485

สำหรับการสร้างวัดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 พบว่ามีการกระจายตัวของการสร้างวัดจำนวน 9 วัด ไปยังตำบลต่าง ๆ 6 ตำบล อาทิ ถิมตอง นาชาว ผาสึงห์ และสะเนียน (ภาพที่ 7) วัดที่สร้างส่วนใหญ่ของช่วงพุทธศตวรรษนี้จะเป็นวัดสายวัดป่า ในจำนวนนี้ 4 วัดเป็นวัดสายธรรมยุติกนิกาย สำหรับวัดที่สร้างขึ้นใหม่ล่าสุดในพื้นที่อำเภอเมืองน่าน คือ วัดป่าปัญญาธาราม ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลตุ้ใต้ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2558 และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2559

การกระจายตัวเชิงพื้นที่ของวัดในพุทธศาสนา ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ถึง ๒๕ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

ภาพที่ 7 การกระจายตัวเชิงพื้นที่ของวัดในพุทธศาสนา ช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 ถึง 25

สรุปผลการศึกษา

พื้นที่อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน พบการมีอยู่ของวัดในพุทธศาสนา ตั้งแต่ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน จำนวน 73 วัด กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ 11 ตำบล ของพื้นที่อำเภอเมืองน่าน โดยตำบลในเวียงมีจำนวนวัดมากที่สุด คือ 25 วัด รองลงมาคือ ตำบลตุ้ใต้ มี 11 วัด ส่วนอีก 9 ตำบล มีวัดอยู่ตำบลละไม่เกิน 6 วัด ตำบลสะเนียนมีจำนวนวัดน้อยที่สุด คือ 2 วัด

วัดในพุทธศาสนาแห่งแรกของพื้นที่อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน สร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 คือ “วัดพญาวัด” สร้างในปี พ.ศ. 1538 การสร้างวัดของพื้นที่อำเภอเมืองน่านมีมาอย่างต่อเนื่องในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 ถึง 21 มีจำนวนวัดที่สร้างรวมทั้งหมด 8 วัด เว้นเฉพาะพุทธศตวรรษที่ 17 ที่ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างวัดในพื้นที่ วัดที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับเมืองน่านมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือ “วัดพระธาตุ

ข้างค้ำ” และ “วัดพญาภู” ในฐานะวัดพระอารามหลวงและที่ตั้งของสำนักศาสนศึกษาประจำจังหวัดน่าน นอกจากนี้ยังพบว่าการสร้างวัดมีการกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ตำบลในเวียง ซึ่งเป็นพื้นที่เมืองเก่าแก่ และกระจายตัวไปตามการย้ายเมืองในช่วงพุทธศตวรรษ 15 ถึง 21 การสร้างวัดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 ถึง 25 ของพื้นที่อำเภอเมืองน่านมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ คือ มีจำนวนถึง 65 วัด วัดที่สร้างมีการกระจายตัวไปทางด้านทิศใต้และทิศตะวันตกของตำบลในเวียงในช่วงของพุทธศตวรรษที่ 22 ถึง 23 ตามด้วยการกระจายตัวของวัดไปยังพื้นที่ตำบลต่าง ๆ ของพื้นที่ด้านทิศตะวันตก และทิศเหนือในช่วงของพุทธศตวรรษที่ 24 ถึง 25 “วัดป่าปัญญาธาราม” คือ วัดที่สร้างใหม่ล่าสุดของพื้นที่อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

บรรณานุกรม

- นิยม สองสีโย และคณะ. พงศาวดารนครน่าน. น่าน: หจก.อิงค์เบอร์รี่ จำกัด, 2556.
- พระพนัส ทิพพเมธี, ยุทธพร นาคสุข. สรรพสารล้านนา ตำนานพระชินะธาตุดำหลัง ในนครน่าน ตำนานเมืองเชียงใหม่ คติชนชาวน่าน และปักทิน (ปฏิทิน) ล้านนา ปีกดีย์ จุลศักราช 1372. ม.ป.ท.: หจก.กลุ่มธุรกิจแม็กซ์ ปรีนติ้ง, 2553.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 18. นนทบุรี: โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, 2553.
- พระมหาปิยะ มุลทา, ศิริพรรณ ทวีสุข และ ยศภัทร เนียมสวัสดิ์. เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศเพื่อการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพื้นที่เมืองเก่าแก่. วารสารสมาคมสำรวจข้อมูลระยะไกลและสารสนเทศภูมิศาสตร์แห่งประเทศไทยปีที่ 17 ฉบับที่ 2-3 (พฤษภาคม-ธันวาคม 2559), 2559.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 4 พระวินัยปิฎก เล่มที่ 4 มหาวรรค ภาค 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดน่าน. สรุป จำนวนวัดและสำนักสงฆ์ จังหวัดน่าน, 2559.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. รายงานทะเบียนวัด, 2558. จาก www.onab.go.th. สืบค้นเมื่อ 3 พฤศจิกายน 2558.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ กรมการศาสนา, 2532.
- สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศศาสตร์. เทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2552.
- สุรัสวดี อ่องสกุล. ประชุมพงศาวดารฉบับราษฎร์ พื้นที่เมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2539.
- Chang, K., Introduction to Geographic Information Systems. Seven Edition. McGraw-Hill, 2014.
- ESRI. Base map, 2017. From www.esri.com. Retrieved August 14, 2017.
- Longley, P.A., M.F. Goodchild, D.J. Maguire and D. W. Rhind. Geographic Information Systems and Science. John Wiley & Sons, Ltd. England, 2005.

บุพเพสันนิวาส ยุค 4 G

State of Being Husband and Wife in the Past Life in the Fourth Generation

อำนาจ ทาปิน

หน่วยวิทยบริการวัดท่านา จังหวัดตาก

บทคัดย่อ

บุพเพสันนิวาส ยุค 4 G บทวิเคราะห์ความรักในยุคปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะด่วนและรวดเร็วทั้งจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของความรัก นอกจากนี้ยังมีลักษณะรักแบบไม่ลืมหูลืมตา อธิบายว่าไม่เห็นคุณค่าของความรักที่แท้จริง หลงใหลในค่านิยมจนมองไม่เห็นคุณค่าของความรักที่มีอยู่ โดยการอธิบายและวิเคราะห์ความหมายของคำว่า “บุพเพสันนิวาส” เพื่อนำเสนอแนวทางในการประคับประคองชีวิตคู่ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ประยุกต์กับบริบทของสังคมในปัจจุบัน เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติมุมมองของความรัก บนพื้นฐานของความรักความเข้าใจกันและกัน

คำสำคัญ: บุพเพสันนิวาส บทวิเคราะห์ความรัก ความรักความเข้าใจ

Abstract

State of being husband and wife in the past life in the Fourth Generation Analysis of love in the present age. It looks quick and quick, both the beginning and the end of love. It also has an unforgettable look. Explain that you do not appreciate the true love. Passion of values until the value of the existing love. By explaining and analyzing the meaning of the word. “State of being husband and wife in the past life” To provide a way to sustain a happy life together. According to the guidelines of Buddhism Applied to the present context of society. To modify attitude View of love Based on love, understanding each other.

Keywords: State of being husband and wife in the past life Love analysis Love, understanding

บทนำ

“บุพเพสันนิวาส” เป็นคำที่ติดหูคนไทยมานานแสนนาน มีความหมายบ่งถึงความรักระหว่างคนสองคน ซึ่งเป็นที่เข้าใจได้ว่าทั้งสองนั้นเป็นเนื้อคู่กัน ซึ่งหมายถึงทำบุญร่วมกันมาแต่ชาติปางก่อน จึงเป็นเหตุให้มาพบรักครองคู่กันในชาตินี้ อธิบายได้ว่าไม่มีใครหรืออะไรมาพรากให้จากกัน แต่หากแปลความหมายของเนื้อความจากภาษาบาลี จะได้ว่า คำว่า “บุพเพสันนิวาส” แยกศัพท์ได้สองศัพท์ ดังนี้ คือ “บุพเพ + สันนิวาส” คำว่า “บุพเพ” มาจากภาษาบาลีว่า “บุพเพ” แปลว่า “กาลอันล่วงเลยมาแล้ว” คำว่า “สันนิวาส” มาจากภาษาบาลีว่า

“สนธิवास” แปลว่า “การอยู่ร่วมกัน” แปลได้ใจความว่า เคยอยู่ร่วมกัน ถ้าจะหมายถึงเป็นคู่กัน และทำบุญร่วมชาติกัน คงต้องอธิบายขยายความให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนตามความหมายของภาษาบาลี

“สนธิवास”¹ แปลว่า “การอยู่ร่วมกัน, การอยู่ด้วยกัน, การอยู่อาศัยร่วมกัน, ความอยู่ร่วม” สำหรับความหมายของคำว่า “การอยู่ร่วมกัน, การอยู่ด้วยกัน, การอยู่อาศัยร่วมกัน” คงจะเป็นที่เข้าใจชัดเจนได้ดี จึงขออธิบายเพิ่มเติมความหมายของคำว่า “ความอยู่ร่วม” ตามภาษาบาลีเป็นภาษาวาจก กล่าวถึงความมีความเป็นต่างจากสามคำข้างต้นที่มีความหมายตามรูปศัพท์และมีลักษณะของความมีปฏิสัมพันธ์แบบเป็นทางการอย่างชัดเจน เช่น สามภรรยา เจ้านายลูกน้อง พ่อแม่ พี่น้อง เป็นต้น แต่ความอยู่ร่วมกันจะมีลักษณะความสัมพันธ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น คนรัก หรืออาจเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมช่วงระยะเวลาหนึ่งในวงจรของสิ่งมีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ความอยู่ร่วมกันนี้จึงไม่อาจกำหนดได้ด้วยระยะเวลา หากกำหนดได้ด้วยกรรมหรือการกระทำนั่นเอง ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยสำคัญในการกำหนดระยะเวลาของความสัมพันธ์และอาจพัฒนาความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการเป็นทางการได้ ในทางกลับกันก็ทำให้ความสัมพันธ์แบบเป็นทางการกลับกลายเป็นความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการได้เช่นกัน

สนธิวาสในลักษณะของปฏิสัมพันธ์ เป็นความสัมพันธ์เฉพาะซึ่งมีลักษณะความสัมพันธ์ในเชิงนิตินัยและพฤตินัย โดยความสัมพันธ์เชิงนิตินัย เช่น สามภรรยา พ่อแม่ เจ้านายลูกน้อง เป็นต้น และความสัมพันธ์เชิงพฤตินัย เช่น พี่น้อง เป็นต้น สนธิวาสในลักษณะของปฏิสัมพันธ์นี้เป็นแบบเป็นทางการ

สนธิวาสในลักษณะของความสัมพันธ์ เป็นความสัมพันธ์เชิงพฤตินัยที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางสังคมแล้วพัฒนาเป็นคนรู้จัก เพื่อน เพื่อนร่วมงาน คนรัก เป็นต้น จากจุดเริ่มต้นของความรู้สึกดีต่อกัน โดยคนรักอาจจะพัฒนาเป็นสามภรรยาจากลักษณะของความสัมพันธ์ เป็นลักษณะของปฏิสัมพันธ์ จากความสัมพันธ์เชิงพฤตินัยเป็นความสัมพันธ์เชิงนิตินัย สนธิวาสในลักษณะของความสัมพันธ์นี้จึงเป็นทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

“บุพเพ” แปลว่า “ในกาลก่อน, กาลอันล่วงมาแล้ว, กาลที่ผ่านพ้นมานานแล้ว, ชาติที่แล้ว” เป็นคำที่บ่งถึงความในอดีต อธิบายว่าเมื่อวานก็เป็นอดีต สัปดาห์ที่แล้ว เดือนที่แล้ว ปีที่แล้วก็เป็นอดีต ดังนั้นอดีตจึงเป็นสิ่งที่ผ่านพ้นมาแล้ว

“บุพเพสนธิวาส”² แปลว่า “การอยู่ร่วมกันในชาติก่อน, เคยเป็นคู่ครองกันมาก่อน” อธิบายว่า ในชาติที่ผ่านมามีเคยอยู่ร่วมกันและเป็นคู่ครองกัน โดยประการที่การเคยอยู่ร่วมกันและเคยเป็นคู่ครองกัน วิเคราะห์ได้ว่าอาจจะเป็นสนธิวาสในลักษณะของปฏิสัมพันธ์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เฉพาะ ซึ่งมีลักษณะความสัมพันธ์ในเชิงนิตินัยและพฤตินัย โดยความสัมพันธ์เชิงนิตินัย เช่น พ่อแม่ สามภรรยา เป็นต้น และความสัมพันธ์เชิงพฤตินัย เช่น พี่น้อง เป็นต้น สนธิวาสในลักษณะของปฏิสัมพันธ์นี้จึงเป็นแบบเป็นทางการ ด้วยลักษณะของปฏิสัมพันธ์นี้ดังที่ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้ในสาเกตชาดก³

¹ พันตรี ป.หลงสมบุญ. พจนานุกรม มจร-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด 2556), หน้า 707.

² พันตรี ป.หลงสมบุญ. พจนานุกรม มจร-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด 2556), หน้า 502.

³ ชุ.ชา.(ไทย) 3/174/237.

“โก หนู โข ภควา เหตุ.. จิตตณจาปิ ปสัทธิฯ”

“บุพเพว สนนิวาเสน ปจจุปนฺนหิตน วา
เอวณตฺ ขายเต เปมฺ อูปปลวฺ ยโถทเกติฯ”

พระศาสดา เมื่อเสด็จประทับอาศัยอยู่ ณ เมืองสาเกต ทรงปรารภสาเกตพราหมณ์ ตรัสพระธรรมเทศนา คือคาถาเบื้องต้น

ได้ยินว่า ในขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีหมู่ภิกษุแวดล้อม กำลังเสด็จเข้าไปในเมืองสาเกตเพื่อบิณฑบาตอยู่นั้น มีพราหมณ์แก่คนหนึ่งชาวเมืองสาเกตกำลังเดินออกไปนอกเมือง พอเขาได้เห็นพระองค์ที่ระหว่างประตู ก็ตกตะลึงหมอบลงแทบพระบาทยุคลกอดข้อพระบาททั้งคู่ไว้แน่นพร้อมกับกราบทูลด้วยความดีใจร้องให้สะอึกสะอื้นพร่ำทูลว่า

“ลูกเอ๋ย ธรรมดาว่า ลูกสมควรจะต้องปรนนิบัติดูแลพ่อแม่ในยามแก่ชรามิใช่หรือ เพราะเหตุใดหนอ พ่อจึงไม่ได้พบหน้าลูกมานานแสนนาน ตอนนี้อยู่ได้พบลูกแล้ว ขอให้ลูกตามพ่อไปเพื่อพบแม่ของลูกด้วยเถิด”

จากนั้น ได้พาพระพุทเจ้าให้เสด็จไปเยี่ยมที่บ้านของตน

พระบรมศาสดาได้เสด็จไปที่เรือนของพราหมณ์นั้นพร้อมด้วยหมู่ภิกษุ ทรงประทับนั่งเหนืออาสนะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ ฝ่ายนางพราหมณี พอได้ยินข่าวว่า บัดนี้ ลูกของเราได้มาเยี่ยมแล้วจึงรีบออกมาหมอบแทบพระบาทยุคลของพระบรมศาสดาแล้วร่ำให้ทูลว่า

“พ่อทูนหัวของแม่เอ๋ย หายหน้าไปไหนตั้งนาน ธรรมดาว่า ลูกมีหน้าที่ต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ผู้แก่ชรา มิใช่หรือ?”

จากนั้น ทั้งคู่รีบบอกให้บุตรธิดาพากันมาไหว้ด้วยสั่งว่า พวกเจ้าจงมาไหว้พี่ชายของเจ้าเสีย พราหมณ์สองฝั่งเมียดีใจมากได้ถวายมหาทานแก่พระพุทเจ้าพร้อมด้วยหมู่ภิกษุ

ครั้นเสวยภัตตาหารเสร็จแล้ว พระพุทเจ้า ได้ตรัสชราสูตรแก่พราหมณ์สองฝั่งเมียดีใจ ในเวลาจบพระสูตรคนทั้งสองได้บรรลุอนาคามีผล พระพุทองค์เสด็จจากอาสนะกลับไปยังพระวิหาร

ในเวลาที่พระพุทเจ้าเสด็จไปสู่วิหาร ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลถามว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขึ้นชื่อว่าความรักนี้ตั้งอยู่ได้อย่างไรหนอแล”

จากนั้น จึงได้กราบทูลถามด้วยคาถาที่ 1 ว่า

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า

เพราะเหตุไรหนอ เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้

พอเห็นกันเข้าก็เฉย ๆ หัวใจก็หมองมัว

แต่บางคนพอเห็นกันเท่านั้น ก็เกิดความรัก”

ลำดับนั้น พระศาสดาเมื่อจะทรงแสดงเหตุแห่งความรักแก่ภิกษุเหล่านั้นตรัสพระคาถาที่ 2 ว่า

“ความรักนั้นย่อมเกิดขึ้นด้วยเหตุสองประการ คือ

ด้วยการอยู่ร่วมกันในกาลก่อน 1

ด้วยความเกื้อกูลต่อกันในปัจจุบัน 1

เหมือนดอกอุบล เมื่อเกิดในน้ำ ย่อมเกิดได้

เพราะอาศัยเหตุ 2 ประการ คือน้ำและเปือกตม ฉะนั้น”

“บุพเพสันนิวาส ยุค 4 G” จึงหมายถึงการได้อยู่ร่วมกัน ได้เป็นคู่ครองกัน อธิบายว่าการได้รู้จักกัน มีความรู้สึกที่ดีต่อกัน และได้รับรักกัน ประเด็นนี้เป็นสิ่งที่สำคัญในการอธิบายความหมายของคำว่า “บุพเพสันนิวาส ยุค 4 G” เพราะหากเมื่อได้อยู่ร่วมกัน เป็นคู่ครองกันแล้ว ปฏิบัติดีต่อกันทั้งทางกาย วาจา ใจ มีความซื่อสัตย์ รักและเข้าใจกัน การปฏิบัติดีต่อกันนี้เรียกว่ากุศล เพราะกุศลคือการทำดี อธิบายว่าบุญนั่นเอง เพราะบุญเป็นเรื่องของความดี จึงเป็นที่มาของอีกคำที่ว่า “ทำบุญร่วมชาติ” คือความที่ได้อยู่ร่วมกัน เป็นคู่ครองกันแล้วปฏิบัติดีต่อกันทั้งทางกาย วาจา ใจ มีความซื่อสัตย์ รักและเข้าใจกัน วิเคราะห์ว่า บุพเพสันนิวาสนี่ก็จะส่งผลให้ได้อยู่ร่วมกัน เป็นคู่ครองกันตราบนานเท่านาน ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

และเมื่อได้อยู่ร่วมกัน ได้เป็นคู่ครองกัน ไม่ปฏิบัติดีต่อกันทั้งทางกาย วาจา ใจ นอกใจกัน ไม่เข้าใจกัน แล้ว ความห่างเหินหมองเมียงย่อมเกิดขึ้นแล้วจะกลายเป็นสภาพความสัมพันธ์อย่างรวดเร็ว โดยมีพันตั้งตัว เพราะเหตุประมาทในการครองคู่ชีวิต โดยประการที่ความรักในปัจจุบันเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว จากความสัมพันธ์ทางสังคมที่พัฒนาจากความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการเป็นความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ จากจุดเริ่มต้นของการมีความรู้สึกที่ดีต่อกัน อยู่ร่วมกันและครองคู่กัน การพัฒนาความสัมพันธ์ดังกล่าว ประการแรก ควรเริ่มต้นจากพื้นฐานของความเป็นตัวตนของกันและกัน ด้วยการยอมรับในความเป็นตัวตนของกันและกัน และปรับตัวเข้าหากันโดยเอาความพอดีเป็นศูนย์กลาง อธิบายว่ายอมรับกันได้ทั้งสองฝ่าย โดยมีได้เอาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นศูนย์กลาง เพราะหากมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นศูนย์กลาง และหากอีกฝ่ายยอมรับไม่ได้ ย่อมสะสมความรู้สึกอึดอัดนี้ไว้แล้วระเบิดขึ้นมาในวันใดวันหนึ่ง ดังนั้น ควรต้องเปิดใจให้กันเพื่อปรับตัวเข้าหาจุดศูนย์กลางของกันละกันให้ได้

ประการที่สอง ไม่ทำลายเป้าหมายและความฝันของกันและกัน อธิบายว่าทุกคนย่อมมีเป้าหมายและความฝัน และเมื่อมีเป้าหมายและความฝันต่างกัน ควรส่งเสริมสนับสนุนให้กำลังใจกัน การส่งเสริมสนับสนุนให้กำลังใจกันและกันนี้ เปรียบเสมือนพลังขับเคลื่อน อันเป็นแรงใจผลักดันในการสานฝันให้อีกฝ่ายได้ไปสู่เป้าหมายที่ได้วางไว้ ดังนั้น ควรบอกจุดยืนของเป้าหมายและความฝันของกันและกันเพื่อช่วยกันร่วมสานฝันที่ได้วางไว้

ประการที่สาม กำหนดอนาคตร่วมกัน อธิบายว่าร่วมกันวางแผนอนาคต เพราะเหตุที่เมื่อได้อยู่ร่วมกัน ได้เป็นคู่ครองกัน ย่อมเปรียบเสมือนหนึ่งชีวิตสองลมหายใจ อธิบายว่าเปรียบเสมือนเป็นคนเดียวกันเพราะย่อมตกลงปลงใจมาอยู่ด้วยกัน มาเป็นคู่ครองกัน และใช้ชีวิตร่วมกัน การวางแผนอนาคตจึงต้องร่วมกันในการกำหนด เพื่อให้สองลมหายใจอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้ควรคำนึงถึงเป้าหมายและความฝันของกันและกัน เป็นจุดยืนในการหาจุดศูนย์กลางของอนาคตร่วมกันให้ได้ และเมื่อได้จุดศูนย์กลางของอนาคตร่วมกันแล้ว ต้องร่วมกันสร้างให้สำเร็จและต่อยอดอนาคตนั้น

ประการที่สี่ รักในบริวารของกันและกัน อธิบายว่ารักในครอบครัว บริวารและเพื่อนพ้องของกันและกัน เพราะเหตุที่ก่อนจะมาเป็นคนสำคัญของกันและกัน ย่อมมีครอบครัว บริวารและเพื่อนพ้องเป็นสำคัญ ควรให้ความสำคัญกับบริวารของกันและกัน ด้วยการปรับตัวและเข้าใจในบริวารนั้น เพื่อไม่ให้ความรู้สึกเกิดขึ้นกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นชนวนสำคัญในการจุดประกายความขัดแย้งให้เกิดขึ้น เพราะน้ำหนักรถ่วงดุลกันระหว่างคนรักกับบริวาร ดังนั้น จะต้องเอาคนที่เรารักเป็นศูนย์กลางในท่ามกลางระหว่างบริวารนั้น

ประการที่ห้า มีเวทีกิปราย อธิบายว่าต้องมีเวลาจับเข่าคุยกัน เพื่อเป็นการเปิดใจคุยกัน อันเป็นการเปิดประเด็นเพื่ออภิปรายถึงปัญหาและความต้องการของกันและกัน หาข้อยุติด้วยเหตุและผลตามหลักการ

ประชาธิปไตย โดยมีธรรมาธิปไตยเป็นที่ตั้ง เพราะบางปัญหาและความต้องการ หากไม่ได้เปิดใจคุยกัน ความรู้สึกที่อีกฝ่ายไม่สามารถรับรู้ได้ จะทำให้ปัญหาและความต้องการ ไม่ได้รับการแก้ไข ด้วยเหตุความคุ้นเคย ที่มีให้แกกัน ดังนั้น ควรกำหนดให้มีเวทีอภิปรายอย่างน้อยสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง เพื่อทลายกำแพงของปัญหาและความต้องการให้หมดสิ้นไป

ดังนั้น บุพเพสันนิวาส ยุค 4 G จึงเป็นการได้อยู่ร่วมกัน ได้เป็นคู่ครองกัน บนพื้นฐานของความรักความเข้าใจกันและกัน ปฏิบัติดีต่อกัน เสมอกันด้วยคุณงามความดี อธิบายว่ามีบุญเสมอกัน มีลักษณะเหมือนคำว่า “คู่สร้างคู่สม” คือเสมอกันด้วยบุญ ด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่าทำบุญร่วมกัน หรือ “ทำบุญร่วมชาติ” เพราะบุญคือคุณงามความดี มีลักษณะเหมือนคำว่า “คู่กรรม คู่เวร” คือทำคุณงามความดีต่อกัน เว้นการทำไม่ดีต่อกัน เมื่อปฏิบัติดีจึงถือว่าเป็นบุญ การปฏิบัติดีต่อกัน ก็คือทำบุญร่วมกัน การทำบุญนอกจากนี้ จะส่งเสริมให้มีความสุขทั้งกายและใจเช่นเดียวกัน ตามอานิสงค์ของการทำบุญนั้น

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พันตรี ป.หลงสมบุญ. พจนานุกรม มคอ-ไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, 2556.

มองสังคมไทยผ่านจารวาก Thai Society in Cārvāka's View

ผศ.ดร.สาคร พรหมโคตร
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

บทคัดย่อ

สังคมไทยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยอิงอาศัยแผนพัฒนาและสังคมแห่งชาติตั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมแล้วทั้งหมด 12 ฉบับ โดยมีการมุ่งเน้นการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น ฉบับแรก ๆ ก็จะเน้นการพัฒนา อุตสาหกรรม ต่อมาก็พัฒนาบุคคล รวมถึงการพัฒนามนุษย์โดยมีฐานการพัฒนาควบคู่ไปกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและความยั่งยืนเป็นต้น ต้องบอกว่าพื้นฐานสังคมไทยมีลักษณะเฉพาะแต่เมื่อถูกกระแสนการพัฒนาแบบ ตะวันตกที่เรียกว่า แดกดัน ทุกอย่างรีบเร่งทั้งหมด ทำให้สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ประเพณีมีผลสะท้อนย้อนแย้งมาจนถึงปัจจุบันทำให้สังคมไทยมีลักษณะที่แตกต่างยุคอดีตเต็มไปด้วยการทำ รีบเร่ง เอาแบบสบายเป็นที่ตั้ง ในสภาพที่สังคมเกิดแหล่งที่ยิวตี๋มกันเต็มไปหมด การศึกษาเอาแค่ผ่าน การเมือง เอาแค่ผลประโยชน์ วัฒนธรรมประเพณีก็แค่สักว่าแต่ทำกลายเป็นเพียงประเพณีเท่านั้นเมื่อมองจากปรัชญา กลุ่มจารวาก ซึ่งเรียกอีกอย่างว่า ปรัชญาวัตถุนิยม ที่เน้นกระบวนการทำปัจจุบันให้มีความสุข ส่วนตายไปแล้วก็ ไม่มีอะไร จงกิน จงดื่ม และจงหาความสุขในชาตินี้ เพราะชาติหน้าเราไม่รู้ว่าจะมีหรือไม่มีนั่นเอง

คำสำคัญ: สังคมไทย, จารวาก

Abstract

The Thai society is constantly evolving, based on the National Development Plan and the past 12 national societies, with a total focus on development and the first one focuses on industrial development, later it develops individuals, including human development with a development base, along with a philosophy of sufficiency economy and sustainability. It must be said that the basics of Thai society are unique, but when it is developed in a Western way, called urgency, everything rushed all. The economic, social, political, and cultural traditions have been countered to the present, Thai society has a different character; the past is full of haste, take a comfortable place. In the state of society, the discotheques, alcohol drinking and Entertainment places are full of country. Education just passed, Politics only benefits Cultural tradition is just that, but only become a tradition when viewed from the philosophy of the Cārvāka, which is also called Materialism philosophy focusing on the present process to be happy, death is nothing, eat, drink, and find happiness in this world, because we do not know the life after death will have or not.

Keywords: Thai Society, Cārvāka

ด้านสังคมไทย

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีสังคมเมืองและสังคมชนบท ทั้งสองสังคมจะมีความเหลื่อมล้ำทางกายภาพ สังคมเมืองจะมีความพร้อมมากกว่าความเจริญทางด้านวัตถุมีมากกว่าชนบทการเข้าถึงการคมนาคมการสื่อสารก็ดีกว่าหลายเท่า การทำมาหากินก็ดีกว่า รายได้ก็ดีกว่าชนบทที่ดีแต่รอฟ้าอากาศ สภาพแบบนี้ชัดเจนมากในปัจจุบัน แต่ในปัจจุบันคนที่ทำงานอยู่ในเมืองก็อพยพย้ายถิ่นเข้าไปทำมาหากินในค่านิยมของสังคมชนบทจึงมีลักษณะดังนี้คือ นับถือเรื่องกรรมเก่า บุญวาสนา เชื่อถือโชคกลาง ยกย่องและนับถือผู้มีคุณงามความดี ขี้เกรงใจ คน ไม่โต้แย้ง เห็นแก่หน้า ชอบสันโดษ นิยมเครื่องประดับประเภทเพชรนิลจินดา ทอง ชอบเสียงโชค นิยมทำบุญตักบาตรและพิธีการต่าง ๆ เกินกำลัง นิยมช่วยเหลือ ทั้งพาอาศัยก่อนและช่วยเหลือกันหวังผลเฉพาะหน้า เช่น สนใจเฉพาะผลผลิตปีนี้โดยไม่นึกถึงในอนาคตข้างหน้า ในขณะที่ค่านิยมของสังคมเมือง มีลักษณะดังนี้คือไม่เชื่อเรื่องที่ดีสูงจนไม่ได้ มีเหตุผลในการตัดสินใจ มีการแข่งขันกันสูง ชอบใช้จ่ายฟุ่มเฟือย หูเหว้า เห็นแก่ตัวไม่ช่วยเหลือกัน นิยมของใช้ตะวันตก เช่น การแต่งกาย เป็น มีการกำหนดเวลาที่ชัดเจนและแน่นอน

สังคมไทยประเทศเดียวแต่มีความหลาย ลักษณะของทั้งสองสะท้อนให้เห็นแนวความคิดที่แตกต่างกัน พิธีการยังคงรักษาไว้ไม่เปลี่ยน ในขณะที่ปรัชญาจรรยา ก่อนจะมาเป็นปรัชญานี้ มาจากสาเหตุคือ ความไม่พอใจพิธีกรรมทางศาสนา เพราะในยุคหนึ่งพวกเขาหมั่นเน้นพิธีกรรมทางศาสนามากโดยปราศจากเหตุผล จึงทำให้คนเบื่อหน่ายต่อพิธีกรรมนั้น พิธีกรรมของสังคมไทยมาอิทธิพลมาจากพราหมณ์ทุกขั้นตอนตั้งแต่เกิดจนตาย ล้วนมีพิธีกรรมตลอด มองในมิติจรรยา กอนจะไปแล้วกว่าสังคมพุทธก็ได้ และทุกขั้นตอนของพิธีกรรมของสังคม ล้วนมีคติเป็นเครื่องชูโรงไม่ใช่ปราศจากเหตุผลตามแนวคิดปรัชญาจรรยา ในขณะทีพิธีกรรมของแต่ละภาคของสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นภาคเหนือ อีสาน กลาง และใต้ จะมีความคล้ายในความหมายเดียวกัน แต่กระบวนการจัดทำต่างกัน และยังมีพิธีกรรมของในวังซึ่งเรียกพิธีหลวงลักษณะจะเป็นการแบ่งตามลักษณะของชนชั้นสูง

ในปรัชญาจรรยาก็มีสาเหตุที่มีแนวคิดปรัชญาวัตถุนิยมของพวกตราวิเดียนที่พวกเขาคิดปรัชญาวัตถุนิยมขึ้นมาเพื่อการคัดค้านปรัชญาจิตนิยมของอารยันซึ่งเป็นผู้ปกครอง ในขณะที่สังคมไทยที่พยายามเน้นให้คนเข้าถึงแก่นสาระของพิธีกรรมของตนเองโดยเน้นไปที่จิตใจเหมือนจรรยา แต่ในขณะที่เดียวกันก็ลึมนึกถึงชีวิตที่เป็นจริงของสามัญชน จึงก่อให้เกิดแรงต้านทาน เช่น มีการบางสำนักให้เน้นการพิธีกรรมด้วยการเสียสละให้ทานมากเพื่อจะได้จิตใจงดงาม จนลึมนึกไปว่า บางคนให้จนไม่มีอะไรจะให้ก็มีการต่อต้านจนทุกวันนี้ สังคมไทยยังเป็นสังคมมีการรื่นเริงบันเทิงมีแหล่งอบายมุขต่าง เช่น คลับ คาเฟ่ ดิสโก้เธคสำหรับวัยรุ่นหนุ่มสาวท่องเที่ยวยามราตรี ทำให้ระยะหลังมีการจัดระเบียบห้ามไม่ให้เยาวชนอายุ 15 ปีเข้าสถานบันเทิง มียาเสพติดเกิดขึ้น รวมไปถึงนักร้องดาราที่เป็นเหยื่อของยาเสพติดอย่างในข่าวที่ปรากฏตำรวจภูธรภาค 5 แกลงกวาดล้างยาเสพติด แต่ครั้งเดือนยึดของกลางเพียบ ทั้งยาบ้า-ไอซ์-เฮโรอีน-ฝิ่น รับสถานการณ 'เฮโรอีน' หวนบุกชุมชนเมือง จัดชุดถอนรากถอนโคนปัญหาของยาเสพติดที่พื้นฐานที่สุดเช่น ปัญหาครอบครัว เป็นต้น ทำให้คนถึงต้องใช้ยาเสพติด ก็เพื่อเป็นเครื่องพันทุกข์ของพวกเขาสภาพ ปริมาณของการเพิ่มขึ้นยาเสพติดเป็นจำนวนมาก เพราะคนเหล่านี้ต้องการดับทุกข์ แรก ๆ ก็อาจจะเป็นการดับทุกข์เพียงชั่วคราว ต่อไปเปลี่ยนเป็นติดเป็นนิสัย ในปรัชญาจรรยาเพียงแต่ให้จงดม จงเที่ยว ทำตัวเองให้เป็นสุขไม่ได้ให้ทำงานกลายเป็นทุกข์แล้วทำให้คนอื่นเดือนร้อน สังคมไทย

โดยรวมจึงค่อนข้างสอดคล้องกับปรัชญาจรรยาวัถ ดั่งเช่นที่เกิดขึ้นในสังคมอินเดียในยุคนั้น ซึ่งถือเป็นปรากฏการณ์แปลกประหลาดมากสำหรับสังคมสมัยนั้น

สรุปปรัชญาจรรยาวัถ หรือ โลกยัต ตามความหมายโดยทั่วไปหมายถึงพจนานุกรมวัตถุโลก โดยถืออภิปรัชญาว่า “วัตถุเท่านั้นเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้แน่นอนส่วนสิ่งอื่นนอกจากนี้แล้วเป็นเรื่องลม ๆ แล้ง ๆ ทั้งสิ้น” และถือว่าจิตและความรู้เป็นผลิตผลมาจากมาจากวัตถุได้ประกาศลัทธิของตนอย่างเปิดเผยว่า จงกิน จงดื่ม และจงหาความสุขให้พอในชาติหน้าเราไม่รู้ว่าจะมีหรือไม่ ด้วยเหตุนี้สะท้อนสังคมไทยเห็นได้ชัดมีแหล่งบันเทิงผุดขึ้นเต็มไปหมด ปัญหาการทำแท้ง ทั้งลูกก็เพิ่มมากขึ้นสะท้อนบริบทสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเหมือนในปัจจุบัน

ด้านเศรษฐกิจ

ลองมาดูเศรษฐกิจของไทยผ่านปรัชญาจรรยาวัถ บอกแล้วปรัชญาจรรยาวัถเป็นวัตถุนิยม ทางเศรษฐกิจก็พูดถึงรายได้ของประเทศ รายได้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องการค้าขายทั้งในและต่างประเทศ เศรษฐกิจไทยในปัจจุบันน่าวิตกเพราะปัญหาความขัดแย้งทางเมืองของไทยเอง หากรัฐบาลส่งเสริมให้ผู้ประกอบการย้ายฐานการผลิตสู่ต่างประเทศ โดยไม่มีการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมภายในประเทศ หรือขยับมาสู่อุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มสูง จะทำให้การพัฒนาขาดความสมดุล และส่งผลกระทบต่อต้นทุนของอุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ปัจจัยที่สอง คือ แรงงานในประเทศยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาทักษะเพื่อรองรับภาคการผลิตที่ต้องใช้ทักษะสูงขึ้น เมื่อเร่งรีบผลักดันผู้ประกอบการย้ายฐานการผลิตสู่ประเทศที่มีต้นทุนแรงงานต่ำกว่า แรงงานไร้ทักษะต้องสูญเสียการจ้างงานเป็นจำนวนมากหากการย้ายฐานการผลิต การพัฒนาสู่อุตสาหกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มสูง และการพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน ไม่สามารถเดินหน้าสอดประสานไปพร้อมกัน อาจสร้างปัญหาต่อภาคการผลิตและแรงงานทั้งระบบ จนส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจได้

จากสถานะเศรษฐกิจของประเทศส่งผลให้ราคาสินค้าต่าง ๆ ถูกลง ถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางกดราคาพืชผลต่าง ๆ จากมุมมองปรัชญาจรรยาวัถอาจจะมองไม่ค่อยชัดเจน แต่ถ้ามองไปลึกจะเห็นถึงปรัชญาจรรยาวัถที่มีต่อเศรษฐกิจ เพราะถ้าเศรษฐกิจดีประชาชนก็มีรายได้ พอมีรายได้ก็มีความสุขในการจับจ่ายเลี้ยงชีพ อยากรู้ได้อะไรก็ซื้อบนเรือความอยากของตนเอง บางคนไปซื้อรถยนต์ บางคนไปซื้อบ้าน บางคนไปซื้อเครื่องประดับ บางคนนำเงินไปซื้อบริการต่าง ๆ เพื่อให้ตัวเองสะดวกสบาย รายได้ที่ได้มาจึงเป็นเครื่องซื้อความสะดวกสบายกินเที่ยวให้อิ่มหน้าสำราญ

แต่ในปัจจุบันนี้ เนื่องจากเศรษฐกิจไม่ดีส่งผลต่อการเป็นอยู่ที่ผิดเคืองมาก รายได้ของประชาชนก็ยังไม่เหมาะสมกับสถานการณ์การดำเนินชีวิตจริง จึงเป็นเหตุให้ต้นทุนมากขึ้น ขยันให้มากขึ้นเพียงเพื่อต้องการความสะดวกสบายเท่านั้น ทุกวันนี้เงินคือพระเจ้าในการซื้อขี้ตายนคนในสังคมได้เป็นอย่างดีดังสุภาษิตไทยที่ว่า มีเงินเขาก็นับเป็นน้อง มีทองเขาก็นับเป็นพี่ ถ้าแต่ไม่มีเขาไม่นับเป็นอะไรเลย การทำหากินของคนจึงต้องดิ้นรนไม่สนใจการหาด้วยวิธีการต่าง ๆ เพราะเขาไม่ได้เชื่อกฎแห่งกรรม ไม่มีโลกหน้า ไม่มีสวรรค์ ไม่ต้องกลัวบาป เพราะ

บาปไม่มี คนพวกสอนสอนเรื่องบาปเรื่องกรรมเป็นหลอกลวงให้คนเสียสละ แต่พวกตนเองเป็นผู้รับผลประโยชน์และความสุขของตนเองเท่านั้น จงแสวงหาความสุขของตนเอง¹

ด้านการเมือง

ระบบการเมืองไทยเป็นแบบผสมผสานระหว่างประชาธิปไตยกับเผด็จการบวรสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพราะเนื่องจากการปฏิวัติและรัฐประหารกันสืบเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ ที่ผ่านทรงคนของบางคนบางกลุ่มเห็นว่า ประชาธิปไตยเป็นระบบที่มีการทุจริตคอร์รัปชันมากที่สุด ผู้แทนทุกคนล้วนมีปัญหาทุจริตทับซ้อนกับผลประโยชน์ แต่รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งล้วนมีปัญหาทางทุจริตซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่ออกมาจากสื่อต่าง ๆ เปิดเผยออกมา การเมืองซึ่งเป็นที่พอกคนไม่ดี คนที่มีอำนาจบาบริ เคยเป็นผู้มีอิทธิพล เวลาเข้าไปใช้ทุกวิถีทางในการนำตัวเข้าไปเป็นตัวแทนประชาชน การเมืองไทยจึงเต็มไปด้วยผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นเสียส่วนมาก การเมืองพัฒนาอย่างไม่สะอาดโปร่งใสอย่างที่คาดหวัง แต่ความคาดหวังของผู้แทนเพื่อเป็นสะพานแสวงหาผลประโยชน์จากงบประมาณที่กระจายไปยังท้องถิ่น และกฎหมายที่เป็นหลักสถิติยุติธรรมของบ้านเมืองก็ไม่ยุติธรรมอย่างที่ที่คิดไว้ การลงโทษตามกฎหมายไม่เสมอภาค คนที่มีอิทธิพลรอดพ้นจากคุกตาราง แต่ที่ยากจนเท่านั้น ที่กล่าวมาสะท้อนให้สภาพหรือต้นตอความขัดแย้งของคนในสังคมไทยที่ผ่านมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากพฤติกรรมของคนเหล่านี้ พื้นฐานก็เพื่ออำนาจความสุขสบายด้วยการเหยียบขากศพของคนที่ไม่มีอำนาจ ต่อรองมาเป็นบันไดในการไต่ไปสู่อำนาจที่สูงขึ้น ปรชญาจรวากส่วนที่มีแนวคิดที่ทำให้คนไม่เชื่อในรทกสวรรค์ ปฏิเสธอดม้น ไม่สนใจเรื่องวรรณะ 4 ในพระเวท² ไม่สนใจต่อการบวงสรวง ปฏิเสธพระผู้เป็นเจ้าของ ปฎิเสธพิธีกรรมต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์โดยสิ้นเชิง และได้ประณามว่า การทำพิธีกรรมหรือการบูชาัญของพวกพราหมณ์นั้นคือ อาชีพของพวกพราหมณ์ มิใช่เป็นบุญกุศลอะไรเป็นวิธีการของพวกคนฉลาดที่สอนให้คนอื่นเสียสละ แต่พวกตนเป็นผู้รับผลประโยชน์และความสุขของพวกตนเองเท่านั้น

จากประเด็นของพวกพราหมณ์ซึ่งเป็นหนึ่งในวรรณะ 4 สะท้อนให้เห็นนักการเมืองไทยที่ปากก็อ้างว่าทำเพื่อประชาชน ไม่เคยทิ้งประชาชน เป็นปากเป็นเสียงให้กับประชาชน กระบวนการหาเสียงเป็นไปเพื่อประชาชน เวลาประชาชนเดือนร้อนรับอาสาช่วยเหลือ ส่วนใหญ่เมื่อได้รับเข้าไปเป็นตัวแทนของนักการเมืองแล้ว จะหายไปบางคนไม่เคยมาดูแลประชาชน อาชีพนักการเมืองตามจรวากผู้ตอมองเห็นคล้ายกับอาชีพของพราหมณ์ที่อ้างเอาพิธีกรรมมาเครื่องบังหน้า โดยชั้นอาสาเข้ามารับใช้ประชาชน โดยแนะนำประชาชนให้เสียสละทำเพื่อชาติ ในขณะที่ตนเองมีผลประโยชน์ทับซ้อนมากมายสอดคล้องกับงานสัมมนาที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบคอร์รัปชันมาอย่างยาวนานหลายคน ไม่ว่าจะเป็น รศ.ดร.สังคิต พิริยะรังสรรค์ อดีตสมาชิกสภาปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.) คณบดีวิทยาลัยนวัตกรรม ม.รังสิต ศ.วิชา มหาคุณ อดีตกรรมการ ป.ป.ช. และคณบดีคณะนิติศาสตร์ ม.รังสิต นางดาววัลย์ จันทรหัสดี อดีตแกนนำประชาชนตำบลคลองด่าน นายประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ ผอ.บริหารสถาบันอิศรา มูลนิธิพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย และ ดร.ภาส ภาสสัทธา สมาชิกสภา

¹ ประยงค์ แสนบุราณ, **ปรัชญาอินเดีย**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2547), หน้า 21-23.

² ประเวศ อินทองปาน, **พุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2553), หน้า 37.

กรุงเทพมหานคร และผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาระบบบริหารจัดการสำนักงาน ป.ป.ช. ปฏิเสธไม่ได้ว่าปัญหาทุจริตคอร์รัปชันกัดกินสังคมไทยอย่างฝักรากลึกมาอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะผ่านมาก็รัฐบาล จะมาจากการเลือกตั้ง หรือการรัฐประหาร ปัญหาดังกล่าวก็ยังรุมเร้าอยู่เสมอ ทั้งการเมืองระดับท้องถิ่น ระดับชาติก็ไม่แตกต่างกัน กลุ่มของนักการเมืองจึงเป็นคาบนักบุญแต่นิสัยเป็นโจร

ด้านการศึกษา

ปรัชญาจารย์วากนั้น มีการปฏิเสธความรู้ที่ได้มาโดยวิธีการอื่น ๆ ทั้งหมดว่า เป็นความรู้ที่ผิดที่ไม่ถูกต้อง เช่นความรู้ที่เกิดจากอนุমানเป็นต้น และยังเห็นว่า เป็นความรู้ที่เชื่อถือไม่ได้ เพราะไม่ใช่ความรู้โดยตรง ไม่ได้สัมผัสกับความรู้ด้วยตัวเราเอง เพียงแต่เราคาดการณ์จากสิ่งอื่น ๆ เท่านั้น บางทีสิ่งนั้น ๆ อาจโกหกเราก็ได้ ยกตัวอย่าง เราเคยเชื่อว่าที่ใดมีควันที่นั่นย่อมมีไฟ ประสบการณ์บอกเราอย่างนี้ เราก็มีความเชื่อตามประสบการณ์ อยู่มาวันหนึ่ง ตอนกลางวันแดดจัดมาก แต่พอบ่าย 3-4 โมงเย็น ฝนตกลงมาอย่างหนัก หลังจากฝนตกแล้วเรามองดูภูเขาลูกหนึ่งอยู่ห่างประมาณ 10 กิโลเมตร เราจะเห็นควันเต็มภูเขาลูกนั้น ที่แท้ควันเกิดขึ้นเพราะความร้อนกระทบความเย็นต่างหาก ไม่ใช่ควันเกิดจากเปลวไฟนี่เอง คือเหตุผลที่ปรัชญาจารย์วากบอกแก่เราว่า ความรู้ที่ผ่านจากสื่ออื่น ๆ นั้นยอมรับไม่ได้ ต้องผ่านจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 เท่านั้น³ จึงยอมรับว่าเป็นความรู้แท้ และความรู้ที่เกิดจากศัพทประมาณ(ประมาณทางศัพท์) อุปมาประมาณ(การเปรียบเทียบสิ่งที่คล้ายคลึงกัน)อรรถาปัติประมาณ(ความรู้สิ่งที่ไม่ประจักษ์ โดยอาศัยข้อเท็จจริง 2 อย่างที่ขัดแย้งกัน) และอนุลัทธิประมาณ(ความสิ่งที่ไม่ประจักษ์) ปรัชญาจารย์วากก็ไม่ยอมรับโดยมีนัยอย่างเดียวกัน⁴

อภิปรัชญาของปรัชญาจารย์วาก มีพื้นฐานมาจากญาณวิทยาของเขา เมื่อเขาถือว่า สิ่งใดสิ่งที่ไม่สามารถรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัส สิ่งนั้นที่ไม่มีจริง ความจริง คือ สิ่งสัมผัสไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 เท่านั้น ดังนั้น วิญญาณ บาป บุญ สวรรค์ นรก โลกหน้าพระเจ้า พระนิพพาน เป็นต้น สัมผัสไม่ได้ สิ่งเหล่านี้จึงไม่มี สิ่งสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 เท่านั้นมีอยู่จริง ด้วยเหตุผลนี้ การค้นหาความจริงแท้(Ultimate Reality) ของปรัชญาจารย์วากจึงตั้งอยู่บนฐานของญาณวิทยาโดยแท้จริง⁵ สามารถแยกกล่าวได้ดังนี้

1. สิ่งจริงแท้ คือ ธาตุสี่ ปรัชญาจารย์วากยอมรับเฉพาะธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เท่านั้นว่าเป็นสาเหตุให้เกิดสรรพสิ่งขึ้นมาในโลกพร้อมทั้งโลกด้วย ไม่ยอมรับอากาศธาตุว่าเป็นสาเหตุด้วยอันหนึ่ง เพราะเขาถือว่าอากาศธาตุเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะสัมผัสได้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ที่เราคิดว่า มีอากาศธาตุ ก็เพราะเราอนุমানเอาเท่านั้น ดังนั้นปรัชญาจารย์วากจึงไม่ยอมรับความรู้ที่เกิดจากการอนุমান และถือว่า เมื่อธาตุทั้ง 4 ประกอบกันเข้าในอัตราส่วนที่พอเหมาะ มันจะกลายเป็นสิ่งต่าง ๆ เช่น พืช สัตว์ มนุษย์ เป็นต้น ธาตุทั้ง 4 ประการนี้เป็นอมตะ มีอยู่นิรันดร์ แต่สิ่งที่เกิดจากการประกอบกันของธาตุทั้ง 4 นี้ ไม่อมตะ มีการเกิด มีการตาย ไม่อมตะเหมือนดังธาตุดั้งเดิมทั้ง 4 นั้น

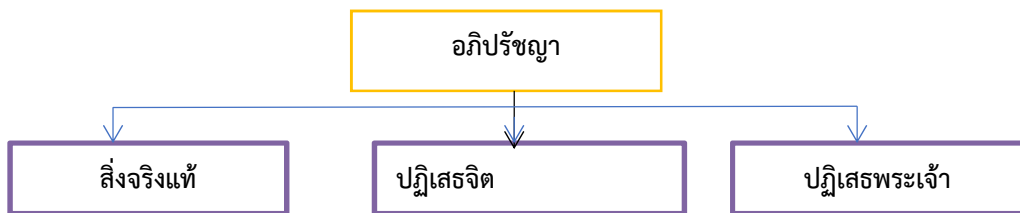
³ อติศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2532), หน้า 18-19.

⁴ ประยงค์ แสนบุราณ, ปรัชญาอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2547), หน้า 24.

⁵ รุ่งทิพย์ พุ่มดนตรี, ปรัชญาเบื้องต้น, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยจันทรเกษม, 2538), หน้า 20.

2. ปฏิเสธจิตหรือวิญญาน เชื่อว่า จิตหรือวิญญาน เป็นสิ่งที่ไม่ได้อยู่จริง ที่เรียกว่า จิตหรือวิญญาน เป็นเพราะมีความเข้าใจผิด คิดว่า ร่างกายของคนและสัตว์ที่เคลื่อนไหวได้ว่า มีจิตวิญญานอยู่ภายใน แท้จริงแล้ว วิญญานหรือจิตไม่มี การเคลื่อนไหวของร่างกายเกิดขึ้นเพราะการรวมตัวกันของธาตุทั้ง 4 ในอัตราส่วนที่พอเหมาะสมในสิ่งที่มันจะเป็น มันก็เคลื่อนไหวมิใช่จิตหรือวิญญานผลักดันให้เคลื่อนไหว การเคลื่อนไหว คือ ผลผลิตของมัน เหมือนรถยนต์ที่ประกอบด้วยอะไหล่ทุกอย่างครบพร้อมทั้งน้ำมัน เมื่อสตาร์ทเครื่องมันก็เคลื่อนที่ได้ การเคลื่อนที่ของรถยนต์มิใช่รถยนต์มีจิต แต่มันเคลื่อนที่เพราะมีองค์ประกอบทุกอย่างที่พอเหมาะตามภาวะของมัน ที่รถยนต์มีการสตาร์ทเครื่องก็เพราะอะไหล่ของมันมีความละเอียดอ่อนมากไม่เหมือนอะไหล่ของคนที่มีความละเอียดมากกว่า ถ้าเมื่อใดอะไหล่รถยนต์มีความละเอียดซับซ้อนมากเท่าอะไหล่ของคน รถยนต์ก็อาจจะทำทุกอย่างเองได้เหมือนคน ทุกอย่างที่ปรากฏเพราะประกอบด้วยธาตุ 4 รวมกันในอัตราที่เหมาะสมกับสิ่งนั้น ๆ ยกตัวอย่าง สีแดงเกิดจากการเคี้ยวหมาก พลุ ปูนขาว และสีเสียด ความจริงสีแดงไม่ได้มีอยู่ในสิ่งเหล่านี้ แต่มีสีแดงเกิดขึ้น เพราะการเคี้ยวรวมกันของวัตถุทั้ง 4 อย่างนี้ วิญญานก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน

3. ปฏิเสธพระเจ้า ฮินดูยืนยันความมีอยู่ของพระเจ้า ถือว่า พระเจ้า คือความจริงสูงสุดและเป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่งในจักรวาล ปรัชญาจรวากปฏิเสธว่า พระเจ้าไม่มีอยู่จริง เพราะพระเจ้าไม่สามารถสัมผัสด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ถ้าพระเจ้ามีก็ต้องสัมผัสได้ แต่ที่อ้างว่ามีพระเจ้าไม่สามารถสัมผัสไม่ได้ จะยืนยันอย่างไรว่ามีพระเจ้า และฮินดูสอนว่า สรรพสิ่งเกิดจากเหตุ ไม่มีอะไรเกิดขึ้นมาลอย ๆ เพราะฉะนั้นผลทุกอย่างต้องมาจากเหตุของมัน ปรัชญาจรวากกล่าวว่า ถ้าผลทุกอย่างมาจากเหตุ พระเจ้าก็เป็นผลอย่างหนึ่ง ดังนั้นพระเจ้าก็ต้องมีเหตุของพระองค์เหมือนกัน แต่ฮินดูสอนว่า พระเจ้าไม่มีเหตุพระองค์มีเอง เป็นเอง ซึ่งฮินดูมีคำสอนที่ขัดแย้งกับความข้างต้นที่บอกว่า สรรพสิ่งเกิดมาจากเหตุ ในเมื่อพระเจ้ามีเอง เป็นเอง ได้อย่างที่ฮินดูสอนทำไมโลกนี้จะมีเอง เป็นเอง มิได้บ้าง เพราะจริง ๆ แล้ว โลกนี้ก็คือ จตุรวมของธาตุทั้ง 4 นั้นเอง สรุปย่อได้ดังนี้

ระบบการศึกษาของไทยระบบการศึกษาไทยยังจัดเป็นระบบการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ในการจัดระบบการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติฉบับนี้ จะไม่พิจารณาแบ่งแยกการศึกษาในระบบโรงเรียนออกจากการศึกษานอกระบบโรงเรียน แต่จะถือว่าการศึกษานอกระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นเพียงวิธีการเรียนการสอน หรือรูปแบบของการเรียนการสอนที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า "Modes of learning" ฉะนั้น แนวทางใหม่คือสถานศึกษาสามารถจัดได้ทั้ง 3 รูปแบบ และให้มีระบบเทียบโอนการเรียนรู้ทั้ง 3 รูปแบบ โดยพระราชบัญญัติการศึกษามาตรา 15 กล่าวว่า การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

จากที่กล่าวมาเพื่อให้ทราบระบบการศึกษาไทยที่มีการแบ่งอย่างชัดเจน ที่ดูจะเป็นระบบที่มีคุณภาพที่มีฐานการศึกษาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลทางการศึกษาเป็นส่วนประกอบ ด้วยปัจจัยหลายด้านทำให้เกิดปัญหาการศึกษาขึ้น สามารถสรุปประเด็นปัญหาที่พบหลายด้านคือ⁶

1.คุณภาพการศึกษาพื้นฐานต่ำ : ความจำเป็นที่ต้องปฏิรูปการเรียนรู้ มีหลักฐานต่าง ๆ สะท้อนให้สังคมไทยเห็นมาอย่างต่อเนื่องถึงคุณภาพการศึกษาของไทยที่ตกต่ำ ทั้งที่เป็นการสำรวจโดยองค์กรระหว่างประเทศ และการประเมินโดยองค์กรภายในประเทศ เช่น สมศ.หรือผลการทดสอบการศึกษาระดับชาติ (NT) ซึ่งต่างก็พบภาพซ้ำ ๆ กันว่า นักเรียนไทยส่วนใหญ่มีความรู้ต่ำกว่ามาตรฐาน ความรู้ที่ว่ามีหมายถึงวิชาที่สำคัญต่าง ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ การคิดเชิงวิเคราะห์ ภาษา ซึ่งรวมถึงภาษาไทย แต่ที่วิกฤตที่สุดเหนือวิกฤตทั้งหลายคือ สภาพเหล่านี้ได้กลายมาเป็นความเคยชิน และชีวิตประจำวันของระบบการศึกษาไทย

2.ปัญหาการปฏิรูปโครงสร้าง กฎหมายที่กำหนดการปฏิรูปการศึกษาของไทย มีผลให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของกระทรวงศึกษาธิการครั้งใหญ่ กรมต่าง ๆ ถูกยุบไป ได้มีการรวมเอาทบวงมหาวิทยาลัย และสภาการศึกษาแห่งชาติเข้ามาไว้ในกระทรวงศึกษาธิการ กลายเป็นโครงสร้างใหม่ ในระดับปฏิบัติ ได้มีหลักการให้มีการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษา โดยกำหนดให้มีสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาอยู่ในทุกจังหวัด มีจำนวนเขตมากน้อยตามขนาดของประชากร และวางหลักไว้ว่า ในที่สุด โรงเรียนต่าง ๆ จะถูกถ่ายโอนจากโครงสร้างรูปแบบกรมแบบเดิม ไปสังกัดเขตพื้นที่ แต่จากวันนั้นมาถึงวันนี้ กลับพบปัญหาอันเกิดจากสูตรที่ไม่สำเร็จของการปฏิรูปโครงสร้างที่บดทมิวิคุณ จนปรากฏออกมาในรูปของข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ และข้อเรียกร้องต่าง ๆ ดังมีตัวอย่าง เช่น การถ่ายโอนสถานศึกษาไปสังกัดเขตพื้นที่ที่ยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้ มีข้อเรียกร้องให้กลับมาตั้งกรมต่าง ๆ

3.ปัญหาครู ในประเทศฟินแลนด์ ซึ่งถือว่าเป็นประเทศที่คุณภาพการศึกษาดีที่สุดในโลก วิชาชีพที่ประชาชนนิยม และให้การยอมรับนับถือมากที่สุดคือ วิชาชีพครู แต่ในประเทศไทย สังคมกลับเห็นว่าในปัจจุบันวิชาชีพนี้ตกต่ำ จนองค์กรวิชาชีพครู เช่น ครูสภา ต้องวางยุทธศาสตร์การพัฒนาวิชาชีพครูเพื่อให้กลับมาเป็นวิชาชีพชั้นสูงเหมือนในอดีต โดยมีมาตรการอันหนึ่งคือ การปรับปรุงกระบวนการผลิตครูโดยเพิ่มหลักสูตรจาก 4 ปี เป็น 5ปี แต่ปัญหาของวิชาชีพครูอาจจะไม่สามารถแก้ไขได้เพียงการเพิ่มเวลาเรียนเท่านั้น การเรียนเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งปี อาจเห็นข้อดีได้ชัดเจนคือ ช่วยสร้างประสบการณ์ในวิชาชีพให้มากขึ้นในระหว่างเรียน เพื่อให้ครูรุ่นใหม่พร้อมที่จะออกมาทำงานในสภาพจริง แต่วัตถุประสงค์ของครูสภาที่จะให้เงื่อนไขของการเพิ่มเวลาเรียนมาเป็นฐานในการเพิ่มเงินเดือน และความก้าวหน้าในการรับราชการ บัณฑิตครูที่จบออกมาใหม่จะมีการตักงานเบื้องต้นเกือบหนึ่งหมื่นคน สถานการณ์เช่นนี้ จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลถึงภาพพจน์ และความนิยมในการเข้าศึกษาในสาขาวิชานี้ ไม่ดึงดูดให้นักเรียนที่เรียนเก่ง และมีโอกาสเลือกสาขาได้มากให้ตัดสินใจเข้ามาเรียนครู ปัญหาของครูก็ยังมีเรื่องอื่น ๆ อีกมาก เช่น ในภาพรวมประเทศไทยยังนับว่าขาดแคลนครู แต่นโยบายจำกัดกำลังคนภาครัฐก็เป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขปัญหาเรื่องนี้

⁶ มติชนรายวัน ฉบับวันที่ 8,10,12,13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2551. (บทความภาวิช ทองโรจน์).

4. ปัญหาอาชีวศึกษา อาชีวศึกษาก็ยังประสบปัญหาด้านคุณภาพเช่นเดียวกับสายวิชาอื่น ๆ อาชีวศึกษาไทยยังมีวัฒนธรรมแปลก ๆ ที่ดูเหมือนจะไม่พบในที่ใด ๆ ในโลก คือการยกพวกตีกัน แรก ๆ ก็ดูเหมือนจะเป็นแค่เด็กชกต่อยกันธรรมดา แต่ต่อมาปัจจุบันได้พัฒนาไปถึงขั้นเอากันถึงเลือดถึงชีวิต เหตุเพียงเพราะอยู่ต่างสถาบันกัน การดึงดูดให้คนเข้าเรียนอาชีวศึกษาให้มากขึ้น และได้รับการพัฒนาทักษะอย่างถูกต้องและเหมาะสม รวมทั้งการเพิ่มสาขาวิชาที่ยังขาดแคลน หรือยังไม่มีการผลิตในประเทศ เป็นโจทย์ที่จะต้องแก้ไขให้ได้ แต่ความพยายามบางอย่าง เช่น การที่เปิดโอกาสให้อาชีวศึกษาจัดการศึกษาได้ถึงขั้นปริญญาเหมือนกับมหาวิทยาลัย กำลังเป็นที่ถูกจับตามอง และเป็นข้อวิตกว่าเป็นการแก้ปัญหาที่ถูกทางหรือไม่

5. วิทยาลัยชุมชน เกิดขึ้นมาจากแผนการปฏิรูปการศึกษานับตั้งแต่เดิม (พ.ศ.2542) ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงแผนหลัก แต่กลับไม่ได้ปรับในรายละเอียดของกิจกรรม "วิทยาลัยชุมชน" จึงได้เกิดขึ้น และคงอยู่ในสภาพที่อืดท้อเหลือ ความเดิมของเรื่องนี้คือ เมื่อแรกที่จะมีการปฏิรูปครั้งใหญ่ ตามพิมพ์เขียวของ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 นั้น ได้มีแนวคิดที่จะผนวกเอาอาชีวศึกษาขั้นต้นเข้าไว้เป็นส่วนของการศึกษาขั้นพื้นฐาน และให้ชั้นสูงรวมเข้าเป็นส่วนของอุดมศึกษา พุดง่าย ๆ คือไม่ต้องมีแท่งอาชีวะ และเพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้แก่บุคคลที่อาจมีปัญหาในการเข้าสู่ระบบการศึกษาปกติ จึงได้มีแนวคิดในการตั้งวิทยาลัยชุมชนขึ้นมา คล้ายกับที่มีในต่างประเทศ และให้วิทยาลัยชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของระบบอุดมศึกษา ซึ่งหวังว่าจะกลายเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่บุคคลอาจได้รับการศึกษาชั้นอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา และอาจเป็นช่องทางให้ได้ศึกษาต่อถึงขั้นปริญญาได้ในที่สุด มีหลักการวางไว้ว่าวิทยาลัยชุมชนจะต้องได้รับการสนับสนุนจากท้องถิ่น ไม่ว่าจะในด้านอาคารสถานที่ งบประมาณบางส่วน และบุคลากร สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาต้องใช้ความพยายามประคับประคองอย่างมากเพื่อไม่ให้วิทยาลัยชุมชนดำเนินไปโดยผิดจากปรัชญาเดิม รวมทั้ง ความพยายามอีกด้านหนึ่งที่ดูจะมีผลเป็นรูปธรรมค่อนข้างน้อย

6. คุณภาพอุดมศึกษา/ปริญญา เพื่อในการประมวลปัญหาเพื่อจัดทำกรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2550-2565) โดยสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ได้สรุปปัญหาของอุดมศึกษาไทยว่า เป็นระบบที่ "ไร้ทิศทาง ขาดคุณภาพ และขาดประสิทธิภาพ" เปิดมหาวิทยาลัยขึ้นมาอีกเป็นจำนวนมาก จากมหาวิทยาลัยของรัฐเดิมที่มีเพียง 20 แห่ง ได้ขยายจำนวนเป็น 78 แห่ง รวมกับมหาวิทยาลัยเอกชน วิทยาลัยชุมชน และสถาบันในสังกัดอื่นแล้ว มีสถาบันอุดมศึกษาประมาณ 255 แห่ง อุดมศึกษาไทยจึงมีอุปาทานมากกว่าอุปสงค์ มหาวิทยาลัยหลายแห่งเริ่มมีปัญหาเรื่องหาคนเข้าเรียน ทำให้ประสบปัญหาเรื่องความคุ้มทุน นำไปสู่ความจำเป็นที่ต้องดำเนินการด้านการตลาดทุกวิถีทาง และมุ่งเปิดสอนแต่สาขาวิชาที่ทำได้ง่าย ต้นทุนต่ำ และได้เงินเร็ว ซึ่งระบาดไปทุกระดับชั้นปริญญา เรามีบัณฑิตล้นงานในหลายสาขา แต่ขณะเดียวกันก็มีการขาดแคลนในสาขาวิชาที่ยาก ๆ มหาวิทยาลัยจำนวนมากมุ่งหาเงินจนเป็นระบบการศึกษาเชิงปริมาณ ความจำเป็นที่ต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดเช่นนี้

7. การขาดวิจัยและพัฒนา ขาดนวัตกรรม และปัญหาความร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรม" ในปี 2548 อาจารย์อุดมศึกษาไทยรวมประมาณ 50,000คน ตีพิมพ์ผลงานวิจัยเพียง ประมาณ 2,000ฉบับ ในจำนวนนี้ 90% เกิดมาจากมหาวิทยาลัยเพียง 8 แห่ง ซึ่งหมายความว่ามหาวิทยาลัยที่เหลืออีกร้อยละกว่ามหาวิทยาลัยตีพิมพ์เพียง 10% เท่านั้นเอง มหาวิทยาลัยที่ตีพิมพ์มากที่สุดรวม 8 แห่งนี้ เมื่อเฉลี่ยตามจำนวนอาจารย์แล้ว มีการตีพิมพ์เพียงคนละ 0.12 บทความเท่านั้นเอง ถ้าเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ อาจารย์ของ

เขาจะตีพิมพ์คนละไม่ต่ำกว่า 2 ฉบับต่อปี มากกว่าที่ตีพิมพ์ของเราถึง 20 เท่าในภาพรวมการตีพิมพ์ของอาจารย์ในสหรัฐอเมริกา ประมาณปีละ 200,000ฉบับญี่ปุ่น 500,000ฉบับ สหราชอาณาจักร 40,000จีน 12,000 อินเดีย เกาหลี สิงคโปร์ ประมาณ10,000 ฉบับ เป็นต้น ข้อมูลชัดเจนว่ามหาวิทยาลัยอ่อนด้อยในด้านการวิจัย

8. การปฏิรูปการเงินเพื่อการอุดมศึกษาต้นเหตุของความอ่อนแอของอุดมศึกษาประการหนึ่งมาจาก ระบบการเงินของอุดมศึกษาที่ล้าสมัย เมื่อปี พ.ศ.2548 เมื่อกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏเริ่มเข้ามารวมอยู่ในสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เราพบความแตกต่างของงบประมาณที่รัฐจัดให้มหาวิทยาลัยแบบฟ้ากับดิน มหาวิทยาลัยที่ได้งบประมาณน้อยที่สุดได้น้อยกว่า 50 ล้านบาท ในขณะที่มหาวิทยาลัยที่ได้มากที่สุด ได้เกิน5,000 ล้านบาท อธิบายได้ว่า เพราะมหาวิทยาลัยเหล่านี้มีขนาด และภาระหน้าที่ต่างกัน จึงได้งบประมาณต่างกัน ซึ่งก็พอฟังได้ แต่แท้ที่จริงแล้ว เราไม่มีระบบการวิเคราะห์งบประมาณที่เหมาะสมที่จะส่งผลต่อการพัฒนาวิทยาลัยตามศักยภาพ การได้มาซึ่งงบประมาณเป็นการที่แต่ละมหาวิทยาลัยติดต่อประสานตรงกับสำนักงบประมาณ การเพิ่มของงบประมาณแต่ละปีอยู่บนฐานของตัวเลขในปีที่ผ่านมา ๆ ยังพบว่ามี ความต่างกันมากระหว่างมหาวิทยาลัยของรัฐ และของเอกชน ภาระที่ตกต่อผู้เรียนจึงไม่เป็นธรรม เด็กที่เรียนดีที่มักจะมาจากรอบครัวที่พอมีอันจะกิน หรือร่ำรวย มีโอกาสเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยของรัฐชั้นดีได้มากกว่า ซึ่งเสียค่าใช้จ่ายต่ำกว่า ในขณะที่เด็กเรียนไม่ค่อยดี ซึ่งมักจะมาจากรอบครัวที่ด้อยทางฐานะ มักต้องพึ่งมหาวิทยาลัยเอกชนที่เก็บค่าใช้จ่ายสูงกว่า หรือต้องไปเรียนในโครงการพิเศษในมหาวิทยาลัยของรัฐที่เก็บค่าเล่าเรียนสูงกว่า โครงการปกติโดยหาเหตุผลอธิบายได้ไม่ชัดเจน มีกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษาที่ยังตอบสนองความต้องการไม่ได้ทั้งหมด และมีระบบการจัดเก็บหนี้ที่ด้อยประสิทธิภาพ ภายใต้ข้อจำกัดของงบประมาณและเงื่อนไขเหล่านี้

9.เทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษาประเทศไทยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศค่อนข้างต่ำ หลาย ๆ ประเทศจัดให้เรื่องการเรียนรู้แบบอิเล็กทรอนิกส์ หรืออีเลิร์นนิ่ง (e-learning) เป็นวาระแห่งชาติ ซึ่งไม่จำกัดอยู่เฉพาะการศึกษาในระบบเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะได้มีการพิสูจน์แล้วว่า อีเลิร์นนิ่ง เป็นระบบการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสูง เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนที่อาจมีศักยภาพต่าง ๆ กัน ให้มีโอกาสเรียนรู้เท่าเทียมกันได้ในที่สุด เป็นระบบที่ต้นทุนในภาพรวมต่ำ เพราะสามารถขยายผลไปถึงผู้เรียนได้เป็นจำนวนมาก อีเลิร์นนิ่งยังช่วยให้ระบบการจัดการความรู้ของสังคมมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และยังเอื้อต่อการศึกษตลอดชีวิตของประชากรอีกด้วย ที่สำคัญที่สุด คือเป็นระบบที่จะช่วยให้การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของระบบการเรียนรู้ ที่เน้นการเรียนรู้มากกว่าการสอน หรือผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการเรียนรู้ตามกระบวนทัศน์ใหม่นี้จะเหมาะสมกับโลกยุคเทคโนโลยีสารสนเทศที่ต่อเนื่องมาเป็นยุคสังคมฐานความรู้ ที่ความรู้เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว มีการขยายตัวของฐานความรู้อย่างมหาศาล หากระบบจัดการความรู้ไม่มีประสิทธิภาพ

จากปัญหาระบบการศึกษาไทยสะท้อนปรัชญาจรรยาวัคโดยภาพรวมผิดฝั่งผิดฝาพอสสมควร ปรัชญาของจรรยาวัคสั่งสมให้คนไม่ควรเชื่อสิ่งที่ป็นนามธรรม ให้เชื่อสิ่งที่ป็นรูปธรรมมากกว่า เป็นสามารถยืนยันได้จริงระบบการศึกษาทั้งประถมและมัธยมศึกษามีอะไรที่ซับซ้อนซ่อนเงื่อนไว้ อาชีพครูเป็นอาชีพที่หนักแน่นและเสียสละไม่เกี่ยวข้องกัผลประโยชน์ แต่ในยุคศตวรรษที่ 21 ครูกลับความต้องการค่าตอบแทนที่สูงสุดและมีเงินตำแหน่งวิทยฐานะประจำตำแหน่งสูงขึ้นในขณะที่ค่าตอบแทนสูงขึ้นแต่ระบบคุณภาพการศึกษากลับต่ำลงไป แสดงให้เห็นถึงความต้องการรายได้สูง แต่ต้องปรับปรุงคุณภาพการศึกษา เกิดปัญหาอะไรขึ้น ความสะดวกสบายมีแต่คุณภาพการศึกษาล้มเหลว นับถือปรัชญาจรรยาวัคคือความอิม ความสุขจากการมีเงินรายได้

เพิ่ม ไม่สนใจเรื่องการมีหนี้ สนใจปัจจุบันจะมีหน้ามีตาเหมือนกับอาชีพอื่น ๆ ตายไปก็จบสิ้นไป ระบบการศึกษาสะท้อนปรัชญาจรรยาวัชได้ดีที่สุดรวมถึงประเด็นอื่น ๆ เช่น เทคโนโลยีที่อ้างเป็นปัญหา ในปัจจุบันเฉลี่ยคนไทยมีโทรศัพท์คนละ 2 เครื่อง มีการใช้สื่อทั้งออนไลน์ โลกโซเชี่ยลมีเดียส์มากกว่าคนในเอเชียเสียอีก แต่ส่วนใหญ่นำไปใช้ในการบันเทิงรื่นรมย์ ทางเพศ ส่วนที่ในการสร้างสรรค์น้อยมาก ที่ร้ายกว่านั้นเกิดผลข้างเคียงปัญหาครอบครัวแตกแยกนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรมมากขึ้น สะท้อนถึงความล้มเหลวด้านปรัชญาจรรยาวัชที่เกิดผลข้างเคียงเพราะวลีที่ว่า “จงกิน จงดื่ม และจงหาความสุขให้พอในชาตินี้ เพราะชาติหน้าเราไม่รู้ว่าจะมีหรือไม่” จนทำให้เกิดผลตามมาทีติน้อย แต่ที่เสียมีมากกว่าแน่นอน

ด้านวัฒนธรรม

สังคมไทยมีวัฒนธรรมมากมายที่เกิดขึ้นล้วนแต่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่กระทำกันต่อ ๆ กันมา ในภาคเหนือจะมีวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับผีป๋วย่าตายายและการต่อชะตา การทำบุญอุทิศต่าง ๆ ส่วนภาคอีสานจะเรียกว่า ฮีต 12 ครอง 14 ถือเป็นประเพณีของคนอีสาน ภาคกลางก็จะมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษเช่น วันสารทไทย เป็นต้น ส่วนภาคใต้จะเป็นวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับการอุทิศให้กับเปตพลีเช่น พิธีชิงเปรตหรือบุญเดือนสิบ เป็นต้น ซึ่งที่กล่าวมาล้วนเป็นวัฒนธรรมประเพณีของไทย แต่ปรัชญาจรรยาวัชไม่เห็นด้วยถือเป็นการไร้สาระ เพราะเขาปฏิเสธนรก สวรรค์ ปฏิเสธพระนิพพาน การทำบุญไม่มีผลอะไร การอ่อนวอนสิ่งศักดิ์ล้วนเป็นเรื่องมดเท็จทั้งนั้น ในเรื่องความดี ปรัชญาจรรยาวัชมีความเห็นว่า ดี คือ ได้ความสุข ความสุข คือความดี การได้รับความสุขจะได้มาโดยวิธีการใดก็ได้ และคำว่า ความสุขหมายถึง ความสุขทางเนื้อหนังหรือที่เกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 เท่านั้น เพราะคติชีวิตของปรัชญาจรรยาวัชที่ว่า “จงกิน จงดื่ม และรื่นเริงสำราญ” ในโลกนี้ ตายแล้วขาดสูญ⁷

ดังนั้น ทรัพย์สมบัติที่มีอยู่จะไร้ค่าทันที หากไม่นำทรัพย์สมบัติเหล่านั้นมาส่งเสริมให้เกิดความสุข อย่างไรก็ตาม ความสุขทรศนะของจรรยาวัชเป็นความสุขที่ได้มาทางสายกลาง ถ้าการได้ความสุขแล้วมีความสุขทุกข์มากเกิดตามมาก็ไม่ควรแสวงหาความสุขเช่นนั้น หรือถ้าความสุขและความทุกข์เจือปนกันอยู่ ก็ให้เราหักกลบลบหน้อออกจากกัน หากความสุขมีจำนวนมากกว่า ก็ควรแสวงหาความสุขเช่นนั้น แต่ถ้าความทุกข์มีจำนวนมากกว่าก็ให้เลิกหาความสุขเช่นนั้นเสีย ดังคำว่าที่ว่า “จุดมุ่งหมายเพียงอย่างเดียวของมนุษย์คือ การได้ความสุขทางประสาทสัมผัสจนพอใจ ท่านไม่ควรกล่าวว่า ความสุขไร้ความหมาย เพราะมีความทุกข์เจือปนอยู่ เราน่าจะฉลาดเพียงพอที่จะหาความสุขที่บริสุทธิ์เท่าที่จะหาได้และหลีกเลี่ยงความทุกข์ที่จะตามมา ดุจดั่งคนที่อยากกินปลา ก็ต้องนำปลามาทั้งตัวพร้อมทั้งครีบและก้างของมันแล้วเลือกกินส่วนที่พอใจ หรือดุจดั่งคนที่อยากกินข้าวก็ต้องนำข้าวมาทั้งรวงและฟาง เลือกสรรส่วนที่กินได้จนพอใจ จงอย่าให้การกลัวมาขัดขวางการหาความสุข”⁸ จากข้อความแสดงให้เห็นว่า สุขและทุกข์ เจือปนกันอยู่ ต้องฉลาดรอบคอบในการเลือกสรรและต้องเลือกสิ่งให้มีความสุขมากที่สุดเท่านั้น คำว่า ชั่ว หมายถึง ความทุกข์ อะไรตามทีก่อให้เกิดความทุกข์ สิ่งนั้นคือความชั่วไม่ว่าความทุกข์นั้นจะเกิดจากการบำเพ็ญเพียร โรคร้ายไข้เจ็บหรืออื่น ๆ ถือว่าเป็นความชั่วทั้งนั้น ดังนั้นจะทำอะไรก็อย่าให้มีความทุกข์ หรือถ้าจะมีก็ให้มีน้อยที่สุดก็ถือว่าเราทำความดีแล้ว

⁷ ประยงค์ แสนบุราณ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า53.

⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 54.

สังคมไทยมีวัฒนธรรมประเพณีที่สั่งสอนให้มีความเชื่ออนรก สวรรค์ ตลอดถึงพระนิพพาน ถือเป็นเป้าหมาย ทุกอย่างอยู่ที่การกระทำหรือกรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา และเจตนาก็คือกรรม ในปรัชญาจรรยาภามองเห็นชีวิตที่เปี่ยมสุขเป็นเป้าหมายและต้องสัมผัสได้เท่านั้น และเน้นปัจจุบันทันตาเห็นไม่เกี่ยวกับโลกหน้า เพราะโลกหน้าไม่มี ตายแล้วก็คือความหลุดพ้นหรือโมกษะ สภาพวัฒนธรรมของสังคมไทยปัจจุบันก็เน้นไปทางนี้เสียส่วนใหญ่เน้นไปที่การทำบุญแล้วจะได้รับการตอบแทน เช่น ทำบุญแล้วก็ขอให้ถูกลี้อตเตอรี่เป็นต้น ซึ่งก็น่าจะเข้าทางปรัชญาจรรยาภามีความต้องการต่างตอบแทนแบบวัตถุนิยมนั่นเอง

สรุป

จากเหตุผลที่กล่าวมา สามารถทำให้ได้ทราบถึงสภาวะทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษาและวัฒนธรรมประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วซึ่งก็น่ามาจากการพัฒนาที่เน้นทางวัตถุมากกว่าจิตใจ จนทำให้การพัฒนาไม่สมดุล เพราะเมื่อเน้นวัตถุก็จะเห็นถึงความจริงทางด้านโครงสร้างพื้นฐานที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วดีกรียบ้านช่องพร้อมทั้งระบบการขนส่งที่รวดเร็ว ระบบเทคโนโลยีที่ไร้พรมแดน และระบบอุตสาหกรรมที่เน้นการส่งออกแต่มองข้ามการพัฒนาที่เริ่มจากท้องถิ่นหลักและอาชีพหลักของตนเอง รวมทั้งสภาพพื้นฐานทางด้านจิตใจของสังคมไทย หันกันไปตามการพัฒนาแบบตะวันตกที่ทำอะไรไม่คำนึงถึงหลักศีลธรรม แต่เอากฎหมายเป็นที่ตั้ง เป็นสังคมที่รวดเร็วดังคำว่า “คิดใกล้ ใฝ่ต่ำ หามองไกล ใฝ่สูงไม่” อันนี้แหละคืออัตลักษณ์ของคนไทยที่กำลังเป็นไปในปัจจุบัน รวมไปถึงทำอะไรที่ถูกใจตนเอง กลุ่มตนเอง ไม่สนใจกลุ่มอื่นจะเป็นอย่างไร สังคมไทยจึงก้าวไป แต่ภายใต้แตกแยกแบ่งพรรค แบ่งฝ่าย แบ่งสีแบ่งค่ายอย่างชัดเจน ระบบการศึกษาเน้นรูปแบบ มากกว่าเน้นคุณภาพ พัฒนาระบบแต่ไม่ลงไปที่คน ระบบสังคมไทยชอบอะไรที่เป็นปัจจุบันมากกว่า ชอบสิ่งที่เฟื่องฟูมาก สถานการณ์อย่างนี้จึงบ่งให้คนรุ่นใหม่ทำอะไรก็ได้ที่ตนเองชอบ(ชอบใจ)มากกว่าสิ่งที่ถูกต้อง(กฎหมาย)เหมือนกับแนวคิดทางปรัชญาจรรยาภามที่สุดดังที่ได้กล่าวมาตั้งแต่ต้น

บรรณานุกรม

- ประเวศ อินทองปาน. **พุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2553.
- ประเวศ อินทองปาน. **พุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2553.
- มติชนรายวัน ฉบับวันที่ 8,10,12,13 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2551. (บทความภาวิข ทองโรจน์).
- รุ่งทิพย์ พุ่มดนตรี. **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม. 2538.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. **ปรัชญาอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด. 2532.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ (กนกบุญ).. **จดหมายเหตุแก่นเรื่องปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2557.

พระสงฆ์ ยุค 4.0 : การใช้นวัตกรรมในการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์

Monks in the 4.0 Age : Using the Innovation to Disseminate Buddha-Dhamma Via Social Media

พระอัคราภิกุทธิ สิริวิฑฒโน (สุนละวัน),ดร.
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง พระสงฆ์ ยุค 4.0 : การใช้นวัตกรรมในการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ได้กำหนดวัตถุประสงค์การศึกษาไว้ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับพระสงฆ์ยุค 4.0 กับการสื่อสาร และ 2) ศึกษากระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ตลอดจนจนถึง 3) การใช้นวัตกรรมของพระสงฆ์ ยุค 4.0 ในการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์

ความสำเร็จที่สำคัญของการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบไปคือ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุค 4.0 ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย พระสงฆ์คือ พระภิกษุผู้มีหน้าที่ในการส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรือง สร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน สร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนา บทบาทของพระสงฆ์ที่จำเป็นในยุค 4.0 ประกอบไปด้วย การสื่อสารเข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้โดยง่าย มีการสื่อสารด้วยการใช้เทคโนโลยี เชื่อมความสัมพันธ์อย่างสร้างสรรค์และเสริมสร้างความผูกพัน มีเทคนิคเพื่อสื่อสารกับทีมในรูปแบบที่แตกต่างกันเพื่อสร้างแรงบันดาลใจในงาน กระตุ้นความมุ่งมั่น และทำให้เกิดความไว้วางใจ ทางด้านกระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ประกอบไปด้วย ผู้ส่งสาร สารช่องทาง สื่อ ผู้รับสาร และที่สำคัญต้องมีเจตนาของการส่งสารข้อมูลที่เป็นเรื่องจริง ไม่บิดเบือน ไม่แต่งแต้มใส่สี เรื่องที่เสนอนั้นต้องเหมาะสมกับกาลเวลาแต่ในบางครั้งบางสถานการณ์ ผู้ส่งสารอาจต้องพิจารณาด้วยปัญญาว่า ตลอดจนถึงเนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร รู้แจ้งแทงตลอด ในภาคทฤษฎีและปฏิบัติของการสื่อสารที่แน่นอนชัดเจน ตลอดจนถึงในทางพระพุทธศาสนา การใช้นวัตกรรมของพระสงฆ์ ยุค 4.0 ในการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ประกอบไปด้วย 4 ด้าน ดังต่อไปนี้ 1) นวัตกรรมด้านผลิต คือ สนับสนุนให้วัด สำนักสงฆ์ที่มีความพร้อมเป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ไอซีทีชุมชน 2) นวัตกรรมด้านการให้บริการ คือ การพัฒนา Course Ware หรือแอปพลิเคชัน ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะ สำหรับแท็บเล็ตและโทรศัพท์เคลื่อนที่ เผยแพร่ในทุกระดับชั้นการศึกษา และประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจ 3) นวัตกรรม ด้านกระบวนการผลิต คือ สนับสนุนให้มีการแปลหนังสือธรรมะเป็นภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ แล้วนำขึ้นเผยแพร่ทางเว็บไซต์ 4) นวัตกรรมด้านการบริหารจัดการ คือ การรวบรวมคำสอนเป็นพระไตรปิฎก ซึ่งนวัตกรรมเกิดขึ้นมาจาก 2 ประการ 1) จากภายใน คือ ประชาชนในทางพระพุทธศาสนา และ 2) จากภายนอก คือ ไปศึกษาดูงานคนอื่นว่าโลกภายนอกเป็นอย่างไร หรือไปดูนอกองค์กรศาสนา แล้วนำกลับมาพัฒนาเพื่อได้องค์ความรู้ใหม่มาพัฒนาคณะสงฆ์สืบต่อไป

คำสำคัญ : พระสงฆ์ ยุค 4.0, การใช้นวัตกรรม, การสื่อสารพุทธธรรม, สื่อสังคมออนไลน์

Abstract

This article, entitled, “Monks in the 4.0 Age : “Using the Innovation to Disseminate Buddha-Dhamma Via Social Media”, has three objectives as follows; (1) to study the communication between the monks in the 4.0 age and the social media, (2) to study the communication procedures in disseminating Buddha-Dhamma using the online-social media, and(3) to investigate the use of the innovation by the monks in the 4.0 age in expounding the Buddha-Dhamma through the online-social media.

The important success in supporting the sustainable activities of Buddhism is to manage all the activities of the 4.0 age monks completely. Monks, in fact, are those who are in charge of disseminating and maintaining Buddhism as well as its teachings to be continuously prosperous, creating faith to all Buddhists, and strengthening Buddhism. The necessary roles of the monks in the 4.0 age are included with the easy access to the new generation people with high technological media and creative relations and commitment among them, using different techniques among teamwork to encourage morale and confidence to create trust. Regarding the online-social media communication procedures, it should be consisted with the transmitters, messages, channels, media and receivers, but more importantly, the information to be transmitted has to be in forms of good attention, and reality without any distortion and unreality added. The programmes to be presented have to be suitable to the real time, but in some situations, the presenters have to thoroughly consider with wisdom until insight appeared in the presented programmes both in theory and practice of communication. In Buddhism, the use of innovation of the monks in the 4.0 age is included with the following 4 aspects : (1) On the production aspect, monasteries and houses of priests which are ready to be an ICT center of the community should be promoted, (2) On the service aspect, the course wares or applications related to Dhamma talks for tablets or mobile phones have to be disseminated to all levels of education and the public interested, (3) On the production procedure, foreign language text translation especially the English ones has to be made and encouraged in order to publicize through various websites, and (4) On the management aspect, the Buddhist teachings from two branches; (a) from the internal-Buddhist scholars and (b) from the external-study tours to other religious organizations should have been collected and integrated into new knowledge for the Sankha development.

Keywords: Monks in the 4.0 age, use of innovation, Communication of the Buddha-Dhamma, Online social media

บทนำ

การเข้าสู่ไทยแลนด์ 4.0 เป็นการเข้าสู่ยุคที่ประเทศไทยต้องมีนวัตกรรมเป็นของตนเอง ไม่ต้องพึ่งจากต่างชาติ ซึ่งเป็นโจทย์ที่ท้าทายสูงมาก ๆ ทำอย่างไรเราจะพัฒนานวัตกรรมเป็นของตนเองได้ทั้ง ๆ ที่เรามีทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศมากมาย เช่น ข้าว ยางพารา แร่ ผลผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ เราทำอย่างไรที่จะมีผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับเรื่องข้าวที่มากกว่าอาหารประจำวัน เราทำอย่างไรที่จะมีผลิตภัณฑ์ยางพารา นอกเหนือจากน้ำยางพารา หรืออื่น ๆ ที่เป็นนวัตกรรมของเรา เราเคยมีวิทยุ โทรทัศน์วิทยุ โทรทัศน์สี โทรทัศน์สี ซึ่งเป็นของคนไทยผลิตโดยคนไทย แต่เสียดายไม่ได้ต่อยอดและต้องปิดตัวเองไป ถึงเวลาที่ทุกภาคส่วนต้องเข้ามาช่วยระดมความคิดในการพัฒนาประเทศให้เข้าสู่ไทยแลนด์ 4.0 ฉะนั้นแต่ละกระทรวงจึงมีสโลแกนของตัวเองต่อด้วย 4.0 กระทรวงศึกษาเองก็มีสโลแกน “การศึกษา 4.0 ส่วนรายละเอียดผู้เขียนเองก็ไม่เห็นแผนแม่บทว่าจะเดินอย่างไรยุคแห่งเทคโนโลยี และสื่อสังคมออนไลน์ ทำให้การสื่อสารของผู้นำ 4.0 ต้องเผชิญความท้าทายใหม่ด้วยช่องทางและรูปแบบการสื่อสารที่รวดเร็ว ต้องปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลง ประสิทธิภาพของ การสื่อสาร ส่งผลกระทบต่อความร่วมมือ ซึ่งหัวใจของการบริหารคนยุคใหม่ ควรให้ความสำคัญ กับประเด็นความคาดหวังดังต่อไปนี้คือ 1. To be Seen ผู้นำ ต้องให้ความสำคัญกับวิธีการสื่อสารของคุณสามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่ สัมผัสความเข้าใจในตัวตนเอง มองเห็นคุณค่า เพื่อสร้างพลังเชิงบวกให้การทำงาน 2. To be Heard รูปแบบการสื่อสารในยุคของเทคโนโลยี สื่อสังคมออนไลน์ ทำทนายให้ผู้นำต้องเปิดใจรับฟังเสียงที่มาจากคนรุ่นใหม่ เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์มากขึ้น 3. To be Recognized คนรุ่นใหม่ต้องการการยอมรับ ยิ่งหากมีผู้นำเปิดโอกาสและมีกระบวนการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ถือเป็นการให้เกียรติ และจะยิ่งเสริมสร้างความผูกพันในอีกรูปแบบหนึ่งด้วย 4. To Make a Contribution คนยุคใหม่ต้องการขับเคลื่อนผลลัพธ์ที่สุดยอด เพื่อความก้าวหน้าและการเติบโตอย่างก้าวกระโดด ผู้นำจึงต้องมีเทคนิคเพื่อสื่อสารกับทีมในรูปแบบที่แตกต่างกันเพื่อสร้างแรงบันดาลใจในงาน กระตุ้นความมุ่งมั่น และทำให้เกิดความไว้วางใจ¹

คนสมัยนี้เข้าถึงธรรมะได้ยากขึ้น ทำให้เขาโหยหาธรรมะมากกว่าเดิมเพราะชีวิตเครียดมากขึ้น สมัยนี้เรามีความพรั่งพร้อมทางวัตถุ ได้เสพได้บริโภคเต็มที่ ก็เลยรู้สึกอึดตัวเร็ว สมัยก่อนวัตถุสิ่งเสพไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนอย่างตอนนี้ ดังนั้นจึงไม่รู้สึกอึดตัวเหมือนคนสมัยนี้ พออึดตัวเร็ว ก็เลยรู้สึกว่าวัตถุไม่ใช่คำตอบ ไม่ได้ให้ความสุขอย่างแท้จริง เกิดความเบื่อหน่าย จึงหันไปแสวงหาสิ่งอื่นที่เชื่อว่าจะทำให้มีความสุขมากกว่านี้ในภาวะนี้ เราจะตกอยู่บนทางแพร่ง ทางหนึ่งก็คิดว่าเราต้องมีเงินให้มากกว่านี้ มีวัตถุให้มากกว่านี้ เราถึงจะมีความสุขเหมือนคนติดยาเสพติด ต้องใช้ยามากขึ้น หรือยาแรงขึ้น ถึงจะเพลิดเพลินเหมือนเก่า เหมือนนักการเมือง เสพติดในอำนาจก็ต้องแสวงหาอำนาจมากขึ้น หรือตำแหน่งสูงขึ้น คนที่ติดเทคโนโลยีก็เช่นกัน พอมีแล้วก็ยังไม่พอใจ อยากได้สินค้าน่าใหม่ขึ้น แพงขึ้น ดีขึ้นอีกทางหนึ่ง คือการหันหลังให้กับสิ่งเหล่านั้น แล้วมาหาธรรมะเหมือนกับชาวตะวันตกที่มีความเจริญทางวัตถุสูงมาก เสพสุขกันเต็มที่ทั้งตา หู จมูก ลิ้น กาย แล้วก็รู้สึกอึดตัวเบื่อหน่ายวัตถุ จึงหันเข้าหาธรรมะ ในอเมริกา ยุโรป คนจึงสนใจพุทธศาสนาหรือทำสมาธิภาวนามากขึ้นถึงแม้จะไม่ได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือเจริญสติ ในชีวิตประจำวันของเราทุกคน ที่ถูกรายล้อมไปด้วยเทคโนโลยี เราก็ค

¹ เสนาะ ตีเยวาร์, การสื่อสารในยุค 4.0, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538), หน้า 20.

สามารถมีชีวิตสงบเย็นได้ โดยใช้หลักการดังต่อไปนี้ 1) ความพอดีและความสันโดษ คือใช้เทคโนโลยีหรือเสพวัตถุแต่พอดี ทั้งในแง่เวลาและปริมาณ คือถ้าเราใช้เทคโนโลยีแต่พอดีเราก็มีเวลา กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีหลายวิธี พระภิกษุสงฆ์จะใช้วิธีใดขึ้นอยู่กับความถนัด และลักษณะของผู้รับ ซึ่งวิธีที่พระภิกษุสงฆ์ใช้เผยแผ่ธรรมะ ได้แก่ 1) การเทศนา คือ การแสดงธรรมสั่งสอนตามหลักพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน 2) ปาฐกถาธรรม คือ การบรรยายธรรมะให้ผู้อื่นฟัง โดยทั่วไปจะยืนพูด และผู้พูดต้องมีลีลาในการพูดเพื่อนำน้ำวจิตใจผู้ฟังได้ 3) อภิปรายธรรม คือ การชี้แจงหรือแสดงความคิดเห็นในหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่ง ให้ผู้อื่นเข้าใจ 4) สนทนาธรรม คือ การพูดจาหารือกันในหลักธรรม เพื่อนำไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาชีวิต โดยยึดหลักทางสายกลาง 5) การสอนสมถกรรมฐานหรือวิปัสสนากรรมฐาน คือ การสอนให้นั่งสมาธิภาวนา เพื่อให้ใจเป็นสมาธิหรือเข้าใจสภาวะตามความเป็นจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์ พระบางรูปสอนทั้งพระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกา มีการบวชชีพรหมณ์ บางรูปสอนตามโรงเรียนแนะนำครูและนักเรียนให้ฝึกกรรมฐาน 6) การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เช่น การเขียนหนังสือธรรมะ การบันทึกเทปธรรมะหรือวิดีโอเพื่อจำหน่ายแจกไปในกลุ่มคนที่ไม่มีเวลาศึกษาธรรมะ หรือใช้ภาพยนตร์ วีดีโอ และรูปภาพ เป็นอุปกรณ์การสอนธรรมะ โดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์²

พระพุทธเจ้าตรัสว่า "อย่าหลงของเก่า อย่ามัวหลงของใหม่" เราต้องมีการบูรณาการทั้งเก่าและใหม่ ของเก่าที่ดี ๆ เก็บรักษาไว้ คนเก่า ๆ ฝากอะไรไว้ให้พวกเรา ชุบข้อให้นี้ถึงคนชุบข้อ ทานผลไม้ถึงคนปลูก เหมือนวัดเราสร้างขึ้นมาถึงทุกวันนี้ถึงคนสร้างวัด อยากให้มีสันติภาพโลกเราจะเริ่มที่ไหน ? ยูเนสโกเขียนข้อความในแท่งศิลาจารึกว่า " ในใจของคนเริ่มสงคราม " พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ ทั่วโลกยกให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ ในไทยอยากปฏิวัติเศรษฐกิจเป็นไทยแลนด์ 4.0 ยุค 1.0 คือ ฟังเกษตรกรรม ฟังพาเกษตร ยุค 2.0 คือ ฟังอุตสาหกรรมเบา ยุค 3.0 คือ ฟังอุตสาหกรรมหนัก เช่น การผลิตรถยนต์ ทำงานหนักแต่ได้เงินน้อย สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่มีรายได้มาก เช่น บิลเกตรวยเพราะจากการทำอุตสาหกรรมเบา เรียกว่า " นวัตกรรม " นวัตกรรมเป็นการเปลี่ยนโลก ใช้สมองมากกว่าแรงงาน ประเทศไทย 4.0 ต้องสร้างนวัตกรรม เรามาอยู่ในสหรัฐอเมริกา เป็นประเทศนวัตกรรม อย่างสติฟ จ๊อบส์ บิลเกต เป็นบุคคลสร้างนวัตกรรม ทำให้เกาหลีสะเทือน บุคคลที่จะสร้างนวัตกรรมต้องนั่งกรรมฐาน สติฟ จ๊อบส์ นับถือพระพุทธศาสนา ปฏิบัติกรรมฐานแบบนิกายเซ็น³

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้ประเทศไทยควรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก แต่การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าว ต้องเป็นไปอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม ไม่ละเมิดลิขสิทธิ์ซอฟต์แวร์และเนื้อหาที่มีลิขสิทธิ์ รวมทั้ง ไม่เป็นการบิดเบือนพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎก “ปัจจุบัน แม้ว่าจะได้มีการแปลหลักธรรมคำสอนออกเป็นภาษาต่าง ๆ ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารหลากหลายรูปแบบ และมีการเผยแพร่ไปยังประเทศต่าง ๆ เป็นภาษาต่าง ๆ ทั่วโลก จนอาจกล่าวได้ว่ายุคนี้เป็นยุคที่ธรรมะไปไกล ไปถึงทุกประเทศทุกมุมโลกประเทศไทย

² พระจักรพงษ์ วิสุทธีโส, การใช้เทคโนโลยีกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธีระฟิล์ม และ ไซเท็กซ์ จำกัด, 2542), หน้า 33.

³ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูรธมมจิตโต), การเผยแผ่พุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), หน้า 78.

ในฐานะเป็นประเทศชั้นนำที่เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเกิดการรวมตัวระหว่างเครือข่ายคณะสงฆ์และคฤหัสถ์เพื่อร่วมกันบริจาค ผลิตสื่อคำสอนและหลักสูตร คำสอนที่เข้าใจง่าย ไม่สลับซับซ้อนให้ปรากฏทุกหนทุกแห่งทั่วโลกอย่างเป็นรูปธรรม ถือเป็นภารกิจสำคัญที่จำเป็นเร่งด่วนที่สมควรผลักดันและสนับสนุนให้เป็นนโยบายของประเทศในการเป็นศูนย์กลางเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ทุกภาคส่วนของประชาคมโลก

ในทางพระพุทธศาสนา เรามีนวัตกรรมอะไร ? คำว่าประดิษฐ์กรรม คือการผลิต แต่เราต้องไปถึงนวัตกรรม คือ การนำมาบูรณาการ เป็นของใช้ใหม่ ธรรมะของพระพุทธเจ้าทำอย่างไรจะนำมาบูรณาการให้เหมาะกับประเทศไทย เราไม่ได้ผลิตธรรมะใหม่ นวัตกรรม (Innovation) คือการนำสิ่งประดิษฐ์หรือการค้นพบที่มีอยู่แล้วไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีหรือองค์ความรู้เดิมมาบูรณาการเข้าด้วยกันจนเกิดองค์ความรู้ใหม่หรือวิธีการใหม่ในการสร้างผลผลิตหรือให้บริการที่ดีกว่า ตัวอย่างเช่น นายสติฟ จ๊อบส์ นำเอาคอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป อินเทอร์เน็ตที่คนอื่นประดิษฐ์ไว้มาบูรณาการเข้าด้วยกันจนสำเร็จออกมาเป็นไอแพด (iPad) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยต้องสร้างนวัตกรรม ใน 4 ด้าน ดังต่อไปนี้ 1) นวัตกรรมด้านผลผลิต (Product Innovation) เช่น การนำเอาองค์ความรู้ในอภิธรรมปิฎกและวิธีปฏิบัติกรรมฐานมาบูรณาการเข้ากับจิตวิทยาตะวันตกจนเกิดสาขาวิชาพุทธจิตวิทยา 2) นวัตกรรมด้านการบริการ (Service Innovation) เกิดจากการนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศทั้งวิทยุ โทรศัพท์และสื่อออนไลน์มาใช้ในการเรียนการสอนและการเผยแผ่ธรรม 3) นวัตกรรมด้านกระบวนการ (Process Innovation) คือการแสวงหาวิธีการใหม่ ๆ เพื่อลดขั้นตอนในการผลิต เช่น วิธีการสอนภาษาอังกฤษแก้หาเปรียบโดยเทียบเคียงกับภาษาบาลี 4) นวัตกรรมด้านการบริหาร (Management Innovation) เช่น การนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการจนได้ผลจริง

ด้วยสาเหตุนี้จึงได้จัดทำบทความวิจัยเรื่องพระสงฆ์ ยุค 4.0 : การใช้นวัตกรรมในการสื่อสาร พุทธธรรม ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเป็นการศึกษาเกี่ยวกับพระสงฆ์ยุค 4.0 กับการสื่อสารพุทธธรรมและศึกษากระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ตลอดจนถึงการใช้นวัตกรรมของพระสงฆ์ยุค 4.0 ในการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาเกี่ยวกับพระสงฆ์ยุค 4.0 กับการสื่อสารพุทธธรรม
- 2.2 เพื่อศึกษาศึกษากระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์
- 2.3 เพื่อใช้นวัตกรรมของพระสงฆ์ยุค 4.0 ในการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นทั้งงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา : แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพระสงฆ์ยุค 4.0 กับการสื่อสารพุทธธรรม และกระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ตลอดจนถึงการใช้นวัตกรรมของพระสงฆ์ยุค 4.0 ในการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์

ขอบเขตด้านเอกสาร : โดยรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในทางพระพุทธศาสนาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้นวัตกรรมของพระสงฆ์ยุค 4.0 ในการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ วรรณกรรม หนังสือ ตำรา บทความ เอกสารวิชาการและรายงานวิจัย ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการวิจัยเพื่อเป็นข้อมูลอ้างอิงสนับสนุนในการเขียนงานวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นทั้งงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอนรายละเอียด ดังนี้

งานวิจัยนี้เป็นทั้งงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอนรายละเอียดดังนี้

ศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี และภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พร้อมทั้งวรรณกรรมและฎีกาต่าง ๆ

ศึกษาจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ ค้นคว้าข้อมูลจากตำรา เอกสาร งานวิทยานิพนธ์ หรืองานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

นำข้อมูลเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิมาตรวจสอบให้ถูกต้อง เพื่อวิเคราะห์ในเชิงสังเคราะห์เนื้อหา อธิบายความให้เห็นข้อเท็จจริง ตอบโจทย์เนื้อหาตามวัตถุประสงค์ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาเรียบเรียง เขียนสารนิพนธ์ตามโครงสร้างเนื้อหา และนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปผลการวิเคราะห์ และนำเสนอผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

บทความเรื่อง “พระสงฆ์ ยุค 4.0 : การใช้นวัตกรรมในการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์” ได้กำหนดวัตถุประสงค์การศึกษาไว้ดังนี้ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับพระสงฆ์ยุค 4.0 กับการสื่อสารและศึกษากระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ตลอดจนถึงการใช้นวัตกรรมของพระสงฆ์ยุค 4.0 ในการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์มีข้อสรุป ดังต่อไปนี้

พระสงฆ์ยุค 4.0 กับการสื่อสารพุทธธรรม พบว่า พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนสำคัญเพื่อมุ่งพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ พระสงฆ์เป็น ธรรมทายาทของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ได้แสดงบทบาทหน้าที่ของตามคำสอน ได้แก่ การเป็นผู้ปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อให้บรรลุพ้นทุกข์ และสั่งสอนคนทั่วไปให้พ้นทุกข์ตามหน้าที่ การเทศน์สั่งสอนธรรมอันเป็นการเผยแผ่และสืบทอดต่อพระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ ในการเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา ครั้นเมื่อยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยต่าง ๆ จนเกิด

กระแสโลกาภิวัตน์ และการรับเอากระแสโลกาภิวัตน์ที่ขาดภูมิคุ้มกัน เพราะสิ่งที่พร้อมเข้าสู่การรับรู้ผ่านกระบวนการ ช่องทางต่าง ๆ เช่น ข่าวสารข้อมูลเมื่อประชาชนของเราที่บริโภคข่าวสารข้อมูลที่ขาดภูมิคุ้มกันที่ดีคือขาดความรู้เท่าทันกับข่าว สารข้อมูล เมื่อขาดความรู้เท่าทัน ก็กลายเป็นการหลงข่าวสารข้อมูล ไม่ได้เสพข่าวสารข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ แต่เสพเพื่อเพิ่มความหลงและความมัวเมา ขาดสติในการดำเนินชีวิต มีการชวนขายในสิ่งที่เกินความต้องการของชีวิต

กระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ พบว่า ในปัจจุบันการใช้สื่อออนไลน์กลายเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวัน ทำให้การรับทราบข้อมูลของกันและกันระหว่างปัจเจกบุคคล และระหว่างปัจเจกบุคคลกับบุคคล เป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว รวมถึงในแง่เศรษฐกิจก็สามารถประหยัดค่าใช้จ่ายในการสื่อสารได้มากกว่าการสื่อสารประเภทอื่น ๆ การถือกำเนิดขึ้นของระบบออนไลน์ จึงเป็นการปฏิวัติการสื่อสารของมนุษย์ครั้งสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงองคาพยพต่าง ๆ ของมนุษย์ทั่วโลก และเป็นที่น่าพอใจว่ากระแสความเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลต่อความเป็นไปของพระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิก(พุทธบริษัท)อย่างเลื่องไม่ได้ เพราะบรรดาพุทธศาสนิกมีความจำเป็นต้องใช้เครื่องมือ เพื่อการสื่อสาร ซึ่งการใช้เครื่องมือเหล่านี้มีทั้งส่วนสร้างสรรค์ (constructive implement) และส่วนทำลาย (destructive implement) หากไม่มีการคำนึงถึงปทัฏฐานคือ หลักธรรมวินัยต่าง ๆ ผู้ทรงวุฒิได้นำเสนอแนวคิดถึงกระบวนการสื่อสารพุทธธรรมโดยเน้นถึงรูปแบบดังต่อไปนี้คือจะเห็นได้ว่าการสื่อสารพุทธธรรมในโลกออนไลน์ องค์ประกอบการสื่อสารธรรมจำเป็นและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง หากว่าองค์ประกอบไม่สมบูรณ์ ผู้ที่รับสาร ไปยังผู้ส่งสาร จะเกิดความไม่เข้าใจกัน ดังนั้นแล้วองค์ประกอบควรประกอบไปด้วยดังนี้คือผู้ส่งสาร หรือตัวบุคคลมีความสำคัญอย่างยิ่งในการประกาศพระศาสนาแผ่ขยายกว้างไปทั่วทุกมุมโลกและที่สำคัญผู้ส่งสารต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้คือ 1) มีความสามารถ ได้แก่ ความรู้ ความสามารถในการจัดการข้อมูลข่าวสารจะสื่อสาร และเรื่องการส่งสารของผู้ส่งสาร รวมทั้งความสามารถในการจัดการควบคุมสถานการณ์ในการสื่อสาร 2) บุคลิกลักษณะ ถ้าผู้ส่งสารมีบุคลิกลักษณะที่ไม่ดี ไม่น่าไว้วางใจ ผู้รับสารก็จะพยายามหลีกเลี่ยงที่จะรับสาร 3) ความสุขุมเยือกเย็น การไม่มีอาการที่แสดงความตื่นเต้นหวาดกลัว สามารถควบคุมความรู้สึกขณะที่ทำการสื่อสาร 4) การเป็นที่ยอมรับทางสังคม การเป็นคนมีชื่อเสียงหรือเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไปนั้น จะทำให้ได้รับความรู้สึกที่ดี ส่วนใหญ่ความเชื่อถือของผู้รับสารก่อนที่จะมีการสื่อสาร เป็นความรู้สึกที่ทำให้ผู้รับสาร สนใจในตัวสาร 5) การเป็นคนเปิดเผย เป็นสิ่งที่จะช่วยสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับผู้รับสาร ทำให้เกิดความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ทราบและเข้าใจวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารได้ง่าย สาร (message) หมายถึง เรื่องราวที่มีความหมาย หรือสิ่งต่าง ๆ ที่อาจอยู่ในรูปของข้อมูล ความรู้ ความคิด ความต้องการ อารมณ์ ฯลฯ ในงานวิจัยเรื่องนี้สาร ประกอบไปด้วยคือ ชั้น 5 อริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ 3 กฏแห่งกรรม พรหมวิหาร 4 อัปมาท สังคหวัตถุ 4 ฆราวาสธรรม 4 บุญกิริยาวัตถุ 10 สปัปฺริสธรรม 7 มรรค 8 พุทธศาสนสุภาษิต สื่อ หรือช่องทาง (media or channel) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการสื่อสาร หมายถึง สิ่งที่เป็นพาหนะของสาร ทำหน้าที่นำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ผู้ส่งสารต้องอาศัยสื่อหรือช่องทางทำหน้าที่นำสารไปสู่ผู้รับสาร ในงานวิจัยเรื่องนี้สื่อ หรือช่องทาง ประกอบไปด้วย คือ เฟซบุ๊ก ยูทูป เว็บไซต์ ผู้รับสาร (receiver) หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล หรือมวลชนที่รับเรื่องราวข่าวสารจาก ผู้ส่งสาร และแสดงปฏิกิริยาตอบกลับ (Feedback) ต่อผู้ส่งสาร หรือส่งสารต่อไปถึงผู้รับสารคนอื่น ๆ ตามจุดมุ่งหมายของผู้ส่งสาร ในงานวิจัยเรื่องนี้ผู้รับสาร ประกอบไปด้วย คือ กลุ่ม

Generation Z มีอายุอยู่ระหว่าง 6-10 ปี (กลุ่มเด็ก) กลุ่ม Generation Y และ Generation D (Digital) มีอายุระหว่าง 15-30 ปี (วัยรุ่น นักเรียน นักศึกษา และกลุ่มวัยเริ่มทำงาน) กลุ่ม Generation X มีอายุระหว่าง 30-45 ปี (กลุ่มคนวัยทำงาน นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ นักการเมือง นักสื่อสารมวลชน) กลุ่มทั่วไป

การใช้นวัตกรรมของพระสงฆ์ยุค 4.0 ในการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ พบว่า

1) นวัตกรรมด้านผลิต คือ สนับสนุนให้วัด สำนักสงฆ์ที่มีความพร้อมเป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ไอซีทีที่ชุมชน และเป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านระบบ e-Learning รวมถึงจัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมด้วย

2) นวัตกรรมด้านการให้บริการ คือ เรามีอะไรที่เป็นนวัตกรรม เป็นการตกปลานอกบ้าน นำธรรมะออกนอกวัด เราต้องมีการบริการทางสื่อออนไลน์เช่น พัฒนา Course Ware หรือแอปพลิเคชันที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะ สำหรับแท็บเล็ตและโทรศัพท์เคลื่อนที่ เผยแพร่ในทุกระดับชั้นการศึกษา และประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจ

3) นวัตกรรมด้านกระบวนการผลิต คือ การผลิตรถฟอร์ด ผลิตคนละ 12 ซม. ได้ 1 คัน จึงมีการทำสายพานการผลิตโดยให้คนยืนอยู่กับที่ ใช้เวลา 90 นาทีต่อ 1 คัน เป็นการปฏิวัติอุตสาหกรรม เวลาจัดงาน ใครเก่งเรื่องอะไรต้องให้คนเก่งมาช่วยงาน เราจึงต้องทำกระบวนการเผยแพร่ ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการเผยแพร่ธรรม เช่น สนับสนุนให้มีการแปลหนังสือธรรมะเป็นภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ แล้วนำขึ้นเผยแพร่ทางเว็บไซต์ หรือในรูปแบบ e-Book เพื่อให้ผู้ที่สนใจ โดยเฉพาะชาวต่างประเทศสามารถเข้ามาศึกษาได้และให้ องค์กรและผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำหน้าที่กำหนดมาตรฐานและตรวจสอบเนื้อหาของธรรมะที่เผยแพร่ในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะทางเว็บไซต์ ทั้งนี้ เพื่อให้มั่นใจได้ว่าเนื้อหานั้น มีความถูกต้องตามพระไตรปิฎก

4) นวัตกรรมด้านการบริหารจัดการ คือ ตกปลานอกบ้าน ประสานสิบทิศ หมุ่มมิตรทั่วหล้า บริหารปัญญา สาริกาป้อนเหยื่อ ซึ่งยกการทำสังคายนาสัมมัยพระพุทธเจ้า เป็นการรวบรวมคำสอนเป็นพระไตรปิฎก เป็นนวัตกรรม นวัตกรรมเกิด 2 ประการ คือ จากภายใน คือ คนในพระพุทธศาสนา และจากภายนอก คือ คนเก่งนำมาช่วย หรือไปดูงานคนอื่นบ้างว่าโลกภายนอกเป็นอย่างไร ? หรือไปดูนอกองค์กรศาสนา

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไปคือ

1. ดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์การเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลกอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาเว็บไซต์ห้องสมุดพระพุทธศาสนาโลก (www.buddhist-elibrary.org) ให้ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

2. การฝึกอบรมแก่พระสงฆ์ สามเณร และผู้ที่สนใจโดยทั่วไป เกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต เพื่อการเข้าถึงและเผยแพร่พระพุทธศาสนา รวมถึงกำหนดแนวปฏิบัติในการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตที่เหมาะสม ถูกต้องตามพระธรรมวินัย สำหรับพระสงฆ์ สามเณร

3. ส่งเสริมและสนับสนุนให้วัด สำนักสงฆ์ที่มีความพร้อมเป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ไอซีทีที่ชุมชน และเป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านระบบ e-Learning รวมถึงจัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมด้วย

4. พัฒนา Course Ware หรือแอปพลิเคชันที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะ สำหรับแท็บเล็ตและโทรศัพท์เคลื่อนที่ เผยแพร่ในทุกระดับชั้นการศึกษา และประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจ

6. ควรมีองค์กรและผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำหน้าที่กำหนดมาตรฐานและตรวจสอบเนื้อหาของธรรมะที่เผยแพร่ในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะทางเว็บไซต์ ทั้งนี้ เพื่อให้มั่นใจได้ว่าเนื้อหาที่มีความถูกต้องตามพระไตรปิฎก

7. สนับสนุนให้มีการแปลหนังสือธรรมะเป็นภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ แล้วนำขึ้นเผยแพร่ทางเว็บไซต์ หรือในรูปแบบ e-Book เพื่อให้ผู้ที่สนใจ โดยเฉพาะชาวต่างประเทศสามารถเข้ามาศึกษาได้

บรรณานุกรม

พระจักรพงษ์ วิสุทธสีโล. การใช้เทคโนโลยีกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธีระฟิล์มและ โซเท็กซ์ จำกัด, 2542.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). การเผยแผ่พุทธศาสนายุคปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.

เสนาะ ดิยาวัว, การสื่อสารในในยุค 4.0. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.

ความต้องการของคนยุคไทยแลนด์ 4.0 Needs of Thais on Thailand 4.0

พระครูวิมลศิลป์กิจ (เรืองฤทธิ์ แก้วเปียง), ผศ.
วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บทคัดย่อ

ความต้องการของคนยุคไทยแลนด์ 4.0 ส่วนใหญ่มีต้องการนวัตกรรมด้านสัญลักษณ์ทางศาสนาที่เป็นรูปธรรมที่สามารถนำให้ตนเองสมปรารถนา และสิ่งที่ต้องการมากที่สุดได้แก่ วัดอุ้มงคฺลประเภทต่าง ๆ มีพระเครื่อง เกจิ พระพุทธรูป ฝ้ายันต์ เป็นต้น การสร้างวัดอุ้มงคฺลแจกจ่ายแก่ญาติโยมผู้อุปัฏฐากวัดนั้นก็ไม่ใช่เสียหายอะไร และยังเป็นกุศโลบายให้คนได้นึกถึงพระรัตนตรัยด้วย แต่ถ้าวัดจะสร้างวัดอุ้มงคฺลใดไว้แจกจ่ายญาติโยม ควรเป็นหลวงพ่อบุญพระประธานในอุโบสถ ในวิหารของวัดจะดีที่สุด เพราะได้ประกอบพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของวัด นั่นคือ ผ่านพิธีพุทธาภิเษกมาแล้วอย่างสมบูรณ์ พระพุทธรูปหรือวัดอุ้มงคฺลที่แต่ละคนมีไว้ นั้นจะศักดิ์สิทธิ์หรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับผู้ครอบครองนั้นต้องมีศีลธรรม มีคุณธรรม อย่างน้อยที่สุดมีคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ คือ เบญจศีล อยู่ในตัวเอง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจึงจะอยู่ด้วยและอำนวยผลให้

คำสำคัญ: พระพุทธรูป, ความศักดิ์สิทธิ์, ความเชื่อ

Abstract

From the faith to the sanctity of the Buddha, so all Buddhists have created a sacred Buddha image for worship. It has caused millions of monuments of the Buddha to say that the Buddha is "the most monument in the world". If any temple does not have auspicious objects, it would be very chilly in northern Lanna. Sacred temple and it will be a sacred object as a memorial to the kith and kin to make merit. Or at the very least, temples that do not yet have sacred ordinances or are unsure of what temples are attracting Buddhists. There will be a medal of Sri Vichai Srinagar for the memorial to the relatives who join the merit at the temple that is "faith in the sacred" latent with the Buddha and the teachers. The sacred measure of each temple is. A statue in a temple or temple. If the sacred object to be distributed or donated to the kith and kin, should lead the pastor in the temple or the temples of the temple to be the sacred object to measure the best.

Keywords: Buddha Image, Holiness, Believe

บทนำ

มนุษย์คนเราที่เกิดมาสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิตคือการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงอัตตะตนเองและครอบครัว ให้พ้นจากทุกข์ ให้ตนเองมีความสุขสบายไร้กังวล เมื่อตนเองอยู่สุขสบายแล้ว ก็จะเริ่มบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน ที่ตนเองอาศัยอยู่ ด้วยมีจิตปฏิพัทธ์ในความเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อสิ้นชีพดับขันธไป คนอยู่ด้านหลังก็น้อมรำลึกถึงคุณงามความดีของเขา แล้วสร้างอนุสาวรีย์ไว้ให้ลูกหลานได้ระลึกถึง ได้กราบไหว้ สักการะ หรือได้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ชนรุ่นหลัง นี่คือหลักธรรมชาตินิยมมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน แต่จะมีสักกี่คนเล่าที่เขาสร้างอนุสาวรีย์ไว้กราบไหว้สักการบูชาเช่นนั้น นั่นเป็นคำถามที่ปรากฏอยู่ในสังคมโลกยุคปัจจุบัน เพราะแต่ละคนมักจะมีความเห็นแก่ตัว อันไหนถ้าตนเองไม่ได้รับประโยชน์ก็จะไม่ทำ แต่ถ้าอันไหนตัวเองได้รับประโยชน์ก็จะออกหน้าออกตากระทำอย่างเอาเป็นเอาตายเป็นต้น แต่มีอยู่ท่านหนึ่งที่กระทำโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ตนเอง คำนึงถึงแต่ประโยชน์ของผู้อื่นหลังจากที่ตนเองประสบความสำเร็จ ความสุขในชีวิตแล้ว จนมีคนสร้างอนุสาวรีย์ไว้กราบไหว้สักการบูชาเป็นล้าน ๆ องค์ ทั่วโลก ไม่ว่าจะในบ้านในที่ทำงาน หรือติดตัวตลอดเวลา ท่านผู้นั้นก็คือ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของศาสนาพุทธ จึงกล่าวได้ว่า ผู้มีอนุสาวรีย์มากที่สุดในโลกเลยก็ว่าได้

ดังนั้น ผู้ที่เคารพนับถือพระพุทธศาสนาต่างก็ได้สร้างสารูปหรือพระพุทธรูปแทนองค์พระศาสดาขึ้นกราบไหว้สักการบูชา ผู้เขียนจึงเชื่อว่า การสร้างพระพุทธรูปของชาวพุทธนั้นเริ่มต้นจากความเชื่อ ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของผู้สร้างเองตามแต่ละยุคแต่ละสมัย

วัตถุประสงค์

เพื่อเสนอกรอบแนวคิดในการสร้างวัตถุมงคลของวัดต่าง ๆ ซึ่งเป็นการสนองความต้องการของคนไทยในยุคไทยแลนด์ 4.0

สิ่งเคารพกับความศรัทธา

การสร้างสิ่งเคารพทั้งหลายที่มีอยู่ทั่วโลก ก็เพราะเริ่มต้นจากความศรัทธา ความเลื่อมใสเป็นปฐมเหตุทางพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน มีการสร้างตัวแทนของพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาขึ้นก็มากมาย ซึ่งถือว่าเป็นการสร้าง “อนุสาวรีย์” ของพระพุทธองค์ และอาจกล่าวได้ว่าเป็นบุคคลที่มีอนุสาวรีย์มากที่สุดในโลกก็ว่าได้ พอสรุปได้ดังนี้

1. พระพุทธรูปไม้แก่นจันทน์

ตามตำนานการสร้างพระพุทธรูปองค์แรกนั้น มีหลักฐานกล่าวไว้ต่างกัน ซึ่งชินทร์ แจ่มจิตต์¹ ได้กล่าวว่า ตามตำนานไบลานเก่าแก่ล้านนาเล่าว่า พระพุทธรูปองค์แรกสร้างด้วยไม้แก่นจันทน์ เรื่องมีว่า ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในพรรษาที่ 7 ตลอดหนึ่งพรรษานั้น พระเจ้าปเสนชิต (สันนิษฐานว่าเป็นชื่ออีกชื่อหนึ่งของพระเจ้าปเสนทิโกศล) กรุงสวาวตีย์ไม่ได้พบพระพุทธเจ้าเป็นเวลานาน ทรงมีความระลึกถึง จึงตรัสสั่งให้นายช่างแกะสลักสารูปของพระพุทธเจ้าขึ้นไว้กราบไหว้สักการะ โดยให้ใช้ไม้

¹ พิเนตร น้อยพุทธา, “ความเชื่อ”, ไชยনারายณ์, (ปีที่37 ฉบับที่ 12 (ธันวาคม 2557)) : 32.

แก่นจันทร์แดง ขนาดเท่าพระองค์จริง มีพุทธลักษณะคล้ายพระพุทธองค์ เป็นลักษณะพระอริยบาลีน ห้อยพระหัตถ์ขวา ฝ่าพระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นเหนืออุระ (อก) เป็นกิริยาทรงห้าม เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จกลับจากดาวดึงส์ และเสด็จมายังเมืองสาวัตถี พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงทูลอาราธนาให้เสด็จทอดพระเนตรพระพุทธรูปองค์ดังกล่าว ครั้นพระพุทธองค์เสด็จไปถึง พระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์ได้ขยับองค์จากพระแท่นที่ประดิษฐาน เพื่อถวายความเคารพพระศาสดา ครานั้นพระพุทธองค์จึงทรงยกพระหัตถ์ซ้ายขึ้นห้าม พระไม้แก่นจันทร์จึงกลับไปประทับยังพระแท่นที่เดิม พระเจ้าปเสนทิโกศลเห็นเช่นนั้นก็ยิ่งเกิดความเลื่อมใสศรัทธาแล้วพระพุทธองค์ทรงตรัสสั่งให้รักษาพระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์นั้นไว้เพื่อจะให้ประชาชนทั้งหลายใช้เป็นแบบอย่างในการสร้างพระพุทธรูปหลังจากพระองค์ปรินิพพานไปแล้ว

นอกจากนี้ยังมีหนังสือจดหมายเหตุของพระถังซำจั๋ง ซึ่งเดินทางเข้าอินเดีย ยังได้กล่าวถึงว่า พระพุทธรูปที่เกิดมาในสมัยที่พระพุทธองค์ทรงพระชนม์ชีพว่านอกจากพระเจ้าปเสนทิโกศลแล้ว ยังมีพระเจ้าอุเทนเมืองโกสัมพี สร้างพระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์บูชาพระองค์ แต่หลักฐานทางโบราณคดียังไม่มีการขุดพบ จึงยังไม่มีสิ่งยืนยันที่เด่นชัด หรือมีน้ำหนักพอ นอกจากนั้นยุคสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช หลังพุทธปรินิพพานสองร้อยปีเศษ ก็ไม่ปรากฏว่าพระองค์สร้างพระพุทธรูปแต่อย่างใด เป็นแต่แกะสลักรอยพระพุทธรูปแทนเท่านั้น

ยังมีอีกหลายตำนานในการสร้างพระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์ เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาอดิธรรมาธิบดี ได้ทรงวินิจฉัยไว้ในเรื่องมูลเหตุการสร้างพระพุทธรูปไปถึงเรื่องพระแก่นจันทร์ มีตอนหนึ่งว่า... ในตำนานขัดกับหลักฐานที่โบราณวัตถุเป็นเครื่องพิสูจน์” สรุปว่าไม่เคยมีการสร้างพระพุทธรูปมาก่อน ซึ่งมีตามหลักฐานประวัติศาสตร์ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าธรรมเนียมของอินเดียในสมัยนั้น ไม่นิยมการสร้างรูปเคารพ ถือเป็นกาลไม่สมควร ดังนั้น ในบรรดาโบราณสถานโบราณวัตถุซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างขึ้น จึงไม่มีพระพุทธรูปอยู่เลย การแสดงพุทธประวัติ ก็ใช้สัญลักษณ์อื่นแทน เช่น ตอนประสูติก็มีแต่รูปพุทธมารดา ประทับยืนเหนี่ยวกิ่งไม้ และมีรูปดอกบัว 7 ดอกอยู่ข้าง ๆ ตอนตรัสรู้ก็ทำเฉพาโพธิบัลลังก์ หรือตอนแสดงธรรมจักรก็ทำเป็นแท่นพระธรรมจักร มีกวางหมอบอยู่สองข้าง

จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์ไม่มีหลักฐานไว้ให้ปรากฏ ก็เนื่องจากอายุของไม้ย่อมเสื่อมสลายง่ายกว่าอิฐหินดินทรายนั่นเอง เมื่อไม่มีหลักฐานก็จึงทำให้คนทั้งหลายเชื่อว่ายังไม่มีการสร้างสาธูปของพระพุทธเจ้าในอินเดีย หากเป็นไปตามตำนานนี้พระไม้แก่นจันทร์องค์นี้ก็ถือว่าเป็นพระพุทธรูปองค์แรกในพระพุทธศาสนา

2. พระพุทธรูปแบบคันธาระ

หลังจากพระพุทธองค์ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ชาวอินเดียในชั้นแรก ๆ ยังไม่นิยมสร้างพระบรมรูปของพระพุทธเจ้าให้ปรากฏ จนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช กษัตริย์ของกรีกได้กรีธาทัพเข้ามารุกรานประเทศอินเดียเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 3 ผ่านไปแล้ว การสร้างพระพุทธรูปอย่างมนุษย์จึงได้บังเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งปรากฏความตามหนังสือตำนานพระพุทธเจดีย์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาอดิธรรมาธิบดี กล่าวว่ามีเริ่มสร้างสมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ หรือพระเจ้ามิลินท์ แต่มาแพร่หลายสมัยพระเจ้ากนิษกะมหาราช ซึ่งในหนังสือประวัติศาสตร์พุทธศาสนาของพระราชาธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑูญาโณ) กล่าวว่าสร้างในสมัยพระเจ้ามิลินท์เช่นกัน ทฤษฎีนี้มีผู้ยอมรับมากที่สุด

ตามประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาอีกด้านหนึ่งได้กล่าวว่า ผู้สร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นครั้งแรกคือชนชาติกรีก ที่เป็นเจ้าแห่งศิลปะการแกะสลักอันงดงาม ซึ่งนับถือพุทธศาสนาในเวลานั้น ได้แกะสลักพระพุทธรูปที่มีลักษณะใกล้เคียงกับมนุษย์มากที่สุด คือพระพักตร์เป็นแบบพวกกรีก เส้นพระเกศาหยักศกเกล้าเป็นเมลาสิครองจีวรเป็นริ้วตามธรรมชาติ จีวรหนา ยุคแรกสร้างจีวรแบบห่มคลุมเท่านั้น ยุคต่อมาจึงมีแบบเฉวียงบ่าหรือลดไหล่ เรียกกันว่าพระพุทธรูปแบบคันธาระ อันเป็นจุดกำเนิดของการสร้างพระพุทธรูปในสมัยต่อมา²

มีการสร้างขึ้นมาตั้งแต่ระหว่าง พ.ศ. 500 ถึง พ.ศ. 550 เมื่อชาวกรีก ที่ชาวชมพูทวีป (อินเดียโบราณ) เรียกชาวต่างแดนว่า "โยนา" หรือ "โยนก" โดยพระเจ้าเมนันเดอร์ที่ 1 หรือ พระยามิลินท์ กษัตริย์เชื้อสายกรีก ยกทัพกรีกเข้ามาครอบครองแคว้นคันธารราชู (ปัจจุบันเป็นดินแดนของอัฟกานิสถาน) จากนั้นพระองค์ก็แผ่อาณาเขตไปทั่วบริเวณด้านตะวันตกเฉียงเหนือของชมพูทวีป และสร้างเมืองหลวงเป็นที่ประทับ ณ เมืองสาเกต หลังจากที่ได้พบพระสงฆ์ท่านหนึ่งนามว่า นาคเสน จึงมีเรื่องราวแห่งการตั้งคำถามของพระเจ้ามิลินท์ต่อพระนาคเสน จนทำให้พระเจ้ามิลินท์ ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา (คำถามคำตอบปัจฉาวิสาขนา ซึ่งถูกเขียนบันทึกเป็นหนังสือและแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียงมาก เรื่องนี้ก็คือ มิลินทปัญหาได้มีการสร้างสถาปัตยกรรม และประติมากรรมทางพุทธศาสนามากมายในแคว้นคันธารราชู ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปนั้นมีลักษณะต่าง ๆ ตามพุทธประวัติ

พระพุทธรูปแรกจึงเกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้ามิลินท์ หรือเมนันเดอร์ที่ 1 ชาวกรีกที่มาครอบครองแคว้นคันธารราชู เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 6 หรือ 2,000 ปีที่แล้วนั่นเอง พระพุทธรูปที่เกิดขึ้นครั้งแรกจึงเรียกรูปแบบของพระพุทธรูปนี้ว่า แบบคันธารราชู โดยถ่ายแบบอย่างเทวรูปที่พวกชาวกรีกนับถือกันในยุโรปมาสร้าง พระพุทธรูปแบบคันธารราชูจึงมีใบหน้าเหมือนฝรั่งชาวกรีก จีวรก็เป็นริ้วเหมือนเครื่องนุ่งห่มของเทวรูปกรีก และต่อมาในภายหลัง ราวพุทธศตวรรษ ที่ 4-12 มีคตินิยมสร้างพระพุทธรูปเป็นขนาดเล็ก ๆ (พระเครื่อง) บรรจุไว้ในพุทธเจดีย์

สิ่งที่น่ายอกย่องสรรเสริญคือช่างชาวกรีก นับว่าช่างกรีกสมัยนั้นนับว่าเก่งมาก พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วหลายร้อยปี รูปพรรณสัณฐานของพระองค์ไม่มีใครรู้ใครเห็น มีแต่คำบอกเล่าสืบกันมาว่าเป็นเช่นนั้น ๆ ช่างผู้คิดทำพระพุทธรูปก็ได้อาศัยคำบอกเล่านี้กับอาศัยความรู้เรื่องพุทธประวัติอย่างหนึ่ง อาศัยแบบอย่างที่ปรากฏในจารีตประเพณีของชาวอินเดียประเทศอย่างหนึ่ง เช่น กิริยาการที่นั่งขัดสมาธิ การครองผ้าจีวรของพระภิกษุที่ยังอยู่ในสมัยนั้นอย่างหนึ่ง มาผสมผสานกัน นอกจากนั้นก็อาศัยคตินิยมว่าดิงามในกระบวนการช่างของกรีกเป็นหลักความคิดในการสร้างพระพุทธรูปขึ้น โดยรู้ถือว่าไม่เหมือนองค์พระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นที่สามารถให้คนทั้งหลายนิยมรับว่าเป็นรูปของพระพุทธเจ้าได้ ต้องนับว่าเป็นเลิศแห่งความฉลาดโดยแท้

3. พระพุทธรูปแบบมถุรา

ต่อมาในระยะใกล้เคียงกันนั้นก็มีการสร้างพระพุทธรูปอีกแบบหนึ่งอุบัติขึ้นในอินเดียภาคเหนือแถบเมือง มถุรา เรียกว่า “พระพุทธรูปมถุรา” เป็นพระพุทธรูปที่ศิลปินชาวอินเดียได้คิดและประดิษฐ์ขึ้นมาโดยตรง การสร้างพระพุทธรูปของศิลปินอินเดียถือว่าเป็นก้าวใหม่ของการสร้างพระพุทธรูปอย่างแท้จริง เพราะนอกจากจะสร้างให้งดงามตามลักษณะของชาวอินเดียแล้ว ยังต้องมีพุทธลักษณะที่เป็นมงคลต้องตามคัมภีร์มหาปุริสลักษณะอีก

² พิเนตร น้อยพุทธา, “ความเชื่อ”, ไชยนารายณ์. (ปีที่38 ฉบับที่ 1 (มกราคม 2558)) : 30-35.

ด้วย ดังนั้นพระพุทธรูปที่ชาวอินเดียสร้างในเวลาต่อมาจึงมีพุทธลักษณะต่างไปจากพุทธรูปของชาวกรีกอย่างมาก เป็นต้นว่า มิได้กระหม่อมพระเศวตอย่างแบบคันธารฐะ แต่ทำเป็นก้นหอย และนำเอาลักษณะมงคลตามตำรับมาปรับปรุงให้เข้ากระบวนการช่าง เช่น แข็งกลม แขนเหมือนงวงช้าง ออกนูนเสมอกัน คอเป็นปล้องเหมือนหอยสังข์ ปลายจมุกงุ้ม

ต่อมาเมื่อพระพุทธรูปแผ่เข้าไปในประเทศใด ช่างในประเทศนั้นก็รับเอาคติการสร้างพระพุทธรูปของชาวอินเดียที่เวลานี้ไปด้วย นอกจากนี้ต่อมายังได้คิดยกย้ายใหม่ โดยสร้างให้สวยงามตามรูปลักษณ์ของชนในชาติของตนและตามความที่เห็นว่าเป็นของดีงาม ตามความรู้สึกภายในของช่างและประชาชนในประเทศนั้นตามท้องถิ่นต่าง ๆ เพิ่มเข้าไปอีก พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในสมัยหลัง ๆ จึงแตกต่างไปจากอินเดียมากยิ่งขึ้นทุกที จนกลายเป็นลักษณะเฉพาะชนชาติตนเองไป จึงเกิดพระพุทธรูปต่าง ๆ และเกิดตระกูลช่างต่าง ๆ ขึ้นมากมาย

จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธรูปแบบมุนีธรรมนี้เป็นต้นแบบของพระพุทธรูปที่นานาประเทศนำไปสร้างและพัฒนาขึ้นให้เข้ากับบริบทประเทศของตนเอง เช่น ศรีลังกา พม่า ลาว ไทย และกัมพูชา เป็นต้น

4. พระพุทธรูปในประเทศไทย

สำหรับพุทธศิลป์ในประเทศไทยก็มีหลายยุคหลายสมัย พอจะแบ่งเป็นยุค ๆ ได้ประมาณ 7 ยุคดังที่สมบัติ จำปาเงิน (อ้างในชรินทร์ แจ่มจัตต์)³ ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. ยุคสมัยทวารวดี (ประมาณ พ.ศ. 100-1200) จะมีพระพักตร์แบน หรือ แบน พระโอษฐ์คล้ายยิ้ม พระกรรณเรียวยาวโค้งแนบตามรูปพระศอ พระเนตรยาว หางพระเนตรสูงชันบนเล็กน้อย พระพาทากลม พระเมาลีสั้นคล้ายดอกบัวตูม จีวรแนบกับพระองค์ สังฆาฏีสั้น องค์กรอวบอ้วน พระบาทใหญ่ บ้าง เล็กบ้าง จนดูไม่สมส่วนกับพระองค์ ฐานเป็นรูปดอกบัว มีทั้งบัวคว่ำและบัวหงาย

2. ยุคสมัยศรีวิชัย (ประมาณ พ.ศ. 1200-2310) พระพุทธรูปจะมีลักษณะองค์กรอ้วนกว่าสมัยทวารวดี พระพักตร์แบน พระกรรณยาวมาครึ่งพระศอ พระเมาลีกลมปานใหญ่ พระพาทาเรียวยาวกลมสมส่วน ข้อสังเกตคือ พระพักตร์คล้ายพระพุทธรูปอินเดีย มีอุณาโลมหว่างพระโขนง ฐานรองรับเป็นดอกบัว

3. ยุคลพบุรี (ประมาณ พ.ศ. 1500-1800) พระพักตร์จะคล้ายเทวรูป โดยมากพระพักตร์บึ้ง แต่พระโอษฐ์คล้ายยิ้มก็มี พระกรรณยาวถึงพระอังสา พระเมาลีสร้างบัวที่ตุมหรือฝาชีครอบ พระพาทาเรียวยาวส่วน พระนาภีอวบอ้วน บางแบบเครื่องคล้ายเทวรูป

4. ยุคเชียงแสน (ประมาณ พ.ศ. 1600-2091) เป็นศิลปะของช่างไทยรุ่นแรก คล้ายของอินเดีย คือ พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระกรรณยาวโค้งตามรูป พระศอยาวลงมาครึ่งพระศอ พระเมาลีคล้ายดอกบัวตูม แต่ปลายแหลมขึ้นไปเล็กน้อย พระอังสากว้างผึ่ง พระนาภีคอด พระพาทาเรียวยาวกลมงามได้สัดส่วน จีวรบางแนบพระองค์ สังฆาฏีสั้นเหนือพระอุระ ฐานรองรับเป็นดอกบัวบาน มีกลีบซ้อนเล็ก ๆ รุ่นหลังฝีมือไทยล้านนา พระพักตร์กลมมน พระกรรณโค้งคล้ายวงพระจันทร์ พระพาทากลมได้สัดส่วน จีวรแนบพระองค์ สังฆาฏียาวจรดพระนาภี

5. ยุคสุโขทัย (ประมาณ พ.ศ. 1800-2091) ระยะแรก พระเมาลีมีเปลวยาวแหลม ในระยะต่อมาพระเมาลีกลมมนขึ้นเล็กน้อย พระพักตร์ได้สัดส่วนกับพระศอ พระหนุเรียวยาวไม่กลมปาน พระกรรณยาวโค้ง

³ พิเนตร น้อยพุทธา, “ความเชื่อ”, ไชยনারายณ์, (ปีที่ 38 ฉบับที่ 1 (มกราคม 2558) : 30-32.

เกือบถึงพระอังสา พระพักตร์ส่วนมากยาวรี พระอังสากว้าง พระอุระผึ่ง พระวรกายคอดรับกับพระอุระคล้าย เหวสิงห์ จีวรมีรอยย่น รอยจีบ ชัดเจน สันฆาฎยาวถึงพระนาภี ปลายแหลมเป็นสองแฉก อย่างที่เรียกว่า เขี้ยว ตะขบ มีฐานรอง มีบัวหงาย บัวคว่ำ ลวดลายละเอียด บางแบบมีฐานเกลี้ยงธรรมดา สมัยนี้จัดว่าช่างฝีมือเมืองาม ที่สุด

6. ยุคอยุธยา (ประมาณ พ.ศ. 1893-2310) รุ่นแรก ๆ พระพักตร์คล้ายแบบขอม คือ บั้ง คุกคล้ายเทวรูป ทางพระเนตรเฉียงขึ้นบน พระเมลาสิมีตุ้ม และเปลวยาวขึ้นไป พระกรรณยาวโค้งตามรูปพระศอก ลงมาเกือบครึ่งพระอังสา พระพาหาเรียวยาวกลมได้ส่วน พระอังสาโค้งลง จีวรแนบพระองค์ สันฆาฎยาวถึงพระนาภี พอรุ่นหลัง ๆ พระพักตร์ยาวกว่ารุ่นแรก พระกายอวบอ้วน บางแบบมีมงกุฏครอบคล้ายเทวรูป

7. ยุครัตนโกสินทร์ (ประมาณ พ.ศ. 22325-ปัจจุบัน) เป็นลักษณะของช่างผสมระหว่าง สุโขทัยกับอยุธยา ที่สำคัญคือ พระเมลาสิมีเปลวสูงยาวกว่าสุโขทัย บางแบบคล้ายสมัยเชียงแสน แต่ไม่เหมือน เสียทีเดียว

การสร้างพระพุทธรูปเหล่านี้ มีวัตถุประสงค์ก็คือสร้างไว้เพื่อกราบไหว้สักการบูชา เพื่อความเป็นสิริมงคล มีพระพุทธรูปบางปาง มีองค์สวยงามมากถึงขนาดกล่าวกันว่า โจรเปิดประตูโบสถ์เข้าไปเพื่อจะลักสิ่งของ แต่เมื่อเห็นพระพุทธรูปสวยทำให้เกิดศรัทธา วางดาบลงกราบแล้วล่าถอยไปก็มี พระพุทธรูปบางสมัย ถือว่าเป็นมงคลยิ่ง เช่น พระพุทธรูปสมัยเชียงแสน สมัยพระเจ้าอู่ทอง สมัยสุโขทัย ถ้ามีครบทั้ง 3 สมัยนี้ไว้บูชา จะทำให้ร่ำรวยและมีความสุขยิ่งนัก นอกจากนี้ยังมีพระที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์และมีอิทธิฤทธิ์อีกมากมาย

ความศักดิ์สิทธิ์ของอนุสาวรีย์ (พระพุทธรูป)

พระพุทธรูป ก็คือ อนุสาวรีย์ของพระพุทธเจ้า และชาวพุทธทั่วโลกถือว่า เป็นสิ่งเคารพที่ศักดิ์สิทธิ์ ส่วนมากเป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่มาก บางองค์ถือว่าเป็นพระที่เทวดาสร้างก็มี เช่น พระมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) ตามตำนานรัตนพิมพวงศ์ กล่าวว่า เทวดาได้สร้างพระมหามณีรัตนปฏิมากรถวายพระอรหันต์ รูปหนึ่ง ชื่อว่าพระนาคเสนเถระ ในเมืองปาตลีบุตร พระนาคเสนได้อธิษฐานอาราธนาพระบรมสารีริกธาตุของ พระพุทธเจ้าได้มาประดิษฐานอยู่ในองค์พระนี้ถึง 7 เม็ดด้วยกัน ต่อมาพระพุทธรูปองค์นี้ได้ตกไปอยู่ลังกา กัมพูชา ศรีอยุธยา ละโว้ กำแพงเพชร เชียงราย เวียงจันทน์ ปัจจุบันประดิษฐานที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ถือว่าเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของไทยเรา (ปัจจุบันเชื่อกันว่า ช่างโบราณล้านนาเป็นผู้สร้างพระแก้วมรกต)

พระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์บางองค์มีตำนานเล่ากันว่า เกิดจากอิทธิฤทธิ์ของคาถาอาคม ดังที่เล่ากันว่า มี พระ 2 รูป และ สามเณร 1 รูป เป็นพี่น้องกันแต่ละรูปก็มีคาถาอาคมเก่าแก่ล้าพอกัน วันหนึ่งพระภิกษุรูปที่เป็นพี่ ตั้งพิธีทำน้ำมนต์เพื่อทดลองอาคมที่เรียนมา โดยสั่งให้น้องว่า ถ้าตัวเองกระโดดลงน้ำไปกลายเป็นพระพุทธรูป ลอยน้ำขึ้นมาให้น้องใช้น้ำมนต์ในขันรดลงไปให้พระพุทธรูปองค์นั้น แล้วจะกลายเป็นพระภิกษุเช่นเดิม พระภิกษุ ผู้พี่เมื่อบริกรรมคาถาแล้วก็กระโดดลงน้ำกลายเป็นพระพุทธรูปลอยน้ำขึ้นมา ส่วนภิกษุผู้น้องก็อยากทดลองทำ บ้างบริกรรมคาถาแล้วก็กระโดดลงน้ำกลายเป็นพระพุทธรูปลอยน้ำ ส่วนสามเณรผู้น้องสุดท้องเห็นว่าหลวงพี่ทั้งสอง ทำให้ทำตามบ้าง เลยกลายเป็นพระพุทธรูป 3 องค์ เพราะไม่มีใครเอาน้ำมนต์นั้นรดให้

ต่อมาได้มีผู้พบเห็นพระพุทธรูปทั้งสามองค์ลอยขึ้นล่องระหว่างเขตทหาร ซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่ทางน้ำ ของ ร.พัน 2 ทหารช่างอยุธยา จึงเรียกคั้งน้ำตรงนั้นว่า “สามพระทวน” (ปัจจุบันเรียกว่า สัมปะทวน)

พระพุทธรูปองค์กลางได้ลอยมาที่ฉะเชิงเทรา คือหลวงพ่อโสธร วัดโสธรวราราม คนเคารพนับถือมาก ถือว่าเป็นเทพเจ้าแห่งจังหวัดภาคตะวันออก ความศักดิ์สิทธิ์ของท่านมีมากมาย เช่น ครั้งหนึ่ง หมู่บ้านโสธรเกิดทุกข์ภัยฝนแล้ง และเกิดโรคฝีดาษ คนและสัตว์ล้มตายกันมาก ผู้คนพากันทิ้งบ้านเมือง ผู้ที่ป่วยไปไม่ไหวก็นอนรอความตาย ครั้งนั้นมีหัวหน้าครอบครัวคนหนึ่งป่วยเป็นโรคนี้อันตราย ไม่มีคนช่วยพาหนี จึงไปอธิษฐานขอความคุ้มครองจากหลวงพ่อโสธรในวิหาร รับเอายาดีจากหลวงพ่อมา 3 อย่าง ได้แก่ ขี้รูป ดอกไม้เหี่ยวที่บูชาพระแล้ว และอธิษฐานขอน้ำมนต์จากหลวงพ่อมาดื่มดื่มกับอาบ ก็ปรากฏว่าชายผู้นั้นหายป่วย แล้วมีสมโภชแก้บนถวาย แต่นั้นมาความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อโสธรก็แพร่หลายออกไป แม้ปัจจุบันนี้คนก็ยังหลั่งไหลไปกราบไหว้สักการบูชาไม่ขาดสาย

ส่วนพระพุทธรูปอีกสององค์พี่น้องลอยน้ำคู่กันมาจนกระทั่ง พ.ศ. 2302 ชาวประมงบ้านแหลมจังหวัดสมุทรสงคราม ออกไปตีอวนหาปลา ลากอวนติดพระพุทธรูปขึ้นมา 2 องค์ เป็นพระปางมารวิชัย และปางอุ้มบาตร ส่วนบาตรนั้นหายไป จึงนำไปประดิษฐานไว้ที่วัดบ้านแหลม (ปัจจุบันวัดเพชรสมุทรวิหาร) จังหวัดสมุทรสงคราม ส่วนพระองค์ปางมารวิชัย บ้านบางตะบูนนำไปประดิษฐานไว้ที่วัดเขาตะเครา อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี มีอภินิหารมาก เช่น ชาวประมงเมื่อออกหาปลาในท้องทะเลลึก ประสบภัยธรรมชาติทางทะเล เขาจะนึกถึงหลวงพ่อดัดตะเครา ในขณะที่สติสัมปชัญญะจะปลิวออกจากร่าง ทุกคนเล่าเป็นเสียงเดียวกันว่า เห็นพระภิกษุห่มจีวรสีเหลืองมาชะลอเข้าฝั่ง โดยไม่มีใครเป็นอันตราย

ส่วนหลวงพ่อดัดบ้านแหลมนั้นก็มีอภินิหารมากเช่นกัน เช่น เล่ากันว่า เมื่อปี พ.ศ. 2416 เกิดอหิวาตกโรค ระบาดในกรุงเทพฯ และหัวเมืองต่าง ๆ ริมแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำแม่กลอง ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก บ้านเมืองเงียบงัน จนไม่มีใครอยากออกนอกบ้าน และไม่มีใครเผาศพใครด้วย ครั้งนั้นเชื่อกันว่า โรคนี้ห่าระบาด มีคืนหนึ่งท่านเจ้าคุณสนิทสมณคุณ เจ้าอาวาสวัดบ้านแหลมฝันไปว่า หลวงพ่อดัดบ้านแหลมบอกคาถากันโรคห่ามาให้บทหนึ่ง ให้ไปดูที่พระพักตร์ของหลวงพ่อดัดในโบสถ์กลางดึก ปรากฏว่ามีคาถาว่า “นะ มะ ระ อะ” อยู่ที่พระพักตร์ขวา และ “นะ เท ะ อะ” อยู่ที่พระพักตร์ซ้าย จึงจดมาทำน้ำมนต์ให้ชาวบ้านเอาไปกินเอาไปอาบ ปรากฏว่า อหิวาตกโรคก็สงบลง ตั้งแต่นั้นมา ความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดัดบ้านแหลมจึงเลื่องลือกระฉ่อนตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

การสร้างอนุสาวรีย์ (พระพุทธรูป) ให้ศักดิ์สิทธิ์

1. พุทธาภิเษกพระพุทธรูปและวัตถุมงคล

จากการที่กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า พระพุทธรูปบางองค์เทวดาสร้าง บางองค์เกิดจากการทดลองคาถาอาคม เห็นว่าคงเป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่มากและมีความศักดิ์สิทธิ์ โดยไม่ทราบว่ามีใครสร้างที่แท้จริง จึงได้เกิดการเล่าขานเชิงตำนานดังกล่าวแล้ว และสมัยต่อมาก็มีการสร้างพระพุทธรูปให้มีความศักดิ์สิทธิ์ขึ้น โดยประกอบพิธีพุทธาภิเษก นิมนต์พระสงฆ์ที่เป็นเกจิอาจารย์มีคาถาอาคมขลังมาทำการนั่งปรก เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์

การนั่งปรก แต่เดิมนั้นเป็นการนั่งอ่านหนังสือ ทานคำที่พระพิธีสวดภาณ ซึ่งสวดด้วยปากเปล่า เป็นลักษณะว่าพระเถระผู้เป็นประธานนั่งทานคำสวดปาติโมกข์ในสังฆกรรมสงฆ์ ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์ ได้มีการ

แก้ไขให้พระพิธีธรรมสวดด้วยการอ่านหนังสือแทนการสวดปากเปล่า ก็ไม่จำเป็นต้องมีพระนั่งปรกทานคำสวด พระเถระที่เป็นประธานก็เปลี่ยนมานั่งภาวนาเพื่อเพิ่มกำลังพิธีอีกอย่างหนึ่ง

ปัจจุบันการนั่งปรกนิยมทำในพิธีพุทธาภิเษก เมื่อทำการหล่อพระจะต้องทำพิธีให้เหมาะสม จึงจะมีอิทธิฤทธิ์เช่นพระสำคัญที่หล่อในอดีต จากพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ๆ ก็จัดสร้างพระพุทธรูปองค์เล็กลงเพื่อให้ผู้มีจิตศรัทธาได้บูชาไปกราบไหว้สักการบูชาที่บ้าน หรือ ติดตัวเพื่อความแคล้วคลาดปลอดภัยเกือบทุกวัดในประเทศไทย หรือแม้ประเทศอื่น ๆ ก็เช่นกันที่เราทั้งหลายเรียกว่า “วัดอุ้มงคล”

นอกจากพระพุทธรูปประเภทต่าง ๆ ปางต่าง ๆ แล้วยังวัดอุ้มงคลประเภทเกจิอาจารย์อีกมากมาย เช่น ภาคใต้ก็มีหลวงปู่ทวด หลวงพ่อแช่ม หลวงพ่อคล้าย ฯลฯ ภาคกลาง เช่น หลวงพ่อโต หลวงพ่อโต๊ะ ฯลฯ ภาคอีสาน เช่น หลวงพ่อคุณ หลวงพ่อโส ฯลฯ ภาคเหนือ เช่น ครูบาเจ้าศรีวิชัย หลวงปู่แหวน ครูบาขาวปี ฯลฯ หรือแม้แต่ที่เป็นเกจิที่ยังมีชีวิตอยู่ก็มากมายทุกภาคของไทย

2. พิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูปและวัดอุ้มงคล

จากความเชื่อสู่ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปจึงทำให้ชาวพุทธทุกสายบุญนิยมจัดสร้างพระพุทธรูปขึ้นเพื่อเป็นสิ่งสักการบูชา จึงทำให้เกิดอนุสาวรีย์ของพระพุทธรูปจำนวนมากมานับเป็นล้าน ๆ องค์ กล่าวได้ว่าพระพุทธรูปเจ้า คือ “ผู้มีอนุสาวรีย์มากที่สุดในโลก” เกิดแผงพระเครื่อง ศูนย์วัดอุ้มงคลทุกแห่งทุกอำเภอ จังหวัดหรือทุกวัดก็ว่าได้ ปัจจุบันถ้าวัดใดไม่มีวัดอุ้มงคลก็คงเขมามาก ๆ เลย ในภาคเหนือล้านนาแต่ละวัดจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดนั้น ๆ และก็จะนำมาเป็นวัดอุ้มงคลไว้เป็นที่ระลึกแก่ญาติโยมที่เข้าไปทำบุญ หรืออย่างน้อยที่สุดวัดที่ยังไม่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหรือไม่แน่ใจว่าในวัดนั้นมีอะไรเป็นสิ่งดึงดูดใจพุทธศาสนิกชน ก็จะมีเหรียญหลวงปู่ครูเจ้าศรีวิชัยไว้ประจำวัดสำหรับไว้มอบเป็นที่ระลึกแก่ญาติโยมที่ไปร่วมทำบุญที่วัด นั่นคือ “ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์” ที่แฝงมากับพระพุทธรูปและเกจิอาจารย์ทั้งหลาย

จะเห็นว่า การที่จะทำให้พระพุทธรูปหรือวัดอุ้มงคลศักดิ์สิทธิ์นั้น อย่างน้อยที่สุดต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่

1. พระมหาเถระเกจิอาจารย์ที่คนเคารพนับถือ มีชื่อเสียงมานั่งปรกหรือประกอบพิธี
2. วัสดุอุปกรณ์ในพิธีเป็นไปตามจารีตประเพณีที่บรรพบุรุษทำมา ได้แก่ สิ่งของที่นำมาประกอบพิธีต้องบริสุทธิ์
3. ผู้เป็นเจ้าของพิธีต้องรู้รอบ รู้ลึกในพิธีกรรมพุทธาภิเษกนั้น คือ ทำแล้วให้ผู้พบเห็นเกิดศรัทธาปสาทะ

อย่างน้อย 3 ประการนี้บริบูรณ์ พลังความศรัทธา ความเชื่อจะเกิดโดยปริยาย บางครั้งพิธีกรรมนั้นยังไม่ได้เริ่มเลย แต่วัดอุ้มงคลเหล่านั้นมีคนจองหมดแล้วก็มี ผู้เขียนจึงกล่าวว่า องค์ประกอบ 3 ประการข้างต้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง แต่ที่จริงมีข้อปลีกย่อยอีกหลายประการ

สิ่งที่มนุษย์ต้องการ

ความจริงที่ยังเป็นความจริงตลอดไปที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนไว้ให้เข้าใจชีวิตว่า เวไนยสัตว์(รวมมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานทั้งหมด) จะมีความต้องการที่เหมือนกันอยู่ 4 ประการ คือ ต้องการสืบพันธุ์ ต้องการอาหาร ต้องการที่อยู่อาศัยหลบภัย และต้องการพักผ่อน ความต้องการทั้ง 4 ประการนี้มีอยู่ในมนุษย์และสัตว์

เดรัจฉานทั้งสิ้น ดังนั้น จึงหาวิธีการของตนเองที่จะรักษาความต้องการทั้ง 4 ประการของตนเองยังคงอยู่กับตนเองอย่างถาวร โดยเฉพาะมนุษย์ เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์ก็จะหาวิธีการที่จะทำให้ตนเองได้อยู่ดี ๆ สบาย ๆ ไม่ทุกข์ยาก จึงแสวงหาความสุขใส่ตัวตามแต่จะคิดวิธีกันได้ การบูชา การบนบานศาลกล่าวก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่คนนิยมทำกันมาก ทั้งในสังคมอินเดียในอดีตและปัจจุบัน หรือสังคมชาวพุทธทุกประเทศด้วย โดยมีความเชื่อความศรัทธาว่าพระพุทธรูปจะเป็นสิ่งที่สามารถคลบแคลให้ตนเองสมปรารถนาได้ เช่น หลวงพ่อทันใจ วัดดอยคำ เชียงใหม่ เป็นต้น จนเป็นกระแสพุทธพาณิชย์ขึ้นในวัดและสังคมสงฆ์ เพราะความเชื่อ ความศรัทธา จึงพาให้คนต่างมุ่งที่จะหาสิ่งที่เป็นที่พึงพอใจ ที่พึงพิงที่จะทำให้เกิดสิ่งดีงามขึ้นในชีวิตนั่นเอง

ในขณะเดียวกัน โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) นักสังคมวิทยาและมนุษยวิทยาหลาย ๆ ท่าน ก็ได้บอกถึงธรรมชาติของมนุษย์ว่า “ธรรมชาติของคนนั้นป่าเถื่อน เห็นแก่ตัว ขี้โม้อวดตน ต่ำช้า หยาบคาย เอาแต่ใจตัวเอง ยื้อแย่งแย่งกันโดยไม่มีขอบเขต อายุสั้น แต่ถ้าพบกับความทุกข์ยากแล้ว คนจึงจะลดความเห็นแก่ตัวลงและสังคมจะช่วยให้เขาดีขึ้น” วิลเลียมสัน (Williamson) ก็กล่าวทำนองเดียวกันว่า “ทุกคนที่เกิดมาเป็นเสมือนผีร้าย (Everybody is evil)” แต่ จอห์น ล็อก (John Lock) กลับมีแนวความคิดเห็นตรงกันข้ามว่า “มนุษย์โดยธรรมชาติเป็นคนดี ไม่ได้มีความเห็นแก่ตัว ส่วนความไม่ดีนั้นเกิดจากสภาพแวดล้อมของเขา”⁴

ดังนั้น จึงมีมนุษย์อีกไม่น้อยที่ยังต้องการหวังพึ่งพิงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งที่น่าอิทธิฤทธิ์ เพื่อช่วยให้ช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากทุกข์ ได้รับความสุขตามที่ปรารถนา ซึ่งดั้งเดิมเชื่อว่าเทวดาอารักษ์ ภูตผีปีศาจคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องการให้ช่วยเหลือในครั้งอดีต ครั้งเมื่อพระพุทธศาสนาเข้าไปในสังคมเหล่านั้นก็นำหลักความเชื่อของตนเองมาปรับใช้กับพระพุทธศาสนา นั่นคือ นำหลักแห่งการบนบานศาลกล่าวต่อเทวรูป เทวดา ภูตผีปีศาจมาบนบานบงพระพุทธรูป ขอบพระพุทธรูป เห็นพระพุทธรูปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถจะบันดาลให้ตนสมปรารถนาได้ เพราะเชื่อว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้มีพระมหากรุณาธิคุณหาประมาณมิได้ และพระพุทธเจ้านั้นได้ศึกษาเรียนรู้คาถาอาคมทั้งหมดจนจบไตรเพทของพราหมณ์ ในยามมนุษย์มีความทุกข์ก็จะเข้าไปกราบไปขอจนเป็นที่มาแห่งการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ รุ่นต่าง ๆ และวัตถุมงคลเกจิอาจารย์ต่าง ๆ ที่เป็นศิษย์พระพุทธเจ้า จึงกล่าวได้ว่า ในยุคนี้พระพุทธรูปคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มนุษย์ต้องการคือ “การคลบแคลให้ตนได้สมปรารถนา” นั่นเอง

บทสรุป

พระพุทธรูปคืออนุสาวรีย์ของพระพุทธเจ้า เป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนสร้างขึ้นมาให้เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดา เพื่อกราบไหว้สักการบูชา เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้พ้นทุกข์ ได้สุข ในยุคแรก ๆ เขาสร้างพระพุทธรูปไว้เป็นที่กราบไหว้สักการบูชา แล้วนำหลักธรรมของพระพุทธองค์มาประพฤติปฏิบัติ เช่น พระเจ้ามิลินท์ พระเจ้ากนิษฐกะ เป็นต้น แต่พอมาถึงยุคปัจจุบันคนทั้งหลายส่วนมากมักจะยึดเอาพระพุทธรูปเป็นที่บนบานศาลกล่าว เป็นที่ขอพึ่งอิทธิปาฏิหาริย์ขององค์พระพุทธรูป ไม่ได้นำหลักธรรมของพระพุทธองค์มาประพฤติปฏิบัติเช่นสมัยก่อน ๆ จึงทำให้แต่ละวัดสร้างวัตถุมงคลแข่งกัน จนเป็นที่มาของคำว่า “พุทธพาณิชย์”

⁴ กฤษณา ศักดิ์ศรี, *องค์การกับมนุษย์สัมพันธ์*, (กรุงเทพฯ : อักษรวิทยา, 2534), หน้า 94.

ผู้เขียนจึงเห็นว่า การสร้างวัดถมุงคลแจกจ่ายแก่ญาติโยมผู้อุปถัมภ์อุปัฏฐากวัดนั้นก็ไม่ใช่เสียหายอะไร แต่ยังเป็นกุศโลบายให้คนได้นึกถึงพระรัตนตรัยอยู่บ้าง ดังนั้นจึงอยากจะฝากแต่ละวัดว่า ถ้าจะสร้างวัดถมุงคลได้ไว้แจกจ่ายญาติโยม อย่าลืมนึกถึงพระประธานในโบสถ์ ในวิหารของวัด เพราะได้ประกอบพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ คือ พุทธาภิเษกแล้ว ควรนำสารูปของพระประธานไปสร้างเป็นวัดถมุงคลประจำวัดจะดีที่สุด

แต่อย่างไรก็ตาม พระพุทธรูปหรือวัดถมุงคลที่แต่ละคนมีไว้นั้นจะศักดิ์สิทธิ์หรือไม่ ขึ้นอยู่กับคุ้มครอง นั่นคือผู้ครอบครองต้องมีศีลธรรม มีคุณธรรม อย่างน้อยที่สุดมีคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ คือ เบญจศีล อยู่ในตัวเอง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจึงจะอยู่ด้วยและอำนวยผลให้

บรรณานุกรม

กฤษณา ศักดิ์ศรี. องค์การกับมนุษย์สัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร: อักษรวิทยา. 2534.

พิเนตร น้อยพุทธา. “ความเชื่อ”, ไชยনারายณ์. ปีที่ 37 ฉบับที่ 12, 2557.

_____. “ความเชื่อ”, ไชยনারายณ์. ปีที่ 38 ฉบับที่ 1, 2558.

_____. “ความเชื่อ”, ไชยনারายณ์. ปีที่ 38 ฉบับที่ 2, 2558.

พัฒนาการราชนาวีสยามในยุคการปรับปรุงและปฏิรูปประเทศสู่ความทันสมัย The Development of Siam Navy in the Period of Modernization

น.ท.ดร.อนุชา ม่วงใหญ่
สำนักงานวิจัย โรงเรียนนายเรือ

บทคัดย่อ

การพัฒนาการราชนาวีสยามในยุคการปรับปรุงและปฏิรูปประเทศไปสู่ความทันสมัยตามรูปแบบสากล (ตะวันตก) จากเหตุการณ์ ร.ศ.112 ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงมีแนวคิดในการบูรณะและสร้างป้อมปราการต่าง ๆ เพื่อป้องกันการรุกรานของข้าศึกศัตรู ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้มีการปฏิรูปการทหารให้ทันสมัย ให้เป็นแบบตะวันตก ด้วยวิสัยทัศน์ในความเป็นผู้นำในการพัฒนากองทัพทรงส่งพระราชโอรสไปเรียนวิชาการทหารต่อที่ต่างประเทศ เพื่อเรียนรู้อะไรบ้างในแบบตะวันตกที่กองทัพเรือสยามยังขาดความรู้ความชำนาญในขณะนั้น ทรงให้ความสำคัญในยุคทศวรรษทางทะเลให้มียุทธวิธีการรบที่ทันสมัย ทรงจัดระบบกองทัพให้เป็นระเบียบมากขึ้น และทรงเล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องบำรุงกำลังทหารไว้ป้องกันภัยทางทะเล ตลอดจนความจำเป็นที่จะต้องใช้คนไทยทำหน้าที่แทนชาวต่างประเทศทั้งหมด จัดให้มีการศึกษาแก่ทหารเรือไทยจนเกิดมีโรงเรียนนายเรือขึ้น อันถือเป็นรากแก้วของการพัฒนากิจการทหารเรือในด้านการพัฒนากำลังพลของกองทัพเรือ ทรงเจริญพระราชไมตรีกับนานาประเทศทั่วโลก มีการส่งอัครราชทูตไปประจำต่างประเทศ และได้เสด็จประพาสประเทศต่าง ๆ ในยุโรปเพื่อเจริญสัมพันธไมตรี ทำให้ไม่มีชาติใดมารุกรานไทยเช่นนี้อีกสร้างความเจริญรุ่งเรืองแก่ประเทศชาติสืบไป

คำสำคัญ: พัฒนาการราชนาวีสยาม, การปรับปรุง, การปฏิรูป, ความทันสมัย

Abstract

The development of Siam Navy in the Period of Modernization. To protect the country from enemy, Rama V decided to build and improve fortress. Moreover, he determined to modernize Siam Military Force. With his own vision on leadership, he sent male children to attend cadet academy aboard in order to study western military science. Siam Navy needs experts on navigation tactics which Rama V strongly emphasized. Rama V reformed military force in need of marine defense, so he established naval academy that was necessary for development of navy affairs. In this regard, it was needed to recruit Thai people rather than foreigner. Rama V had diplomatic relations with other countries by appointing ambassador to stay aboard and visiting many countries in Europe. This prevented western imperialism and made Siam grow prosperously.

Keywords: The Development of Siam Navy, Improving, Reforming, Modernization

บทนำ

ในอดีตที่ผ่านมา...ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ การทหารเรือเริ่มก้าวหน้าทันสมัยขึ้น เนื่องจากชาวตะวันตกพากันลั้งไหลเข้ามาติดต่อดำขายทางเรือ อย่างไรก็ตาม เมื่อสงครามระหว่างไทยกับญวนเกิดขึ้นใน พ.ศ.2376 เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อใดที่มีการรบทางบก ฝ่ายไทยมักจะเป็นฝ่ายชนะทุกครั้ง แต่เมื่อรบกันทางเรือ กองทัพไทยมักจะเสียเปรียบญวนเสมอ ทั้งนี้เนื่องจากกองทหารไทยขาดความชำนาญในการรบทางเรืออย่างแท้จริง¹ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงวิตกว่าหากไทยเกิดกรณีพิพาทกับชาติตะวันตกเช่นอังกฤษ ไทยคงตกในฐานะล่าบากมิใช่น้อย ดังนั้นจึงโปรดเกล้าฯ ให้เร่งสะสมอาวุธยุทธภัณฑ์พร้อมทั้งสร้างป้อมปราการไว้ที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อความไม่ประมาท อาจกล่าวได้ว่าการทหารเรือเริ่มเข้าสู่แบบอย่างตะวันตกมากขึ้นดังกล่าว การต่อเรือกำปั่นแบบชาติตะวันตกกำลังเข้ามาได้รับความนิยม โดยรูปแบบเรือกำปั่นนี้ มีรูปร่างเพรียวและมีความเร็วสูงกว่าเรือสำเภาแบบจีนถึงสองเท่า จึงทำให้ความนิยมในการต่อเรือสำเภาแบบจีนลดลงไปอย่างมาก² โดยเรือกำปั่นแบบชาติตะวันตก ได้ถูกนำมาใช้ในการรบ ลาดตระเวนรักษาเมือง และทางด้านทำการค้าด้วย ความสำคัญของเรือสำเภาจีนในยุคนี้ จึงถือว่าแทบจะหมดไป ถึงขนาดสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเรือสำเภาเป็นฐานพระเจดีย์ ที่วัดคอกกระบือ (ในปัจจุบันคือ วัดยานนาวา) เพื่อให้ระลึกถึงว่าครั้งหนึ่ง เรือสำเภานี้เป็นเรือที่ใช้กันในสมัยนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงมีความรู้เรื่องของเรือ ทั้งเรื่องการเดินทางเรือ ทิศทางของลม ฯลฯ พระองค์ทรงว่าราชการกรมท่า และทรงแต่งเรือไปค้าขายในส่วนพระองค์ อีกทั้งยังทรงเคยบัญชาการยกกองทัพเรือไปปราบกบฏที่เมืองไทรบุรี³ ด้วยเหตุนี้เอง ในรัชสมัยของพระองค์จึงมีความสนใจในการพัฒนาการทัพเรือขึ้นอย่างมาก และอีกสาเหตุหลักคือ ชาติอังกฤษได้เริ่มแผ่อิทธิพลคุกคามประเทศเพื่อนบ้าน ประกอบกับญวนได้เริ่มขยายอำนาจเข้าครอบคลุมดินแดนเขมรและลาวซึ่งเคยอยู่ใต้การปกครองสยามมาก่อน การพัฒนากองทัพในช่วงเวลานี้จึงเป็นเรื่องที่เร่งด่วนอย่างมากทีเดียว พระองค์ได้ทรงปรับปรุงกิจการด้านทหารเรือให้เจริญก้าวหน้ายิ่งไปกว่ารัชกาลก่อน ๆ สาเหตุสำคัญที่ทำให้พระองค์ทรงริบเร่งปรับปรุงในด้านนี้ก็คือ การที่เจ้าอนุวงศ์เจ้าเมืองเวียงจันทร์ก่อการกบฏขึ้น และไทยได้ปราบปรามลงอย่างราบคาบ แต่ขณะที่ปราบปรามด้านลาวอยู่นั้นญวนได้เข้ามาแทรกแซงแม่ทัพไทยคือพระยาราชสุภาวดี (เจ้าพระยาบดินทรเดชา) ได้ลวงญวนไปฆ่าเสียเป็นจำนวนมาก ทำให้พระองค์ทรงตระหนักว่าครั้งนี้ญวนคงโกรธและอาจก่อศึกสงครามขึ้นอีก และทรงมีพระราชดำริว่า “จะไว้ใจทางทะเลไม่ได้” ประกอบกับในขณะนั้นอังกฤษเกิดกรณีพิพาทกับจีน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำนุบำรุงกิจการทหารเรือ โดยโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเรือรบทั้งแบบเก่า แบบใหม่ มีทั้งเรือขนาดย่อม ขนาดใหญ่ โดยร่วมคิดกับฝรั่งสร้างขึ้น เป็นเรือกำปั่นรบสำหรับลาดตระเวนทางทะเล เรือกำปั่นใบสำเภาที่ต่อแล้วเสร็จในประเทศไทย คือ เรือแก้วกลางสมุทร มีชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า ARIEL เป็น

¹ วีรนนท์ วารวิชนนท์, “ความสำคัญของอันนัมสยามยุคต่อไทย กัมพูชา และญวน”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2513.

² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3, (พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2504), หน้า 175.

³ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิตพงศาวดาร 9 รัชกาลแห่งราชวงศ์จักรี, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ฟรีเวอร์ บุคส์ จำกัด, 2540), หน้า 58.

เรือใหญ่ขนาด 110 ตัน มีอาวูปปืนใหญ่ 6 กระบอก (กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ ,4 – 5) กิจการทหารเรือในสมัยนี้ ได้เจริญรุดหน้าขึ้นอย่างรวดเร็ว จำนวนเรือก็เพิ่มขึ้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ทหารบกเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายเรือ คือทำหน้าที่ในการต่อเรือและซ่อมเรือที่ชำรุด เก็บรักษา และเป็นลูกเรือให้ยกทหารฝ่ายบกจากกรมกองต่าง ๆ เช่น กรมแสง กองทหารมะริน กองอู่เรือ กรมอาสาจาม กรมฝรั่งแมนปืนมาใช้ทางเรือ แต่ยังไม่เรียกว่าทหารเรือ เพราะการบรรจุคนลงเรือก็เกณฑ์ทหารฝ่ายบกมาลงเรือ เมื่อหมดหน้าที่แล้วก็ถูกส่งกลับประจำกรมกองตามเดิม ยังไม่ได้มีการฝึกยุทธวิธีทางเรือโดยตรง คงมีแต่การฝึกกำลังฝีพายหรือแจวเท่านั้น กิจการทหารเรือในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความเจริญรุดหน้ากว่ายุคใดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เนื่องจากมีชาวตะวันตกพากันหลังไหลเข้ามาติดต่อค้าขายทางเรือเป็นจำนวนมาก และมีการแสวงหาอาณานิคมมากขึ้น ทรงมีความรู้เรื่องการเดินเรือ และความรู้เรื่องการต่อเรือ กำนันตามแบบชาติตะวันตก และทรงนำเรือกำปั่นมาดัดแปลงในการรบนอกจากนั้นกิจการด้านการค้าทางเรือที่มีความเจริญรุ่งเรืองดังกล่าวยังเป็นจุดเริ่มต้นของกิจการทหารเรือในสมัยต่อมาด้วย การพัฒนากิจการการต่อเรือและการสร้างเรือรูปแบบใหม่ขึ้นมานั้น ถือเป็นรากฐานของการพัฒนาการทัพเรือแบบสมัยใหม่ในยุคต่อ ๆ มา ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ปรีชาสามารถเป็นอย่างยิ่งอีกพระองค์หนึ่งที่มีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนา กองทัพเรือ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนาเรือรบแบบตะวันตก

ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การทหารเรือเริ่มเข้าสู่แบบอย่างสากลตะวันตกมากขึ้น ทรงมีความสนพระทัยในความเจริญของกองทัพเรือมาก และมุ่งหมายที่จะให้เจริญทัดเทียมกับต่างประเทศ เพราะพระองค์ได้ทรงตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้นและอาจกระทบกระทั่งกันได้ ทรงเห็นว่าสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงศึกษาวิชาการทหารเรือ เดินเรือ และต่อเรือมาก่อนแล้ว น่าจะเป็นบุคคลที่สามารถสร้างความเจริญให้กับการทหารเรือได้ จึงโปรดให้พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรงตำแหน่งเป็น “ผู้บัญชาการทหารเรือวังหน้า” นับเป็นผู้บังคับบัญชาพระองค์แรกของทหารเรือ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงศึกษาวิชาดาราศาสตร์ เดินเรือ วิชาช่างกลจนได้ตั้งเครื่องจักรกลเป็นแห่งแรก ในพ.ศ. 2387 (ค.ศ. 1844)⁴ หลังจากสร้างโรงจักรกลแล้ว พระองค์ก็ทรงพยายามศึกษาเล่าเรียนวิชาจักรกล จน พ.ศ. 2389 (ค.ศ. 1846) พระองค์ได้ประดิษฐ์เครื่องจักรไอน้ำใช้เป็นครั้งแรกในสยาม และต่อมาใน พ.ศ. 2390 (ค.ศ. 1847) พระองค์ได้สร้างเรือกลไฟหลายลำ⁵ และโปรดเสด็จพระพาสอ่าวไทยโดยเรือกลไฟ และได้สร้างขึ้นเป็นลำแรกและได้ทดลองแล่นไปมาในแม่น้ำเจ้าพระยาและอ่าวไทย นับเป็นความสำเร็จอันยิ่งใหญ่เรื่องลือจอนหนังสือพิมพ์ The New York Tribune ได้นำบทความในหนังสือพิมพ์ Singapore Free Press ฉบับลงวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2391 (ค.ศ. 1849) ไปตีพิมพ์อีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. 2392 มีความกล่าวสรรเสริญพระองค์ว่า “ผีพระหัตถ์แม่แต่ในส่วนที่ละเอียดที่สุดของเครื่องจักร สมควรจะได้รับคำ

⁴ S.J. Smith. ed, *The Siam Repository*, 1869, p. 328.

⁵ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, *เจ้าชีวิตพงศาวดาร 9 รัชกาลแห่งราชวงศ์จักรี*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ฟรีเวอร์ บุคส์ จำกัด, 2540), หน้า 208.

ชมเชยอย่างยิ่ง”⁶ ส่วนเรือกำปั่นใบที่ต่อโดยอยู่ของพระองค์ก็คือ เรือยุทธอำนาจ เรือราชฤทธิ์ เรือพุทธสิงหาสน์ ฯลฯ เป็นต้น พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งพระทัยทำนุบำรุงอย่างจริงจังทรงอำนวยการต่อเรือกำปั่นในน้ำหนัก 700 ตัน สำหรับแล่นทำการค้ากับเมืองจีน⁷ ทรงเป็นผู้นำในเรื่องเรือแบบทันสมัย พระองค์ทรงเป็นคนไทยพระองค์แรกที่เป็นเจ้าของเรือกำปั่นที่ทำด้วยเหล็กทั้งลำ “เรือมงคลราชปักษี” เป็นเรือสกุณเนอร์ (Schooner) ขนาด 100 ตัน เดิมเป็นเรือของชาวอเมริกัน พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงซื้อมาแล้วดัดแปลงใช้เป็นเรือรบและเรือพระที่นั่งของพระองค์ เรือลำนี้เป็นที่เล่าลือกันมากแม้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีความปรารถนาจะได้เรือเช่นนี้ไว้บ้าง ทรงมีพระราชหัตถเลขาไปถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ ราชทูตไทยที่ไปเจริญทางพระราชไมตรีกับกรุงอังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2400 (ค.ศ. 1857) มีข้อความตอนหนึ่งว่า “...เรือพระที่นั่งสกุณเนอร์มงคลราชปักษีของวังหน้านั้น เขาเล่าถากันมากสรรเสริญว่าหมดจดงดงามตึกเรือใครสู้ไม่ได้ ก็ถ้าท่านทูตอนุทูตได้ไปเมืองลอนดอนทั้งที ถ้าจะคิดอ่านหาเรือกำปั่นสกุณเนอร์ที่ทำด้วยเหล็กย่อมน่าให้ข้าพเจ้าใช้เล่นสักลำหนึ่งจะได้ฤาไม่...”⁸

แสดงให้เห็นว่า ในสมัยนั้นวังหลวงและวังหน้ามีความสนใจและแข่งขันกันอยู่ในที่ในด้านการสะสมเรือรบที่มีสมรรถภาพสูงและทันสมัยอันเป็นเหตุให้กิจการเกี่ยวกับเรือเดินทะเลในประเทศไทยในสมัยนั้นเจริญก้าวหน้าขึ้นจากเดิมอย่างรวดเร็วต่อมาเมื่อมีการนำเรือรบสยามไปเยี่ยมเยียนอวดธง ณ ต่างแดน เรือของพระองค์ก็ได้รับคำชมเชยจากชาวต่างประเทศเสมอ เช่น เรือยงยศอโยธिया (Impregnable) ได้เดินทางไปถึงสิงคโปร์ใน พ.ศ. 2409 (ค.ศ.1866) ได้รับคำชมเชยจากบรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในเมืองสิงคโปร์ว่า “ว่าด้วยเรือรบกลไฟสยามชื่อ อิมเพรกเนเบอ (เรือยงยศอโยธิมิชา)...เป็นเรือสำแดงฝีมือและความรุ่งเรืองแห่งสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม และเป็นที่ยกปัญญาของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นด้วย เพราะเรือนั้นเขาต่อตามแบบของหลวงประทานจึงตึก เขาพากันสรรเสริญคนประจำเรือว่า เสื้อผ้าสะอาดและความประพฤติก็ดีด้วยเมื่อยิงปืนสลุตนั้นฟังเสียงปืนที่ยิงสม่าเสมอไม่ช้าไม่เร็วกว่ากันพอได้ระยะ 21 นัด...” การไปอวดธงไทยของเรือยงศโยธิมิชาครั้งนั้นได้สร้างชื่อเสียงให้กับการทหารไทยมาก ครั้งนั้นธงไทยได้มีโอกาสถูกชักขึ้นที่ป้อมแคนนิง (Fort Canning) พร้อมกับธงของอังกฤษ ไทยมีสิทธิที่จะภาคภูมิใจได้เต็มที่ เพราะเป็นเรือที่ต่อโดยฝีมือคนไทย แต่ผู้บังคับการเรือนั้นยังเป็นชาวต่างประเทศ คือ กัปตันวอลรอนด์ (Walrond) ทั้งนี้เพราะการทหารเรือไทยในสมัยนั้นยังขาดองค์บุคคลที่จะเป็นนายเรือ เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ๆ ทรงตระหนักดี และได้ทรงพยายามสั่งสอนให้คนไทยรู้วิชาการเดินเรือ จนสามารถเป็นผู้บังคับการเรือได้เป็นบางคน เช่น ขุนปรีชาชาญสมุทร ชื่อเดิมว่า ดิศ เป็นผู้บังคับการเรือลำหนึ่งของพระองค์ พระองค์ทรงเป็นผู้สั่งสอนทั้งวิชาการเดินเรือและภาษาอังกฤษ ทรงสนับสนุนให้ข้าราชการบริพารของพระองค์ได้พบเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่ทันสมัย ให้มีประสบการณ์มากเพื่อจะได้มีทัศนคติที่กว้างขวางโดยเปิดโอกาสให้ได้ไปต่างประเทศบ้าง ขุนปรีชาชาญสมุทร

⁶ “A Royal Siamese Nechanist” *The New York Tribuns*, April 7, 1849, p.2 as quoted in Cowan, op.cit, p.46, 1849.

⁷ Sir John Bowring, *THE KINGDOM AND PEOPLE OF SIAM* vol. II, (London : Oxford University Press, 1969), p. 325.

⁸ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, *พระราชหัตถเลขาคราวครั้งที่ 5*, (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรณาณการ, 2479), หน้า 20- 98.

นั้นเคยไปถึงเมืองสิงคโปร์และชวา และเมื่อเซอร์จอห์น เบาริง (Sir John Bowring) เข้ามาทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีนั้น นอกจากพระองค์จะได้เสด็จไปเยี่ยมถึงเรือแรทเลอร์ (Rattier) ของเซอร์จอห์นเบาริง ด้วยพระองค์เองแล้ว ยังได้โปรดให้ขุนปรีชาหาญสมุทรมีโอกาสไปเยี่ยมเยียนบ้าง และได้ไปเที่ยวตรวจดูเรือขุดเครื่องจักรเรือลำนั้นด้วยความสนใจ ซึ่งท่านราชทูตก็ได้ให้การต้อนรับและสนทนาอยู่ด้วยประมาณ 2 ชั่วโมง ท่านสนใจในตัวขุนปรีชาหาญสมุทรมากได้ชมเขยไ้ว่ในบันทึกของท่านว่า “เป็นคนไทยที่ฉลาดเฉียบแหลมคนหนึ่ง” (Bowring, II) นอกจากความสามารถของพระองค์แล้ว ในความปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ก็ทรงมีไม่แพ้พระอนุชา ทรงได้พัฒนาแบบเรือฝรั่งที่เรียกว่า “กันโบต” (Gun Boat) เป็นเรือโบตขนาดใหญ่ใช้กรรเชียงประมาณ 20 เล่ม ที่หัวเรือตั้งปืนใหญ่ 1 กระบอก (เรือแบบนี้ได้ต่อเพิ่มเติมมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่มีทั้งหมดไม่เกิน 6 ลำ (Bowring, II) สังเกตจากลักษณะเรือรบในแม่น้ำเหล่านี้เห็นว่ามุ่งที่จะใช้ประโยชน์ในการลำเลียงทหารมากกว่าจะใช้ทำการรบทางเรือโดยตรง ความเร็วจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก วิวัฒนาการทางด้านการสร้างเรือให้เพรียวขึ้น ตัวเรือบางลง และเพิ่มฝีพายพลกรรเชียงมากขึ้น เหล่านี้ล้วนต้องการให้เรือมีความเร็วสูงขึ้นเท่านั้น จึงนับว่าพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ในยุคนี้ ล้วนแต่เชี่ยวชาญเรื่องการเรือแบบไร้ที่ติ

ในด้านส่วนกำลังพลในสมัยนี้ มีหลักฐานจากพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ใน พ.ศ. 2401 ว่า“...ที่จริงทหารวังหลวงปีที่กองพระพล จำนวน 800 เศษ รักษาพระองค์ปืนปลายหอก 400 เศษ กับพวกเกณฑ์คัดทหารใหม่อีก 300 เศษเท่านั้น ทหารวังหน้าพวกญวนถึง 600 เศษฤา 700 ทหารใหม่ถึง 2000 ไม่ใช่ฤา ถึงที่กรุงนี้ก็เล่าฤาทั้งเมืองด้วยกำลังทหารนี้...” (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ,122) จากคำกราบบังคมทูลของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ซึ่งมีถวายสมเด็จพระเชษฐาธิราชของพระองค์ ประกอบกับถ้อยคำในพระราชหัตถเลขานี้ แสดงให้เห็นชัดอยู่แล้วว่า ทรงสะสมกำลังทหารไว้มากจริง ๆ พระองค์ทรงโปรดการทหารมากและเอาพระทัยใส่ทำนุบำรุงอย่างจริงจัง ทั้งนี้ เพราะพระองค์ทรงทราบสถานการณ์ขณะนั้นก็ทรงทราบความหวาดระแวงของวังหลวงและความรู้สึกของคนทั่วไป จึงพยายามไม่เข้าเกี่ยวข้องกับกิจการด้านการเมือง ทรงหลีกเลี่ยงที่จะรับสั่งถึงราชการแผ่นดิน⁹ ทั้งนี้ พระองค์คงจะมีความคิดแบบตะวันตกว่านักการทหารมิใช่หนักการเมือง แต่การบำรุงการทหารของพระองค์กลับเป็นต้นเหตุให้วังหลวงหวาดระแวงมากขึ้น เพราะ “...วังหลวงทรงระแวงอยู่แต่เดิมแล้วว่า จะมีคนนิยมวังหน้ามากส่วนวังหน้าเล่าท่านจะทรงการอะไรมักจะชู้ฆ่ามากเกินไป และมีผู้เขี่ยกลางอยู่ด้วยบ้าง...” (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ , 18) ด้วยเหตุดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงปฏิบัติงานได้ไม่เต็มกำลังที่สามารถ เพราะไม่มีพระราชอำนาจเด็ดขาด การทหารแบ่งออกเป็นสองฝักสองฝ่าย ขาดแคลนเงินทุน และต้องทรงระวังพระองค์อยู่เสมอ การที่ทหารแบ่งออกเป็น 2 ฝักนั้น เป็นอุปสรรคต่อการจัดระเบียบราชการและการฝึกกำลังพล แต่ด้านการต่อเรือและการสะสมอาวุธนั้น กลับเพิ่มพูนมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะเกิดการแข่งขันกัน จนกระทั่งมีเรือกลไกทั้งใหญ่และเล็กจำนวนมากพอสมควรจึงโปรด

⁹ Sir John Bowring, THE KINGDOM AND PEOPLE OF SIAM vol. II, (London : Oxford University Press, 1969), p. 325.

เกล้าฯ ให้ตั้ง “กรมเรือกลไฟ” ขึ้นในการทหารเรือของวังหลวง ให้พระอรชุนพลาภิบาลเป็นเจ้ากรม ให้หลวงชำนาญานวากลเป็นปลัดกรม¹⁰ แต่ก็ยังสังกัดกรมใหญ่บนบกอีกที่หนึ่ง หาได้แยกเป็นกรมอิสระต่างหากไม่

จะเห็นได้ว่ากิจการทหารเรือเริ่มแบ่งออกชัดเจนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2394 เป็นต้นมาโดยมีการจัดส่วนการบังคับบัญชาทหารเรือในสมัยนั้นแยกออกเป็น 2 หน่วยคือทหารเรือวังหน้า ขึ้นอยู่ในการบังคับบัญชาของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ และทหารมะริน (ทหารมารีน) สำหรับเรือรบ ขึ้นอยู่ในบังคับบัญชาของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) สมุหพระกลาโหม ซึ่งท่านเป็นผู้ที่มีความสามารถในกิจการทางด้านทะเลควบคู่มากับพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ¹¹ การที่ทหารเรือทั้งสองหน่วยนี้เป็นอิสระจากกัน เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กิจการเกี่ยวกับการต่อเรือเดินทะเลในประเทศไทยได้เจริญก้าวหน้ายิ่งกว่าในสมัยก่อน ๆ มา เมื่อมีการต่อเรือกลไฟเพิ่มมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งกรมเรือกลไฟขึ้นอยู่ในบังคับบัญชาของสมุหพระกลาโหม จึงเรียกชื่อว่า กรมอรสมุพล¹² มีกรมขึ้นในสังกัดคือ กรมเรือกลไฟ กรมอาสาจาม และกรมอาสาผมู ซึ่งเป็นการที่ง่ายคนลงประจำเรือ จึงนับได้ว่ากรมอรสมุพลเป็นกรมใหญ่ที่บังคับบัญชาทหารเรือทั้งหมดที่ขึ้นในสังกัดกรมพระกลาโหม โดยมีเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) เมื่อครั้งเป็นพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ จางวางมหาดเล็กเป็นผู้ว่าการกรมอรสมุพล ส่วนทหารเรือวังหน้ามีหน่วยขึ้นในสังกัดคือ กรมเรือกลไฟ กรมอาสาจาม และกองทะเล ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ฯ ให้กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ทรงบังคับบัญชาทหารเรือวังหน้าต่อไป

การปรับปรุงทางด้านกำลังรบทางเรือ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ นั้น กล่าวได้ว่าประเทศไทยได้ติดต่อกับต่างประเทศมากกว่าสมัยใดในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น มีเรือของพวกฝรั่งชาติต่าง ๆ เข้ามาขายในประเทศไทยมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับจึงมีความจำเป็นที่เราจะต้องพัฒนากำลังรบทางเรือของเราให้ก้าวหน้าทัดเทียมกับเรือของพวกฝรั่งชาติตะวันตก เพื่อใช้เรือเหล่านั้นเป็นกำลังสำคัญในการสำคัญในการป้องกันอธิปไตยเหนืออาณาของเรา ดังนั้นในสมัยนี้จึงปรากฏว่าเรือรบที่ใช้ในลำแม่น้ำได้แปรสภาพเป็นเรือที่ใช้ในขบวนราชพิธีเนื่องจากเรือเหล่านี้ลำสมัยไม่เหมาะสมสำหรับใช้ในการป้องกันประเทศในขณะเดียวกันเรือเดินทะเลก็เริ่มมีความจำเป็นมากขึ้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงเรือจากยุคเรือใบมาเป็นยุคเรือกลไฟเป็นครั้งแรก สำหรับการต่อเรือของทหารเรือวังหน้านั้น ได้มีการต่อเรือขึ้นเป็นจำนวนมากพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้นำในด้านเรือรบแบบสมัยใหม่ และทรงเป็นคนไทยพระองค์แรกที่เป็นเจ้าของเรือกำปั่นที่ทำด้วยเหล็กทั้งลำ คือ “เรือมงคลราชปักษี” ซึ่งเดิมเป็นเรือของชาวอเมริกัน และองค์ทรงซื้อมาดัดแปลงเป็นเรือรบและเรือพระที่นั่งส่วนพระองค์ เรือลำนี้เป็นที่เล่าลือกันในเรื่องความงดงาม แม้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ก็ทรงมี

¹⁰ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 4, (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2477), หน้า 80.

¹¹ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, “ประวัติกองทัพอเรือ”, ที่ระลึกครบรอบ 72 ปีในกองทัพอเรือ 20 พฤศจิกายน 2521, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, 2551), หน้า 2-3.

¹² พลเรือตรี แชน ปัจจุสานนท์, ประวัติการทหารเรือไทย, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์กรมสารบรรณ ทหารเรือ, 2507), หน้า 363.

พระราชประสงค์จะมีเรือชนิดนี้เช่นกัน นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงสนพระทัยในกิจการทหารเรือแบบตะวันตก เมื่อมีเรือรบต่างประเทศเข้ามาคราวใดพระองค์ก็มักจะเสด็จไปเยี่ยมเยียนเรือรบเหล่านั้นเสมอ เพื่อทรงศึกษา และจดจำระเบียบต่าง ๆ ตลอดจนการตกแต่งเรือรบ และทรงนำมาเป็นแบบปฏิบัติในเรือรบของพระองค์ จึงปรากฏว่าเมื่อเรือรบไทยไปต่างประเทศก็มักจะได้รับคำสรรเสริญ ดังเช่นเมื่อครั้งที่เรือยงศอโยชฌิยาเดินทางไปอวดธงที่สิงคโปร์เมื่อปี พ.ศ. 2409 การไปอวดธง (คือการที่เรือรบของชาติหนึ่งเดินทางไปสู่น่านน้ำต่างประเทศในยามสงบศึก เพื่อความมุ่งหมายที่ส่งเสริมความสำคัญทางรัฐประศาสน์ของเจ้าประเทศเจ้าของธงนั้น และนานาประเทศ ถือเป็นการเยี่ยมทางการเมืองของรัฐโดยปริยาย) ครั้งนั้นได้สร้างชื่อเสียงให้กับทหารเรือไทยเป็นอย่างมากในด้านการต่อเรือ เพราะเรือยงศอโยชฌิยาเป็นเรือที่ต่อโดยคนไทย และเรื่องความพร้อมเพรียงเป็นระเบียบเรียบร้อยของคนประจำเรือ นอกจากนั้นเรายังได้รับเกียรติจากเจ้าของประเทศโดยที่มีการชักธงไทย (ในสมัยนี้โปรตุเกสแล้ว ๆ ให้ธงช้างที่ประดิษฐ์ขึ้นเมื่อรัชกาลที่ 2 เป็นธงชาติ แต่ให้เอารูปจักรออกเสียเพราะจักรเป็นเครื่องหมายสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน ให้คงแต่รูปช้างเผือก อยู่กลางธงแดงเป็นธงชาติ) ขึ้นที่ป้อมแคนิงคู่กับธงของอังกฤษ

กล่าวได้ว่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ๆ การพัฒนากองทัพเรือเริ่มจะเป็นแบบสากลแบบตะวันตกมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๆ ทรงมีความมุ่งหมายในความเจริญของกองทัพเรือเป็นอย่างมากเพื่อให้กองทัพเรือได้มีความทัดเทียมกับประเทศตะวันตก ทรงจัดให้มีการจัดส่วนราชการที่เกี่ยวกับกิจการทหารเรือ มีที่ทำการทหารเรือ โดยกำหนดให้มีที่ทำการทหารเรือนั้นมี 2 แห่งคือ ทหารเรือวังหน้า ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ๆ ทรงบัญชาการโดยพระองค์เอง และทหารเรือวังหลวงหรือทหารเรือบ้านสมเด็จเจ้าพระยาตรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) สมุหพระกลาโหมเป็นผู้บังคับบัญชาทหารเรือทั้ง 2 แห่งนี้ต่างก็เป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กันแต่ขึ้นโดยตรงกับองค์พระมหากษัตริย์ การแยกออกเป็น 2 แห่งนี้ต่างก็เป็นสาเหตุที่ทำให้กิจการสร้างเรือรบและเรือกลไฟเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ก็เพราะต่างก็พยายามที่จะสร้างเรือให้มีสมรรถภาพสูงและมีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่อย่างไรก็ตาม ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงหวาดระแวง¹³ ว่าพระอนุชาของพระองค์จะเป็นกบฏแย่งชิงราชสมบัติจึงทรงมีการสร้างสมรรถภาพให้แก่ทหารเรือของวังหลวงเพื่อเป็นการถ่วงอำนาจ จึงทำให้การพัฒนาของกองทัพเรือนี้ยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มกำลัง ฝ่ายวังหน้าโดยพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ๆ นั้นแม้จะมีเงินทุนน้อยและไม่ได้รับความสนับสนุนจากสมเด็จพระเชษฐาธิราชของพระองค์ในด้านการทหารเรืออย่างเต็มที่เนื่องจากต้องระวังพระองค์อยู่เสมอทำให้กิจการทหารเรือไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร แต่พระองค์ก็พยายามต่อเรือแข่งกับอุบ้านสมเด็จ แต่ก็ก็เป็นเพียงการแข่งขันกันเฉพาะทางด้าน การต่อเรือและการตกแต่งเรือเท่านั้น มิได้แข่งขันกับฝึกทหารตามยุทธวิธีทางเรือเพื่อใช้ในการป้องกันประเทศ เพราะทั้ง 2 ฝ่ายต่างก็ขาดความรู้อันแท้จริงเกี่ยวกับการทหารเรือดังกล่าว ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากเหตุผลพื้นฐานที่ว่าทั้งสองฝ่ายต่างก็ขาดความรู้ในยุทธวิธีสมัยใหม่อย่างแท้จริงและในประการที่สอง อาจจะเนื่องมาจากเหตุผลทางการเมือง เพราะนอกจากพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ๆ จะทรงสนพระทัยในการทหารเรืออย่างจริงจังแล้ว พระองค์ยังทรง

¹³ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบรมราโชวาทพระราชทานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช, (กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2515), หน้า 18-19.

เชี่ยวชาญในการปืนใหญ่ ตลอดจนทรงสะสมอาวุธกระสุนดินดำไว้เป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นข่าวลือว่า ทรงคิดการกบฏ ด้วยเหตุนี้ ทำให้พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงดำเนินการต่าง ๆ ทางทหารได้ไม่เต็มที่ เนื่องจากต้องระมัดระวังพระองค์อยู่เสมอ ทำให้กิจการทหารเรือไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ กับการปฏิรูปทหารเรือไทยให้ทันสมัย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ประเทศไทยมีการติดต่อกับพวกฝรั่งชาติตะวันตกมากกว่าสมัยใด ๆ เมื่อเทียบกับในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อประเทศไทยได้ติดต่อกับชาติที่มีความเจริญมากกว่าก็ได้รับเอาความเจริญที่ตีมามมาพัฒนาประเทศ ทำประเทศมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ ได้รับการปฏิรูปให้ทันสมัยอย่างแท้จริงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ แต่ในระยะแรกที่เสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงจัดปรับปรุงได้เฉพาะกรมทหารเรือในส่วนพระราชอำนาจ คือ กรมอรสมุพล หรือทหารเรือฝั่งวังหลวงเดิม ทำหน้าที่ดูแลบังคับบัญชาเรือรบหลวง และกรมแสง อันเป็นกรมทหารเรือแบบยุโรป ซึ่งเพิ่งจัดตั้งขึ้นใน พ.ศ.2415 ทำหน้าที่ดูแลกิจการเรือพระที่นั่ง นอกจากนี้ยังทรงจัดตั้งกองทหารเรือไปประจำรักษาชายฝั่งทะเลตะวันออกเรียกชื่อว่า ”กองทหารตามชายฝั่งตะวันออก” ส่วนทหารเรือวังหน้า อันประกอบด้วย กรมเรือกลไฟ กองอาสาจาม กองทะเลยังอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ต่อมาเมื่อกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญเสด็จทิวงคต พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงประกาศยกเลิกตำแหน่งวังหน้า แล้วโอนเรือทั้งหมดไปสังกัดในกรมอรสมุพล และกรมแสง ถอนทหารปืนเล็กวังหน้าไปเป็นกองตะเวนทางน้ำ(ไปลิสน้ำ) แล้วยกฐานะกรมแสงขึ้นเป็นกรมเรือพระที่นั่งเวสชาติรี จึงกล่าวได้ว่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การทหารเรือไทยได้รับการปฏิรูปให้ทันสมัยอย่างแท้จริง ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ เสด็จกลับจากเสด็จประพาสต่างประเทศแล้ว ทรงมีพระราชดำริจะปรับปรุงการปกครองบ้านเมือง การทหาร และกิจการอื่น ๆ ของประเทศไทยให้ทัดเทียมอารยประเทศ สำหรับกิจการทางด้านการทหารเรื่อนั้น ก็ได้มีการปรับปรุงเช่นกัน มีการจัดซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์แบบใหม่ ๆ มาใช้ ซึ่งอาวุธยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ เหล่านั้นเก็บรักษาไว้ที่กรมแสง และจัดทหารกรมแสงฝึกหัดตามแบบใหม่ โปรดเกล้า ฯ ให้ หลวงชลยุทธโยธิน (Andre du Plesis de Richelieu) ซึ่งดำรงตำแหน่งปลัดกรมแสง เป็นผู้บังคับการเรือพระที่นั่งเวสชาติรีก็เป็นทหารของกรมแสงทั้งหมด หลวงชลยุทธโยธิน จึงรับหน้าที่ฝึกทหารกรมแสงทั้งฝ่ายบกและฝ่ายเรือ ต่อมาจึงโปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์จัดตั้งกองทหารตามชายทะเลฝั่งตะวันออกเพื่อป้องกันรักษาหัวเมืองชายทะเล และเพื่อปราบปรามโจรสลัดที่มีชุกชุมอยู่ในสมัยนั้น กับให้พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ปกครองดูแลทหารประจำป้อมทางปากน้ำเจ้าพระยา ซึ่งภายหลังได้โอนมาเป็นของทหารเรืออีกด้วย ดังนั้น ก่อนที่จะจัดตั้งกรมทหารเรือ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ซึ่งเป็นผู้บังคับการกรมแสงได้รับภาระหน้าที่หลายอย่าง และมีทหารหลายหน่วยอยู่ในบังคับบัญชา เช่น เรือพระที่นั่งเวสชาติรี และเรือพระที่นั่งลำอื่น ๆ กรมทหารแคตลิงกัน ป้อมทางปากน้ำเจ้าพระยา และกองทหารชายทะเล

ในรัชกาลสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงจัดปรับปรุงได้เฉพาะกรมทหารเรือในส่วนพระราชอำนาจ คือ กรมอรสมุพล หรือทหารเรือฝั่งวังหลวงเดิม ทำหน้าที่ดูแลบังคับบัญชาเรือรบหลวง และกรมแสง อันเป็นกรมทหารเรือแบบยุโรป ซึ่งเพิ่งจัดตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2415 ทำหน้าที่ดูแลกิจการเรือพระที่นั่ง

นอกจากนี้ยังทรงจัดตั้งกองทหารเรือไปประจำรักษาชายฝั่งทะเลตะวันออกเรียกชื่อว่า “กองทหารตามชายฝั่งตะวันออกส่วนทหารเรือวังหน้า อันประกอบด้วย กรมเรือกลไฟ กองอาสาจาม และกองทะเลยังอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ต่อมาเมื่อกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญเสด็จทิวงคต พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศยกเลิกตำแหน่งวังหน้า แล้วโอนเรือทั้งหมดไปสังกัดในกรมอรสมุพล และกรมแสง ถอนทหารปืนเล็กวังหน้าไปเป็นกองตระเวนทางน้ำ (โปลิสน้ำ) แล้วยกฐานะกรมแสงขึ้นเป็นกรมเรือพระที่นั่งเวลาตรีดั้งนั้นกล่าวโดยสรุปแล้ว ใน พ.ศ. 2428 กรมทหารเรือแบ่งออกเป็น 2 กรมคือฝกองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, “หมวด 1 กองทัพเรือและหน่วยต่าง ๆ “ ประวัติกองทัพเรืออย่างย่อ กรมเรือพระที่นั่งเวสชาติรี มีนายพลเรือโท พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ เป็นผู้บังคับการ และพระองค์เจ้าจรจรัสวงศ์ (ต่อมาเป็นนายพลเรือโท กรมหมื่นปราบปรปักษ์) เป็นรองผู้บังคับการ และกรมอรสมุพล มีพระยาประภากรวงศ์ (ชาย บุณนาค) (ภายหลังได้รับพระราชทานยศเป็นพลเรือตรี) เป็นผู้บังคับบัญชา มีตำแหน่งเป็นจางวางกรมอรสมุพล โดยกรมทหารเรือทั้งสองกรมนี้มีการดำเนินงานที่เป็นอิสระต่อกัน ต่างก็ขึ้นตรงโดยตรงกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ

เมื่อทดลองปฏิบัติราชการไปได้ระยะหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชดำริว่า งานของกรมทหารเรือทั้งสองไม่ค่อยลงรูปเป็นระเบียบแบบแผนเดียวกัน จึงโปรดฯ ให้โอนไปขึ้นอยู่ในสังกัดกรมยุทธนาธิการ ตามประกาศจัดการทหาร พ.ศ. 2430 โดยจัดให้มีการวางระเบียบ ตำแหน่งหน้าที่ วิธีการฝึกหัดทหาร ระเบียบอัตราเงินเดือน จัดปรับปรุงสถานที่อาวูยุทธภัณฑ์และเรือรบ ตลอดจนจัดตั้งโรงเรียนนายสิบขึ้นในเวลาต่อมา(ภายหลังได้รับพระราชทานยศเป็นพลเรือตรี) ครั้นภายหลังจากการสถาปนากระทรวงกลาโหมเรียบร้อยแล้ว ใน พ.ศ. 2435 กรมทหารเรือก็ถูกโอนไปขึ้นต่อกระทรวงกลาโหม การจัดการทหารเรือในระยะนี้ยังไม่ค่อยสะดวกและคล่องตัวนัก เนื่องจากได้จัดให้มีหน่วยงานปลีกย่อยขึ้นตรงต่อกรมกลางมากหน่วย ยิ่งไปกว่านั้นการรวมเอากรมทหารเรือต่าง ๆ มาอยู่ภายใต้ระเบียบปฏิบัติเดียวกัน ทำให้กรมต่าง ๆ ที่เคยดำเนินงานเป็นอิสระเกิดความไม่พอใจ ประกอบกับผู้บริหารงานทหารเรือในขณะนั้นก็มีใช้ผู้มีความรู้ความสามารถทางทหารเรือโดยตรง ทำให้งานไม่คล่องตัว (กจช. ร.5 ก.14/60, ลายพระหัตถ์กรมหลวงดำรงราชานุภาพ และกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ,2443) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ก็ทรงหนักพระทัยเป็นอย่างยิ่ง จึงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิจ มาดำรงตำแหน่งแทน ทั้ง ๆ ที่ทรงสำเร็จการศึกษาวิชาทหารบกมาจากประเทศเยอรมัน แต่จากพระอุปนิสัยที่สุขุมรอบคอบเยือกเย็น และละเอียดถี่ถ้วน เมื่อทรงร่วมงานกับนายพลเรือโทกรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (พระองค์เจ้าอากาศเรียวติวงศ์) รองผู้บัญชาการทหารเรือที่ทรงสำเร็จวิชาทหารเรือมาโดยตรง งานบริหารกรมทหารเรือก็ดำเนินไปได้ด้วยดี เมื่อทรงจัดการชำระงานที่ยุ่งเหยิง การทุจริต หนี้สิน และการแตกแยกภายในหมู่ทหารเรือ สำเร็จลงเรียบร้อยแล้ว ก็ทรงจัดวางระเบียบการบังคับบัญชาหน่วยงานทหารเรือขึ้นใหม่

ปัจจัยและผลกระทบในเหตุการณ์ ร.ศ. 112

จากเหตุการณ์ ร.ศ.112 ซึ่งเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ได้สืบเนื่องตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ฯ มาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว ฯ ป้อมปราการต่าง ๆ ที่มีอยู่ได้ชำรุดทรุดโทรมไม่มั่นคงแข็งแรงพอที่จะป้องกันการรุกรานของข้าศึกศัตรูได้ ประกอบกับประเทศฝรั่งเศสกำลังแสวงหาเมืองขึ้นทางภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างป้อมปราการที่ทันสมัยขึ้นที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา ณ ตำบลแหลมฟ้าผ่า จังหวัดสมุทรปราการ ทรงให้ความสำคัญกับการสร้างป้อมปราการเพื่อปกป้องอธิปไตยของชาติเป็นอย่างยิ่ง ดังมีพระราชหัตถเลขาถึงเสนาบดีบนเรือพระที่นั่งมหาจักรีเมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2436 (ร.ศ.112) ความตอนหนึ่งว่า “...ถ้าความเป็นเอกราชของกรุงสยามได้สุดสิ้นไปเมื่อใด ชีวิตฉันก็คงจะสุดสิ้นไปเมื่อนั้น...” และได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ สมทบการก่อสร้างร่วมกับงบประมาณรายได้ของแผ่นดินพระราชทานชื่อว่า ป้อมพระจุลจอมเกล้า หลังจากการสร้างป้อมพระจุลจอมเกล้าสร้างเสร็จจึงลงป้อมนี้ก็ได้ทำหน้าที่สำคัญในการปกป้องประเทศชาติ โดยมีป้อมพระจุลจอมเกล้าเป็นปราการด่านสำคัญ ประกอบกับพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พัฒนาให้ไทยเจริญทัดเทียมอารยประเทศ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงเล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้อง บำรุงกำลังทหารไว้ป้องกันภัยทางทะเล และจะต้องใช้คนไทยทำหน้าที่แทนชาวต่างประเทศทั้งหมด พระองค์จึงทรงส่งพระราชโอรสหลายพระองค์ไปศึกษาในยุโรป ทรงพระราชดำริให้รับจัดการศึกษาแก่ทหารเรือไทยจนเกิดมีโรงเรียนนายเรือที่จะ พัฒนาศักยภาพให้ทหารเรือไทยขึ้น และยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระราชทรัพย์ให้กรมทหารเรือจัดส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่ออย่างต่าง ประเทศ ทรงเจริญพระราชไมตรีกับนานาประเทศทั่วโลก มีการส่งอัครราชทูตไปประจำต่างประเทศ และได้เสด็จประพาสประเทศต่าง ๆ ในยุโรปเพื่อเจริญสัมพันธไมตรี ทำให้ไม่มีชาติใดมารุกรานไทยเช่นนี้อีกกล่าวได้ว่า จากสาเหตุหลาย ๆ ประการดังกล่าวแล้วประกอบกันพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ องค์ทรงตัดสินพระราชหฤทัยปฏิรูปบ้านเมืองในด้านต่าง ๆ ในที่นี้จะกล่าวถึงการปฏิรูปกิจการทหารเรือ ทรงตั้งพระทัยแน่วแน่ในการที่จะขยายขนาดและปรับปรุงสมรรถภาพของกองทัพไทยเมื่อพิจารณาถึงปัจจัยอันเป็นพื้นฐานแห่งพระราชดำริในการจัดการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินแล้ว จะเห็นได้ว่า จากสภาพพื้นฐานทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม ในช่วงต้นรัชกาลที่ 5 นั้น ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงตระหนักถึงความจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะต้องทรงดำเนินการโยงอำนาจในการปกครองแผ่นดินทั้งหมดกลับสู่องค์พระมหากษัตริย์ก่อนที่จะทรงจัดการปฏิรูประเบียบการปกครองแผ่นดินใหม่ ด้วยเหตุที่ทรงเชื่อมั่นว่า การเปลี่ยนแปลงใดในประเทศไทยขณะนั้นจะต้องเป็นการริเริ่มและดำเนินการจากเบื้องบนมาสู่เบื้องล่าง โดยองค์พระมหากษัตริย์จะต้องทรงเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงทั้งปวง...”

การที่ทรงพระราชทานทุนให้พระราชโอรสเกือบทุกพระองค์ บุตรหลานขุนนางข้าราชการ ตลอดจนสามัญชนไปศึกษาต่อในประเทศทางตะวันตก ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้เองที่กลับมามีบทบาทในการบริหารราชการแผ่นดินในระยะต่อมาแต่สำหรับในช่วงแรกซึ่งเป็นช่วงการโยงอำนาจกลับสู่สถาบันพระมหากษัตริย์ ตลอดไปจนถึงในการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน พ.ศ. 2435 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ จะทรงเลือกพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยตามแต่จะทรงเห็นสมควร โดยไม่จำกัดจำนวน ตามแต่พระราชประสงค์ มีหน้าที่หลักที่สำคัญเกี่ยวกับการประชุมพิจารณาร่างกฎหมายต่าง ๆ สำหรับทางด้านการทหารนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงตั้งพระทัยแน่วแน่ในการที่จะขยายขนาดและ

ปรับปรุงสมรรถภาพของกองทัพบกของไทย ตลอดรัชสมัยของพระองค์ เพื่อที่จะทรงใช้เป็นกำลังในการรักษาความสงบภายในชาติ อาทิเช่นการปราบจีนฮ่อ และจีนฮ่อหรือเงี้ยว ซึ่งหลบหนีมาจากจีนเข้ามารุกรานในภาคอีสานของไทย การถวายการอารักขาปกป้องพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ ตลอดจนการป้องกันภัยจากการรุกรานของประเทศมหาอำนาจทางตะวันตก¹⁴

การปรับปรุงกองทัพบกโดยเริ่มจากการตั้งกรมทหารมหาดเล็กดังกล่าว นับเป็นการเริ่มต้นจากส่วนที่ใกล้ชิดพระองค์มากที่สุด ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า ทรงคัดเลือกทหารมหาดเล็กจากลูกเจ้า และลูกผู้ที่มีตระกูลที่เป็นมหาดเล็ก ครั้นถึง พ.ศ. 2416 ก็โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศรับสมัครทหารภายนอกพระราชสำนักได้ โดยโปรดให้รับแต่เฉพาะลูกผู้ที่มีตระกูลที่ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี ซึ่งส่วนใหญ่ก็มักจะเป็นพวกเจ้า ทรงโปรดฯ ให้กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพบกและพระราชทานนามว่า กรมทหารราบที่ 1 รักษาพระองค์ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมานอกจากนี้ในการทรงส่งพระราชโอรสไปทรงศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศนั้น ส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชโอรสชั้นเจ้าฟ้า จะต้องเรียนวิชาทหาร ส่วนชั้นพระองค์เจ้าจะศึกษาทหารหรือพลเรือนก็ได้ . . . ทั้งนี้ แสดงถึงพระราชประสงค์ที่จะทรงสร้างฐานพระราชอำนาจให้เป็นปึกแผ่นโดยอาศัยกำลังเป็นเครื่องค้ำจุนที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง พระองค์ทรงดำเนินการจัดการทำนุบำรุงการทหารอย่างสุขุม มีสัมพันธภาพ โดยอาศัยกำลังจากพระราชวงศ์ใกล้ชิดเป็นส่วนใหญ่ การได้กำลังทางด้านทหารมาช่วยเสริมฐานพระราชอำนาจนั้นนับได้ว่า ทรงได้เปรียบทางด้านการเมืองอย่างมากแล้ว ประกอบกับการปูพื้นฐานกำลังคนทางด้านทหารโดยอาศัยพระราชโอรสและพระราชวงศ์เป็นหลักในการเริ่มต้นตั้งนี้ นับเป็นการเอื้อต่อนโยบายการโยงพระราชอำนาจกลับสู่สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอย่างดียิ่งโดยปริยาย

สรุป

กล่าวโดยสรุปได้ว่า จากเหตุการณ์ ร.ศ.112 ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงมีแนวคิดในการบูรณะและสร้างป้อมปราการต่าง ๆ ที่ทันสมัยขึ้น เพื่อป้องกันการรุกรานของข้าศึกศัตรู ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิรูปการทหารให้ทันสมัย โดยทรงจัดและปรับปรุงกองทัพให้เป็นแบบตะวันตก อันเนื่องมาจากทรงมีพระราชประสงค์ที่จะเสริมสร้างกำลังทหารเพื่อเป็นกำลังสนับสนุนฐานพระราชอำนาจของพระองค์ ด้วยวิสัยทัศน์ในความเป็นผู้นำในการพัฒนากองทัพทรงส่งพระราชโอรสไปเรียนวิชาการทหารต่อที่ต่างประเทศ โดยเฉพาะการเรียนรู้อาชีพการทหารในแบบตะวันตกที่กองทัพเรือสยามยังขาดความรู้ความชำนาญ ในขณะที่ ทรงให้ความสำคัญในยุทธศาสตร์ทางทะเลให้มียุทธวิธีการรบที่ทันสมัย ทรงจัดระบบกองทัพให้เป็นระเบียบมากขึ้น การที่พระองค์ ฯ ทรงตัดสินพระราชหฤทัยปฏิรูปบ้านเมืองในด้านต่าง ๆ ในการที่จะขยายขนาดและปรับปรุงสมรรถภาพของกองทัพไทย จึงนับได้ว่ากิจการการทหารเรือไทยได้รับการปฏิรูปให้มีความทันสมัยอย่างแท้จริง ทรงเล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้อง บำรุงกำลังทหารไว้ป้องกันภัยทางทะเล ตลอดจนความจำเป็นที่จะต้องใช้คนไทยทำหน้าที่แทนชาวต่างประเทศทั้งหมด ทรงพระราชดำริให้จัดการศึกษาแก่ทหารเรือไทยจนเกิดมีโรงเรียนนายเรือขึ้น อันถือเป็นรากแก้วของการพัฒนากิจการทหารเรือในด้านการพัฒนา

¹⁴ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิตพงศวดาร 9 รัชกาลแห่งราชวงศ์จักรี, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ฟรีเวอร์ บุ๊คส์ จำกัด, 2540), หน้า 458.

กำลังพลของกองทัพเรือต่อมา พร้อมทั้งยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระราชทรัพย์ให้กรมทหารเรือจัดส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่ออย่างต่างประเทศ ทรงเจริญพระราชไมตรีกับนานาชาติทั่วโลก มีการส่งอัครราชทูตไปประจำต่างประเทศ และได้เสด็จประพาสประเทศต่าง ๆ ในยุโรปเพื่อเจริญสัมพันธไมตรี ทำให้ไม่มีชาติใดมารุกรานไทยเช่นนี้อีกสร้างความเจริญรุ่งเรืองแก่ประเทศชาติสืบไป

บรรณานุกรม

- กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, “ประวัติกองทัพเรือ,” ที่ระลึกครบรอบ 72 ปีในกองทัพเรือ 20 พฤศจิกายน 2521, กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, 2551.
- เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3. พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา., 2504.
- เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 4. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์,, 2477.
- พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์. เจ้าชีวิตพงศาวดาร 9 รัชกาลแห่งราชวงศ์จักรี. กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ปริเวออร์ บุคส์ จำกัด., 2540.
- พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระราชหัตถเลขาพร้อมครั้งที่ 5. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร., 2479.
- พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระบรมราโชวาทพระราชทานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช. กรุงเทพฯ : มปพ., 2515.
- พลเรือตรี แชน ปัจจุบันนท์. ประวัติการทหารเรือไทย. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, 2507.
- วีรพันธ์ วารวิชนนท์. “ความสำคัญของอันนัมสยามยุคต่อไทย กัมพูชา และญวน” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513.
- “A Royal Siamese Nechanist” *The New York Tribuns*, April 7, 1849, p.2 as quoted in owan, op.cit, p.46, 1849.
- S.J. Smith. ed, *The Siam Repository*, 1869.
- Sir John Bowring. *THE KINGDOM AND PEOPLE OF SIAM* vol. II London : Oxford University Press, 1969.

รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตรวจสอบการ ใช้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

The Participation Model of Civil Society to for Checking and Balance of Power of the Local Administration Organizations

ดร.คุณากร กรสิงห์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อสำรวจรูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบการมีส่วนร่วมทางตรง และ รูปแบบการมีส่วนร่วมทางอ้อม

1. รูปแบบการมีส่วนร่วมทางตรง ได้แก่ การตรวจสอบการจัดทำข้อบังคับงบประมาณประจำปี หรือมติขององค์กรท้องถิ่น การตรวจสอบแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การตรวจสอบพฤติกรรมทางการบริหารของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับท้องถิ่น การตรวจสอบการจัดซื้อจัดจ้าง การตรวจสอบโครงการพัฒนาต่าง ๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในภาพรวมภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบทางตรง อยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.47

2. รูปแบบการตรวจสอบการใช้อำนาจของประชาชนในทางอ้อม ได้แก่ การตรวจสอบผ่านสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริต สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน สำนักงานผู้ตรวจเงินแผ่นดิน ส่วนราชการส่วนภูมิภาค ได้แก่ นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด และศูนย์ดำรงธรรมจังหวัด ในภาพรวมภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบทางอ้อม อยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.65

คำสำคัญ : การตรวจสอบการใช้อำนาจ, การมีส่วนร่วม, ภาคประชาชน

Abstract

The purpose of this research was to explore The Participation Model of Civil Society to for Checking and Balance of Power of the Local Administration Organizations. The data were analyzed by using mean and standard deviation statistics.

The research findings were as follows:

The Participation Model of Civil Society to for Checking and Balance of Power of the Local Administration Organizations have two models were direct and indirect participation model.

1. Direct participation model including checks and balances, the preparation of the annual budget regulations, the local government development plans, the behavior of the incumbent political administration, procurement, project planning development. In general, people participate in direct monitoring that average was 1.47

2. Indirect participation model including checks and balances, through the Office of the Electoral Commission, Office of the National Anti-Corruption commission, Office of the Ombudsman Thailand, Office of the Auditor General of Thailand and regional office. In general, people participate in indirect monitoring that average was 1.65

Keywords: the Checks and Balances of Power, Participation, Civil Society

บทนำ

หากจะกล่าวถึงการปกครองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย โดยทั่วไปจะมี 2 รูปแบบใหญ่ คือ แบบประชาธิปไตยโดยตัวแทน และแบบประชาธิปไตยโดยตรง ในอดีตที่ผ่านมาประเทศต่าง ๆ เดินตามแนวทางประชาธิปไตยแบบตัวแทนเป็นหลัก ทำให้บทบาทของนักการเมือง หรือตัวแทนมีความสำคัญค่อนข้างมาก ในขณะที่ประชาธิปไตยโดยตรงกลายเป็นรูปแบบที่เป็นอุดมคติในทางปฏิบัติ กล่าวคือแทบไม่มีประเทศใดนำไปใช้ในการบริหารปกครองได้ทั้งระบบ แต่เป็นแนวทางที่การปกครองสมัยใหม่กำลังเรียกร้องนำมาปรับใช้ในการปกครองประเทศให้เพิ่มมากขึ้น

ในกรณีของประเทศไทยการนำตัวแบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนมาใช้ตามแบบของประเทศตะวันตก มีการเลือกตั้งตัวแทนมาทำหน้าที่ในทางการปกครองในองค์กรนิติบัญญัติ และองค์การบริหารของส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยตรง มีการพัฒนาอย่างเป็นลำดับ ซึ่งสะท้อนจากการออกกฎหมายของรัฐบาลให้สอดคล้องกับแนวทางประชาธิปไตย เช่น ในกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และ พ.ศ.2550 และ พ.ศ.2560 มีการกล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนทางการเมืองใน ทุกภาคส่วน รวมทั้งกฎหมายว่าด้วยแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ได้มีการเพิ่มบทบาทของภาคประชาชนมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากกฎหมายที่ให้อำนาจไว้ในการบริหารการปกครองประเทศ นักวิชาการไทยหลายท่านก็ได้สนับสนุนและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการจัดการปกครองที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมที่บรรทัดดี อูรรณโณ ได้กล่าวว่า การจะจัดการปกครองอย่างไรก็ตาม จะต้องจัดให้รัฐบาลมีอำนาจ และบทบาท

น้อยลง เพื่อที่ประชาชนจะได้มีอำนาจและบทบาทมากขึ้น (Less Government More People)¹ โดยเหตุผลที่มุ่งไปให้อำนาจกับประชาชน เพื่อให้ประโยชน์ทางการปกครองสูงสุดลงสู่ประชาชนอย่างแท้จริง

โดยระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นสูงสุด คือ การมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาล ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการเข้าไปทำการตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ ถึงแม้ว่ามีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ประชาชนสามารถเข้าเสนอชื่อเพื่อถอดถอนนักการเมืองที่เห็นว่าข้าราชการประจำหรือข้าราชการการเมืองมีพฤติกรรมสุ่มเสี่ยงต่อการกระทำการทุจริต คอร์รัปชัน ในตำแหน่งหน้าที่ แต่ผลที่ออกมาคือเป็นเรื่องที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการตรวจสอบค่อนข้างน้อย โดยสถิติที่สะท้อนให้เห็นคือ จำนวนผู้ร้องเรียนข้อมูลความผิดเพื่อให้ตรวจสอบผู้แทนหรือผู้บริหารประเทศในกรณีทุจริตคอร์รัปชันกับสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ในปี 2556 มีจำนวนทั้งสิ้น 120 ครั้ง (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2557) ซึ่งถือว่ามียุทธศาสตร์ที่น้อยมาก โดยการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการของภาคประชาชนในการใช้อำนาจของหน่วยราชการอื่น ๆ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำลังมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นเพราะเป็นองค์กรที่กระจายทั่วประเทศในการขับเคลื่อนงานร่วมกับภาครัฐต่าง ๆ

จากข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตรวจสอบทางการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเป็นนารูปแบบที่ได้จากผลการศึกษาไปเผยแพร่ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือบุคคลที่สนใจไปใช้ประโยชน์ได้เป็นลำดับต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากร ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่มีสิทธิเลือกตั้ง อายุ 18 ปีขึ้นไป ที่อยู่อาศัยในเขตการปกครองส่วนท้องถิ่น ภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศประกอบด้วย ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ และ รวมทั้งสิ้น จำนวน 46,939,549

2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนที่มีสิทธิเลือกตั้ง อายุ 18 ปี ขึ้นไป ที่อยู่อาศัยในเขตการปกครองส่วนท้องถิ่น ภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศประกอบด้วย ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ จำนวน 800 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multistage Random Sampling)

¹ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. ระบบการตรวจสอบการทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง. (กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2538), หน้า 19.

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ ใช้แบบสอบถาม

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

1. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้อำนาจท้องถิ่นของภาคประชาชนทางตรง

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการตรวจสอบการใช้อำนาจท้องถิ่นของภาคประชาชนทางตรง

เรื่อง	\bar{X}	SD	แปลผล	อันดับที่
1 .การตรวจสอบการจัดทำข้อบังคับงบประมาณประจำปีหรือมติขององค์กรท้องถิ่น	1.50	0.91	น้อย	3
2. การตรวจสอบแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	1.51	0.86	น้อย	2
3. การตรวจสอบพฤติกรรมทางการบริหารของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับท้องถิ่น	1.43	0.78	น้อย	4
4. การตรวจสอบการจัดซื้อจัดจ้าง	1.37	0.85	น้อย	5
5. การตรวจสอบโครงการพัฒนาต่าง ๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	1.62	0.76	น้อย	1
เฉลี่ยรวม	1.47	0.83	น้อย	

จากตารางที่ 1 แสดงถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในทางตรง ภาพรวมพบว่าภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทางตรง อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 1.47$) โดยพิจารณาเรื่องที่มีการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบทางตรงมากที่สุด คือ การตรวจสอบโครงการพัฒนาต่าง ๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเรื่องที่มีการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบทางตรงน้อยที่สุด คือ การตรวจสอบการจัดซื้อจัดจ้าง

2. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้อำนาจท้องถิ่นของภาคประชาชนทางอ้อม

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการตรวจสอบการใช้อำนาจท้องถิ่นของภาคประชาชนทางอ้อม

เรื่อง	\bar{X}	SD	แปลผล	อันดับที่
1. การตรวจสอบผ่านสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง	1.90	0.66	น้อย	2
2. การตรวจสอบผ่านสำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริต	1.50	0.83	น้อย	3
3. การตรวจสอบผ่านสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน	1.21	0.90	น้อย	5
4. การตรวจสอบผ่านสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน	1.53	0.91	น้อย	4
	2.11	0.65	น้อย	1

เงินแผ่นดิน 5. การตรวจสอบผ่านส่วนราชการ
ส่วนภูมิภาค

รวม	1.65	0.79	น้อย
-----	------	------	------

จากตารางที่ 2 แสดงถึง รูปแบบการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาพรวมพบว่าภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทางอ้อม อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 1.65$) โดยพิจารณาเรื่องที่มีการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบทางอ้อมมากที่สุด คือ การตรวจสอบผ่านส่วนราชการส่วนภูมิภาค และเรื่องที่มีการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบทางอ้อมน้อยที่สุด คือ การตรวจสอบผ่านสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน

3. ภาพรวมรูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ตารางที่ 3 ผลสรุปภาพรวมรูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เรื่อง	\bar{X}	SD	แปลผล	อันดับที่
1. การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบของภาคประชาชนทางตรง	1.47	0.83	น้อย	2
2. การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบของภาคประชาชนทางอ้อม	1.65	0.79	น้อย	1
รวม	1.56	1.62	น้อย	

จากตารางที่ 3 แสดงถึงการสรุปภาพรวมรูปแบบการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาพรวม พบว่าภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 1.56$)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติได้แก่ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สรุปผลวิจัยพบว่า

รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มี 2 รูปแบบ คือรูปแบบการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบทางตรง และทางอ้อม โดยในภาพรวมพบว่าทั้งสองรูปแบบการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ มีอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 1.56$)

1. รูปแบบการมีส่วนร่วมทางตรง ได้แก่ การตรวจสอบการจัดทำข้อบังคับงบประมาณประจำปี หรือมติขององค์กรท้องถิ่น การตรวจสอบแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การตรวจสอบพฤติกรรมทางการ

บริหารของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับท้องถิ่น การตรวจสอบการจัดซื้อจัดจ้าง การตรวจสอบโครงการพัฒนาต่าง ๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในภาพรวมภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบทางตรง อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 1.47$)

2. รูปแบบการตรวจสอบการใช้อำนาจของประชาชนในทางอ้อม ได้แก่ การตรวจสอบผ่านสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริต สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน สำนักงานผู้ตรวจเงินแผ่นดิน ส่วนราชการส่วนภูมิภาค ได้แก่ นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด และศูนย์ดำรงธรรมจังหวัด ในภาพรวมภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบทางอ้อม อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 1.65$)

อภิปรายผล

จากการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพบว่า การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาพรวมอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.56 อาจเป็นเพราะว่าระดับการเข้าไปร่วมตรวจสอบการใช้อำนาจ ถือเป็นขั้นของการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับสูง² ซึ่งการดำเนินการเป็นไปได้ยาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ³ ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล อยู่ในระดับน้อย ดังนั้นสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของการเมืองภาคประชาชนหรือภาคพลเมืองในท้องถิ่นที่ยังคงเข้าไปมีบทบาทในการทำกิจกรรมทางการเมืองในขั้นสูงมีไม่มากนัก ทั้งนี้ การเมืองภาคประชาชน ดังที่ ณรงค์ บุญสวยขวัญ ให้ความหมายว่า การที่พลเมืองในฐานะสมาชิกของสังคมเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการของการใช้อำนาจของสมาชิก อันมาจากจิตสำนึกที่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของตนเอง ท่ามกลางการเมืองเชิงสถาบันหรือการเมืองเชิงตัวแทน เพื่อตัดสินใจในการจัดการตนเองและร่วมกัน เพื่อทำกิจกรรมของชุมชนและสาธารณะให้เกิดความสุขจนเป็นสังคมการเมืองที่ดี⁴ โดยในทางปฏิบัติความสามารถของภาคประชาชนในการเข้าไปแสดงบทบาทต่าง ๆ เป็นไปได้อย่างจำกัด ไม่ว่าจะเป็นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ ขนาดกลาง หรือขนาดเล็ก ค่อนข้างดำเนินการได้ยาก

หากพิจารณาถึงลักษณะการตรวจสอบที่ภาครัฐเปิดช่องทางให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีการดำเนินการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในงานด้านตรวจสอบ ดังที่ วรทัต ลัยนันท์ ได้แยกประเด็นลักษณะการตรวจสอบ ควบคุมการทำงานในองค์การบริหารส่วนตำบล ไว้ดังนี้ 1. ตรวจสอบพฤติกรรมของสมาชิกสภา อบต.ที่ประชาชนเลือกตั้งให้ทำประโยชน์แก่ประชาชน 2. เข้าร่วมรับฟังการประชุมของสภา อบต. อย่างสม่ำเสมอ 3. ขอรับทราบข้อมูลข่าวสารจาก อบต. หากเห็นว่าการทำงานไม่โปร่งใส 4. ตรวจสอบแผนพัฒนาของ อบต. หากเห็นว่าการทำงานไม่โปร่งใส 5. ตรวจสอบการจัดทำข้อบังคับ งบประมาณรายจ่ายประจำปีของ อบต. ว่ามีการใช้จ่ายเงินตรงตามแผนพัฒนาประจำปีของ อบต. หรือไม่ 6. ตรวจสอบติดตามการก่อสร้าง

² Arnstein, S. R. Ladder of citizen participation. Journal of American Institute of Planner, 35, 216-224, (1969).

³ พรทิพย์ ทับแก้ว และปรกรณ์ ประจัญบาน. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, ม.ป.ป.

⁴ ณรงค์ บุญสวยขวัญ. การเมืองภาคพลเมือง. (กรุงเทพฯ: เอดิชั่นเพส โปรดักส์, 2552), หน้า 17.

โครงการ และการใช้จ่ายงบประมาณของ อบต. ถูกต้อง โปร่งใส และเกิดประโยชน์หรือไม่ 7. คัดค้านข้อบังคับหรือมติของ อบต. ที่ทำให้ประชาชนเดือดร้อน 8. ร่วมกับ อบต. แสดงความคิดเห็นเพื่อพิจารณาข้อดีข้อเสียของโครงการของรัฐตามกระบวนการประชาธิปไตย 9. ติดตามข้อมูลข่าวสาร และประกาศของ อบต. 10. การดำเนินงานเพื่อให้การตรวจสอบ ควบคุม อบต. บรรลุผลซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ในทางปฏิบัติก็ยังคงมีปัญหาที่ภาคประชาชนยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ภาครัฐควรสนับสนุนนโยบาย หรือยุทธศาสตร์การเสริมพลังอำนาจให้แก่ภาคประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
2. ภาครัฐควรกำหนดรูปแบบการตรวจสอบทางตรงและทางอ้อมให้แก่ภาคประชาชนให้มีความชัดเจน และสามารถขับเคลื่อนได้โดยภาคประชาชนที่รวมตัวเป็นกลุ่ม หรือเชิงปัจเจกบุคคล
3. ภาครัฐควรประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการที่มีความเกี่ยวข้องในงานการตรวจสอบการใช้อำนาจในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ดำเนินงานเชิงบูรณาการร่วมกันกับภาคประชาชน
4. ภาครัฐควรกำหนดแนวทางการพัฒนาที่สามารถใช้ดำเนินการร่วมกันในการตรวจสอบการใช้อำนาจในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
5. ภาครัฐควรให้อิสระแก่องค์กรภาคประชาชนในการทำหน้าที่ในการตรวจสอบการใช้อำนาจในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
6. ภาครัฐควรออกมาตรการคุ้มครองความปลอดภัยให้แก่ประชาชนที่มีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้อำนาจในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยไม่มีการแทรกแซงภายใน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. การตรวจสอบการใช้อำนาจทางตรงของภาคประชาชน
 - 1.1 การตรวจสอบการจัดทำข้อบังคับงบประมาณประจำปีหรือมติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชนควรร่วมติดตามการวางแผนปรับเปลี่ยนและพัฒนาระบบการบริหารงบประมาณในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มากขึ้น เพื่อสร้างความโปร่งใสในการใช้งบประมาณ
 - 1.2 การตรวจสอบแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชนควรเข้าไปมีส่วนร่วมประเมินแผนยุทธศาสตร์ 3 ปี ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในอัตราส่วนที่มากขึ้น เพื่อให้ได้แผนพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่มากที่สุด
 - 1.3 การตรวจสอบพฤติกรรมทางการบริหารของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับท้องถิ่น ภาคประชาชนควรแสดงออกถึงจุดยืนทางการเมืองที่ถูกต้องหากพบผู้บริหารประพฤติตนในทางที่ไม่ถูกต้อง
 - 1.4 การตรวจสอบการจัดซื้อจัดจ้าง ภาคประชาชนควรมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการจัดซื้อจัดจ้างในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีการเปลี่ยนตัวแทนที่ไม่มีส่วนร่วมได้ส่วนเสียไปร่วมดำเนินการ
 - 1.5 การตรวจสอบการโครงการพัฒนาต่าง ๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชนควรใส่ใจในโครงการต่าง ๆ ที่ท้องถิ่นดำเนินการ โดยเฉพาะโครงการพัฒนาทางสังคมเพราะมีผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างมาก

2. การตรวจสอบการใช้อำนาจทางอ้อมของภาคประชาชน

2.1 ศูนย์ดำรงธรรม ควรประชาสัมพันธ์บทบาทหน่วยงานในการเป็นช่องทางในการรับเรื่องราวร้องเรียนให้แก่ภาคประชาชนมากยิ่งขึ้น

2.2 กกต. ควรมีช่องทางในการประสานความร่วมมือกับภาคประชาชนในการพิจารณาถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ได้มาในตำแหน่งที่ไม่ถูกต้อง

2.3 สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน ต้องมีมาตรการในการติดตามตรวจสอบโดยใช้ข้อมูลจากภาคประชาชนในพื้นที่ประกอบการพิจารณามากยิ่งขึ้น

2.4 สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริต ควรมีหน่วยงานในพื้นที่ในการประสานข้อมูลกับภาคประชาชน

2.5 ภาคประชาชนควรดำเนินการร่วมมือกับองค์กรอิสระและการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานราชการในพื้นที่ ในการตรวจสอบการใช้อำนาจในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2.6 ควรมีช่องทางให้ภาคประชาชนที่หลากหลายในการติดต่อกับส่วนราชการต่าง ๆ เพื่อให้ข้อเท็จจริงในเรื่องการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2.7 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการสร้างตัวแบบการเรียนรู้ในการติดตามตรวจสอบการใช้อำนาจในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้แก่ประชาชน

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการตรวจสอบการใช้อำนาจของประชาชนในระดับท้องถิ่นกับภาคภูมิภาคและส่วนกลาง

2. ควรศึกษารูปแบบการตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรท้องถิ่นของภาคประชาชนโดยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพควบคู่กับเชิงปริมาณ

บรรณานุกรม

ณรงค์ บุญสวยขวัญ. การเมืองภาคพลเมือง. กรุงเทพฯ: เอดิชั่นเพส โปรดักส์, 2552.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. ระบบการตรวจสอบการทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง. กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2538.

_____. การสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2542.

พรทิพย์ ทับแก้ว และปกรณ์ ประจัญบาน. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, ม.ป.ป.

สำนักงานป้องกันการทุจริตภาคการเมือง. คู่มือการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเครือข่าย อปท.ไปร่องใส หัวใจคุณธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, มมป..

วรทัต ลัยนันท์. การมีส่วนร่วมการปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2545.

Arnstein, S. R. Ladder of citizen participation. Journal of American Institute of Planner, 35, 216-224, (1969).

การจัดการองค์การภาครัฐเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม Public Management for Social Change

ดาบตำรวจ ดร.ไทยมณี ไชยาฤทธิ
กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ฉะเชิงเทรา

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อการวิเคราะห์ระบบการจัดการองค์การภาครัฐเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พบว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงฝ่ายองค์กรรัฐจะต้องมีการกำหนดนโยบายองค์กรทางด้านบริหารจัดการโดยเฉพาะประเด็นการมีส่วนร่วม การปรับโครงการทางการบริหารโดยการจัดแบ่งออกเป็นหน่วยงานย่อยต่าง ๆ กำหนดอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบและการส่งเสริมระบบความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานย่อยเหล่านั้น ความร่วมมือใน เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต่างฝ่ายต่างยอมรับแต่ในการทำงานโดยทั่วไป ระบบการบริหารงบประมาณ มีการควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณให้เป็นไปตามแผนงาน และโครงการ และการตรวจสอบและประเมินผลเพื่อติดตามความก้าวหน้าของภารกิจและหรือประเมินว่าภารกิจสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่

คำสำคัญ : การจัดการ, องค์การภาครัฐ, การเปลี่ยนแปลงสังคม.

Abstract

This article is aimed at analyzing the corporate governance system for social change. It is found that the factors that cause the change of the state organization must be the organization of organizational management policy, especially the issues of participation. Adjustment of administrative projects by sub- divisions. Determine the authority and responsibility and promote the relationship between those subordinate units. Cooperation in to reach the goals that both parties accept, but in general work. Budget management system Have budgeted controls been implemented in accordance with plans and projects, and monitored and evaluated to track mission progress and / or assess whether mission accomplished for the intended purpose?

Keywords: Management, Government Organization, Social Change

บทนำ

การบริหารมีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน “Administrare” หมายถึง ช่วยเหลือ หรืออำนวยความสะดวก การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “minister” ซึ่งหมายถึง การรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี สำหรับความหมายดั้งเดิมของคำว่า Administer หมายถึง การติดตามดูแลสิ่งต่าง ๆ ส่วนคำว่า การจัดการ มักนิยมใช้ในภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อมุ่งแสวงหากำไรหรือกำไรสูงสุด แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองคำนี้ก็อาจใช้แทนกันได้ ซึ่งหมายถึงการบริหาร เช่นเดียวกัน ส่วนการจัดการ หมายถึง กระบวนการประสานกิจกรรมหรืองานต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทำให้งานสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลภายใต้การดำเนินงานของคนอื่น¹ ให้ตัวอย่างของการจัดการว่า เมื่อคนสองคนช่วยกันเข็นก้อนหินซึ่งคนเพียงคนเดียวทำให้ขยับเขยื้อนไม่ได้ การจัดการก็เกิดขึ้นแล้ว การกระทำที่ดูเป็นเรื่องธรรมดา ๆ นั้น มีลักษณะพื้นฐานสำคัญ 2 ประการของสิ่งที่เรียกว่าการจัดการ คือ มีเจตนาหมายคือวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการเคลื่อนก้อนหินไปให้ได้ และมีการกระทำที่ร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกัน และการที่คนมากกว่าคนหนึ่งขึ้นไปใช้พลังร่วมกันเพื่อให้ได้ผลบางอย่างบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งไม่สามารถกระทำได้โดยปราศจากความร่วมมือกันเช่นนั้น² เพราะฉะนั้น การขับเคลื่อนกลไกและกระบวนการจัดการองค์กรภาครัฐและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะเกิดความสำเร็จไม่ได้ก็ด้วยผู้บริหารนั่งคิดอ่านอยู่เพียงคนเดียวแต่จะต้องมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากหลายฝ่ายผ่านการเปิดโอกาสของผู้บังคับบัญชาสูงสุดและการประสานประโยชน์ร่วมกันจากประชาสังคมทั้งหมดเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดีกว่า

แนวคิดการบริหารจัดการองค์กรภาครัฐ

แนวคิดการบริหารจัดการองค์กรภาครัฐเป็นไปเพื่อการทำหน้าที่ของข้าราชการเพื่อประโยชน์สุขประชาชนทั้งประเทศหากองค์กรภาครัฐมีปัญหาจะทำให้สังคมเกิดปัญหาตามไปด้วยเพราะองค์กรภาครัฐเปรียบเสมือนตัวแทนของประชาชนย่อมต้องการหลักการในการปฏิบัติหน้าที่เรียกว่า หลักการทำงานตามระบบราชการหรือองค์กรภาครัฐ ซึ่งในปัจจุบันจะมีแนวคิด ทฤษฎีมากมายที่สามารถอธิบายและนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยมีสาระสำคัญของหลักการการการการมีดังต่อไปนี้³

1. หน้าที่ทางการบริหาร (Management function) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร 5 ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุม (Controlling)
2. ผู้บริหารจะต้องมีลักษณะพร้อมด้วยความสามารถทางร่างกายจิตใจ ไหวพริบ การศึกษาหาความรู้ เทคนิคการทำงานและประสบการณ์ต่าง ๆ

¹ Robbins, Stephen P. and Coulter, M. **Management**, (7thed. New Jersey : prentice Hall International, Lnc 2002), P.6.

² Herbert A.Simon, Donald W.Smithburg and Viotor A.Thompson. **Public Administration**. 14th ed. (New York : Alfred A. Knope, Inc., 1971), P.108.

³ Henri Fayol, **Industrial and General Administration**, (New York : Mc-Grew Hill, 1930), P.18.

3. หลักการบริหาร ซึ่งมีหลักทั่วไปที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้บริหาร 14 ข้อ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) หลักการเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ (Authority and responsibility)
- 2) หลักของการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว (Unity of command)
- 3) หลักการมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Unity of direction)
- 4) หลักการดำรงไว้ซึ่งสายงาน (Scalar of chain)
- 5) หลักการแบ่งงานกันทำ (Division of work. or specialization)
- 6) หลักเกี่ยวกับระเบียบวินัย (Discipline)
- 7) หลักของการถือประโยชน์ส่วนบุคคลรองจากประโยชน์ส่วนร่วม (Subordination of individual to general interest)
- 8) หลักของการให้ผลประโยชน์ตอบแทน (Remuneration)
- 9) หลักของการรวมอำนาจไว้ส่วนกลาง (Centralization)
- 10) หลักของการมีระเบียบเรียบร้อย (Order)
- 11) หลักของความเสมอภาค (Equity)
- 12) หลักของการมีเสถียรภาพของการว่าจ้างทำงาน (Stability of tenure)
- 13) หลักของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Initiative)
- 14) หลักของความสามัคคี (Esprit de corps)

กล่าวได้ว่า การบริหารจัดการสิ่งใดก็ตามจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในสิ่งนั้น และพัฒนาสมรรถภาพและทักษะการบริหารสิ่งนั้น ๆ ด้วยปัญญาประกอบกับความชำนาญหรือความเชี่ยวชาญในการทำงาน ดังนั้น ทักษะการบริหารจึงเป็นความชำนาญหรือความเชี่ยวชาญในการบริหารและในการบริหารวัดให้มีประสิทธิภาพนั้น เจ้าอาวาสจำเป็นต้องมีทักษะการบริหารงานเพราะทักษะเป็นความสามารถที่จะเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจ ออกมาในรูปของการกระทำ การที่ผู้บริหารหรือเจ้าอาวาสจะบริหารงานให้ประสบความสำเร็จได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความสามารถหรือทักษะในการบริหารงานนั้นด้วย อีกทั้งทักษะยังเป็นการวัดความสามารถของบุคคลที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน ซึ่งได้นำเอาความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์มาปฏิบัติต่อการดำเนินงานในองค์กรได้อย่างชำนาญและมีประสิทธิภาพ กระบวนการบริหารจัดการไว้ว่า กระบวนการบริหารประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 7 ประการ เรียกโดยย่อว่า “Posdcorb Model” ซึ่งอธิบายความหมายได้ดังนี้⁴

- 1) P=Planning หมายถึงการวางแผนงาน ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความรู้วิทยาการ และวิจารณ์ญาณ วิจัยเหตุการณ์ ในอนาคต แล้วกำหนดวิธีการถูกต้องอย่างมีเหตุผล
- 2) O=Organizing หมายถึงการจัดส่วนราชการหรือองค์กร
- 3) S=Staffing หมายถึงการจัดบุคคลมาปฏิบัติงานหรือการบริหารงานบุคคล

⁴ กุลิกและยุวีก อ่างใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, 2553), หน้า 46.

- 4) D=Directing หมายถึงการศึกษาวិธีการ อำนาจการควบคุม นิเทศงาน
- 5) Co=Coordinating หมายถึงความร่วมมือ ประสานงาน
- 6) R=Reporting หมายถึงการรายงานผลการปฏิบัติงาน การประชาสัมพันธ์
- 7) B=Budgeting หมายถึงการเงิน งบประมาณ

ระบบการบริหารจัดการองค์กร คือ ระบบการทำงานของผู้บริหาร ในการบริหารจัดการระบบต่าง ๆ ขององค์กรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อให้เกิดผลสำเร็จมากที่สุดสำหรับองค์กร ระบบการบริหารนี้หากจะพิจารณาเริ่มจากระบบต่าง ๆ ขององค์กร โดยสัมพันธ์มาถึงการปฏิบัติหน้าที่การบริหารโดยนักบริหารแล้ว ระบบการบริหารจัดการจะสามารถสรุปได้ดังนี้

1) จากระบบโอกาสขององค์กร ที่เปิดกว้างเผชิญกับสภาพลุ่มนั้น ผู้บริหารจะต้องมีภาระต้องติดตามสภาพแวดล้อม และกำหนดให้องค์กรมีเป้าหมาย แผนงานที่ดีที่สุดตลอดเวลาที่คือ “การบริหารจัดการโอกาส” ซึ่งนับเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการใช้ความคิดและมีความคิดเป็นเลิศ (Ideas) โดยนักบริหาร แผนงานที่ดีสำหรับองค์กรจึงเกิดขึ้น งานบริหารด้านนี้หากมองเป็นภาระหน้าที่และกิจกรรมทางการบริหารจัดการที่มีผู้บริหารต้องกระทำแล้วอาจเรียกได้ว่า เป็นการวางแผน (Planning) นั้นเอง ซึ่งในทางปฏิบัติจะหมายถึงการสนใจทำการวางแผนโดยตัวนักบริหารเอง รวมทั้งระบบการวางแผนที่พัฒนาขึ้นใช้ในทุกระดับ และการมีส่วนร่วมในการวางแผนของผู้บริหารระดับต่าง ๆ และพนักงานปฏิบัติด้วย

2) จากระบบงานที่มีทรัพยากรที่คุณค่าในตัว ผู้บริหารจะต้องรู้จักแบ่งปันและ จัดระเบียบการให้ตรงกับความต้องการและต้องการตลอดเวลา ภาระหน้าที่งานละกิจกรรมทางการบริหารที่ผู้บริหารทำอยู่นี้ ก็คือ องค์กรหรือการบริหารงาน ซึ่งขอบเขตจะคลุมตั้งแต่การจัดโครงสร้างองค์กร การจัดระบบงานและกระแสการไหลของงาน รวมทั้งขั้นตอนวิธีทำงานต่าง ๆ ทั้งนี้หากมีการพร้อมทุกด้านตามที่กล่าว ก็อาจจะช่วยให้เกิดความมั่นใจว่าทรัพยากรเหนือสิ่งของ (Things) สิ่งต่างถูกจัดเตรียมไว้ใช้ปฏิบัติงานอย่างอื่นดีที่สุดแล้ว

3) จัดระบบคนผู้ปฏิบัติงาน ที่เป็นกระบวนการทำงานอันเป็นผลจากการเกี่ยวข้องระหว่างกันและเข้าใจกันของผู้ทำงานทุกฝ่าย ทั้งหัวหน้าหรือผู้นำ ผู้ร่วมงานและผู้ปฏิบัติงานในทุกจุดนั้น การจะเป็นไปในทางใด อย่างไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับคน ผู้ปฏิบัติที่มีชีวิตจิตใจ และความรู้สึก และต้องการชักจูงใจ โน้มน้าวและเสริมสร้างให้เกิดพลังร่วมและพลังทุ่มเทต่าง ๆ ซึ่งมีตั้งแต่การเรียนรู้จัดคัดเลือกคน การรู้จักศิลปะการสั่งการ และรวมถึงการรู้จักวิธีควบคุมคนให้ปฏิบัติงานด้วยความทุ่มเทและตั้งใจที่จะให้ได้ผลการผลิตสูงและได้คุณภาพที่ดีพร้อมกัน

บทบาทของผู้บริหารจัดการที่สำคัญยิ่ง ก็คือการต้องเป็นผู้ทำหน้าที่ประสานการทำงาน (Integration) ของระบบต่าง ๆ ขององค์กรให้สามารถทำงานร่วมกันจนบรรลุเป้าหมายลงได้ดีตลอดเวลาผู้บริหารจะต้องจัดการ (Manage) ให้ระบบงาน และระบบคน ทำงานร่วมกันเป็นกระบวนการวิธีทำงานที่มีประสิทธิภาพในการแปรสภาพปัจจัยต่าง ๆ ให้เป็นผลงานที่ดี โดยทั้งนี้ทุกอย่างที่ดำเนินไป จะต้องสอดคล้องเป็นไปตามสภาพเงื่อนไขของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ โดยมีการเสี่ยงน้อยที่สุดและช่องทางสำเร็จได้มากที่สุดในทุกทิศทางที่ปลอดภัยตามช่องโอกาสที่ได้วิเคราะห์ ติดตามโดยผู้บริหารตลอดเวลา ในส่วนนี้ก็คือการบริหารจัดการโอกาส ซึ่งนับเป็นภาระหน้าที่โดยตรงที่จะต้องกระทำด้วยตนเองเป็นลำดับแรก และกระทำอย่างต่อเนื่องด้วย

ผู้บริหารเป็นผู้นำแต่ผู้นำบางคนอาจจะไม่ได้เป็นผู้บริหาร สำหรับผู้นำที่เป็นผู้บริหารหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร ได้แก่การวางแผน การจัดสายงาน การจัดพนักงาน การสั่งการและการควบคุม นอกจากนี้ผู้นำยังต้องทำหน้าที่ประสานงาน จูงใจและหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เพื่อให้งานภายใต้การบริหารของตนดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างคล่องแคล่ว สะดวกและราบรื่นที่สุด ซึ่งการที่จะประสบความสำเร็จดังกล่าวได้มากนักน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับผู้บริหารทุกระดับว่ามีสำนึกและทักษะพื้นฐานของการบริหารเพียงใด โดยทั่วไปแล้วนักบริหารจะต้องมีความสามารถหรือทักษะด้านการตัดสินใจและการติดต่อสื่อสาร⁵ ผู้บริหารควรมีทักษะพื้นฐานในการบริหาร 3 ประการ คือทักษะด้านเทคนิค ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และทักษะด้านความคิด ผู้บริหารทุกระดับจะต้องมีพื้นฐานทั้ง 3 โดยที่ผู้บริหารระดับสูงต้องมีทักษะด้านความคิดมากที่สุด ซึ่งก็ตรงกันข้ามกับผู้บริหารระดับต้นที่มีทักษะด้านเทคนิคมากที่สุด

1. ทักษะด้านเทคนิค เป็นความรู้เกี่ยวกับการใช้เครื่องมือและวิธีการทำงาน จัดเป็นความสามารถขั้นปฏิบัติงานเฉพาะอย่าง ผู้นำในหน่วยงานจะต้องรู้ แม้ว่าจะไม่ได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองก็ตาม เช่น ผู้จัดการฝ่ายผลิตในองค์การเภสัชกรรมควรจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสูตรหรือส่วนผสมของตัวยาแต่ละชนิด คุณภาพของสารเคมีที่จะใช้ตลอดจนกรรมวิธีที่จำเป็นในการผสมยาเพื่อให้ได้มาตรฐานที่ถูกต้อง มีความรู้ในคุณภาพของเครื่องจักรเครื่องมือที่อาจนำมาใช้ทันแรงได้ โดยปกติความสามารถชนิดนี้อาจได้มาด้วยการศึกษาอบรม การฝึกงาน หรือจากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรง

2. ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ เป็นความสามารถเข้ากับคนได้ เข้าใจพฤติกรรมแต่ละบุคคล ความสามารถที่จะใช้ถ้อยคำที่ถูกต้องใจผู้ร่วมงานเพื่อชักจูงใจให้เขาเหล่านั้นปฏิบัติหรืองดเว้นการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งได้ตามที่ต้องการ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้บริหารที่ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับบุคคลหลายฝ่าย แต่ละฝ่ายมีบุคลิกภาพตลอดจนความคิดความเชื่อที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในโลกธุรกิจอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่เน้นบุคคลเป็นทรัพยากรหลักในการผลิตด้วยแล้ว การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีก็ช่วยให้ได้รับความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่ายยิ่งขึ้น ความสามารถในเชิงมนุษยสัมพันธ์นี้ผู้นำอาจได้มาด้วยการฝึกฝนและจากประสบการณ์ประกอบกับบุคลิกภาพส่วนตัว

3. ทักษะด้านความคิด ความสามารถในการนึกคิดต้องอาศัยสติปัญญาและการฝึกฝน ผู้นำที่ดีจะต้องสามารถเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างทอ่งแท้ สามารถแยกแยะประเด็นได้ถูกต้องว่าอะไรเป็นประเด็นหลัก อะไรเป็นประเด็นรอง สามารถวิเคราะห์อย่างเป็นระบบว่าอะไรเป็นสาเหตุและอะไรเป็นผลที่ตามมาจากสาเหตุที่ต่างกัน ใครเป็นผู้ทำให้เกิด ใครเป็นผู้อยู่เบื้องหลังการทำให้เกิดซึ่งเหตุการณ์ชนิดใด เช่น เมื่อผลผลิตตกต่ำในช่วงการผลิตขณะใดขณะหนึ่ง ผู้นำที่ดีจะต้องวิเคราะห์ให้ได้ว่าการตกต่ำในการผลิตนั้นเกิดขึ้นเพราะปัจจัยใดเป็นปัจจัยหลัก ปัจจัยใดเป็นปัจจัยภายนอกซึ่งเป็นความตกต่ำทางเศรษฐกิจโดยทั่วไปหรือเพราะปัจจัยภายใน⁶

สังคมมนุษย์มีลักษณะเช่นเดียวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ คือ มีการเปลี่ยนแปลง บางสังคมเปลี่ยนแปลงช้าขณะที่บางสังคมเปลี่ยนเร็ว ในอดีตสังคมส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ จนเกือบไม่มีอะไร

⁵ พิชัย ผกาทอง, พระสงฆ์กับภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มปป.), หน้า 5.

⁶ Katz, Robert L, *Skills of an Effective Administration*, (Harvard Business Review 33, 1995), (January-February) : pp. 33-42.

เปลี่ยนอย่างสำคัญในรอบร้อยปี แต่ในระยะประมาณร้อยปีที่แล้วสังคมจำนวนหนึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างมากจากสภาพสังคมแบบโบราณกลายเป็นสังคมสมัยใหม่ ที่เห็นชัดเจนคือการเปลี่ยนจากสังคมแบบเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม จากสังคมแบบชนบทมาเป็นสังคมเมือง เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่าหมายถึง การเปลี่ยนรูปแบบของโครงสร้างทางสังคม พฤติกรรมทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นไปได้ทั้งในทางบวกและทางลบ คือมีสิ่งใหม่เกิดขึ้นหรือเพิ่มขึ้น และสิ่งที่มีอยู่เดิมสิ้นสภาพหรือถูกทำลายไป การเปลี่ยนแปลงในทางที่มีสิ่งใหม่หรือเพิ่มขึ้นที่เห็นชัด ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ที่เป็นวัตถุสิ่งของและเทคนิค วิธีการ จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การขยายตัวของเมือง การสื่อสารและการคมนาคมที่รวดเร็วและสะดวก ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เป็นต้น

การบริหารจัดการงานยังมีอุปสรรคและปัญหาขัดข้องหลายประการ เช่น ปัญหาการจัดหน่วยงาน ปัญหาเกี่ยวกับตัวบุคคล ปัญหาเรื่องเครื่องมือเครื่องจักรและการฝึกงาน ปัญหาเรื่องหลักสูตร การคัดเลือกบุคคล การแนะแนว วิธีการสอน การวัดผล การประสานงาน และการใช้จ่ายเงิน จุดอ่อนที่สำคัญที่สุดในการบริหารงานนี้ได้แก่ การใช้จ่ายเงินแต่ละปีต่ำกว่างบประมาณที่ตั้งไว้มาก แสดงให้เห็นว่าไม่ได้ปฏิบัติงานเต็มตามแผนงานที่วางไว้ เพราะการใช้จ่ายเงินหมายถึงงานที่ต้องกระทำเพื่อชดเชยกับเงินที่ใช้ไป เมื่อไม่ใช้จ่ายเงิน เงินก็ไม่เป็นอุปกรณ์สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้แก่งาน จริงอยู่แม้ว่าเงินที่จ่ายจริงกับงบประมาณที่ตั้งไว้มีจำนวนไม่เท่ากัน เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้น แต่การที่จ่ายเงินต่ำกว่างบประมาณมากนั้น เป็นผลเสียต่อการดำเนินงานอย่างยิ่ง เพราะเป็นผลทำให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความล่าช้า⁷ ดังนั้นการบริหารจัดการที่ดีต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของงบประมาณที่ใช้ ระยะเวลาในการดำเนินงาน และที่สำคัญคือสภาพสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องความต้องการของประชาชน การจัดการองค์การภาครัฐที่ดีนั้นต้องสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การวิเคราะห์การจัดการองค์การภาครัฐเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การบริหารจัดการองค์การภาครัฐให้ประสบผลสำเร็จภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมสามารถทำได้ โดยกระบวนการบริหารจัดการประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร การจัดหาบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การรายงานผลปฏิบัติงาน และการจัดงบประมาณ ซึ่งกระบวนการทั้ง 7 ขั้นตอนนี้จะทำให้เกิดแนวทางการปฏิบัติเพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างองค์การภาครัฐที่สามารถภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยการนำกระบวนการมาสร้างเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ผลสำเร็จ ซึ่งแนวทางในการปฏิบัติประกอบด้วย

1. นโยบาย การกำหนดนโยบายขององค์กรนั้นเพื่อนำไปบริหารจัดการ องค์กรต้องกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับความเป็นจริงขององค์กรและสังคมเป็นสำคัญ ความเป็นจริงขององค์กรหมายถึง สถานะทางการเงินขององค์กรความรู้และความสามารถของบุคลากรในองค์กร สภาพสังคมในปัจจุบัน เช่น ขณะนี้สังคมของประเทศเป็นระบอบประชาธิปไตยการกำหนดนโยบายก็ต้องให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน ไม่ใช่กำหนด

⁷ บัวพรม ธีรภักดิ์พันธุ์, “การบริหารงานการผลิตช่างฝีมือพลเรือนในความช่วยเหลือขององค์การ ส.ป.อ.”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2549), บทคัดย่อ.

นโยบายเสมือนกับองค์กรอยู่ในสมัยที่ประเทศเป็นเผด็จการ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งของการกำหนดนโยบาย เช่น การกำหนดนโยบายในการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารองค์กร ซึ่งในการกำหนดนโยบายขององค์กรได้นั้นต้องมีการวางแผนให้สอดคล้องกับความเป็นจริงขององค์กร และสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยการนำกระบวนการมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดนโยบาย ได้แก่ การวางแผน เป็นขั้นตอนแรกในกระบวนการบริหารจัดการองค์กร การวางแผนเป็นความพยายามในการบูรณาการทรัพยากรบริหาร คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยี ที่องค์กรมีอยู่อย่างจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรและเตรียมพร้อมที่จะรับมือกับสถานการณ์ที่คาดว่าจะเปลี่ยนแปลงในอนาคต แล้วกำหนดวิธีการโดยถูกต้องอย่างมีเหตุผล ออกมาเป็นนโยบายที่ใช้ในการบริหารจัดการองค์กรนั่นเอง

2. โครงสร้างการบริหาร การกำหนดโครงสร้างขององค์กรอย่างเป็นทางการ โดยการจัดแบ่งออกเป็นหน่วยงานย่อยต่าง ๆ กำหนดอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานไว้ให้ชัดเจน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานย่อยเหล่านั้น ทั้งนี้ เพื่อให้เอื้อต่อการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ องค์กรเป็นที่รวมของคนและเป็นที่รวมของงานต่าง ๆ เพื่อให้พนักงานขององค์กรปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่และเต็มสามารถจึงจำเป็นต้องจัดแบ่งหน้าที่การทำงานกันทำ และมอบอำนาจให้รับผิดชอบตามความสามารถและความถนัด ถ้าเป็นองค์กรขนาดใหญ่และมีคนมาก ตลอดจนงานที่ต้องทำมีมาก ก็จะต้องจัดหมวดหมู่ของงานที่เป็นอย่างเดียวกันหรือมีลักษณะใกล้เคียงกันมารวมเข้าด้วยกันเรียกว่า ฝ่ายหรือแผนกงาน แล้วจัดให้คนที่มีความสามารถในงานนั้น ๆ มาปฏิบัติงานรวมกันในแผนกนั้น ซึ่งในการจัดโครงสร้างการบริหารต้องนำเอากระบวนการบริหารมาวางแผน นั่นก็คือ การจัดองค์กร เป็นวิธีการจัดการแบ่งส่วนงานให้เหมาะสมกับการปฏิบัติ โดยอาศัยปริมาณงาน คุณภาพงานหรือจัดตามลักษณะเฉพาะอย่าง กำหนดหน้าที่ของงาน นั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ขององค์กร หน้าที่การทำงานจะมีอะไรบ้างและมีกี่กลุ่มขึ้นอยู่กับเป้าหมายขององค์กร ลักษณะขององค์กร และขนาดขององค์กรด้วย กระบวนการต่อมาคือการจัดหาบุคคล การจัดหาบุคคลและเจ้าหน้าที่มาปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับการจัดแบ่งหน่วยงานที่แบ่งไว้ หรือหมายถึงการจัดเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล เพื่อให้ได้บุคคลที่มีความสามารถมาปฏิบัติงานให้เหมาะสมกับหน้าที่ การบริหารงานบุคคลเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการวางแผน การวางแผน โครงการ ระเบียบและวิธีดำเนินงานเกี่ยวกับตัวบุคคลที่ปฏิบัติงานในองค์กรเพื่อให้ได้มาและได้ประโยชน์ การบำรุงรักษา รวมถึงการสรรหา การรับคนเข้าทำงาน และการพ้นจากหน้าที่

3. ความร่วมมือในองค์กร หมายถึง การทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งของบุคคลทั้ง 2 ฝ่าย เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต่างฝ่ายต่างยอมรับการร่วมมือจะมีผลให้สมาชิกของทุกฝ่ายเกิดความพึงพอใจ แต่ในการทำงานโดยทั่วไปจะพบความแตกต่างกันของสมาชิกในการให้ความร่วมมือ เป็นการบ่งบอกถึงสิ่งที่เชื่อมั่นและศรัทธาว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เป็นปัจจัยที่แสดงถึงความไว้วางใจ ศรัทธา เมื่อบุคลากรในองค์กรมีความศรัทธาแล้วก็จะปฏิบัติตาม ความร่วมมือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะคอยส่งเสริมให้เกิดการจัดการองค์กรและทำให้องค์กรเกิดการพัฒนานำไปสู่ประสิทธิภาพและประสิทธิผล ความร่วมมือในองค์กรเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้เกิดหนึ่งในขั้นตอนของกระบวนการนั่นก็คือ การประสานงาน เป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการที่เป็นไปเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการในการประสานงานที่ดีขึ้น เพื่อช่วยแก้ไข

ปัญหาข้อขัดข้องในการปฏิบัติงาน ซึ่งจะต้องกระทำในทุกระดับของงาน การประสานงานยังรวมถึงการติดต่อสื่อสาร เพื่อให้เกิดการประสานงานที่ดีขึ้น ทำให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4. การบริหารงบประมาณ ซึ่งการบริหารงบประมาณคือการควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณให้เป็นไปตามแผนงาน และโครงการที่ได้ รับอนุมัติงบประมาณ เพื่อป้องกันการรั่วไหล โดยการควบคุมการเบิกจ่ายเงิน การตรวจสอบ ตามระเบียบที่หน่วยงานกำหนด งบประมาณ หมายถึง แผนเบ็ดเสร็จ ซึ่งแสดงออกในรูปตัวเงิน แสดงโครงการดำเนินงานทั้งหมดในระยะหนึ่ง รวมถึงการกะประมาณการบริหารกิจกรรม โครงการและค่าใช้จ่าย ตลอดจนทรัพยากรที่จำเป็นในการสนับสนุน การดำเนินงานให้บรรลุตามแผนนี้ย่อมประกอบด้วยการทำงาน 3 ขั้นตอน คือ การจัดเตรียม การอนุมัติและ การบริหาร ซึ่งการบริหารงบประมาณเป็นปัจจัยหนึ่งของกระบวนการในการบริหารนั่นก็คือ การงบประมาณ โดยศึกษาให้ทราบถึงระบบและกรรมวิธีในการบริหารด้านงบประมาณและการเงิน วิธีการใช้งบประมาณและแผนงาน เป็นเครื่องมือในการควบคุมการดำเนินงาน สำหรับวิธีการบริหารงบประมาณมักมีวงจรงบประมาณ ประกอบด้วยขั้นตอน การเตรียมงบประมาณและการเสนอขออนุมัติ การพิจารณา ให้ความเห็นชอบของฝ่ายนิติบัญญัติ การดำเนินการ และการตรวจสอบ

5. การตรวจสอบและประเมินผล เป็นกระบวนการดำเนินงานด้านการกำกับควบคุม เพื่อติดตามความก้าวหน้าของภารกิจและหรือประเมินว่าภารกิจสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การติดตามประเมินผลเพื่อเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ว่าสถานการณ์ที่ตรวจสอบวัดได้นั้นบรรลุผลสำเร็จหรือไม่ ประโยชน์ของการตรวจสอบและประเมินผลไม่เพียงแต่ช่วยให้ทราบความก้าวหน้า และหรือความล่าช้าหลังของการดำเนินการ ยังเป็นการประเมินว่าการดำเนินการใกล้ถึงเป้าหมายที่กำหนดแค่ไหนเพียงไรแล้ว ยังสามารถช่วยให้วิเคราะห์เพิ่มเติมให้ทราบปัจจัยเหตุแห่งความสำเร็จและความล้มเหลวดังกล่าวได้ ทำให้เกิดประโยชน์ในการปรับปรุงแนวทางดำเนินการต่อไปได้ การตรวจสอบและประเมินผลเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการในการบริหารนั่นก็คือ การรายงานผลปฏิบัติงาน การรายงานผลการดำเนินงาน เป็นการถ่ายทอดความรู้ ความคิดให้ผู้อื่นเข้าใจ การตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อนำมาวิเคราะห์หาแนวทางในการแก้ไขและพัฒนาาร่วมกัน การนำเสนอข้อมูลให้ผู้ตรวจสอบได้ตรวจสอบรวบรวมและวิเคราะห์จนได้ผลสรุป รายงานเป็นการแจ้งข้อเท็จจริง ต่าง ๆ ประสิทธิภาพของระบบการควบคุมภายใน และประสิทธิภาพของการดำเนินงาน นอกจากนั้น รายงานการตรวจสอบยังอาจมีข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงระบบการควบคุมและวิธีปฏิบัติให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นเพื่อสร้างคุณค่าเพิ่มให้องค์กร

สรุปและข้อเสนอแนะ

การบริหารจัดการองค์กรภาครัฐให้ประสบผลสำเร็จภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมสามารถทำได้ โดยกระบวนการบริหารจัดการประกอบด้วย การวางแผน. การจัดองค์กร. การจัดหาบุคคล. การอำนวยการ. การประสานงาน. การรายงานผลปฏิบัติงาน. และการจัดงบประมาณ ซึ่งกระบวนการทั้ง 7 ขั้นตอนนี้จะทำให้เกิดแนวทางการปฏิบัติเพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างองค์กรภาครัฐที่สามารถภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยการนำกระบวนการมาสร้างเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ผลสำเร็จ ซึ่งแนวทางในการปฏิบัติประกอบด้วย

1. **นโยบาย** การกำหนดนโยบายองค์กรนั้นเพื่อนำไปบริหารจัดการ องค์กรต้องกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับความเป็นจริงขององค์กรและสังคมเป็นสำคัญ ความเป็นจริงขององค์กรหมายถึง สถานะทางการเงินขององค์กรความรู้และความสามารถของบุคลากรในองค์กร สภาพสังคมในปัจจุบัน
2. **โครงสร้างการบริหาร** การกำหนดโครงสร้างขององค์การอย่างเป็นทางการ โดยการจัดแบ่งออกเป็นหน่วยงานย่อยต่าง ๆ กำหนดอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานไว้ให้ชัดเจน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานย่อยเหล่านั้น
3. **ความร่วมมือในองค์กร** หมายถึง การทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งของบุคคลทั้ง 2 ฝ่าย เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต่างฝ่ายต่างยอมรับการร่วมมือจะมีผลให้สมาชิกของทุกฝ่ายเกิดความพึงพอใจ แต่ในการทำงานโดยทั่วไปจะพบความแตกต่างกันของสมาชิกในการให้ความร่วมมือ
4. **การบริหารงบประมาณ** ซึ่งการบริหารงบประมาณคือการควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณให้เป็นไปตามแผนงาน และโครงการที่ได้ รับอนุมัติงบประมาณ เพื่อป้องกันการรั่วไหล โดยการควบคุมการเบิกจ่ายเงิน การตรวจสอบ ตามระเบียบที่หน่วยงานกำหนด
5. **การตรวจสอบและประเมินผล** เป็นกระบวนการดำเนินงานด้านการกำกับควบคุม เพื่อติดตามความก้าวหน้าของภารกิจและหรือประเมินว่าภารกิจสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ ประโยชน์ของการตรวจสอบและประเมินผลไม่เพียงแต่ช่วยให้ทราบความก้าวหน้า และหรือความล้มเหลวของการดำเนินการ ยังเป็นการประเมินว่าการดำเนินการใกล้ถึงเป้าหมายที่กำหนดแค่ไหนเพียงไรแล้ว ยังสามารถช่วยให้วิเคราะห์เพิ่มเติมให้ทราบปัจจัยเหตุแห่งความสำเร็จและความล้มเหลวดังกล่าวได้ ทำให้เกิดประโยชน์ในการปรับปรุงแนวทางดำเนินการต่อไปได้

บรรณานุกรม

- บัวพรหม ชีร์กัลยณพันธ์ุ. “การบริหารงานการผลิตช่างฝีมือพลเรือนในความช่วยเหลือขององค์การ ส.ป.อ.”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2549.
- พิชัย ผกาทอง. **พระสงฆ์กับภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มปป.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, 2553.
- สถาบันดำรงราชานุภาพ และกรมการปกครอง. **รายงานการวิจัยปัญหาการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล**. (กรุงเทพมหานคร : กองวิชาการและแผนงาน, 2539.
- Herbert A.Simon. Donald W.Smithburg and Viotor A.Thompson. **Public Administration**. 14th ed. New York : Alfred A. Knope. Inc.. 1971.
- Henri Fayol. **Industrial and General Administration**. New York : Mc-Grew Hill, 1930.
- Robbins. Stephen P. and Coulter. M. **Management**. (7thed. New Jersey : prentice Hall International. Lnc 2002). P.6.
- Katz. Robert L. **Skills of an Effective Administration**. Harvard Business Review 33. 1995). (January-February) : pp. 33-42.

วิเคราะห์หลักประชาธิปไตยที่ปรากฏในพระไตรปิฎก Analysis of the Democratic Principles that Appear in the Tipitaka

พระมหาประเสริฐ สุขเมโธ
นายปิยวัฒน์ คงทรัพย์
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

บทคัดย่อ

ประชาธิปไตย เป็นระบอบการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน เป็นระบอบการปกครองที่มีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนานและได้มีพัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนหลักประชาธิปไตยที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีหลักสำคัญ 5 ประการ คือ 1) หลักอธิปไตย หรือ หลักอำนาจของประชาชน 2) หลักเสรีภาพ 3) หลักความเสมอภาค 4) หลักพระธรรมวินัย หรือ หลักการปกครองโดยกฎหมาย 5) หลักเสียงข้างมาก

คำสำคัญ: ประชาธิปไตย, พระไตรปิฎก

Abstract

Democracy is a regime of individuals. By the people and for the people. It is a long-evolved regime and has evolved to the present. The democratic core that appears in the Tipitaka has five main principles: 1) the sovereignty or the authority of the people; 2) the principle of liberty; 3) the principle of equality; 4) the principles of discipline or rule of law; 5) Majority.

Keywords: Democracy, Tipitaka

บทนำ

ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองแบบหนึ่งซึ่งการบริหารอำนาจรัฐมาจากเสียงข้างมากของพลเมือง ผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย โดยพลเมืองอาจใช้อำนาจของตนด้วยตนเองหรือผ่านผู้แทนที่เลือกไปใช้อำนาจแทนก็ได้ ประชาธิปไตยยังเป็นอุดมคติที่ว่าพลเมืองทุกคนในชาติร่วมกันพิจารณากฎหมายและการปฏิบัติของรัฐ และกำหนดให้พลเมืองทุกคนมีโอกาสแสดงความยินยอมและเจตนาของตนเท่าเทียมกัน ดังนั้นการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยก็คือ รูปการปกครองที่ยึดถืออำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ประเทศที่เป็นประชาธิปไตยนั้นจำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญ เพราะรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายหลัก หรือเป็นกติกากำหนดแนวทางสำหรับการที่รัฐจะใช้อำนาจปกครองประชาชน และมีหลักการจัดระเบียบการปกครอง แต่รัฐธรรมนูญก็ไม่ใช่เครื่องหมายแสดงความเป็นประชาธิปไตย เพราะประเทศที่ปกครองด้วยระบอบเผด็จการก็มีรัฐธรรมนูญ

เช่นเดียวกัน การที่จะพิจารณาว่าประเทศใดเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ จึงต้องดูว่ารัฐธรรมนูญของประเทศนั้นให้ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยหรือไม่ ลักษณะสำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตยสามารถพิจารณาได้จากรัฐบาล การเลือกตั้ง และการปกครองโดยเสียงข้างมาก โดยลักษณะของรัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตย ดังที่อดีตนายกรัฐมนตรี อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) ของสหรัฐอเมริกาเคยกล่าวไว้ เป็นเสมือนคำคมว่า ประชาธิปไตย คือ รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ดังนั้น การที่รัฐบาลใดจะได้รับการยอมรับว่าเป็นประชาธิปไตยจะต้องมีลักษณะครบทั้ง 3 ประการ คือ 1) รัฐบาลของประชาชน หมายถึง รัฐบาลจะต้องมาจากการเลือกตั้งของประชาชน และประชาชนสามารถเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองได้ด้วยการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง นั่นคือ ประชาชนอยู่ในฐานะเป็นเจ้าของรัฐบาลซึ่งบ่งชี้ถึงมิติของการปกครองในด้านความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย 2) รัฐบาลโดยประชาชน หมายถึง ประชาชนหรือพลเมืองทุกคนมีสิทธิที่จะเป็นผู้ปกครองได้ ถ้าหากได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ 3) รัฐบาลเพื่อประชาชน หมายถึง รัฐบาลจะต้องมีจุดประสงค์เพื่อความผาสุกของประชาชน และจะต้องมีการกำหนดวาระในการดำรงตำแหน่ง เพื่อจะได้เป็นหลักประกันว่าผู้ปกครองจะต้องปกครองเพื่อประชาชน หากผันแปรจากจุดหมายนี้ ประชาชนจะได้มีโอกาสเปลี่ยนผู้ปกครองผ่านทาง การเลือกตั้ง

หลักประชาธิปไตย

หลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นหลักการปกครองที่มีเจตนารมณ์สำคัญเพื่อการให้ความคุ้มครองและรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนหรือพลเมืองในสังคม โดยอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า มนุษย์ทุกคนต่างมีสิทธิและเสรีภาพตามธรรมชาติและตามที่กฎหมายกำหนดทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมบ้านเมืองมีความสุข มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีความเคารพซึ่งกันและกัน มีการยอมรับในความแตกต่างทางความคิดเห็น โดยยึดหลักการสันติวิธีและสังคมประชาธิปไตย มีนักการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับหลักประชาธิปไตย ไว้ดังนี้

อุทัย ธีรวิทยุ ได้กล่าวไว้ว่า ประชาธิปไตย แปลมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า Democracy ซึ่งคำนี้มาจากคำว่า Demokration ในภาษากรีก แปลว่า การปกครองของประชาชน ดังที่อดีตนายกรัฐมนตรี ลินคอล์นของสหรัฐอเมริกาเคยกล่าวไว้เป็นเสมือนคำคมว่า รัฐบาลประชาธิปไตย คือ รัฐบาลของประชาชน เพื่อประชาชน และโดยประชาชน ซึ่งหมายถึงระบบการปกครองตามอุดมคติ ระบบหนึ่ง ที่รัฐบาลในระบบประชาธิปไตยจะให้โอกาสอันเท่าเทียมกันในการดำรงชีวิต การแสวงหา ความสุข เป็นต้น¹

ส่วนจิโรช (บรรพต) วีระสัย และคณะ ได้กล่าวไว้ว่า ประชาธิปไตย หมายความว่า ประชาชนเป็นใหญ่ หรือระบอบการปกครองที่ประชาชนทั้งประเทศมีสิทธิในการเข้าร่วมบริหารกิจการของประเทศ เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น จิโรช และได้อธิบายไว้ว่า

คำว่าประชาธิปไตย ใช้ในความหมายที่เป็นกรอบความคิดในมุมกว้างถึง 3 สถานะด้วยกัน กล่าวคือ 1) ใช้ในฐานะที่เป็นปรัชญา ทฤษฎีหรืออุดมการณ์ทางการเมือง โดยมุ่งไปที่เรื่องของความนึกคิด อันเป็นมโนกรรม (ผลของความคิด) ของผู้บริหารประเทศและประชาชนทั้งหลาย 2) ใช้ในฐานะที่เป็นรูปแบบทางการ

¹ อุทัย ธีรวิทยุ, สารานุกรมศัพท์ทางรัฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2542), หน้า 2 - 3.

ปกครอง คือพิจารณาในเชิงโครงสร้างหน้าที่ของรัฐบาล คณะรัฐมนตรี 3) ใช้ในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต ได้แก่ การยอมรับเสียงข้างมาก การมีจิตใจกว้าง การมีขันติธรรม การไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาและการมีความเอาใจใส่ในกิจการงานของบ้านเมือง²

จากที่ได้กล่าวมาจึงสรุปได้ว่า คำว่า ประชาธิปไตย หรือ Democracy เป็นคำที่ใช้มานานตั้งแต่สมัยกรีกโบราณรุ่งเรือง ซึ่งมุ่งแสดงถึงการปกครองที่ให้เสรีภาพแก่ประชาชนในการแสดงออก มีส่วนร่วมในการปกครองโดยเลือกผู้แทนเข้าไปนั่งในสภาบริหารและสภานิติบัญญัติ ผู้ให้คำนิยามแก่การปกครองแบบประชาธิปไตยที่กระชับและสั้น คือ ลิงคอล์น ที่ว่าประชาธิปไตย คือ การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ซึ่งหลักของประชาธิปไตย คือให้อำนาจแก่ประชาชน ทั้งทางนิติบัญญัติ บริหาร และด้านพิจารณารอคติ ที่เรียกว่า ตุลาการ อย่างไรก็ตาม มีผู้กล่าวถึงหลักของประชาธิปไตยที่สำคัญว่ามี 5 หลักด้วยกัน คือ

1. หลักเสรีภาพ (Liberty) ซึ่งต้องประกอบด้วย สิทธิ หน้าที่ อิสรภาพ และสมภาพ จะต้องอยู่ร่วมกัน
2. หลักความเสมอภาค (Equality) คือความเท่าเทียมกัน ในฐานะเป็นพลเมืองของรัฐ
3. หลักเหตุผล (Rationality) การตัดสินใจขัดแย้งด้วยเหตุผล
4. การตัดสินใจโดยเสียงข้างมาก (Majority) เสียงข้างน้อย ได้รับการคุ้มครอง (Majority rule, and minority right)
5. การผลัดเปลี่ยนกันหมุนเวียนดำรงตำแหน่ง (Rotation) ไม่ผูกขาดแต่คนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เพียงผู้เดียว

จากการได้ศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับประชาธิปไตยจึงได้วิเคราะห์หลักประชาธิปไตยที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังต่อไปนี้

แนวความคิดประชาธิปไตยในพระไตรปิฎก

ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองโดยประชาชน ซึ่งถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายในประเทศต่างๆ ทั่วทุกมุมโลก เป็นระบอบการปกครองที่มีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนาน นักวิชาการส่วนใหญ่เห็นว่าเริ่มมาจากสมัยกรีกโบราณ และได้มีพัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน การทำความเข้าใจและเรียนรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม ช่วยให้บุคคลรู้จักสิทธิเสรีภาพ และหน้าที่ที่ตนเองพึงมี รวมไปถึงเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมร่วมกันอย่างมีความสุข และช่วยพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น รวมถึงเพื่อเป็นข้อมูลให้กับผู้ที่สนใจศึกษานำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และเป็นพื้นฐานการศึกษาในระดับสูงต่อไป จึงได้นำแนวความคิดประชาธิปไตยในพระไตรปิฎกมากล่าวไว้ดังนี้

3.1 แนวความคิดเรื่องประชาธิปไตย ตามแนวพระวินัยปิฎก จากการศึกษาแนวความคิดเรื่องประชาธิปไตยในพระไตรปิฎก จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติพระวินัย เพื่อเป็นแนวในการประพฤติ

² จีโรช (บรรพต) วีระสย และคณะ. รัฐศาสตร์ทั่วไป. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2538). หน้า 255.

ปฏิบัติของพระสงฆ์ ซึ่งในการบัญญัติวินัยนั้นพระองค์ก็ทรงบัญญัติเป็นหมู่พระสงฆ์โดยมีการเรียกประชุมสงฆ์ก่อน มิได้บัญญัติตามลำพัง และการบัญญัติวินัยนั้นต้องให้เกิดเรื่องก่อน จึงประชุมทำการสอบสวน แล้วจึงบัญญัติพระวินัยท่ามกลางพระสงฆ์ ด้วยความเห็นชอบของพระสงฆ์ และพระสงฆ์ต่างก็พร้อมใจกันนำไปปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติ การทำกรรมต่าง ๆ ของสงฆ์ ยกเว้นอปโลคนกรรม ล้วนให้ทำเป็นการกสงฆ์ทั้งสิ้น กล่าวคือ การทำญัตติกรรม ต้องทำด้วยสงฆ์จตุรกรคือ 4 รูปขึ้นไป เช่น การสวดปาติโมกข์ เป็นต้น การทำญัตติทุติยกรรม ต้องทำด้วยสงฆ์ปัญจจตุรกรคือ 5 รูปขึ้นไป เช่น การสวดกฐิน เป็นต้น การทำญัตติจตุตถกรรม ต้องทำด้วยสงฆ์ทศจตุรกรคือ ตั้งแต่ 10 รูปขึ้นไปยกเว้นในที่กันดาร เช่น การอุปสมบท เป็นต้น การให้มานัตต์ การสวดอัชฌาณ ก็ต้องใช้สงฆ์ตั้งแต่ 21 รูปขึ้นไป จึงกล่าวได้ว่า พระวินัย คือ รัฐธรรมนูญ และกฎหมายต่าง ๆ ของพระสงฆ์ คือ สมาชิกสภาผู้แทน คุณสมบัติของพระสงฆ์ คือ คุณสมบัติของสมาชิก อำนาจพระสงฆ์ คือ อำนาจอธิปไตย และท่ามกลางการประชุมสงฆ์ในการบัญญัติหรือตัดสินปัญหาที่เกี่ยวกับพระธรรมวินัยหรือที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พระองค์ก็จะใช้หลักอภิธรรม และอภิธรรมสมณะ ในการตัดสิน ดังนี้

1. อภิธรรม แปลว่า ภารกิจที่พึงทำให้สงบให้เรียบร้อยเหมาะสม หรือหมายถึง สาเหตุ คดีเรื่องราว ปัญหา ความยุ่งยาก กิจกรรมที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ ที่สงฆ์ต้องจัดการสะสางหรือดำเนินการทำให้สงบหรือเป็นไปด้วยดี อภิธรรม ในพระวินัยมี 4 เรื่อง คือ เป็นชื่อแห่งเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดต้องทำให้ลุล่วงไป มี 4 ประการ คือ

ก. วิวาหาภิธรรม คือวิวาหา ได้แก่ การเถียงกันปรารภพระธรรมวินัยนี้ จะต้องได้รับชี้ขาดว่าถูกว่าผิด หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นการถกเถียงกันด้วยเรื่องพระธรรมวินัย หรือการขัดแย้งกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย

ข. อนูวาหาภิธรรม คือ ความใจทกล่าวหากัน ด้วยปรารภพระธรรมวินัยนี้จะต้องได้รับชี้ขาดว่าถูกว่าผิด หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นการถกเถียงกันด้วยเรื่องอาบัติ

ค. อาปัตตาภิธรรม คือ กิริยาที่ต้องอาบัติหรือถูกปรับอาบัตินี้จะต้องทำคืน คือทำให้พ้นโทษ หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นการถกเถียงกันด้วยเรื่องการปรับอาบัติและวิธีการออกหรือพ้นจากอาบัติ

ง. กิจจาภิธรรม คือ กิจธุระที่สงฆ์จะพึงสามัคคีร่วมกันทำ เรียกว่า สังฆกรรม เช่นให้อุปสมบทนี้จะต้องทำให้สำเร็จ เป็นต้น

2. อภิธรรมสมณะ เป็นชื่อแห่งสิกขาบทหรือสิกขาบทหรือแห่งธรรม แปลว่า ธรรมสำหรับระงับอภิธรรม มี 7 ประการ คือ

1. สัมมุขาวินัย แปลว่า ระเบียบอันจะพึงทำในที่พร้อมหน้า 4 อย่าง คือ

ก. พร้อมหน้าสงฆ์ คือ ภิกษุเข้าประชุมครบองค์กำหนดเป็นสงฆ์

ข. พร้อมหน้าบุคคล คือ บุคคลที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้อยู่พร้อมหน้ากัน

ค. พร้อมหน้าวัตถุ ได้แก่ ยกเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นวินิจฉัย

ง. พร้อมหน้าธรรมวินัย ได้แก่ วินิจฉัยกฎธรรม ถูกวินัย

2. สติวินัย แปลว่า ระเบียบยกเอาสติขึ้นเป็นหลัก ได้แก่ กิริยาที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติ (การรับรู้ร่วมกัน) แก่พระอรหันต์ว่าเป็นผู้มีสติเต็มที่ เพื่อระงับอนูวาหาภิธรรม ที่มีผู้โจทก์ท้วงด้วยศีลวิบัติ

3. อมูหวินัย แปลว่า ระเบียบที่ให้แก่ภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้ว ได้แก่กิริยาที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติ (การรับรู้ร่วมกัน) แก่พระอรหันต์ว่าเป็นผู้มีสติเต็มที่ เพื่อระงับอนูวาหาภิธรรม ที่มีผู้โจทก์ท้วงด้วยศีลวิบัติ

4. ปฎิญาตราภณะ แปลว่า ทำตามรับ ได้แก่ปรับอาบัติตามปฎิญาของจำเลยผู้รับเป็นสัจย์ การแสดงอาบัติ ก็จัดว่าทำปฎิญาในข้อนี้ด้วย

5. เยกยยลิกา แปลว่า ตัดสินตามคำของคนมากเป็นประมาณ วิธีนี้สำหรับใช้ในเมื่อความเห็นของคนมาก แตกต่างกัน ให้ตัดสินเอาตามคำของคนมากเป็นประมาณ

6. ตัสสปายิสิกา แปลว่า กิริยาที่ลงโทษแก่ผู้ผิด มี 2 นัย

ก. เพิ่มโทษแก่ภิกษุผู้ประพฤติผิดซ้ำอีก

ข. ตัดสินโทษแม้ไม่รับเป็นสัจย์ แต่พิจารณาสมจริงดังกล่าวในอนินยตสิกขาบทนั้น

7. ตินวัถารกวินัย แปลว่า ระบุบังคับกลบไว้ด้วยหญ้า ได้แก่ กิริยาที่ให้ประนีประนอมกันทั้ง 2 ฝ่าย ดุจเอาหญ้าทับสิ่งสกปรกไว้ไม่ให้มีกลิ่น

ทั้งอธิกรณ์และการระงับต้องทำการสงฆ์เป็นส่วนใหญ่ ดุจการตั้งกรรมาธิการฝ่ายต่าง ๆ ฉะนั้น จึงเป็นการทำงานเป็นกลุ่มเป็นทีม และในการประชุมทำกรรมต่าง ๆ เป็นการกสงฆ์นั้น ต้องมีมติเป็นเอกฉันท์จริง ๆ ถ้ามีข้อข้องใจมีสิทธิยับยั้งได้ (Veto) แม้เพียงเสียงเดียวสงฆ์ทั้งหมดก็ต้องฟังตั้งท้ายบทสวดกรรมวาจา สวดญัตติว่า "ยสสายสมโตขมติ โส ตุนหสยสสน น ขมติ โส ภาเสยย" แปลว่า "ถ้ากรรมนี้ ชอบใจต่อท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเจียบ ถ้าไม่ชอบใจต่อท่านผู้ใดท่านผู้นั้นพึงพูดขึ้น" อนึ่งการทำกรรมอันใดก็ตาม พระวินัยจะต้องพร้อมเพรียงกัน ดังคำขึ้นต้น ของกรรมวาจาว่า "ยทิ สงฆสสพตตกลล" ซึ่งแปลว่า "ถ้าความพร้อมของสงฆ์ พร้อมแล้ว สงฆ์พึงทำ" ดังนี้. นี่คือน้ำใจความใน มหาขันธกะ มหาวรรค พระไตรปิฎกเล่ม 4

3.2 แนวความคิดเรื่องประชาธิปไตย ตามแนวพระสูตรต้นตปิฎก ซึ่งอาจนำมาเป็นประเด็นในการวิจารณ์ ได้ดังต่อไปนี้

1. หลักเสรีภาพทางความคิด พระพุทธเจ้าได้ให้โอกาสแก่ชาวกาลามะในการที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อ คำสอนของนักบวช ที่มาเผยแผ่คำสอนด้วยข้อความต่อไปนี้

"ดูกรกาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายอย่าเชื่อเพียงเพราะ

๑. มา อนุสสเวน อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา

๒. มา ปริมปราย อย่างปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบ ๆ กันมา

๓. มา อติกราย อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ

๔. มา ปิฎกสัมปทาเนน อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำรา หรือ คัมภีร์

๕. มา ตักกเหตุ อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างเหตุผลทางตรรกะ

๖. มา นยเหตุ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะการอนุমান

๗. มา อากการปริวิตักเกน อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการคิดตรองเอาตามแนวเหตุผล

๘. มา ทิฎฐินิฆมานกขันตยา อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรงกับความเห็นหรือทฤษฎีของตนที่คิดไว้

๙. มา ภัพพรูปตาย อย่าปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปลักษณะว่า น่าจะเป็นไปได้

๑๐. มา สมโณ โน ครุติ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่ามีท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา ต่อเมื่อ

ต่อเมื่อได้รู้เข้าใจ ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านั้น เป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ เป็นต้นแล้ว จึงควรละ หรือถือปฏิบัติตามนั้น³

2. หลักความเสมอภาค ในพระธรรมวินัย จะเห็นได้จากหลักความอัศจรรย์ของพระธรรมวินัย 8 อย่างเปรียบเทียบกับความอัศจรรย์ของมหาสมุทร 8 อย่าง ดังนี้

1. ธรรมวินัย หรือพระพุทธศาสนามีการศึกษาตามลำดับทำตามลำดับปฏิบัติตามลำดับ แห่งตลอด อรหัตตมรรค ด้วยการทำต่อเนื่องจุมมหาสมุทรลุ่มลึกตามลำดับ

2. สวางของพระพุทธเจ้าที่แท้ไม่ล่วงลึกขาบทที่ทรงบัญญัติแล้ว แม้จะต้องสละชีวิตก็ยอม จุมมหาสมุทรไม่ล้นฝั่ง

3. สงฆ์ ย่อมกันคนชั่วให้ห่างไกล ดุจทะเลซัดซอกศพให้เข้าสู่ฝั่งฉะนั้น

4. วรรณะ 4 ออกบวชแล้วย่อมละซึ่งชื่อโคตร ในกาลก่อนถึงการนับว่าเป็นสมณศากยบุตร ดุจน้ำจากแม่น้ำทั้งหลาย เมื่อถึงมหาสมุทรแล้ว ก็เป็นน้ำมหาสมุทรอันเดียวกัน

5. แม้ฝนตก มหาสมุทรก็ไม่ปรากฏความพร่องและความเต็ม ฉันทิ ภิภษุในธรรมวินัย ที่ดับกิเลส ด้วยนิพพานธาตุ ย่อมไม่ทำนิพพานให้เต็ม

6. พระธรรมวินัย มีรสเดียว คือ วิมุตติรส รสแห่งความหลุดพ้น จุมมหาสมุทรมีรสเดียวคือ รสเค็ม (เอกรโส โลณโรโส, เอกรโส วิมุตติโรโส)

7. มหาสมุทรเต็มไปด้วยรัตนนานาประการ ฉันทิ พระธรรมวินัยก็มากด้วยธรรมรัตนะ คือ สติปัญญา ฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 มรรค 8 ฉันทินั้น

8. มหาสมุทร เป็นที่อยู่ของสัตว์มีชีวิตใหญ่ ๆ เช่น ปลาตมิติมังคลา ติปริมังคลา อสูร นาค คนธรรพ์ ฉันทิ พระธรรมวินัยก็มีอริยบุคคล 4 และผู้ปฏิบัติเพื่อเป็นอริยบุคคล 4 ฉันทินั้น

เหตุนี้ จึงทำให้ภิกษุยินดียิ่งในธรรมวินัย⁴

3. หลักความเป็นที่พึ่งนึ่งกัน หรือภราดรภาพ คือ สหธรรมิก ผู้ปฏิบัติธรรมร่วมกัน ควรีธรรมต่อไปนี้

ก. สังคหวัตถุ 4 คือ แบ่งปัน พุดไพเราะ, บำเพ็ญประโยชน์และวางตัวเคียงบ่าเคียงไหล่ ร่วมสุขร่วมทุกข์⁵

ข. สาราณียธรรม 6 คือจะพุด จะทำ จะคิด ก็ประกอบด้วย เมตตาจิต แบ่งปันลากันอย่างทั่วถึง, มีศีลเสมอกันและมีทัศนะเสมอกัน⁶

ค. หลักอภิธานิยธรรม 7 คือ

1. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

2. เมื่อประชุมก็พร้อมกันเข้าประชุม และพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม

³ อก.ติก. 20/505/241.

⁴ อก.อฏฐก. 23/109/2007.

⁵ อก.จตุกก. 21/32/42.

⁶ อก.ฉกก. 22/282/321.

3. ไม่ทำลายหลักการเดิม
4. เคารพผู้หลักผู้ใหญ่
5. คຸ້ມครองกุลสตรี มิให้ถูกข่มเหง
6. เคารพ เจตีย์ อนุสาวรีย์คนสำคัญของชาติ
7. ให้การคุ้มครองอารักขาสมณะชีพราหมณ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในรัฐ⁷

4. หลักการใช้อธิปไตย พระพุทธเจ้าทรงนิยาม ธรรมาธิปไตย คือ เอาหลักการเป็นใหญ่ มิใช่ อุตตธาธิปไตย เอาตนเป็นใหญ่ หรือ โลกาธิปไตย เอาโลกหรือพวกพ้องเป็นใหญ่ ดังพระองค์แสดงไว้อย่างชัดเจน "ที่ได้ไม่มีสัตบุรุษ ที่นั่นมิใช่สภา"

สัตบุรุษ คือ ผู้รู้จักเหตุผล รู้จักคน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จึงอาจกล่าวได้ว่า "พระธรรมวินัย ของพระพุทธเจ้าเป็นหลักการปกครองของพระสงฆ์ โดยพระสงฆ์ และเพื่อพระสงฆ์อันมีประโยชน์ 10 อย่าง เป็นเป้าหมาย คือ

1. เพื่อหมู่คณะยอมรับว่าดี
2. เพื่อให้หมู่คณะมีความสุข
3. เพื่อข่มคนชั่ว
4. เพื่อปกป้องคนดี
5. เพื่อขจัดทุกข์ในปัจจุบัน
6. เพื่อตัดทุกข์ในอนาคต
7. เพื่อผู้ที่ยังไม่ศรัทธาได้มีความศรัทธา
8. เพื่อรักษาจิตของคนที่ศรัทธาอยู่แล้ว ให้เลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้นไป
9. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม คือ พระพุทธศาสนา
10. เพื่ออนุเคราะห์พระวินัย คือ หลักการอันดีงาม ของการอยู่ร่วมกันโดยสันติ อย่างที่เรียกว่า "มีสันติสุขในส่วนตน และสันติภาพในส่วนรวม" ฉะนั้นแล้ว

สรุปแนวคิดหลักประชาธิปไตยที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

การศึกษาถึงแนวคิดประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตย โดยศึกษาข้อมูลที่ปรากฏในพระไตรปิฎก จึงสรุปแนวคิดหลักประชาธิปไตยที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้

หลักประชาธิปไตย คือ การให้อำนาจแก่ประชาชนโดยประชาชน และเพื่อประชาชน การให้อำนาจทั้งทางนิติบัญญัติ การบริหาร และด้านตุลาการ หลักการสำคัญของระบอบการเมืองที่ได้รับความศรัทธาเลื่อมใสจากประชาคมโลกอย่างแพร่หลายมากที่สุดในปัจจุบันซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ 5 ประการ คือ

1. หลักอำนาจของประชาชน (Popular Sovereignty) เพื่อแสดงออกถึงอำนาจในการปกครองของประชาชนโดยแท้จริง ประชาชนจะแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของโดยใช้อำนาจอำหนดตัวผู้ปกครอง และ

⁷ อก.สตตก. 23/20/18.

ผู้แทนของตน รวมทั้งอำนาจในการถอดถอนในกรณีที่มีการใช้อำนาจโดยมิชอบ โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้งของประชาชนอย่างอิสระเสรีแบบลับและทั่วถึง มีกำหนดเวลาที่แน่นอน ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักอธิปไตย 3 ประการคือ หลักอัตตอธิปไตย คือการเอาตนเป็นใหญ่ หลักโลกาธิปไตย คือการเอาโลกเป็นใหญ่ และหลักธรรมาธิปไตย คือการเอาหลักธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งพระพุทธศาสนามุ่งเน้นหลักธรรมาธิปไตยเป็นรูปแบบในการปกครองที่ดีที่สุด

2. หลักเสรีภาพ (Liberty) หมายถึง การที่บุคคลสามารถกระทำ หรืองดเว้นกระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดตามที่ต้องการ トラบเท่าที่การกระทำหรืองดเว้นการกระทำนั้นไม่ไปละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามหลักพระพุทธศาสนา มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ ไว้ในพระวินัยไว้อย่างชัดเจน เช่น การกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสงฆ์ในการทำอุตติกรรม ทำด้วยสังฆจตุรกร คือ สังฆ 4 รูปขึ้นไป ได้แก่ การสวดปาฏิโมกข์ ทำสังฆกรรม เป็นต้น การทำอุตติจตุตถกรรม ทำด้วยสังฆปัญจจตุรกร คือ สังฆ 5 รูปขึ้นไป ได้แก่ การกรานกฐิน เป็นต้น และอุตติจตุตถกรรม ทำด้วยสังฆ 10 รูปขึ้นไป ยกเว้นในที่กัณดารที่หาพระสงฆ์ได้ยาก ได้แก่ การอุปสมบท เป็นต้น นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังให้หลักเสรีภาพในการคิด เช่น ชาวกาลามะ ในการที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อ ในกาลามสูตร 10 ประการ เช่น อย่าเชื่อเพียงเพราะเล่าสืบกันมา ฟังตามกันมา ชาวลือ การอ้างตำราหรือทฤษฎี เป็นต้น หากจะเชื่อต้องใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบตามหลักของโยนิโสมนสิการ

3. หลักความเสมอภาค (Equality) คือ ในระบอบประชาธิปไตยเชื่อมั่นว่า หากมนุษย์มีโอกาสที่เสมอภาคเท่าเทียมกันถึงแม้ว่าจะมีความสามารถที่แตกต่างกันก็ตาม มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตที่ดีร่วมกันได้ ดังนั้น ความเสมอภาคจึงหมายถึง ความเสมอภาคขั้นพื้นฐานที่ประชาชนในสังคมเดียวกันมีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายเดียวกันได้ ในพระพุทธศาสนาจะเห็นได้อย่างชัดเจนในการให้ความเสมอภาคในเรื่อง วรรณะ เชื้อชาติ เช่น บุคคลไม่ว่าจะอยู่วรรณะไหนก็สามารถเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้ และนับถือกันในเรื่องของพรocha โดยไม่คำนึงว่าจะอยู่วรรณะใด เชื้อชาติใด หลักความเสมอภาคในการเคารพนับถือพระรัตนตรัย เป็นต้น

4. หลักการปกครองโดยกฎหมาย (Rule of Law) หลักการนี้มีขึ้นเพื่อมุ่งจะให้ความคุ้มครองแก่สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนเป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้ปกครองจะใช้อำนาจใด ๆ ได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้ อีกทั้งการใช้อำนาจนั้นจะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเท่านั้น การจำกัดสิทธิเสรีภาพใด ๆ ของประชาชนจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของกฎหมายเท่านั้น ในพระพุทธศาสนามีพระวินัย ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายที่เป็นหลักปฏิบัติของสงฆ์ ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อหมู่คณะมีความสุข ช่มคนชั่ว ปกป้องคนดี จนถึงเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม คือพระพุทธศาสนา เป็นต้น

5. หลักเสียงข้างมาก (Majority Rule) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ดังนั้น ในการตัดสินใจใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดตัวผู้ปกครอง หรือการตัดสินใจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ จะต้องถือเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ และเพื่อให้มั่นใจว่าการตัดสินใจนั้นสะท้อนถึงความต้องการของคนส่วนใหญ่อย่างแท้จริงก็จะต้องให้ความเคารพและคุ้มครองเสียงข้างน้อยด้วย (Minority Right) ทั้งนี้ เพื่อประกันว่าฝ่ายเสียงข้างมากจะไม่ใช้มติในลักษณะพวกมากลากไป ใน

พระพุทธศาสนา ก็ใช้หลักเสียงข้างมาก เป็นเครื่องตัดสิน เช่น การรับกฐิน จะต้องมีการถามท่ามกลางสงฆ์ว่า พระภิกษุรูปใดสมควรได้รับผ้ากฐิน โดยมีการเสนอพระภิกษุรูปที่สมควรได้รับผ้ากฐิน หากพระภิกษุสงฆ์เห็นด้วยก็เปล่งวาจาพร้อมกันว่า “สาธุ” หรือหากภิกษุรูปใดทำผิดพระวินัย ก็มีการตัดสินที่เรียกว่า “เยภยยสิกา” คือ การระงับด้วยเสียงข้างมากลงมติ ทั้งอธิกรณ์และการระงับสงฆ์ส่วนใหญ่ และในการประชุมทำสังฆกรรมต่าง ๆ นั้น ต้องมีมติเป็นเอกฉันท์ หากมีข้อข้องใจมีสิทธิยับยั้ง (Veto) ได้ แม้เพียงพระภิกษุรูปเดียวทักท้วง สงฆ์ทั้งหมดก็ต้องฟัง ดังกรรมวาจาที่ว่า “ยสสายสมโตขมติ โสตุณฺหสสยสฺส น ขมติ โส ภาเสยฺย” แปลว่า “ถ้ากรรมนี้ ชอบใจต่อท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นฟังเงียบ ถ้าไม่ชอบใจต่อท่านผู้ใด ผู้นั้นฟังพูดขึ้น” แต่ว่าการทักท้วงดังกล่าวนี้จะต้องพูดขึ้นในท่ามกลางหมู่สงฆ์เท่านั้น

ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเน้นการบริหารงานแบบธรรมาธิปไตย 3 ประเภท คือ อัตตาธิปไตย ธรรมาธิปไตย และโลกาธิปไตย เพื่อใช้เป็นหลักของความดี ความถูกต้อง ความเสมอภาค ใช้เป็นหลักในการบริหารงาน เพื่อให้สังคมส่วนรวมมีความเป็นปกติสุข ไม่มีการแบ่งพรรค แบ่งพวก หรือชนชั้นวรรณะ สี ผิวดำ วรรณะ มีความสมานฉันท์ และคุ้มครองสิทธิของบุคคลทั่วไปให้ได้รับความเป็นธรรม ความเสมอภาคทางสังคมเท่าเทียมกัน หลักการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนาจึงยึดหลักการบริหารสายกลาง อหิงสา ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ยึดหลักความถูกต้องเป็นหลัก คือหลักธรรมาธิปไตยนั่นเอง

บรรณานุกรม

จิรัช (บรรพต) วีระสัย และคณะ. **รัฐศาสตร์ทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2538.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

อุทัย หิรัญโต. **สารานุกรมศัพท์ทางรัฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2542.

บูรณาการการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ด้วยหลักสัปติธรรม

The Integrated the Administration of Charity School of Buddhist Temples with Sappurisadhamma

ดร.โสภณ บัวจันทร์
ห้องเรียนวัดพัฒนาราม สุราษฎร์ธานี

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาหลักสัปติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา 3) เพื่อบูรณาการการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยหลักสัปติธรรม 4) เพื่อศึกษาแนวทางและสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “บูรณาการการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยหลักสัปติธรรม” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบคุณภาพสัมภาษณ์ (Qualitative Research Interview) เก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิโดยการสัมภาษณ์จากตัวแทน 6 ท่าน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้นำวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความ แล้วนำเสนอข้อมูลในรูปแบบการพรรณนาความ

ผลการศึกษาพบว่า

- 1) การบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา มี 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป
- 2) หลักสัปติธรรม มีองค์ 7 ประกอบด้วย ธัมมัญญูตา เป็นผู้รู้จักเหตุ อตถัญญูตา เป็นผู้รู้จักผล อตตัญญูตา เป็นผู้รู้จักตน มัตตัญญูตา เป็นผู้รู้จักประมาณ กาลัญญูตา เป็นผู้รู้จักกาล ปริสสัญญูตา เป็นผู้รู้จักบริษัท ปุคคลัญญูตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญูตา เป็นผู้รู้จักบุคคล
- 3) บูรณาการการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยหลักสัปติธรรม ได้แก่ ด้านวิชาการประกอบด้วยสัปติธรรม ด้านงบประมาณประกอบด้วยสัปติธรรม ด้านการบริหารงานบุคคลประกอบด้วยสัปติธรรม และด้านการบริหารทั่วไปประกอบด้วยสัปติธรรม
- 4) แนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “บูรณาการการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยหลักสัปติธรรม” คือ “4M7K-SP MODEL” ได้แก่ 4M= management หมายถึง การบริหารจัดการ 4 ด้าน, 7K= knowing หมายถึง ผู้รู้จัก... 7 ประการ, 1M7K หมายถึง ผู้บริหารงานวิชาการที่เป็นสัตบุรุษ, 2M7K หมายถึง ผู้บริหารงบประมาณที่เป็นสัตบุรุษ, 3M7K หมายถึง ผู้บริหารงานบุคคลที่เป็นสัตบุรุษ, 4M7K หมายถึง ผู้บริหารทั่วไปที่เป็นสัตบุรุษ และ SP หมายถึง ศาสตร์แห่งการบูรณาการ 2 ประการ ได้แก่ S= Sociology หมายถึง หลักสังคมวิทยา และ P= Psychology หมายถึง หลักจิตวิทยา”

คำสำคัญ : การบริหาร, โรงเรียน, สัปติธรรม

Abstract

This research is of the following purposes: 1) To study the educational administration of Charity School of Buddhist Temples. 2) To study the principles of Buddhism related to the Administration of Charity School of Buddhist Temples. 3) To integrated the Administration of Charity School of Buddhist Temples with Sappurisa-dhamma. 4) To study the approach and create new knowledge about "The integrated the Administration of Charity School of Buddhist Temples with Sappurisa-dhamma".

The research methodology was Qualitative Research Interviews were conducted by interviewees from 6 representatives. Then the data was analyzed, synthesized and interpreted and presented in a description.

The study found that :

1) The educational administration of Charity School of Buddhist Temples has four aspects: academic, budget, human resources and general administration

2) The principles of Buddhism related to the Administration of Charity School of Buddhist Temples is composed of 7 elements, namely, Dharmannutta : knowing the cause, Atthannuta : knowing the purpose, Attannuta : knowing oneself, Mattannuta : moderation; Kàlannutà : knowing the proper time, Parisannutà : knowing the societ, Puggalannutà : knowing the individual.

3) The integrated the Administration of Charity School of Buddhist Temples with Sappurisadhamma namely: General administration consists of Sappurisadhamma 7, budget consists of Sappurisadhamma 7, human resources consists of Sappurisadhamma 7, and General administration consists of Sappurisadhamma 7,

4) Guidelines and new knowledge about "The integrated the Administration of Charity School of Buddhist Temples with Sappurisadhamma" is "4M7K-SP MODEL" 4M = management means 4 management, 7K = knowing means 7 people know, 1M7K means a academic administrator thathave Sappurisadhamma, 2M7K means a budget administrator have Sappurisadhamma, 3M7K means a human resources administrator have Sappurisadhamma, 4M7K means a general administrator have Sappurisadhamma. 2 the science of integration refers to S = sociology and P = psychology".

Keywords: Administration, School, Sappurisadhamma

บทนำ

ปัจจุบันสังคมไทยมีความเจริญก้าวหน้า ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นอย่างมากโดยเฉพาะมีการสื่อสารที่ไร้พรมแดน (Globalization) ประชาชนสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว จากภูมิภาคหนึ่งสู่ภูมิภาคหนึ่ง ทำให้การติดต่อสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง การสื่อสาร ตลอดจนวัฒนธรรมและการศึกษาจากตะวันตกเข้าสู่สังคมไทยอย่างต่อเนื่อง¹ ความเจริญต่าง ๆ เหล่านี้มีอิทธิพลทำให้คนตกอยู่ในอำนาจของวัตถุ² โรงเรียนจึงเป็นสถาบันหนึ่งของสังคม ที่เกิดขึ้นจากความต้องการของสังคม เพื่อทำหน้าที่หลักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้แก่สมาชิกของสังคม โดยให้การศึกษาและอบรมสั่งสอน เพื่อพัฒนาบุคคลให้เจริญงอกงาม มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรม ศีลธรรม วัฒนธรรมอันดีงาม มีความซื่อสัตย์สุจริต เสียสละและพอใจที่จะฝึกฝนร่วมกันกระทำการกิจต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของสังคมโดยส่วนรวม ด้านการศึกษาจึงจะเป็นกระบวนการเรียนรู้ในสิ่งที่เกิดขึ้นแก่ทุกชีวิต และยังเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรม ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการเบ็ดเสร็จที่บุคคลนำมาพัฒนาความสามารถทั้งทางด้านทัศนคติและพฤติกรรมตามค่านิยมของสังคม รวมทั้งเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ทั้งสายสามัญ และอาชีพ ศีลธรรมและวัฒนธรรมที่สำคัญก็ถือเป็นเครื่องชี้แนวทางให้ประพฤติปฏิบัติและใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมโดยส่วนรวม อันเป็นเจตคติที่ดีงามทางด้านความมีน้ำใจ ซึ่งการปฏิบัติต่อส่วนรวมในทางที่ดีก่อให้เกิดทักษะความคล่อง ความชำนาญ ในการปฏิบัติตามในแนวทางที่เหมาะสม ตามขอบเขตศีลธรรม ทั้งความประพฤติภายนอกและคุณธรรมภายในล้วนมีความสำคัญ³

การบริหารงานที่ดีนั้น คือ การใช้ทรัพยากรขององค์กรให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยการวางแผนการจตุตถ์กร การสร้างแรงจูงใจ และการควบคุมทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรวัตถุ ให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรได้ด้วยดี⁴ การบริหารเป็นกระบวนการ ทำงานกับคนและโดยอาศัยคน และที่ไม่ประสบผลสำเร็จก็เนื่องมาจากคน อันเนื่องมาจากไม่มีแนวทางในการปฏิบัติตน ให้มีการใช้จ่ายอย่างพอเพียง ถ้ามีความสัมพันธ์กันแล้วย่อมจะไม่เดือดร้อนและกระทำการทุจริตใด ๆ เมื่อรู้จักที่จะดำเนินชีวิตของตนเองดีแล้ว ก็ย่อมที่จะเผื่อแผ่ไปในคนรอบข้าง สามารถที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นได้และมีส่วนร่วมในชุมชนก็จะสามารถทำให้สังคม และชุมชนมีแต่ความผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของ ๆ ตน เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ

¹ พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), หน้า 11.

² พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), โอิทีภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์), พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), หน้า 2.

³ ประภาศรี สีหอำไพ, พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 1.

⁴ เสนาะ ดิยาวัว, หลักการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), หน้า 1.

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่ง อรรถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพุดติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น สมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพุดติเสมอที่เสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติต่อคนอื่นอย่างเสมอภาค วางตัวเหมาะสมกับสถานภาพที่เป็นอยู่โรงเรียน จึงเป็นสถาบันทางการศึกษาที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการหล่อหลอม คุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน เพื่อไปเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณภาพ เพื่อออกไปพัฒนาสังคมในอนาคต เด็กจึงเป็นทั้งทรัพยากรและผู้ใช้ทรัพยากร ตามแนวคิด 4 ประการ คือ 1) เด็กเป็นเป้าหมายรวมของการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งมีจุดประสงค์ที่จะเปลี่ยน พฤติกรรมของเด็กให้เป็นไปตามแนวทางที่ปรารถนา เพราะถ้าปราศจากเด็กแล้ว โรงเรียนก็ไม่ต้องมีหรือตั้งอยู่ไม่ได้ โรงเรียนจะมีแต่ผู้บริหารครูและอาคารสถานที่ได้อย่างไร เด็กจึงเป็นทรัพยากรป้อนกระบวนการของโรงเรียน 2) เด็กเป็นจุดเริ่มต้นของสังคม โรงเรียนจึงต้องจำลองเวทีสังคม เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสฝึกฝนลักษณะนิสัยตามแนวที่สังคมปรารถนา ดังนั้น โรงเรียนจึงมีหน้าที่พัฒนาทรัพยากรคือเด็ก เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด ชุมชนหรือสังคมจะเกิดหรือตาย อยู่ที่คุณภาพของเด็กที่จะเติบโตเป็นสมาชิกของสังคมในอนาคต 3) เด็กในฐานะทรัพยากร มีลักษณะแตกต่างจากทรัพยากรอื่น ตรงที่ว่าเด็กจะเติบโตขึ้นเป็นผู้ผลิตและใช้ทรัพยากรในรูปแบบอื่นโรงเรียนจึงต้องพัฒนาเด็กให้เป็นผู้ใช้ทรัพยากร อื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 4) เด็กจะเป็นทรัพยากรที่มีค่าได้ต่อเมื่อเด็กมีคุณภาพ โรงเรียนจึงมีหน้าที่พัฒนาเด็กให้มีคุณภาพทั้งความรู้เจตคติและทักษะความชำนาญ⁵

ประสบการณ์ภายในโรงเรียน ซึ่งหมายถึงกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียน กิจกรรมเสริมหลักสูตร และบริการที่ทางโรงเรียนจัดให้จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาพฤติกรรมเด็ก เพื่อให้นักเรียนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น รู้จักช่วยตนเอง รู้จักทำงานร่วมกันอย่างมีระบบ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง ในการที่จะพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม ที่ส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมที่ดีงาม อันเป็นจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ด้วยเหตุนี้ ทางกระทรวงศึกษาธิการจึงกำหนดสาระการเรียนรู้หลักสูตรแกนกลาง พุทธศักราช 2544 โดยมีจุดประสงค์ เนื้อหา ทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ที่มุ่งเน้นในการพัฒนาทางด้านจริยธรรม โดยกำหนดจริยธรรมและพระพุทธศาสนา ไว้ในสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่ดีสามารถควบคุมกายวาจาและใจให้อยู่ในขอบเขตที่ดีงาม สามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ตนและสังคม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง และปฏิบัติได้จนเป็นนิสัย คุณค่าของแบบแผนความประพฤติและการครองตน ให้อยู่ในครรลองของความประพฤติที่ดีงาม ด้วยจิตสำนึกมโนธรรมของตนเองได้อย่างสมบูรณ์⁶

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่ง ซึ่งได้รับอนุญาตให้จัดตั้งเป็นโรงเรียนตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พุทธศักราช 2488 ซึ่งได้จัดการเรียนการสอนแบบเดียวกับโรงเรียนสามัญทั่วไป ขณะเดียวกัน ก็มีจุดเน้นที่ต้องการให้นักเรียนนั้น มีคุณธรรมจริยธรรม โดยมีจุดประสงค์ มุ่งเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม ซึ่งนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง โดยการควบคุมกายวาจาใจให้อยู่ในกรอบคุณธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรมอันดีงาม ไม่เบียดเบียนตนเองและบุคคลอื่น

⁵ ชัยยงค์ พรหมวงศ์, เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการพัฒนาพฤติกรรมเด็ก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, 2527), หน้า 12.

⁶ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือสอนจริยศึกษาระดับวิทยาลัย (ฉบับทดลอง), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2528), หน้า 22.

สามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคม ตลอดจนมีลักษณะของความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เพื่อการดำรงตนเป็นพลเมืองที่ดีในสังคม ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข⁷ ขณะเดียวกันโรงเรียนก็ได้รับการสนับสนุนจากคณะสงฆ์ซึ่งเปิดโอกาสให้วัดพระสงฆ์และชุมชน ได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาอย่างเต็มที่ โดยมีกระทรวงศึกษาธิการได้ส่งเสริมสนับสนุนและให้การอุดหนุนแก่โรงเรียนเป็นพิเศษ เพราะถือว่าโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา เป็นโรงเรียนต้นแบบประเภทการจัดการศึกษาสงเคราะห์ ให้แก่บุคคลที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส⁸ ในปีการศึกษา 2520 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนได้ออกนโยบายและแผนงานให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 จึงได้เพิ่มเติมนโยบายการพัฒนาการศึกษาในด้านปริมาณว่า “จะส่งเสริมการจัดโรงเรียนราษฎร์การกุศลมากขึ้นเป็นพิเศษ” ปีการศึกษา 2521-2523 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ได้นำข้อเสนอดังกล่าวมาดำเนินงานโครงการทดลองพัฒนาโรงเรียนราษฎร์ของวัดเพื่อการกุศลขึ้น โดยได้คัดเลือกโรงเรียนในภูมิภาคต่าง ๆ จำนวน 11 โรงเรียน เข้าร่วมโครงการ ได้แก่ โรงเรียนพุทธมงคลนิมิต โรงเรียนสมานคุณวิทยาทาน โรงเรียนสุวรรณรังษฤษฎ์วิทยาลัย โรงเรียนวัดบ้านโป่งสามัคคีคุณูปถัมภ์ โรงเรียนมัธยมวัดใหม่กรทอง โรงเรียนวัดมหาพุทธาราม โรงเรียนวินิตศึกษา โรงเรียนพยุหะวิทยา โรงเรียนพุทธชินราชพิทยา โรงเรียนธรรมราชศึกษา และโรงเรียนพินิตประสาธน์ โดยให้จัดตั้ง “สภาโรงเรียนราษฎร์ของวัดเพื่อการกุศล” ขึ้นเป็นครั้งแรก โดยมีพระธรรมญาณมุนี ผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนวินิตศึกษา ได้รับการคัดเลือกเป็นประธานสภารูปแรก⁹ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ได้รับการพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้า และเป็นโรงเรียนที่มีคุณภาพสูงขึ้นจากเดิมมาก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน โดยเฉพาะให้การสนับสนุนถึงร้อยละ 100 ตามแนวทางของบัตรอุดหนุนค่าเล่าเรียน ทำให้โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา มีหลักประกันความมั่นคงด้านการเงินจากรัฐในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามการพัฒนาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นนั้นจะหวังเพียงการสนับสนุนจากงบประมาณที่เป็นเพียงเงินอุดหนุนอย่างเดียวเท่านั้นไม่เป็นการพอเพียง ผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูซึ่งเป็นผู้ที่ต้องปฏิบัติงานในโรงเรียนจำเป็นต้องมีแนวความคิดและหลักการทำงานให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม และการเปลี่ยนแปลงของโลกด้วย จึงจะทำให้การพัฒนาโรงเรียนประสบผลสำเร็จได้¹⁰

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาจังหวัดนครศรีธรรมราช ระดับมัธยมศึกษา ประกอบด้วย 3 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนขังคะทวีศิลป์ โรงเรียนท้าวราษฎร์สงเคราะห์ และโรงเรียนพระธาตุมุลินิ ทั้ง 3 แห่ง เป็น

⁷ ส. ศิวรักษ์, *ปรัชญาการศึกษาศาสตร์และศิลป์แห่งการปฏิรูปการเรียนรู้*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, 2545), หน้า 9.

⁸ ผ่องศรี เรียงตระกูล, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานของโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาลำปาง”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2544), หน้า 19.

⁹ อุดม นานิ, *สำนักงานกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา, โรงเรียนพินิตประสาธน์ อำเภอเมืองจังหวัดพะเยา*, (ปราจีนบุรี : เจตนารมณัณท์, 2553), หน้า 5.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชนพุทธบริษัทของพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็ง ในอดีตโรงเรียนวัดได้รับการดูแลเป็นอย่างดีด้านคุณภาพ และสถานที่¹¹

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยมีความสนใจเรื่องการบริหารงานโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดนครศรีธรรมราช จึงตัดสินใจศึกษาการบูรณาการการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยหลักสัปปุริสธรรม เพราะถือว่าคนคืออยู่ที่ไหนทำประโยชน์มากให้แก่ชุมชนและประเทศชาติที่นั่นได้อย่างมากมาย และเป็นประโยชน์มากสำหรับผู้วิจัยและผู้สนใจงานด้านนี้ สามารถที่จะนำองค์ความรู้ที่ได้จากการทำวิจัย เพื่อนำไปปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า แล้วสามารถนำไปเป็นแนวทางในการบริหารงาน และการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาให้มั่นคงยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาหลักสัปปุริสธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา
3. เพื่อบูรณาการการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยหลักสัปปุริสธรรม
4. เพื่อศึกษาแนวทางและสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “บูรณาการการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยหลักสัปปุริสธรรม”

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ 1) การบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา 4 ด้าน ประกอบด้วย (1) ด้านการบริหารทั่วไป (2) ด้านการบริหารวิชาการ (3) ด้านการบริหารบุคคล (4) ด้านบริหารงานงบประมาณ 2) หลักสัปปุริสธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ได้แก่ (1) ด้านการรู้จักเหตุ (2) ด้านการรู้จักผล (3) ด้านการรู้จักตน (4) ด้านการรู้จักประมาณ (5) ด้านการรู้จักกาล (6) ด้านการรู้จักชุมชน (7) ด้านการรู้จักบุคคล

2. ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาจังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย 6 ท่าน ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียนหังคะทวีศิลป์ โรงเรียนท้าวราชภานุ์สงเคราะห์ และโรงเรียนพระธาตุมูลนิธิ กับนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิอีก 3 ท่าน (มีแจ้งแล้วตามตาราง)

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

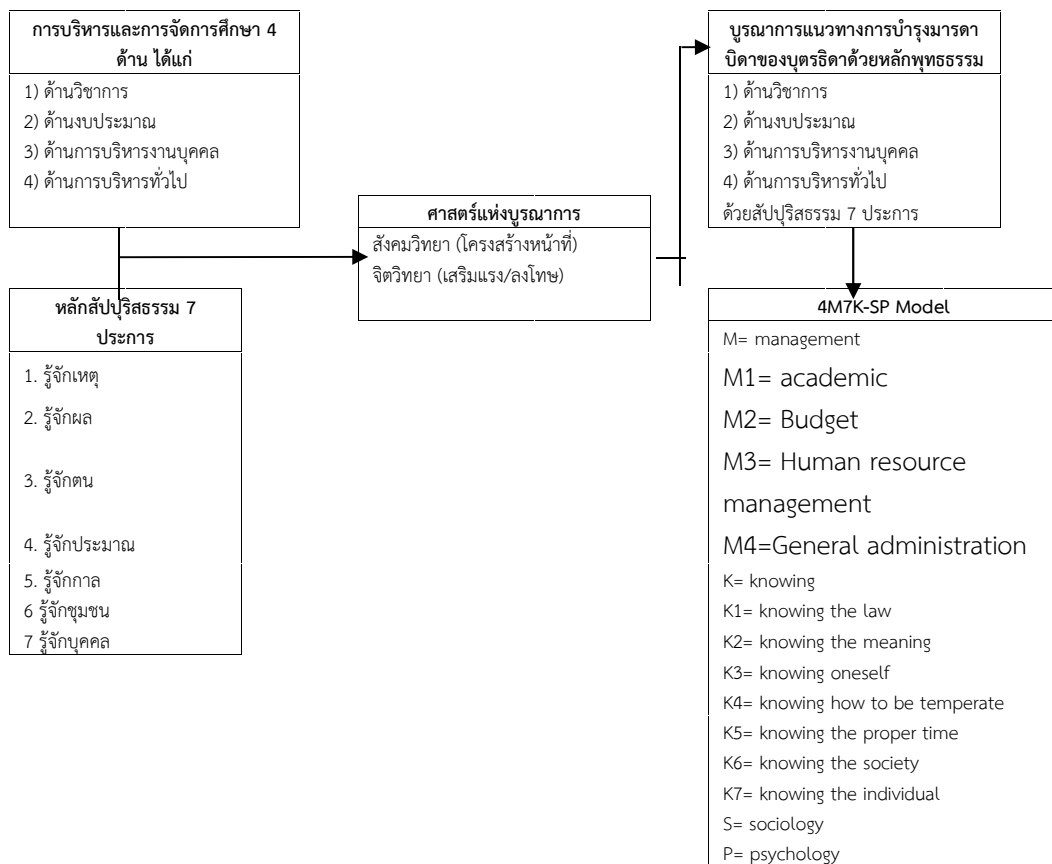
4. ขอบเขตด้านเวลา ได้แก่ ปีการศึกษา 2560

¹¹ อุดม นานี, สำนักงานกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา, อ้างแล้ว, หน้า 15-16.

กรอบแนวคิด (Conceptual Framework)

บูรณาการการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว ได้ยึดเอากฎกระทรวงว่าด้วย “กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550”¹² กับด้วยหลักสัปปุริสธรรม 7¹³ และแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์¹⁴ มาเป็นกรอบในการวิจัย ดังนี้

**กรอบแนวคิดในการวิจัย
(conceptual framework)**

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 29-35.

¹³ ที.ปา. 11/331/264; อง.สตตค. 23/65/114.

¹⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พี.ริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548), หน้า 211.

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา 4 ด้าน ตามกฎกระทรวง ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป และจากแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับหลักการบริหารการศึกษาทั่วไปและกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และการกระจายอำนาจ การบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550

2. ศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา คือ หลักสัปปุริสธรรม 7 ได้แก่ อัมมัญญาตา เป็นผู้รู้จักเหตุ อตถัญญาตา เป็นผู้รู้จักผล อัตตัญญาตา เป็นผู้รู้จักตน มัตตัญญาตา เป็นผู้รู้จักประมาณ กาลัญญาตา เป็นผู้รู้จักกาล ปริสสัญญาตา เป็นผู้รู้จักบริษัท ปุคคลัญญาตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญาตา เป็นผู้รู้จักบุคคล จากพระไตรปิฎกและเอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา

3. บูรณาการการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป แต่ละด้านบูรณาการด้วยหลักสัปปุริสธรรมโดยใช้กระบวนการทางสังคมวิทยากับจิตวิทยามาเป็นศาสตร์ในการบูรณาการ

4. ได้แนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “การบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา” ที่เกิดจากการนำหลักสัปปุริสธรรมเข้าไปบูรณาการกับการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการทางสังคมวิทยากับจิตวิทยา แล้วนำไปตรวจสอบความเป็นไปได้กับท่านผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาและนักวิชาการ เป็นการต่อยอดและรับรองว่าถูกต้องมีความเป็นไปได้สูงในการนำไปใช้ได้ในการบริหารการศึกษาของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาและโรงเรียนทั่วไป

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานบูรณาการระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (วิจัยเอกสาร) กับการสัมภาษณ์ (โดยลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิบุคคลที่เกี่ยวข้อง) เกี่ยวกับการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยได้นำเอาหลักพุทธธรรม คือ หลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ เข้าไปบูรณาการกับหลักการบริหาร 4 ด้าน จากนั้นผู้วิจัยก็ได้สรุปเป็นกรอบการวิจัย นำกรอบวิจัยที่ได้ไปทำเป็นแบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง แล้วนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา แล้วนำมาแก้ไขปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ สุดท้ายผู้วิจัยได้ขอหนังสือสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจากบัณฑิตวิทยาลัย เพื่อขอสัมภาษณ์บุคคลผู้ทรงคุณวุฒิตามที่กำหนดไว้ด้วยตนเองทุกท่าน

2. ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ จำนวน 6 ท่าน จำแนกออกเป็นดังนี้

ที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่งหน้าที่
1	โรงเรียนฆังคะทวีศิลป์	ผู้อำนวยการ
2	โรงเรียนพระธาตุมูลนิธิ	ผู้จัดการ
3	โรงเรียนท้าวราษฎร์สงเคราะห์	ผู้อำนวยการ
4	ดร.วิชิต ชัยเดชะ	นักวิชาการด้านการศึกษา

5	ดร.บรรเลง อินทร์จันทร์	นักวิชาการด้านบริหาร
6	ดร.มลथा กระจวีพันธ์	นักวิชาการด้านศาสนา

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเป็นผู้สร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดในการวิจัย ที่ได้มาหลังจากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว

4. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองทุกขั้นตอน 1) ได้ศึกษาเอกสารเก็บข้อมูลจากห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และห้องสมุดอื่น ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาและ พุทธธรรมจากพระไตรปิฎกในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ และเอกสารวิชาการทาง พระพุทธศาสนา ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา นำสองส่วนมาบูรณาการกัน ด้วยศาสตร์แห่งบูรณาการสองศาสตร์ คือ สังคมวิทยาและจิตวิทยา 2) ได้ลงพื้นที่ สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 6 ท่าน ด้วยตนเองแบบเจาะลึก จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ตลอดจนนักวิชาการ

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บูรณาการการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วย หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า

1. การบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา มี 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 39 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ให้ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พิจารณา ดำเนินการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ในด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงาน เขตพื้นที่ การศึกษา หรือสถานศึกษาในอำนาจหน้าที่ของตน แล้วแต่กรณี ในเรื่องดังต่อไปนี้

1. ด้านวิชาการ (ก) การพัฒนาหรือการดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นการพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น (ข) การวางแผนงานด้านวิชาการ (ค) การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา (ง) การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา (จ) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ (ฉ) การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการ

เรียน (ข) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา (ซ) การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้¹⁵ (ฅ) การนิเทศการศึกษา (ญ) การแนะแนว (ฎ) การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา (ฏ) การส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ (ฐ) การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น (ฑ) การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์ องค์กร หน่วยงาน สถานประกอบการและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา (ฒ) การจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา (ณ) การคัดเลือกหนังสือ แบบเรียนเพื่อใช้ในสถานศึกษา (ด) การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

2. ด้านงบประมาณ (ก) การจัดทำแผนงบประมาณและคำขอตั้งงบประมาณเพื่อเสนอต่อ ปลัดกระทรวง ศึกษาธิการ หรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน แล้วแต่กรณี (ข) การจัดทำ แผนปฏิบัติการใช้จ่ายเงิน ตามที่ได้ รั้งจัดสรรงบประมาณจากสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยตรง (ค) การอนุมัติการใช้จ่ายงบประมาณที่ได้รับจัดสรร (ง) การขอโอนและการขอเปลี่ยนแปลง งบประมาณ (จ) การรายงานผลการเบิกจ่ายงบประมาณ (ฉ) การตรวจสอบติดตามและรายงานการใ้ งบประมาณ (ช) การตรวจสอบติดตามและรายงานการใ้ผลผลิตจากงบประมาณ (ซ) การระดมทรัพยากรและ การลงทุนเพื่อการศึกษา (ฅ) การปฏิบัติงานอื่นใดตามที่ได้รับมอบหมายเกี่ยวกับกองทุนเพื่อการศึกษา (ญ) การ บริหารจัดการทรัพยากรเพื่อการศึกษา (ฎ) การวางแผนพัสดุ (ฏ) การกำหนดรูปแบบรายการ หรือคุณลักษณะ เฉพาะของครุภัณฑ์ หรือสิ่งก่อสร้างที่ ใช้เงินงบประมาณเพื่อเสนอต่อปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือเลขาธิการ คณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐาน แล้วแต่กรณี¹⁶ (ฐ) การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการจัดทำ และจัดหาพัสดุ (ฑ) การจัดหาพัสดุ (ฒ) การควบคุมดูแล บำรุงรักษาและจำหน่ายพัสดุ (ณ) การจัดหาผลประโยชน์ จากทรัพย์สิน (ด) การเบิกเงินจากคลัง (ต) การรับเงิน การเก็บรักษาเงิน และการจ่ายเงิน (ถ) การนำเงินส่ง คลัง (ท) การจัดทำบัญชีการเงิน (ธ) การจัดทำรายงานทางการเงินและงบการเงิน (ณ) การจัดทำหรือจัดหาแบบ พิมพ์บัญชี ทะเบียน และรายงาน

3. ด้านการบริหารงานบุคคล (ก) การวางแผนอัตรากำลัง (ข) การจัดสรรอัตรากำลังข้าราชการครูและ บุคลากรทางการศึกษา (ค) การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง (ง) การเปลี่ยนตำแหน่งให้สูงขึ้น การย้ายข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา (จ) การดำเนินการเกี่ยวกับการเลื่อนขั้นเงินเดือน (ฉ) การลาทุกประเภท (ช) การ ประเมินผลการปฏิบัติงาน (ซ) การดำเนินการทางวินัยและการลงโทษ (ฅ) การสั่งพักราชการและการสั่งให้ออก จากราชการไว้ก่อน (ญ) การรายงานการดำเนินการทางวินัยและการลงโทษ (ฎ) การอุทธรณ์และการร้องทุกข์ (ฏ) การออกจากราชการ (ฐ) การจัดระบบและการจัดทำทะเบียนประวัติ (ฑ) การจัดทำบัญชีรายชื่อและให้ ความเห็นเกี่ยวกับการเสนอขอพระราชทาน เครื่องราชอิสริยาภรณ์ (ฒ) การส่งเสริมการประเมินวิทยฐานะข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา¹⁷ (ณ) การส่งเสริมและยกย่องเชิดชูเกียรติ (ด) การส่งเสริมมาตรฐาน

¹⁵ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545, ราชกิจจานุเบกษา : กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550, เล่มที่ 124, ตอนที่ 24 ก, ลงวันที่ 16 พฤษภาคม 2550, หน้า 29.

¹⁶ อ้างแล้ว, หน้า 30.

¹⁷ อ้างแล้ว, หน้า 31.

วิชาชีพและจรรยาบรรณวิชาชีพ (ต) การส่งเสริมวินัย คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ถ) การริเริ่มส่งเสริมการขอรับใบอนุญาต (ท) การพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา การดำเนินการที่เกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น

4. ด้านการบริหารทั่วไป (ก) การพัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ (ข) การประสานงานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษา (ค) การวางแผนการบริหารงานการศึกษา (ง) งานวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายและแผน (จ) การจัดระบบการบริหารและพัฒนาองค์กร (ฉ) การพัฒนามาตรฐานการปฏิบัติงาน (ช) งานเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา (ซ) การดำเนินงานธุรการ (ฌ) การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม (ญ) การจัดทำสำมะโนผู้เรียน (ฎ) การรับนักเรียน (ฏ) การเสนอความเห็นเกี่ยวกับเรื่องการจัดตั้ง ยุบ รวมหรือเลิกสถานศึกษา (ฐ) การประสานการจัดการศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย (ฑ) การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา (ฒ) การทัศนศึกษา (ณ) งานกิจการนักเรียน (ด) การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา (ต) การส่งเสริม สนับสนุนและประสานการจัดการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงานและสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา (ถ) งานประสานราชการกับส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น¹⁸ (ท) การรายงานผลการปฏิบัติงาน (ธ) การจัดระบบการควบคุมภายในหน่วยงาน (น) แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการลงโทษนักเรียน

ข้อ 2 การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาตามข้อ 1 ให้คำนึงถึงหลักการ ดังต่อไปนี้ (1) ความพร้อมและความเหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา ที่จะสามารถรับผิดชอบดำเนินการตามขีดความสามารถ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (2) ความสอดคล้องกับกฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศหรือมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องที่จะกระจายอำนาจ (3) ความเป็นเอกภาพด้านมาตรฐานและนโยบายด้านการศึกษา (4) ความเป็นอิสระและความคล่องตัวในการบริหารและการจัดการศึกษา (5) มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ (6) มุ่งให้เกิดผลสำเร็จแก่สถานศึกษา โดยเน้นการกระจายอำนาจให้แก่สถานศึกษาให้มากที่สุด เพื่อให้สถานศึกษานั้นมีความเข้มแข็งและความคล่องตัว (7) เพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพให้แก่สถานศึกษา (8) เพื่อให้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินการเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องนั้น ๆ โดยตรง

ข้อ 3 การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาตามที่กำหนดในข้อ 1 เรื่องใด จะกำหนดให้คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หรือสถานศึกษาเป็นผู้รับ มอบการกระจายอำนาจ ให้เป็นไปตามที่ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือเลขาธิการคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน แล้วแต่กรณี ประกาศกำหนด ทั้งนี้ ในประกาศดังกล่าวอาจกำหนดให้ ในระยะแรกมีการกระจายอำนาจเฉพาะบางเรื่อง หรือกำหนดการกระจายอำนาจให้เขตพื้นที่การศึกษา หรือสถานศึกษาแตกต่างกันตามลักษณะหรือความพร้อมและความเหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ รวมทั้งอาจกำหนดเงื่อนไขที่ต้องปฏิบัติในการดำเนินการตามที่ได้รับมอบการกระจายอำนาจได้ แต่จะต้องปรับปรุงการกระจายอำนาจนั้นให้เพิ่มมากขึ้นตามช่วงเวลาที่เหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตาม หลักการในข้อ 2 สำหรับการกระจายอำนาจให้แก่สถานศึกษา อาจกำหนดให้การดำเนินการในเรื่อง ใดต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษาด้วยก็ได้¹⁹

¹⁸ อ้างแล้ว, หน้า 32.

¹⁹ อ้างแล้ว, หน้า 33.

เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงานให้เป็นไปโดยถูกต้อง ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือ เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน แล้วแต่กรณี อาจประกาศกำหนดขอบเขตวิธีการ ปฏิบัติงานตามที่มีการกระจายอำนาจ เพื่อให้คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษา หรือสถานศึกษาที่ได้รับมอบการกระจายอำนาจปฏิบัติได้

ข้อ 4 ให้สำนักงานปลัดกระทรวง หรือสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน แล้วแต่กรณี มีหน้าที่สนับสนุน ส่งเสริม และกำกับดูแลการกระจายอำนาจการบริหารและ การจัดการศึกษา ดังต่อไปนี้ (1) ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับการกระจายอำนาจ อย่างมีประสิทธิภาพ (2) จัดให้มีระบบการกำกับ ดูแล ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการกระจาย อำนาจ ให้เป็นไปตามกฎหมาย (3) ให้ข้อเสนอแนะหรือแนะนำการใช้อำนาจ ตลอดจนมีอำนาจยับยั้งและแก้ไขการใช้ อำนาจของคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา ให้เป็นไป ตามกฎหมาย (4) ศึกษา วิเคราะห์ เพื่อการปรับปรุงพัฒนาระบบการกระจายอำนาจการบริหารอย่างต่อเนื่อง (5) รายงานผลการดำเนินการกระจายอำนาจและเสนอแนะปัญหาอุปสรรคและแนวทางการ พัฒนาต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการทราบอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง ให้ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามีหน้าที่สนับสนุน ส่งเสริม กำกับดูแล และ ประเมินผลการดำเนินงานของสถานศึกษาที่ได้รับมอบการกระจายอำนาจ ให้เป็นไปตามแนวทางที่ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด

ข้อ 5 ในกรณีที่ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน เห็นสมควร หรือได้รับการร้องขอจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหรือกลุ่มสถานศึกษา ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานอาจประกาศกำหนดให้ รวมกลุ่มสถานศึกษา หลายแห่งทั้งในเขตพื้นที่การศึกษาเดียวกันหรือต่างเขตพื้นที่การศึกษา เป็นระบบ เครือข่ายส่งเสริม ประสิทธิภาพการศึกษา เพื่อดำเนินการหรือช่วยเหลือกันในการปฏิบัติหน้าที่ในเรื่องที่ ได้รับการกระจายอำนาจ โดยคำนึงถึงความพร้อมของแต่ละสถานศึกษาด้วย²⁰

ข้อ 6 การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ให้เป็นไปตาม กฎหมายว่าด้วยการ นั้น²¹

2. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักสัปปริสธรรม 7 ประการ เป็นหลักธรรมของสัตว์บุรุษ เป็นการนำหลักธรรมที่ทำให้เป็นคนดี แล้วคนดีเข้ามาอยู่ในตำแหน่งบริหาร ทั้ง 4 ฝ่าย ของการศึกษา ดังต่อไปนี้

หลักสัปปริสธรรม มีองค์ 7 ประกอบด้วย อัมมัญญตา เป็นผู้รู้จักเหตุ อตถัญญตา เป็นผู้รู้จักผล อตตัญญตา เป็นผู้รู้จักตน มัตตัญญตา เป็นผู้รู้จักประมาณ กาลัญญตา เป็นผู้รู้จักกาล ปริสัญญตา เป็นผู้รู้จักบริษัท ปุคคสัญญตา หรือ ปุคคปโรปริญญตา เป็นผู้รู้จักบุคคล

²⁰ อ้างแล้ว, หน้า 34.

²¹ อ้างแล้ว, หน้า 35.

สัปปริสธรรม 7 (ธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของผู้ดี - qualities of a good man; virtues of a gentleman)

1. ฉัมมัญญตา (ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้น ๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ ๆ จึงจะทำให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้น ๆ เป็นต้น - knowing the law; knowing the cause)

2. อุตถัญญตา (ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาสิตข้อนั้น ๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น - knowing the meaning; knowing the purpose; knowing the consequence)

3. อัตตัญญตา (ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤดิให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป - knowing oneself)

4. มัตตัญญตา (ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น - moderation; knowing how to be temperate)

5. กาลัญญตา (ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น - knowing the proper time; knowing how to choose and keep time)

6. ปรีสัญญตา (ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤดิต่อชุมชนนั้น ๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น - knowing the assembly; knowing the society)

7. ปุคคัลลัญญตา หรือ ปุคคัลโปปรีญญตา (ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดย อธิยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น - knowing the individual; knowing the different individuals)

ภิกษุผู้ประกอบด้วยสัปปริสธรรม 7 ข้อนี้ ชื่อว่า เป็นผู้ประกอบด้วยสังฆคุณครบ 9 แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระเจ้าจักรพรรดิ ก็ทรงประกอบด้วยธรรมเหล่านี้ (ท่านแสดงไว้เฉพาะข้อหลัก 5 ข้อ คือ ข้อ 1-2-4-5-6 อง.ปญจก. 22/131/166 A.III.148) จึงทรงยังธรรมจักรและอาณาจักรให้เป็นไปด้วยดี²²

²² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548), หน้า 211.

3. บูรณาการการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา 4 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านวิชาการ (2) ด้านงบประมาณ (3) ด้านการบริหารงานบุคคล (4) ด้านการบริหารทั่วไป ประยุกต์กับหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ ด้วยบูรณาการวิธี คือ สังคมวิทยากับจิตวิทยา ดังนี้

1. ด้านวิชาการ ฝ่ายบริหารงานวิชาการแบ่งการบริหารงานในฝ่ายออกเป็น 5 งาน คือ 1) งานหลักสูตรและการสอน 2) งานนิเทศการศึกษา 3) งานวัดผลประเมินศึกษา 4) งานส่งเสริมสนับสนุนวิชาการ 5) งานพัฒนาสื่อและนวัตกรรม แหล่งเรียนรู้

1.1. งานหลักสูตรและการสอน หน้าที่และความรับผิดชอบ 1) วางแผน จัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนระดับก่อนประถมศึกษา 2) จัดทำแผนการจัดประสบการณ์ในชั้นเรียน 3) เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำการพัฒนาการเรียนการสอนและการใช้หลักสูตร 4) ให้คำแนะนำในการจัดทำสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน 5) ให้ข้อคิดเห็นเสนอแนะในการปรับปรุง พัฒนางานวิชาการ

1.2. งานนิเทศพัฒนาการศึกษา หน้าที่และความรับผิดชอบ 1) นิเทศ ติดตาม วางแผนการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน 2) จัดระบบนิเทศงานวิชาการ เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน 3) จัดให้ครูเข้ารับการสัมมนา ศึกษาดูงานนอกสถานที่ 4) จัดให้มีการประชุมเชิงวิชาการ เพื่อปรับปรุงเทคนิค

1.3. งานวัดผลประเมินผล หน้าที่และความรับผิดชอบ 1) จัดทำแผนปฏิบัติงานและปฏิทินงานวิชาการ 2) ดูแลการเรียนการสอนให้เป็นไปตามจุดประสงค์ 3) จัดเตรียมเอกสารที่ใช้ในการเรียนการสอนของครูและนักเรียน 4) ดำเนินการประสานงานผู้ปกครองนักเรียนเกี่ยวกับการบันทึกพฤติกรรม การเตรียมความพร้อมให้นักเรียนในโรงเรียน 5) ดำเนินงานตามโครงการบัณฑิตน้อยประจำปี 6) จัดทำแผนงาน/โครงการเกี่ยวกับการวัดผล 7) ปฏิบัติงานอื่น ตามที่ได้รับมอบหมาย

1.4. งานส่งเสริมสนับสนุนงานวิชาการ 1) อำนวยความสะดวกให้คำปรึกษา ด้านการจัดการเรียนรู้ 2) ส่งเสริมพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ 3) ประสานงาน ควบคุมดูแล การจัดการกระบวนการเรียนรู้/มอบหมายงานจัดสัดส่วนของงานแต่ละรายวิชา การบูรณาการคะแนนกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับระดับและสมรรถนะภาพของนักเรียน 4) งานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

1.5. งานพัฒนาสื่อ/นวัตกรรม แหล่งเรียนรู้ 1) ส่งเสริมให้ครูจัดทำสื่อการสอน 2) จัดทำโครงการอบรมการผลิตสื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาตามที่หน่วยงานตามที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจักขึ้น 3) ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย²³

สอดคล้องกับแนวคิดของพระครูชลธรรมวงศ์ผู้รับใบอนุญาตและผู้อำนวยการโรงเรียนหังคะทวีศิลป์ และแนวคิดของ ดร.วิจิต ชัยเดชะ นักวิชาการอิสระและอาจารย์พิเศษ ที่ว่า “ฝ่ายบริหารงานวิชาการทำหน้าที่ของตนครบถ้วนกระบวนการความแล้วตั้งต้นอยู่ในฐานะเป็นคนดีของสังคมตามหลักของสัปปุริสธรรมแล้ว ภายใต้กระบวนการวิธีการทางสังคมวิทยาและจิตวิทยาแล้ว นำพางานวิชาการไปสู่ความสำเร็จได้อย่างง่ายดาย”

2. ด้านงบประมาณ ฝ่ายบริหารงานงบประมาณ แบ่งการบริหารงานในฝ่ายออกเป็น 3 งาน ดังนี้

²³ <https://yotsavadeekindergarten.wordpress.com/ผลงานของเรา/โครงสร้างการบริหารของ/> เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 19/08/60

2.1. งานการเงิน/บัญชี หน้าที่และความรับผิดชอบ 1) จัดทำบัญชี รับ-จ่าย สมุดเงินสด สมุดรายงานเงินคงเหลือประจำวัน ให้ถูกต้องเป็นปัจจุบัน 2) จัดทำทะเบียนคุมเงินงบประมาณ/เงินนอกงบประมาณ ทะเบียนคุมรายรับเงินรายได้สถานศึกษาได้ให้ถูกต้องเป็นปัจจุบัน 3) จัดทำงบเดือนปัจจุบัน ให้เสร็จสิ้นภายใน 5 เดือนถัดไป 4) ทำงบบเทียบยอดเงินฝากธนาคาร ทุกวันสิ้นเดือน

2.2. งานบริหารพัสดุ หน้าที่และความรับผิดชอบ 1) ร่วมกับพัสดุหมวด/ฝ่าย งานในการจัดซื้อจัดจ้าง 2) จัดทำเอกสารการจัดซื้อจัดจ้าง 3) ตรวจสอบหลักฐานการจัดซื้อจัดจ้างและทะเบียนคุมพัสดุ-ครุภัณฑ์ 4) กำหนดเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดของงานจัดซื้อ จัดจ้าง เน้นการลดรอบเวลา 5) การจัดซื้อจัดจ้างต้องเป็นไปตามแผนและเน้นการประหยัด 6) เก็บข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้างของฝ่าย/กลุ่ม/งาน 7) จัดทำทะเบียนคุม พัสดุ-ครุภัณฑ์ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน 8) ดำเนินการลงทะเบียนครุภัณฑ์ทุกรายการให้เป็นระบบเดียวกันและเป็นปัจจุบัน ตรวจสอบได้ 9) ดำเนินการเบิกจ่ายวัสดุให้แก่ฝ่าย

2.3. งานแผนงบประมาณ หน้าที่และความรับผิดชอบ 1) จัดทำแผนปฏิบัติการใช้จ่ายงบประมาณที่ได้รับจัดสรรงบประมาณ 2) อนุมัติการใช้จ่ายงบประมาณที่ได้รับจัดสรร 3) ตรวจสอบติดตามและรายงานการได้รับงบประมาณ²⁴

สอดคล้องกับแนวคิดของพระครูประโชติกิจจาภรณ์ผู้รับใบอนุญาตและผู้อำนวยการโรงเรียนท้าวราชภู่รังสรรค์และแนวคิดของ ดร.บรรเลง อินทร์จันทร์ นักวิชาการอิสระและอาจารย์พิเศษ ที่ว่า “ฝ่ายบริหารงานงบประมาณทำหน้าที่ของตนครบถ้วนกระบวนความแล้วตั้งตนอยู่ในฐานะเป็นคนดีของสังคมตามหลักของสัปปุริสธรรมแล้ว ภายใต้อิทธิพลของวิถีการทางสังคมวิทยาและจิตวิทยาแล้ว นำพางานวิชาการไปสู่ความสำเร็จได้อย่างง่ายดายเช่นกัน”

3. ด้านการบริหารงานบุคคล ฝ่ายบริหารงานบุคคล แบ่งการบริหารงานในฝ่ายออกเป็น 4 งาน ดังนี้

3.1. กิจกรรมนักเรียน หน้าที่และความรับผิดชอบ 1) วางแผนและจัดงบประมาณการจัด กิจกรรมต่าง ๆ ประจำปีการศึกษา 2) กำหนดบุคลากร ให้มีผู้รับผิดชอบในหน้าที่ต่าง ๆ ของแต่ละกิจกรรม 3) ประเมินผลการดำเนินงานรายงานต่อผู้บังคับบัญชา 4) ปฏิบัติงานตามผู้บังคับบัญชามอบหมาย

3.2. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หน้าที่และความรับผิดชอบ 1) วางแผนการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 2) สร้างจิตสำนึกของนักเรียนในการทำประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม 3) จัดกิจกรรมสนองความสนใจ ความถนัดและความสามารถของนักเรียนให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น 4) จัดกิจกรรม เกื้อกูล การเรียนรู้ในกลุ่มสาระวิชาต่าง ๆ 5) จัดกิจกรรมด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

3.3. กิจกรรมสัมพันธ์ชุมชน หน้าที่และความรับผิดชอบ 1) วางแผนและการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนประจำปี 2) กำหนดบุคลากรให้มีผู้รับผิดชอบในหน้าที่ต่าง ๆ 3) ประเมินผลการดำเนินงานรายงานต่อผู้บังคับบัญชา 4) ปฏิบัติงานตามผู้บังคับบัญชามอบหมาย

²⁴ <https://yotsavadeekindergarten.wordpress.com/ผลงานของเรา/โครงสร้างการบริหารของ/>. เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 19/08/60.

3.4. กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม นักเรียน หน้าที่และความรับผิดชอบ 1) วางแผนจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนานักเรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม 2) กำหนดบุคลากรให้มีผู้รับผิดชอบในหน้าที่ต่าง ๆ ของแต่ละกิจกรรม 3) ประเมินผลการดำเนินงานรายงานต่อผู้บังคับบัญชา 4) ปฏิบัติงานตามที่คุณบังคับบัญชา มอบหมาย²⁵

สอดคล้องกับแนวคิดของ ดร.วัฒนา จินดาวัฒน์ ผู้จัดการโรงเรียนพระธาตุมูลนิธิมัธยม และแนวคิดของ ดร.มลชา กระจวีพันธ์ อาจารย์โรงเรียนเสาชิงช้าและอาจารย์พิเศษ ที่ว่า “ฝ่ายบริหารงานบุคคลทำหน้าที่ของตนครบถ้วนกระบวนความแล้วตั้งตนอยู่ในฐานะเป็นคนดีของสังคมตามหลักของสัปปุริสธรรมแล้วภายใต้กระบวนวิธีการทางสังคมวิทยาและจิตวิทยา แล้วนำพางานฝ่ายบุคคลไปสู่ความสำเร็จได้อย่างง่ายดายเช่นกัน”

4. ด้านการบริหารทั่วไป ฝ่ายบริหารงานทั่วไป แบ่งการบริหารงานออกเป็น 7 งาน ดังนี้

4.1. งานธุรการ หน้าที่และความรับผิดชอบ 1) การจัดทำหนังสือราชการรับ-ส่ง 2) จัดทำเอกสารของฝ่าย 3) ประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ ในโรงเรียน 4) จัดทำแผนงบประมาณของงานต่าง ๆ ในฝ่าย 5) จัดทำปฏิทินปฏิบัติงานของฝ่ายงาน 6) จัดประชุมและบันทึกการประชุม 7) จัดทำแบบฟอร์มเอกสารต่าง ๆ 8) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

4.2. งานอนามัย และอาหารกลางวันโรงเรียน หน้าที่และความรับผิดชอบ 1) เผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพอนามัย โรคติดต่อ สารเสพติดและสุขภาพโภชนาการ 2) เสนอแนะการแก้ไขปัญหาความสะอาดของอาคาร ห้องสุขา และสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน การเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ 3) มีคณะกรรมการโครงการอาหารกลางวัน 4) จัดทำบัญชีรับ-จ่ายโครงการอาหารกลางวัน ทุกภาคเรียน 5) สรุปผลการดำเนินงานโครงการอาหารกลางวัน ทุกภาคเรียน 6) จัดทำแบบบันทึกสุขภาพนักเรียน 7) มีเจ้าหน้าที่ให้บริการ ดูแลปฐมพยาบาล ทำแผลและจ่ายยา 8) บริการชั่งน้ำหนัก-วัดส่วนสูงนักเรียน เพื่อคั่นหานักเรียนที่มีน้ำหนักต่ำ-สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน บันทึกส่งกองอนามัยโรงเรียน เพื่อแก้ไขให้มีการเจริญเติบโตสมวัย 9) ประสานงานกับผู้ปกครองเพื่อร่วมมือแก้ไข นักเรียนที่มีปัญหา 10) ติดโปสเตอร์ ประชาสัมพันธ์ ข่าวสารเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยโรคติดต่อ สารเสพติดและสุขภาพโภชนาการ

3. งานปกครองและวินัยนักเรียน หน้าที่และความรับผิดชอบ 1) จัดให้มีการประกวดมารยาทตามระดับชั้น 2) เผยแพร่เกียรติประวัตินักเรียนดีเด่นและสร้างชื่อเสียงให้กับโรงเรียน 3) ควบคุมดูแลงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมร่วมกับคณะครู 4) ติดตามตรวจสอบแบบสำรวจนักเรียนประจำวัน 5) ประเมินผลการปฏิบัติงาน และรายงานผลงานปกครอง

4. งานสัมพันธ์ชุมชน หน้าที่และความรับผิดชอบ 1) ให้มีการติดต่อประสานงานกับผู้ปกครอง 2) จัดทำสารสนเทศที่ส่งเสริมประชาสัมพันธ์ 3) มีส่วนร่วมในการประสานงานชุมชน 4) ตรวจสอบสภาพปัญหาที่เพื่อปรับปรุงแก้ไข 5) ประเมินผลการปฏิบัติงาน และรายงานผลงานสัมพันธ์ชุมชน

²⁵ <https://yotsavadeekindergarten.wordpress.com/ผลงานของเรา/โครงสร้างการบริหารของ/> เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 19/08/60

5. งานอาคาร สถานที่ และ ความรับผิดชอบ 1) จัดทำโครงการพัฒนาปรับปรุง ซ่อมแซมอาคารเรียน บริเวณสถานที่ ครุภัณฑ์ให้คงสภาพดี 2) พัฒนาคณะกรรมการบริหารโรงเรียนให้น่าอยู่ 3) กำหนดมาตรการในการรักษาความปลอดภัย ให้พร้อมและใช้งานได้ดี 4) ควบคุมดูแลและให้บริการสาธารณูปโภคในโรงเรียน 5) จัดระบบสารสนเทศ ป้ายแนะนำเพื่อความสะดวกในการคมนาคมในโรงเรียน 6) ประเมินผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนและรายงาน

6. งานสหกรณ์โรงเรียน หน้าที่และความรับผิดชอบ 1) แต่งตั้งคณะกรรมการของสหกรณ์โรงเรียน 2) จัดทำบัญชีรับ-จ่ายเงินรายได้ ของการดำเนินงาน 3) บริหารจัดการเงินในสหกรณ์ให้มีกำไร 4) จัดทำบัญชีของสมาชิกให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ 5) ปันผลกำไรให้กับสมาชิกเมื่อครบกำหนดปีละ 1 ครั้ง 6) จัดทำรายงานผลการดำเนินงานให้กับสมาชิกและผู้เกี่ยวข้องทราบ

7. งานข้อมูลสารสนเทศ หน้าที่และความรับผิดชอบ 1) จัดทำทะเบียนประวัติบุคลากร ประวัตินักเรียน 2) จัดให้มีระบบการบริการข้อมูลสารสนเทศ 3) จัดทำข้อมูลสารสนเทศให้เป็นปัจจุบัน ง่ายต่อการสืบค้น²⁶

สอดคล้องกับแนวคิดของ พระครูชลธรรมวงศ์ พระครูประโชติกิจจาภรณ์ ดร.วัฒนา จินดาวัฒน์ ดร. วิจิต ชัยเดชะ ดร.บรรเลง อินทร์จันทร์ และ ดร.มลลทา กระวีพันธ์ ที่ว่า “ฝ่ายบริหารงานทั่วไปหน้าที่ของตนครบถ้วนกระบวนความแล้วตั้งตนอยู่ในฐานะเป็นคนดีของสังคมตามหลักของสัปปุริสธรรมแล้ว ภายใต้กระบวนวิธีการทางสังคมวิทยาและจิตวิทยา แล้วนำพาฝ่ายบริหารงานทั่วไปไปสู่ความสำเร็จได้อย่างง่ายดายเช่นกัน”

เมื่อทั้ง 4 ฝ่ายปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ ที่ผู้วิจัยได้นำมาบูรณาการการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา มีรายละเอียด ดังนี้

1. ฉันทมัญญู รู้จักเหตุ คือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น เห็นเหตุการณ์อะไรก็ตามแต่ก็จะรู้ว่าเกิดจากเหตุอะไร เช่น ทำไม่ผ่นจึงตก สาเหตุมาจากอะไร และผลจะเป็นอย่างไร รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุแบบนี้ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการนั้น ๆ เป็นต้น

2. อตถัญญู รู้จักผล รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ คือรู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ ซึ่งสามารถก่อให้เกิดประโยชน์เกิดผลได้จริง

3. อัตตัญญู รู้จักตน เป็นผู้รู้จักตนคือ รู้จักตัวตนของเราเอง ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม สามารถประเมินตนเองได้ในหลักธรรม ดังนี้ ศรัทธา (ชอบ รักในงานอะไร) ศีล (วินัย) สุตะ (ความรู้) จาคะ (ความเสียสละ) ปัญญา (กระบวนการในการพัฒนาความรู้ที่มีอยู่) เป็นต้น แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

4. มัตตัญญู รู้จักประมาณ เป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คุณุสัทธิรู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณ ในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

²⁶ <https://yotsavadeekindergarten.wordpress.com/ผลงานของเรา/โครงสร้างการบริหารของ/> เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 19/08/60

5. กาลัญญู รู้จักกาล เป็นผู้รู้จักกาลคือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น แบ่งเวลา ทำให้ถูกจังหวะ ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

6. ปริสัญญู รู้จักบริษัท เป็นผู้รู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤตต่อชุมชนนั้น ๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้เป็นต้น

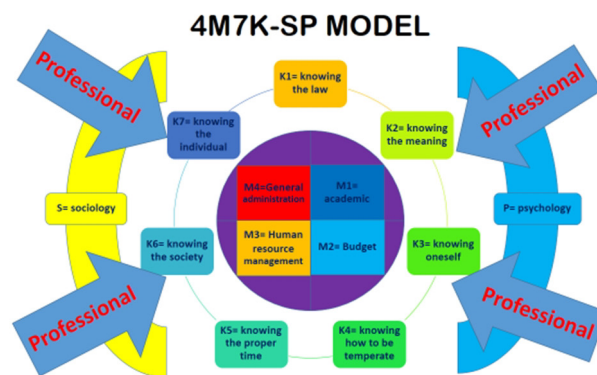
7. ปุคคลโปรปรัชญู รู้จักเลือกคบคน ปุคคลัญญูตา หรือปุคคลโปรปรัชญูตา เป็นผู้รู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอชยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะทำนุ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น²⁷

ศาสตร์แห่งบูรณาการ ได้แก่ บูรณาการวิธี ด้วยสังคมวิทยากับจิตวิทยา ดังแสดงต่อไปนี้

1. สังคมวิทยา ใช้หลักการทางสังคมวิทยาเข้ามาใช้ในการบริหารจัดการการศึกษาเข้ามาเชื่อมต่อการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนากับหลักสัปปริสธรรมคือคุณสมบัติของคนดี ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ โครงสร้างหน้าที่ ได้แก่ ตำแหน่ง หน้าที่ สิทธิ ทางสังคม วัฒนธรรมทางสังคม ได้แก่ ขนบ ธรรมเนียม ประเพณี กฎ กติกา ระเบียบ วินัย ศิล เป็นต้น

2. จิตวิทยา ใช้หลักการทางจิตวิทยาเข้ามาใช้ในการบริหารจัดการการศึกษาเข้ามาเชื่อมต่อการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนากับหลักสัปปริสธรรมคือคุณสมบัติของคนดี ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ จิตวิทยาเชิงบวก ได้แก่ การให้รางวัล การบำรุงขวัญและกำลังใจ การเพิ่มสิทธิ จิตวิทยาเชิงลบ ได้แก่ การลงโทษ การปรับ การตัดสิทธิ์ เป็นต้น

4. แนวทางและสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “บูรณาการการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา” คือ “4M7K-SP MODEL”

ได้แก่ 1M7K หมายถึง ผู้บริหารงานวิชาการที่เป็นสัตบุรุษ, 2M7K หมายถึง ผู้บริหารงบประมาณที่เป็นสัตบุรุษ, 3M7K หมายถึง ผู้บริหารงานบุคคลที่เป็นสัตบุรุษ, 4M7K หมายถึง ผู้บริหารทั่วไปที่เป็นสัตบุรุษ และ SP

²⁷ https://www.dmc.tv/pages/top_of_week/20100830-DMC-A08.html

หมายถึง ศาสตร์แห่งการบูรณาการ 2 ประการ ได้แก่ S= sociology หมายถึง หลักสังคมวิทยา และ P= psychology หมายถึง หลักจิตวิทยา” มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

M=management หมายถึง การบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา 4 ด้าน คือ M1= academic หมายถึง งานวิชาการ M2= Budget หมายถึง งบประมาณ M3= Human resource management หมายถึง งานบุคคล M4=General administration หมายถึง บริหารทั่วไป

K= knowing หมายถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักสัปปริสธรรม 7 ประการ คือ K1= knowing the law หมายถึง รู้จักเหตุ K2= knowing the meaning หมายถึง รู้จักผล K3= knowing oneself หมายถึง รู้จักตน K4= knowing how to be temperate หมายถึง รู้จักประมาณ K5= knowing the proper time หมายถึง รู้จักกาล K6= knowing the society หมายถึง รู้จักชุมชน K7= knowing the individual หมายถึง รู้จักบุคคล S= sociology หมายถึง ใช้หลักทางสังคมวิทยาเข้ามาใช้ในการบูรณาการ และ P= psychology หมายถึง ใช้หลักทางจิตวิทยาเข้ามาใช้ในการบูรณาการ

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บูรณาการการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยขอเสนอแนะในการวิจัยเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยดังต่อไปนี้

1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา มี 4 ด้านหลักสัปปริสธรรม ประกอบด้วยองค์ 7 ผู้วิจัยขอเสนอแนะเชิงนโยบายว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้บริหารการศึกษาาระดับสูง ควรมีโครงการและกิจกรรมส่งเสริมอย่างจริงจัง ดังนี้

โครงการส่งเสริมฝ่ายวิชาการ ฝ่ายงบประมาณ ฝ่ายบริหารบุคคล และ/หรือ ฝ่ายบริหารทั่วไปให้ยึดงานตามกฎกระทรวงมาบูรณาการกับหลักสัปปริสธรรมอย่างเป็นรูปธรรมจริงจัง

2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บูรณาการการบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยขอเสนอแนะเพื่อการวิจัย ดังนี้

ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการบริหารฝ่ายวิชาการ ฝ่ายงบประมาณ ฝ่ายบริหารบุคคล และ/หรือ ฝ่ายบริหารทั่วไปโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยหลักสัปปริสธรรม

บรรณานุกรม

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือสอนจริยศึกษาระดับวิทยาลัย (ฉบับทดลอง)**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2528.

ชัยยงค์ พรหมวงศ์. **เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการพัฒนาพฤติกรรมเด็ก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2527.

- ประภาศรี สีหอำไพ. **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **ไอทีภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์)**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548.
- พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตฺโต). **พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. **ราชกิจจานุเบกษา : กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550**. เล่มที่ 124. ตอนที่ 24 ก. ลงวันที่ 16 พฤษภาคม 2550.
- ส. ศิวรักษ์. **ปรัชญาการศึกษาศาสตร์และศิลป์แห่งการปฏิรูปการเรียนรู้**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, 2545.
- เสนาะ ดิยาวี. **หลักการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, 2544.
- อาจารย์พิเศษ ดร.โสภณ บัวจันทร์. สาขาวิชาศาสนา ภาควิชาศาสนาและปรัชญา หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดพัฒนาราม จังหวัด-สุราษฎร์ธานี.
- อุดม น่านิ. **สำนักงานกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา**. โรงเรียนพินิจ ประสาธน์ อำเภอเมืองจังหวัดพะเยา. ปราจีนบุรี : เจตนารมณัณฑ์, 2553.

การเมืองภาคประชาชน 4.0 ในสังคมไทย และบทบาทต่อสังคมการเมืองไทย Civic Politics 4.0 in Thailand Society, and Role, in Thailand Society

ชุตินันท์ วงษ์อมรวิทย์
วิทยาเขตนครราชสีมา

บทคัดย่อ

การเมืองภาคประชาชน 4.0 ในสังคมไทยและบทบาทต่อสังคมการเมืองไทย เกิดขึ้นเพื่อนำกระบวนการมาใช้ในการอธิบายกลุ่มก้อนของผู้คนที่ประชาชนที่ไม่ใช่ “ภาครัฐ” หรือ “ภาคราชการ” และไม่ใช่ “ภาคธุรกิจ” ที่เติบโตในช่วงรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นต้นมา งานเขียนที่กล่าวถึงนิยามความหมายของประชาชน 4.0 เพื่อเป็นการพัฒนาสังคมไทยที่มีการสำรวจเอาไว้อย่างกว้างขวางแล้ว ไม่ว่าจะว่าเป็นภาคประชาชนมีความแตกต่างไปจากภาคประชาสังคมหรือไม่อย่างไร ในทัศนะของผู้บรรยายมีความเห็นว่าคุณค่าว่า “ภาคประชาชน” และ “ภาคประชาสังคม” รวมไปถึงคำว่า “ภาคพลเมือง” เป็นคำที่ใช้ในความหมายเดียวกัน โดยมุ่งหวังให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม ความเปลี่ยนแปลงสำคัญจึงอยู่ที่ว่า เกิดการเข้ามาเชื่อมต่อระหว่างองค์กรชาวบ้าน กับพื้นที่ในภาครัฐหรือระบบราชการ ในรูปแบบลักษณะของการแสวงหาความร่วมมือบางมิติ เช่น การสนับสนุนด้านงบประมาณ มีการทำงานทั้งชุมชนในชนบทและการหนุนเสริม

คำสำคัญ: การเมือง, ประชาชน, สังคมไทย

Abstract

Politics Thailand and its role in social movements, 4.0 civil society, social, political, Thailand. Going to be used to describe the mass of people who are not "public" or government, and not a "sector" grew during the government of General Prem Tinsulanonda, the writings mentioned definition. The definition of civil society and the development of civil society in Thailand has explored it extensively already. Whether the public sector are different from civil society or not, in the opinion of the speaker is of the opinion that the term "civil society" and "civil society" as well as the word "citizen" is used. in the same sense, "with the aim to achieve cooperation between various sectors in society, so it is important to change that. The connection between the organization into the house. In the area of government or bureaucracy. In the style of seeking the cooperation of some dimensions, such as budget support, and has worked both in rural communities and reinforce.

Keywords: Politic, Civil, Thailand Society

บทนำ

ความหมายของคำว่า “4.0” ในสังคมไทย และพัฒนาการและบริบทการการก่อเกิด ลักษณะ ประเภท หรือรูปลักษณะประชาสังคม และบทบาทต่อสังคมการเมืองไทย

การปรากฏตัวของคำ “4.0” และ “ภาคประชาชน” เกิดขึ้นเพื่อนำมาใช้ในการอธิบายกลุ่มก้อนของผู้คนที่เป็ประชาชนไม่ใช่ “ภาครัฐ” หรือ “ภาคราชการ” และไม่ใช่ “ภาคธุรกิจ” ที่เติบโตในช่วงรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นต้นมา ดังนั้น ในแง่มุมมองทางทฤษฎี การอธิบายผ่านแนวคิดเห็นจึงเป็นการท้าทายต่องานของ Fred W. Riggs เรื่อง “รัฐราชการ” หรือ “อำมาตยาธิปไตย” (Bureaucratic Polity) และข้อจำกัดของตัวแบบภาคีรัฐสังคมแบบเสรี (Liberal Corporatism) โดย ศ.ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์¹ มองว่า ในสังคมไทยเมืองค์กรนอกภาครัฐเกิดขึ้นแต่องค์กรที่มีพลังต่อรองและบทบาทในกระบวนการนโยบายสาธารณะก็คือ ภาคธุรกิจ ในขณะที่องค์กร/กลุ่มก้อนอื่น ๆ ถึงแม้จะมีอยู่บ้างก็ตาม แต่ก็มีลักษณะที่เป็นกลุ่มจัดตั้งและกำกับ ควบคุมโดยรัฐ

งานเขียนที่กล่าวถึงนิยาม ความหมายของประชาสังคม และพัฒนาการประชาสังคมในสังคมไทยมีการสำรวจเอาไว้อย่างกว้างขวางแล้ว พื้นฐานสำคัญในการเข้าใจนิยาม ความหมายของคำว่า “ประชาชน” ก็คือ มีการใช้ในความหมายที่แตกต่างกันออกไป และมีคุณลักษณะเฉพาะและพิเศษคือ ประชาสังคมเป็นแนวคิดเชิงยุทธศาสตร์ (strategic concept) นั้นหมายความว่า การให้ความหมาย ลักษณะ องค์ประกอบของประชาสังคม ยุทธวิธีการขับเคลื่อนประชาสังคมเพื่อนำมาสู่สังคมการเมืองในอุดมคติอยู่กับประสบการณ์บทเรียน การระบุปัญหาและสาเหตุที่ผู้คนที่ละกลุ่มก้อนเผชิญอยู่ รวมทั้งแนวทางหรือวิธีการขับเคลื่อนที่เลือกใช้ก็แตกต่างกันออกไปด้วย²

จากเนื้อหา การเมืองภาคประชาชน ขบวนการประชาสังคมในสังคมไทยและบทบาทต่อสังคมการเมืองไทย ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ว่า เราไม่ควรแสวงหาว่าอะไรคือความจริงแท้แน่นอนของค่านิยม “ประชาสังคม” เพราะประชาสังคม (civil society) ในสายตาของคนกลุ่มหนึ่งอาจเป็น “สังคมอนารยะ” (uncivil society) หรือสังคมปีศาจ/เปรต (evil society) ในสายตาของคนอีกกลุ่มหนึ่ง ดังเช่น การมองสมัชชาคนด้วยทัศนะลบว่า พวกสมัชชาคนจนเป็นพวกชอบใช้กำลัง ไม่ใช่ปัญญา เป็นการเมืองที่ไม่สร้างสรรค์หรือไม่เน้นการสร้าง ความสมานฉันท์ ในขณะที่ชาวบ้านสมัชชาคนจนก็มีประสบการณ์และทัศนะอีกแบบว่า กลุ่มพวกตนมีข้อมูล การระบุสาเหตุปัญหาและความเดือดร้อนอยู่อย่างพร้อมสรรพ หากแต่การเคลื่อนไหวด้วยความ “สมานฉันท์” โดยเน้นการส่งตัวแทนไปพุดจาแบบปรึกษาหารือแต่เพียงอย่างเดียวผ่านเวทีกลไกในระบบปกติที่

¹ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, *มองเศรษฐกิจไทย ผ่านการเคลื่อนไหวของสมาคมธุรกิจ*, (กรุงเทพมหานคร : ส เจริญ การพิมพ์, 2557), หน้า 23.

² ชลทิศ ตั้งเจริญ, “แนวคิดประชาสังคม(ทางตะวันตก): กลุ่มความหมายและองค์ประกอบ”, โครงการวิจัยเรื่อง “มาตรการกฎหมายในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาสังคมไทย” (บทสรุปสำหรับผู้บริหาร) สนับสนุนโดยสถาบันวิจัยสิ่งแวดล้อมไทย (ม.ป.ป.).

รัฐจัดวางไว้ก็มักไม่ได้รับความสนใจ เพราะอำนาจของตนในวงเจรจาไม่เสมอหน้ากัน ดังนั้น การเคลื่อนไหวโดยการชุมนุมประท้วง เพื่อสร้างพลังต่อรองจึงเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานที่สุดของประชาสังคมที่ผู้คนไม่มีทรัพยากรทางการเมืองในระบบปกติเช่นนี้

ดังนั้น ในทางตรงกันข้าม จากบทเรียนของขบวนการเคลื่อนไหวแบบสมัชชาคนจน หรือชาวบ้านที่เน้นไปในแนวทาง “การเมืองบนท้องถนน” หรือการใช้วิธีการชุมนุม เดินขบวนประท้วง จึงกลับมองว่า ประชาชนแบบการสร้างเวทีพูดคุยปรึกษาหารือโดยมุ่งการใช้ “ปัญญา” บางทีก็ไม่สอดคล้องกับปัญหาที่กลุ่มตนเผชิญอยู่เมื่อเป็นดังนี้จึงควรมานิยาม ความหมาย จากบทเรียน ประสบการณ์ผ่านบริบทการทำงาน และพิจารณาผ่านบริบทหรือเงื่อนไข ปัจจัยทางสังคมการเมืองที่มีความแตกต่างหลากหลายกันออกไปในแต่ละสังคม

อย่างไรก็ดี เราอาจมีกรอบในการนิยามอย่างกว้าง ๆ เพื่อเข้าใจว่าอะไรคือ ประชาสังคม โดยอาศัยการนิยามของ Larry Diamond ที่เสนอให้มองขงประชาชนว่าเป็น เวทีแห่งชีวิตทางสังคมที่มีการจัดตั้งขึ้นเอง เป็นเอกเทศจากภาครัฐ และนอกภาคการเมือง ที่มีเวทีประชาสังคม อันเป็นพื้นที่ซึ่งกลุ่มและผู้กระทำการทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่หลากหลายมารวมกันแสดงตน เพื่อและเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลและความคิด สร้างเอกลักษณ์ความผูกพัน และความเชื่อ โดยมุ่งสู่จุดมุ่งหมายและพิทักษ์ หรือเพิ่มพูนผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมของพวกเขา

เมื่อกล่าวถึง “ประชาสังคม” คุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งคือ ความเกี่ยวพันกับจุดมุ่งหมาย “สาธารณะ” มากกว่าจุดมุ่งหมาย “ส่วนบุคคล” นั้นหมายความว่า ประชาสังคมเป็นเรื่องของชีวิตสาธารณะ ไม่ใช่กิจการส่วนบุคคล เช่น ชีวิตในครอบครัวไม่ใช่เรื่องของประชาสังคม อีกประการหนึ่งคือ ภาคประชาสังคมออกจากส่วนที่เรียกว่า “สังคมการเมือง” หรือ “ภาคการเมือง” (Political Society) ก็เพราะการเมืองของการขับเคลื่อนประชาสังคมไม่ได้มุ่งสู่การเข้าไปกุมอำนาจรัฐ แต่เป็นการระดมพลังและการแสดงออกซึ่งความหลากหลายของผลประโยชน์ ที่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่การขับเคลื่อนในภาคสังคมการเมือง เช่น การลงสมัครรับเลือกตั้ง เป็นต้น

การเมืองภาคประชาชน 4.0

อะไรคือการเมืองภาคประชาชน และ ภาคประชาชน มีความแตกต่างไปจากภาคประชาสังคมหรือไม่อย่างไร ในทัศนะของผู้บรรยายมีความเห็นว่า คำ “ภาคประชาชน 4.0” และ “ภาคประชาสังคม” รวมไปถึงทั้งคำว่า “ภาคพลเมือง” เป็นคำที่ใช้ในความหมายเดียวกัน กล่าวคือ ได้ก่อเกิดขึ้นในบริบทซึ่งมีการปรากฏตัวขององค์กรนอกภาครัฐ และเข้ามามีบทบาทในสังคมการเมืองไทย หรือกล่าวอีกนัยได้ว่า ภาคประชาชนได้เข้ามาแข่งขันอำนาจกับภาครัฐกิจ และภาครัฐ

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล³ ได้ชี้ให้เห็นว่า การเมืองภาคประชาชนของไทยเกิดขึ้นในบริบททางเศรษฐกิจ-การเมือง ที่มีลักษณะสภาวะหนึ่งรัฐสองสังคม หรือสภาพความเหลื่อมล้ำในสังคม การเข้าถึงครอบครองทรัพยากร จนทำให้คนจน คนด้อยอำนาจ ด้อยโอกาส ที่ไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอาศัยพื้นที่ กลไก และช่องทางภายในระบบการเมืองปกติ ออกเคลื่อนไหวในรูปแบบต่าง ๆ

³ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, การผ่านพ้นของยุคสมัย, (กรุงเทพมหานคร : สามัญชน, 2549), หน้า 14.

การเมืองภาคประชาชนจึงเกิดขึ้นเพราะปัญหาและข้อจำกัดของประชาธิปไตยแบบตัวแทนหรือการเมืองแบบปกติ ปัญหาการใช้อำนาจรัฐโดยขาดฉันทานุมัติจากประชาชน ปัญหาประชาธิปไตยที่ไร้ประชาธิปไตย นอกจากนี้ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ยังให้ความสำคัญกับการปรากฏตัวของรัฐตลาดที่มีผลให้รัฐไทยมีสภาพไร้อธิปไตยในการกำหนดนโยบายสาธารณะหรือตัดสินใจทางการเมืองบางด้าน หรือกล่าวเพิ่มเติมอีกว่าการเคลื่อนไหวอย่างมีจิตสำนึกทางการเมืองของกลุ่มประชาชน เพื่อลดฐานะการครอบงำ รวมทั้งเพื่อโอนอำนาจบางส่วนมาให้ประชาชนใช้ดูแลชีวิตตนเองโดยตรง เป็นปฏิกริยาตอบโต้การใช้อำนาจรัฐ เพื่อถ่วงดุลอำนาจการครอบงำของระบบตลาดเสรีในภาคประชาชน และเป็นกระบวนการใช้อำนาจทางตรงของประชาชนที่มากกว่าการเลือกตั้ง เพื่อเข้าไปสู่กระบวนการทางนโยบายทุกชั้นตอน โดยมีความสำคัญคือ การลดระดับการปกครองโดยรัฐ จำกัดขอบเขตอำนาจรัฐ ให้สังคมดูแลตนเอง ถ่วงดุลอำนาจรัฐด้วยและประชาสังคมโดยไม่มีมุงยึดอำนาจรัฐ

ดังงานเขียนเรื่อง “การเมืองบนท้องถนน : 99 วันสมัชชาคนจน” ได้ชี้ให้เห็นปรากฏการณ์การเดินขบวน ชุมนุมประท้วงในปี 2538 ที่มีจำนวน 754 ครั้ง และเพิ่มขึ้นเป็น 1,219 ครั้ง ในปี 2546 การเกิดและขยายตัวของ เครือข่ายองค์กรชาวบ้าน องค์กรพัฒนา การเคลื่อนไหวต่อสู้ของสมัชชาคนจนโดยการปักหลัก ชุมนุม 99 วัน ในปี 2539 ที่หน้าทำเนียบของรัฐบาลในยุครัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ การชุมนุมเคลื่อนไหวคัดค้านการเจรจาไทย-สหรัฐอเมริกา ที่เชียงใหม่เมื่อต้นปี 2549 ซึ่งได้พัฒนาการเคลื่อนไหวต่อสู้ผ่านทั้งการชุมนุมประท้วง การใช้สัญลักษณ์ พิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งนับเป็นนวัตกรรมด้านเทคนิควิธีการเคลื่อนไหวที่น่าสนใจหลายประการ และมีผลทำให้เกิดผลสะท้อนต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ การติดตามตรวจสอบนโยบายสาธารณะ ที่รัฐพยายามผูกขาดเพียงผู้เดียว สังคมไทยจึงอาจจะกลายเป็น “สังคมแห่งการเคลื่อนไหว” ที่ผู้คนในสังคมลุกขึ้นมาจัดการกับชีวิตของตนเอง มองว่า “ชีวิตส่วนตัว” เกี่ยวข้องกับเรื่อง “สาธารณะ” อย่างกว้างขวาง

นอกจากนี้ ในประเด็นรัฐตลาดที่หยิบยกมาพิจารณาโดยอาจารย์เสกสรรค์ ประเสริฐกุล กล่าวว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญหนึ่งที่น่ามาสู่การปรากฏตัวของการเมืองภาคประชาชน อาจจะได้เห็นได้จากตัวอย่างกรณีการเคลื่อนไหวคัดค้านการเจรจาการค้าไทย-สหรัฐ และการเคลื่อนไหวที่มีลักษณะต่อต้านโลกาภิวัตน์ที่เริ่มปรากฏตัวให้เห็นมากมาย การปรากฏตัวของการเคลื่อนไหวเหล่านี้ได้ทำให้เกิดพื้นที่การเมืองใหม่ ๆ นำมาสู่ความพยายามที่จะอธิบายและทำความเข้าใจของนักวิชาการ ดังเครือข่ายที่สำคัญคือ เครือข่ายผู้ติดเชื้อ HIV ซึ่งหากเราย้อนไปยังช่วงรัฐบาลในช่วงต้นทศวรรษ 2530 รัฐบาลได้ออกมาปฏิเสธว่ามีโรคเอดส์ในสังคมไทย ผู้คนในสังคมรังเกียจผู้ติดเชื้อ แต่ในปัจจุบันเครือข่ายผู้ติดเชื้อมิได้ประสบความสำเร็จในการผลักดันให้รัฐมีนโยบายด้านสาธารณะที่เอื้อต่อกลุ่มของตน แต่ยังสามารถสร้างพื้นที่การยอมรับของผู้คนในสังคม การสร้างความเข้มแข็งภายในด้านเครือข่ายองค์กร เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึง “พื้นที่การเมือง” ที่กว้างมากไปกว่าการต่อสู้ในระบบการเมืองผ่านกระบวนการนโยบายสาธารณะ และวิธีการต่อสู้ทางการเมืองที่อาศัยประชาธิปไตยแบบตัวแทนผ่านการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การล๊อบบี้บ้นักการเมืองและพรรคการเมือง

เมื่อพหุเห็นภาพประเด็นถกเถียงเรื่องนิยาม ความหมายของ “ประชาสังคม” และ “ภาคประชาชน” พอเป็นหลักให้จับต้องบ้างแล้ว ในส่วนต่อไปจะเป็นการพิจารณาให้เห็นภาพการก่อเกิดประชาสังคม รวมทั้งลักษณะ ประเภทของประชาสังคมในสังคมไทยด้วย

ประชา 4.0

ลักษณะของประชา 4.0 เป็นประชาชนในรูปแบบประชาสังคมแบบ “งานเย็น” คือ กิจกรรมการทำงานของ NGO ที่เข้าไปหนุนเสริมให้เกิดองค์กรชาวบ้าน หรือองค์กรประชาชนให้มีความเข้มแข็ง และการแยกกันระหว่าง NGO ซึ่งมักจะเป็นคนนอกชุมชนกับ PO นั่นคือ องค์กรชาวบ้านที่เข้าไปหนุนเสริมด้วยรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ (ดังมีคำกล่าวที่ว่า งานสำคัญของ NGO ยุคบุกเบิกคือ ปู่ ปอ บ่อส้วม รวมกลุ่ม ประชุม สัมมนา พาดูงาน เป็นต้น) หัวใจสำคัญในการทำงานของ NGO ยุคบุกเบิกจึงลักษณะของการหนุนเสริมให้เกิดการจัดการชีวิตสาธารณะกันเองของชาวบ้าน ไม่ให้ความสนใจในการร่วมมือกับรัฐ หรือระบบราชการ รวมทั้งภาคอื่น ๆ ดังที่มีคำกล่าวที่ว่า “คำตอบอยู่ในหมู่บ้าน” การทำงานดังกล่าวนี้จึงมีลักษณะของการใช้พื้นที่ชุมชนเป็นตัวตั้งที่ชัดเจน หรือมีลักษณะ “การทำประชาสังคมแบบชุมชนนิยม” เพื่อหาข้อสรุป พัฒนาการของการทำงานเพื่อสร้างองค์กรชาวบ้านได้เติบโตและขยายมิติการทำงานในการเชื่อมร้อยกันเครือข่ายระหว่างองค์กรชาวบ้านในหลายมิติ เช่น ด้านกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกหรือเกษตรผสมผสาน หรือการเชื่อมร้อยชุมชนเข้าด้วยกันในลักษณะของภูมินิเวศวัฒนธรรม เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำ เครือข่ายป่าชุมชน เป็นต้น ช่วงต่อมามีพัฒนาการสำคัญคือ การทำงานของ NGO ที่มีลักษณะเข้าไปร่วมมือกับภาครัฐและภาคธุรกิจ หรือภาคอื่น ๆ เกิดการทำงานในลักษณะของการสร้างภาคีความร่วมมือ โดยเฉพาะบทบาทการทำงานของ LDI และ นพ.ประเวศ วะสี ได้ผลักดันให้เกิดการทำงานในลักษณะที่เรียกว่า “เบญจภาคี” (ชาวบ้าน ราชการ NGO สื่อมวลชน และนักวิชาการ) หรือด้วยการส่งเสริมให้เกิดการทำงานแบบ “ประชาคม” หรือ “ประชารัฐ” โดยมุ่งหวังให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม ความเปลี่ยนแปลงสำคัญจึงอยู่ที่ว่า เกิดการเข้ามาเชื่อมต่อระหว่างองค์กรชาวบ้าน กับพื้นที่ในภาครัฐหรือระบบราชการ ในรูปแบบลักษณะของการแสวงหาความร่วมมือบางมิติ เช่น การสนับสนุนด้านงบประมาณ มีการทำงานทั้งชุมชนในชนบทและการหนุนเสริม “ประชาคมเมือง” (Civic-Net) เช่น การทำงานภายใต้คำขวัญ “เมืองน่าอยู่ หน้าบ้านน่ามอง” ซึ่งจะเห็นได้ว่า กลุ่ม องค์กร ชุมชน ต่าง ๆ ที่มีลักษณะกิจกรรมในของการจัดการชีวิตร่วมกันบางมิติได้รับการสนับสนุนและหยิบยกมากล่าวถึงอย่างกว้างขวาง เช่น ชุมชนอาหารปลอดภัย พืช ตลาดผักปลอดภัย หรือ ตลาดทางเลือกต่าง ๆ มีการเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิตกับคนชั้นกลางในเมืองซึ่งเป็นผู้บริโภค

พัฒนาการสำคัญก็คือ การเกิดแนวทางการทำงานที่ยกระดับจากการหนุนเสริมทำให้เกิดองค์กรชาวบ้านและการจัดทำแผนชุมชน มาสู่การเข้าไปเชื่อมโยงกับองค์กรท้องถิ่น หรือ “ท้องถิ่น” องค์กรบริหารส่วนตำบล องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และหน่วยงานราชการในส่วนภูมิภาคหรือ “ท้องที่” ซึ่งในช่วงต้นอาจเป็นความร่วมมือที่อาศัยการขับเคลื่อนโดยองค์กรชุมชน หรือการทำงานของ NGO หรือหน่วยงานสนับสนุนต่าง ๆ ที่สามารถสร้างการเชื่อมร้อยกับท้องถิ่น ท้องที่ แต่ในช่วงตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมา คำว่า “ประชาสังคม” เป็นคำที่ถูกใช้ในกฎหมายหลายฉบับในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่รัฐธรรมนูญ 2540 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ต่อจากนั้น พ.ร.บ.หลายฉบับมีคำว่า “ประชาสังคม” อยู่ และมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้แทนประชาสังคมในกฎหมาย เช่น พ.ร.บ. สถาปนาการเมือง พรก.การบริหารกลุ่มราชการจังหวัด พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ ซึ่งนำมาสู่พื้นที่เชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่น-ท้องที่-ชุมชน ที่เป็นทางการเมืองทางการเมืองมากยิ่งขึ้น

ดังตัวอย่างในภูมิภาคกลาง-ตะวันตก ในปี 2541 คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ ได้มีโครงการส่งเสริมให้มีประชาคมจังหวัดทั่วประเทศไทย โดยมูลนิธิพัฒนาไทยและสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) ได้ส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนงานภาคประชาชนโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อทำให้เกิดการเชื่อมโยงกลุ่มคนจากองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ มาร่วมกันดำเนินงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนต่าง ๆ ร่วมกัน และเกิดการขยายผลสู่การดำเนินงานประชาคมจังหวัด ได้แก่ ประชาคมคนรักแม่กลอง มุ่งเน้นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสงคราม, กลุ่มรักทำกิน มุ่งเน้นการรักษาแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดนครปฐมและจังหวัดสมุทรสาคร, ประชาคมจังหวัดราชบุรี ที่ขับเคลื่อนการดำเนินงานภาคประชาชนในหลากหลายประเด็น, ประชาคมกาญจนบุรี ฟุ่งเป้าไปในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประชาคมจังหวัดเพชรบุรี เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ประชากรัฐจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ขับเคลื่อนงานภาพรวมในระดับจังหวัด ในประเด็นสาธารณะ

การปรากฏตัวของประชาชน 4.0 ของประชาคมอีกแบบหนึ่งที่อาจจะมีภาพที่แตกต่างไปจากประชาคมในลักษณะ “งานเย็น” “เบญจภาคี” หรือ “ประชาชน 4.0” ก็คือ ในยุคที่มีเริ่มเกิดการเดินขบวนเรียกร้องของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ช่วง ครม.สัญญาครุฑรัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ราวปี 2531 ในบริบทของความขัดแย้งด้านฐานทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ และการปรากฏตัวของ การรวมตัวกันของเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน เช่น สมัชชาคนจน สมัชชาเกษตรกรรายย่อย รวมทั้งเครือข่ายองค์กรชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม กรณีทอผ้าไทยมาเลย์ กรณีโรงไฟฟ้าบ่อนอก-บ้านกรูด ปัญหาและข้อจำกัดของประชาธิปไตยแบบตัวแทนหรือการเมืองแบบปกติ ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันและการใช้อำนาจรัฐโดยขาดฉันทานุมัติจากประชาชน และการปรากฏตัวของกลุ่มคนที่มีค่านิยม โลกชีวิตแบบใหม่ ๆ เหล่านี้ได้ทำให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มคนในลักษณะที่ขัดแย้งกับรัฐ ต่อรองรัฐ จัดความสัมพันธ์ภาพรัฐ-สังคม ซึ่งมีวิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมือง และพื้นที่ทางการเมืองเพื่อผลักดันวาระของตนเองที่แตกต่างไปจากประชาสังคมประเภทแรก ซึ่งอาจเรียกว่า “ประชาสังคมแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม”

ในบริบทปัญหาประชาธิปไตยแบบตัวแทนดังกล่าวอีกด้านหนึ่งก็คือ การเกิดปัญหาทุจริต คอร์รัปชัน และการเคลื่อนไหวของสังคมในการตรวจสอบอำนาจ และกระแสปฎิรูปการเมืองในช่วงหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 ทำให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างและจรรโลงประชาธิปไตยแบบตัวแทนให้ลงรากปักฐาน ดังการก่อเกิดขบวนการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันของนักการเมืองมิติต่าง ๆ คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) ซึ่งกลุ่ม องค์กร หรือเครือข่ายเหล่านี้มีจุดหมายสำคัญอยู่ที่การมุ่งแก้ปัญหการเมืองในระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน นอกจากนี้ ยังมีขบวนการเคลื่อนไหวใหม่ ๆ เกิดขึ้นโดยมีประเด็นในเรื่อง อัตลักษณ์โดยเฉพาะประเด็นด้านเพศสภาพ ดังที่มีเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในสังคมตะวันตก

อย่างไรก็ดี ทั้งประชาชน 4.0 แบบชุมชนนิยมและแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ถูกมองว่าไม่ใช่ประชาสังคมที่จะเป็นทางออกสำหรับการเมืองภาคพลเมืองอย่างแท้จริง ดังในทัศนะของ ศ.ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ , 2541 วิจัยแนวคิดประชาสังคมแบบชุมชนนิยมว่า มองประชาสังคมในฐานะเป็นชุมชนดั้งเดิมในชนบท และการให้คุณค่าสิ่งที่ดำรงอยู่ในชุมชน ซึ่งขัดแย้งกับประสบการณ์การเกิดประชาสังคมในตะวันตก กล่าวคือ ประชาสังคมเติบโตขึ้นในเมือง บ่มเพาะสำนักพลเมืองผ่านกิจกรรมทางสังคมในตลาด

ภายในสังคมทุนนิยม ประชาสังคมในแนวนิยมเช่นนี้จึงหมายถึงสังคมใหม่ที่เกิดขึ้นแทนที่สังคมดั้งเดิมที่ผู้คนอยู่ภายใต้

ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมลักษณะแนวตั้งภายใต้ระบบศักดินาหรือระบบอุปถัมภ์ ส่วนประชาสังคมแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมก็มีลักษณะที่ไม่กว้างขวาง ครอบคลุมพื้นที่มากนัก และมีลักษณะของความขัดแย้ง รุนแรง

งานเขียนสำคัญของ ศ.ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์⁴ อีกเล่มหนึ่งคือ “การเมืองของพลเมือง : สู่อสังคมนิยม” มองว่า ประชาสังคมเกิดขึ้นในสังคมที่มีความเป็นเมือง ดังเส้นทางประชาสังคมในตะวันตก พลเมืองและจิตสำนึกพลเมืองเกิดขึ้นมาพร้อมกับตลาดหรือความเป็นเมือง

“...ผมเชื่อว่าการเป็นเมืองหรือเข้าสู่ความทันสมัยนั้น ในขั้นแรกมันจะปลดปล่อยคนออกจากขนบทำเนียบจารีตเดิมให้กลายเป็นปัจเจกชนที่เป็นอิสระเป็นตัวของตัวเองไม่เอาทร้อร้อนใจต่อใครคนอื่นหรือต่อสังคมส่วนรวม แต่สักระยะหนึ่งคนในเมืองจะสนใจเปลี่ยนตัวเองจากการเป็นปัจเจกชนสุดขั้ว กลายเป็นปัจเจกชนที่เป็นสมาชิกของประชาสังคมไปได้ ดังจะเห็นได้ว่า ในรอบกว่าหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา มีพ่อค้า นักธุรกิจจำนวนมาก ซึ่งก็คือ ชาวเมืองนั่นเอง ได้รวมตัวกันเป็นหอการค้า และสมาคมธุรกิจต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดมากมาย...”

ศ.ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ไม่เชื่อว่า ในสภาพสังคมชนบทจะเกิดประชาสังคมได้ เพราะคนชนบทไม่มีสำนึกในความเป็นพลเมือง ซึ่งหัวใจสำคัญคือ “สำนึกเพื่อส่วนรวม” เพราะคนในชนบทไม่มีกลุ่มก้อน และไม่มีสังกัด จึงทำให้พวกเขาขาดคุณธรรม จรรยาบรรณ และวินัย พวกเขาจึงมี “สำนึกไพร่” อยู่ในสภาพที่ตกอยู่ภายใต้การปลุกกระตม ปลุกเร้า และจูงใจด้วยผลประโยชน์ที่ได้โดยง่าย

“...ที่จริงแล้วเราไม่ค่อยได้ตระหนักกันด้วยว่าการเป็นพลเมืองนั้นต่างกับราษฎรตรงไหน ประชาชนไทยส่วนใหญ่ปฏิบัติตนเยี่ยงราษฎร ยิ่งประชาชนคนชั้นล่างโดยเฉพาะที่เป็นเกษตรกรยากจน ยิ่งมองตนเองเป็นผู้ย่อยคอยรับการอุปถัมภ์จากผู้ใหญ่ พุดอีกนัยหนึ่งคือ พวกเขาคิดและปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ทั้งหลายประดุจดั่งที่ครั้งหนึ่งไพร่คิดต่อหรือปฏิบัติต่อมูลนาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บรรดานักการเมืองที่ไปลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตพื้นที่ชนบทก็เปรียบเสมือนมูลนายสมัยใหม่...” (ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน)

คุณูปการสำคัญที่ได้จากงานเขียนของ ศ.ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ก็คือ ได้ชี้ให้เห็นว่า เราควรจะต้องนับรวมการรวมกลุ่มก้อนของคนชั้นกลางในเมือง หรือรวมทั้งในชนบทด้วย เพราะสภาพของชนบทไทยได้กลายเป็นกึ่งเมือง-กึ่งชนบทไปแล้ว ดังที่ปรากฏในเทศบาล หรืออบต.ต่าง ๆ และต้องไม่ทิ้งการรวมกลุ่มในลักษณะของกลุ่มผลประโยชน์ (Interest Groups) ว่า นี่คือ ภาคประชาสังคมที่สำคัญเช่นกัน เพราะกลุ่มองค์กรเหล่านี้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมเพื่อปกป้อง จัดการชีวิตสาธารณะกันเอง หรือการเข้าไปต่อรอง กดดันให้รัฐตัดสินใจทางนโยบายอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ของกลุ่มตนเช่นกัน

⁴ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, มองเศรษฐกิจไทย ผ่านการเคลื่อนไหวของสมาคมธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร : ส.เจริญการพิมพ์, 2557) หน้า 42.

ประชาชน 4.0 กับบทบาทต่อสังคมการเมืองไทย

เราจะมีวิธีการประเมิน หรือพิจารณาบทบาทของประชาสังคมที่มีต่อสังคมการเมืองไทยอย่างไร และควรจะมีกรอบและตัวชี้วัดผลสำเร็จ ล้มเหลว หรือผลสะท้อนประชาสังคมอย่างไร

Larry Diamond กล่าวว่า ประชาสังคมเป็นทั้งจุดหมายและวิธีการหรือกระบวนการของการพัฒนาประชาธิปไตย นั่นหมายความว่า เราได้ชี้ให้เห็นบทบาทของประชาสังคมในกระบวนการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตย เพราะการทำงานของประชาชนในการทำประชาสังคมในการสร้างพื้นที่ทางสังคม และการดำรงอยู่ในกระบวนการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตยด้วย บทบาทของประชาสังคมจึงมีลักษณะที่มากกว่าการรวมกลุ่มก้อนของผู้คนในลักษณะของกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มผลักดันที่อาศัยกลุ่มเป็นเครื่องมือในการปกป้องหรือต่อสู้ผลักดันให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ของกลุ่มตน

อย่างไรก็ดี เราอาจต้องพิจารณาบทบาทของประชาชน 4.0 ต่อการทำประชาสังคมทั้งในมิติการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตยของสังคมไทย และบทบาทในกระบวนการนโยบายสาธารณะด้วย เนื่องจากประชาสังคมก็มีหลายประเภท ลักษณะ และมีความแตกต่างในจุดหมาย ด้วยเช่นกัน ดังนั้น จึงขอกกล่าวให้เห็นทั้ง 2 มิติ คือ ในมิติการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตยของสังคมไทย เราจึงเห็นบทบาทของประชาชนที่มีขบวนการประชาสังคมในหลายลักษณะที่ผลักดันให้เกิดการทำให้ประชาธิปไตยแบบตัวแทนซึ่งในทัศนะผู้บรรยายเห็นว่ามีความจำเป็น แต่ไม่เพียงพอ นับตั้งแต่เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 เป็นต้นมาเราจึงเห็นการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างและจรรโลงประชาธิปไตยในหลายด้าน ดังเช่น การผลักดันให้เกิดการปฏิรูปการเมืองโดย “ขบวนการเคลื่อนไหววงเขียว” ซึ่งนำมาสู่การขยายการเมืองภาคประชาชน 4.0 เชิงสถาบันขึ้น ผู้บรรยายเห็นว่า การเมืองภาคประชาชนเชิงสถาบันก็คือ การขยายข้อจำกัดประชาธิปไตยแบบตัวแทนมาสู่ประชาธิปไตยทางตรงมากขึ้น เพราะหัวใจของประชาธิปไตยทางตรงก็คือ การถ่ายโอนอำนาจออกจากระบบตัวแทนหรือผู้แทนมาสู่การใช้กันเองโดยประชาชนมากยิ่งขึ้น ดังเราจะเห็นได้จากบทบัญญัติให้ประชาชนสามารถริเริ่มออกกฎหมายโดยการเข้าชื่อ การลงประชามติ ประชาพิจารณ์ การถอดถอนผู้บริหารระดับสูงโดยประชาชน

นอกจากนี้ ยังเกิดการผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงในเชิงความสัมพันธ์ทางอำนาจ ความสัมพันธ์ในมิติของสิทธิความเป็นพลเมือง สิทธิชุมชน การสร้างช่องทางกลไกการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ หรือการสร้างที่ทางในพื้นที่ระบบการเมืองปกติ ดังกรณีการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวสมัชชาคนจนและอื่น ๆ ซึ่งได้สร้างเครือข่ายร่วมร่วมกับขบวนการประชาธิปไตย ขบวนการคนจนในเมือง ที่มีเครือข่ายกว้างขวาง รวมไปถึงขบวนการคนชั้นกลางในเมือง ซึ่งพวกเขาเรียกว่า กระบวนการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตยเพื่อสร้าง "รัฐธรรมนูญที่กินได้และประชาธิปไตยที่เห็นหัวคนจน" ดังจะเห็นได้ว่ามีความคืบหน้าไปอย่างมากในปัจจุบันที่ปรากฏในมาตราต่างของรัฐธรรมนูญ 2550

การเคลื่อนไหวของคนจนยังผลักดันให้บทบัญญัติรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ต่าง ๆ มีผลด้านบวกต่อการสร้างพื้นที่ทางการเมืองแก่ขบวนการเคลื่อนไหว ในมิติด้านนโยบายสาธารณะ งานวิทยานิพนธ์ของ เอกพล เสียงดัง เรื่อง “ผลสะท้อนจากการต่อสู้ของขบวนการคนจนและคนด้อยอำนาจในสังคมไทยตั้งแต่ปี 2531-2549 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่า การต่อสู้ของขบวนการคนจนและคนด้อยอำนาจในสังคมไทย ช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2531-2549 ก่อให้เกิดผลสะท้อนทางการเมืองและสังคมอย่างไรบ้าง เขาเลือกขบวนการคนจนและคนด้อย

อำนาจจำนวน 6 ขบวนการ ได้แก่ สมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ สมัชชาคนจน เครือข่ายหนี้สินชาวนาแห่งประเทศไทย เครือข่ายสลัม 4 ภาค และคณะกรรมการสมานฉันท์แรงงานไทย พบว่า การต่อสู้ของขบวนการคนจนก่อให้เกิดผลสะท้อนทางการเมืองและสังคม อย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรก การเคลื่อนไหวของขบวนการคนจน เพื่อเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการทางนโยบายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของตนโดยตรง แสดงให้เห็นถึงการเพิ่มพื้นที่ทางการเมืองของคนจนและคนด้อยอำนาจในระบบการเมืองที่เปลี่ยนเป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น ประการที่สอง การเคลื่อนไหวของขบวนการคนจนก่อให้เกิดผลสะท้อนซึ่งกันและกันระหว่างขบวนการคนจนในรูปของการใช้กรอบการกระทำร่วม รูปแบบองค์การเคลื่อนไหวของขบวนการและชุดยุทธวิธีที่ต่อสู้ที่มีความคล้ายคลึงกัน สืบเนื่องมาจากการเคลื่อนไหวร่วมกันโดยตรงของขบวนการคนจนในรูปของเครือข่ายความร่วมมือ การได้รับอิทธิพลทางอ้อมผ่านทางชุมชนของขบวนการคนจน การติดต่อสื่อสารระหว่างนักเคลื่อนไหวของขบวนการคนจน และโครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่ดำรงอยู่

ปัจจุบันเราจึงเห็นได้ว่า มีกฎหมายนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาให้แก่คนจนมากมาย รวมทั้งนโยบายที่เรียก “ประชานิยม” ด้วยเช่นกัน รัฐธรรมนูญ 2540 และ 2550 ได้มีบทบัญญัติหมวดที่ 5 ว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐ ซึ่งคงจะเป็นการเกินเลยที่จะกล่าวว่า มาจากการเคลื่อนไหวผลักดันโดยขบวนการประชาสังคมที่เติบโตขึ้นมา

ยังมีตัวอย่างอีกมากมาย เช่น การเคลื่อนไหวของขบวนการคัดค้านโครงการฝายราศีไศล และอื่น ๆ แม้จะไม่มีการคัดค้านที่สามารถทำให้เกิดการทุบเขื่อน แต่สิ่งที่เกิดขึ้นคือ กระทบต่อผู้มีอำนาจตัดสินใจเชิงนโยบายในหลายระดับ เช่น การยอมให้มีคณะกรรมการแก้ไขปัญหาหรือยอมเจรจา ยอมให้มีคณะกรรมการศึกษาผลกระทบและนำผลการศึกษามาพิจารณาตัดสินใจในเชิงนโยบายการบริหารจัดการเขื่อน

การเคลื่อนไหวยังทำให้ประเด็นเหล่านี้กลายเป็นประเด็นทางสาธารณะ เช่นเดียวกับอีกหลายขบวนการเคลื่อนไหว ดังกรณีการเคลื่อนไหวเรื่องโฉนดชุมชนของชาวบ้านเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย ได้นำไปสู่การบรรจุเอาไว้ในนโยบายของรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ในที่สุดหลังจากที่เคลื่อนไหวมาหลายปี ในแง่การพิจารณาผลสะท้อนจึงควรมองอย่างเป็นกระบวนการและต้องดูภายใต้พัฒนาการด้วย ไม่ใช่ดูแบบขาดว่าเมื่อเคลื่อนไหวแล้วแพ้-ชนะ สามารถหยุดยั้งได้หรือผลักดันได้-ไม่ได้

ในระดับพื้นที่การเมืองท้องถิ่น จะเห็นได้ว่า การเติบโตขององค์กรชุมชนที่ต้องการสร้างพื้นที่เชิงนโยบายระดับท้องถิ่นโดยเข้าไปเชื่อมกับทั้ง “ท้องถิ่น” และ “ท้องที่” เช่น งานแบบสภาองค์กรชุมชน และขบวนจังหวัดจัดการตนเอง ก็ควรพิจารณาว่า การขับเคลื่อนโดยประชาสังคมได้นำไปการสร้างพื้นที่เชิงนโยบายระดับท้องถิ่นที่ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น

บทสรุป

การเมืองภาคประชาชน ขบวนการประชาสังคมในสังคมไทยและบทบาทต่อสังคมการเมืองไทย ในสายตาของคนอีกกลุ่มหนึ่ง ดังเช่น การมองสมัชชาคนจนด้วยทัศนคติที่ว่า พวกเขาสมัชชาคนจนเป็นพวกชอบใช้กำลัง ไม่ใช่ปัญญา เป็นการเมืองที่ไม่สร้างสรรค์หรือไม่เน้นการสร้างสมานฉันท์ ในขณะที่ชาวบ้านสมัชชาคนจนก็มีประสบการณ์และทัศนคติอีกแบบว่า กลุ่มพวกตนมีข้อมูล การระบุนสาเหตุปัญหาและความเดือดร้อนอยู่

อย่างพร้อมสรรพ หากแต่การเคลื่อนไหวด้วยความ “สมานฉันท์” อย่างไม่รู้ก็ดี เราอาจมีกรอบในการนิยามอย่างกว้าง ๆ เพื่อเข้าใจว่าอะไรคือ ประชาสังคม โดยอาศัยการนิยามของ Larry Diamond ที่เสนอให้มองประชาสังคมว่าเป็น เวทีแห่งชีวิตทางสังคมที่มีการจัดตั้งขึ้นเองเป็นเอกเทศจากภาครัฐ ที่มีภาคการเมือง อันเป็นพื้นที่ซึ่งกลุ่มและผู้กระทำการทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่หลากหลายมาร่วมกันแสดงตนอะไรคือการเมืองภาคประชาชน และ ภาคประชาชนมีความแตกต่างไปจากภาคประชาสังคมหรือไม่ อย่างไร ในทัศนะของผู้บรรยายมีความเห็นว่า คำ “ภาคประชาชน” และ “ภาคประชาสังคม” รวมไปถึงคำ “ภาคพลเมือง” เป็นคำที่ใช้ในความหมายเดียวกัน กล่าวคือ ได้ก่อเกิดขึ้นในบริบทซึ่งมีการปรากฏตัวขององค์กรนอกภาครัฐลักษณะของประชาสังคมดังกล่าวนี้จึงอาจเรียกโดยใช้คำของ NGO ว่า เป็นประชาสังคมแบบ “งานเย็น” คือ กิจกรรมการทำงานของ NGO ที่เข้าไปมุ่งหนุนเสริมให้เกิดองค์กรชาวบ้าน หรือองค์กรประชาชนให้มีความเข้มแข็ง และมีการแยกกันระหว่าง NGO ซึ่งมักจะเป็นคนนอกชุมชนกับ PO นั่นคือ องค์กรชาวบ้านที่เข้าไปหนุนเสริมด้วยรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ (ดังมีคำกล่าวว่า งานสำคัญของ NGO ยุคบุกเบิกคือ ปูย ปอ บ่อส้วม รวมกลุ่ม ประชุม สัมมนา พาดูงาน เป็นต้น) หัวใจสำคัญในการทำงานของ NGO ยุคบุกเบิกจึงลักษณะของการหนุนเสริมให้เกิดการจัดการชีวิตสาธารณะกันเองของชาวบ้าน ไม่ให้ความสนใจในการร่วมมือกับรัฐ หรือระบบราชการ รวมทั้งภาคอื่น ๆ ดังที่มีคำกล่าวว่า “คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน” การทำงานดังกล่าวนี้จึงมีลักษณะของการใช้พื้นที่ชุมชนเป็นตัวตั้งค่อนข้างชัดเจน หรือมีลักษณะ “ประชาสังคมแบบชุมชนนิยม”

บรรณานุกรม

จามรี เชียงทอง. วิวัฒนาการของประชาสังคมในสังคมไทย สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI), 2543.

ชูชัย ศุภวงศ์, ประเวศ วะสี, ยุวดี คาคาการณ์ไกล และคนอื่น ๆ. **ประชาสังคม: ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2541.

ชลทิศ ตั้งเจริญ. “แนวคิดประชาสังคม(ทางตะวันตก): กลุ่มความหมายและองค์ประกอบ” โครงการวิจัยเรื่อง “มาตรการกฎหมายในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชา สังคมไทย” (บทสรุปสำหรับผู้บริหาร) สนับสนุนโดยสถาบันวิจัยสิ่งแวดล้อมไทย. มปท: ม.ป.ป.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ . **ประชาสังคม : พัฒนาการและนัยยะแห่งอนาคต (จุลสาร)** กรุงเทพฯ ม ห า น ค ร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2540.

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. **การผ่านพ้นของยุคสมัย**. กรุงเทพมหานคร: สามัญชน, 2549.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. **มองเศรษฐกิจไทย ผ่านการเคลื่อนไหวของสมาคมธุรกิจ**. กรุงเทพมหานคร: ส เจริญการพิมพ์, 2557.

สมณศักดิ์กับอำนาจสงฆ์ไทย Thai monks and monks

ณัฐกานต์ หงษ์กุลเศรษฐ์
วิทยาเขตนครราชสีมา

บทคัดย่อ

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้จิตวิทยาในการปกครองพระสงฆ์สาวก โดยการยกย่องผู้ที่ควรยกย่อง ปอองปรามผู้ที่ควรปอองปราม ดังจะเห็นได้จากทรง ยกย่องพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ เป็นพระอัครสาวก ฝ่ายซ้าย ฝ่ายขวา และทรงตั้งเอาตักกะ กล่าวคือ ทรงยกย่องพระสาวกอีกส่วนหนึ่งว่ามี ความเป็นเลิศใน ด้านต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตาม กรณีดังกล่าวยังมีได้ถือว่าเป็นสมณศักดิ์ เมื่อพระพุทธองค์ เสด็จ ดับขันธปรินิพพานไปแล้ว เพื่อสามารถสืบทอดเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา พระประมุขแห่งประเทศต่าง ๆ ที่นับถือพุทธศาสนา จึงได้มีการพระราชทานสมณศักดิ์ แก่พระสงฆ์ โดยปรากฏหลักฐานว่ามีการพระราชทาน สมณศักดิ์ และพัดยศพร้อมทั้ง เครื่องประกอบสมณศักดิ์อื่น ๆ ได้รับแบบอย่างมาจากประเทศศรีลังกา

คำสำคัญ : สมณศักดิ์,อำนาจสงฆ์,ไทย

Abstract

In the modern era The Buddha used the psychology of governing the clergy disciples. By honoring those who should be praised To suppress those who should suppress As can be seen from the glory of Srisaram and Mahamakalala, the righteous and righteous apostles, namely, exalted the other disciples as having excellence in various fields. However The case is not considered a monk. When the Buddha went to extinction. To be able to inherit the spirit of Buddhism. Heads of countries Buddhist The monks were given a title. By evidence that there is a monk. And fanciful, along with other masters. Received a model from Sri Lanka.

Keywords: Monk, power of monks, Thailand

บทนำ

ระบบสมณศักดิ์ มีส่วนสัมพันธ์ใกล้ชิดกับตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ ทั้งนี้ เพราะพระสงฆ์ผู้มีสมณศักดิ์สูงมักดำรงตำแหน่งปกครองระดับสูงในองค์กรปกครอง คณะสงฆ์ เช่น ในสมัยอยุธยาพระพุทธานุชาจารย์เป็นเจ้าคณะอรัญวาสี พระวันรัต (วัดป่า แก้ว) เป็นเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา คำว่า “พระพุทธานุชาจารย์” และ “พระวันรัต” เป็น สมณศักดิ์ ดังนั้น เพื่อความเข้าใจโครงสร้างอำนาจบังคับบัญชาการปกครองคณะสงฆ์ เราควรศึกษาระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ สมณศักดิ์ คือ “ยศพระสงฆ์ที่ได้วัด พระราชทานมีหลายชั้น แต่ละชั้นมีพิสัยยศเป็นเครื่องกำหนด” สมณศักดิ์เป็นฐานันดร ศักดิ์ที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งถวายเฉพาะพระสงฆ์ เทียบได้กับ ลำดับแห่งยศบรรดาศักดิ์ แต่ระบบฐานันดรศักดิ์ของพระสงฆ์ยังคงใช้กันอยู่เรื่อยมา ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน การที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้งพระราชทินนามถวายเป็น สมณศักดิ์แต่พระสงฆ์นั้น เป็นราชประเพณีที่มีอยู่ทั่วไปในประเทศไทยที่นับถือพุทธ ศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติราชประเพณีนี้เริ่มถือปฏิบัติกันที่ประเทศลังกาเป็นแห่ง แรกเพราะมีหลักฐานปรากฏอยู่ในหนังสือรามัญสมณวงศ์ว่า “พ.ศ. 2108 (ตรงกับ รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา) พระเจ้ารามธิบดี กรุงหงสาวดี มี พระราชประสงค์จะรวมพระสงฆ์ในรามัญประเทศซึ่งแตกต่างลัทธิลัทธิอยู่เป็นหลายพวก ให้เป็นนิกายเดียวกัน จึงส่งพระเถระเมืองหงสาวดีออกไปบวชแปลงที่เมืองลังกา เมื่อ พระภูวนกพาหุพระเจ้ากรุงลังกาทรงจัดการให้พระมอญเหล่านั้นได้บวชแปลง สมปรารถนาเสร็จแล้ว มีวับสั่งแก่พระเถระเหล่านั้นว่าการที่พระราชทานไทยธรรมต่าง ๆ ถึงจะมากมายเท่าใดก็จะไม่ปรกกฎพระเกียรติยศถาวรเท่าพระราชทานนามบัญญัติ เพราะไทยธรรมทั้งหลายย่อมอาจจะพลัดพรากหายสูญไปได้ แต่ส่วนราชทินนามค้ำย่อมจะปรากฏถาวรอยู่ตลอดอายุขัยของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทั้งหลาย มีวับสั่งดังนี้แล้วจึง พระราชทานนามแก่พระมอญที่ไปบวชแปลง 22 รูป คือ ตั้งพระโมคคัลลานะเถระให้มี พระนามว่า พระสิริลังขโพิธามี พระมหาสิวลีเถระให้มีนามว่า พระติโลกคุรุสามิ

แนวทางการปฏิรูปคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

คำว่า แนวทางนั้น หมายถึง ยังไม่มีการระบุชัดเจนว่าแนวทางนี้เป็นคำตอบที่ ถูกต้องที่สุดเป็นแต่ทางเลือกให้สังคมได้ถกเถียงหาทางออกร่วมกัน

สำหรับแนวทางในการปฏิรูปที่จะเน้นคือทางการปฏิรูปเชิงโครงสร้างก่อน ในส่วนเชิงโครงสร้างนั้น ในตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาล้วนเกิดจากการริเริ่มโดยรัฐเช่น ในสมัยของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่นำมาสู่การร่างพ.ร.บ. สงฆ์ 2505 จากการริเริ่มโดย รัฐที่ผ่านมามากขาดการมองการณ์มีส่วนร่วมจึงทำให้การร่างพ.ร.บ. สงฆ์ที่ออกมาจึงไม่ สามารถตอบสนองต่อความต้องการของพุทธศาสนิกชนและไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในขณะที่ล่าสุดในปัจจุบันภายใต้การบริหารประเทศโดย รัฐบาล คลช. ซึ่งเป็นผลมาจากการรัฐประหารเปลี่ยนแปลงอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 นำโดย พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีได้มี คณะกรรมการปฏิรูปพระพุทธศาสนา นำโดยนายไพบูลย์ นิติตะวัน ก็เป็นการปฏิรูปหรือ แก้ไขปัญหาโดยการริเริ่มจากรัฐเช่นเดียวกัน ล่าสุดในการทำงานของคณะกรรมการ ดังกล่าวได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์เป็นอย่างมากถึงความเหมาะสมเพราะขาดการมีส่วนร่วม จากพระสงฆ์และฆราวาสจากหลายฝ่าย

เพราะฉะนั้นแนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอเน้นจึงเน้นไปที่การมีส่วนร่วมของชาวพุทธทุกภาคส่วน เพื่อให้เป็นแนวทางการแก้ไขและพัฒนา

ดังกล่าวสามารถตอบสนองต่อความต้องการ ของสังคมและมีผลในทางปฏิบัติที่แท้จริงได้

โดยแนวทางแก้ปัญหาและพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันจะ แบ่งออกเป็น 3 ประการ

- 1) การแก้ปัญหาด้านโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์
- 2) การแยกรัฐออกจากศาสนา
- 3) การแก้ปัญหาด้านการศึกษาของคณะสงฆ์

1) การปฏิรูปด้านโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์และพัฒนาการปกครอง คณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535) มีลักษณะการรวมอำนาจในด้านต่าง ๆ ของคณะสงฆ์ไว้ที่ส่วนกลางโดยมี กรรมการมหาเถรสมาคมที่เป็นพระภิกษุที่มีอายุมาก และโดยส่วนใหญ่จบการศึกษาทางเปรียญธรรมเอกมีสมณศักดิ์ในระดับชั้นพระราชสา คณะขึ้นไป โดยอำนาจในด้านต่าง ๆ มักถูกตัดสินโดยคณะพระภิกษุที่เรียกว่ามหาเถรสมาคมเพียงคณะเดียวและต้องแบกรับภาระงานนั้นมากมายตามจำนวนของพระภิกษุ สามเณรประมาณ สามแสนกว่ารูป โดยหลัก มหาเถรสมาคมต้องรับหน้าทางบริหารเช่น การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค จัด ตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค แต่งตั้งและถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์ หาก พิจารณาจากภาระหน้าที่ดังกล่าวมาจึงไม่แปลกหากพระราชบัญญัติซึ่งเดิมที่เป็นมรดก ของการรัฐประหารของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่มีส่วนสำคัญให้เกิดพระราชบัญญัติ ดังกล่าว เนื้อหาของพระราชบัญญัติจึงอัดแน่นไปด้วยความเป็นเผด็จการในระยะเวลา ต่อมาพระราชบัญญัติดังกล่าวจึงมีส่วนสำคัญของการอำนวยให้โครงสร้างการปกครอง คณะสงฆ์รวมศูนย์อำนาจและถูกส่งทอดสู่ยุคปัจจุบัน เพราะฉะนั้นจึงต้องปรับแก้โครงสร้าง และมีพระราชบัญญัติออกมาเพื่อรองรับโครงสร้างใหม่ ในนี้ของโครงสร้างการปกครอง ส่วนใหญ่ จะขอเสนอไว้ดังนี้

1) ปรับแก้โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ให้มีลักษณะคล้ายกับโครงสร้าง การปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 กล่าวคือ ให้มีสังฆสภา มีอำนาจหน้าที่ในการบัญญัติ สังฆานัติ ให้มีคณะสังฆมนตรี มีอำนาจหน้าที่การบริหาร และให้มีคณะวินัยธรมีอำนาจ หน้าที่วินิจฉัยอธิกรณ์ โดยโครงสร้างดังกล่าวจะทั้งฝ่ายธรรมยุติกนิกายและฝ่าย มหานิกาย

ที่มาของโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ดังกล่าว มีที่มาจากต่อไปนี้

- (1) ให้มีสมเด็จพระสังฆราชทั้ง 2 ฝ่าย คือฝ่ายธรรมยุติกนิกาย และฝ่าย มหานิกาย ทั้งนี้

เพื่อความสะดวกและความเข้าใจร่วมกันในคณะของตนเอง โครงสร้างของ การปกครองคณะสงฆ์ โดยมีสังฆราชเป็นของตนเองนั้นมีอยู่จริงในประเทศศรีลังกา ใน ส่วนนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าไทยรับอิทธิพล พระพุทธศาสนาในด้านคัมภีร์คือคัมภีร์วิสุทธิ มรรคมาจากลังกา แต่หากพูดถึงโครงสร้างการปกครองแล้วมีความแตกต่างจากศรี ลังกา

- (2) ปรับโครงสร้างใหม่ โดยให้มีพระสังฆราชทั้ง 2 ฝ่ายปกครองดูแลกันเอง แต่

จำเป็นต้องมี โครงสร้างเหล่านี้ทั้งสองฝ่ายเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ให้มีสังฆ สภา ประกอบไปด้วยสมาชิกไม่เกิน 45 รูป โดยมีคุณสมบัติ คือ (1) เป็นเปรียญธรรมเอก (2) จบการศึกษาปริญญาตรีขึ้นไปโดยต้องจบทางสายรัฐศาสตร์หรือรัฐประศาสนศาสตร์ เท่านั้น (3) มีอายุตั้งแต่ 35 ขึ้นไปแต่ไม่เกิน 60 ปี

- (3) คณะสังฆมนตรี ประกอบด้วยสังฆนายก 1 รูป และสังฆมนตรีไม่เกิน 9 รูป โดยต้องมีคุณสมบัติ

ตามข้อที่ (1) (2) และข้อ (3) ตามหลักการของลัทธิสงฆ์ ที่มา ของลัทธิมนตรีนั้นมาจากการแต่งตั้งของสมเด็จพระสังฆราช

(4) คณะวินัยธร ประกอบไปด้วยคณะวินัยธร 1 รูป และคณะวินัยธรไม่เกิน 9 รูป โดยต้องมีคุณสมบัติตามข้อที่ (1) และข้อ (3) ตามหลักการของลัทธิสงฆ์ ที่มาของ คณะวินัยธรนั้นมาจากการแต่งตั้งของสมเด็จพระสังฆราช สำหรับคุณสมบัติในข้อที่ (2) นั้นต้องจบปริญญาตรีขึ้นไปในสายนิติศาสตร์เท่านั้น และประกอบกับมีความแม่นยำใน พระวินัย โดยหน้าที่ของคณะวินัยธรนั้นนอกจากมีหน้าที่ในการตัดสินอธิกรณ์แล้วยังต้อง มีหน้าที่ในการพัฒนาระบบการตัดสินใจคืออธิกรณ์ให้เท่าทันต่อบริบทของความคิดที่ ซับซ้อนขึ้นในยุคปัจจุบันด้วย

โครงสร้างการปกครองดังกล่าวจะมีในทุกจังหวัดไม่เฉพาะแต่ในส่วนกลาง เท่านั้นและทั้งการปกครองส่วนกลางและส่วนภูมิภาคจะต้องมีคณะสังฆมนตรีรับหน้าที่ ดังกล่าวเพิ่มกล่าวคือ ต้องมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

- 1) การปกครอง
- 2) การศาสนศึกษา
- 3) การศึกษาสงเคราะห์
- 4) การเผยแผ่
- 5) การสาธารณูปการ
- 6) การสาธารณสงเคราะห์(มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

,2553,น.44)

สำหรับรายละเอียดที่มาของผู้ที่รับผิดชอบหน้าที่ทั้ง 6 ด้านนั้น เป็นหน้าที่ ของคณะสังฆมนตรีทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเป็นผู้แต่งตั้งโดยพระสังฆราชทรงลง นามเห็นชอบ ทั้งนี้งานทั้ง 6 ด้านนี้ให้ยกระดับเป็นสำนักงานคณะกรรมการตาม 6 ด้าน

สำหรับโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันที่มีการแบ่งการปกครอง ออกเป็น 2 ระดับ คือ การปกครองส่วนกลางและส่วนภูมิภาครวมทั้งเจ้าคณะภาคใหญ่ ทั้ง 5 ภาค สำหรับในส่วนภูมิกษัตริย์ได้มีการแบ่งเขตปกครองออกเป็น 18 ภาคโดยมี เจ้าคณะภาคเป็นผู้รับผิดชอบอยู่ภายใต้การดูแลอีก 3 ระดับคือ จังหวัด อำเภอ ตำบล โครงสร้างเหล่านี้ให้คงไว้เพียงแต่ให้เพิ่มเป็นการปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยก็จะเป็นทางเลือกที่ดีขึ้น

2) ควรเพิ่มคณะใหม่ขึ้นซึ่งก็คือคณะอรัญญวาลี ที่เน้นทางวิปัสสนาธุระ (สายพระป่า) ปกครองดูแลโดยพระสงฆ์ที่มาจากทั้งฝ่ายธรรมยุติกนิกายและพระสงฆ์ ฝ่ายมหานิกายตามสายพระป่าที่ขึ้นอยู่คณะของมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย ดังกล่าว ที่เพิ่มขึ้นนี้เพราะมีเจตนาต้องการให้พระสายป่าปกครองดูแลกันเองแต่ก็ยังขึ้นอยู่สมเด็จพระสังฆราชและโครงสร้างใหม่ที่มีคณะสังฆสภา คณะสังฆมนตรี คณะวินัยธร จากเดิม ที่มีโครงสร้างการปกครองสงฆ์ ในปัจจุบัน

โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์รูปแบบใหม่

1) การแยกรัฐออกจากศาสนา

การแยกรัฐออกจากศาสนาเป็นสิ่งที่กล่าวถึงกันบ่อยมากขึ้นในยุคปัจจุบัน เหตุผลหนึ่งของการกล่าวถึงบ่อยจนมีผู้พยายามที่จะขับเคลื่อนแนวคิดดังกล่าวคือ ปรากฏการณ์ของความเสื่อมโทรมของคณะสงฆ์ไทยผนวกกับยุคปัจจุบันกระแสของ ความตื่นตัวของประชาชนที่มีสำนึกต่อหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยมีมากขึ้น อย่างต่อเนื่อง จึงอาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่สำคัญของการกล่าวถึงการแยกรัฐออกจาก ศาสนามีมากขึ้น ทั้งนี้จริงของการแยกรัฐออกจากศาสนาอาจจะไม่ใช่ตรงแรกของการทำให้ พระพุทธศาสนาดีขึ้น เพราะธงที่สำคัญของการแยกรัฐออกจากศาสนาคือทำให้ ประชาธิปไตยในประเทศไทยสามารถเติบโตขึ้น

ผลประโยชน์วงกว้างที่ต่อปรับแก้ความหลากหลายของสังคมชาวพุทธจะ สามารถเติบโตและเกิดขึ้นได้หากพ้นไปจากข้อหาตรงแวงดังกล่าว ผลประโยชน์วง กว้างที่ต่อปรับแก้ความหลากหลายดังกล่าวคือ การบวชภิกษุณี สถานของแม่ชีจะมี ความชัดเจนขึ้นในทางนิตินัย กลุ่มความเชื่อที่หลากหลายจะเติบโตขึ้นบนแนวทางที่ สามารถเลือกที่จะเชื่อได้พระพุทธศาสนาได้ ทั้ง สันติอโศก ธรรมกาย มหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้ง 2 แห่ง จะมากไปด้วยความมั่งคั่งของจำนวนผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย นิกายมากขึ้นและเต็มไปด้วยคุณภาพของผู้ศึกษา เป็นต้น หากนี่คือความชัดเจนค้ำสิ่งที งอกงามขึ้นหลังจากมีการแยกรัฐออกจาก ศาสนาก็ควรน้อมรับว่านี่คือหนทางหนึ่งของ การแก้ปัญหาการปกครองคณะสงฆ์ในมุมมองการแก้ที่ขยายกรอบวิธีคิดที่ส่งเสริม หลากหลายมากขึ้น

3) การปฏิรูปด้านการศึกษาของคณะสงฆ์

การศึกษาของคณะสงฆ์สำหรับภาวะความเป็นสมัยใหม่ควรเป็นการศึกษาที่ สอดรับกับการนำไปปรับใช้ในชีวิตในยุคปัจจุบันที่ซับซ้อน และสิ่งที่ควรเน้นความสำคัญ สำหรับการศึกษายุทธธรรมคือเพื่อน้อมนำองค์ความรู้ของพุทธธรรมดังกล่าวไป ยกกระดับสติปัญญาของสังคม การศึกษาดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าหากขาดซึ่ง องค์ประกอบของการศึกษาคณะสงฆ์ดังจะกล่าวต่อไปนี้

1) การศึกษาที่เป็นไปเพื่อปรับเปลี่ยนโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์โดย ให้มีมุมมอง ว่าการปกครองเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการเป็นกระบวนการให้พระสงฆ์ที่อยู่ในโครงสร้างดังกล่าวขยายฐานคิดในการเข้าสู่หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และ ปัญญา

2) ให้คงมีการศึกษาหลักธรรมตรีจันถึงนักรธรรมเอกและหลักสูตรเปรียญ ธรรมเอกไว้แต่ ต้องปรับปรุง ๆ ในทุก ๆ 10 ปี เพื่อให้สอดรับกับการเปลี่ยนแปลงของ สังคม และต้องยกระดับการศึกษาพระบาลีใหญ่เข้าสู่การศึกษาในระบบของการศึกษา คณะสงฆ์ทั้งนี้เพื่อความเข้าใจในพุทธธรรมที่ล่องแท้อและลึกซึ้งขึ้นกว่าเดิมเพราะลำพัง การศึกษาเพียงแค่นักรธรรมและเปรียญธรรมเอกไม่เพียงพอต่อการเข้าใจในหลักพุทธ ธรรมที่ถูกต้อง

3) การศึกษาของคณะสงฆ์โดยมหาวิทยาลัยสงฆ์ต้องเป็นการศึกษาที่ผลิต บัณฑิตที่เป็น ทางเลือกใหม่ให้สังคมไม่ใช่เดินตามกระแสมากเกินไปมิฉะนั้นก็จะประสบ ปัญญาตามกระแสหลักของการศึกษา

4) การศึกษานั้นจะเข้าใจโลกและสามารถสื่อสารกับโลกให้เข้าใจได้ในยุค ปัจจุบันจะ ขาดเสียไม่ได้เลยนั่นคือ การศึกษาทางด้านภาษา โดยพระสงฆ์ต้องศึกษา ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น ภาษาฝรั่งเศส โดยสถานที่รองรับพระสงฆ์ที่จะเข้า การศึกษาในเบื้องต้นคือ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง คือมหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณ์ ราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น พระสงฆ์มีพฤติกรรมที่ลึกลับซับซ้อนซ่อนเงื่อนปม จับไม่ได้ไล่ไม่ทันก็ยื่นกรานอยู่ หลายกรณีองค์กรของพระสงฆ์เองก็ไม่สามารถ จะเข้าไปจัดการได้ แม้จะมีการจัดตั้งหน่วยงานจากรัฐมาสนับสนุน หรือแม้แต่การจัดตั้ง ตำรวจพระ (พระวินยาธิการ) ก็ยังไม่สามารถตอบโจทย์ปัญหาที่รุนแรงและซับซ้อนได้ จำเป็นต้องอาศัยกลไกอำนาจรัฐเข้ามาช่วยจัดการในฐานะเป็นผู้ที่มีเครื่องมือ เครื่องมือ และหน่วยงานที่สามารถตอบสนองต่อปัญหาที่อาจต้องใช้มาตรการแบบรัฐ เช่น กฎหมาย ตำรวจ ทหาร ศาล เป็นต้น ทำให้องค์กรสงฆ์เองซึ่งมีข้อจำกัดอยู่แล้ว ก็ ต้องการเครื่องมือดังกล่าว เข้ามาจัดการปัญหาทางคณะสงฆ์ด้วย ทำให้การปกครองสงฆ์ ที่เคยดูแลปกครองกันเองเปลี่ยนไปในลักษณะที่มีองค์กรของรัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง ใน ขณะเดียวกัน องค์กรรัฐเองก็จำเป็นต้องการกลไกบางอย่าง โดยเฉพาะหลักความเชื่อ ทางศาสนามาเป็นเครื่องมือของรัฐเพื่อควบคุมประชาชนให้สงบอยู่ภายใต้อำนาจรัฐโดย ไม่กระด้างกระเดื่อง โดยเฉพาะรัฐชาติจำเป็นต้องมีเครื่องมือเครื่องมือพร้อมเพรียงเพื่อ ควบคุมพลเมือง อย่างไรก็ตาม ระยะเวลาแล้ว รัฐต้องหล่อหลอมประชาชนให้เป็น พลเมืองดีของชาติ¹ และเครื่องมือที่สามารถควบคุม หล่อหลอมประชาชน ได้ดีที่สุดในยุค “ศาสนา” นั่นเอง ศาสนาพุทธในประเทศไทยก็อยู่ในสถานะดังกล่าวมาตลอด รัฐได้ดึง เอาองค์กรสงฆ์เข้ามาเป็นกลไกในฐานะเป็นเครื่องมือหล่อหลอมความเป็นพลเมืองดีของ รัฐ รวมถึงความชอบธรรมทางการเมืองของผู้นำอีกด้วย ขณะที่ศาสนาก็ได้อาศัยรัฐเป็น ผู้ให้ความอุปถัมภ์ค้ำชู และให้การรับรองสถานะเป็น หน่วยงานราชการของรัฐ โดย แต่งตั้งพระสงฆ์ให้เป็นพระสังฆาธิการ (ราชการ) รวมถึงการออกกฎหมายต่าง ๆ เกี่ยวกับ พระสงฆ์ จนองค์กรศาสนารู้สึกถึงความมั่นคงปลอดภัยเมื่ออยู่ภายใต้อำนาจของรัฐชาติเมื่อทั้งรัฐและ ศาสนาต่างมีผลประโยชน์ที่เกื้อหนุนในลักษณะที่พึ่งพาซึ่งกันและกัน² การ สบายยอมอยู่ภายใต้อำนาจรัฐของ ศาสนา จึงเป็นทางเลือกหนึ่ง ที่กลุ่มองค์กรสงฆ์นำมา อธิบายตอกย้ำว่าเป็นความมั่นคงของพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, **ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย**, กรุงเทพฯ ฯ : มติชน, 2557.

นภนาท อนุพงศ์พัฒน์. **ผลกระทบของพระราชบัญญัติลักษณะการปกครอง คณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ต่อการปกครองคณะสงฆ์ไทย**, อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546

¹ คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, **ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย**, กรุงเทพฯ ฯ : มติชน, 2557.

² นภนาท อนุพงศ์พัฒน์. **ผลกระทบของพระราชบัญญัติลักษณะการปกครอง คณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ต่อการปกครองคณะสงฆ์ไทย**, อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่าง

Factors Affecting High Performance Organization of Subdistrict Administrative Organizations in the Lower North

นายวิษณุ เทพลินธพ

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาบริหารธุรกิจ
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่าง โดยทำการศึกษาระดับการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบล และ ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 238 แห่ง

ผลการศึกษา พบว่า ระดับการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่างอยู่ในระดับมาก

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูง ตัวแปรอิสระ แต่ละตัวมีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ ตามลำดับ ดังนี้ กล่าวคือ การบริหารยุทธศาสตร์มีความสัมพันธ์กับการเป็นการสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่างมากที่สุด รองลงมาคือ การบริหารองค์การสมัยใหม่ การมุ่งเน้น ทรัพยากรบุคคล และการนำองค์การ

ผลจากการวิเคราะห์ตัวแปรอิสระทั้งหมดอธิบายการแปรผันของตัวแปรตาม (การเป็นองค์กรสมรรถนะสูง) ได้ร้อยละ 35.20 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ อิทธิพลของตัวแปรอิสระแต่ละตัวที่มีต่อตัวแปร ตามผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรอิสระทุกตัวเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูง โดยที่ การบริหารยุทธศาสตร์มีค่าอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงมากที่สุดที่ รองลงมาคือ การบริหาร องค์การสมัยใหม่ การมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล และ การนำองค์การมี โดยทั้ง 4 ตัวแปรอิทธิพลในเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

คำสำคัญ: องค์กรสมรรถนะสูง

Abstract

The purpose of this study was to investigate factors influencing the high performance organizations of the subdistrict administrative organizations in the lower northern region. The high performance cognitive level of the subdistrict administrative organization was studied and

factors influencing the highperformance organization of the subdistrict administration organization were studied. The questionnaires were collected from 238 subdistrict administrative organizations.

The results showed that the high level of organization of the subdistrict administration organization in the lower northern region was at the high level.

Correlational coefficient of factors affecting high performance organization. Each independent variable correlated with the variables statistically significant at .05 level. .01 with the correlation level in the following order, namely, that the strategic management was related to the high performance of the subdistrict administration organization in the lower northern region, followed by the modern administration human resource focus and corporate leadership.

The results from the analysis of all independent variables explain the variance of the variables. (Being a high performance organization) was 3 5.20 percent. The influence of each independent variable on the dependent variables. The study indicated that all independent variables are the factors influencing high-performance organization, whereby the strategic management has the greatest influence on organizational performance. The second is the modern administration. The focus on human resources and organizational leadership has all four positive influences. Statistically significant.

Keywords: high performance organization

บทนำ

นับตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา องค์กรต่าง ๆ ได้เผชิญกับความท้าทายในการจัดการกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก จึงได้เกิดแนวคิดองค์กรหลายรูปแบบเพื่อช่วยให้องค์กรสามารถจัดการกับการเปลี่ยนแปลง และช่วยเสริมสร้างความสามารถขององค์กรในการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดรีเอนจิเนียริง(Reengineering) องค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning organization) องค์กรแห่งความรู้(Knowledge-based organization) องค์กรสุขภาพดี (Healthy organization) องค์กรมุ่งเน้นกลยุทธ์ (Strategy-focused organization) องค์กรมุ่งเน้นค่านิยม (Value-based organization) องค์กรมุ่งเน้นลูกค้า (Customer-focused organization) และองค์กรที่มีประสิทธิผล (Effective organization)

แต่ในปัจจุบันได้มีการกล่าวถึงองค์กรสมรรถนะสูง (High performance organization) กันอย่างแพร่หลายมากขึ้น เนื่องจากสภาพแวดล้อมในปัจจุบันมีลักษณะเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วขึ้นมีความสลับซับซ้อนขึ้น และคาดการณ์ล่วงหน้าได้ยาก ดังนั้นการที่จะอยู่รอดภายใต้สภาพแวดล้อมเช่นนี้ องค์กรที่ไม่สามารถปรับปรุงตนเองโดยอาศัยเพียงจากประสบการณ์เดิมที่เคยทำมา หรือปรับปรุงเพื่อรักษาสถานภาพเดิม

ของตนเอง องค์กรจำเป็นต้องแสวงหารูปแบบขององค์กรที่มีความสามารถในการปรับตัว และสามารถดำเนินการให้ประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน กล่าวอีกนัยหนึ่งองค์กรจะต้องมีความสามารถทั้งในการอยู่รอดและประสบความสำเร็จด้วย (Survive and thrive) ซึ่งเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาสำหรับทุกองค์กร¹

ในประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) ได้กล่าวถึงองค์การสมรรถนะสูง และพยายามผลักดันแนวคิดนี้ไปใช้ในองค์กรภาครัฐของไทย ปัจจุบันส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจขนาดใหญ่ บางแห่งได้นำแนวคิดนี้มาใช้ อย่างไรก็ตามจากการสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่าเอกสารส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับองค์การสมรรถนะสูงจะเป็นแนวความคิดจากบริษัทที่ปรึกษาต่างประเทศ รวมไปถึงนักวิชาการต่าง ๆ อีกเช่นกัน

ในด้านธุรกิจนั้น การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย จำกัดมหาชน (ปตท.) นับเป็นบริษัทที่ประสบความสำเร็จเป็นอันมากทั้งในด้านผลกำไรและรางวัลจากองค์กรทั้งในและต่างประเทศ จึงอาจกล่าวได้ว่าปัจจัยหนึ่งที่นำพาการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย จำกัดมหาชน (ปตท.) ประสบความสำเร็จนั้นมาจากการตั้งวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับการมุ่งสู่องค์กรแห่งความเป็นเลิศ ซึ่งเป็นวิสัยทัศน์หลักของการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.)²

ในส่วนของราชการนั้นได้มีการปรับตัวและนำวิธีเทคนิคทางการบริหารต่าง ๆ เข้ามาใช้เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในสังคมปัจจุบันโดยมีการสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) เองก็ได้พยายามที่จะเสนอเครื่องมือและเทคนิคในการบริหารจัดการใหม่ๆ เข้ามาใช้ในหน่วยราชการ เพื่อให้เป็นกลไกและแนวทางในการพัฒนาระบบราชการต่อมาทางสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) ได้ร่วมกับสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติจัดทำเกณฑ์คุณภาพ การบริหารจัดการภาครัฐ (Public Sector Management Quality Award) เพื่อเป็นแนวทางให้ หน่วยราชการใช้ในการประเมินผลตนเองอันจะนำไปสู่การยกระดับการปฏิบัติงานของภาครัฐ โดยถ้าองค์กรใดที่สามารถปฏิบัติตามเกณฑ์เหล่านี้ได้ใน ระดับที่ดี ย่อมจะเป็นเหมือนกับเครื่องรับรองถึงความเป็นเลิศขององค์กรได้ในระดับหนึ่ง

โดยงานวิจัยนี้ได้สังเกตเห็นความสำคัญของการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงของหน่วยงานต่าง ๆ ในภาครัฐ และหน่วยงานที่มีขนาดเล็กแต่มีปริมาณมากนั้นได้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นองค์กรขนาดเล็กแต่มีจำนวนมากจึงทำให้การใช้เงินงบประมาณในการนำไปพัฒนาในแต่ละปีงบประมาณเป็นจำนวนเงินหลายหมื่นล้านแต่มีอาจทราบถึงความคุ้มค่าในแต่ละโครงการ การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มากน้อยเพียงใด

โดยใช้องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่างเป็นพื้นที่เป้าหมายของกลุ่มประชากรในการ ท้าวิจัยในครั้งนี้ มีทั้งหมด 8 จังหวัด ประกอบด้วย กำแพงเพชร ตาก นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัย อุทัยธานี รวมทั้งหมด 587 องค์กรบริหารส่วนตำบล

¹ ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่. (กรุงเทพฯ : ดี.เค., 2552).

² พสุ เดชะรินทร์, และคณะกรรมการพัฒนาการองค์กรที่มีขีดสมรรถนะสูง รายงานผลการศึกษารูปแบบเบื้องต้นของหน่วยงานภาครัฐ : องค์กรที่มีขีดสมรรถนะสูง High Performance Organization. (กรุงเทพฯ: กลุ่มพัฒนาระบบข้าราชการ. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), 2549).

จากข้อมูลข้างต้นที่มีการได้เริ่มทำจากองค์กรภาครัฐในส่วนกลางหรือที่มีขนาดใหญ่แต่แนวความคิดในการจัดทำโครงการพัฒนานั้นสามารถกระทำได้ในแค่เพียงส่วนนั้น เพราะองค์กรของภาครัฐยังประกอบได้อีกหลายภาคส่วนในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจจะเป็นองค์กรขนาดเล็กแต่ถือว่ามีความสำคัญมากพอสมควรเพราะมีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุดองค์กรหนึ่ง ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลนั้นยังมีความสำคัญ เพราะมีจำนวนมากประกอบกับงบประมาณที่ได้โดยรวมเป็นจำนวนมากเปรียบเสมือนฟันเฟืองเล็กๆ ๆ ที่มีจำนวนมากที่ช่วยในการขับเคลื่อนประเทศให้เกิดการพัฒนาที่เข้าถึงประชาชนได้อย่างแท้จริง

จากที่มาดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในกระบวนการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่างว่ามีความเป็นองค์กรที่มีสมรรถนะสูงมากน้อยเพียงใดเพื่อการเตรียมพร้อมรับการสถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการเป็นองค์กรที่มีสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่าง
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการนำองค์กร การบริหารยุทธศาสตร์ การบริหารองค์การสมัยใหม่ การมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคลกับการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่าง
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลของปัจจัยแต่ละปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่าง

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาการเป็นองค์กรที่มีสมรรถนะสูงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนล่าง โดยได้นำแนวคิดต่าง ๆ ของการเป็นองค์กรที่มีสมรรถนะสูงทั้งนักวิชาการในประเทศและต่างประเทศมาทำการสังเคราะห์เพื่อหาแนวทางการเป็นองค์กรที่มีสมรรถนะสูงที่เหมาะสมกับบริบทของการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่าง ที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้และนำมาเป็นกรอบในการวิจัย ประกอบด้วยปัจจัยที่มีอิทธิพลในการเป็นองค์กรสมรรถนะสูง 4 ปัจจัย ดังนี้

1. การนำองค์กร
2. การบริหารยุทธศาสตร์
3. การบริหารองค์การสมัยใหม่
4. การมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล

2. ขอบเขตด้านประชากร

2.1 ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการเก็บข้อมูลจากประชากรที่เป็นบุคลากรในระดับผู้บริหารในองค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตภาคเหนือตอนล่างโดยแบ่งตามส่วนต่าง ๆ ตามโครงสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ตอบแบบสอบถามนั้นเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล รวม

เป็น 2 ชุดแบบสอบถาม ซึ่งจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลทั้งหมดในการทำการศึกษานี้ในองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่าง 1 องค์การบริหารส่วนตำบลเท่า 1กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย

2.2 การหากลุ่มตัวอย่างโดยในการหากลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยครั้งนี้คำนวณจากองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่างทั้งหมด 8 จังหวัด มีองค์การบริหารส่วนตำบลทั้งหมด 587 แห่ง โดยใช้สูตรทาโร่ ยามาเน่ การคำนวณกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ระดับความเชื่อมั่น 95% คลาดเคลื่อน 5% ได้กลุ่มจำนวนจากนั้นใช้วิธีการหากลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ ซึ่งในแต่ละชั้นภูมิจะทำการสุ่มตัวอย่างแบบสัดส่วน และเมื่อได้กลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิตามสัดส่วนแล้วผู้วิจัยจึงทำการจับฉลากในแต่ละชั้นภูมิที่ได้ทำการแบ่งไว้

3. ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรตาม คือ การเป็นองค์การสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่าง

ตัวแปรอิสระ คือ 1.การนำองค์กร 2.การบริหารยุทธศาสตร์ 3.การบริหารองค์การสมัยใหม่ 4.การมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการเป็นองค์การที่มีสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่างได้ทำการศึกษาการเป็นองค์การสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่างเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ใช้วิธีเชิงสำรวจ (Survey research) และทำการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 238 กลุ่มตัวอย่าง จากนั้นผู้วิจัยจะทำการนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยอาศัยโปรแกรมสำเร็จรูปช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลในการนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการพรรณนา เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้เป็นฐานข้อมูลประกอบการพิจารณาในการศึกษาวิเคราะห์และเพื่อเผยแพร่ต่อสาธารณะเพื่อเป็นประโยชน์ต่อองค์กรที่มีความสนใจ ดังนี้

ขั้นตอนการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย
3. การหาคุณภาพของเครื่องมือ
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยเรื่องการเป็นองค์การสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่างคือองค์การบริหารส่วนตำบล 1 แห่งเท่ากับประชากร 1คนโดยผู้ตอบแบบสอบถามจะเป็นระดับผู้บริหารตามโครงสร้างของการแบ่งส่วนการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล

โดยในการหากลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยครั้งนี้คำนวณจากองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่างทั้งหมด 8 จังหวัด มีองค์การบริหารส่วนตำบลทั้งหมด 587 แห่ง ใช้วิธีการหากลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ โดยใช้สูตรทาโร ยามาเน่ $n = \frac{5}{1 + 5(.0)^2}$ ในการคำนวณกลุ่มตัวอย่างจากนั้นจึงทำการจับฉลากในแต่ละชั้นภูมิที่ได้ทำการแบ่งไว้ตั้งนี้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างจากประชากรดังกล่าวข้างต้น โดยการคำนวณด้วยสูตรของ Taro Yamane โดยกำหนดความคลาดเคลื่อน 0.05 ซึ่งสามารถแสดงวิธีคำนวณ ดังนี้

สูตรการคำนวณหากลุ่มตัวอย่างดังนี้คือ

$$n = \frac{5}{1 + 5(.0)^2}$$

เมื่อ n = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
 N = จำนวนประชากรทั้งหมด
 E = ค่าความคลาดเคลื่อนสูงสุดที่ยอมรับไม่ได้
 N = 587
 n = $\frac{5}{1 + 5(.0)^2}$
 n = 238
 กลุ่มตัวอย่าง = 238 คน

ตารางที่ 3.1 รายละเอียดจังหวัดการแบ่งกลุ่มตัวอย่าง

รายชื่อจังหวัด	จำนวนประชากร(อบต.)	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง(อบต.)
กำแพงเพชร	64	26
ตาก	49	20
นครสวรรค์	105	44
พิจิตร	73	29
พิษณุโลก	76	30
เพชรบูรณ์	102	41
สุโขทัย	69	28
อุทัยธานี	49	20
รวม	587	238

เมื่อทำการแบ่งชั้นภูมิเรียบร้อยแล้วจึงทำการจับฉลากในการเลือกกลุ่มตัวอย่างในการทำการวิจัยในครั้งนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัย โดยมีขั้นตอนและการบวนการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลดังนี้

1 การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1.1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2 กำหนดขอบเขตคำถามให้ครอบคลุมกรอบแนวคิด วัตถุประสงค์และองค์ประกอบที่ทำให้ทราบถึงการเป็นองค์การสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่าง แล้วนำมาเป็นข้อมูลในการสร้างแบบสอบถามซึ่งเป็นคำถามปลายปิดและข้อเสนอแนะแบบปลายเปิด

1.3 นำแบบสอบถามที่ได้มานั้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเข้าใจใน 3 ด้าน คือ 1. มีความเชี่ยวชาญในด้านงานวิจัย 2. มีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่ทำกรวิจัย 3. มีความเชี่ยวชาญด้านภาษา โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาแบบสอบถามว่ามีความสอดคล้องและเหมาะสมกับเรื่องที่วิจัยหรือไม่ โดยทำการให้คะแนนในแต่ละข้อคำถามของแบบสอบถาม จากนั้นผู้วิจัยนำแบบสอบถามมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC (Index of item objective congruence) ที่มีค่าตั้งแต่ 0.67 ขึ้นไปมาใช้เป็นแบบสอบถาม ผลการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 3 ท่านให้คะแนนความสอดคล้องเท่ากับ 0.83 (แสดงผลการคำนวณที่ภาคผนวก) แสดงว่าแบบสอบถามมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกรอบความคิด โดยเกณฑ์การพิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้องคือโดยการพิจารณาจากค่าดัชนีสอดคล้องโดยใช้หลักสูตร ดังนี้³

โดยคำนวณจากสูตร IOC

$$\begin{aligned} \text{เมื่อ} \quad \text{IOC} &= \text{ดัชนีความสอดคล้อง (Index of congruence)} \\ \Sigma R &= \text{ผลรวมคะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด} \\ N &= \text{จำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ} \end{aligned}$$

เห็นว่าสอดคล้อง	ให้คะแนน	+1
ไม่แน่ใจ	ให้คะแนน	0
เห็นว่าไม่สอดคล้อง	ให้คะแนน	-1

2 ลักษณะของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือเป็นแบบสอบถามในการวิจัย แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วย ขนาดขององค์การบริหารส่วนตำบล รายได้ขององค์การบริหารส่วนตำบล(ไม่รวมเงินอุดหนุน) จำนวนประชากรในพื้นที่

ตอนที่ 2 เป็นข้อความถามเกี่ยวกับการเป็นองค์การสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยคำถามที่ใช้การประมาณค่าแบ่งเป็น 5 ระดับโดยผู้ตอบแบบสอบถามเลือกได้เพียงคำตอบเดียว ซึ่งมีระดับคะแนนดังนี้

³ สุวรีย์ ศิริโลกาภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 3), (ลพบุรี, สถาบันราชภัฏเทพสตรี. 2546), หน้า 243-244.

5 หมายถึง มากที่สุด

4 หมายถึง มาก

3 หมายถึง ปานกลาง

2 หมายถึง น้อย

1 หมายถึง น้อยที่สุด

โดยมีการกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนแบ่งออกเป็น 5 ระดับดังนี้

4.21-5.00 หมายถึง ระดับการเป็นองค์การสมรรถนะสูงมากที่สุด

3.41-4.20 หมายถึง ระดับการเป็นองค์การสมรรถนะสูงมาก

2.61-3.40 หมายถึง ระดับการเป็นองค์การสมรรถนะสูงปานกลาง

1.81-2.60 หมายถึง ระดับการเป็นองค์การสมรรถนะสูงน้อย

1.00-1.80 หมายถึง ระดับการเป็นองค์การสมรรถนะสูงน้อยที่สุด

(ค่าคะแนนสูงสุดลบด้วยคะแนนต่ำสุด หารด้วยจำนวนระดับคะแนนที่ต้องการคือ $\frac{5-1}{5} = 0.8$ จากสูตรการหารค่าพิสัย)⁴

ตอนที่ 3 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยปัจจัยที่ทำการศึกษามาจากการทบทวนวรรณกรรม และศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

1. การนำองค์กร
2. การบริหารยุทธศาสตร์
3. การบริหารองค์การสมัยใหม่
4. การมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล

โดยคำถามที่ใช้การประมาณค่าแบ่งเป็น 5 ระดับโดยผู้ตอบแบบสอบถามเลือกได้เพียงคำตอบเดียว ซึ่งมีระดับคะแนนดังนี้

5 หมายถึง มากที่สุด

4 หมายถึง มาก

3 หมายถึง ปานกลาง

2 หมายถึง น้อย

1 หมายถึง น้อยที่สุด

โดยมีการกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนแบ่งออกเป็น 5 ระดับดังนี้

4.21-5.00 หมายถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูงมากที่สุด

3.41-4.20 หมายถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูงมาก

2.61-3.40 หมายถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูงปานกลาง

1.81-2.60 หมายถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูงน้อย

⁴ กัลยา วาณิชย์บัณฑิต, สถิติสำหรับงานวิจัย, (กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555).

1.00-1.80 หมายถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูงน้อยที่สุด (ค่าคะแนนสูงสุดลดด้วยคะแนนต่ำสุด หาค่าด้วยจำนวนระดับคะแนนที่ต้องการคือ $\frac{5-1}{5} = 0.8$ จากสูตรการหาค่าพิสัย) (กัลยา วาณิชย์บัณฑิต 2555)

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเป็นความถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่เกี่ยวกับข้อคำถามของการเป็นองค์การสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบล

การหาคุณภาพของเครื่องมือ

3.1 นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา เพื่อให้ถูกต้องตามหลักวิธีระเบียบวิจัย และเพื่อความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม

3.2 โดยนำแบบสอบถามทำการลงพื้นที่เพื่อแจกให้ผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 30 ชุดในพื้นที่ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย

3.3 โดยนำผลที่ได้มาทำการเข้าโปรแกรมคำนวณหาค่าความเที่ยง (Reliability) โดยโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อคำนวณออกมาโดยมีค่า สัมประสิทธิ์อัลฟาครอนบราคค์ เท่ากับ .89

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีเก็บข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถามได้ทำการส่งแบบสอบถามพร้อมกับหนังสือขออนุญาตพร้อมด้วยคำชี้แจงเกี่ยวกับแบบสอบถามและส่งแบบสอบถามในงานวิจัยทางไปรษณีย์ในพื้นที่ที่มีระยะทางไกลในเก็บข้อมูลและใช้วิธีการเดินทางแจกแบบสอบถามในกลุ่มตัวอย่างที่มีพื้นที่ไกล

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลทั่วไปขององค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งประกอบด้วย ขนาดขององค์การบริหารส่วนตำบล รายได้ขององค์การบริหารส่วนตำบล(ไม่รวมเงินอุดหนุน) จำนวนประชากรในพื้นที่ ใช้สถิติ การหาความถี่ ร้อยละ ในการคำนวณ

2. การวัดระดับการเป็นองค์การสมรรถนะสูงโดยใช้สถิติ การคำนวณหาค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน(S.D.)

3. ทำการทดสอบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูง ใช้สถิติ การคำนวณหาค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน(S.D.)แล้วนำไปผลที่ได้ไปคำนวณหาค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

4. คำนวณหาค่าความสัมพันธ์โดยใช้ สถิติ Correlation ในการหาค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรแต่ละตัว ทั้งตัวแปรต้นและตัวแปรตาม

5. ใช้ Multiple Regression ในการหาอิทธิพลของปัจจัยส่งผลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูง

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่าง สรุปผลการวิจัยดังนี้

1. องค์การบริหารส่วนตำบลทั้งหมด จำนวน 238 แห่ง มีขนาดกลาง 223 แห่ง คิดร้อยละ 93.7 มีขนาดใหญ่ 15 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 6.3 รายได้ขององค์การบริหารส่วนตำบล(ไม่รวมเงินอุดหนุน) 6-20 ล้านบาท มีจำนวน 225 คิดเป็นร้อยละ 94.5 มากกว่า 20 ล้านบาท มีจำนวน 13 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 5.5 จำนวนประชากรในพื้นที่ น้อยกว่า 7,000 คน มีจำนวน 138 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 58 จำนวนมากกว่า 7,000 คน มีจำนวน 100 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 42

2. ระดับการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่างอยู่ในระดับมาก ตัวชี้วัดการเป็นองค์กรสมรรถนะสูง คือ คุณภาพการให้บริการและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

3. ระดับการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่างในเรื่องระดับคุณภาพการให้บริการในภาพรวมอยู่ในระดับมาก อนึ่งการได้รับคำชมเชยจากประชาชนและหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง การประชาสัมพันธ์ในการดำเนินโครงการ การให้ข้อมูลต่าง ๆ ของหน่วยงานให้ประชาชนได้รับความรวดเร็วการแก้ไขข้อร้องเรียน การไม่มีข้อร้องเรียนจากประชาชน การอำนวยความสะดวกแก่ผู้รับบริการ จำนวนช่องทางในการเปิดรับข้อร้องเรียนหรือข้อเสนอแนะ อยู่ในระดับมากที่สุดส่วนในด้านที่เกี่ยวกับ มารยาทที่ดีของการให้บริการของเจ้าหน้าที่ การทำโครงการที่ไม่มีการชดเชยค่าเสียหาย อยู่ในระดับมากในขณะที่การส่งผลงานเข้าประกวด อยู่ในระดับปานกลาง และการรับรางวัลเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการ อยู่ในระดับน้อย

4. ระดับการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่างในเรื่องระดับประสิทธิภาพการของการปฏิบัติงานในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุดอนึ่ง เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า การลดขั้นตอนเพื่อความรวดเร็วในการให้บริการ มาตรการในการลดค่าใช้จ่ายในหน่วยงาน จัดทำ การเปรียบเทียบข้อมูลของปีที่ผ่านมา มาตรการในการติดตามการทำโครงการ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของเจ้าหน้าที่ในหน่วยงาน มาตรการในการตรวจสอบผลการปฏิบัติงาน มาตรการด้านความปลอดภัยในหน่วยงาน การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้บริหาร อยู่ในระดับมากที่สุด ในขณะที่การส่งเสริมการศึกษาให้กับเจ้าหน้าที่ การแบ่งโครงสร้างและหน้าที่ที่ชัดเจน การอบรมต่างสายงานในหน่วยงาน สภาพความพร้อมของเครื่องมือในหน่วยงาน อยู่ในระดับมาก

5. ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงด้านการนำองค์การ โดยรวมอยู่ในระดับมาก อนึ่งเมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า การมีวิสัยทัศน์และค่านิยม การส่งเสริมการประพฤติตามหลัก นิติธรรม ความโปร่งใสและความมีจริยธรรม การควบคุมคุณภาพในการปฏิบัติงาน การสร้างองค์กรที่มีคุณภาพและยั่งยืน การสื่อสารกับทุกภาคส่วน การทำให้เกิดการปฏิบัติอย่างจริงจัง การอบรมระบบ การบริหารงาน การประเมินผลการดำเนินการ การวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงาน การประพฤติปฏิบัติตาม กฎหมายและกฎระเบียบ ความผาสุกของสังคม การสนับสนุนชุมชน อยู่ในระดับมาก

6. ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงด้านการบริหารยุทธศาสตร์โดยรวมอยู่ในระดับมากอนึ่ง เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า การวิเคราะห์ทางยุทธศาสตร์ การกำหนดทิศทางขององค์การ การวางยุทธศาสตร์ การสื่อสารและถ่ายทอดยุทธศาสตร์ การเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ การจัดโครงการ

และงบประมาณ โครงสร้างและกระบวนการทำงาน สมรรถนะและความสามารถของบุคลากร การสร้างวัฒนธรรมและค่านิยมในการทำงาน ระบบการประเมินผลการปฏิบัติงาน การมีผู้รับผิดชอบต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ การทำงานร่วมกับผู้อื่นในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ การแบ่งปันความรู้ที่สำคัญภายในองค์กร การประเมินถึงปัญหา อุปสรรคในการดำเนิน โครงการ การประเมินผลสำเร็จของโครงการ นำผลจากการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงยุทธศาสตร์ แผนงาน โครงการต่อไป อยู่ในระดับมาก

7. ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงด้านการบริหารองค์การสมัยใหม่โดยรวมอยู่ในระดับมากอนึ่งเมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า การเป็นองค์กรที่มีการพัฒนารูปแบบความคิดเชิงสร้างสรรค์ในการทำงาน เป็นองค์กรที่มีการคิดสังเคราะห์องค์ความรู้ในการทำงาน อยู่ในระดับมากที่สุด ในขณะที่โครงสร้างองค์การมีความยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนไปตามภารกิจ มีการนำเทคนิคและวิธีการการบริหารแบบสมัยใหม่มาใช้ในองค์การ มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้าใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการ ปฏิบัติงานมีการกระจายอำนาจในการทำงาน เน้นการทำงานแบบเป็นทีม การเป็นองค์กรที่ส่งเสริมการพัฒนาตนเองส่งเสริมในองค์การให้มีการเรียนรู้วิสัยทัศน์ขององค์การให้ชัดเจนและปฏิบัติได้จริง และส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ได้ค้นหาแนวทางใหม่ๆในการทำงาน อยู่ในระดับมาก

8. ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงด้านการมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคลโดยรวมอยู่ในระดับมาก อนึ่งเมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า การพัฒนาความรู้ทักษะและความสามารถของบุคลากร และการส่งเสริมด้านสุขภาพอนามัย อยู่ในระดับมากที่สุด ในขณะที่การเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็นการแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะ ระบบการประเมินผลงานของบุคลากรที่ชัดเจน ระบบการให้รางวัลและสิ่งจูงใจเพื่อสนับสนุนให้ บุคลากรมีขวัญและกำลังใจ มีการสร้างเส้นทางความก้าวหน้าให้กับบุคลากร มีการสร้างเส้นทางความก้าวหน้าให้กับบุคลากร การปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงานให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน การมอบหมายงานที่ท้าทายและเหมาะสม เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบต่อองค์การ อยู่ในระดับมาก

9. ผลการศึกษาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่า ตัวแปรอิสระแต่ละตัวมีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ตามลำดับ ดังนี้ กล่าวคือ การบริหารยุทธศาสตร์มีความสัมพันธ์กับการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่างมากที่สุด รองลงมาคือ การบริหารองค์การสมัยใหม่ การมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล และการนำองค์การ ตามลำดับ เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระแต่ละตัว พบว่ามีความสัมพันธ์กัน แต่ไม่มากพอที่จะให้เกิดภาวะ Multicollinearity จึงสามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์ถดถอยพหุได้ตามเงื่อนไข

10. ผลจากการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุ พบว่า ผลจากการวิเคราะห์ตัวแปรอิสระทั้งหมดอธิบายการแปรผันของตัวแปรตาม (การเป็นองค์กรสมรรถนะสูง) ได้ร้อยละ 35.20 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้ออิทธิพลของตัวแปรอิสระแต่ละตัวที่มีต่อตัวแปรตาม ผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรอิสระทุกตัวเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูง โดยที่ การบริหารยุทธศาสตร์มีค่าอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงมากที่สุดที่ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย (b) = .54 รองลงมาคือการบริหารองค์การสมัยใหม่มีค่าอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงที่ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย (b) = .50 การมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคลมีค่าอิทธิพลต่อการเป็นองค์กร

สมรรถนะสูงที่ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย (b) = .44 และ การนำองค์การมีค่าอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูงที่ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย (b) = .32 โดยทั้ง 4 ตัวแปรมียอิทธิพลในเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .00

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย เรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตภาคเหนือตอนล่าง เบื้องต้นพอจะอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

จากการศึกษาระดับการเป็นองค์การสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบล และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่างอยู่ในระดับมาก เนื่องจากในการปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนตำบลจะเน้นไปที่ประชาชนเป็นหลักโดยคำนึงถึงความสะดวก รวดเร็ว และสามารถเข้าถึงง่ายด้วยตัวชี้วัดที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ คือ คุณภาพของการให้บริการ และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน โดยที่ทั้ง 2 ตัวชี้วัดเป็นสิ่งองค์การบริการบริหารส่วนตำบลสามารถทำได้ และตอบโจทย์ของผู้รับบริการนั่นคือประชาชน⁵ ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาเพื่อเป็นองค์การสมรรถนะสูง:กรณีศึกษาคณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากรผลการศึกษาพบว่าองค์ประกอบที่สำคัญขององค์การสมรรถนะสูง คือ ความต่อเนื่อง ความโดดเด่น ความยั่งยืน ความเหนือกว่าและการมีอัตลักษณ์ และ อัตลักษณ์ของคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรคือมีความโดดเด่นในด้านเทคโนโลยีเภสัชกรรมที่เน้นไปทางสมุนไพร และ/หรือด้านคุ้มครองผู้บริโภค และ/หรือด้านสารสนเทศศาสตร์ทางสุขภาพ แต่อัตลักษณ์ที่เป็นไปได้มากที่สุดคือมีความโดดเด่นในด้านเทคโนโลยีเภสัชกรรมที่เน้นไปทางสมุนไพร ส่วนอัตลักษณ์อื่นสามารถพัฒนาได้เนื่องจากใช้หลักการในการพัฒนาเหมือนกันอยู่ในระดับมาก

ตัวชี้วัดการเป็นองค์การสมรรถนะสูงขององค์การบริหารส่วนตำบลคือคุณภาพของการให้บริการ และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ตัวชี้วัดการเป็นองค์การสมรรถนะสูงของคณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากรคือความต่อเนื่อง ความโดดเด่น ความยั่งยืน ความเหนือกว่าและการมีอัตลักษณ์ ตัวชี้วัดที่แตกต่างกัน เพราะบริบทขององค์การมีความแตกต่างกัน แต่จุดมุ่งหมายที่เหมือนกันคือการก้าวไปสู่การเป็นองค์การสมรรถนะสูง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูง

1. ด้านการนำองค์การมีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูงมีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูงในเชิงบวกที่ ค่าอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูงที่ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย (b) = .32 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าในในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ของ องค์การบริหารส่วนตำบลนั้นจะต้องมีส่วนของผู้นำมาอยู่ในกระบวนการทำงานในขั้นตอนต่าง ๆ จึงทำให้ปัจจัยการนำองค์การมีอิทธิพลต่อการ

⁵ ศรีสมบัติ นวนพรัตน์สกุล, และคณะ แนวทางการพัฒนาเพื่อเป็นองค์การสมรรถนะสูง: กรณีศึกษาคณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร. (นครปฐม, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554).

เป็นองค์การสมรรถนะสูง ซึ่งสอดคล้องกับ⁶ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยเชิงสาเหตุทุกระดับในการพัฒนา มหาวิทยาลัยสู่องค์กรสมรรถนะสูง แบบบูรณาการพหุมิติ ศึกษากรณีมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มหาวิทยาลัยทักษิณ และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ตัวแปรการนำองค์กรโดยผู้นำระดับสูงจะมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวก

โดยใช้แนวคิดของคณะกรรมการพัฒนาระบบข้าราชการในเรื่องวิธีการที่ผู้บริหารขององค์กรชั้นนำและกำหนดวิสัยทัศน์เป้าประสงค์ระยะสั้นระยะยาว ค่านิยม และความคาดหวังในผลการดำเนินการขององค์กร โดยให้ความสำคัญกับวิธีการที่ผู้บริหารขององค์กรสื่อสารกับบุคลากร และการสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมกรรมการดำเนินการที่มีจริยธรรมและผลการดำเนินการที่ดี รวมถึงระบบการกำกับดูแลตนเองที่ดีความรับผิดชอบต่อสังคม

2. ด้านการบริหารยุทธศาสตร์ผลการวิจัยของงานวิจัยนี้พบว่าค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรการบริหารยุทธศาสตร์มีอิทธิพลในเชิงบวกที่มีค่าอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูงมากที่สุดที่ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย (b) = .54 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเนื่องจาก ในการบริหารยุทธศาสตร์นั้นเป็นเหมือนหัวใจสำคัญในการปฏิบัติงานในโครงการต่าง ๆ เพราะจะเข้ามาอยู่ในกระบวนการต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มต้นจบจบโครงการ จะมีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่การบวนการเริ่มต้น คือ การวางแผน กำหนด กระบวนการทำงาน การควบคุม ไปจะถึงการประเมินผล จึงทำให้การบริหารยุทธศาสตร์มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูง โดยผลงานวิจัยพบว่าความเหมาะสมด้านการบริหารยุทธศาสตร์ มีความถูกต้องเชิงทฤษฎี มีความเป็นไปได้และความสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้กับบริบทขององค์กร

แนวคิดการบริหารยุทธศาสตร์(Strategic management) ทั้งนี้เนื่องจากการบริหารยุทธศาสตร์ถือเป็นหลักการในการบริหารที่จะช่วยทำให้องค์การมีการกำหนดทิศทางที่ชัดเจน มีแนวทางในการปฏิบัติเพื่อไปสู่ทิศทางที่ต้องการรวมทั้งมีการติดตาม ประเมินผลโดยมีกระบวนการตั้งนี้การจะบริหารยุทธศาสตร์ให้บังเกิดผลนั้นจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญสามประการ ได้แก่

1. การกำหนดยุทธศาสตร์ (Strategic formulation)
2. การแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ (Strategic implementation or execution)
3. การประเมินผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ (Strategic measurement and evaluation)

3. ด้านการบริหารองค์การสมัยใหม่ อิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูง มีอิทธิพลในเชิงบวกที่มีค่าอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูงมากที่สุดที่ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย (b) = .50 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเนื่องจากการบริหารองค์การเป็นหน้าประจำที่มีความจำเป็นอยู่ในองค์การทุกแห่งแต่ในส่วนความแตกต่างคือทำให้เกิดความทันสมัย ความคล่องตัวในการบริหาร ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละแห่งมีความพยายามทำ

⁶ ศศิรัศม์ ประสาทแก้ว, “ปัจจัยเชิงสาเหตุทุกระดับในการพัฒนามหาวิทยาลัยสู่องค์กรสมรรถนะสูงแบบบูรณาการพหุมิติศึกษากรณีมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์มหาวิทยาลัยทักษิณและมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร ดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการบริหารการศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, (สงขลา, 2556).

⁷ บุชรินทร์ สุจริตจันทร์, รูปแบบองค์การที่มีศักยภาพสูงของวิทยาลัยพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข. (นครปฐม, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553).

ให้เกิดขึ้น โดยจะสังเกตจากการมีเว็บไซต์ของตนเอง เพื่อความสะดวก และง่ายในการติดต่อ ประสานงานทำให้ ปัจจัยการบริหารองค์การสมัยใหม่ อิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูง ซึ่งสอดคล้องกับ⁸ ได้ทำการศึกษา เรื่องการพัฒนาตัวแบบการบริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นสู่องค์การสมรรถนะสูงผลการวิจัยสรุปด้านการ บริหารองค์การสมัยใหม่อยู่ในระดับมากผลการพัฒนาตัวแบบการบริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นสู่องค์การ สมรรถนะสูง พบว่า การเป็นองค์การสมรรถนะสูงขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ การบริหารองค์การ สมัยใหม่

โดยใช้ฐานแนวคิดทฤษฎีของ Miller การเป็นองค์การสมัยใหม่ นำไปสู่การเป็นองค์การสมรรถนะสูง ดังนี้

1. การออกแบบองค์การ กระบวนการทำงาน
2. โครงสร้างองค์การที่ปรับตัวได้ง่ายและมีความยืดหยุ่นตอบสนองต่อการ

เปลี่ยนแปลงของลูกค้าน่าและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

3. มีลำดับขั้นปกครองน้อยหรือให้อำนาจการบริหารแก่ทีมงานต่างให้มากที่สุด
4. มีระบบการเชื่อมต่อส่วนต่าง ๆ ขององค์การเข้าด้วยกัน
5. พนักงานต้องมีความรอบรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานและเป้าหมายทางการเงิน

คุณภาพและความพึงพอใจของลูกค้าเป็นอย่างดี พนักงานต้องมีการพัฒนาความรู้ความสามารถในการทำงาน ของตนเองอยู่เสมอ หรือกล่าวได้ว่า องค์การสมรรถนะสูงเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้

4. ด้านการมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคลอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูง มีอิทธิพลในเชิงบวกที่ ค่า อิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูงมากที่สุดที่ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย (b) = .44 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจากในการปฏิบัติงานย่อมมีเจ้าหน้าที่ในด้านต่าง ๆ เข้ามาเพราะในแต่ละโครงการ ไม่สามารถสำเร็จได้ เพราะบุคคลเพียงคนเดียวทำให้ปัจจัยการมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคลอิทธิพลต่อการเป็นองค์การสมรรถนะสูง ซึ่ง สอดคล้องกับ⁹ ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยเชิงสาเหตุทุกระดับในการพัฒนามหาวิทยาลัยสู่องค์การสมรรถนะสูง แบบบูรณาการพหุมิติ ศึกษากรณีมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มหาวิทยาลัยทักษิณ และ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ในปัจจุบัน การมุ่งเน้นการปฏิบัติงานส่งอิทธิพลทางอ้อมต่อการเป็นองค์การ สมรรถนะสูง

โดยอาศัยแนวคิดของ ร็อบบี้ พาร์ค อินสติจิว (Roffey Park Institute) ได้ระบุถึงความสำคัญของ องค์ประกอบในการมุ่งเน้นทรัพยากรมนุษย์ได้ดังนี้

1. องค์การต้องหันมาเพิ่มการสร้างความสามารถ ให้พนักงานทำงานด้วยความมั่นใจและปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้

2. ฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ต้องมีความ สามารถในการเชื่อมโยงเทคโนโลยีเข้ากับการแบ่งปันความรู้ เพื่อให้ พนักงานได้มุมมองใหม่ ๆ

⁸ เสน่ห์ จัยโต, การพัฒนาตัวแบบการบริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นสู่องค์การสมรรถนะสูง. (กรุงเทพฯ, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช, 2557).

⁹ ศศิรัศม์ ประสาทแก้ว, อ้างแล้ว.

3. ฝ่ายทรัพยากรมนุษย์จะช่วยพนักงานโดยการสร้างกลไกการเรียนรู้ที่พนักงานสามารถพัฒนาตนเองได้ตลอดเวลา เพื่อให้พนักงานมีสมรรถนะเพิ่มขึ้นและสามารถทำงานในทีมที่มีความหลากหลายได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 จากผลการวิจัยที่พบว่า ในการทำผลงานเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการเพื่อส่งเข้าประกวดในหน่วยงานในเรื่องคุณภาพการให้บริการยังอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้นควรมีการเพิ่มเติมในส่วนของการทำผลงานเพื่อเป็นเครื่องการันตีในคุณภาพของการให้บริการ ซึ่งเป็นตัวชี้วัด หนึ่งที่จะนำไปสู่การเป็นองค์กรสมรรถนะสูง

1.2 จากผลการวิจัยพบว่า การนำองค์กรเป็นปัจจัยมีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์กรบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือล่งนั้นผู้วิจัยเห็นว่าหากองค์กรบริหารส่วนตำบล ต้องการให้หน่วยงานเป็นองค์กรสมรรถนะสูงผู้บริหารหรือหัวหน้าส่วนต่าง ๆ ในหน่วยงานจะต้องมีการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกับวิสัยทัศน์และค่านิยมของหน่วยงานให้กับเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานเพื่อเป็นที่เข้าใจตรงกันและสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและชัดเจน นอกจากนี้ในประเด็นของของการปฏิบัติงาน ต้องประพฤติปฏิบัติตามกฎหมายและกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดโดยยึดประชาชน และความผาสุกของสังคมเป็นสำคัญ

1.3 จากผลการวิจัยพบว่า การบริหารยุทธศาสตร์เป็นปัจจัยมีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์กรบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือล่งนั้นผู้วิจัยเห็นว่าหากองค์กรบริหารส่วนตำบลต้องการให้หน่วยงานเป็นองค์กรสมรรถนะสูงนั้นควรจะต้องให้ทุกภาคส่วนในองค์กรบริหารส่วนตำบลได้เรียนรู้ และทำความเข้าใจในยุทธศาสตร์ของหน่วยงานเพราะการบริหารยุทธศาสตร์เปรียบเสมือนเหมือนหัวใจสำคัญในการปฏิบัติงานในโครงการต่าง ๆ ในกระบวนการต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มต้นจบจบโครงการ จะมีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้น คือ การวางแผน กำหนด กระบวนการทำงาน การควบคุม ไปจนถึงการประเมินผล จึงทำให้การบริหารยุทธศาสตร์มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูง

1.4 จากผลการวิจัยพบว่า การบริหารองค์การสมัยใหม่เป็นปัจจัยที่อิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์กรบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่าง ผู้วิจัยเห็นว่าหากองค์กรบริหารส่วนตำบลต้องการให้หน่วยงานเป็นองค์กรสมรรถนะสูงนั้น ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ในองค์กรบริหารส่วนตำบลควรทำการศึกษาทั้งในเรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศ เทคนิคการบริหารสมัยใหม่ รวมไปถึงการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพ และคุณภาพในด้านต่าง ๆ ขององค์กรบริหารส่วนตำบลยิ่งขึ้น

1.5 จากผลการวิจัยพบว่า การมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคลเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์กรบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่างนั้นผู้วิจัยเห็นว่าหากองค์กรบริหารส่วนตำบลต้องการให้หน่วยงานเป็นองค์กรสมรรถนะสูงนั้น ควรจะเพิ่มเติมในส่วนของการให้เจ้าหน้าที่ได้มีการศึกษาในรูปแบบทำงานที่ใหม่ อาทิเช่น อบรมเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อนำมาประยุกต์และปรับใช้ในองค์กรบริหารส่วนตำบล รวมไปถึงในเรื่องการมอบหมายงานที่ท้าทายและเหมาะสม

เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบต่อองค์กรและยังจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพ และคุณภาพในด้านต่าง ๆ ขององค์กรบริหารส่วนตำบลให้ดียิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาวิจัยในการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์กรบริหารส่วนตำบลในเชิงคุณภาพ เพราะนอกจากจะสามารถรับทราบถึงแนวความคิด แนวทางการงานขององค์กรบริหารส่วนตำบลแล้วนั้น ยังสามารถทราบถึงบริบทในแต่ละพื้นที่ขององค์กรการบริหารส่วนตำบลซึ่งมีความแตกต่างกัน

2.2 ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับประชาชนในพื้นที่นั้นในการตอบคำถามเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน และคุณภาพของการให้บริการซึ่งเป็นการนำไปสู่การเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์กรบริหารส่วนตำบลในพื้นที่นั้น

บรรณานุกรม

- กัลยา วานิชย์บัณฑิต. สถิติสำหรับงานวิจัย. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.
- ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : ดี.เค., 2552.
- บุศรินทร์ สุจริตจันทร์, รูปแบบองค์การที่มีศักยภาพสูงของวิทยาลัยพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข. นครปฐม, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.
- พสุ เดชะรินทร์, และคณะ. การพัฒนาการองค์ที่มีขีดสมรรถนะสูง รายงานผลการศึกษาพัฒนารูปแบบเบื้องต้นของหน่วยงานภาครัฐ : องค์การที่มีขีดสมรรถนะสูง High Performance Organization. กรุงเทพฯ: กลุ่มพัฒนาระบบข้าราชการ. สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), 2549.
- ศรีสมบัติ นวนพรัตน์สกุล, และคณะ. แนวทางการพัฒนาเพื่อเป็นองค์กรสมรรถนะสูง: กรณีศึกษาคณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร. นครปฐม, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554.
- ศศิรัศม์ ประสาทแก้ว. “ปัจจัยเชิงสาเหตุทุกระดับในการพัฒนามหาวิทยาลัยสู่องค์กรสมรรถนะสูงแบบบูรณาการพหุมิติศึกษากรณีมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์มหาวิทยาลัยทักษิณและมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุสิต (สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการบริหารการศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, สงขลา, 2556.
- เสนห์ จุ้ยโต. การพัฒนาตัวแบบการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสู่องค์กรสมรรถนะสูง. กรุงเทพฯ, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช, 2557.

อนาคตภาพองค์กรแห่งความสุขวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน The Scenario of Happy Work Peace at Buddhist College Lumphun

วรรณพร บุญรัตน์
นิสิตปริญญาโท วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์ แนวโน้ม และเสนอฉากทัศน์การพัฒนางค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มีรูปแบบการวิจัยเชิงอนาคต (Futures Research) ด้วยศึกษาการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญจำนวน 4 รูป/คน และการจัดสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาความ สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผู้วิจัยได้จัดระบบการวิเคราะห์ด้วยการกำหนดกรอบฉากทัศน์ การวาดภาพฉากทัศน์ การประเมินความเป็นไปได้ของฉากทัศน์ และการนำเสนอฉากทัศน์พร้อมทั้งนำเสนอผลสรุปการวิจัยและอภิปรายผลต่อไป

ผลการวิจัย พบว่า ปรากฏการณ์ปัจจุบันวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน พบว่า วิทยาลัยสงฆ์ลำพูนสามารถสร้างให้เกิดขึ้นทั้งสองทั้งด้านกายภาพและด้านชีวภาพ สำหรับแนวโน้มการพัฒนางค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน พบว่า การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการปรับตัว การเรียนรู้ที่สามารถนำเทคโนโลยีสมัย การพัฒนาคลังสมองในด้าน KM ด้านสารสนเทศและเทคโนโลยี ด้านพันธกิจ ด้านทุนวัฒนธรรมหรือคลังปัญญาชุมชน ด้านผลงานวิชาการ การประกันคุณภาพการศึกษา การสื่อสารองค์กร ด้านการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษ ด้านการวางระบบการทำงานขององค์กร ด้านค่าตอบแทนการทำงาน ด้านการเสริมสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างเพื่อนร่วมงานและผู้บริหาร และการมอบสิทธิประโยชน์และผลตอบแทนอื่นๆให้กับบุคลากร และฉากทัศน์การพัฒนางค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน พบว่า ประกอบด้วย วิทยาลัยสีเขียว การพัฒนาวิทยาเขต วิทยาลัยแห่งความพอเพียง วิทยาลัยแห่งคลังปัญญาชุมชน วิทยาลัยแห่งศูนย์รวมเครือข่ายวิทยาลัยต้นแบบการทำงานเป็นทีม และวิทยาลัยแห่งความเป็นเจ้าของร่วม

คำสำคัญ : อนาคตภาพ, องค์กรแห่งความสุข, วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

Abstract

The purpose of this research was to analyze the trend phenomenon and to present a vision for the development of the happiness organization of the Lamphun Buddhist College. Futures Research (Futures Research). 4 person / person interviews and expert group discussions. Analysis of descriptive data. For the purposes of Article 3. the researcher provided an analytical framework with framing a view. Painting a scene Assessing the Possibilities of the Scenario And presenting the vision and presenting the results of the research and discussion

The research found that the current phenomenon of Lamphun Buddhist College found that the Lamphun Buddhist College could be created both physically and biologically. For the development trend of the happiness organization of the Lamphun Buddhist College. it was found that the learning process for adaptation Learning can bring modern technology. Development of brainstorming in KM on information and technology. mission. capital. culture or community finance. Academic performance Quality assurance education Corporate Communications English skills development The organization of the organization. Work compensation Strengthening relationships between colleagues and executives. And the provision of other benefits and benefits to personnel. And the visionary development of the happy organization of the Lamphun Buddhist College found that it consisted of green colleges. Campus development College of self-sufficiency College of Community Intellectual Property College Collage Networking Center And the College of Co-ownership

Keywords: Future image, Happy organization, Lamphun Buddhist Monastic College

บทนำ

กระแสโลกในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก เป็นการนิยามความสุขอย่างมากซึ่งทำให้ผู้คนทั่วโลกย่อมมีความแตกต่างกันออกไปอย่างกว้างขวาง บางองค์กร เพียงสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้มากที่สุดก็ถือว่าเป็นความสำเร็จขององค์กร บางองค์กรก็ตั้งเป้าหมายไว้ที่ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพพร้อมกับมีธรรมาภิบาล และสามารถบรรลุพันธกิจที่องค์กรตั้งไว้ แต่ปัจจุบันการทำงานของบุคลากรในองค์กรไม่มีความสุข ได้แก่ระบบการทำงานขององค์กร 22.2 % ความสามารถกับเงินเดือนไม่สอดคล้องกัน 18.5 % บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่มีความจำเจ รับแต่คำสั่งไม่ค่อยได้แสดงความคิดเห็นแต่ประการใด 16.0 % ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงานและเจ้านาย ซึ่งหากทำงานผิดจะว่ากล่าวรุนแรง แต่ไม่เคยชื่นชมเมื่องานสำเร็จ คอยจับผิดอยู่ตลอดเวลา 14.6 % สิทธิประโยชน์และผลตอบแทนอื่นๆ เช่น ไม่มีค่าทำงานล่วงเวลา ค่าเจ็บป่วย เกิดอุบัติเหตุไม่สามารถเบิกได้ เป็นต้น 12.7 %¹ เพราะฉะนั้นองค์กรจะเป็นองค์กรแห่งความสุขได้นั้น ต้องมีพลังที่บริสุทธิ์ที่มาจากแหล่งกำเนิดของบุคลากรทุกคนในองค์กร ความสุขเกิดขึ้นได้จากหลายปัจจัย ทั้งจากการปฏิบัติที่ดีต่อกัน การมองเห็นสิ่งดีๆ ร่วมกันการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้กัน การให้อภัยต่อกัน มีแต่ความรักความปรารถนาดีต่อกัน บำเพ็ญสาธารณประโยชน์รวมทั้งช่วยแก้ปัญหา และช่วยแนะนำ

¹ jobsDB, 5 ปัจจัยที่ทำให้คนทำงานไม่มีความสุขกับงานปัจจุบันจากผลสำรวจดัชนีความสุขของพนักงานประจำปี 2558, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <https://th.jobsdb.com/th-th/articles/ไม่มีความสุขกับงาน>. [18 มีนาคม 2560].

ปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน² การเข้าอกเข้าใจกันการสร้างแรงกระตุ้นจิตใจในทิศทางที่ถูกที่ควร การร่วมแรงรับผิดชอบร่วมกัน การสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานโดยเน้นที่จิตใจเป็นสำคัญ ดังพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้ในสังคหวัตถุสูตร ว่า ทานนจ เปยวชชณจ อตถจริยา จ ยา อิธ สมานตตตา จ ธมเมสุ ตตถ ตตถ ยถารหิ³ แปลว่าสังคหวัตถุธรรมเหล่านี้ช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิมสลักที่ยึดกุมรถซึ่งเล่นไปไว้ได้ฉะนั้น⁴ ที่สามารถประกอบกับวิสัยทัศน์ที่ยาวไกลของผู้บริหารที่มีผลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาเหล่านี้คือสิ่งที่องค์กรจะต้องสร้างและปรับทัศนคติให้กับพนักงานทุกระดับ รวมไปถึงเรื่องของสามัญสำนึกและจิตสำนึกร่วมกัน ก็ด้วยมือที่ปฏิบัติและใจที่ต้องร้อยเรียงเข้าหากันนี้เอง ผลลัพธ์แห่งความสุขกายสุขใจในองค์กรที่เราอาศัยอยู่จึงจะเกิดความสุขนี้ขึ้นมาได้⁵ ในขณะที่แนวคิดตัวชี้วัดองค์กรแห่งความสุข ที่เรียกว่า Happy Workplace (สสส.) เป็นปัจจัยที่เชื่อมโยงต่อการสร้างความสุขให้เกิดขึ้นอย่างสมดุลและยั่งยืนในองค์กรที่มีลักษณะความสุขเรียกว่า “สุข 5 มิติ” เรียกว่า “MapHR”⁶ คือ มิติที่ 1 สุขด้วยการจัดการ (M: Management) มิติที่ 2 สุขด้วยบรรยากาศในที่ทำงาน (A: Atmosphere) มิติที่ 3 สุขด้วยกระบวนการสร้างสุข (P: Process) มิติที่ 4 สุขด้วยสุขภาพกายใจ (H: Health) มิติที่ 5 สุขด้วยผลลัพธ์องค์กร (R: Result)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน สามารถจัดลำดับมีวิวัฒนาการองค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนทั้งหมด 6 ยุค ได้แก่ ยุคแห่งการบุกเบิก มีระยะเวลาในการก่อตัวของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนประมาณ 2 ปี (พ.ศ.2540-2542) ยุคแห่งเปลี่ยนผ่านสถานที่ มีระยะเวลาในการก่อตัวของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนประมาณ 5 ปี(พ.ศ.2543-2547) ยุคแห่งการพัฒนาหลักสูตรและก่อสร้างวัดถุ มีระยะเวลาในการก่อตัวของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนประมาณ 9 ปี (พ.ศ.2548-2555) ยุคแห่งการหล่อหลอม และสนองงานคณะสงฆ์ ระยะเวลาในการก่อตัวของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนประมาณ 4 ปี (พ.ศ.2556-2557) ยุคแห่งการสร้างเครือข่ายทางสังคม มีระยะเวลาในการก่อตัวของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนประมาณ 3 ปี (พ.ศ.2558-2559) และยุคแห่งการพัฒนาองค์กรแห่งความสุข โดยเริ่มตั้งแต่ 2560 เป็นต้นไป⁷ จากสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดทำให้เห็นภาพ

² ที.ปา.(ไทย) 11/313/295.

³ อง จตุกก. (บาลี) 21/32/37.

⁴ อง. จตุกก. (ไทย) 21/32/51.

⁵ ไพรซ์ วันสบดีไพศาล, **องค์กรแห่งความสุข (Happy Workplace)**, (Potential International Center Co., Ltd, 2558), หน้า 2.

⁶ ศิวะพร ภูพันธ์ และ สิทธิพร กล้าแข็ง, 2557, อ้างใน สามารถ บุญรัตน์, กลยุทธ์การพัฒนาองค์กรแห่งความสุขตามแนวพระพุทธศาสนา, รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ การบริหารการพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร ประจำปี 2559, (คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2559), หน้า 185.

⁷ ดูเพิ่มเติมจาก วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, **ประวัติความเป็นมาวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : http://lpn.mcu.ac.th/lpn/?page_id=20 [16 สิงหาคม 2560].

ของการพัฒนาองค์กรในด้านกายภาพมาเป็นระยะ ๆ จวบจนปัจจุบันครบ 20 ปีของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนที่มีแนวโน้มในการพัฒนาองค์กรแห่งความสุขด้านจิตและปัญญาภาพมากยิ่งขึ้นตามแผนการพัฒนาวิทยาลัยสงฆ์ระยะที่ 12 และทำให้บุคลากรของมีการพูดคุย แสวงหาแนวทางเกี่ยวกับองค์กรแห่งความสุขอย่างมาก โดยเฉพาะผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ แต่กระนั้นทางวิทยาลัยได้เกิดแนวความคิดของการพัฒนาองค์กรไปพร้อมๆกันทั้งด้านรูปธรรม และนามธรรมจนตกผลึกทางความคิดของบุคลากรทั้งหมดที่ต้องการให้วิทยาลัยสงฆ์ลำพูนมุ่งไปสู่การสร้างองค์กรที่เป็นต้นซึ่งเป็นแบบอย่างทางการพัฒนาให้องค์กรเป็นองค์กรแห่งความสุขที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของจังหวัดลำพูนที่มุ่งเน้นการวางรากฐานการพัฒนาปรัชญาการดำเนินชีวิตของประชาชนบนฐานของความพอเพียงจนเกิดความมั่นคง ปลอดภัย เพื่อให้เกิดสังคมคุณภาพต่อไปจากสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดทำให้เห็นภาพทัศน์และพัฒนาการในแต่ละเหตุการณ์และความเป็นไปได้ขององค์กรแห่งความสุขซึ่งเป็นอนาคตภาพขององค์กรแห่งความสุขวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนอันเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานและที่เกี่ยวข้องจึงเกิดการขับเคลื่อนองค์กรไปสู่องค์กรแห่งความสุข

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์องค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
2. เพื่อศึกษาแนวโน้มการพัฒนาองค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
3. เพื่อเสนอฉากทัศน์การพัฒนาองค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงอนาคตศึกษา (Futures Research) มุ่งศึกษาเรื่อง อนาคตภาพองค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ซึ่งผู้วิจัยศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยแนวคิดเรื่องการพัฒนาองค์กรแห่งความสุข แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนฉบับที่ 11 และฉบับที่ 12. และการจัดการสนทนากลุ่มจำนวน 8 รูป/คน และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 4 รูป/คน ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเชิงอนาคต (Futures Research) ดำเนินการวิจัยโดยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่มซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกแบบเจาะจง โดยกำหนดเฉพาะผู้ที่เกี่ยวกับวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิประกอบด้วยกลุ่มบุคลากรภายในองค์กร และภายนอกวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนจำนวน 12 รูป/คนโดยใช้เครื่องมือการวิจัยแบบการสนทนากลุ่มเฉพาะและแบบการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์องค์กรแห่งความสุข แนวโน้มการพัฒนาองค์กรแห่งความสุข และฉากทัศน์การพัฒนาองค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน วิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาความวิเคราะห์โดยการจัดการ กรอบฉากทัศน์ การวาดภาพฉากทัศน์ การ

ประเมินความเป็นไปได้ และการนำเสนอองค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน สรุปผลการวิจัย และนำเสนอข้อเสนอแนะต่อไป

สรุปผลการวิจัย

ปรากฏการณ์องค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

พบว่า ปัจจุบันวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนพยายามสร้างให้เกิดขึ้นทั้งสองทั้งด้านกายภาพและด้านชีวภาพ เพราะมีต้นทุนการจัดการทางวัฒนธรรมที่สูงมากที่มีรากฐานมาจากสถาบันทางการศึกษาของผู้ดีทำให้วิทยาลัยสงฆ์ลำพูนสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชน ซึ่งหากผู้คนสังเกตจากภายในจะไม่ตึงเครียดมากนักและหากมองภายนอกจะตีความผ่านการเสริมสร้างสภาพการทำงานให้มีความสุขโดยเริ่มที่ตัวเองเป็นหลักเน้นหนักใน 4 ลักษณะ ได้แก่ ครอบคลุมที่ดี ทีมงานที่ดี บุคลากรดี และมีอนาคตที่ดีภายใต้แนวคิดองค์กรแห่งความสุขของบุคลากรโดยไม่สร้างกำแพง มีวัฒนธรรมองค์กร วิถีประชาและจารีตที่ความเคารพตามหลักอาวุโสเพราะมองว่าวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนมีสภาพความเป็นครอบครัวมีลักษณะความเป็นพี่เป็นน้อง มีทีมงานของบุคลากรรุ่นใหม่ไฟแรงเพราะสามารถก้าวทันต่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ซึ่งทางคณะผู้บริหารได้พยายามผลักดันโครงการต่างๆ ให้เกิดขึ้นผนวกกับการส่งเสริมการเสี่ยสละของบุคลากร ระบบการจัดการ และการจัดการความรู้ในทุกๆ เรื่องเพื่อให้สอดคล้องกับองค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

แนวโน้มการพัฒนาองค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

พบว่า แนวโน้มการพัฒนาองค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ประกอบด้วย 5 ประเด็น ประกอบด้วย แนวโน้มการเรียนรู้องค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน พบว่า มีแนวโน้มในการสร้างองค์ความรู้ในการเรียนรู้สังคมโลกที่เปลี่ยนแปลง การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการปรับตัว การเรียนรู้ที่สามารถนำเทคโนโลยีสมัย การสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างตัวชี้วัดความสำเร็จ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูนต้องสร้างเส้นทางที่เป็นเป้าหมายหลัก การวางแผนการส่งบุคลากรให้ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง การเตรียมแผนการเรียนรู้เพื่อการเลื่อนตำแหน่ง การสร้างค่านิยม และวัฒนธรรมองค์กร การสร้างการยอมรับในกลุ่มสถาบันการศึกษาชั้นนำ การพัฒนาจุดเด่นหรือการพัฒนาจุดขายของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน การพัฒนาเทคโนโลยีทางปัญญา การปรับตัวในการบริหารจัดการองค์กรแห่งความสุข และ แนวโน้มการเรียนรู้ตามหลักทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้น ประกอบด้วย การพัฒนาการเรียนรู้ความต้องการทางด้านร่างกาย การพัฒนาการเรียนรู้ความต้องการความต้องการความปลอดภัย การเรียนรู้ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ การเรียนรู้ความต้องการได้รับความนับถือยกย่อง และการเรียนรู้ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง

ฉากทัศน์การพัฒนาองค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

พบว่า วิทยาลัยสงฆ์ลำพูนจะเป็นครอบครัวแห่งความสุขร่วมกันโดยมีมุมมองที่ถูกสร้างขึ้นจากภาพที่ปรากฏ 7 ฉากทัศน์ ได้แก่ **ฉากทัศน์ที่หนึ่ง** : วิทยาลัยสีเขียว (Green colleges) การเป็นมหาวิทยาลัยแห่งธรรมชาติ อยู่ร่วมกับธรรมชาติ ผูกกับธรรมชาติ ชิมซับพลังงานตามธรรมชาติ และพัฒนาตนเองอย่างที่มีมนุษย์ผู้

ประเสริฐสุดไม่เกิน 15 ปี **ฉกทศน์ที่สอง** : การพัฒนาวิทยาเขต (Campus development) ผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่จะทำงานหนักเพิ่มขึ้น มีการจัดระบบเตรียมความพร้อมในหลาย ๆ ไม่ว่าจะด้านพื้นที่ ด้านงบประมาณ ด้านกำลังคน ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านอาคารสถานที่ ด้านการอำนวยความสะดวก เป็นต้น จึงมีภาพชัดเจนมากนักแต่สามารถพัฒนาได้ในระยะเวลาระหว่าง 10-20 ปี **ฉกทศน์ที่สาม** : วิทยาลัยแห่งความพอเพียง (College of self-sufficiency) การสร้างความตระหนักให้กับผู้บริหาร บุคลากร เจ้าหน้าที่ และนิสิตที่จะลดการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ในการจัดการเรียนการสอน และการบริหารงานอื่นๆ จะเกิดได้ในระยะเวลาประมาณ 7 ปี **ฉกทศน์ที่สี่** : วิทยาลัยแห่งคลังปัญญาชุมชน (College of Community Intellectual Property) จะเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรได้มาพบปะแลกเปลี่ยนมุมมอง เล่าขานประสบการณ์ การถอดบทเรียนอันล้ำค่าผ่านความกลมเกลียว เหนียวระหว่างนิสิตกับอาจารย์เหล่านั้น พร้อมทั้งทำหน้าที่ในการเป็นที่ปรึกษาวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนได้ในอนาคต ไม่เกิน 10-15 ปี **ฉกทศน์ที่ห้า** : วิทยาลัยแห่งศูนย์รวมเครือข่าย (College Networking Center) การรับบทบาทหน้าที่สำคัญ ๆ ในหลายๆ เรื่องระดับจังหวัด รวมทั้งการเตรียมความพร้อมให้กับบุคลากรในการทำหน้าที่ และเป็นความหวังแห่งศูนย์รวมเครือข่ายภาคีจังหวัดลำพูนได้ จะเกิดขึ้นได้ในระยะเวลามากกว่า 10 ปี **ฉกทศน์ที่หก** : วิทยาลัยต้นแบบการทำงานเป็นทีม (Teamwork college) ภาพของการทำงานเป็นทีมงานบุคลากรของวิทยาลัย สงฆ์ได้เห็นภาพชัดเจนขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นทีมงานที่มีคุณภาพเชิงประจักษ์แก่สายตาของวิทยาเขต และหน่วยงานกลางจนทำให้วิทยาลัยสงฆ์ได้รับการยกย่องชมเชยจากผู้บริหารระดับสูง จะเกิดขึ้นได้ในระยะเวลาประมาณ 10-15 ปี และ**ฉกทศน์ที่เจ็ด** : วิทยาลัยแห่งความเป็นเจ้าของร่วม (College of Co-ownership) ผู้บริหารบุคลากร เจ้าหน้าที่ และนิสิตจะมีความรู้สึกว่วิทยาลัยแห่งนี้ตนเองร่วมกันเป็นเจ้าของเปรียบเสมือนบ้าน และครอบครัวของตนเองจะเกิดได้ในระยะเวลาประมาณ 10-15 ปี

อภิปรายผลการวิจัย

ปรากฏการณ์องค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน พบว่า วิทยาลัยสงฆ์ลำพูนพยายามสร้างความสมบูรณ์แบบทางด้านกายภาพและด้านชีวภาพ เน้นหนักใน 4 ลักษณะ ได้แก่ ครอบครัวที่ดี ทีมงานที่ดี บุคลากรดี และมีอนาคตที่ดีไม่สร้างกำแพง มีวัฒนธรรมองค์กร วิถีประชาและจารีตที่ความเคารพตามหลัก อวูโสเพราะมองว่าวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนมีสภาพความเป็นครอบครัวมีลักษณะความเป็นพี่เป็นน้อง ประสานสัมพันธ์ในระบบทีมงานของบุคลากรรุ่นใหม่ไฟแรง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวีณา ไชยแสนย์⁸ วิจัยเรื่อง “องค์กรแห่งความสุขขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอแกด้าจังหวัดมหาสารคาม” พบว่า องค์กรควรตระหนักถึงความสัมพันธ์ในที่ทำงานซึ่งจำเป็นจะต้องได้รับการแนะนำและเรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกันมีการช่วยเหลือซึ่งกัน และกันอีกทั้งต้องสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างพนักงานและสอดคล้องผลงานของ สามารถ บุญรัตน์ พบว่า การพัฒนาความสุขแห่งปัญญาภาพ คือ ความเข้าใจระหว่างกันในองค์กร ซึ่งจะเห็น

⁸ สุวีณา ไชยแสนย์ “องค์กรแห่งความสุขขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอแกด้าจังหวัดมหาสารคาม”, วารสารการเมืองการปกครอง, ที่ 6, ฉบับที่ 1, กันยายน 2558-กุมภาพันธ์ 2559 : 167.

ได้ว่า ผลรวมของครอบครัวแห่งความสุขนั้นก็คือ การสร้างบุคลากรให้มีความสุขตามแนวทางพระพุทธศาสนา นั่นเอง⁹ เพราะฉะนั้น การทำงานในวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนจะมีบุคลากรทั้งสายวิชาการ ผู้บริหาร นิสิต และเจ้าหน้าที่มากมายจะมองในลักษณะครอบครัวเดียวกันมีการสื่อสารอยู่ตลอดเวลา

แนวโน้มการพัฒนาองค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน พบว่า วิทยาลัยสงฆ์ลำพูนมีแนวโน้ม การพัฒนาระบบการเรียนรู้องค์กรแห่งความสุขที่จะนำไปสู่การวางรากฐานสำหรับการพัฒนาองค์กรแห่งความสุขสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุวีณา ไชยแสนย์**¹⁰ พบว่า พนักงานจำเป็นจะต้องได้รับคำแนะนำและเรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกันอย่างมีมนุษยสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกัน และกันอีกทั้งต้องสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างพนักงาน นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มการพัฒนาคลังสมอง มีแนวโน้มวิสัยทัศน์การขับเคลื่อนองค์กรไปสู่เป้าหมายสอดคล้องกับงานวิจัยของ **เชษฐ รัชดาพรณานิกุล และชัยรัตน์ ประเสริฐล้ำ** พบว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ทำให้เกิดขวัญและกำลังใจในการทำงานมีความรักและผูกพันต่อองค์กร มีความสุขในการทำงาน มีการพัฒนาองค์การอย่างมีเป้าหมาย เพื่อน องค์กรไปสู่การเติบโตอย่างมั่นคง¹¹ ในขณะที่วิทยาลัยสงฆ์ลำพูนยังมีแนวโน้มการจัดการอุปสรรคต่อการพัฒนาองค์กรแห่งความสุข มีแนวโน้มการพัฒนาการจัดตั้งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหริภุญชัย ซึ่งเป็นแนวโน้มนำตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนฉบับที่ 12 ที่มุ่งสู่การอธิบายเพื่อการสร้างบรรยากาศในการปฏิบัติงานร่วมเป็นพื้นฐาน เพราะฉะนั้น แนวโน้มการพัฒนาองค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนอาจจะเป็นต้นแบบที่ดีได้ด้วยความตั้งใจและปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนามากที่สุดซึ่งเชื่อแน่ว่าความต้องทั้งแรงกายแรงใจจากบุคลากรทุก ๆ คนจะช่วยเห็นแสงสว่างความสำเร็จในอนาคตได้

ฉากทัศน์การพัฒนาองค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน พบว่า

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูนจะเป็นครอบครัวแห่งความสุขร่วมกันโดยมีมุมมองที่ถูกสร้างขึ้นจากภาพที่ปรากฏ 7 ฉากทัศน์ ได้แก่ ฉากทัศน์ที่หนึ่ง : วิทยาลัยสีเขียว (Green colleges) การเป็นมหาวิทยาลัยแห่งธรรมชาติ อยู่ร่วมกับธรรมชาติ ผูกกับธรรมชาติ ชิมซับพลังงานตามธรรมชาติสอดคล้องกับงานวิจัยของ **บุญเพ็ญ ยาวิชัย** พบว่า วิถีครูบาในฐานะเป็นทุนทางวัฒนธรรมวิถีครูบาในฐานะเป็นทุนทางวัฒนธรรม ทำให้ชาวบ้านได้เข้าใจหลักธรรมโดยวิถีธรรมชาติเพราะธรรมะ คือ ธรรมชาติ ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรม ที่ตรงตามหลักธรรมของ

⁹ สามารถ บุญรัตน์, “กลยุทธ์การพัฒนาองค์กรแห่งความสุขตามแนวพระพุทธศาสนา”, รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ, การบริหารการพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร ประจำปี 2559, (คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2559), หน้า 172.

¹⁰ สุวีณา ไชยแสนย์ “องค์กรแห่งความสุขขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอแกด้าจังหวัดมหาสารคาม”, วารสารการเมืองการปกครอง, ที่ 6, ฉบับที่ 1, กันยายน 2558-กุมภาพันธ์ 2559 : 167.

¹¹ เชษฐ รัชดาพรณานิกุล และชัยรัตน์ ประเสริฐล้ำ, “การบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่อนำไปสู่องค์กรสุขภาวะ”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยพระพุทธานี, ปีที่ 8, ฉบับที่ 1, (มกราคม-มิถุนายน, 2559), : 228.

พระพุทธศาสนา¹² ซึ่งเชื่อว่า การได้อยู่กับธรรมชาติจะช่วยบุคลากรวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนมีความเข้าใจความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ฉากทัศน์ที่สอง : การพัฒนาวิทยาเขต (Campus development) ผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ต้องมีความพร้อมเพรียงกันที่พัฒนาให้สถาบันแห่งนี้เติบโต สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ฉัตรชัย ธนุทอง** ศึกษาวิจัย พบว่า ปัจจัยที่เป็นจุดร่วมที่ทำให้บุคลากรมีความสุข ได้แก่ การ มีเพื่อนร่วมงานที่ดี งานสำเร็จ ตามเป้าหมายและได้รับคำชม และยังส่งผลให้ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังส่งผลดีต่อบริษัทฯ ในการควบคุมและบริหารงานก่อสร้าง¹³ ในขณะที่ ฉากทัศน์ที่สาม : วิทยาลัยแห่งความพอเพียง (College of self-sufficiency) การสร้างความตระหนักให้กับผู้บริหาร บุคลากร เจ้าหน้าที่ และนิสิตที่จะลดการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ขวัญเมือง แก้วดำเกิง** พบว่า การพัฒนาองค์กรด้วยตระหนักที่ว่าทรัพยากรที่มีค่าที่สุดขององค์กรก็คือบุคลากรในองค์กร ส่วนฉากทัศน์ที่สี่ : วิทยาลัยแห่งคลังปัญญาชุมชน (College of Community Intellectual Property) จะเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรได้มาพบปะ แลกเปลี่ยนทำหน้าที่ในการเป็นที่ปรึกษาซึ่งบุคลากรเหล่านี้จะกลายเป็นทุนมนุษย์ในอนาคตสอดคล้องกับงานวิจัยของ **อริคุณ ลินธนาปัญญา** พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่ง มุ่งเน้นการเพิ่มคุณค่าของบุคคลในองค์กรสู่การเป็นทุนมนุษย์ (Human Capital) ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจในการพัฒนาการสร้างองค์กรแห่งความสุข¹⁴ สำหรับฉากทัศน์ที่ห้า : วิทยาลัยแห่งศูนย์รวมเครือข่าย (College Networking Center) การรับบทบาทหน้าที่สำคัญ และเป็นความหวังแห่งศูนย์รวมเครือข่ายภาคีจังหวัดลำพูนได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พรณวิภา อุปันนัท์** พบว่า วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มีภาพลักษณ์ด้านการผลิตบัณฑิตที่เป็นจุดแข็งคือ มีการส่งเสริมความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม มีเครือข่ายและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีโอกาสของการพัฒนา คือ สร้างเครือข่าย และต้องเน้นการทำวิจัยในมิติด้านสังคม การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมให้โดดเด่น¹⁵ นอกจากนี้ ฉากทัศน์ที่หก : วิทยาลัยต้นแบบการทำงานเป็นทีม (Teamwork college) ภาพของการทำงานเป็นทีมงานบุคลากรของวิทยาลัยสงฆ์ได้เห็นภาพชัดเจนขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นทีมงานที่มีคุณภาพเชิงประจักษ์แก่สายตาของวิทยาเขต และหน่วยงานกลางจนทำให้วิทยาลัยสงฆ์ได้รับการยกย่องชมเชยจากผู้บริหารระดับสูง สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ฉัตรชัย ธนุทอง** พบว่า ปัจจัยที่เป็นจุดเด่น ได้แก่ มีเพื่อนร่วมงานที่ดี งานสำเร็จตามเป้าหมายและได้รับคำชม ได้ทำงานใกล้บ้านอยู่ใกล้กับครอบครัว บรรยากาศการทำงานที่เป็นกันเอง และ

¹² บุญเพลิน ยาวิชัย วิจัยเรื่อง วิถีครูกับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ในชุมชนบ้านห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน , **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559).

¹³ ฉัตรชัย ธนุทอง, “การศึกษาแนวทางการสร้างความสุขในองค์กร กรณีศึกษา : บริษัท เอส จำกัด”, **ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**, วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2558).

¹⁴ อริคุณ ลินธนาปัญญา, “การบริหารความสุขในสถานศึกษา, **ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา), (คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2557).

¹⁵ พรณวิภา อุปันนัท์ วิจัยเรื่อง การสื่อสารภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559).

ได้ร่วมรับประทานอาหาร¹⁶ และฉากทัศน์สุดท้าย : วิทยาลัยแห่งความเป็นเจ้าของร่วม (College of Co-ownership) ผู้บริหารบุคลากร เจ้าหน้าที่ และนิสิตจะมีความรู้สึกที่วิทยาลัยแห่งนี้ตนเองร่วมกันเป็นเจ้าของ เปรียบเสมือนบ้านและครอบครัวของตนเอง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาอรุณพล นริสโร (คงตัน) พบว่า บุคลากรมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตภาคเหนือ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และควรส่งเสริมความคิดในการธำรงรักษาบุคลากรที่ดี ให้เป็นรูปธรรมมีแบบแผนที่ชัดเจน¹⁷ จะเห็นได้ว่า ผลงานวิจัยที่ถูกมาอ้างอิงถึงทั้งหมดมีส่วนในการเติมเต็มงานวิจัยนี้ให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นและงานวิจัยที่เกี่ยวกับองค์กรแห่งความสุขจะมีข้อพิเษอย่างหนึ่งกล่าว คือ ข้อค้นพบต่างๆ จะมาในลักษณะที่ดีและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้โดยง่าย

ข้อเสนอแนะ

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูนควรมีนโยบายเพื่อการส่งเสริมให้บุคลากรทำกิจกรรมร่วมกันบ่อย ๆ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันให้มากที่สุดอาจอยู่ในลักษณะกิจกรรมการจัดการความรู้ในประเด็นต่าง ๆ เพราะการร่วมกันทำกิจกรรมโดยพร้อมเพรียงคือ สัญลักษณ์องค์กรแห่งความสุข มีแผนกลยุทธ์หรือแผนโครงการแต่ละรอบสามเดือนเพื่อวัดความสุขของบุคลากรผ่านการจัดกิจกรรมที่กระทำร่วมกันอันเป็นการประเมินผลต่อการปฏิบัติตามนโยบายดังกล่าวให้ทราบถึงจุดบกพร่องและแสวงหาทางเสริมสร้างและปรับเปลี่ยนแผนกลยุทธ์การพัฒนางานองค์กรแห่งความสุขอันเป็นผลต่อการวัดค่าแนวโน้มและฉากทัศน์องค์กรแห่งความสุขยังถูกขับเคลื่อนและบุคลากรให้ความตระหนักอยู่ตลอดเวลาสำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไปที่เกี่ยวกับอนาคตภาพองค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนควรที่จะมองถึงรูปแบบกิจกรรมหรือกลยุทธ์หรือรูปแบบการขับเคลื่อนองค์กรแห่งความสุขของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนในเชิงประจักษ์ รวมทั้งมองถึงประเด็นที่นักวิจัยอื่น ๆ สามารถนำไปศึกษาในรูปแบบเทคนิคเดลฟาย (Delphi technique) ที่สามารถทำนายอนาคตภาพได้อีกทางหนึ่ง

บรรณานุกรม

ฉัตรชัย ธนุทอง. “การศึกษาแนวทางการสร้างความสุขในองค์กร กรณีศึกษา : บริษัท เอส จำกัด”. **ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2558.
 เชษฐ รัชดาพรธนาธิกุล และชัยรัตน์ ประเสริฐล้ำ. “การบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่อนำไปสู่องค์กรสุขภาวะ”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยพระทุมธานี**. ปีที่ 8. ฉบับที่ 1. (มกราคม-มิถุนายน. 2559). : 228.

¹⁶ ฉัตรชัย ธนุทอง, “การศึกษาแนวทางการสร้างความสุขในองค์กร กรณีศึกษา : บริษัท เอส จำกัด”, **ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**, วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2558).

¹⁷ พระมหาอรุณพล นริสโร (คงตัน), **ประสิทธิผลการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตภาคเหนือ**, **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558).

- นฤมล แสงวงผล. “ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของบุคลากร คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรีปริญญาบริหารธุรกิจบัณฑิต. (คณะบริหารธุรกิจ :มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2554.
- บุญเพ็ญ ยาวิชัย วิจัยเรื่อง วิถีครูบากับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ในชุมชนบ้านห้วยต้ม อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน. **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.
- พรรณวิภา อุปันนัท์ วิจัยเรื่อง การสื่อสารภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน. **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.
- พระมหาอรุณพล นริสสร (คงตัน). ประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตภาคเหนือ. **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.
- ไพรัช วนัสบดีไพศาล. **องค์กรแห่งความสุข (Happy Workplace)**. (Potential International Center Co.. Ltd. 2558.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช-วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.
- วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน. **ประวัติความเป็นมาวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://lpn.mcu.ac.th/lpn/?page_id=20 [16 สิงหาคม 2560].
- สามารถ บุญรัตน์. กลยุทธ์การพัฒนาองค์กรแห่งความสุขตามแนวพระพุทธศาสนา. **รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ การบริหารการพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร ประจำปี 2559**. คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2559.
- สุวีณา ไชยแสนย์ “องค์กรแห่งความสุขขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอแกดำจังหวัดมหาสารคาม”. **วารสารการเมืองการปกครอง**. ที่ 6. ฉบับที่ 1. กันยายน 2558–กุมภาพันธ์ 2559 : 167.
- สุวีณา ไชยแสนย์ “องค์กรแห่งความสุขขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอแกดำจังหวัดมหาสารคาม”. **วารสารการเมืองการปกครอง**. ที่ 6. ฉบับที่ 1. กันยายน 2558–กุมภาพันธ์ 2559 : 167.
- อธิคุณ สันธนาปัญญา. “การบริหารความสุขในสถานศึกษา. **ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2557.
- jobsDB. 5 ปัจจัยที่ทำให้คนทำงานไม่มีความสุขกับงานปัจจุบันจากผลสำรวจดัชนีความสุขของพนักงาน ประจำปี 2558. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <https://th.jobsdb.com/th-th/articles/ไม่มีความสุขกับงาน>. [18 มีนาคม 2560].

การปกครองนครน่านจากรัฐจารีตสู่การสร้างรัฐสมัยใหม่ในรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411 – 2453)

Nan Administration from the Conservative State to the Creation of the Modern State in the Reign of King Rama V (1868 - 1910)

พันเอกพงษ์ศิริ พงษ์อารียมงคล
กอรมน. จังหวัดน่าน

บทคัดย่อ

การสร้างรัฐ – ชาติของสยามในการควมรวมนครรัฐในล้านนาสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นถือว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด เนื่องจากในขณะนั้นอำนาจรัฐและอำนาจเศรษฐกิจการค้าระหว่างประเทศตกอยู่ในมือกลุ่มขุนนางพระองค์จึงต้องแย่งชิงอำนาจจากกลุ่มขุนนางอันเป็นการสลายกลุ่มการเมืองภายในสยาม โดยใช้วิธีการสลายไพร่พลข้าอำนาจขุนนางประกาศเลิกทาส และพระองค์จำเป็นต้องขยายอำนาจในการปกครองออกไปสู่ดินแดนรอบนอกซึ่งมีล้านนาซึ่งมีทรัพยากรป่าไม้สักมากโดยร่วมมือกับประเทศอังกฤษอันเป็นปัจจัยภายนอกของสยามซึ่งอังกฤษได้ปกครองพม่าที่มีดินแดนติดต่อกับล้านนา

การศึกษาเอกสารนี้พินิจหลักฐานประวัติศาสตร์นครน่าน เพื่อศึกษาการปกครองนครน่านจากรัฐจารีตสู่การสร้างรัฐสมัยใหม่ในรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2411 – 2453 (ค.ศ.1868 – 1910) ซึ่งนครน่านนับว่ามีส่วนสำคัญในการในการป้องกันการยึดครองของชาติตะวันตกโดยการปรับปรุงแบบการปกครองจากรัฐจารีตหรือรัฐโบราณหรือรัฐศักดินาให้สอดคล้องการเปลี่ยนแปลงของสยาม ดังนั้น กระบวนการสร้างรัฐ – ชาติของสยาม เป็นการช่วยเหลือล้านนาให้พ้นจากภัยคุกคามของชาติตะวันตกเนื่องจากกลุ่มรัฐในล้านนาเป็นคนไทยด้วยกัน และอาศัย ประดิษฐ์กรรมทางการเมืองคืออาณาเขตผ่านเส้นเขตแดนและแผนที่สร้างตัวตนขึ้นมาใหม่โดยร่วมมือกับอังกฤษในการสร้างความชอบธรรมในการเข้ามาครอบครองล้านนาโดยใช้สนธิสัญญาเชียงใหม่ซึ่งทำระหว่างสยามกับอังกฤษกำหนดเขตอำนาจศาลขึ้นอันเป็นการขยายสิทธิสภาพนอกอาณาเขตจากสนธิสัญญาบาวริงเข้ามาสู่ล้านนาทำให้เกิดคำว่าคนในบังคับของอังกฤษ ซึ่งคือการเกิดของพลเมืองสยาม หรือประชากร ของสยามนั่นเองและอังกฤษยังยอมรับอาณาเขตของสยามที่ติดต่อกับพม่าและยอมรับว่ากรุงเทพหรือกรุงรัตนโกสินทร์เป็นรัฐบาลกลางและรวมศูนย์อำนาจอธิปไตยที่กษัตริย์สยามก็ถือได้ว่าสยามได้ควมรวมล้านนาเข้าเป็นรัฐ-ชาติของสยามได้ครบตามองค์ประกอบของรัฐ – ชาติ สมัยใหม่เช่นเดียวกับชาติตะวันตก นครน่านซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของล้านนาจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากรัฐจารีตให้เข้ากับรัฐสมัยใหม่ของรัชกาลที่ 5 โดยยอมรับข้าราชการที่ส่งมาจากส่วนกลางมาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อป้องกันมิให้ชาติตะวันตกยกเป็นข้ออ้างในการยึดครองแผ่นดินของนครน่านผนวกเข้ากับลาวหรือฝ่งขวาแม่น้ำโขง

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะป่าไม้สักในพื้นที่นครน่านและของล้านนาเป็นตัวกำหนดให้สยามเข้ามาครอบครอง เพื่อให้เป็นรัฐสมัยใหม่ตามรูปแบบของสยาม โดยสยามร่วมกับอังกฤษสร้างวาทกรรมทางการปกครองขึ้นมาเพื่อสร้างความชอบธรรมทางการที่จะเข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองให้เหมือนชาติตะวันตกที่เรียกว่าการสร้างรัฐสมัยใหม่หรือสร้างรัฐ – ชาติ ซึ่งจากข้อเท็จจริงพบว่าทั้งประเทศอังกฤษและประเทศฝรั่งเศสไม่ได้เป็นภัยคุกคามล้านนาและนครน่านในขณะนั้นเพียงเป็นความต้องการของสยามที่จะควบรวมให้รัฐอิสระเป็นรัฐ – ชาติ ของสยามตามรูปแบบชาติตะวันตกนั่นเอง

คำสำคัญ: การปกครอง, นครน่าน, การสร้างรัฐสมัยใหม่, รัชกาลที่ 5

Abstract

The building of the nation state of Siam and the merger of city state in Lanna during the reign of King Rama V was brought about by economic factors. At that time international trade was controlled under the state authority of the Siamese aristocracy . King Rama V then had to seize state authority from the aristocracy through the agency of dissolving internal political groups in Siam.

The method chosen to diminish the authority of the aristocracy was to abolish slavery. King Rama V thus found it necessary to expand his governmental authority, especially to Lanna , so that the teak forest resources of Lanna could be controlled. The exploitation of the Lanna teak forest required cooperation with Great Britain , an external agency ruling Burma territory contiguous with Lanna.

A research on Rethinking Nan Historical Records , aims at making a search for major new invaluable records, to build a body of knowledge by means of selecting documents historical data of Lanna and Siam for case study Nan administration from the conservative state to the creation of the modern state in the reign of King Rama V , between 2411- 2453 (1868 - 1910). Nan has played an important role in preventing Western occupation by adjusting the form of rule from a conservative state or an ancient state or feudal state to conforming to the change of Siam. Thus, Siam's state-of-the-art process is a way to help Lanna to free itself from the threat of the West because the Lanna Kingdom is a Thai nation and relies on the political fabric of its territory through its borders and a new identity. To cooperate with Britain in the legitimacy of taking possession of Lanna using the Chiang Mai treaty between Siam and Great Britain. Papandreou jurisdiction, extraterritoriality was formed as an extension of the treaty Bounty factoring into Lanna causes that force people in the UK. And that is the birth of

a Siamese citizen or a Siamese population, and the British have accepted the Siamese boundary with Burma and acknowledged that Bangkok or Rattanakosin was a government and centralized the sovereignty of the Siamese king. Include Lanna into a state-state. Siam's state-of-the-art elements, as well as Western nations. Nan, a part of Lanna, needed to change the form of government from the conservative state to the modern state of the reign of King Rama V. Accepting government officials sent from the center to provide advice on economic and social governance. Prevent the West from being an excuse for the occupation of the land of Nan, or Laos, or the right bank of the Mekong.

In conclusion, the study found that the economic factors, especially teak forests in Nan and Lanna areas, were to determine Siam. To be a modern state in the style of Siam. Siam, together with the British, created an administrative discourse to create the legitimacy that would change the Western-style governance model, called the creation of a modern state or the creation of a nation-state. And France is not a threat to Lanna and Nan City at the moment, it's just a requirement of Siam to merge the Free State. State - the nation of Siam by the form of the West itself.

Keywords: Administration, Nan, Creation of the Modern State, the Reign of King Rama V

บทนำ

นครน่าน หรือ นันทบุรีศรีนครน่าน ในอดีตเป็นนครรัฐเล็ก ๆ ก่อตัวขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18 บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านและแม่น้ำสาขา ในหุบเขา ทางตะวันออกของภาคเหนือประวัติศาสตร์เมืองน่านเริ่มปรากฏขึ้นราว พ.ศ. 1825 (ค.ศ.1382) ภายใต้การนำของพญาภูคา ศูนย์การปกครองอยู่ที่เมืองย่าง มีหลักฐานปรากฏร่องรอย ชุมชนในสภาพที่เป็นคูน้ำ คันดิน กำแพงเมืองซ้อนกันอยู่ ต่อมาพระยาภูคา ได้ขยายอาณาเขตปกครองของตนออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยส่งราชบุตรบุญธรรม 2 คน ไปสร้างเมืองใหม่ โดย ขุนนุ่น ผู้ที่ไปสร้างเมืองจันทบุรี (เมืองพระบาง) และ ขุนฟองผู้ก่อตั้งสร้างเมืองวรนครหรือเมืองบัว ถือว่าเป็นยุคแรก

ในปี พ.ศ. 1993 (ค.ศ.1450) พระเจ้าติโลกราชกษัตริย์นครเชียงใหม่ มีความประสงค์จะครอบครองเมืองน่าน และแหล่งเกลือบ่อมาง ปัจจุบันอยู่พื้นที่ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ ที่มีอย่างอุดมสมบูรณ์และหาได้ยากทางภาคเหนือ จึงได้จัดกองทัพ เข้ายึด เมืองน่าน พญาอินต๊ะแก่นท้าว ไม่อาจต้านทานได้จึงอพยพหนีไปอาศัยอยู่ที่เมืองเชลียง (ศรีสัชนาลัย) เมืองน่านจึงถูกผนวกเข้าไว้ในอาณาจักรล้านนาตั้งแต่นั้นมาตลอดระยะเวลาเกือบ 100 ปี ที่เมืองน่านอยู่ในครอบครองของอาณาจักรล้านนา ได้รับเอาเอาศิลปวัฒนธรรมของล้านนา มาไว้ในวิถีชีวิต โดยเฉพาะการรับเอาศิลปกรรมทางด้านศาสนา ปรากฏศิลปกรรมแบบล้านนาเข้ามาแทนที่ศิลปกรรมแบบสุโขทัย อย่างชัดเจน ดังเช่น เจดีย์วัดพระธาตุแช่แห้ง เจดีย์วัดสวนตาล เจดีย์วัดพระธาตุ

ข้างค้ำ แม้จะเหลือส่วนฐานที่มีข้างล้อมรอบ ซึ่งเป็นลักษณะศิลปะแบบสุโขทัยอยู่ แต่ส่วนองค์เจดีย์ขึ้นไปถึงส่วนยอด เปลี่ยนเป็นศิลปกรรมแบบล้านนาไปจนหมดสิ้น

ในระหว่างปี พ.ศ. 2103 – 2329 (ค.ศ.1560-1786) เมื่อน่านได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า

ปี พ.ศ. 2331(ค.ศ.1788) เจ้าอัครวรปัญญา ได้ลงมาเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 เพื่อขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมาของรัตนโกสินทร์ ในยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เมื่อน่านมีฐานะเป็นหัวเมืองประเทศราช เจ้าผู้ครองนครน่านในชั้นหลังทุกองค์ ต่างปฏิบัติหน้าที่ราชการ ด้วยความเที่ยงธรรม มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรี ได้ช่วยราชการบ้านเมืองสำคัญหลายครั้งหลายคราด้วยกัน

ปี พ.ศ.2446 (ค.ศ.1903) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาให้ เจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ เลื่อนยศฐานันดรศักดิ์ขึ้นเป็น "พระเจ้านครน่าน" มีพระนามปรากฏตามสุพรรณบัฏว่า"พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช กุลเชษฐมหันต์ ไชยนันทบุรมหาราชวงศา ธิบตี สุริตจารีราชานุรักษ์ วิบูลย์ศักดิ์กิติไพศาล ภูบาลพิตรสถิตย์ ณ นันทราชวงษ์ พระเจ้านครเมืองน่าน" เป็นพระเจ้านครน่านองค์แรก และองค์เดียวในประวัติศาสตร์น่าน ภายหลังได้รับการสถาปนาเป็นพระเจ้าน่าน พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ จึงได้สร้าง หอค้า (คุ่มหลวง) ขึ้นแทนหลังเดิมซึ่งสร้างในสมัยของ เจ้านันทวรฤทธิเดชฯ และด้านหน้าหอค้า มีช่วงไว้ทำหน้าที่คล้ายสนามหลวง สำหรับจัดงานพิธีต่างๆ ตลอดจนเป็นที่จัดขบวนทัพออกสู้ศึก จัดขบวนนำเสด็จหรือขบวนรักแขกเมืองสำคัญ และในปี พ.ศ. 2474 (ค.ศ.1931)เจ้ามหาพรหมสุรธาตา เจ้าผู้ครองนครน่านถึงแก่พิราลัย ตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครก็ถูกยุบเลิกตั้งแต่นั้นมา ส่วนหอค้าได้ใช้เป็น ศาลากลางจังหวัดน่าน จนปี พ.ศ. 2511(ค.ศ.1968) จังหวัดน่าน ได้มอบหอค้าให้กรมศิลปากร ใช้เป็นสถานที่จัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน จนกระทั่งปัจจุบัน

นับตั้งแต่มีการล่มสลายตัวของรัฐโบราณที่เคยรุ่งเรืองมาก่อนซึ่งมีการปกครองมาอย่างยาวนานในปลายพุทธศตวรรษที่ 18 หรือต้นศตวรรษที่ 13 เช่น ขอม พุกาม และทริภุญไชย ทำให้ในต้นพุทธศตวรรษที่ 19 หรือปลายศตวรรษที่ 14 ก่อให้เกิดการสถาปนาอาณาจักรใหม่เกิดขึ้นอาทิ สุโขทัย ล้านนา ล้านช้าง และอยุธยา ซึ่งถือเป็นรัฐจารีตมีลักษณะการปกครองที่คล้ายคลึงกันคือในระบบเครือญาติ มีการนับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ซึ่งแผ่อิทธิพลมาจากอินเดีย สำหรับนครรัฐล้านนาถือกำเนิดขึ้นในปี พ.ศ. 1839 (ค.ศ. 1296) โดยการสร้างเมืองใหม่ของสามกษัตริย์ร่วมกันคือพ่อขุนเม็งรายมหาราชผู้ปกครองเมืองเชียงราย พ่อขุนงำเมืองผู้ปกครองเมืองพะเยา และพ่อขุนรามคำแหงผู้ปกครองเมืองสุโขทัย นามเมืองมีชื่อว่านพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางหรือราชธานี ซึ่งเป็นการผนวกพะเยา แพร่ น่าน เข้าด้วยกันและได้ล่มสลายลงใน พ.ศ. 2101 (ค.ศ. 1558) พม่ายึดอำนาจปกครองได้ ล้านนาจึงตกเป็นเมืองขึ้นพม่าตั้งแต่สมัยพระเจ้าบุเรงนอง พ.ศ. 2101 จนถึง พ.ศ. 2317 ความรุ่งเรืองของล้านนายนานถึง 262 ปี (พ.ศ. 1839 – 2101)¹ พม่าใช้วิธีแยกล้านนาออกเป็นรัฐอิสระเพื่อทอนกำลังของเชียงใหม่ลง เนื่องจากเชียงใหม่เป็นแหล่งเคลื่อนไหวสำคัญทางการเมือง

¹ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2552), หน้า 40 – 41

ต่อต้านพม่าและหัวเมืองอื่นๆ ก็เป็นอิสระต่อกันและขึ้นตรงกับพม่าเมื่ออำนาจของพม่าลดลง หลังจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้กอบกู้อิสรภาพคืนจากพม่าในปี พ.ศ. 2310 (ค.ศ. 1767) ทำให้นครรัฐอื่นๆ ในหัวเมืองล้านนาต่างเข้ามาสวามิภักดิ์เป็นประเทศราชแก่ธนบุรี ในช่วงพ.ศ. 2317 – 2325 (ค.ศ.1774 – 1782) และรัตนโกสินทร์ในที่สุดในช่วง พ.ศ. 2325 – 2435(ค.ศ.1782 – 1892) ซึ่งในช่วงระยะเวลาดังกล่าวถือว่าเป็นช่วงของรัฐจารีตหรือรัฐโบราณ ระบบเศรษฐกิจเป็นไปเพื่อการบริโภคหรือพอเลี้ยงตัวเองได้ เมืองที่อยู่ใกล้เมืองหลวงก็ได้รับอิทธิพลและอำนาจทางการเมืองมากกว่าเมืองที่อยู่ห่างไกล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะทางตามภูมิศาสตร์² การปกครองของพม่าต่อหัวเมืองล้านนาก็เช่นเดียวกันกับการเปลี่ยนแปลงสังคมในระบบพ่อค้าปลุกของสุโขทัยระบบการปกครองต้องพัฒนาไปอีกรูปแบบหนึ่งเพราะสังคมเริ่มเติมโตมีขนาดใหญ่มากขึ้นหากไม่เปลี่ยนแปลงยังอิงอยู่กับรูปแบบการปกครองแบบเดิมอยู่มาก ได้ปรากฏเป็นผลเสียเกิดขึ้นภายหลังเมื่ออาณาจักรอยุธยาเริ่มก่อตั้งขึ้นและเริ่มแผ่อิทธิพลขึ้นมาช่วงชิงอำนาจกับสุโขทัยจนที่สุดบรรดาหัวเมืองต่างๆ เริ่มเกิดความกระด้างกระเดื่องต่อสุโขทัยโดยเฉพาะหัวเมืองที่อยู่ห่างไกลศูนย์กลางอำนาจการปกครองของสุโขทัย หรือบ้างก็ถูกอาณาจักรอยุธยายึดครองไปได้ ดังนั้นพม่าซึ่งห่างไกลประเทศราชของล้านนาจึงใช้วิธีการปกครองที่ให้อิสระต่อรัฐต่าง ๆ เพื่อทอนกำลังในการรวมอำนาจมาให้แข็งข้อต่อพม่านั้นเอง

อำนาจทางการเมืองการปกครองของเมืองหลวงจะเหนือประเทศราชหรือเมืองบริวาร เช่น นันทบุรีศรีนครน่าน ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าในช่วง พ.ศ. 2103 – 2329 (ค.ศ.1560 – 1786) รวม 226 ปี หลังจากที่ราชสันตติวงศ์อำนาจการปกครองของธนบุรี รัชกาลที่ 1 แห่งรัตนโกสินทร์ได้สถาปนาเมืองหลวงขึ้นใหม่ได้มีหัวเมืองต่าง ๆ ได้เข้าสวามิภักดิ์ต่อรัตนโกสินทร์ และในปี พ.ศ.2331(ค.ศ.1788) เจ้าอัตถวรปัญโญ ผู้ปกครองนันทบุรีศรีนครน่านได้ลงไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อขอเข้าเป็นขอบขันทีสมา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เจ้าอัตถวรปัญโญเป็นผู้ปกครองนครน่านและแต่งตั้งเจ้าสุมนเทวราช ขึ้นเป็นเจ้าพระยาหอหน้า³ หลังจากเจ้าอัตถวรปัญโญปกครองนครน่านได้ 17 ปี ได้ร่วมกับเจ้าผู้ปกครองนครเชียงใหม่ยึดเอาเชียงใหม่เข้ามาเข้ากับกรุงรัตนโกสินทร์ทำให้เป็นที่โปรดปรานมากขึ้นจึงเลื่อนจากเจ้าอัตถวรปัญโญ เป็นเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าอัตถวรปัญโญ(พงศวดารนครน่าน,ฉบับวัดนาเหลืองใน,2556,หน้า 79) นับตั้งแต่นั้นมีฐานะเป็นหัวเมืองประเทศราชเจ้าผู้ปกครองมีอำนาจสิทธิเด็ดขาดในการปกครอง การขึ้นครองนครแม้จะต้องได้รับความเห็นชอบจากรัตนโกสินทร์แต่ทางปฏิบัติแล้วพระมหากษัตริย์แห่งรัตนโกสินทร์ทรงให้เจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ในเมืองน่านเลือกเจ้านายผู้มีอาวุโสเป็นเจ้าผู้ปกครองกันเอง มิได้ยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายใน การที่รัตนโกสินทร์ ใช้วิธีผูกใจกับประเทศราชล้านนาโดยให้อิสระในการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ การศาล การต่างประเทศ และขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนการยกย่องให้เกียรติแก่ผู้ปกครองนครรัฐล้านนาเพื่อไม่ให้เป็นการกดขี่แบบที่พม่าเคยปกครอง⁴

² ธนาสุภษฎ์ สตะเวทิน, เอเชียอาคเนย์:พัฒนาการเมืองและการต่างประเทศ, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2555), หน้า 17.

³ ประชุมพงศวดารภาค 10, ราชวงษปกรณพงศวดารเมืองน่าน, (น่าน: ร้านเอสอีเอสก็อปปีปริน, 2552), หน้า 130.

⁴ สรัสวดี อ๋องสกุล, อ่างแล้ว, หน้า 115 – 116.

ถึงแม้ว่าประเทศราชต่างๆ ของล้านนาจะเข้าไปขึ้นตรงต่อรัตนโกสินทร์มากขึ้นแต่ก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ในการแบ่งพื้นที่การปกครองที่ชัดเจนแบบรัฐสมัยใหม่ของชาติตะวันตกซึ่งเรียกว่ารัฐอธิปไตยประกอบด้วย ประชากร ดินแดน รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย และในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 (ศตวรรษที่ 19) ชาติตะวันตก ฝรั่งเศส และอังกฤษ ได้ขยายอิทธิพลล่าอาณานิคมครอบงำพื้นที่ต่าง ๆ ของโลกโดยใช้แผนที่เป็นเครื่องมือของการใช้อำนาจปกครอง และประเทศในเอเชียอาคเนย์ได้รับผลกระทบต่อการล่าเมืองขึ้นของอังกฤษ และฝรั่งเศส เช่นเดียวกันสำหรับประเทศไทย และญี่ปุ่น ไม่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษและฝรั่งเศส จึงทำให้พระมหากษัตริย์แห่งรัตนโกสินทร์ตั้งแต่ยุครัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 จำเป็นต้องมีการพัฒนาประเทศเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ให้ทัดเทียมชาติตะวันตกเพื่อป้องกันเหตุผลหรือข้ออ้างในการยึดครองประเทศ แต่อย่างไรก็ตามระบบเศรษฐกิจของสยามผูกขาดทางการค้าและธุรกิจโดยเจ้านายหรือขุนนางผู้ใหญ่อำนาจจัดเก็บภาษีอยู่ในอัตราที่แพงกว่าพ่อค้าท้องถิ่น ซึ่งได้รับการคัดค้านจากอังกฤษเมื่อเข้ามาเป็นคู่ค้ากับสยาม⁵ ในช่วงที่ฝรั่งเศสมีอิทธิพลในดินแดนเวียดนาม เขมร และลาว นั้นรัฐบาลกลางเริ่มกวดขันการปกครองตามประเทศราชต่าง ๆ มิได้ปล่อยไว้ตามลำพังเพียงแต่ส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองถวายเป็นราชบรรณาการอย่างแต่ก่อนเท่านั้นเพราะอังกฤษและฝรั่งเศสเริ่มแผ่ขยายอิทธิพลรุกรอบพระราชอาณาเขต ถ้าพลาดพลั้งไปอาจถูกยึดครองเอาประเทศราชนั้น ๆ เป็นอาณานิคมของตนได้ตั้งกรณีหลวงพระบาง พระตะบอง เสียมราช กับฝรั่งเศส และ ไทรบุรี กลันตัน กับอังกฤษ เป็นต้น แม้เมืองแพร่ที่เกิดกบฏเงี้ยวขึ้นเกือบจะเสียเมืองให้กับอังกฤษ ส่วนเจ้าผู้ปกครองนครน่านนั้นมีความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 อย่างสุจริตใจคิดเป็นอื่น แม้เจ้านครแพร่มาชวนก่อการกำเริบก็ปฏิเสธไป เมื่อคราวปราบกบฏฮ่อในรัชกาลที่ 5 ก็เกณฑ์ทัพไปช่วยอย่างแข็งแรงและให้ความร่วมมือกับการปกครองแบบใหม่อย่างเต็มที่ จึงได้รับความดีความชอบพิเศษเลื่อนขึ้นเป็นพระเจ้าน่านอันเจ้าผู้ปกครองที่จะได้รับสถาปนาเป็นพระเจ้านั้น มีน้อยรายถือว่าเป็นเกียรติอย่างสูงส่ง ในการแก้ไขปัญหาคความขัดข้องอันเกี่ยวกับชาวต่างประเทศเป็นประเด็นหลักนั้นรัฐบาลกลางจากกรุงเทพฯ ได้ส่งพระยามหิบาลบริรักษ์(สวัสดิ์ ภูมิรัตน์) เป็นข้าหลวงกำกับราชการ ในการบริหารบ้านเมืองตามแผนพัฒนาประเทศอย่างใหม่ ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงจัดขึ้นเป็นระบบเทศบาล

ในสมัยรัชกาลที่ 3 ไทยได้บรรลุข้อตกลง “สนธิสัญญาไมตรีพาณิชย์หรือสนธิสัญญาเบอร์นี” ถือเป็นสนธิสัญญาฉบับแรกของไทยที่ทำกับอังกฤษนับซึ่งเป็นชาติตะวันตกชาติแรก โดยในปี พ.ศ.2369 (ค.ศ.1826) อังกฤษได้ส่งคณะทูตเข้ามาในกรุงเทพมหานคร มีร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี ทูตชาวอังกฤษคนที่ 2 เป็นผู้แทนทางการทูตของบริษัทอีสต์อินเดีย ก็สามารถตกลงทำสนธิสัญญามิตรภาพและการค้าสมัยใหม่ฉบับแรกระหว่าง

⁵ กุลลดา เกษบุญชูมิต, สนธิสัญญาเบอร์นีและการปฏิวัติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 6.

ชาติตะวันตกกับชาติสยามได้สำเร็จ⁶ สนธิสัญญานี้ได้จัดทำขึ้นในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2369 (ค.ศ. 1826)⁷ โดยสยามตกลงจัดตั้งระบบการจัดเก็บภาษีเป็นแบบเดียวกันลดภาษีการค้าต่างชาติและลดการผูกขาดของหลวงบางประเภท ทำให้การค้าของสยามเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้อิทธิพลและวัฒนธรรมแบบตะวันตกขยายเข้ามาในสังคมสยามและมีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวต่างชาติเพิ่มขึ้นจำนวนมากด้วยผลของสนธิสัญญาทำให้สยามต้องเปิดประเทศเพื่อรับลัทธิทุนนิยมหรือลัทธิเสรีนิยมแบบชาติตะวันตกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และในปี พ.ศ. 2376 (ค.ศ.1833)สหรัฐอเมริกาได้ส่งนายเอ็ดมันด์ โรเบิร์ต มาทำสนธิสัญญาระหว่างสยามกับสหรัฐอเมริกาทำนองเดียวกับที่ทำกับอังกฤษแต่ทั้งรัฐบาลอังกฤษและสหรัฐอเมริกามองว่าสนธิสัญญาที่ทำกับสยามไม่เป็นหลักประกันเพียงพอสำหรับประโยชน์ทางการค้าต่อประเทศของตนที่กำลังเพิ่มพูนขึ้นอีกต่อไป⁸ ผลของสนธิสัญญาเบอร์นีย์ที่ฝ่ายอังกฤษไม่พอใจการผูกขาดการค้าของหลวงโดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าน้ำตาลและการห้ามค้าไม้สักและยังต้องเผชิญกับคู่แข่งชาวจีน ซึ่งไม่ถูกผูกมัดกับระเบียบข้อบังคับใด ๆ ทั้งยังได้รับอภิสิทธิ์จากพวกข้าราชการด้วย⁹ ในช่วง พ.ศ. 2382 – 2384 (ค.ศ. 1839 – 1841) เกิดสงครามฝิ่นอังกฤษกับจีน สยามกลับมาใช้นโยบายผูกขาดสินค้าบางตัวอีกครั้งในปี พ.ศ.2393(ค.ศ. 1850)จึงทำให้อังกฤษส่งเซอร์เจมส์ บรูดแห่งซาราวัค ทูตผู้มีอำนาจเต็มและสหรัฐอเมริกาส่งบัลเลสตีเยร์ แต่การเจรล้มเหลวจึงได้แนะนำรัฐบาลของตนในความเห็นของเขาควรใช้การแสดงท่าทีแบบก้าวร้าวคุกคามจึงจะทำให้ชาวสยามยอมได้¹⁰ ผลการเข้ามาเจรจาที่กรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. 2393 (ค.ศ. 1850) เพื่อขอให้สยามยุติการจำกัดสินค้าทั้งหมดรวมถึงสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และให้ไทยผลิตข้าวสู่ตลาดโลกและรับซื้อฝิ่นที่ผลิตในอินเดีย แต่ได้รับการคัดค้านจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3¹¹และในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 สยามได้ทำสนธิสัญญาฉบับใหม่กับอังกฤษซึ่งได้ส่งเซอร์จอห์น เบาว์ริง ผู้ว่าราชการรัฐฮ่องกง เป็นหัวหน้าคณะ เดินทางเข้ามาทำสนธิสัญญาในปี พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855) เรียกว่า “สนธิสัญญาเบาว์ริง” ซึ่งรัฐบาลอังกฤษยื่นคำขาดต่อสยามก็คือการบังคับให้สยามยกเลิกระบบผูกขาดของกรมพระคลังสินค้าและเปลี่ยนมาเป็นการเก็บภาษีแทนแต่ก็ได้รับการต่อต้านจากขุนนางตระกูลขุนนาคเนื่องจากสูญเสียผลประโยชน์ทางการค้าโดยเฉพาะการคัดค้านจากสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัด ขุนนาค) ดั้งที่เซอร์จอห์น เบาว์ริงได้บันทึกไว้ในขณะมีการเจรจาทำหนังสือสนธิสัญญากันอยู่ว่า “...สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอได้ข่าวว่าเป็นผู้รับประโยชน์อยู่มากในการทำการเฉพาะแต่ลำพัง(ไมโนโปลีย์)ตามที่เป็นอยู่ในเวลานี้เพราะฉะนั้นจึงเป็นหัวหน้าที่มีความขัดขวางมาก...”¹² และงานของ ไกรฤกษ์ นานา เรื่องหน้าหนึ่งในสยาม ข้อความในสนธิสัญญานี้จำกัด

⁶ W.A.Graham, *Siam.2 Vols*, (London:The De La More Press,Alexander Morning Ltd. 1925), p. 215.

⁷ Vella,W.F, *Siam Under Rama III 1824-1851*, (New York: J.J.Augustin Incorporated Publisher 1957), p.120.

⁸ W.A. Graham, *ibid*, p. 217.

⁹ W.A. Graham, *ibid*, p. 215.

¹⁰ D.G.E.Hall, *A History of Southeast Asia*, (New York:St.Martin's Press Inc. 1955), pp.439-440.

¹¹ กุลลดา เกษบุญชูมิต, *อ้างแล้ว*, หน้า 6.

¹² เทิดพงษ์ คงจันทร์. *การเมืองเรื่องสถาปนาพระจอมเกล้าฯ*. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน,2547).

การผูกขาดการค้าของกษัตริย์สยาม จำกัดอัตราภาษีร้อยละ 3 และสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่คนในบังคับอังกฤษ ผลของสนธิสัญญาทำให้ชาติตะวันตกอีก 13 ชาติเรียกร้องให้ได้สิทธิแบบอังกฤษอีกด้วยทำให้สยามต้องสูญเสียอำนาจการผูกขาดการค้ากับต่างประเทศ แต่อย่างไรก็ตามผลของการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง เศรษฐกิจและสังคมไทยเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วพร้อมกันนี้ได้มีการขยายอำนาจทางการทหารและอิทธิพลทางวัฒนธรรมของชาติตะวันตกรวมทั้งความรู้และแบบแผนการดำเนินชีวิตแบบใหม่เข้าสู่สังคมไทยในขณะที่ความรู้แบบไทยที่ผูกพันกับจักรวาลวิทยาการแบบไตรภูมิกำลังเสื่อมลง¹³ ส่งผลให้รัชกาลที่ 4 ทรงปรับเปลี่ยนอุดมการณ์ของรัฐไปเป็นอันมากเช่นทรงประกาศว่าพระมหากษัตริย์มิใช่พระโพธิสัตว์พระราชอำนาจของพระองค์มาจากสัญญาประชาคม ทรงมีพระบารมีอันเกิดจากการสืบสันตติวงศ์และทรงเป็นมนุษย์ที่มีความรู้สึกซึ่งกว้างขวางซึ่งทำให้สามารถสร้างระเบียบและประโยชน์สุขแก่คนทุกกลุ่ม (สายชล สัตยานุรักษ์, 2557, หน้า 6) นอกจากนี้แล้วในช่วงระยะเวลาดังกล่าวชาติในเอเชียจะต่อต้านการเข้ามาของอังกฤษและฝรั่งเศส โดยเฉพาะระหว่าง พ.ศ. 2398 – 2400 (ค.ศ. 1855-1857) อังกฤษมุ่งพิชิตเอเชียอยู่นั้นถูกต่อต้านอย่างหนักจากชาติมหาอำนาจดั้งเดิมที่เคยปกครองเอเชียมาก่อนและเป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญและศูนย์กลางอำนาจประจำภูมิภาค เช่นราชวงศ์โมกุลแห่งอินเดีย หรือราชวงศ์ชิงแห่งจีน ดังนั้นชาติใดก็ตามที่จะติดต่อการค้ากับจีนต้องยอมอ่อนน้อมถ่อมตนเข้ามาสวามิภักดิ์ก่อนหรือเรียกว่าจิ้มกล่อง แม้จะเป็นชาติใหญ่โตมาจากยุโรปก็ตามซึ่งแนวคิดเหล่านี้สวนทางกับชาติตะวันตกซึ่งมองว่าเป็นดินแดนป่าเถื่อนและล่าหลังกว่ายุโรป ซึ่งถ้าย้อนกลับไปในปี พ.ศ. 2326 (ค.ศ. 1783) อังกฤษได้สูญเสียโลกใหม่คือสหรัฐอเมริกาจึงหันมามองทวีปเอเชียและหวังผลว่าหากได้ครอบครองก็จะทดแทนสิ่งที่ตนสูญเสียไป¹⁴ แต่รัชกาลที่ 4 แห่งสยามดำเนินนโยบายตรงกันข้ามกับชาติในเอเชียต่ออังกฤษโดยในปี พ.ศ. 2400 (ค.ศ. 1857) ส่งทูตไปลอนดอนซึ่งพระราชกุศโลบายนี้อาจมาจากเหตุทั้งปัจจัยภายในต้องการตัดทอนอำนาจกลุ่มขุนนางตระกูลขุนนาคโดยให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) เป็นหัวหน้าคณะถวายพระราชสาส์นแด่ควีนวิกตอเรีย พระราชินีแห่งอังกฤษเพื่อให้ขุนนางในตระกูลขุนนาคได้เห็นอำนาจและจะได้ตระหนักถึงการที่อังกฤษกำลังเข้ามาเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของสยามที่ตระกูลขุนนาคเคยมีอิทธิพลอยู่เพียงกลุ่มเดียว และเหตุปัจจัยภายนอกอาจลบความดีร้ายและการกระหายสงครามของอังกฤษ¹⁵ ผลของสนธิสัญญาเบาว์ริง ทำให้สยามเปิดประเทศทำกันสำเร็จเพราะปัจจัย 2 ประการคือ ประการแรก รัชกาลที่ 4 ทรงมองเห็นการณ์ไกลในข้อพระราชดำริที่ว่า ถึงเวลาที่สยามต้องเปิดประเทศแม้ว่าต้องเสียเปรียบตะวันตกบ้าง ประการที่สอง การที่พระราชินีวิกตอเรียแห่งอังกฤษส่งพระราชสารตราตั้ง เซอร์จอห์น เบาว์ริง เป็นทูตนำมถวายรัชกาลที่ 4 เป็นที่ประทับใจและพึงพอใจของทางกรุงเทพฯ

¹³ Craig J. Reynold. Buddhist Cosmography in Thai History, with Special Reference to Nineteenth-Century Culture Change, Journal of Asian Studies 35.2 1976, pp 203-220.

¹⁴ ไกรฤกษ์ นานา, สยามประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2556), หน้า 19.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16-19.

ซึ่งที่ผ่านมาไม่เคยมีมาก่อน¹⁶ ในปี พ.ศ. 2411 (ค.ศ. 1868) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงขึ้นครองราชย์สมบัติแทนพระบรมชนกนาถซึ่งเสด็จสวรรคต องค์กษัตริย์ใหม่ยังทรงพระเยาว์ สภาวะทางการเมืองไม่ค่อยจะราบรื่นนักเพราะอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจตกอยู่ในมือของตระกูลขุนนาง ซึ่งรับราชการมีอำนาจมากตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ตระกูลขุนนางจึงอยู่ในฐานะกำหนดตัวกษัตริย์ (King - Maker) เพราะกษัตริย์จะต้องได้รับการสนับสนุนจากเชื้อพระวงศ์ ขุนนาง และมหาเถระผู้ใหญ่ ทำให้ อำนาจอยู่ในมือของผู้สำเร็จราชการคือ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาหามาตราชริสริยวงศ์ (ช่วง ขุนนาง) ซึ่งได้เสนอให้กรมหมื่นบวรวิไชยชาญพระโอรสในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเป็นมหาอุปราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคลที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงแต่งตั้งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลหรือวังหน้าด้วยพระองค์เองเหมือนพระมหากษัตริย์ทั้งหลายก่อนหน้าพระองค์นั้น ทำให้กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญทรงละแวงว่าจะถูกปลดออกจากตำแหน่งจึงมีการระดมกำลังเพิ่มเติมในวังหน้าทำให้เกิดการระแวงกันมากขึ้นเป็นที่มาของวิกฤตการณ์วังหน้าซึ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ.2417(ค.ศ.1874)และยุติลงในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2418(ค.ศ. 1875)โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทำความเข้าใจกับกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ทรงถือน้ำพิพัฒน์สัตยาอีกครั้งหนึ่ง¹⁷

ในสภาวะที่มีได้ทรงอำนาจอย่างแท้จริง จะเห็นได้จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศสยามกุฎราชกุมารเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2437 (ค.ศ.1894)ตอนหนึ่งว่า “...เมื่อพ่อได้รับราชสมบัติในเวลาอายุเพียง 15 ปีเท่านั้น เหมือนตะเกียงริบหรือจวนจะดับ แต่อาศัยด้วยปฏิบัติอธิษฐานน้ำใจในความสัตย์ธรรม มิได้วู่วาม และมีได้อาฆาตปองร้ายผู้ใด จึงได้มีความเจริญรุ่งเรืองมาจนเพียงนี้...”¹⁸ พระองค์มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะปฏิรูปประเทศสยามให้เจริญทัดเทียมประเทศในตะวันตก ก็ประสบกับการต่อต้านจากกลุ่มเก่าเพราะเป็นการขัดกับผลประโยชน์ที่เคยได้ ดังนั้นการบริหารราชการแผ่นดิน การปฏิรูปการคลัง เป็นต้น ในระยะเริ่มแรกจะไม่ได้ได้รับความร่วมมือแม้จะเห็นแนวทางการปฏิรูปจากทัศนศึกษาในประเทศ อินเดีย พม่า สิงคโปร์ ซวา ก็ตาม ความพยายามที่จะปฏิรูปยังนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมือง ซึ่งทำให้ อาณาจักรสั่นคลอน นั่นคือวิกฤตการณ์วังหลัง และกรณีพระปรีชากรนโยบายการปฏิรูปของรัชกาลที่ 5 ต้องการปฏิรูปที่ไม่นำไปสู่ข้อขัดแย้ง การปฏิรูปเริ่มขึ้นอย่างจริงจังภายหลังการการทิวคตของวังหน้าและถึงแก่พิราลัยของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาหามาตราชริสริยวงศ์ แนวทางการปฏิรูปประเทศประกอบด้วย¹⁹

¹⁶ ลิขิต ธีรเวคิน. วิวัฒนาการ:การเมืองการปกครองไทย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2554), หน้า 94 – 95

¹⁷ โกวิท วงศ์สุวรรณ, การเมืองการปกครอง:หลายมิติ. (กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., 2547), หน้า 36.

¹⁸ ลิขิต ธีรเวคิน. อ้างแล้ว, หน้า 103 – 104

¹⁹ บัญชา แก้วเกตุทอง. การปฏิรูปการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2522).

1. การยกเลิกประเพณีที่คร่ำครึและล้าสมัยเช่นการหมอบคลาน การเลิกทาส การเลิกไพร่
 2. การสร้างอำนาจ (State – Building) แบบทันสมัย คือการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นเอกรัฐ มีการรวมศูนย์อำนาจ มีผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งกินเงินเดือนในฐานะข้าราชการประจำแทนการกินเมืองแบบการมีอำนาจกึ่งอิสระ ซึ่งทำให้อาณาจักรสยามเป็นรัฐชาติสมัยใหม่
 3. การสร้างชาติ (Nation - Building) คือการใช้ระบบการศึกษาโดยมีหลักสูตรจากส่วนกลางใช้ภาษากลาง คือภาษากรุงเทพฯ เป็นสื่อกลางถ่ายทอดเพื่อให้เกิดการผสมผสานกลมกลืนทำให้ชาวไทยเผ่าพันธุ์และภาษาต่างๆ เป็นชาวไทยโดยมีวัฒนธรรมและภาษาร่วมกันคือภาษากรุงเทพฯ
 4. การปฏิรูปการทหาร ซึ่งเป็นองค์สำคัญในการป้องกันประเทศและรักษาความสงบภายใน การมีองค์กรทหารแบบทันสมัย โรงเรียนฝึกนายทหาร การเกณฑ์ทหาร และการขยายหน่วยย่อยไปทั่วประเทศเท่ากับส่งเสริมนโยบายสร้างอำนาจรัฐและนโยบายสร้างชาติ
 5. การปฏิรูปคลัง การเก็บภาษีเพื่อเสริมรายได้ของรัฐ เพื่อนำรายได้ต่างๆมาสร้างความเจริญในด้านต่างๆ เมื่อการเมืองมั่นคงรัฐก็มั่นคงไปด้วย ขณะเดียวกันเป็นการตัดอำนาจผู้นำท้องถิ่นในด้านเศรษฐกิจ
 6. การปฏิรูปในด้านการศาลเป็นการปฏิรูปเพื่อแก้กฎหมายเสียเปรียบซึ่งได้แก่สิทธิสภาพนอกอาณาเขตหรือศาลกงสุล และเป็นสัญญาณลักษณะของรัฐบาลกลางที่สามารถแผ่อำนาจการปกครองเข้าไปได้
 7. การปฏิรูปด้านอื่นๆ เช่นการสร้างถนน การขุดคลอง การมีไฟฟ้า การจัดตั้งไปรษณีย์ การจัดตั้งบริการโทรเลข โทรศัพท์ การธนาคาร การสร้างรถราง การสร้างทางรถไฟ ฯลฯ เป็นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและการคมนาคม การสื่อสารเพื่อเสริมนโยบายการบริหาร
 8. การปฏิรูปนโยบายการบริหารและการจัดตั้งสถาบันการบริหารแบบทันสมัยขึ้นมา นโยบายรวมศูนย์อำนาจเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปฏิรูปทางการเมืองและการปกครอง นโยบายการสร้างสถาบันราชการเปลี่ยนจากระบบจตุสดมภ์มาเป็น 12 กระทรวง ตามแบบการบริหารของตะวันตกเช่นการสร้างอำนาจรัฐโดยกระทรวงมหาดไทย สร้างชาติโดนอาศัยกระทรวงธรรมการ สร้างองค์กรทหารกระทำโดยกระทรวงกลาโหม ปรับปรุงการคลังและภาษีโดยกระทรวงการคลัง ปรับปรุงกฎหมายและการศาลผ่านกระทรวงยุติธรรม การปฏิรูปการสื่อสารการคมนาคมโดยผ่านกระทรวงโยธาธิการ เป็นต้น
- นับเป็นความโชคดีของสยามประเทศที่มีพระมหากษัตริย์ที่ทรงเล็งเห็นการณ์ไกลเห็นประโยชน์ชาติบ้านเมือง จึงทุ่มเททั้งพลังกาย พลังใจ พลังสติปัญญาในการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยไปสู่รัฐชาติสยามแต่การเปลี่ยนแปลงย่อมมีผลกระทบต่อผลประโยชน์หรือนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอื่นๆทั้งในระยะสั้นและระยะยาว
- การปฏิรูปของรัชกาลที่ 5 เมื่อประเมินและวิเคราะห์จากประเด็นแนวทางการปฏิรูปประเทศแล้วสรุปได้ดังนี้²⁰
1. การสร้างรัฐชาติแบบสมัยใหม่
 2. การพัฒนาให้เกิดความทันสมัยในด้านต่างๆเพื่อให้สยามเป็นสังคมสมัยใหม่
 3. การพัฒนาการบริหารและการเมือง บรรยากาศทางการเมืองและปฏิภิกิริยาโต้ตอบ

²⁰ ลิขิต ธีรเวคิน. อ่างแล้ว, หน้า 105

การปฏิรูปในสมัยรัชกาลที่ 5 แบบค่อยเป็นค่อยไปนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีการรวมอำนาจการปกครองจากนครรัฐล้านนาไว้ที่ส่วนกลาง โดยเข้าไปควบคุมกิจการภายในของประเทศราชในนครรัฐล้านนามีการผนวกเอานครรัฐต่างๆในล้านนาเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของสยามถือเป็นการสิ้นสุดการปกครองแบบประเทศราชและจัดตั้งการปกครองแบบเทศาภิบาลขึ้นแทน มีการส่งข้าหลวงเทศาภิบาลจากกรุงเทพฯซึ่งเป็นรัฐบาลกลางไปปกครองและขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย การรวบอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางในระบบมณฑลเทศาภิบาลที่จัดตั้งขึ้นถือเป็นการจัดตั้งรัฐชาติอำนาจรวมศูนย์ที่พระมหากษัตริย์ได้บรรลุเป้าหมายในเวลาต่อมา ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบรัฐศักดินา สู่ความเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชที่สมบูรณ์แบบที่สุดในสมัยรัชกาลที่ 5²¹

การนิยามความหมายของ “ชาติสยาม” หรือ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” เกิดขึ้นอย่างชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อตอบสนองระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เกิดขึ้นใหม่ การรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจเหนือประชาชนทุกท้องถิ่นอย่างเท่าเทียมกันภายใต้การปกครองของพระองค์รวมทั้งมีความเชื่อมั่นด้วยว่าระเบียบ ความมั่นคง ความสุข และความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองเกิดจากพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์นั้นจะส่งผลให้คนทุกชั้นทุกส่วนของประเทศได้รับผลดีเสมอหน้ากันและเมื่อใดก็ตามที่มีเหตุดีและเหตุร้ายเกิดขึ้นแก่คนในชั้นใดชั้นหนึ่งหรือท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งก็จะส่งผลกระทบต่อคนอื่น ๆ ในประเทศโดยตรงหรือโดยอ้อมทุกคนจึงอยู่ภายใต้พระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ร่วมกันโดยพระองค์จะทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองและทรงแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้คนทั้งปวงในบ้านเมืองได้รับความยุติธรรมและอยู่เย็นเป็นสุขตามควรแก่อัตภาพ ส่วนคนทั้งปวงก็ควรทำหน้าที่ตามชั้นหรือตามสถานภาพของตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริตจนเต็มกำลังความสามารถรวมทั้งประพฤติตนตามหลักศีลธรรมของศาสนา

นอกจากนี้แล้วการนิยาม “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ยังมีความสำคัญต่อการอ้างสิทธิเหนือดินแดนต่าง ๆ ที่กำลังถูกแย่งชิงระหว่างประเทศสยามระหว่างประเทศสยามกับมหาอำนาจชาติตะวันตกดังจะเห็นได้จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์พระราชปรารภเรื่องพระพุทธชินราชใน พ.ศ.2444 (ค.ศ.1901) เพื่อเน้นว่าล้านนาเป็นไทยโดยทรงสถาปนาชื่อของอาณาจักรนี้ว่า “ล้านนาไทย” เพื่อป้องกันมิให้อังกฤษอ้างสิทธิเหนือล้านนาซึ่งอังกฤษมีผลประโยชน์มหาศาลจากป่าไม้ ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องวัดสมอราย ในปี พ.ศ.2451(ค.ศ.1908) เพื่อเน้นว่าการใช้ภาษาขอมและการมีสถาปัตยกรรมแบบเขมรในดินแดนประเทศสยามนั้นมีได้หมายความว่าดินแดนประเทศสยามเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรเขมรที่ฝรั่งเศสจะสามารถเข้ามาอ้างสิทธิในการครอบครองได้ เมื่ออังกฤษพยายามอ้างสิทธิเหนืออนราธิวาสในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของมลายูพระองค์ก็ทรงทักท้วงด้วยการแสดงเหตุผลว่าศิลปะในวัดชลธาราสিংเหเป็นแบบไทยและวัดนี้ก็เป็นที่ของพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติสยามอนราธิวาสจึงควรเป็นของประเทศสยามซึ่งอังกฤษก็ยอมรับเหตุผลดังกล่าวนี้ และกำหนดเส้นแบ่งเขตแดนใหม่โดยใช้แม่น้ำโกลกเป็นเส้นแบ่งเขตแดนเห็นได้ชัดว่าการสร้าง

²¹ กุลลดา เกษบุญชูมิต, อ้างแล้ว, หน้า 4-5.

ความหมายของ“ชาติสยาม” หรือ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” มีความสำคัญต่อการสถาปนาพระราชอำนาจเหนือดินแดนต่าง ๆ ในยุคแห่งการสถาปนารัฐสมัยใหม่มีเส้นเขตแดนชัดเจนตายตัว²²

จากที่กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของสยามจนเป็นที่ยอมรับของชาติตะวันตกและนครน่านเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ 5 อย่างไรนั้นจำเป็นต้องให้ทราบถึงการปกครองนครน่านตั้งแต่เริ่มต้นเพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงแต่ละห้วงตามลำดับสำหรับความเป็นมาของนครน่านหรือนันทบุรีศรีนครน่าน ซึ่งนครน่านมีการแบ่งออกเป็น 4 ระยะเวลาคือ ระยะเวลาแรกสร้างเมืองวรรณคร หรือเมืองบัว ระยะเวลา 2 ขึ้นกับอาณาจักรล้านนา ระยะเวลา 3 ขึ้นกับพม่า และระยะเวลาที่ 4 ขึ้นกับรัตนโกสินทร์ นครน่านมีความสัมพันธ์กับล้านนาและรับศิลปะวัฒนธรรมแบบล้านนาและสุโขทัย มาไม่น้อยดังนั้นการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทางด้านการเมือง การปกครองหรือด้านอื่น ๆ ของสยามต่อหัวเมืองล้านนาย่อมส่งผลกระทบต่อนครน่านไปด้วยเช่นกัน ดังนั้น นครน่าน จึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญต่อการสร้างรัฐสมัยใหม่ของ รัชกาลที่ 5 ที่ประสงค์รวมประเทศราชในหัวเมืองต่าง ๆ เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยามเพื่อป้องกันการอ้างสิทธิ์ของชาติตะวันตกที่ล่าอาณานิคมในเอเชียอาคเนย์ดังนั้นนครน่านจึงมีความสำคัญต่อการสร้างรัฐสมัยใหม่ของรัชกาลที่ 5 และยังทำให้สายตาของชาวต่างประเทศในยุคนั้นมีมุมมองพระเจ้าล้านนาในทางที่ดีต่อการรักษาความมั่นคงในภูมิภาคของล้านนา และของสยามด้วย

ผู้เขียนมีมุมมองการสร้างรัฐ-ชาติ หรือรัฐสมัยใหม่สมัยรัชกาลที่ 5 เกี่ยวกับนครน่านและนครรัฐในล้านนา มองได้สองมุมคือการที่สยามเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับนครน่านและนครรัฐในล้านนาอื่น ๆ เพื่อช่วยเหลือปกป้องคุ้มครองการคุกคามของชาติตะวันตกโดยส่งผู้แทนจากส่วนกลางมาเป็นข้าหลวงช่วยเหลือ และอีกมุมมองหนึ่งคือสยามขอรับการสนับสนุนกำลังพลและการส่งกำลังบำรุงด้านการส่งเสบียงจากนครน่านเพื่อช่วยเหลือกิจการทัพของสยามด้วย อย่างไรก็ตามสยามจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อสัมพันธภาพทั้งภายในของสยามกับนครน่านและนครรัฐล้านนากับสัมพันธภาพทางอำนาจภายนอกของชาติมหาอำนาจชาติตะวันตกอย่างอังกฤษ เพราะทฤษฎีพลังกำลัง (Theory of Force) อังกฤษเป็นบทบาทสำคัญในการขีดการสร้างสรรค์รัฐสมัยใหม่ของรัชกาลที่ 5 จากรัฐศักดินามาเป็นรัฐรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่พระมหากษัตริย์ส่วนกลางหรือเรียกว่ารัฐสมบูรณาญาสิทธิราช

กรอบแนวความคิด

ผู้เขียนได้นำกรอบแนวความคิดโดยใช้แนวคิดทฤษฎีวิวัฒนาการ (evolution theory) ทฤษฎีนี้พยายามใช้ประวัติศาสตร์การพัฒนาของมนุษย์เข้ามาประกอบ โดยทฤษฎีนี้แบ่งขั้นของการวิวัฒนาการออกเป็นหลายระดับ ตั้งแต่ระดับเล็กสุดไปจนถึงระดับใหญ่ที่สุด โดยเริ่มจากการเป็น เครือญาติหรือครอบครัว (family) วิวัฒนาการไปเป็น ชนเผ่า(tribe) นครรัฐ(city state) จักรวรรดิ(empire) ระบบศักดินา (Feudalism) และเป็น รัฐชาติ(nation state)ในปัจจุบันตามลำดับ โดยเชื่อว่าท้ายที่สุดแล้วก็จะกลายเป็น รัฐโลก(world state) ซึ่งหมายถึงการสลายรัฐ ประชาชนทั้งหมดทั่วโลกอยู่ภายใต้การปกครองเดียวกัน และใช้

²² สายชล สัตยานุรักษ์. 10 ปัญญาชนสยาม. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊ก, 2557), หน้า 16-17

ทฤษฎีพลังกำลัง (Theory of Force) ซึ่งเชื่อว่ารัฐเกิดขึ้นจากการยึดครองและการใช้กำลังบังคับ ทฤษฎีนี้เองที่นำไปสู่ความเชื่อในเรื่อง ชาตินิยม และความคิดที่ว่า รัฐคืออำนาจ ซึ่งอยู่เหนือศีลธรรมทั้งปวงทฤษฎีนี้เชื่อว่า รัฐเกิดขึ้นจากการยึดครองและการใช้อำนาจบังคับ คือ เมื่อหลายหมื่นปีมาแล้วเชื่อกันว่า มนุษย์เป็นพวกเร่ร่อน พวกหนึ่งมีความดุร้าย ก้าวร้าว ในสมัยนั้นจึงมีการรุกรานกันระหว่างพวก เพื่อแย่งผลประโยชน์ต่าง ๆ และอำนาจการปกครอง พวกที่ได้ชัยชนะก็จะเข้าครองดินแดนที่อุดมสมบูรณ์และรวบรวมเอาพวกที่แพ้มาอยู่ในการปกครองของพวกเขา ออกกระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ มาเพื่อให้คนที่แพ้ปฏิบัติไปตามความต้องการของตนและตั้งตนเป็นนาย เป็นผู้มีโอกาสพิเศษต่าง ๆ ที่เรียกว่า อภิสิทธิ์ชน การรวมตัวโดยใช้อำนาจบังคับดังกล่าวนี้ในระยะแรก ๆ อาจมีขอบเขตแคบ ๆ ผู้คนจำนวนไม่มากนัก คืออาจเป็นเพียงเผ่าชนเท่านั้น ผู้ชนะจะกลายเป็นหัวหน้าเผ่า แต่เมื่อรวบรวมเอาหลายต่อหลายเผ่ามารวมกลุ่มกันขึ้น ความเติบโตของอาณาเขตและจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นจนเกิดเป็นองค์กรทางการเมืองที่เรียกว่า “รัฐ” หรือ “ประเทศ” มีการปกครองควบคุมอย่างเป็นระบบตามลัทธิการเมืองนั้น ๆ ขึ้น การเกิดของรัฐโดยวิธีทฤษฎีนี้บางนักปราชญ์เรียกว่า ทฤษฎีแสนยานุภาพ เพราะเป็นการใช้กำลังเข้ายึดครองกลุ่มชนที่อ่อนแอกว่า มีนักรัฐศาสตร์จำนวนไม่น้อยเห็นว่าการใช้แสนยานุภาพของรัฐเป็นสิ่งจำเป็นในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ลัทธิชาตินิยมได้มีอิทธิพลแผ่ขยายไปทั่วภาคพื้นยุโรป เจ้าลัทธิในเยอรมนีถือว่าแสนยานุภาพเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับรัฐ และถ่อมตัวว่ากำลังได้สร้างความชอบธรรม (Might Made-right) และอำนาจคือ ความยุติธรรม เพราะฉะนั้นเผ่าชนที่มีแสนยานุภาพที่เข้มแข็งคือเผ่าชนที่ดีที่สุด สามารถเข้าครอบครองควบคุมเผ่าอื่น ๆ จนทำให้เกิดรัฐขึ้นมา และใช้แนวคิดแบบลัทธิจักรวรรดินิยม (Imperialism) เป็นแนวความคิดของชาติมหาอำนาจในยุโรปที่จะขยายอำนาจ และอิทธิพลของตนเข้าครอบครองดินแดนที่ล้าหลังและด้อยความเจริญในทวีปต่าง ๆ เพื่อแสวงผลประโยชน์ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ เช่น แหล่งวัตถุดิบ และตลาดระบายสินค้าชาวยุโรปเข้ายึดครองดินแดนของชนชาติต่าง ๆ ในรูปของการล่าอาณานิคม (Colonization)

บทสรุป

การปกครองของนครน่าน ซึ่งมีความสำคัญต่อยุทธศาสตร์สำคัญในการสร้างรัฐสมัยใหม่ของ รัชกาลที่ 5 โดยศึกษาปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกตลอดจนกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ที่มีผลทางการเมืองต่อสยามในการสร้างรัฐสมัยใหม่หรือรัฐ-ชาติ และศึกษาปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกตลอดจนกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ที่มีผลทางการเมืองต่อนครน่านและนครรัฐในล้านนา ในการควบรวมกับสยามรวมถึงศึกษาประวัติศาสตร์ล้านนากรณีของนันทบุรีศรีนครน่านในสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ.2411-2453 (ค.ศ.1868-1910) ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่สามารถอธิบายการเมืองการปกครองของสยามในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนั้นตลอดจนบทบาทของชาติมหาอำนาจชาติตะวันตกคืออังกฤษ และฝรั่งเศส อันเป็นปัจจัยภายนอกของสยามที่มีส่วนกดดันให้สยามเร่งสร้างรัฐสมัยใหม่หรือสร้างรัฐ-ชาติ ของสยามและมีส่วนช่วยเหลือรัชกาลที่ 5 ในการชิงอำนาจจากกลุ่มการเมืองภายในของบรรดาเหล่าขุนนางที่ทรงอำนาจในขณะนั้นรวมถึงกลุ่มพ่อค้า และกลุ่มศาสนา อันเป็นปัจจัยภายใน นอกจากนี้แล้วยังมองสยามในฐานะที่เป็นปัจจัยภายนอกของนครน่านและนครรัฐในล้านนาที่ร่วมกับอังกฤษ

ควบรวมนครน่านและนครรัฐล้านนาเข้ากับรัฐสยามสมัยใหม่หรือรัฐ-ชาติ ของสยาม แต่อย่างไรก็ตามในการยกเลิกการใช้กฎหมายอาณาจักรหลักคำในนครน่านหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2435 ถือได้ว่ายอมรับกฎหมายของรัตนโกสินทร์และถือว่าเป็นการยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองแบบรัฐจารีตของนครน่าน คือการปกครองแบบเครือญาตินั่นคือผลประโยชน์ทางการค้าระหว่างประเทศต้องยอมรับการกำหนดจากส่วนกลางและการแต่งตั้งผู้สืบทอดการปกครองต้องได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลส่วนกลาง อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นผลมาจากการขยายอิทธิพลล่าอาณานิคมของอังกฤษโดยเข้าไปครอบงำพื้นที่ประเทศต่าง ๆ ของโลกโดยมีแผนที่เป็นเครื่องมือของอำนาจก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งโลกจึงถือวาระบบความสัมพันธ์สมัยใหม่ได้เกิดขึ้น ดังนั้นรัฐสยามเดิมและรัฐอิสระน้อยใหญ่ต่างก็เป็นรัฐจารีตหรือรัฐโบราณหรือรัฐศักดินา จึงได้รับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงอันมหาศาลของโลกจากอิทธิพลของชาติตะวันตกตั้งนั้นสยามต้องเปลี่ยนแปลงให้เป็นรัฐสมัยใหม่แบบชาติตะวันตกจึงทำให้เมืองประเทศราชหรือรัฐที่ยอมขึ้นกับสยามและมณฑลต่าง ๆ ของรัตนโกสินทร์ต้องปรับตัวให้มีรูปแบบการปกครองตามสยามแบบค่อยเป็นค่อยไปจนเข้าสู่การเป็นรัฐสมัยในรัชกาลที่ 5 และส่งผลให้ชาติตะวันตกยอมรับผลทำให้สยามรอดพ้นจากการเป็นรัฐอาณานิคมของชาติตะวันตกที่นำความภาคภูมิใจจนถึงอนุชนรุ่นหลังตราบทุกวันนี้

บรรณานุกรม

- กุลลดา เกษบุญชูมีดี. สนธิสัญญาเบาว์ริงและการปฏิวัติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ไกรฤกษ์ นานา. สยามประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2556.
- โกวิท วงศ์สุวรรณ. การเมืองการปกครอง:หลายมิติ. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2547.
- เทิดพงษ์ คงจันทร์. การเมืองเรื่องสถาปนาพระจอมเกล้าฯ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2547.
- ธนาสุภะ รัตนาภิน. เอเชียอาคเนย์:พัฒนาการเมืองและการต่างประเทศ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2555.
- บัญชา แก้วเกตุทอง. การปฏิรูปการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2522.
- ลิขิต ธีรเวคิน. วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.
- สายชล สัตยานุรักษ์. 10 ปัญญาชนสยาม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊ก, 2557.
- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2552.
- Craig J. Reynold. Buddhist Cosmography in Thai History,with Special Reference to ineteenth-Century Culture Change.Journal of Asian Studies 35.2,1976.
- D.G.E.Hall. A History of Southeast Asia.New York:St.Martin's Press Inc, 1955.
- Vella,W.F. Siam Under Rama III 1824-1851.New York: J.J.Augustin Incorporated Publisher, 1957
- W.A. Graham. Siam.2 Vols.London:The De La More Press,Alexander Morning Ltd. 19

ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน
สังกัด กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์
Morale in the Performance of Commissioned Police Officers under
the Nakhon Sawan Provincial Police Division

ปรีดี กิตติวัฒนากุล
นักศึกษาลัทธิรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัด กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ และเพื่อเปรียบเทียบระดับขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน จำแนกตาม อายุ และประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน

ผลการศึกษาพบว่า

1. ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัด กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก
2. ผลการเปรียบเทียบขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัด กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ เมื่อจำแนกตามอายุ และ ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

คำสำคัญ: ขวัญกำลังใจ

Abstract

The purposes of this study were to investigate the morale of police officers in Nakhon Sawan Provincial Police Division and to compare the morale of the work by age and experience.

The results showed as follows:

1. Overall, the morale of non-commissioned police officers under Nakhon Sawan Provincial Police Division was at a high level.
2. The results of the comparison of morale in the performance of non-commissioned police officers under Nakhon Sawan Provincial Police Division revealed that when classified by age and work experience, there were significant differences at the .05 level.

Keywords: Morale

บทนำ

ในยุคที่ต้องสร้างความได้เปรียบในการดำเนินงานขององค์กร หน่วยงานภาครัฐและเอกชนต่าง ๆ ต่างนำเสนอภาพลักษณ์ขององค์กรผ่านสื่อต่าง ๆ เนื่องจากมีความสำคัญต่อการสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่องค์กร ดังนั้นบุคลากรที่อยู่ในองค์กรถือว่าเป็นผู้สร้างภาพลักษณ์ให้กับองค์กรได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะพฤติกรรมที่บุคลากรในองค์กรแสดงออก เช่น ความมีวินัย การปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร¹

กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ เป็นหน่วยงานในสังกัดของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ รับผิดชอบพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ มีหน่วยงานและสถานีดำรวจในความรับผิดชอบ ประกอบด้วยกลุ่มงาน จำนวน 3 กลุ่มงาน และสถานีดำรวจภูธร จำนวน 23 สถานี ซึ่งแต่ละหน่วยงานมีความแตกต่างเกี่ยวกับลักษณะการปฏิบัติงาน และบริบทของชุมชนแต่ละพื้นที่ในความรับผิดชอบ นอกจากนี้ภารกิจในการดูแลรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบแล้ว ยังมีภารกิจในการสนับสนุนการควบคุมฝูงชนในพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งกำลังพลหลักในการปฏิบัติหน้าที่ดูแลประชาชนอย่างใกล้ชิด ได้แก่ ข้าราชการตำรวจชั้นประทวน ซึ่งเป็นกำลังพลส่วนใหญ่และถือเป็นกำลังพลหลักของ กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งมีภารกิจหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมและชุมชนอย่างกว้างขวาง ต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบและมีความเสี่ยงต่ออันตรายในการดูแลรักษาความปลอดภัยให้กับประชาชน

จากที่มาและความสำคัญของปัญหาผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงขวัญกำลังใจของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติงานเพื่อหาแนวทางมาใช้เป็นข้อมูลประกอบในการเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้กับข้าราชการตำรวจชั้นประทวนให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

ในการศึกษครั้งนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้

๑. เพื่อศึกษา ระดับขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์

๒. เพื่อเปรียบเทียบ ระดับขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตาม อายุ และประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน

ขอบเขตของการศึกษา

๑. **ด้านเนื้อหา** ศึกษาขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ 6 ด้าน

¹ สุภาวดี ขุนทองจันทร์, การบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างบูรณาการ, (กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น, 2559), หน้า 17.

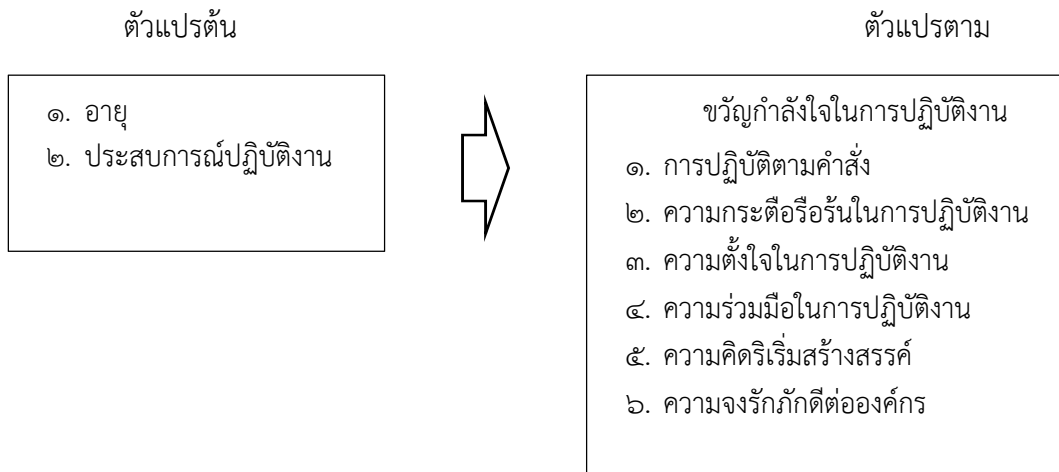
๒. **ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง** ประชากร คือ ข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัด กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 1,222 คน และกลุ่มตัวอย่างคือ ข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัด กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 302 คน

๓. **ด้านตัวแปรที่ศึกษา**

3.1 **ตัวแปรอิสระ (Independent Variables)** ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งได้จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องและผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐาน

3.2 **ตัวแปรตาม (Variables)** ความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน ที่แสดงออกทางพฤติกรรมในรูปแบบต่าง ๆ 6 ด้าน

กรอบแนวคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ประชากร และ กลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ที่ใช้ในการศึกษา คือ ข้าราชการตำรวจชั้นประทวนในสังกัด กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 1,222 คน กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษา จำนวน 302 คน ซึ่งได้มา โดยการคำนวณด้วยสูตรของ Taro Yamane ²

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ส่วน

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

² พชรินยา จันทวโร, “ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดสระแก้ว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 7”. *วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา)*, 2557.

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัด กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ 6 ด้าน

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาขวัญกำลังใจการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัด กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์

๓. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือและหาคุณภาพของเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือเพื่อที่จะนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือตามลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

3.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบ แนวคิด วัตถุประสงค์ ประชากรและเครื่องมือในการศึกษา

3.2 สร้างเครื่องมือเพื่อการศึกษาตามกรอบแนวคิด

3.3 นำเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อขอความเห็นชอบ และตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา ภาษา สาระสำคัญให้สอดคล้องกับจุดประสงค์และนิยามศัพท์

3.4 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้น ไปขอความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน พิจารณาความเที่ยงตรง

3.5 นำแบบสอบถามที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณา ตรวจสอบและให้คำแนะนำ ทำการแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อแก้ไขและปรับปรุงอีกครั้ง

3.6 นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ กับข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัด กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน

3.7 นำแบบสอบถามที่คัดเลือกไว้ไปหาค่าความเชื่อมั่น

3.8 ปรับปรุงแบบสอบถามให้เป็นเครื่องมือฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปเก็บข้อมูล

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ถึง ผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ เพื่อขออนุญาตในการดำเนินการเก็บข้อมูลภายในหน่วยงาน

4.2 ผู้ศึกษาจะดำเนินการแจกแบบสอบถามให้กลุ่มเป้าหมายด้วยตนเอง

4.3 เมื่อผู้ศึกษาได้รับแบบสอบถามครบจำนวน ตรวจสอบความถูกต้องและนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเป้าหมายจากแบบสอบถาม ในการศึกษาผู้ศึกษาอธิบายโดยใช้สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ผู้ศึกษาใช้ค่าความถี่ (Frequency) การวิเคราะห์ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน ผู้ศึกษาใช้ค่าร้อยละ (Percentage)

5.2 ข้อมูลเกี่ยวกับขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานที่แสดงให้เห็นถึงระดับขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวนในสังกัดกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ ของกลุ่มเป้าหมายที่เป็นแบบประมาณค่าวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาและเปรียบเทียบขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวนสังกัดกองบังคับการตำรวจภูธร จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตาม อายุ และประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน อภิปรายผลการศึกษา ดังนี้

๑. ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัด กองบังคับการตำรวจภูธร จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการปฏิบัติตามคำสั่ง และด้านความจงรักภักดีต่อองค์กร อยู่ในระดับมากที่สุด และด้านความตั้งใจในการปฏิบัติงาน ด้านความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน ด้านความร่วมมือในการปฏิบัติงาน และด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ อยู่ในระดับมาก โดยอภิปรายผลขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัด กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์เป็นรายด้าน ดังนี้

1.1 ด้านการปฏิบัติตามคำสั่ง พบว่า ระดับขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นอกจากคำสั่งที่ผู้บังคับบัญชาสั่งการให้กับข้าราชการตำรวจชั้นประทวนใน สังกัด กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ ปฏิบัตินั้นเป็นไปตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ของกฎหมาย ยังมีวินัยของข้าราชการตำรวจมาควบคุม เพื่อให้การบริหารงานของผู้บังคับบัญชาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อวยชัย ศรีบุตรวงษ์³ ที่ได้ทำการศึกษา เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมและขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดอุดรธานี ก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างการบริหาร ผลการศึกษาพบว่า ด้านการรักษาวินัย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก

1.2 ด้านความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน พบว่าระดับขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธร จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ข้าราชการตำรวจชั้นประทวนสังกัด กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ ได้รับการอบรมเพิ่มเติมความรู้พัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาทำให้การปฏิบัติงานเกิดความคล่องแคล่วทำให้เกิดความรู้สึกลอยลางที่จะทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กัลยรัศมี ทิณรัตน์⁴ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องผลกระทบของการบริหารค่าตอบแทนที่มีต่อความกระตือรือร้นในการทำงานของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ผลการศึกษาพบว่าด้านความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก

³ อวยชัย ศรีบุตรวงษ์, “การศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมและขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน ของข้าราชการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดอุดรธานี ก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างบริหาร”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 2547).

⁴ กัลยรัศมี ทิณรัตน์. “ผลกระทบของการบริหารค่าตอบแทนที่มีต่อความกระตือรือร้นในการทำงานของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี วิทยาเขตกาฬสินธุ์, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี วิทยาเขตกาฬสินธุ์, 2557).

1.3 ด้านความตั้งใจในการปฏิบัติงาน พบว่า ระดับขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธร จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวนได้รับโอกาสในการแสดงความรู้ความสามารถของตนเองในการปฏิบัติงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยสิทธิ์ เลิศภิญโญชัยถาวร⁵ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศองค์การกับความตั้งใจในการทำงานของพนักงาน ผลการศึกษาพบว่า ด้านความตั้งใจในการทำงาน อยู่ในระดับสูง

1.4 ด้านความร่วมมือในการปฏิบัติงาน พบว่า ระดับขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัด กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าข้าราชการตำรวจชั้นประทวนมีการช่วยเหลือกันในการทำงานและเมื่อเกิดปัญหาระหว่างการทำงานก็สามารถให้คำแนะนำซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุทิน นวัต⁶ (2552) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของพนักงานส่วนท้องถิ่นในเขต อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่า ด้านความร่วมมือกันของผู้ปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน

1.5 ด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ พบว่า ระดับขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัด กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าข้าราชการตำรวจจังหวัดนครสวรรค์ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในการปฏิบัติงานสามารถคิดหาวิธีในการแก้ไขปัญหาและสามารถหาอุปกรณ์มาใช้ในการปฏิบัติงานความเป็นตัวของตัวเองในการปฏิบัติงาน ทันท่อปัญหาที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน และกล้าได้กล้าเสียในการปฏิบัติงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัชรภรณ์ สมัครการ (2555) ที่ได้ศึกษาเรื่องขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของพนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเขต 3 (ภาคเหนือ) จังหวัดลพบุรี ด้านลักษณะงานที่สร้างสรรค์และท้าทาย มีระดับขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับปานกลาง

1.6 ด้านความจงรักภักดีต่อองค์กร พบว่า ระดับขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธร จังหวัดนครสวรรค์ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ มีความภาคภูมิใจในอาชีพตำรวจจึงทำให้มีความเต็มใจที่จะปฏิบัติงานอยู่ในองค์กรแม้จะเกิดปัญหาขึ้นก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปริญญา ไชยพันธ์ (2554) ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของพนักงานธนาคารพัฒนาวิสาหกิจ

⁵ ปิยสิทธิ์ เลิศภิญโญชัยถาวร, “ความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศองค์การกับความตั้งใจในการทำงานของพนักงาน”. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ บัณฑิตวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 2554).

⁶ สุทิน นวัต, “ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของพนักงานส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอทองผาภูมิจังหวัดกาญจนบุรี”. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552).

ขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักงานใหญ่ (กรุงเทพมหานคร) ด้านความจรรักษ์กิติต่อองค์กร พนักงานธนาคาร SMEs มีระดับขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก

๒. ผลการเปรียบเทียบระดับขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธร จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตาม อายุ และประสบการณ์ในการทำงาน รายละเอียดดังนี้

2.1 ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวนสังกัดกองบังคับการตำรวจภูธร จังหวัดนครสวรรค์ มีความแตกต่างกันเมื่อจำแนกตามอายุ โดยข้าราชการตำรวจชั้นประทวนที่มีอายุไม่เกิน 20 ปี มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานที่แตกต่างจากข้าราชการตำรวจชั้นประทวนที่มีอายุ 21-30 ปีขึ้นไป ข้าราชการตำรวจชั้นประทวนที่มีอายุ 21-30 ปี มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานที่แตกต่างจากข้าราชการตำรวจชั้นประทวนที่มีอายุ 31-40 ปี มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานที่แตกต่างจากข้าราชการตำรวจชั้นประทวนที่มีอายุ 41-50 ปี มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานที่แตกต่างจากข้าราชการตำรวจชั้นประทวนที่มีอายุ 51 ปีขึ้นไป และข้าราชการตำรวจชั้นประทวนที่มีอายุไม่เกิน 21-30 ปี มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานที่แตกต่างจากข้าราชการตำรวจชั้นประทวนที่มีอายุ 31-40 ปี มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานที่แตกต่างจากข้าราชการตำรวจชั้นประทวนที่มีอายุ 41-50 ปี มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานที่แตกต่างจากข้าราชการตำรวจชั้นประทวนที่มีอายุ 51 ปีขึ้นไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ข้าราชการตำรวจที่มีอายุมาก จะมีทักษะความรู้ความเข้าใจในกระบวนการทำงานในอาชีพตำรวจมากกว่า ข้าราชการตำรวจที่มีอายุน้อย ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ กมลกาญจน์ สังขปริษา⁷ ได้ทำการศึกษา เรื่อง ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน) ผลการศึกษาพบว่า พนักงานบริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน) ที่มีอายุต่างกัน มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานต่างกัน และ สอดคล้องกับการศึกษาของ กฤตภาส พุงไมตรีจิตต์⁸ ได้ทำการศึกษา เรื่อง ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของพนักงานฝ่ายที่เดินการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า พนักงานฝ่ายที่เดินการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ที่มีอายุต่างกัน มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานต่างกัน

2.2 ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัด กองบังคับการตำรวจภูธร จังหวัดนครสวรรค์ มีความแตกต่างกันเมื่อจำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน โดยข้าราชการตำรวจชั้นประทวนที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานไม่เกิน 5 ปี มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานที่แตกต่างจากข้าราชการตำรวจชั้นประทวนที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน 26 ปีขึ้นไป ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน 6-10 ปี มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานที่แตกต่างจากข้าราชการตำรวจชั้นประทวนที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน 26 ปีขึ้นไป ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน 11-15 ปี มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานที่แตกต่างจากข้าราชการตำรวจชั้นประทวน ที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน 26 ปีขึ้นไป ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน 16-20 ปี มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานที่แตกต่างจากข้าราชการตำรวจชั้นประทวนที่มีประสบการณ์ในการ

⁷ กมลกาญจน์ สังขปริษา, “ขวัญกำลังใจของพนักงาน บริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน)”, สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549).

⁸ กฤตภาส พุงไมตรี, “ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของพนักงานฝ่ายที่เดินการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย”, สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2553).

ปฏิบัติงาน 26 ปีขึ้นไป และประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน 20-25 ปี มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานที่แตกต่างจากข้าราชการตำรวจชั้นประทวนที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน 36 ปีขึ้นไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าข้าราชการตำรวจชั้นประทวนที่มีประสบการณ์ในการทำงานมากจะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ได้รับการฝึกทบทวนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ อุดลย์ สุขจิต (2552) ได้ทำการศึกษาเรื่องพฤติกรรมผู้นำที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจสายงานป้องกันและปราบปรามในสังกัดตำรวจภูธรจังหวัดจันทบุรี ที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานต่างกัน มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานต่างกัน กฤตภาส พุ่งไมตรีจิตต์⁹ และได้ทำการศึกษา เรื่อง ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของพนักงานฝ่ายที่เดินการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า พนักงานฝ่ายที่เดินการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานต่างกัน มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑. ด้านการปฏิบัติตามคำสั่ง

ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ ด้านการปฏิบัติตามคำสั่งอยู่ในระดับมากที่สุด แต่หากพิจารณาจากค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดเรียงจากน้อยไปหามาก การปฏิบัติงานตามคำสั่งผู้บังคับบัญชา การปฏิบัติงานตามกฎหมาย และระเบียบ ของทางราชการ ดังนั้นผู้ศึกษาเห็นว่าในการปฏิบัติงานตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชานั้นควรควบคุมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายและระเบียบมากขึ้น

๒. ด้านความกระตือรือร้นในการทำงาน

ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ ด้านความกระตือรือร้นในการทำงานอยู่ในระดับมาก แต่หากพิจารณาจากค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดเรียงจากน้อยไปหามาก 3 ลำดับ คือ มาปฏิบัติหน้าที่ก่อนเวลา ปฏิบัติงานตามแผนงานที่กำหนดไว้ ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างมีความสุข ดังนั้นผู้ศึกษาเห็นว่าควรมีการมาเตรียมความพร้อมก่อนการออกปฏิบัติหน้าที่ มีการวางแผนการปฏิบัติอย่างชัดเจนเพื่อให้ทุกคนเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน และสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีความสุข

๓. ด้านความตั้งใจในการทำงาน

ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ ด้านความตั้งใจในการทำงาน อยู่ในระดับมาก แต่หากพิจารณาจากค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดเรียงจากน้อยไปหามาก 3 ลำดับ คือ ภารกิจที่ปฏิบัติงานอยู่ยังดำเนินการไม่เสร็จสิ้นก็ยังคงอยู่ปฏิบัติหน้าที่ถึงจะหมดเวลาการปฏิบัติงาน ใช้ทักษะความรู้ความสามารถในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ขณะปฏิบัติงานเกิดอุปสรรค

⁹ กฤตภาส พุ่งไมตรี, อ้างแล้ว.

หรือปัญหาขึ้นก็ยังคงปฏิบัติงานจนสำเร็จ ดังนั้นผู้ศึกษาเห็นควรให้มีการฝึกอบรมเพิ่มศักยภาพในการปฏิบัติงานให้กับข้าราชการตำรวจชั้นประทวนเพิ่มเติม

๔. ด้านความร่วมมือในการทำงาน

ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ ด้านความร่วมมือในการทำงาน อยู่ในระดับมาก แต่หากพิจารณาจากค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดเรียงจากน้อยไปหามาก 3 ลำดับ คือ กระตุ้นเพื่อนร่วมงานเมื่องานที่ปฏิบัติเกิดความล่าช้า แลกเปลี่ยนข้อมูลจากการปฏิบัติงานซึ่งกันและกันระหว่างเพื่อนร่วมงาน มีความไว้วางใจเพื่อนร่วมงานในปฏิบัติงานร่วมกันดังนั้นผู้ศึกษาเห็นควรจัดให้มีการทำกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของข้าราชการตำรวจชั้นประทวนเพื่อเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในหมู่คณะอีกทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันอีกด้วย

๕. ด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ ด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ อยู่ในระดับมาก แต่หากพิจารณาจากค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดเรียงจากน้อยไปหามาก 3 ลำดับ คือ สามารถคิดวางแผนในการปฏิบัติงานล่วงหน้า สามารถสังเคราะห์ความคิดเพื่อใช้ในการปฏิบัติงาน คิดหาวิธีแก้ไขปัญหาคด้วยแนวทางอย่างเป็นระบบ ดังนั้นผู้ศึกษาเห็นควรให้มีการเปิดโอกาสให้กับข้าราชการตำรวจชั้นประทวนในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามากยิ่งขึ้นในการปฏิบัติงาน

๖. ด้านความจงรักภักดีต่อองค์กร

ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ ด้านความจงรักภักดีต่อองค์กร อยู่ในระดับมาก แต่หากพิจารณาจากค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดเรียงจากน้อยไปหามาก 3 ลำดับ คือ ต้องการที่จะอยู่กับองค์กรแม้ว่าเกิดความขัดแย้งขึ้นภายในองค์กรโดยไม่คิดที่จะย้ายที่ทำงาน ยอมรับเป้าหมายขององค์กรและปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่องค์กรวางไว้ ปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ ดังนั้นผู้ศึกษาเห็นควรให้มีการปลูกจิตสำนึกการเป็นข้าราชการตำรวจเพิ่มเติม ลดความขัดแย้งภายในองค์กร เปิดโอกาสให้ข้าราชการตำรวจทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์

๒. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน สังกัด กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์

๓. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจชั้นสัญญาบัตร สังกัดกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์

บรรณานุกรม

- กมลกาญจน์ สังขปริษา, “ขวัญกำลังใจของพนักงาน บริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน)”. สารนิพนธ์บริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549.
- กฤตภาส พุ่งไมตรี, “ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของพนักงานฝ่ายที่ดินการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย”. สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2553.
- กัลยรัศมี ทิณรัตน์. “ผลกระทบของการบริหารค่าตอบแทนที่มีต่อความกระตือรือร้นในการทำงานของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตกาฬสินธุ์”. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตกาฬสินธุ์, 2557.
- ปิยสิทธิ์ เลิศภิญโญชัยถาวร, “ความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศองค์การกับความตั้งใจในการทำงานของพนักงาน”. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 2554.
- สุทิน นวัต, “ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของพนักงานส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอทองผาภูมิจังหวัดกาญจนบุรี”. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552.
- อวยชัย ศรีบุตรวงษ์, “การศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมและขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน ของข้าราชการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดอุดรธานี ก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างบริหาร”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ-อุดรธานี, 2547.

ความผูกพันต่อองค์กรของครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 1
Organizational Commitment of Private School Teachers and
Personnel under the Nakhon Sawan Primary Education
Service Area Office 1

นางสาวพัชรินทร์ คีรีเมฆ
นักศึกษาคณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเพื่อศึกษาระดับความผูกพันต่อองค์กรของครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 1 และเพื่อเปรียบเทียบความผูกพันต่อองค์กร จำแนกตาม อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน

ผลการศึกษาพบว่า

1. ความผูกพันต่อองค์กรของครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 1 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด
2. ผลเปรียบเทียบความผูกพันต่อองค์กรของครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 1 เมื่อจำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และระยะเวลาในการปฏิบัติงานมีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: ความผูกพัน, ครูและบุคลากร, โรงเรียนเอกชน

Abstract

The objectives of this research were to study the organizational commitment of teachers and private schools. Under the Nakhon Sawan Primary Education Service Area Office 1 and to compare organizational commitment by age, educational level Marital status Average income per month And time to work

The study indicated that

1. Organizational commitment of teachers and personnel in private schools. Under the jurisdiction of the Office of Nakhon Sawan Primary Education Area 1, the overall picture was at the highest level.

2. Comparison of organizational commitment of teachers and personnel in private schools. Under the Office of Nakhon Sawan Primary Education Service Area 1, classified by age Education Marital status Average income per month And time to work Different Statistically significant at the .05 level.

Keywords: Engagement, Teachers and Personnel, Private School

บทนำ

ปัจจุบันโลกของเรามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากและมีการพัฒนาความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดนิ่ง ทั้งในด้านการศึกษา ด้านเทคโนโลยีการสื่อสารนวัตกรรมต่าง ๆ เศรษฐกิจ การเมืองรวมไปถึงทางสังคม ความเป็นอยู่ของผู้คนทั่วไป ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันไปจากเดิมเป็นอย่างมาก²³² คือการศึกษาที่มีการเปลี่ยนแปลงและมีการพัฒนาอยู่ตลอด เพื่อให้ก้าวทันกับประเทศต่าง ๆ มีการแข่งขันกันเพิ่มมากขึ้น

สถาบันทางการศึกษา เป็นองค์การหนึ่งที่จะต้องคำนึงถึงการสร้างความผูกพันต่อองค์กรเป็นอย่างดี เป็นเพราะปัจจัยในด้านบุคลากร เป็นปัจจัยที่สำคัญและมีความสำคัญที่สุดในการจัดการศึกษาเนื่องจากระบบการบริหารการจัดการศึกษา จะต้องอาศัยบุคลากรเป็นผู้ถ่ายทอดเจตนารมณ์ ความรู้ ความสามารถ ขนบธรรมเนียม และประเพณีไปสู่เยาวชนที่เป็นอนาคตของสังคม และประเทศชาติต่อไป ความรู้ ความสามารถ ประสิทธิภาพ ต้องให้ความดูแลเอาใจใส่บุคลากร เพื่อเป็นการเสริมสร้างความมั่นคง ความพึงพอใจ ให้บุคลากรทำงานอย่างมีความสุข มีความจงรักภักดียึดมั่นและผูกพันกับองค์กร ชักจูงให้บุคลากรใช้ศักยภาพที่มีอยู่ มาร่วมปฏิบัติงาน เพื่อองค์กรได้อย่างเต็มที่ ให้ได้ประสิทธิภาพของงานและความก้าวหน้าขององค์กร

จากปัญหา การจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชน มีโรงเรียนเอกชน มากมายหลาย ประสบปัญหาที่สำคัญหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเลื่อนไหล เข้า ออกของบุคลากรครูของโรงเรียนเอกชน จึงมีผลต่อการเรียนการสอนขาดผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการสอนให้ความรู้เด็กอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาระดับความผูกพันต่อองค์กรของครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1

²³² ชูติกาญจน์ เปาหุย, “ความสุขในการทำงานของพยาบาล กรณีพยาบาลโรงพยาบาลศิริราช”, *ค้นคว้าอิสระ การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน*, (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553).

2. เพื่อเปรียบเทียบความผูกพันต่อองค์กรของครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1

ขอบเขตของการศึกษา

1. ด้านเนื้อหา ศึกษาความผูกพันต่อองค์กรของครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 มี 4 ด้าน

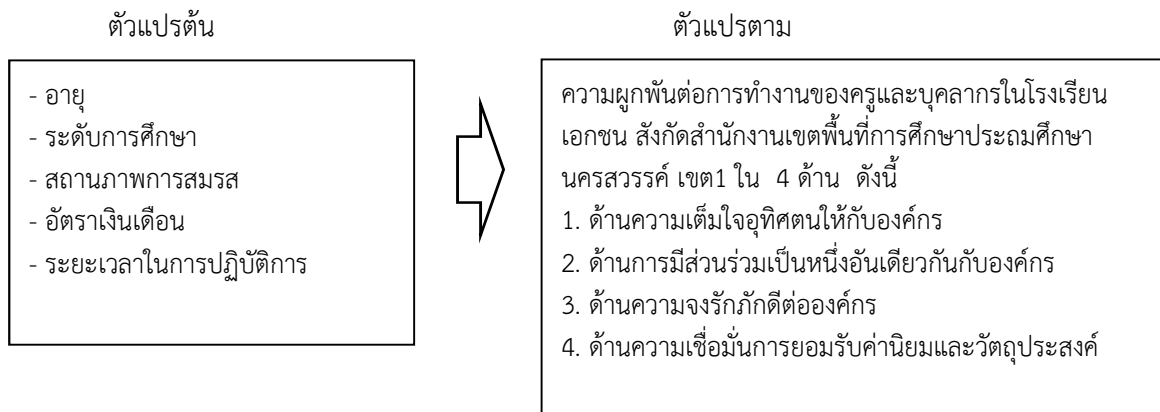
2. ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ครูและบุคลากร คือ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 จำนวน 1,150 คน และกลุ่มตัวอย่างคือ ครูและบุคลากร คือ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 จำนวน 297 คน

3. ด้านตัวแปรที่ศึกษา

3.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งได้จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องและผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐาน

3.2 ตัวแปรตาม (Variables) ความคิดเห็นของครูและบุคลากรที่มีความผูกพันต่อองค์กร ที่แสดงออกทางพฤติกรรมในรูปแบบต่าง ๆ 4 ด้าน

กรอบแนวคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

๖. ประชากร และ กลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ที่ใช้ในการศึกษา คือ ครูและบุคลากร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 จำนวน 1,150 คน กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษา จำนวน 297 คน ซึ่งได้มา โดยการคำนวณด้วยสูตรของ Taro Yamane

๗. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ส่วน

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามความผูกพันต่อองค์กรของครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 มี 4 ด้าน

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะ ความผูกพันต่อองค์กรของครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1

๘. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือและหาคุณภาพของเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือเพื่อที่จะนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือตามลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

3.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบ แนวคิด วัตถุประสงค์ ประชากรและเครื่องมือในการศึกษา

3.2 สร้างเครื่องมือเพื่อการศึกษาตามกรอบแนวคิด

3.3 นำเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อขอความเห็นชอบ และตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา ภาษา สาระสำคัญให้สอดคล้องกับจุดประสงค์และนิยามศัพท์

3.4 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้น ไปขอความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน พิจารณาความเที่ยงตรง

3.5 นำแบบสอบถามที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณา ตรวจสอบและให้คำแนะนำ ทำการแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อแก้ไขและปรับปรุงอีกครั้ง

3.6 นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ กับครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน

3.7 นำแบบสอบถามที่คัดเลือกไว้ไปหาค่าความเชื่อมั่น

3.8 ปรับปรุงแบบสอบถามให้เป็นเครื่องมือฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปเก็บข้อมูล

๙. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ถึงผู้อำนวยการโรงเรียนในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 เพื่อขออนุญาตในการดำเนินการเก็บข้อมูลภายในหน่วยงาน

4.2 ผู้ศึกษาจะดำเนินการแจกแบบสอบถามให้กลุ่มเป้าหมายด้วยตนเอง

4.3 เมื่อผู้ศึกษาได้รับแบบสอบถามครบจำนวน ตรวจสอบความถูกต้องและนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

๑๐. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเป้าหมายจากแบบสอบถาม ในการศึกษาผู้ศึกษาอธิบายโดยใช้สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ผู้ศึกษาใช้ค่าความถี่ (Frequency) การวิเคราะห์ความผูกพันต่อองค์กรของครูและบุคลากร ผู้ศึกษาใช้ค่าร้อยละ (Percentage)

5.2 ข้อมูลเกี่ยวกับความผูกพันต่อองค์กรของครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 ของกลุ่มเป้าหมายที่เป็นแบบประมาณค่าวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาและเปรียบเทียบความผูกพันต่อองค์กรของครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 จำแนกตาม อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส อัตราเงินเดือน และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน อภิปรายผลการศึกษา ดังนี้

1. ระดับความผูกพันต่อองค์กร สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1.1 ด้านความเต็มใจอุทิศตนให้กับองค์กร พบว่าครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนมีความผูกพันต่อองค์กรในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด อาจเป็นเพราะครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชน มีการปฏิบัติงานในหน้าที่ และยินดีที่จะทำงานด้วยความเต็มใจ ถึงแม้ว่าจะเลยเวลาเลิกงาน หรือวันหยุด ครูและบุคลากรก็ยังมี ความทุ่มเทที่จะลงทุนลงแรงช่วยกันทำงานต่อให้เสร็จ และเสียสละเวลาส่วนตัว เพื่อที่จะทำงานให้แก่หน่วยงานเพื่อความก้าวหน้าขององค์กร โดยไม่หวังผลตอบแทน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เจริญ ว่องประชานุกูล¹ ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม โรงเรียนกับความผูกพันต่อโรงเรียนของครูในโรงเรียนคาทอลิก เขตสังฆมณฑลราชบุรี ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2547 พบว่า ครูในโรงเรียนคาทอลิก มีความผูกพันต่อองค์กร ด้านความเต็มใจอุทิศตนให้กับองค์กร อยู่ในระดับมากที่สุด เช่นกัน

1.2 ด้านการมีส่วนร่วมเป็นหนึ่งอันเดียว พบว่าครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนมีความผูกพันต่อองค์กรในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด อาจเป็นเพราะ งานที่ครูและบุคลากรปฏิบัติ นั้น เป็นงานที่ให้โอกาสมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และ แก้ไขปัญหา ในปฏิบัติงานร่วมกันกับองค์กร ทำให้บุคลากรทุกท่านมีความยินดีในการมีส่วนร่วมปฏิบัติงานในองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพ อีกทั้งบุคลากรยังคิดอยู่เสมอว่าความสำเร็จขององค์กร คือ ความสำเร็จสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุทธิพงษ์ เอี่ยมศิริ² ความผูกพันของลูกจ้างรับเหมาค่าแรงต่อองค์กรผู้ว่าจ้าง : ศึกษาเฉพาะกรณีบริษัท ฮีโน่มอเตอร์ส แมนูแฟคเจอร์ริง (ประเทศไทย) พบว่า ความ ลูกจ้างรับเหมาค่าแรงมีความคิดเห็นต่อความสัมพันธ์กับ เพื่อนร่วมงาน ว่าตนเองมีความสำคัญต่อองค์กร มีส่วนร่วมในการบริหาร อยู่ในระดับมากที่สุด เช่นกัน

1.3 ด้านความจงรักภักดี พบว่าครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนมีความผูกพันต่อองค์กรในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด อาจเป็นเพราะองค์กรให้ความสำคัญกับบุคลากรในองค์กรเป็นอย่างมาก ดังนั้น

¹ เจริญ ว่องประชานุกูล. “ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม โรงเรียนกับความผูกพันต่อโรงเรียนของครูในโรงเรียนคาทอลิก เขตสังฆมณฑลราชบุรี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 2548).

² สุทธิพงษ์ เอี่ยมศิริ. ความผูกพันของลูกจ้างรับเหมาค่าแรงต่อองค์กรผู้ว่าจ้าง: ศึกษาเฉพาะกรณีบริษัท ฮีโน่มอเตอร์ส แมนูแฟคเจอร์ริง (ประเทศไทย), 2547.

เมื่อเกิดปัญหาขึ้นกับองค์กร บุคลากรทุกท่านจึงพร้อมที่จะให้ความร่วมมือเสมอ เห็นได้จากที่บุคลากรสามารถไปปฏิบัติงานฝ่ายไหนก็ได้ที่องค์กรกำหนด และร่วมกิจกรรมทุกครั้งที่ต้องจัดขึ้นด้วยความเต็มใจ และมีความห่วงใยต่ออนาคตขององค์กรว่าจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรุมา ศรีสว่าง³ ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความผูกพันของบุคลากรในมหาวิทยาลัยเอกชน พบว่า พนักงานมีความจงรักภักดีใน อยู่ในระดับมากที่สุด เช่นกัน

1.4 ด้านความเชื่อมั่นการยอมรับค่านิยมและวัตถุประสงค์ เป้าหมาย พบว่าครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนมีความผูกพันต่อองค์กรในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด อาจเป็นเพราะ บุคลากรรู้สึกว่าการได้ร่วมงานกับองค์กรทำให้มีอนาคตที่ดีที่ได้ และผลงานที่ทำได้มักสูงกว่าเป้าหมายที่องค์กรกำหนด ทำให้บุคลากรมีความเชื่อมั่น และมั่นคง ที่จะปฏิบัติงานต่อไป และไม่มีความกังวลว่าจะถูกให้ออกจากงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเจริญ ว่องประชานุกูล⁴ ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม โรงเรียนกับความผูกพันต่อโรงเรียนของครูในโรงเรียนคาทอลิก เขตสังฆมณฑลราชบุรี ในภาคเรียนที่2 ปีการศึกษา 2547 พบว่า ครูในโรงเรียนคาทอลิกมีความผูกพันต่อองค์กร ด้านความเชื่อถือ การยอมรับเป้าหมาย และค่านิยม อยู่ในระดับมากที่สุด เช่นกัน

2. ผลการเปรียบเทียบระดับความผูกพันต่อองค์กรของครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 จำแนกตาม อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส อัตราเงินเดือน และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน รายละเอียดดังนี้

2.1 ครูและบุคลากรในโรงเรียน ที่มีอายุที่แตกต่างกัน มีความผูกพันต่อองค์กรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 ต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีอายุ 20-30 ปี มีผูกพันต่อองค์กรแตกต่างจาก ครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีอายุ 31 – 40 ปี 41 – 50 ปี และมากกว่า 50 ปีขึ้นไป ส่วน ครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีอายุ 31 – 40 ปี มีผูกพันต่อองค์กรแตกต่างจาก ครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีอายุ 41 – 50 ปี และมากกว่า 50 ปีขึ้นไป อาจเป็นเพราะครูและบุคลากรที่อายุมากกว่าจะมีความผูกพันมากกว่าครูและบุคลากรที่อายุน้อย อาจเนื่องมาจากประสบการณ์ทำงานที่นานจึงทำให้ผูกพันต่อองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญญลักษณ์ บรรจงแก้ว⁵ ศึกษาความผูกพันต่อองค์กรของเจ้าหน้าที่ ในสำนักงานสรรพากรพื้นที่กรุงเทพมหานคร 7 ในปีงบประมาณ 2548 พบว่า เจ้าหน้าที่สรรพากร ที่มีอายุต่างกัน มีความผูกพันต่อองค์กรต่างกัน อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ เจริญ ว่องประชานุกูล⁶ ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง

³ อรุมา ศรีสว่าง. “ปัจจัยที่มีผลต่อความผูกพันของบุคลากรในมหาวิทยาลัยเอกชน”, วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2544).

⁴ เจริญ ว่องประชานุกูล. อ้างแล้ว.

⁵ ธัญญลักษณ์ บรรจงแก้ว. ความผูกพันต่อองค์กรของเจ้าหน้าที่ ในสำนักงานสรรพากรพื้นที่กรุงเทพมหานคร, 2548.

⁶ เจริญ ว่องประชานุกูล. อ้างแล้ว.

วัฒนธรรม โรงเรียนกับความผูกพันต่อโรงเรียนของครูในโรงเรียนคาทอลิก เขตสังฆมณฑลราชบุรี ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2547 พบว่า ครูที่มีอายุต่างกัน มีความผูกพันต่อโรงเรียนต่างกัน

2.2 ครูและบุคลากรในโรงเรียน ที่มีระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน มีความผูกพันต่อองค์กรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 ต่างกัน ผลการศึกษาพบว่า ระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีระดับการศึกษา มัธยมศึกษา/ปวช และ อนุปริญญา/ปวส มีผูกพันต่อองค์กรแตกต่างจาก ครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีระดับการศึกษา ปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี อาจเป็นเพราะครูและบุคลากรที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าจะทำงานได้ดีกว่า ความรับผิดชอบในหน้าที่จึงทำให้มีความผูกพันมากกว่านั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรุมา ศรีสว่าง⁷ ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความผูกพันของบุคลากรในมหาวิทยาลัยเอกชนพบว่า บุคลากรในมหาวิทยาลัยเอกชน ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความสัมพันธ์กับความผูกพันต่อองค์กรต่างกัน อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิชญากุล ศิริปัญญา⁸ ได้ศึกษาความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานการไฟฟ้า ส่วนภูมิภาค: กรณีศึกษาพนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค เขต 1 (เชียงใหม่) พบว่า พนักงานการไฟฟ้าที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความสัมพันธ์กับความผูกพันต่อองค์กรต่างกัน

2.3 ครูและบุคลากรในโรงเรียน ที่มีสถานภาพสมรสที่แตกต่างกัน มีความผูกพันต่อองค์กรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 ต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีสถานภาพสมรส โสด มีผูกพันต่อองค์กรแตกต่างจาก ครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีสถานภาพสมรส สมรส และหม้าย/แยกกัน/หย่าร้าง ส่วน ครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีสถานภาพสมรส สมรส มีผูกพันต่อองค์กรแตกต่างจาก ครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีสถานภาพสมรส หม้าย/แยกกัน/หย่าร้าง อาจเป็นเพราะครูและบุคลากรที่มีสถานภาพโสด จะให้ความทุ่มเทในการทำงานมากกว่า ครูและบุคลากรที่มีสถานภาพสมรส หรือ หย่าร้าง เนื่องจากทำงานมาก จึงมีความผูกพันต่อองค์กรมากเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญลักษณ์ บรรจงแก้ว⁹ ศึกษาความผูกพันต่อองค์กรของเจ้าหน้าที่ ในสำนักงานสรรพากรพื้นที่กรุงเทพมหานคร 7 ในปีงบประมาณ 2548 พบว่า เจ้าหน้าที่สรรพากร ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความผูกพันต่อองค์กรต่างกัน อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิชญากุล ศิริปัญญา¹⁰ ได้ศึกษาความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานการไฟฟ้า ส่วนภูมิภาค: กรณีศึกษาพนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค เขต 1 (เชียงใหม่) พบว่า พนักงานการไฟฟ้าที่มีสถานภาพสมรส ต่างกัน มีความสัมพันธ์กับความผูกพันต่อองค์กรต่างกัน

⁷ อรุมา ศรีสว่าง. อ้างแล้ว.

⁸ พิชญากุล ศิริปัญญา. “ความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานการไฟฟ้า ส่วนภูมิภาค: กรณีศึกษาพนักงานการไฟฟ้า ส่วนภูมิภาค เขต 1 (เชียงใหม่) ภาคเหนือ”, สารนิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545).

⁹ ธัญลักษณ์ บรรจงแก้ว. อ้างแล้ว.

¹⁰ พิชญากุล ศิริปัญญา. อ้างแล้ว.

2.4 ครูและบุคลากรในโรงเรียน ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่แตกต่างกัน มีความผูกพันต่อองค์การในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 ต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 5,000 – 10,000 บาท มีผูกพันต่อองค์การแตกต่างจาก ครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,001 - 15,000 บาท และ 15,001 บาทขึ้นไป อาจเป็นเพราะครูและบุคลากรที่มีรายได้สูงกว่าจะมีหน้าที่ในการปฏิบัติงานที่ต้องรับผิดชอบเยอะกว่าครูและบุคลากรที่มีน้อยกว่าจึงก่อให้เกิดความผูกพันในองค์การมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุภวรรณ พันธุ์บุรณะ ศึกษาเรื่องความผูกพันต่อองค์การ : ศึกษากรณีกอง สาธารณสุขภูมิภาค กระทรวงสาธารณสุข พบว่า ลักษณะประชากรของเจ้าหน้าที่กองสาธารณสุข ภูมิภาคที่มีรายได้ต่างกัน มีความสัมพันธ์กับ ความผูกพันต่อองค์การต่างกัน อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิชญากุล ศิริปัญญา¹¹ ได้ศึกษาความผูกพันต่อองค์การของพนักงานการไฟฟ้า ส่วนภูมิภาค: กรณีศึกษาพนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค เขต 1 (เชียงใหม่) พบว่า พนักงานการไฟฟ้าที่มีอัตราเงินเดือนต่างกัน มีความสัมพันธ์กับความผูกพันต่อองค์การต่างกัน

2.5 ครูและบุคลากรในโรงเรียน ที่มีระยะเวลาในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน มีความผูกพันต่อองค์การในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 ต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีระยะเวลาปฏิบัติงาน ต่ำกว่า 1ปี มีผูกพันต่อองค์การแตกต่างจาก ครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีระยะเวลาปฏิบัติงาน 1ปี – 5ปี 5ปี – 10ปี และ 10 ปีขึ้นไป ส่วน ครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีระยะเวลาปฏิบัติงาน 1ปี – 5ปี มีผูกพันต่อองค์การแตกต่างจาก ครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีระยะเวลาปฏิบัติงาน 5ปี – 10 ปี และ 10 ปีขึ้นไป ส่วน ครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีระยะเวลาปฏิบัติงาน 5ปี – 10 ปี มีผูกพันต่อองค์การแตกต่างจาก ครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนที่มีระยะเวลาปฏิบัติงาน 10 ปีขึ้นไป อาจเป็นเพราะครูและบุคลากรที่มีระยะเวลาการปฏิบัติงานมากกว่าจะมีความผูกพันต่อองค์การ เพื่อนร่วมงานมากกว่าครูและบุคลากรที่มีระยะเวลาการปฏิบัติงานต่ำกว่านั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เจริญ ว่องประชานุกุล¹² ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม โรงเรียนกับความผูกพันต่อโรงเรียนของครูในโรงเรียนคาทอลิก เขตสังฆมณฑลราชบุรี ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2547 พบว่า ครูที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีความผูกพันต่อโรงเรียนต่างกัน อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิชญากุล ศิริปัญญา¹³ ได้ศึกษาความผูกพันต่อองค์การของพนักงานการไฟฟ้า ส่วนภูมิภาค: กรณีศึกษาพนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค เขต 1 (เชียงใหม่) พบว่า พนักงานการไฟฟ้าที่มีระยะเวลาที่ปฏิบัติงานในองค์การ ต่างกัน มีความสัมพันธ์กับความผูกพันต่อองค์การต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

¹¹ พิชญากุล ศิริปัญญา. อ้างแล้ว.

¹² เจริญ ว่องประชานุกุล. อ้างแล้ว.

¹³ พิชญากุล ศิริปัญญา. อ้างแล้ว.

จากผลการศึกษาความผูกพันต่อองค์กรของครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ความผูกพันต่อองค์กรด้านความเต็มใจอุทิศตนให้กับองค์กร พบว่า ครูและบุคลากรมีความกระตือรือร้นอยากปฏิบัติงานอยู่เสมอโดยไม่หวังผลตอบแทน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด อาจมีหลายปัจจัยที่ทำให้ครูและบุคลากรไม่มีความกระตือรือร้นในการทำงาน เช่น สภาพแวดล้อม บรรยากาศ ในการทำงาน ปัญหาความรับผิดชอบในหน้าที่ต่าง ๆ ที่เกินความสามารถ เป็นต้น ซึ่งเป็นหาดังกล่าวนำมาความเชื่อหน่ายในการทำงานไม่ก่อให้เกิดความกระตือรือร้นในการทำงาน ดังนั้นผู้บริหารจึงควรปลูกฝังความรักองค์กร เปิดโอกาสให้ครูและบุคลากรได้แสดงความคิดสร้างสรรค์ออกมาอย่างเต็มที่ และสังเกตเวลาทำงานว่าอะไรเป็นสิ่งที่ทำให้บุคลากรกระตือรือร้นในการทำงาน ค้นหาสิ่งที่บุคลากรต้องการและกระตุ้นให้ตรงความต้องการของบุคลากร

2. ความผูกพันต่อองค์กรด้านการมีส่วนร่วมเป็นหนึ่งในอันเดียว พบว่า ครูและบุคลากรคิดอยู่เสมอว่าความสำเร็จขององค์กร คือ ความสำเร็จสูงสุด มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด อาจเป็นเพราะครูและบุคลากรบางส่วนอาจมีความคิดเพียงทำงานไปหนึ่งวัน จนทำให้มีความรู้สึกไม่เป็นหนึ่งเดียวกับองค์กร ดังนั้น ผู้บริหารจึงควรจัดคนให้เหมาะกับงานเพื่อให้พนักงานให้แสดงศักยภาพของตัวเองได้อย่างเต็มที่ และมีความสุขในการทำงาน เมื่อบุคลากรทำงานอย่างมีความสุขจะไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกไม่เป็นหนึ่งเดียวกับองค์กรต่อไป

3. ความผูกพันต่อองค์กร ด้านความจงรักภักดี พบว่า ครูและบุคลากรมีความห่วงใยต่ออนาคตขององค์กรว่าจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด อาจเป็นเพราะครูและบุคลากรบางส่วนรู้สึกไม่มั่นคงในอาชีพของตนเอง จึงมีความคิดว่าหากตนทำงานไม่ดีจะมีการลด หรือปลดคนออกจากงาน ทำให้เสียขวัญและกำลังใจต่อบุคลากรส่งผลไม่เกิดความจงรักภักดีต่อองค์กร ดังนั้นผู้บริหารจึงให้ครูและบุคลากรที่มีโอกาสเลื่อนตำแหน่งได้สอบเลื่อนชั้น หรือแสดงความสามารถของตนเองเพื่อรับตำแหน่งอื่นที่ดีกว่า เพื่อให้ครูและบุคลากรมีความคาดหวังและปฏิบัติงานให้ดีขึ้น ซึ่งส่งผลต่อความจงรักภักดีการทำงานอีกด้วย

4. ความผูกพันต่อองค์กร ด้านความเชื่อมั่นการยอมรับค่านิยมและวัตถุประสงค์ เป้าหมาย พบว่า ครูและบุคลากรไม่มีความกังวลว่าจะถูกให้ออกจากงาน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด อาจเป็นเพราะบุคลากรบางตำแหน่งมีความกังวลว่าจะถูกไล่ออก อาจเนื่องมาจากสัญญาในการทำงานปีต่อปี ที่ต้องต่อสัญญาการทำงานไปเรื่อย ๆ หรือจะถูกปลดออกเมื่อหมดสัญญาจ้าง จึงมีความรู้สึกไม่เชื่อมั่นในเป้าหมายองค์กร ดังนั้น ครูและบุคลากรจึงควรวางแผนการใช้เงินในระหว่างที่ยังมีรายได้ ให้มีสภาพคล่องมากที่สุด และทำงานให้มีประสิทธิภาพเพื่อให้ผู้บริหารเห็นความสำคัญของบุคลากรและทำสัญญาจ้างในปีต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาการสร้างสรรคผลงานของครูและบุคลากร แต่ละช่วงอายุ ในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1

2. ควรทำการศึกษาความรับผิดชอบในการทำงานของครูและบุคลากร แต่ละระดับการศึกษา ในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1
3. ควรทำการศึกษาการทุ่มเทในการทำงานของและบุคลากร แต่ละสถานภาพการสมรส ในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1
4. ควรทำการศึกษาความเพียงพอของรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ของครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1
5. ควรทำการศึกษาการประเมินผลการทำงานของครูและบุคลากร ในช่วงระยะเวลาในการปฏิบัติงาน ในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต 1

บรรณานุกรม

- เจริญ ว่องประชาณุกุล. “ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม โรงเรียนกับความผูกพันต่อโรงเรียนของครูในโรงเรียนคาทอลิก เขตสังฆมณฑลราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 2548.
- ชุติกานุจน์ เปาหุย. “ความสุขในการทำงานของพยาบาล กรณีพยาบาลโรงพยาบาลศิริราช”. **ค้นคว้าอิสระการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน**. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.
- ฉัญญลักษณ์ บรรจงแก้ว. **ความผูกพันต่อองค์กรของเจ้าหน้าที่ ในสำนักงานสรรพากรพื้นที่กรุงเทพมหานคร**, 2548.
- พิชญากุล ศิริปัญญา. “ความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานการไฟฟ้า ส่วนภูมิภาค: กรณีศึกษาพนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค เขต 1 (เชียงใหม่) ภาคเหนือ”. **สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- สุทธิพงษ์ เอี่ยมศิริ. **ความผูกพันของลูกค้ารับเหมาค่าแรงต่อองค์กรผู้ว่าจ้าง: ศึกษาเฉพาะกรณีบริษัท ฮีโน่มอเตอร์ส แมนูแฟคเจอร์ริง (ประเทศไทย)**, 2547.
- อรอุมา ศรีสว่าง. “ปัจจัยที่มีผลต่อความผูกพันของบุคลากรในมหาวิทยาลัยเอกชน”. **วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2544.

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม
และการเมือง ยุคไทยแลนด์ 4.0

The Buddhist Human Resource Development for Political, Social and
Economic Developments in Thailand 4.0

วิชญาภา เมธีวรรณ
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ยุคไทยแลนด์ 4.0 เป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในหลายๆด้านเพื่อตั้งรับกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งนโยบายของรัฐบาลเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมต้องมีความยั่งยืนและการเมืองต้องมีความเข้มแข็ง เพื่อพัฒนาทั้งระดับภูมิภาคและนานาชาติ มนุษย์ไม่ควรที่จะหยุดพัฒนาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะทำให้มนุษย์มีสติและสามารถพัฒนาตนเองและองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, พุทธศาสนา, เศรษฐกิจ สังคม การเมือง.

Abstract

The Buddhist human resource development for the political, social and economic developments was the human resource development in all aspects for keeping up with the change. The government policies focusing on the social and economic developments must be sustainable. Moreover, the political development must be strong for the development in both regional and international levels. The human should not stop the development. The human resource development with the application of the Dhamma principles in Buddhism would make the human conscious. Moreover, the human could develop themselves and their organizations efficiently

Keywords : Human Resource Development, Buddhism, Social and Economic, Political.

บทนำ

โลกของเราปัจจุบันนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งล้วนแต่ต้องแสวงหาความก้าวหน้า สำหรับประเทศไทย หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนพัฒนาไปอย่างรวดเร็วทุกองค์กรล้วนมีทรัพยากรมนุษย์เป็นกลุ่มที่เรียกว่าค่อนข้างมีปัญหากับการพัฒนาในยุค ไทยแลนด์ 4.0 มีหลายคนไม่เข้าใจว่า ไทยแลนด์ 4.0 คืออะไร ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาเพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสัญชาตญาณน้อยกว่าสัตว์ทุกจำพวก แต่สามารถพัฒนาได้มากกว่าสัตว์เหล่าอื่น ดังมีผู้กล่าวว่า “มนุษย์นั้นดูเหมือนว่าจะมีลักษณะพิเศษหลายประการที่บรรดาสัตว์และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ไม่มี จนทำให้บางคนไม่ยอมรับว่ามนุษย์คือสัตว์ชนิดหนึ่ง ลักษณะพิเศษของมนุษย์ เช่น ใช้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม รู้จักแต่งตัวได้สวย กินอาหารได้มากมายหลายประเภท เนื้อก็กินได้ พืชก็กินได้ มนุษย์มีมันสมองที่ประเสริฐเฉลียวฉลาด สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม สามารถดัดแปลงสิ่งแวดล้อมมาใช้ประโยชน์ และที่สำคัญคือสามารถสะสมและถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นต่อ ๆ ไป”¹ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า มนุษย์ถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการที่จะเป็นแรงขับเคลื่อนสังคมหรือเป็นตัวชี้วัดความเป็นไปของสังคมในปัจจุบัน เพราะสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันล้วนเกิดขึ้นได้ด้วยอาศัยมนุษย์เป็นผู้สร้างแทบทั้งนั้น ฉะนั้นเมื่อสังคมที่ต้องการความเจริญความก้าวหน้าก็ต้องหันไปพัฒนาสิ่งที่เป็นต้นทุนของทุกสิ่งทุกอย่างนั้นก็คือทรัพยากรมนุษย์นั่นเอง

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยทั่วไปหรือตามวิทยาการสมัยใหม่นั้นก็คือการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมปัจจุบันเพื่อที่จะทำให้สังคมสามารถเจริญก้าวหน้าไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการทำงานดีขึ้นตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการทำงาน อันเป็นผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น หรืออีกนัยหนึ่ง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นอันจะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการทำงานให้มีคุณภาพประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจแก่องค์กร² ในด้านเศรษฐศาสตร์นั้น หมายถึง การเพิ่มทุนมนุษย์ และการลงทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจ ในด้านรัฐศาสตร์ หมายถึง การเตรียมประชาชนสำหรับการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง โดยเฉพาะประชาชนในระบอบประชาธิปไตย³ และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นยังหมายถึง การจัดการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคนทำงาน เกี่ยวกับการกำหนดและการดำเนินนโยบายในด้านการวางแผนกำลังคน การจัดหาและคัดเลือกคนทำงาน การพัฒนา การจ่ายค่าตอบแทน การประชาสัมพันธ์ เพื่อ

¹ ณรงค์ เส็งประชา, **มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2541), หน้า 12.

² สมาน รังสิโยภักดิ์, **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักงาน, 2530), หน้า 18.

³ จีระ หงส์ลดาธรมณี, **แนวคิดและหลักการ ขอบข่าย ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533), หน้า 5.

การธำรงรักษากำลังคน การพัฒนาสภาพการทำงานอย่างเป็นธรรมเพื่อความมุ่งหมายให้คนทำงานอยู่ดี และเป็นส่วนสำคัญในความสำเร็จขององค์กร⁴

คำนิยามและความหมาย

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human resource development : HRD) ได้มีผู้ให้นิยามศัพท์ที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในหนังสือ การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์น่าจะแตกต่างจากคำว่า การพัฒนา มนุษย์ สองคำนี้ไม่เหมือนกันทีเดียวในเวลานี้เราเน้นการพัฒนาคนมนุษย์เราต้องเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของคำ ว่าพัฒนามนุษย์ที่ต่างจากคำว่าพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคนในฐานะเป็นทรัพยากรอย่าง หนึ่ง เราควรหันมาสนใจในการพัฒนามนุษย์มากกว่าเมื่อเราพัฒนาเขาเหล่านั้นได้แล้วก็เหมือนกับเป็นทุน เป็น ปัจจัยที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมต่อไป⁵

กิริติ ยศยิ่งยง ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในหนังสือการวางแผนการ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์ ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการวางแผนล่วงหน้าเพื่อ เพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความสามารถ และปรับปรุงพฤติกรรมของบุคลากรในการทำงานให้แก่บุคลากรนั้น โดย องค์การเป็นผู้จัดขึ้นให้แก่บุคลากร ในระยะเวลาที่จำกัดผ่านกระบวนการพัฒนาปัจเจกบุคคล เช่น การ ฝึกอบรม และกระบวนการพัฒนาองค์การ ทั้งนี้เพื่อดึงเอาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ออกมาใช้ให้เกิด ประโยชน์สูงสุดเพื่อเอื้ออำนวยต่อการช่วยองค์การให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้⁶

จีระ หงส์ลดารมภ์ ได้กล่าวถึงความหมายของทรัพยากรมนุษย์ไว้ 2 ด้าน คือด้านเศรษฐศาสตร์ การ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การเพิ่มพูนทุนมนุษย์ และการลงทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจ ในด้านรัฐศาสตร์ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การเตรียมประชาชนสำหรับการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทาง การเมือง โดยเฉพาะประชาชนในระบอบประชาธิปไตย⁷

ชาญชัย อาจินสมาจาร ได้กล่าวถึงความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้ในหนังสือ การพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ ว่า คำว่า “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” สามารถแยกออกได้ดังนี้

⁴ พยอม วงศ์สารศรี, การบริหารทรัพยากรมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : คณะวิทยาการจัดการ สถาบัน ราชภัฏสวนดุสิต, 2537), หน้า 5.

⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรม มิก จำกัด, 2542), หน้า 2.

⁶ กิริติ ยศยิ่งยง, การวางแผนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท มิสเตอร์ ก๊อปปี (ประเทศไทย) จำกัด, 2548), หน้า 2.

⁷ จีระ หงส์ลดารมภ์, แนวคิดและหลักการ ขอบข่าย ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ 31, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533), หน้า 5.

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ = การพัฒนา + ทรัพยากรมนุษย์ “ ทรัพยากรมนุษย์ ” หมายถึง ความเฉลียวฉลาดและพลังของคนให้กับองค์การในฐานะที่ทำประโยชน์อย่างมีศักยภาพเพื่อสร้างพันธกิจ วิสัยทัศน์ คุณค่า และเป้าหมาย และทำให้มันบรรลุความสำเร็จ⁸

หลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

หลักการของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สามารถจำแนกออกเป็น⁹ แนวทางใหญ่ ๆ คือ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการดำเนินให้บุคลากรได้รับประสบการณ์และการเรียนรู้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อนำมาปรับปรุงความสามารถในการทำงาน โดยวิธีการ ประการ คือ

การฝึกอบรม (Training) เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ มุ่งเน้นเกี่ยวกับงานที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน เป้าหมายคือการยกระดับความรู้ ความสามารถ ทักษะ ของพนักงานในขณะนั้นให้สามารถทำงานในตำแหน่งนั้น ๆ ได้ ผู้ที่ผ่านการอบรมไปแล้วสามารถนำความรู้ไปใช้ได้ทันที

การศึกษา (Education) การศึกษานับว่าเป็นวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยตรง เพราะการให้การศึกษาเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ทักษะคิด ตลอดจนเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวในทุก ๆ ด้านให้กับบุคคล ถ้าพิจารณาในแง่องค์การแล้ว การศึกษาจะเน้นการเตรียมพนักงานสำหรับในอนาคต เพื่อเตรียมพนักงานให้มีความพร้อมที่จะทำงานตามความต้องการขององค์การในอนาคต หรืออีกกรณีหนึ่ง การให้การศึกษาสามารถใช้เพื่อเตรียมพนักงานเพื่อการเลื่อนตำแหน่งงานใหม่ซึ่งอาจต้องใช้ระยะเวลา

การพัฒนา (Development) เป็นกระบวนการปรับปรุงองค์การให้มีประสิทธิภาพ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ไม่ได้มุ่งเน้นที่ตัวงาน แต่มีจุดเน้นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามที่ต้องการ การพัฒนาองค์การนั้นเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับองค์การเพื่อการปฏิบัติงานขององค์การในอนาคต เพื่อให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีรวมทั้งสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ดนัย เทียนพุ่ม มีความเห็นสอดคล้องกับแนดเลอร์ (Nadler) และ วิกส์ (Wiggs) กล่าวไว้สรุปได้ว่า ขอบเขตของการพัฒนาบุคลากรในองค์การจะครอบคลุมองค์ประกอบ 3 ด้าน ดังนี้

๑. การฝึกอบรม
๒. การศึกษา
๓. การพัฒนา

⁸ ชาญชัย อาจินสมาจาร, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ,เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม, หน้า 81.

⁹ นิสดาร์ก เวชยานนท์, บทความวิชาการ HR, (คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2548), หน้า 20 – 40.

นียมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลัก มีนียมว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์คือ กระบวนการในการพัฒนาความรู้ความเชี่ยวชาญของบุคลากรในองค์กรด้วยการพัฒนาองค์การ และการพัฒนาและฝึกอบรมบุคลากรเพื่อจุดประสงค์ในการปรับปรุงผลงานจากนียมข้างต้นจะเห็นว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลักจะมีจุดเน้นอยู่ที่การพัฒนาเพื่อการปฏิบัติงานในองค์กรโดยการเพิ่มพูนความรู้ความเชี่ยวชาญเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Productivity) มากขึ้น ด้วยสองแนวทางคือการพัฒนาฝึกอบรม (Training and Development) และโดยการพัฒนาระดับองค์การ (Organizational Development) ดังนั้น เมื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพุทธที่มีคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นฐานคิด นียมของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงกำหนดเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ คือกระบวนการในการพัฒนามนุษย์ในองค์กร โดยการนำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นฐานคิด ให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงาน มีความเจริญเติบโตทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ด้วยวิธีการพัฒนาองค์การและการพัฒนาฝึกอบรม มีจุดประสงค์ในการปรับปรุงผลงานและพัฒนามนุษย์ไปสู่ภพภูมิที่ดีกว่าเดิมจากนียมข้างต้นจะได้กล่าวถึงปรัชญาการพัฒนาฯ ต่อไป

ปรัชญาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ

เมื่อเปรียบเทียบปรัชญาของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธกับปรัชญาของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลักซึ่งเป็นแนวความคิดที่ใช้อยู่ในปัจจุบันจะมีทั้งความคล้ายคลึงกันและความแตกต่างกัน กล่าวคือ มีเป้าหมายในการพัฒนาปรับปรุงทรัพยากรมนุษย์เหมือนกันแต่แตกต่างกันที่เป้าหมายในการพัฒนาปรับปรุง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลักจะพัฒนามนุษย์เพื่อสนองตอบความต้องการขององค์การในด้านการเพิ่มผลผลิตตามแนวคิดของเศรษฐศาสตร์ทรัพยากรมนุษย์หรือเศรษฐศาสตร์ทุนมนุษย์ หรือเพื่อการเรียนรู้สนองความต้องการของมนุษย์เองตามแนวคิดของปรัชญามนุษย์นิยม แต่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมมีปรัชญาที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่พัฒนาให้ดีขึ้นได้ สามารถที่จะเรียนรู้จนมีปัญญา เข้าถึงสัจธรรมได้ มนุษย์สามารถพัฒนาไปสู่ภพภูมิที่ดีกว่าเดิมได้ ทั้งในระดับโลกียภูมิสำหรับมนุษย์ปุถุชนทั่วไป และระดับโลกุตระภูมิสำหรับการพัฒนาเป็น “อริยบุคคล” บุคคลที่มีภูมิธรรมเหนือกว่า “ปุถุชน” ที่ยังถูกรอบงำด้วย “อวิชชา” (ซึ่งเป็นที่มาของกิเลส ทำให้เกิดความโลภ ความโกรธเกลียด อาฆาตแค้น แย่งชิงทรัพยากร คิดโกง ฉ้อราษฎร์บังหลวง จริยธรรมตกต่ำ และทำลายล้างกันทั้งในระดับบุคคล ระดับประเทศ และระดับระหว่างประเทศ เป็นปัญหาสำคัญของชาวโลกทุกวันนี้) ปรัชญาประการที่สองของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธคือการใช้หลักอริยสัจ 4 ซึ่งคล้ายคลึงกับแนวการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลัก โดยที่ตามหลักธรรมอริยสัจ 4 จะเริ่มต้นที่ “ทุกข์” คือการเข้าใจปัญหาของชีวิตที่ต้องมีการแก้ไข ส่วนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของตะวันตกนั้นจะใช้แนวทางการมุ่งแก้ปัญหา (Problem Orientation) กล่าวคือการค้นหาปัญหาขององค์การหรือของบุคคลในองค์กรที่ทำให้ให้องค์การมีประสิทธิภาพไม่เป็นไปตามเป้าหมาย จึงต้องทำให้มีการพัฒนา

เสริมสร้างทั้งความรู้ ทักษะ ปรับเปลี่ยนทัศนคติ เพื่อให้มนุษย์ในองค์กรนั้นทำงานให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพมากขึ้น

องค์ประกอบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ

เมื่อกล่าวถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรจะมีขอบเขต (Scope) หรือองค์ประกอบอยู่การพัฒนาในระดับบุคคลและกลุ่ม (Individual and Group Development-ID/GD) การพัฒนาสายอาชีพ (Career Development-CD) การพัฒนาระดับองค์กร (Organizational Development-OD) และการบริหารผลงาน (Performance Management-PM) Gilley et. Al เสนอไว้ ซึ่งหากใช้จุดเน้นที่ผลการพัฒนา (Result) ที่หวังผลระยะสั้นจะเป็นการพัฒนาในระดับบุคคลและการบริหารผลงาน หรือหากหวังผลระยะยาว การพัฒนาสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธจะไม่แตกต่างกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลัก กล่าวคือมีทั้งการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์กร สิ่งที่พึงพิจารณาคือ ขอบเขตหรือจุดเน้นในการพัฒนาจะมีผลถึงการเลือกวิธีการหรือกระบวนการพัฒนาที่แตกต่างกัน กล่าวคือการพัฒนาในระดับบุคคลกับการพัฒนาในระดับองค์กรจะมีเทคนิคที่ต่างกันเนื่องจากมีปัจจัยที่ต่างกัน เช่น ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ระดับองค์กรจะมีตัวแปรด้านโครงสร้างองค์กร กระบวนการในการทำงาน เทคโนโลยีที่องค์กรใช้ และวัฒนธรรมการทำงานเพิ่มเติมเข้ามา ดังนั้นนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธจึงต้องพิจารณาปัจจัยนี้ เพื่อที่จะไม่ดำเนินการพัฒนาในระดับปัจเจกบุคคลแล้วคาดหวังว่าการพัฒนาในระดับองค์กรจะเกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ ดังนั้นในกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ สองปัจจัยแรกที่ต้องกำหนดเป็นตัวปัจจัยอิสระคือเป้าหมายการพัฒนาและกลุ่มเป้าหมายหรือขอบเขตที่ต้องการพัฒนาในระดับบุคคลหรือองค์กรนอกจากปัจจัยด้านองค์ประกอบในการพัฒนาซึ่งแบ่งเป็น ประเภทใหญ่ ๆ คือ ระดับบุคคลและระดับองค์กรแล้ว¹⁰ ความพร้อมที่จะได้รับการพัฒนาหรือความสามารถในการเรียนรู้ก็จะมีไม่เท่ากันด้วย ปัจจัยนี้จะมีผลไปถึงกระบวนการพัฒนาในขั้นตอนต่อ ๆ ไป เช่นการวางแผน และการออกแบบหลักสูตร เทคนิคการสอน ความพร้อมที่ว่านี้กล่าวเปรียบเทียบกับคำสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่อง “บัว 4 เหล่า” ซึ่งหมายถึงความสามารถในการเรียนรู้ “สังฆธรรม” ที่ไม่เท่ากัน มิฉฉาธิฐที่มีไม่เท่ากันของแต่ละบุคคลหรือแต่ละองค์กร ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราจะแสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ ใครรู้จักทั่วถึงธรรมนี้ได้ฉับพลัน เป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลม มีปัญญา มีอุสึคือกิเลสน้อยเป็นปรกติ...”¹¹ เป้าหมายการพัฒนาสามประการและขอบเขตการพัฒนาที่มีทั้งระดับ

¹⁰ Gilley J.W., Eggland, S. A. & Maycunich, A. *Principle of human resource development*. 2nd ed. (Cambridge, MA : Persues Books, 2002). p. 174. (อ้างอิง พระครูวิริยญาณสุนทร (จรินทร์ อาบคำ), การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีศึกษา วัดตากฟ้า อำเภอดงพญาเย็น จังหวัดนครสวรรค์, พุทธศาสนมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) ,2553), หน้า 19-21.

¹¹ พระพินิตธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถระ). ตำนานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ..ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 9. (กรุงเทพฯ : สยามเพรส แมเนจเม้นท์,2541), หน้า 4123 – 4145.

ปัจเจกบุคคลระดับกลุ่มและระดับองค์กรและความพร้อมที่จะพัฒนาได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว เป้าหมายในการพัฒนาดังกล่าวจะเป็นปัจจัยกำหนดกระบวนการที่คนในการพัฒนา

กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ

กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลักจะประกอบด้วยกระบวนการพัฒนาเพื่อผลงานและกระบวนการพัฒนาเพื่อการเรียนรู้สำหรับกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะประกอบด้วยสองกระบวนการข้างต้นและเพิ่มเติมอีกสองกระบวนการ กล่าวคือกระบวนการพัฒนาในระดับโลกิยธรรมและกระบวนการพัฒนาในระดับโลกุตระธรรม สำหรับที่มาของกระบวนการทั้งสองสิ่งจะมีความสัมพันธ์กับรากฐานทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลักบูรณาการเข้ากับหลักพุทธธรรมรากฐานทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของตะวันตก ซึ่งมีเป้าหมายการพัฒนาอยู่ที่การเพิ่มผลงานหรือผลิตภาพให้แก่องค์กร กระบวนการทำงานและปัจเจกบุคคลในองค์กร โดยมีทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ ทฤษฎีระบบและทฤษฎีทางจิตวิทยาเป็นองค์ประกอบและต้องอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม จะเห็นว่าองค์ประกอบรากฐานทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลัก เมื่อนำพุทธธรรมมาเป็นรากฐานในการพัฒนาแทน องค์ประกอบที่เปลี่ยนไปคือจากระดับจริยธรรมที่นักวิชาการตะวันตกเสนอเป็นพื้นฐานในการพัฒนา (ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อไม่ให้กิจกรรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นเพียงเครื่องมือขององค์กรที่จะปลูกปั้นให้มนุษย์ในองค์กรเพียงแต่สนองความต้องการขององค์กรเท่านั้น แต่ต้องมีจริยธรรมในเรื่องการไม่เอาเปรียบกันด้วย) แต่สำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ จำเป็นอยู่เองที่จะต้องมีการมีพุทธธรรมเป็นพื้นฐาน ในขณะที่เดียวกัน เศรษฐศาสตร์ที่องค์กรต้องใช้เพื่อให้มนุษย์ในองค์กรมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมก็คือพุทธ เศรษฐศาสตร์หรือเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธนั่นเอง สำหรับทฤษฎีระบบยังคงจำเป็นสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธ กล่าวคือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกิจกรรมที่มีองค์กรเป็นบริบทและองค์กรก็มีสภาพแวดล้อมทางด้านระบบเศรษฐกิจ การเมือง สภาพสังคมเทคโนโลยีและโลกาภิวัตน์เป็นบริบทอีกชั้นหนึ่ง ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจึงจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบริบทไม่ว่าจะเป็นองค์การหรือสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร สำหรับทฤษฎีทางจิตวิทยาการเรียนรู้ นับว่าเป็นจุดแข็งขององค์ความรู้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของตะวันตก¹²

และคาดหวังว่าพฤติกรรมที่ว่าจะนำไปสู่การปรับปรุงผลงาน ประเด็นด้านจริยธรรมและคุณธรรม เป็นเช่นเดียวกับกระบวนการพัฒนาเพื่อผลงาน มุมมองด้านแรงจูงใจของมนุษย์เห็นว่ามีมนุษย์มีความต้องการสร้างสรรค์ผลงาน การเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการถ่ายทอดการเรียนรู้ไปสู่ผลงานนั้นมีจุดเน้นที่ปัจเจกบุคคลมากกว่าองค์กร กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ จะมีความนิยมตามที่พุทธธรรมกำหนด กล่าวคือการใช้ชีวิตอันประเสริฐ มีปัญญา รู้ความจริงตามความเป็นจริง พัฒนา

¹² Swanson, R.A., & Holton, E.F., III, *Foundations of human resource development*. (San Francisco : Berrett-Koehler, 2001), p. 198.

ตนเองให้มีภพภูมิที่ดีกว่าเดิม มีจุดประสงค์ในการพัฒนาเพื่อพัฒนาตนเองจากสภาพของปุถุชนซึ่งมีวิชาครอบงำอยู่สู่อริยบุคคล สำหรับผลลัพธ์การพัฒนาสูงสุดที่จะได้คือการสู่ภาวะนิพพาน ดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง ก้าวพ้นวัฏจักรของการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งเรียกว่าเป็นปรมัตถะประโยชน์ หรือ อาจจะเป็นในระดับสัมปราคัตถะประโยชน์ ซึ่งมีระดับการพัฒนาที่การหวังผลในระยะปานกลางหรืออาจจะเป็นเพียงการหวังผลปัจจุบันซึ่งเป็นผลเฉพาะหน้าเท่านั้นก็ได้ พุทธธรรมนั้นมองว่าศักยภาพของมนุษย์เปรียบได้กับบัว 4 เหล่าซึ่งมีความพร้อมมีศักยภาพในการเรียนรู้พัฒนาตนเองได้ไม่เท่ากัน การพัฒนามนุษย์ตามแนวทางพุทธจะยังทำให้มนุษย์สร้างสรรค์ผลงานได้แต่เป็นการทำงานที่ไม่ใช่เพื่อการสนองกิเลส หวังกอบโกยเพื่อการสะสมส่วนเกิน แต่เป็นการปฏิบัติธรรมเพื่อให้ตนเองเกิดการเรียนรู้ ช่วยเหลือทั้งตนเองและผู้อื่น การพัฒนาสิ่งที่เป็น Performance Drivers เป็นแนวทางพุทธเช่นเดียวกันโดยมีจุดเน้นที่มรรค 8 สำหรับเรื่องจริยธรรมและคุณธรรมนั้น พุทธธรรมมีหลักการที่ครอบคลุมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม (การพัฒนาศีล) การพัฒนาจิตใจให้มีสุขภาพจิตที่ดี มีสมรรถภาพจิตสูงขึ้น จิตมีคุณภาพมากขึ้น (การพัฒนาสมาธิ) และพัฒนาไปสู่ระดับการเข้าถึงสัจธรรม (การพัฒนาปัญญา) ไม่เป็นเพียงระดับจริยธรรมหรือศีลขั้นต้นตามกระบวนการที่ค้นผลงานและกระบวนการที่ค้นการเรียนรู้เท่านั้นแรงจูงใจในการทำงานนั้นพุทธธรรมมีหลักธรรมเรื่อง “ฉันทะ” หรืออิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) กล่าวโดยสรุปแล้ว กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ เป็นกระบวนการที่ต่อยอดจากกระบวนการค้นผลงานและการเรียนรู้โดยมีพุทธธรรมเป็นฐานคิด ต่อไปจะได้กล่าวถึงตัวแบบแนวคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ เพื่อที่จะแปลงสิ่งที่เป็นนามธรรมไปสู่การปฏิบัติ¹³

ตัวแบบแนวคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ (BHRD Conceptual Model) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธเป็นการพัฒนาที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบริบทของการพัฒนาและบริบทขององค์การที่มีทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง กระแสโลกาภิวัตน์รวมทั้งเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อทั้งองค์การและมนุษย์ในองค์การอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นเดียวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในกระแสหลัก ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของทฤษฎีระบบ การตระหนักรู้ในเรื่องนี้จะทำให้ผู้บริหารองค์การ นักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธทั้งที่เป็นฆราวาสและพระภิกษุสามารถใช้วางแผนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งในระดับองค์การและในระดับบุคคลซึ่งมีปัจจัยในการพัฒนาที่ไม่เหมือนกันแสดงให้เห็นว่าเมื่อองค์การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธ การพัฒนาจะแบ่งเป็น 2 ระดับคือการพัฒนาในระดับองค์การ หรือการพัฒนาองค์การ (Organizational Development) และการพัฒนาในระดับบุคคล (Individual Development) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาในระดับองค์การก่อน ซึ่งการพัฒนาในระดับนี้จะมีผลกระทบไปถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างองค์การ กระบวนการทำงาน เทคโนโลยีที่องค์การใช้ค่านิยม และวัฒนธรรมองค์การ จากปัจจัยข้างต้นจะใช้ในการกำหนดสมรรถนะ (Buddhist Human Resource Competency-BHRC*) ของทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธ เมื่อได้กำหนดสมรรถนะที่วางนี้แล้ว ระบบการบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

¹³ อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2544), หน้า 178.

ก็จะต้องมารองรับทำการสรรหาคัดเลือก กำหนดค่าตอบแทน ระบบการประเมินบุคคลและการพัฒนาบุคลากร ให้เป็นไปตามสมรรถนะ (Competency) ที่กำหนดไว้ จากนั้นจึงมาถึงขั้นตอนของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในระดับบุคคล ซึ่งจะใช้แนวทางการฝึกอบรมและพัฒนา (Training & Development) มารับช่วงต่อไปจะเห็นได้ว่าปัจจัยหลักจะมี 2 ปัจจัย คือ เป้าหมายในการพัฒนาและความพร้อมของผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมาย ปัจจัย ทั้งคู่จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และจะนำไปสู่การกำหนดคุณลักษณะทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธที่ต้องการ (Buddhist Human Resource Competency- ซึ่งต่อไปนี้จะใช้คำย่อ BHRC) (ในงานวิจัยนี้จะใช้มรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางในการกำหนด BHRC) ทั้งนี้เพื่อความชัดเจนในการกำหนดแนวทางการพัฒนา (Approach) หลักสูตรในการพัฒนา และบทบาทหน้าที่ของนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธ (Buddhist Human Resource Developer) รวมทั้งการประเมินผลการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น จากกระบวนการข้างต้นจะได้ ทรัพยากรมนุษย์ที่พัฒนาแล้วตามแนวทางพุทธ ผลลัพธ์ที่ได้นี้จะถูกประเมินในด้านหลักสูตรการพัฒนา (Program Evaluation) และนำไปบูรณาการกับระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์อื่น ๆ เช่น การสรรหาคัดเลือก การกำหนดค่าตอบแทน เป็นต้น หลังจากนั้นจึงประเมินประสิทธิผลของการพัฒนา และนำผลป้อนกลับไปเปรียบเทียบกับเป้าหมายการพัฒนาเพื่อการปรับปรุงแก้ไขต่อไป

สรุป

“ไทยแลนด์ 4.0” เป็นวิสัยทัศน์เชิงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ของประเทศไทย โดยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก ภายใต้การนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้า คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่เข้ามาบริหารประเทศบนวิสัยทัศน์ที่ว่า “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ที่มี ภารกิจสำคัญในการขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศด้านต่าง ๆ เพื่อปรับแก้ จัดระบบ ปรับทิศทาง และสร้างหนทาง พัฒนาประเทศให้เจริญ สามารถรับมือกับโอกาสและภัยคุกคามแบบใหม่ ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รุนแรงใน ศตวรรษที่ 21 ได้ ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ของคนไทย ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยการนำหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้จึงมีความสำคัญเพราะจะทำให้มนุษย์มีสติ ตั้งรับกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นใน อนาคตได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

- กิริติ ยศยั้ง. การวางแผนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท มิสเตอร์ ก๊อปปี้(ประเทศไทย) จำกัด ,2548.
- จิระ หงส์ลดารมภ์. แนวคิดและหลักการ ขอบข่าย ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 3 . กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533.
- ชาญชัย อาจินสมาจาร. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม.
- ณรงค์ เส็งประชา. มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2541.

- นิสดารก์ เวชยานนท์. **บทความวิชาการ HR. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์**, 2548.
- พยอม วงศ์สารศรี. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต**, 2537.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมมิก จำกัด** , 2542.
- พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถระ). **ตำนานพระพุทธรูปปางต่างๆ ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 9. กรุงเทพมหานคร : สยามเพรส แมเนจเม้นท์**, 2541
- สมาน รังสีโยกฤษฎ์. **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักงาน**, 2530.
- อภิชัย พันธเสน. **พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้ง**, 2544.
- Gilley J.W., Eggland, S. A.& Maycunich, A. **Principle of human resource development. 2nd ed. (Cambridge, MA : Persues Books, 2002).**
- .Swanson, R.A., & Holton, E.F., III, **Foundations of human resource development. (San Francisco : Berrett-Koehler, 2001).**

**การจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว
อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชน**
**New Public Management of Nong Nom Wua Subdistrict Administrative
Organization in Lat Yao District, Nakhon Sawan Province According to Public
Perception**

กริช เทียมสุวรรณ
นักศึกษารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชน ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ผู้วิจัยใช้ประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เป็นประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนผู้มาใช้บริการที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ จากนั้นผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ความถี่และร้อยละในการพรรณนาข้อมูลคุณลักษณะของผู้ตอบแบบสอบถาม และใช้ค่า Mean และ S.D. ในการวิเคราะห์ถึงระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ระดับของการจัดการภาครัฐ แนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเน้นการให้ความสำคัญต่อบริการประชาชน ด้านการลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ด้านมีระบบสารสนเทศที่ดี ด้านการมีธรรมาภิบาล ด้านมีแนวทางการให้บริการที่ชัดเจน ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน อยู่ในระดับมาก ในขณะที่ ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ อยู่ในระดับปานกลาง

คำสำคัญ: การจัดการภาครัฐแนวใหม่ องค์การบริหารส่วนตำบล, จังหวัดนครสวรรค์

Abstract

The purpose of this study was to investigate the level of new public management of Nong Nom Wua Subdistrict Administrative Organization, Lat Yao District, Nakhon Sawan Province, According to public perception. This study was a survey study. The study population was used in Nong Nom Wua District Administrative Organization, Lat Yao District, Nakhon Sawan province for population and sample. The author collected data from people who use the service at the Nong Nom Wua Subdistrict Administrative Organization, Lat Yao District, Nakhon

Sawan Province. The data were then analyzed by frequency and percentage in the descriptive characteristics of the respondents, and Mean and S.D. in the analysis of the new public management. The study indicated that The level of new public management of Nong Nom Wua Subdistrict Administrative Organization, Lat Yao District, Nakhon Sawan Province according to public perception is at the high level. When looking at each item, it was found that the items with the high level are the importance of public service, reducing operational steps, good information system, good governance, a clear service approach and public participation, while using information technology is at the moderately level.

Keywords: New Public Management, Administrative Organization, Nakhonsawan Province

บทนำ

องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นการปกครองท้องถิ่นไทยมีอำนาจหน้าที่ในการให้บริการประชาชนในท้องถิ่นตามกฎหมาย โดยจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ส่งผลต่อการบริหารราชการแผ่นดินของไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นการปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งนับเป็นเวลานานแล้วที่องค์การบริหารส่วนตำบลถูกจัดตั้งขึ้น และมีบทบาทหน้าที่ในการให้บริการประชาชนมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งในการบริหารงานนั้นจะบริหารโดยมีผู้บริหารซึ่งได้มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชนในพื้นที่ นับตั้งแต่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เป็นองค์กรที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารและการตรวจสอบการปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเพิ่มขึ้น โดยพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำหนดให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชน 6 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านโครงสร้างพื้นฐาน 2. ด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิต 3. ด้านการจัดระเบียบชุมชนและการรักษาความสงบเรียบร้อย 4. ด้านการวางแผนส่งเสริมการลงทุนพาณิชยกรรมและการท่องเที่ยว 5. ด้านบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 6. ด้านส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ศาสนา จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลนั้น มีจุดหมายเพื่อให้เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ให้บริการในด้านต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง รวดเร็ว เป็นธรรม และเท่าเทียมสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่น อย่างไรก็ตามรัฐบาลกลางไม่อาจทำได้ดีเท่า แต่ในภาวะปัจจุบันกลับพบว่าองค์การบริหารส่วนตำบลหลายแห่งก็มีปัญหาเกิดขึ้น ดังนี้

1. จำนวนบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งในส่วนที่เป็นข้าราชการ พนักงานส่วนตำบล และลูกจ้าง ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีภาระค่าใช้จ่ายด้านบุคลากรสูงมากขึ้น เกิดปัญหาคนล้นงาน
2. ปัญหาด้านความโปร่งใส มีการทุจริตกันอย่างกว้างขวาง
3. การขาดประสิทธิภาพในการบริหารงบประมาณ ซึ่งเห็นได้จากโครงการหลายๆโครงการของท้องถิ่น สร้างแล้วไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้จริงหรือไม่มีการใช้ประโยชน์เลย
4. การให้บริการประชาชนยังมีความล่าช้าไม่มีความคล่องตัวอย่างที่ควรจะเป็น
5. ยังมีการยึดแนวปฏิบัติเดิม ๆ จากราชการส่วนกลางมาปฏิบัติงานในท้องถิ่น
6. การสรรหาพนักงานยังใช้ระบบอุปถัมภ์ทำให้ได้พนักงานที่ไม่มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมกับงานแต่ละประเภท

ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นน่าจะเป็นผลมาจากระบบการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ยังขาดความชัดเจนและขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้บริหารท้องถิ่นยังมีความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารที่ไม่เพียงพอตลอดจนทัศนคติและค่านิยมของบุคลากรภาครัฐที่ไม่เอื้อต่อการให้บริการประชาชนและพัฒนาองค์กรขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชนในท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมักถูกตั้งข้อสงสัยว่ามีศักยภาพในการบริหารจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตนได้มากน้อยเพียงใด ดังนั้นในการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชนในปัจจุบันต้องทำให้เห็นว่ามีความร่วมมือกันอย่างแท้จริง

สำหรับองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นองค์กรที่เลือกตั้งจากประชาชน ควรยึดหลักการบริหารภาครัฐแนวใหม่ซึ่งต้องมีระบบการทำงานที่โปร่งใส ประชาชนและหน่วยงานจากภายนอกสามารถตรวจสอบได้ ทั้งนี้ต้องมีข้อมูลสารสนเทศที่สะท้อนการทำงาน กล่าวคือมีข้อมูลด้านปัจจัยนำเข้า ด้านผลผลิต และผลลัพธ์ แสดงผลการปฏิบัติงานที่มีความคุ้มค่ากับค่าใช้จ่าย การตัดสินใจสำคัญๆซึ่งมีผลผูกพันในระยะยาวควรส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เช่น การลงประชามติ การทำประชาพิจารณ์โครงการลงทุนในระยะยาว

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาในเรื่องของการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชน เนื่องจากประชาชนคือผู้ที่ได้รับบริการโดยตรงจากองค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชนจึงสามารถรับรู้ได้ว่าองค์การบริหารส่วนตำบลตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่อยู่ในระดับใด เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปสู่การพัฒนา ปรับปรุง แก้ไของค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัวให้มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการต่อไป

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อศึกษาระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชน

วิธีดำเนินการศึกษา

ประชากร

ประชากรที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาคั้งนี้คือประชาชนที่อยู่ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 5,115 คน

ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ด้วยวิธีการคำนวณกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ โดยมีค่าความเชื่อมั่นอยู่ที่ 95% หรือค่าความคาดเคลื่อน .05 จึงทำให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 371 คน

การสุ่มกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชน ผู้ศึกษาใช้การสุ่มอย่างง่ายกับผู้ที่มาใช้บริการองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว จำนวน 371

ตัวแปรที่ศึกษา

การจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชน ประกอบด้วย 1. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ 2. เน้นการให้ความสำคัญต่อบริการประชาชน 3. มีแนวทางการให้บริการที่ชัดเจน 4. ลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน 5. มีระบบสารสนเทศที่ดี 6. มีธรรมาภิบาล 7. การมีส่วนร่วมของประชาชน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบทดสอบ ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามขึ้น โดยอาศัยแนวคิดทฤษฎี งานวิจัย ที่มีผู้ศึกษาไว้ภายใต้การควบคุมดูแลและได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา และตรวจสอบความเที่ยงตรงโดยผู้เชี่ยวชาญ

ลักษณะเนื้อหาของแบบสอบถามในการศึกษา ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ และระดับการศึกษา

ตอนที่ 2 แบบสอบถามการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชน เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อยและน้อยที่สุด โดยผู้วิจัยได้กำหนดค่าระดับคะแนน ดังนี้

ระดับการจัดการมากที่สุด	ให้น้ำหนัก 5 คะแนน
ระดับการจัดการมาก	ให้น้ำหนัก 4 คะแนน

ระดับการจัดการปานกลาง	ให้นำหนัก	3	คะแนน
ระดับการจัดการน้อย	ให้นำหนัก	2	คะแนน
ระดับการจัดการน้อยที่สุด	ให้นำหนัก	1	คะแนน

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

เครื่องมือการศึกษาครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) ซึ่งผู้วิจัยได้มีขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถาม ดังนี้

1. ศึกษารายละเอียด แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำราต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดขอบเขตและโครงสร้างของเนื้อหาในการสร้างคำถาม และแบบสอบถาม
2. นำข้อมูลจากการศึกษา มากำหนดขอบข่ายในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล เพื่อยกร่างแบบสอบถาม ให้มีเนื้อหาสาระครอบคลุมและตรงตามวัตถุประสงค์การศึกษา
3. นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำปรับปรุงแก้ไขข้อคำถาม ให้ครอบคลุมรายละเอียดของเนื้อหาตามวัตถุประสงค์
4. การหาความตรงของเครื่องมือ (Validity) ผู้วิจัยดำเนินการโดยนำแบบสอบถาม ที่สร้างขึ้นเสร็จแล้ว นำเสนออาจารย์ ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 ท่าน ดังนี้ 1. ดร.อภิเชษฐ์ ฉิมพลีสวรรค์ 2. ดร. สุวรรณมา คุณติลภณัฐวสา และ 3. นายจรัญ พันธุ์รอด ตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (ค่า IOC) ในแต่ละด้าน ผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องของข้อคำถาม พบว่า ข้อคำถามแต่ละข้อมีค่าความสอดคล้องของข้อคำถามเท่ากับ 0.95
5. การทดสอบความเที่ยงของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบ แก้ไข และปรับปรุง โดยอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้องแล้วนำไปทำการทดสอบหาความเที่ยงกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองยาว ที่ไม่ใช่ประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 ชุด เพื่อตรวจสอบหาความเที่ยงของเครื่องมือ ของแบบสอบถาม โดยคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alfa-coefficient) ของ Cronbach ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ.87

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยนำหนังสือขออนุญาตจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ส่งถึงองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถาม เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนการวิจัย และเมื่อองค์การบริหารส่วนตำบลอนุมัติให้แจกแบบสอบถาม ผู้วิจัยจึงทำการแจกแบบสอบถามให้แก่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 371 คนโดยให้ประชาชนที่มาใช้บริการตอบแบบสอบถามด้วยตนเองและขอรับคืนด้วยตนเอง จากนั้นจึงนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมา ตรวจสอบความถูกต้องและนำไปแจกแจงความถี่ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป โดยทำการวิเคราะห์ตามขั้นตอน ดังนี้

1. คุณลักษณะของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ และระดับการศึกษา ได้แก่ ค่าความถี่ และค่าร้อยละ

2. การจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนวมัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชน ประกอบด้วย การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เน้นการให้ความสำคัญต่อบริการประชาชน มีแนวทางการให้บริการที่ชัดเจน ลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน มีระบบสารสนเทศที่ดี มีธรรมาภิบาล การมีส่วนร่วมของประชาชน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) โดยมีเกณฑ์การแปลผล ดังนี้¹

คะแนนเฉลี่ย 4.51 – 5.00 หมายถึง มีการจัดการอยู่ในระดับมากที่สุด

คะแนนเฉลี่ย 3.51 – 4.50 หมายถึง มีการจัดการอยู่ในระดับมาก

คะแนนเฉลี่ย 2.51 – 3.50 หมายถึง มีการจัดการอยู่ในระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 1.51 – 2.50 หมายถึง มีการจัดการอยู่ในระดับน้อย

คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.50 หมายถึง มีการจัดการอยู่ในระดับน้อยที่สุด

สรุปผลการศึกษา

ระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนวมัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านที่มีการจัดการภาครัฐแนวใหม่สูงสุดได้แก่ เน้นการให้ความสำคัญต่อบริการประชาชน รองลงมา การลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ระบบสารสนเทศที่ดี การมีธรรมาภิบาล มีแนวทางการให้บริการที่ชัดเจน การมีส่วนร่วมของประชาชน และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

ระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนวมัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชนด้านเน้นการให้ความสำคัญต่อบริการประชาชนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่สูงสุดได้แก่ มีความพึงพอใจทุกครั้งที่ได้รับบริการ รองลงมา ได้รับบริการที่มีคุณภาพทุกครั้ง มีการอำนวยความสะดวกและให้บริการได้อย่างรวดเร็ว ให้บริการด้วยความน่าเชื่อถือและมีความน่าไว้วางใจ ให้บริการด้วยความเสมอภาคกันโดยจัดให้มีการเรียงตามลำดับ ก่อน-หลัง ให้บริการอย่างเท่าเทียมกัน และให้ความสำคัญกับประชาชนทุกคนที่เข้ารับบริการโดยไม่เลือกปฏิบัติ

¹ บุญชม ศรีสะอาด. วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัยเล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 2, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2541), หน้า 54.

ระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชนด้านการลดขั้นตอนการปฏิบัติงานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่สูงสุดได้แก่ บริการแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จ ทำให้มีความสะดวกขึ้น รองลงมา มีขั้นตอนในการให้บริการที่ไม่เยอะและไม่ยุ่งยาก ให้บริการโดยใช้เวลาเหมาะสม กับประเภทงาน มีจำนวนบุคลากรที่เพียงพอและไม่มากเกินไป ให้บริการด้วยความรวดเร็ว และมีการตัดข้อมูลเอกสารบางอย่างที่ไม่จำเป็นออกเพื่อความ รวดเร็วในการให้บริการ

ระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชนด้านระบบสารสนเทศที่ดีในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่สูงสุดได้แก่ มีข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการ ให้บริการ รองลงมา สามารถให้ข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว มีข้อมูลที่ทันสมัยและทันต่อเวลาและสถานการณ์ มีการจัดเก็บข้อมูลที่เป็นระบบง่ายแก่การนำมาใช้ประโยชน์ มีระบบข้อมูลที่ถูกต้องและไม่เกิดความผิดพลาด และมี ข้อมูลที่เพียงพอแก่ความต้องการ

ระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชนด้านการมีธรรมาภิบาลในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่สูงสุดได้แก่ เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับฟังความคิดเห็น ปัญหา และข้อเรียกร้องต่าง ๆ รองลงมา มีความรับผิดชอบต่อสังคมและกล้าที่จะ ยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำ ปฏิบัติงานโดยยึดความถูกต้องดีงาม มีคุณธรรมและจริยธรรม ใช้ทรัพยากร งบประมาณของชุมชนอย่างประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด มีความโปร่งใส ซื่อสัตย์ สุจริต และปฏิบัติงานตาม กฎระเบียบต่าง ๆ อย่างถูกต้องและเสมอภาค

ระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชน ด้านมีแนวทางการให้บริการที่ชัดเจนในภาพรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่สูงสุดได้แก่ ให้บริการอย่างเป็น กันเองโดยไม่ทำให้ท่านรู้สึกเกรงกลัว รองลงมา อำนาจความสะดวกและเป็นอิสระให้ การกล่าวต้อนรับและสอบถาม ความต้องการทุกครั้งที่ได้รับบริการ มีแบบฟอร์มคำร้องต่าง ๆ และมีตัวอย่างแบบฟอร์ม มีป้ายบอกประเภทงานและ สถานที่และชื่อเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ และมีการอธิบายขั้นตอนในการเข้ารับบริการ

ระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชนด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อ พิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่สูงสุดได้แก่ ให้บริการประชาชนได้รับรู้ ข่าวสารต่าง ๆ ที่ควรทราบโดยไม่ถูกปิดกั้น รองลงมา สามารถซักถามข้อสงสัยต่าง ๆ ได้ทุกเรื่อง ได้รับผลประโยชน์ จากการเข้ารับบริการ มีการนำคำติชมจากผู้เข้ารับบริการไปพัฒนาและปรับปรุงแก้ไข และสามารถแสดงความคิดเห็นได้ในการเข้ารับบริการ

ระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชนเทคโนโลยีสารสนเทศในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่สูงสุดได้แก่ การใช้คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องช่วยในการปฏิบัติงาน รองลงมา การได้รับคำตอบที่ดีทุกครั้ง มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ ผ่านทางเว็บไซต์ สามารถร้องเรียนผ่านทางเว็บไซต์ได้โดยไม่ต้องไปที่ทำการ มีเทคโนโลยีที่ใช้ในการให้บริการต่าง ๆ ที่ทันสมัย และมีบริการอินเทอร์เน็ตฟรี

อภิปรายผล

ระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการจัดการภาครัฐแนวใหม่ เป็นวิธีการที่สามารถปรับใช้กับองค์กรภาครัฐเพื่อให้หน่วยงานภาครัฐมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการจัดการในยุคปัจจุบัน โดยเน้นการให้ความสำคัญต่อบริการประชาชน การลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน มีระบบสารสนเทศที่ดี การมีธรรมาภิบาล มีแนวทางการให้บริการที่ชัดเจน การมีส่วนร่วมของประชาชน และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเป้าหมายสูงสุดคือ การมีระบบราชการที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลให้ได้มาตรฐานขององค์กรที่ได้ตั้งไว้ เพื่อสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน ดังนั้น การจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชน ในภาพรวมจึงอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรหมปรียา อ้นประวัตติ² ได้ทำการศึกษาเรื่อง การบริหารภาครัฐแนวใหม่ในงานบริการประชาชนด้านทะเบียนที่ดินของสำนักงานที่ดินจังหวัดสุโขทัย ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพในการนำการบริหารภาครัฐแนวใหม่ไปใช้ใน งานบริการประชาชนด้านทะเบียนที่ดินของสำนักงานที่ดินจังหวัดสุโขทัยอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

ในส่วนนี้เป็นการนำเสนอข้อเสนอแนะทั่วไป ซึ่งผู้วิจัยได้พิจารณานำเสนอข้อเสนอแนะทั่วไปจาก ผลการศึกษา ที่ผู้วิจัยได้ค้นพบ โดยผู้วิจัยจะนำเสนอข้อเสนอแนะทั่วไป ตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษา พบว่า ระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชน ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่ การมีบริการอินเทอร์เน็ตฟรี ดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว

² พรหมปรียา อ้นประวัตติ. “การบริหารภาครัฐแนวใหม่ในงานบริการประชาชนด้านทะเบียนที่ดินของสำนักงานที่ดินจังหวัดสุโขทัย”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.2553).

จังหวัดนครสวรรค์ ควรติดตั้งบริการฟรี Wifi ให้กับคนที่เข้ามาใช้บริการเพื่ออำนวยความสะดวกกับประชาชนที่เข้ามาใช้บริการ

2. ผลการศึกษา พบว่า ระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ตามการรับรู้ของประชาชน ด้านเน้นการให้ความสำคัญต่อบริการประชาชน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่ ให้บริการอย่างเท่าเทียมกันและให้ความสำคัญกับประชาชนทุกคนที่เข้ารับบริการโดยไม่เลือกปฏิบัติ ดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ จึงควรปรับปรุงในเรื่องของการบริการแก่ประชาชนที่เข้ามาใช้บริการไม่ว่าจะเป็นคนจนหรือคนรวย ต่างก็ควรได้รับการที่มีคุณภาพและเท่าเทียมกัน

3. ผลการศึกษา พบว่า ระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ด้านมีแนวทางการให้บริการที่ชัดเจน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่ การอธิบายขั้นตอนในการเข้ารับบริการ ดังนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ควรจะมีการพัฒนาในเรื่องของการเขียนป้ายบอกรายละเอียดขั้นตอนการเข้าใช้บริการ หรือการมีบุคลากรที่จัดไว้สำหรับต้อนรับแนะนำผู้เข้ามาใช้บริการ เป็นต้น

4. ผลการศึกษา พบว่า ระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่ ตัดข้อมูล เอกสารบางอย่างที่ไม่จำเป็นออก เพื่อความ รวดเร็วในการให้บริการ ดังนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ควรจะหาวิธีการใหม่ที่จะช่วยลดปัญหาในเรื่องของการลดเอกสารบางอย่างที่ไม่จำเป็นออกเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการให้บริการ

5. ผลการศึกษา พบว่า ระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ด้านระบบสารสนเทศที่ดี ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่ มีระบบข้อมูลที่ถูกต้องและไม่เกิดความผิดพลาด ดังนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ จึงควรมีการปรับปรุงและพัฒนาระบบเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลให้ความทันสมัยมากขึ้นเพื่อลดความผิดพลาดของข้อมูลให้น้อยลง

6. ผลการศึกษา พบว่า ระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการมีธรรมาภิบาล ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่ ปฏิบัติงานตามกฎหมายระเบียบต่าง ๆ อย่างถูกต้องและเสมอภาค ดังนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ควรส่งเสริมให้มีการอบรมบุคลากรอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดความเคร่งครัดในกฎ ระเบียบ ต่าง ๆ ขององค์การ

7. ผลการศึกษา พบว่า ระดับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่ สามารถแสดงความคิดเห็นได้ในการเข้ารับบริการ ดังนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

ควรจะมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีการเขียนแสดงความคิดเห็นลงกล่อง หรือ มีช่องบริการที่นำความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อองค์กรแล้วนำความคิดเห็นเหล่านั้นไปปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาองค์กรให้ดีขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลทั้งจังหวัดนครสวรรค์ เพื่อเป็นตัวชี้วัดว่าองค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละตำบลภายในจังหวัดมีการจัดการภาครัฐแนวใหม่อยู่ในระดับใด
2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความรู้ความเข้าใจการจัดการภาครัฐแนวใหม่ของบุคลากรในหน่วยงานอื่น ๆ
3. ควรมีการศึกษาการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหรือหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ
4. ควรมีการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการนำการจัดการภาครัฐแนวใหม่มาใช้กับองค์การบริหารส่วนตำบล

บรรณานุกรม

บุญชม ศรีสะอาด. **วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัยเล่ม 1** พิมพ์ครั้งที่ 2 มหาสารคาม : ภาควิชาพื้นฐานของการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2541.

พรรณปรียา อ้นประวัตติ. “การบริหารภาครัฐแนวใหม่ในงานบริการประชาชนด้านทะเบียนที่ดินของสำนักงานที่ดินจังหวัดสุโขทัย. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ,นนทบุรี.2553).

แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี The Work Motivation of Municipal Employees in Uthai Thani Province

สมควร แก้วกสิกิจ
นักศึกษารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี 2) เพื่อเปรียบเทียบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาลจังหวัดอุทัยธานี จำแนกตามระดับการศึกษา รายได้ ประสบการณ์การทำงาน และตำแหน่งหน้าที่การงาน ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี จำนวน 297 คน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว

ผลการศึกษาพบว่า ระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก และพบว่า พนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ที่มีระดับการศึกษา รายได้ ประสบการณ์การทำงาน และตำแหน่งหน้าที่การงานต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ในภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

คำสำคัญ: แรงจูงใจ, พนักงานเทศบาล, จังหวัดอุทัยธานี

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the level of the work motivation of municipal employees in Uthai Thani Province, 2) to study compare the work motivation of municipal employees in Uthai Thani Province by level of education, income, work experience and job position. The study sampling subjects were the 297 heads of the municipal employees in Uthai Thani Province. A questionnaire was used as instrument for data collection. The data were analyzed by using descriptive statistics were percentages, mean, standard deviation, and One Way ANOVA.

The study indicated as follows: Overall, the work motivation of municipal employees in Uthai Thani Province as a whole was at a high level. And found that the municipal employees in Uthai Thani Province to had different level of education, income, work experience and job position had the work motivation was significantly different at the 0.01 level.

Keywords: Motivation, Municipal Employees, Uthai Thani Province

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ได้กำหนดให้มีความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม เพราะเชื่อว่ารากฐานที่สำคัญที่สุดอันหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยในกระบวนการพัฒนาประเทศนั้นคือ การยึดแนวความคิดการพัฒนาแบบเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ดังนั้น การยกระดับคุณภาพคน การเสริมสร้างองค์ความรู้ การพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ของคนที่มีอยู่ในหน่วยงานหรือในองค์กรให้มีความสามารถปฏิบัติงานเพื่อประชาชนให้ดีขึ้นได้มาตรฐานและมีทัศนคติที่ดีในการปฏิบัติงาน¹ และการดำเนินการขององค์กรจะบรรลุเป้าหมายตามที่วางไว้ได้นั้นย่อมมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการด้วยกันปัจจัยหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งคือ ทรัพยากรบุคคล ถึงแม้เงิน วัสดุอุปกรณ์อาคารสถานที่ หรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จะมีย่างครบถ้วนเพียงพร้อม แต่หากบุคลากรขององค์กรนั้น ๆ ขาดความรู้ ความสามารถก็จะทำให้การบริหารงานประสบความสำเร็จได้ยากซึ่งองค์การทราบดีว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการบริหาร เพราะมนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีชีวิตจิตใจมีความรู้สึกนึกคิด ความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญในงานและทักษะที่แตกต่างกัน การที่องค์การจะสามารถนำศักยภาพในแต่ละบุคคลออกมาได้อย่างเต็มที่นั้น ย่อมต้องใช้กลยุทธ์ จิตวิทยาหรือต้องใช้แรงจูงใจ ซึ่งแรงจูงใจมีความจำเป็นและสำคัญกับองค์การต่าง ๆ ทุกองค์การ เนื่องจากแรงจูงใจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์เพื่อไปสู่เป้าหมาย² กล่าวได้ว่า พฤติกรรมที่กระทำออกมาของบุคคลนั้นเป็นพฤติกรรมที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความตั้งใจ จึงมีผลต่อผลผลิตและผลลัพธ์ที่เป็นบวก ดังนั้น การนำทรัพยากรมนุษย์ซึ่งถือเป็นทรัพย์อันมีค่าและมีศักยภาพที่สุดในหน่วยงานมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้น จำเป็นต้องมีการใช้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้เกิดแรงจูงใจให้พนักงานในองค์การทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในขณะที่เดียวกันการมีระบบบริหารจัดการการปฏิบัติงานของบุคลากรในหน่วยงานให้มีคุณภาพนั้น จำเป็นต้องยึดหลักความพอใจในการปฏิบัติงานและความต้องการด้านงานของบุคลากรซึ่งเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจของบุคลากรในการปฏิบัติงานในอดีต ปัจจัยพื้นฐานของการบริหารทรัพยากรบุคคล จะต้องมียุทธศาสตร์ที่รับผิดชอบและได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารทุกระดับขององค์กร มีระบบการบริหารงานบุคคลที่ดี มีจำนวนบุคลากรที่เหมาะสมกับภารกิจของหน่วยงาน และบุคลากรทุกระดับในองค์กรเห็นความสำคัญของการบริหารงานบุคคล เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยอย่างยั่งยืน ทั้งนี้เพื่อให้หน่วยงานสามารถอยู่รอดได้ในภาวะการณ์เศรษฐกิจที่มีการแข่งขันกันอย่างสูง ต้องนำกลยุทธ์การบริหารต่าง ๆ มาใช้ รวมทั้งต้องมีการปรับตัว ทั้งนี้เพื่อนำองค์การไปสู่ความสำเร็จตามเป้าประสงค์ที่ได้วางไว้

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สำนักนายกรัฐมนตรี. 2560, หน้า 7.

² วิไลวรรณ ศรีสงคราม, ปัจจัยความสำเร็จที่มีผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน. วิทยานิพนธ์

การสร้างแรงจูงใจในการทำงานเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในการทำงานของบุคคลและองค์กร เนื่องจากบุคคลแต่ละบุคคลมีแรงจูงใจในการทำงานที่แตกต่างกัน แรงจูงใจทำให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน ทั้งนี้ถ้าหากบุคคลในองค์กรได้รับแรงจูงใจที่เหมาะสม ย่อมทำให้เกิดขวัญกำลังใจที่ดีในการทำงาน และทำงานได้อย่างเต็มกำลังความสามารถด้วยความเต็มใจแรงจูงใจและการสร้างขวัญกำลังใจในการทำงานเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะกระตุ้นและรักษาพนักงานที่มีคุณค่าให้อยู่กับองค์กร รวมถึงพัฒนาศักยภาพของตัวพนักงานเองเพื่อความเจริญเติบโตและความสำเร็จขององค์กรนั้น ๆ ทั้งนี้การที่จะรักษาไว้ซึ่งพนักงานที่มีคุณภาพ วัฒนธรรมองค์กรและปัจจัยที่ทำให้เกิดแรงจูงใจในการทำงานเหล่านี้มีผลต่อความพึงพอใจในการทำงานพนักงานในองค์กรจะมีความสุขหรือความพึงพอใจในงานที่ทำมีความรู้สึกและทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน ย่อมนำไปสู่การปฏิบัติงานที่ดีมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ในการปฏิบัติงานใด ๆ ก็ตามการที่ผู้ปฏิบัติงานจะดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นไปตามวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้น ผู้ปฏิบัติงานต้องมีความพึงพอใจในงานที่รับผิดชอบ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้นั้นต้องมีปัจจัยและแรงจูงใจแก่บุคลากร เช่น ความพอใจในการทำงาน ความท้าทายในการทำงาน ความก้าวหน้า และรายได้ ดังคำกล่าวที่ว่า คนงานมิใช่เศรษฐกิจที่ จะปฏิบัติได้ เช่นเดียวกันกับปัจจัยทางกายภาพ แต่คนงานเป็นสิ่งมีชีวิต ขวัญและความพึงพอใจเป็นเรื่องสำคัญในการทำงาน และเงินมิใช่สิ่งล่อใจที่สำคัญแต่อย่างเดียว รางวัลทางจิตใจมีผลต่อการจูงใจในการทำงานไม่น้อยกว่าเงินสรุปว่ามนุษย์ทุกคนมีความต้องการและความต้องการนี้จะมีผลตลอดเวลา ไม่มีที่สิ้นสุด ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่เป็นสิ่งจูงใจสำหรับพฤติกรรมนั้นต่อไปอีก

จังหวัดอุทัยธานี มีเทศบาลทั้งหมด จำนวน 14 แห่ง มีพนักงานเทศบาลของจังหวัดอุทัยธานี ประกอบด้วย พนักงานเทศบาล และลูกจ้างประจำ/พนักงานจ้างตามภารกิจ/พนักงานทั่วไป รวมทั้งสิ้น 1,147 คน³ โดยพนักงานเทศบาลต้องปฏิบัติหน้าที่ภารกิจต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานเทศบาล จะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพียงใด ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ได้แก่ ปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน ปัจจัยทางด้านสังคมและปัจจัยด้านครอบครัว เป็นต้น ดังนั้น ผู้บริหารไม่ควรละเลยความสำคัญของพนักงานเทศบาล ผู้ซึ่งปฏิบัติงานที่เป็นหัวใจสำคัญที่จะผลักดันภารกิจทั้งหลายของเทศบาลให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายและนโยบายของเทศบาลได้ และการที่บุคคลจะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ นั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถขององค์กรที่จะสร้างขวัญและกำลังใจเพื่อเป็นการกระตุ้นหรือแรงจูงใจให้คนในองค์กร มีความสามารถ หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ถ้าบุคคลใดมีแรงจูงใจการปฏิบัติงานสูงก็แสดงว่าบุคคลนั้น เป็นผู้ที่มีจุดมุ่งหมายในชีวิตมีความคล่องแคล่วว่องไวในการทำงาน ไม่อยู่นิ่งเฉยๆ และจะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสูง

³ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดอุทัยธานี ประจำปี พ.ศ. 2559

ด้วยความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาลจังหวัดอุทัยธานี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการบริหารงานบุคคลของเทศบาล และเป็นแนวทางในการพัฒนาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานในเทศบาล เพื่อดัดศักยภาพของบุคลากรออกมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ และสามารถใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดแนวทางในการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานในเทศบาล เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรและจะทำให้องค์กรสามารถนำมาพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ขององค์กรต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี
2. เพื่อเปรียบเทียบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาลจังหวัดอุทัยธานี จำแนกตามระดับการศึกษา รายได้ ประสบการณ์การทำงาน และตำแหน่งหน้าที่การงาน

วิธีดำเนินการศึกษา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ พนักงานเทศบาลจังหวัดอุทัยธานี ประกอบด้วย พนักงานเทศบาล และลูกจ้างประจำ/พนักงานจ้างตามภารกิจ/พนักงานทั่วไป รวมทั้งสิ้น 1,147 คน (ข้อมูลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดอุทัยธานี ประจำปี พ.ศ. 2559 ข้อมูล ณ วันที่ 30 มิถุนายน 2559)

กลุ่มตัวอย่างจากจำนวนประชากรดังกล่าว ผู้ศึกษาได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้จากพนักงานเทศบาลจังหวัดอุทัยธานี ผู้ศึกษาได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 297 คน โดยใช้สูตรคำนวณของ Taro Yamane (Yamane, 1973, p. 727; อ้างถึงใน ศิริพงศ์ พฤทธิพันธ์, 2553, น.203) โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling) ตามสัดส่วนของพนักงานเทศบาลที่อยู่ในเทศบาลในจังหวัดอุทัยธานี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม โดยแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 มาตราส่วน ให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาลจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งสร้างขึ้นโดยการศึกษาจากแนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทำการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ระดับการศึกษา รายได้ ประสบการณ์การทำงาน และตำแหน่งหน้าที่การงาน

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ประกอบด้วย 1) ด้านความสำเร็จของงาน 2) ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ 3) ด้านลักษณะงาน 4) ด้านความรับผิดชอบ และ 5) ด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งการงาน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยทำการแจกแบบสอบถามให้แก่กลุ่มตัวอย่าง พร้อมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์ในการตอบไว้ในแบบสอบถามและแจ้งช่วงเวลาในการเก็บแบบสอบถามคืน โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามจากพนักงานเทศบาลจังหวัดอุทัยธานีด้วยตนเอง พร้อมตรวจนับและตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation:SD) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) แล้วนำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยายการแปลผลเฉลี่ยคะแนน

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ประกอบด้วย ระดับการศึกษา รายได้ ประสบการณ์การทำงาน และตำแหน่งหน้าที่การงาน ผลการศึกษาพบว่า พนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษา อยู่ในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 50.2 ส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือน 10,001- 15,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 40.1 มีประสบการณ์การทำงาน อยู่ระหว่าง 5-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 50.5 และมีตำแหน่งหน้าที่การงาน ส่วนใหญ่เป็นพนักงานเทศบาล คิดเป็นร้อยละ 59.9

2. ข้อมูลเกี่ยวกับระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ประกอบด้วย 1) ด้านความสำเร็จของงาน 2) ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ 3) ด้านลักษณะงาน 4) ด้านความรับผิดชอบ และ 5) ด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งการงาน ผลการศึกษาพบว่า ระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยแต่ละด้าน ประกอบด้วย ด้านความสำเร็จของงาน ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ ด้านลักษณะงาน และด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งการงาน อยู่ในระดับมาก ในขณะที่ด้านความรับผิดชอบ อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านปรากฏผล ดังนี้

1) ด้านความสำเร็จของงาน มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีความภูมิใจในผลการปฏิบัติงานเสมอ

ผู้บังคับบัญชาแสดงความพอใจในการปฏิบัติงานเป็นประจำ การได้รับมอบหมายงานที่มีความรับผิดชอบใหม่ๆ เพิ่มขึ้นจากเดิมอยู่เสมอ การมีผลการปฏิบัติงานให้เห็นได้อย่างเด่นชัด เป็นที่ภาคภูมิใจและการสามารถแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานได้สำเร็จทุกครั้ง อยู่ในระดับมาก ในขณะที่การปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย สำเร็จได้ตามเป้าหมายและทันตามเวลากำหนดทุกครั้ง อยู่ในระดับปานกลาง

2) ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีผลงานที่ได้รับการยอมรับจากผู้บังคับบัญชาอยู่เสมอ เพื่อนร่วมงานยอมรับฟังความคิดเห็นของท่านเป็นประจำ การมีผลงานที่ได้รับการสนับสนุนจากเพื่อนร่วมงานเสมอ ผู้บังคับบัญชาชอบเปิดโอกาสให้ได้ตัดสินใจในการปฏิบัติงานอย่างอิสระ การได้รับการยกย่องชมเชยในผลงานเป็นประจำ การได้รับความไว้วางใจและให้เกียรติกันและกันในหน่วยงานเสมอ และการได้รับกำลังใจจากผู้ร่วมงานและผู้บังคับบัญชา อยู่ในระดับมาก

3) ด้านลักษณะงาน มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับงานที่ปฏิบัติเป็นงานที่น่าสนใจ เป็นงานที่ต้องอาศัยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทำทลายให้ลงมือปฏิบัติ และเป็นงานที่สามารถทำตั้งแต่ต้นจนจบได้โดยลำพังตัวเอง อยู่ในระดับมาก ในขณะที่งานที่ปฏิบัติเป็นงานที่มีความเหมาะสมกับความรู้ความสามารถ และเป็นงานที่มีความมั่นคง อยู่ในระดับปานกลาง

4) ด้านความรับผิดชอบของงาน มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีอำนาจในงานที่รับผิดชอบได้อย่างเต็มที่ งานที่ปฏิบัติไม่มีการตรวจสอบหรือควบคุมอย่างใกล้ชิด อยู่ในระดับมาก ในขณะที่ตำแหน่งงานมีความสอดคล้องกับความรับผิดชอบในงานที่ผู้บังคับบัญชามอบหมาย การได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบในงานใหม่ๆ เป็นประจำ งานที่ปฏิบัติ เป็นงานที่ถนัดและมีโอกาสได้ใช้ความรู้อย่างเต็มที่ อยู่ในระดับปานกลาง

5) ด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งการงาน มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานีอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับการได้รับโอกาสเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่งอย่างยุติธรรม การได้รับการพิจารณาความดีความชอบอย่างยุติธรรม และงานที่ปฏิบัติเป็นอาชีพมีความมั่นคงและสามารถดำรงชีวิตได้ อยู่ในระดับมาก ในขณะที่การมีโอกาสเข้ารับการอบรมเพื่อหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เป็นประจำ การมีโอกาสศึกษาต่อ เพื่อหาความรู้เพิ่มเติมและได้รับวุฒิสูงขึ้นตามความเหมาะสม และการมีความมั่นคงเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในหน่วยงานเป็นอย่างดี อยู่ในระดับปานกลาง

2. ผลการทดสอบสมมุติฐานการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาลจังหวัดอุทัยธานี จำแนกตามระดับการศึกษา รายได้ ประสบการณ์การทำงาน และตำแหน่งหน้าที่การงาน ผลการศึกษาพบว่า

2.1 พนักงานเทศบาลที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า พนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ในภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

2.2 พนักงานเทศบาลที่มีรายได้ต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า พนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ที่มีรายได้ต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ในภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

2.3 พนักงานเทศบาลที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า พนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานในภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

2.4 พนักงานเทศบาลที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า พนักงานเทศบาลจังหวัดอุทัยธานี ที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานในภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่องแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ผู้ศึกษาอภิปรายผลตามผลการตรวจสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ แต่ละข้อดังนี้

1. ระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี

ผลการศึกษาพบว่า พนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานในภาพรวม อยู่ในระดับมาก อาจเนื่องมาจากพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี มีความภาคภูมิใจในความสำเร็จของงานที่ทำ จึงให้ความร่วมมือในการทำงานเป็นอย่างมาก ผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานให้ความเป็นกันเองในการทำงาน มีการสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน มีการสร้างทีมงานที่ดี ทำให้พนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานมาก ผู้บังคับบัญชามีเทคนิคในการเสริมสร้างแรงจูงใจในการทำงาน และใช้อำนาจในการบริหารที่เหมาะสมเป็นกันเอง มีการให้อำนาจในการทำงาน และมีการพิจารณาความดีความชอบอย่างยุติธรรม ซึ่งสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ ซึ่งสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ จึงส่งผลให้พนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานมาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของปาลิตา อาษาศรี⁴ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องแรงจูงใจในการ

⁴ ปาลิตา อาษาศรี. “แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลในจังหวัดกาฬสินธุ์”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2558).

ปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า 1) ระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลในจังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 10 ด้าน โดยภาพรวม มีระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านลักษณะของงาน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานมากที่สุด และมีแรงจูงใจอยู่ในระดับมาก 9 ด้าน โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย 3 ลำดับแรกคือ สภาพแวดล้อมในการทำงาน ด้านความรับผิดชอบ และด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามลำดับ 2) ผลการเปรียบเทียบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลในจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีสถานภาพและประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน พบว่าบุคลากรเทศบาลในจังหวัดกาฬสินธุ์ที่มีสถานภาพเป็นพนักงานเทศบาลและพนักงานจ้างตามภารกิจ มีระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 บุคลากรที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่ำกว่า 5 ปี และ 5 ปีขึ้นไป มีระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ผลการศึกษาพบว่า พนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าระดับการศึกษาของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ส่งผลให้พนักงานเทศบาลมีความรอบรู้ มีความสามารถ มีทักษะในการปฏิบัติงาน และสามารถนำความรู้มาปรับประยุกต์ใช้กับงานที่รับผิดชอบ ซึ่งมีผลในด้านคุณภาพของงาน การทำงานร่วมกับผู้อื่นและการปฏิบัติตามกฎระเบียบของหน่วยงาน จึงทำให้พนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพิเชษฐวิงวอน⁵ ที่ได้ศึกษาเรื่องการสร้างเสริมแรงจูงใจที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการทำงานของพนักงานโรงไฟฟ้าบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า การสร้างเสริมแรงจูงใจที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการทำงานของพนักงานในภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายกลุ่มปัจจัยพบว่า อยู่ในระดับมากคือ กลุ่มปัจจัยค่าจูง และกลุ่มปัจจัยจูงใจ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มปัจจัยค่าจูง อยู่ในระดับมากทุกรายการ 3 อันดับแรก คือ ความปลอดภัยในการปฏิบัติงานทำให้มีความตั้งใจในการทำงาน ความสามารถในการดำเนินงานและบริหารของผู้บังคับบัญชาและองค์การกำหนดนโยบาย และการบริหารงานบุคคลชัดเจน สำหรับกลุ่มปัจจัยจูงใจพบว่า อยู่ในระดับมาก จำนวน 18 รายการ 3 อันดับแรกคือ การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยกรุงเทพ Bangkok University Research Conference 146 ความพึงพอใจและสุขใจเมื่อทำงานสำเร็จ การได้ศึกษาดูงานและการสัมมนาและการได้รับการยอมรับในความสามารถ จากผู้บังคับบัญชา ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเสริมแรงจูงใจที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการทำงานของพนักงาน จำแนกตามลักษณะส่วนบุคคล พบว่า พนักงานที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นในภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

⁵ พิเชษฐวิงวอน. “การสร้างเสริมแรงจูงใจที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการทำงานของ พนักงานโรงไฟฟ้าบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ”, สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 2552).

พนักงานที่มีอายุระดับการศึกษาและการอบรมสัมมนาต่างกัน มีความคิดเห็นโดยรวม กลุ่มปัจจัยจูงใจ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05 ตามลำดับ พนักงานที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นโดยรวมกลุ่มปัจจัยจูงใจ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 พนักงานที่มีการอบรม สัมมนาต่างกัน มีความคิดเห็นโดยรวมกลุ่มปัจจัยจูงใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. ผลการศึกษาพบว่า พนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ที่มีรายได้ต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า พนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัันนั้น พนักงานเทศบาลจะต้องมีประสบการณ์ในการทำงานมากและพนักงานเทศบาลจะต้องมีระดับวุฒิการศึกษาที่สูง รวมทั้งพนักงานเทศบาล จะต้องมึปริมาณงานที่รับผิดชอบในแต่ละงานมาก จึงจะสามารถได้รับเงินเดือน สวัสดิการ เงินค่าครองชีพ และเงินโบนัสต่างกัน จึงมีผลทำให้มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของอ้อมอารีย์ ยี่วาศร⁶ ที่ได้ศึกษาเรื่องแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการปกครองที่ทำการปกครองอำเภอในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่าแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการปกครอง ที่ทำการปกครองอำเภอในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ที่มีรายได้ต่อเดือนแตกต่างกัน โดยรวมในการปฏิบัติงานแตกต่างกันทาง สถิติที่ระดับ .05 และจำแนกเป็นรายด้าน พบว่าแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 1 ด้าน คือ ลักษณะของงานมีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน

4.ผลการศึกษาพบว่า พนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า พนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ที่มีประสบการณ์ในการทำงานมาก จะมีความชำนาญ มีความสามารถ มีทักษะในการปฏิบัติงาน มีความรอบรู้ขอความช่วยเหลือของงานที่ชัดเจน แตกต่างกับพนักงานเทศบาลที่มีประสบการณ์ในการทำงานน้อย ยังขาดความชำนาญและประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน เมื่อเข้ามาทำงานเป็นพนักงานเทศบาล อาจไม่ได้รับในสิ่งที่ตนเองคาดหวัง จึงทำให้พนักงานเทศบาลที่มีประสบการณ์ในการทำงานน้อย มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานน้อยกว่าพนักงานเทศบาลที่มีประสบการณ์ในการทำงานมาก เพราะพนักงานที่มีประสบการณ์ในการทำงานที่มากกว่าย่อมหมายถึงระดับเงินเดือนและโอกาสในการเลื่อนตำแหน่งที่สูงกว่า จึงส่งผลทำให้มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกันได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของปาลิตา อาษาศรี⁷ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า 1) ระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลในจังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 10 ด้าน โดยภาพรวม มีระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน

⁶ อ้อมอารีย์ ยี่วาศร. “แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการปกครองที่ทำการปกครอง อำเภอในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2552).

⁷ ปาลิตา อาษาศรี. อ้างแล้ว.

อยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านลักษณะของงาน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานมากที่สุด และมีแรงจูงใจอยู่ในระดับมาก 9 ด้าน โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย 3 ลำดับแรกคือ สภาพแวดล้อมในการทำงาน ด้านความรับผิดชอบ และด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามลำดับ 2) ผลการเปรียบเทียบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลในจังหวัดกาฬสินธุ์ที่มีสถานภาพและประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน พบว่าบุคลากรเทศบาลในจังหวัดกาฬสินธุ์ที่มีสถานภาพเป็นพนักงานเทศบาลและพนักงานจ้างตามภารกิจ มีระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 บุคลากรที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่ำกว่า 5 ปี และ 5 ปีขึ้นไป มีระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. ผลการศึกษาพบว่า พนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า พนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานต่างกัน จะทำให้มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงาน การวางแผน การจัดองค์การ การนำและการจูงใจ รวมทั้งการควบคุมงานที่แตกต่างกัน จึงส่งผลให้การปฏิบัติงานในหน้าที่มีความสำเร็จได้รับการยอมรับนับถือ และมีความมั่นคง เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงาน จึงมีผลให้พนักงานเทศบาลที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานแตกต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกันได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ลดา มณี แสงฝ่าย ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาลเมืองพทุมธานี ผลการศึกษาพบว่า บุคลากรมีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานในด้านความรับผิดชอบสูงสุด รองลงมาด้านความสำเร็จของงาน ด้านความสำคัญระหว่างบุคคล ด้านลักษณะงาน ด้านการปกครองบังคับบัญชา ด้านความมั่นคงในการทำงาน ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ ด้านนโยบายและการพัฒนา ด้านสภาพการทำงาน ด้านความก้าวหน้าและด้านผลตอบแทน และสวัสดิการ ตามลำดับ ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า บุคลากรที่มีตำแหน่งงานแตกต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา ผู้ศึกษาขอเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการศึกษาเรื่องแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ควรให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับผลของการศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ด้านความรับผิดชอบ อยู่ในระดับปานกลาง ดังนี้

1) ผู้บริหารควรมอบหมายงานให้ตรงกับความสามารถของแต่ละคนในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล

- 2) ควรเปิดโอกาสให้พนักงานเทศบาลได้ใช้ความรู้อย่างเต็มที่ในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาลให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน
- 3) ควรให้พนักงานเทศบาลมีอำนาจในงานที่รับผิดชอบได้อย่างเต็มที่ เพื่อความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน
- 4) ผู้บริหารควรมอบหมายให้พนักงานเทศบาลมีอิสระในการปฏิบัติงาน

2. ข้อเสนอแนะการศึกษาครั้งต่อไป

ผลการวิจัยแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล จังหวัดอุทัยธานี ทำให้ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาต่อไป ดังต่อไปนี้

- 1 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานเทศบาล เพื่อจะได้ปรับปรุงแนวทางการปฏิบัติงานที่ดีและเหมาะสมต่อไป ให้สอดคล้องกับการประเมินผลการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 2 ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคลของบุคลากร ปัจจัยจูงใจและปัจจัยค้ำจุน และแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงาน

บรรณานุกรม

- ปาลิตา อาษาศรี. “แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลในจังหวัดกาฬสินธุ์”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2558.
- พิเชษฐ วิงวอน. “การสร้างเสริมแรงจูงใจที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการทำงานของ พนักงานไฟฟ้าบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ”. **สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 2552.
- อ้อมอารีย์ ยี่วาตร. “แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการปกครองที่ทำการปกครอง อำเภอในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2552.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท
Factors Affecting the Morale and Encouragement in the Work Performance of
the Village Headman in Chainat Province

ณัฐติกร สังข์รูป
นักศึกษารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาทและ 3) เพื่อศึกษาอิทธิพลของปัจจัยแต่ละตัวที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ ผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท จำนวน 212 คน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ

ผลการศึกษาพบว่า ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก และพบว่า สภาพการปฏิบัติงาน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เงินเดือนและค่าตอบแทน ลักษณะของงานที่ปฏิบัติ และการได้รับการยอมรับนับถือ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

คำสำคัญ: ขวัญและกำลังใจ, การปฏิบัติงาน, ผู้ใหญ่บ้าน

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the level of the morale in the performance of the village headmen in Chainat Province, 2) to study factors affecting the morale in the performance of the village headmen in Chainat Province, and 3) to study the influence of factors that affect the morale of the village headmen in Chainat Province. According to the formula of Taro Yamane the samples used in the research were the 212 village headman in Chainat Province. The instrument used for data collection was a set of questionnaires with a Cronbach's alpha coefficient of 0.98. The questionnaires were of the five-level rating scale. The statistics used for data analysis were percentages, mean, standard deviation, and Multiple regression analysis.

The study indicated as follows: Overall, The level of factors affecting the morale of the village headmen in Chainat Province was at a high level. And found that the operating condition, interpersonal factors, the salary and compensation, the nature of the work factors, and the sides had been respected was factors affecting the morale of the village headmen in Chainat Province was significantly at the 0.01 level.

Keywords: Morale and Encouragement, The Work Performance, Village Headman

บทนำ

ในชนบทของไทยเราแต่เดิมนั้น มีลักษณะเป็นสังคมที่ประชาชนอาศัยกันเป็นกลุ่มในแต่ละกลุ่ม มีหัวหน้าทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองคอยดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในกลุ่มอย่างใกล้ชิด ต่อมาเมื่อประชาชนเพิ่มจำนวนขึ้น ปัญหาต่าง ๆ ก็มากขึ้น ความเป็นอยู่ของประชาชน ก็เปลี่ยนไป ทำให้อยู่รวมกันเป็นหลักเป็นแหล่งเป็นชุมชนมากขึ้น มีอาณาเขตแน่นอน และมีแบบแผนการจัดการปกครองอย่างเป็นทางการยิ่งขึ้น จากหลักฐานที่มีอยู่พอสันนิษฐานได้ว่า ในสมัยสุโขทัยนั้นแบ่งการปกครองออกเป็นมณฑล แต่ละมณฑลมีเมืองในสังกัดซึ่งแยกออกเป็นเมืองเอก เมืองโท ตรี และจัตวา

ผู้ใหญ่บ้าน นับเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ปกครองและบริหารการปกครอง “ท้องที่” ซึ่งได้ถือกำเนิดและมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และตราฉบับปัจจุบัน ยังคงกล่าวได้ว่า ผู้ใหญ่บ้าน เป็นสถาบันที่มีทั้งบทบาทและอำนาจหน้าที่ในเขตการปกครอง ที่เรียกว่า ตำบลและหมู่บ้าน โดยมีแนวคิดรวบยอดทางกฎหมายและการบริหารราชการเรียกรวมกันว่าเป็น “การปกครองท้องที่” ดังจะเห็นได้ว่าชื่อดังกล่าว เป็นชื่อของการจัดระบบปกครองและเป็นระบบการบริหารราชการลักษณะหนึ่งของไทย ทั้งนี้ มีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 เป็นกฎหมายแม่แบบ คือได้วางรากฐานไว้¹ ซึ่งลักษณะของการปกครองท้องที่ดังกล่าว นับว่าเป็นโครงสร้างสำคัญในการบริหารของกระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่หลักในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชน ซึ่งเป็นหน้าที่ที่มีขอบเขตของภารกิจกว้างขวาง ผู้ใหญ่บ้าน ในฐานะพนักงานฝ่ายปกครองในระดับท้องที่ จึงมีบทบาทหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบงานของกระทรวงมหาดไทย และยังคงรับผิดชอบงานของทุกกระทรวง ทบวง กรม ที่นำลงไปปฏิบัติในตำบล หมู่บ้าน จึงนับว่าเป็นกลไกที่สำคัญ ที่ทำให้งานของทางราชการบรรลุเป้าหมาย โดยให้ราษฎร พิจารณาเลือกผู้ใหญ่บ้าน แล้วให้ผู้ใหญ่บ้านเลือกกันเองเป็นกำนันในการปฏิบัติหน้าที่ กำหนดให้มีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยในท้องที่ การป้องกัน การโจรกรรมและผู้ร้าย และกำหนดให้มีผลประโยชน์ตอบแทนบ้างเช่น สิ้นลดค่านา ภาษีไม่ไผ่ ค่าเหยียบย่ำที่นาราชฎา เป็นต้น ความมุ่งหมายก็เพื่อให้บุคคลที่ราษฎรเลือกเข้ามาได้มีหน้าที่ดูแล

¹ ประจักษ์ ฝิวงาม. “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่ อำเภอสรีรัตนะ จังหวัดศรีสะเกษ”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2554), หน้า 3-4.

ดำเนินงานของตำบล หมู่บ้าน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เป็นหูเป็นตาให้แก่ทางราชการที่จะช่วยสอดส่องดูแลทุกข์สุขของราษฎรทั่วไป ตลอดจนช่วยเร่งรัดจัดเก็บภาษีอากรและผลประโยชน์ของแผ่นดินซึ่งสมควรได้จากราษฎรโดยธรรม

ขวัญและกำลังใจ นับเป็นเรื่องสำคัญในการที่จะทำให้ทำงานของหน่วยงานให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ และจะช่วยก่อให้เกิดผลประโยชน์ที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติงานให้ มีความสนใจ ศรัทธา ความร่วมมือร่วมใจ และเชื่อมั่นในการทำงาน มีความเสียสละ มีวินัย ปฏิบัติตามข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน และรับผิดชอบงานอย่างเต็มความสามารถ เพราะว่าขวัญและกำลังใจในการทำงานของผู้ปฏิบัติงาน จะแสดงออกถึงพฤติกรรมในการทำงานว่า พอใจหรือไม่พอใจ เพราะขวัญและกำลังใจ มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานโดยตรง เช่น คนที่มีความรู้ความสามารถดี แต่หากขวัญและกำลังใจไม่ดีก็ทำงานโดยแสดงความสามารถไม่เต็มที่ ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่ผู้บังคับบัญชาหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จะต้องสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้ผลงานออกมาเต็มที่ ก่อให้เกิดความเป็นสุขใจที่จะได้ช่วยกันทำงานให้สำเร็จด้วยดี และเป็นที่ยกย่องด้วยกันทั้งผู้บังคับบัญชาหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้ปฏิบัติงานเกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ประสบความสำเร็จ บรรลุเป้าหมายและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ บริบทเกี่ยวกับผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท มีการปกครองแบ่งออกเป็น 8 อำเภอ 53 ตำบล 452 หมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 452 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 88,747 ครัวเรือน โดยมีประชากรทั้งหมดจำนวน 254,196 คน แยกเป็น เพศชาย 120,736 คน เพศหญิง 133,460 คน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม²

ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ที่ทำงานรับผิดชอบอยู่ในหมู่บ้านและอยู่ใกล้ชิดประชาชนตลอดมา ซึ่งมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับในทางปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย รวมทั้งมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จึงมีส่วนสำคัญในการดำเนินการตามภารกิจที่เกี่ยวกับการบำบัดทุกข์บำรุงสุข การรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน การอำนวยความสะดวกของสังคม และเป็นที่ยึดของประชาชน ซึ่งตอบสนองความต้องการของประชาชนในหมู่บ้าน อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในด้านการสร้างความสมานฉันท์และความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน การประสานอำนวยความสะดวกแก่ราษฎรในการติดต่อขอรับบริการจากส่วนราชการต่าง ๆ การรับฟังปัญหาและนำความเดือดร้อนทุกข์สุขและความต้องการที่จำเป็นของราษฎรแจ้งต่อทางราชการ เพื่อให้ความช่วยเหลือ การสนับสนุนการปฏิบัติงานของส่วนราชการในพื้นที่ การดูแลให้ราษฎรในพื้นที่ปฏิบัติตามกฎหมาย การอบรมชี้แจงให้ราษฎรมีความรู้ความเข้าใจในข้อราชการให้ความช่วยเหลือในกิจการสาธารณะประโยชน์ รวมถึงปฏิบัติการกิจกรรมนโยบายรัฐบาล หรืองานอื่นตามกฎหมายกำหนดจะเห็นได้ว่าผู้ใหญ่บ้านยังมีฐานะเป็นตัวแทนของรัฐ ตัวแทนของราษฎรเกี่ยวกับเรื่องร้องทุกข์ ความเดือดร้อนของราษฎรเพื่อนำเสนอต่อส่วนราชการ ทำให้ผู้ใหญ่บ้านนั้นมีความสำคัญในการปกครองที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐเอง

² สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดชัยนาท, รายงานประจำปีสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดชัยนาท พ.ศ. 2558, น.5

และหน่วยงานของรัฐกับประชาชนเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่มากที่สุด นอกเหนือจากอำนาจหน้าที่ที่ต้องถือปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่แล้ว ผู้ใหญ่บ้านยังเป็นตัวแทนของรัฐในการปฏิบัติหน้าที่ทุกกระทรวง ทบวง กรม ตามที่กฎหมายกำหนดและยังเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายอื่นอีกหลายฉบับที่กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่เฉพาะของผู้ใหญ่บ้านเช่น เป็นตัวแทนของรัฐในการปฏิบัติหน้าที่ของทุกกระทรวง ทบวง กรมที่มีได้ถ่ายโอนไปให้ท้องถิ่น ดำเนินการและการปฏิบัติงานภารกิจหรืองานอื่นตามกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการหรือตามที่กระทรวง ทบวง กรม หน่วยงานอื่นของรัฐ เช่น นำนโยบายที่สำคัญของรัฐหรือนโยบายเร่งด่วนของรัฐไปปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ผล จึงถือได้ว่า ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่มีความสำคัญมากในฐานะที่ผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่ช่วยเหลือนายอำเภอและเป็นหัวหน้าราษฎรในหมู่บ้านที่จะเชื่อมโยงระหว่างรัฐกับประชาชน เพื่อนำนโยบายของรัฐไปสู่ประชาชน และผลจากการที่ผู้ใหญ่บ้านมีภาระหน้าที่ที่รับผิดชอบมาก ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ใหญ่บ้านจะต้องมีขวัญและกำลังใจที่ดีในการปฏิบัติงานเพราะในบางครั้งการปฏิบัติงานหลายหน้าที่อาจประสบปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เช่น อำนาจหน้าที่อื่นที่ขัดกันระหว่างอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551 กับอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น ในการดูแลบำรุงรักษาที่สาธารณประโยชน์ เป็นต้น

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท เพราะปัจจุบันนี้ปัญหาในการบริหารราชการแผ่นดินที่เกิดขึ้นอันเนื่องเพราะความซ้ำซ้อนและความไม่ชัดเจนในบทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งความทับซ้อนและการขัดกันระหว่างราชการส่วนภูมิภาคกับราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งก็จะเป็นผลเสียอีกที่ผู้ใหญ่บ้านอาจจะต้องตกเป็นผู้ถูกฟ้องคดีต่อศาลปกครองในข้อหาละเลยต่อหน้าที่ให้ต้องยุ่งยากลำบากใจ รวมทั้งปัญหาอื่น ๆ อีกมากมายตามบทบาทหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน อันอาจจะส่งผลให้ขวัญและกำลังใจของผู้ใหญ่บ้านในการปฏิบัติงานอาจลดต่ำลงได้ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความต้องการที่จะศึกษาเกี่ยวกับระดับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้เกิดความครอบคลุมในการปฏิบัติงานและเป็นการกระตุ้นการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านให้สามารถปฏิบัติงานบำบัดทุกข์ บำรุงสุขแก่ประชาชนในพื้นที่ได้อย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง และเต็มภาคภูมิต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาระดับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลของปัจจัยแต่ละตัวที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของ ผู้ใหญ่บ้าน

ในจังหวัดชัยนาท

วิธีดำเนินการศึกษา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ คือ ผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท จำนวน 452 คน ซึ่งการปกครองแบ่งออกเป็น 8 อำเภอ 53 ตำบล 452 หมู่บ้าน (ที่มาของข้อมูล :ที่ทำการปกครองจังหวัดชัยนาท ข้อมูล ณ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2559)

กลุ่มตัวอย่างจากจำนวนประชากรดังกล่าว ผู้ศึกษาได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาค้างนี้จาก ผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท ผู้ศึกษาได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 212 คน โดยใช้สูตรคำนวณของ Taro Yamane (Yamane, 1973, p. 727; อ้างถึงใน สุพรชัย ลิกะไชย, 2551, น. 7) โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling) ตามสัดส่วนของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยค้างนี้ เป็นแบบสอบถาม โดยแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 มาตราส่วน ให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท ซึ่งสร้างขึ้นโดยการศึกษาจากแนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทำการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท ประกอบด้วย 1) ด้านสภาพการปฏิบัติงาน 2) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 3) ด้านเงินเดือนและค่าตอบแทน 4) ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ และ 5) ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ

ส่วนที่ 3 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของ ผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท ประกอบด้วย 1) ความกระตือรือร้นในงาน 2) ความรับผิดชอบในงาน 3) ความมีระเบียบวินัย และ 4) ความพึงพอใจในการทำงาน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยค้างนี้ คือ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยทำการแจกแบบสอบถามให้แก่กลุ่มตัวอย่าง พร้อมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์ในการตอบไว้ในแบบสอบถามและแจ้งช่วงเวลาในการเก็บแบบสอบถามคืน โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามจากผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท ด้วยตนเอง พร้อมทั้งตรวจนับและตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ เพื่อหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation:SD) และการ

วิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple regression analysis) แล้วนำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยายการแปลผลเฉลี่ยคะแนน

สรุปผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ปรากฏผลดังนี้

1) ด้านสภาพการปฏิบัติงาน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านสภาพการปฏิบัติงาน มีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท อยู่ในระดับมาก

2) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก

3) ด้านเงินเดือนและค่าตอบแทน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านเงินเดือนและค่าตอบแทนส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท ในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง

4) ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ ผลการวิจัยพบว่า ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก

5) ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ ผลการวิจัยพบว่า ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท ดังนี้ คือ 1) ความกระตือรือร้นในงาน 2) ความรับผิดชอบในงาน 3) ความมีระเบียบวินัย และ 4) ความพึงพอใจในการทำงาน ผลการวิจัยพบว่า ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

3. ผลการวิเคราะห์อิทธิพลของปัจจัยแต่ละปัจจัยที่มีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรอิสระแต่ละตัว สามารถพยากรณ์ตัวแปรได้ร้อยละ 90

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ดังจะนำเสนอผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ระดับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท

1.1 จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท ได้แก่ 1) ด้านสภาพการปฏิบัติงาน 2) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 3) ด้านเงินเดือนและค่าตอบแทน 4) ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ และ 5) ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้เป็นปัจจัยที่เสริมสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน

ได้แก่ การมีสภาพการปฏิบัติงานที่มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน การมีวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัยและมีความพร้อมในการปฏิบัติงานอยู่เสมอ การมีบรรยากาศในการทำงานเป็นไปอย่างฉันทมิตร การมีเงินเดือน รายได้/ค่าตอบแทนต่างๆมีความเหมาะสมต่อการดำรงชีพในปัจจุบัน อีกทั้งงานที่ทำเป็นงานที่น่าสนใจมีสิทธิเสรีภาพในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ รวมทั้งยังมีการยกย่องว่าเป็นบุคคลสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จของงานในองค์กร จึงถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บังคับบัญชาต้องคำนึงถึง เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จของงานที่จะเกิดขึ้นในการพัฒนาองค์กรให้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของลัดดา ศรสุวรรณ³ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานและระดับของขวัญและกำลังใจของพนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานมากที่สุด คือ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชา รองลงมาได้แก่ ด้านความมั่นคงในงาน ด้านสวัสดิการของหน่วยงาน ด้านสภาพการปฏิบัติงาน ด้านความยุติธรรมในหน่วยงาน ด้านความรู้ความสามารถความเหมาะสมกับตำแหน่งที่ปฏิบัติ ด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน ด้านความเพียงพอของเงินเดือนและรายได้พิเศษ และด้านความพึงพอใจในการทำงาน ตามลำดับ ระดับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของพนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ ในภาพรวมมีขวัญและกำลังใจ อยู่ในระดับมาก ผลการทดสอบค่าความสัมพันธ์ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของพนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ พบว่า ทุกปัจจัยมีความสัมพันธ์กับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของพนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ ในทางบวกทุกด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และสอดคล้องกับการวิจัยของละอองดาว วิเชียรเพริศ⁴ ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของ พนักงานส่วนท้องถิ่นในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอซ่งชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า ระดับขวัญกำลังใจของพนักงานส่วนท้องถิ่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก ปัจจัยที่มีผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของพนักงานส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอซ่งชัย คือ ปัจจัยด้านความรับผิดชอบ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน ปัจจัยด้านความสำเร็จในการปฏิบัติงาน ปัจจัยด้านลักษณะของงานที่ทำ ปัจจัยด้านการยอมรับนับถือ และปัจจัยด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ตัวแปรอิสระทั้งหมด สามารถอธิบายการผันแปรของตัวแปรตามได้ร้อยละ 88.80 ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของสีรุ่ง ทองเปรม⁵ ที่ได้ทำการศึกษาวินัยและกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการศาลยุติธรรม ส่วนคดีหลังคำพิพากษา

³ ลัดดา ศรสุวรรณ. ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานและระดับของขวัญและกำลังใจของพนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์. วารสารบัณฑิตศึกษา, 2556.

⁴ ละอองดาว วิเชียรเพริศ. “ปัจจัยที่มีผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของ พนักงานส่วนท้องถิ่นในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอซ่งชัย จังหวัดกาฬสินธุ์”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2557).

⁵ สีรุ่ง ทองเปรม. “ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการศาลยุติธรรม ส่วนคดีหลัง คำพิพากษา สำนักอำนวยการประจำศาลแพ่ง”, สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: วิทยาลัยทองสุข, 2557).

สำนักอำนวยการประจำศาลแพ่ง ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนมากเป็นหญิง มีอายุ 41 – 50 ปี มีระดับการศึกษาปริญญาตรี มีสถานภาพสมรส มีประสบการณ์ทำงานตั้งแต่ 15 ปี ขึ้นไป และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 20,001-25,000 บาท ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการศาลยุติธรรม ส่วนคดีหลังคำพิพากษา สำนักอำนวยการประจำศาลแพ่ง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมากที่สุดคือ ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ ด้านความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน ด้านเงินเดือนและผลประโยชน์ตอบแทน ด้านความสำเร็จของงานที่ปฏิบัติและด้านความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของสุพจน์ ทองอำนาจ⁶ ที่ได้ศึกษาขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ตำบลบางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลบางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ส่วนมากเป็นเพศชาย มีอายุ 41-50 ปี ระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี สถานภาพสมรส ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 5-10 ปี และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 6,000 – 10,000 บาท ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ตำบลบางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีระดับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานมากที่สุด คือ ด้านความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน อันดับรองลงมา คือ ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ ด้านการยอมรับนับถือ ด้านความสำเร็จของงานที่ปฏิบัติ และอันดับสุดท้าย คือ ด้านความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน ตามลำดับ

1.2 จากผลการวิจัยพบว่า ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท ได้แก่ 1) ความกระตือรือร้นในงาน 2) ความรับผิดชอบในงาน 3) ความมีระเบียบวินัยและ 4) ความพึงพอใจในการทำงาน ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผู้ใหญ่บ้านมีความกระตือรือร้นในการทำงานให้ประสบความสำเร็จอยู่เสมอ มีความรับผิดชอบในงานอย่างเต็มที่ มีระเบียบวินัยข้อบังคับในการทำงาน รวมทั้งยังมีความพึงพอใจภูมิใจที่ได้มาทำงานและมีความสุขในการทำงานอยู่เสมอ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ อัจฉรา บุญมี⁷ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจภูธรจังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่า คิดเห็นโดยรวมทุกข้ออยู่ในระดับมาก เมื่อแยกเป็นรายข้อ พบว่า การทำงานที่ตำรวจภูธรจังหวัดพิษณุโลก มีความมั่นคง และเป็นสิ่งที่มีเกียรติ มีความคิดเห็นในระดับมาก การทำงานด้วยความมุ่งมั่นทุ่มเทโดยตลอด และหากมีปัญหาเกิดขึ้นในองค์กรจะทุ่มเททั้งร่างกายแรงใจเพื่อแก้ไขปัญหาย่างเต็มที่ มีความคิดเห็นในระดับมาก ความภูมิใจที่ได้มาปฏิบัติงานในตำรวจภูธรจังหวัดพิษณุโลก มีความคิดเห็นในระดับมาก ทำงานทุกอย่างอย่างมีเป้าหมายเพื่อความสำเร็จขององค์กรเป็นที่ตั้ง และลงมือทำทันทีที่ได้รับมอบหมาย มีความคิดเห็นในระดับมาก ความพร้อมที่จะปฏิบัติปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบข้อบังคับ

⁶ สุพจน์ ทองอำนาจ. “ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ตำบลบางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”, สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: วิทยาลัยทองสุข, 2556).

⁷ อัจฉรา บุญมี. “ปัจจัยที่มีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจภูธร จังหวัดพิษณุโลก”, สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: วิทยาลัยพิษณุโลก, 2553).

อย่างเคร่งครัด และให้ความสำคัญของระเบียบข้อบังคับขององค์การเป็นอันดับหนึ่งของการปฏิบัติงาน มีความคิดเห็นในระดับมาก และมีความรับผิดชอบงานเกินกว่าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีความคิดเห็นในระดับมาก ผลการทดสอบสมมติฐานข้าราชการตำรวจภูธรจังหวัดพิษณุโลก ที่มีเพศ สถานภาพสมรส อายุราชการแตกต่างกัน มีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานไม่แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 ข้าราชการตำรวจภูธรจังหวัดพิษณุโลก ที่มีอายุ ระดับการศึกษา ระดับชั้นยศแตกต่างกัน มีขวัญและกำลังใจของข้าราชการตำรวจภูธรจังหวัดพิษณุโลก แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

2. การอภิปรายผลการวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของปัจจัยแต่ละปัจจัยที่มีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท ดังนี้

2.1 จากผลการวิจัยพบว่า ด้านสภาพการปฏิบัติงาน มีอิทธิพลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท ทั้งนี้อาจเนื่องจากสภาพการปฏิบัติงานที่ผู้ใหญ่บ้านปฏิบัติงานอยู่ มีลักษณะมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน มีวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัยและมีความพร้อมในการปฏิบัติงานอยู่เสมอ มีการช่วยเหลือกันทั้งเรื่องงานและเรื่องส่วนตัว จึงทำให้ผู้ใหญ่บ้านให้ความสำคัญด้านสภาพการปฏิบัติงาน เพราะรู้สึกมีเกียรติหรือมีศักดิ์ศรีในงานที่ทำและรู้สึกว่าตนเองเป็นสมาชิกสำคัญในหน่วยงาน ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของละออจิตา วิเชียรเพริศ (2557) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของ พนักงานส่วนท้องถิ่นในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอเมืองชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า ระดับขวัญกำลังใจของพนักงานส่วนท้องถิ่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก ปัจจัยที่มีผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของพนักงานส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเมืองชัย คือ ปัจจัยด้านความรับผิดชอบ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน ปัจจัยด้านความสำเร็จในการปฏิบัติงาน ปัจจัยด้านลักษณะของงานที่ทำ ปัจจัยด้านการยอมรับนับถือ และปัจจัยด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ตัวแปรอิสระทั้งหมด สามารถอธิบายการผันแปรของตัวแปรตามได้ร้อยละ 88.80 และสอดคล้องกับการวิจัยของ รัฐพล ฐปประสม ได้ทำการศึกษาวิจัยที่มีผลต่อขวัญและกำลังใจของข้าราชการทหารชั้นยศพันเอก และเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ฝ่ายเสนาธิการ ในกรมเสนาธิการ กองบัญชาการกองทัพไทย ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ เมื่อจำแนกตามหน่วยที่สังกัดพบว่า เป็นนายทหารสัญญาบัตร สังกัดกรมยุทธการทหาร และเมื่อจำแนกตามชั้นยศ ก็พบอีกว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ในชั้นยศพันเอก และพันเอกอัตราเงินเดือน พันเอกพิเศษสังกัดกรมยุทธการทหาร เช่นกัน ส่วนใหญ่เป็นเพศชายมีอายุอยู่ในช่วง 51 ปีขึ้นไป มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี มีสถานภาพการสมรส /อยู่ด้วยกัน มีอายุการทำงาน 26 – 35 ปี ส่วนใหญ่ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 50,001 บาท ขึ้นไป ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการทหารชั้นยศพันเอกในกองบัญชาการกองทัพไทยพื้นที่แฉ่งวัฒนะ ได้แก่ ยศ สถานภาพการสมรส และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน และสำหรับปัจจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน ได้แก่ อายุราชการที่เหลือ และประเภทของเงินตำแหน่ง/หรือเงินเพิ่มที่ได้รับในปัจจุบัน โดยปัจจัยเกี่ยวกับประสบการณ์ที่มีความสัมพันธ์กับขวัญและ

กำลังใจในการปฏิบัติงาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ปัจจัยด้านการส่งเสริมประสบการณ์ และด้านความสามารถในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมการทำงาน

2.2 จากผลการวิจัยพบว่า ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มีอิทธิพลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้ใหญ่บ้านมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ร่วมงาน/ผู้บังคับบัญชา หน่วยงานมีการปกครองบังคับบัญชาด้วยระบบคุณธรรม มีบรรยากาศในการทำงานเป็นไปอย่างฉันท์มิตร สามารถทำงานร่วมกับคนอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี และยังได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงานเสมอเมื่อมีปัญหาในการปฏิบัติงาน จึงทำให้ผู้ใหญ่บ้านมีความรู้สึกที่ดีและมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของกิ่งแก้ว วัฒนะไกร⁸ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยโดยภาพรวม มีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาทางด้านพบว่า ด้านความพึงพอใจในการปฏิบัติหน้าที่ มีผลต่อขวัญและกำลังใจอยู่ในระดับสูงมาก ด้านความเพียงพอของค่าตอบแทน และด้านสวัสดิการของหน่วยงาน อยู่ในระดับปานกลาง นอกนั้นอยู่ในระดับสูง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านความพึงพอใจในการปฏิบัติหน้าที่ รองลงมา คือ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชา และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านสวัสดิการของหน่วยงาน 2) ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีจำนวนมากที่สุดคือ ควรจัดสรรเพิ่มเงินค่าตอบแทนให้กับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อความเหมาะสมกับค่าครองชีพ รองลงมาคือ ควรจัดให้มีเงินบำเหน็จ บำนาญ เพื่อความมั่นคงหลังเกษียณอายุเหมือนข้าราชการ และควรจัดให้มีสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลในกรณีเจ็บป่วยพักรักษาตัวในโรงพยาบาล เหมือนข้าราชการของรัฐ ตามลำดับ

2.3 จากผลการวิจัยพบว่า ด้านเงินเดือนและค่าตอบแทน มีอิทธิพลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้ใหญ่บ้านได้รับเงินเดือน รายได้/ค่าตอบแทนต่างๆ สวัสดิการและสิทธิประโยชน์ต่างๆอย่างเหมาะสมต่อการดำรงชีพในปัจจุบัน ทั้งการขอหรือเบิกสิทธิประโยชน์ต่างๆ มีความสะดวกรวดเร็ว การมีเงินออมต่อเดือนในปริมาณที่เหมาะสม รวมทั้งการได้รับความสะดวกในการรับบริการด้านสวัสดิการของรัฐเป็นอย่างดี เนื่องจากสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยจูงใจในการทำงานของผู้ใหญ่บ้านได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสิริรุ่ง ทองเปรม (2557) ที่ได้ศึกษาขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการศาลยุติธรรม ส่วนคดีหลังคำพิพากษา สำนักอำนวยการประจำศาลแพ่ง ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนมากเป็นหญิง มีอายุ 41 – 50 ปี มีระดับการศึกษาปริญญาตรี มีสถานภาพสมรส มีประสบการณ์ทำงานตั้งแต่ 15 ปี ขึ้นไป และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 20,001-25,000 บาท ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการศาลยุติธรรม ส่วนคดีหลังคำพิพากษา สำนักอำนวยการประจำศาลแพ่ง โดย

⁸ กิ่งแก้ว วัฒนะไกร. “ปัจจัยที่มีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2554).

ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมากที่สุดคือ ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ ด้านความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน ด้านเงินเดือนและผลประโยชน์ตอบแทน ด้านความสำเร็จของงานที่ปฏิบัติและด้านความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน ตามลำดับ และสอดคล้องกับงานวิจัยของธวัชชัย พักเทพ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการกรมเสมียนตรา สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยในสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ข้าราชการมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ข้าราชการที่มีชั้นยศ มีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนข้าราชการที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และจำนวนปีที่รับราชการที่แตกต่างกัน มีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ตัวแปรสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน ตัวแปรโอกาสความก้าวหน้า ตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน ตัวแปรความมั่นคงในการปฏิบัติงาน และสวัสดิการของหน่วยงาน มีความสัมพันธ์กับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ เท่ากับ 0.61 มีค่าความผันแปรร่วมกัน หรือส่งผลกระทบต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน คิดเป็นร้อยละ 38.00 ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรความมั่นคงในการปฏิบัติงาน และตัวแปรโอกาสความก้าวหน้า ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนตัวแปรความเพียงพอของรายได้ ตัวแปรสวัสดิการของหน่วยงาน ตัวแปรสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน ตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา และตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน มีความสัมพันธ์กับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

2.4 จากผลการวิจัยพบว่า ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ มีอิทธิพลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การที่ผู้ใหญ่บ้านรู้สึกว่าการที่ทำเป็นงานที่น่าสนใจ งานในหน้าที่ที่ทำท้าทายความสามารถ เป็นงานที่มีโอกาสเรียนรู้และพัฒนา เป็นงานที่ได้รับมอบหมายตรงกับความรู้ความสามารถ เป็นงานที่ต้องอาศัยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ท้าทายให้ลงมือปฏิบัติ และการมีสิทธิเสรีภาพในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ จึงส่งเสริมให้ผู้ใหญ่บ้าน มีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุพจน์ ทองอำนาจ⁹ ได้ศึกษาขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ตำบลบางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลบางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ส่วนมากเป็นเพศชาย มีอายุ 41-50 ปี ระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี สถานภาพสมรส ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 5-10 ปี และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 6,000 – 10,000 บาท ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ตำบลบางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีระดับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานมากที่สุด คือ ด้านความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน อันดับรองลงมา คือ ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ ด้านการยอมรับ

⁹ สุพจน์ ทองอำนาจ. อ้างแล้ว.

นับถือ ด้านความสำเร็จของงานที่ปฏิบัติ และอันดับสุดท้าย คือ ด้านความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน ตามลำดับ และสอดคล้องกับงานวิจัยของสีรุ่ง ทองเปรม (2557) ได้ศึกษาขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการ ศาสนาธรรม ส่วนคดีหลังคำพิพากษา สำนักอำนวยการประจำศาลแพ่ง ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนมากเป็นหญิง มีอายุ 41 – 50 ปี มีระดับการศึกษาปริญญาตรี มีสถานภาพสมรส มีประสบการณ์ทำงานตั้งแต่ 15 ปี ขึ้นไป และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 20,001-25,000 บาท ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการศาสนาธรรม ส่วนคดีหลังคำพิพากษา สำนักอำนวยการประจำศาลแพ่ง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมากที่สุดคือ ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ ด้านความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน ด้านเงินเดือนและผลประโยชน์ตอบแทน ด้านความสำเร็จของงานที่ปฏิบัติและด้านความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน ตามลำดับ

2.5 จากผลการวิจัยพบว่า ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ มีอิทธิพลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้ใหญ่บ้านได้รับการยกย่อง ชมเชย จากราชการในหมู่บ้านหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน การได้รับการยอมรับนับถือในผลสำเร็จของงาน การได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จของงานและการได้รับการให้กำลังใจในความสามารถเมื่อได้ทำงานบรรลุผลสำเร็จ ดังนั้นสิ่งเหล่านี้จึงเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ผู้ใหญ่บ้านมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศิริพร พึ่งนิล¹⁰ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศาลแขวงพระนครเหนือ สำนักงานศาลยุติธรรม ผลการวิจัยพบว่า ระดับขวัญและกำลังใจในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้ร่วมงาน ด้านความเชื่อมั่นในตัวผู้บังคับบัญชา อยู่ในระดับมาก ด้านสภาพแวดล้อมและความพึงพอใจในหน่วยงาน ด้านความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้า ด้านการยอมรับนับถือและความรู้สึกประสบความสำเร็จ และด้านรายได้และสวัสดิการอยู่ในระดับปานกลาง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญมา อัครแสง (2552) ที่ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลมหาสารคาม มีจำนวน 6 ปัจจัย คือ เงินเดือน สภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน ความสำเร็จในการปฏิบัติงาน การปกครองบังคับบัญชา การยอมรับนับถือและความรับผิดชอบมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์หุคูณ เท่ากับ 0.654 ระดับขวัญกำลังใจของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของสุพจน์ ทองอำนาจ ได้ศึกษาขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ตำบลบางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลบางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ส่วนมากเป็นเพศชาย มีอายุ 41-50 ปี ระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี สถานภาพสมรส ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 5-10 ปี และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 6,000 – 10,000 บาท ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ตำบลบางบัว

¹⁰ ศิริพร พึ่งนิล. “ปัจจัยที่มีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศาลแขวงพระนครเหนือ สำนักงานศาลยุติธรรม”, สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2554).

ทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีระดับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานมากที่สุด คือ ด้านความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน อันดับรองลงมา คือ ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ ด้านการยอมรับนับถือ ด้านความสำเร็จของงานที่ปฏิบัติ และอันดับสุดท้าย คือ ด้านความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ควรให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ดังต่อไปนี้

1.1 จากผลของการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านเงินเดือนและค่าตอบแทนของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท อยู่ในระดับปานกลาง กล่าวคือผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาทมีเงินเดือน ค่าตอบแทนหรือ สวัสดิการไม่มากนัก อีกทั้ง ผลการศึกษายังพบอีกว่า เงินเดือนและค่าตอบแทน เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท ในระดับที่สูงที่สุด ดังนั้น เพื่อที่จะเพิ่มขวัญและกำลังใจของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท ให้สูงขึ้น ผู้วิจัยเห็นว่า ผู้บังคับบัญชาควรศึกษาถึงแนวทางในการดำเนินการเพื่อให้ผู้ใหญ่บ้านได้รับเงินเดือน รายได้/ค่าตอบแทน สวัสดิการหรือสิทธิประโยชน์ต่างๆอย่างเหมาะสมต่อการดำรงชีพในปัจจุบัน รวมทั้งการได้รับความสะดวกในการรับบริการด้านสวัสดิการของรัฐเป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันให้ผู้ใหญ่บ้านเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติงานมากขึ้น

1.2 จากผลของการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านสภาพการปฏิบัติงาน เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท รองลงมาจากด้านเงินเดือนและค่าตอบแทน ดังนั้น ผู้บังคับบัญชาควรหาแนวทางในการจัดสรรงบประมาณให้มีการจัดตั้งที่ทำการของผู้ใหญ่บ้าน เพื่อความสะดวกในการบริการแก่ประชาชน

1.3 จากผลของการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท เป็นลำดับถัดมา ผู้บังคับบัญชาควรสนับสนุนการสร้างความสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกันระหว่างบุคคล เช่น การจัดให้มีการแข่งขันกีฬากระชับความสัมพันธ์เพื่อสร้างความรักความสามัคคีในการปฏิบัติงานในองค์กร

1.4 จากผลของการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านการได้รับการยอมรับนับถือเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท อยู่ในระดับรองลงมาผู้บังคับบัญชาควรกำหนดอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจนตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ ทั้งในคดีทางแพ่งและอาญา และให้ความสำคัญในการสนับสนุนบุคคลที่ทำความดีโดยกล่าวแสดงความดีและยกย่องเพื่อให้บุคคลนั้นได้รับการยอมรับนับถือ

1.5 จากผลของการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชัยนาท เป็นลำดับสุดท้ายผู้บังคับบัญชาควรศึกษาแนวทางในการสรรหาบุคคลให้มีความรู้ความสามารถและมีคุณสมบัติตามลักษณะของงานที่ปฏิบัติในองค์กร และกำหนดอำนาจหน้าที่ให้ตรงตามลักษณะงานของผู้ใหญ่บ้านเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่องค์กร

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัยปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ในจังหวัดชัยนาท ทำให้คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป ดังต่อไปนี้

2.1 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านภายใต้ความเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน

2.2 ควรมีการศึกษาถึงรูปแบบการพัฒนาศมรรถนะในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในการพัฒนาท้องถิ่น

2.3 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อสมรรถนะในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในการพัฒนาท้องถิ่นในยุคปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กิ่งแก้ว วัฒนะไกร. “ปัจจัยที่มีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์”. *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. 2554).
- ประจักษ์ ผิวงาม. “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่ อำเภอศรีรัตนะ จังหวัดศรีสะเกษ”. *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. 2554). หน้า 3-4.
- ละอองดาว วิเชียรเพริศ. “ปัจจัยที่มีผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของ พนักงานส่วนท้องถิ่นในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอโขงชัย จังหวัดกาฬสินธุ์”. *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. 2557).
- ลัดดา ศรสวรรณ์. ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานและระดับของขวัญและกำลังใจของ พนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิษฐ์. *วารสารบัณฑิตศึกษา*. 2556.
- ศิริพร พึ่งนิล. “ปัจจัยที่มีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศาลแขวงพระนครเหนือ สำนักงานศาลยุติธรรม”. *สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 2554).

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดชัยนาท. รายงานประจำปีสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดชัยนาท พ.ศ. 2558.

น.5

สีรุ่ง ทองเปรม. “ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการศาลยุติธรรม ส่วนคดีหลัง คำพิพากษา สำนักอำนวยการประจำศาลแพ่ง”. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: วิทยาลัยทองสุข. 2557).

สุพจน์ ทองอำนาจ. “ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน ตำบลบางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: วิทยาลัยทองสุข. 2556).

อัจฉรา บุญมี. “ปัจจัยที่มีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจภูธร จังหวัดพิษณุโลก”. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: วิทยาลัยพิษณุโลก. 2553).

คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ
สถานีตำรวจภูธรตากลิ จังหวัดนครสวรรค์
Quality of Work Life of Policeman in Takhli Police Station,
Nakhon Sawan Province

ร.ต.อ.พิเชษฐ์ ชำใจ
นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

การศึกษาคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลิ จังหวัดนครสวรรค์ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลิ จังหวัดนครสวรรค์ 2) เพื่อเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลิ จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา เงินเดือน ชั้นข้าราชการตำรวจ และประสบการณ์การทำงาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลิ จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 91 คน โดยใช้สูตรคำนวณของ Taro Yamane เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือแบบสอบถาม หาค่าความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถามโดยใช้สูตรค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient of Alpha) ของครอนบาค (Cronbach) พบว่า ค่าความเชื่อมั่นแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.98 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA)

ผลการศึกษาพบว่า

1. ระดับคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลิ จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวม ได้แก่ ด้านการได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม ด้านสภาพการทำงานที่คำนึงถึงความปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ ด้านการพัฒนาความสามารถของบุคคล ด้านความก้าวหน้าและความมั่นคงในงาน ด้านส่งเสริมการบูรณาการทางสังคมหรือการทำงานร่วมกัน ด้านประชาธิปไตยในองค์การ ด้านบทบาทของการทำงานที่มีความสมดุล และด้านการเกี่ยวข้องกับสังคม อยู่ในระดับปานกลาง
2. ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลิ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีอายุ มีเงินเดือนที่ได้รับ มีชั้นข้าราชการตำรวจ และมีประสบการณ์การทำงานที่แตกต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการทำงานไม่แตกต่างกัน
3. ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลิ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการทำงานแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิต, ข้าราชการตำรวจ, สถานีตำรวจภูธรตากลิ

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the level of quality of work life of policeman in Takhli Nakhon Sawan Region, 2) to study compare the quality of work life of policeman in Takhli Nakhon Sawan Region by age, education, salary, top police officials , and experience. According to the formula of Taro Yamane the samples used in the research were the 91 heads of the policeman in Takhli Nakhon Sawan Region. The instrument used for data collection was a set of questionnaires with a Cronbach's alpha coefficient of 0.98. The questionnaires were of the five-level rating scale. The statistics used for data analysis were percentages, mean, standard deviation, and One Way ANOVA.

The study indicated as follows:

1. Overall, policeman in Takhli Nakhon Sawan Region in the aspects of including adequate and fair compensation, work conditions that take into account safety and health promotion, personnel development progress and security in the job, promote social integration or collaboration, democracy in the organization, the role of work is balanced, and the relationship with society was at a moderate level.

2. For policeman in Takhli Nakhon Sawan Region to had different age, had different salaries, there were different levels of police officers, and having different working experience. There was not difference in quality of work life of policeman in Takhli Nakhon Sawan Region was not different.

3. For policeman in Takhli Nakhon Sawan Region with different levels of education their quality of work life of policeman in Takhli Nakhon Sawan Region was significantly different at the 0.05 level.

Keywords: life Quality, Policeman, Takhli Police Station

บทนำ

คุณภาพชีวิตที่ดีจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการ และเป็นบ่อเกิดของขวัญ กำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่การทำงานให้มีประสิทธิภาพ หากบุคคลได้อยู่กับสิ่งที่พึงพอใจชีวิตก็จะมีคุณค่า และมีความสุขมากขึ้น ส่งผลให้คุณภาพชีวิตในการทำงานดีขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นผลให้นักวิชาการมากมายทั้งในประเทศ และต่างประเทศพยายามศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบและมิติคุณภาพชีวิตในหลากหลายมุมมองด้วยกัน แต่ที่ป็นรู้จักกันอย่างกว้างขวาง คือ Walton ซึ่งได้ทำการศึกษารื่องคุณภาพชีวิตการทำงานอย่างจริงจัง โดยใช้หลักการพิจารณาจากคุณลักษณะของบุคคลเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตเน้นแนวทางความเป็นมนุษย์ (Humanistic) เป็น

การศึกษาสภาพแวดล้อมตัวบุคคล และสังคมที่ส่งผลทำให้เกิดการทำงานประสบความสำเร็จ ผลผลิตที่ได้รับตอบสนองความต้องการ และความพึงพอใจของบุคคลในการทำงาน และเป็นที่มาของการพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงาน (Quality of Work Life)

สถานีตำรวจภูธรเป็นหน่วยงานปฏิบัติงานหลักของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีหน้าที่รักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทุกประเภท รักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงภายในประเทศ ตลอดจนการให้บริการสังคมในท้องที่ที่รับผิดชอบ สถานีตำรวจมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ตำรวจท้องที่” หรือ “ตำรวจโรงพัก” ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ตั้งอยู่ในท้องที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ เป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด โดยมีข้าราชการตำรวจชั้นประทวนเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว ซึ่งใกล้ชิดกับประชาชนมาก ซึ่งการปฏิบัติงานมีปัญหาในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ 1) ปัญหาสุขภาพ เช่น ตำรวจจราจรที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามถนนที่มีการจราจรหนาแน่น อาจได้รับมลพิษที่เกิดจากยานยนต์ในท้องถนน ก่อให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพ ได้แก่ โรคระบบทางเดินหายใจ ก่อให้เกิดการแพ้และระคายเคืองผิวหนัง ดวงตา ทำลายระบบประสาทและมีผลต่อกระบวนการรับรู้ รวมถึงการพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์ได้¹ 2) ปัญหาด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเนื่องจากเป็นอาชีพที่มีความเสี่ยงสูง และ 3) ปัญหาหนี้สินเช่น ข้าราชการตำรวจชั้นประทวนส่วนใหญ่จะเป็นคนในพื้นที่หรือมีครอบครัวในพื้นที่ จึงปลูกสร้างบ้านเรือนเป็นของตนเองด้วยการไปกู้เงินจากสถาบันการเงินต่าง ๆ แล้วผ่อนชำระเป็นรายเดือนซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุให้การปฏิบัติหน้าที่ไม่เต็มประสิทธิภาพเท่าที่ควรได้²

สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ มีหน้าที่ ดำเนินการเกี่ยวกับถวายความปลอดภัยแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และพระราชวงศ์ทุกพระองค์ รักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน รักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมภายในเขตอำนาจรับผิดชอบหรือพื้นที่การปกครอง บริการสังคม ตลอดจนรักษากฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่มีโทษทางอาญาและงานอื่น ๆ ผู้วิจัยจึงได้มองเห็นว่าคุณภาพชีวิตในการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี เป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง จึงมีความสนใจที่จะศึกษาคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อเป็นแนวทางในการเสนอแนะผู้บังคับบัญชา และใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจของข้าราชการตำรวจในสังกัด โดยมีความคาดหวังว่าเมื่อข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ มีคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดีแล้ว ย่อมส่งผลถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานในหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนโดยแท้จริง

¹ ปารยะ อาศนะเส. มลพิษในอากาศกับปัญหาสุขภาพ. สืบค้นเมื่อ 8 สิงหาคม 2559. จาก http://www.rcot.org/data_detail.php?op=knowledge&id=194.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา เงินเดือน ชั้นข้าราชการตำรวจ และประสบการณ์การทำงาน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ คือ ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ได้แก่ ข้าราชการตำรวจชั้นสัญญาบัตร จำนวน 35 นาย ข้าราชการตำรวจชั้นประทวน จำนวน 82 นาย รวมทั้งสิ้นจำนวน 117 นาย (ที่มาของข้อมูล : งานกำลังพล สถานีตำรวจภูธร ตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ข้อมูล ณ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2559)

กลุ่มตัวอย่าง จากจำนวนประชากรดังกล่าว ผู้ศึกษาได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการ ศึกษาครั้งนี้ โดยใช้สูตรคำนวณของ Taro Yamane (Yamane,1973; อ้างถึงใน นิรมล กุลพญา, 2556, น.77) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ที่ยอมให้มีความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 91 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling) ตามสัดส่วนของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคั้งนี้เป็นแบบสอบถาม โดยแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 มาตราส่วน ให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งสร้างขึ้นโดยการศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทำการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา เงินเดือน ชั้นข้าราชการตำรวจ และประสบการณ์การทำงาน

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย 1) ด้านการได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม 2) ด้านสภาพการทำงานที่คำนึงถึงความปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ 3) ด้านการพัฒนาความสามารถของบุคคล 4) ด้านความก้าวหน้าและความมั่นคงในงาน 5) ด้านส่งเสริมการบูรณาการทางสังคมหรือการทำงานร่วมกัน 6) ด้านประชาธิปไตยในองค์กร 7) ด้านบทบาทของการทำงานที่มีความสมดุล และ 8) ด้านการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคม โดยแต่ละข้อคำถามเป็นแบบเลือกตอบ (Check list) กำหนดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามเกณฑ์ของลิเคิร์ท (Likert's scale) ในการวัดระดับคุณภาพชีวิตการทำงาน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยทำการแจกแบบสอบถามให้แก่กลุ่มตัวอย่าง พร้อมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์ในการตอบไว้ในแบบสอบถามและแจ้งช่วงเวลาในการเก็บแบบสอบถามคืน โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามจากข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาศลีย์ จังหวัดนครสวรรค์ ด้วยตนเองพร้อมตรวจนับและตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา เงินเดือน ชั้นข้าราชการตำรวจ และประสิทธิภาพการทำงาน โดยการหาค่าร้อยละ (Percentage)
2. วิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาศลีย์ จังหวัดนครสวรรค์ โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : SD)
3. เปรียบเทียบคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาศลีย์ จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา เงินเดือน ชั้นข้าราชการตำรวจ และประสิทธิภาพการทำงาน โดยใช้การทดสอบที (T-test แบบ Independent) และใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA)

ผลการวิจัย

1. วิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ จำนวน 91 คน ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ และร้อยละ พบว่า ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาศลีย์ จังหวัดนครสวรรค์ ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 39.6 ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษา อยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และปริญญาตรีเท่า ๆ กัน คิดเป็นร้อยละ 39.6 ส่วนใหญ่ มีเงินเดือน 25,001 – 30,000 บาท ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการตำรวจชั้นประทวน คิดเป็นร้อยละ 68.1 และมีประสิทธิภาพการทำงาน 20 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 38.4

2. วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจสถานีตำรวจภูธรตาศลีย์ จังหวัดนครสวรรค์

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาระดับคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาศลีย์ จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ คือ 1) ด้านการได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม 2) ด้านสภาพการทำงานที่คำนึงถึงความปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ 3) ด้านการพัฒนาความสามารถของบุคคล 4) ด้านความก้าวหน้าและความมั่นคงในงาน 5) ด้านส่งเสริมการบูรณาการทางสังคมหรือการทำงานร่วมกัน 6)

ด้านประชาธิปไตยในองค์กร 7) ด้านบทบาทของการทำงานที่มีความสมดุล และ 8) ด้านการเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสังคม ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาพบว่า ระดับคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณารายด้าน ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยแต่ละด้านประกอบด้วย ด้านส่งเสริมการบูรณาการทางสังคมหรือการทำงานร่วมกัน และด้านบทบาทของการทำงานที่มีความสมดุล อยู่ในระดับมาก ในขณะที่ด้านการได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม ด้านสภาพการทำงานที่คำนึงถึงความปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ ด้านการพัฒนาความสามารถของบุคคล ด้านความก้าวหน้าและความมั่นคงในงาน ด้านประชาธิปไตยในองค์กร และด้านการเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสังคม อยู่ในระดับปานกลาง

3 การทดสอบสมมติฐานวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย อายุ ระดับการศึกษา เงินเดือน ชั้นข้าราชการตำรวจ และประสบการณ์การทำงาน

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบดังนี้คือ

1. ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีอายุต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการทำงานไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้
2. ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการทำงานแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้
3. ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีเงินเดือนต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการทำงานไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้
4. ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีชั้นข้าราชการตำรวจต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการทำงานไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้
5. ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการทำงานไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งประกอบด้วย 8 องค์ประกอบคือ 1) ด้านการได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม 2) ด้านสภาพการทำงานที่คำนึงถึงความปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ 3) ด้านการพัฒนาความสามารถของบุคคล 4) ด้านความก้าวหน้าและความมั่นคงในงาน 5) ด้านส่งเสริมการบูรณาการทางสังคมหรือการทำงานร่วมกัน 6) ด้านประชาธิปไตยในองค์กร 7) ด้านบทบาทของการทำงานที่มีความสมดุล และ 8) ด้านการเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์

กับสังคม ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านปรากฏผล ดังนี้

1) ด้านการได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม ในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับการได้รับเงินเดือนหรือค่าตอบแทนเหมาะสมกับความรู้ความสามารถ เหมาะสมกับปริมาณงานที่รับผิดชอบ การมีเงินเดือนและค่าตอบแทนเพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว การมีสวัสดิการต่าง ๆ ที่ได้รับจากหน่วยงานราชการเหมาะสมกับค่าครองชีพในสภาพเศรษฐกิจปัจจุบัน การได้รับเงินเดือนหรือค่าตอบแทนคุ้มกับความเสี่ยงภัยในการปฏิบัติหน้าที่ และการได้รับเงินเดือนหรือค่าตอบแทนที่เป็นไปอย่างยุติธรรมเมื่อเปรียบเทียบกับคนอื่นที่ปฏิบัติงานในหน่วยงานอื่นที่อยู่ในระดับเดียวกัน อยู่ในระดับปานกลาง

2) ด้านสภาพการทำงานที่คำนึงถึงความปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านสภาพการทำงานที่คำนึงถึงความปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ ในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับภายในหน่วยงาน มีความสะอาดเรียบร้อยและเหมาะสมต่อการปฏิบัติงาน และการได้รับการตรวจสอบสุขภาพประจำปี อยู่ในระดับมาก ในขณะที่สภาพแวดล้อมในที่ทำงานมีความปลอดภัยต่อการปฏิบัติหน้าที่ การมีอุปกรณ์ เครื่องมือ ยานพาหนะที่มีสภาพพร้อมใช้ปฏิบัติหน้าที่อย่างครบถ้วน และการเตรียมอุปกรณ์สำหรับป้องกันอุบัติเหตุที่อาจเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ อยู่ในระดับปานกลาง

3) ด้านการพัฒนาความสามารถของบุคคล ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการพัฒนาความสามารถของบุคคล ในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับการได้รับการสนับสนุนในการศึกษาต่อเพื่อเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ การมีโอกาสได้เข้ารับการอบรมในหลักสูตรต่าง ๆ เพื่อยกระดับความรู้ในการทำงาน การมีโอกาสได้เรียนรู้วิธีการทำงานในรูปแบบอื่น ๆ นอกจากงานที่ทำอยู่ประจำ มีการปรับปรุงและนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการทำงานและ มีการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะให้กับบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ อยู่ในระดับปานกลาง

4) ด้านความก้าวหน้าและความมั่นคงในงาน ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านความก้าวหน้าและความมั่นคงในงาน ในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับงานที่ทำอยู่มีความมั่นคง และการมีความกระตือรือร้นในการทำงานเพื่อสร้างผลงานให้ได้รับการยอมรับและได้รับผลประโยชน์ตอบแทน อยู่ในระดับมาก ในขณะที่งานที่ทำอยู่มีความก้าวหน้าดี มีเกณฑ์มาตรฐานในการเลื่อนขั้นเงินเดือน เลื่อนยศ และเลื่อนตำแหน่งที่สูงขึ้นกว่าเดิมและการพิจารณาความดีความชอบอย่างเป็นธรรม อยู่ในระดับปานกลาง

5) ด้านส่งเสริมการบูรณาการทางสังคมหรือการทำงานร่วมกัน ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านส่งเสริมการบูรณาการทางสังคม

หรือการทำงานร่วมกัน ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับหน่วยงานเปิดโอกาสให้สร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานที่ดี การมีความพอใจที่ได้ทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมงานเสมอ และผู้ร่วมงานในหน่วยงานมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ในขณะที่หน่วยงานมีบรรยากาศแห่งความเป็นมิตรในการปฏิบัติงานของหน่วยงาน การมีเพื่อนร่วมงานที่ไว้วางใจได้ และ มีความร่วมมือสมัคสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อยู่ในระดับปานกลาง

6) ด้านประชาธิปไตยในองค์กร ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านประชาธิปไตยในองค์กร ในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับการได้รับการให้เกียรติจากผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน อยู่ในระดับมาก ในขณะที่การได้รับการปฏิบัติจากผู้บังคับบัญชาอย่างเท่าเทียมกับคนอื่น การได้รับสิทธิประโยชน์สวัสดิการต่าง ๆ จากหน่วยงานเป็นสิทธิอันพึงมีพึงได้ การมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นในการทำงานได้อย่างเปิดเผยและการมีหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นธรรม อยู่ในระดับปานกลาง

7) ด้านบทบาทของการทำงานที่มีความสมดุล ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านบทบาทของการทำงานที่มีความสมดุล ในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีการบริหารเวลาระหว่างครอบครัวกับการทำงานอย่างเหมาะสม มีความพึงพอใจกับตำแหน่งหน้าที่การงานและสภาพที่เป็นอยู่ การมีเวลาเพียงพอสำหรับการพักผ่อนและเวลาที่ให้กับสังคม การสามารถแบ่งเวลาให้กับการทำงานและเรื่องส่วนตัวหรืออยู่กับครอบครัวได้อย่างเหมาะสม และการมีระยะเวลาในการทำงานอย่างเหมาะสม อยู่ในระดับปานกลาง

8) ด้านการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคม ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคม ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับการให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม การมีส่วนช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น ช่วยเหลือผู้ประสบภัย การมีความภาคภูมิใจที่ได้ปฏิบัติงานในองค์กรที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับจากสังคมและการได้รับความร่วมมือจากชุมชนและหน่วยงานอื่น ๆ ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงาน อยู่ในระดับมาก ในขณะที่การได้รับการสนับสนุนในการปฏิบัติงานจากประชาชนและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อยู่ในระดับปานกลาง

2. ผลการทดสอบสมมติฐาน การวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย อายุ ระดับการศึกษา เงินเดือน ชั้นข้าราชการตำรวจ และประสบการณ์การทำงาน ผลการศึกษาพบว่า

2.1 ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีอายุต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการทำงานแตกต่างกัน ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีอายุต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการทำงานไม่แตกต่างกัน

2.2 ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการทำงานแตกต่างกัน ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการทำงานแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2.3 ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีเงินเดือนต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการทำงานแตกต่างกัน ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีเงินเดือนต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการทำงานไม่แตกต่างกัน

2.4 ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีชั้นข้าราชการตำรวจต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการทำงานแตกต่างกัน ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีชั้นข้าราชการตำรวจต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการทำงานไม่แตกต่างกัน

2.5 ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการทำงานแตกต่างกัน ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการทำงานไม่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยขอเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการศึกษาเรื่องคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ผู้ศึกษาขอเสนอประเด็นที่ควรให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ดังต่อไปนี้

1 ผลของการศึกษา พบว่า คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น ควรมีการกำหนดและเสนอนโยบายเพื่อเพิ่มค่าตอบแทน เบี้ยเลี้ยง และค่าครองชีพให้มากขึ้น เพื่อป้องกันข้าราชการตำรวจต้องหันไปประกอบอาชีพเสริม ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อการทำงานในหน้าที่ได้

2 จากผลการศึกษา พบว่า คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน จะมีประสบการณ์ องค์ความรู้ จิตสำนึก และทักษะในการนำมาประยุกต์ใช้กับหน่วยงานของตน จึงจำเป็นต้องทำให้ข้าราชการตำรวจเหล่านั้น มีความเข้าใจ ความมุ่งมั่นและมีทัศนคติที่ดี ตลอดจนมองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับการมีวุฒิการศึกษาที่เพิ่มขึ้น

3 จากผลของการศึกษา สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตการทำงานแก่ประชาชนทุกกลุ่มในพื้นที่ได้

2. ข้อเสนอแนะการศึกษาครั้งต่อไป

ผลการศึกษาคูณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจ สถานีตำรวจภูธรตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ทำให้ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาต่อไป ดังต่อไปนี้

- 1 ควรศึกษาเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตการทำงานของหน่วยงานตำรวจที่มีลักษณะเดียวกัน เช่น กองบังคับการปราบปรามยาเสพติด เพื่อใช้ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตการทำงานต่อไปในอนาคต
- 2 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตการทำงาน เพื่อจะได้แนวทางที่เหมาะสมในการทำงานต่อไป
- 3 ควรศึกษาคูณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจในเขตจังหวัดนครสวรรค์

บรรณานุกรม

- ทรงศักดิ์ ทองพันธ์. **คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจสถานีตำรวจภูธรบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารงานตำรวจและกระบวนการยุติธรรม มหาวิทยาลัยทักษิณ, สุราษฎร์ธานี, 2555.
- นิรมล กุลพญา. **ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพชีวิตในการทำงานกับความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานในธุรกิจน้ำอัดลม**. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ปทุมธานี, 2556.
- ปารยะ อาศนะเส. **มลพิษในอากาศกับปัญหาสุขภาพ**. สืบค้นเมื่อ 8 สิงหาคม 2559. จาก http://www.rcot.org/data_detail.php?op=knowledge&id=194

ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยราชภัฏ The Casual Relationship of Readiness to be ASEAN Community of Rajabhat Universities

จุฬาทพร ศรีรังสรรค์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ บุญผดุง
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ดร.วินัย วินัย ชุ่มชื่น
มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยราชภัฏซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาได้แก่ อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏจำนวน 350 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติทดสอบสมมติฐานประกอบด้วยสถิติวิเคราะห์เส้นทางอิทธิพล (Path Analysis) และสถิติการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling :SEM) ผลการวิจัยพบว่า (1) โมเดลการวิเคราะห์ที่มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ($\chi^2 = 39.958$,df = 31 p = 0.001 ,GFI = 0.98, AGFI = 0.93) แสดงว่าโมเดลความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ของกลุ่มตัวอย่างมีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ดี (2) ปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้บริหาร มีอิทธิพลต่อความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยราชภัฏมากที่สุด รองลงมาคือด้านการรับรู้วัฒนธรรมอาเซียน และด้านคุณภาพการสอนของอาจารย์ ตามลำดับ

คำสำคัญ: ความพร้อม, ประชาคมอาเซียน, มหาวิทยาลัยราชภัฏ

Abstract

his research was a survey research. It is aimed to analyze the factors for the readiness to ASEAN Community of Rajabhat Universities. The sampling used was 350 teachers from Rajabhat universities. The questionnaire were used as tools to collect the data. The descriptive statistics used were frequency, percentage, average and standard deviation. Path analysis and Structural Equation Modeling (SEM) were used to analyze the hypotheses. The research revealed as follows(1) The analysis model was related to the empirical data ($\chi^2 = 39.958$,df = 31 p = 0.001 ,GFI = 0.98, AGFI = 0.93). It showed that the readiness model to ASEAN Community of the sampling was well suitable with the empirical data. (2) The factors about

support from administrators had the highest influence on the readiness to ASEAN Community of Rajabhat universities, ASEAN cultural perception was the second, and the last was teaching quality of teachers, respectively.

Key Words: Readiness, ASEAN Community, Rajabhat universities

บทนำ

ปัจจุบันประชาชนโดยทั่วไปของไทย ยังมีความรู้สึกถึงความเป็นพลเมืองอาเซียนน้อยมาก จากรายงานการวิจัยโครงการพัฒนาบุคลากรและผลิตภาพบุคลากรเพื่อรองรับการเปิดเสรีอาเซียน ในปี 2558 ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่าบุคลากรทางการศึกษากว่าร้อยละ 70 มีความรู้เกี่ยวกับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนน้อยมาก¹ และจากการสำรวจของสำนักยุทธศาสตร์อุดมศึกษาไทย ได้ระบุว่าภาคราชการไทยจำเป็นต้องปรับบทบาทในการด้านความพร้อมในการเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมอาเซียน ทั้งด้านสมรรถนะหลัก อันประกอบด้วย ความเป็นนานาชาติ (International) ความเป็นมืออาชีพ (Professional) และความเป็นผู้สนับสนุน (Facilitator) โดยกระทรวงการต่างประเทศได้เสนอให้มีการจัดตั้งกลุ่มงานที่เกี่ยวข้องกับอาเซียน (ASEAN Unit) ในแต่ละหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัย²

ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นหนึ่งในสมาชิกก่อตั้งอาเซียน รัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาความพร้อมของประเทศในการเป็นประชาคมอาเซียนที่สมบูรณ์ โดยสร้างความพร้อมและผลักดันให้หน่วยงานราชการต่าง ๆ ดำเนินการเพื่อก้าวไปสู่ประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาตระหนักถึงผลกระทบของการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนต่ออุดมศึกษาไทย จึงได้กำหนดกรอบแผนอุดมศึกษาโดยจัดทำแผนระยะยาว 15 ปี และในแผนฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2551 – 2565) ให้ความสำคัญต่อการจัดการอุดมศึกษา³ และจากการศึกษาของสำนักยุทธศาสตร์อุดมศึกษาไทย ได้ทำการศึกษาเรื่องยุทธศาสตร์อุดมศึกษาไทยในการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 พบว่า การรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนจะทำให้การเคลื่อนย้ายกำลังคน นักศึกษาและบุคลากรทางการศึกษา เป็นไปโดยสะดวกขึ้น และการเปิดเสรีการค้า การบริการ และด้านการศึกษาจะส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายองค์ความรู้ ภาษาและวัฒนธรรมระหว่างกัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏเปรียบเสมือนหน่วยงานหนึ่งซึ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษา เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นโดยมีวัตถุประสงค์ให้การศึกษา ส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง ทำการสอน การวิจัย ให้บริการทางวิชาการแก่

¹ ศูนย์สารสนเทศ ยุทธศาสตร์ภาครัฐ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. การเตรียมความพร้อมของประเทศไทยสู่ประชาคมอาเซียน. แหล่งที่มา www.nakn, 2556.

² สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ยุทธศาสตร์อุดมศึกษาไทยในการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ.2558. (กรุงเทพมหานคร, 2558).

³ กรรมาอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ. แผนงานการจัดตั้งประชาคมอาเซียน (3 เสา). (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการต่างประเทศ, 2555).

สังคม ปรับปรุง ถ่ายทอดและพัฒนาเทคโนโลยี ทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม ผลិតครูและส่งเสริมวิทยฐานะครู⁴ จากภารกิจดังกล่าวของมหาวิทยาลัยราชภัฏ กล่าวได้ว่ามหาวิทยาลัยราชภัฏนั้นมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเพื่อสร้างความพร้อมในประชาคมอาเซียน

อย่างไรก็ตามในกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ ได้มีการสัมมนาผู้บริหาร คณาจารย์ มีการลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (Memorandum of Understanding – MOU) และการดำเนินงานร่วมกันในการขับเคลื่อนมหาวิทยาลัยราชภัฏสู่ประชาคมอาเซียน โดยมหาวิทยาลัยในระดับอุดมศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา แบ่งเป็น 9 ประเภท ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏจำนวน 38 แห่ง มหาวิทยาลัยของรัฐ 34 แห่ง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล 28 แห่ง มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ 15 แห่ง วิทยาลัยเอกชน 13 แห่ง วิทยาลัยชุมชน 13 แห่ง สถาบันเอกชน 6 แห่ง และมหาวิทยาลัยของรัฐไม่จำกักรับ 2 แห่ง จะเห็นได้ว่า กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏมีจำนวนมากที่สุด

ผู้วิจัยเห็นว่า มหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่จำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อความพร้อมเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในประชาคมอาเซียนและมหาวิทยาลัยราชภัฏจะต้องมีการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัย ความพร้อมของมหาวิทยาลัยราชภัฏสู่ประชาคมอาเซียน เพื่อนำข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ นำมาปรับปรุงและประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายของมหาวิทยาลัย และสอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งในปัจจุบันและอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยราชภัฏ

ขอบเขตในการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาที่ทำการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ ปัจจัยความพร้อมของมหาวิทยาลัยราชภัฏสู่ประชาคมอาเซียน ได้แก่ การสนับสนุนของผู้บริหาร คุณภาพการสอนของอาจารย์ บรรยากาศการเรียนรู้อ และการรับรู้วัฒนธรรมอาเซียน

2. ขอบเขตประชากร ขอบเขตด้านประชากร ประชากรที่ศึกษาค้นคว้า ได้แก่ อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏ จำนวน 38 แห่ง จำนวน 350 คน (ข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา: จำนวนอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏ ปีการศึกษา 2558-2559 รายงาน ณ วันที่ 30 พฤษภาคม 2559)

⁴ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547. (2547, 1 มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 121 ตอน พิเศษ 23 ก.หน้า 1-24.

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประชากรที่ใช้ศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏจำนวน 14,036 คน

การสุ่มตัวอย่างอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏ ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (multi – stage sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีความเป็นตัวแทนมากที่สุด ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดให้มหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นหน่วยสุ่ม โดยมีวิธีการสุ่มตัวอย่างตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ผู้วิจัยกำหนดอัตราส่วนในการเก็บข้อมูลมหาวิทยาลัยราชภัฏ ที่เป็นกรอบของการสุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota) ในอัตราร้อยละ 50 ได้จำนวนมหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มรัตนโกสินทร์ จำนวน 3 มหาวิทยาลัย กลุ่มภาคกลางจำนวน 2 มหาวิทยาลัย กลุ่มตะวันตกจำนวน 2 มหาวิทยาลัย กลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 6 มหาวิทยาลัย กลุ่มภาคเหนือจำนวน 4 มหาวิทยาลัย กลุ่มภาคใต้จำนวน 3 มหาวิทยาลัย รวมทั้งหมดจำนวน 21 มหาวิทยาลัย

ขั้นที่ 2 ผู้วิจัยทำการสุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏในแต่ละกลุ่ม โดยใช้ตารางเลขสุ่มกระจาย (Table of random numbers) (William,1968) ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 21 มหาวิทยาลัย

การวิจัยครั้งนี้ต้องทำการวิเคราะห์สถิติประเภทพหุตัวแปร ควรกำหนดตัวอย่างประมาณ 20 เท่าของตัวแปรสังเกตได้ในโมเดล และใช้เกณฑ์การกำหนดขนาดตัวอย่างของ Hair,Anderson,Tatham and Black (1998) สรุปได้ว่า โมเดลในการวิจัยครั้งนี้มีจำนวนตัวแปรสังเกตได้ 16 ตัวแปร จึงต้องการจำนวนตัวอย่างอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏไม่น้อยกว่า 320 ตัวอย่าง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงใช้กลุ่มตัวอย่าง 350 คน และได้รับแบบสอบถามที่สมบูรณ์นำมาวิเคราะห์ 350 ฉบับ (คิดเป็นร้อยละ จากจำนวนมหาวิทยาลัย 21 แห่ง)

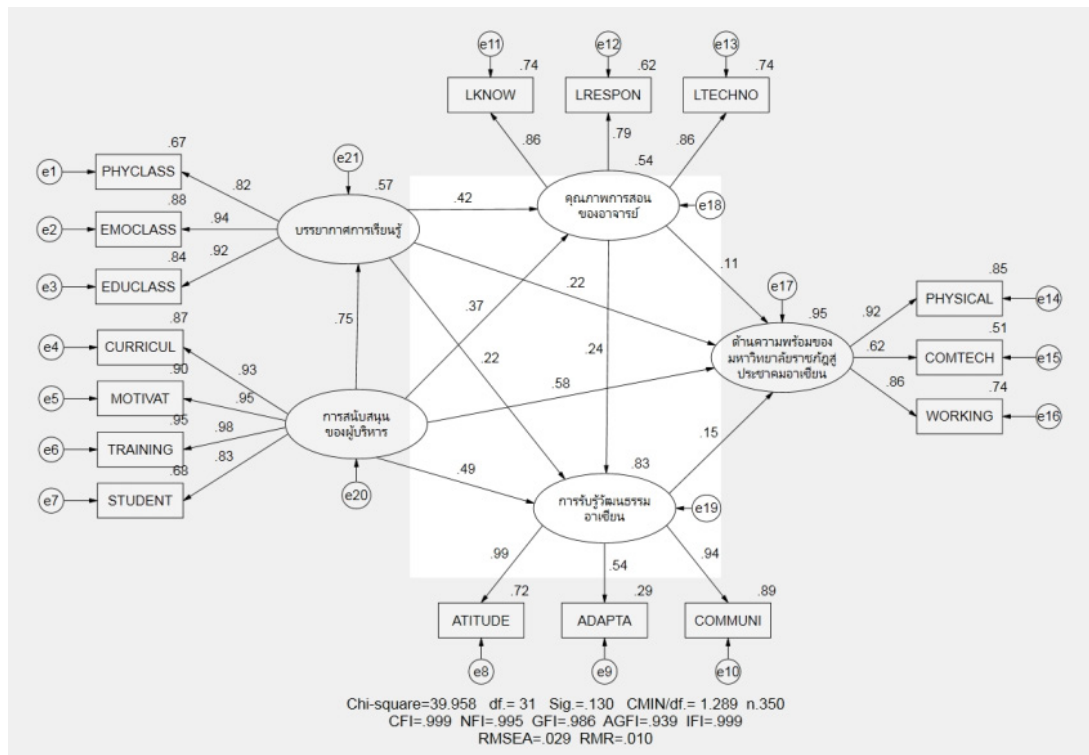
การหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ทำการหาค่าความเที่ยงตรง (Vari) และความเชื่อถือได้ (Reliability) ของแบบสอบถาม การหาค่าความเที่ยงตรง โดยการทดสอบคุณภาพเครื่องมือแบบสอบถามโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ตามเทคนิค Index of Item Objective Congruence (IOC) โดยข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.6-1.00 คัดเลือกไว้ใช้ได้ ข้อคำถามที่มีค่า IOC น้อยกว่า 0.6 พิจารณาปรับปรุงหรือตัดออก (Ravinelli & Hambleton,1977 อ้างถึงใน สิทธิ ชีรสรณ์,2550) ผลการทดสอบคุณภาพเครื่องมือแบบสอบถามมีค่า IOC มากกว่า 0.60 ทุกข้อ สำหรับการหาความเชื่อมั่น ด้วยวิธี Alpha Coefficient ของ Cronbash,1990) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามปัจจัยความพร้อมของมหาวิทยาลัยราชภัฏสู่ประชาคมอาเซียนเท่ากับ 0.89 ค่าสัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่น (Reliability Coefficient) ที่คำนวณได้ต้องมากกว่า 0.80 (กัลยา วาณิชย์ปัญญา,2551) ซึ่งแสดงว่าเครื่องมือแบบสอบถามมีความน่าเชื่อถือสามารถนำไปใช้ในการศึกษาได้

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่สถิติเชิงพรรณนาและสถิติอนุมานเพื่อทดสอบสมมุติฐานประกอบด้วยการวิเคราะห์เส้นทางอิทธิพลเชิงสาเหตุ (Path analysis) การค้นหาแบบจำลองปัจจัยความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยราชภัฏ โดยใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) เพื่อยืนยันตัวบ่งชี้องค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ในโมเดลการวัด

(Measurement model) ของปัจจัยความพร้อม และใช้การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM)

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวิจัยกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยราชภัฏ มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ดี สอดคล้องตามแนวคิดของ Hair et al.(2006), Bollen (1989) and Sorbon(1996) โดยมีค่า chi-Square=39.958 df=31 Sig=0.130 > 0.05 และ CMIN/df=1.289 < 3.0 ซึ่งมีความสอดคล้องและค่าสถิติเหล่านี้ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และการวิจัยครั้งนี้ มีข้อค้นพบ ดังแสดงรายละเอียดในภาพที่ 1 และตารางที่ 1

ภาพที่ 1 สมการเชิงโครงสร้างแบบจำลองปัจจัยเชิงสาเหตุของความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยราชภัฏ

หมายเหตุ

PHYCLASS	หมายถึง	บรรยากาศทางกายภาพ
EMOCCLASS	หมายถึง	บรรยากาศทางอารมณ์
EDUCCLASS	หมายถึง	บรรยากาศการเรียนรู้

CURRICUL	หมายถึง	การพัฒนาหลักสูตร
MOTIVAT	หมายถึง	การจูงใจผู้สอน
TRAINING	หมายถึง	การฝึกอบรมผู้สอน
STUDENT	หมายถึง	การพัฒนานักศึกษา
LKNOW	หมายถึง	ความรู้ความสามารถ
LRESPON	หมายถึง	ความรับผิดชอบในหน้าที่
LTECHNO	หมายถึง	การใช้เทคโนโลยี
PHYSICAL	หมายถึง	ความพร้อมทางกายภาพ
COMTECH	หมายถึง	ความพร้อมด้านเทคโนโลยีและการสื่อสาร
WORKING	หมายถึง	ความพร้อมด้านการปฏิบัติงาน
ATITUDE	หมายถึง	ทัศนคติ
ADAPTA	หมายถึง	การปรับตัว
COMMUNI	หมายถึง	การสื่อสาร

ตารางที่ 1 แสดงค่าสถิติประเมินความกลมกลืนของสมการเชิงโครงสร้างแบบจำลองปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยราชภัฏ

ดัชนี	เกณฑ์วัด	ผลลัพธ์	ผลสรุป	แนวคิดในการอ้างอิง
Chi -Square	p. > 0.03	39.958	ตรงเกณฑ์	Hair et al. (2006), Bollen (1989) and Sorbon (1996)
CMIN/df.	< 5.0	1.289	ตรงเกณฑ์	Bollen (1989) , Diamantopoulos , Siguaw (2000)
GFI	≥ 0.90	0.986	ตรงเกณฑ์	Hair et al. (2006),Browne and Cudeck (1993)
AGFI	≥ 0.90	0.939	ตรงเกณฑ์	Durande-Moreau an Usunier(1999), Harrison walker(2001)
NFI	≥ 0.90	0.995	ตรงเกณฑ์	Hair et al. (2006) , Mueller (1996)
IFI	≥ 0.90	0.999	ตรงเกณฑ์	Hair et al. (2006) , Mueller (1996)
CFI	≥ 0.90	0.999	ตรงเกณฑ์	Hair et al. (2006) , Mueller (1996)
RMR	< 0.05	0.029	ตรงเกณฑ์	Diamantopoulos , Siguaw (2000)

RMSEA	< 0.05	0.010	ตรงเกณฑ์	Hair et al. (2006), Browne and Cudeck (1993)
-------	--------	-------	----------	--

จากตารางที่ 1 พบว่า ดัชนีจำนวน 7 ตัว มีความสอดคล้องและค่าสถิติเหล่านี้ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้สรุปได้ดังนี้

1. ดัชนีวัดความสอดคล้องกลมกลืนเชิงสัมพัทธ์ (Comparative Fit Index: CFI) ซึ่งผลการวิเคราะห์มีค่าเท่ากับ $0.999 > 0.90$ ผลของค่าดัชนีเป็นไปตามแนวคิดของ Hair et al. (2006) ซึ่ง CFI ที่ดีควรมีค่า 0.90 ขึ้นไป แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนเชิงสัมพัทธ์

2. ดัชนีวัดความกลมกลืน (Goodness of Fit Index: GFI) เป็นการแสดงถึงปริมาณความแปรปรวนและความแปรปรวนร่วมที่อธิบายได้ด้วยโมเดล ซึ่งผลการวิเคราะห์มีค่าเท่ากับ $0.986 > 0.90$ ผลของค่าดัชนีเป็นไปตามแนวคิดของ Hair et al. (2006) และ Mueller (1996) ซึ่ง GFI ที่ดีควรมีค่า 0.90 ขึ้นไป แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนเชิงสัมพัทธ์

3. ดัชนีวัดความกลมกลืนที่ปรับแก้ไขแล้ว (Adjusted Goodness of Fit Index: AGFI) เป็นการแสดงถึงปริมาณความแปรปรวนและความแปรปรวนร่วมที่อธิบายได้ด้วยโมเดลปรับแก้ด้วยองศาความเป็นอิสระ โดยทั่วไปค่า AGFI มีค่าระหว่าง 0 ถึง 1 ค่า ซึ่ง ค่า AGFI ที่ยอมรับได้ควรมีค่ามากกว่า 0.90 ซึ่งผลการวิเคราะห์มีค่าเท่ากับ $0.939 > 0.90$ ผลของค่าดัชนีเป็นไปตามแนวคิดของ Durande-Moreau an Usunier (1999) ซึ่ง AGFI ที่ดีควรมีค่า 0.90 ขึ้นไป แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนเชิงสัมพัทธ์

4. ดัชนีรากที่สองของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนกำลังสองของการประมาณค่า (Root Mean Square Error of Approximation: RMSEA) เป็นค่าสถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน โดยค่า RMSEA ที่ดีมากควรมีค่าน้อยกว่า 0.05 หรือมีค่าระหว่าง 0.05 ถึง 0.08 หมายถึง โมเดลค่อนข้างสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งผลการวิเคราะห์มีค่าเท่ากับ $0.010 < 0.08$ ซึ่งเป็นค่า ค่า RMSEA ที่ดีมาก ผลของค่าดัชนีเป็นไปตามแนวคิด ตรงตามเกณฑ์ Hair et al. (2006), Browne and Cudeck (1993) แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนเชิงสัมพัทธ์

5. ดัชนีความกลมกลืนประเภทเปรียบเทียบกับรูปแบบอิสระ (Normed fit index; NFI) เป็นค่าสถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน โดยค่า NFI ที่ยอมรับได้ควรมีค่ามากกว่า 0.90 ซึ่งผลการวิเคราะห์มีค่าเท่ากับ $0.995 > 0.90$ ผลของค่าดัชนีเป็นไปตามแนวคิดของ Hair et al. (2006) แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนเชิงสัมพัทธ์

6. ดัชนีความกลมกลืนเชิงเปรียบเทียบกับรูปแบบฐาน (Incremental fit index; IFI) เป็นค่าดัชนีที่ทดสอบเปรียบเทียบรูปแบบทดสอบกับรูปแบบฐานที่ตัวแปรทุกตัวแปรไม่มีความสัมพันธ์กับมีค่ามากกว่า 0.90 ซึ่งจะแสดงว่ารูปแบบทางทฤษฎีสามารถใช้อธิบายความสัมพันธ์ของตัวแปรได้อย่างดี โดยค่า IFI ที่ยอมรับได้ควรมีค่ามากกว่า 0.90 ซึ่งผลการวิเคราะห์มีค่าเท่ากับ $0.999 > 0.90$ ผลของค่าดัชนีเป็นไปตามแนวคิดของ Hair et al. (2006) แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนเชิงสัมพัทธ์

7. ดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือ (Root Mean Square Residual: RMR) เป็นค่าสถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน โดยค่า RMR ควรมีค่าน้อยกว่า 0.05 ซึ่งค่าที่ดีควรมีค่าเท่ากับ 0 หรือเข้าใกล้ 0 มากที่สุด ซึ่งผลการวิเคราะห์หามีค่า RMR เท่ากับ $0.029 < 0.05$ ซึ่งเป็นค่า RMR ที่ดีมาก ผลของค่าดัชนีเป็นไปตามแนวคิด ตรงตามเกณฑ์ Diamantopoulos , Siguaw (2000) แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนเชิงสัมพัทธ์

จากผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีทั้ง 7 ตัว มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ชี้ให้เห็นว่าสมการเชิงโครงสร้างแบบจำลองปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลกระทบต่อความพร้อมของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ตามเงื่อนไขในระดับการยอมรับทางสถิติ จึงกล่าวสรุปได้ว่าตัวแปรในโมเดลแบบจำลองปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลกระทบต่อความพร้อมของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ประกอบด้วย ตัวแปร ด้านบรรยากาศการเรียนรู้ ด้านคุณภาพการสอนของอาจารย์ ด้านการสนับสนุนของผู้บริหาร ด้านการรับรู้วัฒนธรรมอาเซียน และตัวแปรตาม ด้านความพร้อมของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี นั้นมีความสอดคล้องเป็นไปตามเกณฑ์การกำหนดค่าซึ่งแสดงว่าโมเดลในการวัดนี้มีความเที่ยงตรง (Validity) หรือ OK Fit Confirm สรุปผลทดสอบได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์สมการเชิงโครงสร้างเชิงสาเหตุแบบจำลองปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลกระทบต่อความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยราชภัฏ

ตัวแปร (คู่ความสัมพันธ์)		λ	SE.	t-value	Sig.	R ²
ด้านบรรยากาศการ	< ด้านการสนับสนุน				0.000*	57.0%
เรียนรู้	- ของผู้บริหาร	0.75	0.04	21.095	*	
ด้านคุณภาพการสอน	< ด้านการสนับสนุน				0.000*	54.0%
ของอาจารย์	- ของผู้บริหาร	0.37	0.06	7.135	*	
ด้านคุณภาพการสอน	< ด้านบรรยากาศการ				0.000*	54.0%
ของอาจารย์	- เรียนรู้	0.42	0.05	7.828	*	
ด้านการรับรู้	< ด้านการสนับสนุน				0.000*	83.0%
วัฒนธรรมอาเซียน	- ของผู้บริหาร	0.49	0.05	11.638	*	
ด้านการรับรู้	< ด้านคุณภาพการสอน				0.000*	83.0%
วัฒนธรรมอาเซียน	- ของอาจารย์	0.24	0.03	7.373	*	
ด้านการรับรู้	< ด้านบรรยากาศการ				0.000*	83.0%
วัฒนธรรมอาเซียน	- เรียนรู้	0.22	0.04	5.493	*	
ด้านความพร้อมของ	< ด้านบรรยากาศการ				0.000*	95.0%
มหาวิทยาลัยราชภัฏ	- เรียนรู้	0.22	0.03	6.385	*	
ด้านความพร้อมของ	< ด้านคุณภาพการสอน				0.000*	95.0%
มหาวิทยาลัยราชภัฏ	- ของอาจารย์	0.12	0.03	3.995	*	

ด้านความพร้อมของ มหาวิทยาลัยราชภัฏ	<	ด้านการรับรู้ วัฒนธรรมอาเซียน	0.15	0.05	3.202	0.001*	95.0%
ด้านความพร้อมของ มหาวิทยาลัยราชภัฏ	<	ด้านการสนับสนุน ของผู้บริหาร	0.58	0.05	13.735	0.000*	95.0%

** อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.001 * อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

การอภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์ทดสอบสมการเชิงโครงสร้างเชิงสาเหตุแบบจำลองปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียน ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ โดยพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยของตัวแปรอิสระรูปคะแนนมาตรฐาน ซึ่งเป็นค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจที่จะบ่งบอกอิทธิพลของตัวแปร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.001 และนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 นำมาสรุปผลการทดสอบเป็นรายด้านดังนี้

ปัจจัยด้านบรรยากาศการเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ บรรยากาศทางการศึกษา บรรยากาศทางอารมณ์ บรรยากาศทางกายภาพ เป็นปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียน โดยการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ มีความสำคัญต่อความพร้อมของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ซึ่งการจัดสภาพแวดล้อมในองค์กรให้เป็นอย่างดีพร้อมทั้งพร้อมสู่ประชาคมอาเซียน โดยการเสริมสร้างให้ผู้เรียนได้รับโอกาสอันพึงที่ควรได้รับ โดยเน้นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการประชาสัมพันธ์โดยการจัดบอร์ด นิทรรศการซึ่งสอดคล้องกับรายงานของสำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2555) และปัจจัยด้านบรรยากาศการเรียนรู้มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อปัจจัยด้านคุณภาพการสอนของอาจารย์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Yvonne, Laurie & Janet, (2003) ซึ่งการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้ภายในห้องเรียนของนักศึกษา จะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์จนทำให้เกิดความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียน ซึ่งสอดคล้องกับ Rouk, (1997) และปัจจัยด้านบรรยากาศการเรียนรู้มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อปัจจัยด้านการรับรู้วัฒนธรรมอาเซียน ซึ่งอาจกระทำได้โดยการสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจและรับรู้ที่ถูกต้องตรงกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Brown & Moberg (1980)

ปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้บริหาร ซึ่งได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร การจูงใจผู้สอน การฝึกอบรมผู้สอน และการพัฒนานักศึกษา โดยการสนับสนุนของผู้บริหารส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพการสอนของอาจารย์ ซึ่งสอดคล้องกับ Bocamea (2010) ที่ศึกษาและพบว่า การสนับสนุนของผู้บริหารในรูปแบบ การส่งเสริมด้านการศึกษาดูงาน การอบรม สัมมนา และการศึกษาต่อ จะช่วยให้บุคลากรมีทักษะ และมีความพร้อมได้ดียิ่งขึ้น และผลงานของ David (2009) ในด้านการสนับสนุนของผู้บริหารจะช่วยให้บุคลากรมีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน ทำให้เกิดความพร้อมต่อองค์กรในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เช่นเดียวกับผลงานของ Sharp (2005) การสนับสนุนของผู้บริหารจะช่วยให้การปฏิบัติงานและภาระหน้าที่ทั้งในปัจจุบันและในอนาคตเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ปัจจัยด้านคุณภาพการสอนของอาจารย์ ได้แก่ ความรู้ความสามารถของผู้สอน ความรับผิดชอบในหน้าที่ และการใช้เทคโนโลยีของผู้สอน ซึ่งการสอนของอาจารย์ต้องมีการเตรียมการสอน การคิดค้น และจัดทำสื่อ สอดคล้องกับการศึกษาของมหาวิทยาลัยไทยกับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน (2556) โดยอาจารย์ผู้สอนจะต้องได้รับการส่งเสริม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มประเทศอาเซียน ที่สอดคล้องกับการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2555)

ปัจจัยด้านการรับรู้วัฒนธรรมอาเซียน ซึ่งได้แก่ ทักษะการปรับตัว และการสื่อสาร โดยการรับรู้มีอิทธิพลต่อความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียน สอดคล้องกับ Pianta (2003) และเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีต่อความพร้อมสู่อาเซียนของมหาวิทยาลัย สอดคล้องกับ Bakkum, Hiebert & Wagner (2001)

ข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย สามารถนำมาเสนอแนะเพื่อการนำไปประยุกต์ใช้ดังนี้

1. หากทำวิจัยในครั้งต่อไปควรศึกษาตัวแปรปัจจัยเชิงสาเหตุอื่น ๆ ที่อาจมีผลต่อความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยราชภัฏ เช่น ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น
2. ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาแบบจำลองปัจจัยความพร้อมของมหาวิทยาลัยราชภัฏโดยวิเคราะห์แยกตามคุณลักษณะมหาวิทยาลัยในเชิงลึกมากขึ้น เช่น วิเคราะห์ปัจจัยความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนตามบริบทของมหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

- กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ. แผนงานการจัดตั้งประชาคมอาเซียน (3 เสา). กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการต่างประเทศ, 2555.
- กรมอาเซียน. กระทรวงการต่างประเทศ. แผนงานการจัดตั้งประชาคมการเมืองและความมั่นคง, 2553.
- กัลยา วานิชย์บัญชา. การใช้ SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล. พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- ธัญญลักษณ์ วีระสมบัติ. การเตรียมความพร้อมของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา เพื่อรองรับการเป็นประชาคมอาเซียน. สาขาพัฒนาแรงงานและสวัสดิการ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.
- พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547. (2547,1 มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 121 ตอนพิเศษ 23 ก.หน้า 1-24.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ยุทธศาสตร์อุดมศึกษาไทยในการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ.2558. กรุงเทพฯ : สำนักยุทธศาสตร์อุดมศึกษาต่างประเทศ, 2558.

- ศูนย์สารสนเทศ ยุทธศาสตร์ภาครัฐ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. การเตรียมความพร้อมของประเทศไทยสู่ประชาคมอาเซียน. แหล่งที่มา www.nakn.2556.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. ข้อมูลสำหรับการบรรยาย องค์ความรู้เกี่ยวกับประชาคมอาเซียน โครงการอบรมอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ, 2555.
- สิทธิ์ อธิสรณ์. แนวคิดพื้นฐานทางการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เพ็ญฟ้าพริ้นติ้ง จำกัด, 2546.
- Bocarnea, M. C., & Dimitrova, M. Testing servant leadership theory with Bulgarian-students. *International Journal of Leadership Studies*, 2010. 5(3), 255-268.
- Bollen, K.A. (1989), **Structural Equations with Latent Variables**, New York: John
- Brown, Warren B., and Moberg, Denis J. **Organizational Theory and Management : A Macro Approach**. New York : John Wiley & Sons, 1980.
- Browne, M.W. & Cudeck, R. Alternative ways of assessing model fit. In Bollen, K.A. & Long, J.S. [Eds.] *Testing structural equation models*. Newbury Park, 1993. CA: Sage, 136–162.

มองวัฒนธรรมไทยในสังคมเมืองหลวงพระบาง
 สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
 A Culture in Thailand Society Luang Prabang City, Lao PDR

ดร.จิรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์
 วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

กระแสวัฒนธรรมประเทศไทย มีอิทธิพลกับวัยรุ่น เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มากขึ้น แนวโน้มของวัยรุ่น ที่ดูจะไหลไปตามกระแสมากขึ้นนั้น ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อตัววัยรุ่นเท่านั้น ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางสังคมและวัฒนธรรมโดยรวม ตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็น เช่น “โรคคลั่งดารา” นำไปสู่การหันหลังให้วัฒนธรรมประเพณีอันดีในลุ่มแม่น้ำโขง ปัจจุบันจากที่เป็นสังคมเมือง ซึ่งมีสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยสุภานุวงศ์ เมืองหลวงพระบาง ที่ดินรอบ ๆ มหาวิทยาลัยถูกจัดสรรให้เป็นที่อยู่อาศัย ร้านค้า และที่สำคัญ เกิดหอพัก นักเรียน นักศึกษา และวัยทำงาน ชาวเมืองหลวงพระบางได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมในสื่อต่าง ๆ จากประเทศไทย เช่น ทีวี อินเทอร์เน็ต คนรุ่นใหม่ได้รวมกลุ่มกันเช่าหอพัก หรือบ้านเช่า มั่วสุม ทั้งด้าน SEX และยาเสพติด จับคู่เช่าอยู่อาศัยด้วยกัน สิ่งเหล่านี้เองหลายคนกังวลกัน ก็คือ “การถูกกลืนวัฒนธรรม”

คำสำคัญ: วัฒนธรรมไทย, สังคม, เมืองหลวงพระบาง

Abstract

Thailand's current culture Influence on teens Luang Prabang City, Laos Increase. The trend of teen the look is more along the stream. Not only affecting the teens only. The impact on the health, social and cultural integration. Examples appearances like the "syndrome Superstar" Leads back to the cultural traditions of the MRB. Current from the city. The Academy As souphanouvong university Luang Prabang. The land around the university was allocated to housing. Shops and major birth dormitories for students and young working people of Luang Prabang, the cultural influence of the media in Thailand. For example, a new generation TV has gathered rent an apartment or house to rent both sides mingling SEX and drugs paired with rental housing. What these people do is worry. "The culture was swallowed"

Key Words: Thai Culture, Society, Luang Prabang City

บทนำ

ปัจจุบันสังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงตามกระแสเทคโนโลยี เราจะเห็นได้ว่าการแผ่อิทธิพลทางวัฒนธรรมนั้นไม่มีวันหยุด ไม่มีวันปิดกั้น ไม่มีทางขึ้นนำ วัฒนธรรมเป็นตัวแทนของวิถีชีวิตที่ไหลไปตามลมหายใจของผู้คนในสังคม ความหวาดกลัวการถูกกลืนกินทางด้านวัฒนธรรม กลัวการสูญสลายทางสังคมของตนได้เกิดขึ้น ท่ามกลางความหวาดกลัว หลายคนจึงมีความคิดที่จะสร้างเกราะป้องกันตัวในรูปแบบของการปกป้องกลับไม่เสริมสร้างวัฒนธรรมประเพณี แต่วัฒนธรรมที่ได้สูญสลายไปในอดีตนั้นก็เพราะว่าไม่สามารถปรับตัวเพื่อรับใช้ปัจจุบัน หากเราต้องการรักษาอดีตของตนบนพื้นที่ชีวิตสมัยใหม่ แต่คงไม่ถึงขั้นต้องปิดประเทศ ที่สำคัญสังคมไทยยังมีสถาบันศาสนา และสถาบันกษัตริย์ สังคมไทยช่วยกันเสริมสร้าง และปรับวัฒนธรรมไทยให้เข้ากับสภาพปัจจุบัน เพื่อสันติสุขอย่างยั่งยืน

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในปัจจุบันกำลังก้าวเดินในทางพัฒนา ภายหลังจากสิ้นสุดสงครามอินโดจีน ช่วงที่มีสงครามทำให้ไม่มีเวลาในการพัฒนาประเทศ การพัฒนาเป็นไปได้ช้า กระทั่งปี 1975 จึงมีการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศลาวอย่างใหญ่หลวง นับแต่นั้นมามีรายงานการปรับปรุงประเทศชาติ ส่งเสริมการท่องเที่ยว

หากเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านแล้ว เขากล่าวว่า “ถ้าเปรียบเทียบกับไทยถือว่าอยู่ในวัย 70-80 ปี ส่วนพัฒนาการท่องเที่ยวของลาวถือว่าอยู่ในช่วงวัยหนุ่ม บทเรียนต่าง ๆ ยังถือว่าไม่มาก ปัจจุบันการท่องเที่ยวมีความสำคัญ นำเงินตราต่างประเทศไหลเข้าประเทศ มีความหมายกับประชาชน รัฐบาลสนับสนุนการท่องเที่ยวจัดอยู่ในส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม” การท่องเที่ยวเป็นรายได้หลักในปี 2000 รายได้จากการท่องเที่ยวเป็นอันดับหนึ่ง เปรียบเทียบรายรับกับการส่งออกธุรกิจอื่น ๆ ภายหลังจากมีเส้นทางคมนาคม มีนักท่องเที่ยวเข้าไปทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น จากการผลิตของที่ระลึกขายแก่นักท่องเที่ยวเมื่อก่อนไม่มีโรซซาร์สนักท่องเที่ยวเข้ามาประเทศปีละประมาณ 9 แสนกว่าคน พอมีโรซซาร์สเข้ามาลดลงมาประมาณ 8 แสนกว่าคน คาดว่าในปี 2006 จะมีคนเข้ามาล้านห้าแสนคน ทุกสิ่งทุกอย่างมี 2 ด้าน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ถ้ารับนักท่องเที่ยวปริมาณมากเกินไป ย่อมก่อให้เกิดผลเสีย จึงต้องศึกษาเพื่อลดทอนผลกระทบให้ลดน้อยมากที่สุด

ไม่ได้เน้นว่านักท่องเที่ยวต้องมีจำนวนมาก โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ลาวมีจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยวที่จะมาเข้าชมในแต่ละอาทิตย์ทุกแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เนื่องจากต้องการเงินของนักท่องเที่ยวโดยไม่จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว แทนที่จะเข้ามาทำให้ดีขึ้น แน่แน่นอนว่าเมื่อมีคนเข้ามาเยอะ จับต้องสิ่งของในสถานที่ท่องเที่ยวที่นั่น ย่อมทำให้โบราณสถานเสื่อมโทรมลงแทนที่เราจะรักษาไว้ อดีตเมืองหลวงของลาวได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลก

“หลวงพระบางงามกระเดื่อง เลื่องลือวัฒนธรรม” ทองเขียน ชื่นพัน¹หัวหน้าแผนกวัฒนธรรมแขวงจังหวัดหลวงพระบาง อายุ 53 ปี เอ่ยคำขวัญของหลวงพระบาง “อดีตเมืองหลวง ในสมัยลาวยังเป็นอาณาจักรล้านช้าง เต็มไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีร่องรอยของ

¹ ผู้จัดการ Online,manager.co.th, [1 สิงหาคม 2560].

สถาปัตยกรรมที่เก่าแก่ วัด วัง บ้านเรือนโบราณ ที่เป็นเอกลักษณ์ของลาวและยังอนุรักษ์ไว้และยังรักษาประเพณีดั้งเดิมของชาวลาว ถ้าไปหลวงพระบางจะเห็นชาวพุทธออกไปใส่บาตร นักท่องเที่ยวนิยมไปเที่ยวชมวัด พระราชวังเก่าซึ่งแปรสภาพเป็นพิพิธภัณฑสถาน พระธาตุจอมสี” ที่ผ่านมามีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวเข้าไปในประเทศลาวเพิ่มขึ้นทุกปี "ปีที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยวประมาณ 9 แสนกว่าคน แต่ยังคงขาดความพร้อมด้านที่พักไม่เพียงพอ บุคลากรเกี่ยวกับการบริการนักท่องเที่ยวยังไม่เพียงพอ ความรู้ความสามารถในการบริการยังไม่มากนัก ดังนั้นทำให้ต้อนรับนักท่องเที่ยวได้ไม่เต็มที่ปัจจุบันรัฐบาลดำเนินการขยายที่พัก พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่อไป "

ศาสตราจารย์รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เคยอธิบายเอาไว้ว่า สินค้าวัฒนธรรม หมายถึง สินค้าที่มีวัฒนธรรมฝังตัวในสินค้าหรือบริการ ดังนั้นเหตุผลของผู้บริโภคในการซื้อสินค้าเหล่านั้น ก็ด้วยความแตกต่างของวิถีทางวัฒนธรรมที่ฝังตัวอยู่ในสินค้า ฉะนั้นกระแสการรับวัฒนธรรมไทยจึงได้เริ่มเข้ามาในสังคมเมืองหลวงพระบาง ในช่วงหลังทศวรรษที่ 1980 เห็นได้จากละครโทรทัศน์ชุด “นาคี” ซึ่งได้รับความนิยมอย่างมากในขณะนี้

ด้วยเหตุการณ์ประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ใช้ระบบเศรษฐกิจที่ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ในขณะนั้น ทำให้เศรษฐกิจของชาติขยายตัวช้า และไม่สม่ำเสมอ สืบเนื่องมาจากสาเหตุภายในที่กล่าวมานั้น ก็ยังมีปัจจัยที่เกิดจากภายนอกที่เกิดจากสถานการณ์โลกอีก โดยเฉพาะเหตุการณ์การปฏิรูปเศรษฐกิจของประเทศสหภาพโซเวียต โดยอาศัยหลักเปเรสตรอยก้า และกลาสโนสในปี พ.ศ.2528 มีผลกระทบต่อนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของสปป.ลาวอย่างมาก เพราะลาวจำเป็นต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากประเทศในยุโรปตะวันออกและประเทศสหภาพโซเวียตเป็นอย่างมาก ทำให้พรรคประชาชนปฏิวัติลาวจึงต้องมีการกำหนดแนวทางการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางเศรษฐกิจใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดยผ่านการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 4 เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2529 ได้มีมติรับรองแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม 5 ปี ฉบับที่ 2 (2529-2533) และรับนโยบายพัฒนาประเทศตามนโยบาย จินตนาการใหม่ หรือกลไกเศรษฐกิจใหม่³ (New Economic Mechanism: NEM) สภาพการณ์ของประเทศลาว ในปีพ.ศ. 2532 นับเป็นปีที่ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่ตกต่ำและมาตรฐาน การดำรงชีวิตที่ต่ำ ซึ่งปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป ตามเมืองสำคัญต่างๆไม่ว่าจะเป็นปากเซ เวียงจันทน์ และหลวงพระบาง ปีพ.ศ. 2532 นับเป็นปีที่ 2 ที่รัฐบาลน่านโยบายจินตนาการใหม่ มาใช้อย่างจริงจังในทางการเมืองระหว่างประเทศ นับเป็นปีที่ลาวเริ่มเปิดประตูสู่โลกภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับโลกตะวันตก ผู้นำลาวข้ามแม่น้ำโขงมาเยือนไทย และเดินทางไปเยือนญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศผู้นำทางด้านเศรษฐกิจแห่งเอเชีย เดินทางไปเยือนจีน และฝรั่งเศส เพื่อแสวงหาความร่วมมือและความช่วยเหลือจากประเทศตะวันตก นโยบายจินตนาการเริ่มส่งผลมีการจัดระเบียบและข้อกำหนดกฎเกณฑ์ใหม่ๆเกี่ยวกับการค้า โครงการก่อสร้าง

² วิภากรัตน์ พันธุ์รัตน์, อิทธิพลของวัฒนธรรมต่างประเทศที่มีต่ออัตลักษณ์ของวัยรุ่นไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี นครศรีธรรมราช, วิทยานิพนธ์, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

³ สุรชัย ศิริไกร, kmutt.ac.th, การศึกษาแนวโน้มของการค้าไทย-ลาว ณ จุดที่จะมีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 3, วารสารยุโรปศึกษา 2550. [10 มีนาคม 2560].

โครงสร้างพื้นฐานหลายโครงการได้บรรลุผลสำเร็จ มีนักลงทุนจากต่างประเทศโดยเฉพาะนักลงทุนจากประเทศไทยได้เข้าไปลงทุนในลาว ถนนทุกสายมุ่งสู่เวียงจันทน์⁴ ในด้านการเมืองระหว่างประเทศปีนี้นับเป็นปีแรกที่ลาวเริ่มดำเนินการทางการทูต เพื่อขยายความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศนอกค่าย สังคมนิยมโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไทย และสหรัฐอเมริกา เพื่อสนองต่อความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจ รวมทั้งได้กระชับความสัมพันธ์กับญี่ปุ่น และฝรั่งเศส ด้วย ความสัมพันธ์ไทย-ลาว ได้รับการสานต่อโดยการเดินทางไปเยือนเวียงจันทน์ของ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ

นโยบายจินตนาการใหม่กล่าวเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจแล้ว จินตนาการใหม่ หมายถึง การบริหารเศรษฐกิจแบบใหม่ที่มีส่วนสำคัญต่อการเสริมสร้างบรรยากาศให้เอื้อประโยชน์ต่อทางการค้าการลงทุน การเปิดให้ธุรกิจของภาคเอกชน รัฐวิสาหกิจ ตลอดจนนิติบุคคลมีอิสระในการตัดสินใจกำหนดแผนการประกอบกิจการของตน รับผิดชอบต่อการขาดทุน กำไร ตลอดจนการเสียภาษีให้กับรัฐ⁵ นับแต่ลาวเปิดประเทศและพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางทุนนิยม นักธุรกิจไทย ได้ลงทุนใน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และลาวเสียดุลการค้าไทย เนื่องจากลาวต้องซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคจากไทย และวัสดุก่อสร้าง แนวทางในการลดการเสียเปรียบทางการค้าระหว่างลาว-ไทย คือการเพิ่มปริมาณการผลิตและการขายกระแสไฟฟ้าแก่ไทย รัฐบาลลาวมีโครงการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่บนแม่น้ำโขงและโครงการ 22 สาขาเพื่อขายกระแสไฟฟ้าแก่ไทยและเวียดนามโดยร่วมลงทุนกับบริษัทต่างชาติและโดยการสนับสนุนจากADB⁶

การเปลี่ยนผ่านกลไกเศรษฐกิจใหม่ ทำให้สถานะเข้าถึงตลาดท้องถิ่นเพื่อสอดคล้องกับภาคบริการของลาวในท้องถิ่น เช่นเดียวกับมีศูนย์กลางโรงเรียนและสุขภาพ ทั้งศูนย์กลางการเมือง ลงทุนในสุขภาพ – การศึกษา ตลอดจนงบประมาณการใช้จ่ายต่าง ๆ อย่างไม่จำกัด การเข้าถึงต่อทรัพยากรพื้นที่ การเติบโตในการใช้จ่ายซื้อสินค้าของพื้นที่พึ่งพิงกระแสภายนอกประเทศ และกลับมาในศูนย์กลางรัฐ ที่มีสินค้าราคาสูง กับการหาประตูช่องทางระบายสินค้าออกทางทะเล ทั้งหมดของนโยบายใหม่ทำให้เกิดจริง ไม่ว่าจะเป็ภาวะอากร-รายได้ นักลงทุนได้ไหลเข้ามาในแหล่งทรัพยากรพบได้บ่อยกับป่าไม้ ตัดไม้ ส่งออกไม้ กำลังทำขึ้นประมาณ 50 เปอร์เซนต์ เดินตามชายพลังงานน้ำและเสื้อผ้า ส่งออก จาก บริษัทต่างชาติ

การพัฒนาชายพลังงานและการมีประชาสังคม NGOs กังวลเรื่องสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์กับภูมิภาค โลกาภิวัตน์ในกระบวนการขนส่งลาวสัมพันธ์กับโลกขนาดใหญ่ และผลกระทบภูมิภาคด้วย ภูมิรัฐศาสตร์ และเศรษฐกิจ ที่มีความสัมพันธ์ตั้งแต่ พ.ศ.2523 มีการติดต่อ ประเทศไทย ซึ่งถือว่ามีอิทธิพลเศรษฐกิจเหนือพรรคคอมมิวนิสต์ลาว กังวลว่า การเติบโตของกระบวนการประชาธิปไตยไทย จะส่งผลต่อทาง

⁴ นิลิต พันธมิตร, ปัญหาการค้าชายแดนภาคเหนือตอนบน : กรณีศึกษาจังหวัดเชียงรายเชียงใหม่ น่านและแม่ฮ่องสอน, พิมพ์ครั้งที่ 1, เชียงใหม่ หจก. : สมพรกาพิมพ์, 2542.

⁵ สุนทร คันทะวงศ์, การเปลี่ยนแปลงนโยบายการสื่อสารโทรคมนาคมของ สปป.ลาว จากการผูกขาดสู่การเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ, วารสารศาตรมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

⁶ สนมพรรณ วรวิเชียรวงษ์, ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศไทย-ลาวที่มีผลต่อการกำหนดภาวะการค้าชายแดน, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.

ความคิดคนลาว รวมถึงความน่าชื่นชมทางเศรษฐกิจของชนชั้นกลางไทย อีกทั้งด้านการขนส่งสินค้าและปัจจัยส่งผลกระทบต่อประเทศลาวถูกครอบงำทางโทรทัศน์และการท่องเที่ยว (Grant Evans, 2002) ซึ่งดังที่มีผลจากโครงสร้างของนโยบายในประเทศ สปป.ลาว เอง ละเลยการสนับสนุนอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวขมอย่างจริงจัง⁷ และผลกระทบจากประเทศไทย ในฐานะประเทศ ที่มีพรมแดนติดกัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนชายแดนท่ามกลางกระแสการพัฒนาและโลกาภิวัตน์ด้านการสื่อสาร โทรคมนาคมขนส่งสินค้าแนวชายแดน ที่เข้ามาตามแนวชายแดนแม่น้ำโขงตอนบน

นอกจากนี้บทบาทของสื่อ และผู้ผลิตอุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรมที่หันมาให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมไทยก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ดังกล่าว ทั้งยังมีการปรับวัฒนธรรมไทยให้เข้ากับผู้บริโภคชาว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยใช้กระแสความนิยม ดารานักร้อง นักแสดง สื่อวัฒนธรรมไทยเข้ามาเป็นจุดขายให้กับสินค้า

สินค้าไทย

สินค้าประเทศไทยได้รับความนิยมจากตลาดวัยรุ่นเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มากกว่าสินค้าจากอเมริกาและยุโรป ซึ่งยังไม่มีผู้เชี่ยวชาญทางการตลาดสามารถระบุได้ชัดเจนว่ามูลค่าของสินค้าไทยนั้น มีมหาศาลเพียงใดเพราะภาพของสินค้าเหล่านั้นไม่ชัดเจน และยังมีสินค้าที่ทำเลียนแบบอยู่เป็นจำนวนมาก จากประเทศจีน และประเทศเวียดนาม สินค้าใกล้ตัวอย่างเช่น ข้าวสารเจ้า น้ำปลา กะปิ เครื่องสำอาง และประเภทอุปโภค และบริโภค ซึ่งล้วนแต่เป็นสินค้านำเข้าจากประเทศไทยทั้งสิ้น กระนั้นก็ตามสินค้านี้ไม่ได้มีในรูปแบบของประเภทอุปโภค บริโภค และแฟชั่นเท่านั้น สินค้าเหล่านี้ได้รับการพัฒนาไปทำเป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายที่เด็ก ๆ ต้องใช้ในการเรียน ชีวิตประจำวัน เป็นต้น ซึ่งแม้แต่ผู้ใหญ่ก็ยังนำมาใช้ด้วยเช่นกัน ส่วนในวัยรุ่นนั้นสินค้าที่ได้รับความนิยมอย่างล้นหลามเห็นจะเป็น เครื่องแต่งกายตามแฟชั่นไทย ตามดารานักร้อง นักแสดงไทย รวมไปถึง ซีดีเพลง และในกลุ่มของนักศึกษา คนวัยทำงานนั้น แฟชั่นการแต่งกาย เครื่องเสียงเทคโนโลยี เครื่องคอมพิวเตอร์ ส่วนใหญ่ก็เป็นของนำเข้าจากประเทศไทยแทบทั้งสิ้น

อาจารย์จันทะเกต เพชรเทพ⁸ (สถาบันศูนย์ภาษาแม่ของ เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) ได้กล่าว คงไม่มีใครกล้าปฏิเสธว่า ที่บ้านไม่มีสินค้าของประเทศไทยเลยแม้แต่ชิ้นเดียว รวมไปถึงบ้านของข้าพเจ้าเอง ซึ่งทั้งทีวี ตู้เย็น เตอบ เครื่องซักผ้า หรือแม้กระทั่งรถมอเตอร์ไซด์ ก็ยังติดราสินค้าประเทศไทย โดยส่วนตัวแล้วข้าพเจ้าก็ไม่ได้ยึดติดในยี่ห้อ เพียงแต่คิดว่าเมื่อเทียบราคาสินค้าในประเภทเดียวกันแล้ว สินค้าประเทศไทยนั้นราคาถูกกว่าสินค้าของประเทศอื่นๆ ยกเว้นประเทศจีน และคุณภาพของสินค้าอยู่ในระดับที่ดี และสมราคา อีกทั้งประเทศไทยมีกลยุทธ์ทางการตลาดที่น่าสนใจ เป็นต้นว่า

⁷ มติชน, เกิดเป็นกัมพูชา ชีวิตและหมู่บ้าน, กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2548.

⁸ จิรจิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์, การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยและเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

การทำสินค้าให้มีความน่าสนใจ นำใช้งานมากกว่าสินค้าประเภทเดียวกันของชาติอื่นๆ ที่สำคัญ ประชาชนส่วนใหญ่ติดตามดู ทีวี ประเทศไทย ซึ่งวัฒนธรรมศาสนา และภาษาที่ใกล้เคียงกันทั้งภาษา เขียน และพูด

อาหารไทย

หากท่านตัดสินใจว่าไปรับประทานอาหารกลางวันที่เขตรมรดกโลก เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพราะที่นั่นมีร้านอาหารไทย และยังมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เช่น ร้านเผื่อ (ก๋วยเตี๋ยว เครื่องปรุงดีตราสินค้าไทย ถือว่าได้มาตรฐาน) คงจะเห็นภาพได้ชัดเจนว่า อาหารไทยนับได้รับความนิยมอย่างมากเพียงใดในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

สาเหตุที่อาหารไทยได้รับความนิยมชมชอบนั้นมาจาก การที่อาหารไทยนั้นมีการจัดตกแต่งได้อย่างสวยงาม มีสีสันน่ารับประทาน อีกทั้งทานแล้วไม่กระเทือนต่อน้ำหนักตัวของสาว ๆ เท้าไหร่หนัก (ดารานักร้องนักแสดงไทย ยังแนะนำ ในละครทีวี ไทย) และอีกกระแสหนึ่งกล่าวว่า การที่กระแสไทยกำลังมาแรง มีการประชาสัมพันธ์ลือลือให้ผู้คนหันไปบริโภคอาหารไทย โดยมีสื่อแกนนำ สะอาด ได้คุณภาพ ได้สุขภาพ ที่ดึงดูดคน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สนใจ อาหารแบบประเทศไทย เช่นต้มยำกุ้ง ด้วยวัฒนธรรมด้านอาหารบางอย่างที่เหมือนกัน

การแต่งกาย

การแต่งกายของวัยรุ่นในปัจจุบัน ถูกมองว่าน่าเกลียด ฝืนจารีตประเพณี โดยเฉพาะการแต่งกายของวัยรุ่นหญิงที่นุ่งประโปรงสั้น ใส่เสื้อรัดรูป เกะกะอก วัยรุ่นชายทำสีผม เจาะหู เจาะลิ้น เจาะคิ้ว ลักษณะการแต่งกายเหล่านี้อาจดูประหลาด ชัดหูชัดตาผู้ใหญ่ หลายคนอาจถามว่าวัยรุ่นไทยแต่งตัวเหมาะสมหรือไม่ ถูกกาลเทศะหรือไม่ เลียนแบบตะวันตกหรือไม่ ทำลายวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของไทยหรือไม่ คำถามเหล่านี้ได้รับการถกเถียงระหว่างนักอนุรักษ์นิยมกับหัวก้าวหน้า และดูเหมือนแต่ละฝ่ายจะมองข้ามรายละเอียดบางอย่างไป เป็นต้น

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าปัจจุบันการแต่งตัวของวัยรุ่น สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เอง มีความเป็นไปในลักษณะแต่งตัวเลียนแบบวัยรุ่นไทย จนแทบแยกไม่ออกว่าคนไหน สปป.ลาว คนไหนประเทศไทย จะดูออกก็ต่อเมื่อสำเนียงการพูดเท่านั้น

สื่อบันเทิง แฟชั่นวัยรุ่น

ประเทศไทยในปัจจุบันอัตราการเจริญเติบโตของเด็กแนวอย่างเด็กแซป คือ ทรงผมคูลๆ ปาดหน้า ใส่เสื้อตัวเล็กรัดรูป หรือใส่เสื้อเชิ้ตมีลายพริ้ว นุ่งกางเกงขาเดฟ หรือกางเกงลายทหาร ถุงเท้าชาวดึงขึ้นสูง รองเท้าต๋องผ้าใบยี่ห้อคอนเวิร์ส ออสตาร์ท หรือแจ๊คพาเซล บางครั้งใส่เสื้อทับสีดำ และเสื้อข้างในสีส้มหรือสีทหารลายพราง นุ่งกางเกงฟุตบอล ใส่รองเท้าคิบบ ถ้าเป็นผู้หญิงจะขอย้อมผมดำบนให้สูงๆ สั้นๆ แต่ยังคงความยาวไว้ และเรียกว่า “สก็อย” หรือ “เลดี้แซป” เป็นพวกเดียวกับเด็กแซป นุ่งกางเกงขาสั้นลายดอกสีชมพู เสื้อสี

ชาวตัวเล็ก ใส่รองเท้าหุ้มข้อ “เด็กเทศ” หรือ “เด็กแว้น” “เด็กแป้น” มาจากเสียงเวลาบิดมอเตอร์ไซค์ ชอบทำเครื่องยนต์ใหม่ให้มีเสียงดัง และแรงเวลาบิดที่ก็ทำให้ชาวบ้าน ชาวช่องปวดหูไปตามๆ กัน ชอบใส่เสื้อรัดรูปกางเกงขาเตป ผู้หญิงจะนุ่งขาสั้นชอบซ้อนมอเตอร์ไซค์ สิ่งเหล่านี้เองถูกจับตาดูจากกลุ่มวัยรุ่นในเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แล้วนำมาเลียนแบบวัยรุ่นประเทศไทย

ผลจากการรับเอาวัฒนธรรมสมัยใหม่นั้น ส่งผลด้านลบต่อการส่งเสริมความรู้หรือวัฒนธรรมจากคนไทยแต่การแสดงออกมาในรู้แบบของพฤติกรรมของวัยรุ่นที่เริ่มมีแนวโน้มในการแสดงพฤติกรรมหรือใช้ชีวิตเหมือนดังเช่นบรรยายใน กรุงเทพมหานคร เมืองหลวงของประเทศไทย ที่เปรียบเสมือนโลกแห่งความฝันนั้นจะส่งผลกระทบต่อวัยรุ่นมากแค่ไหนจึงเป็นสิ่งที่คนในชุมชนเมืองหลวงพระบางเองมีความรู้สึกที่กังวลหรือไม่ดีจริงหรือ สถิติการก่ออาชญากรรมเริ่มมีปรากฏให้เห็นในสังคมเมืองหลวงพระบาง

เพลง ละคร ภาพยนตร์

ละครทีวีประเทศไทย เรื่อง “นาคี” ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ได้รับอิทธิพลสูงสุดเรื่องหนึ่ง ซึ่งชาวสปป.ลาว เองได้ให้ความเคารพ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องพญานาคที่มีในหลักคำสอนทางศาสนาของชาวชุมชน และวัฒนธรรม ในวัยรุ่นการฟังเพลงเกาหลี แนว K-Pop และ K-Rock ของวัยรุ่นสปป.ลาว นับวันจะแผ่ขยายออกไปในวงกว้าง สังเกตได้จากร้านขาย ซีดี เพลงไทย ที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ทั้งๆ ที่วัยรุ่น สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศไทย แทบจะฟังเนื้อร้องไม่ออกด้วยซ้ำ

จากงานวิจัย ศิริัญญา วิรุณราช⁹พบว่า ผู้บริโภคที่รับชมช่องโทรทัศน์ของไทยส่วนใหญ่จะชอบรับชมรายการโทรทัศน์จากสถานีวิทยุ โทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7 เป็นอันดับหนึ่งและผู้บริโภคที่ชอบ รับชมช่องโทรทัศน์ไทยที่แตกต่างกันมีการบริโภคผลิตภัณฑ์สะดวกซื้อและผลิตภัณฑ์เลือกซื้อ ที่ไม่แตกต่างกันนั้นหมายความว่าผู้บริโภคมีการบริโภคสินค้าจำพวกสบู่อายูร์ตีฟ และ เครื่องนุ่งห่มที่ไม่แตกต่างกันเพราะเป็นผลิตภัณฑ์ ที่มีโฆษณาทั่วไปทุกช่องและเป็นผลิตภัณฑ์ที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวันอีกด้วยแต่ผู้บริโภคที่รับชมช่องโทรทัศน์ที่แตกต่างกันนั้นมีการ บริโภคสินค้าจำพวกเครื่องใช้ไฟฟ้าและประกันชีวิตที่แตกต่างกันนั้นเป็นเพราะสินค้าจำพวกนี้ ไม่ค่อยได้โฆษณาไปยังช่องอื่น ๆ ซักเท่าไรและจากการวิจัยเบื้องต้นผู้รับชมชมโทรทัศน์มากที่สุด คือ กลุ่มนักเรียนนักศึกษา

รายการโทรทัศน์ทุกประเภทมีอิทธิพลต่อการบริโภคผลิตภัณฑ์สะดวกซื้อประกอบไปด้วยรายการประเภทที่เป็นเรื่องจริงและมีเนื้อหาสาระ รายการประเภทที่เป็นเรื่องแต่งเรื่องขึ้น และรายการประเภทให้ความบันเทิงแต่รายการประเภทเรื่องแต่งขึ้นนั้นไม่มีอิทธิพลต่อการบริโภค ผลิตภัณฑ์เลือกซื้อเจาะจงซื้อและไม่แสวงซื้อนั้นเป็นเพราะรายการจำพวกนี้เมื่อมีการโฆษณาผู้ชมเปลี่ยนสถานีโทรทัศน์เพื่อที่จะไปชมสถานีอื่นเพราะส่วนใหญ่จะออกอากาศในช่วงเวลา ไพร์ไทม์นั่นเอง จากการตรวจสอบผลกระทบของกลยุทธ์ที่แตกต่างกันไปในการจัดวางตำแหน่งของสินค้าในการสนับสนุนรายการโทรทัศน์ พบว่า มี 4 ปัจจัยที่ทำให้ผู้บริโภคเกิดปฏิกริยากับการรับชมโฆษณาในรายการโทรทัศน์ประกอบด้วย 1. ประเภทของการจัดวางตำแหน่งตัวสินค้าในรายการ

⁹ ศิริัญญา วิรุณราช, อิทธิพลของสื่อโทรทัศน์ของไทยต่อการบริโภคสินค้าของผู้ บริโภคใน สปป.ลาว: กรณีศึกษา นครหลวงเวียงจันทร์, บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา, 2556.

โต 2. ภาพลักษณ์ของผู้สนับสนุนรายการนั้นหรือภาพลักษณ์ของสินค้าภาพลักษณ์ของตราสินค้าที่สนับสนุน 3. ประเภทของรายการที่ออกอากาศ 4. ใครเป็นผู้สนับสนุนรายการ จากปัจจัยทั้ง 4 ด้านวิธีการในการจัดการทั้งหมด วิธีการแบบไม่เป็นทางการแสดงให้เห็นถึงกลยุทธ์ที่ส่งผลกระทบต่อการจัดวางตำแหน่งของการโฆษณาสินค้าในโทรทัศน์ที่มีผลทำให้ผู้บริโภค เกิดปฏิกิริยาในการรับรู้ที่แตกต่างกันออกไปเกิดจากการประเมินผลและจริยธรรมที่มีผลกระทบต่อกรรับรู้ทั้งนี้เป็นเพราะ ประเภทของรายการโทรทัศน์ การบริโภคสินค้าอุปโภคบริโภคของผู้บริโภค ในสปป. ลาว นั้นได้รับอิทธิพลมาจากการรับชมโทรทัศน์ของไทยอยู่ในระดับมาก และอีกทั้งถึงแม้ว่าสินค้าไทยที่เข้าไปขายใน สปป.ลาว นั้นจะมีราคาแพงมากเมื่อเทียบกับขายในประเทศไทยเองอันเนื่องมาจากภาษีนำเข้าสินค้าแต่ผู้บริโภคใน สปป.ลาวก็ยังนิยมบริโภคเพราะอันเนื่องมาจากความหลากหลายของสินค้าและคุณภาพของสินค้าของไทยนั่นเอง

บทสรุป

แนวโน้มของการขยายตัวของวัฒนธรรมประเทศไทยไปสู่ เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

อำนาจเศรษฐกิจของ ประเทศไทยนำไปสู่อำนาจทางวัฒนธรรม ผลกระทบของสินค้า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสินค้าวัฒนธรรมประเทศไทย นอกจากจะส่งผลกระทบต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตแล้วยังส่งผลกระทบต่อความคิด ค่านิยม จากกระแสดังกล่าวได้นำไปสู่การศึกษาประเทศไทย และวัฒนธรรมเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในมุมมองที่ลึก และกว้างมากขึ้นกว่าที่เคยสนใจเฉพาะความสำเร็จทางเศรษฐกิจของประเทศไทย

อุดมการณ์ของโลกาภิวัตน์ (Ideologies of Globalization) ได้เข้ามาครอบงำต่อชาวเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพราะว่าหลังสงครามเย็นของอุดมการณ์สังคมนิยม ได้มีการเปิดประตูการค้าเสรีแล้ยมเศรษฐกิจทับซ้อนด้วยผลประโยชน์ของนิยามการพัฒนา และโลกาภิวัตน์ในแม่น้ำโขงตอนบนต่อชาว สปป.ลาว ไม่ทราบถึงผลกระทบนี้ในระดับโครงสร้างขนาดใหญ่ เพราะตัวชาว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบโซ่ปัญหาซ้อนปัญหา หรือกล่าวได้ว่า โซ่เก้ารัดตัวแล้ว โซ่ใหม่กำลังรัดรอบหัวอีกด้วย โซ่ใหม่ คือ โลกาภิวัตน์ โซ่เก่า คือ ไม่มีพื้นที่ทำไร่ นา บนที่ราบ กับบนภูเขาแล้ว ทำให้ชาว สปป.ลาว อพยพเข้ามาอยู่เขตเมือง และเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการเกษตร เป็นผู้ใช้แรงงานในโรงงาน ต้องขับรถพานักท่องเที่ยว ในเมืองหลวงพระบาง ดังที่ว่าโลกาภิวัตน์เป็นสองด้านซ้อนกันให้ชาว สปป.ลาว มีงานทำพานักท่องเที่ยว แต่วิถีชีวิตไม่เหมือนเดิมโดยมีการพิจารณาTransnationalism จากมุมมองของประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์วรรณา (historical ethnography) งานศึกษาทางประวัติศาสตร์ การอพยพเคลื่อนย้ายผู้คนความคิดวัฒนธรรม หากคนท้องถิ่นเป็นชั้นปกครอง และมีสถานภาพทางสังคม และอำนาจทางเศรษฐกิจการเมือง เช่น ในไทย และใน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เองประชาชน พยายามปรับตัวให้เป็นคนท้องถิ่น (assimilate) กลายเป็นคนท้องถิ่น หมายถึงโอกาสในการเลื่อนสถานภาพทางสังคม นี้เป็นกระบวนการสร้างพรมแดนทางเชื้อชาติแบ่งแยกกระหว่าง คนท้องถิ่น และผู้มาเยือนขึ้นอยู่กับการไขทางประวัติศาสตร์จากที่

กล่าวมาถึงบทบาทในอดีตทางชาติพันธุ์ และสังคมในปัจจุบัน ดังนั้นทำให้ความเป็น ที่เคร่งครัดในวิทยาศาสตร์ ประเพณี ขาวลาวเองได้ซึมซับข่าวสารของการเมืองประเทศไทยเป็นประจำ ด้วยกระนั้นสาเหตุผลกระทบต่อการ เปลี่ยนวิถีชีวิตจากวาทกรรมการพัฒนาของรัฐ และภายใต้โครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว ฟังฟังเศรษฐกิจจากภายนอกของการท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์ ระหว่างกับแม่น้ำโขงตอนบนของประเทศไทย อย่างไรก็ตามก็ตีควรมีทางเลือกของการพัฒนาให้ชาวเมืองหลวงพระบางเอง มีกรรมสิทธิ์ที่ดินทำกิน ทำไร่ ทำนา มีพื้นที่เพาะปลูก และเตรียมนิยามของนโยบายการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ มีข้อเสนอนโยบายป้องกันทางวัฒนธรรม กักรองรับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จากนโยบายส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศของภาครัฐ และ แรงผลักดันจากกระแสนิยมประเทศไทย สื่อโทรทัศน์และวัฒนธรรมโทรทัศน์ที่ทำการผลิตซ้ำทางสายตา วัฒนธรรมบริโภคเสรี การนำเสนอวัฒนธรรมอย่างมีเทคนิคของประเทศไทย ล้วนเป็นเหตุเป็นผลที่สัมพันธ์กับ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากดินแดนลุ่มน้ำเจ้าพระยาสู่ดินแดนลุ่มน้ำโขง และดูเหมือนว่ากลุ่มวัยรุ่นคือ กลุ่มที่ต้องเผชิญหน้ากับกระแสอำนาจทางวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้นไปเรื่อยๆ

กระแสวัฒนธรรมประเทศไทยนั้นกำลังถูกทำให้อ่อนแรงลงด้วยกระแสวัฒนธรรมจากประเทศเกาหลี ที่กำลังโจมตีประเทศไทยอย่างหนัก ดารานักร้อง เกาหลี เริ่มเข้ามามีอิทธิพลกับวัยรุ่น สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว มากขึ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการต่อสู้กันระหว่างกระแสวัฒนธรรมก็เป็นได้ และคงไม่มีใครแพ้ ไม่มีใครชนะ สุดท้ายผลกระทบก็ตกอยู่ที่วัยรุ่น ทั้ง ประเทศ สปป.ลาว และประเทศไทย เองที่ต้องรับเอากระแส วัฒนธรรมของทั้งสองชาติเข้ามารวมไว้ เรียกได้ว่า เป็น “ข้าวเหนียวต้มยำใส่กิมจิ” แนวโน้มของภาพของวัยรุ่น สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ดูจะไหลไปตามกระแสมากขึ้นนั้น ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อตัว วัยรุ่นแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาวะทางสังคมและวัฒนธรรมโดยรวม ตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็น เช่น “โรคคลั่ง ดารา” หรือแม้กระทั่งการหันหลังให้วัฒนธรรมประเพณีที่เชื่อว่าเป็นจุดแข็งในหมู่ชาวเมืองหลวงพระบางเอง ใน หมู่วัยรุ่นชายหญิงในปัจจุบันจากที่เป็นสังคมเมือง ซึ่งมีสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยสุภานุวงศ์ เมือง หลวงพระบาง ที่ดินรอบๆ มหาวิทยาลัยถูกจัดสรรให้เป็นที่อยู่อาศัย ร้านค้า และที่สำคัญ เกิดหอพัก นักเรียน นักศึกษา และวัยทำงาน ชาวเมืองหลวงพระบางได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมในสื่อต่างๆ จากประเทศไทย เช่น ทีวี อินเทอร์เน็ต กลุ่มเหล่านี้เอง ได้รวมกลุ่มกันเช่าหอพัก หรือบ้านเช่า มั่วสุม ทั้งด้าน SEX และยาเสพติด จับคู่เช่า อยู่อาศัยด้วยกัน สิ่งเหล่านี้เองหลายคนกังวลกัน ก็คือ “การถูกกลืนวัฒนธรรม”

บรรณานุกรม

คณะทำงานร่วมธนาคารแห่งประเทศไทย และ ธนาคารแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว,

ปัญหาการค้าชายแดนไทย-ลาว (นครพนม-คำม่วน และเชียงราย-บ่อแก้ว), กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2539.

- จิรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์. การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยและเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. “จากอาณานิคมมาสู่โลกาภิวัตน์.” สารคดี 19,225 (พฤศจิกายน), 2546.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น = Development discourse power knowledge truth identity and otherness, กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก, 2543.
- ธเนศวร์ เจริญเมือง. ไทย-พม่า-ลาว-จีน สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ สี่เหลี่ยมวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คบไฟ, 2538.
- ธีระ นุชเปี่ยม. การเมืองโลกหลังสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิลปสยามบรรจุกิจภัณฑ์และการพิมพ์, 2541.
- เบลโล, วอลเดน คันนิงแฮม, เชียร์ และปอห์, ลี สวน. โศกนาฏกรรมสยาม: การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542.
- ปารวี ไพบูลย์ยิ่ง. เส้นทางไทยเชื่อมต่อกับเพื่อนบ้าน เชียงของ-หลวงน้ำทา-เมืองสิง-เชียงรุ่ง. กรุงเทพมหานคร: โครงการอาณาบริเวณศึกษา 5 ภูมิภาค, 2545.
- ปราณี วงษ์เทศ. สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์ = Ethnology of mainland Southeast Asia. กรุงเทพมหานคร : ศิลปวัฒนธรรม, 2543.
- _____ . มติชน, เกิดเป็นกัมพูชา ชีวิตและหมู่บ้าน. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2548.
- ประชัน รักพงษ์. การศึกษาสภาพเศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชนในเขตเส้นทางสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจไทย-ลาว-จีน = A study of economics and local culture in the economic quadrangle route Thailand-Laos-China. เชียงใหม่ : โครงการเพื่อนบ้านศึกษา สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2539.
- พันธุ์สุรย์ ลดาวัลย์, ม.ล. และ ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยู่ธยา. การกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทย = The Making of Thai foreign policy. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.
- มหาคำ จำปาแก้วมณี และคณะ. ประวัติศาสตร์ลาว. แปลโดย สุวิทย์ ธีรศาสตร์. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2539.
- ยุค ศรีอาริยะ. มายาโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2544.
- วิภา อุดมฉันท. ผลกระทบของสัญญาอนุญาตและโทรทัศน์ข้ามพรมแดนระหว่างไทย-ลาว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- สนมพรรณ วรวิเชียรวงษ์. ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศไทย-ลาวที่มีผลต่อการกำหนดภาวะการค้าชายแดน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ภูมิภาคศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.

- สุเทพ สุนทรเกสัช. มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์ : รวมความเรียงว่าด้วยการประยุกต์ใช้แนวความคิดและทฤษฎีทางมานุษยวิทยาในการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2540.
- สุนทร คันทะวงศ์. การเปลี่ยนแปลงนโยบายการสื่อสารโทรคมนาคมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จากการผูกขาดเข้าสู่การเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.
- สุนีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์. รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาสถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบคิดผ่านงานวรรณกรรมลุ่มน้ำโขง. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2546.
- สุภรัตน์ เขาวนเกษม. ภาพลักษณ์ของประเทศไทยในทัศนะของคนลาว : กรณีกำแพงนครเวียงจันทน์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- สุรัชย์ ศิริไกร. การพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองลาว. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.
- อภิญา เพ็ญพสุกุล. อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด = Identity. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงาน คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546.

แนวทางประยุกต์ใช้สื่อโซเชียลเพื่อพัฒนาการสื่อการเรียนการสอน Guidelines for Using Social Media for Development Instructional Media

สถาพร กันธิยะ

ผู้จัดการบริษัท The Forest Art & Garden Gallery

พระมหาไกรสร โชติปัญญา

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

ยุคปัจจุบันนั้นอินเทอร์เน็ตเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อสืบหาข้อมูลต่าง ๆ ไม่ว่าจะในด้านของความบันเทิง การหาข่าวสาร การทำงาน ไปจนถึงกระทั่งใช้เพื่อการศึกษา ซึ่งในประเด็นในส่วนของการศึกษานี้ในปัจจุบันเริ่มกลายเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมาก จากในสมัยอดีตการที่นักศึกษาจะค้นหาข้อมูลเพื่อใช้ทำรายงาน ทำการบ้าน หรืองานที่อาจารย์มอบหมายนั้น ต่างก็ต้องใช้วิธีการค้นหาในหนังสือแบบเรียนหรือในห้องสมุดแทบทั้งสิ้น ซึ่งบางครั้งการที่จะต้องคอยหาเวลาไปหาข้อมูลจากหนังสือในห้องสมุดก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้นักศึกษาหรือผู้ที่ต้องการค้นหาข้อมูลเกิดความเบื่อหน่าย และหมดความตั้งใจ ทำให้งานที่ได้รับมอบหมายนั้นออกมาได้ไม่สมบูรณ์ แต่ในปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหา ข้อมูล หรือแม้กระทั่งงานวิจัยต่าง ๆ ต่างก็มีการนำเข้าไปเก็บไว้ในอินเทอร์เน็ตมากขึ้น ทำให้ผู้ที่ต้องการสืบหาข้อมูลสามารถค้นหาได้อย่างง่ายดาย แต่ในความง่ายนี้ก็เป็นที่ประเด็นอยู่เช่นกัน เพราะข้อมูลต่าง ๆ ที่อยู่ในโซเชียลมีเดียทั้งหลายนั้นเป็นข้อมูลที่มาจากหลายที่ ซึ่งบางครั้งก็เป็นข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ผู้ที่นำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการศึกษาเกิดปัญหาตามมา ดังนั้นการสร้างสื่อหรือข้อมูลที่เป็นข้อมูลคุณภาพจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ และการนำเอาโซเชียลมีเดียมาใช้เพื่อส่งเสริมให้ผู้ที่ไม่มี ความสนใจในการศึกษาหันมาสนใจก็เป็นสิ่งที่ควรทำเช่นกัน

คำสำคัญ : สื่อโซเชียล, การพัฒนา , สื่อการเรียนการสอน

Abstract

In modern times, the Internet is influencing the lives throughout. Whether it is used to ascertain the information. The issues on the part of education today has become very necessary. In the past, the students will find more to do homework or work on assignments that. Need to find in a textbook or library almost. Sometimes the need to find the time to find books in the library is another reason for the student who wants to find it boredom. And my intentions The task assigned to it was incomplete. But today Whether the information content,

or even research. It is bringing the Internet to keep up. The desired data can be easily traced. But in its simplicity, it is an issue as well. Because information In social media, it is the source of many. Sometimes this information is incorrect. This causes them to be used in the subsequent crashes. So the media or the data quality is important. And the introduction of social media used to encourage those who have no interest in the study of attention, it is the right thing to do as well.

Keywords: Social Media, Development, Instructional Media

บทนำ

สื่อออนไลน์หากเป็นในยุคสมัยก่อนก็คงจะหมายถึง การใช้อินเทอร์เน็ตในการสืบหาข้อมูลต่าง ๆ ผ่านบริการอย่างเว็บไซต์เพียงอย่างเดียว แต่ก็ยังมีการพัฒนาอยู่อย่างเสมอ นับจากอดีตนั้นการใช้งานสื่อออนไลน์ได้เปลี่ยนไป จากการที่ใช้แค่ค้นหาข้อมูลเพียงอย่างเดียว กลายเป็นการใช้เพื่อทำการแลกเปลี่ยนข้อมูล ช่วยกันสืบหาข้อมูลกันภายในกลุ่ม และรวมไปถึงการใช้อีเมลในการติดต่อระหว่างกัน แต่ในยุคปัจจุบันนั้นการเข้าถึงสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ไม่ได้ถูกจำกัดอยู่แค่การท่องอินเทอร์เน็ตแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมไปถึงการใช้งานบนแอปพลิเคชันต่าง ๆ ผ่านโมบายแอป ทั้งเพื่อการใช้พบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน ติดต่อประสานงาน อีพ็ลด์และดาวนโหลดข้อมูลต่าง ๆ ไปมาระหว่างกันจนเกิดเป็นสังคมขนาดใหญ่ และได้มีการพัฒนาจนมาถึงสามารถที่จะใช้เพื่อโต้ตอบไปมาระหว่างกันได้ จนเกิดเป็นกลุ่มสังคมออนไลน์ขึ้นมา ซึ่งกลุ่มสังคมออนไลน์ที่ว่านั้นมีชื่อเรียกว่า โซเชียลเน็ตเวิร์ค ซึ่งก็หมายถึง ความสัมพันธ์กันในรูปแบบสังคม (ออนไลน์) ซึ่งในที่นี้จะหมายถึงสังคมออนไลน์ที่มีขนาดใหญ่มาในปัจจุบันนั่นเอง และสื่อสังคมออนไลน์ที่มีการตอบสนองทางสังคมได้หลายทิศทาง โดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต พุดง่าย ๆ ก็คือเว็บไซต์ที่บุคคลบนโลกนี้สามารถมีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบกันได้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อรับชมสื่อเพื่อความบันเทิง สื่อที่ใช้ในรูปแบบสังคมออนไลน์ที่สามารถรับรู้ได้ในวงการเดียวกัน รวมไปถึงสื่อออนไลน์ต่าง ๆ นั้นไม่ว่าจะเป็นสื่อที่อยู่บนเว็บไซต์หรือบนแอปพลิเคชันก็ถูกเรียกเป็น “โซเชียลมีเดีย”

การศึกษานั้น ในยุคที่สื่อโซเชียลกำลังมีบทบาทสำคัญก็ต้องการปรับปรุงอยู่พอสมควร ทั้งในรูปแบบของการเรียนการสอน ตลอดจนไปถึงการจัดทำเอกสารแบบเรียนที่ใช้ในการเรียนการสอน จากเดิมที่ต้องใช้แบบเรียนหรือหนังสือเรียน หรือการเข้าไปค้นหาหนังสือในห้องสมุดเพื่อนำมาอ้างอิงมาใช้ในการหาข้อมูลมาเพื่อใช้ในการทำรายงานหรืองานที่อาจารย์มอบหมาย หรือการที่ต้องเดินทางเพื่อไปพบปะอาจารย์ผู้สอนเพื่อสอบถาม ปรีกษา และขอคำแนะนำในหัวข้อที่ไม่เข้าใจ หรือ การที่โรงเรียนในพื้นที่ห่างไกลไม่สามารถเข้าถึงแหล่งการศึกษาที่มีคุณภาพ หรือการขาดแคลนครูอาจารย์ ซึ่งแต่ละอย่างที่กล่าวมานั้นเป็นความลำบากที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนและผู้สอน ไม่ว่าจะเป็นการที่ต้องคอยเดินค้นหาเปิดหนังสือที่ละเล่มในห้องสมุด หรือต้องนั่งรถเป็นระยะทางไกล ๆ เพื่อไปพบอาจารย์หรือนักเรียนที่บางครั้งก็ไปแล้วไม่เจอกัน แต่ในยุคปัจจุบันการค้นหาข้อมูลกลับทำได้ง่ายกว่าเดิมมากขึ้นเพราะข้อมูลต่าง ๆ สามารถค้นหาได้จากอินเทอร์เน็ต หรือแม้กระทั่งการ

ติดต่ออาจารย์ก็สามารถทำได้ง่ายเพียงแค่ปลายนิ้วผ่านโมบายแอปพลิเคชัน ซึ่งต่างเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมในการเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อมแทบทั้งสิ้น

แต่ในข้อดีก็มีข้อเสีย ข้อมูลต่าง ๆ ที่อยู่ในสื่อโซเชียลที่ถูกเก็บไว้ในอินเทอร์เน็ตนั้น เราไม่สามารถรู้ได้เลยว่าข้อมูลอันไหนเป็นข้อมูลที่มีความถูกต้องทั้งหมด หรือเป็นข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นมาหลอก ๆ ซึ่งบางครั้งผู้ที่นำเนื้อหาที่ผิดพลาดเหล่านั้นมาใช้ในการศึกษาก็กลายเป็นปัญหาใหญ่ รวมไปถึงรูปแบบของการนำเสนอข้อมูลที่ขาดความน่าสนใจและดึงดูดใจ ซึ่ง ปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ หากมีการช่วยกันดำเนินการแก้ไขทั้งในส่วนของการสถาบันการศึกษา อาจารย์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ก็จะช่วยในการลดปัญหาที่กล่าวมาได้อย่างดี และการนำเอาสื่อโซเชียลเข้ามาเพื่อช่วยในการเรียนการสอนนั้นจึงเป็นเรื่องที่ควรทำ ทั้งนี้ก็เพื่อการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ขนาดใหญ่ที่ทุกคนสามารถเข้ามาค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ที่มีคุณภาพ เข้ามาพบปะพูดคุย สอบถาม และแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นกัน รวมไปถึงการจัดการเรียนการสอนทางไกลผ่านเครื่องข่ายอินเทอร์เน็ต หรือโมบายแอปพลิเคชัน เพื่อที่จะทำให้การศึกษาในยุคใหม่นี้เป็นการศึกษาที่คุณภาพและสามารถเข้าถึงผู้ที่ต้องการศึกษาได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ

ปัญหาของการศึกษาในปัจจุบัน

อย่างที่ทราบกันดีว่าในปัจจุบัน การศึกษาไทยนั้นตกต่ำลงอย่างมาก และยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ในเร็ววันนี้ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นแทบจะกลายเป็นปัญหาคาราคาซัง ซึ่งปัญหาเหล่านี้คือปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อเหล่าเด็กไทยที่เข้าเรียนในระบบการศึกษาไทย และปัญหาเหล่านี้ แทบจะเห็นกันอย่างชินชา เช่นปัญหาเหล่านี้

1. คุณภาพการศึกษาพื้นฐานตกต่ำ

ในการจัดการทดสอบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (Ordinary National Educational Test: O-Net) ในทุก ๆ ปีนั้น ผลที่ออกมามักจะเป็นไปในทิศทางเดียวกันในทุก ๆ ปี นั่นก็คือ เด็กไทยมีความรู้ต่ำกว่ามาตรฐานอยู่เสมอ ๆ หรือแม้แต่การศึกษาขององค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economics Co-operation and Development, OECD) ที่รู้จักกันในชื่อของ PISA (Programme for International Students Assessment) พบว่านักเรียนไทยที่จัดได้ว่ามีความรู้วิทยาศาสตร์อยู่ในระดับสูงมีเพียง 1% เท่านั้นเอง ทั้ง ๆ ที่เราใช้เวลาในการเรียนการสอนมากกว่า 8 ชม. ต่อวัน PISA ยังพบว่า เด็กไทย 74% อ่านภาษาไทยไม่รู้เรื่อง คือมีตั้งแต่อ่านไม่ออก อ่านแล้วตีความไม่ได้ วิเคราะห์ความหมายไม่ถูก หรือแม้แต่ใช้ภาษาให้เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิชาอื่น ๆ แต่เรากลับมองสภาพเหล่านี้ด้วยความเคยชิน และยังคงเชื่อว่าลูกหลานของเราจะต้องได้รับการพัฒนาโดยการจัดการศึกษาแบบเดิม ๆ อย่างทุกวันนี้

2. ปัญหาของครู

ประเทศไทยมีการผลิตครูมากถึงปีละประมาณ 12,000 คน ในขณะที่อัตราการบรรจุครูใหม่ในแต่ละปีมีเพียง 3-4 พันคนเท่านั้น ซึ่งหมายความว่าในแต่ละปี บัณฑิตครูที่จบออกมาใหม่จะมีการตกงานเบื้องต้นเกือบหนึ่งหมื่นคน แต่ในภาพรวมประเทศไทยยังนับว่าขาดแคลนครู โดยเฉพาะครูในสาขาวิชาสำคัญ ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษา เป็นต้น ยังพบอีกว่า ไม่มีความชัดเจนทางนโยบายในการที่จะสนับสนุนให้

ผู้สำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาที่ตรงกับเนื้อหาสาระ ในทางตรงกันข้ามยังกลับพบมาตรการในเชิงกีดกันอีกด้วย เช่น การกำหนดให้ผู้ที่ได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูได้ต้องไปเรียนเพิ่มเติมอีกอย่างน้อยหนึ่งปี เป็นต้น

3. ขาดแคลนบัณฑิตแต่บัณฑิตก็ยังคงงาน

ประเทศไทยนั้นยังไม่มีแผน และกลไกการกำกับการผลิตกำลังคนเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ ในขณะที่ผู้สำเร็จการศึกษาในบางสาขามีมากมายจนล้นงาน จนพบเนื่อง ๆ ว่า ในการรับสมัครงานบางตำแหน่ง มีผู้สมัครหลายหมื่นคนเพื่อแย่งกันเข้าทำงานที่มีการรับเพียงไม่กี่สิบอัตรา แต่บางสาขาวิชา กลับขาดแคลนกำลังคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอุตสาหกรรม และทางด้านสุขภาพ เราต้องการให้มีผู้เข้าศึกษาสายอาชีพประมาณครึ่งหนึ่ง จึงจะทำให้มีกำลังคนเพียงพอต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่า มีผู้เข้าเรียนอาชีวศึกษาเพียง 27% ทั้งนี้ นับรวมถึงผู้ที่ไม่ได้เรียนสายอาชีพแต่ไปเรียนอยู่ในวิทยาลัยอาชีวศึกษาด้วย เช่น สาขาด้านการบริหาร ซึ่งหมายความว่า หากนับสายช่างจริง ๆ จะมีจำนวนน้อยกว่านั้นมาก กลายเป็นว่าในปัจจุบันเด็กที่เข้าเรียนในการจัดการศึกษาในระบบนั้นมีอนาคตที่ค่อนข้างชัดเจนว่าจะต้องตกงาน และปัญหานี้ยังไม่ได้รับการแก้ไขแต่อย่างใด

4. คุณภาพอุดมศึกษา/ปริญญาเพื่อ

มหาวิทยาลัยหลายแห่งเริ่มมีปัญหาเรื่องหาคนเข้าเรียน ทำให้ประสบปัญหาเรื่องความคั่งทุน นำไปสู่ความจำเป็นที่ต้องดำเนินการด้านการตลาดทุกวิถีทาง และมุ่งเปิดสอนแต่สาขาวิชาที่ทำได้ง่าย ต้นทุนต่ำ และได้เงินเร็ว ซึ่งระบอบไปทุกระดับชั้นปริญญา เรามีบัณฑิตล้นงานในหลายสาขา แต่ขณะเดียวกันก็มีการขาดแคลนในสาขาวิชาที่ยากๆ มหาวิทยาลัยจำนวนมากมุ่งหาเงินจนเป็นระบบการศึกษาเชิงปริมาณ ความจำเป็นที่ต้องคืนเงินเพื่อความอยู่รอดเช่นนี้ อาจพอเข้าใจได้สำหรับมหาวิทยาลัยเอกชนซึ่งต้องแบกภาระค่าดำเนินการต่าง ๆ ด้วยรายได้ที่ต้องหามาเอง ซึ่งสถานการณ์เช่นนี้ได้กระจายเข้าไปสู่มหาวิทยาลัยของรัฐด้วย ในรูปแบบของการเพิ่มจำนวนนักศึกษาโดยตรง หรือการจัดทำเป็นโครงการพิเศษในลักษณะต่าง ๆ รวมทั้งเปิดสอนนอกสถานที่ตั้ง ซึ่งหากวิเคราะห์การเงินของโครงการเหล่านี้แล้วจะพบว่าส่วนใหญ่กลายเป็นค่าสอนของอาจารย์ สถานการณ์เช่นนี้ลุกลามไปจนถึงขั้นที่เรียกว่า ปริญญาเพื่อ ทุกระดับชั้นปริญญา กลายเป็นค่านิยมของสังคมที่ต้องเรียนอย่างน้อยถึงปริญญาโท และกำลังจะคุกคามต่อไปถึงปริญญาเอก

5. การขาดวิจัยและพัฒนา ขาดนวัตกรรม และปัญหาความร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรม

ในปี 2548 อาจารย์อุดมศึกษาไทยรวมประมาณ 50,000 คน ตีพิมพ์ผลงานวิจัยเพียง ประมาณ 2,000 ฉบับ ในจำนวนนี้ 90% เกิดมาจากมหาวิทยาลัยเพียง 8 แห่ง ซึ่งหมายความว่ามหาวิทยาลัยที่เหลืออีกร้อยกว่ามหาวิทยาลัยตีพิมพ์เพียง 10% เท่านั้นเอง แต่ถ้าดูในรายละเอียด ยังพบว่าแม้ในมหาวิทยาลัยที่ตีพิมพ์มากที่สุดรวม 8 แห่งนี้ เมื่อเฉลี่ยตามจำนวนอาจารย์แล้ว มีการตีพิมพ์เพียงคนละ 0.12 บทความเท่านั้นเอง ถ้าเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ อาจารย์ของเขาจะตีพิมพ์คนละไม่ต่ำกว่า 2 ฉบับต่อปี มากกว่าที่ดีที่สุดของเราถึง 20 เท่า และในส่วนของภาพรวม การตีพิมพ์ของอาจารย์ในสหรัฐอเมริกา ประมาณปีละ 200,000 ฉบับ ญี่ปุ่น 50,000 ฉบับ สหราชอาณาจักร 40,000 จีน 12,000 อินเดีย เกาหลี สิงคโปร์ ประมาณ 10,000 ฉบับ เป็นต้น ข้อมูลเช่นนี้ชี้ชัดเจนนวามหาวิทยาลัยของเราอ่อนด้อยในด้านการวิจัย ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งต่อ

การพัฒนาประเทศ หากเราไม่มีการวิจัย เราก็จะขาดทุนทางปัญญา ในโลกยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ ส่งผลต่อความเข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจ เมื่อประเทศเราขาดงานวิจัย เราจึงเสียเปรียบทางเศรษฐกิจอย่างเลี่ยงไม่ได้ทั้งหมดนี้ เกิดมาจากที่ระบบการศึกษาที่มีความอ่อนแอด้านการวิจัย

ปัญหาเหล่านี้คือปัญหาเรื้อรังที่ส่งผลต่อประเทศชาติมานานหลายยุคหลายสมัย แต่ก็ยังไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือเกิดการพัฒนาในด้านที่ดีขึ้นเลยแต่อย่างไร กลับกัน ผู้ที่ได้รับปัญหาโดยตรงที่สุดคือเยาวชนไทยที่จะต้องเข้าสู่ระบบการศึกษาที่ยังเป็นปัญหาเหล่านี้อยู่ทุกปี และปลายทางของพวกเค้าก็คือความล้มเหลวอย่างที่ไม่น่าเกิดขึ้นในประเทศที่ขึ้นชื่อว่ากำลังพัฒนา ทั้ง ๆ ที่จริงแล้วนั้นเยาวชนและพ่อแม่ผู้ปกครองต่างคาดหวังว่าการศึกษาคือเครื่องมือในการพัฒนาชีวิตของเด็กและเยาวชน ท้ายที่สุดแล้วก็ต้องกลับมาดูว่า เมื่อเราเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างนี้แล้ว เรายังจะเลือกส่งบุตรหลานเข้าเรียนในระบบการศึกษาไทย หรือเลือกที่จะจัดการศึกษาด้วยตนเองให้มีประสิทธิภาพแทน¹

แน่นอนว่าการเลือกที่จะจัดการกับปัญหาที่เกิดกับการศึกษาเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด เพราะถึงแม้ว่าระบบการศึกษาที่มีอยู่ก่อนหน้านี้อาจมีปัญหายังไงก็ไม่ได้ยุติจริง แต่ก็ยังมีบางส่วนที่ยังมีคุณค่าต่อการให้เก็บรักษาเอาไว้อยู่เช่นกัน เพียงแต่ยังขาดแนวทางที่จะนำมาปรับปรุงและพัฒนาอยู่นั่นเองซึ่งในยุคนี้ที่เทคโนโลยีนั้นเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาก็เป็นโอกาสที่ดีในการนำเอาองค์ความรู้ต่างๆ มาทำการปรับปรุง เพราะการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Continuous Improvement) หรือ CI เป็นกระบวนการในการปรับเปลี่ยนไปสู่สิ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้องค์กรสามารถแข่งขันได้ โดยมีมูลค่าเพิ่มที่เกิดขึ้นที่กระบวนการภายในขององค์กร และพัฒนาเป็นวัฒนธรรมในการทำงานขององค์กร²

แนวทางในการนำเอาวิทยาการดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในองค์กร

ด้านบุคลากร

ยุคสมัยนี้ที่สื่อโซเชียลเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันรวมถึง อุปกรณ์ไอทีหรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ล้วนแล้วแต่กลายมาเป็นปัจจัยสำคัญในการศึกษาไปแล้ว ซึ่งเชื่อได้ว่าทุก ๆ คนล้วนแต่เคยใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ หรือที่เรียกกันว่า สมาร์ทโฟน (Smart Phone) ในการค้นหาข้อมูล และสื่อเพื่อความบันเทิงอยู่แน่นอน หรือแม้กระทั่งในหลาย ๆ หน่วยงานต่างก็มีอุปกรณ์สำนักงานอย่างคอมพิวเตอร์ที่ใช้ระบบปฏิบัติการต่าง ๆ อยู่อย่างแน่นอน แต่เพราะเหตุใด การสร้างสื่อที่ใช้ในการเรียนการสอนถึงไม่มีการปรับปรุงและพัฒนาไปจากแต่ก่อนเลย ปัญหาส่วนหนึ่งก็มาจากการที่บุคลากรในองค์กรนั้นขาดความรู้ ความถนัด ความเข้าใจ ในการใช้อุปกรณ์เหล่านั้นในการสร้างสรรค์สื่อเพื่อการเรียนรู้แบบใหม่ขึ้นมา และเนื่องด้วย

¹ ayunee. (26 เมษายน 2558). “ปัญหาการศึกษาไทยในปัจจุบันและแนวทางการแก้ปัญหา.” 5441881153.blogspot. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://5441881153.blogspot.com/2015/04/blog-post.html> [18 สิงหาคม 2560]

² จักร ดิงศภัทย์, การจัดการยุคใหม่ กลยุทธ์การบริหารผลการดำเนินงาน, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท รุ่งเรืองรัตนพรินต์ติ้ง จำกัด, 2549), หน้า 138

เหตุนี้เองเป็นสิ่งที่ผู้บริหารควรที่จะต้องทราบถึงปัญหานี้ และจัดการแก้ไข โดยควรที่จะจำแนกบุคลากรตามความสามารถในการใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ออกเป็นกลุ่ม ซึ่ง ความสามารถต่อวิทยาการหรือเทคโนโลยีนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มคือ

ใช้ (Use) คือ ผู้ที่มีความคล่องแคล่วทางเทคนิคที่จำเป็นในการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต มีทักษะและความสามารถในการเชิงเทคนิคขั้นพื้นฐาน เช่น การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ เช่น โปรแกรมประมวลผลคำ (Word processor) เว็บเบราว์เซอร์ (Web browser) อีเมล และเครื่องมือสื่อสารอื่นๆ

เข้าใจ (Understand) คือ เป็นเข้าใจบริบทและระบบการทำงานและการประมวลผลของอุปกรณ์ รวมถึงการตระหนักว่าเทคโนโลยีเครือข่ายมีผลกระทบต่อพฤติกรรมและมุมมองของผู้เรียนอย่างไร และสามารถชี้แนะให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการจัดการสารสนเทศเพื่อค้นหา ประเมิน และใช้สารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อติดต่อสื่อสาร ประสานงานร่วมมือ และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สร้าง (Create) คือความสามารถในการผลิตเนื้อหาและการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพผ่านเครื่องมือสื่อดิจิทัลที่หลากหลาย ซึ่งการสร้างสื่อดิจิทัลนั้น เป็นมากกว่าแค่การรู้วิธีการใช้โปรแกรมประมวลผลคำหรือการเขียนอีเมล แต่มันยังรวมความสามารถในการดัดแปลงสิ่งที่ผู้เรียนสร้างสำหรับบริบทและผู้ชมที่แตกต่างและหลากหลาย ความสามารถในการสร้างและสื่อสารด้วยการใช้ Rich media เช่น ภาพ วิดีโอ และเสียง ตลอดจนความสามารถในการมีส่วนร่วมกับ Web 2.0 อย่างมีประสิทธิภาพและรับผิดชอบ เช่น Blog การแชร์ภาพและวิดีโอ และ Social media รูปแบบอื่น ๆ³

เมื่อสามารถแยกแยะกลุ่มของผู้ที่มีความถนัดในเทคโนโลยีหรือวิทยาการได้แล้ว ก็จะต้องมีการพัฒนาบุคลากรตามความรู้ความสามารถโดยใช้หลักการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตาม Training Road Map ซึ่งหมายถึง เส้นทางการศึกษาบุคลากรที่กำหนดไว้อย่างเป็นระบบแบบแผน โดยระบุว่าบุคลากรในแต่ละตำแหน่ง แต่ละวิชาชีพ จะต้องหรือควรจะได้รับการพัฒนาและฝึกอบรมเรื่องอะไรบ้าง และแต่ละเรื่องควรจะได้รับการศึกษาเมื่อไหร่ โดยเน้นไปที่การพัฒนาความรู้/ทักษะในการปฏิบัติงาน (Job Knowledge / Functional area Knowledge) ซึ่งเป็นการพัฒนาความรู้ ความสามารถ/ทักษะการปฏิบัติงาน เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ (ตามแต่ละตำแหน่งงาน) ให้บรรลุผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพ ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวควรพัฒนาในเรื่องต่าง ๆ เช่น

— การพัฒนาบุคลากรสายวิชาการ - การจัดการเรียนการสอน เช่น การจัดทำแผนสอน การสร้างหลักสูตร เทคนิคการสอน การประเมินผลการสอน การใช้สื่อการสอน การสัมมนาเพื่อปรับปรุงกระบวนการเรียน การสอน

— การพัฒนาวิชาการ เช่น หลักการเขียนตำรา หลักการเขียนโครงการวิจัย การพัฒนางานวิจัย การให้คำปรึกษาและพัฒนานักศึกษา

³ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.). (11 พฤษภาคม 2558). “การรู้ดิจิทัล (Digital literacy).” สวทช. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.nstda.or.th/th/nstda-knowledge/142-knowledges/2632> [10 สิงหาคม 2560]

- การพัฒนาในส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสายวิชาการ เช่น ความรู้เฉพาะด้านในสาขาต่าง ๆ
- การพัฒนาบุคลากรสายสนับสนุน เช่น กลุ่มตำแหน่งสนับสนุนวิชาการ และกลุ่มตำแหน่งสนับสนุนวิชาชีพเฉพาะ
- กลุ่มตำแหน่งสนับสนุนทั่วไป เช่น เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป นักวิชาการศึกษา นักประชาสัมพันธ์ ฯลฯ

ด้านสื่อการเรียนการสอน

เมื่อมีการพัฒนาในส่วนของบุคลากรไปแล้วต่อไปก็เป็นการพัฒนาต่อในส่วนของสื่อที่จะใช้ในการเรียนการสอน โดยดูจากปัญหาที่กล่าวมาในข้างต้น ดังจะสรุปปัญหาได้ว่า การศึกษาในปัจจุบันนั้นกำลังประสบปัญหาในเรื่องของคุณภาพการศึกษาอันเป็นผลมาจากระบบการศึกษาที่ยังไม่มีการพัฒนาอย่างจริงจังรวมไปถึงจำนวนครูอาจารย์ที่มีนั้นไม่เพียงพอต่อความต้องการ ประกอบกับประสบปัญหาขาดการวิจัยและพัฒนา ขาดนวัตกรรมที่ช่วยสนับสนุนในด้านการศึกษา และยังมีในส่วนของปัญหาความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ที่ยังไม่มี ความชัดเจนและแน่นอนนั่นเอง เมื่อได้ข้อสรุปของปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว ผู้ที่มีส่วนร่วมในระบบการศึกษาก็ต้อง เร่งหาทางออกและแก้ปัญหาโดยเร่งด่วน ซึ่งสิ่งที่จะสามารถนำมาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้ได้ก็คือ การใช้สื่อโซเซียลมีเดียต่าง ๆ นั่นเอง โดยผู้ที่จะต้องเป็นหลักในการลงมือในการพัฒนานี้ก็คือ ตัวของครู อาจารย์ และบุคลากรในสถานศึกษานั้นเอง โดยมีวิธีการหลายวิธีการที่สามารถนำมาใช้ได้ทันที เช่น

การใช้เทคโนโลยีวิดีโอในการสื่อสาร

Video on demand สิ่งนี้ไม่ใช่เทคโนโลยีใหม่อะไร แต่มันเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพอย่างมากในการสื่อสาร และเป็นการทำงานควบคู่กันในส่วนของ E-Learning ที่มีการเรียนผ่านเว็บ ซึ่งเป็นอีกส่วนหนึ่งที่สามารถช่วยได้ในเรื่องของการประหยัดค่าใช้จ่าย ประโยชน์ที่เห็นได้ชัดก็คือผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่ต้องการได้ทุกที่ทุกเวลา นอกจากนี้ยังสามารถถ่ายทอดได้แบบสดๆ และยังสามารถสื่อบันทึกภาพมาโพสต์ไว้บนเว็บไซต์หรือในแอปพลิเคชัน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้ามาดูได้ดูในภายหลังได้อีกด้วย อีกทั้งยังช่วยในการประหยัดและร่นระยะเวลาในการเดินทางไปสอนยังที่ไกลได้อีกด้วย

การจัดทำ E-Book ย่อมาจากคำว่า electronic book หมายถึง หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ที่สร้างขึ้นด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์มีลักษณะเป็นเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ โดยปกติมักจะเป็นแฟ้มข้อมูลที่สามารถอ่านเอกสารผ่านทางหน้าจอคอมพิวเตอร์ทั้งในระบบออฟไลน์และออนไลน์ ประกอบด้วยตัวอักษร, ภาพนิ่ง, ภาพเคลื่อนไหว, เสียง, ลักษณะที่ตอบโต้กันได้ (interactive) และการเชื่อมโยงแบบไฮเปอร์เท็กซ์ สามารถทำบุ้คมาร์กและหมายเหตุประกอบตามที่คุณต้องการได้ โดยอาศัยพื้นฐานของเล่มหนังสือเป็นหลัก⁴ เทคโนโลยีนี้เป็นเทคโนโลยีที่มีมานานแล้ว ทว่ากลับไม่ค่อยเป็นที่สนใจในไทยสักเท่าไร แต่เทคโนโลยีนี้กลับเป็นสิ่งที่ช่วยใน

⁴ ศักดิ์อนันต์ อนันตสุข. (28 มกราคม 2557). “E-BOOK หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ยุคใหม่.” anantasook. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.anantasook.com/electronic-book-innovation-for-learning/> [15 สิงหาคม 2560]

การเรียนการสอนในถิ่นทุรกันดารหรือที่ ๆ สัญญาณอินเทอร์เน็ตไปไม่ถึง โดยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์นั้นนอกจากอ่านได้แล้วยังสามารถสั่งพิมพ์ (print) ได้ และหากเทียบกับการใช้งานแล้ว หนังสือทั่วไปจะอ่านได้ 1 คนต่อหนึ่งเล่ม แต่หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ 1 เล่มสามารถอ่านพร้อมกันได้จำนวนมาก โดยผ่านทางออนไลน์ผ่านอินเทอร์เน็ตหรือการแชร์ให้กัน อีกทั้งหนังสือทั่วไปพกพาลำบาก ต้องใช้พื้นที่ในการจัดเก็บขนย้าย แต่หนังสืออิเล็กทรอนิกส์นั้นสามารถพกพาได้สะดวกและได้ครั้งละจำนวนมากในรูปแบบของไฟล์คอมพิวเตอร์ ใน handy drive หรือ CD หรือการอัปโหลดไปไว้ในอินเทอร์เน็ตนั่นเอง

เทคโนโลยี AR หรือ Augmented Reality Technology ที่สามารถผนวกโลกแห่งความเป็นจริงและโลกดิจิทัลเข้าด้วยกัน บนเทคโนโลยีเสมือนจริงที่แสดงภาพดิจิทัลซ้อนทับบนสภาพแวดล้อมของจริงได้ เพื่อสร้างความดึงดูด น่าสนใจ และให้มุมมองเพิ่มเติมแก่สินค้าและบริการต่าง ๆ เทคโนโลยีนี้ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ประสบการณ์ AR ที่กลายเป็นปรากฏการณ์ที่ทุกคนพูดถึงในขณะนี้ คงไม่พ้น เกมบนมือถือสุดฮิตอย่างโปเกมอน โก 'Pokemon Go' ที่ทำให้คนคลั่งไคล้ไปทั่วโลกนั่นเองและมหาวิทยาลัยและโรงเรียนแพทย์ในต่างประเทศ ต่างก็กำลังใช้เทคโนโลยี AR เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนวิชากายวิภาคศาสตร์ให้กับนักศึกษา 2D AR system เป็นเออาร์ 2 มิติที่ถูกลำมาใช้อย่างแพร่หลาย และกำลังเป็นที่นิยมเนื่องจากมีความซับซ้อนน้อยกว่าเออาร์ประเภทอื่น โดยเออาร์ประเภทนี้ จะเปลี่ยนวัตถุสองมิติให้กลายเป็นรูปแบบสามมิติขึ้นมา โดยเทคโนโลยีตัวนี้จะเป็นการทำงานควบคู่กันระหว่างสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีการภาพสัญลักษณ์ที่ใช้จะนิยมเรียกว่า 'Marker' หรือ AR Code ประทับไว้แล้วใช้กล้องบนอุปกรณ์สื่อสารเช่น Smartphone ในการรับภาพ เมื่อซอฟต์แวร์ หรือแอปพลิเคชันที่ใช้งานอยู่ประมวลผลรูปภาพ และเจอสัญลักษณ์ที่กำหนดไว้ก็จะแสดงข้อมูลภาพสามมิติที่ถูกระบุไว้ในโปรแกรมให้เห็นนั่นเอง⁵ ซึ่งสามารถนำเอาเทคโนโลยีนี้มาประยุกต์ในการสร้างสื่อการเรียนการสอนให้มีความน่าสนใจเพิ่มขึ้นได้เป็นอย่างดี

โมบายแอปพลิเคชัน Mobile Applications ประกอบขึ้นด้วยคำสองคำ คือ Mobile กับ Application มีความหมายดังนี้ Mobile คืออุปกรณ์สื่อสารที่ใช้ในการพกพา ซึ่งนอกจากจะใช้งานได้ตามพื้นฐานของโทรศัพท์แล้ว ยังทำงานได้เหมือนกับเครื่องคอมพิวเตอร์ ปัจจุบันมักใช้ทำหน้าที่ได้หลายอย่างในการติดต่อแลกเปลี่ยนข่าวสารกับคอมพิวเตอร์ สำหรับ Application หมายถึงซอฟต์แวร์ที่ใช้เพื่อช่วยการทำงานของผู้ใช้ (User) โดย Application จะต้องมีสิ่งที่เรียกว่า ส่วนติดต่อกับผู้ใช้ (User Interface หรือ UI) เพื่อเป็นตัวกลางการใช้งานต่าง ๆ โดย Mobile Application นั้น เป็นการพัฒนาโปรแกรมประยุกต์สำหรับอุปกรณ์เคลื่อนที่ เช่น โทรศัพท์มือถือแท็บเล็ตโดยโปรแกรมจะช่วยตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค อีกทั้งยังสนับสนุน ให้ผู้ใช้โทรศัพท์ได้ใช้ง่ายยิ่งขึ้น ในปัจจุบันโทรศัพท์มือถือ หรือ สมาร์ทโฟน นั้นมีหลายระบบปฏิบัติการที่พัฒนาออกมาให้ผู้บริโภคใช้ ส่วนที่นิยมใช้และเป็นที่นิยมมากที่สุดคือ ios และ Android จึงทำให้เกิดการเขียนหรือพัฒนา Application ลงบนสมาร์ตโฟนเป็นอย่างมาก อย่างเช่น แผนที่, เกมส์, โปรแกรมคุยต่าง ๆ และหลายองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนต่างก็เข้าไปเน้นในการพัฒนา Mobile Application เพื่อเพิ่ม

⁵ ไทยรัฐออนไลน์. (5 มกราคม 2560). “รู้จักเทคโนโลยี AR ‘ความจริงเสริม’ โลกเสมือนมาเจอชีวิตจริง.” ไทยรัฐ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.thairath.co.th/content/828113> [15 สิงหาคม 2560]

ช่องทางในการสื่อสารกับผู้มาใช้บริการกันมากขึ้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันมีโมบายแอปฯ ต่าง ๆ ที่ถูกพัฒนาออกมาอย่างมากมาย ทั้งแอปพลิเคชัน ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว, การทำธุรกรรมออนไลน์, ความบันเทิง, เกมส์ต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งข้อดีของโมบายแอปพลิเคชันนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในยุคใหม่ได้เป็นอย่างดี โดยการจัดทำแอปพลิเคชันของสถาบันการศึกษาขึ้นมาแล้วทำการอัปเดตข้อมูล แบบเรียน หนังสือ E-Book งานวิจัยต่าง ๆ Infographic รวมไปถึงข้อมูลที่จำเป็นในการเรียน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายกว่าเดิม และยังสามารถติดต่อสื่อสารกับอาจารย์ผู้สอนได้อย่างสะดวกและรวดเร็วอีกด้วย

วิเคราะห์แนวทางแนวทางประยุกต์ใช้สื่อโซเซียลเพื่อพัฒนาการสื่อการเรียนการสอน

ตามความคิดเห็นของผู้เขียน การนำเอาสื่อโซเซียลประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนนั้น จะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพให้กับการศึกษาได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าในความคิดเห็นของคนบางกลุ่มจะมองว่าเป็นสิ่งที่ขัดกับหลักการก็ตามที แต่การที่นำเอาสิ่งใกล้ตัวเหล่านี้มาใช้เพื่อปรับปรุงพัฒนาให้การศึกษา ก็จะเป็นการขยายช่องทางในการเรียนให้กว้างมากยิ่งขึ้น และช่วยลดช่องว่างทางการศึกษาให้แคบลง นอกจากนี้การนำเอาสื่อโซเซียลมาใช้ควบคู่ในการเรียนการสอนนั้นยังมีผลทำให้การเรียนการสอนนั้นมีความน่าสนใจมากกว่าเดิม และยังทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะได้อย่างรวดเร็วโดยใช้เวลาน้อยลงอีกด้วย อาทิเช่น

1. การใช้เทคโนโลยี AR ที่สามารถแสดงสื่อ และภาพเคลื่อนไหว มาช่วยเสริมในการทำหนังสือเรียนสำหรับเด็กพิเศษ หรือช่วยในการทำให้หนังสือหรือแบบเรียนนั้นมีความน่าสนใจ เพื่อเป็นสิ่งจูงใจให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการอ่าน

2. การทำห้องสมุดออนไลน์ โดยการนำเอาหนังสือเรียน บทความต่าง ๆ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ รวมไปถึงสื่อการเรียนการสอนและหนังสืออื่น ๆ มาอัปเดตไว้ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนและผู้สนใจสามารถเข้ามาสืบค้นและค้นคว้าได้อย่างสะดวก และสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้ทุกที่ทุกเวลา

3. จากจัดทำ E-Book เพื่อใช้เป็นแบบเรียนสำหรับนักเรียนนักศึกษาและผู้สนใจ โดยสามารถใช้ได้ทั้งผ่านบริการอินเทอร์เน็ต และสื่อบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ที่ไม่ต้องใช้การเชื่อมต่อสัญญาณอินเทอร์เน็ต ซึ่งอย่างหลังนี้จะทำให้ช่วยอำนวยความสะดวกแก่สถานศึกษาที่อยู่ห่างไกลและมีปัญหาในด้านการติดต่อสื่อสารได้อีกด้วย และยังช่วยลดภาระในการเก็บรักษา การพกพา ให้ลดลงไปอีก

4. การจัดทำโมบายแอปพลิเคชันสำหรับสถาบันการศึกษา เป็นการรวมเอาสื่อโซเซียลต่าง ๆ มาทำเป็นแอปพลิเคชันที่ทุกคนสามารถดาวน์โหลดมาใช้ได้ ซึ่งในแอปพลิเคชันนี้ก็จะเป็นการรวบรวมเอา ห้องสมุดออนไลน์ , E-Book , สื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ รวมไปถึงสามารถที่จะเข้ามาเพื่อพบปะ พูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นกับเพื่อนในสถาบัน หรือเพื่อติดต่อสอบถามอาจารย์ประจำวิชาได้ตลอดเวลา ซึ่งที่กล่าวมานี้ก็จะรวมอยู่ในแอปพลิเคชันตัวเดียว ซึ่งเปรียบเสมือนกับยกเอาสถานศึกษาไว้ในอุปกรณ์ไอทีแบบพกพานั่นเอง

ดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้น เหตุผลหลักของการนำเอาสื่อโซเซียลเพื่อพัฒนาการสื่อการเรียนการสอนนั้นก็เพื่อที่จะพัฒนาการศึกษาให้มีศักยภาพที่สูงขึ้น เพิ่มช่องทางในการศึกษาเรียนรู้ให้กว้างมากขึ้น และลด

ช่องว่างและความเหลื่อมล้ำในการศึกษาให้น้อยลง นอกจากนี้ยังเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนและเกิดความคิดสร้างสรรค์ในการนำเอาความรู้ที่ได้รับมาต่อยอดเพื่อเพิ่มศักยภาพให้แก่ตนเอง รวมไปถึงช่วยให้บุคคลากรในสถานบันรู้จักพัฒนาตนเองและตื่นตัวต่อความรู้ใหม่ๆอย่างสม่ำเสมอ และเพื่อเป็นการช่วยลดช่องว่างระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนลง รวมไปถึงอำนวยความสะดวกในการเรียน การสอน และการค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ให้มีความรวดเร็ว อีกทั้งยังสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่องค์กรให้เพิ่มมากขึ้นอีกด้วย

บรรณานุกรม

- จักร ดิงศภัทย์. การจัดการยุคใหม่ กลยุทธ์การบริหารผลการดำเนินงาน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : บริษัท รุ่งเรืองรัตน์พรินติ้ง จำกัด, 2549.
- ไทยรัฐออนไลน์. “รู้จักเทคโนโลยี AR ‘ความจริงเสริม’ โลกเสมือนมาเจอชีวิตจริง.” ไทยรัฐ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.thairath.co.th/content/828113> [15 สิงหาคม 2560]
- ศักดิ์อนันต์ อนันตสุข. (28 มกราคม 2557). “E-BOOK หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ยุคใหม่.” anantasook. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.anantasook.com/electronic-book-innovation-for-learning/> [15 สิงหาคม 2560]
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.). (11 พฤษภาคม 2558). “การรู้ดิจิทัล (Digitalliteracy).” สวทช. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.nstda.or.th/th/nstda-knowledge/142-knowledges/2632> [10 สิงหาคม 2560]
- ayunee. (26 เมษายน 2558). “ปัญหาการศึกษาไทยในปัจจุบันและแนวทางการแก้ปัญหา.” 5441881153.blogspot. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://5441881153.blogspot.com/2015/04/blog-post.html> [18 สิงหาคม 2560]

การบูรณาการการเรียนการสอนกับโจทย์จริง: กรณีศึกษาการพัฒนาโปรแกรมประยุกต์แบบเว็บ
สำหรับบันทึกงานแปลคัมภีร์ใบลานในรูปแบบดิจิทัลของวัดพระธาตุแช่แห้ง

The Integration of Learning with Real-world Project: A Case Study of the
Development of Web-based Application for Recording Digitalized Palm Leaf
Manuscripts of Phra That Chae Haeng Temple

ธนกร ม่อมดี
พลวิทย์ นवलจันทร์จิต
นักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ดร.ภัทรพร คุวุฒยากร
ผศ.ดร.วรวิษญ์ จันทร์ฉาย
ดร.อรวิชัย ถิ่นนุกูล
ดร.เบญจมาศ สุขสฤติย์
ดร.ภุริดา เวียนทอง
พญ.นิพัทธวรรณ ไวศยะนันท์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

คัมภีร์ใบลาน คือ หนังสือโบราณที่บันทึกลายลักษณ์อักษรด้วยการใช้เหล็กแหลมจารตัวหนังสือลงบนใบของต้นลานที่ตัดแต่ง เจาะรู ร้อยหูด้วยเชือกมัดรวมเข้าด้วยกันเป็นผูก และอาจใช้ไม้ประกบที่มีลวดลายมีสีสันทาเป็นปกหน้า-ปกหลังเพื่อความสวยงามและเพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับคัมภีร์ ภายในประกอบด้วยเนื้อเรื่องที่จดจารลงบนใบลานซึ่งมีความหลากหลาย ทำให้คัมภีร์ใบลานเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นบันทึกแห่งภูมิปัญญาของบรรพชนท้องถิ่นที่ควรจะอนุรักษ์และสืบทอดแก่นุชนรุ่นหลัง โครงการการพัฒนาโปรแกรมประยุกต์แบบเว็บสำหรับบันทึกงานแปลคัมภีร์ใบลานในรูปแบบดิจิทัลนี้ เป็นการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ากับโครงการงานสืบสารมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของวัดพระธาตุแช่แห้ง ภายใต้โครงการปริวรรตคัมภีร์โบราณล้านนาเมืองน่าน ซึ่งในปัจจุบันเนื้อหาคัมภีร์ที่แปลแล้วถูกจัดเก็บในรูปแบบไฟล์กระดาษกระจายบนระบบคอมพิวเตอร์ โจทย์ดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้เป็นหัวข้อโปรเจกต์สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 4 เพื่อสอบจบการศึกษาในปีสุดท้าย โดยระบบที่พัฒนานี้ถูกออกแบบเพื่อช่วยในกระบวนการนำเข้าข้อมูล การจัดเก็บ และการบันทึกงานแปลคัมภีร์ใบลานในรูปแบบดิจิทัลของทางวัด

เพื่อให้เกิดความสะดวกในการดำเนินงานแปลคัมภีร์โบราณในระยะยาว โดยข้อมูลจะถูกจัดเก็บอย่างเป็นระเบียบในฐานข้อมูลแหล่งเดียว ทำให้ง่ายต่อการสืบค้นและเข้าถึงข้อมูลผ่านทางเว็บไซต์ อันจะเป็น

ประโยชน์สูงสุดแก่ผู้สนใจศึกษา เป็นการสืบสานข้อความที่ถูกลืมไว้ในคัมภีร์โบราณไปยังชนรุ่นหลังต่อไปในอนาคต และนักศึกษาผู้พัฒนาระบบได้เรียนรู้ทักษะในการทำงานร่วมกับการทำงานจริงจนสำเร็จเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: การออกแบบระบบฐานข้อมูล โปรแกรมประยุกต์แบบเว็บ คัมภีร์ใบลาน

Abstract

Bai Lan book or palm leaf manuscripts is a kind of ancient books written by using a sharp steel stick inscribing letters on palm leaves which are trimmed, drilled holes and tied together as Phuk. Front and rare covers are often made of patterned wood for the reason of beauty in the context of arts and also to strengthen the scriptures. Stories recorded inside Bai Lan books are very diverse which make them a cultural heritage and a record of the wisdom of the local ancestors that should be preserved and passed on to the later generations. This web-based application development project is for recording the translation of Bai Lan books in digital format. It is an integration between modern technology and the invaluable cultural heritage project of Phra That Chae Haeng Temple under the project of Lanna ancient scripture translation of Nan city. At present, the translated contents of the scripture are stored in a file format disrupted on a computer system. The topic was assigned to undergraduate students for their final-year project. The developed system was designed to assist users to entry, store and record data of the translated content to facilitate the operation of the ancient scripture translation project in the long run. It keeps the data stored neatly in a single database, which makes it easy to find and access through the website. This is for the benefit of anyone who is interested in the Bai Lan books studies and also for keeping the contents inscribed in the ancient scriptures to the next generations as well as for developer students to develop their skills by learning via the real-world Buddhism Project.

Keywords: Database System Design, Web-based Application, Palm Leaf Manuscripts

ที่มาและความสำคัญ

ภาคเหนือของประเทศไทยมีศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์งดงาม อันเกิดจากการพัฒนาการทางวัฒนธรรมบนพื้นฐานของศาสนาความเชื่อและวิถีการดำรงชีวิตด้านต่าง ๆ จังหวัดน่าน เป็นจังหวัดเล็ก ๆ ทางภาคเหนือของไทย สร้างขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นนครรัฐมีความสำคัญด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นแหล่งผลิตเกลือสินเธาว์แห่งเดียวในอาณาจักรล้านนา การค้าเกลือนอกจากจะนำความรุ่งเรืองมาสู่นครน่านแล้ว ยังก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับเมืองต่าง ๆ ผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เกิดเป็น

วัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวสะท้อนผ่านทางสถาปัตยกรรมอย่างเด่นชัด โดยหนึ่งในนั้นคือการรับธรรมเนียมการจารึกคัมภีร์ใบลาน การจารึกบนทีกคัมภีร์ใบลานในท้องถิ่นเป็นสิ่งจารึกช่วยยืนยันถึงประเพณีและวัฒนธรรมในอดีตของท้องถิ่นนั้น ๆ น่านจึงกลายเป็นเมืองสำคัญด้วยเป็นแหล่งคัมภีร์ใบลานจำนวนมาก¹

คัมภีร์ใบลาน คือ หนังสือโบราณที่บันทึกลายลักษณ์อักษรด้วยการใช้เหล็กแหลมจารตัวหนังสือลงบนใบของต้นลานที่ตัดแต่ง เจาะรู ร้อยหูด้วยเชือกมัดรวมเข้าด้วยกันเป็นผูก (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน online) และอาจใช้ไม้ประทับที่มีลวดลายมีสีสันทำเป็นปกหน้า-ปกหลังเพื่อความสวยงามและเพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับคัมภีร์ ภายในประกอบด้วยเนื้อเรื่องที่จดจารลงบนใบลานซึ่งมีความหลากหลาย ทำให้คัมภีร์ใบลานเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นบันทึกแห่งภูมิปัญญาของบรรพชนท้องถิ่นที่ควรจะอนุรักษ์และสืบทอดแก่อนุชนรุ่นหลัง

วัดพระธาตุแช่แห้ง พระธาตุคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดน่าน สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.1891 นับเป็นแหล่งเก็บรักษาคัมภีร์ใบลานจำนวนมากแห่งหนึ่ง ซึ่งทางวัด โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธาตุแช่แห้ง ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ ได้ร่วมกันดำเนินโครงการปริวรรตคัมภีร์โบราณล้านนาเมืองน่านมาระยะหนึ่งแล้ว มีการลงทะเบียนเพื่อให้ง่ายต่อการสืบค้น การเก็บบันทึกเป็นไฟล์ภาพดิจิทัล มีการจัดหมวดหมู่และประเภทของคัมภีร์ตามเนื้อหาที่ถูกจารไว้ เช่น คัมภีร์ใบลานที่เกี่ยวข้องกับประเพณีทางพุทธศาสนานิกายเถรวาท วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความสัมพันธ์ทางสังคม กฎหมายจารีตประเพณี ตำราโหราศาสตร์ เวทมนต์ ตำนานและพิธีกรรมต่าง ๆ ไวยากรณ์และอักษรศาสตร์ กวีนิพนธ์และเรื่องมหากาพย์ นิทานพื้นบ้านและนิยายรัก นอกจากนี้ยังมีความพยายามให้ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาโบราณทำการแปลเนื้อหาในคัมภีร์เหล่านี้ให้เป็นภาษาปัจจุบัน เพื่อให้ผู้สนใจและคนรุ่นหลังได้ทำการศึกษา และสามารถเข้าใจในเนื้อหาสาระอันทรงคุณค่าที่ถูกจารบันทึกไว้ต่อไปในอนาคต โดยเนื้อหาคัมภีร์ที่แปลแล้วนั้น ปัจจุบันถูกจัดเก็บในรูปแบบไฟล์บนระบบคอมพิวเตอร์ กระจายแจกจ่าย ยากต่อการสืบค้นศึกษา ยากต่อการนำไปศึกษาต่อ และยังไม่สามารถเผยแพร่แก่บุคคลทั่วไปได้อย่างทั่วถึง

โครงการการพัฒนาโปรแกรมประยุกต์แบบเว็บสำหรับบันทึกงานแปลคัมภีร์ใบลานในรูปแบบดิจิทัลนั้นเป็นการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ากับโครงการงานสืบสารมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของวัดพระธาตุแช่แห้ง ภายใต้โครงการปริวรรตคัมภีร์โบราณล้านนาเมืองน่าน โจทย์ดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้เป็นหัวข้อโปรเจกต์สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 4 เพื่อสอบจบการศึกษาในปีสุดท้าย โดยระบบที่พัฒนานี้ถูกออกแบบเพื่อช่วยในกระบวนการนำเข้าข้อมูล การจัดเก็บและการบันทึกงานแปลคัมภีร์ใบลานในรูปแบบดิจิทัลของทางวัด เพื่อให้เกิดความสะดวกในการดำเนินงานแปลคัมภีร์โบราณในระยะยาว โดยข้อมูลจะถูกจัดเก็บอย่างเป็นระเบียบในฐานข้อมูลแหล่งเดียว ทำให้ง่ายต่อการสืบค้นและเข้าถึงข้อมูลผ่านทางเว็บไซต์ อันจะเป็นประโยชน์

¹ ภานุรังษี เตือนไธสง และ วาณี อรรถจรุสาธิต, นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต: อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม, รายงานสืบเนื่องจากการประชุมสัมมนาวิชาการนำเสนองานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ (Proceedings) เครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ครั้งที่ 15, 2558

สูงสุดแก่ผู้สนใจศึกษา เป็นการสืบสานข้อความที่ถูกจารไว้ในคัมภีร์โบราณไปยังชนรุ่นหลังต่อไปในอนาคต และ นักศึกษาผู้พัฒนาระบบได้เรียนรู้ร่วมกับการทำงานจริงจนสำเร็จเป็นรูปธรรม

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

โปรแกรมประยุกต์แบบเว็บเพื่อสนับสนุนงานแปล

โปรแกรมประยุกต์สำหรับคัมภีร์โบราณที่ได้มีการพัฒนาขึ้นแล้ว พบมากในลักษณะของฐานข้อมูลระบบฐานข้อมูลคัมภีร์โบราณล้านนาที่พบล่าสุดเป็นฐานข้อมูลที่รวบรวมองค์ความรู้จากคัมภีร์โบราณล้านนา ที่หน่วยงานของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้รวบรวมไว้ ซึ่งในฐานข้อมูลได้จัดหมวดหมู่เพื่ออำนวยความสะดวกในการสืบค้น แยกตามหมวดเอกสารตัวเขียน อักษร ภาษา แหล่งจัดเก็บ ประเภท วัสดุ และผู้รวบรวม จึงพบเพียงข้อมูลดรชนี้เท่านั้น มิได้เผยแพร่เนื้อหาต่อสาธารณะ ผู้สนใจหากต้องการศึกษาข้อมูลที่อยู่ในคัมภีร์ต้องเดินทางไปติดต่อแหล่งจัดเก็บด้วยตนเอง² หลายกรณี คัมภีร์โบราณเป็นสมบัติของวัดหรือท้องถิ่น จัดเก็บอยู่แยกพื้นที่กระจัดกระจาย บ้างก็เก็บตามหอสมุดของวัดแบบมีตามเกิด ชำรุด และรอวันผุพังไปตามกาลเวลา

โปรแกรมประยุกต์แบบเว็บและโมเดลการพัฒนาระบบ

วิธีการหนึ่งในการจัดเก็บข้อมูลในคอมพิวเตอร์ คือ การจัดเก็บในรูปแบบของไฟล์ โดยแต่ละไฟล์จะมีข้อมูลแตกต่างกันไปตามแต่วัตถุประสงค์การใช้งาน การเก็บข้อมูลในลักษณะนี้ เรียกว่า ระบบจัดเก็บแบบไฟล์ (file-based system) การเก็บข้อมูลในลักษณะนี้มีข้อเสียอยู่มากมาย เช่น การเก็บข้อมูลเดิมซ้ำซ้อนในหลายๆ ไฟล์ นำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น ข้อมูลที่เคยมีอยู่กับข้อมูลที่ถูกปรับปรุงล่าสุดไม่สอดคล้องกัน รูปแบบข้อมูล (data format) ในไฟล์ต่าง ๆ ไม่ตรงกัน สูญเสียพื้นที่หน่วยความจำในการเก็บข้อมูลซ้ำ ๆ และกรณีที่มีซอฟต์แวร์ตัวใหม่ก็ทำให้การเรียกใช้ข้อมูลที่เหมาะสมเป็นไปได้ยาก ปัญหาเหล่านี้นำไปสู่การพัฒนาวิธีการใหม่ในการจัดการข้อมูลที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งเรียกว่า ระบบฐานข้อมูล โดยระบบฐานข้อมูลและเทคโนโลยีฐานข้อมูลปัจจุบันได้กลายมาเป็นส่วนสำคัญในการนำคอมพิวเตอร์ไปใช้ในองค์กร ฐานข้อมูลจะทำหน้าที่จัดเก็บข้อมูลไว้ส่วนกลาง โดยข้อมูลที่จัดเก็บสามารถรองรับข้อมูลทั้งในรูปแบบไฟล์ภาพดิจิทัลและเนื้อหา นอกจากนี้ระบบฐานข้อมูลยังทำให้ผู้ใช้งานสามารถแบ่งบันข้อมูลให้กับผู้ใช้งานกลุ่มต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการทำงานที่ต้องการใช้ข้อมูลนั้น ๆ ทำให้การทำงานในองค์กรมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การพัฒนาระบบฐานข้อมูลเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาระบบสารสนเทศ ซึ่งตั้งแต่เริ่มต้นถึงสิ้นสุดประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้นำเสนอกระบวนการพัฒนาระบบด้วยกระบวนการต่าง ๆ กัน แต่ทุกแบบล้วนทำขึ้นเพื่อให้เกิดเป็นมาตรฐาน และให้ได้ผลลัพธ์เป็นระบบที่ตรงกับความต้องการของผู้ใช้งานมากที่สุด บางครั้งขั้นตอนการพัฒนาเหล่านี้ถูกเรียกว่า System Development Life Cycle (SLDC) โดยผลผลิตจะเกิดจากการดำเนินการผ่านลำดับขั้นตอนเหล่านี้ บางครั้งก็มีการทำซ้ำ หรือทำใหม่ ให้

² โครงการเชื่อมโยงระบบฐานข้อมูลเอกสารล้านนาภายใต้โครงการจัดตั้งศูนย์ล้านนาศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. Library.cmu.ac.th. N.p., 2560. Web. 28 มิถุนายน พ.ศ.2560

ตรงกับการใช้งานมากที่สุด จิราวา³ กล่าวถึงวงจรการพัฒนาระบบโดยทั่วไปว่ามีส่วนประกอบทั้งสิ้น 5 ขั้นตอน ได้แก่ การตรวจสอบความต้องการของผู้ใช้งาน การวิเคราะห์ การออกแบบ การพัฒนานำไปใช้ และการเผยแพร่ ส่วนโคเฮน⁴ นำเสนอขั้นตอนการพัฒนาระบบที่ต่างออกไป โดยแบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน ประกอบด้วย การสอบถามความต้องการ การวิเคราะห์ การออกแบบ การสร้างหรือโปรแกรม การทดสอบ การติดตั้งและการบำรุงรักษา อย่างไรก็ตามการพัฒนาระบบสารสนเทศระบบใดระบบหนึ่ง ยังถือว่าเป็นโครงสร้างที่ซับซ้อน มีการออกแบบและรูปแบบการพัฒนาที่หลากหลายแตกต่างกัน ทั้งนี้เพื่อตอบโจทย์ใดโจทย์หนึ่งเฉพาะองค์กร

เมื่อหัวใจหลักของการพัฒนาระบบ เป็นการทำให้ระบบเพื่อให้อาจสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ในสถานการณ์จริง ดังนั้น 2 ขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาระบบ คือ การตรวจสอบความต้องการของผู้ใช้งานให้ได้มากที่สุด และความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับบริบทที่ระบบจะทำงานของผู้พัฒนาระบบ เมื่อการตอบโต้ด้านการใช้งาน (Usability) ของระบบที่พัฒนาขึ้นถูกวางเป็นศูนย์กลางการทำงาน ทำให้ผู้ใช้งานระบบถูกดึงเข้ามามีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอนของการพัฒนา เพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลความต้องการที่ฝั่งผู้พัฒนาตรงกับความต้องการของผู้ใช้งาน⁵

ในหนังสือด้านวิศวกรรมซอฟต์แวร์ (Software Engineering) ส่วนใหญ่ จะพบโมเดลการพัฒนาระบบแบบน้ำตก (Waterfall Model) ถูกนำมาใช้ครั้งแรกโดย Royce เมื่อปี ค.ศ.1970 โดยการพัฒนาระบบแบบนี้ เป็นวงจรการพัฒนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์อะไรก็ได้ ถูกเป็นแนวทางให้การพัฒนาระบบประสบผลสำเร็จ มีความเหมาะสมสำหรับการพัฒนาระบบใหม่ ขั้นตอนที่สำคัญ ๆ ของโมเดลการพัฒนาระบบแบบน้ำตก ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน “system requirements, software requirements, analysis, program design, coding, testing and operations”⁶ อย่างไรก็ตาม โมเดลการพัฒนาระบบแบบนี้ น้ำตกถูกกำหนดเป็นขั้นตอนแบบต่อเนื่อง เมื่อมีความต้องการของผู้ใช้งานเกิดขึ้นระหว่างกระบวนการพัฒนา โมเดลแบบน้ำตกไม่มีความยืดหยุ่นให้ผู้พัฒนากลับมาแก้ไขในขั้นตอนก่อนหน้าได้ จนกว่าจะเริ่มการเก็บความ

³ Jirava, P., System development life cycle. In *Scientific Papers of the University of Pardubice Series D*. (Pardubice: Univerzita Pardubice), 2004, pp 118-125

⁴ Cohen, S., Dori, D., & de Uzi Haan, A, A software system development Life Cycle model for improved stakeholders' communication and collaboration. *International Journal of Computers Communications & Control*, 2010 1, pp 23-44.

⁵ Durrani, Q. S., & Qureshi, S. A. (2012). Usability engineering practices in SDLC. *Proceedings of the 2012 International Conference on Communications and Information Technology (ICCT)*, 2012, pp. 319-324.

⁶ Royce, W., Managing the development of large software systems. *Proceedings of IEEE WESCON*, 1970, pp. 1-9.

ต้องการในรอบใหม่⁷ ในยุคปี 90 จึงเกิดโมเดลต่าง ๆ ขึ้นมากมายแล้วแต่ดัดแปลงมาจากโมเดลน้ำตก เพื่อให้มีความเหมาะสมกับผู้ใช้งาน ลักษณะของระบบ และรูปแบบขององค์กร^{8, 9}

โมเดลการพัฒนากระบวนแบบ Incremental (The Incremental Model) เกิดจากการนำโมเดลน้ำตก มาประยุกต์เพื่อให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้นโดยทำให้รอบวงจรสั้นลง โดยแบ่งกระบวนการทั้งหมดออกเป็น ส่วน ๆ โดยในแต่ละส่วนถูกออกแบบ ทดสอบและนำไปใช้¹² โดยในแต่ละช่วงมีการรับ Feedback จากผู้ใช้งานเพื่อนำมาพัฒนาในกระบวนการถัดไป การพัฒนาจะถูกดำเนินการตามวัตถุประสงค์ และความคาดหวังของผู้ใช้งาน การพัฒนาแบบนี้ ระบบจะถูกพัฒนาแบบเพิ่มขึ้นตามชื่อ โดยแต่ละครั้งของการเปิดตัวระบบจะตอบโจทย์ความต้องการของผู้ใช้งานมากขึ้น มีฟีเจอร์การทำงานมากขึ้น จนกระทั่งพัฒนาเสร็จสิ้นเป็นระบบที่สมบูรณ์¹¹ โมเดลการพัฒนาแบบนี้ ความต้องการของผู้ใช้งานที่เคยวิเคราะห์ไว้แต่ต้นมักจะมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ และเนื่องจากการพัฒนาถูกแบ่งเป็นเฟส การนำไปใช้งานเร็วขึ้น และทำให้การทดสอบง่ายขึ้นด้วย¹⁰ จากข้อดีดังกล่าว โครงการนี้จึงเลือกใช้โมเดลการพัฒนากระบวนแบบ Incremental

ขอบเขต วิธีดำเนินการ

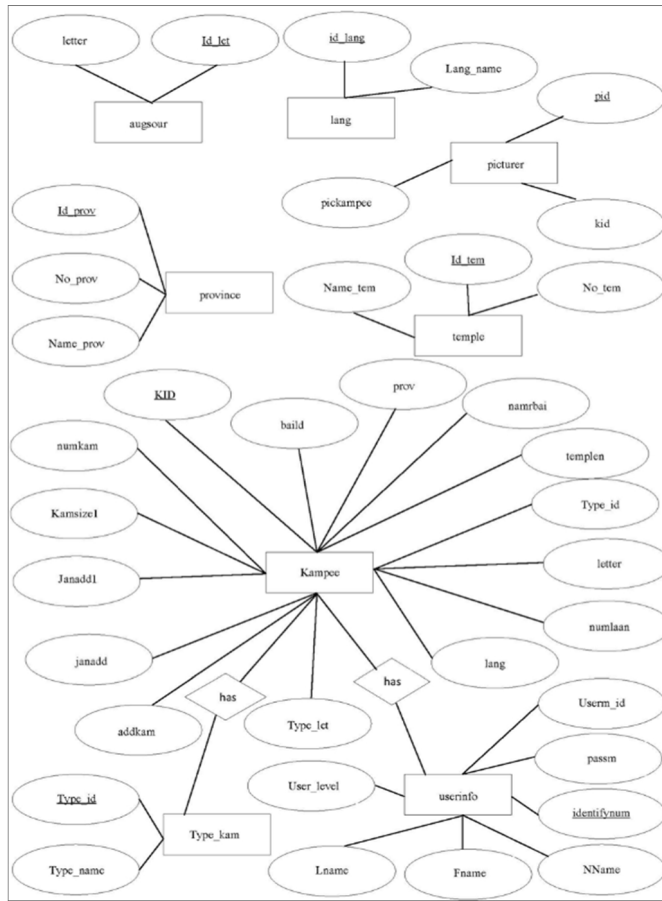
การพัฒนาโปรแกรมประยุกต์แบบเว็บสำหรับบันทึกงานแปลคำภีร์โบราณในรูปแบบดิจิทัล ผู้จัดทำได้นำเอาทฤษฎีการพัฒนากระบวนแบบ SDLC มาปรับใช้ในการดำเนินงาน โดยได้ทำการเลือกโมเดลการพัฒนากระบวนแบบ Incremental ระบบถูกออกแบบสำหรับบันทึกงานแปลคำภีร์โบราณดิจิทัลเท่านั้น เพื่อให้ผู้ใช้สามารถบันทึกข้อมูลการแปลโบราณลงในระบบฐานข้อมูลได้ และผู้สนใจสามารถเข้ามาสืบค้นศึกษาคำภีร์โบราณได้ผ่านทางเว็บไซต์ ทั้งนี้ระบบที่ถูกสร้างขึ้น แบ่งผู้ใช้งานออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มผู้ใช้งานทั่วไป คือ ส่วนของบุคคลทั่วไปที่ต้องการหรือมีความสนใจในเนื้อหาในคำภีร์โบราณ สามารถเข้าถึงข้อมูลตรงหน้าที่ทางผู้ดูแลระบบอนุญาตไว้ได้เท่านั้น 2. ผู้ใช้งานที่ลงทะเบียนไว้ คือ ส่วนของผู้ใช้งานภายในที่ได้ลงทะเบียนไว้ หรือได้รับอนุญาตให้ทำการศึกษา หรือสามารถดูข้อมูลเนื้อหาภายในคำภีร์โบราณที่ถูกแปลและบันทึกไว้ ตามที่ผู้ดูแลระบบได้จำกัดสิทธิ์เอาไว้เท่านั้น 3. ผู้ดูแลระบบ คือ ส่วนของผู้ดูแลเว็บไซต์และระบบฐานข้อมูล ที่มีสิทธิ์ในการ

⁷ Massey, V., & Satao, K, Comparing various SDLC models and the new proposed model on the basis of available methodology. *International Journal of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering*, Vol. 2, (No. 4, 2012), pp. 170–177.

⁸ Munassar, N., & Govardhan, A, Hybrid model for software development processes. *Proceedings of the 11th International Arab Conference on Information Technology*, 2010.

⁹ Balaji, S., Murugaiyan, M., Waterfall vs. V-Model vs. Agile: A comparative study on SDLC. *International Journal of Information Technology and Business Management*, Vol. 2, (No. 1, 2012), pp. 26–30.

¹⁰ Tilloo, R., *What is incremental model in software engineering?* Retrieved from <http://www.technotrice.com/incremental-model-in-software-engineering>, 2013.

รูปที่ 1 แบบจำลองความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล

เข้าถึงและสามารถทำการ แก้ไข เพิ่ม ลบ เปลี่ยนแปลงข้อมูลผู้ใช้งาน รวมถึงข้อมูลคัมภีร์โบราณในระบบได้ทั้งหมด

การวิเคราะห์ความต้องการของระบบใหม่ จำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงปัญหาของระบบงานในปัจจุบัน และต้องทำการกำหนดความต้องการของระบบใหม่ แล้วนำมาออกแบบระบบฐานข้อมูลให้สอดคล้องกัน สามารถแสดงเป็นแบบจำลองความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล ดังแสดงในรูปที่ 1 ดังนั้นระบบจึงถูกออกแบบขึ้นตามความต้องการของผู้ใช้งาน เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้งานสูงสุด ได้แก่ การออกแบบหน้าเมนูหลัก ได้เน้นหนักไปยังหน้าที่ในการเชื่อมโยงฟังก์ชันการทำงานหลักในส่วนอื่น ๆ ของระบบ โดยแบ่งเป็น 6 ส่วน ได้แก่ ฟังก์ชัน login ฟังก์ชันการจัดการข้อมูลคัมภีร์โบราณ ฟังก์ชันการจัดการสมาชิก ฟังก์ชันสืบค้นคำสำคัญ ฟังก์ชันการออกรายงานและสถิติการเข้าใช้ระบบ และส่วนของการติดต่อผู้ดูแลระบบ ในแต่ละฟังก์ชันก็ได้ผ่านวงจรการออกแบบ พัฒนา ทดสอบฟังก์ชันการทำงาน และแก้ไข เพื่อให้ได้ระบบที่ตอบสนองการใช้งานสูงสุดเช่นกัน รูปที่ 2 แสดงภาพแสดงตัวอย่างฟังก์ชันบนหน้าเว็บไซต์

ผลการดำเนินงาน

หลังจากการพัฒนาระบบเสร็จสิ้นแล้ว ระบบถูกนำไปติดตั้งให้กับทางวัดพระธาตุแช่แห้งเพื่อเป็นการส่งมอบงานสู่การนำไปใช้ประโยชน์ จากนั้นทีมงานได้จัดให้มีการอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับการใช้ระบบสำหรับ

รูปที่ 2 ภาพแสดงตัวอย่างฟังก์ชันการจัดการข้อมูลคัมภีร์โบราณ

เจ้าหน้าที่ พระสงฆ์อาจารย์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการปริวรรตคัมภีร์โบราณล้านนาเมืองน่าน และให้ผู้เข้าร่วมอบรมทดลองเข้าใช้งาน พร้อมทั้งทำแบบประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งาน โดยมีผู้ทำการประเมินประกอบด้วย ผู้ดูแลระบบ จำนวน 3 คน สมาชิก จำนวน 5 คน และ ผู้ใช้งานทั่วไป จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 13 คน โดยอาศัยแบบประเมินความพึงพอใจ และให้คะแนนตามหลักแนวคิดของ Likert Scale

ตารางที่ 1 แสดงความพึงพอใจของผู้ใช้งาน

กลุ่มผู้ใช้งาน (N=13)	ส่วนการติดต่อผู้ใช้	ส่วนเว็บสำหรับบันทึกงานแปลคัมภีร์โบราณ
ผู้ดูแลระบบ (3)	4.05	4.29
สมาชิก (5)	3.80	3.96
ผู้ใช้งานทั่วไป (5)	4.57	4.25

ผลการประเมิน (ตารางที่ 1) พบว่า ผู้ใช้งานในกลุ่มผู้ดูแลระบบและกลุ่มผู้ใช้งานทั่วไปมีความพึงพอใจต่อส่วนติดต่อผู้ใช้งานในระดับมากที่สุด คิดเป็น 4.05 และ 4.57 ตามลำดับ และมีความพึงพอใจต่อส่วนเว็บสำหรับบันทึกงานแปลคัมภีร์โบราณในระดับมากที่สุด คิดเป็น 4.29 และ 4.25 สำหรับผลการประเมินผู้ใช้งานกลุ่มที่เป็นสมาชิก พบว่า คะแนนความพึงพอใจทั้งสำหรับการติดต่อผู้ใช้งาน และส่วนเว็บสำหรับบันทึกงานแปลคัมภีร์โบราณอยู่เพียงแค่ระดับปานกลางเท่านั้น เห็นได้ชัดว่าการวิเคราะห์และออกแบบ

ระบบยังไม่ตอบโจทย์ความต้องการของผู้ใช้งานในกลุ่มสมาชิก ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มที่จะศึกษาเนื้อหาใน คัมภีร์ไบเบิลอย่างลึกซึ้ง ดังนั้น การพัฒนาระบบสนับสนุนในเฟสถัดไป จะต้องมีการเก็บความต้องการระบบ จากการสัมภาษณ์สำหรับผู้ใช้งานกลุ่มนี้เพิ่มมากขึ้น

อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

แม้ว่าโปรแกรมประยุกต์แบบเว็บที่พัฒนาขึ้น จะสามารถเก็บบันทึกข้อมูลการแปลและภาพถ่ายในรูปแบบไฟล์ดิจิทัล ทำให้คนรุ่นหลังสามารถสืบค้นและศึกษาเข้าใจเนื้อหาสาระที่ถูกจารบันทึกใน คัมภีร์ได้ง่าย แต่เนื่องจากคัมภีร์ไบเบิลของวัดพระธาตุแช่แห้งมีอยู่เป็นจำนวนมาก การแปลคัมภีร์ไบเบิลให้เป็น ภาษาไทยได้ดำเนินการไปแล้วเพียงแค่ส่วนหนึ่งเท่านั้น การแปลคัมภีร์ไบเบิลให้เป็นภาษาไทยทั้งหมด ยังต้อง อาศัยกำลังผู้เชี่ยวชาญที่จะแปลภาษาโบราณในคัมภีร์เหล่านี้เป็นสำคัญ ด้วยข้อจำกัดในเรื่องของจำนวน ผู้เชี่ยวชาญที่สามารถทำหน้าที่ดังกล่าว ในขณะที่ งานแปลคัมภีร์ของวัดพระธาตุแช่แห้งจึงดำเนินไปได้ช้า และ คงไม่สามารถกระทำได้แล้วเสร็จในหนึ่งช่วงชีวิตคน ยิ่งหากต้องการทำการเผยแพร่เป็นภาษาต่างประเทศ ก็คง ต้องกินเวลาอีกหลายเท่าตัว

จากการค้นคว้าเพิ่มเติมพบว่า โปรแกรมประยุกต์แบบเว็บเพื่อช่วยแปลภาษาสามารถหาใช้งานได้ทั่วไป ผ่านเว็บเบราว์เซอร์ ไม่เสียค่าใช้จ่าย โดยโปรแกรมประยุกต์แบบเว็บเพื่อช่วยแปลภาษาทำหน้าที่เหมือน พจนานุกรม ช่วยให้ผู้ใช้สามารถค้นหาความหมายของคำศัพท์ระหว่าง 2 ภาษาได้รวดเร็ว มีฟีเจอร์ต่าง ๆ ช่วยเพิ่มความสะดวกสบายในการแปล แม้แต่การแปลจากเสียงอ่าน หรือให้ตัวโปรแกรมออกเสียงคำที่ถูกต้อง ได้ด้วย เช่น Online-translator.com Translate.google.com และ Collinsdictionary.com เป็นต้น การ แปลภาษาคัมภีร์โบราณจัดเป็นการทำงานที่ต้องอาศัยทั้งทักษะและความรู้เฉพาะบุคคล อันจะต้องเชื่อมโยงกับ พื้นฐานประสบการณ์ของบุคคลนั้น ๆ จัดเป็นความรู้ที่ไม่ปรากฏชัดแจ้ง (Tacit Knowledge) ดังนั้น โปรแกรม ประยุกต์เพื่อสนับสนุนงานแปลลักษณะนี้ จึงควรมีฟีเจอร์ และอักขระพิเศษเพื่อให้ครอบคลุมและอำนวยความสะดวก ต่อกิจกรรมงานแปลทั้งกระบวนการ จากการค้นคว้ายังไม่พบว่ามีการพัฒนาโปรแกรมประยุกต์ เพื่อ สนับสนุนงานแปลอักษรล้านนาอย่างเป็นทางการในปัจจุบัน จึงนับเป็นโจทย์ที่น่าสนใจสำหรับอาจารย์และ นักศึกษาที่จะนำมาพัฒนาต่อยอด

ดังนั้นการพัฒนาระบบในอนาคตจึงควรเพิ่มฟังก์ชันการทำงาน ให้สามารถสนับสนุนกิจกรรมงานแปล เป็นภาษาต่าง ๆ ได้ ตั้งแต่การถอดอักษรอักษรโบราณ การแปลให้เป็นภาษาปัจจุบันโดยไม่กำหนดว่าจะต้อง เป็นภาษาไทยเท่านั้น การแปลให้เป็นภาษาของประเทศต่าง ๆ และการออกแบบระบบฐานข้อมูลให้สามารถ บันทึกงานแปลได้หลายภาษา ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญจากนานาชาติที่สามารถอ่านและเข้าใจในอักษรโบราณ รวมถึงผู้มีทักษะด้านภาษาอื่น ๆ สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยกันแปลคัมภีร์ไบเบิลให้เป็นภาษาปัจจุบัน ที่หลากหลายได้อีกแรงหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อเป็นการสืบสานและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอันงดงามของนครน่านให้คน รุ่นหลังและนานาชาติได้เรียนรู้สืบต่อไป

บรรณานุกรม

- โครงการเชื่อมโยงระบบฐานข้อมูลเอกสารล้านนาภายใต้โครงการจัดตั้งศูนย์ล้านนาคดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
Library.cmu.ac.th. N.p., 2560. Web. 28 มิถุนายน พ.ศ. 2560.
- ภาณุรังษี เดือนโง้ง และ วาณี อรรถจรุสาธิต, "นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต : อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม", รายงานสืบเนื่องจากการประชุมสัมมนาวิชาการนำเสนองานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ (Proceedings) เครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ครั้งที่ 15, 2558.
- Balaji, S., Murugaiyan, M., Waterfall vs. V-Model vs. Agile: A comparative study on SDLC. **International Journal of Information Technology and Business Management**, Vol 2, (No. 1, 2012).
- Boehm, B, **Spiral development: experience, principles and refinements** (Special Report CMU/SEI-2000-SR-008). Carnegie Mellon University, 2000.
- Cohen, S., Dori, D., & de Uzi Haan, A., A software system development Life Cycle model for improved stakeholders' communication and collaboration. **International Journal of Computers Communications & Control**, 2010, 1, 23-44.
- Durrani, Q. S., & Qureshi, S. A., Usability engineering practices in SDLC. **Proceedings of the 2012 International Conference on Communications and Information Technology (ICCT), 2012.**
- Helms, J., Developing and evaluating the (LUCID/Star)*Usability Engineering Process Model (Master's thesis). Retrieved from <http://scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd-05102001-190814/unrestricted/jhelmsthesisNew.pdf>, 2001
- Jirava, P., System development life cycle. In **Scientific Papers of the University of Pardubice Series D.**, (Pardubice: Univerzita Pardubice), 2004.
- Massey, V., & Satao, K., Comparing various SDLC models and the new proposed model on the basis of available methodology. **International Journal of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering**, Vol. 2 (No.4, 2012).
- Munassar, N. , & Govardhan, A. , Hybrid model for software development processes. **Proceedings of the 11th International Arab Conference on Information Technology**, 2010.
- Royce, W. Managing the development of large software systems. **Proceedings of IEEE WESCON**, 1970.
- Tilloo, R., What is incremental model in software engineering? Retrieved from <http://www.technotrice.com/incremental-model-in-software-engineering>, 2013.

การพัฒนาาระบบเฝ้าระวังและส่งต่อภาวะฉุกเฉินด้านสุขภาพในผู้ป่วยสูงอายุติดเตียง โดย
ความร่วมมือของภาคีเครือข่าย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรด
อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

The Development of Senior Bedridden Patients' Monitoring and Transferring
System in an Emergency Case Cooperated by Related Parties from Plak Raet
Health Promotion Hospital, Bangrakam District, Phitsanulok Province

สุภัชชา พันเลิศพาณิชย์
นักวิจัยอิสระ

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุ ติดเตียง ระบบการรับ-ส่งต่อผู้ป่วยเมื่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงมีภาวะฉุกเฉินด้านสุขภาพ และพัฒนารูปแบบการเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงเมื่อมีภาวะฉุกเฉินด้านสุขภาพ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชน กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ Care Giver ผู้รับผิดชอบส่งต่อผู้ป่วย ประธานชมรมผู้สูงอายุ ผู้ป่วยและผู้ดูแลผู้ป่วยสูงอายุติดเตียง จำนวน 51 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบประเมินสุขภาพผู้สูงอายุแบบเป็นองค์รวม แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบสรุปกิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ความถี่และค่าเฉลี่ย

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียง มีการพัฒนาแนวทางการดูแลอย่างเป็นระบบ มีระบบติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ทีมเจ้าหน้าที่และทีมสหวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการพัฒนาแนวทางสนับสนุนการดูแลสุขภาพอย่างต่อเนื่อง พัฒนาช่องทางการส่งต่อและเชื่อมโยงกับเครือข่าย และรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุติดบ้าน ติดเตียงโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรด แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 พัฒนาศักยภาพด้านความรู้และทักษะการดูแลต่อเนืองกลุ่มผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียง แก่ผู้ดูแลหลักและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ระยะที่ 2 ฝึกปฏิบัติจริงในชุมชนและวางแผนการดูแลต่อเนืองและระยะที่ 3 สรุปและประเมินหลังการปฏิบัติและผู้เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียง

คำสำคัญ: การพัฒนาระบบเฝ้าระวัง, ภาวะฉุกเฉินด้านสุขภาพ, ผู้สูงอายุติดเตียง

Abstract

This research aims to investigate senior-bedridden patients' monitoring and transferring practices, patient transferring system in emergency cases, and to develop the patient monitoring and transferring format in an emergency case using cooperation from a community network. Selected by using purposive sampling method, the sample group consisted of administrators, care givers, transferring staffs, president of senior club, patients, and home health aides, altogether 51 participants. The research tools were health evaluation form, semi-structure interview and healthcare activity form. The statistics employed in this study were percentage and mean.

The research found that there was a systematic development of caring practices for senior bedridden patients as well as a continuous follow-ups and evaluations. The staff team cooperated with related multidisciplinary team in continuously developing health-care method, transferring means, network connection, and bedridden patients' care practices for patients at homes and in Plak Raet Health Promotion Hospital. The development was divided into 3 phases: the first phase was to develop the knowledge and skills of care givers and public health volunteers; the second phase was to practice in a community and plan a continuous care and the last phase was to sum up and evaluate the satisfaction of related groups on the bedridden-care practices.

Keywords: Surveillance System, Health Emergency, Bedridden Elder

บทนำ

ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมสูงอายุ (aging society) มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 โดยในปัจจุบันมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปประมาณ 11 ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ 17 ของประชากรทั้งประเทศ เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศอาเซียน พบว่า ประเทศไทยมีจำนวนผู้สูงอายุมากเป็นอันดับที่ 2 รองจากประเทศสิงคโปร์ และคาดการณ์ว่าในอีกไม่เกิน 5 ปีข้างหน้าหรือราว พ.ศ. 2564 ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ (complete-aged society) คือมีประชากรสูงอายुर้อยละ 20 และประมาณปี พ.ศ. 2578 จะเป็นสังคมสูงอายุระดับสุดยอด (super-aged society) ซึ่งหมายถึงการมีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมด

จากข้อมูลสำนักสถิติแห่งชาติปี พ.ศ.2557 ประเทศไทยมีประชากรสูงอายुरาว 10 ล้านคน ของประชากรทั้งหมดของประเทศ ในจำนวนนี้มีกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น(อายุ 60 - 69 ปี) ร้อยละ 56.5 กลุ่มผู้สูงอายุวัย

กลาง(อายุ 70 -79 ปี) ร้อยละ 29.9 และกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย(อายุ 80 ปีขึ้นไป) ร้อยละ 13.6¹ และในพ.ศ. 2560 จากจำนวนประชากรทั้งหมด 65 ล้านคน จะพบผู้สูงอายุกว่า 10 ล้านคนที่ต้องอยู่ในภาวะพึ่งพิง (Dependent) ในที่นี้หมายถึงผู้สูงอายุที่ติดบ้านออกไปไหนไม่ได้ราวร้อยละ 85 หรือราว 8.5 แสนคน และเป็นผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ที่ประเภท "ติดเตียง" ราวร้อยละ 15 หรือราว 1.5 แสนคนและจำนวนผู้สูงอายุที่ติดบ้านติดเตียงมีแนวโน้มสูงขึ้น² สาเหตุมาจากปัญหาด้านสุขภาพได้แก่ การเจ็บป่วยเรื้อรังมีโรคประจำตัวจากสภาพร่างกายที่เสื่อมไปตามวัยและปัญหาทางสังคมคือฐานะยากจน ขาดผู้ดูแล มีคนดูแลแต่ขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง การประสานงานที่ต่อเนื่องจากชุมชน บ้าน โรงพยาบาล³ ในปี 2557 ประเทศไทยมีผู้สูงอายุวัยต้นจำนวน 5.6 ล้านคน (ร้อยละ 8.6 ของประชากรทั้งหมด) ผู้สูงอายุวัยกลางจำนวน 3.0 ล้านคน (ร้อยละ 4.6) และผู้สูงอายุวัยปลายจำนวน 1.4 ล้านคน (ร้อยละ 2.1) ในปี 2583 ประมาณว่าจะมีประชากรสูงอายุวัยปลายหรือผู้มีอายุ 80 ปีขึ้นไปเพิ่มขึ้นอีกเกือบเท่าตัว⁴

จากแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ในหลายประเทศเริ่มให้ความสำคัญกับนโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะด้านสุขภาพ เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีความเสื่อมถอยของร่างกาย อวัยวะต่างๆ สูญเสียหน้าที่ ก่อให้เกิดความเจ็บป่วยและความผิดปกติมากขึ้น ทำให้มีความต้องการการดูแลรักษาด้านสุขภาพเพิ่มขึ้น รวมถึงความต้องการในการใช้บริการการแพทย์ฉุกเฉิน (Emergency Medical Service; EMS) บริการการแพทย์ฉุกเฉินเป็นการให้บริการทางการแพทย์และสาธารณสุข เพื่อให้ผู้ที่มีภาวะเจ็บป่วยเฉียบพลันจากเหตุฉุกเฉินพ้นภาวะวิกฤติ ป้องกันไม่ให้เกิดการพิการ ภาวะแทรกซ้อนและการสูญเสียชีวิต โดยการจัดการให้ผู้ป่วยฉุกเฉินได้รับการปฏิบัติการฉุกเฉินจนพ้นภาวะฉุกเฉินหรือได้รับการบำบัดรักษาเฉพาะ (definitive care) อย่างทันเวลาและเหมาะสม เริ่มตั้งแต่การดูแลก่อนไปถึงโรงพยาบาล (pre-hospital care) ในขณะที่ยังอยู่ในโรงพยาบาล (in hospital care) และการดูแลระหว่างการส่งต่อไปยังโรงพยาบาลอื่น (inter hospital care) ทั้งในภาวะปกติและภาวะภัยพิบัติ

ปัจจุบันประเทศไทยมีสถาบันการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ(สพฉ.) เป็นหน่วยรับผิดชอบการบริหารจัดการ ประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการการแพทย์ฉุกเฉิน เพื่อให้ผู้ป่วยฉุกเฉินได้รับการคุ้มครองสิทธิในการ

¹ สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีและการสื่อสาร, รายงานการสำรวจประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย ปี 2557. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด. 2557), หน้า 7-9.

² วิชัย โชควิวัฒน์. การดูแลผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียง, (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.posttoday.com/newspaper/analyse/484054>

³ วิราภรณ์ โพธิศิริและคณะ, รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาต้นแบบของการบูรณาการระบบการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมษายน 2559), หน้า 11-12.

⁴ ปราโมทย์ ประสาทกุล, สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2557, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2558), หน้า 25.

เข้าถึงระบบการแพทย์ฉุกเฉินอย่างทั่วถึง เท่าเทียม มีคุณภาพมาตรฐาน ตามพระราชบัญญัติ(พรบ.) การแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ พ.ศ. 2551

จากสถานการณ์แนวโน้มผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นและการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ระดับสุดยอดประกอบด้วยงานวิจัยต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงการใช้บริการการแพทย์ฉุกเฉินของกลุ่มผู้สูงอายุมากกว่ากลุ่มวัยอื่นๆ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการการแพทย์ฉุกเฉิน ต้องมีการเตรียมความพร้อมทั้งกับสถานการณ์ดังกล่าว นอกจากนี้กลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเปราะบาง และอาจมีสาเหตุหรือกลุ่มอาการนำที่ใช้บริการการแพทย์ฉุกเฉินต่างจากกลุ่มวัยอื่นๆ จึงอาจมีความจำเป็นที่ต้องมีการจัดบริการการแพทย์ฉุกเฉินสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ นอกเหนือจากการให้บริการที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อเสนอหรือแนวทางในการพัฒนาระบบการแพทย์ฉุกเฉินที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย

แต่จากการประเมินแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545 – 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ.2552 ระยะที่ 2 (พ.ศ.2550 – 2554) ดัชนีวัดที่ 8 พบว่า การดำเนินงานเพื่อให้ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมสุขภาพที่พึงประสงค์เพียงร้อยละ 18.7 จากเป้าหมายร้อยละ 30⁵ จากการวางแผนและดำเนินนโยบายดังกล่าว ด้วยความคาดหวังถึงประสิทธิผลการดูแลที่มีคุณภาพ ทั้งจากทีมสุขภาพจากสถานบริการและชุมชน ท้องถิ่น ครอบครัวหรือการมีส่วนร่วมของเพื่อนบ้านหรือคนในชุมชน ในการให้กำลังใจใส่ใจกัน ตามบริบททางวัฒนธรรมไทย เนื่องจากงบประมาณยังมีจำกัด ทำให้การสนับสนุนค่าใช้จ่ายให้ครอบครัวในการดูแลไม่สมดุลกัน Care giver จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล(รพสต.) ที่ได้รับการพัฒนา ยังขาดความมั่นใจในการดูแลเนื่องจากส่วนใหญ่ผู้สูงอายุติดเตียงมักมีโรคประจำตัวและโรคแทรกซ้อนมากมาย ทั้งทางกายและทางใจได้แก่ โรคหลอดเลือดสมอง โรคหลอดเลือดหัวใจ ภาวะปอดอุดกั้นเรื้อรัง เบาหวาน และโรคมะเร็งตับ ส่วนเพศหญิงได้แก่ โรคหลอดเลือดสมอง โรคเบาหวาน โรคหลอดเลือดหัวใจ สมองเสื่อมและโรคซึมเศร้าตามลำดับ ซึ่งต้องได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด (Holistic care) ถูกต้องและดูแลเป็นระยะเวลานาน (Long term care) ซึ่งหลายครอบครัวยังขาดคนดูแล เนื่องจากสถานะเศรษฐกิจของครอบครัวที่ต้องออกไปทำงาน ค่าใช้จ่ายสูงเนื่องจากเจ็บป่วยบ่อย ไม่สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพได้อย่างครอบคลุมและเป็นธรรม เนื่องจากในสถานบริการระดับตำบลยังขาดแพทย์ที่เชี่ยวชาญ ยาและเวชภัณฑ์ อุปกรณ์และเครื่องมือที่จำเป็นในการให้บริการ และขาดเครื่องมือการประเมินสถานะสุขภาพที่เหมาะสม

ส่วนในด้านระบบเฝ้าระวังหรือการส่งต่อเมื่อมีภาวะฉุกเฉิน แม้จะมีหน่วยงานท้องถิ่นในการให้บริการรับส่งผู้ป่วย แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังเข้าใจว่า ให้บริการเฉพาะผู้ป่วยที่มีภาวะฉุกเฉินด้านอุบัติเหตุเท่านั้น และมีขั้นตอนที่ซับซ้อน มีค่าใช้จ่ายสูง ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการไม่ใช้บริการ อาจทำให้มีการดูแลช่วยเหลือที่ไม่ถูกต้องก่อนถึงโรงพยาบาลหรือใช้เวลานาน จนส่งผลกระทบต่อโรคและการรักษาได้⁶ รวมทั้งขาดการ

⁵ คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564)ฉบับปรับปรุง ปี 2552, (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก<http://www.oppo.opp.go.th>

⁶ กิตติพงศ์ พลเสนและคณะ, การระบุและสังเคราะห์ปัญหาสุขภาพชุมชนโดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม.ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2559 วารสารสาธารณสุขมหาวิทยาลัยบูรพา. 2559.

เชื่อมโยงและส่งต่อข้อมูลการรักษาระหว่างโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพและโรงพยาบาล ทำให้ขาดการวางแผนดูแลระดับครอบครัวชุมชน จึงควรจัดบริการให้ครอบคลุมทั้งระยะกลางและระยะยาว⁷

จากประเด็นปัญหาดังกล่าวและการติดตามสถานการณ์ผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงเป็นระยะเวลา 3 เดือนพบว่า ผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้จำนวน 10 คน ปัจจุบันเพิ่มขึ้นเป็น 16 คน พบว่ามีโรคประจำตัว เบาหวาน และความดันโลหิตสูง ทำให้ผู้วิจัยและคณะสนใจที่จะทำการศึกษาศาสนาการณ ะบบการเฝ้าระวังและการส่งต่อ เมื่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงมีภาวะฉุกเฉินด้านสุขภาพ ในชุมชนเขตตำบลปลักแรด โดยมีผู้บริหารโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น(เทศบาลตำบล) โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมพัฒนาให้ตรงกับปัญหา ความต้องการและวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยมีเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยเกื้อหนุนและส่งเสริม ความรู้ในการดูแลตัวเองด้านสุขภาพของผู้สูงอายุโดยเน้น ครอบครัวและชุมชน เพื่อได้รับความช่วยเหลือดูแลหรือมีผู้ดูแลช่วยเหลืออย่างถูกต้อง ป้องกันภาวะแทรกซ้อนและป้องกันการเกิดภาวะทุพพลภาพ สามารถใช้ชีวิตอยู่ในครอบครัวและชุมชนได้ตามอัตภาพและเสียชีวิตก่อนวัยอันควร

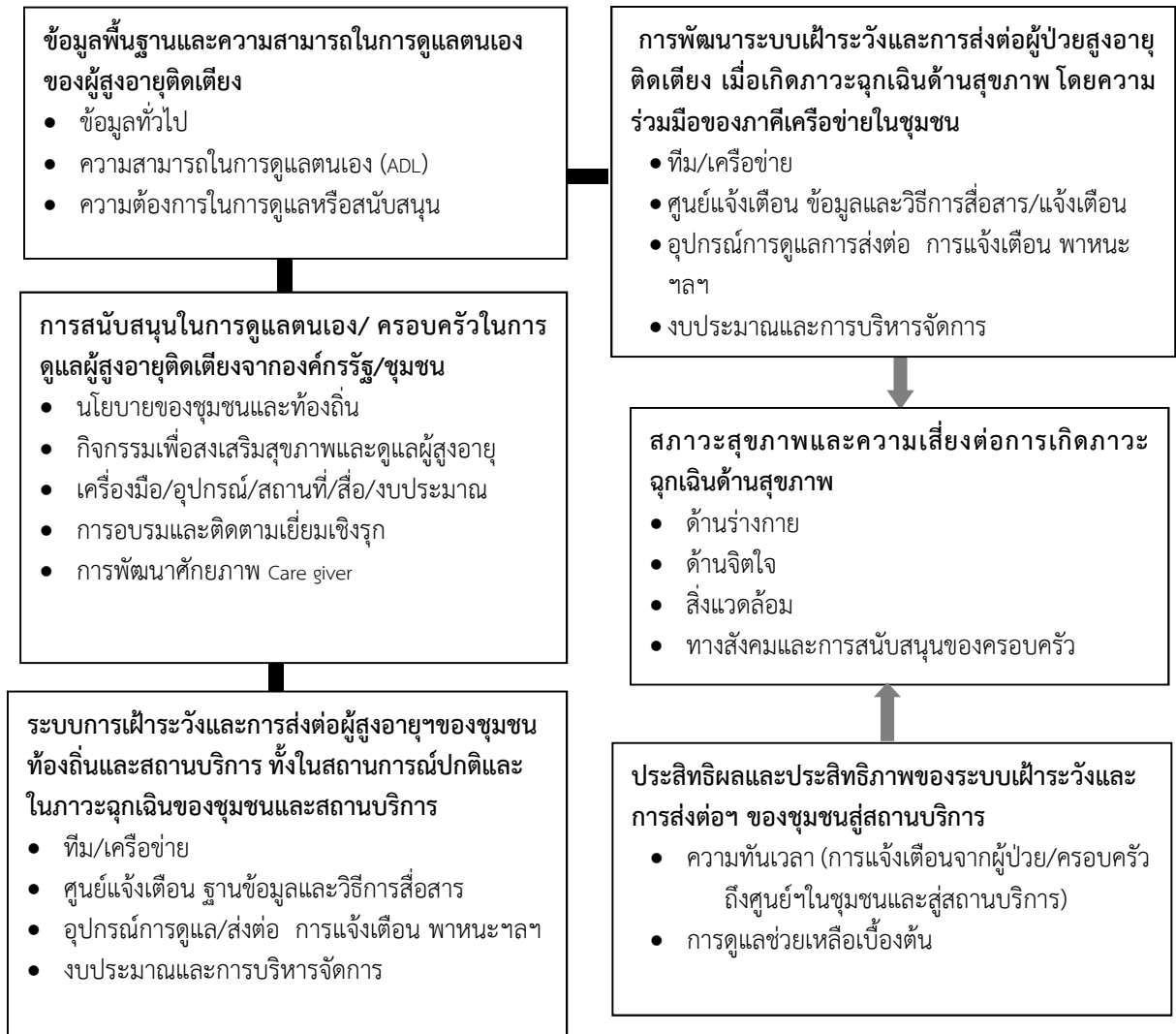
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศาสนาการณการเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียง ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อศึกษาระบบการรับ-ส่งต่อผู้ป่วยเมื่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงมีภาวะฉุกเฉินด้านสุขภาพระหว่างชุมชนและสถานบริการ
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงเมื่อมีภาวะฉุกเฉินด้านสุขภาพ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง/กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาสนใจที่จะศึกษาศาสนาการณการเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียง ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ดังกรอบการวิจัยดังนี้

⁷ สัมฤทธิ์ ศรีธำรงค์สวัสดิ์, กนิษฐา บุญธรรมเจริญ, รายงานการสังเคราะห์ระบบการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาวสำหรับประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.), 2553).

โครงการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิและการศึกษาข้อมูลภาคสนาม สภาพปัจจุบัน ปัญหา ความต้องการเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย ใช้แบบการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ผู้บริหารโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรดจำนวน 3 คน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรด จำนวน 3 คน และ Care Giver ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรดจำนวน 2 คน ผู้รับผิดชอบส่งต่อผู้ป่วย จำนวน 2 คน ประธานชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 1 คน ผู้ป่วยสูงอายุติดเตียง จำนวน 21 คน ผู้ดูแลผู้ป่วยสูงอายุติดเตียง จำนวน 19 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน 51 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาในเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมการเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพสนับสนุนผลการประเมินการเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียง
2. การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการประเมินการเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพสนับสนุนผลการประเมินการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียง
3. การใช้แบบสอบถาม ประเมินการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียง
4. การประชุมกลุ่มย่อย เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ทั้งนี้เพื่อนำมาวิเคราะห์ปัจจัยและความสัมพันธ์ต่างๆ ของข้อมูลภาคสนาม โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาดังนี้

1. แบบสอบถาม เกี่ยวกับประเมินการเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียง
2. แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการประเมินทางการเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรด เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพสนับสนุนผลการเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียง
3. แบบสังเกต พฤติกรรมทางการเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

4. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ประเด็นการกำหนดแนวทางการจัดการทางการเฝ้าระวัง และการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรด

การวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยเลือกใช้สถิติในการวิเคราะห์ เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของข้อมูล และตอบวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการประเมินทางการเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพฯ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการบรรยาย
2. แบบสอบถาม เกี่ยวกับการประเมินการเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ ค่าความถี่ (frequency distribution) และค่าร้อยละ(percentage)
3. แบบสังเกต พฤติกรรมทางการเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพฯ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการบรรยาย
4. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ประเด็นการกำหนดแนวทางการจัดการทางการเฝ้าระวัง และการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพฯ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการบรรยาย

สรุปผลการวิจัย

พื้นที่ศึกษาครั้งนี้อยู่ในเขตตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก มีประชากร จำนวน 6,088 คน มีผู้สูงอายุที่อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 1,403 คน คิดเป็นร้อยละ 23.04 ของประชากรทั้งหมด มีพื้นที่รับผิดชอบ 10 หมู่บ้าน แบ่งออกเป็น 2 เทศบาล ดังนี้ เทศบาลตำบลปลักแรด และเทศบาลตำบลบึงระมาณที่อยู่ในเขตการปกครองเทศบาลตำบลปลักแรด ได้แก่หมู่ที่ 1 บ้านปลักแรด (ชุมชน)หมู่ที่ 3 บ้านปลักแรด (ชุมชน)หมู่ที่ 5 บ้านปลักแรด (ชุมชน)ที่อยู่เทศบาลตำบลบึงระมาณหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 บ้านดงโคกขามบ้านปลักแรดหมู่ที่ 3 บ้านปลักแรดหมู่ที่ 4 บ้านหนองแวมหมู่ที่ 5 บ้านปลักแรดหมู่ที่ 6 บ้านหลายมือสีหมู่ที่ 7 บ้านหลายโพธิ์ หมู่ที่ 8 บ้านทุ่งชา หมู่ที่ 9 บ้านหนองมะปราง หมู่ที่ 10 บ้านตะเภาทองเฉลิมพระเกียรติ มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ 2 แห่งคือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรดรับผิดชอบพื้นที่ หมู่ที่1 หมู่ที่3 หมู่ที่4 หมู่ที่5 หมู่ที่6และหมู่ที่7 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านดงโคกขามพื้นที่รับผิดชอบ ได้แก่หมู่ที่ 2 หมู่ที่8 หมู่ที่9และหมู่ที่10

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ผลการศึกษามีดังนี้

ผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงจำนวน จำนวน 21 คน เป็นผู้สูงอายุติดเตียงเพศชาย จำนวน 10 คน อายุตั้งแต่ 69-95 ปี ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ จำนวน 5 คน อาศัยอยู่ที่หมู่1 หมู่ที่5 และหมู่ที่ 7 ช่วยเหลือตัวเองได้บ้างไม่ได้บ้างจำนวน 5 คน ไม่มีคนดูแล จำนวน 2 คน มีโรคประจำตัวเบาหวานและความดันโลหิตสูง จำนวน

7 คน เป็นผู้ป่วยติดเตียงเพราะอุบัติเหตุ จำนวน 3 คน ไม่ยอมทำกายภาพบำบัด จำนวน 2 คน มีญาติแต่ญาติไม่เคยพาไปรับยาที่รพ.สต. จำนวน 1 คน เป็นผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงเพศหญิง จำนวน 11คน อยู่ในช่วงอายุ 60-96 ปี จำนวน 5 คน ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ จำนวน 5 คน ช่วยเหลือตัวเองได้บ้างไม่ได้บ้าง จำนวน 1 คน ช่วยเหลือตัวเองได้ จำนวน 1 คน มีโรคประจำตัวเบาหวานและความดันโลหิตสูง จำนวน 8 คน มีฐานะยากจน ไม่มีรถหาหมอ จำนวน 6คน ไม่มีคนดูแล จำนวน 2 คน ไม่เคยมีญาติไปตรวจที่รพ.สต. จำนวน 2 คน ทั้งหมดอยู่ในเขตความรับผิดชอบของหมู่ 1 3 5 7

สำหรับผู้ดูแลผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงอายุตั้งแต่ 50-74 ปี จำนวน 21 คนนั้นปรากฏว่า ผู้ดูแลเป็นเพศหญิง ลูกสาวหรือคู่ชีวิต จำนวน 20 คน และมีผู้ป่วย จำนวน 1คน ที่สามีเป็นผู้ดูแลเอง มีผู้ดูแลผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงหลายคนที่ขาดความรู้ความเข้าใจผู้ป่วยเป็นโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ไม่พาผู้ป่วยไปรักษาจนเป็นสาเหตุให้ผู้ป่วยพิการหรือเดินไม่ได้ในที่สุด

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2. เพื่อศึกษาระบบการรับ-ส่งต่อผู้ป่วยเมื่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงมีภาวะฉุกเฉินด้านสุขภาพ ระหว่างชุมชนและสถานบริการ ผลการศึกษาวิจัยมีดังนี้

ประเด็นที่ 1.รพ.สต.ตำบลปลักแรดไม่มีประวัติผู้ป่วยสูงอายุติดเตียง เช่น ประวัติโรคประจำตัว ทำให้การทำงานล่าช้าจนเกิดความเสียหายเพราะด้วยภาระงานที่งานและพื้นที่ที่รับผิดชอบมาก แม้รพ.สต.จะทำงานเชิงรุกโดยการเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุป่วยติดเตียงโดยส่งทีมสหวิชาชีพซึ่งประกอบด้วย พยาบาลวิชาชีพ บำบัดกายภาพบำบัด ทันตภิบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและอสม Care Giverเดือนละ 1 หรือ 2 ครั้งและมีการแบ่งหน้าที่ให้อสม.รับผิดชอบดูแลผู้ป่วยในหมู่บ้านตัวเองคนละ 10 หลังคาเรือนและมีใช้การโทรศัพท์ประสานงานกันหรือถ่ายภาพผู้ป่วยมาให้ดู เช่น ถ้าผู้ป่วยมีแผลผู้ดูแลจะนำมารพ.สต. ทางพยาบาลวิชาชีพและอสม.ผู้รับผิดชอบ จะทำการตรวจและสอนวิธีการทำแผล และมอบเครื่องมือทำแผลให้ 7 ชุดแล้วนำเครื่องมือมาล้างให้ที่รพ.สต.จะล้างทำความสะอาด และผู้ดูแลจะมารับเครื่องมือกลับบ้าน แต่ด้วยภาระงานที่มามากทั้งอบรมและรักษาผู้ป่วย แต่ละวันมีคนไข้ประมาณ 40 คนและทุกวันศุกร์จะรักษาผู้ป่วยที่เป็นเบาหวานและความดันโลหิตสูง ซึ่งแต่ละครั้งจำมีผู้ป่วยจำนวน 80 – 140 คน แต่รพ.สต.มีเจ้าหน้าที่ทั้งหมด 5 คน จึงไม่เพียงพอแม้จะมีกลุ่มอสม.มาช่วยก็ตาม

ประเด็นที่ 2. ในระบบการรับ-ส่งต่อผู้ป่วยทั้งเขตรอบนอกหมู่ที่ 1ถึงหมู่ที่10 อยู่ในเขตตำบลบึงระมาณเป็นเส้นทางรอบนอกและบางส่วนอยู่นอกเขต คือหมู่ 1 หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 5 อยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลตำบลปลักแรด มีลักษณะเป็นตรอกซอกซอย ส่วนถนนสายหลักเป็นรถบริการ 1669 ซึ่งแต่ละหมู่บ้านมีเส้นทางห่างกันประมาณ 4 กิโลเมตร นอกจากนั้นยังมีปัญหาเรื่องการไม่รู้เส้นทางหรือไม่มีพิกัดสถานที่ตั้งบ้านของผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงซึ่งถ้าการบริการล่าช้าอาจเป็นสาเหตุทำให้ผู้ป่วยติดเตียงเสียชีวิตได้

ประเด็นที่ 3 ขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานระหว่างรพ.สต.ปลักแรด เทศบาลตำบลปลักแรด เทศบาลตำบลบึงระมาณ ในการรับส่งต่อ ทั้งรถกู้ชีพ-กู้ภัย การใช้รถ 1669 สำหรับรับและส่งต่อผู้ป่วยติดเตียงทำให้เกิดผลเสียกับผู้ป่วยและประชาชนมากที่สุด

ประเด็นย่อย 4 ย่อยคือ การขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลตัวเองของผู้ป่วยและผู้ดูแลยังขาดความเอาใจใส่ เนื่องจากฐานะยากจน รายได้ส่วนใหญ่ของผู้ป่วยมาจากเบี้ยคนพิการและเบี้ยผู้สูงอายุ ด้านการทำงานในการเชื่อมต่อระหว่าง ผู้ป่วย ผู้รับและส่งต่อเพราะยังติดขัดเรื่องระเบียบข้อบังคับและข้อบัญญัติต่าง ๆ ที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำงาน การจัดสวัสดิการและจัดบริการต่าง ๆ ให้แก่ผู้สูงอายุและดำนงงบประมาณที่จำกัด ทำให้ดูแลได้ไม่ทั่วถึงเพราะการเบิกจ่ายที่ล่าช้า รวมถึง การเยี่ยมผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ผู้ป่วยและผู้ดูแลต้องการ

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3. เพื่อพัฒนารูปแบบการเฝ้าระวังและการส่งต่อผู้ป่วยสูงอายุติดเตียงเมื่อมีภาวะฉุกเฉินด้านสุขภาพ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชน ผลการศึกษาวิจัยมีดังนี้

การพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุติดเตียงโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรด อำเภอ บางระกำ จังหวัดพิษณุโลก พัฒนาแนวทางการดูแลอย่างต่อเนื่องสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านติดเตียงอย่างเป็นระบบ มีระบบติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องทีมเจ้าหน้าที่และทีมสหวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการพัฒนาแนวทางสนับสนุนการดูแลสุขภาพอย่างต่อเนื่อง พัฒนาช่องทางการส่งต่อและเชื่อมโยงกับเครือข่ายด้วยกระบวนการใช้วงจรคุณภาพPDCAโดยผู้วิจัยได้ประยุกต์แนวคิดดังกล่าว พร้อมทั้งแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 พัฒนาศักยภาพด้านความรู้และทักษะการดูแลต่อเนื่องกลุ่มผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียงแก่ผู้ดูแลผู้สูงอายุติดเตียง และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ซึ่งขั้นตอนนี้อยู่ในกระบวนการวางแผน (Plan) ร่วมกับกระบวนการปฏิบัติ (Do) ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้ศึกษาสภาพปัญหาของผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียง ร่วมกับการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การวางแผนในการแก้ไขปัญหา ร่วมกับทีมแกนนำทางสุขภาพในเขตพื้นที่โดยการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการระดมความคิดของทีมผู้ให้บริการเพื่อเสนอประเด็นการทำงานการดูแลผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านติดเตียงรวมทั้งครอบครัวและผู้ดูแลรวมทั้งการหาแนวทางการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วม และประเมินสถานะสุขภาพของผู้สูงอายุด้วยแบบประเมินของกรมสุขภาพจิต แบบประเมินกิจวัตรประจำวัน (BasicADL) และแบบประเมินความสามารถขั้นพื้นฐานโดยใช้ดัชนีบาร์เทล (Barthel's index)

ระยะที่ 2 ฝึกปฏิบัติจริงในชุมชนวางแผนการดูแลต่อเนื่อง ซึ่งขั้นตอนนี้อยู่ในกระบวนการวางแผน (Plan) กระบวนการปฏิบัติ (Do) ร่วมกับกระบวนการเสริมพลังอำนาจแก่ผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียงผู้ดูแลผู้สูงอายุอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรด ทั้งนี้ได้จำแนกการดูแลผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่ช่วยเหลือตนเองได้ดีหรือกลุ่มติดสังคม กลุ่มที่ 2 คือกลุ่มติดบ้าน และกลุ่มที่ 3 คือกลุ่มติดเตียงโดยการมีส่วนร่วมของทีมเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปลักแรด แกนนำชุมชน กำหนดเป้าหมายสร้างแนวทางพัฒนาเพื่อเกิดการดูแลผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียงอย่างต่อเนื่อง จัดตั้งกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน การเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุสัปดาห์ละ 1 ครั้ง มีการประชุมหารือกันเดือนละ 1 ครั้งรวม 3 ครั้ง

ระยะที่ 3 สรุปและประเมินหลังการดูแลผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านติดเตียง ซึ่งประยุกต์ใช้กระบวนการตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุง (Act) ซึ่งกระบวนการทุกกระบวนการได้สังเกตการมีส่วนร่วมของ

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม สะท้อนผลการดำเนินการวิจัย โดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อประเมินผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ โดยการใช้แบบสัมภาษณ์การสังเกต การจดบันทึก และการสรุปผลเพื่อนำไปสู่การปรับแผนใหม่ทั้งที่เป็นจุดอ่อนที่ต้องปรับปรุงแก้ไข การเสริมพัฒนาในจุดแข็ง ระยะเวลาของการสรุปผลและการสะท้อนกลับข้อมูลใช้ระยะเวลา 2 สัปดาห์ซึ่งหลังการดำเนินงานพบว่าเกิดความพึงพอใจต่อการเยี่ยมบ้านเป็นอย่างมาก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการพัฒนาารูปแบบการจัดบริการสุขภาพของหน่วยบริการปฐมภูมิที่มีบริบทแตกต่างกัน ทั้งนี้เพื่อให้ทราบข้อจำกัดหรือจุดเด่นของการจัดบริการเพื่อนำสู่การพัฒนาการจัดบริการสุขภาพที่มีประสิทธิภาพ
2. ควรมีการศึกษาบทบาทด้านการดูแลสุขภาพประชาชนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่นองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เพื่อการบูรณาการในการดูแลสุขภาพชุมชนในรูปแบบเครือข่ายต่อไป
3. การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์จากผลการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้คืนข้อมูลให้กับผู้เกี่ยวข้องผู้วิจัยร่วมกับสำนักงานสาธารณสุขอำเภอบางระกำและองค์การบริหารส่วนตำบลปลักแรดในการพัฒนารูปแบบการเยี่ยมบ้านและการดูแลต่อเนื่องของผู้ป่วย

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ฉบับปรับปรุง ปี 2552.** (ออนไลน์).เข้าถึงได้จาก <http://www.oppo.opp.go.th>
- ปราโมทย์ ประสาทกุล. **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2557.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. 2558.
- ไพบุลย์ โล่ห์สุนทร. **ระบาควิทยา. ภาควิชาเวชศาสตร์ป้องกันและสังคม คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ 9.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2555.
- วิชัย โชควิวัฒน์. **การดูแลผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียง.**(ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.posttoday.com/newspaper/analyse/484054>.
- วิราภรณ์ โพธิศิริและคณะ. **รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาต้นแบบของการบูรณาการระบบการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง.** สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2559.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีและการสื่อสาร. รายงานการสำรวจประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย
ไทย ปี 2557. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด. 2557.
สัมฤทธิ์ ศรีอำรงค์สวัสดิ์, กนิษฐา บุญธรรมเจริญ. รายงานการสังเคราะห์ระบบการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาว
สำหรับประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.).
2553.

พระ วัด กับความรู้ด้านการท่องเที่ยว Monks, Temples, and Tourism Knowledge

อัญญา รัตน์ประเสริฐ
ยุทธศักดิ์ ฉัตรแก้วภานนท์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวเชิงศาสนามีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ต้องมีการเปลี่ยนแปลง ปรับตัวจากผู้สืบทอดและเผยแพร่พุทธศาสนา ไปสู่การเป็นเจ้าของพื้นที่เพื่อการรองรับนักท่องเที่ยวผู้มาเยือนที่มีพื้นฐาน ความเชื่อ ศรัทธาที่หลากหลายรวมถึงจุดมุ่งหมายของการเดินทางมาเยือนวัดที่แตกต่างกัน ทำให้คณะสงฆ์และบุคลากร ทางศาสนามีความจำเป็นที่ต้องมีองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยว และความสามารถจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยว จะช่วย สร้างความเข้าใจในเรื่องของการท่องเที่ยวแบบบูรณาการในการบริหารจัดการวัดในฐานะเป็นพื้นที่รองรับการท่องเที่ยวได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: วัด, พระสงฆ์, ความรู้ด้านการท่องเที่ยว, การจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยว, การพัฒนาการท่องเที่ยว

Abstract

The importance of religion tourism has shifted roles of temples and monks from the Buddhist propagation to be hosts of tourist attractions .Temples have become tourist destinations to those people who have different believes, practices and travel proposes .In this respect, monks and laypersons need to have knowledge in tourism studies .Importantly, the ability to accomplish the knowledge will construct the integrated understanding of tourism management in the temple context .

Keywords : Temple, monk, tourism studies, Tourism course syllabus, tourism development

บทนำ

ปัจจุบันรูปแบบการท่องเที่ยวมีการขยายจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีวัดและวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบสำคัญ¹ ไปสู่การให้ความสำคัญกับวัดและพุทธ ศาสนาที่มากขึ้น มากกว่าการเป็นศูนย์รวมและเป็นผู้ประสานเรื่องราวที่สะท้อนความเชื่อ ศรัทธา และสร้างวิถีปฏิบัติจารีต ประเพณีของคนในชุมชน การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้เรียกว่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงศาสนานี้ยังรวมไปถึง การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง ซึ่งการเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของวัดได้รับการสนับสนุนจาก กระทรวงวัฒนธรรม ที่ต้องการนำทุนมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในประเทศและความเป็นไทยมาใช้เพื่อสร้างคุณค่าทาง สังคมและสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีรูปแบบการส่งเสริมที่มีเป้าหมายชัดเจนในการปลูก จิตสำนึกและเผยแพร่ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ กระตุ้นให้คนในชุมชนรัก ผูกพันบ้านเกิด และภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น มีศรัทธายึดมั่นในศาสนาเพื่อให้เป็นแหล่งสร้างรายได้ วัดจึงถูกหยิบยกขึ้นมาในฐานะที่เป็นทุนทางสังคมที่มีศักยภาพ โดยวางสถานะของวัดให้เป็นจุดหมายปลายทางหลักในการเดินทางท่องเที่ยว²

วัดในมิติด้านการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นการกระตุ้นให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับการท่องเที่ยวมีความชัดเจนมากขึ้น เพราะ พุทธศาสนามีบทบาทอันสำคัญยิ่งต่อสังคมไทย เป็นรากฐานกระบวนการคิด วิถีปฏิบัติของคนส่วนใหญ่ในประเทศ โดยมี วัดเป็นศูนย์กลางเป็นศูนย์รวมความเชื่อและศรัทธาของชุมชน ผ่านทางพระสงฆ์ที่มีบทบาทและทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตใจ และเป็นศูนย์รวมในการร่วมมือ รวมความคิดของคนในชุมชนในการประกอบพิธีกรรม เพื่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีอัน หลากหลายในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งแต่เดิมประเพณีต่าง ๆ เป็นเพียงกิจกรรมของคนภายในชุมชนหรือชุมชนใกล้เคียง แต่เมื่อความสนใจในต่าง วัฒนธรรมทำให้เกิดการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวและเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมเอกลักษณ์ทาง วัฒนธรรม³ ทำให้วัฒนธรรมของชุมชนที่มีความโดดเด่น มีชื่อเสียง มีเอกลักษณ์เฉพาะตน ได้รับความสนใจมากขึ้น

¹ ชนัญ วงษ์วิภาค, “การท่องเที่ยววัฒนธรรม”, เอกสารประกอบการสอนวิชาการจัดการท่องเที่ยววัฒนธรรม คณะวิทยาการจัดการและคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2552).

² สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม, แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว เส้นทางแสวงบุญใน มิติทางศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2557).

³ ส่องบุญ ปักปิ่นเพชร, “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชนเผ่าเย้า (อิวเมี่ยน): กรณีศึกษาบ้านห้วย ชมภู อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย”, การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการท่องเที่ยว, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรังสิต, 2551).

วัดและชุมชนได้ถูกพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ เนื่องจากวัดเป็นแหล่งข้อมูลทาง ประวัติศาสตร์ของชุมชนที่มีความสำคัญและคุณค่า รวมถึงมีสิ่งก่อสร้างที่มีความสำคัญทั้งทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศาสนา และเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อีกทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมของสิ่งก่อสร้างภายในวัดยัง สะท้อนถึงความเชื่อ ศรัทธา ที่มีรากเหง้ามาจากพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อพื้นถิ่นนั้น ๆ เช่นการวางผังวัดที่มีผลมาจากความเชื่อในเรื่องจักรวาลวิทยา รวมไปถึงเรื่องเล่า ตำนาน ที่ผูกติดกับความเชื่อของคนและวัด จึงเป็นจุดดึงดูดให้คนเข้ามาท่องเที่ยวยังศาสนสถาน อย่างไรก็ตามถึงแม้วัดบางแห่งจะเป็นวัดที่สร้างขึ้นใหม่หรือไม่มีความเกี่ยวข้องในฐานะ เป็นพื้นที่ตัวแทนในด้านการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นมากนัก แต่การนำแนวคิดการสร้างความเชื่อ ศรัทธา ที่ ผสมผสานกับความเชื่อจากศาสนาอื่น เช่นการนำเทพเจ้าฮินดูเข้ามาสร้างเป็นที่สัก การบูชาภายในวัด ดังจะเห็นได้จาก องค์พระพิฆเนศวร์ที่สามารถพบเห็นได้แทบจะทุกวัด เป็นการสร้างจุดขายภายใต้ “ศรัทธา” ร่วมกัน หรือการสร้าง “เรื่องเล่า” ความสำเร็จที่เป็นผลจากการศรัทธา บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่วัดนั้น ๆ เป็นการผลิตซ้ำแนวคิดการสร้าง ความเชื่อ ศรัทธาที่กลายมาเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันที่ได้ผลเป็นอย่างดี ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าวัดมีความเกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวในหลายรูปแบบ ซึ่งในบทความนี้แบ่งความสัมพันธ์ของวัดในมิติการท่องเที่ยวออกเป็น 3 รูปแบบคือ การท่องเที่ยวกับ ประเพณีและวันสำคัญทางพุทธศาสนา การท่องเที่ยวกับ พิธีกรรมและความเชื่อ และการท่องเที่ยวกับ สถาปัตยกรรมและความสัมพันธ์กับชุมชน

1. การท่องเที่ยวกับประเพณีและวันสำคัญทางพุทธศาสนา

การเดินทางท่องเที่ยวที่มีวัดเป็นพื้นที่เป้าหมาย เกี่ยวข้องกับความศรัทธาและความเชื่อผ่าน ประเพณีและวัน สำคัญทางพุทธศาสนา สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 วัตถุประสงค์หลัก ๆ คือ *วัตถุประสงค์ที่หนึ่ง* การเดินทางไปวัดเพื่อการ ไหว้พระทำบุญในวันสำคัญเพื่อสร้างสมบารมีซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งที่ได้รับ ความนิยมอย่างมาก เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ พุทธศาสนา โดยตรงจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในวัน สำคัญทางศาสนา เช่นวันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น *วัตถุประสงค์ที่สอง* เป็นการเดินทางมาวัด เพื่อร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพุทธศาสนา แต่เป็นในลักษณะของ กิจกรรมสืบทอด พระพุทธศาสนา ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เช่นงานกฐิน งานผ้าป่า งานบวชนาค เป็นต้น *วัตถุประสงค์ที่สาม* เป็นการเดินทางมาเยือนวัดในวันสำคัญทั้งทางศาสนาและประเพณี ถึงแม้การ ไหว้พระทำบุญ จะเป็นกิจกรรมที่ผู้มาเยือนได้ร่วมทำ แต่การมาเยือนมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อความบันเทิง เป็นการพักผ่อนสันทนาการที่จัด ขึ้นในพื้นที่บริเวณวัด ได้แก่ งานวัดประจำปีต่าง ๆ งานลอยกระทง เป็นต้น *วัตถุประสงค์ที่สี่* เป็นการจัดกิจกรรมเสริมขึ้นมา ในลักษณะของกิจกรรมการปฏิบัติธรรม เป็นกิจกรรมที่ กำลังเป็นที่นิยมซึ่งจะจัดในรูปแบบโปรแกรมการปฏิบัติธรรมใน ช่วงเวลาต่าง ๆ เช่น ช่วงวันแม่แห่งชาติ ซึ่ง ปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีส่วนผลักดันให้ประเพณีปฏิบัติในชุมชน พัฒนาไปสู่กิจกรรม เพื่อการท่องเที่ยวอย่าง ชัดเจน

2. การท่องเที่ยวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อ

พระพุทธศาสนา มีบทบาทอันสำคัญยิ่งต่อสังคมไทย เป็นรากฐานกระบวนการคิด วิถีปฏิบัติของคนส่วนใหญ่ในประเทศ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางเป็นศูนย์รวมความเชื่อและศรัทธาของชุมชน ผ่านทางพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำทาง จิตใจและเป็นศูนย์รวมในการร่วมมือ รวมความคิดของคนในชุมชนในการประกอบพิธีกรรม เพื่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณี อันหลากหลายในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งนอกเหนือจากประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับวันสำคัญทางพุทธศาสนาแล้วนั้น วัดในหลายพื้นที่ยังเป็นที่รวบรวมคติความเชื่ออื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดรูปแบบประเพณีที่หลากหลาย เกี่ยวข้องกับความเชื่อดั้งเดิมในพื้นที่ เช่นความเชื่อในเรื่องของการบูชาผีของชาวล้านนา ทำให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีไสยอินทิลเป็นหลักเมือง และเกิดประเพณีการบูชาไสยอินทิลที่วัดเจดีย์หลวง ซึ่งประเพณีนี้ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว⁴ กรณีนี้การท่องเที่ยวเกิดจากความเชื่อ นอกเหนือจากพุทธศาสนา ซึ่งแต่เดิมประเพณีประเภทนี้ เป็นเพียงกิจกรรมของคนภายในชุมชนหรือชุมชนใกล้เคียง แต่เมื่อความสนใจในต่างวัฒนธรรมทำให้เกิดการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวและเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากตน⁵

การประชาสัมพันธ์งานกิจกรรมเหล่านี้ ทำให้มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่เดินทางไปวัดเพื่อร่วมกิจกรรมอื่น ที่ นอกเหนือจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรง อาจเป็นการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นที่พึ่งทาง ภายทางใจเช่นการไปสักการะและบนบานหลวงพ่อบ้านใจดีที่วัดดอยคำ จังหวัดเชียงใหม่ กิจกรรมประเภทนี้จะรวมถึงการปลูกเสก เครื่องรางของขลัง เช่นการจัดสร้างเจดีย์ธรรมารามเทพที่ช่วงสมัยหนึ่งเป็นที่นิยม อย่างมากตามวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ และการบูชาราหูที่จัดขึ้นในบางวัด ทำให้วัฒนธรรมของชุมชนที่มีความเชื่อเฉพาะถิ่น และที่มีความโดดเด่น มีชื่อเสียง มีเอกลักษณ์เฉพาะตน ได้รับความสนใจจากผู้คนต่างถิ่นเพิ่มมากขึ้น

3. การท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมและความสัมพันธ์กับชุมชน

การท่องเที่ยวเชิงศาสนายังรวมถึงการที่วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สะท้อนอารยธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น เป็น สถานที่ศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และในบางที่จะมีพิพิธภัณฑ์ที่เก็บเรื่องราววิถีชีวิตของคนในพื้นที่นั้น ๆ ที่แสดงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชน และการตั้งถิ่นฐานของชุมชน⁶ ดังนั้น การที่วัดเป็น ศาสนสถานที่สำคัญกับสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ทำให้บางวัดมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มี

⁴ ขวลิต สัยเจริญ, “อิทธิพลด้านคติความเชื่อเรื่องผีที่มีผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนาในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, *รายงานวิจัย*, (เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545).

⁵ ส่องบุญ ปักปันเพชร, “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชนเผ่าเย้า (อิวเมี่ยน): กรณีศึกษาบ้านห้วยชมพู อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย”, *การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการท่องเที่ยว, อ่างแล้ว*.

⁶ ภัสรภ ฤทธิเต็ม, *รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด*, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556, <http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent.php>.

โบราณสถานที่มีความสำคัญที่เป็นแหล่งรวมของศิลปหัตถกรรม จิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมที่สะท้อนวัฒนธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นถิ่น ซึ่งศาสนสถานและศาสนวัตถุเหล่านี้นอกจากสะท้อนหลักคำสอนในพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นพุทธศิลปะที่มีคุณค่าทางศิลปะและความงามทำให้บทบาทของวัดเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการของสังคม วัดมีบทบาทที่เพิ่มมากขึ้นคือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจสามารถดึงดูดผู้ที่สนใจทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้มาเยือนเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นการท่องเที่ยวชมศิลปะ ประวัติศาสตร์ และความงามของสถาปัตยกรรม เช่นวัดพระธาตุช่อแฮ วัดพระธาตุแช่แห้ง และวัดพระพุทธชินราช จากการที่วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เกิดการกระตุ้นให้การท่องเที่ยวกระจายออกจากวัดไปสู่พื้นที่อื่นในชุมชน เกิดการเรียนรู้ของผู้มาเยือนเกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิถีชีวิตที่ดึงดูดของชุมชนในอดีตที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เป็นการเดินทางมาเยี่ยมชมพูนทางวัฒนธรรมของชุมชนที่วัดเป็นศูนย์กลาง และรากฐานสำคัญ

การท่องเที่ยวกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของวัด

การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและเชิงศาสนานำไปสู่รูปแบบของการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ใน พื้นที่ของวัดและในชุมชน ทำให้มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเดินทางไปยังวัดและชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยเฉพาะวัดที่มีชื่อเสียงที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ศรัทธา หรือมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญภายในวัด การที่วัดทั้งหลาย ทั้งวัดในเมืองและวัดใน พื้นที่ห่างไกลกลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ทำให้มีการเพิ่มจำนวนขึ้นมากของนักท่องเที่ยวในพื้นที่ของวัดและ บริเวณโดยรอบ ซึ่งลักษณะเช่นนี้หากวัดไม่สามารถบริหารจัดการกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น ผลของการพัฒนา จะนำไปสู่การเจริญเติบโตของวัดเพื่อการท่องเที่ยวอย่างไร้ขอบเขต และอาจทำให้เกิดผลกระทบทางด้านลบขึ้นได้

ปัญหาของการเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัญหาสำคัญ ปัญหานี้เกิดจากใช้วัดเป็นจุดขาย หรือ เป็นแหล่งอำนวยความสะดวกแก่การประกอบพิธีกรรม ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและ ชาวต่างชาติให้เข้ามาเยือน ทำให้เกิดกิจกรรมเพื่อการบริการที่รองรับนักท่องเที่ยวในพื้นที่ของวัด หรือบริเวณใกล้เคียง เช่นที่จอดรถ ร้านอาหาร รัยขายของฝากของที่ระลึก ร้านขายดอกไม้ธูปเทียนบูชา เป็นต้น การที่วัดมีจำนวนผู้เข้าร่วม งานทั้งผู้ค้า และนักท่องเที่ยวที่มากเกินไป ความสามารถที่วัดจะรองรับได้โดยไม่คำนึงถึงความพร้อมและขีดความสามารถ ในการรองรับนักท่องเที่ยวทั้งทางกายภาพและทางสังคมของวัด ในการจัดงานแต่ละครั้ง นำไปสู่ปัญหาการขาดสาธารณูปโภคที่ดี (infrastructure and facilities) และเพียงพอแก่ความต้องการ

ปัญหาการพัฒนาวัดในรูปแบบของการสร้างถาวรวัตถุ อนุสาวรีย์ และอาคารสถานที่เพื่อตอบสนองความเชื่อและ ความต้องการของผู้มาเยือน จนทำให้วัดขาดเอกลักษณ์และความเป็นอัตลักษณ์ร่วมภายในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งประเด็นนี้ นำไปสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิทัศน์ ที่ขาดการส่งเสริมคุณค่าและความสวยงามของวัด รวมทั้งปัญหาที่เกิดจากการ ดำเนินกิจกรรมบางประเภทที่ไม่เหมาะสม การขาดการสื่อความหมายที่ถูกต้องในรูปแบบต่าง ๆ ถึงวัตถุประสงค์ของวัด หรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวัด ทำให้ผู้ที่มาเยี่ยมชมวัด หรือนักท่องเที่ยวเชิงศาสนา มีความคลาดเคลื่อนต่อการเชื่อมโยงการ รับรู้เรื่องราวของสถานที่นั้น ๆ

นอกจากนี้ หลาย ๆ กิจกรรมเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวได้เข้าพักค้างแรมภายในวัด การขาดความเข้าใจในระบบของงานบริการและการจัดการที่พักอาศัยทำให้เกิดปัญหาต่อมาคือการขาดความพร้อมในการรับมือกับการเดินทางมาไกลของผู้มาเยือน ทั้งในเรื่องการเดินทาง การจัดการที่พักอาศัย อาหารและร้านขายของที่ระลึก รวมทั้งการขาดความรู้ในเรื่องของพฤติกรรมของคนต่างถิ่น ข้ามวัฒนธรรม และความเข้าใจในพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ความต้องการ ความคาดหวังต่าง ๆ เป็นต้น ปัญหาต่าง ๆ ล้วนเกิดจากการบริหารจัดการภายในวัด ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดจากการขาด ความรู้ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวของทั้งระดับบริหารและระดับปฏิบัติการ ทำให้เกิดปัญหาระดับนโยบายอันนำไปสู่ การดำเนินการแบบไร้ทิศทางที่แน่นอน

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะคณะสงฆ์ต้องมีความเข้าใจในเรื่องของการท่องเที่ยวเพื่อเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจในการบริหาร และการจัดการวัดและศาสนสถานเพื่อการท่องเที่ยว และเพื่อรองรับ นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ และผู้มาเยือนเป็นจำนวนมาก ในหัวข้อต่อไปจะกล่าวถึงความสำคัญและความรู้ ในด้านการเที่ยวที่สำคัญที่จะช่วยให้คณะสงฆ์และผู้ดูแลวัดสามารถบริหารจัดการวัดเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัดกับความรู้ทางการท่องเที่ยว

การดำเนินการเพื่อตอบสนองความสำคัญของวัดที่มีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น ในบริบทของการเป็นพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวในรูปแบบของกิจกรรมที่หลากหลาย พระสงฆ์ที่ประจำอยู่ในวัดโดยเฉพาะวัดที่เป็นจุดหมายปลายทางหลักของ นักท่องเที่ยวจึงมีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงศาสนาของประเทศไทย ความรู้และ ความเข้าใจในเรื่องการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของพระสงฆ์มีความสำคัญมาก ที่จะสามารถรักษาพื้นที่ภายใต้การดูแล ให้มีสถานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและเชิงศาสนาที่สำคัญและยั่งยืนต่อไปของประเทศไทย ความรู้ทางการท่องเที่ยวที่สำคัญสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. กลุ่มความรู้ในวิชาการวางแผน การจัดการ และการพัฒนาการท่องเที่ยว

หลักความรู้ในเรื่องของการพัฒนาการท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์จะให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญ แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวข้อง และกระบวนการของการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว โดยจะให้ความรู้ครอบคลุมถึงการกำหนดนโยบายและโครงสร้างของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่จุดหมายปลายทางองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน การส่งเสริมและการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจะมีประสิทธิภาพมากขึ้นนั้น ต้องมีความรู้เกี่ยวกับความเชื่อมโยงความเข้าใจในภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมไทย ประวัติศาสตร์ ศิลปะและโบราณคดี ประติมากรรม จิตรกรรม และประณีตศิลป์ รวมทั้งสถาปัตยกรรม เพื่อพัฒนาไปสู่โครงการการเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่จุดหมายปลายทางอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้วัดมีบทบาทและความสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยว การสร้างจิตสำนึก และการสร้างเครือข่าย กับชุมชนเพื่อกระบวนการวางแผนการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน ต้องเน้นความรู้ด้านการท่องเที่ยวแบบบูรณาการที่สามารถ

ช่วยให้พระและบุคลากรทางศาสนา มีกระบวนการคิดแบบเป็นระบบ ที่นำไปสู่กระบวนการรับมือกับการท่องเที่ยวในที่เป็นกระแสในรูปแบบใหม่ ๆ

ดังนั้นการท่องเที่ยวกับการพัฒนาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว จะสามารถนำไปสู่การประเมินและการจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยวและการจัดการและวางแผนการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งความรู้ในส่วนนี้จะช่วยให้วัดสามารถจัดการพื้นที่ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในการส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวในมิติของศาสนา ความเชื่อและประเพณี ที่เน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เดิม และทุนทางสังคมที่มีอยู่ในวัดและชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีความคุ้มค่า ได้แก่ การใช้ศาสนสถาน ภูมิปัญญาไทย มรดกทางวัฒนธรรม และพัฒนาทรัพยากรที่มีศักยภาพเหล่านี้เพื่อการเชื่อมโยงระหว่างวัดกับชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวและเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนา ทางประวัติศาสตร์ อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

2. การจัดการการเป็นเจ้าบ้านที่ดี

การจัดการการเป็นเจ้าบ้านที่ดีเริ่มจากกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างความเข้าใจในโครงสร้างของการวางแผนการเดินทางเป็นหมู่คณะ เพื่อคณะสงฆ์จะได้เข้าใจรูปแบบของการจัดการเดินทาง อุปกรณ์และยานพาหนะที่ใช้ในการเดินทางของนักท่องเที่ยว เพื่อที่ทางวัดจะสามารถจัดการความสะดวกและช่วยให้การติดต่อประสานงานมีความราบรื่น และสามารถดำเนินการจัดการพื้นที่เพื่อรองรับรูปแบบการเดินทางของผู้มาเยือน ความรู้ในส่วนของการดำเนินการและจัดการห้องพัก จะช่วยในการบริหารงานและวิธีการจัดการในที่พักรวมอย่างเป็นระบบ มีการวางโครงสร้างการทำงานและหน้าที่ความรับผิดชอบภายในโครงสร้างการบริหารงานบุคคล การวางนโยบาย การตัดสินใจ เพื่อนำไปสู่หลักการจัดการกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานและวิธีดำเนินการแก้ไข รวมทั้งการดำเนินงานและการจัดการงานแม่บ้านทำความสะอาด เพื่อการจัดการดูแลอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในห้องพักให้ได้มาตรฐาน เป็นที่ยอมรับในระดับสากล

เนื่องจากการเดินทางเป็นหมู่คณะในการไปเยี่ยมชมวัด ทั้งที่ไม่ต้องพักรวมและที่ต้องพักรวม ผู้ที่พักรวม มีทั้งที่ต้องการที่พักอาศัยขณะเดินทางท่องเที่ยว หรือการมาพักที่วัดเป็นหมู่คณะในลักษณะของการเดินทางมาร่วมโครงการกิจกรรมปฏิบัติธรรม ทำให้วัดเป็นสถานที่ที่ต้องรองรับผู้มาเยี่ยมชมเป็นหมู่คณะ ดังนั้นหลักความรู้เกี่ยวกับการบริการและการเป็นเจ้าบ้านที่ดีมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เป็นชุดความรู้ที่จะช่วยในการวางแผน การจัดการ และการพัฒนาทรัพยากรบุคคล เพื่อเข้าใจในแนวคิดและความสำคัญของการจัดการทรัพยากรบุคคลเพื่อการท่องเที่ยว มีความเข้าใจการออกแบบลักษณะงานที่เกี่ยวข้อง มีการวางแผนกำลังคน การสรรหา คัดเลือก และพัฒนาบุคลากร รวมทั้งการประเมินผลการปฏิบัติงานเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่สร้างความสุขให้กับผู้มาเยือน

3. ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานและจัดการงานกิจกรรม

การจัดงานเทศกาลประจำปีและประเพณีต่าง ๆ เป็นกิจกรรมที่มีขนาดใหญ่และเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย คณะสงฆ์ และบุคลากรทางศาสนาควรจะได้เรียนรู้ ในเรื่องแนวคิดและหลักการพื้นฐานในการจัดงานกิจกรรมว่ามีองค์ประกอบอะไรบ้าง เข้าใจการออกแบบงานกิจกรรมที่เริ่มจากการคัดสรรวัฒนธรรมที่

เป็นเอกลักษณ์ มีกระบวนการออกแบบงานที่สามารถสื่อความหมายของอัตลักษณ์ที่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของการจัดงาน มีความเข้าใจขั้นตอนในการจัดงานที่จะสามารถทำให้งานกิจกรรมสื่อความหมายที่ถูกต้อง

นอกจากตัวงานกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนต่าง ๆ แล้วงานกิจกรรมยังเกี่ยวข้องกับบริบทอื่น เช่น มหรสพภายในงาน และกิจกรรมการออกร้านค้าต่าง ๆ ดังนั้นความต้องการความรู้ในการจัดรูปแบบของงานกิจกรรม ในส่วนของการวางผังงาน เพื่อการวางผังงานแสดงแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด แผนที่แสดงเส้นทางการจัดกิจกรรมที่จัดตั้งขึ้นภายในวัด เพื่อแสดงจุดที่น่าสนใจที่ผู้มาเที่ยวชมงานได้รับรู้ รวมถึงการวางผังร้านค้าและผู้ประกอบธุรกิจประเภทต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบของพื้นที่ ทำให้ไม่เกิดการรบกวนกันระหว่างการขายสินค้า และการขายอาหาร และเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าใจและสามารถจัดการการเดินทางเยี่ยมชมภายในวัดตามรูปแบบที่วัดนำเสนอ รวมถึงการคำนึงถึงการจัดการสุขลักษณะชั่วคราว และสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน เช่น ถังขยะ ห้องน้ำ รวมทั้งการวางแผนรองรับเพื่อเหตุฉุกเฉินเพื่อความปลอดภัยในการรองรับคนมาเที่ยวจำนวนมากอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

องค์ความรู้ทางการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่จะส่งเสริมพระหรือคณะสงฆ์รวมทั้งบุคลากรทางศาสนาภายในวัดให้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ มีความเข้าใจภาพรวมของการท่องเที่ยวที่เป็นองค์รวมที่ครบถ้วน เพื่อให้การบริหารจัดการวัด ในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวและจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความรู้ทางการท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งที่สามารถช่วยพัฒนาการศึกษา อันประกอบไปด้วย การจัดการรูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของกิจกรรม มีความเข้าใจในสภาพทางกายภาพและทางสังคมของพื้นที่ เพื่อความเป็นระเบียบ สะดวกสบาย และปลอดภัยกับผู้มาเยือน มีการประสมพันธงานกิจกรรมในรูปแบบที่การสื่อความหมายมีความถูกต้อง ตรงตามวัตถุประสงค์ของการจัดงาน มีการจัดงานที่กระตุ้นให้ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ที่เป็นธรรม เป็นการพัฒนางานศาสนา และศาสนสถานเพื่อตอบสนองการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

อย่างไรก็ตามไม่ว่าวัดจะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบไหน เราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าวัดในฐานะ “พื้นที่รองรับการท่องเที่ยว” จะต้องเผชิญกับภาวะที่มีผู้คนจากทั่วทุกทิศจากทุกพื้นฐานความเชื่อที่หลากหลาย และมีวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน แต่มีการใช้พื้นที่ของวัดร่วมกัน จึงมีความจำเป็นที่พระสงฆ์หรือผู้ที่ดูแลวัด ต้องมีความพร้อมในการรับมือกับสิ่งต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ดังนั้นองค์ความรู้ทางการท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่คณะสงฆ์ และผู้ดูแลวัดควรมี ทั้งนี้ความรู้และการบูรณาการด้านการท่องเที่ยวกับศาสนสถาน มิได้แค่เน้นการมุ่งหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือแค่การยกระดับโครงสร้างพื้นฐานภายในวัดเท่านั้น แต่ยังเป็นการพัฒนาศาสนสถานและศาสนบุคคล ที่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนที่แท้จริงและสามารถจัดการกับปัญหาด้านการท่องเที่ยวในศาสนสถานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการวางแผนการพัฒนาวัดที่ดี จะสามารถบูรณาการวัดเป็นส่วนหนึ่งของ

เศรษฐกิจชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม รวมถึงการสร้างอาชีพ รายได้ของคนในชุมชนโดยรอบ ซึ่งกล่าวได้ว่า องค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวจะนำไปสู่การพัฒนาในลักษณะที่เป็นการบริหารจัดการในฐานะที่เป็น แหล่งท่องเที่ยวและจุดหมายปลายทางได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

- กรวรรณ สังขกร. **แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการท่องเที่ยวชุมชน สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**. เชียงใหม่: ม.ป.พ., 2552.
- ชนัญ วงษ์วิภาค. “การท่องเที่ยววัฒนธรรม”, **เอกสารประกอบการสอนวิชาการจัดการท่องเที่ยววัฒนธรรม คณะวิทยาการจัดการและคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2552.
- ชวลิต สัยเจริญ. “อิทธิพลด้านคตินิยมเชื่อเรื่องผีที่มีผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนาในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, **รายงานวิจัย**. เชียงใหม่. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. **การพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เพรสแอนด์ดีไซด์จำกัด, 2549.
- ภัสรชล ฤทธิ์เต็ม. **รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556, <http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent>
- วนชพร จันทรักษา. “ปัจจัยและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา กรณีศึกษาเขตเทศบาลนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช”, **วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิตสาขาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว: มหาวิทยาลัยนเรศวร**, 2552.
- ส่องบุญ ปักปิ่นเพชร. “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชนเผ่าเย้า (อัวเมี่ยน): กรณีศึกษาบ้านห้วยชมภู อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย”, **การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการท่องเที่ยว**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรังสิต, 2551.
- สุดาทิพย์ นนทโชค. “พฤติกรรมนักท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตจังหวัดสิงห์บุรีของนักท่องเที่ยวสูงอายุ”, **ประชุมวิชาการ SWUMBA Research Conference**. 17 กรกฎาคม 2555 ณ โรงแรมจัสมิน เอ็กเซกคิวทีฟสวีท กรุงเทพมหานคร, 2555.
- สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม. **แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว เส้นทางแสวงบุญ ในมิติทางศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2557.

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน Process of Conscience Development to Develop Cultural Tourism for Temples and Communities

ดร.ฤทธิชัย แกมนาค
นางสุภัชชา พันเลิศพาณิชย์
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนและศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยในเชิงปฏิบัติการทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณที่เชื่อมโยงชุดความรู้ บุคลากร และกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า

ชุมชนต้องมีการให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทุกขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้สรุปว่า องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมเป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน ท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการคิดวางแผนปฏิบัติ ตามแผนได้รับผลประโยชน์ติดตาม ตรวจสอบตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยและในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วม ในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพท้องถิ่น ในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้าจนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่นและอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

คำสำคัญ : กระบวนการสร้างจิตสำนึก, การพัฒนา, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Abstract

This study purposes to study the collaboration between communities and tourists for the development of temples and communities, and to study the conscience development to develop cultural tourism for temples and communities by using practical research processes both in quality and quantity that connect set of knowledge, people, and process of conscience development to develop cultural tourism. The research result is found as follows.

There must be the collaboration of local community in the development plan of sustainable tourism in all steps by which this must be in accordance with the policy of The Tourism Authority of Thailand. The conclusion is that the collaborative factor is about tourism that considers the collaboration of the community and people. The local area, that has

participated in the plan and has followed the plan, gains benefit by following, inspecting, and maintaining the natural resource. Moreover, the feedback is received for maintenance and management of the tourism and at the end, the local community has participated in the control of high quality tourism development in the area starting from the grass root level to the local administrative level and it may include the collaboration of concerned people which this is therefore the collaboration of the community.

Keywords: The Process of the Consciousness, Development, Cultural Tourism

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม¹ โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย รัฐบาลให้ความสำคัญแก่การท่องเที่ยวอย่างมาก จึงส่งเสริมการท่องเที่ยวทุกรูปแบบ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวในประเทศไทย ซึ่งในปัจจุบันรัฐบาลได้เห็นความสำคัญของนักท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อกระจายรายได้ให้แก่ชุมชน ตลอดจนเพิ่มจำนวนแหล่งท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยว

ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวมากมาย ซึ่งเป็นที่นิยมของทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ไม่น้อยกว่า 2,600 แห่ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ มีระบบนิเวศที่หลากหลาย แหล่งท่องเที่ยวศิลปกรรมที่มีความงดงามและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมที่มีการปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนานและแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกนำมาใช้เป็นทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว ทำให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวกลายเป็นภาคเศรษฐกิจสำคัญที่ทำรายได้ให้กับประเทศไทยในลำดับต้นๆ ไตรมาสที่ 1 ปี พ.ศ. 2560 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทยจำนวน 9,075,942 คน ขยายตัวร้อยละ 0.41

จากช่วงเวลาเดียวกันของปีที่ผ่านมา โดยนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนมากที่สุด 10 อันดับแรก ได้แก่ จีน มาเลเซีย รัสเซีย เกาหลีลาว ญี่ปุ่น อินเดีย สหรัฐอเมริกา เยอรมนี และสหราชอาณาจักรตามลำดับ²

อย่างไรก็ตาม การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไม่เพียงจะก่อให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจแล้ว ยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เช่น ปัญหาการทำลายทัศนียภาพ ปัญหามลภาวะ สภาพทางสังคม เช่น ปัญหาค่าครองชีพ รวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวให้เสื่อมโทรมลง เนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติและทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ภายในประเทศเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ขณะที่ทรัพยากรเหล่านี้มีอยู่อย่างจำกัดไม่เพียงพอที่จะรองรับความ

¹ วรรณภา วงษ์วานิช, ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), หน้า 19.

² สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยวฉบับที่ 7, (มกราคม – มีนาคม 2560), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด, 2560), หน้า 18.

เจริญเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ ทำให้การจัดการแหล่งท่องเที่ยวมักประสบปัญหาที่สวนทางกัน ระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสังคมกับการพัฒนาอยู่เสมอ

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา จึงได้เกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึก ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนขึ้น โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่ง ธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นนั้น ๆ และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนในท้องถิ่น

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา การเดินทางของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ครั้งเมื่อทหารอเมริกันเข้ามาตั้งฐานทัพในไทยเพื่อความบันเทิงและสนุกสนาน และสิ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยวเมืองไทยเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ คือเอกลักษณ์ วัฒนธรรมเพณี ของท้องถิ่นที่มีโบราณสถาน ที่ทรงคุณค่ามีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน จนทำให้ประเทศไทยมีรายได้จำนวนมหาศาลจากการที่นักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างชาติที่ไหลทะลักเข้ามาเที่ยวในไทยจนรายได้เป็นกอบเป็นกำในการบริหารประเทศ แต่นั้นมาประเทศไทยจึงพัฒนาการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนอย่างจริงจัง

จากเหตุผลดังกล่าวจึงเห็นถึงความสอดคล้องกันทั้งแนวทางการจัดการท่องเที่ยวในปีพ.ศ.2558 ที่เน้นเอกลักษณ์ความเป็นไทยและอารยธรรมล้านนามีประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับทางพุทธศาสนาмаยาวนาน โดยเห็นได้จากโบราณสถาน โบราณวัตถุสถานที่ล้วนเกี่ยวข้องกับวัดและบริบทของชุมชนที่ผูกพันกับวัฒนธรรมประเพณีที่มีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น จนเห็นได้ชัดทำให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่ไม่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ธรรมชาติและรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของไทย จนเป็นสาเหตุทำให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดความเสื่อมโทรม ภาพลักษณ์และการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่อสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาที่มีคุณค่าสำคัญต่อจิตใจคนไทยเช่น วัด ต่าง ๆ ที่อยู่ในล้านนาที่อยู่ชุมชนที่บรรพบุรุษเป็นผู้สร้าง ผู้รักษาและเทิดทูนให้ความเคารพยกย่องสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

การปลูกฝังจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น นักท่องเที่ยว ชาวบ้าน บริษัทท่องเที่ยว หน่วยงานที่รับผิดชอบรวมถึงผู้ประกอบการของสงฆ์ที่อยู่ในโบราณสถานนั้น ให้มีการดูแลรักษาคุณค่าโบราณสถาน จึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อช่วยกันรักษาสมบัติส่วนรวมและหวงแหนทรัพยากรอันมีคุณค่าทั้งทางสายตาและจิตใจ จิตสำนึกเป็นสิ่งที่ต้องสร้างสะสมตั้งแต่มนุษย์เกิดมา จากพื้นฐานทางจิตใจ ที่เป็นปัจจัยภายในรวมถึงปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น การอบรมเลี้ยงดูสั่งสอน ปลูกฝังตั้งแต่เด็กจากผู้ปกครอง การอบรมสั่งสอนจากครูในโรงเรียน การเปิดรับข้อมูลจากสื่อมวลชน การสร้างทัศนคติและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมที่อนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณี ดังนั้นการปลูกฝังจิตสำนึกควรฝึกกระทำตั้งแต่เด็กโดยผู้ปกครองต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้นำชุมชนต้องเป็นต้นแบบและแกนนำในการสร้างและปลูกฝังจิตสำนึก พระสงฆ์มีส่วนสำคัญในการสร้างกระบวนการรักษาและหวงแหน อนุรักษ์และรักษา รวมถึงถ่ายทอดประวัติความเป็นมาของวัดเพื่อให้

คนในชุมชนเกิดความรัก สามัคคีที่จะช่วยกันดูแล ไม่ให้นักท่องเที่ยวแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม โดยให้ข้อมูลที่ถูกต้องโดยต้องรู้จักประวัติวัด ศึกษาเป็นอย่างดี

จากความจำเป็นและความสำคัญดังกล่าว สมควรที่จะปลูกฝังจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยว รวมถึงคนในชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดที่อยู่ในโบราณสถานผ่านการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ที่มีทั้งลักษณะของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลโดยศึกษาว่า การสื่อสารแบบไหนที่นักท่องเที่ยวมีการเปิดรับมากกว่ากันเมื่อเปรียบเทียบระหว่างสื่อบุคคล สื่อประเภทใด จะมีผลต่อการรับรู้ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและการกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมในการท่องเที่ยวอย่างมีจิตสำนึกมากกว่ากัน นอกจากนี้ ยังสนใจศึกษาลักษณะของประชากรศาสตร์ มีความสัมพันธ์ต่อการมีจิตสำนึกในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาหรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชน
- 2) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาวิจัยในเชิงปฏิบัติการทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณที่เชื่อมโยงชุดความรู้ บุคลากร และกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน 4 ลักษณะ ได้แก่

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสาระสำคัญของการเรียนรู้ที่ปรากฏในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในล้านนารวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
2. การศึกษาภาคสนามจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับวัด คณะสงฆ์ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อทราบถึงแนวการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา
3. การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้วัดและองค์กร/หน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษาในทุกภูมิภาค ผู้ประกอบการและภาคเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว การเพิ่มพูนความรู้ การสร้างอัตลักษณ์ เส้นทางท่องเที่ยว การสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
4. การศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยว/หรือบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อทราบถึงแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการเสริมสร้างการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา ระบบความสัมพันธ์และผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว หน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ภาครัฐ และกลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องที่เป็นชาวไทย เป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง 2 ประเภท ได้แก่

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ วัดละ 2 รูป รวมกลุ่มตัวอย่างจำนวน 6 รูป และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว หน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ภาครัฐ วัดละ 2 คน รวมกลุ่มตัวอย่างจำนวน 6 คน รวมทั้งสิ้น 12 รูป/คน

2. การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องที่เป็นชาวไทย ในวัดทั้ง 6 วัด จำนวน 400 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

1. แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลลักษณะเชิงประชากรของนักท่องเที่ยว ความคิดเห็นในเรื่องการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ สำหรับคณะสงฆ์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว หน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ภาครัฐ โดยมีประเด็นที่สำคัญ ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ จิตสำนึกของกลุ่มเป้าหมายในการอนุรักษ์และปรับปรุงมรดกทางวัฒนธรรม เป็นต้น

3. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมมนาเชิงวิชาการเพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลกระทบ ความสัมพันธ์กับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจของชุมชน กระบวนการสื่อสารคุณค่าและแนวปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น รวมทั้งการค้นหารูปแบบและแนวทางการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนที่เหมาะสม

4. การใช้เทคนิคการถ่ายภาพ การจัดแผนภูมิ/แผนภาพ เพื่อศึกษาแนวการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวของวัดและชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด เพื่อศึกษาการสร้างความจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว และเพื่อศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นต้น

3. การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยในด้านกระบวนการการสร้างความจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

4. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสนทนาเชิงวิชาการเพื่อศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชน กระบวนการสร้างความจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว

5. การสังเกตและการใช้เทคนิคการถ่ายภาพเพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในล้านนา โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยง ความรู้ และกระบวนการเพื่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้มีการศึกษาในพื้นที่วัดทั้ง 6 วัด การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และได้แบบสอบถามกลับคืนมาแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์ รูปแบบและกระบวนการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสม กระบวนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าและการพัฒนาวัดและชุมชนเข้มแข็งในการพัฒนาการท่องเที่ยว กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ขององค์กรปกครองท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนและศึกษาการมีส่วนร่วมของวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เน้นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมจากนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 400 คน โดยมีขั้นตอนการศึกษวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลลักษณะเชิงประชากรของนักท่องเที่ยว โดยทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) สำหรับข้อมูลความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวความคิดเห็นในเรื่องการสร้างความจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหา คะแนนเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชน ผลการศึกษามีดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation) นักวิชาการหลายท่านที่ได้ให้ทัศนะที่สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในหลากหลายมุมมอง อาทิ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา³ได้ให้ทัศนะการมี

³ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. (เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542), หน้า 65.

ส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นว่า เป็นการให้โอกาสแก่สมาชิกของชุมชนท้องถิ่น อย่างเท่าเทียมกันในการรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนโดยถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะเจ้าหน้าที่หรือ นักวางแผนมีการเรียนรู้ร่วมกันและเข้าร่วมประชุมตัดสินใจในการวางแผนการ พัฒนาการท่องเที่ยวในขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ต้องฝึกฟังความคิดเห็นปัญหาความต้องการของชุมชนท้องถิ่นด้วย เพื่อให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เกิดความรัก ความหวงแหนและสร้างจิตสำนึกในการดูแลปกป้องรักษาทรัพยากร ท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน

ดังนั้นจึงต้องมีการให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทุกขั้นตอนซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย⁴ ได้สรุปว่า องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมเป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน ท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการคิดวางแผนปฏิบัติ ตามแผนได้รับผลประโยชน์ติดตาม ตรวจสอบตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยและในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วม ในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจาก ระดับรากหญ้าจนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่นและอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

อนึ่ง การมีส่วนร่วมของชุมชนต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ประชาชนจะต้องมีอิสระในทางความคิด มีความรู้ ความสามารถในการกระทำและมีความเต็มใจที่จะเข้าไปร่วม กิจกรรมนั้นๆ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีลักษณะการเข้าร่วมอย่าง ครบวงจรตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการกล่าวคือ เริ่มตั้งแต่การเกิดจิตสำนึก ในตนเองและถือเป็นภาระหน้าที่ของตนร่วมคิดร่วมกันวางแผน(Planning)ร่วมดำเนินการ (Implementation) ซึ่งการเข้าไป มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการดังกล่าวเป็นหลักการสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยว

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560 ให้บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ฯ ฟื้นฟูหรือส่งเสริม ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล และยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ ดังนั้นภาครัฐควรเร่งบทบาทในการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ฟื้นฟู จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติตลอดจนพัฒนามาตรฐานในการ ให้บริการตลอดจนบุคลากรให้บริการด้านการท่องเที่ยวในภาคชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการซึ่งเป็น ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพเพียงพอที่จะรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยว การส่งเสริมการมีส่วนร่วมแสดงบทบาทในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนโดยการสร้างเครือข่ายชุมชนและแบ่งปัน ความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชน โดยเฉพาะการติดตาม ตรวจสอบการดำเนินงานของภาค ส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จะเป็นแรงผลักดันให้ภาคการเมือง ภาครัฐ เอกชน ดำเนินการบริหารจัดการ ควบคุมดูแลและใช้ประโยชน์ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม โปร่งใส และตรวจสอบได้ โดยใช้กลไก กระบวนการ แผนชุมชน สร้างการบูรณาการและความเชื่อมโยงกับแผนท้องถิ่นและแผนระดับต่างๆโดย

⁴ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, แผนการปฏิบัติการการท่องเที่ยว เชิงนิเวศแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : อัสชา จำกัด, 2544), หน้า 3.

กระบวนการแผนชุมชนจะเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ให้ชุมชนรู้จักตนเอง รู้จักชุมชน ทูทางสังคม ตลอดจนทรัพยากรที่มีอยู่สามารถจัดการตนเองให้บรรลุเป้าหมายที่พึงปรารถนาได้ส่งผลให้ชุมชนครอบครัวและคนในครอบครัวสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมตลอดทั้งสร้างการมีส่วนร่วมของภาคีพัฒนาในพื้นที่ในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนและเชื่อมโยงให้เกิดบูรณาการกับแผนท้องถิ่นและแผนในระดับที่สูงกว่า อาทิ แผนจังหวัด กลุ่มจังหวัดและแผนพัฒนาภาค

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวขึ้น โดยสรุปการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การพัฒนาความสามารถหรือศักยภาพของประชาชนต่อการดูแลและการจัดการกับทรัพยากรที่มีให้ชุมชน ตลอดจนจนถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงพื้นที่ของตนด้วยได้แสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวเป็นการท่องเที่ยวที่พึงประสงค์ของชุมชน ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและประโยชน์จะกลับไปสู่ชุมชนโดยตรง

จากการประมวลแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ลักษณะการมีส่วนร่วมซึ่งนักวิชาการต่างๆ ได้กล่าวไว้ สามารถกำหนดมิติหรือองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาได้ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการเสนอความคิด การวางแผนและการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการและการปฏิบัติการการมีส่วนร่วมในรับและแบ่งปันผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ ร้าไพพรรณ แก้วสุริยะ และนรินทร์ แก้วมีศรี⁵ มากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่องกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนมากกว่าความสนุกเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียว เพื่อสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ กระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นกระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเป็นหลักประกันให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง และชุมชนท้องถิ่นยอมรับในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน ผลการศึกษาวิจัยมีดังนี้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา⁶กล่าวว่า แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็เหมือนแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีทั้งภาครัฐและเอกชนในการตระหนักถึงการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม จึงก่อให้เกิดกระแสเรียกร้องหลัก 3 ประการดังต่อไปนี้

1. กระแสความต้องการของชาวโลกให้เกิดจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเป็นกระแสความต้องการของประชาชนทั่วโลก ให้เกิดการสร้างจิตสำนึกในแง่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระดับท้องถิ่น จนถึงขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพไว้

⁵ ร้าไพพรรณ แก้วสุริยะ, บทบาทพันธกิจของชุมชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว, อนุสาร อสท. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542), หน้า 118.

⁶ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: เพรส แอนด์ ดีไซน์, 2548).

2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการที่มีมากขึ้นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการได้รับความรู้ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยว

ชูเกียรติ นพเกตุ⁷ ได้กล่าวถึงลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

1. ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีโดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด
2. มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือกระทบให้น้อยที่สุด
3. คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย
4. ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
5. ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น มีการตลาดของการบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
6. ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกลับมาเที่ยวซ้ำอีกโดยต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
7. คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับและความสะอาดของพื้นที่ โดยต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุก ๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวให้น่าอยู่เสมอ
8. คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว ต้องป้องกัน รักษาความปลอดภัยอย่างเข้มงวด เพื่อให้นักท่องเที่ยวอุ่นใจเวลาเดินทางท่องเที่ยว

สำหรับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน⁸ ให้ความหมายจิตสำนึกไว้ว่า เป็นภาวะทางจิตตื่นและรู้ตัวสามารถตอบสนองสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้งห้าคือ รูป รส กลิ่น เสียงและสัมผัสได้ด้วยกาย ซึ่งสอดคล้องกับสัญญา สัญญาวิวัฒน์⁹ ให้ความหมายจิตสำนึกไว้ว่า เป็นความรู้สึกที่อยู่ในส่วนลึกของบุคคล ติดตัว

⁷ อ่างแล้ว, ชูเกียรติ นพเกตุ, การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน,จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน, หน้า 10-11.

⁸ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2530), หน้า 232.

⁹ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, “จิตสำนึกเพื่อส่วนรวมเชิงพุทธ” ใน จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม, เอกสารประกอบการประชุมวิชาการประจำปีของเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเขตภาคกลางเพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย ระหว่างวันที่ 25 -26 สิงหาคม 2549, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2549), หน้า 41.

ติดใจอยู่ตลอดเวลา คงทนและไม่เปลี่ยนแปลงโดยง่าย เช่นจิตสำนึกของความเป็นพ่อแม่ จิตสำนึกของความเป็นครู จิตสำนึกของความเป็นคนไทย

ความหมายของจิตสำนึกดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่าจิตสำนึกเป็นภาวะทางจิตใจที่มีความตระหนักรู้ ในความคิด ความรู้สึกและการกระทำของตนเอง มีสติรู้ตัวว่าตนเองกำลังคิดอะไร รู้สึกอย่างไร สามารถตัดสินใจที่จะปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายของตนได้

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมี องค์ประกอบสำคัญที่ควรพิจารณาอยู่ 6 ประการ คือ การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวที่มีการคำนึงการตลาดท่องเที่ยว การท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หากปัจจัยข้างต้นได้รับผลกระทบกระเทือนจากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบใดก็ตาม โอกาสที่จะเกิดความเสื่อมโทรมหรือถูกทำลายจนด้อยคุณค่าไปก็มีอยู่สูง

1. การให้ความรู้ความเข้าใจให้แก่นักท่องเที่ยว พร้อมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการปกป้องรักษาธรรมชาติแวดล้อมระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งจำเป็น รวมถึงการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ให้กับราษฎรท้องถิ่น มัคคุเทศก์ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวนั้น ด้วยวิธีการสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์สำหรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่นิยมใช้กันโดยทั่วไปได้แก่ การจัดทำโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติ เช่น การจัดตั้งศูนย์สื่อความหมายธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว การจัดเอกสารสิ่งพิมพ์ที่จำเป็นต่อการศึกษาเรียนรู้ การจัดนิทรรศการ/แผ่นป้ายบรรยายตามจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ การจัดทำเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ รวมถึงการฝึกอบรมมััคคุเทศก์และเจ้าหน้าที่ให้สามารถชี้แนะและอธิบายเกี่ยวกับทางวัฒนธรรม ของสิ่งต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวพบเห็น

2. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ในลักษณะต่าง ๆ ทั้งสภาพภูมิทัศน์ตามธรรมชาติ ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่ยากลำบากต่อการเดินทางและทำหาย นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จึงต้องการการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติในแง่มุมต่างๆ ทั้งในระดับกว้างและระดับลึกซึ้ง ซึ่งเป็นเสมือนการเพิ่มพูนประสบการณ์และได้รับความพึงพอใจในการท่องเที่ยว

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นในระยะยาว และขณะเดียวกันการท่องเที่ยวมีผลต่อการคงอยู่ของธรรมชาติแวดล้อม ดังนั้นการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จะช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม และทำให้ชุมชนท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และลดการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติลง ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการหนึ่งในการส่งเสริมการอนุรักษ์ ซึ่งมีความสำคัญต่อสังคมส่วนรวมระดับประเทศ

บรรณานุกรม

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2558 – 2560. ข้อมูลออนไลน์ เข้าถึงได้จาก. http://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. แผนการปฏิบัติการการท่องเที่ยว เชียงนิเวศแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : อัลซาจำกัด. 2544.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2542.
- ภักดี รัตน์พล. การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. โครงการลงทุนเพื่อสังคมโดยสถาบันราชภัฏ เชียงราย. เชียงราย: สถาบันราชภัฏ. เอกสารอัดสำเนา. 2544.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพมหานคร :ไทยวัฒนาพานิช. 2530.
- รำไพพรรณ แก้วสุริยะ บทบาทพันธกิจของชุมชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว. อนุสาร อสท. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2542.
- วรรณ วรชวานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย -ธรรมศาสตร์. 2546
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. “จิตสำนึกเพื่อส่วนรวมเชิงพุทธ” ใน จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการประจำปีของเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเขตภาคกลางเพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย ระหว่างวันที่ 25 -26 สิงหาคม 2549. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 2549.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยวฉบับที่ 7, (มกราคม – มีนาคม 2560), กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด, 2560

การสร้างเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Create Networking for Management of Buddhist Tourist Attractions in the Northeast

ดร.พรเศรฐฐี วุฒิปัญญาอิสกุล
วิทยาเขตนครราชสีมา

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ เพื่อสร้างเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วิธีการดำเนินการวิจัยประกอบด้วยวิธีวิจัยคุณภาพและเชิงปริมาณ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จำนวน 400 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) กลุ่มนักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มที่มีความสนใจ และศรัทธาต่อสำนักปฏิบัติธรรมที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยว โดยสร้างเครือข่ายด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การปฏิบัติ 2) กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว เป็นผู้ประกอบการที่ให้ความสนใจในการประกอบธุรกิจท่องเที่ยวรูปแบบใหม่เน้นการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้และปฏิบัติกรรมฐาน 3) หน่วยงานภาครัฐ เป็นหน่วยงานที่เห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยพร้อมให้การสนับสนุนร่วมมือให้ข้อมูลข่าวสาร 4) กลุ่มพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านในชุมชนที่เห็นความสำคัญการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมให้การสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

คำสำคัญ : เครือข่าย, การจัดการ, แหล่งท่องเที่ยว

Abstract

Objectives of this research are Create networking for management of Buddhist Tourist Attractions in the Northeast. Research methodology included qualitative and quantitative. data about the tourist's opinion of Thai and foreigner of 400 tourists. The research results found that. presented the route of travel in new brand, the practicing dharma that follow the Creating the network for management of Buddhist Tourist Attractions in the Northeast including 1) the tourist group were also interested and believed in the dharma practice where is a Buddhist tourist attraction, could attract the tourists to travel by creating a network to exchange practical experiences, 2) the tourist business is the entrepreneur who interested in tourist business in new brand that emphasized learning from and mediation practicing, 3) the

government sector is the sector recognized the important, 4) the Buddhist monks in the temple and the public in the community recognized the important of the Buddhist tourist attraction

Keywords: Networking, Management, Attractions

บทนำ

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทยต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและได้เปรียบทางการแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีประเพณีและวัฒนธรรมคล้ายกับประเทศไทย โดยเฉพาะการเปิดเสรีทางธุรกิจท่องเที่ยวและบริการที่มีแนวโน้มแข่งขันสูงทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ แต่หากนำศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในประเทศอาเซียนมาเปรียบเทียบกับจะพบว่า ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมของประเทศไทยมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวกว่า 100 แห่ง มีรายได้ประมาณ 593,000 ล้านบาท ในปี 2553 ส่วนในปี 2554 มีรายได้ 734,000 ล้านบาท มีอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้นจากปี 2553 ถึงร้อยละ 23.92¹ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่สนใจท่องเที่ยวเรียนรู้ในหลักพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีชาวพุทธมีแนวโน้มสูงขึ้น ทั้งนี้เพราะเมืองไทยได้ชื่อว่าเป็นเมืองพุทธ มีวัดสวยงามและมีวัฒนธรรมชาวพุทธที่เป็นเอกลักษณ์ นักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติต่างชื่นชม

วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมและชาวพุทธมีประเพณีวัฒนธรรมที่น่าสนใจ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกันเป็นที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมทุกปี เช่น การชมวัดที่จังหวัดอุบลราชธานี ชมเทศกาลแห่เทียนเข้าพรรษา กลับมาปฏิบัติธรรมที่วัดป่าบ้านนาชาติ เข้าเมืองโคราชชมถ้ำหินย้อยกลางเมืองที่วัดป่าพิพัฒน์และสวนมนต์ข้ามปี เป็นต้น² จะเห็นได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหลายแห่งมีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว หากขาดการรวบรวมข้อมูลรูปแบบการท่องเที่ยวและกระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม³ นำมาสร้างเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมตามเส้นทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สร้างเงิน สร้างรายได้เข้าสู่ท้องถิ่น

จากความสำคัญดังกล่าว คณะผู้ศึกษาวิจัย จึงสนใจที่จะศึกษาการสร้างเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะทำให้ทราบรูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการสร้างเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมต่อไป

¹ ศูนย์สารสนเทศยุทธศาสตร์ภาครัฐ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, “Tourism Hub” โอกาสทองของไทย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556), หน้า 3.

² วรรณางษ์วานิช, แนวทางการกำหนดแผนการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับปัจจัยด้านวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), หน้า 23.

³ บุญเลิศจิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : เพรสแอนด์ดีไซน์.2548),

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยในเชิงปริมาณและคุณภาพโดยใช้วิธีวิทยาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีวิธีดำเนินการใน 6 รูปแบบคือ

1. การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ และการศึกษาข้อมูลภาคสนามของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้บริหาร พระสงฆ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว
3. การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง
4. การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ถึงการสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น
5. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมมนาเชิงวิชาการเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
6. การนำเสนอการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พื้นที่ศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. พื้นที่ศึกษา เนื่องจากเป็นการศึกษาวิจัยในลักษณะของการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ในรูปแบบของพื้นที่กรณีศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีเกณฑ์ดังนี้

1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาเป็นวัดที่อยู่ในความสนใจของนักท่องเที่ยวมีความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมพุทธที่ส่งเสริมการเรียนรู้และปฏิบัติธรรมตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยมีโครงการ/กิจกรรมที่แสดงถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ทางพุทธธรรมแก่นักท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรม

1.2 แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธธรรมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ มีความเชื่อมโยงกับเกจิอาจารย์มีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน

1.3 แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และกระบวนการสื่อสารคุณค่าทางพุทธธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้การส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน และมีการดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งคณะผู้วิจัยกำหนด แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธธรรม จำนวนวัด 20 วัด โดยจำแนกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

- 1) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความสวยงามของวัดพุทธศิลป์ จำนวน 3 วัด ได้แก่
 - 1.1) วัดพระธาตุพนม จ.นครพนม
 - 1.2) วัดพระธาตุนาดูน จ.มหาสารคาม
 - 1.3) วัดเขาพระอังคาร จ.บุรีรัมย์
- 2) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประเพณี วัฒนธรรมพุทธ โดยเน้นการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมพุทธ เกจิอาจารย์ จำนวน 3 วัด ได้แก่
 - 2.1) วัดอุดมคงคาคีรีเขต จ.ขอนแก่น
 - 2.2) วัดบ้านไร่จ.นครราชสีมา
 - 2.3) วัดช้างหมอบ จ.สุรินทร์
- 3) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ชุมชนและพระพุทธ- ศาสนา จำนวน 3 วัด ได้แก่
 - 3.1) วัดโพธิ์สมภรณ์ จ.อุดรธานี
 - 3.2) วัดป่าธรรมอุทยาน จ.ขอนแก่น
 - 3.3) วัดศาลาลอย จ.นครราชสีมา
- 4) กลุ่มวัดที่เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา จำนวน 11 วัด ได้แก่
 - 4.1) วัดป่าสุทธาวาส จ.สกลนคร
 - 4.2) วัดป่าโสมพนัส จ.สกลนคร
 - 4.3) วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม จ.สกลนคร
 - 4.4) วัดถ้ำกลองเพล จ.หนองบัวลำภู
 - 4.5) วัดป่าภูไม้ฮ่าว จ.มุกดาหาร
 - 4.6) วัดหนองป่าพงจ.อุบลราชธานี
 - 4.7) วัดคลองตารองจ.นครราชสีมา
 - 4.8) วัดผาเกิงจ.ชัยภูมิ
 - 4.9) วัดป่าสุขโตจ.ชัยภูมิ
 - 4.10) วัดบูรพาราม จ.สุรินทร์
 - 4.11) วัดเขาจันทร์งาม จ.นครราชสีมา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คณะผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา โดยเป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

ผู้บริหารแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธที่เป็นตัวแทนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ประกอบด้วย วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชน นักวิชาการ ผู้บริหารของการท่องเที่ยวภาครัฐและภาคเอกชน ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม สมาคมมัคคุเทศก์ประจำ

จังหวัด บริษัทท่องเที่ยวเอกชน นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวในจังหวัดทั้งภาครัฐและเอกชน โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง 2 ประเภท ได้แก่ 1. ประชากรที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก 2. ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ตัวแทนวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม การส่งเสริมการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่เป็นกรณีศึกษา โดยจากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีศักยภาพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ละสถานที่มีพระสงฆ์ และบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวในมิติต่างๆ ประมาณวัดละ 5-10 รูป/คน ดังนั้น คณะผู้วิจัยจะใช้เป็นประชากรในการศึกษาทั้งหมด

ส่วนผู้ประกอบการนำเที่ยว ชุมชน ภาคเอกชน และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ จะกำหนดกลุ่มประชากรรวม 50 คน/โครงการย่อย โดยการจัดประชุมสัมมนาร่วมกัน

2. ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยว และผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมดังกล่าว เลือกแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเลือกนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 200 คน/โครงการ และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวน 200 คน/โครงการ รวมจำนวน 400 คน

ผลการวิจัยพบว่า

สร้างเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากผลการศึกษาภาพรวมของสร้างเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีศักยภาพรองรับนักท่องเที่ยวและเส้นทางการท่องเที่ยวสามารถเชื่อมโยงนักท่องเที่ยวเดินทางได้สะดวก เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ง่าย โดยเฉพาะการนำป้ายบอกทางมาใช้ควบคู่กับการให้บริการผ่านระบบออนไลน์ ทั้งยังมีผู้ศรัทธาในแหล่งท่องเที่ยวและหน่วยงานภาครัฐ เอกชน เผยแพร่ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวผ่านระบบออนไลน์ ช่วยให้นักท่องเที่ยวสืบค้นข้อมูลเบื้องต้นของแหล่งท่องเที่ยวได้ และรูปแบบการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีหลายรูปแบบ รองรับจริตและระดับกิเลสที่แตกต่างกัน โดยเริ่มจากการท่องเที่ยวในลักษณะของการเที่ยวชมบำเพ็ญบุญ เรียนรู้และปฏิบัติกรรมฐาน ผลจากการรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ และข้อจำกัดระหว่างการดำเนินการวิจัย ทำให้คณะผู้วิจัยเลือกแนวทางการสร้างเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยร่วมมือจัดตั้งเครือข่ายให้เกิดการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้

1. กลุ่มนักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มที่มีความสนใจ และศรัทธาต่อสำนักปฏิบัติธรรมที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยว โดยสร้างเครือข่ายด้วยการแลกเปลี่ยน

ประสบการณ์การปฏิบัติ และให้คำแนะนำเมื่อมีผู้สนใจเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวที่สมาชิกเครือข่ายปฏิบัติธรรมอยู่

2. กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว เป็นผู้ประกอบการที่ให้ความสนใจในการประกอบธุรกิจท่องเที่ยวรูปแบบใหม่เน้นการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้และปฏิบัติกรรมฐาน ให้บริการทั้งสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว อำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวตามที่นักท่องเที่ยวได้แจ้งและตกลงไว้กับผู้ประกอบการ

3. หน่วยงานภาครัฐ เป็นหน่วยงานที่เห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยพร้อมให้การสนับสนุน ร่วมมือให้ข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้เกิดการจัดการและพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และกระจายข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ๆ ที่สามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้

4. กลุ่มพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านในชุมชน ที่เห็นความสำคัญการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ให้การสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม รวมทั้งการเป็นวิทยากรแนะนำวิธีการปฏิบัติกรรมฐานแก่นักท่องเที่ยว สำหรับชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้สนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ต้อนรับนักท่องเที่ยวในรูปแบบของการช่วยเหลือกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ซึ่งได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่เข้าสู่ท้องถิ่น

สรุป

การสร้างเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย 1) กลุ่มนักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มที่มีความสนใจ และศรัทธาต่อสำนักปฏิบัติธรรมที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยว โดยสร้างเครือข่ายด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การปฏิบัติ และให้คำแนะนำเมื่อมีผู้สนใจเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวที่สมาชิกเครือข่ายปฏิบัติธรรมอยู่ 2) กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว เป็นผู้ประกอบการที่ให้ความสนใจในการประกอบธุรกิจท่องเที่ยวรูปแบบใหม่เน้นการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้และปฏิบัติกรรมฐาน ให้บริการทั้งสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว อำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวตามที่นักท่องเที่ยวได้แจ้งและตกลงไว้กับผู้ประกอบการ 3) หน่วยงานภาครัฐ เป็นหน่วยงานที่เห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยพร้อมให้การสนับสนุน ร่วมมือให้ข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้เกิดการจัดการและพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และกระจายข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ๆ ที่สามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้ 4) กลุ่มพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านในชุมชน ที่เห็นความสำคัญการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ให้การสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม รวมทั้งการเป็นวิทยากรแนะนำวิธีการปฏิบัติกรรมฐานแก่นักท่องเที่ยว สำหรับชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้สนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ต้อนรับนักท่องเที่ยวในรูปแบบของการช่วยเหลือกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ซึ่งได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่เข้าสู่ท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานวัฒนธรรมควรจัดการส่งเสริมกำหนดเป็นแผนงานสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติกรรณฐาน เช่น การฝึกสมาธิ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การให้บริการทางด้านข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่บริการด้านการฝึกสมาธิวิปัสสนาแก่นักท่องเที่ยว

2) มหาเถรสมาคมควรส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม โดยกำหนดให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถจัดทำฐานข้อมูลที่เป็นปัจจุบันให้บริการแก่ผู้สนใจทางภาคธุรกิจ และภาคเอกชนพร้อมมีนโยบายแนวปฏิบัติแจ้งไปยังสำนักปฏิบัติกรรมฐาน ให้บริการแก่ผู้สนใจตามบริบทของสำนักปฏิบัติกรรมฐานนั้น ๆ

2. ข้อเสนอแนะในระดับวัด และชุมชน

1) วัดควรนำเสนอแนวคิดของวัด เปิดโอกาสให้หน่วยงานและผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้กรรมฐาน (จาริกธรรม)

2) วัดควรรักษาธรรมชาติและพัฒนาบริเวณพื้นที่ว่างภายในวัดให้เป็นสถานที่ให้เป็นสถานที่เรียนรู้และปฏิบัติธรรม และพัฒนาบุคลากรในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะพระวิทยากรที่สามารถสอบอารมณกรรมฐาน ให้บริการด้านกรรมฐานแก่ผู้รับบริการ

3. ข้อเสนอในการพัฒนา

1) กิจกรรมที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติกรรมฐาน คณะสงฆ์ควรจัดทำเครื่องหมายที่ให้การรับรองวัดที่สามารถแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติกรรมฐานที่ตรงตามหลักพระพุทธศาสนา ประกาศให้นักท่องเที่ยวได้เห็นชัดเจนเพื่อสร้างความมั่นใจแก่นักท่องเที่ยว

4. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวิปัสสนาในประเทศไทย ในมิติการปฏิบัติวิปัสสนาดูแลสุขภาพ

2) ควรศึกษารูปแบบกรรมฐาน : เส้นทางพระกรรมฐานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บรรณานุกรม

บุญเลิศจิตตั้งวัฒนา. การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: เพรสแอนด์ดีไซน์. 2548.

วรรณางษ์วานิช. แนวทางการกำหนดแผนการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านวัฒนธรรม.

กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.

ศูนย์สารสนเทศยุทธศาสตร์ภาครัฐ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. "Tourism Hub" โอกาสทองของไทย.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556.

ความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุข
จังหวัดนครสวรรค์

Happiness at Work of Professional Nurses at Nakhon Sawan
Provincial Public Health Office

ทรงศวรรณ ขาวพราย
นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบระดับความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส รายได้ต่อเดือน ระดับตำแหน่ง และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา 273 คน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูป ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การทดสอบค่าที (T-test) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ผลการศึกษาพบว่า 1) ระดับความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง โดยเรียงจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านความกระตือรือร้นในการทำงาน ด้านความพึงพอใจในงาน และด้านความรื่นรมย์ในงาน 2) เมื่อเปรียบเทียบระดับความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส รายได้ต่อเดือน ระดับตำแหน่ง และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: ความสุขในการทำงาน, พยาบาลวิชาชีพ, สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์

Abstract

The objectives of this research were to study and to compare the happiness level in the work of professional nurses under the Jurisdiction of Nakhon Sawan Provincial Public Health Office as categorized by gender, age, graduated degree, marital status, monthly salary, level of position and duration. 273 people were drawn to be the sample of the study. The data obtained were analysed by means of statistical software, i.e. percentage, mean (\bar{x}), Standard Deviation (S.D.). The T-test and F-test were performed as the hypothesis test. The result of the study showed as follows: 1) The happiness level in the work of professional nurses under the Jurisdiction of Nakhon Sawan Provincial Public Health Office was at a medium level. For considering aspect by aspect, the highest average was the enthusiasm for work,

followed by job satisfaction and job pleasure, respectively. 2) When comparing, the happiness level in the work of professional nurses under the Jurisdiction of Nakhon Sawan Provincial Public Health Office showed that gender, age, graduated degree, marital status, monthly salary, level of position and duration were consistent with the set assumptions significantly at the .05 level.

Keywords: Happiness at Work, Professional Nurses, Nakhon Sawan Provincial Public Health Office.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การทำงานมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง อาจกล่าวได้ว่า การทำงานเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ปฏิบัติมากกว่ากิจกรรมใดๆ ความรู้สึกมีความสุขกับการทำงานกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยในองค์กร การลงทุนเพื่อสร้างบรรยากาศให้คนทำงานมีความสุขถือเป็นการลงทุนที่ให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่า การสร้างบรรยากาศให้เกิดความสุขในการทำงานเป็นประโยชน์ทั้งคนงานและนายจ้าง โดยเชื่อว่า คนที่มีความสุขหรือองค์กรที่มีบรรยากาศแห่งความสุข จะมีพลังอันยิ่งใหญ่ในการสร้างสรรค์ผลงานในทุกมิติ เช่น การเพิ่มผลผลิต การเพิ่มคุณภาพ เพิ่มความพึงพอใจของลูกค้าสร้างสรรค์และนวัตกรรม สามารถปรับตัวได้ดี มีความยืดหยุ่นสูง ลดความสูญเสีย ลดการขาดหรือลางาน ลดความเครียดของคนงาน ลดอุบัติเหตุและโรคจากการทำงาน เป็นต้น¹ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ เป็นหน่วยงานส่วนภูมิภาคในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งให้บริการทางสาธารณสุขแก่ประชาชนในจังหวัดนครสวรรค์ โดยมีพยาบาลเป็นเป็นกลุ่มบุคลากรหลักที่สำคัญและมีขนาดใหญ่ที่สุด มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการจัดให้บริการสุขภาพแก่ผู้รับบริการอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่องมากกว่าบุคลากรสุขภาพกลุ่มอื่นๆ พยาบาลจะต้องปฏิบัติงานเป็นเวร ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนสลับกันไป เพื่อให้การดูแลผู้ป่วยอย่างต่อเนื่องตลอด 24 ชั่วโมง ดังนั้น การดำเนินชีวิตในเรื่องของเวลาทำงานและการพักผ่อนของพยาบาลจึงต่างจากคนปกติทั่วไป อีกทั้งต้องปฏิบัติงานในสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่ต้องอยู่กับสภาพความทุกข์ทรมานของผู้ป่วย สัมผัสกับเชื้อโรคที่มองไม่เห็นและสิ่งปนุกูลต่างๆ รวมถึงการดูแลสภาวะจิตใจ อารมณ์ และสังคมของผู้ป่วยและญาติอย่างต่อเนื่อง ในส่วนของผู้ป่วยหรือรับบริการก็มีความคาดหวังและต้องการการดูแลที่มีคุณภาพมากขึ้นด้วย²

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าความสุขในการทำงาน เป็นเรื่องที่มีผลกระทบโดยตรงต่อการปฏิบัติงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ ผู้บริหารสามารถสร้างให้องค์กรของตนมีบรรยากาศการทำงานที่ดี เป็นมิตร และบุคลากรในองค์กรมีความสุขที่ดีต่อองค์กร กระจ่ือรื้อนในการทำงานแล้ว ก็จะทำให้เกิดความทุ่มเท สนุกสนาน และมีความสุขกับการทำงาน ซึ่งจะนำไปสู่สิ่งที่องค์กรคาดหวังใน

¹ บุญจง ขวศิริวงศ์, “ความสุขในที่ทำงาน (Happy Workplace)”, วารสารพัฒนาสังคม, ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (ธันวาคม 2550): 61 – 63.

² จิราภรณ์ ภูสมบูรณ์, “ความสุขในการปฏิบัติงานของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลชุมชน ขนาด 30 เตียง จังหวัดสกลนคร”, งานนิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, 2556).

ที่สุด ผลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จะเป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการตัดสินใจของผู้บริหาร ในประเด็นการวางแผน เพื่อเสริมสร้างความสุขในการปฏิบัติงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาระดับความสุขในการทำงาน และเพื่อเปรียบเทียบระดับความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส รายได้ต่อเดือน ระดับตำแหน่ง และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความสุข

ความสุข (Happiness) เป็นการรับรู้ของบุคคลที่มีต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่ตนประสบ โดยประสบการณ์ที่ดีจะส่งผลให้บุคคลมีภาวะอารมณ์เชิงบวก และส่งผลต่อการเกิดพฤติกรรมที่ดีตามมา (อัมมณ วรรณพิณ, 2553, น. 23)³ ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา พบว่า ความหมายของ “ความสุข” นั้น มีความหมายหลากหลายแตกต่างกันไป ตามการนิยาม การรับรู้ การตีความ ของแต่ละบุคคล โดยผู้ศึกษาได้ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสุข จึงสรุปได้ว่า ความสุข หมายถึง การที่บุคคลมีการรับรู้ความรู้สึก หรือภาวะอารมณ์ และจิตใจในเชิงบวกสูงกว่าเชิงลบ เป็นสภาวะที่มีความสบาย ความสำราญ ร่าเริง ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความเป็นอยู่ที่ดี แสดงถึงความพึงพอใจในชีวิต ความพึงพอใจในเป้าหมายของชีวิต สามารถปรับตัวได้ ภายใต้อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

ความสุขนั้นมีความสำคัญต่อมนุษย์ ทั้งทางโลกและทางธรรม กล่าวคือ ความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์พึงปรารถนา ซึ่งเป็นผลดีต่อทางร่างกายและจิตใจ การที่มนุษย์มีความสุขนั้น สามารถส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคลนั้นๆ มีชีวิตที่ดีขึ้นได้ และส่งผลให้การทำงานมีคุณภาพ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้

ความสุขในการทำงาน

ความสุขในการทำงาน เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลที่ ตอบสนองต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการทำงาน หรือประสบการณ์ของบุคคลในการทำงาน⁴ เกิดจากความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน ได้

³ อัมมณ วรรณพิณ, “ความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ กลุ่มพนักงานมหาวิทยาลัย โรงพยาบาลมหาวิทยาลัยภายใต้กำกับของรัฐ”, *วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553).

⁴ Warr, P, “Work, Happiness and Unhappiness,” <<http://books.google.com/books>>, December 2007.

กระทำในสิ่งที่ตนเองรัก รู้สึกสนุกสนาน และศรัทธาในงานที่ทำ⁵ การมีความสุขในการทำงานว่า เป็นการมีจิตใจเบิกบานเป็นสุข กระจกเงา มีชีวิตชีวา ทำงานอย่างมั่นใจ และทำงานด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน ผู้ศึกษาได้ทำการทบทวนวรรณกรรม จึงสรุปได้ว่า ความสุขในการทำงาน หมายถึง สภาวะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจที่บุคคลมีการรับรู้ มีความรู้สึก มีการตอบสนองที่ดี ต่อการทำงาน เป็นความรู้สึกเชิงบวก มากกว่าเชิงลบ เกิดความรื่นรมย์ ความพึงพอใจ และความกระตือรือร้นกับภารกิจหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบ มีความรู้สึกที่ดีต่อเพื่อนร่วมงาน ต่อหัวหน้างาน และองค์กรที่ตนปฏิบัติงาน มีความพึงพอใจในสิ่งแวดล้อมในที่ทำงาน ทำให้เห็นคุณค่าในงานของตน จนเกิดความภาคภูมิใจ ความรับผิดชอบในงาน และใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มความสามารถ ซึ่งจะนำไปสู่ผลของการปฏิบัติงานที่ดี

องค์ประกอบเกี่ยวกับความสุขในการทำงาน

Warr (2007)⁶ ได้อธิบายความสุขในการทำงานว่าประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ

1. ความรื่นรมย์ในงาน (Arousal) เป็นความรู้สึกของบุคคลที่เกิดขึ้นในขณะที่ทำงาน โดยเกิดความสัมพันธ์กับการทำงาน และไม่มีความรู้สึกวิตกกังวลใดๆ ในการทำงาน
2. ความพึงพอใจในงาน (Pleasure) เป็นความรู้สึกของบุคคลที่เกิดขึ้นในขณะที่ทำงาน โดยเกิดความรู้สึกเพลิดเพลิน ชอบใจ พอใจ เต็มใจ สนใจ มีความภูมิใจและยินดีในการปฏิบัติงานของตน
3. ความกระตือรือร้นในการทำงาน (Self-Validation) เป็นความรู้สึกของบุคคลที่เกิดขึ้นในขณะที่ทำงานโดยเกิดความรู้สึกว่าอยากทำงาน มีความตื่นตัว ทำงานได้อย่างคล่องแคล่วรวดเร็ว กระจกเงา มีชีวิตชีวาในการทำงาน

กรอบแนวคิดในการศึกษา

ผู้ศึกษาต้องการศึกษาความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ โดยศึกษาจากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิด ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ ผู้ศึกษาได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นักวิชาการหลายท่านได้ให้ไว้เพื่อให้ได้ตัวแปรที่เป็นปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อความสุขในการทำงาน ประกอบด้วย 7 ปัจจัย คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส รายได้ต่อเดือน ระดับตำแหน่ง ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน
2. ความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ ผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎี เพื่อให้ได้ตัวแปรตามที่เป็นองค์ประกอบของความสุขในการทำงานและได้ทำการ

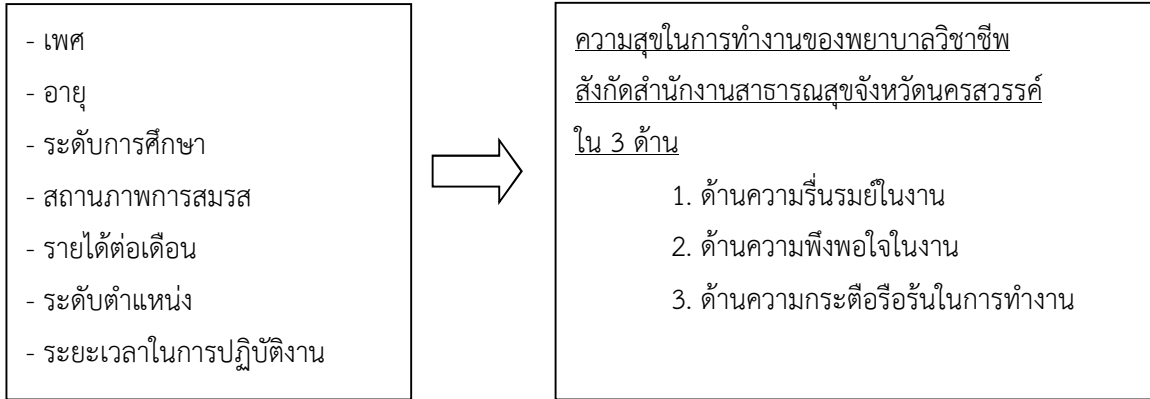
⁵ กลัยรัตน์ อ่องคณา, “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล การรับรู้คุณค่าในตนเองสภาพแวดล้อมในงานกับความสุขในการทำงานของพยาบาลประจำการ โรงพยาบาลเอกชน เขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549).

⁶ Warr, P, “Work, Happiness and Unhappiness,” <<http://books.google.com/books>>, December 2007.

ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ด้านความรื่นรมย์ในงาน ด้านความพึงพอใจในงาน และด้านความกระตือรือร้นในการทำงาน สามารถเขียนเป็นกรอบแนวคิดของการศึกษาได้ ดังนี้

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

สมมติฐานในการศึกษา

การศึกษาเรื่องความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ครั้งนี้ ผู้ศึกษาตั้งสมมติฐาน ดังนี้

1. บุคลากรที่มีเพศต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกัน
2. บุคลากรที่มีอายุต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกัน
3. บุคลากรที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกัน
4. บุคลากรที่มีสถานภาพการสมรสต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกัน
5. บุคลากรที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกัน
6. บุคลากรที่มีระดับตำแหน่งต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกัน
7. บุคลากรที่มีระยะเวลาในการปฏิบัติงานต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกัน

วิธีดำเนินการศึกษา

1. ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ พยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งได้แก่ ข้าราชการ พนักงานกระทรวงสาธารณสุข ลูกจ้างชั่วคราว จำนวน 273 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Checklist) ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้องค์ประกอบ ทั้ง 3 ด้าน ประกอบด้วย ด้านความรื่นรมย์ในงาน ด้าน

ความพึงพอใจในงาน และด้านความกระตือรือร้นในการทำงาน มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

ส่วนที่ 3 เป็นแนวทางหรือข้อเสนอแนะในการวางแผนพัฒนาปรับปรุงการทำงานให้เกิดความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด ให้ตอบโดยเสรี

3. การหาคุณภาพของเครื่องมือ

ผู้ศึกษานำแบบสอบถามที่สร้างขึ้น ไปขอความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน พิจารณาความเที่ยงตรง (Validity) ของเนื้อหา ผลการคำนวณได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 จึงเป็นแบบสอบถามที่มีความสอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการวัดได้ตามเกณฑ์การประเมิน จากนั้นนำแบบสอบถามที่ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาและตรวจสอบแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อแก้ไขและปรับปรุงอีกครั้ง และนำแบบสอบถามที่สมบูรณ์แล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน และนำแบบสอบถามที่คัดเลือกไว้ไปหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์ Alpha Coefficient (α) ตามวิธีของ Cronbach ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.928 เป็นค่าความเชื่อมั่นที่ยอมรับได้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ โดยทำหนังสือขอความอนุเคราะห์จากบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ถึงนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ โรงพยาบาลชุมชนทุกแห่ง ในจังหวัดนครสวรรค์ เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล และดำเนินการแจกแบบสอบถามที่ผ่านการทดสอบความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาให้กลุ่มเป้าหมายด้วยตนเอง โดยอธิบายถึงจุดประสงค์ของการศึกษาและชี้แจงถึงการตอบข้อมูลให้บุคลากรกลุ่มเป้าหมายได้เข้าใจ เมื่อได้แบบสอบถามครบจำนวน 273 ชุด ผู้ศึกษาจะตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่ได้รับมาทั้งหมดอย่างละเอียด ก่อนจะนำไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษานี้ ผู้ศึกษาใช้สถิติพรรณนา (Descriptive statistics) ในการอธิบายข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม และข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ศึกษาใช้ค่าความถี่ (Frequency) การวิเคราะห์ระดับความสุขในการทำงานของบุคลากร ผู้ศึกษาใช้ค่าร้อยละ (Percentage) ส่วนในการวิเคราะห์ความแตกต่างระดับความสุขในการทำงานของบุคลากร จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส รายได้ต่อเดือน ระดับตำแหน่ง และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน ผู้ศึกษาใช้ค่าที (T-test) และเอฟ (F-test) ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวน (One-Way ANOVA) ในกรณีที่มีตัวแปรอิสระผันแปรค่า

สองค่า และตั้งแต่สามค่าขึ้นไป และเมื่อพบว่ามีความแตกต่าง จะทำการวิเคราะห์ความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีการวิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่ (Multiple comparison) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง ความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ สามารถอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. ด้านความรื่นรมย์ในงาน พบว่า พยาบาลวิชาชีพมีความสุขในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง อาจเป็นเพราะพยาบาลวิชาชีพต้องปฏิบัติงานอยู่ในสภาวะที่กดดันทุกวัน เนื่องจากต้องใช้ความอดทนในดูแลผู้ป่วยหรือแม้กระทั่งต้องทำ เช็ดตัว เช็ดอุจจาระ ปัสสาวะให้คนไข้ ซึ่งการปฏิบัติงานดังกล่าวทำให้งานแต่ละวันไม่ค่อยราบรื่นมากนัก จึงทำให้การปฏิบัติงานต้องเป็นไปอย่างระมัดระวังเป็นอย่างมากจนทำบางครั้งที่ทำงานอย่างวิตกกังวล และรู้สึกอึดอัดใจ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภณัฐ โองวัลย์⁷ ได้ศึกษาเรื่อง ความสุขในการทำงานของพนักงานเคีรือรยัลล้านนา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ตำแหน่งงาน แตกต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกัน อาจกล่าวได้ว่า ตำแหน่งงานที่ได้รับของพนักงานจะต้องมีหน้าที่รับผิดชอบที่แตกต่างกัน และพนักงานจะต้องรับผิดชอบหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด และยอมรับกับสิ่งที่เกิดขึ้นในขณะปฏิบัติงานให้ได้ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชา เลียดประณม⁸ ได้ศึกษาเรื่อง ความสุขในการทำงานของพนักงานในสำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเขต 2 ภาคกลาง จังหวัดชลบุรี พบว่า สภาพแวดล้อมในการทำงาน แตกต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกัน อาจกล่าวได้ว่า สภาพแวดล้อมในการทำงานที่มีความกดดัน ส่งผลทำให้พนักงานมีความเครียดไปด้วย

2. ด้านความพึงพอใจในงาน พบว่า พยาบาลวิชาชีพมีความสุขในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง อาจเป็นเพราะถึงแม้อาชีพพยาบาลจะเป็นอาชีพที่ทำงานหนัก จนไม่ค่อยมีเวลาพักผ่อนมากนักแต่พยาบาลทุกคนก็มีความรู้สึกยินดีทุกครั้งที่ได้ช่วยเหลือผู้ป่วยเป็นอย่างมาก แต่กระนั้นการทำงานหนักทุกวันก็ทำให้เกิดความเหนื่อยล้าขณะปฏิบัติงาน จนบางครั้งอยากให้เวลาล่วงเลยไปอย่างรวดเร็ว จนทำให้ไม่พึงพอใจกับงานที่ทำงานส่งผลให้รู้สึกไปสนุกสนานกับงาน และเบื่อหน่าย งานที่ทำ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิราภรณ์ ภู่มุมบูรณ์⁹ ได้ศึกษาเรื่อง ความสุขในการปฏิบัติงานของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลชุมชน ขนาด 30 เตียง จังหวัดสกลนคร พบว่า แผนกที่ปฏิบัติ แตกต่างกัน มีความสุขในการทำงาน ไม่แตกต่างกันอาจกล่าวได้ว่าพยาบาลทุกคนจะทำงานหนัก และต้องพบเจอกับผู้ป่วยที่มีอาการทั้งหนัก และเบาบ้างทุกวัน ดังนั้นจึงทำให้รู้สึกเหนื่อยล้า

⁷ สุภณัฐ โองวัลย์, “ความสุขในการทำงานของพนักงานเคีรือรยัลล้านนา จังหวัดเชียงใหม่”, การค้นคว้าแบบอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554).

⁸ วิชา เลียดประณม, “ความสุขในการทำงานของพนักงานในสำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค เขต 2 ภาคกลาง จังหวัดชลบุรี”, ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2553).

⁹ จิราภรณ์ ภู่มุมบูรณ์, “ความสุขในการปฏิบัติงานของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลชุมชนขนาด 30 เตียง จังหวัดสกลนคร”, งานนิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2556).

ในการทำงาน อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ เจริญศักดิ์ ฉิมสง่า¹⁰ ได้ศึกษาเรื่อง ความสุขในการทำงานของ พนักงาน บริษัท สยามฮาร์เวสต์ จำกัด พบว่า ตำแหน่งงาน ต่างกัน มีความสุขในการทำงานไม่แตกต่างกัน อาจกล่าวได้ว่า พนักงานทุกคนต้องทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด ดังนั้นการทำงานจึงเกิดความเหน็ดเหนื่อยล้าขณะทำงานบ้าง ส่งผลให้บางวันไม่พึงพอใจกับการทำงานและเมื่อเกิดภาวะเหน็ดเหนื่อยล้าสะสมส่งผลให้ลาออกจากงานได้

3. ด้านความกระตือรือร้นในการทำงาน พบว่า พยาบาลวิชาชีพมีความสุขในภาพรวม อยู่ในระดับสูง อาจเป็นเพราะพยาบาลต้องการช่วยเหลือคนไข้ให้รอดพ้นจากความตายจึงทำให้ต้องทำงานให้รวดเร็วที่สุด เพื่อช่วยชีวิตคนไข้ที่อยู่เป็นประจำทุกวัน จึงทำให้เวลาทำงานต้องทำงานอย่างรวดเร็ว คล่องแคล่ว กระฉับกระเฉง และมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหา อุปสรรค และความสนใจ มองหาหนทางในการปรับปรุงงานให้ดีขึ้น เพื่อช่วยชีวิตคนไข้ให้ได้เร็วที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชุตติกาญจน์ เปาทุย¹¹ ได้ศึกษาเรื่อง ความสุขในการทำงานของ พยาบาลโรงพยาบาลศิริราช พบว่า ประสบการณ์ในการทำงานแตกต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกัน อาจกล่าวได้ว่าประสบการณ์ทำงานของพยาบาลจะทำให้ทำงานคล่องแคล่ว เนื่องจากสามารถรับมือกับผู้ป่วยฉุกเฉินได้ทุกสถานการณ์ โดยเฉพาะพยาบาลห้องฉุกเฉินจะมีความชำนาญในการช่วยเหลือคนไข้เป็นอย่างมาก ดังนั้นจะมีความคล่องแคล่ว กระฉับกระเฉง และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรรถพร คงเชียว¹² ได้ศึกษาเรื่อง ความสุขในการทำงานของพนักงานตำแหน่งวิศวกร โฟร์แมน ช่าง บริษัท ดี.อี.เอ็ม คอนกรีต จำกัด พบว่า ประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความสุขในการทำงานต่างกัน อาจกล่าวได้ว่า ประสบการณ์ทำงานสูงจะมีความคล่องแคล่วในการทำงานสูง เนื่องจากมีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาภายในองค์กร ดังนั้นเมื่อเจอกับปัญหาจะสามารถแก้ไขได้ทันทีโดยไม่ต้องรอให้หัวหน้างานเป็นคนสั่ง

เมื่อทำการศึกษาความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด นครสวรรค์ จำแนกตามข้อมูลทั่วไป คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส รายได้ต่อเดือน ระดับตำแหน่ง และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน สามารถอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. ความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามเพศ ผลการศึกษาพบว่า พยาบาลวิชาชีพ ที่เป็นเพศหญิง มีความสุขในการทำงานมากกว่าเพศชาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพยาบาลที่เป็นเพศหญิงมีความอ่อนโยน มีภาวะอารมณ์ที่รื่นเริง มีความสบายใจ ยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่รู้สึกอึดอัดใจ ยินดีที่จะปรนนิบัติคนไข้ มีจิตใจเมตตามากกว่าเพศชาย ซึ่งสอดคล้อง

¹⁰ เจริญศักดิ์ ฉิมสง่า, “ความสุขในการทำงานของพนักงาน บริษัท สยามฮาร์เวสต์ จำกัด”, *ภาคินพนธ์บริหารธุรกิจ มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, 2553).

¹¹ ชุตติกาญจน์ เปาทุย, “ความสุขในการทำงานของพยาบาลโรงพยาบาลศิริราช”, *การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553).

¹² อรรถพร คงเชียว, “ความสุขในการทำงานของพนักงานตำแหน่งวิศวกร โฟร์แมน ช่าง บริษัท ดี.อี.เอ็ม คอนกรีต จำกัด”, *การค้นคว้าแบบอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2554).

กับงานวิจัยของ กรกฤษณ์ สุขไสว¹³ ได้ศึกษาเรื่อง ความสุขในการทำงานของพนักงานกองระบบควบคุมโรงไฟฟ้าพลังงานความร้อน และพลังน้ำ ฝ่ายบำรุงรักษาไฟฟ้า การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (สำนักงานใหญ่ : นนทบุรี) พบว่า ผู้ที่มีเพศที่ต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกันเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่า เพศมีผลต่อความรู้สึก และความรักในการในการปฏิบัติงาน

2. ความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามอายุ ผลการศึกษาพบว่า พยาบาลวิชาชีพ ที่มีอายุ 51 - 60 ปี มีความสุขในการทำงานมากกว่าช่วงอายุอื่นๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ที่มีอายุมาก จะมีความคิด ประสบการณ์ในการเผชิญกับปัญหาต่างๆ มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาได้มากกว่าผู้ที่มีอายุน้อย เมื่อเผชิญกับคนไข้ชั้นวิกฤต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชุตติกาญจน์ เปาหุย¹⁴ ได้ศึกษาเรื่อง ความสุขในการทำงานของพยาบาลโรงพยาบาลศิริราช พบว่า ผู้ที่มีอายุที่ต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกันเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่มีอายุมากขึ้น มีความสุขในการทำงานมากยิ่งขึ้น

3. ความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามระดับการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า พยาบาลวิชาชีพ ที่จบการศึกษาระดับปริญญาโท มีความสุขในการทำงานมากกว่าระดับอื่นๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ที่จบการศึกษาสูง จะมีวุฒิภาวะในการแก้ไขปัญหาต่างๆ และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดีกว่า และผู้ที่มีความรู้มากกว่า จะสามารถคิดวิเคราะห์ ประเมินสถานการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ คมกริช สุรวะช¹⁵ ได้ศึกษา เรื่อง ความสุขในการทำงานของบุคลากรสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดชุมพร พบว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาที่ต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกันเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงขึ้น มีความสุขในการทำงานมากยิ่งขึ้น

4. ความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามสถานภาพการสมรส ผลการศึกษาพบว่า พยาบาลวิชาชีพ ที่มีสถานภาพหย่าร้าง/หม้าย มีความสุขในการทำงานมากกว่าสถานภาพอื่นๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ที่มีสถานภาพหย่าร้าง/หม้าย อาจจะประสบปัญหาชีวิตครอบครัวที่ไม่ประสบความสำเร็จ จนทำให้ไม่อยากจะใส่ใจกับปัญหาส่วนตัวมากเกินไป หันกลับมาสนใจในการทำงาน มุ่งมั่นตั้งใจทำงาน จนมีความรู้สึกรักในการทำงานมากขึ้น ให้มีความขบใจ พอใจ เพลิดเพลิน จดจ่ออยู่กับการทำงาน มีความพร้อมที่จะปฏิบัติงานอยู่เสมอ ไม่วิตกกังวลกับเรื่อง

¹³ กรกฤษณ์ สุขไสว, “ความสุขในการทำงานของพนักงานกองระบบควบคุมโรงไฟฟ้าพลังงานความร้อนและพลังน้ำ ฝ่ายบำรุงรักษาไฟฟ้า การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย สำนักงานใหญ่จังหวัดนนทบุรี”, การค้นคว้าแบบอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2554).

¹⁴ ชุตติกาญจน์ เปาหุย, “ความสุขในการทำงานของพยาบาลโรงพยาบาลศิริราช”, การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, อ้างแล้ว.

¹⁵ คมกริช สุรวะช, “ความสุขในการทำงานของบุคลากร สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดชุมพร”, การค้นคว้าแบบอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554).

ครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เจริญศักดิ์ ฉิมสง่า¹⁶ ได้ศึกษาเรื่อง ความสุขการทำงานของพนักงาน บริษัท สยามฮาร์เวสต์ จำกัด พบว่า ผู้ที่มีสถานภาพการสมรสที่ต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกัน เช่นกัน อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่มีสถานภาพหย่าร้าง/หม้าย มีความสุขในการทำงานมากขึ้น

5. ความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามรายได้ต่อเดือน ผลการศึกษาพบว่า พยาบาลวิชาชีพ ที่มีรายได้ 55,001 บาทขึ้นไป มีความสุขในการทำงานมากกว่ารายได้อื่นๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ที่มีรายได้สูง สามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าผู้ที่มีรายได้น้อย มีเงินมีทอง สร้างฐานะได้ดีกว่า ส่งผลให้มีความสุขในชีวิต ไม่ต้องวิตกกังวลใดๆ ในเรื่องค่าใช้จ่าย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชุตติกาญจน์ เปาพวย¹⁷ ได้ศึกษาเรื่อง ความสุขในการทำงานของพยาบาล โรงพยาบาลศิริราช พบว่า ผู้ที่มีรายได้ต่อเดือนที่ต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกันเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่มีรายได้มากขึ้น มีผลทำให้มีความสุขในการทำงานมากยิ่งขึ้น

6. ความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามระดับตำแหน่ง ผลการศึกษาพบว่า พยาบาลวิชาชีพ ที่ปฏิบัติงานอยู่ในระดับชำนาญการพิเศษ มีความสุขในการทำงานมากกว่าระดับอื่นๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ผู้ที่มีระดับตำแหน่งสูง จะมีภาวะความเป็นผู้นำ เป็นหัวหน้างาน ลักษณะการปฏิบัติงานจะเป็นผู้ควบคุมการทำงาน มากกว่าที่จะลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง จึงสัมผัสกับการปฏิบัติงานน้อยกว่าผู้ที่อยู่ในระดับงานที่ต่ำกว่า อาจทำให้มีความรู้สึกผ่อนคลายมากกว่าระดับอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภณัฐ โองวัลย์¹⁸ ได้ศึกษาเรื่อง ความสุขในการทำงานของพนักงานเครื่องออลล้านนา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้ที่มีระดับตำแหน่งที่ต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกันเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่มีระดับตำแหน่งสูงขึ้น มีความสุขในการทำงานมากยิ่งขึ้น

7. ความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามระยะเวลาในการปฏิบัติงาน ผลการศึกษาพบว่า พยาบาลวิชาชีพ ที่ปฏิบัติงานมาเป็นเวลา 5 - 10 ปี และ 15 ปี ขึ้นไป มีความสุขในการทำงานมากกว่าระยะอื่นๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ที่มีระยะเวลาในการปฏิบัติงาน หรือประสบการณ์ในการทำงานมาก จะมีความรู้ความเข้าใจในงาน เกิดทักษะในการปฏิบัติงาน มีความชำนาญในงาน ประสบกับปัญหาต่างๆ มากจนสามารถแก้ไขปัญหา และรับมือกับปัญหาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นันทพันธ์ เปี้ยวน้อย¹⁹ ได้ศึกษาเรื่อง ความสุขในการ

¹⁶ เจริญศักดิ์ ฉิมสง่า, “ความสุขการทำงานของพนักงาน บริษัท สยามฮาร์เวสต์ จำกัด”, *ภาคนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต*, อ่างแล้ว.

¹⁷ ชุตติกาญจน์ เปาพวย, “ความสุขในการทำงานของพยาบาลโรงพยาบาลศิริราช”, *การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, อ่างแล้ว.

¹⁸ สุภณัฐ โองวัลย์, “ความสุขในการทำงานของพนักงานเครื่องออลล้านนา จังหวัดเชียงใหม่”, *การค้นคว้าแบบอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต*, อ่างแล้ว.

¹⁹ นันทพันธ์ เปี้ยวน้อย, “ความสุขในการทำงานของพนักงานรับจ้างเหมาช่วง”, *สารนิพนธ์พัฒนาแรงงานและสวัสดิการมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554).

ทำงานของพนักงานรับจ้างเหมาช่วง พบว่า ผู้ที่มีระยะเวลาในการปฏิบัติงานที่ต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกันเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่มีระยะเวลาในการปฏิบัติงานนาน จะส่งผลให้มีความสุขในการทำงานมากขึ้น

ข้อเสนอแนะและการนำไปใช้ในการศึกษาครั้งต่อไป

จากการศึกษาความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะว่า หน่วยงาน องค์กร ผู้บริหาร ควรให้การสนับสนุนในการส่งเสริมให้พยาบาล มีการจัดสรรเวลาเพื่อพักผ่อน เปิดโอกาสให้มีกิจกรรมผ่อนคลายความเครียด เสริมสร้างกิจกรรมสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาความสุขให้สูงขึ้น จัดกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาพ ออกกำลังกาย กีฬาภายใน สันทนาการ จัดให้มีมุมผ่อนคลายความเครียดจากการปฏิบัติงาน พยาบาลควรพัฒนาตนเองในด้านความคิด และบุคลิกภาพในทางบวก การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ จะช่วยลดความตึงเครียด ทำให้สมองผ่อนคลาย และแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ นอกจากนั้น หน่วยงาน องค์กร ผู้บริหาร จึงควรมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความต้องการเพื่อให้เกิดความพึงพอใจ ควรสนับสนุนและส่งเสริมให้จัดสถานที่ทำงาน จัดสิ่งแวดล้อมให้สวยงาม ปลอดภัย จัดกิจกรรม 5 ส. เพื่อให้สถานที่ทำงานเอื้อต่อการปฏิบัติงาน ส่งผลให้เกิดความสุขในการทำงาน และควรส่งเสริมให้บุคลากรได้รับการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะ เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติงานและเกิดความภาคภูมิใจเมื่องานประสบความสำเร็จ ผู้บริหารควรมีนโยบายเพิ่มค่าตอบแทน ให้รางวัล ให้ขวัญกำลังใจแก่บุคลากร มีการพิจารณาการเลื่อนเงินเดือนที่มีความโปร่งใส ยุติธรรม จะทำให้พยาบาลเกิดความกระตือรือร้นในการทำงานก่อให้เกิดความสุขในการทำงานมากยิ่งขึ้น

ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาศึกษาการสร้างแรงจูงใจในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ เพื่อให้พยาบาลมีแรงจูงใจในการทำงานที่จะช่วยเหลือผู้ป่วย และมีความสุขในการทำงานต่อไป และควรทำการศึกษาภาวะความเครียดในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ เพื่อทราบปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียด และให้องค์กรแก้ปัญหาดังกล่าวต่อไป

บรรณานุกรม

กรกฤษณ์ สุขไสว. “ความสุขในการทำงานของพนักงานกองระบบควบคุมโรงไฟฟ้าพลังงานความร้อน และพลังน้ำ ฝ่ายบำรุงรักษาไฟฟ้า การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย สำนักงานใหญ่จังหวัดนนทบุรี”. การค้นคว้าแบบอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2554.

- กัลยารัตน์ อ่องคณา. “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล การรับรู้คุณค่าในตน สภาพแวดล้อมในงานกับความ
ความสุขในการทำงานของพยาบาลประจำการ โรงพยาบาลเอกชน เขตกรุงเทพมหานคร”.
วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- คมกริช สุรวุฒ. “ความสุขในการทำงานของบุคลากร สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดชุมพร”. **การ
ค้นคว้าแบบอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554.
- จิราภรณ์ ภู่มุข. “ความสุขในการปฏิบัติงานของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลชุมชนขนาด 30
เตียง จังหวัดสกลนคร”. **งานนิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยบูรพา, 2556.
- เจริญศักดิ์ นิมสง่า. “ความสุขในการทำงานของพนักงาน บริษัท สยามฮาร์เวสต์ จำกัด”. **ภาคินพนธ์
บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, 2553.
- ชุตติกาญจน์ เปาหุย. “ความสุขในการทำงานของพยาบาลโรงพยาบาลศิริราช”. **การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศา
สตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.
- ธัชมน วรรณพิณ. “ความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ กลุ่มพนักงานมหาวิทยาลัยโรงพยาบาล
มหาวิทยาลัยภายใต้กำกับของรัฐ”. **วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.
- นันทพันธ์ เปรี้ยวน้อย. “ความสุขในการทำงานของพนักงานรับจ้างเหมาช่วง”. **สารนิพนธ์พัฒนาแรงงานและ
สวัสดิการมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.
- บุญจง ชวศิริวงศ์. “ความสุขในที่ทำงาน (Happy Workplace)”. **วารสารพัฒนาสังคม**. ปีที่ 9 ฉบับที่ 2
(ธันวาคม 2550): 61 - 63.
- วิชา เลียดประถม. “ความสุขในการทำงานของพนักงานในสำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค เขต 2
ภาคกลาง จังหวัดชลบุรี”. **ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยบูรพา, 2553.
- สุภณัฐ โอ่งวัลย์. “ความสุขในการทำงานของพนักงานเครือข่ายล้านนา จังหวัดเชียงใหม่”. **การค้นคว้าแบบ
อิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554.
- อรรถพร คงเขียว. “ความสุขในการทำงานของพนักงานตำแหน่งวิศวกร โฟร์แมน ช่าง บริษัท ดี.อี.เอ็ม คอนพิ
เดนซ์ จำกัด”. **การค้นคว้าแบบอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2554.
- Warr, P. (2007). *Work, Happiness and Unhappiness*. [Online] Available: [http://books.
google.com/books](http://books.google.com/books). [Accessed 2008 Dec 1

คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
Quality of Working Life of Personnel at Pollution Control Department,
Ministry of Natural Resources and Environment

อดิศักดิ์ แพบัว
นักศึกษารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากร กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเพื่อเปรียบเทียบระดับคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง อัตราเงินเดือน และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน

ผลการศึกษาพบว่า

๓. ระดับคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก

๔. เมื่อเปรียบเทียบระดับคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า เพศ อายุ ตำแหน่ง อัตราเงินเดือน และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนระดับการศึกษา ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

คำสำคัญ : คุณภาพชีวิตในการทำงาน, กรมควบคุมมลพิษ

Abstract

The objectives of this research were to study the quality of working life of personnel at Pollution Control Department, Ministry of Natural Resources and Environment and to compare their quality of working life, categorized by gender, age, graduation degree, position, salary and duration.

The results showed as follows:

1. The level of quality of working life of personnel at Pollution Control Department, Ministry of Natural Resources and Environment was at a high level.

2. When comparing, the quality of working life of personnel at Pollution Control Department, Ministry of Natural Resources and Environment showed that gender, age, position,

salary and duration were consistent with the set assumptions significantly at the 0.05 level. In the other hand the level of education did not meet the set assumptions.

Keywords: Quality of Working Life, Pollution Control Department

บทนำ

ทรัพยากรมนุษย์ถือเป็นปัจจัยหลักในการทำงานในยุคปัจจุบัน เพราะทรัพยากรมนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีค่าและมีความสำคัญที่สุดขององค์กรเพราะมนุษย์ คือ ผู้วางแผน ผู้ใช้งาน และ ผู้ควบคุม ให้การดำเนินงานเป็นไปตามทิศทางที่กำหนด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันและอนาคตองค์กรจะต้องอาศัยทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้ความสามารถมากขึ้น เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการดำเนินงานและความสำเร็จได้เปรียบในการแข่งขัน ซึ่งจะส่งผลให้องค์กรประสบความสำเร็จ

กรมควบคุมมลพิษเป็นหน่วยงานราชการ สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งอำนาจหน้าที่ของกรมควบคุมมลพิษ มีภารกิจเกี่ยวกับการกำกับ ดูแล อำนวยการ ประสานงาน ติดตามและประเมินผลเกี่ยวกับการฟื้นฟู คุ้มครอง และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม กรมควบคุมมลพิษ มีบทบาทสำคัญมาก จึงทำให้บุคลากรของกรมควบคุมมลพิษต้องปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงไปตามอำนาจหน้าที่ ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล บุคลากรทุกคนในกรมควบคุมมลพิษต่างก็ตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของงาน มีความมุ่งมั่นต่อการปฏิบัติงาน เป็นอย่างมาก ซึ่งผู้ศึกษาเองก็เป็นผู้หนึ่งที่ปฏิบัติงานอยู่ในหน่วยงานแห่งนี้ และได้สังเกตเห็นถึงพฤติกรรมในการทำงานของบุคลากรที่ต่างก็ปฏิบัติงานกันอย่างจริงจังและเต็มกำลังความสามารถ ทั้งนี้ก็เพื่อให้งานที่ได้รับมอบหมายสำเร็จลุล่วงไปตามกำหนดเวลาที่ได้กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลมากที่สุด แต่ในทางกลับกันผลผลิตที่เกิดจากการปฏิบัติงานอย่างเต็มกำลังความสามารถนี้ในบางครั้งก็ทำให้บุคลากรในหน่วยงานต้องเผชิญกับภาวะเครียดจากการทำงาน ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตในการทำงาน และเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อบุคลากรที่ปฏิบัติงาน

จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้ผู้ศึกษาต้องการศึกษาระดับคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรในกรมควบคุมมลพิษ ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญอันจะนำไปสู่การพัฒนาเสริมสร้างประสิทธิภาพของบุคลากรให้มีคุณภาพชีวิตในการทำงานที่ดี ทำให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานหรือปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลมากขึ้น ก็ส่งผลให้กรมควบคุมมลพิษได้พัฒนาหน่วยงานตรงตามนโยบายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดประสงค์ไว้

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้

๓. เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. เพื่อเปรียบเทียบระดับคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง อัตราเงินเดือน และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน

ขอบเขตของการศึกษา

๔. **ด้านเนื้อหา** ศึกษาคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 7 ด้าน

๕. **ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง** ประชากร คือ บุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน 640 คน และกำหนดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 247 คน

๖. ด้านตัวแปรที่ศึกษา

3.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งได้จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องและผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐาน

3.2 ตัวแปรตาม (Variables) ความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใน 7 ด้าน

กรอบแนวคิด

ตัวแปรต้น

<ul style="list-style-type: none"> - เพศ - อายุ - ระดับการศึกษา - ตำแหน่ง - อัตราเงินเดือน - ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน
--

ตัวแปรตาม

<p>คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใน 7 ด้าน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม 2. ด้านสภาพการทำงานที่มีความปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ 3. ด้านโอกาสความก้าวหน้าและมั่นคงในงาน 4. ด้านโอกาสในการพัฒนาและการใช้ความสามารถของบุคคล 5. ด้านการทำงานร่วมกันและความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น 6. ด้านความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัว 7. ด้านความเป็นประโยชน์ต่อสังคม
--

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ประชากร และ กลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ บุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน 640 คน กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษา จำนวน 247 คน ซึ่งได้มา โดยการคำนวณด้วยสูตรของ Taro Yamane¹

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ส่วน

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 7 ด้าน

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือและหาคุณภาพของเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือเพื่อที่จะนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือตามลำดับขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

3.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบ แนวคิด วัตถุประสงค์ ประชากรและเครื่องมือในการศึกษา

3.2 สร้างเครื่องมือเพื่อการศึกษาตามกรอบแนวคิด

3.3 นำเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อขอความเห็นชอบ และตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา ภาษา สาระสำคัญให้สอดคล้องกับจุดประสงค์และนิยามศัพท์

3.4 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้น ไปขอความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน พิจารณาความเที่ยงตรง

3.5 นำแบบสอบถามที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณา ตรวจสอบและให้คำแนะนำ ทำการแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อแก้ไขและปรับปรุงอีกครั้ง

3.6 นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ กับบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน

3.7 นำแบบสอบถามที่คัดเลือกไว้ไปหาค่าความเชื่อมั่น

3.8 ปรับปรุงแบบสอบถามให้เป็นเครื่องมือฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปเก็บข้อมูล

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล

¹ วรุฒิ แก้วทองใหญ่. “คุณภาพชีวิตการทำงานของพนักงานธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด (มหาชน) สำนักงานใหญ่”. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารทั่วไป). มหาวิทยาลัยบูรพา, 2550.

4.1 ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ถึง อธิบดีกรมควบคุมมลพิษ เพื่อขออนุญาตในการดำเนินการเก็บข้อมูลภายในหน่วยงาน

4.2 ผู้ศึกษาจะดำเนินการแจกแบบสอบถามให้กลุ่มเป้าหมายด้วยตนเอง

4.3 เมื่อผู้ศึกษาได้รับแบบสอบถามครบจำนวน ตรวจสอบความถูกต้องและนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเป้าหมายจากแบบสอบถาม ในการศึกษาผู้ศึกษาอธิบายโดยใช้สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ผู้ศึกษาใช้ค่าความถี่ (Frequency) การวิเคราะห์ระดับคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากร ผู้ศึกษาใช้ร้อยละ (Percentage)

5.2 ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในการทำงานที่แสดงให้เห็นถึงระดับคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของกลุ่มเป้าหมายที่เป็นแบบประมาณค่าวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาและเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง อัตราเงินเดือน และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน อภิปรายผลการศึกษา ดังนี้

1. คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านความเป็นประโยชน์ต่อสังคม อยู่ในระดับมาก ด้านสภาพการทำงานที่มีความปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพและด้านการทำงานร่วมกันและความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น อยู่ในระดับมาก ด้านความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัว อยู่ในระดับมาก ด้านโอกาสการพัฒนาและการใช้ความสามารถของบุคคล อยู่ในระดับมาก ด้านโอกาสความก้าวหน้าและมั่นคงในงาน อยู่ในระดับมาก และด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม อยู่ในระดับมาก โดยอภิปรายผลคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นรายด้าน ดังนี้

1.1 ด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม พบว่า ในภาพรวมบุคลากรมีคุณภาพชีวิตในการทำงาน อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเงินเดือนที่บุคลากรได้รับนั้นมีความยุติธรรม และเหมาะสมกับปริมาณงานความรับผิดชอบ ที่ได้รับ เมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนร่วมงานคนอื่นๆ หรือมีตำแหน่งในระดับเดียวกัน ทำให้เงินเดือนที่ได้รับจากงานเพียงพอต่อค่าครองชีพตามภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน² ได้ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตในการทำงานของนายทหารชั้นประทวน กรมทหารราบที่ 12 รักษาพระองค์ ผลการศึกษาพบว่า ด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน

² ศรีศักดิ์ พูลประสิทธิ์. คุณภาพชีวิตในการทำงานของนายทหารชั้นประทวน กรมทหารราบที่ 12 รักษาพระองค์. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต (การบริหารทั่วไป). มหาวิทยาลัยบูรพา, 2551.

1.2 ด้านสภาพการทำงานที่มีความปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ พบว่า ในภาพรวมบุคลากรมีคุณภาพชีวิตในการทำงาน อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกรมควบคุมมลพิษมีการตรวจสอบคุณภาพประจำปีให้แก่บุคลากรอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งในสถานที่ทำงานจะมีหน่วยงานไว้คอยป้องกันและรักษาความปลอดภัยในสถานที่ทำงาน มีการตรวจสอบเครื่องมืออุปกรณ์ให้มีความสะอาดในการปฏิบัติงานอย่างเพียงพอและทันสมัย และภายในสถานที่ทำงานมีความสะอาด ถูกสุขลักษณะเอื้อต่อการปฏิบัติงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรวิทย์ แก้วใหญ่ (2550) ได้ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตการทำงานของพนักงานธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด (มหาชน) สำนักงานใหญ่ ผลการศึกษาพบว่า ด้านสภาพการทำงานที่มีความปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน

1.3 ด้านโอกาสความก้าวหน้าและมั่นคงในงาน พบว่า ในภาพรวมบุคลากรมีคุณภาพชีวิตในการทำงาน อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบุคลากรรู้สึกว่าการงานที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันมีความมั่นคง และได้รับการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชาเป็นอย่างดี จึงทำให้ผลต่อความก้าวหน้าในงานที่ทำอยู่ และมีโอกาสก้าวหน้าในตำแหน่งที่สูงขึ้น³ ได้ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตในการทำงานของพนักงานมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ผลการศึกษาพบว่า ด้านโอกาสความก้าวหน้าและมั่นคงในงาน อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน

1.4 ด้านโอกาสการพัฒนาและการใช้ความสามารถของบุคคล พบว่า ในภาพรวมบุคลากรมีคุณภาพชีวิตในการทำงาน อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหน้าที่งานที่บุคลากรได้ทำหน้าที่อยู่นั้น ทำให้เกิดการเรียนรู้ อีกทั้งบุคลากรได้มีโอกาสพัฒนาศึกษาหาความรู้อย่างสม่ำเสมอ มีโอกาสได้เข้ารับการฝึกอบรมประชุมหรือสัมมนาต่างๆ ทำให้บุคลากรมีความรู้และได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนเองในการทำงานอย่างเต็มที่อย่างสม่ำเสมอ⁴ ได้ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตในการทำงานของพนักงาน บมจ. ธนาคารกรุงไทย เขตพระปิ่นเกล้า ผลการศึกษาพบว่า ด้านโอกาสการพัฒนาและการใช้ความสามารถของบุคคล อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน

1.5 ด้านการทำงานร่วมกันและความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น พบว่า ในภาพรวมบุคลากรมีคุณภาพชีวิตในการทำงานอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบุคลากรทุกคนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ มีการรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เมื่อเกิดปัญหาในการทำงาน จะได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงานและหน่วยงาน⁵ ได้ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี ผลการศึกษาพบว่า ด้านการทำงานร่วมกันและความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน

³ มยุรี แก้วประภา. คุณภาพชีวิตในการทำงานของพนักงานมหาวิทยาลัยแม่โจ้. ปัญหาพิเศษบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต (บริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2552.

⁴ กัลยารัตน์ มีลาภ. คุณภาพชีวิตในการทำงานของพนักงาน บมจ. ธนาคารกรุงไทย เขตพระปิ่นเกล้า. การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน). มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

⁵ เกล็ดแก้ว บุญเกิด. คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี. การศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (การปกครองท้องถิ่น). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2551.

1.6 ด้านความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัว พบว่า ในภาพรวมบุคลากรมีคุณภาพชีวิตในการทำงาน อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบุคลากรที่ปฏิบัติงานในกรมควบคุมมลพิษสามารถแบ่งเวลาให้กับชีวิตการทำงาน และครอบครัว ได้อย่างเหมาะสมและไม่ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ ทำให้เกิดความสมดุลในชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัวได้เป็นอย่างดี⁶ ได้ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตในการทำงานของข้าราชการ ลูกจ้างประจำ และพนักงานจ้าง สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร ผลการศึกษาพบว่า ด้านความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัว อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน

1.7 ด้านความเป็นประโยชน์ต่อสังคม พบว่า ในภาพรวมบุคลากรมีคุณภาพชีวิตในการทำงานอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบุคลากรมีความรู้สึกภูมิใจและเต็มใจที่จะบอกใครๆ ว่าทำงานที่องค์กรนี้ เนื่องจากองค์กรที่ปฏิบัติงานมีความรับผิดชอบต่อสังคม ทำให้ประชาชนมีความพอใจต่อการปฏิบัติงานของบุคลากรและองค์กรส่งผลต่อภาพพจน์ที่ดีต่อสายตาของประชาชนอีกด้วย⁷ ได้ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจสถานีตำรวจภูธรบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาพบว่า ด้านความเป็นประโยชน์ต่อสังคม อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน

2. ผลการเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง อัตราเงินเดือน และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน รายละเอียดดังนี้

2.1 คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามเพศ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบุคลากรเพศชายมีคุณภาพชีวิตในการทำงานดีกว่าเพศหญิง⁸ ได้ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตในการทำงานของครูโรงเรียนเอกชนในอำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง พบว่า ครูโรงเรียนเอกชนที่มีเพศ แตกต่างกัน มีระดับคุณภาพชีวิตในการทำงานที่แตกต่างกัน

2.2 คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามอายุ โดยบุคลากรที่มีอายุ ต่ำกว่า 35 ปี มีคุณภาพชีวิตในการทำงานแตกต่างจากบุคลากรที่มี อายุ 35 – 45 ปี และ 46 – 60 ปี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบุคลากรที่มีอายุมากกว่า จะมีทักษะความรู้ความเข้าใจในการทำงานมากกว่าบุคลากรที่มีอายุน้อยกว่า⁹ ได้ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตใน

⁶ อรัญญา สิ้นธุระวิทย์. คุณภาพชีวิตในการทำงานของข้าราชการ ลูกจ้างประจำ และ พนักงานจ้าง สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์). มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 2555.

⁷ ทรงศักดิ์ ทองพันธ์. คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจสถานีตำรวจภูธรบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารงานตำรวจและกระบวนการยุติธรรม). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2555.

⁸ สุรภิกขิณี ศิริน้อย. คุณภาพชีวิตในการทำงานของครูโรงเรียนเอกชนในอำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารทั่วไป). มหาวิทยาลัยบูรพา, 2554.

⁹ กัลยารัตน์ มีลาภ. อ้างแล้ว.

การทำงานของพนักงาน บมจ. ธนาคารกรุงไทย เขตพระปิ่นเกล้า พบว่า พนักงานที่มี อายุ ต่างกัน มีคุณภาพชีวิตในการทำงานแตกต่างกัน

2.3 คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามระดับการศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบุคลากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีระดับการศึกษาปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี ซึ่งบุคลากรแต่ละบุคคล ได้รับเงินเดือนและค่าตอบแทนในอัตราตามคุณวุฒิการศึกษา และเป็นไปตามมาตรฐานการกำหนดตำแหน่ง มีกฎระเบียบในการปฏิบัติงานที่ชัดเจนและเป็นระบบ มีโอกาสในการพัฒนาความรู้ ความก้าวหน้าในหน้าที่การอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม อีกทั้งบุคลากรยังเกิดความพึงพอใจและมีความสุขในการปฏิบัติงานในลักษณะงานและสภาพแวดล้อมในการทำงานที่เหมือนๆ กัน มีองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตในการทำงานคล้ายคลึงกัน จึงทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตในการทำงานไม่แตกต่างกัน¹⁰ กล่าวว่าคุณภาพชีวิตการทำงานหมายถึง การทำงานของผู้ปฏิบัติงานที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในงานที่ทำของแต่ละบุคคล สภาพแวดล้อมในการทำงานภายในองค์กร การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในงาน ผลตอบแทนที่ดี ฯลฯ ถ้าผู้ปฏิบัติงานมีคุณภาพชีวิตการทำงานดี มีความสุขและพึงพอใจในการทำงานจะมีผลทำให้ผลการปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2.4 คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามตำแหน่ง โดยบุคลากรที่มีตำแหน่งข้าราชการ ลูกจ้างประจำ และพนักงานราชการ มีคุณภาพชีวิตในการทำงานแตกต่างจากบุคลากรที่มีตำแหน่งพนักงานจ้างเหมาบริการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะตำแหน่ง ข้าราชการ ลูกจ้างประจำ และพนักงานราชการเป็นตำแหน่งที่มั่นคงกว่า พนักงานจ้างเหมาบริการ จึงทำให้คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรต่างกัน¹¹ ได้ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตในการทำงานของข้าราชการกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ พบว่าข้าราชการที่มี ระดับตำแหน่ง ต่างกัน มีคุณภาพชีวิตในการทำงานแตกต่างกัน

2.5 คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามอัตราเงินเดือน โดยบุคลากรที่มีอัตราเงินเดือน ต่ำกว่า 15,000 บาท และ 15,000 – 30,000 บาท มีคุณภาพชีวิตในการทำงานแตกต่างจากบุคลากรที่มีอัตราเงินเดือน 30,001 บาทขึ้นไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเงินเดือนมีความสำคัญอย่างมากในการนำไปใช้ในการดำรงชีวิตในชีวิตประจำวันและเลี้ยงครอบครัว ดังนั้นบุคลากรที่มีอัตราเงินเดือนที่มากกว่าจะมีคุณภาพชีวิตในการทำงานที่¹² ได้ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตในการทำงานของพนักงาน บมจ. ธนาคารกรุงไทย เขตพระปิ่นเกล้า พบว่า พนักงานที่มีอัตราเงินเดือน มีคุณภาพชีวิตในการทำงานแตกต่างกัน

¹⁰ วรุฒิ แก้วทองใหญ่. อ้างแล้ว, หน้า 12.

¹¹ งามจิตร์ แต่สุวรรณ. คุณภาพชีวิตในการทำงานของข้าราชการ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สังคมศาสตร์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.

¹² กัลยารัตน์ มีลาภ. อ้างแล้ว.

2.6 คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามระยะเวลาในการปฏิบัติงาน โดยบุคลากรที่มีระยะเวลาในการปฏิบัติงาน ต่ำกว่า 5 ปี มีคุณภาพชีวิตในการทำงานแตกต่างจากบุคลากร ที่มีระยะเวลาในการปฏิบัติงาน 5 – 10 ปี และ 11 ปีขึ้นไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบุคลากรที่มีระยะเวลาในการปฏิบัติงานที่มากกว่าจะรู้งานมากกว่า สามารถแก้ไขปัญหาในการทำงานได้ดีกว่า การผิดพลาดในการทำงานย่อมน้อยกว่า ผู้ที่มีระยะเวลาในการปฏิบัติงานที่ต่ำกว่า จึงทำให้คุณภาพชีวิตในการทำงานของผู้ที่มีระยะเวลาในการปฏิบัติงานที่มากกว่าจึงดีกว่า¹³ ได้ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตในการทำงานของพนักงาน บริษัท โพรมิโก้เซอร์วิส จำกัด พบว่า พนักงานที่มีระยะเวลาในการปฏิบัติงาน มีคุณภาพชีวิตในการทำงานแตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

1. ด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม ระดับคุณภาพชีวิตในการทำงาน ด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก หากพิจารณาจากค่าเฉลี่ยที่น้อยที่สุดพบว่า เงินเดือนที่ได้รับเพียงพอต่อค่าใช้จ่าย ตามภาวะเศรษฐกิจและการครองชีพในปัจจุบัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ มีเงินเดือนไม่เพียงพอกับรายจ่ายตามภาวะเศรษฐกิจและการครองชีพในปัจจุบันเท่าที่ควร จึงอาจมีผลต่อการดำรงชีวิตในชีวิตประจำวัน และไม่สามารถจุนเจือครอบครัวได้ดีมากนัก ดังนั้นผู้ศึกษาเห็นว่า กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงควรพิจารณาปรับฐานเงินให้บุคลากรขึ้นตามความสามารถของบุคลากร หรือส่งเสริมพัฒนาทักษะของบุคลากรให้มีการเลื่อนตำแหน่งเพื่อรับอัตราเงินเดือนที่มากขึ้น
2. ด้านสภาพการทำงานที่มีความปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ ระดับคุณภาพชีวิตในการทำงาน ด้านสภาพการทำงานที่มีความปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก หากพิจารณาจากค่าเฉลี่ยที่น้อยที่สุดพบว่า สถานที่ทำงานมีความสะอาดถูกสุขลักษณะ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสถานที่ทำงานบางครั้งไม่สะอาด ดังนั้นผู้ศึกษาเห็นว่า กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรให้หน่วยงานภายในที่กำกับดูแลแม่บ้าน มีตารางการตรวจสอบสถานที่ทำงานให้สะอาดในแต่ละวัน และทำความสะอาดทันทีเมื่อพบความสกปรก และขอความร่วมมือบุคลากรช่วยกันรักษาความสะอาด
3. ด้านโอกาสความก้าวหน้าและมั่นคงในงาน ระดับคุณภาพชีวิตในการทำงาน ด้านโอกาสความก้าวหน้าและมั่นคงในงาน ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก หากพิจารณาจากค่าเฉลี่ยที่น้อยที่สุดพบว่า งานที่ทำอยู่มีโอกาสก้าวหน้าในตำแหน่งที่สูงขึ้น ดังนั้นผู้ศึกษาเห็นว่า กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงควรส่งเสริมความก้าวหน้าในหน้าที่การงานของบุคลากรโดยการส่งเสริมให้บุคลากรศึกษา

¹³ สุภาพร คงน้อย. คุณภาพชีวิตในการทำงานของพนักงานบริษัทโพรมิโก้เซอร์วิสจำกัด. ภาคนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต (การจัดการทั่วไป). มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2548.

ต่อในระดับที่สูงขึ้น หรืออบรมหลักสูตรต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้บุคลากรนำความรู้ที่ได้มาพัฒนาการทำงาน และคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

4. ด้านโอกาสการพัฒนาและการใช้ความสามารถของบุคคล ระดับคุณภาพชีวิตในการทำงาน ด้านโอกาสการพัฒนาและการใช้ความสามารถของบุคคล ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก หากพิจารณาจากค่าเฉลี่ยที่น้อยที่สุดพบว่า มีอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ การปฏิบัติหน้าที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ซึ่งบุคลากรผู้ใต้บังคับบัญชาจะไม่มีทางเลือกตัวหรืออิสระในการทำงาน ดังนั้นผู้ศึกษาเห็นว่า ผู้บังคับบัญชาจึงควรรับฟังความคิดเห็นผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้รู้ปัญหาและแก้ปัญหาในการทำงานให้ตรงจุด ซึ่งการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ตรงจุดจะทำให้คุณภาพชีวิตในการทำงานดีขึ้น

5. ด้านการทำงานร่วมกันและความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ระดับคุณภาพชีวิตในการทำงาน ด้านการทำงานร่วมกันและความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก หากพิจารณาจากค่าเฉลี่ยที่น้อยที่สุดพบว่า หน่วยงานไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะในองค์กร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ บุคลากรยังมีการแบ่งชั้นวรรณะในองค์กร ดังนั้นผู้ศึกษาเห็นว่า กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรจัดกิจกรรมเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ในการทำงานให้ดีขึ้น เพื่อให้บุคลากรเกิดมีมนุษยสัมพันธ์มีความใกล้ชิดกันมากขึ้น และเป็นผลดีในการทำงาน

6. ด้านความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัว ระดับคุณภาพชีวิตในการทำงาน ด้านความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัว ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก หากพิจารณาจากค่าเฉลี่ยที่น้อยที่สุดพบว่า สามารถแบ่งเวลาให้กับชีวิตส่วนตัวได้อย่างเหมาะสม และปริมาณของงานที่ได้รับมอบหมายเหมาะสมกับเวลาทำงาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ บุคลากรได้รับปริมาณงานที่ได้รับมอบหมายไม่เหมาะสมกับเวลาทำงานจึงไม่สามารถแบ่งเวลาในการใช้ชีวิตส่วนตัวได้ดีเท่าที่ควรมากนัก ดังนั้นผู้ศึกษาเห็นว่า ผู้บังคับบัญชาควรพิจารณาปริมาณงานและกระจายงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชาในปริมาณงานที่เหมาะสม และบุคลากรควรบริหารเวลาการทำงาน และเวลาการใช้ชีวิตส่วนตัวให้มีความสมดุลกันเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตของบุคลากร

7. ด้านความเป็นประโยชน์ต่อสังคม ระดับคุณภาพชีวิตในการทำงาน ด้านความเป็นประโยชน์ต่อสังคม ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก หากพิจารณาจากค่าเฉลี่ยที่น้อยที่สุดพบว่า มีกิจกรรมพิเศษนอกเหนือจากงานในหน้าที่ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ หน่วยงานกิจกรรมพิเศษนอกเหนือจากงานในหน้าที่ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมยังไม่มากนัก ดังนั้นผู้ศึกษาเห็นว่า กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงควรมีการจัดงานจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างเหมาะสม ซึ่งจะต้องไม่ให้เกิดกระทบต่องาน และการดำเนินชีวิตของบุคลากร

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

1. ควรทำการศึกษาความหวังการบริหารจัดการภายในองค์กรของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อทราบปัญหาของบุคลากรในการทำงาน

2. ควรทำการศึกษาภาวะความเครียดในการทำงานของบุคลากรกรมควบคุมมลพิษกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อทราบระดับความเครียดในการทำงานและพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีในการทำงานเพื่อไม่ให้ก่อให้เกิดความเครียดต่อไป

บรรณานุกรม

- กัลยารัตน์ มีลาภ. **คุณภาพชีวิตในการทำงานของพนักงาน บมจ. ธนาคารกรุงไทย เขตพระปิ่นเกล้า**. การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน). มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.
- เกล็ดแก้ว บุญเกิด. **คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี**. การศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (การปกครองท้องถิ่น). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2551.
- งามจิตร แต่สุวรรณ. **คุณภาพชีวิตในการทำงานของข้าราชการ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สังคมศาสตร์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.
- ทรงศักดิ์ ทองพันธ์. **คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการตำรวจสถานีตำรวจภูธรบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารงานตำรวจและกระบวนการยุติธรรม). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2555.
- มยุรี แก้วประภา. **คุณภาพชีวิตในการทำงานของพนักงานมหาวิทยาลัยแม่โจ้**. ปัญหาพิเศษ บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต (บริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2552.
- วรุฒิ แก้วทองใหญ่. **คุณภาพชีวิตการทำงานของพนักงานธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด (มหาชน) สำนักงานใหญ่**. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารทั่วไป). มหาวิทยาลัยบูรพา, 2550.
- ศรีศักดิ์ พูลประสิทธิ์. **คุณภาพชีวิตในการทำงานของนายทหารชั้นประทวน กรมทหารราบที่ 12 รักษาพระองค์**. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารทั่วไป). มหาวิทยาลัยบูรพา, 2551.
- สุภาพร คงน้อย. **คุณภาพชีวิตในการทำงานของพนักงานบริษัทโปรมิโก้เซอร์วิสจำกัด**. ภาคนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต (การจัดการทั่วไป). มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2548.
- สุรกิจ ศิริน้อย. **คุณภาพชีวิตในการทำงานของครูโรงเรียนเอกชนในอำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง**. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารทั่วไป). มหาวิทยาลัยบูรพา, 2554.
- อรัญญา สินธุระวิทย์. **คุณภาพชีวิตในการทำงานของข้าราชการ ลูกจ้างประจำ และ พนักงานจ้างสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร**. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์). มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 2555.

ความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์
The Happiness of the Elderly in Banrai Sub-District, Lat Yao District,
Nakhon Sawan Province

จำนงค์ เพ็งสาตร์
 นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ และ 2) เพื่อเปรียบเทียบความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ประกอบด้วย สถานภาพสมรส ลักษณะที่อยู่อาศัย และภูมิหลังด้านอาชีพ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 335 คน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว

ผลการศึกษาพบว่า ระดับความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก และพบว่า ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีสถานภาพสมรส ลักษณะที่อยู่อาศัยและมีภูมิหลังด้านอาชีพต่างกัน มีความสุขที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

คำสำคัญ : ความสุขของผู้สูงอายุ, ตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the level of the happiness of the elderly in Banrai Sub-District, Lat Yao District, Nakhon Sawan Province, 2) to study compare the happiness of the elderly in Banrai Sub-District, Lat Yao District, Nakhon Sawan Province by marital status, housing characters and career background. The study sampling subjects were 335 heads of the elderly in Banrai Sub-District, Lat Yao District, Nakhon Sawan Province. A questionnaire was used as instrument for data collection. The data were analyzed by using descriptive statistics were percentages, mean, standard deviation, and One Way ANOVA.

The study indicated as follows: Overall, the happiness level of the elderly in Banrai Sub-District, Lat Yao District, Nakhon Sawan Province was at a high level. And found that the

happiness of the elderly in Banrai Sub-District, Lat Yao District, Nakhon Sawan Province to had different level of by marital status, housing characters and career background had the happiness was significantly different at the 0.05 level.

Keywords: The happiness of the elderly, Banrai Sub-District, 2 Lat Yao District, Nakhon Sawan Province

บทนำ

ความสุขเป็นสากล เนื่องจากมนุษย์ทุกคนต่างต้องการมีความสุขด้วยกันทั้งสิ้น และเหตุผลที่ทำให้ผู้คนมีความสุขไม่ว่าชาติใด ภาษาใดก็เหมือนกันหรือมีความคล้ายคลึงกัน ศาสตร์เกี่ยวกับความสุขมีมานานมาแล้ว เมื่อกว่า 540 ปีก่อนคริสตกาล คำสอนของพระพุทธเจ้า ศาสดาของศาสนาพุทธ ได้กล่าวถึงความสุขไว้ว่า มีหลายระดับ ทั้งสำหรับผู้ครองเรือนหรือผู้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมซึ่งเป็นคำสอนเพื่อประโยชน์ทางวัตถุ และคำสอนสำหรับผู้สละเรือนแล้ว คือเป็นคำสอนเพื่อประโยชน์ลึกซึ้งซึ่งทางจิตใจ การฝึกฝนจิตใจขั้นสูงสุดหรือจุดหมายสูงสุดของศาสนาพุทธ คือ “ความสุขที่แท้จริง” หรือ “นิพพาน” ส่วนความสุขของคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือนสามารถทำได้ด้วยการมีจริยธรรม และสามารถฝึกฝนจิตใจให้สูงขึ้นได้ตามความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อให้มีความสุขในระดับที่สูงขึ้น

หลักการแห่งความสุข

ในซีกโลกตะวันตก จากศตวรรษที่ 18 นักปรัชญา เจเรมี เบนแธม ได้กล่าวถึงหลักการแห่งความสุขสูงสุด คือการกระทำที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมของประชาชนแต่ละคนและสังคมที่ดีที่สุดคือ สังคมที่ประชาชนมีความสุขที่สุด ดังนั้นนโยบายสาธารณะที่ดีที่สุดก็คือ นโยบายที่ก่อให้เกิดความสุขสูงสุดและต้องอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันในสังคม มีมนุษยธรรม และความรู้สึกของผู้คนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับ “ความสุข” ในหลากหลายแง่มุมด้วยศาสตร์ต่าง ๆ เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์และวิทยาศาสตร์ นักจิตวิทยาหลายท่าน ได้สนับสนุนทฤษฎีตั้งจุด (Set-Point Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีเกี่ยวกับระดับความสุขว่า คนเรามีความสุขระดับคงที่ขึ้นกับคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลหรือคุณลักษณะทางพันธุกรรมที่ติดตัวมา เมื่อมีเหตุการณ์มากระทบ เช่น ความเจ็บป่วย โศกนาฏกรรม ก็จะทำให้ระดับความสุขเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์ แต่เมื่อเหตุการณ์ผ่านไประยะหนึ่ง ความสุขจะกลับมาอยู่ที่ระดับเดิม แต่สำหรับศาสนาพุทธแล้วความสุขสามารถเพิ่มระดับขึ้นได้เรื่อยๆ อยู่ที่การพัฒนาจิตใจของปัจเจกบุคคล¹

มนุษย์ทั้งหลายในโลกเมื่อเกิดมาแล้ว ย่อมล้วนประสงค์จะมีชีวิตที่เป็นสุข แต่การมีชีวิตที่เป็นสุขนั้น ควรจะประกอบด้วยปัจจัยใดบ้าง คำตอบน่าจะมีหลากหลายและแน่นอน ที่จะต้องผสมผสาน กลมกลืนกันไป เช่น การมีสุขภาพจิตที่ดี แจ่มใสเบิกบาน ระวังความอยาก ควบคุมอารมณ์ต่างๆ ได้ ไม่มีทุกข์หรือมีแต่ก็ไม่มากจนเกินแก้ไข มีเพื่อนฝูง ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมทั้งผู้คนและธรรมชาติได้ตามสมควร มีรายได้ที่เลี้ยงตัวเอง

¹ รศรินทร์ เกรย์, วรชัย ทองไทย, และ เรวดี สุวรรณพเก้า, **ความสุขเป็นสากล**, (นครปฐม: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, 2553), หน้า 17-18.

และครอบครัวได้อย่างยั่งยืน ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเป็นสุข มีที่อยู่อาศัย มีที่ทำมาหากิน มีอาชีพและรายได้ ตามสมควร มีความเสมอภาค ได้รับโอกาสเท่าเทียมกัน มีเสรีภาพ มีการศึกษามีสภาพแวดล้อมที่ดี มีคุณธรรม และจริยธรรมอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างเป็นสุข ซึ่งความสุขในชีวิต (Life happiness) เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคน ควรได้รับและเป็นสิ่งสำคัญของการดำเนินชีวิตของทุกคน ถ้าแต่ละชีวิตมีความสุข มนุษย์ก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข จะเป็นความสุขของหมู่คณะ ของสังคม และของโลก²

เพราะว่า “ความสุข” (Happiness) เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ทุกคนควรได้รับ ซึ่งตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560– 2564) ที่ยึดแนวความคิดการพัฒนาโดยยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อให้การพัฒนาในทุกมิติ 3 มีการบูรณาการบนทางสายกลาง มีความพอประมาณ มีเหตุผล รวมถึงมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี สอดคล้องกับภูมิสังคม การพัฒนาทุกด้าน มีดุลยภาพ ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และระบบ นิเวศน์ มีความสอดคล้อง เกื้อกูล และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยการพัฒนาในมิติหนึ่งต้องไม่ส่งผลกระทบต่อมิติอื่นๆ รวมทั้งต้องมุ่งเน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” สร้างความมั่นคงของชาติ พัฒนาคนทุกวัย ให้เป็นคนดี คนเก่ง มีศักยภาพ และความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาศักยภาพคนตามช่วงวัยและการปฏิรูป ระบบเพื่อสร้างสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ การพัฒนาศักยภาพคนในทุกช่วงวัยให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศ การยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพ เท่าเทียมและทั่วถึง การพัฒนาด้าน สุขภาพ โดยส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการแพทย์เพื่อ รองรับการเป็นสังคมผู้สูงอายุ โดยเฉพาะวัยผู้สูงอายุ ให้มีการทำงานที่เหมาะสมตามศักยภาพและ ประสบการณ์ มีรายได้เพียงพอในการ ดำรงชีวิต มีการสร้างเสริมและฟื้นฟูสุขภาพ เพื่อป้องกันหรือชะลอความทุพพลภาพและโรคเรื้อรังต่างๆ ซึ่งเป็น หัวใจสำคัญในการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันทั้งในภาคการผลิตและภาคบริการเพื่อสร้างความเข้มแข็ง มี คุณธรรมจริยธรรม มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม นำไปสู่การสร้างสังคมที่พึงปรารถนา รวมถึงมีจิตอนุรักษ์ รักษา ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องและเหมาะสม เพื่อประเทศไทยจะพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข³

จังหวัดนครสวรรค์ เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ระหว่างตอนล่างของภาคเหนือและตอนบนของภาคกลาง มีพื้นที่ประมาณ 9,597 ตารางกิโลเมตร ซึ่งถือว่าเป็นเมืองใหญ่อันดับ 2 ของภาคเหนือ รองจากเชียงใหม่ นับเป็น จังหวัดที่มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์อีกจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย มีการปกครองแบ่งออกเป็น 15 อำเภอ 133 ตำบล 1,804 หมู่บ้าน ในปี พ.ศ.2558 จำนวนประชากร จังหวัดนครสวรรค์ ทั้งหมด 1,071,942 คน เพศชาย 524,682 คน และเพศหญิง 547,260 คน และประชากร ผู้สูงอายุจังหวัดนครสวรรค์ มีจำนวน 182,602 คน ในส่วนอำเภอลาดยาว จำนวนประชากรอำเภอลาดยาว ทั้งหมด 78,230 คน เพศชาย 38,491

² จิตนภา ฉิมจินดา, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยคริสเตียน, 2555), หน้า 1.

³ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560- 2564)**, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2559), ค้นเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2560 จาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=395>.

คน และเพศหญิง 39,739 คน และประชากรผู้สูงอายุอำเภอลาดยาว มีจำนวน 13,995 คน ในส่วนตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จำนวนประชากรตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว ทั้งหมด 12,268 คน เพศชาย 6,057 คน และเพศหญิง 6,211 คน (ข้อมูลสถิติจำนวนประชากรจังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ.2558 ระบบสถิติทางการทะเบียน สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2559, น. 1) และประชากรผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว มีจำนวน 2,080 คน เพศชาย 910 คน และเพศหญิง 1,170 คน (ที่มาของข้อมูล: ข้อมูลผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอ ลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ข้อมูล ณ วันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2559)

ดังนั้น ในขณะที่ผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ ทำให้ผู้สูงอายุเริ่มเป็นปัญหาสำคัญ ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชนและประเทศ เนื่องจากวัยสูงอายุเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงในทางเสื่อม ถอยทุกด้าน ทั้งด้านร่างกายจิตใจและสังคม⁴ ซึ่งปกติการรับรู้สุขภาพกาย มีความสัมพันธ์กันอย่างมากกับจิตใจของผู้สูงอายุ⁵ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน สังคม ความสัมพันธ์ในครอบครัวหรือเขตที่อยู่อาศัย 4 ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยภายนอก หรือการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ เช่น อารมณ์เศร้า เบื่อหน่าย นอนไม่หลับ ฯลฯ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยภายใน ล้วนส่งผลกระทบต่อความสุขของผู้สูงอายุทั้งสิ้น นอกจากนี้ทฤษฎีการเสื่อมและการถดถอยซึ่งเป็นศาสตร์ทางด้านชีวภาพ อธิบายไว้ว่า เมื่อสิ่งมีชีวิตมี อายุมากขึ้น อวัยวะต่างๆในร่างกายถูกใช้งานมากขึ้น ก็เกิดการเสื่อมถอยทั้งด้านร่างกายจิตใจและ สังคม⁶ และความแตกต่างด้านความเสื่อมถอยนี้ ทำให้ผู้สูงอายุแต่ละช่วงวัย ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุตอนต้นและตอน ปลายมีอิทธิพลของกระบวนการที่ส่งผลกระทบต่อความสุขแตกต่างกัน จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้มองเห็นว่า ความสุขของผู้สูงอายุ เป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งและมี ความจำเป็นสำหรับวัยสูงอายุ ผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะศึกษาความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมความสุขและหาปัจจัยที่มีผลต่อ ความสุขของผู้สูงอายุ เพื่อสร้างความสุขให้แก่ผู้สูงอายุให้ได้มากที่สุดและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาระดับความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อเปรียบเทียบความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ประกอบด้วยสถานภาพสมรส ลักษณะที่อยู่อาศัย และภูมิหลัง ด้านอาชีพ

⁴ ประพนอม โททานนท์, *ชีวิตที่สุขสมบูรณ์ของผู้สูงอายุไทย หลักการงานวิจัยและบทเรียนจากประสบการณ์*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554) หน้า 24; อ้างถึงใน วิทมา ธรรมเจริญ, *อิทธิพลของปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ*, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2555), หน้า 13.

⁵ รัชชพล สนธิยา และวิราภรณ์ โพธิศิริ, *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดน่าน*, ในการประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 3,16 -17 กุมภาพันธ์ 2554, หน้า 55; อ้างถึงใน วิทมา ธรรมเจริญ, *อิทธิพลของปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ*, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2555), หน้า 13.

⁶ ประพนอม โททานนท์, *ชีวิตที่สุขสมบูรณ์ของผู้สูงอายุไทย หลักการงานวิจัยและบทเรียนจากประสบการณ์*, พิมพ์ครั้งที่ 2} อ้างแล้ว.

วิธีดำเนินการศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชากร ที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้คือ ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ รวมทั้งสิ้น จำนวน 2,080 คน (ที่มาของข้อมูล: ข้อมูลผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ข้อมูล ณ วันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2559)

กลุ่มตัวอย่างจากจำนวนประชากรดังกล่าว ผู้ศึกษาได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้ จากผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ผู้ศึกษาได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 335 คน โดยใช้สูตรคำนวณของ Taro Yamane ⁷ โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling) ตามสัดส่วนของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม โดยแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วน ประมาณค่า (Rating Scale) 5 มาตราส่วน ให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นต่อความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ซึ่งสร้างขึ้นโดยการศึกษาจากแนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทำการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ประกอบด้วย 1) สถานภาพสมรส 2) ลักษณะที่อยู่อาศัย และ 3) ภูมิหลังด้านอาชีพ ของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบปลายปิด

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการวัดระดับความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ประกอบด้วย 1) การมีสุขภาพดี 2) มีความผ่อนคลาย 3) การใช้เงินเป็น ไม่เป็นหนี้ 4) ครอบครัวที่ดี และ 5) การมีสังคมดี การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยคั้งนี้ คือ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยทำการแจกแบบสอบถามให้แก่กลุ่มตัวอย่าง พร้อมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์ในการตอบไว้ในแบบสอบถาม และแจ้งช่วงเวลาในการเก็บแบบสอบถามคืน โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามจาก ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ด้วยตนเอง พร้อมทั้งตรวจนับและตรวจสอบ ความสมบูรณ์ของข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ทางสถิติ เพื่อหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation:SD) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) แล้วนำเสนอในรูปแบบ ตารางประกอบคำบรรยายการแปลผลเฉลี่ยคะแนน

⁷ Yamane, T. Statistic: An introductory analysis, (3 rd ed.). (New York: Harper and Row, 1973).

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามที่ส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย สถานภาพสมรส ลักษณะที่อยู่อาศัย และภูมิลำเนาถิ่นอาศัย ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีสถานภาพสมรส ส่วนใหญ่สมรส คิดเป็นร้อยละ 74.9 ส่วนใหญ่มีลักษณะที่อยู่อาศัยเป็นการอาศัยอยู่ บ้านของตนเอง คิดเป็นร้อยละ 95.5 และ ภูมิลำเนาถิ่นอาศัย ส่วนใหญ่อาศัยเป็นเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 37.9

2. ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย 1) การมีสุขภาพดี 2) มีความผ่อนคลาย 3) การใช้เงินเป็นไม่เป็นที่ 4) ครอบครัวที่ดี และ 5) การมีสังคมดี ผลการศึกษาพบว่า ระดับความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยแต่ละด้าน ประกอบด้วย ด้านการมีสุขภาพดี ด้านการมีความผ่อนคลาย ด้านการใช้เงิน เป็นไม่เป็นที่ ด้านครอบครัวที่ดี และด้านการมีสังคมดีอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ปรากฏผล ดังนี้ 1) ด้านการมีสุขภาพดี ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีสุขภาพดี อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับการออกกำลังกาย กำลังกายด้วยการบริหารร่างกายทำต่างๆ หรือการเดินอย่างสม่ำเสมอ อยู่ในระดับมากที่สุด ในขณะที่การ 6 รับประทานอาหารที่มีประโยชน์อย่างเพียงพอและครบ 5 หมู่ มีการกินอาหารที่มีรสชาติหวาน มัน เค็ม มี การดื่มน้ำอย่างน้อยวันละ 8 แก้ว มีการออกกำลังกายทุกวันหรือสัปดาห์ละ 3 ครั้งๆละประมาณ 20-30 นาที มีการนอนหลับอย่างเพียงพออย่างน้อยวันละ 7-8 ชั่วโมง การมีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อป้องกัน อุบัติเหตุเสมอ มีการตรวจร่างกายประจำปีอย่างสม่ำเสมอ และการรีบไปพบแพทย์แต่เนิ่นๆเมื่อเริ่มมี อาการเจ็บป่วย อยู่ในระดับมาก 2) ด้านมีความผ่อนคลาย ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์มีความผ่อนคลาย อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับ ผู้สูงอายุมีการยืดเหยียดกล้ามเนื้อ เมื่อพูดคุยกับผู้อื่น อยู่ในระดับมากที่สุด ในขณะที่ เมื่อมีสิ่งที่ยึดใจจะมีการ หงุดหงิดหรือโกรธง่าย เมื่อมีใครทำให้โกรธ มักจะโกรธและควบคุมอารมณ์ตัวเองไม่อยู่ การมีงานอดิเรกทำที่เหมาะสม เช่น การปลูกผัก ปลูกดอกไม้ หรือ ประดิษฐ์สิ่งต่างๆ การมีกิจกรรมการพักผ่อนเมื่อ เวลาว่าง เช่น ดูหนัง ฟังเพลง ร้องเพลง นั่งสมาธิ เป็นต้น และการมีกิจกรรมทำร่วมกับผู้อื่นในชุมชนเสมอ อยู่ในระดับมาก 3) ด้านการใช้เงินเป็น ไม่เป็นที่ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์มีพฤติกรรมการใช้เงินเป็น อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับในปัจจุบันนี้ยังมีหนี้สินที่ต้องใช้เมื่อได้รับเงินมาจะแบ่งเงินดังกล่าว ออกเป็นส่วนๆเพื่อ แบ่งใช้ตามความจำเป็น มีการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อดูรายรับรายจ่ายในแต่ละเดือน หน่วยงานมีการ ปรับปรุงและนำเทคโนโลยีใหม่ๆมาใช้ในการทำงาน เมื่อจะใช้เงินแต่ละบาท จะคำนึงถึงความคุ้มค่า เป็นสำคัญ และมีการเลือกซื้อสินค้าตอนที่มีการลดราคา อยู่ในระดับมาก 4) ด้านครอบครัวที่ดี ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์มีครอบครัวที่ดี อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมี ครอบครัวที่อบอุ่นและมั่นคง มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ครอบครัวเป็นกำลังใจที่ดีเมื่อต้องเผชิญกับ ปัญหาอุปสรรคในชีวิต สมาชิกในครอบครัวมักคอยช่วยเหลือหรือให้

คำปรึกษาเป็นอย่างดีการมี หลักระดมในการครองเรือน และการมีเวลาอยู่กับครอบครัวเสมอ อยู่ในระดับมาก

5) ด้านการมีสังคมดี ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์มีสังคมดี อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีเพื่อนบ้านที่ดีมีบ้านอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ได้รับการสนับสนุนหรือช่วยเหลือจากชุมชน แม้ในบางครั้งจะ ทำตัวให้เป็นภาระหรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน และไม่เอาเปรียบผู้คนรอบข้าง อยู่ในระดับมาก

2. ผลการทดสอบสมมติฐาน การวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของความสุข ของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย สถานภาพสมรส ลักษณะที่อยู่อาศัย และภูมิหลังด้านอาชีพ ผลการศึกษาพบว่า

2.1 ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีสถานภาพสมรส แตกต่างกัน มีความสุขที่แตกต่างกัน ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกัน มีความสุขที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ 0.05 7

2.2 ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีลักษณะที่อยู่อาศัย แตกต่างกัน มีความสุขที่แตกต่างกัน ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีลักษณะที่อยู่อาศัยแตกต่างกัน มีความสุขที่ไม่แตกต่างกัน

2.3 ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีภูมิหลังด้านอาชีพ แตกต่างกัน มีความสุขที่แตกต่างกัน ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีภูมิหลังด้านอาชีพแตกต่างกัน มีความสุขที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ 0.01

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยอภิปรายผลตามผลการตรวจสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ แต่ละข้อดังนี้

1. ระดับความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีความสุขในภาพรวม อยู่ในระดับมาก อาจเนื่องมาจากผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มี ความสามารถรับรู้และมีศักยภาพในการดูแลตนเอง จึงสามารถปรับตัวใช้ชีวิตพึ่งพาตนเองได้อย่าง เหมาะสมและไม่เป็นภาระแก่ผู้อื่น รวมทั้งได้รับการสนับสนุนทางสังคมที่ดีในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การจัดกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุการจัดอบรมให้ความรู้ในการดูแลตนเอง การให้บริการสาธารณสุข เป็นต้น ซึ่งล้วนมีส่วนผลักดันให้ผู้สูงอายุมีการพึ่งพาตนเองได้ จึงส่งผลทำให้ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอ ลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี⁸ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนเมือง: กรณีศึกษาวัดไชยทิศ เขต บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ ในภาพรวมอยู่ในระดับ มาก โดยมี

⁸ ภัทธ งามล. “ความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนเมือง: กรณีศึกษาวัดไชยทิศ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554).

องค์ประกอบของความสุขในชีวิต ด้านการให้อำนาจแก่ตนเองในระดับมากที่สุด คือ ร้อยละ 65.1 รองลงมาคือ ด้านความพอใจในชีวิต ด้านความสามัคคีปรองดองและด้านความเบิกบาน ผลการประเมินภาวะต่างๆ ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ส่วนใหญ่ประเมินตนเองว่ามีสถานภาพด้านสังคมดี มากกว่าสถานภาพด้าน สุขภาพจิต สถานการณ์ด้านสุขภาพกายและสถานภาพด้านเศรษฐกิจ ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีปัจจัยด้านเศรษฐกิจแตกต่างกันมีระดับความสุขในชีวิตด้านความพอใจในชีวิต และด้านความเบิกบานแตกต่างกัน กลุ่มตัวอย่างที่มีปัจจัยด้านสุขภาพ กายแตกต่างกันมีระดับความสุขในชีวิตด้านความพอใจในชีวิตและด้านความสามัคคีปรองดองแตกต่างกัน และกลุ่มตัวอย่างที่มีปัจจัยด้านสุขภาพจิตแตกต่างกันมีระดับความสุขในชีวิตด้านความพอใจในชีวิตด้านความพอใจในชีวิต ด้านความสามัคคีปรองดอง ด้านความเบิกบานและระดับความสุขโดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ 0.05, 0.01, และ 0.001

2. ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีสถานภาพ สมรส แตกต่างกัน มีความสุขที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผู้สูงอายุที่อยู่ กับคู่สมรส มีความสุขมากกว่าผู้สูงอายุที่เป็นหม้าย หย่า หรือแยกกันอยู่กับคู่สมรส อาจเป็นเพราะผู้สูงอายุที่มี สถานภาพสมรสจะมีคู่สมรสคอยให้คำปรึกษา ให้กำลังใจ ดูแลเอาใจใส่ 8 ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านต่างๆ ในชีวิตประจำวัน แต่ผู้ที่มีสถานภาพ หม้าย หย่า หรือแยกกันอยู่ นั้นก็จะไม่มีคู่สมรสมาคอยดูแลเอาใจใส่ จึง ส่งผลทำให้ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัด นครสวรรค์ ที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกัน มีความสุขที่แตกต่างกันได้⁹ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพึ่งพาตนเอง การเสริมสร้างพลังทางสุขภาพ ความรอบรู้ ทางสุขภาพและความสุขของผู้สูงอายุ ตำบลทับยายเชียง อำเภอพหลิมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัย พบว่า 1) ผู้สูงอายุมีระดับการพึ่งพาตนเองโดยรวมได้มาก ในขณะที่การเสริมสร้างพลังทางสุขภาพ ความรอบรู้ ทางสุขภาพ และความสุขโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง 2) ผู้สูงอายุที่มีอายุอาชีพ และรายได้แตกต่างกัน มีความสุขแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนผู้สูงอายุที่มี สถานภาพสมรส และชนิดของ โครงสร้างครอบครัวแตกต่างกัน มีความสุขแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ .001 ตามลำดับ 3) การพึ่งพาตนเอง การเสริมสร้างพลังทางสุขภาพ และความรู้ทางสุขภาพ มีความสัมพันธ์ ทางบวกกับ ความสุขของผู้สูงอายุอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

3. ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีลักษณะที่อยู่อาศัย ต่างกัน มีความสุขไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัด นครสวรรค์ มีการเตรียมความพร้อมและให้ความสำคัญในด้านที่อยู่อาศัย ซึ่งถือว่าปัจจัยขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อ การดำรงชีวิตของบุคคล อันเป็นเงื่อนไขสำคัญในการมีความมั่นคงของชีวิต ประกอบกับที่อยู่อาศัยที่มีความ มั่นคง อยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดี มีความคุ้นเคย มีความสามารถในการเข้าถึงระบบบริการสุขภาพ และรู้สึกมี ความปลอดภัยในชีวิต ครอบครัว ที่สามารถใช้ชีวิตส่วนตัวได้อย่างมีความสุขและเกิดความมั่นคงในชีวิต

⁹ ฐิตินันท์ นาคผู้, “การพึ่งพาตนเอง การเสริมสร้างพลังทางสุขภาพ ความรอบรู้ทางสุขภาพและความสุขของผู้สูงอายุ ตำบลทับยายเชียงอำเภอพหลิมพิราม จังหวัดพิษณุโลก”, วิทยานิพนธ์สาขาวิชาจิตวิทยาชุมชน, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2557).

อีกทั้ง ถ้าที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุยังมีครอบครัว เช่น บุตรหลาน มีการพบปะติดต่อกัน การได้รับความช่วยเหลือดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลาน ย่อมที่จะส่งผลต่อภาวะทางอารมณ์ของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ จึงทำให้ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ได้รับการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อ การดำรงชีวิตในกรณีที่อยู่อาศัย จึงส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความสุขที่ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้อง กับแนวคิดของ อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) กล่าวว่า ใน การที่บุคคลเข้าถึงปัจจัยที่ สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของบุคคล ได้แก่ ความต้องการทางร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการลำดับต่ำสุดและเป็นพื้นฐานของชีวิต อันประกอบด้วย อาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย ถือว่าเป็นเงื่อนไขปัจจัย ที่สำคัญในการ มีความมั่นคงในชีวิตของมนุษย์¹⁰

4. ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีภูมิ หลังด้านอาชีพ ต่างกัน มีความสุขแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทั้งนี้อาจเป็น เพราะ ว่า ผู้สูงอายุที่มีภูมิ หลังด้านอาชีพ จะมีแหล่งที่มาหลักของรายได้และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน จึงมีผล ต่อคุณภาพในการดำรงชีวิตของ ผู้สูงอายุที่มีความแตกต่างกัน เช่น ผู้สูงอายุที่มีภูมิหลังด้านอาชีพ 9 ประกอบอาชีพเกษตรกร จะอยู่ในวัฒนธรรม ชนบท ซึ่งเป็นวัฒนธรรมกลุ่มเล็ก หรือวัฒนธรรมที่ มีการแลกเปลี่ยนและมีการพึ่งพาอาศัยกัน มีกฎระเบียบ และวิธีการตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ เรียบง่าย และเป็นวัฒนธรรมที่มีรากฐานมาจากประชาชนที่ทำอาชีพ เดียวกัน ซึ่งวัฒนธรรมชนบทจะ มีการเปลี่ยนแปลงช้า จึงส่งผลให้ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัด นครสวรรค์ ที่มีภูมิหลังด้านอาชีพต่างกัน มีความสุขแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ จิตินันท์ นาค ผู้¹¹ ที่ได้ทำการศึกษารื่องการพึ่งพาตนเอง การเสริมสร้างพลังทางสุขภาพ ความรอบรู้ทางสุขภาพและความสุข ของผู้สูงอายุตำบลทับยายเชียง อำเภอพรหมพิราม จังหวัด พิชณุโลก ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้สูงอายุมีระดับการ พึ่งพาตนเองโดยรวมได้มาก ในขณะที่การเสริมสร้างพลังทางสุขภาพ ความรอบรู้ทางสุขภาพ และความสุข โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง 2) ผู้สูงอายุที่มีอายุอาชีพ และรายได้แตกต่างกัน มีความสุขแตกต่างกัน อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .01 ส่วนผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสและชนิดของโครงสร้างครอบครัวแตกต่างกัน มีความสุข แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ .01 ตามลำดับ 3) การพึ่งพาตนเอง การ เสริมสร้างพลังทางสุขภาพ และความรู้ทางสุขภาพ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ ความสุข ของผู้สูงอายุอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

¹⁰ คณะทำงานสุขภาพคนไทย, *ความมั่นคงของชีวิต*, (ม.ป.ท.: ม.ป.ท., 2554), สืบค้นเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2560 จาก www.hiso.or.th/hisopicure/report Health/ThaiHealth2011/thai2011_7pdf.

¹¹ จิตินันท์ นาคผู้, “การพึ่งพาตนเอง การเสริมสร้างพลังทางสุขภาพ ความรอบรู้ทางสุขภาพและความสุขของ ผู้สูงอายุตำบลทับยายเชียงอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก”, *วิทยานิพนธ์สาขาวิชาจิตวิทยาชุมชน*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2557).

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา ผู้ศึกษาขอเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการวิจัยเรื่องความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ควรให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ดังต่อไปนี้ 1) ผลของการศึกษาพบว่า ความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ดังนั้น ควรมีการกำหนดและเสนอนโยบายเพื่อสนับสนุนให้ ผู้สูงอายุครอบครัวและชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะช่วยให้ผู้สูงอายุอยู่กับครอบครัว สังคมได้อย่างมีความสุขต่อไป 2) จากผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ที่มี ภูมิหลังด้านอาชีพต่างกัน มีความสุขแตกต่างกัน ดังนั้นจึงควรมีการสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ และองค์ความรู้ต่างๆ ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน เช่น กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน เป็นต้น เพื่อให้ผู้สูงอายุนำความรู้ นั้น ๆ มาปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดความสุขในชีวิตบั้นปลายของตน เพิ่มมากขึ้นได้ 3) จากผลของการศึกษา สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนเพื่อพัฒนา สร้างเสริมคุณค่าให้แก่ผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสุขเพิ่มมากขึ้นได้ต่อไปใน อนาคต

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัยความสุขของผู้สูงอายุตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ทำให้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาต่อไป ดังต่อไปนี้ 1) ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อจะได้แนวทางที่ เหมาะสมในการส่งเสริมศักยภาพและสนับสนุนบทบาทกลุ่มผู้สูงอายุต่อไปในชุมชน 2) ควรมีการศึกษารูปแบบการสร้างคุณค่าให้แก่ผู้สูงอายุในสังคมไทย เพื่อส่งเสริมให้สังคมแสดงความเคารพนับถือผู้สูงอายุ ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความสุขสอดคล้องกับวัฒนธรรมและ สังคมไทยต่อไป

บรรณานุกรม

- คณะทำงานสุขภาพคนไทย. **ความมั่นคงของชีวิต**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2554. สืบค้นเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2560 จาก [www.hiso.or.th/hisopicture/report Health/ThaiHealth2011/ thai2011_7.pdf](http://www.hiso.or.th/hisopicture/report%20Health/ThaiHealth2011/thai2011_7.pdf).
- จิตนภา ฉิมจินดา. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนจังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยคริสเตียน, 2555.
- รุตินันท์ นาคผู้. “การพึ่งพาตนเอง การเสริมสร้างพลังทางสุขภาพ ความรอบรู้ทางสุขภาพและ ความสุขของผู้สูงอายุตำบลห้วยยาบเชิงอำเภอรพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก”. **วิทยานิพนธ์สาขาวิชาจิตวิทยาชุมชน**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2557.
- ประนอม โอทกานนท์. **ชีวิตที่สุขสมบูรณ์ของผู้สูงอายุไทย หลักการงานวิจัยและบทเรียนจาก ประสบการณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

- ภัทร ถามล. “ความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนเมือง: กรณีศึกษาวัดไชยทิศ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”. *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.
- รศรินทร์ เกรย์, วรชัย ทองไทย, และ เรวดี สุวรรณนพแก้ว. *ความสุขเป็นสากล*. นครปฐม: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, 2553.
- รักษพล สนิทยา และวิราภรณ์ โพธิศิริ. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดน่าน**. ในการประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 3,16 -17 กุมภาพันธ์ 2554. วิทมา ธรรมเจริญ. *อิทธิพลของปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ*. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2555.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2559. ค้นเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2560 จาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=395>.
- Maslow, Abraham M. **Motivation and Personality**. New York: Harper and Row, 1954.
- Yamane, T. *Statistic: An introductory analysis*, (3 rd ed.). New York: Harper and Row, 1973.

การเกษตรยุคใหม่สู่การเปลี่ยนแปลงตามวิถีคุณธรรม Modern Agriculture as a Way to Change Society

พระวิฑูรย์ ปภัสสรญาโณ (โกฏิฉกรรจ์)
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

การเกษตรมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมวลมนุษยชาติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ช่วยแก้ปัญหาความยากจน ด้วยการสร้างรายได้ให้เกิดแก่เกษตรกร ช่วยแก้ปัญหาความอดอยากด้วยการทำหน้าที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ อากาศ แสงแดด มาใช้ในการผลิตอาหารเลี้ยงพลโลก การเกษตรยุคใหม่ที่ดีที่ถูกต้องจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม เพื่อสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด จำเป็นจะต้องมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพของผลผลิตที่จะไปสู่ผู้บริโภค หากการทำการเกษตรขาดซึ่งคุณธรรม ผู้ผลิตเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียวด้วยกระบวนการผลิตที่ไม่ถูกต้องจะส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ และส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของลูกหลานในอนาคต

คำสำคัญ: การเกษตรยุคใหม่, การเปลี่ยนแปลง, วิถีคุณธรรม

Abstract

Agriculture is vital to the survival of mankind from the past to the present. Solve the problem of poverty with the creation of income to farmers. Help solve the problem of hunger by acting build food security. Using existing resources, be it water, air, sunlight, soil used to produce food to feed the troops. Modern agriculture is a great need to be set on the basis of merit. In order to come up with a sustainable natural resources are limited. Requires environmental responsibility and quality of products to consumers. If the lack of moral cultivation. Manufacturers seeking unilateral Manufactured by incorrectly will affect the sustainability of natural resources. And the quality of life of future generations

Keywords: New Age Agriculture, Change, Moral Way.

บทนำ

ประเทศไทยอยู่ในระยะ “เปลี่ยนผ่าน” วิกฤตทางเศรษฐกิจและการเมืองหลายต่อหลายครั้ง ควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของโลกในศตวรรษที่ 21 หากประเทศไทยไม่มีการกำหนด วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ตลอดจนไม่ดำเนินการเพื่อขับเคลื่อนประเทศผ่านการปฏิรูปและการปรับเปลี่ยนอย่างจริงจัง ประเทศไทยอาจจะประสบกับสถานะเสื่อมถอยจากประเทศในโลกรุ่นที่สองในปัจจุบัน

เป็นประเทศในโลกที่สามในอนาคตก็เป็นได้ แต่หากดำเนินการปฏิรูปสำเร็จจะทำให้ประเทศไทย สามารถก้าวไปสู่อันดับ “ประเทศในโลกที่หนึ่ง”¹

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว มีผลทำให้ระบบเกษตรต้องปรับตัวเร็วขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตลาดผลผลิตการเกษตรที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ซึ่งงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเกษตร มักจะเน้นการพัฒนาการเกษตรแผนใหม่ ซึ่งพึ่งพาอาศัยปัจจัยการผลิตจากภายนอก เช่น การส่งเสริมการใช้สารเคมีทางการเกษตร เมล็ดพันธุ์ลูกผสม ตลอดจนเครื่องจักรกลที่อาศัยน้ำมันเชื้อเพลิง ซึ่งเทคโนโลยีแผนใหม่เหล่านี้ถูกพัฒนาขึ้นในสถานีวิจัยในประเทศพัฒนาแล้ว แต่กลับนำมาใช้ในการส่งเสริมให้กับเกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนาเพื่อให้เกษตรกรรับเทคโนโลยีนี้ไปใช้ทั้งหมด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มกำลังการผลิตในพืชอาหารบางชนิด²

ในระยะหลังเริ่มตระหนักถึงปัญหาผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมจากระบบเกษตรแผนใหม่ โดยที่เกษตรกรรายย่อยถูกบีบบังคับให้ขยายการผลิตเพิ่มขึ้น ทำให้ส่งผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม นักพัฒนาในหน่วยงานต่างๆ หันมาให้ความสนใจกับการค้นหาทางเลือกใหม่สำหรับการพัฒนาการเกษตร เพื่อเพิ่มศักยภาพเกษตรกร และลดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงจำเป็นต้องอาศัยหลักคุณธรรม เข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการตระหนักถึงผลที่จะเกิดขึ้น จากการเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียวของผู้ผลิต นำไปสู่กระบวนการการผลิตที่ไม่ถูกต้อง จึงเป็นที่มาของการเกษตรยุคใหม่สู่การเปลี่ยนแปลงตามวิถีคุณธรรม

การเกษตรยุคใหม่กับคุณธรรม

การเกษตรยุคใหม่ หรือ ยุคเกษตร 4.0 เป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ซึ่งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (สศก.) ได้จัดประชุมระดมความคิดเห็นจากหน่วยงานในสังกัด เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนา 20 ปี ของภาคการเกษตร ที่มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2564) ทั้งหมดแล้ว 2 ครั้ง โดยนายธีรภัทร ประยูรสิทธิ ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้สรุปแผนระยะยาว 10 ประเด็น³ คือ 1) ส่งเสริมเกษตรกรให้เข้าถึงข้อมูลได้ง่าย 2) เพิ่มศักยภาพการผลิตสินค้าเกษตรให้เพียงพอต่อการบริโภคในประเทศ 3) คิดค้นและพัฒนานวัตกรรมรวมถึงเทคโนโลยีที่ทันสมัย 4) แก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกร 5) พัฒนาปรับปรุงกฎระเบียบที่มีอยู่ให้ทันสมัย 6) เน้นทำปศุสัตว์แปลงใหญ่ให้ความสำคัญกับอาหารสุขภาพ 7) เพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร 8) ปรับการผลิตให้

¹ กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา. พิมพ์เขียว Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2559.

² วิฑูรย์ ปัญญากุล. เกษตรยั่งยืน: วิธีการเกษตรเพื่ออนาคต. พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: วี. พรินท์ (1991), 2556).

³ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ. 2560-2564). (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2559).

สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 9) เน้นทำวิจัยและพัฒนาเพิ่มขึ้น และ 10) บูรณาการการทำงานร่วมกันในทุกกระทรวงที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ครอบคลุมทุกมิติ

จากแผนระยะยาว 10 ประเด็นข้างต้น จะเห็นได้ว่า การเกษตรยุคใหม่ หรือ ยุคเกษตร 4.0 เป็นการส่งเสริมเกษตรกรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและขีดความสามารถในการแข่งขัน เพื่อช่วยขับเคลื่อนให้การพัฒนาประเทศก้าวไปสู่ระบบเศรษฐกิจและการเกษตรที่ยั่งยืน ส่งผลให้ภาคเกษตรซึ่งเป็นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจส่วนรวม มีความมั่นคง และเกษตรกรมีความอยู่ดีกินดีเพิ่มขึ้น

โดยจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม ด้วยความที่คุณธรรมเป็นเรื่องของ ความประพฤติดีงาม เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลักศีลธรรมทางศาสนา ค่านิยมทางวัฒนธรรม ประเพณี หลักกฎหมาย จรรยาบรรณวิชาชีพ การรู้จักไตร่ตรองว่าอะไรควรทำ ไม่ควรทำ และอาจกล่าวได้ว่า คุณธรรมคือจริยธรรมแต่ละข้อที่นำมาปฏิบัติจนเป็นนิสัย⁴ เช่น เป็นคนซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน ที่จะทำผลผลิตทางการเกษตรออกมาให้มีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงสุขภาพของผู้บริโภค มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับทรัพยากรธรรมชาติ

การเกษตรยุคใหม่ : การเปลี่ยนผ่านสู่เกษตรวิถีคุณธรรม

แนวทางการพัฒนาการเกษตร⁵ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-3 มุ่งเน้นการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร โดยเฉพาะแหล่งน้ำเพื่อการชลประทานและเส้นทางคมนาคมขนส่ง เชื่อมโยงตลาดสินค้าเกษตรในท้องถิ่นและภูมิภาคกับตลาดกลางมีการพัฒนาตลาดสินค้าเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนในการกู้ยืมของเกษตรกร นอกจากนี้ รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับ

การวิจัยและส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพและปริมาณการผลิตสินค้าเกษตร เพื่อยกระดับรายได้ของเกษตรกร และตอบสนองความต้องการของตลาดต่างประเทศ ซึ่งผลการพัฒนาที่ผ่านมาทำให้เศรษฐกิจการเกษตรขยายตัวเพิ่มขึ้น มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกพืชเศรษฐกิจหลัก คือ ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง ยาสูบ และยางพาราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว นำมาซึ่งปัญหาเสถียรภาพด้านราคาและรายได้ของเกษตรกร

ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 -7 (ปี 2520-2539) รัฐบาลได้ตระหนักถึงที่ดินทางการเกษตรที่มีอยู่อย่างจำกัด เน้นแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพต่อหน่วยพื้นที่ การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติทางการเกษตร การขยายตลาดสินค้าเกษตร การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลก พร้อมกับการหาแนวทางเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรปรับโครงสร้างการผลิตการเกษตรถึง 3 แผน คือ แผนฟื้นฟูการเกษตร แผนปรับระบบการเกษตรในเขตชลประทานลุ่มน้ำเจ้าพระยา และแผนปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร

⁴ ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542.(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิริวัฒนอินเอร์พริ้น, 2546).

⁵ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ. 2580-2564). (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2559).

ต่อมาในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (ปี 2540–2544) ได้มีการปรับเปลี่ยนทั้งแนวคิด ทิศทางและกระบวนการพัฒนาจากเดิมที่มุ่งให้ความสำคัญกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นหลักมาเป็นการพัฒนาด้านทรัพยากรมนุษย์และองค์กรเกษตร ให้ความสำคัญกับความสามารถในการแข่งขัน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (ปี 2545 - 2549) แนวทางการพัฒนายังคงต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ซึ่งเน้นการพัฒนาคน รวมทั้งการปรับโครงสร้างการเกษตร เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน

ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (ปี 2550-2554) เน้นให้เกษตรกรเป็นศูนย์กลางการพัฒนาโดยใช้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิต โดยพิจารณาตลอดโซ่การผลิต รวมทั้งการผลิตสินค้าเกษตรที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่าเดิม สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (ปี 2555-2559) ยังคงยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรควบคู่ไปกับการพัฒนาความสามารถในการจัดการจัดการสินค้าเกษตรและความมั่นคงด้านอาหาร และการเป็นศูนย์กลางการผลิตและการค้าสินค้าเกษตรของอาเซียน

สำหรับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (ปี 2560–2564) เป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม เป็นเกษตรกร 4.0⁶ ที่หลุดพ้นจากกับดักความยากจน โดยผันตัวเองจากเกษตรกรผู้ผลิตมาเป็นผู้ประกอบการทางการเกษตรสมัยใหม่ (Smart Farmers) มีการบริหารจัดการที่ดี มีต้นทุนการผลิตต่ำ สามารถเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการเกษตรจากการแปรรูป และสนับสนุนการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

จากแนวทางการพัฒนาการเกษตร ในระยะหลัง ตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7-12 เริ่มให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้เกษตรกรเกิดการพัฒนามีศักยภาพที่จะสามารถพึ่งพาตนเอง เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และให้ความสำคัญกับเกษตรแบบยั่งยืน และเข้าสู่เกษตรวิถีคุณธรรม ที่สร้างความตระหนักถึงการเกษตรที่เป็นมิตรกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

รูปแบบของการเกษตรวิถีธรรม

ระบบเกษตรกรรมที่เป็นกรณีตัวอย่างที่ค่อนข้างชัดเจนคือ แนวคิดการทำเกษตรแบบยั่งยืน ในระบบนี้สามารถจำแนกได้เป็น 5 รูปแบบ ได้แก่ ระบบวนเกษตร การเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตร

⁶ กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา. พิมพ์เขียว Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน. (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2559).

ทฤษฎีใหม่ และเกษตรกรรมธรรมชาติ ทั้ง 5 รูปแบบ มีเหตุผลแตกต่างกันตามสภาพภูมินิเวศ แต่อยู่บนหลักการของการเกษตรวิถีคุณธรรม ทั้ง 5 รูปแบบสรุปได้ดังนี้⁷

ตารางที่ ๑ เปรียบเทียบตัวอย่างการเกษตรวิถีคุณธรรม

รูปแบบ	ที่มา	หลักการ/วิธีการ	ฐานคุณธรรม
1. ระบบวนเกษตร	ป่าไม้ลดลงจากการบุกรุกจากการขยายพื้นที่ของการเกษตรและกิจกรรมอื่น	- การอยู่ร่วมกันของพื้นที่การเกษตรกับป่า - ปลูกไม้ใหญ่และไม้หลายระดับเลียนแบบป่าธรรมชาติ	- การประหยัด - ความซื่อสัตย์ - ความสะอาด - ความพอเพียง
2. การเกษตรผสมผสาน	- ความเสี่ยงจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว - การพึ่งพิงปัจจัยภายนอก - ของเหลือใช้ในฟาร์มถูกทิ้งเสียเปล่า	- ลดความเสี่ยงด้วยการทำการเกษตรหลายชนิดที่เกี่ยวเนื่องกันในพื้นที่เดียวกัน - ลดการพึ่งพิงปัจจัยภายนอก	- มีน้ำใจ - การเกื้อกูลกัน - การพึ่งตนเอง - ความเพียร - ความขยัน
3. การเกษตรทฤษฎีใหม่	- ความเสี่ยงจากภัยแล้งและการขาดแคลนน้ำ - ความไม่มั่นคงทางด้านอาหารของเกษตรกร	- รักษาความมั่นคงทางอาหารผลิตให้มีบริโภคเพียงพอ - จัดสรรพื้นที่ให้มีแหล่งน้ำเพียงพอ - ทำนา และกิจกรรมเกษตรอื่นให้มีบริโภคเพียงพอขั้นพื้นฐาน	
4. เกษตรอินทรีย์	- ผลกระทบจากการใช้สารเคมีในการเกษตรมีการตกค้างในผลผลิต - ความเสื่อมโทรมของดินจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว	- สร้างความสมบูรณ์ให้กับดินโดยใช้วิถีทางธรรมชาติปุ๋ยอินทรีย์ - ควบคุมและกำจัดศัตรูพืชโดยชีววิธีกายภาพ และอินทรีย์เคมี	

บทสรุป

การเกษตรวิถีคุณธรรมเป็นการเกษตรที่ยึดหลักของการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน สร้างความเสมอภาค ความสะอาด ความยุติธรรมให้เกิดขึ้นกับทุกสรรพสิ่ง รวมถึงการไม่โลภ ทำบนความพอดีพอเหมาะไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการมีความเพียรพยายาม ความขยัน ความซื่อสัตย์ ที่จะ

⁷ ฉันทา จิตต์สงวน, เดชรัตน์ สุขกำเนิด และ วิศิษฐ์ ลิ้มสมบุญชัย. รายงานการวิจัย แนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคกลาง. ภาควิชาเศรษฐศาสตร์การเกษตรและทรัพยากร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2544).

มุ่งมั่นทำงานให้ออกมามีคุณภาพ ด้วยคุณธรรมเช่นนี้ได้สร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม ตามหลักของการพัฒนาแบบยั่งยืนกล่าวคือการเกษตรวิถีธรรมสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมที่จะสามารถดำรงอยู่ถึงลูกหลานในอนาคต สร้างความยั่งยืนที่จะมีอาหารที่สะอาดเพียงพอแก่การบริโภค และเกษตรกรเองก็มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีปลอดภัยจากสารพิษ แนวปฏิบัติที่ใช้ในการทำเกษตรคุณธรรม สามารถจัดเป็นแนวคิดตามหลักวิชา คือ แนวคิดการพึ่งพาตนเอง เป็นการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตที่เน้นการพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกมากเกินไปจนความจำเป็น มาเป็นวิธีการผลิตที่เน้นความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่เอื้อต่อสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม โดยใช้วิถีทางธรรมชาติ การลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ในครัวเรือน

การขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมในการทำเกษตรคุณธรรม สามารถสรุปเป็นแนวทางที่สำคัญ ดังนี้ คือ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการเป็นเจ้าของกิจกรรมต่าง ๆ และมีการใช้กระบวนการกลุ่มเป็นตัวขับเคลื่อนในรูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมชุมชน โดยมีการประสานความร่วมมือกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในระดับท้องถิ่น และจังหวัด ให้เข้ามามีบทบาทในการทำงานร่วมกับชุมชนในลักษณะของงานวิจัย งานพัฒนากระบวนการเรียนรู้ งานส่งเสริมและงานป้องกันของจังหวัดเพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนเกษตรคุณธรรมในการพึ่งพาตนเองอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนซึ่งเป็นแนวทางการขับเคลื่อนที่ได้จากการเรียนรู้จริงในพื้นที่

บรรณานุกรม

- กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา. (2559). **พิมพ์เขียว Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา <http://www.libarts.up.ac.th/v2/img/Thailand-4.0.pdf>. [10 สิงหาคม 2560].
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2559). **แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ.2560-2564).** (ออนไลน์). แหล่งที่มา http://www.oae.go.th/download/journal/development_plan2559.pdf. [10 สิงหาคม 2560].
- ธันวา จิตต์สงวน, เดชรัตน์ สุขกำเนิด และ วิศิษฐ์ ลิ้มสมบุญชัย. 2544. **รายงานการวิจัย แนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาคกลาง.** ภาควิชาเศรษฐศาสตร์การเกษตรและทรัพยากร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิริวัฒนอินเตอร์พรีน.
- วิฑูรย์ ปัญญากุล. (2556). **เกษตรยั่งยืน : วิธีการเกษตรเพื่ออนาคต.** พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร: วิ.พรีน (1991).

วิโรจน์ สารรัตน์และคณะ. (2550). รายงานการวิจัย รูปแบบการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของพื้นที่
ต้นแบบคุณธรรมจริยธรรมจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมและ
พัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม).

Agropages.com. 2011. Pesticide levels pose threat to Thai vegetable exports. Available source:
<http://news.agropages.com/News/print- --5667---.htm>.

Brouwers, J., & Röling, N. in press. Living local knowledge for sustainable
development. Accepted for publication in D. M. Warren, S. Fujisaka, & G. Prain (Eds.), Biological
and cultural diversity: The role of indigenous experimentation in development. London:
Intermediate Technology Publications.

วิถีชีวิตกับความเชื่อภูมิปัญญาปลาไหลของชุมชนทุ่งกุลา Lifestyle and Belief about Eel Fish of Thung Kula Community

มณฑิรา สะแกทอง
อิสรพงษ์ ไกรสินธุ์
สมคิด สุขจิต
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

เมื่ออย่างเข้าฤดูฝน ธรรมชาติกับภูมิปัญญาด้านระบบนิเวศที่อยู่อาศัยของปลาไหลนา ในฤดูฝนปลาไหลนาชอบอาศัยอยู่ตามแหล่งน้ำตามธรรมชาติตามท้องทุ่งนา ป่าทามมูล บ่อขุดตักปลา ฤดูแล้งจะขุดรูไว้เป็นที่หลบอาศัยตามท้องทุ่งนา บ่อขุดตักปลา ดินที่ปลาไหลนาชอบทำรูไว้เป็นที่หลบอาศัยเป็นดินร่วนปนทราย ที่ชาวบ้านเรียกว่า ดินสมอง ดินตากหรือดินขี้เียน เพราะเป็นดินที่มีคุณสมบัติอุ้มน้ำได้ดี แม้ในฤดูแล้งรูของปลาไหลนายังมีน้ำหล่อเลี้ยงให้มีความชื้นตลอดฤดูแล้ง เมื่อถึงฤดูฝนถัดไปปลาไหลนาสามารถออกมาจากรูเพื่อหาอาหารและแพร่ขยายพันธุ์ต่อไปในการจับปลาไหล คนทุ่งกุลาร้องไห้มีกลวิธีดักจับปลาไหลนาหลายวิธี ได้แก่ ดักด้วยเบ็ดขูดด้วยเสียม ดักด้วยลันหรืออีจู้ และแทงด้วยส้อม ในโภชนาการด้านอาหารที่ปรุงจากปลาไหลนา ยังสามารถนำมาประกอบอาหารได้หลายประเภททั้งปิ้ง ย่าง ต้ม แกง ผัด และทอด แต่รายการอาหารที่เป็นที่นิยมรับประทาน ได้แก่ ผัดเผ็ดและต้มเปรตปลาไหลนาซึ่งจะส่งผลเกี่ยวกับเชื่อเกี่ยวกับปลาไหลนา ชาวบ้านเชื่อว่าผู้ที่เป็โรคเกี่ยวกับเลือด รับประทานเนื้อปลาไหลนา และมีความเชื่อว่าคนที่เลี้ยงปลาไหลเผือกไว้ในบ้านจะทำให้ทำมาหากินค้าขึ้น ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมารบกวน

คำสำคัญ : วิถีชีวิต, ความเชื่อ, ภูมิปัญญา

Abstract

When it rains in the rainy season. Nature and ecology of habitat of eel fish in the rainy season, waters like to live in natural water sources in the fields, forests, lakes, ponds, ponds, dug fish, drowning, digging holes for shelter in the fields. Holes are sheltered sandy loam. The villagers called soil, soil, dirt or soil. Because it has good water absorption. Even in the dry season, the eel of the eel still has moist moisture throughout the dry season. At the next rainy season, the fish can come out of the hole to find food and crabs to propagate. Thung Kula Rong Hai people have many strategies to catch fish in the way. Trapped by a lion or a lion and stabbed with a fork In food nutrition, cooked from eels. There are many types of cooking, including grilling, boiling, currying and frying, but the popular dishes are spicy and salty fish. This will affect the belief in the eel. Villagers believe that people with blood disease. Should

ban (eat) fish meat. And it is believed that people who feed the turtle in the home will make a living.

Keywords : Lifestyle , Believe , Knowledge

บทนำ

จากการขุดค้นหลักฐานทางโบราณคดีในแต่ละชุมชนในดินแดนทุ่งกุลาร้องไห้ซึ่งมีเนื้อครอบคลุมทั้งจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ศรีสะเกษ ยโสธร ซึ่งในจังหวัดสุรินทร์ มีอำเภอที่ติดกับทุ่งกุลาร้องไห้ คือ อำเภอชุมพลบุรี พบภาชนะดินเผาสำหรับต้มเกลือมากมายการผลิตเกลือในอดีตนั้นทำกันมากที่บ่อพันขัน และชุมชนใกล้เคียงกับบ่อพันขัน อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด การต้มเกลือทำกันในช่วงเดือนสามเดือนสี่เมื่อถึงเดือนหกฝนเริ่มตกก็จะหยุดทำสาเหตุที่ผลิตเกลือในฤดูร้อนเพราะน้ำจะแห้งขุดและมีสาเกลือผุดขึ้นมาชาวบ้านจึงไปขุดสาเกลือไปต้ม ดังนั้นเกลือจึงเป็นวัฒนธรรมที่ควบคู่กันกับปลาอย่างยั่งยืน เช่นการทำปลาร้าปรุงอาหารของหมักต้องเพื่อเก็บไว้กิน นาน ๆ และเกลือของชุมชนแห่งนี้ได้เป็นสินค้าแลกเปลี่ยนกับปลาของชุมชนเขมรบริเวณทะเลสาบน้ำจืดเพื่อทำการหมักปลา¹

นอกจากข้าวซึ่งเป็นปัจจัยหลักในเรื่องอาหารของชุมชนในบริเวณนี้แล้วอาหารที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งชุมชนทุ่งกุลาร้องไห้มีความผูกพันมาตลอดมีวัฒนธรรมร่วมกันจนแยกไม่ออก คือปลาและสัตว์น้ำนั่นเอง อาจกล่าวได้ว่าเรื่องความผูกพันระหว่างคนกับปลาในภูมิภาคสรีรมีสถิติศาสตร์ภูมิศาสตร์ตั้งบ้านกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีและจารีตไปแล้วในท้องถิ่น จวบจนปัจจุบันแหล่งน้ำในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ เช่นหนองบึงลำน้ำบริเวณที่น้ำท่วมถึงตลอดจนน้ำในนาข้าวหลายแห่งมีปลาชุกชุมชาวบ้านในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้สามารถไปจับปลาตักปลามาทำอาหารเพื่อทำขายเป็นรายได้เสริมจากการปลูกข้าวการปรับตัวเองเข้ากับสภาพแวดล้อมของชุมชนในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้โดยมีการเรียนรู้ธรรมชาติของปลาที่สัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลองเพิ่มขึ้นสามารถพัฒนาเครื่องมือจับปลาได้อย่างมีประสิทธิภาพรวมทั้งมีการกำหนดกฎเกณฑ์ในการควบคุมในการจับปลาไม่ให้เป็นการทำลายพันธุ์ปลาหรือเกิดการขัดแย้งในการจับปลาบริเวณเดียวกัน นอกจากนั้นยังรวมไปถึงประโยชน์ของคนในท้องถิ่นอันเป็นส่วนรวมด้วยโดยทั่วไปในสังคมไทยตามชนบทนั้นการจับปลาของชาวบ้านก็เหมือนกันหมดในพื้นที่ราบเบื้องต้นของการจับปลาในที่น้ำนิ่งและน้ำไหลน้ำนิ่ง คือบริเวณที่มีน้ำขังเช่นบ่อน้ำหนองบึงเป็นต้นส่วนน้ำไหลก็คือบริเวณแม่น้ำลำคลองลำห้วยลำธารแต่ความสามารถในการจับปลาของชาวบ้านในแต่ละคนแต่ละท้องถิ่นจะไม่เหมือนกันบางคนบางพวกที่มีการสังเกตและการเรียนรู้ธรรมชาติของปลาชนิดต่าง ๆ สามารถใช้เครื่องมือเครื่องใช้ที่เหมาะสมหรืออาจจะปรับปรุงรวมทั้งสร้างสรรค์เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพจับปลาได้มากกว่าคนอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้สามารถมองเห็นได้จากการสะสมเครื่องมือในการจับปลาที่ไม่เท่าเทียมกันในแต่ละครัวเรือนหรือแต่ละชุมชนเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละชุมชนแตกต่างกันแต่ในปัจจุบันพัฒนาการทางเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่มาจากภายนอกได้มีส่วนทำลายเครื่องมือเครื่องใช้และวิธีการที่มาจากภูมิปัญญา

¹ สุจิตต์ วงษ์เทศ, ทุ่งกุลาร้องไห้ 2,500 ปี. (กรุงเทพฯ : มติชน จำกัด, 2546), หน้า 9.

ชาวบ้านตั้งเห็นได้จากชาวบ้านรุ่นใหม่ ๆ ที่มักเอาเครื่องสูบน้ำไปสูบน้ำปลาในหนองบึงการใช้ไฟฟ้าช็อตปลาหรือใช้วัตถุระเบิด เป็นต้น²

สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนในเขตทุ่งกุลารั้วมีเหย้ามีเรือนอยู่กิน และมียุ่งข้าวเก็บไว้พอกินปีหนึ่ง ในลานบ้านปลูกพริก มะเขือ ข่า ตะไคร้ สำหรับต้มแกงนอกบ้านมีผลไม้ เช่น กล้วย อ้อย หมากมะพร้าว และปลูกสวนหม่อนสำหรับเลี้ยงไหมต่อเขตสวนออกไปเป็นทุ่งนามีโคกระบือพอใช้ทำนาได้ทุกคร้วเรือนพอถึงฤดูกาลทำมาหากินทั้งชายและหญิงเด็กผู้ใหญ่ ผู้คนมากมายไปสิ้นฤดูกาลทำนาผู้ชายไปหาของป่ามาขายผู้หญิงอยู่บ้านเลี้ยงไหม และทอผ้าไหมไว้นุ่งห่ม เศษอาหารที่เหลือใช้เลี้ยงไก่และสุกรไว้ขายการกินการอยู่ของชาวบ้านในแถบนี้ทำได้เองเกือบไม่ต้องซื้อหาอันใดสิ่งที่จะต้องซื้อ คือเหล็ก เช่น จอบ เสียม มีด พร้า เครื่องถ้วยชาม บางที่ซื้อด้ายมาทอผ้าชาวบ้านหาเลี้ยงตัวเองได้จากบันทึกการตรวจราชการหัวเมืองภูมิภาคอีสานของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพที่กล่าวมาชี้ให้เห็นสภาพเศรษฐกิจหมู่บ้านในเขตทุ่งกุลารั้วให้ผลิตเพื่อยังมีความพอเพียงในแต่ละคร้วเรือนจากการประกอบอาชีพการเกษตรและนอกภาคการเกษตรผลิตสิ่งของใช้ได้เองเกือบทั้งหมดแต่มีบางสิ่งที่ต้องซื้อจากสังคมภายนอก เช่น เครื่องมือเหล็ก จอบ เสียม ขวาน ไร่ และมีการแลกเปลี่ยนซื้อขายเกิดขึ้นในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง เช่น มีกลุ่มคนเผ่ากุลจากบันทึกการตรวจราชการหัวเมืองภูมิภาคอีสานในสมัยราชการที่ 4 กล่าวถึงเรื่องราวของชาวกุลในภาคอีสาน พ.ศ. 2423 พ่อค้าชาวกุลหรือเรียกว่าชาวตองสู้นำสินค้าเข้ามาขายในภาคเหนืออีสานมีทั้งปูนแอบหมากมีดด้ามเครื่องประดับสร้อยแหวนทับทิมและสินค้าเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ กุลาไม่ได้ตั้งร้านค้าแต่ใช้วิธีเดินทางมาเป็นกลุ่ม ๆ กลุ่มละ 20-30 คนมีทั้งหัวหน้ากลุ่มและลูกน้องครั้งหนึ่งกุลาเที่ยวเดินทางเร่ขายสินค้าจากอุบลราชธานี ศรีสะเกษ เรื่อยมาถึงสุรินทร์พอมมาถึงอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ กุลาได้ซื้อครั้งเป็นจำนวนมากและหาบครั้งข้ามแม่น้ำมูลเข้ามาในเขตอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มองเห็นทุ่งกว้างอยู่ลิบ ๆ แต่หาบสินค้าเดินไม่ข้ามทุ่งทั้งเหนื่อยอ่อนอดโรยทำให้กุลาทะครั่งหมดแล้วกุลาดำเนินข้ามทุ่งเข้ามาสู่หมู่บ้านชาวบ้านมามุงดูเพื่อจะซื้อสินค้าแต่กุลาก็ไม่มีสินค้าขายพากันร้องไห้เสียดายสินค้าที่ตนเททิ้งกลางทุ่งทำให้เกิดตำนานชื่อเรียกว่า “ทุ่งกุลารั้วไห้” มาจนปัจจุบันการค้าบริเวณทุ่งกุลารั้วไห้มีกลุ่มคนกุลาดำเนินทางไปค้าขายกับคนในชุมชนในช่วงฤดูแล้งมากที่สุดและคนในบริเวณทุ่งกุลารั้วไห้เป็นพ่อค้าซื้อขายโคกระบือเดินทางมาเป็นกลุ่ม ๆ ไปขายที่นครราชสีมาบุรีรัมย์ และชลบุรี เรียกกันว่า “นายฮ้อย” นายฮ้อยแต่ละกลุ่มมีประมาณ 3 คน พร้อมพรรคพวกต้อนโค กระบือ ผ่านช่องเขาตะโก เพราะเป็นทางที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์กว่าทางอื่น ๆ เดินทางประมาณ 3-4 เดือนกลุ่มพ่อค่านายฮ้อยจึงเดินทางกลับบ้าน

ประวัติศาสตร์และยุคต้นประวัติศาสตร์ก่อน พ.ศ. 2500 แสดงถึงเศรษฐกิจเพื่อยังชีพและการค้าระยะไกลประเภทสัตว์โคกระบือข้าวปลาเกลือเหล็กชุมชนแต่ละแห่งมีพัฒนาการเป็นศูนย์กลางการค้าขึ้นเป็นชุมชนและเมืองไม่ใช่ชุมชนที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่เป็นชุมชนมีการสร้างสรรค์ด้านเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมสืบ

² ศรีศักร วัลลิโภดม, *วัฒนธรรมกับสังคม*, (เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544), หน้า 99-101.

มาตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน และบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งปัจจัยทรัพยากรภายในทั้งสินค้าเกษตรกรรมข้าวปลาและเกลือ นอกจากนี้มีการค้าการถลุงเหล็กกระจายอยู่ทั่วไปในเขตทุ่งกุลาร้องไห้

ภูมิปัญญาปลาไหลนาของคนทุ่งกุลาร้องไห้

1. ภูมิปัญญาด้านระบบนิเวศน์ที่อยู่อาศัยของกับปลาไหลนา

ในแต่ละฤดูกาล ปลาไหลนาจะมีถิ่นที่อยู่ที่แตกต่างกันไปกล่าวคือ ต้นฤดูฝนเมื่อฝนตกลงมาจนมีน้ำขังปลาไหลจะเริ่มออกจากรูเพื่อออกหากินและวางไข่ตามทุ่งนา บ่อขุดตักปลา และแหล่งน้ำทั่วไป สามารถพบได้ทั่วไปในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ เนื่องจากปลาไหลนาจะกินเบ็ดที่ชาวบ้านใส่เบ็ดปลาในนาข้าว อาหารที่ปลาไหลนาชอบกิน เช่น ไล่เดือนดิน ปลาตัวเล็ก ๆ และเขียด รวมถึงแมลงตัวเล็ก ๆ เวลาปลาติดเบ็ดกับปลาไหลนาติดเบ็ดจะสังเกตไม่ยาก กล่าวคือ ถ้าเป็นปลาติดเบ็ดสายเชือกเบ็ดที่พันกอข้าวหรือกอหญ้าจะไม่ทำให้กอข้าวหรือกอหญ้าล้มมากนัก แต่ถ้าเป็นปลาไหลนากอข้าว กอหญ้าจะล้มระเนระนาดพันกันยุ่งเหยิงไปหมด เพราะปลาไหลนามีแรงดึงมากกว่าปลานั้นเอง พอถึงปลายฤดูฝนน้ำเริ่มลดลงปลาไหลนาจะเริ่มขุดรูตามทุ่งนา บ่อขุดตักปลาและหนองน้ำทั่วไป แต่ลักษณะของดินที่ปลาไหลนาชอบขุดรูอยู่อาศัยนั้น ต้องเป็นดินที่ชาวบ้านเรียกว่า “ดินสมอง” “ดินตาก” หรือ “ดินขี้เียน” คุณสมบัติของดินชนิดนี้คือ เนื้อดินละเอียด มีสีขาวออกเหลือง ๆ อุ่มน้ำได้ดี ปลาไหลนาจะทำรูอยู่อาศัยในดินลักษณะนี้เท่านั้น ส่วนดินที่เป็นดินร่วนปนทรายปลาไหลนาจะไม่ขุดรูอยู่อาศัย ฉะนั้นชาวบ้านที่มีอาชีพจับปลาไหลนาก็จะรู้โดยความเคยชินว่า จะสามารถหาปลาไหลนาได้บริเวณไหน ซึ่งหมายความว่าปลาไหลนาเคยขุดรูอยู่บริเวณใดก็จะอยู่บริเวณนั้นตลอด นั่นหมายความว่าชาวบ้านจะต้องมีความคุ้นเคยกับพื้นจึงจะสามารถหาปลาไหลนาได้ง่าย จากการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาชาวบ้านยังให้ความรู้อีกต่อไปว่าการขุดรูของปลาไหลนา สามารถทำนายฤดูฝนปีหน้าได้ด้วย กล่าวคือ ถ้าปลาไหลนาขุดรูในพื้นที่ที่อยู่สูงและขุดรูอยู่ทั่วไปตามทุ่งนา และรูไม่ลึก สามารถทำนายได้ว่าปีหน้าฝนจะมาเร็ว และฝนจะดี แต่ถ้าปีใดปลาไหลนาขุดรูอยู่เฉพาะที่ลุ่มต่ำและรูลึกก็ทำนายได้ว่า ปีหน้าฝนจะมาช้าและแห้งแล้ง นอกจากนี้จะขุดรูอยู่ตามทุ่งนาที่มีดินเหนียวปนดินทรายที่เรียกว่า ดินสมอง ดินตากหรือดินขี้เียนแล้ว ปลาไหลนาก็ชอบขุดรูอยู่ตามปลาขุดตักปลาโดยบ่อขุดตักปลาที่เป็นบ่อเก่าที่เป็นดินเหนียวปนทรายและมีหญ้าขึ้นรกปลาไหลนาจะชอบอยู่อาศัยมากกว่าบ่อที่ขุดใหม่ หรือบ่อที่เป็นดินทราย เวลาที่วิดบ่อ จะสามารถจับปลาไหลนาได้เป็นจำนวนมากโดยการแหงด้วยแหลมแหงปลาไหลนา หรือโกยเล่นด้วยมือเปล่า นอกจากนี้ปลาไหลนาก็ชอบอาศัยอยู่ในหนองน้ำที่มีหญ้าขึ้นรก มีสวะ และดินต้องเป็นดินเหนียวปนทรายเพราะปลาไหลนาสามารถขุดรูอยู่ได้ในฤดูหนาวและฤดูร้อน จากการสัมภาษณ์และการสังเกตรูปลาไหลจะเป็นรูที่เกลี้ยงเกลาซึ่งต่างจากรูปูและรูกบ กล่าวคือ รูปูจะมีลักษณะไม่เรียบและมีรอยเท้าของปู ส่วนรูกบกับรูปลาไหลนาจะคล้ายกัน ต่างกันตรงที่รูกบจะอยู่ตื้นกว่ารูปลาไหลนา และรูปลาไหลนาจะทำฝาปิดไว้สองชั้น คือ ชั้นบนจะสังเกตเห็นฝาปิดที่เป็นเนื้อดินที่ละเอียดมาก เป็นฝากลมๆ และปิดรูจนสนิท เมื่อเปิดฝาชั้นบนออกจะมองเห็นรูที่เกลี้ยงเกลา และลึกลงไปประมาณหนึ่งคืบจะมีฝาปิดอีกชั้นหนึ่ง จากการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาชาวบ้านทำให้ทราบว่า การที่ปลาไหลนาทำฝาปิดรูสองชั้นก็เพื่อป้องกันอันตรายจากศัตรูและเพื่อพรางตัวนั่นเอง

2. ภูมิปัญญาด้านกลวิธีการดักจับปลาไหลนากลวิธีในการดักจับปลาไหลนาของคนทุ่งกุลาร้องไห้สามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

2.1 ดักด้วยเบ็ด

ในฤดูฝนปลาไหลนาจะออกหากินตามทุ่งนาและแหล่งน้ำทั่วไป อาหารของปลาไหลนาได้แก่ ไล่เดือนดิน ปลาตัวเล็ก ๆ ซากสัตว์ และอาหารที่มีกลิ่นคาวทุกชนิด กลวิธีดักจับปลาไหลนาด้วยเบ็ดทำได้ 2 ลักษณะคือ เสียบเบ็ดด้วยไล่เดือนดินข้างคันนาหรือมุดคันนา โดยให้เหยื่อที่ใช้ล่อปลาจมลงในน้ำ กลวิธีดักจับแบบนี้จะได้ปลาชนิดต่าง ๆ เช่น ปลาช่อน ปลาหมอ ปลาดุก และปลาชนิดอื่น ๆ ที่กินเนื้อเป็นอาหารรวมทั้งปลาไหลนาด้วย อีกวิธีหนึ่งก็คือ ในช่วงปลายฤดูฝนจนถึงฤดูแล้ง ปลาไหลนาจะชูดรูอยู่ตามตลิ่งน้ำ หรือบ่อขุดดักปลา เราจะสังเกตเห็นรูของปลาไหลอยู่ตามขอบบ่อริมน้ำ หรือใช้มืองมหรูปลาไหลที่อยู่ในน้ำ เมื่อพบรูปลาไหลนาแล้วใช้เหยื่อที่มีกลิ่นคาว เช่น ไล่เดือนดิน ปลาตัวเล็ก ๆ จิ้งหรีด เสียบเบ็ดแล้วหย่อนลงในรูปลาไหลนา เมื่อปลาไหลนาจะออกมาหายใจหรือออกมาหากิน ก็จะติดเบ็ดที่เราดักเอาไว้ การดักปลาไหลนาด้วยวิธีการดักเบ็ด สามารถทำได้ทั้งในฤดูฝน โดยปักเบ็ดตามคันนา และฤดูแล้งโดยวิธีหย่อนเบ็ดลงในรูปลาไหลนาโดยใช้เหยื่อดักที่มีกลิ่นคาว

2.2 แหวงด้วยแหลมแทงปลาไหล

กลวิธีการดักจับปลาไหลนาด้วยวิธีการนี้สามารถกระทำได้ในช่วงฤดูหนาวที่ปลาไหลนาเริ่มชูดรูอยู่ตามทุ่งนาและปลาไหลนาเข้าไปอาศัยอยู่ในสระน้ำจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ผู้รู้พบว่าในช่วงปลายฤดูฝนน้ำในทุ่งนาเริ่มลดลง ปลาไหลนาเริ่มหาที่ชูดรูเพื่ออาศัยในฤดูแล้ง ดินที่ปลาไหลนาชอบชูดรูอยู่ต้องเป็นดินเหนียวผสมดินทรายที่เรียกว่า “ดินสมอง” ดินซีเอียน” หรือ “ดินตาก” เพราะอุ้มน้ำได้ดี สามารถรักษาความชื้นได้ตลอดฤดูแล้งจนถึงฤดูฝนของปีถัดไป ชาวบ้านจะสังเกตทุ่งนาบริเวณที่เคยมีปลาไหลนาอาศัยอยู่เป็นประจำ ถ้าบริเวณนั้นเป็นนาข้าวได้ต่อซึ่งข้าวที่ล้มทับถมกันเมื่อใช้มือค่อยๆ แหวกออกจะพบว่ามึ่น้ำชุ่มๆ เมื่อใช้มือคลำดูจะพบรูของปลาไหลนา ถ้าสังเกตดูให้ดีจะพบรอยปลาไหลนาออกหากินรอบ ๆ รูของมัน การจับปลาไหลนาด้วยวิธีการนี้ทำได้โดยใช้มือปั่นดินเป็นคันรอบ ๆ รูปลาไหลให้มีรัศมีกว้างพอประมาณ แล้ววิดน้ำออกให้แห้ง แล้วใช้ส้อมแหวงรอบ ๆ รูปลาไหลนาที่คิดว่าปลาไหลนามันจะอาศัยอยู่ เมื่อแหวงถูกปลาไหลนาจะรู้สึกได้ว่าส้อมจะถูกปิดและมีแรงดึง ถึงตอนนี้เราจะใช้มือโกยดินออกและสามารถจับปลาไหลนาได้โดยง่าย ฤดูนี้ปลาไหลนาจะชูดรูยังไม่ลึก บางทีแค่ใช้มือล้วงไปตามรูก็สามารถจับปลาไหลนาได้เช่นเดียวกัน แต่ต้องเป็นผู้ที่มีความชำนาญเท่านั้น เมื่อน้ำในทุ่งนาแห้งหมดแล้ว ก็สามารถที่จะหาปลาไหลนาได้เช่นเดียวกัน โดยสังเกตบริเวณที่เคยมีปลาไหลนาอาศัยอยู่เป็นประจำ ส่วนใหญ่จะเป็นที่ลุ่มต่ำที่เป็นดินสมอง ดินตาก หรือดินซีเอียน จะสังเกตได้จากสีของดินที่เป็นฝารูของปลาไหลนา จะมีสีขาวแกมเหลืองเนื้อดินละเอียด เมื่อเอามือเปิดฝารูออกจะเห็นรูปลาไหลนาที่เกลี้ยงเกลา สวยงามมากและลึกลงไปอีกเล็กน้อยจะมีการปิดรูเอาไว้อีกชั้นหนึ่ง ผู้รู้เรื่องปลาไหลนาบอกว่า ปลาไหลนาปิดรูไว้เพื่อความปลอดภัยจากงู ดินพื้นนาระยะนี้ยังอ่อนนุ่มอยู่ สามารถใช้แหลมแทงปลาไหล แหวงรอบ ๆ รูปลาไหลนา เมื่อแหวงถูกจะรู้สึกได้ว่าจะนุ่มส้อมจะถูกปิดและมีแรงดึง เนื่องจากดินในทุ่งนาเริ่มแข็งตัวแล้ว ก็จะใช้เสียมขุดตามแหลมลงไปและจะพบปลาไหลนาที่ถูกแหวงอยู่ไม่ลึกนัก บางครั้ง

ปลาไหลนาจะทำรูอย่างหลายตัวบริเวณใกล้ ๆ กันลักษณะเหมือนหมู่บ้านของมนุษย์ เคยมีบางคนสามารถแทงปลาไหลนาได้ในบริเวณเดียวกันหลายสิบกิโลกรัม การดักจับปลาไหลนาอีกวิธีการหนึ่ง คือ วิธีแทงด้วยแหลมแทงปลาไหล กล่าวคือ เมื่อน้ำในทุ่งนาแห้งหมด เหลือแต่น้ำในบ่อขุดดักปลา ปลาไหลนาที่ไม่ขุดรูอยู่ตามทุ่งนาก็จะลงไปอาศัยอยู่ในบ่อขุดดักปลา โดยขุดรูอยู่รอบ ๆ ขอบบ่อรูของปลาไหลนามีทั้งรูที่อยู่ตามขอบบ่อที่น้ำแห้ง ปลาไหลนาจะอาศัยรูที่ทำไว้ขึ้นมาหายใจ รูจึงมีความชื้นอยู่ตลอดเวลา และรูปลาไหลนาที่อยู่ใต้น้ำ รูนี้จะเป็นรูที่ปลาไหลนาใช้เป็นทางออกไปหากิน เมื่อชาวบ้านวิดบ่อจนน้ำแห้งและจับปลาหมดแล้ว สิ่งที่ว่าทุ่งกุลาร้องไห้ทำต่อคือการแทงปลาไหลนา โดยใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม คือ ใช้แหลมแทงปลาไหล แทะจากพื้นบ่อด้านล่างไล่ขึ้นมาด้านบน ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นบริเวณมุมของบ่อเพราะมีเลน ตม ซึ่งปลาไหลนาชอบอยู่ วิธีนี้จะสามารถจับปลาไหลนาได้มาก และคนแทงปลาไหลนาต้องเป็นผู้ที่มีความชำนาญ แต่ถ้าแทงปลาไหลโดยวิธีแทงจากขอบบ่อตอนบนไล่ลงมาด้านล่างจะไม่ค่อยได้ปลาไหลนาเพราะปลาไหลนาจะคืบลงไปข้างล่างและลงสู่โคลนตมที่มีความลึก ซึ่งไม่สามารถจะแทงได้ง่าย ๆ บางบ่อที่เป็นบ่อเก่าคือไม่ได้รื้อบ่อหลายปีและมีโคลนตมเยอะ ลักษณะเป็นบ่อดินเหนียวจะมีปลาไหลนาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก บางบ่อสามารถจับได้มากถึง 20 กิโลกรัม นอกจากนี้กลวิธีดักจับปลาไหลนาด้วยวิธีการแทงด้วยแหลมแทงปลาไหล สามารถทำได้ตลอดปี เช่น ตามบ่อขุดดักปลาตามหนองน้ำธรรมชาติ เป็นต้น

2.3 ดักด้วยลัน

กลวิธีดักจับปลาไหลนาด้วยวิธีการนี้ สามารถกระทำได้ตลอดปี แต่ที่นิยมคือฤดูฝน โดยเฉพาะช่วงปลายฤดูฝนต้นฤดูหนาวระหว่างเดือนตุลาคม-ธันวาคม เพราะน้ำเริ่มลดสามารถดักจับได้สะดวก และได้ปลาไหลนาเป็นจำนวนมาก กลวิธีเริ่มตั้งแต่การหาเหยื่อเพื่อล่อปลาไหลนา เนื่องจากปลาไหลนาชอบกินอาหารที่มีกลิ่นความและกินซาก เช่น ปลาตัวเล็ก ๆ หอย หัวอาหารปลา หัวอาหารกบ และไส้ดิน จากการสังเกตและการสัมภาษณ์พบว่า เหยื่อที่ปลาไหลนาชอบกินที่สุด คือ ไส้เดือนดิน การดักจับปลาไหลนาเริ่มตั้งแต่การเตรียมเหยื่อ การหาไส้เดือนดินทำได้โดยการขุดด้วยเสียมหรือจอบ ไส้เดือนดินชอบอยู่ใกล้ ๆ น้ำ หลังจากขุดไส้เดือนดินมาได้ก็นำไปตำผสมกับดินจอมปลวก เพราะมีความเชื่อว่าดินจอมปลวกมีกลิ่นหอมและปลาไหลนาชอบกิน ถ้าเป็นดินชนิดอื่นไม่ค่อยได้ผล หลังจากตำไส้เดือนดินผสมดินจอมปลวกจนได้ที่แล้ว คือ แผลกพอประมาณ นำมาทาบริเวณงาของลัน และปั้นเป็นก้อนกลม ๆ ขนาดเท่าหัวแม่มือยัดใส่ในบั้งลัน บริเวณที่นิยมดักลัน ได้แก่ ริมคันนา ขอบสระน้ำ ขอบหนองน้ำธรรมชาติ

การดักบริเวณริมคันนานิยมดักในช่วงเดือนตุลาคม - พฤศจิกายน เพราะน้ำในนาเหลืออยู่น้อย ทั้งปลาและปลาไหลชอบหากินตามริมขอบคันนา พรานปลาไหลนาจะเลือกบริเวณมุมคันนาหรือบริเวณที่มีหญ้าขึ้นรก เมื่อเลือกได้ที่ที่เหมาะสมแล้วก็จะใช้เท้าเหยียบ ๆ พื้นดินให้เป็นร่องยาวประมาณหนึ่งศอกแล้วปักหนาย(ทำจากไม้ไผ่มีลักษณะกลมยาวประมาณ 20-25 เซนติเมตร)ของลันลงดินโดยให้ปากของลันเฉียงกับพื้นดิน และให้ปลายของลันโผล่พ้นน้ำ เพราะถ้าปลายลันจมจะทำให้ปลาไหลนาตายเพราะหายใจไม่ได้ แล้วใช้หญ้าคลุมไว้ ถ้าดักไว้ตอนเย็น ตอนเช้าค่อยมากู้ ถ้าดักเข้าตอนเย็นมากู้ หรือบางครั้งก็ใส่ไว้หลายวัน

การดักในสระน้ำ นิยมดักในช่วงต้นฤดูหนาว ประมาณเดือนตุลาคม-ธันวาคม ราคานี้ในนาข้าวแห้งแล้ว ทั้งปลาและปลาไหลนาจะมาอาศัยอยู่ในสระน้ำ จากการสังเกตและการสัมภาษณ์พบว่า สระน้ำที่เป็นบ่อเก่า และไม่ได้ลอกดินมีหญ้าหรือสวะขึ้นรกจะมีปลาไหลนามากกว่าบ่อใหม่ และบ่อที่ลอกดิน เหตุผลก็คือ ปลาไหลนาชอบอาศัยและทำรูอยู่ในดิน โดยเฉพาะดินเหนียว ยิ่งบ่อใดมีโคลนเลนมาก บ่อนั้นจะมีปลาไหลนามาก วิธีการดักก็คือ หาบ่อที่ขุดมานานแล้ว และไม่ได้รื้อลอกหน้าดิน มีหญ้าขึ้นรก แล้วลงสำรวจบริเวณขอบบ่อ ใช้มือคลำดูใต้เท้า ถ้าพบรูปลาไหลนาให้ปักลั่นใกล้กับรูปลาไหลนา เมื่อปลาไหลนาออกมาหากินก็จะติดลั่นที่ดักเอาไว้ แต่ถ้าไม่พบรูให้เลือกบริเวณที่เป็นมุมบ่อ ใช้เท้าเหยียบให้เป็นรอยยาว (แต่บางคนก็ไม่เหยียบ) เพราะให้เป็นทางที่ปลาไหลนาจะเลื้อยเข้ามาหาลั่น บริเวณที่จะปักหนายของลั่นนั้น ควรอยู่ลึกประมาณหัวเข่า โดยให้บั้งลั่นเฉียงขึ้นราว 45 องศา ให้ปลายของบั้งลั่นโผล่พ้นน้ำเพื่อให้ปลาไหลนาสามารถขึ้นมาหายใจได้ ถ้าดักตอนเย็นก็ก๊วตอนเช้า ถ้าดักตอนเช้าก็ก๊วตอนเย็น วิธีก๊วทำได้โดยใช้มือจับส่วนที่เป็นปากลั่นแล้วถอนหนายของลั่นที่ปักไว้กับพื้นดิน ถ้าปลาไหลนาติดลั่นก็จะมีเสียงขลุกลก จับปากลั่นตั้งขึ้น ถอดหนายและงาลั่นออก แล้วเทปลาไหลนาใส่ถุงแล้วมัดปากให้แน่นเพื่อป้องกันปลาไหลนาออกมาออกถุง การดักปลาไหลนาด้วยวิธีนี้สามารถดักได้คราวละหลายตัว บางตัวมีน้ำหนักมากกว่าหนึ่งกิโลกรัม

2.4 ดักด้วยอีจู้

อีจู้เป็นอุปกรณ์ดักปลาไหลนาที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำจากไม้ไผ่บ้าน โดยสานเป็นรูปทรงคล้ายข้อแต่เรียวยาวและปากแคบกว่า เมื่อสานเสร็จต้องเจาะรูด้านข้างเพื่อใส่เงา(คล้ายกรวยแต่สานด้วยไม้ไผ่ สำหรับไว้เป็นทางเข้าของปลาไหลนา) และต้องสานพวย(ลักษณะกลมยาวมีความกว้างเท่ากับปากอีจู้ มีความยาวเกือบถึงก้นอีจู้ มีไว้สำหรับใส่เหยื่อล่อปลาไหลนาให้เข้ามาติดอีจู้) ยัดลงเพื่อปิดบริเวณปากของอีจู้ จากการสังเกตและสัมภาษณ์พบว่า อีจู้สามารถนำมาดักปลาไหลนาได้ทุกฤดูกาล แต่ที่นิยมจะเป็นช่วงปลายฤดูฝนต้นฤดูหนาว เพราะเมื่อปลาไหลนาในระยะนี้จะอโรย นำมารับประทาน สามารถดักได้ตามมุมคันทนา สระน้ำหนองน้ำธรรมชาติ ป่าทาม ฯลฯ ปลาไหลนาชอบอาศัยอยู่ในบริเวณที่รก เหยื่อที่ใช้ล่อปลาไหลนาด้วยกลวิธีการดักด้วยอีจู้นั้นมีหลายอย่าง เช่น ปลาชิว ไล่เดือนดิน หอย (ส่วนที่เป็นหัว) ปลาต้มใส่เครื่องเทศ ได้แก่ กะเพรา โหระพา ตะไคร้ (เครื่องปรุงที่ใช้ต้มปลาไหลนา) เป็นต้น ถ้าเป็นการดักบริเวณริมคันทนา สระน้ำ หนองน้ำ ต้องเลือกบริเวณที่มีหญ้า ผักตบชวา บึง ขึ้นรกทึบ เพราะปลาไหลนาชอบอาศัยในที่รก เมื่อเลือกที่ได้เหมาะแล้วใช้เท้าเหยียบพื้นดินในน้ำให้เรียบ อย่าให้สึกเกินบริเวณคอของอีจู้เพื่อให้ปลาไหลนาที่ติดแล้วขึ้นมาหายใจได้ เอาเหยื่อใส่ลงในพวยก่อนวางอีจู้ต้องเขย่าอีจู้ในน้ำขึ้นลงเพื่อให้กลิ่นของเหยื่อกระจายออกไป แล้ววางอีจู้กับพื้นดินแล้วใช้ต้นหญ้าพันรอบอีจู้ไว้ไม่ลืม พร้อมนำสวะ ผักตบที่มีอยู่บริเวณนั้นคลุมอีจู้ไว้ ถ้าเป็นการดักอีจู้ในน้ำลึก เช่น ช่วงที่น้ำมูลล้นเอ่อขึ้น ทำให้น้ำท่วมขึ้นทั่วบริเวณป่าทามมูล ก็สามารถดักปลาไหลนาด้วยอีจู้ได้เช่นกัน โดยดักบริเวณที่มีสวะ ผักตบ กอหญ้า ที่ไหลไปติดพุ่มไม้ เมื่อเลือกบริเวณที่จะดักปลาไหลนาได้แล้ว ก็วางอีจู้โดยแหวกสวะ หรือผักตบออกให้พอดีกับอีจู้ เขย่าอีจู้ 2-3 ครั้งแล้ววาง หาไม้มาปักเพื่อมัดอีจู้เข้ากับหลัก ให้ปากของอีจู้อยู่พ้นน้ำ แล้วนำสวะ ผักตบมาปกคลุมอีจู้ไว้ การดักปลาไหลนาด้วยวิธีการนี้จะได้ปลาไหลนาครั้งละ

หลายตัว แล้วแต่ว่าบริเวณนั้นมีปลาไหลนานาอย่างน้อยเพียงใด บางครั้งอาจมีปลาไหลนามาติดอี่จุ่มมากถึง 12 ตัว น้ำหนักรวมกันเกือบสองกิโลกรัม

2.5 ขุดด้วยเสียม

กลวิธีการจับปลาไหลนาด้วยวิธีนี้ จากการสังเกตและการสัมภาษณ์พบว่าสามารถทำได้ตั้งแต่หน้าในท้องนาเริ่มแห้ง จนถึงหน้าแล้ง การดักจับด้วยวิธีการนี้จะเริ่มตั้งแต่ผู้หาปลาไหลนาต้องรู้ว่าบริเวณใดบ้างที่เคยมีปลาไหลนาอาศัยอยู่เป็นประจำ เพราะปลาไหลนาจะขุดรูในบริเวณพื้นดินที่เป็นดินเหนียวปนทรายที่เรียกว่าดินสมอง ดินดาก หรือดินขี้เียนเท่านั้น เพราะดินชนิดนี้จะอุ้มน้ำได้ดี ทำให้บริเวณที่ปลาไหลนาอาศัยอยู่มีน้ำหล่อเลี้ยงตลอดปี ถ้าดินแห้งปลาไหลนาก็จะตาย ฉะนั้นรูของปลาไหลนาต้องชื้นและมีน้ำหล่อเลี้ยงอยู่เสมอ ส่วนใหญ่แล้วบริเวณที่เคยมีปลาไหลนาอาศัยอยู่มากจะเป็นบริเวณที่ลุ่มต่ำกว่าบริเวณที่อยู่ใกล้เคียง จะพบฝาลังไง (ดินที่ปลาไหลนาทำไว้เพื่อปิดปากรู) อยู่เป็นกลุ่มๆ ในบริเวณที่ใกล้เคียงกัน เหมือนนิคมหมู่บ้านของมนุษย์ เมื่อพบฝาลังไงซึ่งจะมีลักษณะกลม ๆ เนื้อดินละเอียดสีขาวอมเหลืองแล้ว เมื่อเราเปิดออกดูก็จะเห็นรูปลาไหลนาจะบอกขนาดของปลาไหลนาได้ คือถ้าขนาดรูใหญ่ ปลาไหลนาในรูนั้นก็จะมีขนาดใหญ่ด้วย หลังจากเปิดฝาลังไงออกถ้าดินแข็งก็ใช้จอบขุดเปิดปากบ่อให้กว้างพอประมาณเพื่อไม่ให้รูปลาไหลนาหาย แต่ถ้าดินยังนิ่มอยู่ไม่ต้องใช้จอบขุดนำเพราะดินที่เหนียวจะติดจอบจนขุดไม่สะดวก ใช้เสียมขุดตามรูปลาไหลนาพร้อมใช้มือแยงรูไปเรื่อย ๆ เพื่อตามรูไม่ให้หาย ขุดแบบนี้ไปเรื่อย ๆ เมื่อใกล้จะถึงตัวปลาไหลนา จะได้ยินเสียงดัง “โกก โกก โกก” ออกมาจากในรู และมีดินเหนียวพ่นออกมา ใช้มือล้วงตาม ก็จะสามารถจับปลาไหลนาออกมาได้ จากการสังเกตสัมภาษณ์พบว่า ถ้าเสียงที่ดังออกจากรูปลาไหลนามีเสียงใหญ่ จะได้ปลาไหลนาตัวใหญ่ และถ้าเป็นเสียงเล็กดัง “กอก กอก กอก” จะเป็นปลาไหลนาตัวเล็ก นอกจากนี้ยังมีเคล็ดลับในการจับปลาไหลนาที่ควรทราบ เนื่องจากปลาไหลนามีลำตัวที่เป็นหนังมีเมือกลื่น การจับปลาไหลนาต้องจับด้วยมือเพียงสองนิ้ว กล่าวคือ นิ้วหัวแม่มือออก นิ้วชี้กับนิ้วกลางเหยียดออก ส่วนนิ้วนางกับนิ้วก้อยชิดกันแล้วอพับติดกับฝ่ามือ เมื่อจับปลาไหลนาให้กดนิ้วชี้กับนิ้วกลางลงมาใช้นิ้วหัวแม่มือกดนิ้วชี้กับนิ้วนางไว้ วิธีการนี้จะสามารถจับปลาไหลนาไม่ให้ดินหลุดมือได้ การขุดปลาไหลนาด้วยจอบและเสียมสามารถทำได้ตั้งแต่ต้นฤดูหนาวจนถึงฤดูแล้งของทุก ๆ ปี

3. ภูมิปัญญาด้านเครื่องมือดักจับปลาไหลนา

เครื่องมือดักจับปลาไหลนา ที่นิยมใช้ในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ได้แก่ จอบ เสียม ลัน เบ็ดและ อี่จุ่ม

3.1 ภูมิปัญญาด้านอาหารที่ปรุงจากปลาไหลนา

พบว่า การที่ปลาไหลนาของอำเภอชุมพลบุรีตัวโต มีเนื้อที่อร่อย นำรับประทานนั้นมีปัจจัยสนับสนุนหลายประการ กล่าวคือ พื้นที่ของอำเภอชุมพลบุรีตั้งอยู่ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ ลักษณะของดินเป็นดินเค็มเพราะมีเกลือผสมอยู่ในเนื้อดิน และลักษณะภูมิประเทศของอำเภอชุมพลบุรีจะมีลักษณะเป็นที่ราบสูงทางทิศตะวันตกและทิศเหนือ เป็นที่ลุ่มต่ำทางด้านทิศใต้ เมื่อถึงฤดูฝนน้ำจะไหลหลากจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก และไหลจากทุ่งกุลาร้องไห้ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือลงสู่ป่าทามมูลซึ่งอยู่ทางด้านทิศใต้ ลักษณะเช่นนี้จะ

ทำให้ทุ่งกุลาร้องไห้มีความอุดมสมบูรณ์มากในฤดูฝน เพราะปลานานาชนิดที่อาศัยอยู่และบริบาลตัวอ่อนอยู่ในป่าทามมูลได้พากันอพยพขึ้นไปหากินและวางไข่ในทุ่งหญ้าบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ประหลาดและน่าอัศจรรย์มากเพราะทุ่งกุลาร้องไห้ในฤดูแล้งจะมีแต่ความกันดาร แห้งแล้ง ขาดน้ำและอากาศร้อนมาก แต่พอถึงฤดูฝน เมื่อฝนตกลงมาความอุดมสมบูรณ์จะกลับมาทันที และทันทีที่มีน้ำขังตามทุ่งนาจะมีกบ เขียด ปู ปลา ทานที่ ปลาไหลนาซึ่งซึ่งเป็นสัตว์ที่กินปลา ปู หอย ไส้เดือนดิน และซากเป็นอาหาร เมื่อมีอาหารที่อุดมสมบูรณ์จึงทำให้พื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้บริเวณอำเภอชุมพลบุรีมีปลาไหลนาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก มีลักษณะตัวโต และเนื้อ มีรสชาตือร่อยนารับประทาน

เนื้อปลาไหลนาสามารถนำมาปรุงเป็นอาหารได้หลายประเภททั้งปิ้งย่าง ต้ม ผัด และทอด แต่ถ้าเป็นสูตรอาหารแบบดั้งเดิม มักนำมาปิ้งย่าง ตำนน้ำพริกปลาร้า น้ำยาขนมจีน เนื้อตากแห้ง ต้มส้ม ในปัจจุบันนี้มีการคิดสูตรอาหารจากเนื้อปลาไหลนาเป็นจำนวนมาก เช่น ต้มเปรตปลาไหลนา ผัดเผ็ด เนื้อแดดเดียว ฯลฯ อาหารที่ทำจากเนื้อปลาไหลนาควรปรุงรสจัดเพื่อเพิ่มรสชาติ เป็นที่น่าสังเกตว่าเนื้อปลาไหลนาเวลาปรุงอาหารจะไม่มีการลื่นคาวเหมือนเนื้อปลาทั่วไป

การทำให้ปลาไหลนาตายเพื่อนำเนื้อมาปรุงอาหารนั้นทำได้หลายวิธี ทบหัวด้วยของแข็ง หมักน้ำแข็ง หมักเกลือ หมักเหล้าขาว หลังจากที่ปลาไหลนาตายแล้วนำมาล้างให้สะอาด ใช้ใบตะไคร้รูดตามลำตัวเพื่อขจัดเมือกออก (บางที่ใช้ขี้เถ้าหรือแกลบ) ปลาไหลที่ไม่มีเมือกผิวหนังจะเป็นหนัง ล้างให้สะอาดด้วยน้ำเกลือเพื่อขจัดกลิ่นคาว และนำไปปรุงอาหารตามที่อยู่บริโภคต้องการ ปัจจุบันปลาไหลนาเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคมาก ราคาซื้อขายอยู่ที่กิโลกรัมละ 120-200 บาท

ภูมิปัญญาชาวบ้านมีความเชื่อว่าผู้ที่ไม่ควรรับประทานเนื้อปลาไหลนาเพราะจะทำให้ผิโตรคได้แก่ ผู้ป่วยโรคริดสีดวง โรคเรื้อน หรือโรคอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับเลือด และโรคผิวหนัง เพราะจะทำให้โรครำเริบขึ้น และรักษาไม่หาย

3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างคนทุ่งกุลาร้องไห้กับปลาไหลนา ประเด็นที่ศึกษามี 2 ประเด็น คือ

3.2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับปลาไหลนา พบว่า ผู้ที่เป็นโรคเกี่ยวกับเลือดถ้ารับประทานเนื้อปลาไหลนาแล้วจะทำให้ผิโตรค ฉะนั้นผู้ที่เป็นโรคเรื้อน เลือดกำเดาไหล โรคมะเร็ง เนื้อปลาไหลนาจึงเป็นของขะล่า (ของต้องห้าม) ปลาไหลนาถ้าโตมาก ๆ จะมีหูงอกออกมาหรือปลาไหลนาถ้าอายุ มาก ๆ จะกลายเป็นจอนพอน (พังพอน) และคนที่ได้ปลาไหลนาเผือกมาเลี้ยงไว้จะทำให้ฐานะทางครอบครัวร่ำรวย

3.2.2 การนำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่า เทศกาลงานนี้จัดขึ้นเพื่อนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนชุมพลบุรีกับข้าวหอมมะลิและปลาไหลนา ดังคำขวัญของอำเภอชุมพลบุรีที่ว่า “เขตทุ่งกุลาร้องไห้ เมืองปลาไหล ผ้าไหมสวย รวยข้าวมะลิหอม งามพร้อมลำนน้ำมูล” เทศกาลงานปลาไหล ข้าวใหม่หอมมะลิ และงานกาชาดชุมพลบุรี จัดขึ้นบริเวณที่ว่าการอำเภอชุมพลบุรี ที่ทางจังหวัดสุรินทร์ร่วมกับอำเภอชุมพลบุรี เทศบาลตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 6 แห่งในพื้นที่อำเภอชุมพลบุรี จัดขึ้น โดยภายในงานมีการจัดประกวดขบวนแห่ข้าวหอมมะลิ ที่นำรวงข้าว และเมล็ดข้าวเปลือกหอมมะลิมาร้อยเรียง ประดิษฐ์ประดับตกแต่งขบวนรถเป็นรูปต่าง ๆ เช่น ครุฑ พญานาค เต่า อย่างวิจิตรงดงามอลังการ และบางตำบลนำดอกไม้สด

มาจัดตกแต่งร่วมกับเมล็ดข้าว รวงข้าวอย่างสวยงามตระการตา เป็นที่ประทับใจแก่ประชาชน นักท่องเที่ยว ที่มาร่วมงานเป็นอย่างมาก พร้อมทั้งได้ตื่นตาตื่นใจกับการประกวดปลาไหลใหญ่ยาว ทั้งนี้ ปลาไหลนาอำเภอชุมพลบุรี ที่อาศัยอยู่ตามทุ่งนา ห้วยหนอง คลองบึง กลางทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งเป็นดินเหนียวร่วนปนทราย นอกจากจะปลูกข้าวหอมมะลิได้คุณภาพดีที่สุดในโลกแล้ว ยังเป็นแหล่งปลาไหลนารสชาติอร่อย ตัวใหญ่ยาว เนื้อนุ่ม ไม่มีกลิ่นคาวเหมือนปลาไหลนาท้องถิ่นอื่น ๆ อีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมการแข่งขันการหุงข้าวใหม่หอมมะลิแบบโบราณ การปรุงอาหารด้วยเมนูปลาไหลนา เช่น ต้มยำปลาไหลนา ย่างปลาไหลนา หลามปลาไหลนา กระจับอกไม้ไฟ และการแข่งขันจับปลาไหลนาในบ่อโคลน ซึ่งมีทั้งประชาชนชาวไทย และชาวต่างชาติร่วมแข่งขันกันอย่างสนุกสนาน อีกทั้งภายในงาน มีปลาไหลนาสด ๆ มาวางขายให้หาซื้อไปประกอบอาหารรับประทาน ในราคากิโลกรัมละ 150 บาท รวมทั้งการออกร้านจำหน่ายสินค้าเกษตร ผลิตภัณฑ์ชุมชนชื่อดัง และของดีภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์ ให้เลือกซื้อกันเป็นจำนวนมาก

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล ควรส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดงานประเพณีท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีให้เข้าถึงแก่นของงานอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศและเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อการประยุกต์และปรับใช้เครื่องมือดักจับปลาไหลนาของชุมชนทุ่งกุลาร้องไห้
2. ศึกษาการสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาปลาไหลนาคนท้องถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

บรรณานุกรม

สุจิตต์ วงษ์เทศ. ทุ่งกุลาร้องไห้. กรุงเทพฯ : มติชน จำกัด, 2546.

ศรีศักร วัลลิโภดม. วัฒนธรรมกับสังคม. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.

พุทธวิธีในการบริหารทรัพย์กับบัญชีครัวเรือน
Buddhist Practices in the Administration of the Estate's
Household Accounting

ดร.พิชญ์ บุญนิยม
 ดร.บุญญาบาร์มี สว่างวงศ์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

บทคัดย่อ

พุทธศาสนามีหลักการบริหารทรัพย์ที่หามาได้ไว้ 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ใช้เพื่อเลี้ยงชีวิตตนเองและครอบครัว ส่วนที่ 2 และ 3 ใช้เพื่อประกอบกิจการงาน และส่วนที่ 4 ใช้เพื่อคุ้มครองป้องกันตนยามมีภัยสงคราม ภัยพิบัติและทำบุญ สำหรับหลักวิชาการทางโลกได้ประยุกต์ใช้หลักการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อการบริหารทรัพย์ ซึ่งเป็นการประยุกต์ทางการบัญชีเพื่อใช้เป็นเครื่องมือประเภทหนึ่งในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การจัดทำบัญชีครัวเรือนสามารถลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นส่งผลให้เกิดการประหยัดและการออม และในที่สุดจะสามารถแก้ไขปัญหาหนี้สิน พร้อมทั้งเป็นเครื่องมือในการสร้างความสุขได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : พุทธวิธีการบริหารทรัพย์, บัญชีครัวเรือน

Abstract

Buddhist principles estate acquired into 4 parts. Part 1 of livelihood for themselves and their families. Part 2 and 3 is used to operate the equipment. And the fourth is to protect its security guards. Veterans and relative merits. For the academic world have applied the principles of accounting for the management of household assets. This application of accounting as a tool of the sufficiency economy philosophy. Accounting household can reduce unnecessary costs, resulting in savings and savings are not necessary. And finally be able to resolve the debt problem. And was instrumental in creating sustainable happiness.

Keywords: Buddhist estate management, household accounting

บทนำ

มนุษย์รู้จักแสวงหาปัจจัยในการดำรงชีวิตซึ่งพุทธศาสนาเรียกว่า ปัจจัย 4 และทรัพย์ยังเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่อำนวยความสะดวกให้กับมนุษย์ได้ นอกจากมนุษย์ต้องใช้ความพยายามในการแสวงหาทรัพย์มาแล้ว ยังต้องใช้ปัญญาในการบริหารทรัพย์ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งคำสอนในพุทธศาสนาได้สอนเรื่องการบริหารทรัพย์ที่หามาได้

ออกเป็นส่วนต่างๆ แต่หลักวิชาการทางโลกได้ประยุกต์ใช้หลักการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อการบริหารทรัพย์ของครัวเรือน อันเป็นวิธีการหนึ่งในการบริหารทรัพย์ของครัวเรือน เป็นการประยุกต์ใช้หลักการเพื่อให้ทรัพย์ได้อำนวยประโยชน์สูงสุดให้กับมนุษย์ได้อย่างยั่งยืน ดังจะได้กล่าวต่อไป

ความหมายของทรัพย์ในพระพุทธศาสนา

เมื่อกล่าวคำว่า “ทรัพย์” ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา บางแห่งใช้คำว่า “โภคทรัพย์” หมายถึงทรัพย์หรือสิ่งที่มีไว้ใช้สอยเพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นทั้งทางกายและใจ เป็นทรัพย์สมบัติ ที่ทำให้ผู้ครอบครองมีความปลื้มใจ พอใจ เพราะสามารถใช้สอยได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา ไม่ว่าจะนำไปเพื่อการบริโภคในชีวิตประจำวันหรือเพื่อการสนับสนุนในการสร้างทรัพย์ภายในให้มีขึ้นก็ตาม¹

คนส่วนมากจะรู้จักคำว่า “โภคทรัพย์” ได้แสดงถึงความสำคัญของโภคทรัพย์ที่ต้องแสวงหาและใช้สอยให้ชีวิตได้อยู่อย่างสุขสบาย ดังเช่น บุตรของตระกูลเก่าแก่คนหนึ่ง เป็นคนบอบบาง มีหมู่ญาติในตระกูลสิ้นไป เขามีความคิดว่า “เราเป็นคนบอบบาง ไม่สามารถจะหาโภคทรัพย์ที่ยังไม่มีหรือจะทำโภคทรัพย์ที่มีอยู่ให้เพิ่มพูนขึ้นได้ ด้วยวิธีใดหนอ เราจะอยู่สุขสบาย และไม่ลำบาก”²

ดังนั้น โภคทรัพย์หมายถึง สิ่งที่อำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตให้ได้รับความสะดวกสบาย เป็นความสุขแก่ผู้แสวงหามาไว้ครอบครอง ผู้มีฐานะมั่นคงหรือที่เรียกว่า “คนร่ำรวย” ย่อมมีชีวิตที่ไม่ลำบากสามารถหาความสะดวกสบายให้กับชีวิตได้มากกว่าผู้ขัดสนทรัพย์ ตัวอย่างเช่น มารดาของพระสุทินกล่าวว่า “ลูกสุทิน ตระกูลเรานี้มั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีเงินมีทองมาก มีเครื่องประดับมาก มีทรัพย์และข้าวเปลือก มาท่านควรกลับมาเป็นคฤหัสถ์จะได้ใช้สอยทรัพย์สมบัติและทำบุญ มาเถิดลูกสุทิน กลับเป็นคฤหัสถ์เถิด จะได้ใช้สอยทรัพย์สมบัติและทำบุญ”³

ในพระสูตรตันตปิฎก คำว่า “โภคทรัพย์” ปรากฏในสังคายนาสุตตว่า พระพุทธเจ้าตรัส⁴ ดังนี้ “บัณฑิตผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมแสวงหาโชติช่วงดั่งดวงไฟ เมื่อบุคคลสะสมโภคทรัพย์อยู่ตั้งตัวฝั่งสร้างรัง โภคทรัพย์ของเขาก็ย่อมเพิ่มพูนขึ้น ดุจจอมปลวกที่ตัวปลวกก่อขึ้น ฉะนั้น คฤหัสถ์ในตระกูลผู้สามารถรั้นรวบรวมโภคทรัพย์ได้ อย่างนี้แล้ว พึงแบ่งโภคทรัพย์ออกเป็น 4 ส่วนคือ ส่วนหนึ่งใช้สอย 2 ส่วนใช้ประกอบกิจการงาน ส่วนที่ 4 เก็บไว้ด้วยหมายใจว่าจะใช้ในยามมีอันตราย จึงผูกมิตรไว้ได้”⁵

สรุปได้ว่า ทรัพย์หรือโภคทรัพย์หมายถึงทรัพย์สมบัติที่ผู้มีปัญญาแสวงหามาได้ด้วยความชอบธรรม มีความขยันหมั่นเพียร อดทน เก็บรักษาและจัดแบ่งทรัพย์ไว้เพื่อใช้สอยออกเป็น 4 ส่วน คือ ใช้สอยเพื่อเลี้ยงชีวิต

¹ สุริย์ ชนะโสภิตานนท์, ศึกษาการบริหารจัดการโภคทรัพย์ในพระพุทธศาสนา, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556), หน้า 10.

² วิ.ม. (ไทย) 4/110/174.

³ วิ.มท. (ไทย) 1/35/23.

⁴ ที.ปา. (ไทย) 11/242-274/199/218.

⁵ ที.ปา. (ไทย) 11/265//211-212.

ตนเองและครอบครัว ส่วนอีก 2 ส่วนใช้สอยเพื่อประกอบกิจการงาน และอีกส่วนใช้สอยเพื่อคุ้มครองป้องกันตน ยามมีภัย สงเคราะห์ญาติและทำบุญ สร้างกุศล โภคทรัพย์หรือทรัพย์สมบัติที่ได้ครอบครองจึงเป็นสิ่งที่มิได้เพื่อใช้สอยอำนวยความสะดวกต่อการดำเนินชีวิตทั้งแก่ตนและบุคคลอื่นให้ได้รับความสุข

ความสำคัญของทรัพย์ในพระพุทธศาสนา

โภคทรัพย์ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำเนินชีวิต ในปตตกัมมสูตร 5 พระพุทธเจ้าตรัสกับอนาถปิณฑิกเศรษฐี ว่าด้วยกรรมอันสมควร เป็นสิ่งที่น่าปรารถนาของบุคคลโดยทั่วไป ดังนี้

“คหบดี ธรรม 4 ประการนี้เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก ธรรม 4 ประการอะไรบ้าง คือ 1) ขอโภคะจงเกิดขึ้นแก่เราพร้อมกับความชอบธรรม นี่เป็นธรรมประการที่ 1 ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก 2) เราได้โภคทรัพย์พร้อมกับความชอบธรรมแล้ว ขอยศจงเฟื่องฟูแก่เราพร้อมด้วยญาติ มิตรสหายนี้ เป็นธรรมประการที่ 2 ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก 3) เราได้โภคทรัพย์พร้อมกับความชอบธรรม ได้ยศพร้อมด้วยญาติ มิตร สหายแล้ว ขอเราจะมีชีวิตอยู่ยาวนาน รักษาอายุให้ยั่งยืน นี่เป็นธรรมประการที่ 3 ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก และ 4) เราได้โภคทรัพย์พร้อมกับความชอบธรรม ได้ยศพร้อมด้วยญาติ มิตร สหาย มีชีวิตอยู่ยาวนาน รักษาอายุให้ยั่งยืนแล้ว หลังจากตายแล้ว ขอให้เราเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นี่เป็นธรรมประการที่ 4 ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก คหบดี ธรรม 4 ประการนี้แลเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก⁶

จากพระสูตรดังกล่าว พิจารณาได้ว่า ธรรม 4 ประการดังกล่าวข้างต้น เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ที่มนุษย์โดยทั่วไปมีความต้องการ อยากได้ไว้ครอบครองเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งจัดลำดับความสำคัญได้ดังนี้ 1) ขอให้มโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยความชอบธรรม 2) ขอให้มียศ ตำแหน่ง พร้อมด้วยญาติ มิตร สหาย 3) ขอให้มียาวยืน 4) ขอให้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์หลังจากตายแล้ว”

ธรรมทั้ง 4 ประการ คือ ความจริงที่มนุษย์ได้ให้ความสำคัญว่า เป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จสมปรารถนาและมีความสุข ทั้งนี้ จะเห็นว่า โภคทรัพย์มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตมาเป็นอันดับแรก เพราะชีวิตจะดำรงอยู่ได้ต้องอาศัยโภคทรัพย์เป็นปัจจัยพื้นฐานสร้างความสะดวกสบาย เช่น มีปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค นอกจากนี้ เงินและทอง เครื่องประดับต่างๆ ยังนำมาซึ่งความยินดี พอใจ ปลื้มใจที่ได้ครอบครองสมบัตินั้น

ดังนั้น พุทธวิธีในการบริหารทรัพย์ที่พุทธศาสนาจำแนกไว้ 4 ส่วนนั้น ซึ่งมีจุดประสงค์ทั้งรายจ่ายและการออม เมื่อประยุกต์ใช้กับการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้การบริหารทรัพย์ให้อำนวยประโยชน์สุขแก่การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในโลกนี้ จึงขอนำเสนอแนวทางการจัดทำบัญชีครัวเรือนดังต่อไปนี้

⁶ อก.จตุกก. (ไทย) 21/61/100-101.

ความเป็นมาของการจัดทำบัญชี

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คนไทยนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนที่สหรัฐอเมริกา ประกอบกับสหรัฐอเมริกา ได้ส่งผู้เชี่ยวชาญต่างๆ มาช่วยแนะนำการบัญชีในประเทศไทย และทำธุรกิจการค้าร่วมกับการบัญชีของไทยจึง เริ่มเปลี่ยนจากแบบอังกฤษเป็นแบบอเมริกันซึ่งเป็นที่นิยมจนถึงปัจจุบัน⁷

สำหรับการจัดทำบัญชีครัวเรือนได้มีการทำกันมาหลายปีแล้วแต่ยังไม่เป็นที่นิยมเมื่อปี พ.ศ. 2540 เกิดวิกฤติเศรษฐกิจรุนแรง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานพระราชดำรัส ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำหลักการและวิธีการที่เคยใช้ในภาคเกษตรกรรมมาประยุกต์ใช้ เพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต แก่พสกนิกรทุกสาขาวิชาชีพ หน่วยงานภาครัฐก็พยายามที่จะช่วยเหลือประชาชนโดยจัดโครงการต่างๆ ขึ้น เพื่อช่วยเหลือประชาชน เช่น การรณรงค์ให้คนไทยออมเงินตามสโลแกน มีออม...ไม่มีอด โครงการนี้เริ่มต้นขึ้นในปี 2548 ตั้งแต่วันแม่ 12 สิงหาคม 2548 ซึ่งเมื่อถึงวันพ่อ 5 ธันวาคม 2551 มีคนไทยหลายภาคส่วน ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ให้ความสนใจ ถือเป็นโครงการดีมีประโยชน์ที่คนไทยควรให้ความสนใจ โดยมีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.) เป็นแกน ในการดำเนินการ มีการแจกสมุดบัญชีครัวเรือนไปแล้วกว่าห้าล้านเล่ม

ความหมายของบัญชีครัวเรือน

บัญชีครัวเรือนมีนักวิชาการได้ให้นิยามไว้ครอบคลุมถึงเนื้อหาสาระของบัญชีครัวเรือนไว้ต่างกัน แต่มี สาระสำคัญเกี่ยวกับการจดบันทึกและแยกข้อมูลเกี่ยวกับรายรับและรายจ่ายดังต่อไปนี้

การจัดทำบัญชีเป็นเรื่องของการบันทึกรายการหรือข้อมูลทางการเงินลงในสมุดบัญชีของกิจการอย่าง ชัดเจน เช่น การบันทึกรายการในสมุดรายการเบื้องต้น สมุดรายวันเฉพาะ การผันรายการจากสมุดรายวันไป เป็นบัญชีแยกประเภท การปรับปรุงบัญชี ตลอดจนงบการเงิน⁸ การจัดทำบัญชีเป็นเรื่องของการบันทึก รายการค้าหรือข้อมูลทางบัญชีที่เกิดขึ้นในสมุดบัญชีจนกระทั่งจัดทำงบการเงินได้⁹ หรืออีกความหมายหนึ่ง การจัดทำ บัญชี คือการจดบันทึกทางการเงินซึ่งประกอบด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลและเอกสารเพื่อทำการบันทึก รายการในสมุดบัญชีขั้นต้น จำแนกและจัดหมวดหมู่รายการในสมุดบัญชีโดยจัดแยกประเภทรายการและ สรุปผลการจัดทำแผนการเงิน¹⁰ ซึ่งการแสดงหรือบันทึกจำนวนเงิน รับ จ่าย ประจำวันของครัวเรือน โดยแสดง วัน เดือน ปี รายการรับ จ่าย และจำนวนเงิน บัญชีครัวเรือนมีทั้งแบบบันทึกอย่างง่าย และแบบบันทึกที่ซับซ้อน เช่น การสำรวจข้อมูลครัวเรือนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนที่ ธ.ก.ส. ให้การสนับสนุนโดยขอความร่วมมือ

⁷ อำนวย ศรีสุข, การบัญชี 1, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2536). หน้า 1.

⁸ เขาวลี พงศ์พาติโรจน์, หลักการบัญชีเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 9

⁹ ไพบูลย์ ผจงวงศ์, หลักการบัญชีขั้นต้น, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544). หน้า 3.

¹⁰ วันชัย ประเสริฐศรี, การบัญชีเบื้องต้น 1, (กรุงเทพมหานคร : ทีทีเอ็น เพรส, 2545), หน้า 1 – 4.

จากเกษตรกรให้บันทึกบัญชีครัวเรือน¹¹ อาจกล่าวได้ว่า บัญชีครัวเรือนมิได้หมายถึง การทำบัญชีหรือบันทึก รายรับรายจ่ายประจำวันเท่านั้น แต่อาจหมายถึงการบันทึกข้อมูลด้านอื่นๆ ในชีวิต ในครอบครัว เป็นต้น ของ เราได้ด้วย เช่น บัญชีทรัพย์สิน พันธุ์พืช พันธุ์ไม้ ในบ้านเรา ในชุมชนเรา บัญชีความรู้ความคิดของเรา บัญชีผู้ ทรงคุณ ผู้รู้ในชุมชน บัญชีเด็กและเยาวชนของเรา บัญชี ภูมิปัญญาด้านต่างๆ ของเรา เป็นต้น อีกนัยหนึ่ง การบัญชีครัวเรือน หมายถึง การบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงของรายได้และค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว โดย ข้อมูลที่ได้จากการบันทึก สามารถบอกสถานะทางการเงินของครอบครัวทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้¹² ซึ่ง สอดคล้องกับนิยามที่ว่า การบัญชีครัวเรือน หมายถึง สมุดบันทึกทางการเงินที่ใช้บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับรายการ ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน¹³

สรุปได้ว่า การจัดทำบัญชี หมายถึงการจดบันทึกจากการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือเอกสารทุกประเภทมา จำแนกประเภทและบันทึกลงในสมุดบัญชีตลอดจนการสรุปผลการจัดทางการเงิน

วัตถุประสงค์ของการทำบัญชีครัวเรือน

สำหรับการจัดทำบัญชีครัวเรือนมีวัตถุประสงค์ของการจัดทำบัญชี ดังนี้¹⁴ การจัดทำบัญชีครัวเรือนถือ ว่ามีความสำคัญยิ่ง นอกจากจะทำให้ผู้ทำบัญชีรู้ตนเอง เกิดแรงจูงใจที่จะปรับเปลี่ยนไปสู่ชีวิตที่ดีขึ้นแล้ว บาง คนได้เกิดแนวความคิดการพัฒนาอาชีพหรือรวมกลุ่มในระดับชุมชน เกิดความเข้มแข็งระดับตัวเองและชุมชน ท้ายที่สุดนำไปสู่การออมเงิน จึงนับได้ว่าบัญชีครัวเรือนเป็นเครื่องมือนำไปสู่ความสมดุล ความมั่นคง และยั่งยืน ให้แก่ประชาชนได้ อาจกล่าวถึงวัตถุประสงค์การจัดทำบัญชีครัวเรือน 1) เพื่อจุดประกายการเรียนรู้เกี่ยวกับการ บริหารเงินให้แก่ครอบครัวโดยใช้หลักของการจัดทำบัญชีครัวเรือนอย่างง่าย และจดบันทึกบัญชีรายรับ รายจ่าย เป็นประจำอย่างต่อเนื่อง 2) ส่งเสริมให้เยาวชนได้มีการเรียนรู้การจัดการบริหารการเงินของครอบครัว มีนิสัยการใช้จ่ายอย่างประหยัดรู้คุณค่าและรู้จักการออม 3) มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหลักการจัดทำบัญชี ครัวเรือนเพื่อให้เกิดการลดค่าใช้จ่ายเพิ่มรายได้และมีเงินออม และ 4) ใช้บัญชีครัวเรือนเป็นเครื่องมือพื้นฐานใน การพึ่งพาตนเองพึ่งพากันและกันในการแก้ไขปัญหาหนี้สินและความยากจน¹⁵ ในลักษณะเดียวกัน การทำ บัญชีครัวเรือนมีจุดประสงค์เพื่อให้ทราบว่าในแต่ละวัน ครอบครัวได้รับเงินและจ่ายเงินเป็นค่าอะไรบ้าง นำ บัญชีครัวเรือนที่ผ่านมาในระยะเวลา 1 เดือน มาพิจารณาว่า รายรับ รายจ่ายมีความสมดุลกันหรือไม่ รับ

¹¹ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, สมุดบัญชีครัวเรือน จดแล้วไม่เงิน, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวง เกษตรและสหกรณ์), 2548.

¹² Phillip, E. Household Budget & Managing Debt, (Academy of Financial Literacy. 2010), p. 11.

¹³ Wallace, W.H. Household Accounting, (New York : The Palmer Series Commercial. Text Book. 2014), p. 9.

¹⁴ วินิตยา สมบุญ, การรับสารสนเทศด้านบัญชีครัวเรือนผ่านสื่อประชาสัมพันธ์กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ของ สมาชิกสหกรณ์การเกษตรในเขตพื้นที่กรุงเทพและปริมณฑล, (กรุงเทพมหานคร, 2554), หน้า 22.

¹⁵ สุจิตรา ภัคตินวล, การพัฒนาชุดฝึกอบรมตามรูปแบบวงจรการเรียนรู้ของ kolp เรื่องการจัดทำบัญชีครัวเรือน สำหรับชาวบ้าน หมู่บ้านเต็งสูง อำเภอโนนแดง จังหวัดนครราชสีมา, (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 2553). หน้า 18.

มากกว่าจ่าย หรือจ่ายมากกว่ารับ โดยเฉพาะครอบครัวที่มีปัญหาเรื่องหนี้สิน รายจ่ายมักจะมากกว่ารายรับ จึงต้องให้ความสำคัญในการพิจารณารายจ่ายให้ดีกว่า พอจะมีรายการไหนที่พอจะลดหรือตัดรายการฟุ่มเฟือย ก็ให้หาทางปรับลดหรือตัดรายการรายจ่ายเหล่านั้นออกไป

สรุปได้ว่า วัตถุประสงค์ของการจัดทำบัญชีครัวเรือนนั้นเพื่อให้สมาชิกในครัวเรือนมีความระมัดระวังรอบคอบในการใช้จ่ายเงินอย่างมีสติ และสำหรับการตรวจสอบการใช้จ่ายเงินที่ไม่จำเป็น

รายได้ (Income Statement)

รายได้ หมายถึง จำนวนเงินสดที่บุคคล ได้รับเข้ามานั่นเอง (The Amount of Cash In) ซึ่งเงินที่ได้รับเข้ามานี้อาจจะได้จากหลายทาง เช่น เงินเดือน ค่าจ้าง โบนัส ค่าคอมมิชชั่น เงินปันผล ดอกเบี้ยรับ เงินรับค่ากรรมธรรม์ประกันชีวิต เงินบำเหน็จบำนาญกองทุนเลี้ยงชีพ และเงินค่าประกันสังคม ตลอดจนเงินได้รับอื่นๆ เช่น การขายทรัพย์สิน เงินรางวัลตอบแทนต่างๆ เป็นต้น¹⁶ รายได้ หมายถึง เงินสดที่บุคคลได้รับเข้ามา โดยจะบันทึกเป็นรายได้ก็ต่อเมื่อได้รับเป็นเงินสด แหล่งรายได้หลักของบุคคล โดยทั่วไปมาจากงานที่ทำ ได้แก่ เงินเดือน ค่าจ้าง โบนัส ค่านายหน้า หรือรายได้จากการทำธุรกิจ¹⁷ รายได้ หมายถึง การได้รับสินทรัพย์มาจากการแลกเปลี่ยนกับบริการที่กิจการให้ไปหรือจากการขายผลผลิตหรือสินค้าหรือ จากกำไรในการขายหรือและเปลี่ยนสินทรัพย์ไม่ได้มีกำไรเพื่อขาย นอกจากนี้ยังรวมถึงผลตอบแทนที่กิจการได้รับในรูปของดอกเบี้ย และเงินปันผลที่ได้จากการลงทุนในหลักทรัพย์ของกิจการอื่นๆ ซึ่งรายได้แบ่งออกได้เป็น¹⁸

สรุปได้ว่า รายได้ หมายถึง เงินสดหรือสิ่งของที่บุคคลได้รับมาจากการแลกเปลี่ยนผลผลิต สินค้า และบริการมาเป็นเงินตรา แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1) รายได้จากการขาย เช่น ขายผลผลิตทางการเกษตร เงินเดือน เป็นต้น 2) รายได้อื่นๆ ได้แก่ เงินรางวัลจากการถูกลอตเตอรี่ เงินจากกองทุนเลี้ยงชีพ เป็นต้น

รายจ่าย (Expenditures Statement)

รายจ่าย คือค่าใช้จ่ายหรือจำนวนเงินสดที่บุคคลใช้จ่ายออกไป (The Amount of Cash Out) บุคคลมีค่าใช้จ่ายมากมายเพื่อวัตถุประสงค์ที่ต่างๆ กัน เช่น การใช้จ่ายเพื่อดำรงชีวิตประจำวัน (Living Expenses) การใช้จ่ายเพื่อซื้อทรัพย์สินต่างๆ บางอย่าง (Purchase of Various Kinds of Assets) การใช้จ่ายค่าภาษี (Tax Payments) และการชำระหนี้สิน (Debt Payments) ค่าใช้จ่ายต่างๆ เหล่านี้บางรายการก็เป็นค่าใช้จ่ายคงที่ต้องจ่ายเท่ากันทุกงวดจำนวนแน่นอน เช่น ค่าเช่าบ้าน ค่าเบี้ยประกัน ฯลฯ แต่บางประการ เป็นค่าใช้จ่ายผันแปร (Variable Expenditures) คือ จำนวนที่จ่ายไม่คงที่แน่นอน ผันแปรไปตามเหตุการณ์ความจำเป็น เช่น

¹⁶ สุขใจ น้ำผุด, กลยุทธ์บริหารการเงินบุคคล ภาควิชาพาณิชยศาสตร์และการบัญชี, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), หน้า 23.

¹⁷ ศิริสุข อิลละคร, การเงินบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548), หน้า 16-17.

¹⁸ สุรี ขวัญเงิน, หลักการบัญชีการเงิน, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, 2548), หน้า 6-7.

ค่าอาหาร เสื้อผ้า หรือค่าใช้จ่ายเพื่อการพักผ่อนบันเทิง¹⁹ ค่าใช้จ่าย คือต้นทุนของสินค้าหรือบริการที่กิจการใช้ไปในระหว่างงวดใดงวดหนึ่งเพื่อก่อให้เกิดรายได้ในงวดเดียวกันนั้น²⁰ ค่าใช้จ่าย หมายถึง เงินสดที่บุคคลใช้จ่ายออกไป โดยจะบันทึกเป็นค่าใช้จ่ายจริงเป็นเงินสด บุคคลจะมีค่าใช้จ่ายหลายรายการทั้งในส่วนของค่าใช้จ่ายเพื่อการครองชีพประจำวัน ค่าใช้จ่ายสำหรับซื้อสินทรัพย์ค่าใช้จ่ายสำหรับชำระหนี้สิน ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับภาษี ค่าใช้จ่ายของบุคคลสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ²¹ 1) ค่าใช้จ่ายคงที่ (Fixed Expenses) เป็นค่าใช้จ่ายที่จ่ายในจำนวนที่เท่ากัน ทุกๆ งวด เช่น ค่าเช่าบ้าน ค่าผ่อนชำระบ้าน ค่างวดรายเดือนชำระหนี้เงินกู้ ค่าธรรมเนียม เคเบิลทีวี ค่าเบี้ยประกัน ค่าใช้จ่ายคงที่เป็นค่าใช้จ่ายที่บุคคลไม่สามารถควบคุมได้นั้นคือบุคคล ไม่สามารถเพิ่มหรือลดค่าใช้จ่ายประเภทนี้ได้ เนื่องจากต้องจ่ายเป็นจำนวนคงที่เท่ากันทุกงวด 2) ค่าใช้จ่ายผันแปร (Variable Expenses) เป็นค่าใช้จ่ายที่จ่ายเป็นจำนวนที่มานั่นอนในแต่ละงวด เช่น ค่าอาหาร ค่าเสื้อผ้า ค่าสาธารณูปโภค ค่าใช้จ่ายในการพักผ่อน ค่ารักษาพยาบาล ค่าของขวัญ ค่าใช้จ่ายผันแปรเป็นค่าใช้จ่าย ที่บุคคลสามารถควบคุมได้ ซึ่งบุคคลสามารถเพิ่มหรือลดค่าใช้จ่ายประเภทนี้ได้

กล่าวโดยสรุป รายจ่ายหมายถึงต้นทุนที่หักออกมาจากรายได้เพื่อต้องการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น การจ่ายเพื่อดำรงชีวิตประจำวัน ชำระหนี้ การซื้อทรัพย์สิน และค่าลงทุน เป็นต้น

การออมเงิน

สำหรับการออมนั้นสวนกับกระแสบริโภคนิยมของโลกปัจจุบันและขัดแย้งกับพฤติกรรมของมนุษย์ ที่ต้องการความสุขอย่างทันด่วน ดังนั้น การออมจึงเป็นเรื่องยาก เป็นเรื่องที่ต้องการความตั้งใจ มุ่งมั่น เด็ดเดี่ยว และการบังคับใจตนเองเป็นอย่างมาก การออมที่จะเกิดขึ้นได้อย่างแน่นอนคือ การถูกบังคับออม (Forced Saving) ทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ การเป็นสมาชิกกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ การซื้อหุ้นเรือนหุ้นของสหกรณ์ออมทรัพย์ การผ่อนซื้อที่อยู่อาศัย เป็นต้น อย่ให้การออมเป็นปัจจัยลบต่อการครองชีพเพราะจะทำให้ชีวิตอดและเบื่อหน่าย ตามพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 ให้นิยามการ “ออม” ไว้ว่า การออม หมายถึง ประหยัด เก็บหอมรอมริบ เช่น ออมทรัพย์ ถนอม, สงวน เช่น ออมแรง²² จากความหมายนี้แสดงว่า การออม คือ การประหยัด การเก็บหอมรอมริบ การถนอม และการ สงวน สิ่งที่จะประหยัด หรือเก็บหอมรอมริบ ได้แก่ ทรัพย์สินเงินทอง ซึ่งการเก็บออมจะต้องลงมือเก็บออมโดยไม่มีเงื่อนไข ห้ามผัดวันประกันพรุ่ง จะต้องวางแผนการใช้จ่ายเงินอย่างสม่ำเสมอ และการออมเงินสามารถเป็นที่พึ่งเมื่อเราตกอยู่ในสภาวะลำบากเป็นหลักประกันความมั่นคงในชีวิตเราได้เป็นอย่างดี การออม คือการกั้นเงินที่หามาได้ออกมาเป็นของตนเองเท่ากับให้เงินรางวัลแก่ตนเองจากการทำงาน มิฉะนั้น รายได้ทั้งหมดก็จะหมดสิ้นไปกับการ

¹⁹ สุขใจ น้ำผุด, อ้างแล้ว.

²⁰ สุรี ขวัญเงิน, อ้างแล้ว

²¹ ศิริสุข อินละคร, อ้างแล้ว.

²² ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2539), หน้า 927.

บริโภคเพื่อยังชีพและเพื่อหาความสุข²³ นอกจากนี้ การทำบุญซึ่งเป็นกิจกรรมเรียนรู้อย่างหนึ่ง การทำบุญจึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ การศึกษา การฝึกตน เพื่อให้เกิดการปฏิบัติพัฒนาความรู้ ความคิด และการปฏิบัติที่ถูกต้อง ก่อความเจริญทั้งในด้านอาชีพหรือเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น แนวทางในการออมเงินจากหนังสือคู่มือชีวิตพอเพียง ดังต่อไปนี้²⁴

1. วิธีการออมเงิน ดังนี้ 1) กำหนดเป้าหมายการเก็บออม 2) กำหนดเป้าหมายการใช้จ่าย 3) ประหยัดรายจ่าย 4) จ่ายคุ่มค่า 5) ใช้เท่าที่จำเป็น 6) พึงระวังค่าใช้จ่ายที่มักจะนึกไม่ถึง และ 7) ไม่ก่อหนี้ โดยไม่จำเป็น และเกินกำลัง

2. เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้มีหลายวิธี โดยต้องคำนึงถึงความจริง เช่น 1) การลงทุนทำมาค้าขาย 2) หาอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ โดยอาจต้องลงทุนทั้งทุน ลงทั้งแรง และ 3) ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อเป้าหมายในการเพิ่มเงินเดือนหรือหาโอกาสก้าวหน้าขึ้นในอนาคต

3. จัดทุกครั้งที่จ่าย เพราะเราไม่ได้จดจำว่าเราซักราคาใช้จ่ายอะไรออกจากกระเป๋าไปบ้าง ขาดการวางแผนการใช้จ่ายที่ถูกต้องจนทำให้อดสงสัยไม่ได้ว่า ทำไมไม่มีเงินเท่าไรก็ไม่เคยพอใช้สักที สาเหตุสำคัญของปัญหาเหล่านี้คือการที่เราขาดความยับยั้งชั่งใจจะจ่ายโดยไม่จดจำ กว่าจะรู้ตัวอีกทีก็ไม่มีเงินจ่าย

กล่าวโดยรวมการออมให้ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาชีวิตของเราไม่ว่าจะเป็นการออมเงินและออมทรัพยากรอื่น รวมทั้งการออมชีวิต หากจะแยกให้เห็นเป็นเรื่องๆ ก็แยกได้ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ เป็นกิจที่ช่วยให้ชีวิตดำรงอยู่และเปิดโอกาสให้คนได้พัฒนาชีวิตคนให้เจริญ ให้สูงขึ้นได้ การประกอบอาชีพ เช่น การปลูกพืชผักเพื่อบริโภค เพื่อแจกจ่ายแก่เพื่อนบ้านหรือเพื่อจำหน่ายให้ได้เงินมาเพื่อนำไปแลกกับปัจจัยด้านอื่น

2. ด้านสังคม ถ้ารวมกลุ่มการออมตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน ตำบล ถึงจังหวัด ที่ปฏิบัติกันอยู่ขณะนี้ มีผลดีด้านสังคมคือ เป็นกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ให้คนคิดถึงกัน เอื้ออาทรต่อกัน หรือรักกันมากขึ้น อย่างกรณีการออมสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท

3. ด้านวัฒนธรรม กิจกรรมที่คนส่วนใหญ่ถือปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย มีสาระทั้งที่เป็นความรู้ ความคิด การปฏิบัติที่มีแบบแผนแน่นอน และทำอย่างต่อเนื่องและให้ผลเป็นความดีแก่ผู้ปฏิบัติ เราจัดว่าเป็นวัฒนธรรมพฤติกรรมออม กิจกรรมการออม จึงจัดว่าเป็นวัฒนธรรมสำคัญของชุมชนได้อย่างหนึ่ง

4. ด้านการศึกษา การฝึกตนเอง ผู้ทำการออม หรือเป็นสมาชิกกลุ่มเพื่อออมเพราะต้องรู้หลักคิดหลักการและหลักปฏิบัติ ตลอดถึงผลลัพธ์ที่พึงได้พึงมีการที่ทุกคนเดินเข้าสู่กระบวนการนี้ได้ชื่อว่าเดินเข้าสู่วัฒนธรรมทางการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง

5. ด้านทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า เขา สัตว์ พืชที่เราได้เห็นอยู่รอบๆ ตัวเรา บ้านเรา ชุมชนเรา คือ ชีวิตเรา เพราะว่าเราต้องอาศัยดิน น้ำ ป่า เขา พืช สัตว์เหล่านั้น เมื่อไม่มีสิ่งนี้ เงินทองก็หมด

²³ วรากรณ์ สามโกเศศ, รู้จักใช้ เข้าใจเงิน, (กรุงเทพมหานคร : ธนาการไทยพาณิชย์, 2549), หน้า 41.

²⁴ อุดมพร อมรธรรม, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพมหานคร : แสงดาว, 2549). หน้า 63-69.

ความหมาย กลายเป็นเศษกระดาษ เศษโลหะที่กินไม่ได้ ช่วยชีวิตมนุษย์ไม่ได้เลย การใช้เงินเพื่อจัดการทรัพยากรให้คงอยู่ในภาวะปกติ จึงเป็นเรื่องต้องคิดต้องทำ

6. ด้านการพัฒนาชีวิต การออมเป็นเรื่องการรู้ การคิด และการทำ การออมที่เริ่มด้วยการเรียนรู้เรื่องสัจจะ คือ ความจริงที่รู้ ที่คิด ที่พูด ที่ทำ ของตนเอง ว่าจะต้องพูดจริง ทำจริง คิดจริง และรู้จริงนั้น นับเป็นการเรียนรู้เพื่อรู้จักตนเอง รู้จักความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผู้คน ในครอบครัว ในชุมชน เป็นต้น

วิธีการการทำบัญชีครัวเรือน

ขั้นตอนการทำบัญชีครัวเรือนในการบันทึกรายรับ-รายจ่าย ควรดำเนินการดังนี้²⁵

1. ใช้สมุดบัญชีนี้ 1 เล่ม ต่อ 1 ครัวเรือน (เก็บไว้ใช้เป็นการส่วนตัวโดยไม่ต้องส่งข้อมูลให้ใคร)
2. ควรตรอกข้อมูลด้วยดินสอ (เพราะจะทำให้สามารถใช้ได้หลายปี)
3. กรอกข้อมูลรายรับ - รายจ่ายในแต่ละวันของแต่ละเดือน เพื่อจะได้ทราบว่า ในแต่ละเดือนมีเงินเหลือจ่ายหรือมีรายได้ติดลบ
4. แยกประเภทของรายได้และค่าใช้จ่าย แต่ละประเภทออกมา อาจใช้สมุดบัญชีที่มีขายตามร้านทั่วไป หรือหาสมุดมาตีเส้น แบ่งออกเป็นแถวในแนวตั้งและแนวนอนเพื่อจัดรายการ
5. กำหนดรหัสประเภทของรายได้ และค่าใช้จ่าย เพื่อใช้สรุปประเภทของค่าใช้จ่าย
6. เริ่มจากยอดเงินสดยกมา แล้วบวกด้วยรายได้ หักด้วยค่าใช้จ่ายและแสดงยอดคงเหลือไว้
7. นำรายการที่เป็นบัญชีประเภทเดียวกัน รวมยอดเข้าด้วยกัน แล้วแยกไปสรุปไว้ต่างหาก โดยสรุปยอดตามแต่ต้องการ เช่น เป็นรายวัน รายสัปดาห์ รายปักษ์ หรือรายเดือน เป็นต้น
8. รายรับจากการประกอบอาชีพ เช่น เงินเดือน ค่าจ้าง ขายสินค้า ขายผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น และรายรับอื่นๆ เช่น ลูกหลานส่งให้ ถูกล็อตเตอรี่ เป็นต้น
9. รายจ่ายที่ใช้จับจ่ายใช้สอยในเรื่องต่างๆ ทั้งที่จำเป็นมาก จำเป็นปานกลาง และจำเป็นน้อย
10. วิธีการกรอกข้อมูลในแต่ละครัวเรือน ดังนี้ 1) ช่องที่ 1 กรอกเลขวันที่ของเดือน 2) ช่องที่ 2 กรอกที่มาของรายรับและที่ไปของรายจ่าย เช่น วันที่ 1 รับเงินค่าจ้าง วันที่ 2 จ่ายเงินค่าเช่าบ้าน 3) กรอกตัวเลขของเงินที่เป็นรายรับ และ 4) กรอกตัวเลขของเงินที่เป็นรายจ่าย
11. สรุปผลเดือนนี้ ให้กรอกจำนวนเงินคงเหลือ หรือติดลบ ลงในช่องว่าง
12. ให้พิจารณาในรอบเดือนที่ผ่านมา มีรายจ่ายที่ไม่ควรจ่ายให้ทำเครื่องหมาย X ในช่องหมายเหตุ

สรุป

พุทธวิธีในการบริหารทรัพย์ในพุทธศาสนาสามารถประยุกต์ใช้ได้ สถานการณ์ปัจจุบันนี้ การทำบัญชีครัวเรือนจะทำให้เราทราบว่าในแต่ละเดือนครัวเรือนมีรายรับรายจ่ายอะไรบ้าง ดังนั้น บัญชีครัวเรือนจะช่วย

²⁵ นภาพร ลิขิตวงศ์จร, บัญชีครัวเรือน : เครื่องมือสู่เศรษฐกิจพอเพียง, (วารสารศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น : 2550), หน้า 1-5.

เดือนความจำให้เรารู้ถึงการใช้จ่ายเงิน เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการวางแผนการใช้จ่ายเงินของครอบครัวเพื่อแก้ปัญหาหนี้สิน ให้ครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ ข้อมูลที่ได้จากการทำบัญชีครัวเรือน จะช่วยให้เราสามารถวางแผนการใช้จ่ายในเดือนถัดไปได้ การรู้จักวางแผนใช้จ่ายเงินจะช่วยให้สถานการณ์ การเงินของครอบครัวดีขึ้นและทำให้เรามองเห็นหนทางในการนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาหนี้สินของครอบครัวได้ นอกจากนี้ทำให้รู้ที่มาของเงินและรู้ที่ไปของการใช้จ่ายเงิน เพื่อทบทวนตรวจสอบอยู่อย่างสม่ำเสมอ และทำให้รู้จักใช้จ่ายเงินที่หามาได้ ซึ่งจะเป็นเครื่องเตือนสติให้เราไม่ใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็นหรือฟุ่มเฟือยอันจะนำมาซึ่งความสุขของตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ ทั้งยังเป็นการบริหารทรัพย์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ดำรงชีวิตในโลกนี้และโลกหน้าด้วย ดังนั้น การจัดทำบัญชีครัวเรือนจึงเข้าหลักการของการออมทรัพย์ในพุทธศาสนาสมควรที่พุทธศาสนิกชนพึงนำมาปฏิบัติ

บรรณานุกรม

- ชาวลี พงศ์พาดิโรจน์. **หลักการบัญชีเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. **สมุดบัญชีครัวเรือน จดแล้วไม่จน**. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2548.
- นภาพร ลิขิตวงศ์ขจร. **บัญชีครัวเรือน : เครื่องมือสู่เศรษฐกิจพอเพียง**. วารสารศูนย์บริการวิชาการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่ 15 ฉบับที่ 3 เดือนกรกฎาคม-กันยายน 2550.
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2539.
- ไพบูลย์ ผจงวงศ์. **หลักการบัญชีขั้นต้น**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544.
- วรากรณ์ สามโกเศศ. **รู้จักใช้ เข้าใจเงิน**. กรุงเทพมหานคร : ธนาคารไทยพาณิชย์, 2549.
- วินิตยา สมบุญ. **การรับสารสนเทศด้านบัญชีครัวเรือนผ่านสื่อประชาสัมพันธ์กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2554.
- วันชัย ประเสริฐศรี. **การบัญชีเบื้องต้น 1**. กรุงเทพมหานคร : ทีพีเอ็น เพรส, 2545.
- ศิรินุช อินละคร. **การเงินบุคคล**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548.
- สุจิตรา ภักดีนวล. **การพัฒนาชุดฝึกอบรมตามรูปแบบวงจรการเรียนรู้ของ kolp เรื่องการจัดทำบัญชีครัวเรือนสำหรับชาวบ้าน หมู่บ้านเต็งสูง อำเภอโนนแดง จังหวัดนครราชสีมา**. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 2553.
- สุรี ขวัญเงิน. **หลักการบัญชีการเงิน**. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น, 2548.
- สุขใจ น้ำผุด. **กลยุทธ์บริหารการเงินบุคคล ภาควิชาพาณิชยศาสตร์และการบัญชี**.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2543.

สุรีย์ ชนะโสภิตานนท์. **ศึกษาการบริหารจัดการโภคทรัพย์ในพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์ปริญญา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

อำนวยการ ศรีสุโข. **การบัญชี 1**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2536.

อุดมพร อมรรธรรม. **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพมหานคร : แสงดาว, 2549.

Phillip, E. *Household Budget & Managing Debt*. Academy of Financial Literacy. 2010.

Wallace, W.H. *Household Accounting*. New York : The Palmer Series Commercial Text Book.

โบราณสถานวัดศรีบุญเรือง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
กับแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเชิงบูรณาการตามหลักพุทธธรรม
Archaeological Site of Sriboonruang Temple, Dan Sai District,
Loei Province with Guidelines for Conservation and Development Integrative
Based on Buddhadhamma

ดร.ธีระวัฒน์ แสนคำ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ บุญวัฒน์ บุญทะวงค์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

บทคัดย่อ

วัดศรีบุญเรืองตั้งอยู่ที่บ้านนาฮี ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ภายในวัดศรีบุญเรืองมีโบราณสถานสำคัญ 3 แห่ง ได้แก่ วิหารหลวง โบสถ์และเจดีย์ ซึ่งมีอายุกว่า 100 ปี เป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศิลปกรรมพื้นบ้านในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีการผสมผสานทางศิลปกรรมและเกิดจากความสามัคคีของชาวบ้าน และเป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวบ้านมาแต่ปัจจุบันอยู่ในสภาพเสี่ยงต่อการชำรุดทรุดโทรม ควรที่จะได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาเชิงบูรณาการโดยใช้หลักพุทธธรรม ซึ่งในการศึกษานี้ผู้เขียนเลือกใช้ “อปปริหานิยธรรม” เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาให้โบราณสถานวัดศรีบุญเรืองเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี พระพุทธศาสนาและศิลปกรรมต่อไป

คำสำคัญ : โบราณสถานวัดศรีบุญเรือง, การอนุรักษ์และพัฒนา, การบูรณาการ, พุทธธรรม

Abstract

Sriboonruang temple was located at Ban Na-Hi, Na-Ho Sub-District, Dan Sai District, Loei Province. This temple has archaeological site is 3 site include sanctuary, Buddhist church and Pagoda. Which is more than 100 years old archaeological site are valuable in historical archeology and folk art was valuable in Dan Sai District, Loei province as well. It was a blend of art and of the unity of the people and a center of community faith. But in a state vulnerable to damage it should be conserved and integrated development based on the Buddhadhamma. In this study authors used “APARIHANIYADHAMMA” in order that the archaeological site of Sriboonruang temple was the archeological and historic site of archeology, religion and the arts.

Keywords: Archaeological Site of Sriboonruang Temple, Conservation and Development, Integration, Dhamma

บทนำ

ในอดีตการทำนุบำรุงดูแลรักษาโบราณสถานซึ่งส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนานั้น มักจะเป็นซึ่งเป็นสำนึกในเชิงศาสนา เช่น การอุทิศผู้คนเพื่อดูแลรักษาศาสนสถาน การรวบรวมชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินมาซ่อม การบูรณะวัด การขุดดูฐานสิ่งก่อสร้างภายในวัดและการออกกฎหมายควบคุม เช่น ในกฎหมายตราสามดวงที่ชำระขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) โดยรวบรวมกฎหมายเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้กำหนดโทษสำหรับผู้ที่ทำลายโบราณสถาน โบราณวัตถุในพระพุทธศาสนา¹ เป็นต้น

แม้ว่าประเทศไทยจะมีพระราชบัญญัติโบราณวัตถุโบราณสถาน ฯลฯ มาตั้งแต่ พ.ศ.2504 มีอนุสัญญาระหว่างประเทศ และทำสัญญากับบางประเทศเพื่อป้องกันการนำเข้า-ส่งออกโบราณวัตถุที่ผิดกฎหมาย เช่น โบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่เป็นหลักฐานความเป็นมาของประเทศชาติ จะซื้อขายได้ก็เฉพาะสิ่งที่เป็นสมบัติส่วนตัวที่ได้รับเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษผู้สร้างขึ้นมาเท่านั้น² เป็นต้น แต่กระนั้นก็ยังมีการซื้อขายโบราณวัตถุอันเป็นสมบัติของชาติกันอย่างกว้างขวาง มิได้เกรงกลัวอาญาของกฎหมายเลยวิธีเดียวที่อาจช่วยแก้ปัญหานี้ได้คือ กระตุ้นจิตสำนึกของคนให้มีคุณธรรม ให้มีความรู้สึกผิดชอบที่จะร่วมแรงร่วมใจอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุของประเทศ ให้เป็นสมบัติวัฒนธรรมของบ้านเมืองมิใช่เป็นสมบัติส่วนตัว ทั้งนี้จะต้องรีบกระทำนับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เพราะพຽນี้ก็อาจสายไปเสียแล้ว³

ในพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำหมันในเขตอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีที่ราบลุ่มแคบๆ อยู่ระหว่างแนวภูเขา แม้กลุ่มดินจะเป็นพวกดินเหนียว ดินร่วนเหนียวหรือดินเหนียวปนทรายแป้งและดินร่วนปนทรายที่เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำน้ำดินลึก ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติค่อนข้างต่ำถึงปานกลาง⁴ แต่ก็พอจะใช้เป็นที่เพาะปลูกสำหรับยังชีพของชุมชนระดับหมู่บ้านได้ จึงทำให้บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำหมันตอนกลางและตอนปลายปรากฏร่องรอยชุมชนโบราณระดับหมู่บ้านหลายแห่ง เช่น ชุมชนโบราณบ้านนาหอ บ้านนาฮี บ้านนาดี บ้านนาทองและบ้านปากหมัน เป็นต้น และยังเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณเมืองด่านซ้ายด้วย

¹ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166 พิมพ์ตามฉบับหลวง ตรา 3 ดวง เล่ม 2, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, 2529), หน้า 317-320.

² กรมศิลปากร, พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 พร้อมด้วยระเบียบ ประกาศ และคำสั่งที่เกี่ยวข้อง, (กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานนิติการ สำนักงานเลขาธิการกรม กรมศิลปากร, 2541).

³ พระราชวชิรเมธี และคณะ, “การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีในเขตตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556), หน้า 1.

⁴ เอกรินทร์ พึ่งประชา และคณะ, ลุ่มน้ำหมัน การจัดการโดยเครือข่ายทางสังคมเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน, (เลย: รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์, 2559), หน้า 11.

นอกจากนี้ ยังมีโบราณสถานกระจายอยู่ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำหมัน เช่น โบราณสถานพระธาตุศรีสองรัก วัดโพชนชัย วัดศรีสะอาด ตำบลด่านซ้าย วัดศรีภูมิ วัดศรีบุญเรือง วัดศรีบุญเรือง ตำบลนาหอ วัดโพธิ์ศรี ตำบลนาดี เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่มีความน่าสนใจในแง่ประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศิลปกรรมท้องถิ่น ในบทความนี้ผู้เขียนได้ทำการศึกษาเฉพาะโบราณสถานวัดศรีบุญเรือง บ้านนาฮี ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย เพราะเป็นโบราณสถานที่น่าสนใจและยังขาดการศึกษาเป็นอย่างมาก ตลอดจนอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการถูกทำลายโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ดังนั้น ผู้เขียนจึงเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการศึกษาและเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรือง บ้านนาฮี ก่อนที่โบราณสถานเหล่านี้จะถูกทำลายโดยการกระทำของประชาชนที่ปราศจากความรู้ความเข้าใจและรู้เท่าไม่ถึงการณ์ โดยดำเนินการศึกษาความสำคัญทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรมของโบราณสถานวัดศรีบุญเรือง และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองเชิงบูรณาการโดยใช้หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี พระพุทธศาสนาและศิลปกรรม สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจ นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจที่ลุ่มลึกในการดูแลและอนุรักษ์โบราณสถานและมรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่นและประเทศชาติแบบมีส่วนร่วมให้คงอยู่สืบไป

โบราณสถานวัดศรีบุญเรือง บ้านนาฮี

บ้านนาฮีเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนที่เนินทางฝั่งซ้ายของที่ราบลุ่มแม่น้ำหมัน ในท้องที่ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ไม่ปรากฏหลักฐานการเข้ามาตั้งชุมชนในปัจจุบันอย่างแน่ชัด แต่จากร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีและศิลปกรรมที่พบในชุมชนสันนิษฐานว่าบ้านนาฮีน่าจะมีชุมชนมานานกว่า 100 ปีมาแล้ว ชื่อบ้านนาฮีมาจากลักษณะของนาหรือที่ราบลุ่มบริเวณที่ตั้งบ้านนาฮีทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ นั้น มีลักษณะเป็นที่ราบหุบเขาไม่กว้างมากนักที่เชื่อมกับที่ราบที่มีความกว้างมากกว่าและค่อยๆ แคบไปเรื่อยๆ จนถึงเชิงเขาชาวบ้านเรียกลักษณะพื้นที่ดังกล่าวว่า “ฮี” และเรียกพื้นที่ราบที่ค่อยๆ แคบลงดังกล่าวว่า “นาฮี” (อุดม อุณแก้ว, สัมภาษณ์) ทำให้กลายมาเป็นชื่อหมู่บ้านนาฮีในที่สุด

ภายในบริเวณวัดศรีบุญเรืองซึ่งเป็นศาสนสถานที่เก่าแก่ของชุมชน มีการพบกลุ่มโบราณสถานฝีมือช่างท้องถิ่นที่มีกรรมผสมผสานสกุลช่างต่างๆ เข้าด้วยกันจนเป็นเอกลักษณ์กระจายอยู่ภายในวัดจำนวน 3 แห่ง ซึ่งประกอบไปด้วย

1. **วิหารหลวง** หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “อาฮาม” นั้นเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ฐานยกสูงจากพื้นราบประมาณ 1 เมตร ส่วนเครื่องบนและหลังคานั้นชำรุด พระสงฆ์และชาวบ้านจึงได้ทำการบูรณะโดยสร้างหลังคาใหม่ครอบทับส่วนอาคารวิหารหลวงเดิมไว้ และทำเสาขึ้นมาใหม่ เพื่อรักษาสภาพเสา ผนังและกรอบประตูซึ่งเป็นของเดิมเอาไว้ ซึ่งเป็นอนุรักษ์โบราณสถานโดยชุมชนที่น่าชื่นชมเป็นอย่างยิ่ง วิหารหลวงวัดศรีบุญเรืองในอดีตใช้เป็นที่ทำบุญในงานบุญสำคัญของวัด เช่น งานบุญหลวง เป็นต้น (พระอธิการสุขชัย สุขโชโย, สัมภาษณ์)

พระพุทธรูปประธานในวิหารหลวงชาวบ้านเรียกว่า “พระเจ้าใหญ่” เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 2 เมตร หันพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ประดิษฐานบนฐานชุกชีเป็นพระประธานภายในวิหารหลวง พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่วัดศรีบุญเรืองถือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนาฮีให้ความเคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก

พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่วัดศรีบุญเรืองมีพุทธลักษณะพระพักตร์เรียว พระกรรณยาว ไรพระศกโค้งเล็กน้อย พระนลาฏกว้าง ขมวดพระเกศาเล็ก แหลมและถี พระรัศมีทรงเปลว พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก สังขاطิเป็นแผ่นใหญ่ปลายตัดเรียบ พระวรกายค่อนข้างผอมและเรียว ขัดสมาธิราบ พระเพลาค่อนข้างกว้าง พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชงฆ์ขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา ที่ฐานชุกชีมีร่องรอยลายพอกคำประดับอยู่ เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้วพระเจ้าใหญ่วัดศรีบุญเรืองเป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างฝีมือช่างท้องถิ่น สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 24⁵

ภาพที่ 1 โบราณสถานวิหารหลวงวัดศรีบุญเรือง

2. โบสถ์ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาด 3 ห้อง ฐานยกสูงจากพื้นราบประมาณ 1 เมตร มีประตูทางเข้าด้านเดียว มีช่องหน้าต่างด้านละ 1 ช่อง ไม่มีบานหน้าต่างแต่ทำเป็นลูกกรง 3 ซี่แทน ทางขึ้นมีราวทำเป็นตัวพญานาคเลื้อยและมีหางยาวโค้งขึ้นไปพนักันเหนือกรอบประตู ซึ่งเป็นงานศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลฝีมือช่างเมืองน่านที่ปั้นไว้ตามอาคารหลายแห่งในเขตลุ่มแม่น้ำหมัน

พระประธานภายในโบสถ์วัดศรีบุญเรืองเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางนาคปรก ทาทับผิวพระวรกายด้วยสีทอง จีวรทาด้วยสีเหลืองส้ม ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 65 เซนติเมตร มีพุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ พระกรรณยาว ไรพระศกโค้งเล็กน้อยคล้ายกรอบสี่เหลี่ยมมุมมน ขมวดพระเกศาเล็ก แหลมและถี พระรัศมีทรงเปลวแคะสลักจากไม้ พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกใหญ่ สังขاطิเป็นแผ่นใหญ่ปลายตัดเรียบ พระวรกายสมส่วน ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา ประดิษฐานอยู่บนชด

⁵ ธีระวัฒน์ แสนคำ, พระพุทธรูปโบราณในลุ่มแม่น้ำหมัน จังหวัดเลย, (เลย: เมืองเลยการพิมพ์, 2560), หน้า 26-28.

พญานาค 6 ชั้นสูงจากพื้นโบสถ์ประมาณ 1.20 เมตร มีพญานาค 7 เศียรปูนปั้นปรกองค์พระ ลำตัวและเศียรพญานาคลงสีแดงและสีเขียวเป็นหลัก บริเวณลำตัวใกล้กับบันพระองค์มีรูสำหรับระบายน้ำเมื่อมีการสรงน้ำองค์พระออกทางด้านหลัง เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้วพระประธานปางนาคปรกในโบสถ์วัดศรีบุญเรืองเป็นพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งเป็นลักษณะงานพุทธศิลป์ฝีมือช่างท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลสกุลช่างเมืองน่าน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 25⁶

ภาพที่ 2 โบราณสถานโบสถ์วัดศรีบุญเรือง

3. พระธาตุเจดีย์ศรีบุญเรือง ซึ่งประดิษฐานอยู่ทางทิศตะวันออกของโบสถ์ เป็น

เจดีย์ก่อด้วยอิฐถือปูน ความสูงรวมยอดฉัตรประมาณ 9 เมตร ทาทับผิวปูนทั่วองค์เจดีย์ด้วยสีขาว รูปทรงของเจดีย์ที่ปรากฏในปัจจุบันเป็นรูปทรงที่เกิดขึ้นจากการบูรณะครั้งใหญ่ราวปี พ.ศ.2527⁷ ส่วนฐานเป็นชุกชานสูง 2 ชั้น ชั้นแรกมีลายปูนปั้นประดับอยู่ทุกด้าน เป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์และลายพันธุ์พฤกษา ชั้นที่สองเป็นลายเทพพนม ถัดขึ้นไปมีลักษณะฐานบัวคว่ำบัวหงายรองรับองค์ระฆังซึ่งเป็นรูปบัวเหลี่ยม ค่อยๆ ชะลูดขึ้นไปจนถึงปลียอด และส่วนยอดแหลมประดับด้วยฉัตรแบบพื้นบ้าน

สภาพปัญหาการละเลยการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรือง

สภาพปัญหาการละเลยการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ผู้เขียนจึงแยกปัญหาของโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองออกเป็น 4 ประเด็น คือ

1. ปัญหาการละเลยการอนุรักษ์และพัฒนาของโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองในระดับนโยบาย หน่วยงานราชการโดยกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ยังขาดการให้ข้อมูลหรือความรู้ที่เกี่ยวข้องในโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองแก่ชาวบ้าน โดยไม่มีการอธิบายถึงรูปแบบกฎหมาย อาทิ พื้นที่อาณาเขตที่แน่นอน การทำลายสมบัติของชาติและโทษที่จะได้รับอย่างละเอียดเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายหรือปัญหาในภายหลัง ขาดการในวิธีการจัดอบรมแบบประสานงานกับหน่วยงานหลายฝ่าย และทุกครั้งที่อบรมต้องให้ชาวบ้านชี้แจงสาเหตุปัญหาและความต้องการ เพื่อให้รัฐมีส่วนร่วมเพื่อหาทางออกให้กับประชาชน

⁶ วีระวัฒน์ แสนคำ, พระพุทธรูปโบราณในกลุ่มแม่น้ำหมัน จังหวัดเลย, อ่างแก้ว, หน้า 39-40.

⁷ สัมภาษณ์ นายอุดม อุ่นแก้ว, บ้านเลขที่ 3 หมู่ที่ 6 ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย, 11 กรกฎาคม 2560.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นการขึ้นทะเบียนโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองเป็นโบราณสถานของชาติ ยังไม่มีความชัดเจนทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ แม้ว่าจะพบข้อมูลว่าเคยมีเจ้าหน้าที่จากกระทรวงวัฒนธรรมมาทำการสำรวจและเก็บข้อมูลโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองไปหลายปีแล้ว แต่ก็ไม่มีเอกสารหรือการแจ้งกลับมาถึงวัดว่าได้มีการดำเนินการถึงขั้นใดแล้ว⁸

นอกจากนี้ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเลย สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานเลย และองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สำนักงานพื้นที่พิเศษเลย ซึ่งเป็นหน่วยงานราชการที่มีบทบาทสำคัญในกำหนดนโยบายและส่งเสริมการศึกษาประชาสัมพันธ์ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย ยังขาดการส่งเสริมสนับสนุนหรือผลักดันให้โบราณสถานวัดศรีบุญเรืองเป็นแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดเลย แม้จะมีป้ายบอกทางเข้าวัดแต่ก็ไม่มีข้อมูลเกี่ยวข้องประชาสัมพันธ์ให้ทราบ จึงทำให้วัดศรีบุญเรืองไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะหน่วยงานราชการให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวสำคัญอื่นๆ มากกว่า จึงไม่ปรากฏในสื่อการท่องเที่ยวสำคัญๆ เลย⁹

การที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบายไม่สามารถให้ความรู้และสร้างความเข้าใจกับชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองได้ ทำให้ชาวบ้านไม่ความเข้าใจและไม่ทราบถึงความสำคัญของโบราณสถาน จนส่งผลทำให้เกิดการละเลยในการอนุรักษ์และพัฒนาในระดับปฏิบัติการได้

2. ปัญหาการละเลยการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาฮี ผลการศึกษาข้อมูลที่พบภายในชุมชนบ้านนาฮีพบว่า ชุมชนขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และศิลปกรรมของชุมชนและวัดศรีบุญเรือง จึงเกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษา โบราณสถาน ตลอดจนขาดจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์และรักษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ในช่วงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหลังการเวียนเทียนรอบกลุ่มโบราณสถานแล้ว ชาวบ้านมักจะนำเทียนที่จุดมาตั้งวางไว้บนฐานวิหารหลวง ฐานโบสถ์และฐานเจดีย์ ซึ่งความร้อนจากเปลวเทียนส่งผลทำให้ปูนที่ฉาบผนังโบสถ์ผุกร่อนได้ง่าย เป็นต้น การที่ชาวบ้านไม่ได้ให้ความสำคัญกับโบราณสถานเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่น่าวิตกเป็นอย่างยิ่ง อันจะทำให้โบราณสถานวัดศรีบุญเรืองชำรุดทรุดโทรมถูกปล่อยปละละเลยและถูกทำให้ทิ้งร้างในที่สุด (ธานิน สาสังข์, สัมภาษณ์)

ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะชุมชนเองไม่เข้าใจบทบาทหรือหน้าที่ที่ตนเองสามารถปฏิบัติต่อโบราณสถานได้ ทั้งกลัวการกระทำที่ขัดต่อข้อกำหนดโบราณสถานและการละเมิดหรือลบหลู่ความเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน อันจะนำมาซึ่งภัยอันตรายและความไม่สบายใจที่จะเกิดขึ้นต่อตนเองและครอบครัว ปัญหาเหล่านี้อาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากการขยายการคมนาคมสื่อสารจากส่วนกลางซึ่งเป็นผู้ควบคุมนโยบายเข้ามาในภาคอีสาน

⁸ สัมภาษณ์ พระสุขชัย สุขชโย, รักษาการเจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง บ้านนาฮี ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. 20 มีนาคม 2560.

⁹ กองบรรณาธิการนายรอบรู้, นายรอบรู้: เลย, (กรุงเทพมหานคร: สารคดี, 2555).

ทำให้คนอีสานรู้สึกว่าการตัดสินใจของคนในกรุงเทพฯ ขณะเดียวกันก็เกิดความสำนึกว่า วัฒนธรรมและแบบแผนการครองชีวิตในท้องถิ่นของตนด้อยกว่าคนในภาคกลาง¹⁰ จนไม่กล้าปฏิบัติหรือ แสดงออกใดๆ ที่คิดว่าทำแล้วจะทำให้เกิดภัยคุกคามต่อตนเอง

3. ปัญหาการละเลยการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลนาหอ (อบต.นาหอ) ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังขาดการกำหนด แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองซึ่งที่อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของหน่วยงานตนเอง โดยตรง ขาดยุทธศาสตร์ในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานในพื้นที่รับผิดชอบ ที่ผ่านมาจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาหอได้ให้ความสำคัญกับโบราณสถานวัดศรีบุญเรือง บ้านนาหอ เป็นหลัก แต่ไม่มีแนวทางการ ปฏิบัติที่ครอบคลุมถึงโบราณสถานที่อยู่ในวัดอื่นๆ ฝ่ายปกครองท้องถิ่นและฝ่ายปกครองท้องที่ควรเข้ามามี ส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างเข้มแข็งและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน (ชานิน สาสังข์, สัมภาษณ์) ยัง ขาดการสนับสนุนให้สภาวัฒนธรรมตำบลนาหอมีบทบาทในการดำเนินการทางด้านประวัติศาสตร์และ ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น โดยยังให้ความสำคัญเฉพาะด้านวัฒนธรรมประเพณีเป็นสำคัญอยู่

4. ปัญหาการละเลยการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองของพระภิกษุและสามเณร ภายในวัดศรีบุญเรือง โบราณสถานและโบราณวัตถุมักจะถูกทิ้งไว้ในวัด เพราะถือเป็นสถานที่แสดงออกของ ช่างฝีมือในแต่ละยุคสมัยที่เกิดขึ้นจากความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของแต่ละท้องถิ่น พระสงฆ์ซึ่ง เป็นผู้ดูแลและครอบครองวัดจึงเป็นกำลังหลักที่สามารถดำเนินการและสนับสนุนการปกป้องคุ้มครองและ อนุรักษ์โบราณวัตถุสถานเหล่านั้น พระสงฆ์จึงจำเป็นต้องรู้กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ โบราณสถาน ตลอดจนบทบาทและหน้าที่ของพระสังฆาธิการตามที่กฎหมายกำหนดในการดูแลรักษามรดก ศิลปวัฒนธรรมของชาติและท้องถิ่น¹¹ ดังนั้น พระภิกษุและสามเณรที่พำนักอยู่ภายในวัดศรีบุญเรืองเองถือว่าเป็น ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรือง

ที่ผ่านมามีปัญหาเรื่องการขาดแคลนพระภิกษุสามเณร โดยปกติจะมีพระสงฆ์พำนักอยู่ ภายในวัดปีละ 2-3 รูปเท่านั้น เช่นในช่วงเข้าพรรษาปี พ.ศ.2560 มีพระสงฆ์จำพรรษาในวัดศรีบุญเรืองเพียง 3 รูปเท่านั้น ทำให้ไม่สามารถดูแลรักษาศาสนสถานต่างๆ ภายในวัดได้อย่างทั่วถึง ทำให้ต้องปล่อยให้ โบราณสถานวัดศรีบุญเรืองต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ เช่น เกิดต้นหญ้าขึ้นตามหลังคาโบราณสถานโดยการ นำพามาเมล็ดมาของจากการขับถ่ายมูลของนก แล้วพระภิกษุสามเณรเองก็ไม่สามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ (พระ ทรงสิทธิ์ ขนดีพโล, สัมภาษณ์ ; พระสุขชัย สุขชโย, สัมภาษณ์)

แต่อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์พระสุขชัย สุขชโย รักษาการเจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรืองก็ทำให้ทราบว่าทางวัดก็มีความพยายามที่จะอนุรักษ์และพัฒนาวิหารหลวงให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเช่นกัน แต่ยังคงขาด

¹⁰ สุเทพ สุนทรภัสส์, หมู่บ้านอีสานยุค “สงครามเย็น” สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, พิมพ์ ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2548).

¹¹ สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม, 2550).

หน่วยงานและผู้มีความรู้ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุน ในฐานะรักษาการเจ้าอาวาสจึงทำได้เพียงการดูแลรักษาตามสภาพและความสามารถเท่านั้น บางครั้งก็อาศัยแรงงานและกำลังศรัทธาของชาวบ้านในการสอดส่องดูแลและพัฒนาเรื่อยๆ โบราณสถาน ตลอดจนภูมิทัศน์ในบริเวณวัด เช่น การทำพื้นคอนกรีตรอบๆ โปสถ์และเจดีย์ เพื่อป้องกันปัญหาการกัดเซาะพื้นโปสถ์ในช่วงฤดูฝน เป็นต้น ซึ่งถือเป็นการแก้ปัญหาในระดับที่ทางวัดและชุมชนสามารถทำได้เฉพาะหน้าเท่านั้น

ปัญหาการละเลยการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองทั้ง 4 ประเด็นที่ผู้เขียนสรุปมานำเสนอให้ทราบในข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองอาจต้องเผชิญกับปัญหาการชำรุดทรุดโทรมและพังทลายในอนาคต แม้ว่าในขณะนี้โบราณสถานวัดศรีบุญเรืองยังสามารถใช้ประกอบศาสนกิจอยู่ได้ก็ตาม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าในอนาคตอันใกล้ปัญหาต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างและสภาพของโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองจะไม่เกิดขึ้น

ภาพที่ 3 โบราณสถานพระธาตุเจดีย์ศรีบุญเรือง

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองเชิงบูรณาการตามหลักพุทธธรรม

พระไตรปิฎกถือเป็นศูนย์กลางคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตั้งแต่ในการดำเนินชีวิตประจำวันไปจนถึงการปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน และเมื่อมีการประยุกต์ศาสตร์หรือการบูรณาการศาสตร์ทั้งหลายเข้ากับหลักพุทธธรรมแล้ว ย่อมส่งผลถึงการพัฒนาที่มีมิติสามารถต่อยอดหรือขยายผลออกไปได้กว้างขวางและเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)¹²

¹² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ 12. (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2552), หน้า 225-252.

กล่าวว่าระบบการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องมีการพัฒนาคนเป็นหลัก ประกอบกับการพัฒนาสังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี

แนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองก็เช่นกัน ผู้เขียนได้นำหลักพุทธธรรม “อปริหานิยธรรม” มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองเชิงบูรณาการ อันจะส่งผลให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาที่เป็นรูปธรรมโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนมากยิ่งขึ้น เพราะการจะทำการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองให้สำเร็จได้นั้น ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะคนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

อปริหานิยธรรม แปลว่า ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว มี 7 ประการ ดังนี้¹³

1. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
2. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ
3. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้
4. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง
5. ไม่ลุอำนาจัดฉันทาคือความอยากที่เกิดขึ้น
6. ยินดีในเสนาสนะป่า
7. ตั้งสติระลึกไว้ในใจว่า สพรหมจारी (เพื่อนพรหมจारी) ทั้งหลายผู้มีศีลงาม ซึ่งยังไม่มา ขอให้มา ที่มาแล้ว ขอให้อยู่ผาสุก

อปริหานิยธรรมทั้ง 7 ประการ ถือว่าเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม และยังเป็นหลักปฏิบัติที่นำความสุขความเจริญมาสู่หมู่คณะ เป็นหลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ความสามัคคีของหมู่คณะ และการเคารพนับถือซึ่งกันและกัน สามารถนำอปริหานิยธรรมมาประยุกต์เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองเชิงบูรณาการได้ ดังนี้

1. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรือง ทั้งหน่วยงานราชการระดับนโยบายในพื้นที่หรือในจังหวัด ชุมชนบ้านนาฮี องค์การบริหารส่วนตำบลนาหอ และพระภิกษุสามเณรวัดศรีบุญเรือง ต้องหมั่นประชุมกันเป็นประจำ เพราะการประชุมกันบ่อยๆ เป็นการระดมสมอง รวมความสามารถที่ทุกคนมี นำมาแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่อง และหาแนวทางที่เหมาะสมในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองร่วมกัน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนบ้านนาฮีที่ต้องหมั่นประชุมปรึกษาหารือในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองร่วมกันอยู่เนืองๆ เพราะโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองถือเป็นทรัพยากรทาง

¹³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 29. (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2557), 212-213.

วัฒนธรรมของชุมชน ที่คนในชุมชนต้องมีสิทธิและส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเอง¹⁴ จะอาศัยเฉพาะกลไกของภาครัฐและการสนับสนุนจากภายนอกอย่างเดียวไม่ได้

2. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันปฏิบัติการในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรือง มีความรับผิดชอบร่วมกัน ดำเนินไปอย่างพร้อมเพรียง และเมื่อถึงตอนทำงานก็ต้องทำงานของส่วนรวมให้ดี เพื่อความมั่นคงถาวรของโบสถ์วัดศรีบุญเรือง

3. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองต้องปฏิบัติตามกฎหมายหรือข้อบังคับ โดยทุกคนต้องถือระเบียบข้อบังคับเพื่อปฏิบัติอย่างเสมอภาคกัน ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่รัฐก็ไม่ยกเอาอำนาจหน้าที่มาข่มชาวบ้าน จนเป็นเหตุให้เกิดความแตกแยก และต้องปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองอย่างสุดความสามารถ

4. ในการอนุรักษ์และพัฒนาโบสถ์วัดศรีบุญเรืองนั้น ควรให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่ เช่น พระสุขชัย สุขขโย รักษาการเจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง วัฒนธรรมจังหวัดเลย ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย นายธานี สารสังข์ ผู้ใหญ่บ้านบ้านนาฮี นายกองค้การบริหารส่วนตำบลนาหอ เป็นต้น เพราะความเป็นผู้ใหญ่กับความเป็นผู้น้อยเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก อย่างน้อยผู้ใหญ่หรือผู้นำก็จะมีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า

5. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองต้องไม่ละอ้ออำนาจความอยาก ความเห็นแก่ตัว เช่น ทุจริตงบประมาณที่ได้รับอนุมัติให้มาใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรือง ต้องใช้งบประมาณให้ถูกต้องและเป็นประโยชน์มากที่สุด ไม่โลภเอาโบราณวัตถุหรือของมีค่าที่เกี่ยวกับโบราณสถานไปเป็นของตัวเอง เป็นต้น

6. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองต้องรักษาสันติภาพ ชัดเกลาจิตใจอยู่เสมอ แสดงถึงความเป็นผู้มีนิสัยดี พร้อมทั้งจะปฏิบัติงานโดยไม่ประมาท การที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองเป็นคนดี ย่อมเป็นเกียรติ เป็นศักดิ์ศรี เป็นเครื่องยืนยันความบริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติภารกิจได้ดี

7. ตั้งใจสนับสนุนคนดี ปกป้องคนดี ส่งเสริมคนดี และเลือกคนดีที่มีความสามารถเข้ามาเป็นกำลังสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรือง เพื่อที่จะนำพาให้โบราณสถานวัดศรีบุญเรืองได้รับการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี พระพุทธศาสนา และศิลปกรรม สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจสืบไป

หากมีการนำหลักพุทธธรรม “อปริหานิยธรรม” ทั้ง 7 ประการมาบูรณาการใช้ในการหาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรือง ก็จะทำให้ทุกภาคส่วนมีความรู้ ความเข้าใจ และมีส่วนร่วมในการคิด การแสดงความคิดเห็น และการลงมือปฏิบัติในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองได้

¹⁴ อานันท์ กาญจนพันธุ์, มิติชุมชน: วิคิดท้องถิ่นด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544), หน้า 205-252.

อย่างเป็นรูปธรรม อนาคตอาจเกิดการนำพลังการมีส่วนร่วมของชุมชนมาต่อยอดเพื่อการพัฒนาวัดและพัฒนาชุมชนให้อยู่บนหลักคุณธรรมจริยธรรมได้อีกด้วย

ภาพที่ 4 การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อรับทราบปัญหาและหาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองเชิงบูรณาการตามหลักพุทธธรรม

บทสรุป

โบราณสถานวัดศรีบุญเรือง บ้านนาฮี ตำบลนาหอ อำเภอเด่นชัย จังหวัดเลย เป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญ แสดงให้เห็นถึงพลังศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของชาวบ้านนาฮีในอดีตได้เป็นอย่างดี ที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองได้ถูกละเลยหรือถูกมองข้ามจากหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และพัฒนาในด้านต่างๆ ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนและพระภิกษุสามเณรยังขาดข้อมูล ขาดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถาน จนทำให้โบราณสถานวัดศรีบุญเรืองแห่งนี้อยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการชำรุดทรุดโทรมและพังทลายตามลำดับ

ดังนั้น แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองเชิงบูรณาการโดยใช้อุปริทานิยธรรมทั้ง 7 ประการ ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ผู้เขียนได้นำเสนอมานั้น จะเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองจากทุกภาคส่วนให้ร่วมมือกัน เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี พระพุทธศาสนาและศิลปกรรม นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจในการดูแล อนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดศรีบุญเรืองให้ยั่งยืนสืบไป

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 11**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2534.

กรมศิลปากร. **พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504** แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน

แห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 พร้อมด้วยระเบียบ ประกาศ และคำสั่งที่เกี่ยวข้อง.

กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานนิติการ สำนักงานเลขาธิการกรม กรมศิลปากร, 2541.

กองบรรณาธิการนายรอบรู้. **นายรอบรู้: เลย.** กรุงเทพมหานคร: สารคดี, 2555.

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. **ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166 พิมพ์ตามฉบับ**

หลวง ตรา 3 ดวง เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, 2529.

ชาธร โชคภัทระ. **ไปเชียงคาน ไม่ลืมเมืองเลย.** กรุงเทพมหานคร: แชนกรี-ลา เพรส, 2554.

ธีระวัฒน์ แสงคำ. **พระพุทธรูปโบราณในกลุ่มแม่น้ำหมัน จังหวัดเลย.** เลย: เมืองเลยการพิมพ์, 2560

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน.** พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2552.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 29.

กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2557.

พระราชวชิรเมธี และคณะ. “การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีในเขตตำบลนครชุม อำเภอเมือง

กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร”. **รายงานการวิจัย.** สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหา วิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

สุเทพ สุนทรเกสัช. **หมู่บ้านอีสานยุค “สงครามเย็น” สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.**

พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2548.

สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร. **แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์.** กรุงเทพฯ-มหานคร:

กระทรวงวัฒนธรรม, 2550.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. **มิติชุมชน: วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร.**

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544.

เอกรินทร์ พึ่งประชา และคณะ. **ลุ่มน้ำหมัน การจัดการโดยเครือข่ายทางสังคมเพื่อความมั่นคงทางอาหาร**

ของชุมชน. เลย: รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์, 2559.

สัมภาษณ์ นายธานี สาสังข์. ผู้ใหญ่บ้านนาฮี หมู่ที่ 6 ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. 11 กรกฎาคม

2560.

สัมภาษณ์ นายอุดม อุ้นแก้ว. บ้านเลขที่ 3 หมู่ที่ 6 ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. 11 กรกฎาคม

2560.

สัมภาษณ์ พระทรงสิทธิ์ ขนดีพโล. วัดศรีบุญเรือง บ้านนาฮี ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย.

11 กรกฎาคม 2560.

สัมภาษณ์ พระสุขชัย สุขโชโย. รักษาการเจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง บ้านนาฮี ตำบลนาหอ อำเภอด่าน-

ซ้าย จังหวัดเลย. 20 มีนาคม 2560.

รูปแบบการจัดกิจกรรมตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธในโรงเรียนผู้สูงอายุ
จังหวัดพะเยา

Observing a Model of Buddhist Activities at the School of Older
Persons in Phayao Province.

พระครูวรารณวิฑูรย์,ดร
พระมหาศิวกโร ปญญาวิโร
พระสุกฤษฎี ปิยสีโล
นายกรภพ สีสัน
วิทยาเขตพะเยา

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ และวิเคราะห์รูปแบบการจัดกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรในการวิจัยได้คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง จากตัวแทนผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุวัดศรีดอนไชย อำเภอดอกคำใต้ และ โรงเรียนผู้สูงอายุวัดเชียงทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา จำนวน 50 รูป/คน ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการจัดกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้ดำเนินการตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ โดยได้ยึดหลักของประเพณีทางพระพุทธศาสนา 12 เดือนเป็นหลัก แล้วนำมาบูรณาการให้เข้ากับช่วงวันเวลาที่เหมาะสม การร่วมกิจกรรมของผู้เรียนนั้น เป็นไปตามความถนัดของแต่ละคน ทั้งนี้การบูรณาการเพื่อให้ผลสัมฤทธิ์เป็นไปในแนวทางที่อนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นไว้ให้มากที่สุด และที่สำคัญของกิจกรรมทั้งหมดเน้นความสามัคคี ความสงบสุขใจ และการนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ มีจุดประสงค์การเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา 3 มีการนำเข้าสู่การจัดกิจกรรม คือ การที่ทุกคนมีความพร้อมเพรียงและมีใจใฝ่ที่จะมีกิจกรรมร่วมกัน แม้จุดอ่อนคืออุปกรณ์จะไม่เพียงพอก็ตาม

คำสำคัญ : วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ, โรงเรียนผู้สูงอายุ

Abstract

The objective of the research is to study: 1. The Buddhist culture. 2. The activities at the school of older persons according to Buddhist culture. 3. The analysis of activities of the

school of older persons according to Buddhist culture. This search is Qualitative research. The people in the interviews have been selected from 2 particular target groups, namely:

1. The school of older persons school in Wat Sridonchai, Dokhamtai district.
2. The school of older persons school in Wat Chiangthong, Mueang district. The interviews and collected data came from 50 persons .

According to the research the results found that the curriculum objectives defined themselves as a design split into 3 classes with the aim to learn the principles of threefold training (Sikkha). A secondary result from the research showed that the use of activities in the class gave everyone a sense of unity and they enjoyed the act of sharing activities together. Although a weakness is that the activities are not a strong enough instrument for studying.

The activities have taken the Buddhist culture through a festival of 12th months as principle and integrating into suitable date. The activities of students are based on the talents of each individual. The integration of activities is so to achieve conservation of the culture of local services, and most importantly to focus on harmony, peace of mind, and applying these efficiently.

Keywords: Buddhist Activities, The School of Older Persons

บทนำ

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ได้ให้ความหมายคำว่า ผู้สูงอายุ ว่า บุคคลที่มีสัญชาติไทยและมีอายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ทั้งนี้ ผู้สูงอายุได้มีลักษณะเหมือนกันหมด แต่จะมีความแตกต่างกันไปตามช่วงอายุ สำหรับองค์การอนามัยโลก ได้แบ่งเกณฑ์อายุตามสภาพของอายุเพิ่ม ดังนี้ 1) ผู้สูงอายุ (elderly) มีอายุระหว่าง 60-74 ปี 2) คนชรา (old) มีอายุระหว่าง 75 – 90 ปี 3) คนชรามาก (very old) มีอายุ 90 ปีขึ้นไป¹ ภาวะของผู้สูงอายุที่เป็นไปตามช่วงเวลานั้น มีความเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ในประเทศไทยมีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มทุกปี จากสถิติ ร้อยละ 10.7 ในปี 2550 หรือ 7.0 ล้านคน เป็นร้อยละ 11.7 หรือ 7.5 ล้านคน ในปี 2553 และร้อยละ 20.0 หรือ 14.5 ล้านคนในปี 2568² การเพิ่มจำนวนขึ้นเช่นนี้ อาจทำให้การรับมือต่อภาวะผู้สูงอายุ ล้นเมื่อก็เป็นได้ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุ ไม่ใช่จะต้องเป็นภาระของครอบครัว สังคม หรือประเทศเสมอไป เพราะในขณะเดียวกัน ได้มีผู้สูงอายุอีกหลายกลุ่ม มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น มีการจัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุแต่ละ

¹ อัมพร เบญจพหลพิทักษ์, แพทย์หญิง. และคณะ, (บรรณาธิการ), **คู่มือความสุข 5 มิติของผู้สูงอายุ**, (กรุงเทพฯ : ปิยอนด์ พับลิชชิ่ง, 2555.), หน้า 1.

² (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2551)

จังหวัด กระจายพื้นที่ไปยังอำเภอต่างๆ และมีการประสานงานในกลุ่มอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น ทำให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทต่อสังคมอีกด้านหนึ่งด้วย ทั้งนี้ ก็เพื่อรับมือกับภาวะทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับอายุมากขึ้น เช่น อารมณ์หงุดหงิดง่าย ซึมเศร้า เป็นต้น ส่วนทางด้านกายภาพ อาจจะมีโรคแทรกซ้อนขึ้นหลายอย่างในคนเดียวก็มี เช่น โรคเบาหวาน โรคความดัน ซึ่งทำให้ความต่อเนื่องทางกายภาพ กับทางจิตภาพ มีความอ่อนแอลง หรือที่เรียกว่า ทุพพลภาพ จากผลสำรวจพบว่า เบาหวาน ไชมันในเลือดสูง อัมพฤกษ์/อัมพาต โรคปอดเรื้อรัง ไตวายเรื้อรัง มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จนอาจทำให้เสียชีวิตได้³ นับว่า เป็นจุดเสี่ยงที่ผู้ที่จะก้าวเข้าสู่ภาวะสูงวัย จะต้องหาวิธีรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

จังหวัดพะเยา มีประชากรจำนวน 413,919 คน มีผู้สูงอายุ 48,596 คน ในจำนวนนี้ มีผู้สูงอายุที่เป็นโรคเรื้อรัง 12,097 คน ผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ 978 คน และพิการอีก 6,680 คน⁴ จากจำนวนผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปีนี้ จังหวัดพะเยา ไม่ได้นิ่งดูยที่หาวิธีการบำบัดสภาวะทางจิตและเสริมสร้างความสุขทางกายด้วย จึงได้มีการจัดตั้งโครงการเกี่ยวกับผู้สูงอายุหลายโครงการ เช่น โครงการอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน (อผส.)⁵ กองทุนผู้สูงอายุ⁶ โครงการคลังปัญญาผู้สูงอายุ⁷ และสงเคราะห์ในการจัดการศพผู้สูงอายุตามประเพณี⁸ สถาบันพระศาสนา เป็นอีกสถานที่หนึ่งที่เป็นจุดหล่อหลอมจิตใจด้วยพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การไหว้พระสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา และถวายทาน เป็นต้น ล้วนแต่เป็นเครื่องเติมเต็มในส่วนที่ทำให้เกิดสภาวะทางอารมณ์ลดสมรรถนะลง ทำให้ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งชอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา นับแต่อดีต วัดได้มีบทบาทสำคัญต่อสังคมหลายอย่าง คือ 1) วัดในฐานะตัวแทนความเจริญและความมั่นคงของแผ่นดิน 2) วัดในฐานะสถาบันผู้สืบทอดศาสนาให้ยั่งยืน 3) วัดในฐานะสถานที่ให้การศึกษา 4) วัดในฐานะที่พึ่งทางกายและใจของสังคม 5) วัดในฐานะศูนย์รวมของศิลปกรรม⁹ แม้ในปัจจุบันวัดก็ยังคงมีบทบาทเพิ่มขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมเช่นเดียวกัน เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนด้วย

วัดในจังหวัดพะเยาได้มีที่มีบทบาทต่อการเข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมกับผู้สูงอายุหลายแห่งและมีรูปแบบแตกต่างกันไปอยู่ที่ความถนัดของเจ้าอาวาสผู้ปกครองวัด บรรดากิจกรรมเหล่านั้น โรงเรียนผู้สูงอายุ

³ วิพรรณ ประจวบเหมาะ, (2555), หน้า 23-24.

⁴ ศูนย์ข้อมูลประเทศไทย, จังหวัดพะเยา, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://phayao.kapook.com/> [1 มิ.ย. 2559].

⁵ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพะเยา, **สรุปผลการดำเนินงานสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพะเยา ประจำปี 2555**, (ม.ป.พ., 2555), หน้า 20.

⁶ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพะเยา, **สรุปผลการดำเนินงานสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพะเยา ประจำปี 2555**, หน้า 22.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

⁹ ธรรมรัตน์ แวศรี, **ความสำคัญของวัดที่มีต่อวิถีชีวิตของคนไทย**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://thammarat5263.blogspot.com> [1 มิ.ย. 2559].

นับว่า เป็นอีกกิจกรรมหนึ่ง ที่สร้างความสุขให้กับผู้สูงอายุได้มากที่สุด เพราะมีกิจกรรมที่หลากหลาย ไม่น่าเบื่อ มีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ทำให้ผู้ที่เข้ามาทำกิจกรรมกับโรงเรียนผู้สูงอายุมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ วัดที่เป็นต้นแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยา ได้แก่ วัดดอนไชย อำเภอดอกคำใต้ และวัดเชียงทอง อำเภอเมืองพะเยา ทั้ง 2 แห่งนี้ ได้มีกิจกรรมรองรับนักเรียนผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องทุกปี

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจในศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมที่โรงเรียนผู้สูงอายุทั้ง 2 แห่งที่ได้ดำเนินการอยู่ เพื่อนำผลของการวิจัยรูปแบบการจัดกิจกรรมนี้ มาพัฒนาเป็นให้สอดคล้องกับแผนของการจัดการศึกษา โดยเน้นรูปแบบประเพณีวัฒนธรรมเป็นหลัก แล้วนำมาบูรณาการเพื่อให้รูปแบบการจัดกิจกรรมตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ เป็นต้นแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการจัดกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาค้นคว้าเอกสารและการศึกษาภาคสนาม มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1) การศึกษาเอกสาร จากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 อรรถกถา ฎีกา และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ เอกสารทางวิชาการ วิทยานิพนธ์งานวิจัย บทความ วารสาร และหนังสือพิมพ์ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ

2) การศึกษาภาคสนาม โดยการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีสัมภาษณ์กลุ่มประชากรที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ในพื้นที่โรงเรียนผู้สูงอายุวัดศรีดอนไชย ตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ และโรงเรียนผู้สูงอายุวัดเชียงทอง ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา จำนวน 50 รูป/คน ได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้บริหารโรงเรียนผู้สูงอายุ ตัวแทนนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ และแนวคำถามประกอบการสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัย

4.1 แนวคิดวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมมนุษย์ที่ได้จัดสรรขึ้นเพื่อใช้ในการดำรงอยู่สามารถ จำแนกได้เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุเป็นวัฒนธรรมที่ก่อประโยชน์ในด้านความสะดวกสบายทางกาย ได้แก่ เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น ส่วนวัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นเครื่องที่ก่อให้เกิด ความสุขทางใจ ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม ศิลธรรม เป็นต้น ถึงอย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้ต่างก็หลือมล้ำกันอยู่ แยกแยกไม่ขาดจากกัน และในสังคมหนึ่ง ๆ จะมีวัฒนธรรมทั้งสองในลักษณะที่สมดุลกัน

จากการแบ่งเนื้อหาของวัฒนธรรมดังกล่าวมาข้างต้นนั้น ไม่ว่าจะอาศัยหลักการแบ่งออกมาในรูปแบบใดก็ตามวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในสังคมสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทหลักคือ วัฒนธรรมทางวัตถุ ซึ่งเกิดจากความคิดของมนุษย์ เช่น อาคารบ้านเรือน สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ศิลปกรรมประติมากรรม ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นประจำทุกวัน และวัฒนธรรมทางจิตใจหรือที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุได้แก่ วัฒนธรรมที่เป็นสัญลักษณ์และจับต้องไม่ได้เช่น ภาษาพูด ระบบความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและกิริยามารยาท

รูปแบบการจัดกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุตามแนวคิดวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ

(1) จุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุ จากการศึกษาพบว่า ในการกำหนดจุดมุ่งหมายของกิจกรรมมีการกำหนดกรอบความคิด โดยกำหนดการทำกิจกรรมออกเป็น 3 ชั้นปี คือ การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา 3 ด้านนี้ มุ่งประโยชน์ในแง่ของการใช้เป็นขอบเขตเป็นด้านสำหรับการสังเกตตรวจสอบวัดผลประเมินผลในการศึกษาเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดนักจิตวิทยาตะวันตกที่กำหนดไว้ 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย (cognitive domain) เจตพิสัย (affective domain) ทักษะพิสัย (Psychomotor domain)

(2) ประเภทของกิจกรรม ในการกำหนดกิจกรรมและรูปแบบของกิจกรรมขึ้นอยู่กับข้อกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรแต่ละแห่ง เป็นไปตามบริบทของโรงเรียนผู้สูงอายุแห่งนั้น โดยได้แบ่งกิจกรรมออกเป็น 3 ด้าน คือ

ด้านพิธีกรรม มีกิจกรรมการไหว้พระก่อนเข้าเรียน ทำสมาธิก่อนเรียน

ด้านวัฒนธรรมประเพณี มีกิจกรรมประเพณีถวายสลากภัตต์ ประกวตเจตีย์ทราย ดำหัวผู้สูงอายุ ถวายเทียนพรรษา นอนวัด ประเพณีเป็ง ตานน้ำหม้อ ประเพณีก้างข้าวแสด ตานทอด

ด้านศิลปกรรม ภาษาและวรรณกรรม มีกิจกรรมการจักสาน ทำไม้กวาด แข่งปลาหู ตัดตุงไส้หมู สานชะลอม ทำสวยดอกไม้ สวยกาง ดอกโปรยทาน ดอกไม้จันทน์ การเรียนตัวอักษรล้านนา การเขียนภาษาไทย คำว ซอ อังกะลุง

ทั้งนี้การจัดกิจกรรมของทั้ง 2 โรงเรียนมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่ความพร้อมและเวลาของแต่ละแห่ง ตารางกิจกรรมสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม โดยไม่กำหนดเนื้อหาที่ตายตัว ขึ้นอยู่กับวิทยาการ

และนักเรียนผู้สูงอายุจะตกลงร่วมกัน และการจัดกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุ มีทั้งภาควิชาการ และภาคปฏิบัติ ที่กำหนดเป็นกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ ทุกกิจกรรมล้วนขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนและสังคม

การทำกิจกรรมแต่ละครั้ง โรงเรียนผู้สูงอายุจัดขึ้นเพื่อมุ่งให้ผู้เรียนมีพัฒนาการกับวิถีวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นสิ่งที่ฝังรากลงในชุมชน และเป็นสิ่งที่ควรสืบทอดต่อไปอีกนาน โดยเน้นกระบวนการวิถีพุทธตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล มีความพร้อมเพรียงสามัคคี สมาธิ มีความแน่วแน่ต่อกิจกรรมที่ทำ ปัญญา มีความรอบรู้ และแก้ปัญหาสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ในการทำกิจกรรมนั้นได้มีแนวทาง 2 ประการ คือ

(1) การกำหนดกิจกรรม สำหรับการกำหนดกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่ง มีการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน คือ ความต้องการ ความจำเป็น และความเป็นไปได้ของกิจกรรม ตลอดจนแหล่งสนับสนุน อุปกรณ์และวิทยากรที่ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดสรรค้ให้ จากนั้น ตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน เพื่อพิจารณากำหนดจุดมุ่งหมายของกิจกรรมให้สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐาน ทั้งนี้กิจกรรมทั้งหมดให้เป็นไปตามขอบเขตของหลักไตรสิกขา เมื่อกำหนดทั้งจุดมุ่งหมายทั่วไป และจุดมุ่งหมายเฉพาะของแต่ละกิจกรรม สิ่งที่ยังระวังคือ การดำเนินการตามกิจกรรม เพื่อให้เกิดพัฒนาการทางร่างกาย และจิตใจ ของผู้สูงอายุต่อไป

ส่วนการดำเนินการตามกิจกรรม การนำกิจกรรมไปใช้ จากการศึกษาพบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่ง มีขั้นตอนนำกิจกรรมไปสู่ภาคปฏิบัติ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ ครูผู้รับผิดชอบในรายวิชามีการร่วมมือ วิทยากรผู้รับผิดชอบของแต่ละหน่วยงาน เช่น วัด องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล โรงเรียนในเขตชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ พบว่า กิจกรรมที่ดำเนินการผ่านไประนั้น เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบผลสำเร็จ

จากการศึกษา การจัดกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุวัดดอนไชยและวัดเชียงทองนั้น ได้มีการนำกิจกรรมที่ได้ทำไปแล้วไปขยายผลต่อไป เช่นการทำไม้กวาด ก็สามารถที่จะหาตลาดรองรับ เพื่อเป็นทุนของกิจกรรมต่อไป การจักสานก็เช่นกัน ล้วนแต่มีเป้าหมายเชิงการตลาดมาผสมอย่างลงตัว ตั้งแต่เริ่มต้นก่อนการเปิดการเรียนการสอน เพียงแต่ยังไม่มีข้อตกลงกันเป็นหลักฐาน มีเอกสารบันทึกไว้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรม กิจกรรมที่ได้ทำไปนั้น ได้ผลที่เกิดขึ้นจากการนำกิจกรรมมาใช้ ทำให้นักเรียนผู้สูงอายุเกิดองค์ความรู้ความเข้าใจ และวิธีการดำเนินการตามแนวทางของโรงเรียน นอกจากนี้ ในด้านความรู้ ผู้อายุมีความรู้ความสามารถอยู่แล้ว บางกิจกรรมเป็นการเสริมทักษะ วิธีการ และคุณลักษณะกระบวนการคิด ตลอดจนวิธีการนำไปใช้ให้เกิดประสิทธิผล ผลการศึกษาพบว่า ผลที่ได้รับจากการทำกิจกรรมเป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักเรียนผู้สูงอายุ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ผลที่เกิดขึ้นกับครูและโรงเรียน จากการใช้ดำเนินการตามแนวทางของกิจกรรมนั้นๆ นั้นเอง จึงทำให้เกิดกระบวนการจัดกิจกรรมที่เป็นระบบอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ การศึกษาพบว่า การประเมินหลักสูตรตามรูปแบบนี้ เป็นการพิจารณาความสัมพันธ์สอดคล้องกันขององค์ประกอบทั้ง 3 ซึ่งกำหนดไว้เป็นสิ่งที่คาดหวังของหลักสูตรและข้อมูลของสิ่งที่ปรากฏ ซึ่งได้จากการสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นจริง การตัดสินใจอาศัยการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้กับเกณฑ์มาตรฐาน และความรู้สึกนึกคิดของครูและนักเรียนผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า แต่ละกิจกรรมไม่สามารถบอกได้ว่า แต่ละกิจกรรมไม่ได้มีการกำหนดชัดเจนว่า เป็นกิจกรรมของชั้นเป็นไหน มีเพียงการกำหนดเพื่อให้ได้เห็นความพร้อมเพรียงและเป็นไปตามบริบทของชุมชนเป็นหลัก และนำไปสู่การรู้และปฏิบัติได้จริง สิ่งที่สำคัญคือ ทุกกิจกรรมเน้นไปในกระบวนการของไตรสิกขา ชั้นที่ 1 สร้างความปรองดองสามัคคี ช่วยเหลือกัน จัดเป็น ชั้น ศีล ชั้นที่ 2 นักเรียนผู้สูงอายุมีความจดจ่อ ตั้งใจอยู่กับกิจกรรมที่ทำ จัดเป็น สมาธิ ชั้นที่ 3 นักเรียนผู้สูงอายุเรียนรู้เข้าใจ และนำไปถ่ายทอด หรือทำเป็นกิจกรรมเสริมในบ้านของตนเอง จัดเป็น ปัญญา

(3) ยุทธศาสตร์การทำกิจกรรม การจัดกิจกรรมของแต่ละแห่ง ไม่มีการทำเอกสารประกอบการสอน และเนื้อหาที่จัดการเรียนการสอน จะยึดหยุ่นไปตามอาจารย์ผู้สอน หรือวิทยากรบรรยาย เป็นผู้กำหนด ดังนั้น จึงไม่ได้มีความชัดเจนเรื่องยุทธศาสตร์

(4) การประเมินผล การประเมินผลการเรียนรู้กิจกรรม มีการกำหนดกฎเกณฑ์การวัดผลประเมินผลไว้อย่างไม่ชัดเจน เนื่องจากการกำหนดตารางกิจกรรมไม่แน่นอน วิทยากรผู้ให้คำแนะนำส่วนมากเป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงไม่ได้มีการจัดทำเอกสารที่ตายตัว และการบรรลุเป้าของกิจกรรม คือ การร่วมกิจกรรมจนเสร็จตามกำหนดเวลาเท่านั้น

จากการศึกษาเกณฑ์การประเมิน พบว่า การวัดผลประเมินผล ภาควิชาการ ไม่มีการกำหนดเกณฑ์การผ่านระดับผลการเรียนรู้ แต่เน้นให้เกิดการเรียนรู้และได้ร่วมกิจกรรมกันเท่านั้น จะเห็นได้ว่าการกำหนดเกณฑ์การผ่านในลักษณะนี้ ไม่ได้มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ที่เป็นตัวเลข เพื่อไม่ให้ผู้เรียนและผู้สอน แต่มุ่งผลสัมฤทธิ์ในด้านพฤติกรรม และการนำไปปฏิบัติได้ในชีวิตจริง

(5) อุปกรณ์และสื่อในการทำกิจกรรม อุปกรณ์ที่จะใช้ในกิจกรรมสำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งนั้นมีจำนวนไม่ครบตามกิจกรรม แต่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น โดยส่วนมากแล้ว อุปกรณ์สำหรับทำกิจกรรมขึ้นอยู่กับภาระงานของอาจารย์หรือวิทยากรแต่ละท่าน และท่านจะเป็นการบรรยาย และการลงมือปฏิบัติ นอกจากนั้นหากเป็นการลงมือปฏิบัติ นักเรียนผู้สูงอายุจะเตรียมกันมาเอง ในส่วนที่ขาดเหลือนั้นต้องให้อาจารย์ หรือวิทยากร จัดเตรียมให้

วิเคราะห์รูปแบบการจัดกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ

1) ปัจจัยนำสู่การจัดกิจกรรมตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ

ด้านอาคารสถานที่ อาคารที่ใช้จัดการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุโดยเฉพาะ แต่เป็นการใช้อาคารสถานที่และห้องเรียนเพื่อทำศาสนกิจของพุทธศาสนิกชนวัดดอนไชยและประชาชนทั่วไป ถึงจะอย่างไรก็ตาม โรงเรียนผู้สูงอายุ ก็เชื่อว่า มีอาคารสถานที่เรียนเพียงพอ มีแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาแก่ผู้เรียน เนื่องจากเป็นแหล่งศาสนสถานที่สำคัญเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั่วไปด้วย ส่วนวัดเชียงทอง พบว่า ห้องเรียนมี 3 ห้อง จัดเป็นสัดส่วน 2 ห้อง อีกหนึ่งนั้น เป็นทั้งสำนักงาน ห้องทำกิจกรรม ห้องสมุด ห้องเก็บครุภัณฑ์ และห้องประชุม จึงเป็นความเหมาะสมในห้องเรียนที่เต็ดแปลงมาใช้ โรง

อาหาร โรงเรียนผู้สูงอายุ ได้ใช้วิทยารายรอบกำแพง แม้จะมีรั้วไม้ด้านหน้าก็ตาม แต่ความพื้นที่ใช้สอยเพียงพอ ส่วนห้องสุขา ได้จัดสร้างใหม่ซึ่งมีสภาพแวดล้อมและการตกแต่งที่สะอาดอย่างถูกสุขลักษณะ

ด้านบุคลากร เจ้าอาวาสมีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนโดยตำแหน่งและมีการบริหารจัดการในด้านครูผู้สอน และกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ผ่านมามีแต่ละปีด้วยท่านเองเป็นหลัก ภายหลังจากมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้การบริหารจัดการศึกษามีแนวทางชัดเจนในการพัฒนาให้เกิดความก้าวหน้า ส่วนครูผู้สอนจำนวนจำกัด แต่ข้อดีคือมีความตั้งใจ ทুম และเสียสละอย่างแท้จริง ด้านวิทยากร นั้น ได้เชิญมาหลากหลายกิจกรรม บางกิจกรรมมีการเตรียมตัวมาแนะนำเสนอดี บางกิจกรรมเป็นเพียงกิจกรรมเสริม บางกิจกรรมไม่ได้ตอบรับมา มักมีให้เห็นประจำ จึงเป็นจุดอ่อนของวิทยากรที่เชิญมา ส่วนวัดเชียงทอง ครูผู้สอนสามารถทำหน้าที่เจ้าหน้าที่แทนกันได้ มีความเห็นร่วมกันระหว่างครูสอนและเจ้าหน้าที่เป็นอย่างดี วิทยากรที่เชิญมาทำกิจกรรม เป็นส่วนการพิจารณาระหว่างผู้บริหารและคณะครู ส่วนที่เป็นจุดแข็ง คือ ได้วิทยากรที่เป็นไปตามเป้าประสงค์ แต่ที่เป็นจุดอ่อน คือ วิทยากรไม่ว่าง หรือมีเวลาจำกัด ทำให้การทำกิจกรรมไม่ได้เต็มที

ด้านนักเรียน ความสนใจในการเข้าเรียนที่โรงเรียนผู้สูงอายุมีจำนวนมากขึ้น โดยมากเป็นความสนใจมาจากพื้นฐานของตนเองก่อน ที่จะแสวงหาความสุขจากการมีอายุมากขึ้น และต้องการหาที่พึ่งในวัยสนธยา โดยเฉพาะโรคซึมเศร้าหรือความเหงา ว่าเหว เป็นเหตุให้ตัดสินใจมาเรียนที่โรงเรียนผู้สูงอายุน้อย่างชัดเจน

ด้านอุปกรณ์ เนื่องจากโรงเรียนผู้สูงอายุ ขาดแคลนงบประมาณ ทำให้ไม่สามารถจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนที่จะทำกิจกรรมให้เพียงพอ และส่วนใหญ่มีวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนเก่าจำนวนมาก บางส่วนชำรุดเสียหาย ทำให้ไม่มีความสะดวกในการใช้งาน และกิจกรรมส่วนมาก การเตรียมอุปกรณ์ได้ขึ้นอยู่กับวิทยากร และนักเรียนจัดหาเพื่อได้ร่วมกันประกอบกิจกรรม ผู้วิจัยจึงพบว่า รูปแบบกิจกรรมที่ทำอยู่นี้ ยังมีจุดอ่อนมาก คือ นักเรียนจะเป็นผู้เตรียมอุปกรณ์เองเกือบทุกกิจกรรม โรงเรียนผู้สูงอายุได้มีการใช้จ่ายพอสมควร ส่วนการสนับสนุนนั้น มีแหล่งงบประมาณรายได้จากแหล่งเดียว คือ ได้รับงบประมาณสนับสนุนส่วนหนึ่งจากสำนักงานเทศบาลท่าวังทอง และเทศบาลดอกคำใต้ เนื่องจากโรงเรียนผู้สูงอายุ เปิดการบริการในรูปแบบการศึกษาสงเคราะห์ จึงไม่มีการเก็บค่าเล่าเรียน ทำให้โรงเรียนผู้สูงอายุไม่มีงบประมาณเพียงพอในการบริหารจัดการ

รูปแบบการจัดกิจกรรมตามแนววิถีวัฒนธรรม

ด้านพิธีกรรม พิธีกรรมมีอิทธิพลต่อชาวพุทธมาอย่างยาวนาน ทั้งยังส่งผลต่อวิถีชีวิตประจำวันในด้านต่างๆอย่างเห็นได้ชัดเจน ในการวิเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการจัดกิจกรรมตามแนววิถีวัฒนธรรมด้านพิธีกรรม จากการศึกษาในรูปแบบการจัดกิจกรรมตามแนววิถีวัฒนธรรมด้านพิธีกรรมของโรงเรียนวัดดอนไชย และวัดเชียงทอง พิธีกรรมที่โรงเรียนผู้สูงอายุวัดดอนไชย และโรงเรียนผู้สูงอายุวัดเชียงทองจัดขึ้นเพื่อให้ นักเรียนได้ปฏิบัติ นั้น มีการทำตามรูปแบบของทางพระพุทธศาสนาอยู่สองกิจกรรม อันประกอบด้วยไหว้พระ

ก่อนเข้าเรียนและการนั่งสมาธิก่อนเข้าเรียน โดยแยกเป็น 1) ไหว้พระก่อนเข้าเรียน 2) การนั่งสมาธิก่อนเข้าเรียน กิจกรรมด้านพิธีกรรม อันเป็นบ่งถึงเอกลักษณ์ในทางพระพุทธศาสนา ที่โรงเรียนผู้สูงอายุได้ดำเนินการเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม อันเนื่องอยู่ในวิถีชีวิตของผู้สูงอายุอยู่แล้ว

ด้านวัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรมประเพณีคือสิ่งที่คนในท้องถิ่นได้ยึดถือสืบทอดในการปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน และนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุที่เป็นผู้สืบทอดขนบธรรมเนียมต่างๆ เมื่อมารวมตัวกันจึงได้ร่วมกันจัดกิจกรรมอันเป็นประเพณีขึ้น จากการศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมตามแนววิถีวัฒนธรรมด้านวัฒนธรรมประเพณีของโรงเรียนวัดดอนไชยและวัดเชียงทอง เป็นไปตามหลักไตรสิกขา ยกตัวอย่างเช่น ประเพณีกินข้าวสลากหรือการถวายสลากภัตต์ โดยลำดับพิธีการของประเพณีมีการสมทานศีลทุกครั้ง เป็นต้น

ด้านศิลปกรรม ภาษาและวรรณกรรม การจัดกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุทั้ง 2 แห่ง ได้เน้นด้านศิลปกรรม ภาษาและวรรณกรรม เช่น

ด้านศิลปกรรม ได้นำเอาศิลปกรรมท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในหลักสูตรต่างๆ ที่เหมาะแก่อวัยวะและความสามารถของผู้เข้าศึกษา มี 8 ประเภท คือ 1) ตัดตุ่งไส้หมู 2) ชลอม 3) สวยดอกไม้ 4) ดอกไม้จันทร์ 5) การจักสานแข่ง 6) ไม้กวาดดอกหญ้า 7) ไม้กวาดทางมะพร้าว 8) ดอกโป๊ยทาน

ด้านภาษาและวรรณกรรม โรงเรียนผู้สูงอายุทั้ง 2 แห่ง ได้นำแนวคิดด้านภาษาและวรรณกรรมอันเป็นจุดเด่นของท้องถิ่นมา มาพัฒนาให้เป็นรูปแบบของกิจกรรม 5 ประเภท คือ 1) กิจกรรมการเขียนภาษาไทย 2) คำว 3) ซอ 4) เรียนตัวเมืองล้านนา 5) รำวงย้อนยุค เมื่อได้นำเอากิจกรรมที่ทางโรงเรียนได้ดำเนินการอยู่ พบว่า ได้ดำเนินการบนฐานของหลักไตรสิกขา เช่น การเรียนอักษรล้านนา มีกระบวนการเรียนที่จะทำให้แต่ละคนเกิดสมาธิ และเกิดความรู้หรือปัญญาจากการเรียนรู้ เป็นต้น

การทำกิจกรรมตามหลักไตรสิกขานี้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกับสิ่งที่เรียนจริง ๆ แล้วพิจารณาให้เห็นประโยชน์ คุณ โทษ ตามความเป็นจริงด้วยตนเองแล้วนำความรู้ขึ้นมาเป็นหลักในปฏิบัติตามอย่างจริงจังวัตถุประสงค์ในการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยการฝึกปฏิบัติจริง และเพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้มาใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขาจะเน้นการปฏิบัติจริง โดยเน้นให้ผู้เรียนต้องปฏิบัติโดยสรวม กาย วาจา และฝึกจิตใจให้ตั้งมั่นจนมีระเบียบทางความคิด ความสามารถคิดเป็นเหตุเป็นผลได้โดยตลอด

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ

การจัดกิจกรรมตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ จึงมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขั้นศีลให้ผู้เรียนเลือกการกระทำถูกหรือผิด ในการตอบสนองสถานการณ์ที่ผู้สอนกำหนดให้ ในขั้นตอนนี้จะเกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติที่เรียกว่า ศีลสิกขา เป็นการควบคุมตนเองให้อยู่ใน ความถูกต้องทางกาย วาจา ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุให้ความเห็นว่า ศีลมีขอบเขตตรงที่ปรากฏทางกาย วาจา เป็นการกระทำที่ทำให้ผู้ที่ประพฤติสบายกาย ใจ และทำให้โลกมีสันติ โดยการปฏิบัติเน้นการควบคุมตนเอง และศีลไม่ใช่พิธีรีตอง

สรุปได้ว่า ศิลสิกขา คือการปฏิบัติตนให้ถูกต้อง ทางกาย วาจา โดยการควบคุมตนเองการฝึกในชั้นศีล หมายถึง การลงมือทำ โดยยึดการพัฒนาการด้านร่างกายเป็นหลักนั่นเอง

2. ขั้นการกำหนดสมาธิเป็นการฝึกขั้นต้น ในการควบคุมสติให้ระลึกอยู่กับลมหายใจ เพื่อความระลึกง่วนแน่วแน่ที่จุดเดียว ในขั้นตอนนี้จะเกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติที่เรียกว่า จิตสิกขา คือ การปฏิบัติเพื่อดำรงสภาพจิตให้ปกติมั่นคงต่อความดี โดยทั่วไปบุคคลมี จิตสมาธิ อยู่แล้ว โดยธรรมชาติและบุคคลควรฝึกให้เป็นสมาธิด้วย ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวถึงจิตสิกขามีใจความว่า จิตสิกขาเป็นการฝึกเพื่อบังคับความคิดให้เป็นไปตามที่เราต้องการ ให้มีความสามารถในการข่มใจ มีความอดทนในการต่อสู้กับกิเลส เพราะมีกำลังใจในการพิจารณาสภาวธรรมเพื่อสร้างปัญญาตามต้องการ จิตสิกขา มีหลักในการปฏิบัติโดยย่อ 2 ชั้น ดังนี้ (1) เลือกที่สงบไม่พลุกพล่าน แล้วเลือกอารมณ์ในการเพ่งที่สะดวกที่สุด เช่น การเพ่งลมหายใจ (2) ปรับปรุงอารมณ์ให้แปรไปตามที่ต้องการ เช่น การกำหนดเป็นดวงแก้ว อารมณ์ที่ปรุงแต่งนี้ไม่ใช่ของจริง เพียงแต่เป็นการฝึกบังคับจิต ซึ่งจะเกิดความชำนาญในการบังคับจิต พระราชมุนี กล่าวว่า การนั่งนิ่ง ๆ ไม่ใช่ตัวสมาธิ สมาธินั้นต้องมีองค์ประกอบเป็นความแน่วแน่ มั่นคง หนักแน่นของจิต ที่จะนำไปใช้ในการทำกิจกรรมทุก ๆ อย่างวิธีฝึกจิต ในขั้นสมาธิมีหลายอย่าง เช่น ฝึกให้คนยุ่งกับกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่มีโอกาสยุ่งกับความชั่ว วิธีเอาความดีเข้าข่ม หรือผูกมัดจิตไว้กับสิ่งดีงามบางอย่างแบบที่เรียกว่า อุดมคติ ฝึกสมาธิที่เรียกว่า วิปัสสนา คือขั้นที่เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงจนเปลี่ยนค่านิยมมีโลกทัศน์ และชีวิตศรัทธาอย่างใหม่ได้ โดยเฉพาะการมีจิตจดจ่ออยู่กับกิจกรรมที่ทำนั้น นับว่าเป็นการฝึกสมาธิได้เป็นอย่างดีสำหรับผู้สูงอายุนี้

3. ขั้นพิจารณาด้วยปัญญาเป็นขั้นตอนสุดท้ายหลังจากการฝึกสมาธิระยะหนึ่ง จนสามารถระลึกง่วนแน่วแน่ที่จุดเดียวจึงทำให้พิจารณาว่าสถานการณ์ที่เลือกกระทำครั้งแรกนั้นเหมาะสมหรือไม่ อะไรผิดอะไรถูก จนสามารถเลือกปฏิบัติได้ถูกต้องเหมาะสมอย่างสมเหตุสมผล ในขั้นตอนนี้จะเกี่ยวกับหลักปฏิบัติที่ว่าปัญญาสิกขา เป็นการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามสภาวะที่เป็นจริง โดยเน้นการมองเห็นอย่างนั้นจริง ไม่ใช่การคาดคำนวณเอาเอง แล้วกำหนดหลักความประพฤติของตน ให้ดำรงความดีไม่เป็นภัยต่อตนเองและผู้อื่น พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า ปัญญาสิกขา คือ การพิจารณาเห็นอริยสังไตรลักษณ์ จนละความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ไม่มีการสละตัวตนแท้จริงลงได้การฝึกในขั้นพิจารณาด้วยปัญญาหรือปัญญาสิกขานี้ ผู้สอนอาจให้ผู้เรียนพิจารณาความคิดความรู้สึกของตนเองจนเข้าใจดีตามสภาพความจริง หรือสามารถแก้ไขสถานการณ์ที่กำหนดให้ได้อย่างสมเหตุสมผล ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา ปัญญาที่เกิดจากการมีจิตจดจ่อต่อกรรม จนสามารถเข้าใจและเรียนรู้ได้ ตลอดถึงสามารถนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวันได้ เมื่ออารมณ์ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสุขกายสบายใจเกิดขึ้น ปัญญาที่ได้รับการเรียนรู้ตามแนววิถีวัฒนธรรม

สรุปผลการวิจัย

ปัจจัยที่นำเข้าสู่การจัดกิจกรรม จากการศึกษารูปแบบการสอน โรงเรียนผู้สูงอายุวัดดอนไชย วัดเชียงทอง พบว่า มีปัจจัยที่นำเข้าสู่การจัดกิจกรรม 5 ด้าน คือ 1) ด้านอาคารสถานที่ มีความพร้อมอยู่ในระดับปานกลาง สามารถที่จะให้สถานที่อื่นมาทดแทนได้ ที่เป็นจุดอ่อนคือไม่มีอาคารเป็นของตนเอง ยังคงใช้สถานที่

วัดอยู่ 2) ด้านบุคลากร หน่วยงานที่ให้การรับผิดชอบร่วมกัน ได้ให้การสนับสนุนบุคลากรมาเป็นวิทยากรในวิชาและกิจกรรมที่ถนัด นับว่าเป็นจุดแข็งของฝ่ายบุคลากร (3) ด้านนักเรียน นักเรียนมีความความพร้อมที่รับข้อมูลต่างๆ และเข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดี แต่ปัญหาคือ การกำหนดกิจกรรมบางอย่างไม่ตรงต่อความต้องการ (4) ด้านอุปกรณ์ เป็นเรื่องที่เป็นจุดอ่อนอย่างมาก เพราะอุปกรณ์ทางโรงเรียนจะต้องจัดหามา ที่ได้มาส่วนหนึ่งคือการบริจาคแล้วนำมาแปลงเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินกิจกรรม (5) ด้านงบประมาณ ที่ผ่านมางบประมาณในการจัดกิจกรรมมีจำนวนน้อยมากๆ ผู้อำนวยการต้องเป็นฝ่ายจัดหามาส่วนมาก

จากการศึกษา จึงพบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุทั้ง 2 แห่ง แม้จะได้รับงบประมาณสนับสนุนบางส่วนอยู่แล้ว แต่ก็ยังไม่มีความยั่งยืน ที่จะพัฒนาต่อไปได้ เพราะยังขาดระบบการจัดการแบบองค์รวมที่เหมาะสม จึงควรได้รับการพัฒนารูปแบบการจัดการ และเสริมความเป็นโรงเรียนที่มาตรฐานที่จะรองรับผู้เข้าศึกษาต่อไปในอนาคต

รูปแบบการจัดกิจกรรม จากการศึกษาด้านรูปแบบการจัดการกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุวัดดอนไชย และวัดเชียงทอง พบว่า กิจกรรมทั้งหมดได้ดำเนินตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ เพราะได้ยึดหลักของประเพณีบุญ 12 เดือนเป็นหลัก แล้วนำมาบูรณาการให้เข้ากับช่วงวันเวลาที่เหมาะสม การร่วมกิจกรรมของผู้เรียนนั้นเป็นไปตามความถนัดของแต่ละคน ทั้งนี้การบูรณาการเพื่อให้ผลสัมฤทธิ์เป็นไปในแนวทางที่อนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นไว้ให้มากที่สุด และที่สำคัญของกิจกรรมทั้งหมดเน้นความสามัคคี ความสงบสุขใจ และการนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

การดำเนินการจัดกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ได้แก่ การดำเนินตามกระบวนการของไตรสิกขา ดังนี้

พุทธิพิสัย (cognitive domain) การดำเนินกิจกรรมตามวัฒนธรรมท้องถิ่น องค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นหลัก แล้วผู้ร่วมกิจกรรมแสดงออกซึ่งความสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เรียกว่า ศีล

เจตพิสัย (affective domain) การทำกิจกรรมที่เน้นความสนใจ มีใจจดจ่อต่อสิ่งที่ทำ ซึ่งสามารถทำให้เกิดความนิ่ง สงบ อันเกิดจากความตั้งใจเป็นหลัก เรียกว่า สมาธิ

ทักษะพิสัย (Psychomotor domain) การต่อยอดของกิจกรรมแต่ละอย่างออกไปสู่ชุมชน ด้วยการบอกกล่าว แนะนำ หรือลงมือทำเองในกิจกรรมที่ได้เรียนรู้มา เรียกว่า ปัญญา

จากการศึกษา รูปแบบของกิจกรรม นับได้ว่าเป็นจุดแข็งของโรงเรียนผู้สูงอายุ เพราะวิถีวัฒนธรรมที่เคยเสพคุ้นมาแล้ว เป็นกระบวนการที่ฝังอยู่ในความรู้สึกของผู้เข้าศึกษา แต่ยังคงขาดกระบวนการที่ทำให้เกิดความมั่นใจในการจัดการบริหารเป็นหลักของตนเอง

ข้อเสนอแนะ

1) **ด้านปัจจัยนำเข้า** โรงเรียนผู้สูงอายุทั้ง 2 แห่ง ควรได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งกระบวนการการบริหาร 1) ด้านบุคลากร ควรเชิญวิทยากรแต่ละกิจกรรมอย่างเป็นทางการ

2) ด้านอุปกรณ์ ควรมีการจัดเตรียมอุปกรณ์ของแต่ละกิจกรรมให้ครบ เพื่อให้สะดวกต่อการเตรียมกิจกรรมและแสดงให้เห็นถึงความพร้อมของกิจกรรม 3) ด้านงบประมาณ ควรจัดงบประมาณให้ครอบคลุมกิจกรรมเพื่อสะดวกต่อการประสานงานต่างๆ

2) **ด้านการจัดกิจกรรม** ควรมีการจัดกิจกรรมตามแนวไตรสิกขา ตามจุดมุ่งหมายของการพัฒนาผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน คือ ทางกายภาพ ทางจิตภาพ และปัญญา โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแสดงออก มุ่งมั่นต่อกิจกรรมนั้น และขยายผลของกิจกรรมสู่ชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในวันวัฒนธรรมของตนเอง

บรรณานุกรม

- จุมพล นิมพานิช. **วัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2526.
- ฉลาด บุญลอย. **ประวัติศาสตร์คติตอนที่ 1-2**. พระนคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2505.
- ดนัย ไชยโยธา. **ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2538.
- ทวี ผลสมภพ. **ปรัชญาศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาลัยรามคำแหง, 2535.
- ธรรมรัตน์ แววศรี. **ความสำคัญของวัดที่มีต่อวิถีชีวิตของคนไทย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://thammarat5263.blogspot.com> 1 มิ.ย. 2559.
- ธวัช ปุณโณทก. **วรรณกรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2537.
- นงเยาว์ ชาญณรง. **วัฒนธรรมและศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด, 2531.
- นันทา เตชะวณิชย์. **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2539.
- บุปผา บุญทิพย์. **คติชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543.
- ประดิษฐ์ มัชฌิมา. **สังคมวิทยาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522.
- พวงผกา คุโรวาท. **ศิลปะและวัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, 2539.
- พิฑูร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2533.
- ภูมิศักดิ์ สนามชัยสกุล และคณะ. **รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบ้านตัว อำเภอราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546.
- วราคม ทีสุกษะ. **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต, 2524.
- ศูนย์ข้อมูลประเทศไทย. **จังหวัดพะเยา**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://phayao.kapook.com/> 1 มิ.ย. 2559.
- สุวรรณ เพชรนิล. **วัฒนธรรมและศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2532.
- สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล. **หลักสำคัญของเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพะเยา. **สรุปผลการดำเนินงานสำนักงานพัฒนาสังคม
และความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพะเยา ประจำปี 2555.** ม.ป.พ., 2555
อัมพร เบญจพลพิทักษ์, แพทย์หญิง. และคณะ, (บรรณาธิการ). **คู่มือความสุข 5 มิติของผู้สูงอายุ.**
กรุงเทพมหานคร: ปิยอนด์ พับลิชชิ่ง, 2555.

พฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา Health Behaviors among Buddhist Monks in Phayao Province

ชมพูนุท สิงห์มณี
วิทยาลัยเชียงราย
วโรดม เสมอเชื้อ
มหาวิทยาลัยพายัพ
สมศรี สัจจะสกุลรัตน์
วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา

บทคัดย่อ

พฤติกรรมสุขภาพเป็นสิ่งที่ช่วยบอกถึงภาวะสุขภาพของบุคคลนั้น ๆ เมื่อบุคคลมีพฤติกรรมสุขภาพที่ดีจะส่งเสริมการป้องกันและชะลอการเกิดโรค ในทางตรงกันข้ามหากบุคคลมีการปฏิบัติพฤติกรรมที่เสี่ยงทางด้านสุขภาพ การปฏิบัติกิจกรรมนั้นอาจส่งผลให้บุคคลเพิ่มโอกาสในการเกิดความเจ็บป่วย โดยเฉพาะการเจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรังได้ พฤติกรรมสุขภาพในพระสงฆ์เป็นประเด็นที่มีความสำคัญเนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีระเบียบและกิจวัตรจำเพาะที่ต่างจากบุคคลทั่วไป รวมถึงการศึกษาถึงพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ยังมีค่อนข้างจำกัด

การวิจัยเชิงพรรณนาคั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data analysis) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา จำนวน 312 รูปที่เข้าร่วมการประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการ ในวันที่ 22 สิงหาคม 2560 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล และแบบสอบถามพฤติกรรมสุขภาพของคนไทยที่สร้างขึ้นโดยกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า มากกว่าร้อยละ 50 ของพระสงฆ์มีพฤติกรรมเสี่ยงด้านการบริโภคอาหารอยู่ในระดับความเสี่ยงสูง โดยมีพฤติกรรมฉันทผลไม้อรสหวาน อาหารที่มีคลอเลสเตอรอลสูง และดื่มเครื่องดื่มที่มีน้ำตาล 2-4 วันต่อสัปดาห์ สูงถึง ร้อยละ 45.1, 42.4, และ 27.7 ตามลำดับ ส่วนพฤติกรรมการออกกำลังกายพบว่าร้อยละ 50 ของพระสงฆ์มีการออกกำลังกาย แต่ไม่สม่ำเสมอ สำหรับพฤติกรรมด้านอารมณ์ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาเรื่องการนอนหลับ หรือความเครียด สำหรับการสูบบุหรี่พบได้ร้อยละ 19.4 โดยสูบบวนแรกภายใน 6 - 30 นาทีหลังตื่นนอนร้อยละ 43.9 ในส่วนของพฤติกรรมสุขอนามัย พระสงฆ์น้อยกว่าร้อยละ 50 มีพฤติกรรมการใช้ช้อนกลาง การล้างมือก่อนรับประทานอาหาร การล้างมือหลังการขับถ่าย และการรับประทานอาหารที่ปรุงสุกใหม่ ๆ

ผลการวิจัยครั้งนี้ได้อธิบายถึงพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ อันจะเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญในวางแผนกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา

คำสำคัญ: พฤติกรรมสุขภาพ, พระสงฆ์

Abstract

Health behaviors can be used to describe person's health status. Healthy behaviors promotes prevention of diseases and/or delays progression of illness. On the other hands, when people perform risky behaviors, those behaviors might lead them to have non-communicable diseases (NCDs). Health behaviors among Buddhist monks are very important issues since Buddhist monks have specific rules and regulation that might impact on their health behaviors. In addition, there are only few studies focusing on health behaviors among Buddhist monks.

The purpose of this secondary data analysis was to describe health behaviors among Buddhist monks. Data from 312 monks who joined the meeting of administration of Phayao Sangha on August 22nd, 2017 were included in this study. Two research instruments were employed, including demographic and the Health Behavior Surveillance System (HBSS). Descriptive statistics were used to explain Buddhist monks' health behaviors.

The results showed that the majority of monks in this study had high risk behaviors related to dietary pattern, including having fruits that high in sugar, high lipid diet, food that high in cholesterol and sweet sugar beverage (45.1%, 42.4% & 27.7% respectively). Although 50% of sample did exercise, they did not do it regularly. For emotional health behaviors, most of the monks did not have emotional problems. According to cigarette smoking, 17.6% smoked. Almost 44% smoked within 6-20 minutes after woke up. For Hygiene behavior, less than 50% perform hygiene behaviors, i.e., eating hot food, using serving spoon, and always wash hands before having meal or right after using restroom.

The research finding describes health behavior among Buddhist monks, which can be used as the fundamental data to create activities aimed to promote health and wellbeing among Buddhist monks in Phayao.

Keywords: Health behaviors, Buddhist monks

บทนำ

ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาและมิกศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ มีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางและศูนย์รวมจิตใจของประชาชน พระสงฆ์ถือเป็นบุคคลที่มีความสำคัญทั้งเป็นที่พึ่งทางจิตใจเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ จากรายงานในปี พ.ศ. 2559 ประเทศไทยมีพระสงฆ์มากถึง 209,015 รูป¹ สืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อภาวะสุขภาพของพระสงฆ์จากการคัดกรองสุขภาพพระสงฆ์และสามเณรทั่วประเทศพบว่าจำนวนพระสงฆ์ที่มีปัญหาด้านสุขภาพเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่อาจมีความแตกต่างกันตามบริบทของสังคมเช่น ในเขตกรุงเทพมหานครพบโรคอ้วน เขตภาคใต้พบภาวะกรดยूरิกสูงและการทำงานของไตผิดปกติ และมีความเสี่ยงในการเกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรังสูง² จากสถิติข้อมูลพระสงฆ์ที่เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลสงฆ์ในปี พ.ศ. 2558 พบว่าพระสงฆ์มีปัญหาด้านสุขภาพทั้ง ภาวะไขมันในเลือดสูง โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง และโรคที่เป็นความเสื่อมตามวัยทั้ง โรคต่อกระฉก ข้อเข่าเสื่อม ต่อมลูกหมากโต³ การวิจัยเกี่ยวกับสุขภาพพระสงฆ์จำนวน 246 รูป 11 จังหวัดทั่วประเทศ ในปี 2555 พบว่าพระสงฆ์มีปัญหาด้านมิติของร่างกายและสุขภาพ พระสงฆ์มีภาวะอ้วน ร้อยละ 45.1 มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพร้อยละ 43.1⁴ จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์จะเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มที่มีปัญหาสุขภาพเพิ่มมากขึ้น

พฤติกรรมสุขภาพเป็นสิ่งที่ซึ่งบุคคลดำรงรักษา ปฏิบัติ ฟิ้นฟู ปกป้องหรือปรับปรุงสุขภาพให้ดีขึ้น และมีความหมายในแง่ของการปฏิบัติเพื่อป้องกันโรค และส่งเสริมสุขภาพเพื่อดำรงภาวะสุขภาพ และเป็นการแสดงศักยภาพของมนุษย์⁵ ซึ่งกองสุขศึกษา กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขได้ระบุงค์ประกอบของพฤติกรรมสุขภาพได้แก่ 3อ. 2ส. ได้แก่ พฤติกรรมการบริโภคอาหาร พฤติกรรมการออกกำลังกาย พฤติกรรมด้านอารมณ์ พฤติกรรมการสูบบุหรี่ พฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (การดื่มสุรา) และจำแนกพฤติกรรมอนามัยส่วนบุคคลออกเป็น 4 ประเด็นได้แก่ พฤติกรรมการใช้ช้อนกลาง พฤติกรรมการล้างมือ พฤติกรรมการกินอาหารปรุงสุกใหม่ ๆ และ พฤติกรรมการนอนหลับ⁶ การมีพฤติกรรมเสี่ยงจะส่งผลให้เกิดความเจ็บป่วยขึ้นได้ จากรายงานการศึกษาผ่านมาพบว่าการเจ็บป่วยของพระสงฆ์ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากพฤติกรรมสุขภาพที่ไม่เหมาะสม จากการศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังของพระสงฆ์ อำเภวารินชำราบ จังหวัด

¹ รวิวรรณ รักถิ่นกำเนิด, “จำนวนพระภิกษุและสามเณรในประเทศไทย,” ใน TCJU ทำความจริงให้ปรากฏ <<http://www.tcjthai.com/news/2016/09/watch/6407>>, 11 กันยายน 2559.

² กรมการแพทย์, “กรมการแพทย์เปิดตัวโครงการพัฒนาการดูแลสุขภาพพระสงฆ์-สามเณรทั่วไทย,” <www.dms.moph.go.th/dmsweb/prnews/pr0101022559.pdf>, 2559.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

⁴ ผู้จัดการออนไลน์, “อึ้ง! วิจัยพบพระสงฆ์ดื่มเครื่องดื่มชูกำลังวันละ 3 ขวด - อาหารใส่บาตรช่วย,” <<http://www.manager.co.th/QOL/ViewNews.aspx?NewsID=9560000064131>>, 28 พฤษภาคม 2556.

⁵ วัลลา ตันตโยทัย และ อติสัย สงคี, (2543). “การพยาบาลผู้ป่วยเบาหวาน,” ใน การพยาบาลอายุรศาสตร์ เล่ม 4, รวบรวมโดย สมจิต หนูเจริญกุล, พิมพ์ครั้งที่ 9; (กรุงเทพฯ: วิเจ พรินต์ติ้ง, 2543), หน้า 265

⁶ กองสุขศึกษา กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, “แบบสัมภาษณ์ HBSS,” <http://164.115.22.119/hbac/doc/form_1013.pdf>, 20 กันยายน 2560

อุบลราชธานี พบว่าดัชนีมวลกาย วิธีการรักษาเมื่อเจ็บป่วย และความถี่ในการตรวจสุขภาพมีความสัมพันธ์กับการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังของพระสงฆ์⁷

สาเหตุของปัญหาพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์อาจมาจากสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป การบริโภคอาหารที่ไม่ถูกต้องหลักโภชนาการ ทั้งนี้สาเหตุส่วนหนึ่งเพราะพระสงฆ์ไม่สามารถเตรียมและเลือกอาหารเอง อาหารที่ฆราวาสนิยมนำมาถวายมักเป็นอาหารสำเร็จรูปปรุงสำเร็จที่มีรสหวานและเค็ม มีไขมันสูง หรือเลือกอาหารด้วยความสะดวก เมนูที่ผู้ล่วงลับชอบ ปัญหาสุขภาพในพระสงฆ์ยังมีสาเหตุมาจากการขาดการออกกำลังกาย จากการศึกษาพบว่าพระสงฆ์ออกกำลังกายน้อยลง กล่าวคือโดยปกติพระสงฆ์เดินเบาประมาณ 30 นาทีต่อวัน และเดินจงกรม ซึ่งในปัจจุบันไม่มีสถานที่เอื้ออำนวยมากนัก⁸ การขาดความรู้ด้านสุขภาพ รวมทั้งการเข้าถึงบริการการรักษาอาจเนื่องด้วยการมีข้อจำกัด เช่น การมีโรงพยาบาลสงฆ์ที่จำกัด ทำให้การเดินทางมารับการรักษาต้องใช้ค่าใช้จ่ายมากทำให้เกิดการละเลยพฤติกรรมสุขภาพได้⁹ จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมสุขภาพมีผลกระทบโดยตรงกับภาวะสุขภาพของพระสงฆ์

จังหวัดพะเยาในปี พ.ศ. 2560 มีพระภิกษุสงฆ์มากถึง 1,277 รูป การประเมินพฤติกรรมสุขภาพพระสงฆ์จึงเป็นความจำเป็นในการเฝ้าระวังการเกิดโรค แม้ที่ผ่านมาจะมีรายงานวิจัยเกี่ยวกับสุขภาพของพระสงฆ์แต่ยังมีไม่มากและศึกษาเฉพาะในแต่ละพื้นที่เท่านั้น ซึ่งแต่ละภูมิภาคอาจมีความแตกต่างด้านสังคม วัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านการบริโภคอาหาร การวิจัยครั้งนี้จึงทำการสำรวจพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์เพื่อได้ผลการวิจัยที่เป็นปัจจุบัน และสามารถนำผลการวิจัยไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการติดตามเฝ้าระวังภาวะสุขภาพ รวมทั้งการพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา

คำถามการวิจัย

พฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาเป็นอย่างไร

⁷ มินตรา สารระรักษ์, วรารักษ์ สังวะสี และวิลาส คำแพงศรี, “ความชุกและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังของพระภิกษุสงฆ์ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี”, วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, ปีที่ 19 เล่มที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2560), หน้า 37

⁸ พิทยา จารุพูนผล, สุพร อภินันทเวช, และศิริณี ศรีใส, “รายงานพิเศษ : ผลวิจัยชี้ สุขภาพของพระสงฆ์ใน กทม. น่าเป็นห่วง!!,” < <https://mgronline.com/dhamma/detail/9480000012335>>, 20 มกราคม 2548

⁹ ญัฐวดี จิตรมานะศักดิ์, “พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพสำหรับพระสงฆ์,” วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ปีที่ 8 ฉบับที่ .3 (สิงหาคม 2556): หน้า 9

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data analysis) เพื่อศึกษาพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ โดยกรอบแนวคิดมาจาก แนวคิดพฤติกรรมสุขภาพของกองสุขศึกษา กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข¹⁰ เกี่ยวกับพฤติกรรมสุขภาพที่ประกอบด้วยพฤติกรรมการบริโภคอาหาร พฤติกรรมการออกกำลังกาย พฤติกรรมด้านอารมณ์ และพฤติกรรมการสูบบุหรี่ ในส่วนของพฤติกรรมอนามัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย พฤติกรรมการใช้ช้อนกลาง พฤติกรรมการล้างมือ พฤติกรรมการกินอาหารปรุงสุกใหม่ ๆ และ พฤติกรรมการนอนหลับ ซึ่งหากมีการปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพในส่วนใดที่ไม่เหมาะสมอาจจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพได้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนาแบบการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data analysis) เพื่อศึกษาพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ พระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา

กลุ่มตัวอย่าง คือ พระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาที่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้จำนวน 312 รายที่เข้าร่วมการประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการ จังหวัดพะเยา วันที่ 22 สิงหาคม 2560 ณ วัดศรีโคมคำ พระอารามหลวง จ.พะเยา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือ แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล และแบบสอบถามพฤติกรรมสุขภาพของคนไทยที่สร้างขึ้นโดยกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมสุขภาพสุขภาพด้านการบริโภคอาหาร พฤติกรรมการออกกำลังกาย พฤติกรรมด้านอารมณ์ พฤติกรรมการสูบบุหรี่ พฤติกรรม การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และ พฤติกรรมสุขอนามัยส่วนบุคคลเกณฑ์ การประเมินผลกำหนดเป็นสัญลักษณ์ เขียว เหลือง แดง ในการศึกษาครั้งนี้ได้ตัดประเด็นพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (การดื่มสุรา) ออกไป เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ผู้วิจัยหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือจากผู้ที่มีลักษณะ คล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10 ราย หาสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ได้เท่ากับ .84

¹⁰ อ่างแล้ว, กองสุขศึกษา กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, “แบบสัมภาษณ์ HBSS,” <http://164.115.22.119/hbac/doc/form_1013.pdf>, 20 กันยายน 2560

ขั้นเตรียมการ ผู้วิจัยขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูล เตรียมผู้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการประชุม เพื่อทำความเข้าใจในการข้อมูลทุติยภูมิที่มีอยู่ และวางแผนในการเก็บรวบรวมข้อมูล คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา และพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

ขั้นดำเนินการ เมื่อได้รับการรับรองเชิงจริยธรรมจากคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จากนั้นผู้วิจัยเข้าพบคณะสงฆ์จังหวัดพะเยา เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และขั้นตอน การสกัดข้อมูลจากแบบรวบรวมข้อมูลพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาจากเอกสารที่มีอยู่ก่อน หน้านี้

การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ผ่านการพิจารณาและรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ของมหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามเอกสารเลขที่ ว.05/2560 และได้รับการอนุญาตให้วิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) จากเจ้าคณะจังหวัดพะเยา ในส่วนของข้อมูลส่วนบุคคล พฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ที่ เข้าร่วมการประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการ ในวันที่ 22 สิงหาคม 2560 เพื่อมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย เอกสารทุติยภูมิที่ได้รับไม่มีชื่อ มีเพียงรหัส ตัวเลขแทนชื่อของผู้ตอบแบบสอบถาม ข้อมูลที่ได้ถูกเก็บเป็นความลับและนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวม ไม่ สามารถสืบค้นไปถึงรายบุคคลหรือวัดได้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม SPSS และใช้สถิติพรรณนาในการอธิบายข้อมูลส่วนบุคคล

ผลการวิจัย

ข้อมูลส่วนบุคคลของพระสงฆ์

กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาทั้งหมด 312 รูป ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 41 – 60 ปีระยะเวลา ในการอุปสมบทเฉลี่ย 17 พรรษา ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสร้อยละ 65 สำหรับระดับการศึกษา ส่วนใหญ่สำเร็จ การศึกษาในระดับปริญญาตรี และสำเร็จการศึกษานักธรรมชั้นเอกร้อยละ 44.1 และ 81.1 ตามลำดับ กลุ่ม ตัวอย่างมีโรคประจำตัวคือเป็นความดันโลหิตสูง และเบาหวาน ร้อยละ 22.4 และ 25.8 เมื่อมีปัญหาสุขภาพ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลของรัฐร้อยละ 21.9 ขณะที่ส่วนหนึ่งไปรับการรักษา คลินิกเอกชนและซื้อยารับประทานเองถึงร้อยละ 11.5 และ 11.2 ตามลำดับ กลุ่มที่เป็นโรคประจำตัวจะไปพบ แพทย์ตามนัดทุกครั้งร้อยละ 19.9 และฉันทตามแพทย์สั่งร้อยละ 19.6

พฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์

พฤติกรรมเสี่ยงด้านการบริโภคอาหารของพระสงฆ์อยู่ในความเสี่ยงระดับสูงร้อยละ 50.5 โดยพบว่า พระสงฆ์ฉันผักและผลไม้หลากหลายชนิดในหนึ่งวัน และฉันผักผลไม้ปริมาณ 5 กำมือต่อวัน เฉลี่ย 2 – 4 วันต่อ

สัปดาห์ร้อยละ 37 และ 44.7 ตามลำดับ พระสงฆ์ฉันผลไม้รสหวาน ฉันทอาหารที่มีไขมันและคอเลสเตอรอลสูง ฉันทอาหารทอด และดื่มเครื่องดื่มที่มีรสหวาน 2 – 4 วันต่อสัปดาห์ มากถึงร้อยละ 45.1, 42.4, 37.8 และ 27.7ตามลำดับ สำหรับการฉันทอาหารที่ปรุงด้วยกะทิเคี้ยวแตกมัน ฉันทอาหารกึ่งสำเร็จรูปหรือการถนอมอาหาร ฉันทนมอบกรุบแบบถุง ฉันทนมหวาน เติมน้ำตาลหรือน้ำปลาเพิ่ม พระสงฆ์มีการปฏิบัติน้อยกว่า 1 วันต่อสัปดาห์ หรือไม่เคยปฏิบัติเลยคิดเป็นร้อยละ 45.5, 47.4, 58.4, 56.3, 71.1 และ 48.3 ตามลำดับ

พฤติกรรมด้านการออกกำลังกาย พระสงฆ์ออกกำลังกายร้อยละ 50 โดยใช้ระยะเวลา 20 นาทีขึ้นไป ร้อยละ 62.9 กลุ่มตัวอย่างมีการออกแรงเคลื่อนไหวร่างกายโดยการทำงานร้อยละ 83.8 ใช้เวลา 30 นาทีขึ้นไป ร้อยละ 67.9 และทำเฉลี่ย 1 – 4 วันต่อสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 19.9

พฤติกรรมด้านอารมณ์ ในการมีความคิดมากหรือกังวลใจจนทำให้นอนไม่หลับมีการฉันทอาหารมากหรือน้อยกว่าปกติเนื่องจากเครียดจากเหตุการณ์ต่างๆพระสงฆ์ไม่เคยหรือมีพฤติกรรมเหล่านี้เพียง 1 วันต่อสัปดาห์ ร้อยละ 56.9 และ 53.5 ตามลำดับ

พฤติกรรมการสูบบุหรี่ ในระยะเวลา 1 เดือนที่ผ่านมา พบกลุ่มตัวอย่างสูบบุหรี่ร้อยละ 19.4 สูบวันละน้อยกว่ากว่า 11 มวนต่อวันร้อยละ 57.9 โดยจะสูบบวมแรกหลังตื่นนอนภายใน 6 – 30 นาทีมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 43.9

พฤติกรรมด้านสุขอนามัย พระสงฆ์มีการใช้ช้อนกลางขณะฉันทอาหารทุกครั้งร้อยละ 34.6 ล้างมือก่อนฉันทอาหารและหลังขับถ่ายทุกครั้งร้อยละ 42 และ 43.3 ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างมีการพักผ่อนที่เพียงพอโดยมีอากาศรู้สึกสดชื่นหลังจากตื่นนอนทุกวันร้อยละ 44.6

ตารางที่ 1 แสดงพฤติกรรมเสี่ยงสุขภาพของพระสงฆ์ (N = 312)

พฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพ	จำนวน	ร้อยละ
พฤติกรรมการบริโภคอาหาร		
ปฏิบัติพฤติกรรมโดยเฉลี่ย 2-4 วันต่อสัปดาห์		
ฉันผักและผลไม้หลากหลายในหนึ่งวัน	108	37
ฉันผักและผลไม้อย่างน้อยครึ่งกิโลกรัมต่อวัน	126	44.7
ฉันผลไม้รสหวาน	129	45.1
ดื่มเครื่องดื่มที่มีน้ำตาล	77	27.7
ฉันทอาหารที่มีไขมันหรือคอเลสเตอรอลสูง	118	42.4
ฉันทอาหารทอด	102	37.8
ปฏิบัติพฤติกรรมโดยเฉลี่ย 1 วันต่อสัปดาห์หรือไม่เคยปฏิบัติ		
ฉันทอาหารที่ปรุงด้วยกะทิที่เคี้ยวแตกมัน	125	37.8
ฉันทอาหารกึ่งสำเร็จรูปหรือการถนอมอาหาร	129	47.4

พฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพ	จำนวน	ร้อยละ
ฉันทนมหวานต่าง ๆ	152	56.3
ฉันทนนมกรุบกรอบแบบถุง	156	58.4
เติมน้ำตาลเพิ่มในการฉันทอาหารแต่ละมื้อ	174	71.3
เติมเกลือ/ น้ำปลา/ ซอสอื่น ๆ เพิ่มในการฉันทอาหารแต่ละมื้อ	130	48.3
พฤติกรรมการออกกำลังกาย		
เล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย	156	50
ออกกำลังกายครั้งละ 20 นาทีขึ้นไป	73	23.4
การออกแรงหรือเคลื่อนไหวร่างกาย	217	83.8
ใช้เวลาครั้งละ 30 นาทีขึ้นไป	112	67.9
จำนวนวัน 1 – 4 วันต่อสัปดาห์	62	19.9
พฤติกรรมด้านอารมณ์		
การปฏิบัติพฤติกรรมโดยเฉลี่ย 1 วันต่อสัปดาห์หรือไม่เคยปฏิบัติ		
คิดมากหรือกังวลใจจนนอนไม่หลับ	120	56.9
ฉันทอาหารมากหรือน้อยกว่าปกติเนื่องจากความเครียด	122	53.5
พฤติกรรมการสูบบุหรี่		
สูบบุหรี่	55	19.4
สูบบุหรี่มวนแรกภายใน 6 – 30 นาทีหลังตื่นนอน	25	43.9
พฤติกรรมสุขอนามัยส่วนบุคคล		
การใช้ช้อนกลางทุกครั้งเมื่อฉันทอาหาร	108	40.3
การล้างมือด้วยสบู่ทุกครั้งก่อนฉันทอาหาร	131	47.3
การล้างมือด้วยสบู่ทุกครั้งหลังขับถ่าย	135	50.2
การฉันทอาหารที่ปรุงสุกใหม่ๆทุกครั้ง	111	39.8

อภิปรายผล

ผลการวิจัยพฤติกรรมสุขภาพพระสงฆ์ จังหวัดพะเยาสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้ ปัญหาโรคประจำตัวของพระสงฆ์เป็นโรคความดันโลหิตสูงและโรคเบาหวาน รวมทั้งมีภาวะโภชนาการเกินโดยมีค่าดัชนีมวลกายอยู่ในระดับที่มากกว่า 23 กิโลกรัมต่อตารางเมตร เมื่อพระสงฆ์เจ็บป่วยจะเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลรัฐและส่วนหนึ่งรับการรักษาที่คลินิกเอกชนหรือซื้อยามาฉันทเอง ซึ่งมีผลคล้ายคลึงกับงานวิจัยของ พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิตที่พบว่าพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่นเป็นโรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน และไขมันในเลือดสูง ร้อยละ

63.8 , 40.0 และ 35.9 ตามลำดับ เมื่อพระสงฆ์เจ็บป่วยจะซื้อยามาฉินเองหรือไปคลินิกเอกชนเนื่องจากพระสงฆ์มีสิทธิการรักษาส่วนใหญ่คือหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าแต่มีพระสงฆ์ร้อยละ 31.8 ไม่มีหลักประกันสุขภาพใดๆ มีเพียงส่วนน้อยที่ทำประกันชีวิต¹¹ เช่นเดียวกับการสำรวจสุขภาพพระสงฆ์ในปี พ.ศ. 2555 พระสงฆ์มีดัชนีมวลกายอยู่ในเกณฑ์อ้วนร้อยละ 45.1¹²

รวมทั้งพระสงฆ์มีพฤติกรรมเสี่ยงสุขภาพด้านอาหารอยู่ในระดับที่มีความเสี่ยงสูงทั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่เจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง และขาดองค์ความรู้ในสุขภาพองค์รวมโดยเฉพาะมิติของการรับประทานอาหารที่เสี่ยงต่อการเป็นโรคในกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง พระสงฆ์มีสุขภาพะไม่ดี มีโรคประจำตัวที่แปรผันตรงกับอายุ ลักษณะการฉินอาหารที่เป็นสำรับและอาหารที่มีไขมันสูง รวมทั้งพบพฤติกรรมการฉินน้ำหวานและเครื่องดื่มประเภทชา หรือกาแฟเป็นประจำ¹³ การทำบุญของพุทธศาสนิกชนมีส่วนสำคัญต่อภาวะสุขภาพของพระสงฆ์ เพราะการตักบาตรที่ขาดความรู้และตระหนักในสุขภาพของพระสงฆ์จะส่งผลกระทบต่อภาวะสุขภาพของพระสงฆ์ได้ รวมทั้งพระสงฆ์ไม่สามารถปฏิเสธการตักบาตรของญาติโยม พระสงฆ์มีพฤติกรรมการบริโภคอาหารผิดทอดทุกวันร้อยละ 53.3 และการบริโภคของหวานสัมพันธ์กับภาวะอ้วน¹⁴ จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมการบริโภคอาหารมีส่วนสำคัญต่อภาวะสุขภาพพระสงฆ์อย่างมาก

พฤติกรรมการออกกำลังกายของพระสงฆ์แม้มีการออกกำลังกายแต่มีอยู่เพียงร้อยละ 50 คล้ายกับประชาชนทั่วไปที่มีความชุกของการมีกิจกรรมทางกายไม่เพียงพอมีร้อยละ 19.2¹⁵ การศึกษาถึงออกกำลังกายของพระสงฆ์พบว่า กิจกรรมที่พระสงฆ์ปฏิบัติคือการออกกบิณฑบาต รองลงมาคือการดูวัด เดินรอบวัด แต่ทั้งนี้เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้พระสงฆ์มีการออกกำลังกายน้อยลงด้วย โดยพบว่าพระสงฆ์ออกกกำลังกายด้วยการเดินเบาประมาณ 30 นาทีซึ่งน้อยกว่าชายไทยที่ออกกกำลังกายเฉลี่ย 100 นาทีต่อวัน¹⁶ รวมทั้งมีมุมมองของพระสงฆ์ถึงการออกกกำลังกายว่าเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม กลัวเป็นกิริยาที่ไม่สำรวม และอาจถูกตี

¹¹ พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต ธีวรัตน์ แดงหาญ และ สรัญญา วณิชชวีธี, “การพัฒนาแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่นโดยเน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่าย,” วารสารสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 6 ขอนแก่น; ปีที่ 22 ฉบับที่ 2: หน้า 117 - 129

¹² พิณิจ ลาภธนานนท์, ห่วงพระสงฆ์ 45% เป็นโรคอ้วน เหตุฉินอาหารไม่ถูกต้อง” < <https://www.thairath.co.th/content/279947>>, 5 กันยายน 2560

¹³ ศุภลักษณ์ ธรรมสถิต, ปราณปรียา โคสะสุและศิริดา ศรีโสตา, “สุขภาพะของพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี,” < http://guideubon.com/news/view.php?t=115&s_id=472&d_id=472>, สิงหาคม 2560

¹⁴ ศราวิณ ฝาจันทรและเบญจา มุกตพันธ์, “ภาวะโภชนาการและการบริโภคอาหารของพระภิกษุสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” **ศรีนครินทร์เวชสาร**; ปีที่ 30 ฉบับที่ 6 : หน้า 552 – 561

¹⁵ ส ส ส, “สถานการณ์เร่งด่วนสุขภาพะ พระสงฆ์,” <<http://www.manager.co.th/QOL/ViewNews.aspx?NewsID=956000064131>>, สิงหาคม 2560

¹⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 1

เดียนได้¹⁷ การที่พระสงฆ์ไม่ค่อยได้ออกกำลังกายหรือมีการออกกำลังกายน้อยจะส่งผลให้เกิดความเสี่ยงด้านสุขภาพขึ้นได้

พฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ทำให้ผลเสียต่อสุขภาพไม่เพียงแต่พระสงฆ์ที่สูบเท่านั้นแต่ยังส่งผลกระทบต่อพระสงฆ์หรือผู้ที่อยู่ใกล้เคียงได้ จากการศึกษาพบว่าพระสงฆ์ยังมีการสูบบุหรี่ทุกกลุ่มมากถึงร้อยละ 55.1 เฉลี่ย 5 – 6 มวนต่อวันบางส่วนเป็นการสูบมาตั้งแต่ก่อนการบวช รวมทั้งมีการศึกษาพบว่าพระสงฆ์ร้อยละ 24.4 ยังคงสูบบุหรี่ โดยพบในภาคเหนือร้อยละ 14.6 ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบจำนวนพระสงฆ์ที่สูบบุหรี่ถือว่ามีจำนวนเกือบใกล้เคียงกับประชาชนชายทั่วไปที่มีการสูบบุหรี่ร้อยละ 37.5¹⁸

พฤติกรรมด้านอารมณ์ จะเห็นว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่จะไม่มีปัญหาด้านความเครียดทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระสงฆ์มีวัตรปฏิบัติ เน้นความเรียบง่ายสันโดษ มีการทำวัตรสวดมนต์ และแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ สอดคล้องกับการวิจัยสุขภาพพระสงฆ์ในโครงการร่วมแรงร่วมใจสร้างเสริมสุขภาพพระสงฆ์ไทยไม่พบปัญหารุนแรงทั้งในด้านจิตใจ สังคมและปัญญา¹⁹ เช่นเดียวกับพฤติกรรมด้านสุขอนามัยที่มีการปฏิบัติพฤติกรรมอย่างถูกต้องตามหลักสุขอนามัยทั้งนี้อาจเนื่องจากรูปแบบการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ที่เปลี่ยนไป

จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมสุขภาพพระสงฆ์ของจังหวัดพะเยาในการศึกษาคั้งนี้มีความคล้ายคลึงกับพระสงฆ์ที่ศึกษาจากภูมิภาคต่างๆ ทั้งเรื่องแนวโน้มการเกิดโรค พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ โดยเฉพาะพฤติกรรม การรับประทานอาหาร การสูบบุหรี่ การออกกำลังกาย และเมื่อเปรียบเทียบกับภาวะเสี่ยงด้านสุขภาพของประชาชนทั่วไปพบว่ามีแนวโน้มที่คล้ายคลึงกันทั้งพฤติกรรมเสี่ยงในการบริโภคอาหาร พฤติกรรมด้านการออกกำลังกายเช่นกัน ซึ่งอาจเป็นเพราะสภาพสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ที่อาจผลกระทบต่อภาวะสุขภาพทำให้เกิดโรคที่เกิดจากการดำเนินชีวิตหรือโรควิถีชีวิตได้ หากมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพจะสามารถลดปัญหาสุขภาพของพระสงฆ์ในอนาคตได้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนการส่งเสริมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา
2. ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของพระสงฆ์

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาเพิ่มเติมถึงปัจจัยที่มีผล/เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมสุขภาพหรือภาวะสุขภาพของพระสงฆ์
2. ศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นความต้องการการส่งเสริมสุขภาพของพระสงฆ์
3. ศึกษาวิจัยเชิงทดลองเพื่อพัฒนารูปแบบหรือวิธีการในการส่งเสริมสุขภาพของพระสงฆ์

¹⁷ ธรรมนูญ ครอบงุมเรื่อง, พฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์สูงอายุในเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร
<http://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_Doi=10.14457/KU.the.2010.833>

¹⁸ อ่างแล้ว, สสส, หน้า 1

¹⁹ อ่างแล้ว, สสส, หน้า 1

บรรณานุกรม

- กองสุขศึกษา กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, “แบบสัมภาษณ์ HBSS,” <http://164.115.22.119/hbac/doc/form_1013.pdf>, 20 กันยายน 2560
- ณัฐวดี จิตรมานะศักดิ์, “พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพสำหรับพระสงฆ์,” วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ปีที่ 8 ฉบับที่ .3 (สิงหาคม 2556): หน้า 9
- ผู้จัดการออนไลน์, “อึ้ง! วิจัยพบพระสงฆ์ฉันเครื่องดื่มชูกำลังวันละ 3 ขวด - อาหารใส่บาตรห่วย”, <<http://www.manager.co.th/QOL/ViewNews.aspx?NewsID=9560000064131>>, 28 พฤษภาคม 2556.
- ธรรมบุญ ครอบบุญเรือง, พฤติกรรมการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์สูงอายุในเขตบางกอกน้อย <http://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_Doi=10.14457/KU.the.2010.833>
- พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต วัชรรัตน์ แดงหาญ และ สรัญญา วัชชวิธ, “การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่นโดยเน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่าย,” วารสารสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 6 ขอนแก่น; ปีที่ 22 ฉบับที่ 2: หน้า 117 - 129
- พินิจ ลาภธนานนท์, “ห้วงพระสงฆ์ 45% เป็นโรคอ้วน เหตุฉันอาหารไม่ถูกต้อง” <<https://www.thairath.co.th/content/279947>>, 5 กันยายน 2560
- พิทยา จารุพูนผล, สุพร อภินันทเวช, และศิริณี ศรีใส, “รายงานพิเศษ : ผลวิจัยชี้ สุขภาพของพระสงฆ์ในกทม. น่าเป็นห่วง!!,” <<https://mgronline.com/dhamma/detail/9480000012335>>, 20 มกราคม 2548
- มินตรา สาระรักษ์, วรารักษ์ สังวะสี และวิลาส คำแพงศรี, “ความชุกและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังของพระภิกษุสงฆ์ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี,” วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, ปีที่ 19 เล่มที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2560), หน้า 37
- รวีวรรณ รักถิ่นกำเนิด, “จำนวนพระภิกษุและสามเณรในประเทศไทย,” ใน TCJ ทำความจริงให้ปรากฏ <<http://www.tcjthai.com/news/2016/09/watch/6407>>, 11 กันยายน 2559
- วัลลา ตันตโยทัย และ อติสัย สงดี, (2543). “การพยาบาลผู้ป่วยเบาหวาน,” ใน การพยาบาลอายุรศาสตร์ เล่ม 4, รวบรวมโดย สมจิต หนูเจริญกุล, พิมพ์ครั้งที่ 9; (กรุงเทพฯ: วีเจ พรินต์ติ้ง, 2543), หน้า 265.
- ศุภลักษณ์ ธรรมสถิต, ปราณปรียา โคสะสุและศิริดา ศรีโสดา, “สุขภาวะของพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี,” <http://guideubon.com/news/view.php?t=115&s_id=472&d_id=472>, สิงหาคม 2560
- ศราวิน ฝาจันท์และเบญจา มุกตพันธ์, “ภาวะโภชนาการและการบริโภคอาหารของพระภิกษุสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” ศรีนครินทร์เวชสาร; ปีที่ 30 ฉบับที่ 6 : หน้า 552 – 561
- สสส, “สถานการณ์เร่งด่วนสุขภาพพระสงฆ์”, <<http://www.manager.co.th/QOL/ViewNews.aspx?NewsID=9560000064131>> ,สิงหาคม 2560

ดัชนีมวลกายของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
Body Mass Index among Buddhist Monks in Phayao Province
and It's Related Factors

วโรดม เสมอเชื้อ
มหาวิทยาลัยพายัพ
ชมพูนุท สิงห์มณี
วิทยาลัยเชียงราย
ดร.เบญจมาศ สุขสถิตย์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงบรรยายครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ดัชนีมวลกาย 2) ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลส่วนบุคคลกับดัชนีมวลกาย และ 3) ความชุกของภาวะอ้วนของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา โดยการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาจำนวน 285 รูป วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา และสถิติสหสัมพันธ์แบบสเปียร์แมน ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา มีดัชนีมวลกายเฉลี่ยที่ 24.87 กก./ม.² โดยร้อยละ 42 มีภาวะอ้วน กล่าวคือมีดัชนีมวลกายมากกว่าหรือเท่ากับ 25 กก./ม.² เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลส่วนบุคคลกับดัชนีมวลกายพบว่า อายุพรรษา ($r = .18, p = .004$) และรอบเอว ($r = .54, p = .000$) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับดัชนีมวลกายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในขณะที่อายุ ไม่มีความสัมพันธ์กับดัชนีมวลกายในพระสงฆ์

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีภาวะน้ำหนักเกิน ซึ่งถือเป็นปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพที่สำคัญของการเกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง โดยจำนวนปีของพรรษาที่เพิ่มขึ้นรวมถึงขนาดของรอบเอวที่เพิ่มขึ้นสัมพันธ์กับการเพิ่มขึ้นของดัชนีมวลกายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นบุคลากรทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจึงควรตระหนักถึงความสำคัญของการมีภาวะน้ำหนักเกินในพระสงฆ์ โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่มีจำนวนพรรษามาก และร่วมมือกันวางแผนกิจกรรมในการควบคุมดัชนีมวลกายให้อยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสม อันจะนำมาซึ่งการมีสุขภาพที่ดีของพระสงฆ์

คำสำคัญ: ดัชนีมวลกาย, น้ำหนักเกิน, พระสงฆ์

Abstract

The objectives of this descriptive study were to 1) explain body mass index (BMI), 2) describe the relationships between demographic data and body mass index and 3) identify the prevalence of obesity among Buddhist monks in Phayao. Secondary data from 285 monks were included in this study. Descriptive statistics, along with Spearman correlation coefficient were used in this study.

The results showed that the average BMI was 24.87 kg/m². Approximately 42% of subjects were obese with BMI of at least or more than 25 kg/m². According to the relationships between demographic data and BMI, number of years being ordained ($r = .18, p = .004$) and waist circumference ($r = .54, p = .000$) had statistically significantly positive relationship with BMI at .01. However, chronological age showed no statistically significant relationship with BMI in Buddhist monks.

The results implies that there is a high percentage of monks who are obese. Obesity is one of the important risk factor for several non-communicable diseases. Increasing in years of ordination and increasing in waist circumference are positively correlated with BMI. Thus, all stakeholders should pay attention on issue related to overweight in monks especially who has many years of ordination and work collaboratively to plan for activates to help monks to be able to control BMI and prevent overweight, which are the important strategy for maintain health and well-being among Buddhist monks.

Keywords: Body mass index, Overweight, Buddhist Monks

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ดัชนีมวลกาย (body mass index: BMI) เป็นค่าที่คำนวณได้จากน้ำหนักตัวหน่วยเป็นกิโลกรัม หารด้วยความสูงหน่วยเป็นเมตรยกกำลังสอง สำหรับประชากรในเอเชีย การมีดัชนีมวลกายมากกว่า 23 กก./ม² ถือว่าเริ่มมีภาวะน้ำหนักเกิน และมากกว่า 25 กก./ม² หมายถึงว่าอ้วน¹ ภาวะน้ำหนักเกินเป็นปัญหาสุขภาพที่สำคัญทั่วโลก พบได้ในทุกเพศวัย แต่มักพบได้บ่อยในบุคคลที่มีพฤติกรรมบริโภคและพฤติกรรมออกกำลังกายที่ไม่เหมาะสม หรือมีปัจจัยอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น กรรมพันธุ์ จากสถิติขององค์การอนามัยโลก พบว่า ใน

¹ วิชัย เอกพลากร, “รายงานการสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2557,” สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, (กรุงเทพฯ : อักษรกราฟิกแอนด์ดีไซน์), 2559, หน้า 135.

ปีพ.ศ. 2557 มีผู้ที่มีภาวะน้ำหนักเกินมากถึง 19 ล้านคน และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี² สำหรับสถานการณ์ในประเทศไทย จากการสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2557 พบว่า ดัชนีมวลกายในชายไทยอายุ 15 ปีขึ้นไปมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 23.6 กก./ม² โดยร้อยละ 32.9 มีภาวะอ้วน³

ภาวะอ้วนเป็นปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญของกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (non-communicable diseases: NCDs) เช่น โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ไขมันในเลือดสูง โรคระบบหัวใจและหลอดเลือด และมะเร็ง⁴ ซึ่งในประเทศไทยมีจำนวนผู้ที่เข้ารับการรักษาด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่วนหนึ่งเนื่องจากมีภาวะน้ำหนักเกินร่วมด้วย สำหรับภาวะสุขภาพในพระสงฆ์ จากสถิติของโรงพยาบาลสงฆ์ในปี พ.ศ. 2558 พบว่า 5 อันดับของอาการป่วยสูงสุดในพระสงฆ์ คือ โรคไขมันในเลือดสูง โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคไตวาย และโรคข้อเข่าเสื่อม⁵ ซึ่งโรคเหล่านี้ล้วนเป็นโรคที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมกรรมการบริโภคและการมีดัชนีมวลกายมากกว่าปกติ

พุทธบัญญัติ ได้บัญญัติไว้ว่า พระสงฆ์เป็นผู้ที่จะไม่สามารถจะทำธุรกิจประกอบอาชีพ ไม่สามารถเลือกซื้ออาหารได้เอง ดังนั้นจึงต้องอาศัยปัจจัยด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะ อาหารและเครื่องดื่ม ที่ได้จากการถวายของประชาชน ซึ่งพระสงฆ์ไม่สามารถปฏิเสธการรับการถวายได้ จากการศึกษาพบว่าพระสงฆ์ยังฉันอาหารที่ไม่ถูกสุขลักษณะ โดยมีการรับประทานอาหารประเภทแป้ง เช่น ข้าว อาหารที่มีปริมาณไขมันสูง เช่น ของทอดและประเภทผัด อาหารที่มีรสชาติหวาน เช่น ขนมไทย รวมถึงเครื่องดื่มและน้ำอัดลม⁶ เป็นเวลานานและจำนวนบ่อยครั้ง เมื่อมีพฤติกรรมกรฉันอาหารที่ไม่เหมาะสมเป็นเวลานานอาจส่งเพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังได้ นอกจากนี้พระสงฆ์ยังไม่สามารถออกกำลังกายเหมือนประชาชนทั่วไปได้ ทำให้มีการเคลื่อนไหวร่างกายน้อย โดยพบว่าพระสงฆ์ไม่ค่อยออกกำลังกายและไม่เคยออกกำลังกายเลยมีสัดส่วนมากกว่าพระสงฆ์ที่ออกกำลังกายสม่ำเสมอ 3 ครั้งต่อสัปดาห์ ถึงร้อยละ 53.2⁷ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรังมากกว่าคนปกติ ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพที่จะต้องได้รับการรักษาและดูแลในระยะยาว

² World Health Organization, “Obesity and overweight”, <<http://www.who.int/features/factfiles/obesity/en/>>, August 2016.

³ อ่างแก้ว, วิชัย เอกพลากร, “รายงานการสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2557,” หน้า 137

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 134.

⁵ นฤมล สวรรค์ปัญญาเลิศ, “ร.พ. สงฆ์เผยข้อมูลโรคฮิตพระอาพาธ-ไขมันความดัน-เบาหวาน-ไต-ข้อเข่าเสื่อม”, ข่าวสด, (26 กรกฎาคม 2559): หน้า 23.

⁶ พระชุมพล ต้นวัฒนเสรี และลยุ่ง วีระนาวิน, “ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารที่ถูกสุขลักษณะของพระสงฆ์ในเขตจังหวัดนครปฐม”, วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ปีที่ 25 ฉบับที่ 3 (2557): หน้า 56.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

จังหวัดพะเยา เป็นจังหวัดที่มีจำนวนวัดและสำนักสงฆ์มากถึง 474 วัด มีจำนวนพระสงฆ์ 1,277 รูป และสามเณร 1,209 รูป เมื่อพิจารณาข้อจำกัดที่เกี่ยวกับพฤติกรรมการบริโภคและพฤติกรรมการออกกำลังกายแล้ว พระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาอาจมีโอกาที่จะเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรังได้ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยยังไม่พบรายงานจำนวนพระสงฆ์ที่เป็นผู้มีภาวะน้ำหนักเกิน หรือการศึกษาถึงดัชนีมวลกายและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีน้ำหนักเกินของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา พบเพียงการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา โดยพบว่าพระสงฆ์มีปัจจัยของพฤติกรรมด้านกิจกรรมทางกายและพฤติกรรมด้านโภชนาการอยู่ในระดับปานกลางซึ่งมีผลต่อสุขภาพ⁸

คณะผู้วิจัยในฐานะที่เป็นบุคลากรทางการแพทย์ ได้เล็งเห็นความสำคัญของภาวะน้ำหนักเกินและต้องการศึกษาปัจจัยที่จะมีความสัมพันธ์กับภาวะน้ำหนักเกินของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา และให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ของการดำเนินงานพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพตามมติมหาเถรสมาคม โดยให้ทุกตำบลเป็นศูนย์กลางการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์และประชาชน ทั้งนี้เพื่อให้พระสงฆ์ได้มีการดูแลสุขภาพตามหลักพระธรรมวินัย และพระสงฆ์ต้องมีบทบาทในการเป็นผู้นำด้านสุขภาพของชุมชนและสังคม⁹ ดังนั้นการศึกษาถึงดัชนีมวลกาย ภาวะน้ำหนักเกิน รวมถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับดัชนีมวลกายจึงเป็นสิ่งสำคัญเนื่องจากผลการวิจัยครั้งนี้จะสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญสำหรับคณะสงฆ์ในจังหวัดพะเยาในการวางแผนเพื่อการส่งเสริมให้พระสงฆ์มีการควบคุมดัชนีมวลกายให้อยู่ในช่วงที่เหมาะสมต่อไป นอกจากนี้ปัจจัยที่เกี่ยวข้องจะทำให้สามารถเลือกกลุ่มเป้าหมายหลักที่จะต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกในการให้ความรู้ คำแนะนำ สร้างความตระหนักเพื่อให้มีพฤติกรรมการฉันอาหารที่เหมาะสม สามารถดูแลสุขภาพตนเองตามหลักพระธรรมวินัย และเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในการเลือกถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาดัชนีมวลกายของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลส่วนบุคคลกับดัชนีมวลกายของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา
3. เพื่อศึกษาความชุกของภาวะอ้วนของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา

คำถามการวิจัย

1. ดัชนีมวลกายของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาเป็นอย่างไร
2. ข้อมูลส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับดัชนีมวลกายของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาหรือไม่อย่างไร
3. ความชุกของภาวะอ้วนของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาเป็นอย่างไร

⁸ ปณณธร ชัชรรัตน์, “ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา”, รายงานการวิจัย วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนี พะเยา สถาบันพระบรมราชชนก, 2553, หน้า 60.

⁹ มติมหาเถรสมาคม, “การดำเนินงานพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพ”, สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, 2560.

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาคั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data analysis) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาดัชนีมวลกายและความสัมพันธ์ของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดัชนีมวลกายของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยารวมถึงความชุกของการมีภาวะอ้วน

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ พระสงฆ์ใน 9 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอจุน อำเภอปง อำเภอดอกคำใต้ อำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงม่วน อำเภอภูซาง และอำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์จังหวัดพะเยา ที่เข้าร่วมในการประชุมเชิงปฏิบัติการ การนำนโยบายสู่การปฏิบัติแผนยุทธศาสตร์ปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา 2560-2564 ภายใต้การสร้างความปลอดภัยของสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หมู่บ้านรักษาศีล 5 ที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป มีการรับรู้และสติสัมปชัญญะดี อ่านและเขียนภาษาไทยได้ โดยมีพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถามสมบูรณ์ครบถ้วน จำนวน 285 รูป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป มีข้อคำถามจำนวน 11 ข้อ ประกอบด้วย อายุ อายุพรรษา น้ำหนัก ส่วนสูง รอบเอว ตำแหน่ง และระดับการศึกษาทางโลก

วิธีการดำเนินการและเก็บรวบรวมข้อมูล ในขั้นเตรียมการ ผู้วิจัยขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูลเตรียมผู้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการประชุมเพื่อทำความเข้าใจในการข้อมูลทุติยภูมิที่มีอยู่ และวางแผนในการเก็บรวบรวมข้อมูล คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา และพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง ส่วนในขั้นดำเนินการ เมื่อได้รับการรับรองเชิงจริยธรรมจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว ผู้วิจัยได้เข้าพบคณะสงฆ์จังหวัดพะเยา เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และขั้นตอนการสกัดข้อมูลจากแบบรวบรวมข้อมูลพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาจากเอกสารที่มีอยู่ก่อนหน้านี้

การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง การวิจัยครั้งนี้ผ่านการพิจารณาและรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามเอกสารเลขที่ ว.05/2560 และได้รับการอนุญาตให้วิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) จากเจ้าคณะจังหวัดพะเยา ในส่วนของข้อมูลส่วนบุคคลของพระสงฆ์ที่เข้าร่วมการประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการ ในวันที่ 22 สิงหาคม 2560 เพื่อมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย เอกสารทุติยภูมิที่ได้รับไม่มีชื่อ มีเพียงรหัสตัวเลขแทนชื่อของผู้ตอบแบบสอบถาม ข้อมูลที่ได้ถูกเก็บเป็นความลับและนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวม ไม่สามารถสืบค้นไปถึงรายบุคคลได้

การวิเคราะห์ข้อมูล ภายหลังจากที่ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปด้วยสถิติพรรณนา และแบ่งกลุ่มดัชนีมวลกายตามจุดตัดในการแบ่งกลุ่มดัชนีมวลกายของประชากรใน

เอเชีย¹⁰ วิเคราะห์ความชุกโดยใช้วิธีการคำนวณสัดส่วนของผู้ที่มีภาวะอ้วนต่อกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ข้อมูลส่วนบุคคลได้มีการทดสอบการกระจายด้วยสถิติโคโมโกรอฟ ซามิโนฟ (Kolmogorov Smirnov test) พบว่าข้อมูลมีการแจกแจงไม่เป็นโค้งปกติ จึงหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการมีน้ำหนักเกินของพระสงฆ์ โดยการใช้สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบสเปียร์แมน (Spearman rank Correlation Coefficient)

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างเป็นพระสงฆ์ทั้งหมดจำนวน 285 รูป ร้อยละ 51.3 มีอายุอยู่ในช่วง 40-59 ปี โดยมีอายุเฉลี่ยเท่ากับ 45.61 ปี ($SD = 13.53$) ร้อยละ 41 มีอายุพรรษาอยู่ในช่วง 1-10 พรรษา โดยมีอายุพรรษาเฉลี่ยเท่ากับ 17.03 พรรษา ($SD = 12.39$) กลุ่มตัวอย่างมีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 65.20 ส่วนใหญ่จำพรรษาอยู่วัดประเภทวัดราษฎร์หรือสำนักสงฆ์ ถึงร้อยละ 51.30 สำเร็จการศึกษาทางโลกชั้นสูงสุดระดับปริญญาตรี มัธยมศึกษาตอนปลาย และประถมศึกษา ร้อยละ 43.5, 20.2, 10.7 ตามลำดับ และมีรอบเอวตั้งแต่ 64 – 146 เซนติเมตร ($M = 88.14$, $SD = 15.48$)

ตารางที่ 1 แสดงดัชนีมวลกายของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา โดยพระสงฆ์มีดัชนีมวลกายเฉลี่ยที่ 24.87 กก./ม.² ร้อยละ 42.10 มีดัชนีมวลกายมากกว่า 25 กก./ม.² หรือมีภาวะอ้วน และ ร้อยละ 22.1 มีน้ำหนักเกินโดยมีดัชนีมวลกายมากกว่าหรือเท่ากับ 23 กก./ม.².

ตารางที่ 1 ตารางแสดงจำนวนร้อยละของดัชนีมวลกายของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา (N= 285)

ดัชนีมวลกาย (BMI)	จำนวนของกลุ่มตัวอย่าง (รูป)	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง
น้อยกว่า 23	102	35.80
23 - 24.99	63	22.10
ตั้งแต่ 25	120	42.10

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีน้ำหนักเกินของพระสงฆ์พบว่าอายุพรรษา ($r = .18$, $p = .004$) และรอบเอว ($r = .54$, $p = .000$) มีความสัมพันธ์กับการมีน้ำหนักเกินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ อายุ ตำแหน่ง ประเภทของวัด และระดับการศึกษาทางโลกไม่มีความสัมพันธ์กับการมีน้ำหนักเกินของกลุ่มตัวอย่าง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สเปียร์แมนระหว่างอายุ อายุพรรษา และรอบเอว กับ ดัชนีมวลกายของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา (N=285)

¹⁰ อ่างแล้ว, วิชัย เอกพลากร, “รายงานการสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2557,” หน้า 135

ปัจจัย	<i>r</i>	p-value
อายุ	-.07	.286
อายุพรรษา	.18	.004
รอบแวน	.54	.000

การอภิปรายผล

จากผลการศึกษาดัชนีมวลกายของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา พบว่าพระสงฆ์มีดัชนีมวลกายเฉลี่ยที่ 24.87 กก./ม². ร้อยละ 42.70 ของกลุ่มตัวอย่างมีภาวะอ้วน กล่าวคือมีดัชนีมวลกายที่มากกว่า หรือเท่ากับ 25 กก./ม². จากการสำรวจสุขภาพประชาชนไทยประจำปี 2557 พบว่าภาพรวมของประชากรชายไทยทั่วประเทศที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป¹¹มีดัชนีมวลกายเฉลี่ยที่ 23.6 กก./ม² หากพิจารณาเฉพาะในเขตของภาคเหนือ¹² ค่าเฉลี่ยของดัชนีมวลกายจะอยู่ที่ 23.3 กก./ม² ดังนั้นเมื่อทำการเปรียบเทียบกับดัชนีมวลกายเฉลี่ยของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา ไม่ว่าจะพิจารณาค่าเฉลี่ยในระดับประเทศ หรือเฉพาะในภาคเหนือ พระสงฆ์ในจังหวัดพะเยามีค่าเฉลี่ยของดัชนีมวลกายสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประชากรชายไทยที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปอย่างชัดเจน

สำหรับความชุกของภาวะอ้วนนั้น กลุ่มตัวอย่างของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยามีความชุกอยู่ที่ร้อยละ 42.7 ซึ่งสูงกว่าความชุกของภาวะอ้วนในประชากรไทยอายุ 15 ปีขึ้นไปที่มีค่าความชุกอยู่ที่ร้อยละ 32.9¹³ และสูงกว่าค่าเฉลี่ยของภาคเหนือที่มีความชุกอยู่ที่ร้อยละ 31¹⁴

จากการศึกษาความชุกและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังของพระภิกษุสงฆ์ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าพระสงฆ์มีภาวะดัชนีมวลกายมากกว่า 23 กก./ม² ซึ่งร้อยละ 59.38 ของพระสงฆ์ที่เข้าร่วมการศึกษามีภาวะความเจ็บป่วยโดยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง¹⁵ ภาวะน้ำหนักเกินในพระสงฆ์ยังได้มีการศึกษาในพระสงฆ์ที่จำพรรษา ณ วัดในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่าร้อยละ 43.6 ของพระสงฆ์มีภาวะน้ำหนักเกิน¹⁶ ดังนั้นจากผลการศึกษาที่ผ่านมาและการศึกษาในครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์มีความชุกในการมีภาวะอ้วนมากกว่าประชาชนชายไทยทั่วไป ทั้งนี้เนื่องด้วยภาวะอ้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่มี

¹¹ อ่างแล้ว, วิชัย เอกพลากร, “รายงานการสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2557,” หน้า 135.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 137.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 138.

¹⁵ มินตรา สารระรักษ, วรารัตน์ สัจวะลี, และ วิลาศ คำแพงศรี, “ความชุกและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังของพระภิกษุสงฆ์อำเภอวารินชำราบ จังหวัด อุบลราชธานี”, วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 (2560), หน้า 42.

¹⁶ จงจิตร อังคะทะวานิช และอารยา แสงเทียน “สื่อสงฆ์ไทย โกลโรค: โภชนาบูรณาการสู่วิถีสงฆ์ 4 ภูมิภาค”, รายงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ, 2557, หน้า 8.

ความสัมพันธ์ต่อการเกิดโรคเรื้อรังได้¹⁷ สอดคล้องกับการศึกษาในพระสงฆ์ที่ป่วยจำนวน 32 รูป ที่มีดัชนีมวลกายผิดปกติและมีความชุกของโรคเรื้อรังด้วยโรคความดันโลหิตสูง ไชมันในเลือดสูง เบาหวานและมะเร็งสูงตามลำดับ ซึ่งจะเห็นได้ว่าพระสงฆ์ที่มีกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังล้วนแล้วแต่มีปัจจัยที่เหมือนกันคือการมีความผิดปกติของดัชนีมวลกาย¹⁸ ซึ่งในปัจจุบันอุบัติการณ์ของอ้วนมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปีตั้งแต่ปี 2540 จากกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังต่าง ๆ ¹⁹ ดังนั้น พระสงฆ์ควรจะต้องมีความตระหนักต่อการเปลี่ยนแปลงของดัชนีมวลกาย เลือกรับประทานอาหาร การติดตามน้ำหนักและดัชนีมวลกายอย่างสม่ำเสมอ โดยการตรวจคัดกรองโรคเรื้อรังต่างๆ รวมถึงร่วมกันค้นหาวิธีการจัดการภาวะนี้ให้เหมาะสมโดยไม่ขัดกับระเบียบวินัยสงฆ์เพื่อให้มีดัชนีมวลกายอยู่ในเกณฑ์ปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ที่มีน้ำหนักเกิน

สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีน้ำหนักเกินของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา ผลการศึกษาพบว่าจำนวนประชากรของการเป็นพระและรอบเอวมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับดัชนีมวลกายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนปัจจัยด้านอายุ ไม่มีความสัมพันธ์กับดัชนีมวลกายของพระสงฆ์ การที่จำนวนปีของการบวชเป็นพระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับดัชนีมวลกายของพระสงฆ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิตินั้นเป็นประเด็นที่น่าสนใจ กล่าวคือ อายุพรรษาที่เพิ่มขึ้นมีความสัมพันธ์กับการเพิ่มขึ้นของดัชนีมวลกาย ซึ่งอาจสะท้อนให้เห็นถึงการมีพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติภายใต้ข้อปฏิบัติที่จำเพาะอย่างต่อเนื่องในระยะเวลาที่ยาวนาน โดยเฉพาะพฤติกรรมการบริโภคและพฤติกรรมออกกำลังกายส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของดัชนีมวลกายในพระสงฆ์ได้ จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษาต่างกันมีพฤติกรรมการบริโภคอาหารที่ถูกสุขลักษณะต่างกัน โดย พระสงฆ์ที่มีอายุพรรษามากกว่ามีระดับพฤติกรรมการบริโภคอาหารที่ถูกสุขลักษณะน้อยกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษาน้อยกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05²⁰ นอกจากนี้จากการศึกษาปัญหาด้านโภชนา ปานะ กายะและกิจกรรม ของ จงจิตร อังคะวานิช และ อารยา แสงเทียน²¹ ได้อธิบายความสัมพันธ์ไว้ว่า โภชนาและปานะ พบว่าพระสงฆ์มีน้ำหนักเกิน มีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรังเนื่องมาจากปัญหาโภชนาการในวิถีชีวิตสงฆ์ รวมถึงการที่สงฆ์มีกิจกรรมทางกายต่อวันน้อยเนื่องด้วยข้อจำกัดด้านวินัยสงฆ์ต่อการออกกำลังกาย หากแต่พระส่วนใหญ่มีการรับรู้ที่ เมื่อบวชเป็นพระแล้ว ร่างกายจะมีแนวโน้มอ้วนขึ้น สำหรับความสัมพันธ์ของรอบเอวกับดัชนีมวลกายของพระสงฆ์นั้น พระสงฆ์ในจังหวัดพะเยามี

¹⁷ อ่างแล้ว, มินตรา สารระรักษ, วรรัตน์ สังวะลี, และ วิลาศ คำแพงศรี, ความชุกและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังของพระภิกษุสงฆ์อำเภอวารินชำราบ จังหวัด อุบลราชธานี, หน้า 44-45.

¹⁸ อ่างแล้ว, มินตรา สารระรักษ, วรรัตน์ สังวะลี, และ วิลาศ คำแพงศรี, ความชุกและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังของพระภิกษุสงฆ์อำเภอวารินชำราบ จังหวัด อุบลราชธานี, หน้า 44.

¹⁹ ญัฐวดี จิตรมานะศักดิ์, “พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพสำหรับพระสงฆ์”, วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 (2556), หน้า 9.

²⁰ อ่างแล้ว, พระชุมพล ต้นวัฒนเสรี และอุยง วีระนาวิน, ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารที่ถูกสุขลักษณะของพระสงฆ์ในเขตจังหวัดนครปฐม, หน้า 56.

²¹ อ่างแล้ว, จงจิตร อังคะวานิช และอารยา แสงเทียน, สื่อสงฆ์ไทย ไกลโรค: โภชนาบูรณาการสู่วิถีสงฆ์ 4 ภูมิภาค, หน้า 5-9.

รอบเอวตั้งแต่ 64 – 146 เซนติเมตร รอบเอวเฉลี่ย 88.14 เซนติเมตร ซึ่งมากกว่ารอบเอวเฉลี่ยของประชากรชายที่มีอายุ 15 ปีที่เท่ากับ 82.4 เซนติเมตร²²ขึ้นไปถึง 5.74 เซนติเมตร และสัดส่วนจำนวนของพระสงฆ์ 1 ใน 5 มีค่ารอบเอวเกินกว่าปกติ²³ ภาวะรอบเอวยังสามารถบอกถึงภาวะอ้วนลงพุงได้ โดยพบว่าภาคเหนือ มีจำนวนผู้ที่อ้วนลงพุง มากเป็นอันดับ 2 รองจากภาคกลาง²⁴ และค่าเฉลี่ยรอบเอวของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยามีค่าที่ใกล้เคียงกับความยาวของเส้นรอบเอวคนที่มีความอ้วนลงพุง คือ ตั้งแต่ 90 เซนติเมตรขึ้นไป ค่ารอบเอวยังบอกถึงความสัมพันธ์ที่มีกับตัวชี้วัดของโรคเบาหวาน โรคหัวใจและหลอดเลือดได้ ตัวชี้วัดดังกล่าว ได้แก่ ระดับน้ำตาลหลังอดอาหาร ฮีโมโกลบิน เอ 1 ซี ภาวะไขมันโคเลสเตอรอลในเลือดสูง ภาวะไขมันเอชดีแอลโคเลสเตอรอลต่ำกว่าปกติ²⁵ จากข้อมูลเหล่านี้ จึงสามารถกล่าวได้ว่า ขนาดของรอบเอวที่มากขึ้นส่งผลถึงความเสี่ยงที่จะเกิดโรคเรื้อรังได้ ดังนั้นการสร้างความตระหนักและให้ความรู้ในการเลือกรับประทานอาหารที่เหมาะสม และที่สำคัญคือการออกกำลังกายที่เหมาะสมที่นอกเหนือจากการกวาดลานวัด การเดินรอบวัด ซึ่งยังไม่พอเพียงต่อการเผาผลาญพลังงานในแต่ละวัน น่าจะเป็นวิธีการที่จะช่วยลดค่ารอบเอวได้ เพราะฉะนั้นการออกกำลังกายในพระสงฆ์จึงเป็นสิ่งที่ควรเร่งรีบส่งเสริม มาตรการนี้นับเป็นความท้าทายของบุคลากรทางสุขภาพ และต้องอาศัยความร่วมมือ ความสามารถของทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้พระสงฆ์ที่ประชาชนให้ความเคารพและศรัทธา มีขนาดรอบเอวและดัชนีมวลกายที่ปกติ และมีสุขภาพที่ดี

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ผลการวิจัยเกี่ยวกับดัชนีมวลกายและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีน้ำหนักเกินของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลสำคัญเพื่อการให้คำแนะนำ การให้ความรู้ การสื่อสารระหว่างพระสงฆ์และประชาชนโดยรูปแบบของการเทศน์
2. ควรเผยแพร่ผลการวิจัยนี้ต่อคณะสงฆ์ หน่วยงานสาธารณสุข ชุมชน และประชาชนทั่วไป เพื่อให้ทราบถึงภาวะดัชนีมวลกายของพระสงฆ์ และสร้างความตระหนักต่อการเลือกบริโภคของพระสงฆ์ สร้างความตระหนักต่อการเลือกถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ของประชาชนทั่วไป และร่วมมือกันวางแผนกิจกรรมในการควบคุมดัชนีมวลกายของพระสงฆ์ให้อยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสม

²² อ่างแล้ว, วิชัย เอกพลากร, รายงานการสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2557, หน้า 138.

²³ อ่างแล้ว, จงจิตร อังคะทะวานิช และอารยา แสงเทียน, สื่อสงฆ์ไทย ไกลโรค: โภชนาบูรณาการสู่วิถีสงฆ์ 4 ภูมิภาค, หน้า 8.

²⁴ อ่างแล้ว, วิชัย เอกพลากร, รายงานการสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2557, หน้า 140.

²⁵ อ่างแล้ว, จงจิตร อังคะทะวานิช และอารยา แสงเทียน, สื่อสงฆ์ไทย ไกลโรค: โภชนาบูรณาการสู่วิถีสงฆ์ 4 ภูมิภาค, หน้า 8.

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการสัมภาษณ์เชิงลึกถึงปัจจัยอื่นๆที่อาจมีผลต่อดัชนีมวลกายและการมีน้ำหนักเกินเพื่อให้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึกต่อไป
2. ควรมีการศึกษาเชิงพัฒนารูปแบบการให้คำแนะนำผ่านรูปแบบแอปพลิเคชันต่ออาหารที่เหมาะสมในการถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์
3. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงทดลองเพื่อหารูปแบบการส่งเสริมการดูแลตนเอง และการออกกำลังกายที่เหมาะสมของพระสงฆ์

บรรณานุกรม

- จงจิตร อังคะทะวานิช และอารยา แสงเทียน “สื่อสงฆ์ไทย ไกลโรค: โภชนาบูรณาการสู่วิถีสงฆ์ 4 ภูมิภาค”, รายงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2557.
- ณัฐวดี จิตรมานะศักดิ์, “พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพสำหรับพระสงฆ์”, วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 (2556), หน้า 8-14.
- นฤมล สวรรค์ปัญญาเลิศ, “ร.พ. สงฆ์เผยข้อมูลโรคฮิตพระอาพาธ-ไขมันความดัน-เบาหวาน-ไต-ข้อเข่าเสื่อม”, ข่าวสด, (26 กรกฎาคม 2559): หน้า 23.
- ปณณธร ชัยวัฒน์, “ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา”, รายงานการวิจัย วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนี พะเยา สถาบันพระบรมราชชนก, 2553.
- พระชุมพล ตันวัฒน์เสรี และลุง วีระนาวิน, “ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารที่ถูกสุขลักษณะของพระสงฆ์ในเขตจังหวัดนครปฐม”, วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ , ปีที่ 25 ฉบับที่ 3 (2557): หน้า 48-58.
- มติมหาเถรสมาคม, “การดำเนินงานพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพ”, สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, 2560.
- มินตรา สารรักษ์, วรรัตน์ สัจวะลี, และ วิลาศ คำแพงศรี, “ความชุกและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังของพระภิกษุสงฆ์อำเภอวารินชำราบ จังหวัด อุบลราชธานี”, วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 (2560): หน้า 37-48.
- วิชัย เอกพลากร, “รายงานการสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 5”, สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2559. หน้า 133-141.
- Robert C Weisell, “Body mass index as an indicator of obesity”, *Asia Pacific J Clin Nutr.* Vol. 11 No. suppl (2002): pp. s681-s684.
- World Health Organization, “Obesity and overweight”, <<http://www.who.int/features/factfiles/obesity/en/>>, August 2016.

คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา Health-Related Quality of Life among Buddhist Monks in Phayao Province

พระครูโสภณปริยัติสุธี, รศ.ดร.

พระสุกฤษฎี ปิยสีโล

วิทยาเขตพะเยา

ดร.เบญจมาศ สุขสถิตย์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, corresponding author

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงบรรยายครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ ซึ่งเป็นการศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) บางส่วนจากข้อมูลจากการประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการ จังหวัดพะเยา กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 281 รูป เก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือ 3 ชุด ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล แบบสอบถามพฤติกรรมสุขภาพ และแบบสอบถามคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ (SF-36) วิเคราะห์ค่าความเที่ยงได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ .76 และ .90 ตามลำดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติบรรยาย และอธิบายความสัมพันธ์ด้วยด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบสเปียร์แมน

ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพโดยรวมของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาอยู่ในระดับดี ($M = 510.25, SD = 130.03$) เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพในแต่ละด้านพบว่าอยู่ในระดับดีเช่นกัน โดยความสามารถในการทำหน้าที่ด้านร่างกาย (physical functioning, PF) มีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($M = 75.22, SD = 22.69$) ในขณะที่สุขภาพทั่วไป (general health, GH) มีค่าคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($M = 55.49, SD = 19.46$) ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ พบว่า อายุ ($r = -.17, p = .006$) จำนวนพรรษาที่บวช ($r = -.14, p = .020$) ความดันโลหิตสูง ($r = -.25, p = .001$) เบาหวาน ($r = -.23, p = .003$) และจำนวนโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่เป็น ($r = -.31, p = .000$) มีความสัมพันธ์ทางลบกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่พฤติกรรมการรับประทานอาหาร ($r = .17, p = .007$) พฤติกรรมด้านอารมณ์ ($r = .43, p = .000$) และพฤติกรรมการนอนหลับ ($r = .38, p = .000$) มีความสัมพันธ์ทางบวกกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ, พระสงฆ์, พะเยา

Abstract

The objective of this study were to examine health-related quality of life (HRQOL) among Buddhist monks in Phayao province, along with to explore the relationships between demographic data and HRQOL. This study was a secondary data analysis from 281 monks who joined the Buddhist ecclesiastical official monk meeting. Three research instruments were used to gather data, namely demographic questionnaire, the health behaviors questionnaire, and the SF-36 Thai version. Reliability was tested. These two instruments provided Cronbach's alpha coefficient of .76, and .90, respectively. Descriptive statistics, along with Spearman Rank Correlation were used to analyze data.

Results showed that the overall health related quality of life among Buddhist monks in Phayao was at good level ($M = 510.25, SD = 130.03$) When examining components of QOL, physical functioning (PF) earned the highest average score ($M = 75.22, SD = 22.69$) while general health (GH) yielded the lowest one ($M = 55.49, SD = 19.46$) According to the relationship between demographic data and HRQOL, age ($r = -.17, p = .006$), number of years being ordained ($r = -.14, p = .020$), hypertension ($r = -.25, p = .001$), diabetes ($r = -.23, p = .003$) and number of non-communicable diseases ($r = -.31, p = .000$) had statistically significant negative relationships with HRQOL while eating habits ($r = .17, p = .007$), emotional habits ($r = .43, p = .000$), and sleep habits ($r = .38, p = .000$) had statistically significant positive relationships with HRQOL.

Keywords: Health-related quality of life, Buddhist monks, Phayao

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การมีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นเป้าหมายสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยทั่วไปมีผู้ให้นิยามของคุณภาพชีวิตไว้หลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นการที่บุคคลไม่มีข้อจำกัดทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ สามารถดำเนินชีวิตได้ มีอายุยืนยาว สามารถแสวงหาสิ่งที่ต้องการได้หากนำไปเปรียบเทียบกับบุคคลที่อยู่ในช่วงอายุเดียวกัน¹ หรืออาจหมายถึงการที่บุคคลสามารถปฏิบัติบทบาททางสังคมและได้รับการยอมรับจากสังคมสืบเนื่องจากบทบาทที่ปฏิบัติ² สำหรับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพเป็นคุณภาพชีวิตของบุคคลที่มีการเปลี่ยนแปลง

¹ ปิยะวัฒน์ ตรีวิทยา, กรอบแนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต, วารสารเทคนิคการแพทย์เชียงใหม่ ปีที่ 49 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม 2559), หน้า 172.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 172.

สัมพันธ์กับภาวะสุขภาพที่เปลี่ยนแปลงไป ถือได้เป็นผลลัพธ์ด้านสุขภาพที่สำคัญเนื่องจากการรับรู้ของบุคคลต่อการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและจิตใจ รวมถึงความสามารถในการปฏิบัติตามบทบาทของตนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของสุขภาพเกิดขึ้น

พุทธศาสนาเป็นหนึ่งในศาสนาที่มีผู้นับถือเป็นจำนวนมากทั่วโลกโดยเฉพาะในประเทศไทย จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ร้อยละ 94 ของคนไทยนับถือศาสนาพุทธ³ ซึ่งหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามีส่วนสำคัญในการวางรากฐานและแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมถึงประเพณีและวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ดำเนินบทบาทสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรมของพุทธศาสนิกชน นอกจากนี้แล้วพระสงฆ์ยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคม ท้องถิ่น ชุมชน

จังหวัดพะเยา มีวัดและสำนักสงฆ์ ในพระพุทธศาสนามากกว่า 474 วัด ที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และมีพระอารามหลวง 1 วัด คือ วัดศรีโคมคำ การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพะเยา ปัจจุบันมีการปกครองโดยยึดถือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 25.5 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 เป็นบรรทัดฐาน คือ ในการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคได้แบ่งการปกครองออกเป็น ภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพะเยา อยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 6 หนเหนือ แบ่งการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดเป็น 9 อำเภอ 78 ตำบล 361 วัด สำนักสงฆ์ 113 วัด รวมทั้งสิ้น 474 วัด ในปีพุทธศักราช 2560 ในพรรษานี้มีพระภิกษุสงฆ์ จำนวน 1,277 รูป สามเณร จำนวน 1,209 รูป โดยมีเขตปกครองคณะสงฆ์จำนวน 9 อำเภอ ดังนี้ 1. อำเภอเมืองพะเยา 2. อำเภอภูกามยาว 3. อำเภอเชียงคำ 4. อำเภอภูซาง 5. อำเภอปง 6. อำเภอเชียงม่วน 7. อำเภอดอกคำใต้ 8. อำเภอจุน และ 9. อำเภอแม่ใจ⁴

พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการสืบทอดและเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมถึงการเป็นผู้นำในการพัฒนาสังคม ท้องถิ่น และชุมชน เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน โดยพระสงฆ์ในสังคมไทยมีบทบาทตามภารกิจ 7 ประการ ซึ่งประกอบด้วย 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านศาสนศึกษา 3) ด้านศึกษาสงเคราะห์ 4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5) ด้านสาธารณสงเคราะห์ และ 6) พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา⁵ โดยบทบาทที่สังคมคาดหวังจากพระสงฆ์นอกเหนือจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว งานสาธารณประโยชน์ และงานสาธารณสงเคราะห์ เป็นบทบาทที่สังคมคาดหวังให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมไทย โดยการให้วัดควรเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่ปลอดภัย วัดควรเป็นศูนย์กลางสร้างความ

³ กลุ่มเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานเลขาธิการกรม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาประจำปี 2559, <เข้าถึงได้จาก <http://www.onab.go.th/wp-content/uploads/2009/07/2559.pdf>>, 2559.

⁴ สัมภาษณ์ พระราชปริยัติ, ดร., เจ้าคณะจังหวัดพะเยา และรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2560.

⁵ คณะกรรมการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา, แผนแม่บทการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2560– 2564, 2560.

เข้มแข็งให้กับชุมชน เป็นศูนย์รวมที่สร้างคุณธรรม จริยธรรมและสามัคคีธรรมในท้องถิ่น เป็นศูนย์รวมที่สามารถชี้นำทิศทางการพัฒนาชุมชนในทางที่ชอบที่ควร รวมทั้งปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนเข้าใจศาสนธรรมและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้⁶

หากแต่ปัจจุบันมีรายงานการเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (non-communicable diseases) ในพระสงฆ์เป็นจำนวนมากและเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะโรคที่เกี่ยวข้องกับภาวะโภชนาการ เช่น โรคหัวใจขาดเลือด ความดันโลหิตสูง เบาหวาน ไขมันสูง เกาต์ ไตวาย เป็นต้น⁷ จากสถิติของโรงพยาบาลสงฆ์ กรมการแพทย์ ในปี 2558 พบว่า 5 อันดับโรคที่พบได้บ่อยในกลุ่มพระสงฆ์ ได้แก่ 1) โรคเมตาบอลิซึมและไขมันในเลือดผิดปกติ 2) โรคความดันโลหิตสูง 3) โรคเบาหวาน 4) โรคไตวายหรือไตล้มเหลว และ 5) โรคข้อเข่าเสื่อม ซึ่งล้วนแล้วแต่มีสาเหตุมาจากพฤติกรรมบริโภคที่ไม่เหมาะสม โดยสาเหตุหลักที่ทำให้พระสงฆ์มีความชุกของโรคไม่ติดต่อเรื้อรังมาก เนื่องมาจากพระสงฆ์บริโภคอาหารที่ญาติโยมถวายซึ่งมีแป้งและน้ำตาลเป็นจำนวนมาก รวมถึงพระสงฆ์มีข้อจำกัดในการออกกำลังกาย ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมบางอย่างเช่น ฆราวาสได้⁸ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของภาวะสุขภาพ จะส่งผลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงของคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ รวมถึงความสามารถหรือข้อจำกัดในการปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ตามที่สังคมคาดหวัง จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพในพระสงฆ์ไม่มากนัก และเป็นการศึกษาในพระสงฆ์ที่อาพาธด้วยโรคเรื้อรังแล้ว

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาศึกษาคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้มาเป็นแนวทางในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพในพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาให้ดีขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย โดยเป็นการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ของพระสงฆ์จำนวน 312 รูปที่เข้าร่วมการประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการ ในวันที่ 22 สิงหาคม 2560 ณ วัดศรีโคมคำ พระอารามหลวง อ.เมือง จังหวัดพะเยา

⁶ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานผลการเสวนา บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : กลุ่มงานศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542). หน้า 3 – 7.

⁷ โรงพยาบาลสงฆ์, โครงการพัฒนาการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ สามเณร ทั่วประเทศ, <<http://www.priest-hospital.go.th/healthCareforMonk/>>, 2560.

⁸ มติชนออนไลน์, เผย 5 โรคที่ ‘พระสงฆ์ไทยเกินครึ่ง’ อาพาธ! ญาติโยมมีส่วนตกบาตรไม่ถาม(สุขภาพ) พระ, <<https://www.matichon.co.th/news/212144>>, 2559.

ขอบเขตพื้นที่ในการศึกษาครอบคลุมจังหวัดพะเยา

ขอบเขตประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ พระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ข้อมูลจากพระสงฆ์จำนวน 281 รูปในจังหวัดพะเยาที่เข้าร่วมการประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม 3 ชุด ได้แก่

1. แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วยข้อมูล อายุ พรรษา วัด ตำแหน่ง ระดับการศึกษา การเจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง

2. แบบเฝ้าระวังพฤติกรรมสุขภาพ⁹ ที่พัฒนาขึ้นโดยกองสุขศึกษา กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข ทั้งนี้ในการศึกษาครั้งนี้ได้ตัดประเด็นพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (การดื่มสุรา) ออกไปเพื่อในสอดคล้องกับบริบทของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา วิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาครอนบาคได้เท่ากับ .76

3. แบบสอบถามคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ SF-36 ฉบับภาษาไทย¹⁰ ซึ่งแปลโดยวัชร เลอมานุกูล และปารณีย์ มีแต่้ม และใช้วิธีการให้คะแนนตามวิธีของ RAND¹¹ ประกอบด้วยคำถาม 36 ข้อเกี่ยวกับสุขภาพใน 8 มิติ ได้แก่ 1) ความสามารถในการทำหน้าที่ด้านร่างกาย (physical functioning) 2) บทบาทที่ถูกจำกัดเนื่องจากปัญหาทางด้านร่างกาย (role limitations due to physical health) 3) บทบาทที่ถูกจำกัดเนื่องจากปัญหาทางอารมณ์ (role limitations due to emotional problems) 4) ความกระตือรือร้น/ความเหนื่อยล้า (energy/fatigue) 5) ความผาสุกทางจิต (emotional well-being) 6) บทบาททางสังคม (social functioning) 7) ความปวด (pain) และ 8) สุขภาพทั่วไป (general health) ใช้ตัวเลือกเป็นมาตรวัดแบบ Likert scale โดยแต่ละคำถาม มีจำนวนตัวเลือกเป็น 2 3 4 5 หรือ 6 คำตอบให้เลือก แต่ละมิติจะมีค่าคะแนนระหว่าง 0-100 ในขณะที่คะแนนรวมอยู่ในช่วง 0-800 คะแนนสูงหมายถึงคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพดี คะแนนน้อยหมายถึงคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพไม่ดี คะแนนสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ โดยคะแนนที่มากกว่าร้อยละ 50 ของคะแนนเต็มถือได้ว่ามีคุณภาพชีวิตในด้านนั้น ๆ ในระดับดี หากคะแนนที่ได้ต่ำกว่าร้อยละ 50 ถือว่า

⁹ กองสุขศึกษา กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข, แบบสัมภาษณ์การเฝ้าระวังพฤติกรรมสุขภาพ (ฉบับปรับปรุง ธันวาคม 2557), <http://cpho.moph.go.th/wp/wp-content/uploads/2015/06/1808468964_แบบสัมภาษณ์_BHSS_15122014.docx>, 2557.

¹⁰ Leurmarnkul, W., & Meetam, P. "Properties Testing of the Retranslated SF-36 (Thai Version)", *The Thai Journal of Pharmaceutical Sciences*, Vol. 29, No 1-2, p 69-88, 2005.

¹¹ RAND Corporation, 36-Item Short Form Survey (SF-36) Scoring Instructions, https://www.rand.org/health/surveys_tools/mos/36-item-short-form/scoring.html, 2017

มีคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพไม่ดี¹² ในการศึกษาครั้งนี้ทางคณะสงฆ์จังหวัดพะเยาได้มีการปรับเปลี่ยนสรรพนามที่ใช้ให้มีความเหมาะสมกับพระสงฆ์ วิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาครอนบาคได้เท่ากับ .90

การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยนี้ได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หมายเลขใบรับรอง ว.05/2560 ผู้วิจัยได้ขอข้อมูลบางส่วนจากการประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการ จังหวัดพะเยา ในวันที่ 22 สิงหาคม 2560 มาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ข้อมูลทั้งหมดของกลุ่มตัวอย่างจะถูกเก็บรักษาเป็นความลับ ซึ่งเอกสารทุกชนิดที่ได้รับไม่มีชื่อ มีเพียงรหัสตัวเลขแทนชื่อของผู้ตอบแบบสอบถาม ผลการวิจัยจะนำเสนอในภาพรวมเท่านั้น ไม่สามารถสืบค้นไปถึงรายบุคคลหรือวัดได้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างแจกแจงความถี่ คำนวณค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ ทดสอบความสัมพันธ์ด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบสเปียร์แมน (Spearman Rank Correlation) เนื่องจากข้อมูลมีการกระจายตัวไม่เป็นโค้งปกติ

ผลการวิจัย

ลักษณะส่วนบุคคล ในการศึกษาครั้งนี้มีพระสงฆ์จำนวน 281 รูป มีอายุตั้งแต่ 21-84 ปี อายุเฉลี่ยเท่ากับ 45.80 ($SD = 13.34$) ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 62.5) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ร้อยละ 50.4 จำวัดอยู่ ณ วัดราษฎร์/สำนักสงฆ์ จำนวนพรรษาระหว่าง 1-58 พรรษา โดยมีพรรษาเฉลี่ยเท่ากับ 17.72 ปี ($SD = 12.96$) ร้อยละ 44.4 สำเร็จการศึกษาทางโลกสูงสุดในระดับปริญญาตรี ร้อยละ 82.2 สำเร็จการศึกษาทางธรรมในระดับนักธรรมชั้นเอก

สำหรับข้อมูลสุขภาพส่วนบุคคล พระสงฆ์มีดัชนีมวลกายตั้งแต่ 15.79-45.87 กก./ม.² โดยร้อยละ 41.3 มีภาวะอ้วนโดยมีดัชนีมวลกายมากกว่าหรือเท่ากับ 25 กก./ม.² ในส่วนของรอบเอวอยู่ในช่วง 64-140 เซนติเมตร โดยร้อยละ 62.07 มีภาวะอ้วนลงพุง กล่าวคือมีรอบเอวมากกว่าหรือเท่ากับ 90 เซนติเมตร¹³ พระสงฆ์ 47 รูป (ร้อยละ 26.4) อาพาธด้วยโรคความดันโลหิตสูง และ พระสงฆ์ 32 รูป (ร้อยละ 18.6) รับประทานยาตนเองเป็นโรคเบาหวาน เมื่อมีปัญหาด้านสุขภาพ หรือมีอาการเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ 5 ลำดับแรกที่พระสงฆ์ปฏิบัติได้แก่ ไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลของรัฐ ไปสถานอนามัย/รพ.ส่งเสริมสุขภาพ ไปคลินิก ซึ่ยอมมา

¹² ศิริญา ชุ่มเต็ม และ ชนกพร จิตปัญญา, ความสัมพันธ์ระหว่างอาการปวดข้อ ความเหนื่อยล้า คุณภาพการนอนหลับ ภาวะซึมเศร้าและคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพของผู้ป่วยโรคข้ออักเสบรูมาตอยด์, วารสารเกื้อการุณย์ ปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน, 2558) หน้า 119.

¹³ วิชัย เอกพลากร, “รายงานการสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2557,” สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, (กรุงเทพฯ : อักษรกราฟฟิคแอนด์ดีไซน์), 2559, หน้า 135.

รับประทานเอง และฉันทายาตำราหลวงที่ได้รับจากญาติโยม ในส่วนของพฤติกรรมสุขภาพ ร้อยละ 28.4 มีพฤติกรรมเสี่ยงในการบริโภคอาหาร ร้อยละ 19.8 มีพฤติกรรมเสี่ยงในด้านการนอนหลับ

คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา พบว่ามีคุณภาพชีวิตโดยรวมอยู่ในระดับดี ($M = 510.25, SD = 130.03$) โดยองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพในแต่ละด้านพบว่าอยู่ในระดับดีเช่นกัน โดยความสามารถในการทำหน้าที่ด้านร่างกาย (physical functioning, PF) มีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($M = 75.22, SD = 22.69$) ในขณะที่สุขภาพทั่วไป (general health, GH) มีค่าคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($M = 55.49, SD = 19.46$) ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 คะแนนคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพของพระสงฆ์จังหวัดพะเยา (N = 281)

องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต	Mean	SD	ระดับ
สุขภาพทางกาย			
ความสามารถในการทำหน้าที่ด้านร่างกาย	75.22	22.69	ดี
บทรบาทที่ถูกจำกัดเนื่องจากปัญหาทางด้านร่างกาย	63.03	37.82	ดี
ความปวด	65.21	40.73	ดี
สุขภาพทั่วไป	64.80	16.37	ดี
สุขภาพทางจิต			
ความกระตือรือร้น/ความเหนื่อยล้า	70.19	17.55	ดี
บทรบาททางสังคม	66.64	19.92	ดี
บทรบาทที่ถูกจำกัดเนื่องจากปัญหาทางอารมณ์	66.54	19.37	ดี
ความผาสุกของอารมณ์	55.49	19.49	ดี
คุณภาพชีวิตโดยรวมทุกด้าน	510.25	130.03	ดี
สุขภาพทางกายโดยรวม	253.37	73.28	ดี
สุขภาพทางจิตโดยรวม	256.88	71.35	ดี

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ พบว่า อายุ ($r = -.17, p = .006$) จำนวนพรรษาที่บวช ($r = -.14, p = .020$) ความดันโลหิตสูง ($r = -.25, p = .001$) เบาหวาน ($r = -.23, p = .003$) และจำนวนโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่เป็น ($r = -.31, p = .000$) มีความสัมพันธ์ทางลบกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่พฤติกรรมรับประทานอาหาร ($r = .17, p = .007$) พฤติกรรมด้านอารมณ์ ($r = .43, p = .000$) และพฤติกรรมนอนหลับ ($r = .38, p = .000$) มีความสัมพันธ์ทางบวกกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพในพระสงฆ์จังหวัดพะเยา (N = 281)

ปัจจัยส่วนบุคคล	<i>r</i>	p-value
อายุ	-.17	.006
จำนวนพรรษาที่บวช	-.14	.020
จำนวนปีของการศึกษาตามระบบ	.10	.106
ดัชนีมวลกาย	.03	.694
ภาวะอ้วน*	.04	.567
รอบเอว	-.08	.366
ภาวะอ้วนลงพุง*	-.01	.921
ความดันโลหิตสูง*	-.25	.001
เบาหวาน*	-.23	.003
จำนวนโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่รับทราบว่าเป็น	-.31	.000
พฤติกรรมการบริโภคอาหาร	.17	.007
พฤติกรรมด้านการออกกำลังกาย	.07	.280
พฤติกรรมด้านอารมณ์	.43	.000
พฤติกรรมสุขอนามัยส่วนบุคคล	-.10	.107
พฤติกรรมการนอนหลับ	.38	.000
ระยะเวลาของการนอนทั้งหมด	-.03	.628

* Dummy variable

อภิปรายผล

พระสงฆ์ในจังหวัดพะเยามีคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพโดยรวมอยู่ในระดับดี ($M = 510.25$, $SD = 130.03$) หรือคิดเป็นร้อยละ 63.78 ของคะแนนเต็ม ($SD = 16.25$) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มตัวอย่างเป็นวัยผู้ใหญ่ตอนกลาง¹⁴ มีอายุเฉลี่ย 45.80 ปี แต่อย่างไรก็ตามในวัยผู้ใหญ่ตอนกลางมีการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายเกิดขึ้นแล้ว¹⁵ เช่น มีการเผาผลาญลดลง เมื่อประกอบกับการมีพฤติกรรมสุขภาพที่ไม่เหมาะสมจึงทำให้พระสงฆ์หลายรูปมีโรคไม่ติดต่อเรื้อรังเกิดขึ้นแล้ว แม้จะพบความชุกไม่มากนัก โดยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่พบ ได้แก่

¹⁴ เบญจมาศ สุขสถิตย์, “แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพยาบาลผู้ใหญ่”, ใน การพยาบาลอายุรศาสตร์, ประทุม สร้อยวงศ์ (บรรณาธิการ), (เชียงใหม่: สมาร์ทไคท์ติ้งแอนด์เซอร์วิสจำกัด), 2560, หน้า 1.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

ความดันโลหิตสูง เบาหวาน หัวใจขาดเลือด หลอดลมอักเสบ หืด ไตเรื้อรัง โดยมีความชุกอยู่ที่ร้อยละ 26.4, 18.6, 3.7, 3, 5.8, และ 3.8 ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาที่ผ่านมาที่ศึกษาคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพในพระสงฆ์ที่อาพาธด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาล พบว่าพระสงฆ์ที่อาพาธด้วยโรคเรื้อรังมีคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพน้อยกว่ากลุ่มตัวอย่างในการศึกษารั้งนี้ โดยมีค่าเฉลี่ยร้อยละของคุณภาพชีวิตเท่ากับ อยู่ระหว่าง 55.23 -62.36^{16,17,18} ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการอาพาธด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ทำให้คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพของพระสงฆ์ลดลง ข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพพบว่าพระสงฆ์ที่มีการอาพาธเรื้อรังจะรู้สึกว่าคุณภาพชีวิตโดยรวมลดลงกว่าเดิมทั้งทางด้านร่างกายและด้านสุขภาพจิต โดยประเด็นเรื่องการเดินทางไปรับการรักษาพยาบาลรวมถึงการช่วยเหลือจากญาติโยมมีผลต่อคุณภาพชีวิตของพระสงฆ์อาพาธเรื้อรัง¹⁹

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ จากการศึกษาพบว่า อายุ จำนวนพรรษาที่บวช ความดันโลหิตสูง เบาหวาน และจำนวนโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่เป็น มีความสัมพันธ์ทางลบกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่พฤติกรรมมารับประทานอาหาร พฤติกรรมด้านอารมณ์ และพฤติกรรมนอนหลับ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสามารถอภิปรายได้ดังนี้ คือ

อายุ และจำนวนพรรษาที่บวชมีความสัมพันธ์ทางลบกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ ซึ่งให้ผลเช่นเดียวกับการศึกษาของภัทรพล ต้นเสถียร²⁰ แต่ตรงกันข้ามกับการศึกษาของสุวิมล พลวรรณ²¹ ที่พบว่าอายุไม่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ ซึ่งอธิบายได้ว่าในการศึกษาของภัทรพลมีค่าเฉลี่ยของอายุพระสงฆ์ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างในการศึกษารั้งนี้ ในขณะที่การศึกษาของสุวิมลกลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยของอายุที่มากกว่าและมากกว่าครึ่งอยู่ในวัยผู้ใหญ่ตอนปลายทำให้ข้อมูลอายุมีช่วงที่ค่อนข้างแคบ แต่ในการศึกษานี้มีช่วง

¹⁶ กุลนันท์ พลวิเศษ, ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของพระภิกษุที่อาพาธด้วยโรคเรื้อรัง ณ โรงพยาบาลสงฆ์, ภาคนิพนธ์ สาธารณสุขศาสตร์บัณฑิต คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2554.

¹⁷ Polvan, S., Factors associated with quality of life among Buddhist monks with chronic diseases in Saraburi province, Thailand, Thesis of Master degree of Science in Infectious Diseases and Epidemiology, Faculty of Public Health, Mahidol University, 2009, p. 70.

¹⁸ ภัทรพล ต้นเสถียร, คุณภาพชีวิตของพระสงฆ์ที่อาพาธด้วยโรคเรื้อรังที่มารับบริการทางการแพทย์ ณ โรงพยาบาลสงฆ์, วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (งานบริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ), วิทยาลัยราชสุดา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550, หน้า 70.

¹⁹ ภิรม พรประเสริฐ, เกียรติศักดิ์ พระเนตร, และอมรรัตน์ พรประเสริฐ, คุณภาพชีวิตของพระสงฆ์อาพาธเรื้อรัง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา นวมินทราชินี จังหวัดอุบลราชธานี, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ปีที่ 7, ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม, 2559), หน้า 89.

²⁰ อ่างแล้ว, คุณภาพชีวิตของพระสงฆ์ที่อาพาธด้วยโรคเรื้อรังที่มารับบริการทางการแพทย์ ณ โรงพยาบาลสงฆ์, หน้า 70.

²¹ Op. cit., Factors associated with quality of life among Buddhist monks with chronic diseases in Saraburi province, Thailand, p. 72.

อายุกว้างตั้งแต่ 21-84 โดยมีค่าเฉลี่ยที่ 45.80 ซึ่งความหลากหลายของข้อมูลอาจส่งผลต่อความสามารถในการทดสอบความสัมพันธ์ได้ ประเด็นความสัมพันธ์ของจำนวนพรรษาที่บวชต่อคุณภาพชีวิต อาจอธิบายได้ในลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างอายุและจำนวนพรรษาที่บวช เนื่องจากอายุและพรรษาที่บวชมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = .62, p < .000$)

การเจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง เช่น ความดันโลหิตสูง เบาหวาน รวมถึงจำนวนโรคที่พระสงฆ์ได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นมีความสัมพันธ์ทางลบกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ อธิบายได้ว่า การอาพาธด้วยโรคเรื้อรังบ่งบอกถึงความไม่สมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย ซึ่งเมื่อเกิดการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง พระสงฆ์จะต้องมีการปรับเปลี่ยนกิจวัตรเพื่อให้เหมาะสมกับโรคและการรักษา ซึ่งอาจทำให้พระสงฆ์ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่และบทบาทได้อย่างปกติ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาที่ผ่านมาในพระสงฆ์²² ดังนั้นการอาพาธด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรังหลายโรคจะมีคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพโดยรวมลดลง

ในขณะที่พฤติกรรมกรรมการรับประทานอาหาร พฤติกรรมด้านอารมณ์ และพฤติกรรมกรนอนหลับ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับคุณภาพชีวิต สามารถอธิบายได้ว่า การปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสมเป็นสิ่งสำคัญอันจะช่วยป้องกันการเกิดกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง หรือหากมีการอาพาธเกิดขึ้นแล้ว พฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสมจะช่วยชะลอการเกิดภาวะแทรกซ้อน ทำให้โรคและความเจ็บป่วยสามารถควบคุมได้ อันจะเป็นผลทำให้คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพโดยรวมเพิ่มขึ้น

ข้อจำกัดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ ทำให้ข้อมูลที่ได้บางส่วนไม่ครบถ้วน

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณพระราชปรียัติ, ดร. เจ้าคณะจังหวัดพะเยา และคณะสงฆ์จังหวัดพะเยา ที่สนับสนุนการทำวิจัย และขอขอบคุณพระสงฆ์จังหวัดพะเยา รวมถึงสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา และคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่มีส่วนร่วมสนับสนุนให้การศึกษาครั้งนี้สำเร็จ

²² อ่างแล้ว, คุณภาพชีวิตของพระสงฆ์ที่อาพาธด้วยโรคเรื้อรังที่มารับบริการทางการแพทย์ ณ โรงพยาบาลสงฆ์, หน้า 71.

บรรณานุกรม

- กลุ่มเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานเลขานุการกรม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาประจำปี 2559, <เข้าถึงได้จาก <http://www.onab.go.th/wp-content/uploads/2009/07/2559.pdf>>, 2559
- กุลนันท์ พลวิเศษ, ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของพระภิกษุที่อาพาธด้วยโรคเรื้อรัง ณ โรงพยาบาลสงฆ์, ภาคนิพนธ์ สาธารณสุขศาสตร์บัณฑิต คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2554
- กองสุขศึกษา กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข, แบบสัมภาษณ์การเฝ้าระวังพฤติกรรมสุขภาพ (ฉบับปรับปรุง ธันวาคม 2557), <http://cpho.moph.go.th/wp/wp-content/uploads/2015/06/1808468964_แบบสัมภาษณ์_BHSS_15122014.docx>, 2557
- คณะกรรมการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา, **แผนแม่บทการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2560– 2564**, 2560
- ภัทรพล ต้นเสถียร, คุณภาพชีวิตของพระสงฆ์ที่อาพาธด้วยโรคเรื้อรังที่มารับบริการทางการแพทย์ ณ โรงพยาบาลสงฆ์, วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (งานบริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ), วิทยาลัยราชสุดา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.
- ภิม พรประเสริฐ, เกียรติศักดิ์ พระเนตร, และอมรรัตน์ พรประเสริฐ, คุณภาพชีวิตของพระสงฆ์อาพาธเรื้อรัง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา นวมินทราชินี จังหวัดอุบลราชธานี, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ปีที่ 7, ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม, 2559), หน้า 89-100.
- เบญจมาศ สุขสถิตย์, “แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพยาบาลผู้ใหญ่”, ใน **การพยาบาลอายุรศาสตร์**, ประทุมสร้อยวงศ์ (บรรณาธิการ), (เชียงใหม่: สมาร์ทไคท์ติ้งแอนด์เซอร์วิสจำกัด), 2560, หน้า 1-13.
- ปิยะวัฒน์ ตรีวิทยา, กรอบแนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต, **วารสารเทคนิคการแพทย์เชียงใหม่** ปีที่ 49 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม 2559), หน้า 171-184.
- โรงพยาบาลสงฆ์, โครงการพัฒนาการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ สามเณร ทั่วประเทศ, <<http://www.priest-hospital.go.th/healthCareforMonk/>>, 2560.
- มติชนออนไลน์, เผย 5 โรคที่ ‘พระสงฆ์ไทยเกินครึ่ง’ อาพาธ! ญาติโยมมีส่วนตักบาตรไม่ถาม(สุขภาพ) พระ, <<https://www.matichon.co.th/news/212144>>, 2559.
- วิชัย เอกพลากร, “**รายงานการสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2557**,” สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, (กรุงเทพฯ : อักษรกราฟฟิกแอนด์ดีไซน์), 2559.
- ศิริกัญญา ชุ่มเต็ม และ ชนกพร จิตปัญญา, ความสัมพันธ์ระหว่างอาการปวดข้อ ความเหนื่อยล้า คุณภาพการนอนหลับ ภาวะซึมเศร้าและคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพของผู้ป่วยโรคข้ออักเสบรูมาตอยด์, **วารสารเกื้อการุณย์** ปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน, 2558) หน้า 113-128.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานผลการเสวนา บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์
กับการพัฒนาสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : กลุ่มงานศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,
2542). หน้า 3 – 7.

Leurmarkul, W., & Meetam, P. “Properties Testing of the Retranslated SF-36 (Thai Version)”,
The Thai Journal of Pharmaceutical Sciences, Vol. 29, No 1-2, p 69-88, 2005

Polvan, S., Factors associated with quality of life among Buddhist monks with chronic diseases
in Saraburi province, Thailand, Thesis of Master degree of Science in Infectious
Diseases and Epidemiology, Faculty of Public Health, Mahidol University, 2009.

RAND Corporation, 36-Item Short Form Survey (SF-36) Scoring Instructions, https://www.rand.org/health/surveys_tools/mos/36-item-short-form/scoring.html, 2017

การสำรวจคุณภาพการจำวัดและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา
Exploring Quality of Sleep and its Related Factors
among Buddhist Monks in Phayao Province

พระครูพิศาลสรกิจ,ดร.
พระมหาศิวกร ปญญาวิชโร
วิทยาเขตพะเยา
ดร.เบญจมาศ สุขสถิตย์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, corresponding author

บทคัดย่อ

การจำวัดหรือการนอนหลับเป็นความต้องการพื้นฐานที่มีความสำคัญเนื่องจากการจำวัดมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับการมีสุขภาพที่ดีและความผาสุกตลอดช่วงอายุของบุคคล อย่างไรก็ตามมีการศึกษาเกี่ยวกับการจำวัดของพระสงฆ์ไม่มากนัก

วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ได้แก่ เพื่อศึกษา 1) การจำวัด 2) ความชุกของคุณภาพการจำวัดที่ดี และ 3) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจำวัดของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา โดยการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์จากข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) บางส่วนจากข้อมูลจากการประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการ จังหวัดพะเยา กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 199 รูป เก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือ 3 ชุด ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล แบบสอบถามพฤติกรรมสุขภาพ และแบบสอบถามคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ (SF-36) วิเคราะห์ค่าความเที่ยงได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ .76 และ .90 ตามลำดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติบรรยาย และอธิบายความสัมพันธ์ด้วยตัวสัมพันธ์สหสัมพันธ์แบบสเปียร์แมน

ผลการศึกษาพบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่จำวัดในเวลา 22 น. และ ตื่นจำวัดในเวลา 5 น. โดยมีค่าเฉลี่ยระยะเวลาของการจำวัดทั้งหมดเท่ากับ 6.8 ชั่วโมง ($SD = 1.14$) 2) ร้อยละ 78.4 ของพระสงฆ์ระบุว่ามีความคุณภาพการจำวัดในระดับดี และ การจำวัดมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ ($r = .39, p < .01$) และทั้ง 8 มิติของคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ โดย 3 มิติที่มีความสัมพันธ์มากที่สุด ได้แก่ ความผาสุกทางจิต ความกระตือรือร้น/ความเหนื่อยล้า และบทบาททางสังคม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบสเปียร์แมนที่ .48, .39, และ .30 ตามลำดับ

คำสำคัญ: การจำวัด, การนอนหลับ, พระสงฆ์, จังหวัดพะเยา

Abstract

Sleep is a basic need for everyone but it is very important since it plays a vital role in good health and well-being throughout individual's lifespan. However, little is known about sleep among Buddhist monks.

The purposes of this study were to 1) describe sleep in Buddhist monks in Phayao province, 2) explore the prevalence of good sleep quality, and 3) identify the relationship between sleep of Buddhist monks and its related factors. A secondary data analysis of 199 Buddhist monks who joined the Buddhist ecclesiastical official monks meeting. There were three research instruments, including demographic questionnaire, health behavior questionnaire, and the SF-36 Thai version. Reliability was tested among the health behavior questionnaire and the SF-36 Thai version. These two instruments provided Cronbach's alpha coefficient of .76, and .90, respectively. Descriptive statistics, along with Spearman Rank Correlation were employed for data analysis.

The results were as follows: 1) the majority of monks went to bed around 10 pm and woke up around 5 am. The average total sleep time was 6.8 hours ($SD = 1.14$). 2) 78.4% of subjects were self-reported of having good sleep quality, and 3) health related quality of life ($r = .39, p < .01$) had a positive statistically significant relationship with quality of sleep among Buddhist monks in Phayao province. In addition, all 8 dimensions of health-related quality of life were significantly correlated with sleep. The top three dimension with strongest correlation coefficients were emotional well being, energy/fatigue, and social function with the Spearman correlation coefficients of .48, .39, and .30, respectively.

Key words: Sleep, Buddhist monks, Phayao province

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจำวัดหรือการนอนหลับเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานแต่มีความสำคัญมากเนื่องจากการจำวัดมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับการมีสุขภาพที่ดีและความผาสุกของบุคคลตลอดช่วงอายุ โดยปกติระยะเวลาในการจำวัดนับเป็นหนึ่งในสามของระยะเวลาในแต่ละวัน เมื่อพระสงฆ์สามารถจำวัดได้อย่างเพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย เมื่อตื่นจากการจำวัดจะมีความสดชื่น รู้สึกว่าได้มีการพักผ่อนอย่างเต็มที่ และพร้อมที่จะปฏิบัติกิจวัตรตามบทบาทและหน้าที่ การจำวัดที่มีคุณภาพจะส่งเสริมให้พระสงฆ์สามารถดำรงไว้ซึ่งสุขภาพกาย สุขภาพจิต คุณภาพชีวิตและความปลอดภัย

คุณภาพของการจำวัดในพระสงฆ์ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ได้แก่ สุขภาพร่างกาย เช่น การเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง สุขภาวะทางจิต เช่น ความเครียด ความวิตกกังวล หรือ การเปลี่ยนแปลงของสังคมสิ่งแวดล้อม เช่น บทบาทหน้าที่ที่เปลี่ยนแปลงไป สิ่งแวดล้อมในวัดและกุฏิ (Yamma & Lueboonthavatchai, 2013). พระสงฆ์ที่มีคุณภาพของการจำวัดที่ดีที่จะสามารถมีจริยวัตรและปฏิบัติกิจวัตรของสงฆ์ได้อย่างสมควรแก่สมณสาธูปแห่งตน ดังนั้นการดูแลให้การจำวัดมีคุณภาพที่ดีจึงเป็นสิ่งสำคัญ¹

พระสงฆ์เป็นผู้ที่ถือวัตรปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการสืบทอดและเผยแผร์หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้นำในการพัฒนาสังคม ท้องถิ่น และชุมชน และยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน จากสถิติของสำนักงานเจ้าคณะจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2559 พบว่าประเทศไทยมีพระสงฆ์ทั้งสิ้น 298, 580 รูป² สำหรับจังหวัดพะเยา มีวัดและสำนักสงฆ์ ในพระพุทธศาสนามากกว่า 474 วัด ที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และมีพระอารามหลวง 1 วัด คือ วัดศรีโคมคำ ในปีพุทธศักราช 2560 ในพรรษานี้มีพระภิกษุสงฆ์ จำนวน 1,277 รูป โดยมีเขตปกครองคณะสงฆ์จำนวน 9 อำเภอ ดังนี้ 1. อำเภอเมืองพะเยา 2. อำเภอภูกามยาว 3. อำเภอเชียงคำ 4. อำเภอภูซาง 5. อำเภอปง 6. อำเภอเชียงม่วน 7. อำเภอดอกคำใต้ 8. อำเภอจุน และ 9. อำเภอแม่ใจ³

พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีจริยวัตรและกิจวัตรที่แตกต่างไปจากคฤหัสถ์ จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าพระสงฆ์ มีพฤติกรรมการบริโภคอาหาร การออกกำลังกายและการเคลื่อนไหวร่างกายที่แตกต่างจากคนทั่วไปตามพระธรรมวินัยที่ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติ แต่ทั้งนี้ในประเด็นของการจำวัดยังมีการศึกษาค้นขังน้อย จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีเพียง 1 การศึกษาที่กล่าวถึงการจำวัดในพระสงฆ์ แต่ทั้งนี้เป็นการรายงานเฉพาะค่าเฉลี่ยของการจำวัดของพระสงฆ์ ว่าเท่ากับ 7 ชั่วโมงต่อวันเท่านั้น⁴

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาศึกษาคุณภาพการจำวัดและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ชีวิตด้านสุขภาพของพระสงฆ์ ในจังหวัดพะเยา รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้มาเป็นแนวทางในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพในพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาให้ดีขึ้น

¹ อัญชลี ชุ่มบัวทอง, วิจิตร ชะโลปถัมภ์, พิษญา ทองอยู่เย็น, ศรายุทธ โชคชัยวรรธน์, กันตภณ ฉางทรัพย์, และ พูลพงศ์ สุขสว่าง, คุณภาพการนอนหลับ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการนอนหลับ และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ, วารสารวิชาการสาธารณสุข, ปีที่ 24 ฉบับที่ 5 (กันยายน - ตุลาคม 2558), หน้า 834.

² กลุ่มเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานเลขาธิการกรม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาประจำปี 2559, <เข้าถึงได้จาก <http://www.onab.go.th/wp-content/uploads/2009/07/2559.pdf>>, 2559.

³ สัมภาษณ์ พระราชปริยัติ, ดร., เจ้าคณะจังหวัดพะเยา และรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2560.

⁴ ศุภลักษณ์ ธนธรรมสถิต, ปราณปรียา โคสะสุ, และศิรดา ศรีโสภา, สุขภาวะของพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี, < http://guideubon.com/news/view.php?t=115&s_id=472&d_id=472>, 2552

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย โดยเป็นการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ของพระสงฆ์จำนวน 312 รูปที่เข้าร่วมการประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการ ในวันที่ 22 สิงหาคม 2560 ณ วัดศรีโคมคำ พระอารามหลวง อ.เมือง จังหวัดพะเยา

ขอบเขตพื้นที่ในการศึกษาค้นคว้าครอบคลุมจังหวัดพะเยา

ขอบเขตประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้แก่ พระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ ข้อมูลจากพระสงฆ์จำนวน 199 รูปในจังหวัดพะเยาที่เข้าร่วมการประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม 3 ชุด ได้แก่

1. แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วยข้อมูล อายุ พรรษา วัด ตำแหน่ง ระดับการศึกษา การเจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง

2. แบบเฝ้าระวังพฤติกรรมสุขภาพ⁵ ที่พัฒนาขึ้นโดยกองสุขศึกษา กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข ทั้งนี้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ตัดประเด็นพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (การดื่มสุรา) ออกไปเพื่อในสอดคล้องกับบริบทของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา วิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาครอนบาคได้เท่ากับ .76

3. แบบสอบถามคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ SF-36 ฉบับภาษาไทย⁶ ซึ่งแปลโดยวัชร เลอมาบุญกุล และปารณีย์ มีแต้ม และใช้วิธีการให้คะแนนตามวิธีของ RAND⁷ ประกอบด้วยคำถาม 36 ข้อเกี่ยวกับสุขภาพใน 8 มิติ ได้แก่ 1) ความสามารถในการทำหน้าที่ด้านร่างกาย (physical functioning) 2) บทบาทที่ถูกจำกัดเนื่องจากปัญหาทางด้านร่างกาย (role limitations due to physical health) 3) บทบาทที่ถูกจำกัดเนื่องจากปัญหาทางอารมณ์ (role limitations due to emotional problems) 4) ความกระตือรือร้น/ความเหนื่อยล้า (energy/fatigue) 5) ความผาสุกทางจิต (emotional well-being) 6) บทบาททางสังคม (social

⁵ กองสุขศึกษา กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข, แบบสัมภาษณ์การเฝ้าระวังพฤติกรรมสุขภาพ (ฉบับปรับปรุง ธันวาคม 2557), <http://cpho.moph.go.th/wp/wp-content/uploads/2015/06/1808468964_แบบสัมภาษณ์_BHSS_15122014.docx>, 2557.

⁶ Leurmarnkul, W., & Meetam, P. "Properties Testing of the Retranslated SF-36 (Thai Version)", *The Thai Journal of Pharmaceutical Sciences*, Vol. 29, No 1-2, p 69-88, 2005.

⁷ RAND Corporation, 36-Item Short Form Survey (SF-36) Scoring Instructions, https://www.rand.org/health/surveys_tools/mos/36-item-short-form/scoring.html>, 2017

functioning) 7) ความปวด (pain) และ 8) สุขภาพทั่วไป (general health) ตัวเลือกเป็นมาตรวัดแบบ Likert scale โดยแต่ละคำถาม มีจำนวนตัวเลือกเป็น 2 3 4 5 หรือ 6 คำตอบให้เลือก แต่ละมิติจะมีค่าคะแนนระหว่าง 0-100 ทำให้คะแนนรวมอยู่ในช่วง 0-800 คะแนนสูงหมายถึงคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพดี คะแนนน้อยหมายถึงคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพไม่ดี คะแนนสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ โดยคะแนนที่มากกว่าร้อยละ 50 ของคะแนนเต็มถือได้ว่ามีคุณภาพชีวิตในด้านนั้น ๆ ในระดับดี หากคะแนนที่ได้ต่ำกว่าร้อยละ 50 ถือว่ามีคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพไม่ดี^๑ ในการศึกษาครั้งนี้ทางคณะสงฆ์จังหวัดพะเยาได้มีการปรับเปลี่ยนสรรพนามที่ใช้ให้มีความเหมาะสมกับพระสงฆ์ วิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาครอนบาคได้เท่ากับ .90

การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยนี้ได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หมายเลขใบรับรอง ว.05/2560 ผู้วิจัยได้ขอข้อมูลบางส่วนจากการประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการ จังหวัดพะเยา ในวันที่ 22 สิงหาคม 2560 มาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ข้อมูลทั้งหมดของกลุ่มตัวอย่างจะถูกเก็บรักษาเป็นความลับ ซึ่งเอกสารทุกข้อมูมิที่ได้รับไม่มีชื่อ มีเพียงรหัสตัวเลขแทนชื่อของผู้ตอบแบบสอบถาม ผลการวิจัยจะนำเสนอในภาพรวมเท่านั้น ไม่สามารถสืบค้นไปถึงรายบุคคลหรือวัดได้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างแจกแจงความถี่ คำนวณค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ ทดสอบความสัมพันธ์ด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบสเปียร์แมน (Spearman Rank Correlation) เนื่องจากข้อมูลมีการกระจายตัวไม่เป็นโค้งปกติ

ผลการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้มีพระสงฆ์จำนวน 199 รูป มีอายุตั้งแต่ 21-79 ปี อายุเฉลี่ยเท่ากับ 42.91 ($SD = 13.10$) ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 59) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ร้อยละ 49.7 จำวัดอยู่ ณ วัดราษฎร์/สำนักสงฆ์ จำนวนพรรษาระหว่าง 1-58 พรรษา โดยมีพรรษาเฉลี่ยเท่ากับ 16.61 ปี ($SD = 12.94$) ร้อยละ 48.5 สำเร็จการศึกษาทางโลกสูงสุดในระดับปริญญาตรี ร้อยละ 84.6 สำเร็จการศึกษาทางธรรมในระดับนักธรรมชั้นเอก

สำหรับข้อมูลสุขภาพส่วนบุคคล พระสงฆ์มีดัชนีมวลกายตั้งแต่ 15.79-45.87 กก./ม.² โดยร้อยละ 48.6 มีภาวะอ้วนโดยมีดัชนีมวลกายมากกว่าหรือเท่ากับ 25 กก./ม.² ในส่วนของรอบเอวอยู่ในช่วง 64-139.70

^๑ ศิริธัญญา ชุ่มเต็ม และ ชนกพร จิตปัญญา, ความสัมพันธ์ระหว่างอาการปวดข้อ ความเหนื่อยล้า คุณภาพการนอนหลับ ภาวะซึมเศร้าและคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพของผู้ป่วยโรคข้ออักเสบรูมาตอยด์, วารสารเกื้อการุณย์ ปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน, 2558) หน้า 119.

เซนติเมตร โดยร้อยละ 37.4 มีภาวะอ้วนลงพุง กล่าวคือมีรอบเอวมากกว่าหรือเท่ากับ 90 เซนติเมตร⁹ พระสงฆ์ 36 รูป (ร้อยละ 27.1) อาพาธด้วยโรคความดันโลหิตสูง และ พระสงฆ์ 22 รูป (ร้อยละ 17.3) รับทราบว่าตนเองเป็นโรคเบาหวาน เมื่อมีปัญหาด้านสุขภาพ หรือมีอาการเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ 5 ลำดับแรกที่พระสงฆ์ปฏิบัติได้แก่ ซ้อมยามารับประทานเอง ไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลของรัฐ ไปคลินิก ไปสถานเอนามัย/รพ.ส่งเสริมสุขภาพ และปล่อยให้หายเอง ในส่วนของพฤติกรรมสุขภาพ ร้อยละ 27.2 มีพฤติกรรมเสี่ยงในการบริโภคอาหาร ร้อยละ 85.4 มีพฤติกรรมเสี่ยงด้านการออกกำลังกาย ร้อยละ 19.6 มีพฤติกรรมเสี่ยงในด้านอารมณ์ ร้อยละ 76 มีพฤติกรรมเสี่ยงในด้านสุขอนามัยส่วนบุคคล

สำหรับพฤติกรรมการจำวัด พระสงฆ์ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 36.4) จำวัดในเวลา 22 น. และตื่นจำวัดในเวลา 5 น. (ร้อยละ 43.1) โดยมีค่าเฉลี่ยระยะเวลาของการจำวัดทั้งหมดเท่ากับ 6.8 ชั่วโมง ($SD = 1.14$) ร้อยละ 78.4 ของพระสงฆ์ระบุว่ามีความคุณภาพการจำวัดในระดับดี โดยรู้สึกสดชื่นหลังตื่นนอนอย่างน้อย 5 วันต่อสัปดาห์ ทั้งนี้มีร้อยละ 15.1 ของพระสงฆ์นอนไม่หลับเนื่องจากมีเรื่องให้คิดมาก หรือกังวลใจอย่างน้อย 5 วันต่อสัปดาห์

พฤติกรรมการจำวัดมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ ($r = .39, p < .01$) และทั้ง 8 มิติของคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ โดย 3 มิติที่มีความสัมพันธ์มากที่สุด ได้แก่ ความผาสุกทางจิต ความกระตือรือร้น/ความเหนื่อยล้า และบทบาททางสังคม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบสเปียร์แมนที่ .48, .39, และ .30 ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและพฤติกรรมการจำวัดในพระสงฆ์จังหวัดพะเยา (N = 199)

ปัจจัยส่วนบุคคล	<i>r</i>	p-value
อายุ	.09	.24
จำนวนพรรษาที่บวช	-.02	.84
จำนวนปีของการศึกษาตามระบบ	-.01	.85
ดัชนีมวลกาย	.06	.47
ภาวะอ้วน*	.06	.46
รอบเอว	.01	.94
ภาวะอ้วนลงพุง*	-.06	.59
ความดันโลหิตสูง*	-.15	.11
เบาหวาน*	-.06	.50
จำนวนโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่รับทราบว่า	-.16	.07

⁹ วิชัย เอกพลากร, “รายงานการสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2557,” สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, (กรุงเทพฯ : อักษรกราฟฟิคแอนด์ดีไซน์), 2559, หน้า 135.

ปัจจัยส่วนบุคคล	<i>r</i>	p-value
ระยะเวลาของการนอนทั้งหมด	.07	.38
คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ	.39	.00
สุขภาพทางกาย	.27	.00
ความสามารถในการทำหน้าที่ด้านร่างกาย	.20	.01
บทบาทที่ถูกจำกัดเนื่องจากปัญหาทางด้านร่างกาย	.25	.00
ความปวด	.28	.00
สุขภาพทั่วไป	.27	.00
สุขภาพทางจิต	.42	.00
ความกระตือรือร้น/ความเหนื่อยล้า	.39	.00
บทบาททางสังคม	.30	.00
บทบาทที่ถูกจำกัดเนื่องจากปัญหาทางอารมณ์	.25	.00
ความผาสุกของอารมณ์	.48	.00

* Dummy variable

อภิปรายผล

พระสงฆ์ส่วนใหญ่จำวัดในเวลา 22 น. และตื่นจำวัดในเวลา 5 น. โดยมีค่าเฉลี่ยระยะเวลาของการจำวัดทั้งหมดเท่ากับ 6.8 ชั่วโมง ($SD = 1.14$) ใกล้เคียงกับการศึกษาของพินิจ ลาภธนานนท์¹⁰ และ ศุภลักษณ์ ธนธรรมสถิตและคณะ¹¹ ที่พบว่าพระสงฆ์มีค่าเฉลี่ยของการจำวัดที่ 6.4 และ 7 ชั่วโมงตามลำดับ ทั้งนี้อาจจะอธิบายได้จากกิจวัตรของพระสงฆ์ที่จะต้องปฏิบัติ โดยเฉพาะกิจวัตรที่เกี่ยวกับการลงอุโบสถ การบิณฑบาต เลี้ยงชีพ การสวดมนต์ไหว้ เป็นต้น ทำให้พระสงฆ์มีพฤติกรรมการนอนหลับคล้ายคลึงกันเพื่อให้สามารถมีวัตรปฏิบัติอย่างเหมาะสม สำหรับคุณภาพการนอนหลับ พระร้อยละ 78.4 ของพระสงฆ์ระบุว่ามีความคุณภาพการจำวัดในระดับดี ซึ่งเป็นความชุกที่มากกว่าที่พบในนักศึกษามหาวิทยาลัย¹² และในผู้สูงอายุ¹³ แต่ทั้งนี้อาจไม่สามารถเปรียบเทียบได้อย่างชัดเจนเนื่องจากการใช้เครื่องมือในการประเมินที่แตกต่างกัน

¹⁰ พินิจ ลาภธนานนท์, “สุขภาวะของพระสงฆ์ปี 2555,” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, (กรุงเทพฯ : จริตสนิทวงศ์การพิมพ์), 2557, หน้า 121.

¹¹ อ่างแล้ว, สุขภาวะของพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี

¹² ผาณิตา ชนมะณี, สุนุดตรา ตะบูนพงศ์, และ ถนอมศรี อินทนนท์, คุณภาพการนอนหลับและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของนักศึกษามหาวิทยาลัยในภาคใต้, สงขลานครินทร์เวชสาร ปีที่ 24 ฉบับที่ 3 (พ.ค.-มิ.ย., 2559), หน้า 168

¹³ อ่างแล้ว, คุณภาพการนอนหลับ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการนอนหลับ และความรู้สึกรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ, หน้า 837.

ในส่วนของความสัมพันธ์นั้น จากผลการศึกษาที่พบว่าพฤติกรรมการจำวัดมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ และทั้ง 8 มิติของคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ ดังนั้นการดำรงไว้ซึ่งการมีพฤติกรรมการจำวัดที่มีคุณภาพจะส่งผลให้พระสงฆ์มีคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพที่ดีเช่นเดียวกัน

ข้อจำกัดในการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data analysis) ซึ่งเป็นการสกัดข้อมูลจากที่มีอยู่แล้ว จึงทำให้ข้อมูลที่ได้บางส่วนไม่ครบถ้วนสมบูรณ์

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณพระราชปรียัติ, ดร. เจ้าคณะจังหวัดพะเยา และคณะสงฆ์จังหวัดพะเยา ที่สนับสนุนการทำวิจัย ขอขอบคุณพระสงฆ์จังหวัดพะเยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา และคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่รวมถึงสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่มีส่วนร่วมสนับสนุนให้การศึกษาครั้งนี้สำเร็จ

บรรณานุกรม

- กองสุขศึกษา กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข, “แบบสัมภาษณ์การเฝ้าระวังพฤติกรรมสุขภาพ (ฉบับปรับปรุง ธันวาคม 2557),” <http://cpho.moph.go.th/wp/wp-content/uploads/2015/06/1808468964_แบบสัมภาษณ์_BHSS_15122014.docx>, 2557.
- กลุ่มเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานเลขาธิการกรม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, “ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาประจำปี 2559,” <<http://www.onab.go.th/wp-content/uploads/2009/07/2559.pdf>>, 2559.
- ผาณิตา ชนะมณี, สุนุตตรา ตะบูนพงศ์, และ ถนอมศรี อินทนนท์. “คุณภาพการนอนหลับและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของนักศึกษามหาวิทยาลัยในภาคใต้”, **สงขลานครินทร์เวชสาร** ปีที่ 24 ฉบับที่ 3 (พ.ค.-มิ.ย., 2559): 163-173
- พินิจ ลาภธนานนท์. “สุขภาวะของพระสงฆ์ปี 2555,” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, (กรุงเทพฯ : จรัสสินทวงศ์การพิมพ์), 2557.
- พระราชปรียัติ, ดร., เจ้าคณะจังหวัดพะเยา และรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2560.
- วิชัย เอกพลากร. “รายงานการสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2557,” สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, (กรุงเทพฯ : อักษรกราฟฟิคแอนด์ดีไซน์), 2559.

- ศุภลักษณ์ ธนธรรมสถิต, ปราณปรียา โคสะสุ, และศิริดา ศรีโสภา. “สุขภาวะของพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี,” <http://guideubon.com/news/view.php?t=115&s_id=472&d_id=472>, 2552
- ศิริัญญา ชุ่มเต็ม และ ชนกพร จิตปัญญา. “ความสัมพันธ์ระหว่างอาการปวดข้อ ความเหนื่อยล้า คุณภาพการนอนหลับ ภาวะซึมเศร้าและคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพของผู้ป่วยโรคข้ออักเสบรูมาตอยด์”, **วารสารเภสัชกรรม** ปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน, 2558): 113-128.
- อัญชลี ชุ่มบัวทอง, วิจิตร ชะโลปถัมภ์, พิชญา ทองอยู่เย็น, ศรายุทธ โชคชัยวรรธน์, กันตภณ ฉางทรัพย์, และ พูลพงษ์ สุขสว่าง. “คุณภาพการนอนหลับ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการนอนหลับ และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ,” **วารสารวิชาการสาธารณสุข**, ปีที่ 24 ฉบับที่ 5 (กันยายน – ตุลาคม 2558): 833-843.
- Lurmarnkul, W., & Meetam, P. “Properties Testing of the Retranslated SF-36 (Thai Version)”, **The Thai Journal of Pharmaceutical Sciences**, Vol. 29, No 1-2, 2005: 69-88
- RAND Corporation. “36-Item Short Form Survey (SF-36) Scoring Instructions,” <https://www.rand.org/health/surveys_tools/mos/36-item-short-form/scoring.html>, 2017

 ภาคผนวก

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ ๘๕๕/๒๕๖๐

เรื่อง แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review)

ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ

เพื่อให้การดำเนินการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง “พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมยุค Thailand ๔.๐” ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายมหาวิทยาลัย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๑) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review) ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วย :

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

๑. พระราชปริยัติกวี, ศาสตราจารย์ ดร.
๒. พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.
๓. พระมหาบุญเลิศ อินทปถโญ, รองศาสตราจารย์
๔. พระครูโสภณปริยัติสุธี, รองศาสตราจารย์ ดร.
๕. พระชยานันท์หมณี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
๖. พระครูสุนทรสังฆพินิจ, ดร.
๗. ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง
๘. ศาสตราจารย์ ดร.จางค์ อติวัฒน์สิทธิ์
๙. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม
๑๐. รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี
๑๑. รองศาสตราจารย์ พูนทรัพย์ เกตุวีรพงศ์
๑๒. รองศาสตราจารย์ สมบูรณ์ บุญฤทธิ์
๑๓. รองศาสตราจารย์ ดร.วรกฤต เกื้อนช้าง
๑๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุบสอด

/๑๕.อาจารย์...

๑๕. อาจารย์ ดร.ชำนาญ เกิดช่อ
๑๖. อาจารย์ ดร.สามารถ บุญรัตน์

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ ชินะวงศ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๒. รองศาสตราจารย์ ดร.อนุชา จันทร์บูรณ์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านน่าน
๓. รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสังธรรม มหาวิทยาลัยบูรพา
๔. รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุดม บุญศรีตัน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โชติ บดีรัฐ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
๖. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ อินทนนท์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน มหาวิทยาลัยมหิดล
๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาช เพ็งพุ่ม มหาวิทยาลัยนเรศวร
๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ จันทร์แดง มหาวิทยาลัยพะเยา
๑๐. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวรรณ ศรียาภัย มหาวิทยาลัยพะเยา
๑๑. อาจารย์ ดร.ประทีป พิษทองกลาง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
๑๒. อาจารย์ ดร.พิสิฐ โคตรสุโพธิ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๓. อาจารย์ ดร.เบญจมาศ สุขสถิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๔. อาจารย์ ดร.ไพศาล เครือแสง มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
๑๕. อาจารย์ ดร.กันยรัตน์ รินศรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐

(พระพรหมบัณฑิต,ศ.ดร.)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ ๘๕๒/๒๕๖๐

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ

เพื่อให้การดำเนินการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง “พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมยุค Thailand ๔.๐” ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบาย มหาวิทยาลัย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๑) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วย :

๑. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	ประธานคณะกรรมการ
๒. รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต	รองประธานคณะกรรมการ
๓. รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป	รองประธานคณะกรรมการ
๔. รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ (ฝ่ายวิชาการ)	รองประธานคณะกรรมการ
๕. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	คณะกรรมการ
๖. พระครูโสภณปริยัติสุธี, รศ.ดร.	คณะกรรมการ
๗. ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	คณะกรรมการ
๘. ศาสตราจารย์ ดร.จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์	คณะกรรมการ
๙. รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุทม์ บุญศรีตัน	คณะกรรมการ
๑๐. รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสังธรรม	คณะกรรมการ
๑๑. รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี	คณะกรรมการ
๑๒. พระชยานันท์มนี, ผศ.ดร.	กรรมการและเลขานุการ
๑๓. พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปัญญา, ดร.	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๔. อาจารย์ ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕. อาจารย์ ดร.ชานาญ เกิดช่อ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

/๑๖.อาจารย์...

- ๒ -

๑๖. อาจารย์ ดร.เบญจมาศ สุขสถิต

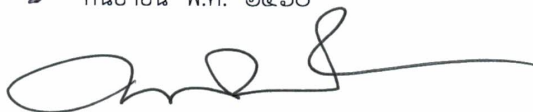
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๑๗. อาจารย์เชษฐ นิมมาทพัฒน์

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐

(พระพรหมบัณฑิต,ศ.ดร.)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม

พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่
เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมยุคไทยแลนด์ 4.0

Buddhist Integration and Modern Science
for Developing the Mind and Society of Thailand 4.0

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เลขที่ 469 หมู่ 3 ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง
จังหวัดน่าน 55000 โทร.054-601063